4° Dogm.
369c
743
Marckius, Joh.
18.6.

JOHANNIS MARCKII
HISTORIA EXALTATIONIS JESU CHRISTI, ILLUSTRATA
LIBRIS TRIBUS.

Quorum

Primus Narrationem Euangelicam Resurrectionis Domini cum hujus Apparitionibus exponit; Secundus Veritatem ejusdem monstrat, quam maxime ex Vaticiniis; & Tertius spectat ad declarandam & firmandam similiter insecutam illius Ascensionem in Cœlum, atque Sessionem ad Dextram Dei Patris.

Cum Indicibus Rerum & Vocum necessariis.

LUGDUNI BATAVORUM,

Apud ABRAHAMUM KALLEWIER.

A. MDCCXXIX.

BIBLIOTHECA
REGIA
MONACENSIS.

EXCELLENTISSIMO ATQUE ILLUSTRISSIMO COMITI,

JOHANNI HENRICO

DE WASSENAAR, BARONI DE WASSENAAR, DOMINO DE OPDAM, HENSBROEK, SPIERDYK, ZUIDWYK, KERNHEM, & LAGE, ETC. ETC. EQUITI ORDINIS JOHANNITICI, HOLLANDIÆ NOBILIUM SECUNDO, SUPREMI BELGARUM FOEDERATORUM SENATUS MEMBRO SPECTATISSIMO, ETC. ETC.

ACADEMIÆ LUGDUNO-BATAVÆ CURATORI PRIMO.

F. P. P.

JOHANNES à MARCK.

Cujus Curam Principem, ILLUSTRISSIME COMES, Academiæ nostræ Lugd. Batavæ gratulatus sum clam & coram cum Rectore Magnifico & Ordinis nostri Senioribus, ex more

BIBLIOTHECA
REGIA
MONACENSIS.

EXCELLENTISSIMO ATQUE ILLUSTRISSIMO COMITI,

JOHANNI HENRICO

DE WASSENAAR, BARONI DE WASSENAAR, DOMINO DE OPDAM, HENSBROEK, SPIERDYK, ZUIDWYK, KERNHEM, & LAGE, ETC. ETC. EQUITI ORDINIS JOHANNITICI, HOLLANDIÆ NOBILIUM SECUNDO, SUPREMI BELGARUM FOEDERATORUM SENATUS MEMBRO SPECTATISSIMO, ETC. ETC.

ACADEMIÆ LUGDUNO-BATAVÆ CURATORI PRIMO.

F. P. P.

JOHANNES à MARCK.

Cujus Curam Principem, ILLUSTRISSIME COMES, Academiæ noſtræ Lugd. Batavæ gratulatus ſum clam & coram cum Rectore Magnifico & Ordinis noſtri Senioribus, ex more

recepto, ab ejus ſuſceptæ initio primo ante unum nunc fere & alterum annum; hanc & eidem palam hoc Epiſtolico Alloquio nunc denuo gratulari liceat mihi. Ubi felix nempe experientia aliquamdiu firmavit ſatis valide ſpes hujus maximas, Tuaque verba Optima, quibus teſtabaris tunc ſerio admodum, non niſi Boni Publici juvandi intuitu Te fuiſſe permotum ad onus hoc ſubeundum, quod ipſis factis Te ſemper demonſtraturum addebas. Illud autem dum ego nunc tento, non poſſum quin vim aliquam inferam Generoſæ Modeſtiæ Tuæ, per quam Virtutem omnem præ Laude amas, & hanc mereri multum mavis quam accipere. Enimvero non permittit mihi, ab omni etiam adulatione alieniſſimo, Inſtitutum hoc præſens meum, vel & Æquitas ulla, ut illud perſequar abſque omni Encomio Tuo; ad quod plene & digne ſatis Orbi exhibendum, minime me inſtructum eſſe fateor animo ſinceriſſimo. Interim

rim nec dicam quidquam, quod ignorari vel taceri queat aut debeat; quodque non communi consensu & rebus ipsis constet adeò, ut admirationem & æmulationem honestam præ turpi invidia merito operetur. Quis utique est, qui nesciat Gentis Tuæ Antiquissimæ Splendidissimum ab ævo Decus? sive WASSENARIOS cogitet, Potentissima illa Batavorum domi militiæque Fulcimina & Fulmina, à quibus Paternum ducis Genus; sive RAASVELTIOS, atque FLODORPIOS, Gloriosissima Belgarum vicinorum Ornamenta & Munimenta, ex quibus Matrem habuisti. Quis deinde est, qui Te non observantissime veneretur in Fastigio illo Dignitatis, quod post Majores Tuos tenes? in Equitum aliorumque Patrum Batavorum Consessu non tantum, sed & in communi Belgarum tam Consilio antea quam Senatu modo Supremo; quodque tam splendide & utiliter tueris, ad Patriæ gaudia & Exterorum stuporem. Quis

eſt porro, qui non celebret Dotes & Virtutes Tuas, per quas non minus quam per Stemma Tuum ad Culmen iſtud aſcendiſti, à quo illarum jam dudum diffundis fulgorem? tanquam Sapientiæ veræ & Prudentiæ civilis Magiſter magnus, Chriſtianæ Pietatis infucatæ Exemplar vivum, Juſtitiæ incorruptæ Patronus integer, Temperantiæ cujusvis Cultor diligens, Conſtantiæ Fortis & Invictæ Typus excellens, Doctrinæ omnis ſolidæ atque utilis Poſſeſſor Stator & Reſtitutor verus, Bonorum tandem Fautor & Protector perpetuus. Et quid magni à Viro Tanto ſibi, cum Republica & Eccleſia univerſa, non polliceatur meritò etiam Academia noſtra, ubi & hæc ad ejus Curam tam benigniter nunc eſt admiſſa? modo ipſa ſibi atque Tibi pro ea ſtrenue & conſtanter laboranti non deſit. Quod uti à Viris Bonis abſit ſemper & procul, ita horum mecum commune fervidiſſimum eſt votum, ut diu Academiæ liceat frui Te in-

tegro & valente, Tuoque uti Patrocinio & Adjumento potentissimo, quo firmetur, duret, & augeatur, ejus Gloria, in Belgii, Europæ, & Orbis totius commoda, atque Ecclesiæ etiam afflictæ solatia! Quod quidem Votum ex meo ore audiri, nequaquam miraberis, EXCELLENTISSIME COMES; qui ab initio mansionis meæ Lugdunensis Favorem singularem Illustrissimi Patris Tui, in Academiam & adversus me, expertus sum; qui Aviæ Tuæ Maternæ, Fœminæ Nobilis & Christianæ, Pietatem & Benignitatem multo ante Seculi hujus initia habui experientia insigni perspectissimam, cum in Lagensi Dominio ab ipsa amicissime exceptus lustravi Ecclesiam cum hujus Ministerio erectam illic sola ipsius liberalitate; qui etiam de monstrata mihi sæpius Benevolentia Tua gloriari haud temere possum; imo qui ad Tui Venerationem religiosam Juramenti solennis fide à multis annis adstrictum me agnosco. Sed nec indigne

digne feres, SPLENDIDIDISSIME COMES, me cum isthoc Voto candidissimo Tibi in manus tradere hoc Opusculum; quo Gloriam communis Domini nostri, in Euangelio traditam, pro viribus senilibus illustrare & asserere mihi proposui, cum ostensa Increduli mundi Vanitate exitiali; quodque Christiano Tuo Pectori eo nomine displicere nequaquam poterit, sed & facere ex adverso, ut Magnum hunc Deum & Servatorem veneremur omnes in vita omni & morte, cum Fiducia confirmandæ & consummandæ nostræ beatitatis per Ipsum. Vale Tu, VIR MAXIME! valeantque Tecum, & per Te, Res Publica, Ecclesia, Academia, & Boni Omnes! Dabam Lugd. Bat. ipsis Kall. Sextil. A. Dom. Dion. MDCCXXVIII.

AR-

ARGUMENTUM & SERIES
Operis hujus Totius.

LIBER PRIMUS.

Qui Historiam Resurrectionis Jesu Christi ex Euangeliis atque Apostolicis Epistolis expositam exhibet.

CAPUT PRIMUM.

Quo de Verbis, Neutris Passivis & Activis, agitur, quibus Resurrectio Christi exprimitur.

I. *Euangelium quænam tradat de Christo, ut Homine Misero, ab omnibus communiter facile admissa, & quænam à paucis & difficulter admittenda.* II. *Quænam idem Euangelium de ipso addat, ut simul Filio Dei Vero, qui post Opera gloriosa ex morte Vitam receperit Gloriosissimam; & quæ Incredulis omni studio persuadenda.* III. *Propositum Autoris, Illustrandi primum, & deinde Asserendi, Historiam Glorificationis Christi, facto initio ab ejus Resurrectione.* IV. *Verbum Neutrum & maxime Proprium* ἀναζάειν *seu* ζάειν, *reviviscendi, declaratur, quo Christi Resurrectio venit, ejusque Vis monstratur.* V. *Verbum aliud Passivum, tum proprium* ζωοποιεῖσθαι, *vivificari, tum Metaphoricum* ἐγείρεσθαι *suscitari, quod ad Deum Patrem ut Autorem nos ducit, ob rationem plusquam unam.* VI. *Verba alia Activa magis illustrantur, præcipue illud* ἀνιστάναι, *transitive Patri resuscitanti, sed intransitive Filio Resurgenti suo Jure & Robore tributum passim.* VII. *Etiam omnino illuc spectante* ἀναστάσει *Resurrectione; prout illa memoratur & describitur Rom.* 1.4. *Quod asseritur & defenditur, cum textus illius illustratione necessaria.*

CAPUT SECUNDUM.

Quo Resurrectionis Christi Ratio Formalis breviter declaratur.

I. *Resurrectionis Dominicæ brevissima Descriptio.* II. *In qua Eadem Domino contigit Anima Rationalis, specie & numero,*

quam ante mortem habuerat, mutatis tantum Qualitatibus. III. *Et perinde Idem Corpus Humanum, non modo specie, adeoque Determinatum loco, Visibile, & Palpabile, sed & numero, quod antea in morte deposuerat.* IV. *Quod tamen magnam in Qualitatibus Mutationem certissime subiit.* V. *Utriusque hujus Unio nova amplius declaratur.*

CAPUT TERTIUM.

Quo de Dominicæ Resurrectionis Tempore agitur paulo plenius.

I. *Resurrectio Christi ad Diem Tertium passim refertur in Euangelicis Prædictionibus & Narrationibus.* II. *Quod quo sensu sit intelligendum, negative & positive ostenditur.* III. *Ratio ejus Spatii Mortis durantis varia additur.* IV. *Idem Tertius Dies dictus Unus Sabbatorum.* V. *Quæ appellatio quo sensu capiatur optime, ostenditur, respectu Sabbatorum.* VI. *Dum Unus heic certissime ponitur pro Primus.* VII. *Ejus electi præ aliis Diebus Septimanæ Ratio varia additur.* VIII. *Fuit idem Alter à Sabbato Judaico, & Paschate, & quidem aptissime.* IX. *Fuit & idem hinc Vernalis Mensis ultra medium impleti, cum hujus ratione.* X. *Resurrexit eo die Dominus Altissimo Mane, cum adhuc tenebræ essent secundum Johannem, valde diluculo secundum Lucam, cum transiisset Sabbatum apud Marcum, & oriente sole &c. quæ phrases Euangelistarum conferuntur.* XI. *Explicatur id quod Matthæus habet* Ὀψὲ σαββάτων. XII. *Et quod addidit,* τῇ ἐπιφωσκούσῃ εἰς μίαν σαββάτων. XIII. *Conciliatio Euangelistarum hinc minus fit difficilis; laudato Nysseno.* XIV. *Tempore Matutino illo cur resurrexerit Dominus.* XV. *De Anno rei hujus gestæ considerationes quædam adjiciuntur.*

CAPUT QUARTUM.

Quo Modus Gloriosus Resurrectionis ejusdem illustratur.

I. *Ad Modum Resurrectionis Christi faciunt apud Matthæum Terræ Motus, & Angeli Descensus.* II. *Nomen Græcum* σεισμὸς, *varie heic expositum, communissime & optime exprimit Terræ Motum.* III. *Idem quo sensu Magnus fuisse dicatur.* IV. *Is ab Angelo Domini deducitur, cujus Forma ut fulgur, & Indumentum*

tum album sicut nix, quique ex cœlo descendit, & accedens saxum ab ostio sepulchri devolvit, ipse super illud considens. V. *In quibus Matthæus fidem meretur, à quo nec alios Euangelistas vere heic dissentire ostenditur.* VI. *Quam recte & vere Effectus illi ab Angelo Cœlesti ut Causa Ministra extra ordinem repetantur, simul monstratur.* VII. *Præmissum Ecce nos heic merito ad singularem Attentionem vocat.* VIII. *Connexio istius Terræ Motus per Angelum Descendentem cum Facto Mulierum Matutino nobis monstrat Tempus rei gestæ.*

CAPUT QUINTUM.

Quo Consequens Gloriosæ Resurrectionis Dominicæ in Sepulchri Custodibus tractatur.

I. *Transitus ad Observata à Vigilibus Facta illa Angelica.* II. *Quinam heic per* τὺς τηρῦντας *seu Custodes intelligendi veniant.* III. *Qui commoti & facti ut mortui fuisse feruntur præ Angeli tam mira operantis metu.* IV. *Et qui deinde quidam, abeuntibus Mulieribus, in Urbem venientes Pontificibus annunciarunt omnia facta.* V. *Prout hi cum Presbyteris congregati, consilium sumpserunt de corrumpendis pretio Militibus, ut pro veritate crassissimum spargerent mendacium de Christo furtim ablato ex sepulchro, ipsi præstandi satis securi, qui & id egerunt, cum externo successu magno.* VI. *Ad quem mendacii successum longe rectius quam ad veram Corruptionis historiam referendum Verbum apud Judæos divulgatum.* VII. *Corruptio illa quo pacto satis facile innotuerit Matthæo, in ea narranda fidem omnino merenti.*

CAPUT SEXTUM.

Quo agitur de Fœminarum Piarum, & Discipulorum Fidelium, Facto & Fato apud Christi gloriosam Resurrectionem.

I. *Transitus ad Fata & Facta Mulierum Piarum & Discipulorum.* II. *Mulieres piæ nominantur aliquæ, Maria Magdalene, Maria Jacobi, Salome, & Johanna; aliis indefinitè notatis, quæ illis adfuere.* III. *Et de his narratur, quod alto mane venerint ex Urbe, ut sepulchrum spectarent & mortuum ungerent, in hunc finem aromata & unguenta empta & parata secum adducentes.* IV. *In quo adventu supervenit Sollicitudo de Devolven-*

do Saxo sepulchrali magno. V. *Quæ sublata fuit per conspectum Saxi ejusdem jam ablati cum adessent.* VI. *Sed commutata cum Dolore haud parvo, ubi ingressæ non invenerunt Domini Corpus in sepulchro.* VII. *Nactæ tum illustrem Conspectum Angelicum, in cujus narratione diversa apud Euangelistas nulla est Adversitas vera.* VIII. *Quem & excepit Sermo Angelicus ad Mulieres, tum Dehortativus, tum Instructivus, tum Imperativus, & Promissivus.* IX. *Factum insecutum Mulierum harum, quæ ad hæc recordatæ verborum Christi, à monumento reversæ in Urbem, cum affectu magno & vario, Discipulis fata sua annunciaverunt celerrime.* X. *Discipulorum fidelium ad ista audita Incredulitas, à quibus tamen heic magnopere se distinxit Petrus, ad monumentum currens, & in illud se ita inclinans, ut non Dominum sed linteamina illic videret, & cum admiratione inde abiret.* XI. *Historia Johannis de Gestis Mariæ Magdalenæ cum Petro & Johanne ad hæc confertur.* XII. *Leviora quædam Dubia hinc orta solvuntur.* XIII. *Quin & graviora, quæ ad Mariam Magdalenam potissimum spectant.* XIV. *Pro Veritate Resurrectionis Christi fit Conclusio ex hac Historiæ parte.*

CAPUT SEPTIMUM.

Quo de Apparitionibus Christi ipsius Redivivi tractatur generalius.

I. *Hactenus non Visus ipse Christus, se ipsum porro Redivivum quoque exhibuit coram.* II. *Apparitiones istæ fuerunt veræ quidem, sed Temporariæ, non perpetuæ.* III. *Fuerunt & eædem Corporales, ad Visum, Auditum, & Tactum ipsum.* IV. *Blandæ item & Familiares admodum.* V. *Neque contigerunt Populo omni, sed Testibus à Deo ante designatis fidelissimis.* VI. *Et quidem per Dies Quadraginta.* VII. *Non sunt illæ omnes nobis narratæ distinctius in Scripturis.* VIII. *Sed Septem tantum, aut Octo, diversæ apud Euangelistas, traditæ leguntur.* IX. *Ante quas dicendum de Apparitionibus Petro & Jacobo tributis à Paulo.*

CA-

CAPUT OCTAVUM.

Quo ſpecialius inquiritur in Apparitiones Domini apud Petrum & Jacobum, quas Paulus nominavit.

I. *Apparitionem Chriſti Redivivi primo loco memoravit Paulus, quæ contigit Cephæ.* II. *In illo Cepha omnino intelligendus Petrus Apoſtolus, non alius quiſquam.* III. *Cui Chriſtus Redivivus fertur ipſe Viſus eſſe.* IV. *In quo fidem prorſus meretur Paulus Apoſtolus, id poſitive tradens.* V. *Viſus iſte Petro certiſſime contigit ipſo Die Reſurrectionis Dominicæ, & quidem ante Emmaunticorum Reditum ad Diſcipulos, adeoque ante Apoſtolos alios omnes.* VI. *Quin etiam probabiliter ſatis in matutino Reditu à Sepulchro cum Johanne; ſive & hic viderit tum Jeſum, ſive non.* VII. *Jacobus, à quo etiam Chriſtum Viſum fuiſſe Redivivum Paulus habet, fueritne Major an Minor, inquiritur.* VIII. *De Modo, Loco, & Tempore, iſtius Apparitionis, aliquid annectitur.*

CAPUT NONUM.

Quo Apparitio Domini apud Mulieres, & nominatim quidem Mariam Magdalenam, decenter illuſtratur.

I. *Tractatio proxima de Mulieribus, & Maria Magdalena, quibus Chriſtum Redivivum apparuiſſe habet Euangelium, tacente Paulo.* II. *De Mulieribus indefinite loquitur heic Matthæus.* III. *De quibus hoc tanquam Antecedens narrat, quod profectæ ſint ad annunciandum Diſcipulis quæ ipſæ viderant & audiverant.* IV. *Hoc deinde tanquam Principale, quod ecce Jeſus occurrit eis, dicens, gaudete.* V. *Hoc tertio tanquam Conſequens, unum à parte Mulierum, quod accedentes illius pedes apprehenderint cum Adoratione, & alterum à parte Chriſti, quod hic illis dixerit, ne metuerent, ſed ut abirent & annunciarent Fratribus &c.* VI. *Narratio Marci de Maria Magdalene, & Dæmoniis Septem antea ex hac ejectis à Domino.* VII. *Fatum hujus, & Factum cum exiguo fructu, à Marco traditum.* VIII. *Narratio Johannis de eadem Maria Magdalene, in qua hujus Facta Prima, quod apud monumentum conſtiterit, fleverit extra, in*

illud prospexerit. IX. *Cum Fatis insecutis, seu Angelorum Conspectu & Colloquio.* X. *Deinde Factum Medium, quod retrorsum se converterit, cum Fato lætissimo quod Jesum stantem viderit, illiusque colloquio fruatur, sed incogniti hactenus.* XI. *Qui dein illam compellat emphatice nomine proprio Maria.* XII. *Et ab ipsa compellatur nomine Rabbuni.* XIII. *Illique dicit, quid non oporteret agere, cum ratione gravi addita.* XIV. *Et quid ex adverso ab ea fieri omnino vellet.* XV. *Tandem Mariæ Factum Ultimum, quod venerit ad Discipulos, iisque annunciaverit Visum & Jussum Domini.* XVI. *Narrationes istæ pleniores de Maria Magdalena an brevius tantum contractæ sint, & indefinite traditæ, à Matthæo.* XVII. *Ordo Factorum & Fatorum Muliebrium distinctius paulo exponitur.* XVIII. *Ordinatio à Cl. Coccejo facta confertur.* XIX. *Certitudo Resurrectionis Dominicæ ex Apparitionibus expositis concluditur.*

CAPUT DECIMUM.

Quo de Christi Apparitione apud Discipulos Duos Emmauntem euntes similiter agitur.

I. *Transitus ad Historiam de Duobus Discipulis Emmauntem euntibus.* II. *Duo hi ex Illis quo sensu dicantur.* III. *Horum Unus appellatur Cleopas, dum alter est prorsus incertus.* IV. *Neuter vero fuit Apostolus, nedum Petrus alter.* V. *Eorundem Ambulatio & Itio in agrum ad Vicum distantem ab Urbe Stadiis Sexaginta dictum Emmaus, inter colloquia de rebus Jesu.* VI. *Quæ quantum absint à Ligtfooti hypothesi de Petro monstratur.* VII. *Eorundem Duorum Fatum, quod Jesus se illis manifestaverit, retentis ipsorum oculis.* VIII. *Jesu ad eos Interrogatio, cum eorum Responso & illius repetita Rogatione.* IX. *Sermo Discipulorum insecutus de Jesu Nazareno.* X. *Cui magna tribuitur Laus.* XI. *Qua non obstante fuerit ignominiosissime habitus à Judæis.* XII. *Spes Discipulorum præterita de eodem nunc magnopere vacillans.* XIII. *Nova quæ Discipulis supervenerat Anxietas ex Mulierum relatione.* XIV. *Sermo Christi ad Discipulos Redargutorius, de Inscitia & Tarditate Credendi.* XV. *Sermo ejusdem Erudiens, de Passionum Messiæ Necessitate, ut Gloriam obtineret propositam.* XVI. *Ejusque rei Assertio ex*

Mose

Mose & Prophetis omnibus, quam Lucas ei tribuit. XVII. *Jesu προσποίησις ulterius eundi, cum prope Emmauntem venisset cum Discipulis.* XVIII. *A quibus se persuaderi passus est tamen, ut cum iis maneret.* XIX. *Jesu cum Discipulis Accumbentis, Panemque fractum distribuentis, Manifestatio plena.* XX. *Ejusdem Ablatio ab oculis Discipulorum subita & inexspectata.* XXI. *Discipulorum ad ista sermo mutuus.* XXII. *Eorundem insecutus ad Apostolos Reditus.* XXIII. *Qui de Resurrectione Christi tanquam certa plane ad eos loquuntur.* XXIV. *Uti & ipsi narrant sua Fata & conversationem cum Jesu Redivivo.* XXV. *Tempus Rei hujus Gestæ tandem additur.* XXVI. *Et quam certa sit Christi Resurrectio, ex hac Apparitione arguitur.*

CAPUT UNDECIMUM.

Quo Apostolis communiter concessa Christi Redivivi Visio Prima enarratur.

I. *Visio Christi Redivivi Apostolica, quam cum Paulo tradiderant Marcus, Johannes, & Lucas.* II. *Duodecim quo sensu heic nominaverit Paulus.* III. *Status eorum congregatorum foribus clausis ob metum Judæorum.* IV. *Quando Jesus subito se stitit in illorum medio, dixitque, pax vobis.* V. *Discipulorum ad hæc Conturbatio, qui putabant se spiritum videre.* VI. *Sermo Christi ad Discipulos Redargutorius.* VII. *Visus & Tactus sui à Christo mandatus, per quem liqueret eum non esse spiritum.* VIII. *Qua occasione de Incorporea Spirituum Natura verbo dicitur.* IX. *Esus ab ipso postulatus & sumptus in finem eundem.* X. *Vaticinia ab ipso laudata, non alio sed hoc Eodem Tempore.* XI. *Ubi sermonis Christi pars Narrativa, de eo quod antea ipsos docuerat ex Lege Prophetis & Psalmis.* XII. *Et præsens apertio eorum mentis, ut intelligerent Scripturas.* XIII. *Quarum argumentum multiplex enarrat & implendum fuisse, vel esse, monet.* XIV. *Mandatum & Promissum Christi cum Voto Pacis repetito.* XV. *Ad Mandatum spectant illa Christi, eritis mihi Testes.* XVI. *Juxta illa apud Johannem, sicut me ablegavit Pater, ita & ego mitto vos.* XVII. *Ad Promissum illa Lucæ, ecce ego mitto promissum Patris mei in vos &c.* XVIII.

Et

Et apud Johannem Spiritus cum Insufflatione additus. XIX. *Quin & potestas Remittendi & Retinendi peccata hominibus.* XX. *De qua pessime detorta contra Papistas disputatur.* XXI. *Apparitionis hujus Christi Tempus annectitur.* XXII. *Conclusio pro Resurrectionis Christi Veritate certa ex ea.*

CAPUT DUODECIMUM.

Quo Altera post Octo Dies apud Apostolos Apparitio Christi Redivivi explicatur.

I. *Textus Johannis Analysis, quo Altera Christi apud Apostolos Apparitio memoratur.* II. *Ejus Occasio data à Thoma.* III. *Qui antea non erat cum Discipulis, adveniente ad illos Jesu.* IV. *Et hinc quam maxime Incredulus præ iis, quorum testimonium non admittebat.* V. *Attamen illis se deinde iterum junxit.* VI. *Quando Jesus se præsentem stitit, cum salutatione solita.* VII. *Mandatum Christi ad Thomam, de se probe contrectando, & sic dignoscendo.* VIII. *Ne esset Incredulus, sed Credens.* IX. *Quod heic ad Resurrectionem Christi omnino est referendum.* X. *Digressio in sensus alios* ἀπίστε *&* πιστέ. XI. *Responsum Thomæ ad Christum, Domine mi! & Deus mi!* XII. *Vis ejus magna & varia ostenditur.* XIII. *Torsiones Socinianæ Georg. Enjedini adducuntur & exploduntur.* XIV. *Laus Dominica ad Thomæ Responsum consecuta.* XV. *Cum Beatitate eorum qui non viderint & crediderint, rite exposita & male detorta.* XVI. *Tempus hujus Apparitionis Christi notatur.* XVII. *Resurrectionis Dominicæ Certitudo ex hac Apparitione firmatur.*

CAPUT DECIMUM TERTIUM.

Quo Apparitio Christi Redivivi apud Discipulos Tertia ad Mare Tiberiados exponitur.

I. *Visio Christi à Johanne solo memorata, ejusque Analysis textualis.* II. *Personæ quibus eadem contigit, cum illarum Mansione & Instituto præsenti.* III. *Modus Apparitionis, secundum quem alto mane in littore stetit, & de ipsorum piscatione egit cum Discipulis.* IV. *Discipulorum ad Christum Accessus ad Johannis monitionem, præcipue autem Petri, cum reperta Præparatione ad Victum.* V. *Christi Manifestatio plenior per dicta &*

facta

facta sua. VI. *Christi Rogatio ad Simonem Jona specialis.* VII. *An ipsum præ his diligeret; quod communiter exponitur de dilectione majori præ aliis diligentibus.* VIII. *Sed quod forte non minus recte capiatur de Dilectione majori præ aliis dilectis.* IX. *Dum Dilectio hæc certissimè intelligenda est summa, qualis in Christum decet.* X. *Responsum Petri, quo Dilectionem suam declarat, tanquam a Domino quoque cognitam.* XI. *Mandatum Pascendi Agnos Christi ab hoc datum Petro, dilectionem sic suam rursus declarante.* XII. *Repetita Interrogatione cum Mandato.* XIII. *Tertia Interrogatio ad aliquam Petri Tristitiam, cum Responso simili & Mandato.* XIV. *Ista cum Petro acta an ad illum solum, an vero & ad alios spectent.* XV. *Ter facta cur sit Interrogatio, & post Responsionem Jussio ista.* XVI. *Excursus contra Pontificiorum torsiones ineptas ad suum Pontificatum Universalem.* XVII. *Mala Petro prædicta, ad ipsius Dilectionem Oviumque pastionem secutura.* XVIII. *Quæ etiam innuere Genus Mortis Petri violentæ, certos nos facit Johannes; juxta alios & Crucifixionem.* XIX. *Sequela Christi Petro ad hæc mandata, quam sunt qui spiritualiter capiunt.* XX. *Sed & alii heic rectius corporaliter.* XXI. *Petri Rogantis Redargutio Dominica, cum Monitione Repetita.* XXII. *Rumor in fratres temere sparsus de Johanne non morituro unquam.* XXIII. *Tempus hujus Dominicæ Apparitionis determinatur.* XXIV. *Conclusio pro Veritate Resurrectionis Christi ex ea.*

CAPUT DECIMUM QUARTUM.

Quo Apparitio Christi Redivivi in Monte Galilææ tractatur.

I. *Apparitio Christi in Monte Galilææ ex Matthæo exhibetur.* II. *Quæ facta apud Discipulos Undecim, quin & plus quam Quingentos Fratres simul, sec. Paulum.* III. *Quæ posterior historia omnino illuc est à nobis referenda.* IV. *Locus rei gestæ in Galilæa fuit, & certo Monte quem Jesus illic determinaverat.* V. *Ubi se sistentibus apparuit Dominus.* VI. *Atque ipsi eum adorarunt, aliis adhuc dubitantibus.* VII. *Christo cum Accessu ad eos loquente etiam.* VIII. *Ante omnia per Declarationem Gloriæ sibi datæ nunc.* IX. *Cujus perversæ expositiones exhibentur.* X. *Et simul breviter refutantur.* XI. *Mandatum Undecim Aposto-*

postolis de Gentibus omnibus promiscuè datum. XII. *Ad quas eundum erat, ut in Disciplinam Christi colligerentur.* XIII. *Tum per Baptismum, etiam ad parvulos extendendum.* XIV. *Qui quo sensu fieri jubeatur in Nomen Patris & Filii & Spiritus Sancti, monstratur.* XV. *An verba illa in Baptismo prorsus necessario adhibeantur, & adhibita sint constanter.* XVI. *Tum per Doctrinam servandi omnia quæ Christus præceperat.* XVII. *Collatio verborum Marci, dè Itione in Mundum universum, & prædicando Euangelio Creaturæ omni.* XVIII. *Summa Euangelii exigentis Fidem & Baptismum ad salutem.* XIX. *Atque promittentis Salutem, cum denunciatione Damnationis facta Incredulis.* XX. *Verba Promissionis Christi factæ apud Matthæum, de Se cum ipsis futuro per omnes dies, usque ad consummationem seculi.* XXI. *Verba Promissionis apud Marcum, de Signis secuturis Credentes.* XXII. *Quorum primum nominatur Dæmoniorum Ejectio in Nomine Christi.* XXIII. *Alterum Linguarum Novarum Loquela.* XXIV. *Tertium istud, Serpentes tollent, & si quod mortiferum biberint, nequaquam eos lædet.* XXV. *Quartum tandem & hoc, super Ægros manus imponent, & bene habebunt.* XXVI. *Quæ promissa non debent pro Absolutis & plane Universalibus haberi.* XXVII. *De Loco & Tempore hujus Apparitionis Christi pauca adhuc adduntur.* XXVIII. *Certitudo Resurrectionis Christi ex hac Apparitione ejus potissimum constare debet.*

CAPUT DECIMUM QUINTUM.

Quo Ultima Christi Redivivi Apparitio apud ejus Ascensionem explicatur.

I. *Ultimæ Apparitionis Christi apud Discipulos Analysis ex Luca.* II. *Quæ contigit Apostolis omnibus, secundum Pauli phrasin.* III. *A quibus visus est, ita ut fuerit cum eis* συναλιζόμενος. IV. *Eosque eduxerit foras usque in Bethaniam.* V. *Verba Chisti ad eos, tum Monitoria, tum potissimum Promissoria.* VI. *Interrogatio ad hæc ab Apostolis facta exhibetur.* VII. *De cujus Sensu, corporali magis an spirituali, diligenter disquiritur.* VIII. *Verba Christi Increpatoria, quæ ipse ad rogationem illam protulit.* IX. *Dein & Consolatoria maxime per am-*

amplissimam Spiritus promissionem. X. *Tandem Monitoria etiamnum.* XI. *Ad quæ omnia respexisse etiam Lucas videtur Act.* 1. 2. XII. *Benedictio Apostolorum Dominica, quæ in Lucæ Euangelio legitur.* XIII. *Certitudo Resurrectionis Christi etiam hinc evidenter liquet.*

CAPUT DECIMUM SEXTUM.

Quo de Apparitionibus Christi Redivivi post Ascensionem Duabus adhuc agitur.

I. *Cum Apparitionibus præcedentibus etiam Paulus eam junxit quæ sibi ipsi contigit* 1 *Cor.* XV. 8. II. *Qui textus plenius confertur cum Contextu.* III. *Ad quod Tempus & quem Locum ille potissimum spectet, determinatur.* IV. *Quomodo Christus post Ascensionem suam à Paulo videri potuerit, & visus vere sit.* V. *De sensu verborum* ὡσπερεὶ τῷ ἐκτρώματι *agitur distinctius.* VI. *Expositis etiam variis aliorum exegesibus.* VII. *Et quid perinde significaverit Paulus per Ultimo omnium.* VIII. *Confertur denique in Veritatem Resurrectionis Christi Apparitio quæ Johanni contigit in Pathmo.*

CAPUT DECIMUM SEPTIMUM.

Quo Historia Resurrectionis Domini hactenus exposita in Summam contracta exhibetur.

I. *De vocibus sub quibus Christi Resurrectio venit aliqua fuere prænotata.* II. *Ejus deinde Ratio Formalis exposita.* III. *Contigit illa Die Tertio à Passione, Primoque Septimanæ, alto admodum Mane.* IV. *Cum Terræ Motu aperiente Sepulchrum per Angeli descendentis ministerium, cum splendore visi.* V. *Unde Terror magnus in Militibus, qui eos post reditum qualemcunque ad se fecit adire Pontifices cum annunciatione rei gestæ, ibidem ad mendacium splendidum corruptos.* VI. *Dum Mulieres perinde turbatæ per Angelicum conspectum & Sepulchrum vacuum repertum, à Spiritibus illis fuere erectæ, & cum nuncio Resurrectionis Dominicæ ad Discipulos ablegatæ.* VII. *Post quæ Christus se ipsum Vivum exhibuit suis varie & validissime.* VIII. *Quod secundum Paulum contigit Cephæ, quin & serius*

Jacobo soli. IX. *Et secundum Euangelia Mulieribus primum & Mariæ Magdalenæ.* X. *Deinde Cleopæ & alteri cum eo Emmauntem eunti Discipulo.* XI. *Tum Apostolis simul congregatis, absente tamen Thoma.* XII. *Iisdem porro post octiduum, cum Thomas esset præsens.* XIII. *Nonnullis porro horum apud Mare Tiberiados.* XIV. *Tum Iisdem una cum Quingentis Fratribus in Monte Galilææ.* XV. *Tandem & Iisdem in & apud Jerusalem in Ascensione.* XVI. *Quibus Apparitionibus etiam jungi possunt, quæ post Ascensionem contigerunt, tum Paulo, tum Johanni.* XVII. *Transitus ad Librum sequentem.*

LIBER SECUNDUS.

Qui Historiæ Resurrectionis ejus expositæ Veritatem Certam tradit.

CAPUT PRIMUM.

Quo in Historiæ hujus Veritatem laudatur ejusdem Argumentum ipsum, cum Scriptoribus, Scriptionis Modo, & Effectis.

I. *Difficultas notatur in persuadendis homini verisatibus supernaturalibus, ad quarum fidem Deus per Spiritum intus cooperari debet.* II. *Ad Fidem expositæ Resurrectionis Christi operandam, attendi debet Res hæc ipsa, quatenus omnino illa est Possibilis primum.* III. *Quatenus est eadem secundo Decentissima omni modo.* IV. *Quatenus & tertio est ista prorsus Necessaria ad hominum Salutem.* V. *Ad fidem ejusdem merito laudantur & Scriptores ejus Historiæ, tanquam, Paulo qui Sapientia excelluit & Luca forte excepto, Vulgares, Modesti, Candidi, minime Stolidi, Familiares Christo, in Fidem ab initio ipsi tardiores,* Αὐτόπλαι *vel horum Socii intimi.* VI. *Urgetur in rem eandem Modus rei Descriptæ quoad omnes etiam minutiores Circumstantias quæ sciri potuere & doceri.* VII. *Quin tandem Effectus in orbe toto consecutus plane Admirabilis & Divinus, per hujus apprehensionem communem.*

CA-

CAPUT SECUNDUM.

Quo in Fidem ejuſdem Hiſtoriæ confertur Teſtimonium Pilati Præſidis Romani, alterumque celebre Flavii Joſephi Hiſtorici Judæi.

I. *Pro fide Hiſtoriæ Reſurrectionis Chriſti confertur ex Tertulliano Epiſtola Pilati Præſidis Romani ad Tiberium, quæ etiam ab Euſebio laudatur, atque apud Nicephorum Cedrenum & Oroſium memoratur.* II. *Exemplum Epiſtolæ talis ex Sixto Senenſi, quod Chriſtianum magis quam Gentile eſt; dum & conficti certe ſunt Dialogi Chriſti & Pilati, in Chriſti opprobrium manifeſtum dein ſcripti.* III. *Attamen merito valet Teſtimonium Tertulliani, ad probandum Pilati ſcriptionem de Chriſto ad Tiberium aliquam ſimilem.* IV. *Quod & contra Joh. Clericum defenditur breviter.* V. *Teſtimonium Fl. Joſephi de Chriſto celebre, & breve de eo Judicium Autoris.* VI. *Argumenta contra illud tanquam minus Genuinum à Cel. Spanhemio noſtro in ſummam contracta.* VII. *Quæ de Jeſu, an Vir ſit dicendus, propter Sapientiam & Miracula ſua, item de Diſcipulis ejus Judæis & Græcis, tanquam veritatem lubenter recipientibus, tunc de Jeſu qui erat Chriſtus, & de ipſius Redivivi Apparitione ſecundum Vaticinia, heic dicuntur, male ad Sarcaſmum referuntur.* VIII. *Poſt alia leviora, objicitur quoque Silentium Veterum de hoc Teſtimonio Joſephi, ſcil. Juſtini Martyris, Tertulliani, Chryſoſtomi, Clementis Alex. Origenis, & Photii ipſius.* IX. *Dum pro Joſepho hujus Teſtimonii Autore vero facit ejus Candor, etiam ubi agit de Johanne Baptiſta & Jacobo Juſto cum laude.* X. *Et perinde Conſtans ejus Lectio, inde ab Euſebio, & Hieronymo.* XI. *Nec eſt in eo, quod Joſephus de Chriſto fert, aliquid ipſi ut Judæo veraci minus conveniens, uti per partes ſingulas oſtenditur breviter.* XII. *Ad Autoritates Veterum oppoſitas ſingulas ſuccincte reſpondetur.* XIII. *De Stylo, Nexu, Codicum Varietate, Fraudibusque Piis diſſeritur.* XIV. *Petri Danielis Huetii verba præcipua de hoc Joſephi Teſtimonio conferuntur.* XV. *Cloppenburgii & Cappelli obſervationes ad Nexum rerum apud Joſephum.*

CAPUT TERTIUM.

Quo in Veritatem Resurrectionis Christi laudantur ejus Facta insecuta, tum in Suos, tum in Hostes, Judæos potissimum & Romanos.

I. *Ad Testimonia Realia transitur, quibus se Redivivum vere Christus demonstravit.* II. *Tam in Suos, per Missionem Extraordinariam & Admirabilem Spiritus sui.* III. *Et Ecclesiæ Collectionem per orbem omni modo stupendam.* IV. *Ejusdemque Conservationem adversus Vim omnem & Fraudem mundi & Satanæ.* V. *Quin & Martyribus inditam Constantiam inauditam.* VI. *Quam in Hostes suos, non modo Singulares, uti Pilatum, Neronem, Julianum, &c.* VII. *Sed & similiter in Gentem Judæorum incredulorum totam, ipsius ira perditam.* VIII. *Quin & in Imperium Romanorum Gentile, per Constantinum & Successores deletum.* IX. *Exceptio ad hoc Argumentum gemina breviter enervatur.*

CAPUT QUARTUM.

Quo transitur ad Resurrectionis Dominicæ Veritatem amplius asserendam ex ejus Prædictionibus Antiquis.

I. *Uti Vaticinia per Historias, sic & Historiæ per Vaticinia maximè firmantur, quod & in Historia Resurrectionis Christi obtinet.* II. *Ubi nunc spectamus, non tam ad ipsas Christi prædictiones, quam istas Veterum antiquiores.* III. *Non jam quæ ut Propheticæ apud Gentiles fuere celebratæ, & plurimum confictæ, vel ex incerta traditione haustæ.* IV. *Sed quæ Judæis in Vet. Test. Scripturis fuere olim traditæ à Deo ipso.* V. *Quæ variè rursus discriminari heic possunt & debent.* VI. *Et quibus jungendi Typi, strictius dicti, tanquam Prophetiæ Reales, varii rursum generis.*

CA-

CAPUT QUINTUM.

Quo pro Resurrectionis Dominicæ Veritate disputatur ex Psalmo XVI. Versf. 8—11. ad exemplum Petri Actor. Cap. II. Versf. 25—32. & Pauli Actor. XIII. Versf. 34—37.

I. *Præclarissimum de Christi Resurrectione Vaticinium in Psalmo XVI. in hanc rem laudatum in Novo Test.* II. *Cujus exhibetur Analysis brevissima; nos ducens ad Gloriationem, tum de Præsenti, tum de Futuro vers.* 9-11. III. *Tum per verba illa; Etiam Caro mea morabitur in fiducia.* IV. *Tum per sequentia; Non derelinques animam meam in inferno.* V. *Et præcipue illa; Non dabis Benignum tuum videre corruptionem.* VI. *Tum & per juncta; Ostendes mihi semitam vitarum.* VII. *Tandem & per ultima, Satietas lætitiarum cum facie tua, Amœnitates in dextra tua æternum.* VIII. *Quæ omnia juncta beatissimam dicunt Resurrectionem.* IX. *Qualis & vere competit Piis, sine Corruptione perpetua.* X. *Sed qualis celerrima sine Corruptione ulla competeret Messiæ.* XI. *Qui quo pacto heic denotetur, distinctius inquiritur.* XII. *Quod & contra Incredulos monstratur.*

CAPUT SEXTUM.

Quo ejusdem Resurrectionis Dominicæ Veritas asseritur ex Jes. LV. 3. quem & Textum ante illum Psalmi modo tractatum laudavit Paulus Act. XIII. 34.

I. *Vaticinium alterum in Novo Test. quoque laudatum ex Jes.* LV. 3. II. *Ubi de Messia agi, liquet ex verbis Jehovæ ad alios vers.* 4. *& ad Messiam vers.* 5. III. *Et ex ipsis quoque quæ profert ille, ante omnia liberalissime Invitantia vers.* 1. *heus omnis sitiens, accedite &c.* IV. *Tum Dehortantia quoque vers.* 2. *ad quid appenditis argentum pro non pane &c.* V. *Tum Monentia ex adverso vers.* 2. 3. *audite audiendo ad me, & edite bonum &c.* VI. *Tum Promittentia tandem vers.* 3. *& cædam vobiscum Fœdus Seculi.* VII. *Ad quæ sequitur istud, Benignitates Davidis fideles.* VIII. *In quibus inquiritur in significatum nominis Davidis.* IX. *Et Benignitatum ejus simul.* X. *Et Fidelitatis de*

his

his prædicatæ. XI. *Quas & Daturus suis erat Messias.* XII. *Vis argumenti ex his verbis pro Christi Resurrectione monstratur tandem.*

CAPUT SEPTIMUM.

Quo inquiritur, an & quo modo dictum Psalmi II. vers. 7. Tu es Filius meus, hodie genui te, ad Resurrectionem Christi confirmandam faciat.

I. *Dictum Psalmi II. 7. ter à Paulo adductum in Novo Test.* II. *Quod ad Messiam spectat, & refertur non ad Resurrectionem ex Morte directe, sed ad ejus Exhibitionem & Exaltationem.* III. *Absque minima Læsione Æternæ Generationis tamen & Filiationis ejus.* IV. *Dum distinguenda Res dicta, quæ est Æterna, ab ejus Dictione, quæ facta in Tempore.* V. *Quæ posterior à Paulo in citationibus dicti hujus urgetur.*

CAPUT OCTAVUM.

Quo alia pro Christi Resurrectione Vaticinia laudantur ex Psalmorum Libro eodem.

I. *Resurrectio Christi etiam aliis pluribus locis olim fuit prædicta, quæ in Novo Test. in eam rem non laudantur.* II. *Quorsum referre licet ex Psalmis Octavum.* III. *Nec non Psalmum Decimum & Octavum.* IV. *Item Psalmum Vicesimum Primum & Secundum.* V. *Dein Psalmum Quadragesimum.* VI. *Forte & Psalmum Quadragesimum Primum.* VII. *Certius Psalmum Sexagesimum & Octavum.* VIII. *Quin & Sexagesimum & Nonum.* IX. *Utique præ aliis Psalmum Centesimum & Decimum.* X. *Juxta Psalmum Centesimum Decimum & Octavum.*

CAPUT NONUM.

Quo pro futura Christi Resurrectione ex Jesaiæ Vaticiniis disputatur amplius.

I *Prædictionem Resurrectionis Christi etiam reperire licet apud Jesaiam, tum Cap XXVIII. 16. & Cap. XLIX. 7–9.* II. *Tum maxime Capite Quinquagesimo & Tertio.* III. *Cujus datur brevissi-*

brevissima Analysis. IV. *Ejus Mors illic antecedenter reperta.* V. *Juxta Sepulturam proxime insecutam.* VI. *Mortis piacularis Repetita illic descriptio.* VII. *Post quam Messias Semen Visurus.* VIII. *Et Dies prolongaturus.* IX. *Et Jehovæ Beneplacitum prospere executurus.* X. *Fructus hinc secuturi desideratissimi.* XI. *Resurrectio Christi in iis manifeste comprehensa.*

CAPUT DECIMUM.

Quo in eandem Christi Resurrectionem adferuntur Ezechielis & Danielis Vaticinia illustria.

I. *Transitus ad Ezechielem & Danielem, eandem Christi Resurrectionem describentes.* II. *Ezechielis in Capite XVII. Ænigma Parabolicum de Aquila, in Libanum veniente &c.* III. *Et simul Alterum de Aquila altera, cum Vite ad hanc conversa &c.* IV. *Idem à Deo per Vatem declaratum.* V. *Analysis reliquæ Partis Capitis hujus Promissivæ.* VI. *Quæ spectat ad tenerum ramusculum de Summitate Cedri altæ.* VII. *Et declarat ejus Tractationem Divinam, per ejus Sumptionem, Dationem, Avulsionem, & Plantationem super Monte excelso &c.* VIII. *Per quam ille Ramusculus ramum proferret, & fructum faceret, fieretque in Cedrum illustrem &c.* IX. *Unde secutura Agnitio Gloriæ Dei id operantis.* X. *Addita Certitudine hujus rei immota.* XI. *Unde Messiæ Resurrectio evidenter colligitur.* XII. *Ex Daniele confertur Somnium Nebucadnezaris de Lapide abscisso &c.* XIII. *Cujus Expositio Divina est etiam addita.* XIV. *Et quæ omnino ad Messiæ Mortem ducit.* XV. *Ac insecuturam ejus Resurrectionem.*

CAPUT UNDECIMUM.

Quo alia quædam producuntur Dicta Sacra, quæ perinde ad Christi Resurrectionem spectare minus recte putantur.

I. *Alia Vaticinia vix æque apta quædam prò Resurrectione Christi adducuntur.* II. *Quale est Prov.* XXX. 18. 19. *de Via Serpentis in Petra.* III. *Item Psal.* III. 6. *ego dormivi & soporatus sum, resurrexi, &c.* IV. *Nec non Psal.* XVII. 15. *satiabor cum resurrexerit Imago tua.* V. *Porro Psal.* LVII. 9. *excitare gloria*

mea, &c. & inprimis Ham. IX. 11. *ac Tseph.* III. 8. VI. *Præter alia Mich.* IV. 14. *Hab.* III. 2. *Zach.* IX. 9. *& Jer.* XXXI. 26. VII. *De quo paulo prolixius agitur.* VIII. *Et judicatur hinc candide.*

CAPUT DUODECIMUM.

Quo ad ſignificatam & creditam antiquiſſimo tempore Meſſiæ Reſurrectionem aſcenditur.

I. *De Prot-Euangelio Paradiſiaco monetur, in eo etiam Meſſiæ Reſurrectionem comprehendi.* II. *Pro Antiquitate hujus prædictæ & creditæ laudatur locus Job* XIX. 25–27. *in quo attendendum nomen Goëlis ſeu Redemptoris mei, etiam mox appellati Dei.* III. *Quod Humanitatem ejus, & Mortem in ea ſubeundam includit.* IV. *Poſt quam Vivus idem denuo foret.* V. *Et aliquando ſurrecturus ſuper pulverem.* VI. *Cujus Recollectio ſerior cum ſequelis beatis à Jobo annectitur.* VII. *Scientia horum certa in Jobo.* VIII. *Cujus annectitur Genus, maxime probabile ex Abrahami familia.* IX. *Atque Ætas, paulo anterior Iſraëlitarum Exitu ex Ægypto.* X. *Unde Antiquitas hujus fidei monſtratur, præter alia.*

CAPUT DECIMUM TERTIUM.

Quo inquiritur, an non & Tempus Modusque Reſurrectionis Dominicæ in Vaticiniis ſint ſatis Determinata.

I. *Quæſtio an etiam Tertio die Reſurrecturum Chriſtum, olim fuerit prædictum.* II. *Quod à plurimis factum creditur Hoſ.* VI. 2. *textum illum tamen variè ad Chriſtum referentibus.* III. *Dum ſimpliciſſime heic intelligitur Vivificatio Fidelium virtute Chriſti Tertio Die ſurrecturi.* IV. *Confertur & in rem eam Corruptio à Benigno Dei omnino arcenda, ſecundum Davidem.* V. *Et ſunt in Prædictionibus Veteribus quædam quæ ad Matutinum Diei tempus in Chriſti Reſurrectioue ducere apte poſſunt.* VI. *Dum ad Sepulchrum Saxeum Chriſti, & quærentes eum Mulieres, alii loca alia temere trahunt.* VII. *Sed nec deſunt, qui rectius Angelorum Præſentiam, & Terræ Motum, & Diſcipulorum præ aliis Viſitationem, in vaticiniis reperiunt; & clariſſime de Hoſtium Confuſione & Diſcipulorum lætitia apud Pſalten legitur.*

VIII. *Conjectura de Primo Septimanæ Diei Resurrectione Christi adscripta additur.*

CAPUT DECIMUM QUARTUM.

Quo agitur de Typis Dominicæ Resurrectionis, generalius non tantum sed & strictius sic dici solitis.

I. *Prædictionibus Verbalibus jungi debent Reales in Typis Resurrectionis Dominicæ deprehensæ.* II. *Quales sunt aliqui sic dicti Latius, seu Similitudines, etiam hodie in Natura repertæ.* III. *Quin etiam fuerunt olim sub œconomia priore hujus Rei Imagines quædam Veteres, non modo Reales, uti erat Virga Frondens Aharonis.* IV. *Sed & Viri olim Illustres, Adam, Noach, Jacob, Joseph, Moses, Simson, David, Hizkias, Jeremias, Daniel, quin & ipse Populus Israel.* V. *Quos omnes præsignificasse Futuram Christi Resurrectionem ex Dei consilio, vix adeo certum est.* VI. *Interim & sunt heic Typi Præsignificativi, partim Legales, v.g. in Manipulo Primitiarum agitato.* VII. *Item in Avicula Dimissa Viva apud Leprosi purgationem.* VIII. *Nec non in Hirco Hazazelis, qui & Vivus dimittebatur.* IX. *Partim Eventuales, ad quos referimus Manna Die primo post Sabbatum denuo Visum.* X. *Tum maxime Jonam ex Ventre Piscis emissum Vivum.* XI. *Et similiter Isaacum ab Oblatione Liberatum, Patrique redditum Vivum.* XII. *In cujus Historia utique latet Mysterium Typicum.* XIII. *Quod felicius in Christo Redivivo quam in Ecclesia per hunc liberata invenitur.*

CAPUT DECIMUM QUINTUM.

Quo Argumenta, ad probandam Historiæ Resurrectionis Christi veritatem data, in Summam rursus contrahuntur.

I. *Ad persuadendam veritatem Resurrectionis Christi facit Rei Possibilitas, Decentia, & Necessitas, juxta Tradentium eam Qualitates, Scriptionisque Modum, & Effectum per orbem.* II. *Cum quibus conferri potest Testimonium Tertulliani de Pilato & Josephi de Christo.* III. *Uti & laudari debent Facta Christi Redivivi, tum in Suos, tum in Hostes, illustria.* IV. *Et quam maxime Prædictiones Veteres, quæ in Vet. Test. deprehenduntur.* V. *Uti est illa Psalmi XVI. à Paulo & Petro ipso laudati in*

tam rem. VI. *Nec non ista Jes.* LV. 3. *quam & Paulus ursit.* VII. *Dum nec dictum Psalmi II. vers.* 7. *heic plane prætermittendum videtur.* VIII. *Alia Psalmorum Loca complura lustrantur, huc facientia.* IX. *Nec non Jesaiæ Caput LIII.* X. *Uti &. Ezechielis & Danielis Textus noti.* XI. *Dum alia plura ab aliis adducta vix audemus urgere.* XII. *Vetustissima & communissima Resurrectionis Christi Fides ex Jobi verbis monstratur.* XIII. *Tempus Resurrectiodis illius, quoad Diem & Horam, an etiam à Vatibus sit designatum.* XIV. *De Typis Realibus & Personalibus illius disseritur.* XV. *Et tandem argumentum hoc concluditur.*

LIBER TERTIUS.

Qui de ejus Redivivi Ascensione in Cœlum, & Sessione ad Dei Dextram, agit.

CAPUT PRIMUM.

Quo de Verbis agitur, ad notandam Christi Adscensionem Cœlestem adhibitis.

I. *Transitus à Resurrectione Christi ad ejus Ascensionem in Cœlum.* II. *Verbum* ὑψοῦσθαι *heic adhibitum de Christo vario prorsus sensu exhibetur.* III. *Verba alia Passiva* ἐπαίρεσθαι, ἀναφέρεσθαι, ἀναλαμβάνεσθαι, *&* ἁρπάζεσθαι, *illustrantur.* IV. *Verba item Neutro-Activa,* ἀναβαίνειν, ὑπάγειν, ἀφιέναι τὸν κόσμον, πορεύεσθαι, πορεύεσθαι πρὸς τὸν πατέρα, διέρχεσθαι τοὺς οὐρανοὺς, εἰσέρχεσθαι.

CAPUT SECUNDUM.

Quo Adscensionis Christi Actus Formalis positive declaratur.

I. *Adscensio Christi in Cœlum Translationem dicit omnino Localem Humanitatis ipsius.* II. *Et quidem de Terra hac Universa, secundum ipsius Prædictionem Matt.* XXIV 23 26 27. III. *Nec non Matt.* XXVI. 11. IV. *Et* 1 *Cor.* XI. *vers.* 24-26. V. *Maxime autem Joh.* XIV. XV. XVI. XVII. 15-17. VI. *Secundum simul*

simul traditum ab Apostolis cum Luca Eventum. VII. *Unde nusquam deinde in Terra repertus fuit, vel reperiri potuit.* VIII. *Objectiones ex Promissis Dominicis, nec non Exemplis obviis, & dictis generalibus, solvuntur.* IX. *Fuit porro Christus Ascendens Translatus in Cœlum Supremum, secundum proprias ejus Prædictiones Euangelicas.* X. *Et secundum Euangelistarum & Apostolorum Testimonia obvia ubique.* XI. *Quod factum per Visibilium Cœlorum Spatium medium, notata heic Braunii parermenia ad Hebr.* VII. 26. XII. *Et simul vehiculo Nubis Christum auferentis.* XIII. *Et quidem Discipulis intuentibus.*

CAPUT TERTIUM.

Quo de Tempore & Loco Adscensionis Domini distinctius agitur.

I. *Ad Tempus Ascensionis Christi venitur.* II. *Quod à Marco & Luca notatum est.* III. *Et constituitur per Diem Quadragesimum à Resurrectione.* IV. *Postquam Christus ad Discipulos esset locutus.* V. *Locus Ascensionis Dominicæ à solo Luca, sed cum aliqua apparenti Varietate, notatur.* VI. *Qua occasione de Bethania latius disseritur, ejusque situ.* VII. *Nec non de Monte Oliveti, hujusque Distantia ab Urbe Jerusalem.* VIII. *Tolliturque difficultas, ex nominato hoc loco duplici apud Lucam orta.* IX. *Ex illo loco quam apte ascenderit Dominus, monstratur.*

CAPUT QUARTUM.

Quo Traditio Vetus, de relictis à Christo Ascendente Vestigiis Pedum in Monte Oliveti, ad examen justum vocatur.

I. *De Vestigiis Pedum Ascendentis Christi Monti impressis, Traditio ex Baronio exhibetur.* II. *Veterum loca, in eam rem adduci solita, conferuntur etiam.* III. *Fundamento omni Scripturario Traditionem eam destitutam esse monstratur.* IV. *Silentium de his Vestigiis Christi Ascendentis per Tria Secula Prima & Quarti partem primam additur.* V. *De Autoribus Seculi Quarti exeuntis & Quinti monita generalia adducuntur.* VI. *Specialiores observationes ad Hieronymum, Augustinum, Paulinum,*

num, & Sulpicium. VII. *De Beda & fcriptoribus Mediæ Ætatis aliquid additur.* VIII. *Tandemque differitur de Recentioribus Terræ Sanctæ Defcriptoribus, quid & quo cum fundamento illi heic habeant.* IX. *Traditiones aliæ Fabulofæ conferuntur.*

CAPUT QUINTUM.

Quo de Corona agitur Chriftum in Cœlum Afcendentem intuitorum.

I. *Afcenfio Chrifti facta præfentibus & videntibus omnibus Apoftolis.* II. *Quorum & Nomina Singularia recenfentur, & quædam illuftrantur.* III. *Quod plures ob rationes admodum notabile eft.* IV. *An alii quoque Fratres cum Mulieribus & Maria Matre adfuerint, inquiritur.* V. *Educti vero illi à Chrifto feruntur ufque in Bethaniam, atque illic corporaliter vidiffe Chriftum afcendentem.* VI. *Quæ Vifio à torfionibus iniquis liberatur.* VII. *Conclufio ex hac narrationis parte decens.*

CAPUT SEXTUM.

Quo in Nubem inquiritur, quæ Jefum Afcendentem fuftulit à confpectu Difcipulorum.

I. *Incipit tractatio de Nube quæ Chriftum abftuliffe dicitur.* II. *Nubium fignificatio varia, & Varietas ipfarum per qualitates & effectus.* III. *Qualis hæc fuerit Nubes, inquiritur cum hiftoriarum aliarum collatione.* IV. *Etiam illius apud Ifraëlem ad Sinai & in Deferto, & apud Chriftum in Monte.* V. *Dum placida & grata hæc potius fuiffe Nubes cenfenda eft, quam terribilis.* VI. *Quæ tum fuftulit, tum abftulit Jefum verfus cœlum, à confpectu Difcipulorum.* VII. *Quo ipfo non minuitur, fed potius augetur Domini Afcendentis gloria.* VIII. *Angelorum Cœleftium præfentia apud hanc Chrifti Afcenfionem recte cogitatur.* IX. *Nec non Beatorum Cœlitum Concurfus.*

CAPUT SEPTIMUM.

Quo de Angelorum Confpectu & Auditu Apoftolico, proxime infecuto poft Chrifti Ablationem in cœlum, differitur.

I. *Hiftoria annectitur Angelorum qui Apoftolis fe fliterunt.*

II. *Dum hi erant prospicientes in cœlum, Christo proficiscente vel profecto.* III. *Et quidem ut Viri Duo in Albo Vestitu.* IV. *Qui adstiterunt Apostolis.* V. *Atque dixerunt ad eos, Virorum Galilæorum nomine compellatos.* VI. *Quid in cœlum intuentes starent.* VII. *Dum Jesus hic ab ipsis in cœlum sublatus erat vere.* VIII *Sic etiam Venturus inde aliquando.* IX. *Unde ipsi um gaudio Reversi in Urbem, insecuta Laude Dei continua in Templo, Mansione amica in Cœnaculo, & Pietate omni exercita.* X. *Veritas Ascensionis Christi ex hoc omni ejus Modo liquens.*

CAPUT OCTAVUM.

Quo Argumenta quædam laudantur pro Veritate Historiæ expositæ de Domini Ascensione.

I. *Historia Ascensionis expositæ Veritas merito monstranda est.* II. *Et ad eam agnoscendam facit ejusdem contemplatio in Possibilitate sua.* III. *Quod deinde Decuerit, imo verè Necessaria fuerit.* IV. *Porro & eorum qui eam scripserunt ac tradiderunt multiplex laus humana.* V. *Quique heic etiam Circumstantias addiderunt.* VI. *Accedit vis hujus narrationis apud Orbem totum, & fama apud hostes ipsos; nec non testimonia realia à Christo desuper in bonos & malos data.* VII. *Et attendi potissimum debent Vaticinia Verbalia & Realia.*

CAPUT NONUM.

Quo illustratur textus Psal. LXVIII. 19. quem ad Christi Ascensionem spectare etiam Paulus docuit Eph. IV. 8–10.

I. *Inter Vaticinia excellit heic Psal.* LXVIII. 19. *de Ascensione Dei in Altum.* II. *Cum qua illic jungitur Captivitatis Captivatio.* III. *Et Acceptio Donorum in homine.* IV. *Atque etiam Refractariis ad habitandum.* V. *In hujus Psalmi citatione Paulina præmissum à Paulo* διὸ λέγει *illustratur.* VI. *Argumentatio Pauli, pro Psalmi dicto ad Christum Incarnatum spectante, exhibetur & urgetur.* VII. *Atque Eventus Vaticinio conveniens, quem Paulus laudavit, illustratur.* VIII. *Alia ex Psalmo illo argumenta conferuntur ad Vaticinii illius relationem ad Christum.*

CAPUT DECIMUM.

Quo conferuntur alia Pſalmorum loca ad eandem Chriſti Aſcenſionem ſpectantia.

I. *Pro prædicta Chriſti Aſcenſione conferri poſſunt porro omnes Pſalmi, de ipſius Gloria agentes.* II. *Sed & confertur à nonnullis Pſal.* 11.4. *de Sedente in Cœlis.* III. *Item Pſal.* VII. 8. 11. *de Clypeo noſtro apud Deum.* IV. *Similiter Pſal.* VIII. 2. *de Majeſtate Dei ſuper cœlos data.* V. *Nec non Pſal.* XLV. 5. *per Verſionem verborum, decus tuum trajice.* VI. *Sed rectius & certius ut putamus Pſal.* XXIV. 7—10. *ubi Portæ jubentur attollere Capita ſua ad Ingreſſum Domini Gloriæ.* VII. *Et inprimis Pſal.* XLVII. 6. *de Deo Aſcendente in jubilo, & Jehovah in voce tubæ.* VIII. *Alia ex Pſalmo illo argumenta conferuntur ad Vaticinii illius relationem ad Chriſtum.*

CAPUT UNDECIMUM.

Quo dicta Jeremiæ & Danielis pro Chriſti Aſcenſione in Cœlum laudantur.

I. *Textus Jeremiæ Cap.* XXX. 21. *ad Aſcenſionem Chriſti manifeſte ſpectans.* II. *In quo agitur de Magnifico & Dominatore Iſraëlis, uno præ aliis omnibus.* III. *Qui ex eo foret & ex medio ejus exiret.* IV. *Et quem Deus appropinquare faceret, ut appropinquaret ad ſe.* V. *Addita ratione, nam quis ille, qui oppignoret cor ſuum, ut appropinquet ad me?* VI. *Applicatio neceſſaria Vaticinii hujus ad Chriſti prædictam ſic Aſcenſionem.* VII. *Tranſitus ad Viſionem Danielis Cap.* VII. 13. 14. *cujus & contextus antecedens exhibetur.* VIII. *Viſus illic Sicut Filius Hominis, quis & quo ſenſu ſic dictus ſit.* IX. *Et quidem cum Cœli Nubibus veniens, imo ad Stabilem dierum perveniens, coram quo eum appropinquare fecerunt, data illi poteſtate & gloria maxima & perpetua.* X. *Ineptiſſima hujus Interpretatio, de Populo Romano, ex Grotio memoratur.* XI. *Dum agnoſcenda heic omnino clariſſima Meſſiæ pictura.* XII. *Alia expoſitio Cl. Cocceji, in Filio hominis non Chriſtum ſed Eccleſiam reperientis.* XIII. *Obſervationes ad hanc expoſitionem quædam adduntur.* XIV. *Solutis ſimul Objectionibus nonnullis.*

CA-

CAPUT DUODECIMUM.

Quo alia Loca Prophetica quædam examinantur, an perinde ad Christi Ascensionem pertineant.

I. *Pro Christi Ascensione in Cœlum laudatur etiam ab aliis Deut.* XXXII. 1—4. II. *Nec non Via Aquilæ in Cœlum, ex Prov.* XXX. 19. III. *Item Varia loca Jesaiæ* LIII. 8. LII. 13. LXVI. 1. IV. *Tum quoque Ezechielis Visio Cap.* 1. *&* X. V. *Porro & locus Hos.* IX. 2. *de Speculante Ephraimum cum Deo meo.* VI. *Atque Hamos.* IX. 6. *de Ædificante in cœlis Gradus suos.* VII. *Etiam Mich.* II. 13. *de Effractore Ascendente coram illis &c.* VIII. *Et Geminus ex Zacharia locus Cap.* VI. 13. *&* XIV. 4. IX. *Tandem verba nota Mal.* IV. 2. *de Orituro Sole Justitiæ.*

CAPUT DECIMUM TERTIUM.

Quo ad Typos Ascensionis Dominicæ varii generis tandem transitur.

I. *Ascensionis Domini nostri Typus dudum quæsitus inepte in Apocrypha fabula de Habakūko.* II. *Confertur in eandem rem Virgæ Aharonis Reflorescentis, & Urnæ Mannæ, in Sanctuario Depositio mandata & facta.* III. *Quam maxime & rectissime Arca Fœderis cum Propitiatorio, quæ erat Gratiæ & Cultus Divini Sedes Principalis intra Velum.* IV. *In primis huc facit Annuus Ingressus Pontificis in Adytum ad Expiationem populi cum Sanguine.* V. *Quin etiam facere potest Henochi Assumptio ad Deum, cui placuerat.* VI. *Nec non Eliæ Raptus in Cœlum in turbine.* VII. *Pro cujus utriusque Typica præfiguratione admittenda differitur.* VIII. *De Mose aliquid adjicitur, an etiam Corpore & anima in Cœlum translatus esse sine morte & sepultura credi queat.*

CAPUT DECIMUM QUARTUM.

Quo cum Christi Ascensione juncta ejus Sessio ad Dextram Dei declaratur respectu varietatis Phrasium.

I. *Transitus ad Christi Sessionem à Dextra Dei Patris.* II.

Loca Novi Test. quæ explicite de ea agunt, simul exhibentur. III. *Dextræ heic quandoque fit mentio singulariter, sed & Dextrorum pluraliter.* IV. *Et Dextra illa dicitur Dei, Potentiæ, Majestatis, Throni.* V. *Præpositionum additarum notatur Varietas.* VI. *Ad quam Dextram dicitur Christus Esse, vel Sedere, vel & Stare.* VII. *Sunt vero & heic Verba adhibita Neutra, Passiva, & Activa.*

CAPUT DECIMUM QUINTUM.

Quo de Re Significata, Sessionis hujus Christi ad Dextram Dei, Negative disseritur.

I. *Sessionis hujus, improprie intelligendæ, varia Expositio.* II. *Ab Ubiquitariis illa ad Omnipræsentiam & Omnipotentiam Humanæ Naturæ trahitur, de qua collata eum Communicatione Idiomatum & Consubstantiatione Eucharistica disseritur.* III. *Instantiæ Ubiquitariorum ex hac Sessione enarrantur.* IV. *Contra quas notatur, hanc non tribui Naturæ Humanæ in Abstracto, sed Personæ* Θεανθρώπȣ *in Concreto.* V. *Et observatur, Sessionem illam ad Dextram non involvere Præsentiam Ubicunque est ea Dextra.* VI. *Præcipue heic spectandam esse urgetur phrasin integram Sedendi ad Dextram, sed non notionem Dextræ solius.* VII *Quin tandem non omittendum, quod Sessio hæc ad Dextram in Cœlo ponatur.* VIII. *Expositio Sessionis hujus apud alios de Favore Dei, vel Glorificatione Cœlesti.* IX. *Tracta eadem Sessio quoque ad Dignitatem Divina majorem à Socinianis & Papistis quibusdam.* X. *Ad quam evitandam felicius, Sinistram præ Dextra Honoratam fuisse olim, quidam urserunt.* XI. *Quod non esse admittendum monstratur, sed aliter tollendum esse dubium motum.* XII. *Sessio illa quo modo ab aliis referatur simpliciter ad Æqualitatem Gloriæ & Potestatis cum Patre; addita inepta etiam hypothesi de Sceptro quasi communi cum eo qui tenenti ad Dextram sedet.* XIII. *Proximus Deo Patri Honor heic spectandus, non tamen Minor quam Divinus.*

CAPUT DECIMUM SEXTUM.

Quo verus Sensus Sessionis Christi ad Dextram Dei Patris positive declaratur.

I. *Positiva Descriptio brevis Sessionis Christi ad Dextram Dei*

Dei. II. *Ad cujus veritatem agnoſcendam ducit Ritus humanus, unde Phraſis illa petita eſt.* III. *Nec non alia phraſis magis propria, quum Paulus ſubſtituit Eph.* I. 20–22. IV. *Quin & tertia qua ille uſus eſt Phil.* II. 9–II. V. *Confertur & phraſis Petri, cum Duplici adhuc textu Pauli.* VI. *Quali modo hæc Seſſio tribuenda ſit Perſonæ Divinæ ut tali.* VII. *Et quomodo illi conveniat ſecundum Naturam Humanam.* VIII. *Et quam Poteſtatem illi ſimul tribuat.* IX. *An etiam Seſſio Corporalis, tanquam Emblematica, in cœlis ſimul ſit agnoſcenda.* X. *An alius Seſſio ad Siniſtram Dei ex hac Seſſione Chriſti ad Dextram concludi poſſit, & cui illa tribuenda ſit.*

CAPUT DECIMUM SEPTIMUM.

Quo de Seſſionis Chriſti ad Dextram Dei Patris Duratione agitur.

I. *Seſſio Chriſti ad Dextram Dei non eſt repetenda ab omni retro Æternitate.* II. *Neque vel à Mundi Conditi, aut Euangelii prædicati, Initio primo; vel ab Incarnatione, & Prædicatione in carne; vel à Reſurrectione etiam ipſa.* III. *Sed ab ejus Aſcenſione in Cœlum inſecuta.* IV. *Seſſio eadem duratura certiſſime uſque ad Finem hujus Mundi.* V. *Et quo modo poſt eum etiam omnino locum ſit habitura.*

CAPUT DECIMUM OCTAVUM.

Quo Certitudo Seſſionis Chriſti ad Dextram Dei Patris varie aſſeritur; potiſſimum antem ex Vaticiniis Veteribus.

I. *Ad Certitudinem Seſſionis hujus Chriſti aſſerendam tranſitur.* II. *Quæ utique eſt Poſſibilis, Decens, Neceſſaria; à fide digniſſimis Viris tradita; per varias phraſes ſignificantiſſimas; recepta per Orbem; à Chriſto factis ipſis in Suos & in Hoſtes declarata; & ab ipſo cœlitus oſtenſa.* III. *Et de qua nos certos reddere debet prædictio Pſalmi CX.* IV. *Cujus totius ſumma Analytice etiam exhibetur.* V. *Ad quam Seſſionem Chriſti nos etiam ducit textus Pſal.* XVI. II. VI. *Nec non Pſal.* LXXX. 18. *Filius hominis dictus Vir Dextræ Dei.* VII. *Res per hanc Seſſionem ſignificata, ſeu Gloria Perſonæ & Regni vere Divina, ubique etiam in Vaticiniis fuit inculcata.*

CAPUT DECIMUM NONUM.

Quo ad Vaticinia hæc Typi, Sessionis Messiæ ad Dextram Dei Patris, qualescunque etiam adduntur.

I. *Typus Sessionis hujus qualis in Josepho Exaltato agnosci queat.* II. *Etiamque in Adamo Primo.* III. *Sed magis in Mose & in Josua.* IV. *Quin & in Davide ac Salomone.* V. *Sed maximus & certissimus in Josua, Filio Jotsadak, Pontifice Coronato à Zacharia.*

CAPUT VIGESIMUM.

Quo Libri hujus Tertii Argumentum in Summam tandem quoque contrahitur.

I. *Verba Ascensionem Christi designantia conferuntur.* II. *Ascensionis Christi Terminus A Quo, Ad Quem, Medium spatium, Nubes auferens eum, ejusque factæ Conspectus Apostolicus, jubent Translationem Localem heic agnoscere.* III. *Ascensionis Tempus ita fuit Dies Quadragesimus, ut Locus fuerit Bethaniensis tractus Montis Oliveti, prope Jerusalem.* IV. *Traditio Vetus, sed vere Fabulosa, de Vestigiis pedum ab Ascendente Domino impressis monti, hac occasione exhibetur & ad examen vocatur.* V. *Corona splendida præsens apud Domini Ascensionem.* VI. *Nubes quæ ad Usum Domini heic intervenit.* VII. *Angelorum accedens simul Ministerium.* VIII. *Certitudo historiæ hujus varie monstrata.* IX. *Quam maxime ex Vaticinio Psal.* LXVIII. 19. *à Paulo heic merito laudato.* X. *Ex aliis Psalmis huc optime referuntur loca Psal.* XXIV. 7. & XLVII. XI. *Rectè etiam Ascensio illa prædicta reperitur Jer.* XXX. 21. & *Dan.* VII. 13. 14 XII. *Dum alia Loca varia in hanc rem magis dubia sunt.* XIII. *De Typis agitur, Arcæ Fœderis cum Propitiatorio, Pontificis in Die Expiationis, nec non Henochi & Eliæ.* XIV. *Sessio Christi ad Dextram Dei Patris Christo tribuitur cum aliqua phrasios varietate.* XV. *Expositiones istius Sessionis minus probandæ recensentur variæ, cum earundem examine brevi.* XVI. *Eadem positive explicatur, cum astructione necessaria.* XVII. *De Initio & Duratione istius Sessionis Christi agitur.* XVIII. *Certitudo hujus Sessionis asseritur, potissimum ex Vaticiniis.* XIX. *Quorsum & referuntur Typi Josephi exaltati in Ægypto, Adami, Mosis, Josuæ, Davidis, Salomonis, & maxime Josuæ Coronati.* XX. *Clausula operis hujus, cum promisso Autoris ulteriori.*

HISTORIÆ EXALTATIONIS JESU CHRISTI ILLUSTRATÆ

LIBER PRIMUS.

Qui Historiam Resurrectionis ejus ex Euangeliis atque Apostolicis Epistolis expositam exhibet.

CAPUT PRIMUM.

Quo de Verbis, Neutris Passivis & Activis, agitur, quibus Resurrectio Christi exprimitur.

Euangelium quænam tradat de Christo, ut Homine Misero, ab omnibus communiter facile admissa, & quænam à paucis & difficulter admittenda.

EUANGELIUM, tum Vetus Promissionis, & huic respondentis Exspectationis, tum Novum Impletionis, & huic convenientis Receptionis, denominari recte constat; tum à *Deo*, ut ordinante, & revelante illud, ad suam gloriam; tum à *Bonis*, per illud oblatis & allatis, *Regni*, *Gratiæ*, *Salutis*, *Pacis*, &c. ut tamen præcipuè dicatur idem, *Filii Dei*, *Christi*, & *Jesu Christi*, secundum argumentum suum quod tradit miseris peccatoribus lætissimum, ut ad Bona illa & Dei ipsius Communionem ipsi pertingant. Enimverò annunciatur per illud hic Jesus Christus; tanquam *Homo* verus, *Natus* ex hominibus aliis, ex

Abrahami ſemine, ex Jiſraëlis gente, ex Judæ tribu, atque ex Davidis proſapia; & tanquam homo *Miſer*, non tantum intuitu paupertatis, & contemptus mundani, ſed & *Paſſionis* acerbiſſimæ, quam tulit animo & corpore, uſque ad probroſam Mortem Crucis. In quibus omnibus nihil tradit Euangelium, quod non obtineat, vel certe non mereatur jure omni, fidem ipſius Mundi increduli communem. Dum amplius hoc ab auditoribus ſuis poſcit Euangelium in iſtis capitibus; ut Jeſus Chriſtus habeatur pro Homine illo, qui Natus eſt ſingulariſſima Dei Virtute, ſecundum Promiſſiones Patribus ab ævo omni factas, & horum Exſpectationem ardentiſſimam, ad ſuam temporalem ac æternam Salutem; & ut ille, Purus ab omni labe propria, pro Nobis interveniſſe ſtatuatur, in verè ſubeundis omnibus Malis, quæ nos promerueramus, ſed ipſe bono & loco noſtro tulit, dummodo ad illum ſincere & decenter confugiamus, reperturi illic ſimul Juſtitiam perfectam, cui præſtandæ ſecundum Legem & Beneplacitum Dei non eramus ipſi ullatenus aut unquam.

Quænam idem Euangelium de ipſo addat, ut ſimul Filio Dei Vero, qui poſt Opera glorioſa ex morte Vitam receperit Glorioſiſſimam; & quæ Incredulis omni ſtudio per ſuadenda.

II. Ut vero hoc ſecundum Euangelium credi queat, eſt & facit altera hujus Pars. In qua nempe idem Jeſus Chriſtus, Homo miſer & probroſe mortuus, prædicatur ut ſimul in Natura altera *Filius Dei*, adeoque Deus Verus, Patri Æqualis, qualis fuerit ab æterno, & manſerit in tempore carnis & ſanguinis factus quoque particeps, & maneat ſine ulla intrinſeca mutatione in æternum. Cujus Deitatis ſuæ virtute infinitâ ille omnis generis *Divina* prorſus *Opera* patraverit olim in his terris, Prædicatione blanda ſimul & efficaciſſima homines averſiſſimos ad ſe & ſui venerationem religioſiſſimam trahens. Imo per quam Deitatem ſuam propriam ille, ex omnibus Malis & Morte ipſa eluctatus ſecundum Humanitatem, *Vitam* receperit prorſus immortalem, & cum hac acceperit *Gloriam* omnem Filio Dei dignam, tum declaratam magis ad omnem oculum ſecundum Deitatem, tum actu collatam ſecundum Humanitatem pro hujus capacitate. Quam Euangelii partem, tanquam cum priori etiam minus cohærentem, rejicit Mundus Incredulus, illam vel ridens palam, vel obrodens fœde; etiam ſub Chriſtiano nomine. Dum utramque ſimul amplectitur Fides vere Chriſtiana; ſecundum con-

junctam Apostolorum prædicationem *Rom.* I. 3. 4. IV. 24. 25. VIII. 34. X. 9. 1 *Cor.* XV. 3. 4. *&c.* Atque hoc consequenter incumbit quam maxime fidis Euangelii Ministris, ad Mundi felicem Conversionem, per accedentem Spiritus Virtutem Divinam, ut hunc si pote convincant de Divina Domini hujus Gloria, inprimis quæ post Passiones ejus consecuta fuit, tanquam per quam Passionum usus ad nos devenit, & quæ Deitatis ejus æternæ argumentum præbet certissimum.

III. Fecit hujus rei consideratio justa, ut senili ætate nostra ad Fidei communis firmamentum *Illustrare* nobis proposuerimus *Historiam Euangelicam & Apostolicam Glorificationis Domini nostri Jesu Christi*, quæ ab ipsius *Resurrectione* cœpit; etiam propter Dubia complura, quæ ex Euangelistarum & Apostolorum collatione nascuntur, & solutionem aptam merentur; notante hinc cum aliis Veteribus & Recentioribus etiam *Cl. Ger. Jo. Vossio in Harm. Euang. cum nihil exactius narretur ab Euangelistis, nuspiam tamen plura se offerre* ἐναντιοφανῆ, *etiam inter Matthæum & Marcum, qui magis cæteris solent convenire*, sed & addente, hanc scriptionem ἐναντιοφανῆ utilissimam fuisse, *ne opinio foret conspirasse eos & de compacto rem egisse ut in velabro olearii solent*, nec non *ad exercendam fidem & sedulitatem nostram.* Deinde transituri ad ejus *Assertionem*, per argumenta quæ plene illam persuadere apta sint menti omni cœlitus illuminatæ, & suadeant hactenus etiam non illuminatis hominibus, ut plane incredibilis & ficta nequeat amplius ab his judicari cum ullo fundamento.

Propositum Autoris, Illustrandi primum, & deinde Asserendi, Historiam Glorificationis Christi, facto initio ab ejus Resurrectione.

IV. Historiæ istius, quam ex Euangelicis & Apostolicis Scriptis inter se decenter collatis instruemus, certo vel magis verisimili ordine, initium facimus primum generale à *Verbis*, per quæ Domini vere Mortui Restitutio in Vitam perinde vera nobis significatur. Sunt vero illa, partim *Neutra*, partim *Passiva*, & partim *Activa* magis; sive jam *Propria*, sive & *Metaphorica*. *Neutrum* & omnium maxime *Proprium* est verbum ἀναζάειν, *reviviscendi*, quod oppositum morti, & junctum resurrectioni, de Christo heic usurpatur *Rom.* XIV. 9. καὶ ἀπέθανε, καὶ ἀνέστη, καὶ ἀνέζησεν; aliis heic unam harum duarum, aliis alteram vocem cum *Vulgato* non legentibus tamen, & quibusdam habentibus verbum simplex ἔζησεν, quod

Verbum Neutrum & maxime Proprium ἀναζάειν seu ζάειν reviviscendi, declaratur, quo Christi Resurrectio venit, ejusque Vis monstratur.

ex Hebræorum more ſimplicia pro compoſitis uſurpantium derivat *Beza* inter alios. Uti certum eſt, longe ſæpius in ipſo Novo Teſt. ſimplex illud ζάειν Domino reviviſcenti tribui *Marc.* XVI. 11. *Luc.* XXIV. 23. *Act.* XXV. 19. *Rom.* VI. 10. 2 *Cor.* XIII. 4. *Hebr.* VII. 25. *Apoc.* I. 18. II. 8. etiam quando nobis tribuitur τὸ συζάειν cum ipſo *Rom.* VI. 8. 2 *Tim.* II. 11. Dum & huc maxime reſpexiſſe Chriſtus videtur, prædicens quod certò & citò futurum erat, *Joh.* XIV. 19. ὅτι ἐγὼ ζῶ, καὶ ὑμεῖς ζήσεσθε, ſicuti & dixerat eodem modo *verſ.* 18. ἔρχομαι πρὸς ὑμᾶς. Interim non eſt, ut dicamus ineptè, verbum *reviviſcendi* minus apte conjunctum eſſe cum illo *reſurgendi*; quando vel prius ἀνέστη explicatum poteſt credi per poſterius ἀνέζησεν, vel poſterius referri ad vitæ reſtitutæ continuationem, ad cujus initium ſpectet prius. Obſervandum autem eſt omnino, verbum illud ἀναζάειν, *reviviſcendi*, & ζάειν, *vivendi*, non exprimere quidem Vitæ reſtitutæ Autorem, ſive Deum Patrem, ſive Chriſtum ipſum; ſed potentiſſime ſignificare Vitam Veram humanam, poſt mortem rurſus ſecutam in Chriſto, & factis vitalibus declaratam. Quæ & in tanto majori emphaſi hoc nomen meretur, qnanto eſt & lætior ac glorioſior, quam fuerat ante mortem; imo quanto eſt eadem conſtantior abſque mortis iteratæ metu vel periculo ullo, ſecundum illud Pauli forte quod huc frequenter refertur *Act.* XIII. 34. ὅτι δὲ ἀνέστησε αὐτὸν ἐκ νεκρῶν, μήτι μέλλοντα ὑποστρέφειν εἰς διαφθορὰν, & certò iſtud *Rom.* VI. 9. εἰδότες ὅτι χριστὸς ἐγερθεὶς ἐκ νεκρῶν οὐκέτι ἀποθνήσκει, θάνατος αὐτοῦ οὐκ ἔτι κυριεύει, quin & tertium Chriſti ipſius *Apoc.* I. 18. καὶ ὁ ζῶν, καὶ ἐγενόμην νεκρὸς, καὶ ἰδοὺ ζῶν εἰμι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν.

Verbum aliud Paſſivum, tum proprium ζωοποιεῖσθαι, vivificari, tum Metaphoricum ἐγείρεσθαι ſuſcitari, quod ad Deum Patrem ut Autorem nos

V. Verbùm *Paſſivum*, *Proprium* ſimiliter, eſt illud ζωοποιεῖσθαι *vivificari*, quo uſus eſt Petrus 1 *Pet.* III. 28. θανατωθεὶς μὲν σαρκὶ, ζωοποιηθεὶς δὲ τῷ πνεύματι, & quod perinde Chriſto tribuit Paulus in compoſito *Eph.* II. 5. καὶ ἡμᾶς ζυνεζωοποίησε τῷ χριστῷ, & *Col.* II. 13. καὶ ὑμᾶς συνεζωοποίησε σὺν αὐτῷ, etiamſi ad aliud vitæ datæ genus in nobis illic forte ſimul vel & magis ſpectetur. Et huic reſpondet, tum Paterna ἀναγωγὴ ἐκ νεκρῶν *reductio ex mortuis Hebr.* XIII. 20. tum forte ἡ πάλιν εἰσαγωγὴ εἰς τὴν οἰκουμένην *iterata in mundum introductio, Hebr.* I. 6. tum ἡ ἀνάστασις *reſuſcitatio* Patri adſcripta *Act.* X. 24. &c.

tum

tum maxime *Metaphoricum* illud ἐγείρεσθαι, *excitari*, vel *suscitari*, quo primum usus est Dominus ipse de se *Matt.* XVI. 21. XVII. 23. *Luc.* IX. 22. quodque hinc Euangelistæ & Apostoli adhibuerunt communissime, *Matt.* XXVIIII. 6. *Marc.* XVI. 14. *Luc.* XXIV. 6. 34. *Rom.* IV. 25. 1 *Cor.* XV. 4. *&c.* Id nemo dubitet proprio sensu nos ducere ad somnum, ex quo qui ad vigiliam revocantur, hi *excitantur*, secundum illud Pauli *Eph.* V. 14. ἔγειρε ὁ καθεύδων, & *Rom.* XIII. 11. ὅτι ὥρα ἡμᾶς ἤδη ἐξ ὕπνου ἐγερθῆναι, *&c.* Sed & id constat familiarissime transferri ad mortem, cujus est in somno vera imago, & ex qua qui ad vitam revocantur hi perinde *excitari* dicuntur, *coll. Matt.* XI. 5. νεκροὶ ἐγείρονται *&c.* Quatenus nempe antea in morte sensu motuque corporeo carentes, etiam præ dormientibus altissime, ad vitam revocati sensum & motum corporeum recipiunt non tantum intus sed & extus omnem, per quem vivere se irrefragabiliter demonstrant. Istius autem Verbi Passivi, unius & alterius, usus de Domino nostro licet ad Deitatem ejus propriam tanquam operantem in ejus Humanitatem etiam referri queat & suo modo debeat, *coll.* 1 *Petr.* III. 18. *&c* communiter tamen refertur ad Alterum ut Agentem. Qui heic non est; vel Homo ullus, aut Angelus, aut Creatura alia à Natura Divina & Virtute exclusa; vel *Spiritus Sanctus*, manifestè satis distinctus etiam ab *Excitante Jesum ex mortuis* *Rom.* VIII. 11. cui tamen vere recteque Excitatio hæc tribui posset, secundum eandem Trium Personarum virtutem & operationem, non minus quam Humanitatis Christi Formatio & Exornatio antecedens, *Matt.* I. 20. *Luc.* I. 35. III. 22. *&c.* sed omnino Pater, passim nomine *Dei* heic designatus, uti *Act.* III. 15. ὃν ὁ Θεὸς ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν, *coll: Act.* IV. 10 V. 30. X. 40. XIII. 30. 37. *Rom.* X. 9. 1 *Cor.* VI. 14. *&c.* addito etiam quandoque nomine *Patris* ad illud Dei *Gal.* I. 1. Scilicet est Pater, à quo ut Prima Persona omnis incipit Divina Trinitatis Operatio, secundum illud Christi *Joh.* V. 19. *amen, amen, dico vobis*, οὐ δύναται ὁ υἱὸς ποιεῖν ἀφ' ἑαυτοῦ οὐδὲν ἐὰν μήτι βλέπῃ τὸν πατέρα ποιοῦντα, ἃ γὰρ ἂν ἐκεῖνος ποιῇ, ταῦτα καὶ ὁ υἱός ὁμοίως ποιεῖ, *&c.* Sed & est Pater, qui in Salutis nostræ opere omni, quod actu Oeconomico præstat Filius, Ordinantis & Dirigentis Personam simili actu sustinet, hunc adeo in mundum

ducit, ob rationem plus quam unam.

dum mittit, & in hunc immittit noſtras pœnas, ut ab his plene toleratis pro nobis hunc denuo liberet, & in gloriam promiſſam per gradus extollat tanquam ſupremus Judex, *coll. Joh.* III. 16. 2 *Cor.* V. 21. *Gal.* IV. 4. 5. *Phil.* II. 9. 10. 11. *&c.* qui hinc cenſeri debet Filium ex morte excitans illi ſolutionis peractæ dare apocham, ad noſtræ per eum Juſtificationis certitudinem, *coll. Rom.* IV. 24. 25. 1 *Cor.* XV. 17. 1 *Tim.* III. 16. *&c.* Quorſum an etiam ſpectet illud Pauli *Rom.* VI. 4. ὥσπερ ἠγέρθη χριστὸς ἐκ νεκρῶν διὰ τῆς δόξης τοῦ πατρὸς, dubium magis eſt apud Interpretes. Quando hoc finaliter ſeu impulſive exponunt plurimi, *ad*, vel *propter*, *gloriam Patris*, quem ſenſum communiſſime habet illa Præpoſitio cum Accuſativo conſtructa; prout Excitationis Chriſti ex morte finis fructusque eſt, tum Gloria Paternæ ſimilis in ipſo, tum fluens hinc demonſtratio & agnitio multiplicis Gloriæ Patris per ipſum, *coll. Joh.* XVII. 1. *&c.* Attamen & alii potius reddunt, vel *in*, & *cum*, *gloria Patris*, ſpectato ſic reſuſcitationis Modo; vel *per Patris gloriam*, ſeu glorioſiſſimam perfectionem & operationem, pro communiſſimo uſu Præpoſitionis ejuſdem cum Genitivo, etiam 1 *Cor.* VI. 14. ὁ δὲ θεὸς καὶ τὸν κύριον ἤγειρε, καὶ ὑμᾶς ἐξεγερεῖ, διὰ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, *&c.* Quod idem dubium perinde obtinet in textu conferri ſolito cum hoc 2 *Petr.* I. 3. τοῦ καλέσαντος ἡμᾶς διὰ δόξης καὶ ἀρετῆς, quod hi exponunt *ad gloriam & virtutem*, tanquam Terminum ultimum & medium vocationis noſtræ, proximè deſignatum per ζωὴν καὶ εὐσέβειαν, ſed & illi, *in*, vel *cum*, *gloria & virtute*, vel *per gloriam & virtutem*, h. e. glorioſiſſimam Dei virtutem externe & interne operantem, ſecundum alteram lectionem, ἰδίᾳ δόξῃ καὶ ἀρετῇ, quam & ſecutus *Vulgatus* heic habet, *propria gloria & virtute.*

Verba alia Activa magis illuſtrantur, præcipue illud ἀνιστάναι, tranſitive Patri reſuſcitanti, ſed intranſitive Filio Reſurgenti ſuo

VI. Poſt Neutra & Paſſiva Verba ſequuntur tandem ſenſu *Activa* magis. Quale eſt *Joh.* II. 19. illud *excitandi templum ſolutum*, λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν, quod Chriſtum *de Templo Corporis ſui dixiſſe*, contra aliorſum torquentes Judæos monuit ipſe Euangeliſta. Quale eſt itidem illud *Joh.* X. 17. 18. *iterum aſſumendi animam*, διὰ τοῦτο ὁ πατήρ με ἀγαπᾷ, ὅτι ἐγὼ τίθημι τὴν ψυχήν μου, ἵνα πάλιν λάβω αὐτήν, οὐδεὶς αἴρει αὐτὴν ἀπ' ἐμοῦ, ἀλλ' ἐγὼ τίθημι αὐτὴν ἀπ' ἐμαυτοῦ, ἐξουσίαν ἔχω θεῖναι αὐτήν, καὶ ἐξουσίαν ἔχω πάλιν λαβεῖν αὐτήν,

αὐτὴν, ταύτην τὴν ἐντολὴν ἔλαβον παρὰ τοῦ πατρός μου. Quale tandem quadantenus eſt paſſim illud *reſurgendi*, ἀνιςάναι. Quod tranſitive quidem ſenſu *erigendi* tributum reperimus Patri cum reſpectu ad Chriſtum, in *Aoriſto Primo*, ὃν ὁ Θεὸς ἀνέςησε, λύσας τὰς ὠδῖνας τοῦ θανάτου, καθότι οὐκ ἦν δυνατὸν κρατεῖσθαι αὐτὸν ὑπ' αὐτοῦ, *Act.* II. 24. Ubi per eas quæ ſimul memorantur ὠδῖνας τοῦ θανάτου, quando ab hoc retineri non potuiſſe Chriſtum etiam additur, non poſſunt intelligi dolores quos à Chriſto detento paſſa quaſi ſit Mors; neque etiam dolores aliqui, quos Chriſtus morte durante ſenſerit, utpote in Paradiſo ſecundum animam conſtitutus, & ſecundum corpus in ſepulchro quieſcens; neque dolores, quos in morte inferenda ſuſtulerat, utpote ante excitationem exhauſtos; neque dolores mortis ſubeundi à fidelibus, licet hi vere per Chriſti reſurrectionem ſint ſoluti; ſed longe potius *Mortis* Chriſtum tenentis *Vincula*, quam notionem vox Græca accipit ab Hebræa חבלים / *coll. Pſal.* XVIII. 5. CXVI. 3. *&c.* atque ex dolorum operatione ſolita per vincula. Item *Act.* II. 32. τοῦτον τὸν Ἰησοῦν ἀνέςησεν ὁ Θεὸς, *Act.* III. 26. ἀναςήσας τὸν παῖδα αὐτοῦ Ἰησοῦν, *Act.* XIII. 34. ὅτι δὲ ἀνέςησεν αὐτὸν ἐκ νεκρῶν, *Act.* XVII. 31. ἀναςήσας αὐτὸν ἐκ νεκρῶν. Quin & Chriſto reſpectu fidelium, *Joh.* VI. 39. ἀναςήσω αὐτὸ ἐν ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ, *verſ.* 40. καὶ ἀναςήσω αὐτὸν ἐγὼ ἐν ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ, *verſ.* 44. 54. *&c.* unde tum eſt intranſitiva notio Formæ Paſſivæ ἀνίςασθαι. Sed quod, in *Aoriſto* potiſſimum *Secundo Activo*, intranſitive capitur de Domino noſtro *Matt.* XVII. 9. ἕως οὗ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐκ νεκρῶν ἀναςῇ, *Marc.* XVI. 9. ἀναςὰς δὲ πρωῒ, *Act.* X. 41. μετὰ τὸ ἀναςῆναι αὐτὸν ἐκ νεκρῶν, *Act.* XVII. 3. ὅτι τὸν Χριςὸν ἔδει παθεῖν καὶ ἀναςῆναι ἐκ νεκρῶν, *&c.* unde eſt idem uſus nominis ἀναςάσεως, *reſurrectionis*, Chriſto ipſi tributæ, *Act.* I. 22. II. 31. IV. 33. *&c.* Uti autem Verbum illud propriiſſime dicit Corporis proſtrati, vel decumbentis, vel ſedentis, Erectionem vel Stationem repetitam, plurimis ſic locis de Chriſto & aliis hominibus uſurpatum quoque; ita ad mortuorum projectorum vitam novam, per quam eriguntur denuo, aptiſſime transfertur, *coll. Marc.* XII. 23. 25. ἐν τῇ οὖν ἀναςάσει ὅταν ἀναςῶσι, *&c.* ὅταν γὰρ ἐκ νεκρῶν ἀναςῶσιν, *&c. Joh.* XI. 24. οἶδα ὅτι ἀναςήσεται ἐν τῇ ἀναςάσει ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ, *&c.* Ex qui-

Jure & Robore tributum paſſim.

quibus & ſimilibus locis hoc equidem manifeſtum prorſus eſt, quod Activa Verbi hujus Forma cum Nomine iſto tribuatur etiam nudis Hominibus, ſeu laxiori ſenſu Neutrali, ſeu per modum Conſequentis ad Dei vivificationem; uti & ſic communiter loquimur de *Mortuorum Reſurrectione*, & in *Symbolo* profitemur *Reſurrectionem Carnis*. Sed dubitari tamen nequit, ubi iſta de Chriſto Dei Filio uſurpantur, qui alios mortuos vivificandi poteſtatem habet *Joh.* v. 28. 29. atque actu exercuit ad omnium oculos *Marc.* v. 42. *&c.* & cui *Corporis* ſui ſoluti *Excitatio*, *Animæque Aſſumptio* nova, tribuitur palam, quin pleniorem habeant ſignificatum; dicantque adeo, non tantum *Jus Chriſti* proprium in Vitam Novam, quod nos tantum habemus per ejus meritum pleniſſimum, alias in morte manſuri; ſed & Juri huic junctam *Potentiam* ejus vere Divinam, *coll. Rom.* iv. 17. *Eph.* i. 19. 20. *&c.* qua ipſe, diſruptis vinculis devictæ mortis, in vitam ſemet ipſum reſtituit opportune. Dum hoc unice eſt ex impie negata ab ipſis Chriſti Deitate, quod doctrinam hanc Euangelicam tanquam *ridiculam*, *abſurdam*, *& impiam*, blaſphement increduli *Sociniani*; præ quibus audiendus heic à Chriſtianis veris eſt ipſe Chriſtus cum Apoſtolis ſuis.

Etiam omnino illuc ſpectante ἀναστάσει reſurrectione; prout illa memoratur & deſcribitur Rom. 1. 4. Quod aſſeritur & defenditur, cum textus illius illuſtratione neceſſaria.

VII. Enimverò uſus heic eſt Paulus de Domino noſtro, non tantum eadem voce ſignificantiſſima ἀναστάσεως, *reſurrectionis*, ſed & alia quædam ad eam adjecit, quæ in ea ad Chriſti Virtutem Propriam agnoſcendam nos evidentiſſime cogunt, in textu noto *Rom.* i. 4. τοῦ ὁρισθέντος υἱοῦ θεοῦ ἐν δυνάμει κατὰ πνεῦμα ἁγιωσύνης ἐξ ἀναστάσεως νεκρῶν, quem & alias breviter illuſtravimus *EXERC. TEXT. XXXVIII. Parte I.* Ubi ἀνάστασις νεκρῶν non eſt ſane *excitatio mortuorum* aliorum à Chriſto facta, aut futura; neque *reviviſcentia mortuorum* eorundem communis; ſed *reſurrectio* Chriſti ipſius *ex mortuis*, omiſſa per Euphoniſmum repetitione Præpoſitionis *ex*, *coll. Luc.* xxiv. 46. *Act.* x. 41. xvii. 31. 32. *&c.* vel alias Reſurrectionis ſpecie per mortuorum nomen ſignificata, quæ Chriſto heic adſcribatur, hinc & dicta ἐξαναστάσει τῶν νεκρῶν *Phil.* iii. 11. Neque eſt cur ſemel poſitam heic Præpoſitionem ἐκ interpretemur per μετὰ *poſt*, ut notetur tempus reſurrectionem Chriſti inſecutum, quo Chriſtus magis magiſque declaratus ſit tanquam

quam Dei Filius. Dum nobis cum omni Interpretum turba magis apta heic videtur communior Præpoſitionis notio, qua idem dicit cum διὰ *per*, & nos ducit ad argumentum, docens Jeſum eſſe omnino *Filium Dei*. Nempe ut talis, modo prorſus ſingulari & eximio per veri nominis Generationem æternam & perfectiſſimam, prodit Jeſus Chriſtus Dominus noſter hic, non equidem *factus*, neque etiam *prædeſtinatus*, quod legitur apud *Vulgatum*, ſed ὁρισθεὶς, *definite notatus* apud *Coccejum*, ſeu *declaratus* apud *Bezam*, ſeu ἀποδειχθεὶς, aut ἀποδεδειγμένος, ex *Act.* 11.22. ſeu ἀποφανθεὶς, *demonſtratus*, & *manifeſtatus*, quod ex *Chryſoſtomo* & *Tertulliano* confert *Beza*, per illam Reſurrectionem ſuam. Quod eximium nomen ne Chriſto competere putaretur ſecundum Humanitatem, quam ex Davide traxerat ipſe & deduxerat Apoſtolus, additum eſt κατὰ πνεῦμα ἁγιωσύνης, *ſecundum Spiritum Sanctitatis*, vel *Sanctimoniæ*: potius quam *Sanctificationis*, quod habet *Vulgatus*, quod oppoſitum præmiſſo κατὰ σάρκα, *ſecundum Carnem*, nos neceſſario ducit ad ipſius Naturam alteram ſeu Divinam, cujus à Patre cum ipſo communicatæ intuitu idem unice nomen Filii Dei habet, & Pater illud Patris ipſius gerit, licet à poſteriori res hæc varie demonſtretur. Interponitur autem illud ἐν δυνάμει, *in potentia*; quod non prorſus male arctius jungere poſſes forte cum ſequentibus, *ſecundum Spiritum ſanctitatis*, q. d. in potentia illi competente ſecundum Deitatem ſuam adeoque vere Divina, quæ ſe heic exſeruit; ſed quod quo modo cum præcedentibus cohæreat, & quo ſenſu heic uſurpetur, magis videndum eſt. Nempe quia immediate ſequitur illud poſt υἱοῦ θεοῦ, *Filii Dei*, hinc illuc pertinere judicant non pauci. Qui & hinc porro multi heic ſpectant ad δύναμιν *potentiam*, non realem, ſed verbalem, ſeu Vim & plenam ſignificationem Nominis illius, quæ alias ἔμφασις dici ſolet; unde & ſæpius hodie fit mentio Filii Dei in emphaſi. Uti & ſic primo loco habet *Cl. Coccejus*; *In potentia, i. e. ſecundum validiſſimam & maxime propriam hujus vocabuli ſignificationem, ut quando de ipſo dicitur ſit revera præſtantius nomen, ita ut ſit* φερώνυμος, *& non minus ſignificet unitatem naturæ, quam cum nos dicimur filii parentum noſtrorum, qui ſimilem naturam ex parentibus obtinemus, ut intelligatur eſſe*

Patris æqualis, non ſimilitudine naturæ ſed unitate, quia Deus unus eſt. Ex quo perſpicuum eſt, eum non eſſe Filium appellativum ut Pſal. LXXXII. 6. *ſed proprium Rom.* VIII. 32. *& unigenitum Joh.* I. 14. *Amos* VIII. 10. *Zach.* XII. 10. *ut inter ipſum & alios filios ſit maxima differentia, quanta ſcil. eſt inter Primogenitum & Creaturas Col.* I. 15. 16. Quæ omnia, quod ad rem ipſam attinet, ſunt ſatis laudabilia. Interim oppoſuimus adverſus illam δυνάμεως interpretationem quaſdam obſervationes olim, quas nondum videmus diſcuſſas. Nempe reperimus quidem, δύναμιν Potentiam ad efficaciam & vim verborum in animos auditorum notandam adhiberi apud Sacros & profanos autores; ſed an ad ſignificatus plenitudinem illa quoque referatur, dubitamus vel ignoramus. Et hoc certum eſt, quod magis propria & plena ſit *potentiæ* notio, quæ ad rem quam quæ ad nomen aliquod ſpectet, quare & illa huic eſt præferenda, ubi apte teneri poteſt, uti heic. Tum ipſum quoque nomen definiti *Filii Dei*, non minus quam mentio connexa ἀναςάσεως νεκρῶν, operis potentiſſimi & vere Divini, ad realem potentiam nos heic vocat. Adde quod vis ſeu emphaſis nominis, cum admittat varios gradus, ſic ſimpliciter nominata non dicat mox per ſe maximam emphaſin; dum certe & Angeli & Protoplaſti parentes noſtri, & Adoptati Regeneratique Fideles præ aliis hominibus Filii Dei in emphaſi dici queunt, licet non tanta quanta in Chriſto locum habet. Et quod ſi omnino velis, ἐν δυνάμει, *in potentia*, connectendum eſſe cum nomine *Filii Dei* proximo, quidni rectius heic reperias *Filium Dei in*, & *cum*, *potentia*, ſumma, h. e. potentiſſimum? quomodo per Nomen ſubſtantivum cum Præpoſitione ſolet Adjectivum alias ſatis frequenter exprimi, *coll. Exod.* XXXII. 22. *Pſal.* XXIX. 4. 1 *Cor.* II. 7. *&c.* Vel etiam, ſi δύναμιν traxeris ad ἐξουσίαν, & legas *Filii Dei in*, & *cum*, *poteſtate*, ſumma ipſi conveniente in omnia, *coll. Matt.* XXVIII. 18. *Eph.* I. 20. 21. 22. *&c.* Quæ notiones hujus vocis cum prima illa mihi vix videntur apte poſſe jungi tanquam ſimul à Paulo ſpectatæ. Cum tamen eas junxerit *Cl. Coccejus*; 2. *Cum potentia i. e. voluntate efficaci, quatenus vivificat quæ vult, & omnia operatur ſimiliter ac Pater quæ Patrem facere videt. Et ita Chriſto potentia tribuitur, Eſa.* IX.

B

5. XI.

ſ. XI. 2. *De qua* δυνάμει *potentia loquitur Chriſtus Joh*. v. 19. XXI. 26. *&c*. 3. *Cum potentia, dignitate, & jure, ut ſit Chriſtus, h. e. Sacerdos, Dominus & Rex populi Dei, & Propheta verba Dei loquens &c*. Interim mihi omnino videtur, Nomen cum Præpoſitione longe aptius, pro uſu communiore, referri ad Verbum vel Participium remotius ὁρισθέντος, *definiti*, quam ad nomen Filii Dei interpoſitum ordine naturali, ut ſciremus qualis ille eſſet demonſtratus ante demonſtrationis modum. Nec putem, *in* illa *potentia* heic ſpectari rurſus ad vim argumenti, quaſi diceret *valide*, *efficaciter*, *irrefragabiliter*, & uti *Beza* reddidit *potenter*, (quamquam alio forte ſenſu, ſecundum *Col*. 1. 29. 2 *Theſſ*. 1. 11.) ſed longe potius ad robur reale, quod Chriſtus exeruit ipſe, non jam in Miraculis maximis & plurimis ab ipſo patratis, quorſum nos ducere huc vellent etiam *Veteres* aliqui, ſed in Reſurrectione ſua Propria & Activa, qua ſe Mortis ipſius irreconciliabilis Victorem & Vitæ Dominum Potentiſſimum demonſtravit; ſecundum verborum omnium in hoc textu cohærentiam olim quoque monſtratam, & locum alterum 2 *Cor*. XIII. 4. ζῇ ἐκ δυνάμεως Θεοῦ. Atque ſic active Reſurgens Chriſtus documentum dedit invictum, ſe eſſe Dei Filium ſecundum Spiritum non minus quam Davidis ſecundum Carnem. Dum hoc quidem modo qualicunque etiam concludi forte poſſet ex ejus Reſuſcitatione Paſſiva à Patre facta, quatenus exciſus fuerat ob falſo & blaſpheme ſcilicet ſibi tributam Dei Filiationem; qui tanquam gloriæ ſuæ ſtudioſiſſimus eum non ſuſcitaſſet niſi vere ſe Filium Dei dixiſſet, & hinc id agens illum palam ut vere Filium ſuum proclamaverit. Sed illud Deitatis veræ argumentum vix æque demonſtrativum cenſeri poteſt. Siquidem Reſuſcitatio illa eſt commune piorum omnium beneficium, & ſuo modo ad homines omnes extenſum; nec fuit ſupplicii Chriſto illati à Romanis ad Judæorum accuſationes cauſa unica Blaſphemiæ illius prætextus, ſed & ſimul Rebellionis alter & Regni quæſiti in Romanorum fraudem; quin tandem Deus multa permittere & agere ſolet mira ad hominum tentationem magis quam convictionem, *coll. Deut*. XIII. 1--3. & 2 *Theſſ*. II. 9. 10. 11. inter quæ & Blaſphemi mortui Reſuſcitatio à maleſanis numerari cum qualicunque ſpecie potuiſſet.

CAPUT SECUNDUM.

Quo Resurrectionis Christi Ratio Formalis breviter declaratur.

Resurrectionis Dominicæ brevissima Descriptio.

A *Verbis & Nominibus* venimus ad *Rem* ipsam clarius distinctiusque tradendam, quæ per ea significatur. Et hæc est Vitæ vere prius depositæ per Mortem Reassumptio, per novam Animæ ejus Unionem cum Corpore suo, & connexam Operationem omnem Vitalem & Rationalem in eo, à quo separata fuerat ad tempus justum.

In qua Eadem Domino contigit Anima Rationalis, specie & numero, quam ante mortem habuerat, mutatis tantum Qualitatibus.

II. Scilicet *Anima* vere *Humana*, atque *Eadem*, quam moriens Christus emiserat, tradiderat, & deposuerat, commendatam in Patris Cœlestis manus blandas, & cujus respectu cum ipso fuerat Latro Conversus in Paradiso secundum huic factam promissionem, etiam *spiritus*, πνεύματος, æque quam *animæ* ψυχῆς, nomine veniens, *coll Job*. x. 17.18. *Matt*. XXVII. 50. *Marc*. xv. 37. *Luc*. XXIII. 43.46. *Joh*. XIX. 30. *&c*. rediit ad & intra corpus suum, huic unita denuo vinculo vere naturali non minus quam ante mortem. Dum illa se ipsam in corpore post resurrectionem per operationes omnis generis prodidit convenientes apud suos. Sicuti autem dubitari nullo modo potest, neç dubitari etiam à quoquam deprehenditur, quin fuerit hæc Anima vere *Eadem*, tam numero quam specie, absque temere somnianda substantiali ulla ejus Mutatione; agnosci simul debet vere ejusdem Consummatio major in Qualitatibus suis, quam immediata & plenior Dei fruitio in cœlis apud hujus thronum ei indubiè contulit, nec reditus necessarius in has terras ad corpus abstulit, vel imminuit. Quamvis enim Domini nostri Anima in morte & cœli ingressu non subierit eam Mutationem, quæ in Fidelibus est necessaria ob antecedentem eorum Imperfectionem culpabilem, in Christo non repertam perinde ullam; agnoscendum tamen est, eandem, vere subjectam Imperfectionibus Naturalibus, & Miserabilibus, quæ in his terris increverat sapientia & gratia *Luc*. II. 52. maxime ubi Spiritus in Baptismo super illum visibili forma descenderat *Luc*. III. 22. sapientiam, gloriam, & læti-

lætitiam eſſe nactam in cœleſti manſione, qualis & quanta ei in hiſce terris ante mortem nondum contigerat. Nec poterat hæc cum ratione ab ea denuo tolli, ubi pro culpa omni Fidelium erat pleniſſime ſatisfactum, atque ad communicandam cum corpore ſuo gloriam promeritam ipſa deſcendebat.

III. Et hoc *Corpus* fuit *Humanum*, atque *Idem*, tum Specie tum Numero, cui Anima Chriſti deſcendens ſe junxit. Corpus dicimus *Humanum*, partibus membriſque & organis omnibus neceſſariis externis & internis, duris & fluidis, majoribus & minoribus, perfecte inſtructum. Quorſum nos ducunt operationes per eas factæ, juxta manus & pedes, quos cum latere ſuo contrectandos dedit diſcipulis ſuis, ut ſe neutiquam eſſe Spiritum Incorporeum probaret *Luc.* XXIV. 38. 39. *Joh.* XX. 20. 27. Corpus hinc porro dicimus *Idem Specie*, quale ante mortem habuerat. *Extenſum* adeo ſecundum *Menſuram Humanam*, procul magnitudine aut exiguitate omni monſtroſa, cujus nec ullum eſt in Scriptura veſtigium, atque ſimul *Determinato ſpatio Præſens*, unde ab uno loco ad alium ſe contulit in eo Dominus, tum in Reſurrectione, tum poſt eam, tum in Jeruſalem tum extra eam Urbem & Regionem. *Viſibile* adeo hominibus, ubi cum lumine neceſſario aderat ſatis propinque & abſque interjecto tegumento omni apud oculos bene diſpoſitos & hiſce recte utentes; quemadmodum hinc à tam multis viſus actu fuit cum attentione juſta, non minus quam auditus in verbis prolatis. *Palpabile* adeo, ſicuti manibus ſuorum ſe contrectandum dedit. Ad quale Corpus, tam ut receptum poſt Mortem, quam ut acceptum iu Nativitate, referre licet textum 1 *Joh.* 1. 1. ὃ ἦν ἀπ' ἀρχῆς, ὃ ἀκηκόαμεν, ὃ ἑωράκαμεν τοῖς ὀφθαλμοῖς ἡμῶν, ὃ ἐθεασάμεθα, καὶ αἱ χεῖρες ἡμῶν ἐψηλάφησαν περὶ τοῦ λόγου τῆς ζωῆς, &c. Et adverſus quale Corpus Idem Specie male adduci ejuſdem Reſuſcitati Geſta, ſeu conficta, ſeu vera ſed male intellecta, ſuo loco dein conſtabit in ipſius Hiſtoriæ tractatione textuali. Corpus dicimus etiam *Idem Numero*, quod in Vita priore ante mortem habuerat. Id enim, in ſepulchro depoſitum, poſt Reſurrectionem non erat illic amplius; dum qualicunque modo perditum eſſe præſumi vel ſtatui nequit. Id per Signa Vulnerum in manibus pedibus & latere, ad hoc ſervata, ipſe demon-

> **Et perinde Idem Corpus Humanum, non modo ſpecie, adeoque Determinatum loco, Viſibile, & Palpabile, ſed & numero, quod antea in morte depoſuerat.**

monſtravit invicte. Id fecit, ut a ſuis dignoſci poſſet, qui ſi aliud plane habuiſſe nunc quam antea, eum certo dignoſcere non potuiſſent, *coll. Matt.* XXVIII. 9. 17. *&c.* Dum cavillandum heic neutiquam eſt de *Identitate Numerica*, quaſi illa omnes particulas etiam minimas exigeret eaſdem, abſque minima additione vel ablatione; qualis certè in hoc mundo & in hominibus diverſis momentis neutiquam deprehenditur, ubi tamen de Identitate Numerica minime dubitatur.

Quod tamen magnam in Qualitatibus Mutationem certiſſime ſubiit.

IV. Interim Corporis hujus Ejuſdem *Mutationem* magnam in *Qualitatibus* ſuis agnoſcimus lubentiſſimè, non modo ab eo, quod fuerat in Morte, deſtitutum motu vitali & viribus omnibus exhauſtum, ſed & ab eo quod circumgeſtaverat vivus ipſe in terris ante Mortem. Non equidem, quod ſe res ſimiliter habuerit heic per omnia ut in Fidelibus, quorum Corpora corruptioni peccaminoſæ ſubjecta ab ea liberabuntur in beata reſurrectione; purus enim fuit Dominus noſter ab omni labe ſimili vel minima. Sed quod Imperfectiones Inculpabiles ab eo quoque ſint ablatæ, quibus antea ſubjectus fuerat, & cum Perfectionibus glorioſis permutatæ. Nullum adeo heic in Chriſti reſurgentis corpore amplius locum habuerunt Defectus, vel partium quæ per cibum & potum neceſſarium reſarcirentur & famem ſitimque inferrent, vel virium, quæ tarditatem & fatigationem parerent. Nulli heic motus amplius dolorem vel angorem excitare apti. Nulla heic amplius Corruptionis, nec adeo Mortis repetendæ, ſemina aut principia qualiacunque. Sed cogitare ex adverſo decet, Decus perfectum, Robur ſummum & conſtans, Agilitatem maximam vereque nobis in præſenti ſtatu noſtro incomprehedſibilem, & quæ plura ad τὸ σῶμα τῆς δόξης ἀυτȣ̃ ex *Phil.* III. 21. referas, nec diſſimilia plane in Fidelibus Reſuſcitandis obtinebunt, *coll.* 1 *Cor.* XV. 42. *&c.* quin & ex Domini Reſuſcitati Geſtis agnoſci debent. Dum in adverſum objici non debent, vel diſcipulorum Intuitus facilis, vel retenta Vulnerum ſigna, vel Victus ſumptus; utpote in quibus ſpecialis Oeconomia ad Fidem & Salutem diſcipulorum eſſe agnoſcendam, ſuo loco monſtrabitur.

Utriuſque hujus Unio

V. Iſti autem Corpori ſuo iſta redux ex cœlo ad illud Anima Domini Unita fuit; ut non ſimpliciter illud aſſumpſerit

&

& varie moverit qualitercunque, instar Angelorum apud homines apparentium, vel uti ipsius Persona Divina olim etiam se in his terris manifestaverat cum Anima Humana illi nondum data esset, adversus cujus Præ-Existentiam ante Nativitatem ex Virgine nos olim latius disputavimus contra Rever. Præsulem *Eduardum Foulerum, Claudiocestriensem, EXERC. TEXT. XXXIX. Parte V.* sed ut idem Essentiale Vinculum quod ante Mortem heic obtineret ad Humanæ Naturæ Constitutionem. Unde Operationum Humanarum Communio in his duabus ejus partibus fluxit Perfectissima; dum ipse, tam per Sensus Corporeos, Externos & Internos, promptissimè in Anima sua fuit affectus, quam per Linguæ, Manuumque & Pedum, externos, quin & aliarum internarum partium motus, Animæ Imperium in Corpore paratissimè est exsecutus. Ubi non est, ut scrupulosè nimis inquiramus in Actiones Animales has & illas, quousque illæ singulæ in Resuscitato Domini Corpore locum habuerint, nedum ut illud curiose & leviter determinemus. Quo loco prorsus habemus, v. g. illa *Franc. Lucæ*, quæ notavimus *ad Joh.* xx. 22. *EXERC. TEXT. XXXVIII. Parte VI. non habuisse quidem Dominum Jesum jam opus ad vivendum spiritu quem attraheret & rejiceret, quippe à resurrectione agentem incorruptibilem vitam, sed potestate respirasse, non necessitate, quemadmodum potestate manducavit licet non egeret.* Fuit utique hæc renovata Animæ & Corporis Christi Unio conveniens gloriæ partis utriusque; nec duratura ad Tempus aliquod longius vel brevius, uti in hominibus nonnullis virtute Dei ab hanc vitam suscitatis, qui vulgo Bis Mortui dicuntur, sed omnino verè Æterna, depositâ omni Morte & Mortalitate ulteriori, cujus nulla amplius vel intra vel extra ipsum causa & occasio superfuit. Et hoc est, quod ipse dixit Johanni *Apoc.* I. 17. 18. *ne metue, ego sum Primus ille & Ultimus*, καὶ ὁ ζῶν, καὶ ἐγενόμην νεκρὸς, καὶ ἰδοὺ ζῶν εἰμι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν. Sicuti idem Paulus ex multorum sententia prædicavit, *Act.* XIII. 34. ὅτι δὲ ἀνέστησε αὐτὸν ἐκ νεκρῶν, μήτι μέλλοντα ὑποστρέφειν εἰς διαφθορὰν, & scripsit perinde *Rom.* VI. 9. 10. εἰδότες, ὅτι Χριστὸς ἐγερθεὶς ἐκ νεκρῶν οὐκ ἔτι ἀποθνήσκει, θάνατος αὐτοῦ οὐκέτι κυριεύει, ὃ γὰρ ἀπέθανε τῇ ἁμαρτίᾳ ἀπέθανεν ἐφάπαξ, ὃ δὲ ζῇ, ζῇ τῷ Θεῷ. Dum

Nova amplius declaratur.

vere

vere ineptiunt, qui nullam dehinc Chriſti Mortem nobiſcum agnoſcentes, vellent non ſublatam tamen Mortalitatem, ante ulteriorem Glorificationem in Abitu ejus ab his terris. Contra quam vanam hypotheſin non male nonnulli ab ævo etiam obſervarunt, Chriſtum cum Exitu ex Sepulchro Linteamina, ad arcendam corruptionem circumjecta, ibidem reliquiſſe provide, utpote qui hiſce neutiquam opus haberet amplius.

CAPUT TERTIUM.

Quo de Dominicæ Reſurrectionis Tempore agitur paulo plenius.

Reſurrectio Chriſti ad Diem Tertium paſſim refertur in Euangelicis Prædictionibus & Narrationibus.

Ad *Tempus* Vitæ à Domino Reaſſumptæ quam maxime facit, & conſiderationem noſtram meretur, *Tertius Dies* ab ipſius Morte & Sepultura. Hunc nempe, in *Symbolo* quoque expreſſum, ut bene eum obſervaremus, in Euangelicis prædictionibus ſuis ipſe Jeſus ante mortem pluſquam ſemel deſignavit. Uti ſic legimus *Matt.* XVI. 21. ἀπὸ τότε ἤρξατο ὁ Ἰησοῦς δεικνύειν τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, ὅτι δεῖ αὐτὸν ἀπελθεῖν εἰς Ἱεροσόλυμα, καὶ πολλὰ παθεῖν ἀπὸ τῶν πρεσβυτέρων, καὶ ἀρχιερέων, καὶ γραμματέων, καὶ ἀποκτανθῆναι, καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἐγερθῆναι. Et *Matt.* XVII. 23. καὶ ἀποκτενοῦσιν αὐτὸν, καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἐγερθήσεται. Et *Matt.* XX. 19. καὶ παραδώσουσιν αὐτὸν τοῖς ἔθνεσιν, εἰς τὸ ἐμπαῖξαι καὶ μαστιγῶσαι καὶ σταυρῶσαι, καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστήσεται, *&c.* Quorſum an etiam referri debeat aut poſſit illud Domini noſtri *Luc.* XIII. 32. ἰδοὺ ἐκβάλλω δαιμόνια, καὶ ἰάσεις ἐπιτελῶ σήμερον καὶ αὔριον, καὶ τῇ τρίτῃ ἐπιτελοῦμαι, non immerito dubites. Dum certius idem deſignavit ille per aliam phraſin *Joh.* II. 19. λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτὸν, atque *Matt.* XII: 40. *ſicut Jonas erat in ventre ceti tres dies & tres noctes, ita erit Filius hominis in corde terræ tres dies & tres noctes*; neque enim redivivus manſit in ſepulchro, neque mortuus ex eo prodiit. Atque ſic declaravit illud μικρὸν, ſeu *paululum*, quo diſcipuli eum *non viderent Joh.* XVI. 16. Inde vero eſt, quod Pontifices & Phariſæi ipſi dixerunt ad Pilatum *Matt.* XXVII. 63. 64. Κύριε, ἐμνήσθημεν ὅτι ἐκεῖνος ὁ πλάνος εἶ-

πεν

πεν ἔτι ζῶν, μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἐγείρομαι, κέλευσον οὖν ἀσφαλισθῆναι τὸν τάφον ἕως τῆς τρίτης ἡμέρας, μήποτε ἐλθόντες οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ νυκτὸς, κλέψωσιν αὐτὸν, καὶ εἴπωσι τῷ λαῷ, ἠγέρθη ἀπὸ τῶν νεκρῶν *&c.* Sicuti & Angeli ad Mulieres dixerunt *Luc.* XXIV. 6. 7. *mementote quomodo locutus ſit vobis cum adhuc eſſet in Galilæa dicens*, ὅτι δεῖ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου παραδοθῆναι εἰς χεῖρας ἀνθρώπων ἁμαρτωλῶν, καὶ σαυρωθῆναι, καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστῆναι. Atque hinc adaucta fuit etiam Emmaunticorum anxietas *Luc.* XXIV. 21. ἀλλά γε συν πᾶσι τούτοις, τρίτην ταύτην ἡμέραν ἄγει σήμερον ἀφ᾽ οὗ ταῦτα ἐγένετο. Dum & Dominus ipſe hoc reſuſcitatus repetiit apud Diſcipulos *Luc.* XXIV. 46. ὅτι οὕτω γέγραπται, καὶ οὕτως ἔδει παθεῖν τὸν Χριστὸν, καὶ ἀναστῆναι ἐκ νεκρῶν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ. Ubi an in *Tertio Die* quoque ſpectaverit ad Prophetias veteres, erit alio dein loco rectius inquirendum. Quod autem ſecundum Chriſti prædictionem infallibilem fuerit heic eventus, inculcavit Petrus *Act.* X. 40. τοῦτον ὁ Θεὸς ἤγειρε τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, & Paulus 1 *Cor.* XV. 4. καὶ ὅτι ἐτάφη, καὶ ὅτι ἐγήγερται τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, κατὰ τὰς γραφάς. Quod non quidem iis verbis notarunt Euangeliſtæ, ſed plane tamen ſignificarunt hi quoque per deſignationem Primi Diei à Sabbato Judaico, & per illud Cleopæ, τρίτην ταύτην ἡμέραν ἄγει σήμερον.

Quod quo ſenſu ſit intelligendum, negative & poſitive oſtenditur.

II. Ex omnibus iſtis inter ſe collatis clarius eſt meridiana luce, heic intelligi *Diem Tertium* elapſum non poſſe, ſed inchoatum & labentem debere, ducente huc & phraſi altera ἐν τρισὶν ἡμέραις. Unde neceſſarium eſt prorſus, illud Hoſtium μετὰ τρεῖς ἡμέρας, ſi non perverſum fuerit ab iis ſtudio vel caſu, æque intelligendum eſſe Synecdochice quam *trium dierum & trium noctium* mentio ab ipſo Domino facta *Matt.* XII. 40. qui ſic ad dies totidem & noctes ſpectavit, non diviſos ſed conjunctos & ſimul νυχθήμερον conſtituentes, uti & Petrus in *novis cœlis & nova terra* conjunctim ad novum mundum 2 *Pet.* III. 13. περιφραστικῶς & συνεκδοχικῶς, dixit *Voſſius*. Cæteroquin quarto potius quam tertio die reſurrexiſſe dicendus eſſet Dominus. Et ſunt porro nimis conquiſita omnia, quæ à Viris Doctis dudum ſunt allata; vel de tribus diebus mortis & ſepulturæ inchoandis ab Angore Gethſemanitano & terminandis in Apparitione Chriſti Veſpertina; vel de Meridiana Solis Obſcuratione habenda pro Nocte, quæ unum Diem in

duos diviserit adeo; vel de accelerata ultra promissum Resurrectione, de qua post alia cogitavit *Isidorus Pelus. Lib. I. Epist.* 114. ut alia forte plura similia mittam. Dum Resurrectio Christi, æque quam ejusdem Mors, heic proprie est intelligenda, uti contigit alto mane Diei Primi Septimanæ; neque vel ex uno Die facere duos, aut Meridiem obscurum in Noctem pro arbitrio nostro convertere, licet. Hoc autem omnino etiam observandum est, quod in *Tertii Diei* mentione numerus iste comprehendat certissime Terminum à quo; ut ille Dies, quo Christus licet satis sero Mortuus est, habeatur adeo pro Primo, & insequens post exiguum temporis spatium pro Secundo; uti illud consuetudini tam Hebræorum quam Romanorum & aliorum populorum etiam quam maxime convenit.

Ratio ejus Spatii Mortis durantis varia additur.

III. Istius porro Tertii Dei, in Resurrectione Christi aptissimè observati, Rationes dederunt dudum Theologi justas. Quas heic non repetimus ex Vaticiniis aut Typis qualibuscunque Veteribus; ubi perinde inquiri scilicet posset de Ratione Diei Tertii præ Secundo vel Quarto vel aliis determinati. Sed partim repetuntur illæ rectius à Discipulorum usu, quibus & nos ipsi possumus jungi, partim à Christi gloria. Nempe Discipuli erant probandi, an fide constanti essent Domino adhæsuri post ejus mortem, ad quod Tertius Dies erat fere necessarius tanquam perfectioris numeri; sed non vexandi nimium, ne per longiorem moram Mortis Dominicæ in Infidelitatem ducerentur. Et quod ad Christum attinet, debebat & poterat sic per triduum constare, quod vere Mortuus ipse fuisset; & quod tamen Corruptionem nullam subiisset, quam à quarto die præ tertio repetere solent, etiam per illa quæ de Lazaro leguntur dicta a Martha *Joh.* XI. 39. Κύριε, ἤδη ὄζει, τεταρταῖος γάρ ἐστι.

Idem Tertius Dies dictus Unus Sabbatorum.

IV. Qui erat *Dies* à Morte & Sepultura Dominica Tertius, idem heic fuit *Septimanæ Primus*, uti appellatur μία σαββάτιus, των, vel τῶν σαββάτων, *Matt.* XXVIII. 1. *Marc.* XVI. 2. *Luc.* XXIV. 1. *Joh.* XX. 1. *coll. Act.* XX. 7. 1 *Cor.* XVI. 2. sic relata ad Mulierum facta, ut omnino per nexum rerum simul pertineat ad Christi Restitutionem ex Morte. Ubi in voce σαββάτων urget præ aliis *Ill. Scaliger Lib. VI. de Emend. Temp.*

quod

quod *usus pravus loquendi veram normam depravaverit. Nam* σαββατῶν, inquit, *prius dicebatur ex Hebraico* שבתון. *Et non dubium est, quin vetustissimi Judæi ἑλληνισταὶ dixerint μία σαββατῶν, pro quo posteriores maluerunt, μία σαββάτων, non bene. Et meo judicio in Actis* XIV. 14. τῇ ἡμέρᾳ σαββατῶν *melius legitur quam* σαββάτων. *Tamen vetustissimus est error. Nam in Epistola Samaritarum ad Antiochum legitur,* τὴν παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις λεγομένην σαββάτων ἡμέραν. *Inde Josephus Lib. XII.* εἰσελθὼν τοῖς σαββάτοις εἰς τὴν πόλιν. *Et Lib. III.* τὴν ἑβδόμην ἡμέραν, ἥτις σάββατα καλεῖται. *Quemadmodum pro* κεδρῶν *dixerunt* χείμαῤῥον τῶν κέδρων, *&c.* Quæ disputatio, ad modum antiquissimæ pronunciationis spectans, vix est magni ponderis, dum usus recentior constat, secundum quem & Articulus τῶν pluralis accedit tanquam indicium Genitivi Casus *Luc.* XXIV. 1. *&c.* & legitur in Dativo τοῖς σάββασι *Matt.* XII. 1. 5. 10. 11. 12. *&c.* atque in Accusativo ἐπὶ σάββατα τρία *Act.* XVII. *&c.* Optime etiam monuit ad ista *Erasmus Schmidius*; *licet forte non appareat ratio, cur τῶν σαββάτων in plurali sit dicendum, sive de ipso Die Sabbathi sive de tota septimana sit sermo, usum tamen pro ratione esse, &c. non ergo satis causæ esse, cur pro σαββάτων, aut τῶν σαββάτων, σαββατῶν substituere velimus, licet in uno & altero loco non incommode fieret, præsertim cum consensus omnium Codicum repugnet.* Qui & idem ad Dativum σάββασι observavit, ita scriptum esse *per* μεταπλασμὸν *pro σαββάτοις, tanquam à Recto* τὸ σάββας.

V. Enimvero nomen singulare σαββάτου *Sabbati*, & plurale similiter σαββάτων, *Sabbatorum*, excellentiæ causa forte adhibitum loco singularis *Matt.* XII. 1. *&c.* ex origine sua à שבת/ directe nos ducit ad Septimanæ Diem Ultimum, Sanctæ *Quieti* olim à Deo datum. Quæ notio heic commode satis retineri posset, si *Prima Sabbatorum* tantundem diceret quam *Prima a Sabbato* absoluto, (quod inter alios vult *Joh. Mich. Dilherrus*, ita ut *hujus denominationis imitatione pro Die Lunæ possemus dicere Prima Dominicæ, &c.*) vel *Prima ante Sabbatum*, licet & Sexta ante hoc dici potuisset. Sed constare prorsus videtur, nomen *Sabbati* & *Sabbatorum* etiam in Novo Test. dicere Septimanam totam, *coll. Luc.* XVIII. 12. νηστεύω δὶς τοῦ σαββάτου, *&c.* Quod ad Synecdoches speciem

Quæ appellatio quo sensu capiatur optime, ostenditur, respectu Sabbatorum.

quandam non male refertur; qualem ſed oppoſitam obſervant etiam in nomine ἑβδομάδος poſito pro Die Sabbatico ſeu Septimo, 2 *Macc.* VI. 11. Etiamſi heic etiam cogitari non prorſus inepte poſſet, de ſpectata vel ſpectanda notione τῆς שבוע vel שבעה/ per quam *Hebdomas* ſeu *Septimana* ab Hebræis deſignari ſolet; quo magis *y* in fine vocis in Tau Græcorum etiam alias converti creditur, uti in אלישבע/ ἐλισάβετ, *coll. Exod.* VI. 23. & *Luc.* I. 5. Atque hinc forte fluxit *Lactantii* error notus *Inſtit. Lib. VII. Cap.* 14. Sabbatum nomen accepiſſe à Numero Septenario. Quod *mirum non eſſe*, ſcripſit etiam *Joh. Seldenus*, addens, *hinc factum ut Gentiles, quorum in linguas Sabbati hæc notio per Judæorum ſive conſuetudinem ſive Libros Helleniſticos irrepſerat, Diem quemlibet in ordine Hebdomadico vocarent* ἡμέραν τὴν σαββατικὴν, *diem Sabbaticum, perinde ac ſi ſignificaſſet vi vocabuli Diem Hebdomadicum.* Dum heic legimus apud *Theophylactum in Matt.* XXVIII. *& in Marc.* XVI. σάββατα μὲν γὰρ ἔλεγον τὰς ἡμέρας τῆς ἑβδομάδος, μίαν δὲ τὴν πρώτην, ὥστε εἶναι τὴν κυριακὴν μίαν τῶν σαββάτων, τουτέστι πρώτην τῶν ἡμερῶν τῆς ἑβδομάδος, πρὸς γὰρ τὴν πρώτην εὐθὺς καὶ ἡ δευτέρα λέγεται, εἶτα ἡ τρίτη, καὶ ἑξῆς αἱ λοιπαί. Quod ita accepit *Eraſm. Schimidius*, quaſi ſinguli Septimanæ Dies etiam nomen *Sabbati* habuiſſent. Hinc ſcribens porro; *Sicut & Chriſtianis hodie adhuc uſitatum eſt, ut omnes Dies Septimanæ appellent Ferias, non omnibus ferientur, ſed in honorem Septimanæ Paſchalis, quæ in Primitiva Eccleſia, præſertim Antiochiæ, tota feriata fuit. Simili quippe ſenſu haud dubie Judæi omnes Dies Septimanæ in honorem Septimanæ Paſchalis, cujus Dies feriati erant &* ἄζυμοι, *Sabbata appellaverunt.* Quod multo incertius, & longius omnino quæſitum videtur. Interim & *Joh. Vorſtius Lib. I. de Hebr. N. Teſt. Cap.* 2. notavit, *eſſe ubi Sabbatum*, quod pro Septimo Die poſuerit ipſe *Suetonius in Tiberio, quemvis Diem ſignificat, & voci Dies* ἰσοδύναμον *eſt*, laudato illo *Juvenalis Sat. VI. Obſervant ubi feſta mero pede Sabbata reges.* Atque originem illam appellationis *Feriarum* in Eccleſia Romana ipſe inculcavit *Ill. Scaliger Lib. I. de Emend. Temp.*

Dum Unus heic certiſſi

VI. Sabbatorum utique ſeu Septimanarum fuit *Dies* hæc, (quod nomen manifeſte heic ſubintelligitur, ſed & *Joh.* XX. 19. &

& alibi expressum est, *coll. Act.* XVI. 13.) μία. Quæ vox, communiter *unam* dicens, heic illum sensum non admittit commode; quando sic non haberet in se ullam temporis definitionem, quam tamen per hanc voculam constanter adhibitam nobis dare voluerunt Euangelistæ. Notat ergo heic *primam* Septimanæ, uti & *Marcus Cap.* XVI. 9. substituit πρώτη σαββάτε. Cujus Euangelistæ narrationem non demum inde incipere, prioribus omnibus νοθεύσεως postulatis, quod de iis quæ a *Versu* 9. sequuntur temere voluisse alios observavit *Vossius*, imo de tota hac Resurrectionis historia voluisse quosdam propter ἄσπονδον πόλεμον cum *Matthæo*, optime inter alios monuit *Grotius*, defectum in Codicibus quibusdam exscriptoribus potius tribuens. Dum *Josephus Ant. Lib. I. Cap.* 2. eundem usum τῆς μιᾶς apud Mosen in historia creationis animadvertit; καὶ αὕτη μὲν ἡ πρώτη ἡμέρα, μωϋσῆς δὲ αὐτὴν μίαν εἶπε. Et hunc usum *Numeri Cardinalis pro Ordinali*, quem etiam reperimus *Gen.* II. II. VIII. 5. 13. *Hag.* I. I. *Tit.* III. 10. *Apoc.* VI. I. *&c.* dicunt aliqui ex Hebraismo repetendum; dum alii apud Græcos eundem perinde obtinere monent. Inter quos *Doct. Schmidius*; *Quid dico, Hebraismo? immo etiam Doctissimi Græcorum ita loquuti sunt, Hebraismorum ignari juxta cum ignarissimis. Is enim Iliad.* π. *ubi de quinque ducibus navium Achillis loquitur, quarum quælibet classis habebat decem naves, ita habet vers.* 173. τῆς μὲν ἰῆς στιχὸς ἦρχε μενέσθιος, *ubi* ἰῆς *quod Jonice pro* μιᾶς *per* ἀφαίρεσιν *ponitur, ab* ἴος, ἴα, ἴον, *Genit.* ἴε, ἰᾶς, *vel* ἰῆς, *&c. pro* πρώτης *accipi apud Interpretes in confesso est, quandoquidem mox sequitur, vers.* 179. τῆς δ' ἑτέρης, i. τῆς δευτέρας, *& vers.* 193. τῆς δὲ τρίτης, *& vers.* 196. τῆς δὲ τετάρτης, *& vers.* 197. πέμπτης δὲ, *ubi manifesto Ordinalium significatio patet. Et Euripides Bachis vers.* 680. ἑνὸς μὲν, *pro* πρώτε, αὐτονόη, τῆς δὲ δευτέρε μήτηρ ἀγαυὴ σή, τρίτε δὲ Ἰνὼ χορε. *Concedemus ergo lubenter, Hebræis hoc usitatum esse, ut unum pro primo dicant. Interim negamus, textum Sacrum Novi Test. hic Hebraizare; quod tamen in hac phrasi concedere vellemus, nisi per Hebraizare intelligerent Hellenisticum h. e. non pure Græcum esse, quum & Homerus ita loquatur.* Quem in modum fere cum disputasset etiam *Joh. Ericus Ostermannus in Posit. Philol. frustra esse, qui* μιᾶς *vocem pro* πρώτης, *Unum pro*

me ponitur pro Primus.

pro Primo, *ex Hebræorum consuetudine*, *atque contra Græci Idiomatis indolem ac usum positum putant*, reprehensis & *Josephi* adductis verbis; iterum se opposuit *Joh. Vorstius*, & pro se laudavit, tum *Josephum* & *Theophylactum*, tum novam significationem vocibus Græcis sæpissime alias tributam exemplo Hebræarum vocum à Scriptoribus Novi Test. Addens amplius; *An vero credibile est*, *Virum Doctissimum posse talia aliorum quoque Scriptorum verba proferre*, *in quibus μία significet primam? &c.* Nec admittens huc referri illud *Ciceronis*, de *Uno & Octogesimo anno*, aut *Taciti* alterum, *una & vicesimæ legionis*, aut alia similia.

Ejus electi præ aliis Diebus Septimanæ Ratio varia additur.

VII. Et hujus Primi Septimanæ Diei (qui & post finitam hebdomadem priorem ut octavus spectari solet à multis, collata Circumcisione tum instituenda olim, quin & Templo Octachoro & Fonte ejus Octageno apud *Ambrosium*,) in Resurrectione observati rationes dare solent Interpretes. Non jam dicam, quod hic esset Tertius à Morte & Sepultura, quando ratio exigi posset simul & magis, cur in Die Sexto Mortem subierit; quæ tamen & inveniri posset forte verisimilis, si id nunc ageremus. Neque ad Vaticinia aut Typos, strictius dictos vel latius, recurrendi heic est locus. Sed futura nunc aderat Creatio Nova; non jam Hominum singularium, qualis antea dudum obtinuerat in salvandis omnibus; sed Mundi totius, novam plane accepturi faciem, cujus fundamentum in Christi Resurrectione ponebatur. Initium hoc idem erat Novi & Melioris Temporis; sicuti Dies Primus est à quo incipit Septimana. Et in hoc initio satis tenebricoso oriri ex sepulchro conveniebat Lumen illud magnum, quod in mundum veniens illuminaret latè orbem totum, longe magis & melius quam Lux primigenia in rerum omnium initio Mosaico. Et quæ sunt similia forte plura. Ad quorum collationem etiam adferre licet illa *Justini Martyris in Apol. II.* τὴν δὲ τοῦ ἡλίου ἡμέραν κοινῇ πάντες τὴν συνέλευσιν ποιούμεθα, ἐπειδὴ πρώτη ἐστὶ ἡμέρα ἐν ᾗ ὁ Θεὸς τὸ σκότος καὶ τὴν ὕλην τρέψας κόσμον ἐποίησε, καὶ Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ ἡμέτερος σωτὴρ τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ ἐκ νεκρῶν ἀνέστη· τῇ γὰρ πρὸ τῆς κρονικῆς ἐσταύρωσαν αὐτὸν, καὶ τῇ μετὰ τὴν κρονικὴν ἥτις ἐστὶν ἡλίου ἡμέρα φανεὶς τοῖς ἀποστόλοις αὐτοῦ καὶ μαθηταῖς ἐδίδαξε ταῦτα *&c.*

VIII. Dies porro iste Tertius à Morte, & Primus Septimanæ, simul erat *Alter à Sabbato* Judaico & *Paschate* ipsorum, quod hic conjunctim venit sub nomine μεγάλης τῆς ἡμέρας ἐκείνης τοῦ σαββάτου *Joh.* XIX. 31. Qua in re Dominus noster tunc resurgens, uti expresse notatum à *Matthæo* & *Marco*, haud obscure Ceremoniarum veterum finem adesse in ipsius præsentis nova gloria significabat; quin etiam permutationem Sanctificandi ad ejus honorem Diei Septimanæ, qui nunc porro non amplius foret Septimus seu Ultimus, sed Primus ex adverso, hinc etiam dictus manifeste *Dominicus*, non tantum in Ecclesia Primæva, per ea quæ leguntur in *Ignatianis*, *Clementinis*, apud *Dionysium* item, *Tertullianum*, *Origenem*, *&c.* sed & in ipsa S. Scriptura *Apoc.* I. 10. Quæ appellatio, alteri cuicunque diei speciali minus conveniens, nec similiter tributa, (ob quas rationes de *Mensis ejusdem Die eodem* Annuo per Pascha Christianum designari solito minus apte heic etiam *Vossius* cogitavit,) cur heic minus emphatice capi debeat, quam ubi legimus de *Cœna Dominica* I *Cor.* XI. 20. vel etiam de *Nocte Domini Exod.* XII. 42. nulla equidem est ratio; ut omnino cogitandum sit de ejus speciali Destinatione Dominica ad solennem Cultum suum, non sine promisso Gratiæ singularis à se præstandæ, qualis & Discipulis congregatis contigit ante Pentecosten plus quam semel & in Pentecoste, quin & Johanni facta in Spiritu cum Prophetico auditu ac visu singularissimo. De *agitando manipulo primitiarum* ממחרת השבת nihil adhuc dicimus ex *Lev.* XXIII. 10. 11.

Fuit idem Alter à Sabbato Judaico, & Paschate, & quidem aptissime.

IX. Addamus & hoc, quod ex præcedentibus prorsus constat, fuisse *Diem* Resurrectionis Dominicæ *Vernalem*, mensis scilicet Nisan seu Abhib, ultra medium impleti, quo Pascha nempe annuum ordinaverat Deus ipse in gente sua observandum. Atque hoc tempus Resurrectionis Dominicæ nos monere aptum erat, cum de Incremento Christi resuscitati simul & Luminis ejus glorioso, instar herbarum & fruticum ex terra tum prodeuntium læte post hybernas cœli solique injurias, *coll. Joh.* XII. 24. *Jes.* XXVI. 19. *Cant.* II. 11. 12. 13. *&c.* tum de plene impetrata Liberatione à percussione promerita, & Evasione ex dura servitute certo secutura, ad Domini ipsius dimissionem ex morte justissimam; tum & denique

Fuit & idem hinc Vernalis Mensis ultra medium impleti, cum hujus ratione.

que de temporis novi læto progreſſu in plenam æſtatem, qualis poſt æquinoctium in mundo obſervatur.

Reſurrexit eo die Dominus Altiſſimo Mane, cùm adhuc tenebræ eſſent ſecundum Johannem, valde diluculo ſecundum Lucam, cum tranſiiſſet Sabbatum apud Marcum, & oriente ſole &c. quæ phraſes Euangeliſtarum conferuntur.

X. De Die cum ſufficiant iſta quæ diximus, nunc & *Diei Pars* ſpectanda eſt ſpecialius, quam ad Reſurrectionem ſuam Chriſtus cum Patre elegit. Et quam æque ac Diem ipſum ſignificarunt nobis Euangeliſtæ per ea quæ de Mulieribus directe ipſi nobis narrarunt, & quæ ſpectant ad *Altiſſimum* vel *Profundiſſimum Mane*; quo ergo & Chriſtus certiſſime reſurrexit, ſecundum id quod *Marcus* magis explicite ſcripſit, ad Apparitionem ſolam à Veteribus multis perperam tractum, *Cap.* XVI. 9. ἀναςὰς δὲ πρωῒ πρώτῃ σαββάτου, & quod de Jeſu à Mulieribus & Diſcipulis non reperto amplius in ſepulchro ſed annunciato ab Angelis, quin & Jeſu vivo ab his tum jam viſo, exſtat apud Euangeliſtas *Matt.* XXVIII. 6. 9. *Joh.* XX. 6. 8. 18. *&c.* Dum vero illud πρωῒ, per *mane* redditum à *Beza* æque quam *Vulgato*, neque ſine ratione generalius exponendum per *intempeſtive*, *præmature*, *ante tempus conſtitutum*, aut decens, & ſolitum, videri queat paulo latioris ſignificatus, unde & additum reperitur λίαν *valde Marc.* XVI. 2. (licet id *non extare in vetuſtiſſimo Codice ſuo, & certe repugnare ei quod mox ſubjicitur de ſolis ortu, & fortaſſis adjectum eſſe ab iis qui putarunt Marcum hanc hiſtoriam ut alios Euangeliſtas contexuiſſe*, velit *Beza*,) quin & alias ἔννυχον λίαν *Marc.* I. 35. certiſſime tamen heic ducimur magis ad nocturnum quam ad diurnum mane; quorſum & ſpectat illud, ſi non *Matt.* XX. 1. ἅμα πρωῒ, utique illa Vigiliarum Nocturnarum diſtributio in ὀψὲ, μεσονύκτιον, ἀλεκτοροφωνίαν, & πρωῒ, *Marc.* XIII. 35. In quam rem conferendæ Euangeliſtarum phraſes apud mulierum egreſſum adhibitæ. Convenit ſane heic cum illo *Marci* λίαν πρωῒ, *valde mane*, illud *Johannis*, πρωῒ, σκοτίας ἔτι οὔσης, *mane, quum adhuc tenebræ eſſent*, non adeo plenæ, quales nocte concubia eſſe ſolent, ſed aliquæ reliquæ & nondum cum plena luce mutatæ, quales aurora nobis exhibet. Quin etiam illud *Lucæ*, ὄρθρου βαθέως, *valde diluculo*, ſecundum *Vulgatum*, vel *profundo diluculo* (non jam prorſum quod aliqui voluere, ſed retrorſum potius,) apud *Bezam*, qui in *Notis* heic prolixior eſt; *Id eſt, ut inquit Marcus, valde mane, ſive, ut ait Joannes, quum adhuc tenebræ eſſent, i. e. quum vixdum adhuc inciperet lu-*

ceſce-

cescere. Dividitur enim Crepusculum Matutinum à Græcis in multas partes. Nam ὄρθρον *proprie vocant primum diluculi punctum, unde gallus dicitur* ὀρθροβόας *quod lucem annunciet primo statim diluculo. Huic succedit* τὸ λυκαυγὲς, *quum dubia jam lux est, quam excipit Aurora. Totum autem crepusculum Matutinum vocant* δείλην πρωΐαν, *& interdum quoque* ὄρθρον; *quamobrem Lucas addidit* βαθέως, *ut primam diluculi partem apertius declararet. Sed & Marcus quum dixisset* πρωῒ, *quo vocabulo declaratur non modo crepusculum totum matutinum, sed etiam prima Diei pars, addidit* λίαν, *i. valde. Sicut Homerus Iliad.* σ. *quum extremam partem crepusculi describens usus esset vocabulo* πρωῒ, *subjunxit* ὑπ' ἠοῖ, *ut planius loqueretur. Recte ergo Joannes dixit,* σκοτίας ἔτι οὔσης, *neque ab aliis Euangelistis dissentit. Loquitur enim non de noctis ipsius parte sed vix adhuc lucescente Die.* Aliud tunc tamen adhuc addens ad Euangeliorum conciliationem etiam minime ineptum; *Et tempus hic quoque notatur, non quo ad ipsum sepulchrum pervenerunt, sed quo ex Urbe profectæ sunt ut eo venirent. Quamobrem etiam* ἦλθον *converti, iverunt, sic enim sæpe accipitur* ἔρχεσθαι *pro* ἰέναι *& pro* πορεύεσθαι. Nec dissentit *Marcus* à se ipso, ubi cum illo λίαν πρωῒ τῆς μιᾶς σαββάτων conjunxit, tum præmissum διαγενομένου τοῦ σαββάτου, *cum transisset Sabbatum* apud *Vulgatum*, vel *exacto intercedente Sabbato*, secundum *Bezam &c.* tum sequens, ἀνατείλαντος τοῦ ἡλίου, *orto jam sole* apud *Vulgatum*, quasi additum fuisset ἤδη, vel ἔτι, (quod & ad alium novum Adventum Mulierum Veteres & Pontificii nonnulli traxerunt, sed optime per *adhuc*, vel *simul ac*, vel *tantum quod*, vel *statim atque*, exponi posse observavit *Casaubonus*,) *exorto sole* apud *Bezam*, qui mallet legere heic, οὐκέτι ἀνατείλαντος τοῦ ἡλίου, vel certe ἀνατέλλοντος τοῦ ἡλίου, uti & in *Vetustissimo Codice* sic repererat. Utique cum Dies numerarent Hebræi à Vespera in Vesperam, neque adeo intelligo satis id quod *ad Joh.* xx. 1. scripsit *Cl. Coccejus*, & secutus est *Cl. Heideggerus in Corp. Theol. à mane ad mane Hebræi dies computabant, licet Sabbata & Festa inchoarent a Vespere*, certissime Diluculo primo Sabbatum Judaicum cum ejus Quiete necessaria tum transierat ad finem perductum. Quod si tamen illa phrasi velis innui immediate illud elapsum esse, nec interventum plurimarum noctis horarum per illam

poſſe admitti; notandum eſt, illam non connecti directe cum Mulierum Itione ad Sepulchrum, ſed cum Aromatum Emptione, quæ mane illuc ituræ adhiberent ad Chriſti unctionem; καὶ διαγενομένου τοῦ σαββάτου ἠγόρασαν ἀρώματα ἵνα ἐλθοῦσαι ἀλείψωσιν αὐτόν. Prout Emptionem illam longe veriſimilius nobis eſt factam eſſe Veſpera inchoante diem Primum Septimanæ, ſimul ac per finitum Sabbatum ea ſecundum antiquam obſervationem ipſius *Auguſtini Lib. III. de Conſ. Euang.* liceret, Præparatione per noctis progreſſum mox inſecuta; quam profundiſſimo demum mane Diei Primi, quod per λίαν πρωῒ apud Adventum ad Sepulchrum demum jungitur; vel etiam quam ante Sabbatum inchoatum in exitu Diei Sexti, unde ἠγόρασαν ἀρώματα ſit vertendum cum *Beza* in plus quam perfecto, *emerant aromata.* Quorſum ducere quidem putatur *Lucas Cap.* XXIII. 56. ὑποστρέψασαι δὲ ἡτοίμασαν ἀρώματα καὶ μύρα, καὶ τὸ μὲν σάββατον ἡσύχασαν κατὰ τὴν ἐντολήν. Sed minus certò nos ducit, quando illis quidem reverſis à ſepulchro tribuitur illic *paratio aromatum*, ſed non neceſſario ſtatim & immediate, verum æque & magis commode poſt Sabbaticam quietem, quam ante eam; quam ſecutam eſſe demum poſt parationem æque quam emptionem aromatum nuſquam dixit ſane *Lucas*, per additionem verborum illorum, καὶ τὸ μὲν σάββατον ἡσύχασαν κατὰ τὴν ἐντολήν, id avertens, ne ipſo Sabbato, vel continuaſſe ſi quoque modo per emptionem forte incepiſſent prius, vel alias incepiſſe parationem aromatum crederentur prorſus. Unde minus heic placet annotatio *Bezæ*; *ἠγόρασαν cum Tremellio noſtro verti per præteritum plus quam perfectum, ne quis exacto demum Sabbato empta fuiſſe hæc aromata exiſtimet, Luca repugnante Luc.* XXIII. 56. *neque id ferente temporis circumſtantia, niſi ipſa nocte quæ primum diem hebdomadis inchoabat emta fuiſſe hæc aromata dicamus, quum primo diluculo mulieres ſint urbe egreſſæ.* Quaſi in noctis veſpertino initio & progreſſu non potuiſſet fieri, quod ea exeunte non fuit factum adeo probabiliter. Dum ex adverſo optime ſcripſit noſter *de Dieu*, quatenus ad factum Mulierum, ſed non ad ὀψὲ σαββάτων, ſpectat; *Exiſtimamus itaque feminas ipſa veſpera Sabbati, quum ex more Judæorum Primus Dies Septimanæ initium caperet, accinxiſſe ſe ad iter ſepulchrum verſus, in eo itinere emiſſe aromata,*

ta, exiisse urbe, tota nocte hæsisse in suburbio, inde excurrisse Mariam σκοτίας ἔτι οὔσης, *reliquas deinde ad sepulchrum venisse* ὄρθρου βαθέως *&c.* Et quod porro attinet ad alteram *Marci* phrasin, ἀνατείλαντος τοῦ ἡλίου, constat satis; quam varius sit sæpe Aoristi usus apud Græcos, ut hinc tempus certum semper determinari vix queat, observante & hoc *Dilherro*; quam varii simul sint gradus ortus solaris, secundum quos is ut præteritus aut præsens queat spectari, uti sic *Doct. Casaubonus Exerc. XVI.* laudato *Balsamone, & Euthymio*, cum *Libris Astronomorum*, vult ἀνατέλλειν *non intelligendum esse de ortu supra horizontem, sed de media nocte superata, cum jam incipiunt sidera ascendere & jubar aliquod mittere, etiam prius quam supra horizontem ascenderint*, imitante eum *Dilherro*; & quantum denique differat Iter susceptum à mulieribus ad sepulcrum, moram exigens notabilem, ab Adventu ad hoc ipsum. Quod cum alia adhuc solutione junxit *Beza*; *Apparet ex Euangelistarum conjunctione, neque solas istas tres Mulieres, quamvis aliarum duces fuisse videantur, ad sepulchrum venisse, ac neque simul venisse neque etiam pariter inde revertisse, quam tamen narrationem Marcus ut & alias aliquot sicuti mox dicemus simul ita contexuit quasi eodem momento ista contigissent. Deinde alios Euangelistas dico Profectionis, Marcum vero Adventus ad ipsum Sepulchrum tempus notare. Profectas igitur domo fuisse apparet vix apparente diluculo, nempe ut ipsarum ex urbe egressio facile observari non posset, &, ut in tanto periculo fieri solet, substitisse dum aliæ alias expectant, & de lapide præsertim avolvendo consilium capiunt, ut sub ortum solis demum propius accesserint &c.* Dum aliud adhuc reperio apud *Cl. Rossallum* nostrum, de subintelligenda heic Præpositione non ἐξ, vel ἀπὸ, sed πρὸ, *ante*, quæ etiam in τῷ πρωῒ queat videri contenta, ut sensus sit, *antequam sol ortus esset*; quod ille non immerito *timide proposuit*, propter λίαν πρωῒ arctius longe connexum cum τῆς μιᾶς σαββάτων, sive Genitivum hunc regat Adverbium illud instar Nominis, ut *mane* apud Latinos, sive Præpositio intelligatur πρὸ, *ante*, pro notatione Diei Naturalis vel Artificialis.

XI. Non dissentit tandem ab Euangelistis reliquis in temporis determinatione heic *Matthæus*, habens, ὀψὲ σαββάτων, **Explicatur id quod Matthæus**

habet ὀψὲ σαββάτων.

τῇ ἐπιφωσκούσῃ εἰς μίαν σαββάτων, *vespere autem Sabbati quæ lucescit in prima Sabbati* apud *Vulgatum* cum *Syro*, obscurius paulo, *extremo autem Sabbato quum lucesceret in primum diem hebdomadis*, nec satis clare apud *Bezam*, *&c.* de quorum verborum difficili intellectu conqueruntur multi, tam quoad repetitum nomen plurale *Sabbatorum*, quam quoad præmissum ὀψὲ & interpositum ἐπιφωσκούσῃ. Quod primo ad *Sabbata* attinet, ubi de μίᾳ, *una*, h. e. prima, illorum agitur, jam supra vidimus per illa uno seu alio modo designari Septimanam totam dierum, cujus primus dies illam inchoat. Qui idem Septimanæ sensus etiam apud ὀψὲ retinetur à nonnullis, ut phraseos membrum unum & alterum enunciationis hujus tanto magis cohæreat. Dum alii heic potius reperiunt ipsum *Sabbatum*, quo Dominus noster in sepulchro quievit, & quietem sanctam secundum Legem observarunt Mulieres. Qui & in rem eam conferunt *Marci* verba, διαγενομένου τοῦ σαββάτου. Sed in hoc sententiarum discrimine nihil est magni ponderis, cum Septimanæ elapsæ & Sabbati idem omnino esset terminus finalis, Septimana finiente in & cum Sabbato. Plus difficultatis habet vocula ὀψὲ, communiter notans *serò*, atque hinc translata ad designandum, seu tempus quodcunque *posterius*, (quorsum & spectat *Jac.* v. 2. ὑετὸς πρώϊμος καὶ ὄψιμος, potius quam ad pluviam matutinam & vespertinam,) seu & *Vesperam*, tanquam *serum diei*, secundum Latinorum antiquissimam phrasin, quam omnino designat *Marc.* XI. 19. XIII. 35. cum derivato hinc nomine ὀψία *Matt.* XXVI. 20. XXVII. 57. *&c.* etiam adjectivo *Marc.* XI. 11. Quo magis eadem non est Præpositio, sed Adverbium; & tamen regere heic videtur Nomen in Genitivo, quod Adverbiis minus convenit. Elegantissimè vero de hac post alios Viros Doctos complures disputavit nuper *Clar. Rossallus*, ad quem lectorem merito ablegamus. Enimvero notio *Vesperæ* in illa conjunctione cum Sabbatis cum heic videretur non posse obtinere, dum non in Sabbati parte ulla sed in Primo Die resurrexit Dominus; voluerunt quidam, Sabbati Vesperam heic dici Noctem totam, quæ post diem Sabbati proxime secuta est, sed Judaica computatione ad Sabbatum non spectabat. Uti sic ipse *Casaubonus* habet, *Sabbatum hic esse Noctem, quæ secu-*

secuta est Sabbatum, quam Rabbini appellant מוצאי שבת *Exitum Sabbati*; & monuit, etiam *Nonnum velle noctem in qua resurrexit Christus fuisse partem Sabbati, quæ ex consuetudine Judaica pars Primæ Feriæ fuit, non Sabbati, quamquam etiam Scripturæ ita loquuntur interdum, ut Exod.* XII. 18. *& alibi.* Atque illuc etiam fere veniendum erit, si *posteriorem*, vel *seram*, partem Sabbatorum heic reperiamus. Uti & ipse *Cel. Bochartus* scripsit *in Hieroz.* ὀψὲ *non præcise Vesperam, sed Noctem in genere significare, eamque jam recedentem ut illucescenti auroræ locum faciat*; ut sic ipsa *Vespera* etiam appelletur ἡ ἐπιφώσκουσα. Nec aliorsum tendit id quod *Cl. Coccejus* habet cum aliis; Ὀψὲ σαββάτων *significat quod Hebræi solent dicere* במוצאי שבת / *ita Hebræi appellant tempus, quo finitur Sabbatum, sive nox quæ sequitur Sabbatum, & solebant religionis causa de profesto assumere ad festum, h. e. Sabbati sanctificationem ultra Lege definitum tempus continuare longius &c.* Quod cum durius sit, & vix conciliandum apte cum matutina Itione Mulierum διαγενομένου τοῦ σαββάτου, & Resurrectione Domini constanter ad Diem Primum relata, optima est observatio *Cl. Rossalli*, de subintelligenda heic post ὀψὲ & ante σαββάτων aptissime Præpositione, ἀπὸ, vel ἐξ, vel etiam διὰ, σαββάτων, ut notetur adeo *sero*, seu *longe*, *post Sabbata*, seu cum hæc jam dudum per noctis horas plures elapsa essent. Quem in modum etiam intelligi recte posse statuit exempla similis Constructionis à Viris Doctis ex profanis Autoribus Græcis adducta, ὀψὲ τῶν τρωϊκῶν, ὀψὲ τῶν βασιλέως χρόνων, ὀψὲ τούτων *&c.* ut idem dicant cum ὀψέ ἀπό. Et ne crederetur ad noctem provectam minus commode applicari illud *serò*, notavit, in *Etymologico Magno*, apud *Suidam*, *Hesychium*, *&c.* etiam ὀψὲ reddi per βραδέως, vel μετὰ πολὺν χρόνον, &c. uti vere progressus noctis dicitur hujus *serum*, in diem exiens lucidum, quod & heic sequitur. Secundum quam observationem Viri Cl. dudum instituta est & nostra *Versio Belgica* Euangelii. Interim Ellipsin illam Præpositionis heic minus necessariam judicarunt alii, potius statuentes ὀψὲ adverbium heic Præpositionis naturam induere, nec aliud notare quam μετά, *post*, vel ὕστερον, uti sic Præpositiones illæ Latinæ *post* & *ante* haud infrequenter Adverbiascunt, hinc etiam ὕστερον regente nonnunquam

Genitivum. Pro qua Versione laudari solent, non modo exempla exotica, quæ etiam *Grotius* laudavit ex *Philostrato* & *Plutarcho*, sed quam maxime *Marci* phrasis διαγενομένου τοῦ σαββάτου, qui cum *Matthæo* communius facere solet. Atque ita vertit non tantum *Erasm. Schmidius*, *peracto Sabbato*, sed & adjecit; *Vel ut Marc.* XVI. 1. *habetur*, διαγενομένου σαββάτου. *Nam* ὀψὲ σαββάτων *hic non significat vesperam Sabbati, vel tempus occasus solis die Septimo, sed post Sabbatum, peracto Sabbato, præterito Sabbato, plane ut Marcus loquitur. Hanc enim significationem Adverbium* ὀψὲ, *cum Casu constructum & in Præpositionis naturam transiens, habere constat. Plutarchus Numa,* ὀψὲ βασιλέως χρόνων, *post tempora regis; & apud Philostratum,* ὀψὲ τῶν τρωϊκῶν, *post bellum Trojanum. Licet alias* ὀψὲ *absolute positum Vespertinum tempus Adverbialiter propriè notet.* Nec aliter fere *Casaubonus*; *Illa vero* ὀψὲ σαββάτων *quam sententiam habeant, docet nos breviator Marcus, qui eorum loco dixit &c. Atqui ex hac comparatione verborum Marci liquido constat, rectam esse interpretationem Greg. Nysseni, B. Ambrosii, & aliorum qua Veterum qua Recentiorum, qui* ὀψὲ *hic accipiunt ut cum dicitur,* ὀψὲ τοῦ καιροῦ, *ubi præteriisset occasio,* ὀψὲ τῆς ἡλικίας, *ubi, ætas præteriisset,* ὀψὲ τῆς ἡμέρας, *in fine diei, &c.* Quæ tamen exempla omnia an æque sint certa & apta, magnopere dubito, cum & ipsum *sero* seu *postremum* illic designari sic potuisse videatur, occasionis & ætatis, non minus quam diei.

Et quod addidit, τῇ ἐπιφωσκούσῃ εἰς μίαν σαββάτων.

XII. Cum autem *post Sabbata*, vel etiam *sero post Sabbata*, esset adhuc minus determinatum ad *ultimam noctis partem quam diluculum vocamus*, quod aliqui voluere dudum, magis tempus Dominicæ Resurrectionis determinavit etiam *Matthæus* per additum mox τῇ ἐπιφωσκούσῃ εἰς μίαν σαββάτων, quod & illustrationem suam meretur. Reddidit ista *Erasmus Schmidius*; *post illud illucescente die in primum diem hebdomadis.* Et addidit; *Subaudiendum* ἡμέρᾳ, *i. e. quum jam Sabbato præterito superillucesceret dies artificialis scil. in subsequentem primum septimanæ novæ. Numerato nimirum jam die naturali, non amplius ab occasu solis more Judaico prisco, sed accepta à Romanis longe jam lateque in Judæa dominantibus consuetudine, post mediam noctem à tempore matutino. Addita autem hæc verba sunt ad determinandum* τὸ ὀψὲ σαββάτων, *quod per se indefinitum tempus*

post

post Sabbatum notat, ut sciamus quo tempore hæc post peractum Sabbatum gesta fuerint, videlicet non biduo aut triduo, sed statim τῇ ἐπιφωσκούσῃ εἰς μίαν σαββάτων. *Eodem verbo utitur Lucas* XXIII. 54. *licet de alio die*, ἡμέρα ἦν παρασκευὴ, καὶ σάββατον ἐπέφωσκε, *superillucescens scil. post* παρασκευὴν, *h. e. instabat proxime sequenti die Sabbatum.* (Hoc pacto etiam *Syrum* locutum *Joh.* XIX. 31. monuit *Doct. de Dieu.*) ἐπιφώσκειν *enim est lucem super inferre, ut sic loqui liceat, vel proxime superillucescere. Hoc loco quæ dies artificialis proxime illucescebat* εἰς μίαν σαββάτων, *ita ut esset prima dies septimanæ, vel ut esset initium primi diei septimanæ.* Enimvero exigere videtur Participium ἐπιφωσκούσῃ, & quidem cum articulo τῇ, ut suppleatur sensus per nomen substantivum; quod etiam *Beza* cum aliis voluit esse ἡμέρᾳ, collato simili usu τῆς ὑστεραίας, & *Herodoti*, ἅμ' ἡμέρῃ διαφωσκούσῃ, & rejiciens νυκτὶ, quod somniaverit *Osiander*, dum ipse vertit absque nomine, *quum lucesceret*. Posset tamen sensu non plane inepto subintelligi forte νυκτὶ, quam & juxta ὥραν heic nominavit *Coccejus*, quatenus hujus tenebræ per accedens diei lumen attenuantur usque in plenum diem; sed sensu aptiori cogitarunt alii cum ipso *Pasore* nostro dè ὥρᾳ, *hora*, seu *tempore*, si non & ἠοῖ, *aurora*. Cui quando tribuitur τὸ ἐπιφώσκειν, *illucescere*, quod nescio an alibi legatur, sed magnopere convenit cum ἐπιφάνειν *Eph.* v. 14. & suo modo cum διαφώσκειν *Herodoti*, proprie ad sidera spectans; indubie significatur lumen jam cœptum spargi supra terram, ut solet alto Mane, sed nondum plenum, per quod tenebris plane sublatis dies ipse artificialis constituatur. Ut sic optime notetur mane perrumpens luce sua ad constituendum diem lucidum septimanæ novæ, non alium quemcunque sed primum; atque illuc proxime tendens, in oppositione, tam ad Diem hunc plene constitutum, quam ad profundiores Noctis horas. Quod sic omnino convenit cum illo *Marci*, λίαν πρωῒ τῆς μιᾶς, ἀνατείλαντος τοῦ ἡλίου, & *Lucæ*, ὄρθρου βαθέως τῇ μιᾷ, nec male prorsus cum illo *Johannis*, πρωῒ σκοτίας ἔτι οὔσης. Dum ab hoc temporis notato puncto videntur aberrare, qui Diem Primum septimanæ heic naturaliter de toto νυχθημέρῳ intelligentes, putarunt per *Synecdochen Speciei Catachresticam* heic *illucescere* poni pro *incipere* quemadmodum *Luc.* XXIII. 54. καὶ σάββατον ἐπέφωσκε, quod

quod cum inciperet à Vesperа cum tenebris suis, hinc & ad duritiem locutionis minuendam de luce Lunæ & Stellarum orientium aliqui differuerunt, *coll. Act.* XXVII. 20. scribente & *Cl. Coccejo se haud scire an non de Accensione luminum accipiendum sit*, vel alias τὸ ἐπιφώσκειν *ibi metaphorice notare* τὸ *imminere*. Uti & eundem in modum scripsisse putatur *Epiphanius*; ἐπιφωσκούσῃ τῇ τετράδι, συνελήφθη ὁ κύριος. Verum, sive heic ad Vesperam Naturalem Judæorum foret respectus in nomine Diei Illucescentis, sive etiam ad μεσονύκτιον Romanorum, non sane notata fuisset æque postrema noctis pars in diem exiens. Quorsum etiam spectant ista *Bezæ*; *Hoc quoque observandum est*, ἡμέραν *hic usurpari, vel pro Luce, sicut etiam Dies apud Latinos interdum usurpatur, vel pro Die Civili, qui duodecim erat horarum apud Judæos, non autem pro die viginti quatuor horarum, utpote qui non à diluculo noctem finiente, sed ab ipsius noctis præcedentis initio incepisset.* Quin & confer, quod noster *de Dieu* contra *Drusium in Præteritis*, additamentum Sabbati protendentem ad τὸ πρωῒ Diei sequentis, disputet fuisse illud *unius tantum Horæ*, laudato *Fagio ad Exod.* XXXI. *Judæi quia nesciunt ut ipsi dicunt, Momentum illud quo Sabbatum incipit, jam quo illi satisfaciant horam unam tardius desinunt, & hoc tempusculum vocant* תוספת מחול אל הקדש *additionem de profano ad sacrum, & hoc ipsum additamentum significari volunt in Lege per* שבתון *Sabbatulum.*

Conciliatio Euangelistarum hinc minus fit difficilis; laudato etiam Nysseno.

XIII. Et hoc pacto satis facile & solidè sublatum puto omne dubium, quod primo intuitu satis magnum videtur. Uti id etiam non tacuit *Greg. Nyss. Orat.* II. *in Res. Christi*; Τινὲς μέντοι τὸ μὲν ὠφελεῖσθαι ὁμολογοῦσι, πυκνότερον δέ πως ἀκροᾶσθαι δοκοῦντες ταράττεσθαί φασι, τῶν εὐαγγελιστῶν μὴ τὰ αὐτὰ λεγόντων περὶ τοῦ αὐτοῦ πράγματος, ἀλλ' ἐναντία καὶ τὸν ἀκροατὴν μᾶλλον πρὸς τὴν ἀπιστίαν ἐναγόντων, τίνι γὰρ πιστευτέον, Ματθαίῳ γράφοντι &c. Sed & non male quoad rem ipsam adjecit inter alia; Τὸ δὲ ὀψὲ σαββάτων οὐ τὴν ἑσπέραν τὴν μετὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου δηλοῖ &c. Οὐκ εἶπεν οὖν, ὀψὲ σαββάτου, ἢ ἑσπέρας σαββάτου, ἵνα τὴν ἑσπέραν τῆς ἡμέρας ἐκείνης δηλώσῃ, ἀλλ' ὀψὲ σαββάτων, ἵνα τὸ βράδιον καὶ πολὺ διεστηκὸς ἐμφήνῃ. Καὶ γάρ πως καὶ οὕτως ἡμῖν σύνηθες λέγειν, ὀψὲ τοῦ καιροῦ παραγέγονας, ὀψὲ τῆς ὥρας, ὀψὲ τῆς χρείας, οὐχὶ τὴν ἑσπέραν καὶ τὸν μετὰ ἡλίου δυσμὰς χρόνον δηλοῦσιν, ἀλλὰ τὸ βράδιον καὶ κατό-

πιν

πιν τῆς χρείας ἢ τοῦ καιροῦ γενέσθαι, τὸν τρόπον τοῦτον μηνύουσι. Καὶ τὸ ὀψὲ σαββάτων τὸ πόῤῥον καὶ βράδιον τῆς περαιωθήσης ἑβδομάδος δηλοῖ. Dum a'ia tamen habet, quæ nos haud æque per omnia probare possumus; Οὐ δὲ γὰρ εἶπον οἱ τῶν εὐαγγελίων ἱεροὶ συγγραφεῖς, ὀψὲ σαββάτων, ἢ παρῳχηκότος τοῦ πλείονος τῆς νυκτὸς, ἢ ὄρθρου πάλιν, ἢ μετὰ τὴν τῆς ἡλιακῆς ἀκτῖνος βολὴν ἐγηγέρθαι τὸν κύριον· οὕτω γὰρ ἐναντίωσις ἦν, τὸ ἓν πρᾶγμα τῶν συγγεγραφότων, οὐχ ἓν μᾶλλον ἀλλ᾽ ἐν διαφόροις, ἱστορησάντων γεγονέναι καιροῖς. Ἀλλὰ τὰς γυναῖκας ἔγραψαν ἄλλοτε ἄλλως ἐπιπαραγενέσθαι τῷ τάφῳ, καὶ οὐ κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν &c. Ὡς κατ᾽ ἐκείνην μὲν ὁμολογουμένως καὶ συμφώνως τὴν θείαν νύκτα τῆς ἀναστάσεως γενομένης, μηδενὸς δὲ τὴν ὥραν ἐπισημαινημένου, τὴν πᾶσιν ἄγνωστον, πλὴν τοῦ ἀναστάντος Θεοῦ καὶ τοῦ πατρὸς τοῦ μόνου γινώσκοντος οὕτω τὸν υἱὸν ὡς αὐτὸς ἔγνωσται τῷ πατρὶ, καὶ τοῦ πνεύματος τοῦ πάντα ἐρευνῶντος, καὶ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ. Etiamsi enim hoc verum sit, quod ipsissimum punctum temporis quo Dominus noster resurrexit Angelus non expresserit, dicens ὅτι ἠγέρθη, οὐκ ἔστιν ὧδε, μὴ προστεθέντος τοῦ πότε, quod ille pro incognito tempore Dominicæ Resurrectionis urget; id tamen per narrationis totius connexionem satis certum est, quod ad valde matutinum tempus, & quidem non multo prius adventu Mulierum ad Sepulchrum, Christi Resurrectio sit referenda, etiam per ea quæ de Terræ Motu cum Angeli Apparitione præsentissimo vel recentissimo adjiciuntur, de quo deinde suo loco dicemus. Ut hoc ipso etiam concidat, quod cum aliis *Veteribus* quibusdam *Ambrosius* ad *mediam noctem* Christi Resurrectionem retulerit, secundum Simsonis typum *Jud* XVI. 3. *&c.* sicuti ab altera parte *horam quadragesimam post mortem* nominavit *Augustinus* plus quam semel; atque rectius *Hieronymus ad Hedib. Quæst.* IV. surrexisse Christum ponat *circa solis ortum*, ut & *Eusebius Lib. I. Dem. Cap.* 8. ἀμφὶ τὴν ἕω, *Cyprianus* autem *de Orat. Domin. ante auroram.*

Tempore Matutino illo cur resurrexerit Dominus.

XIV. Si jam denuo quæras, cur tam alto Mane potius quam Die plene Lucido, vel etiam Vespera, Resurrexerit Servator noster? non est ut heic, magis quam apud Diem Tertium, adhuc dicamus de Vaticiniis aut Typis qualibuscunque Veteribus; quando Vaticinia magis videntur esse propter Eventum constitutum, quam Eventus propter Vaticinia præmissa, licet ad ea consequatur certo & serius. Sed notare oportet

portet uſum hinc fluentem multiplicari, reſpectu Chriſti ipſius, & Fidelium diſcipulorum. Ipſe ſcilicet Chriſtus ſic oſtendere voluit, ſe in Reſurrectione ſua eſſe verum Solem gratiæ & Lumen orbis totius, ſine quo tenebræ craſſiſſimæ & infernales hunc tegerent prorſus. Ipſe ſic, Reſurgens ante Diei tempus quo accederent Mulieres cum Diſcipulis, omnem fraudulentæ ſurreptionis ſui ſuſpicionem voluit potentiſſime amoliri. Ipſe ſic vindictam voluit exercere in Hoſtes contumaces & occiſores ſuos, qui ipſum antea ſpreverant, neque hinc dignandi erant amplius ipſius reſuſcitati viſu; ſecundum vaticinium illud ſuum *Matt.* XXIII. 39. λέγω γὰρ ὑμῖν, οὐ μή με ἴδητε ἀπ' ἄρτι, ἕως ἂν εἴπητε, εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι κυρίου, & *Joh.* XIV. 19. ἔτι μικρὸν, καὶ ὁ κόσμος με οὐκ ἔτι θεωρεῖ. Ipſe ſic ſuos voluit reddere certos, de promptiſſima impletione promiſſorum ſuorum de Die Tertio factarum, ante quem ad medium perductum ſepulchrum reliquit, quod vacuum hinc mane repererunt. Ipſe ſic monere eos ſimul voluit, de ſe mature quærendo, deque reſurgendo quantocyus, certe cum exortu primo lucis ſpiritualis, ex morte & ſepulchro ſpirituali, ad exemplum Domini corporale, ut ſic dici queamus συνεγερθέντες τῷ Χριστῷ *Col.* III. 1. *&c.* Quæ & ſimilia, ſapientiam & bonitatem Domini arguentia, non eſt ut heic latius diducamus.

De Anno rei hujus geſtæ conſiderationes quædam adjiciuntur.

XV. Non ignoro, apud Tempus Dominicæ *Reſurrectionis* etiam inquiri poſſe in *Annum* ejus, æque quam *Paſſionis* antecedentis, cum relatione, vel ad Periodum Julianam, vel ad Olympiadas, vel ad Annos Urbis Conditæ &c. vel ad Iiſraëlitici Populi Formationem in Exitu ex Ægypto, vel ad Judæorum Reſtitutionem per Cyrum &c. vel ad alias Æras complures, ſeu Exterorum, ſeu Judæorum; ut non dicam de Annorum à Reſurrectione hac lapſorum Numero. Sed & ſciunt omnes, quam difficiles & incertæ ſint omnes iſtæ computationes, à quibus hiſtoriæ ipſius veritas heic minime pendet. Certi utique heic nihil de ipſiſſimo Anno dici poterit, quamdiu non conſtiterit, de Anno primum determinato Nativitatis Dominicæ, quæ ipſa abſque illo cognito eſt equidem extra omnem dubitationem conſtituta; de Anno dein determinato Ætatis ipſius, quando ad lavacrum Baptiſmi ſubeundum, & Prædicationem inſtituendam acceſſit; de Anno tandem Uno, Duo-

Duobus, Tribus, vel pluribus, per quos Prædicatio ejus in gente Israëlitica duravit. Quorum omnium tractatio digna nos nimium abduceret à præsenti instituto nostro. Ad quod sufficit hoc scire, ex *Luc.* III. 1. quod in *Tiberii Imperium Romanum*, & quidem posteriorem aliquem ejus Annum, inciderit Mors & Resurrectio magni nostri Salvatoris; dum historia Passionis totiens heic etiam nominavit *Pilatum Præsidem*, quem apud xv. Annum Tiberii, tanquam ἡγεμονεύοντα τῆς Ἰουδαίας, ad inchoatum Johannis Baptistæ Ministerium, & factum consequenter Christi ὡσεὶ ἐτῶν τριάκοντα Baptismum, etiam produxit *Lucas*, & quem *Josephus* πεμφθέντα εἰς Ἰουδαίαν ἐπίτροπον ὑπὸ Τιβερίου dixit, simul narrans *Antiq. Lib. XVIII. Cap.* 5. illum δέκα ἔτεσιν διατρέψοντα ἐπὶ Ἰουδαίας Romam ivisse ad Vitellii mandatum, in quo dum esset itinere Tiberius decesserit ante ejus Adventum in urbem.

CAPUT QUARTUM.

Quo Modus Gloriosus Resurrectionis ejusdem illustratur.

Dum reliqui Euangelistæ nobis directè non exponunt nisi Consequentia Dominicæ Resurrectionis, *Matthæus* tamen quædam reliquit dignissima attentione nostra, quæ ad ipsum Resurrectionis *Modum* magis quam ad ejus Sequelas videntur omnino spectare. Et hæc sunt Duo; tum *Terræ Motus* insignis, tum *Angeli Cœlestis Descensus* visibilis, cum ejus *Effectu*, per quem simul se prodidit ille. Dum non audemus addere cum *Doct. Vossio* Resurrectionem aliorum Sanctorum, quos ex monumentis egressos & in sanctam urbem ingressos post Christi Resurrectionem apparuisse multis legimus *Matt.* XXVII. 52. sed absque determinato temporis momento; de quo cum sequelis suis vide *EXERC. TEXT. XXXIII. Parte III.*

Ad Modum Resurrectionis Christi faciunt apud Matthæum Terræ Motus, & Angeli Descensus.

II. Ita nempe primo loco habet *Matthæus Cap.* XXVIII. 2. καὶ ἰδοὺ σεισμὸς ἐγένετο μέγας, *& ecce Terræ Motus factus est magnus*, uti cum *Vulgato* dixit *Beza*; subjiciens proxime, ἄγγελος γὰρ κυρίου καταβὰς &c. Nomen σεισμοῦ, ex origine sua à σείω, à quo sunt & composita ἀνασείω, διασείω, κατασείω, dicit

Nomen Græcum σεισμὸς, varie heic expositum, communissime & optime exprimit Terræ Motum.

dicit generaliter *Quassationem*, sive *Commotionem*; atque sic etiam applicatur semel ad Mare ventis desuper irruentibus æque quam ex fundo erumpentibus halitibus Commotum *Matt.* VIII. 24. καὶ ἰδοὺ σεισμὸς μέγας ἐγένετο ἐν τῇ θαλάσσῃ, ὥστε τὸ πλοῖον καλύπτεσθαι ὑπὸ τῶν κυμάτων, quam tempestatem Christus componens dicitur ἐπιτιμήσας τοῖς ἀνέμοις καὶ τῇ θαλάσσῃ, cum admiratione dicentibus hinc hominibus, ποταπός ἐστιν οὗτος, ὅτι καὶ οἱ ἄνεμοι καὶ ἡ θάλασσα ὑπακούουσιν αὐτῷ; sicuti & Verbum σείω applicatur ad Commotam variè Populi multitudinem *Matt.* XXI. 10. ἐσείσθη πᾶσα ἡ πόλις, & ad perturbatos sepulchri Custodes *Matt.* XXVIII. 4. ἀπὸ δὲ τοῦ φόβου αὐτοῦ ἐσείσθησαν οἱ τηροῦντες. Nec aliter compositum ἀνασείω usurpatur *Marc.* XV. 11. οἱ δὲ ἀρχιερεῖς ἀνέσεισαν τὸν ὄχλον, & *Luc.* XXIII. 5. ὅτι ἀνασείει τὸν λαὸν; item διασείω *Luc.* III. 14. μηδένα διασείσητε; uti κατασείω ad manum commotam silentii causa aliquoties applicatur *Act.* XII. 17. XIII. 16. XIX. 33. XXI. 40. Enimvero non defuerunt qui heic etiam cogitarent; vel de Commotione Vigilum inter se, aut apud se per magnum terrorem, de qua deinde agitur *vers.* 4. tanquam ad hunc σεισμὸν juxta Angeli apparitionem consecuta; vel de Aëris concussione per lapsum Tonitru. Quemadmodum in *Paraphrasi* sua habet *Hammondus*; *Facta est magna Concussio, verisimiliter Aëris, ope Tonitruum, quibus auditis apparere solent Angeli*; tunc tamen addens, *& Loci etiam, ut removeretur lapis quo sepulcrum clausum fuerat.* Quin & *Clericus* adjecit; *Recte Aëris Concussionem interpretatur Noster, nam & a LXX. Interpret.* συσσεισμὸς *vocatur turbo, in quo Elias in cœlum raptus est* 2 *Reg.* II. 11. *Suidas*, συσσεισμὸς, λαίλαψ, συστροφὴ ἀνέμου. *Sic & Latini dicunt, cœlum tonitru concuti, quod Lucretii exemplo probari facile posset.* Quorsum & referas usum σεισμοῦ pro Hebræis סער vel שער & רעש apud LXX. Interim nihil certius est, quam Nomen σεισμοῦ ad *Commotionem Terræ* potissimum applicari, licet nomen illud alterum non sit additum, *coll. Matt.* XXVII. 54. *centurio autem & cum eo servantes Jesum*, ἰδόντες τὸν σεισμὸν καὶ τὰ γενόμενα *&c.* ubi præcesserat *vers.* 51. καὶ ἡ γῆ ἐσείσθη, καὶ αἱ πέτραι ἐσχίσθησαν, *Act.* XVI. 26. ἄφνω δὲ σεισμὸς ἐγένετο μέγας, ὥστε σαλευθῆναι τὰ θεμέλια τοῦ δεσμωτηρίου, *Apoc.* XVI. 18. 19. καὶ σεισμὸς ἐγένετο μέγας, οἷος οὐκ ἐγένετο ἀφ' οὗ οἱ ἀνθρω-

ἄνθρωποι ἐγένοντο ἐπὶ τῆς γῆς, τηλικοῦτος σεισμὸς, οὕτω μέγας, καὶ ἐγένετο ἡ πόλις ἡ μεγάλη εἰς τρία μέρη, καὶ αἱ πόλεις ἔπεσον, &c. Ubi tamen æque quam in aliis locis Commotiones Cœli junguntur, ſed per alia nomina expreſſæ, καὶ ἐγένοντο φωναὶ καὶ βρονταὶ καὶ ἀστραπαί. Et eſt illa nominis notio communiſſima apud Autores Exoticos; notata hac ipſa appellatione Terræ Motus apud *Ariſtotelem de Mundo* inter alios, & obſervante *Suida ex Æliano*, εἶναι σεισμῶν τοὺς μὲν χασματίας. Nec video ullam rationem cur à magis ſolito illo ſenſu vocis heic recedatur, ubi & Devolutio Saxi ſepulchralis clare ad σεισμὸν refertur, nec Angeli Deſcenſus Tonitru aut Tempeſtatem aliam cœleſtem neceſſariam facit.

Idem quo ſenſu Magnus fuiſſe dicatur.

III. Talis ergo Terræ Motus, ſive a Vento ſive ab Igne Subterraneo ſatis frequens inter alia Terræ Phœnomena terribilia, fertur hic *fuiſſe*, vel *factus eſſe*, ſi non *factus fuiſſe*, ſecundum *Cl. Coccejum* in plus quam perfecto, non qualiſcunque, ſed μέγας, *magnus*. Quod ſi per *Divinum* velis exponere, cum à Deo oriretur, ſeu magis ſeu & minus naturaliter, per nos equidem licet, qui heic agnoſcimus potentiſſimam manum Dei, tum Patris tum & Filii, ſenſibili modo operantem; prout Divina opera ſunt vere Magna, & Mira, tum quævis, tum potiſſimum extraordinaria talia. Attamen ad literam heic reperimus *magnum* terræ motum, cujus origo necdum exponitur. Non equidem maximum, ſive extenſive ad ampliſſimum terræ ſpatium, ſive protenſive ad longiſſimam temporis durationem, ſive intenſive ad everſas domos, urbes, & montes totos; qualia inepte fingas heic, aut requiras ob illud epitheton, ubi nihil tale notavit Matthæus, nec requiſivit res ipſa ad quam Terræ Motus ordinabatur. Sed neque minimum, qualis terræ qualemcunque quaſſationem conſtituit, abſque relicto hinc veſtigio ullo notabili. Verum ita vehementem in & apud locum illum Dominicæ Sepulturæ, ut nemo non obſervaret eundem cum terrore dum fieret, & ut Saxum ipſum, quod *valde magnum* fuiſſe notavit *Marcus*, ad tanto magis arcendum homines à ſepulchri ingreſſu, ab hoc plane devolveretur citiſſime, non ſine validiſſima commotione. Quemadmodum fere legimus *factum* σεισμὸν μέγαν, non ut carceris ædificium totum concideret, ſed ut *quaterentur*

tur fundamenta illius, & mirabiliter *aperirentur fores omnes omniumque vincula laxarentur Act.* XVI. 26. Et sunt nimis sane hyperbolica, quæ apud *Hieronymum ad Hedib. Quæst. VI.* inter alios leguntur, *de terræ motu non ex more solito, sed tam magno, qui cuncta concuteret, & eversionem terræ funditus minaretur, &c.*

Is ab Angelo Domini deducitur, cujus Forma ut fulgur, & Indumentum album sicut nix, quique ex cœlo descendit, & accedens saxum ab ostio sepulchri devolvit, ipse super illud considens.

IV. Atque iste quidem Terræ Motus Magnus, uti pro *Fine* suo habuit ipsum Effectum additum Saxi Devolvendi à sepulchri ostio, secundum simile illud apud Christi Mortem, quando & *Terra Mota est & Petræ scissæ, ut monumenta aperirentur Matt.* XXVII. 51. 52. (magis etiam quam Militum plurium obdormiscentium Excitationem quam nominavit *Vossius*,) ita Causam *Efficientem*, non principalem, qui utique Deus est semper, *coll. Psal.* CIV. 32. *Nah.* I. 5. *&c.* sed *Instrumentalem* nominavit & monstravit Euangelista; Ἄγγελος γὰρ κυρίου καταβὰς ἐξ οὐρανοῦ, προσελθὼν ἀπεκύλισε τὸν λίθον ἀπὸ τῆς θύρας, καὶ ἐκάθετο ἐπάνω αὐτοῦ, ἦν δὲ ἡ ἰδέα αὐτοῦ ὡς ἀστραπὴ, καὶ τὸ ἔνδυμα αὐτοῦ λευκὸν ὡσεὶ χιών. Est heic nomen *Angeli* absque Articulo præposito; sed qui denominatur à κυρίῳ, *Domino*, sive Deo Patre, sive & simul magisque Filio, de quo hic ipse Angelus dixit *vers.* 6. *non est hic, resuscitatus enim est, sicuti dixit, venite, videte locum* ὅπου ἔκειτο ὁ κύριος, *ubi Dominus jacebat*, prout & Angeli Dei a Christo haud infrequenter denominantur *Matt.* XIII. 41. XVI. 27. XXIV. 31. *&c.* tanquam ab ipso etiam facti & sustentati, eique prorsus subjecti ut verè Domino suo. Quemadmodum vero nomen illud *Angeli Domini* nos sic avocat ab omni Nuncio humano, cujus nec erat terram tam potenter commovere, aut in eam rem de cœlo descendere; ita & impedit cogitare de Christo ipso heic resuscitato, licet is merito alias quoque κατ' ἐξοχὴν idem gerat, cum epithetis gloriosissimis; dum neque de Spiritu Sancto cogitandum videtur, ubi non est ratio ulla cur apud Angelum Increatum hæreamus sine indicio ullo singulari, atque Angeli appellatio huic non ita dari solet certo. Sed est indubie *Angelus* ille *Domini* heic unus aliquis, nec infimus, de Exercitu Cœlestium Spirituum, qui toties celebrantur à Ministerio suo promptissimo & fervidissimo, quod Deo & Christo præstant, sive in ordinariis, sive in extraordinariis actibus. Quod si volueris, fuisse hunc eundem *Gabriëlem*, qui ad prænunciationem

onem & annunciationem Dominicæ Nativitatis missus fertur *Dan.* IX. 21. *Luc.* I. 19. 26. & de quo diximus latius *EXERC. TEXT. XXV. Parte VI.* per nos conjectare id licebit. Est vero notabilis descriptio ἰδέας αὐτοῦ, *aspectus ejus* apud *Vulgatum*, seu *visus ejus* apud *Bezam*; intelligendi, vel passive uti videbatur, adeoque de ejus *forma* aut *specie* visibili & visa qua parte hæc vestibus tecta non erat, vel active, notata sic *facie* communiter, uti sic legimus de Christi ipsius προσώπῳ *Matt.* XVII. 2. vel alias specialius designatis *oculis* ipsis ex facie prospicientibus, unde & Christus describitur *Apoc.* I. 14. *coll. Dan.* X. 8. Quem quidem aspectum, seu visum, refert *Matthæus* fuisse ὡς ἀστραπὴν, *ut fulgur*, non jam lucernæ accensæ, *coll. Luc.* XI. 36. ὡς ὅταν ὁ λύχνος τῇ ἀστραπῇ φωτίζῃ σε, sed cœli & nubium cum tonitru vel absque eo audito id emittentium, de quo cum respectu ad se Christus quoque dixit *Luc.* XVII. 24. ὥσπερ ἡ ἀστραπὴ ἡ ἀστράπτουσα ἐκ τῆς ὑπ' οὐρανὸν εἰς τὴν ὑπ' οὐρανὸν λάμπει *&c.* Qua similitudine ducimur heic ad splendoris emissi, non æque longum & latum exitum per orbem quaquaversum sed magnitudinem & penetrationem efficacissimam ad homines varie & inexspectato afficiendos simul cum illuminatione magna loci. Uti apud Christum in monte transformatum legitur, *Matt.* XVII. 2. ἔλαμψε τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ὡς ἥλιος, Solis similitudine pro illa fulguris adhibita. Dum de *ejus indumento*, seu *vestitu*, ἐνδύματι, quo corpora humana superne & inferne tegi solent, additur, illud per participationem quasi splendoris illius fulgurei fuisse λευκὸν, *album*, seu *candidum*, quod omisit *Vulgatus*, & quidem ὡσεὶ χιὼν, *sicut nix*, quæ pro exemplo albedinis summæ & præstantissimæ haberi & poni solet, tam apud Exoticos quosvis, quam apud Sacros Scriptores *Psal.* LI. 9. *Jes.* I. 18. *Thren.* IV. 7. *Apoc.* I. 14. *&c.* Dum *Marcus Cap.* XVI. 5. simpliciter dixit *Juvenem* à Mulieribus visum fuisse, qualis forma Angelis *nunquam canescentibus aut consenescentibus sed perpetuo florentibus ac vigentibus vegentibusque* convenit ex *Vossii* observatione, περιβεβλημένον στολὴν λευκὴν, atque *Lucas Cap.* XXIV. 4. *duos viros* nominavit Mulieribus supervenientes ἐν ἐσθήσεσιν ἀστραπτούσαις *in indumentis fulgurantibus*. Confer & heic quæ de vestimentis Christi transformati habet *Matthæus Cap.* XVII. 2. τὰ δὲ ἱμάτια αὐτοῦ ἐγένε-

το

τὸ λευκὰ ὡς τὸ φῶς, & *Lucas Cap.* IX. 29. καὶ ὁ ἱματισμὸς αὐτοῦ λευκὸς ἐξαστράπτων, atque latius *Marcus Cap.* IX. 3. καὶ τὰ ἱμάτια αὐτοῦ ἐγένετο στίλβοντα, λευκὰ λίαν, ὡς χιὼν, οἷα γναφεὺς ἐπὶ τῆς γῆς οὐ δύναται λευκᾶναι. Ex iſta autem Angeli Domini deſcriptione viſibili inſtar hominis apparet, Spiritum hunc Incorporeum, non modo operaturum ſed & appariturum inter homines ita ut certo dignoſceretur abſque nimio metu, pro ſolito uſu aſſumpſiſſe ad hoc tempus ſpeciem, externe apparentem tamen potius quam veram, Hominis, ſed quem fulgor pluſquam terreſtris & humanus argueret invicte eſſe Nuncium Cœleſtem, ac vere Angelum Dominicum, cujus ſic ſignum manifeſtum exhibebat. Præter quam rationem communiorem, ad cœleſtium Spirituum tanquam puriſſimorum, penetrantiſſimorum, glorioſiſſimorum, & lætiſſimorum, decus perpetuum ſpectantem; obſervari merito ſolet, hanc ſplendidiſſimam Angeli ſpeciem plane convenire cum Domini conditione præſenti, glorioſiſſima & lætiſſima, ad quam etiam nunciandam ipſe aderat, eum ſcilicet factum & demonſtratum Mortis ipſius victorem feliciſſimum, gloriæque & pacis æternæ adductorem ſanctiſſimum. De illo autem tam illuſtri Angelo Domini tria aut quatuor referentem audimus *Matthæum*. Primum hoc, quod fuerit ἐξ οὐρανοῦ *ex cœlo*, non tantum inferiori & medio ſed & ſupremo tanquam proprio ipſorum domicilio, apud Dei thronum, καταβὰς, *deſcendens*, lubentiſſime Domini juſſa ad ejus gloriam exſecuturus, in hanc terram inferiorem. Secundum illud, quod fuerit προσελθὼν, *accedens*, in & cum illa viſibili ſpecie, non modo ad hunc orbem inferiorem, & ad Jeroſolymæ viciniam, ſed & proximè ad *ſepulchrum* Domini, à Cuſtodibus obſervatum, quod nominatum expreſſe fuerat *verſ.* 1. ubi demandatum ipſi opus erat peragendum. Tertium porro illud, quod non ſane Dominum, tanquam ſua propria virtute reſurgentem, reſuſcitaverit qualicunque modo, (quod merito rejicitur *Quæſt.* CXVII. *ad Orthod.* apud *Juſtinum*,) ſed τὸν λίθον ἀπὸ τῆς θύρας ἀπεκύλισε, ſeu *ſaxum*, magnum quo ſepulchrum Domini clauſum erat, *ab oſtio*, ſeu ingreſſu ſepulchri ejuſdem, quod prætermiſit iterum *Vulgatus*, plenè *devolverit*, *Matt.* XXVII. 60. *Marc.* XVI. 4. ſic ut exitus eſſet paratus Domino primum, & ut

ut Mulieribus ac Discipulis dein inspicere imo & introire in illud plane liceret; sive id factum sit absque, sive & cum manuum observata applicatione ad idem saxum, utique potentissime & cum successu celerrimo, sine ulla mora notabili prorsus. Quartum quin etiam, quod ἐκάθητο ἐπάνω αὐτȣ̃, seu *super illud*, saxum devolutum, *consederit*; ita ut nec ipso illo momento cœlum repeteret, hominum conspectui se subducens, nec aliorsum à sepulchro se receperit ocyus, nec in sepulchro claudendo iterum aut alio labore aliquo fuerit occupatus amplius, sed plene & tranquille satis se conspiciendum præbuerit custodibus, exspectaveritque Mulierum erudiendarum adventum; simul forte adumbrans quasi Domini ipsius quietem novam & gloriosam post acerrimum certamen prorsus superatum.

V. Sed an ista sic à *Matthæo* conscripta, à Spiritus dictamine infallibili profecta queunt censeri? & non potius tribuenda falsæ persuasioni vel narrationi custodum? quibus minus tribuendum sit hac in re, etiam propter terrorem quo perculsi feruntur. Quod & necessarium queat videri per aliorum Euangelistarum narrationes dissentientes. Habet enim *Lucas Cap.* XXIV. 4. non Unum *Angelum*, cujus solius meminit *Matthæus*, uti *Juvenis* unius *Marcus*, sed *Viros Duos* in vestimentis fulgurantibus. Et habet similiter *Johannes Cap.* XX. 12. *Angelos duos* in albis. Etiam *Visus & Indumenti* descriptio vix est per omnia eadem apud alios Euangelistas, quæ apud *Matthæum* legitur. Qui & solus de *Saxi Devolutione* est locutus, atque ejus devoluti *Insessione*; pro qua *Marcus Cap.* XVI. 5. Juvenem memorat *sedentem à dextris*, uti videtur in ipso sepulchro; *Lucas* autem Viros Duos *adstantes*, vel supervenientes Mulieribus; atque *Johannes* Angelos Duos, *sedentes, unum ad Caput & alterum ad pedes, ubi jacuerat corpus Jesu.* Interim si rite attendamus, nulla in ullo horum est contrarietas vera. Utique quod ad *Numerum* attinet, qui Euangelistæ unum modo nominarunt Angelum, hi eo ipso plures non excluserunt, vel minores forte splendore, vel etiam pares prorsus, qui heic potius adfuisse quam abfuisse sunt censendi; uti sic *Luc.* II. 13. post *Angelum Domini* unum ab initio memoratum, repente tamen cum eo adfuisse fertur *Multitu-*

In quibus Matthæus fidem meretur, à quo nec alios Euangelistas vere heic dissentire ostenditur.

titudo Exercitus Cæleſtis; atque apud Chriſti Aſcenſionem *Act.* I. 10. 11. *Viri Duo in veſtitu albo*, adſtantes & compellantes Apoſtolos, non arcent inde majorem Angelorum præſentium numerum, ad quem præter vaticinia vetera de Modo Aſcenſionis nos duxit Chriſtus ipſe in illo *Joh.* I. 52. *amen, amen, dico vobis*, ἀπ' ἄρτι ὄψεσθε τὸν οὐρανὸν ἀνεῳγότα, καὶ τοὺς ἀγγέλους τοῦ θεοῦ ἀναβαίνοντας, in Chriſti Aſcenſione, καὶ καταβαίνοντας ἐπὶ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου in Chriſti Reditu ad Judicium habendum, *coll. Matt.* XXVI. 64. quin & in Deſerto ipſo poſt Diaboli eluſi fugam *Angeli* plures acceſſerunt ad Chriſto miniſtrandum *Matt.* IV. II. Ut nihil nunc dicam amplius de *Pſalmi* XCVII. 7. verbis, προσκυνησάτωσαν αὐτῷ πάντες ἄγγελοι θεοῦ, à Paulo applicatis ad τὴν πάλιν εἰσαγωγὴν τοῦ πρωτοτόκου εἰς τὴν οἰκουμένην, quam de Reſurrectione recte exponi poſſe putamus. Tum inſuper de Angelis Duobus aut pluribus non narrant eadem omnia reliqui Euangeliſtæ, quæ de Uno habet Matthæus, uti eſt Saxi Devolutio & Inſeſſio in conſpectu vigilum; unde hæc geſta deſcripturus Matthæus, non potuit cum reſpectu ad eadem de Duobus loqui, neque hæc prætermittentes alii Unum illum deſignare opus habuerunt. Et hoc dicendum omnino videtur, quod Angelum Unum modo habeat *Matthæus*, ubi narravit mirandæ rei hujus initium primum apud Saxi Devolutionem, atque illud notavit quod Cuſtodes vel ſoli vel & paulo poſt cum Mulieribus viderunt; dum Lucas & Johannes loquuntur de Duobus, quos ſcilicet in progreſſu ulteriore, adeoque ſerius, Mulieres conſpexerunt. Quod dein ad *Aſpectum & Veſtitum* attinet, variæ heic ab Euangeliſtis adhibitæ phraſes in eundem ſenſum ſplendoris puriſſimi & maximi amiciſſime conſpirant. Quod porro ad *Saxi Devolutionem* ſpectat, hanc non evertunt, ſed ſupponunt ex adverſo factam alii præter *Matthæum*; unde eam tanquam factam obſervarunt in ſuum uſum Mulieres cum Diſcipulis, anxia ſollicitudine priori ex animis excuſſa. Tandem hoc quod Unus Angelus ſuper Saxo Devoluto viſus ſit primo Sedens, nulla ratione impedit, quo minus, & *à dextris*, ſive extra ſepulchrum in ejus ingreſſu quorſum devolutum erat ſaxum, ſive intra ſepulchrum, deinde viderint *ſedentem* Mulieres ingreſſæ; & *adſtiterint*, quoque aliquando, vel *ſupervenerint* mulieribus,

ribus, ſeu idem cum altero comite, ſeu & alii duo; & *ſederint*, denique diſtincto temporis momento, *unus ad caput alter ad pedes*, ſepulti illic ſed nunc non amplius reperti Corporis Dominici. Quibus animadverſis, tantum abeſt ut de Euangeliſtarum contrarietate aliqua heic impie ſomniemus; ut ex adverſo exoſculemur cum decenti veneratione Dei Sapientiam & Bonitatem, qui per narrationis diverſitatem iſtam nobis abſtulit omnem colluſionis indignæ ſuſpicionem, & tanto pleniorem exhibuit hiſtoriam rei geſtæ cum ſuis circumſtantiis pluribus.

Quam recte & vere Effectus illi ab Angelo Cœleſti ut Cauſa Miniſtra extra ordinem repetantur, ſimul monſtratur.

VI. Enimvero hoc quod de Angeli tam Illuſtris Deſcenſu, Acceſſu, Devolutione, & Seſſione, ſcripſit fideliſſime *Matthæus*, idem cum præmiſſo Terræ Motu Magno ille quoque junxit per γὰρ, *enim*; σεισμὸς ἐγένετο μέγας, ἄγγελος γὰρ κυρίου καταβὰς ἐξ οὐρανοῦ, &c. Quo pacto Effectum illud ad Cauſam ſuam Efficientem Inſtrumentalem evidentiſſime retulit; Terra tantopere mota, per Angelum illum, dum non deſcendebat adeo quam Saxum devolvebat potentiſſime, unde ſcilicet iſta terræ Commotio orta fuit, *coll. Matt.* XXVII. 51. 52. Quod cum non feratur heic ex inani & vana aliqua populi perſuaſione, aut corrupta hominum phantaſia, ad quam de Angelis dicta tantum non omnia referre vellent impie homines profani; ſed ex ipſius Scriptoris ſententia certa & per Spiritum explorata, etiamque per hoſtium ipſorum viſum firmata; conſequitur neceſſario, rem illam ab Angelo veriſſime eſſe ſic geſtam, quidquid difficultatis excogitare ſtudioſe poſſimus in ejus, tum modo, tum neceſſitate, quæ utique non eſt repetenda niſi ex Dei arbitrio ſapientiſſimo, qui & abſque Angeli alicujus cooperatione eadem præſtare indubie potuiſſet. Neque eſt heic adeo ad aliquod portentum Naturæ confugiendum, quæ pro Deo nobis obtrudatur; vel etiam ad qualemcunque Creaturam Corpoream & Irrationalem, cui nec illa heic viſa Majeſtas, nec audita ſimul conſequenter Prædicatio lætiſſima convenit ullatenus. Qualia cogitata foventes pervicaci malitia homines, ſi non intus rectioris conſcientiæ ſtimulos ſentiant, haud mirarer, ſi in eam Divino judicio laberentur inſaniam, ut ipſi ſuis oculis coram videntes & ſuis auribus audientes maxima quæque Spirituum opera, quæ ſunt ſupra na-

 turam

turam & corporeorum motuum ordinem solitum, potius somniare se quam vigilare existimarent.

Præmissum Ecce nos heic merito ad singularem Attentionem vocat.

VII. Non decet heic prætermittere intactum illud ἰδοὺ, *ecce*, quod & heic præmisit *Matthæus*, & referre pariter oportet tam ad *Angeli Gesta*, quam ad *Terræ Motum* per eundem; ἰδοὺ σεισμὸς ἐγένετο μέγας, ἄγγελος γὰρ κυρίου καταβὰς ἐξ οὐρανοῦ *&c.* Est hæc vocula illa familiarissima in Veteri & Novo Test. per quam rei propositæ certissima *Veritas*, & *Magnitudo* simul, atque hinc fluens *Attentio & Fides* necessaria, monstratur. Nihil ergo in his Falsi vel Incredibilis; nihil Minuti item; sed singula dignissima Attentione & Fide nostra. *Ecce* heic itaque *Terram!* Quæ gloriam dat Domino nostro, nec concludi intra se ultra Triduum constitutum patitur illum; sed & exsultat quasi ad receptam ab eo vitam; in signum etiam emblematicum Commotionis populorum per Euangelium & Spiritum Resurgentis Domini futuræ, cum Saxeorum cordum abjectione, quin & novissimi Motus Terræ totius, in quo Mortui ex monumentis prodibunt ad Domini exemplum. Neque enim ulla vel minima est ratio, cur ad Muliebrem Intuitum & Ingressum Sepulchri heic vel unice vel principaliter referamus hunc Terræ Motum, cum Egressus Dominici exclusione, & Christum fingamus per Saxum corpore suo transiisse seu penetrasse jam ante; uti hoc cum aliis dictitat *Joh. Gerhardi in Harm. Euang.* & in eam rem quoque laudatur *Hieronymus ad Hedib. Quæst.* VI. *Angelum non putemus idcirco venisse, ut aperiret sepulchrum Domino resurgenti, & revolveret lapidem, sed postquam Dominus resurrexit hora qua ipse voluit, & quæ nulli mortalium cognita est, indicasse quod factum est, &c.* quod si quidquam Corporis Veri Humani naturæ protinus repugnat. Sed & *Ecce* heic simul *Cælum*, supremum illud & gloriosissimum, quod cum habitatoribus suis splendidissimis testatur illustrissimè de Majestate Domini nostri! Quando ex illo prodit visibiliter Divinus Angelus in tam illustri Aspectu, & tam magnifico Vestitu, ad ministrandum huic Domino suo, in aperiendo Sepulchri claustro, & prædicanda quoque dein ejus Victoria plena de Morte & Malo omni. Ut hic ipso opere jam non minus quam apud Conceptionem & Nativitatem antea, apud Ascensionem deinde, & apud

Judi-

Judicium ultimum olim, præstet, quod Angelis mandatum fuisse Paulus notavit *Hebr.* 1. 6. προσκυνησάτωσαν αὐτῷ πάντες ἄγγελοι Θεοῦ, & quod firmet alterum illud Pauli 1 *Tim.* III. 16. Θεὸς ὤφθη ἀγγέλοις. Et ut hinc constet, hunc Redivivum Dominum esse ut Deum cum Patre *Dominum cœli & terræ*; & accepisse eum ut Mediatorem *potestatem omnem in cœlo & in terra Matt.* XXVIII. 18.

VIII. Hoc judicari posset etiamnum restare inquirendum, quo Temporis Momento iste Terræ Motus cum Angeli Descensu ad Saxum Devolvendum conjuncto contigerit; ad quod haud difficulter cognoscendum videmur duci per istud καὶ, *Et*, quo res illa gesta cum argumento *vers.* 1. connectitur ab initio *vers.* 2. Quæ connexio equidem posset forte esse & intelligi cum sola *Re* narrata, ut venerint nempe Mulieres ad sepulchrum spectandum, atque ut etiam contigerit ille Terræ Motus cum Descensu Angeli devolventis Saxum, sine ulla determinatione Temporis quo res hæc posterior facta sit. Sed quæ omnino est & agnoscitur longe plenior, si simul spectet ad idem Tempus quod apud Adventum Mulierum fuit tam clare & emphatice notatum; adeo ut ὀψὲ σαββάτων τῇ ἐπιφωσκούσῃ εἰς μίαν σαββάτων æque obtinuerit Terræ Motus cum Angeli Descensu & Devolutione, quam Mulierum Adventus. Quem sensum ego tantum non necessarium putem, ubi nulla nova Temporis Determinatio post primam illam est adjecta; quin etiam illud ἰδοὺ, *ecce*, ad subitaneum & inexspectatum aliquod factum cogitata nostra ducere potest. Id utique certum est, quod Terræ Motus cum Angeli Sepulchrum Aperientis Descensu non contigerit serius post Mulierum Adventum ad Sepulchrum; cum hæ, antea sollicitæ de Saxo Devolvendo in ipso adhuc accessu ad Sepulchrum, hoc devolutum repererint attendentes *Marc.* XVI. 3. 4. καὶ ἀναβλέψασαι θεωροῦσιν ὅτι ἀποκεκύλισται ὁ λίθος, sicuti & legimus *Luc.* XXIV. 2. εὗρον δὲ τὸν λίθον ἀποκεκυλισμένον ἀπὸ τοῦ μνημείου, atque *Joh.* XX. 1. de Maria Magdalene, καὶ βλέπει τὸν λίθον ἠρμένον ἐκ τοῦ μνημείου. Et hoc erat, si non plane necessarium, utilissimum sane ad suspicionem omnem fraudis à discipulis factæ longius arcendam, quam tamen mendaciter in vulgus deinde sparsam fuisse monuit *Matthæus vers.* 12. 13. *&c.* Id ab altera parte,

Connexio istius Terræ Motus per Angelum Descendentem cum Facto Mulierum Matutino nobis monstrat Tempus rei gestæ.

ſi non æque certum, probabile equidem ſatis eſt, quod Terræ Motus cum Angeli Deſcenſu ad Sepulchrum aperiendum non contigerit multum ante Mulierum Adventum, quando uſum eundem per notabile temporis ſpatium non habuiſſet ad quem ordinabatur; dum alia videtur fuiſſe ratio, etiam per clara verba, in textu *Matt.* XXVII. 51–53. ϗ ἡ γῆ ἐσείσθη, ϗ αἱ πέτραι ἐσχίσθησαν, ϗ τὰ μνημεῖα ἀνεῴχθησαν, ϗ πολλὰ σώματα τῶν κεκοιμημένων ἁγίων ἠγέρθη, ϗ ἐξελθόντες ἐκ τῶν μνημείων μετὰ τὴν ἔγερσιν αὐτοῦ εἰσῆλθον εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν, ϗ ἐνεφανίσθησαν πολλοῖς, de quo diximus olim latius *EXERC. TEXT. XXXIII. Parte III.* Præterquam quod res geſta in tenebris adhuc craſſiſſimis noctis, ad fraudis humanæ ſuſpicionem, vanumque prorſus terrorem æque quam ſomnium cuſtodum conjectandum, ducere magis potuiſſe videatur. Unde & in Idem fere aut vere Temporis Momentum convenit referre Terræ Motum & Angeli Deſcenſum cum Mulierum Acceſſu, non quidem inchoato, ſed ferè conſummato, quando omnia per lucem adauctam rectius apud Sepulchrum & in eo videri poterant: Si putes obſtare, quod nec à Vigilibus, nec à Mulieribus ipſis, Chriſtus viſus ſit ex Sepulchro exiens; ſcias, non fuiſſe tenebras plane nocturnas neceſſarias ad impediendum illum conſpectum, cum Egreſſus illius Celeritas ſumma, æque quam Attentio Perterrefactorum ad Geſta mirabilia, quin & multiplex alia Divina oculorum retentio, ad illud ſufficere poſſet. Si porro inſtes, nihil de Terræ Motu, vel & Angeli Devolventis Deſcenſu, animadverſum videri à Mulieribus, quæ cæteroquin, nec miratæ fuiſſent Saxi Devolutionem, nec de furtim Ablato Corpore Jeſu cogitaſſent, uti egerunt tamen *Marc.* XVI. 4. *Luc.* XXIV. 3. 4. *Joh.* XX. 1. 2. 13. hoc attendas velim; quod ſi Terræ Motum forte & paulo ante factum, cum ipſo Angeli Deſcenſu, non adeò obſervaverint aut attenderint Mulieres per zelum ſuum cum ſollicitudine anxia junctum, aut per aliam ſpecialis Divinæ Providentiæ rationem, utique Angelum, pluſquam unum, adhuc præſentem in gloria ſua repererint, hinc perterrefactæ, & per ejus alloquium gratum erigendæ, *coll. verſ.* 5. ἀποκριθεὶς δὲ ὁ ἄγγελος εἶπε ταῖς γυναιξὶ, μὴ φοβεῖσθε ὑμεῖς *&c. Marc.* XVI. 6. *Luc.* XXIV: 5. 6. *&c.* quodque præterea Mulierum anxia incerti-

certitudo de Domini sui non reperto Corpore tanta facile fuerit, ut mox ad visa à se, quin & audita, non satis feliciter & fideliter attenderint.

CAPUT QUINTUM.

Quo Consequens Gloriosæ Resurrectionis Dominicæ in Sepulchri Custodibus tractatur.

Quis autem fuisset Usus magnus tam illustris Gloriæ Christi Domini, in ejus Resurrectione, per Terræ & Cœli Motum insolitum? si neutiquam fuisset illa observata ab Hominibus, sive Impiis, qui terrore suo eandem quoque haud parum augerent, sive Piis, qui cum tremore sancto de illa gauderent uti & cum fidei & spei Christianæ fiducia, & ad venerationem ejus religiosissimam se simul componerent. De prioribus solus loquens *Matthæus*, & quidem ante narrationem de posterioribus reliquit nobis; brevius primum illorum *Terrorem vers.* 4. sed & latius deinde, post alia interposita, eorundem *Factum* paulò serius, tum *Decens* & bonum *vers.* 11. tum *Indecens* & pessimum, ex aliorum *Suggestione* perversissima, & cum illius *Fructu* simili *vers.* 12.

Transitus ad Observata à Vigilibus Facta illa Angelica.

II. Sic enim legimus *Matt.* XXVIII. 4. Ἀπὸ δὲ τοῦ φόβου αὐτοῦ ἐσείσθησαν οἱ τηροῦντες, καὶ ἐγένοντο ὡσεὶ νεκροί, *præ timore autem ejus exterriti sunt custodes, & facti sunt velut mortui*, apud *Vulgatum*, *custodes vero perculsi sunt præ ipsius metu, & facti sunt sicut mortui*, apud *Bezam &c.* Ubi vix satis capio, utique nullatenus probo, quæ idem Vir Doct. scripsit; οἱ τηροῦντες, i. φύλακες, *ad verbum ii qui servabant*, *subauditur*, τὸν τάφον, *sepulchrum*, (hactenus non male,) *itaque distinguendi sunt isti custodes ab iis quorum facta est mentio Cap.* XXVII. 64. Ex adverso nihil certius est, quam ad verborum horum intellectum esse recurrendum ad illa quæ illic leguntur; petiisse Sacerdotes & Pharisæos à Pilato, ut *juberet* ἀσφαλισθῆναι τὸν τάφον ἕως τῆς τρίτης ἡμέρας, *ne venientes Discipuli ejus nocte ipsum suffurentur, dicantque populo, excitatus est à mortuis, eritque error posterior pejor priori*; & respondisse ad hæc Pilatum, ἔχετε κουστωδίαν,

Quinam heic per τοὺς τηροῦντας seu Custodes intelligendi veniant.

στωδίαν, ὑπάγετε, ἀσφαλίσασθε ὡς οἴδατε. Unde ipsi πορευθέντες ἠσφαλίσαντο τὸν τάφον, σφραγίσαντες τὸν λίθον, μετὰ τῆς κουστωδίας Ubi enim quidquam occurrit in Euangeliis dè aliis sepulchri *Custodibus?* Et quis somniet; vel de Hostibus, qui illis custodibus non fidentes suo arbitrio amplius observarent Crucifixi mortui & conclusi Monumentum? vel de Amicis, qui tanta cum fiducia & cura ad Sepulchrum circumspicerent de nocte & dè die, quid apud illud tandem fieret? Quibus etiam, nec his nec illis, istud nomen τῶν τηρούντων, *custodientium*, tam apte conveniret, quam illis qui illic sub nomine Græco-Latino κουστωδίας venerunt, uti & heic *vers.* 11. 12. στρατιῶται *milites* occurrunt iterum τινὲς τῆς κουστωδίας, indubie eidem cum τοῖς τηροῦσι, & qui expresse constituti feruntur ad sepulchri obsignati ἀσφάλειαν. Cum jam *Custodiam* (quam per ܩܘܣܛܘܕܝܐ reddidit *Syrus*, sive jam cum aliqua mutatione retenta voce, sive *quæstionarios*, secundum *Fullerum* & alios, & quam sexaginta fuisse virorum, uti σπεῖραν ducentorum, ex *Epiphanio* notavit *Grotius*,) Judæos *habere* dixit Pilatus, quod *etiam Imperandi modo posse verti*, *habete*, cum *Erasmo* notavit *Beza*, quando foret hæc Pilati singularis concessio præsens; respici ex adverso observant communius cum *Beza*, ad *milites præsidiarios Templi Custodiæ designatos* à Romanis, qui hinc *collocati erant ad Templum in Antonia*, secundum *Josephum Lib. XVIII. Cap.* 6. & quorum *Præfectus* dicebatur ὁ στρατηγὸς τοῦ ἱεροῦ *Act.* IV I. V. 24. 26. *&c.* sicuti στρατηγοὶ τοῦ ἱεροῦ in plurali memorantur *Luc.* XXII. 52. Et hos cum *haberent* constanter apud se & in usum suum, vel & proxime habuissent apud crucem, concedit petentibus Pilatus magis quam jubet, ut *abeuntes*, ab omni violatione *tutum facerent* sepulchrum, *sicut noverant* hoc fieri posse & solere optime. Unde ipsi *euntes*, *sepulchrum tutum fecerunt*, adhibita scil. illa *Custodia* militari & sufficienti hujus multitudine, qualis etiam sed major indubiè sub nomine ἑκατοντάρχου καὶ τῶν μετ' αὐτοῦ τηρούντων τὸν Ἰησοῦν apud hujus crucem adfuerat *Matt.* XXVII. 54. Quin etiam dicuntur σφραγίσαντες τὸν λίθον *obsignasse saxum.* Ad quam phrasin miror à *Doct. Grotio* scriptum esse; *Ita in Danielis historia* VI. 17. καὶ ἤνεγκαν λίθον ἕνα, καὶ ἐπέθηκαν ἐπὶ τὸ

στόμα

στόμα τοῦ λάκκου, καὶ ἐσφραγίσατο ὁ βασιλεὺς ἐν τῷ δακτυλίῳ αὐτοῦ. *Josephus in eadem historia ait illos* σφραγίσαι τὸν ἐπὶ τοῦ στομίου κείμενον ἀντὶ θύρας λίθον. *Hoc autem Danielis loco adducor ut credam Pilati annulo & hunc lapidem signatum, hoc Deo agente, ut res anteactæ res Christi undique adumbrarent. Quemadmodum publica sigilli fide constitit Danielem nulla ope humana periculo exemptum, ita simili fide constitit Christi corpus nulla humana manu exemptum sepulchro. Adde Apocal.* xx. 3. Nihil utique heic prorsus de Pilati Annulo rogato vel tradito est in contextu; atque per Danielem conclusum in leonum fovea Prophetice depictam & sic prædictam esse Christi Sepulturam, nondum satis invicte constat, quod tamen ille etiam significat ad textum *Danielis* ipsum; ubi & revera dubitari posse videtur; annon præ Obsignatione Saxi per Annulum Regis & per Annulum Magnatum ejus longe commodius intelligi queat Obsignatio similis Decreti Regii quod per illam fiebat immutabile *vers.* 9. 16. propter additam heic rationem illam, *ut non mutaretur voluntas in Danielem.* Dum certe usus ille Obsignati Sepulchri heic non potuit valere, qui in fovea obsignata apud *Danielem*; quandoquidem Saxo Devoluto indubie Sigillum heic violatum fuit. Sed quid heic factum est à Sacerdotibus & Pharisæis obsignantibus Saxum? Conjicere quidem, sed asserere non ausim, quod illa *Obsignatio Saxi*, minus proprie sic dicta scilicet, sit ipsa Appositio Custodiæ Militaris, ad arcendos potenter homines à Saxi Devolutione. Dum cæteroquin Obsignatio illa constituenda est in Signi Publici Impressione, quæ autoritatem militum firmaret, & homines à vi tentanda absterreret, potius quam hanc actu averteret aut facientes proderet. Ut ad rem nostram redeamus tandem, dicuntur isti Milites, οἱ τηροῦντες, *custodientes*, scil. Saxum & Sepulchrum cum Christi Corpore in eo, in Participio, forte in majori emphasi, non tantum ab Officio ad quod constituti erant, sed etiam ab ipso Actu quo illud fideliter præstiterunt; ut intelligamus sic illos nec dormivisse, nec aliud egisse, nec abiisse longè, dum fierent ista quæ narrantur, sed ex adverso fuisse attentos ad omnia, etiam illa quæ tandem mirabiliter fiebant apud Sepulchrum, sive hoc de illis dictum indefinitum intelligere oporteat de iis omnibus quotquot con-

 stituti

ſtituti heic eſſent, ſive etiam de maxima aut magna horum parte; hinc enim res præcipua non pendet, & utroque ſenſu ſic potuit loqui Matthæus, uti locutus eſt.

Qui commoti & facti ut mortui fuiſſe feruntur præ Angeli tam mira operantis metu.

III. De iſtis τοῖς τηρῦσι fertur autem, quod ἐσείσθησαν, *commoti ſint*, poſt terram commotam; tum Mente primò, incerti quid fieret modo, & quid porro futurum eſſet, circa ipſos & adverſus ipſos, ſive à Deo ſive & forte ab hominibus; tum & Corpore conſequenter, dum ejus membra plura tremore valido quaterentur, nec officio ſuo ſic ſatis feliciter fungi poterant. Uti & ſequitur quod *ſicut mortui fuerint*, vel *facti ſint*; ita mentis minus compotes, vel mortem præſentiſſimam tantum non unicè cogitantes, ut nec loqui, nec ſe movere, nec conſiſtere forte aut ſentire quidquam amplius poſſent, contracto etiam mortuorum pallore, *coll. Marc.* IX. 26. *Apoc.* I. 17. *Dan.* VIII. 18. X. 8. 9. *Act.* IX. 4. *&c.* Atque hoc etiam addidit *Matthæus*, quod contigerit ἀπὸ ϛ φόβυ ἀυτῦ, *ex*, aut *ab*, *ejus*, ſive omnis quod fiebat modo, ſive directè Angeli deſcendentis & omne illud facientis, *metu*, quem hinc concipiebant, cæteroquin audaciſſimi homines, videntes non eſſe humana ſed Divina verius, vel certe pluſquam humana, quæ heic videbantur & audiebantur, & ad quæ avertenda illi quidem erant conſtituti, ſed minime apti. Uti magnopere præ aliis ſimile eſt illud, quod ad Miracula Jeſu morientis de centurione cum cuſtodibus fertur *Matt.* XXVII. 54. ἰδόντες ῖ σεισμὸν ϗ τὰ γενόμενα ἐφοβήθησαν σφόδρα, λέγοντες, ἀληθῶς θεοῦ υἱὸς ἦν ὗτος, magis forte quam quod de Turba Jeſum apprehenſura legitur *Joh.* XVIII. 6. ὡς οὖν εἶπεν ἀυτοῖς, ὅτι ἐγώ εἰμι, ἀπῆλθον εἰς τὰ ὀπίσω, ϗ ἔπεσον χαμαί.. Nec mirabitur quiſquam, ab Angeli conſpectu & operatione tam illuſtri ac potenti ita affectos fuiſſe homines profanos; ad quem pii ipſi contremuerunt totiens ſuæ indignitatis & impotentiæ conſcientia propria. Sed agnoſcere ad iſta oportet Chriſti Redivivi Majeſtatem, quæ per Angelum ſuum in hoſtibus tantum terrorem eſt operata certiſſime. Obſtat interim omnino iſte terror maximus ex Angeli conſpectu magnifico, quo minus aſſeramus cum quibuſdam, Excubitores in ipſum Sepulchrum ingreſſos eſſe ad quærendum illic Chriſti Corpus, priuſquam adeo percellerentur.

IV.

Et qui deinde quidam, abeuntibus Mulieribus, iu Urbem venientes Pontificibus annunciarunt omnia facta.

IV. Iſta autem cum contigerint mox ad Chriſti Reſurrectionem, videamus nunc quid paulo ſerius ab iiſdem Vigilibus factum ſit; & quidem primum non male, uti id narratur à *Matthæo verſ.* 11. πορευομένων δὲ αὐτῶν, ἰδοὺ τινὲς τῆς κουστωδίας ἐλθόντες εἰς τὴν πόλιν ἀπήγγειλαν τοῖς ἀρχιερεῦσιν ἅπαντα τὰ γενόμενα. Ubi miramur rurſus illa, quæ *Beza* noſter annotavit, ad rei hujus geſtæ tempus ſpectantia. Quod cum deſignaverit Euangeliſta, per primas voces, *illis autem proficiſcentibus*, vel *euntibus*, nempe Mulieribus à Sepulchro in urbem ad Diſcipulos, ex Angeli & Chriſti viſi juſſu claro *verſ.* 7. 10. lubuit Doct. Interpreti huic illa quæ ſequuntur reddere in pluſquam perfecto; *ecce quidam ex cuſtodia venerant in urbem, & nunciaverant primariis Sacerdotibus omnia quæ facta fuerant*, pro eo quod *Vulgatus* habet, *quæ quum abiiſſent*, (pro *abirent*, per Enallagen heic à *Pontificiis* traditam) *ecce quidam de cuſtodibus venerunt in civitatem & nunciaverunt &c.* Cujus rei rationem ille dedit; *Nec enim cuſtodes diſceſſum illarum ſequutæ ſunt, ſed ut ipſa narrationis ſeries oſtendit, antequam illæ vel quiſquam alius ad ſepulchrum perveniſſet, terræ motus ille evenit, & lapide per Angelum revoluto, Chriſtus reſurrexit, & Cuſtodes perculſi in urbem redierunt, quos ſi apud ſepulchrum reperiſſent Mulieres, credibile non eſt illas fuiſſe ad ſepulchrum uſque progreſſuras. Itaque* ἐλθόντες *&* ἀπήγγειλαν *recte converti per præteritum pluſquam perfectum.* Sicuti & *ad verſ.* 4. notaverat idem; *Hoc intelligendum eſt contigiſſe ipſo Reſurrectionis Chriſti momento, antequam Mulieres ad locum ipſum perveniſſent, utpote quæ diluculo profectæ in itinere ſubſtitiſſent, incertæ & conſilii inopes ſuper Saxi amolitione quo fuerat monumentum obſtructum, imo etiam ignaræ cuſtodiam adhibitam ſepulchro fuiſſe, & obſignatum fuiſſe Saxum, hoc videlicet à Judæis facto. Nec enim auſas fuiſſe accedere probabile eſt, ſi iſtud reſciviſſent, aut fuiſſe conſtantiores futuras cuſtodibus, ſi terræ motus ille præſentibus ipſis incidiſſet. Repererunt ergo ſepulcrum jam apertum, cuſtodibus quoque in urbem regreſſis.* Enimvero ſic Participium illud cum Pronomine πορευομένων αὐτῶν, nullum heic locum vel ſenſum commodum habebit, quem habet optimum, ſi præſens vel etiam præteritum Mulierum iter deſignent, dum iſta quæ narrantur fierent à Militibus. Nec

est quidquam minus probabile, quam quod Custodes perculsi in urbem redierint, antequam Mulieres ad Sepulchrum advenerint; quasi hæ non ausæ fuissent alias illuc accedere, quæ fortiore Spiritus motu impellebantur ad hoc, & perculsos hos metu videbant, & rationem metus eandem plane cum Vigilibus non habebant, & à Metu per Angelum valide fuerunt revocatæ, imo quasi hæ non merito fuissent constantiores per rationes istas à nobis datas. Per quas rationes perinde concidit, quod *Doct. Vossius* putat, *post fugam militum* demum accessisse Mulieres, quæ hinc *Angelos solum non etiam milites viderint*; à quibus scriptis *Cap.* 1. & ipse dein multum abit *Cap.* 3. Ergo, quoad rem heic occurrunt omnino non omnes sed *quidam custodiæ, qui in Urbem veniunt, & Pontificibus annunciant omnia facta*; quod factum *mulieribus proficiscentibus*, atque notabile esse, per *ecce* docet Euangelista. Sic antea dicti οἱ τηροῦντες *custodientes*, nunc veniunt sub nomine *custodiæ* sensu collectivo; nisi forte mavelis, ipsum actum custodiendi magis proprie heic significari, sensu præcipuo manente eodem. Sunt autem illi de quibus heic sermo est, non omnes ad Custodiam illam pertinentes, qui injussi imprudentissime hinc abiissent in urbem; uti nec est unus aliquis; sed *quidam*, τινὲς, plures numero amplius non determinato, qui plenissime sufficerent dando testimonio fide digno, qui & hinc præcipui potius inter eos quam infimi fuisse videntur prorsus. Communius quod de his fertur est, quod *in urbem*, Jerushalem extra quam apud Sepulchrum Domini nostri fuerant collocati, concedente Præside ad Judæorum petitionem, *venerint*, à reliquis etiam missi aut dimissi, itinere illuc suscepto & promoto ad præcipuos eorum à quibus jussa acceperant, nempe ad *Pontifices*, ἀρχιερεῖς, seu *Principes Sacerdotum*, uti *Vulgatus*, seu *Primarios Sacerdotes*, uti *Beza* vertere solet. Quod illo fine & effectu simul factum est, ut non imprudenter Plebi vel quibuscunque obviis, nec etiam Pilato Præsidi, ad quem satis securum minus quam ad Judæos sollicitos res istæ spectabant, sed hisce Pontificibus, pluribus simul certo loco præsentibus vel successive, *facta*, apud custodiam suam cœlestia & terrestria, *omnia*, inter quæ forte & Mulierum facta & fata quædam, *annunciaverint*, plene & clare, secundum vim Præpositionis

ſitionis ἀπὸ in hoc verbo. Quod ab hiſce Militibus factum indubie eſt, ut fidem ſuam conſtituentibus ſe probarent, & ab ipſis juſſa ulteriora nova acciperent, etiam ex conſilii proprii inopia manifeſta. Hoc autem fieri ab ipſis nullo modo potuit, quamdiu per terrorem eſſent mortuorum inſtar, & antequam qualicunque modo ab eo eſſent reſtituti & animos recepiſſent. Quorſum nos etiam ducit illud *Matthæi*, πορευομένων αὐτῶν, *proficiſcentibus*, vel *profectis eis*, Mulieribus nempe, quæ quamdiu præſentes illic manerent, quin & adeſſent Diſcipuli alii, tam diu forte abitus ipſorum potuit videri minus tutus, & narratio inſtituenda minus plena. Et *ecce*, hoc certiſſimum ac maximi ponderis factum Militum bene notari merebatur; ut Chriſti Reſurgentis Majeſtatem ſummam etiam ex Hoſtium profanorum ore audiremus, & quod factum erat à Judæis ad exſtinguendum Servatoris noſtri nomen, idem cedat palam ad ejus gloriam firmandam & augendam.

V. Et quid ad iſta à Cuſtodibus audita *Factum* eſt porro, tum à *Pontificibus*, tum ab ipſis *Militibus*, peſſime? Quod ad Pontifices attinet, hi audita relatione ſibi procul dubio ingratiſſima, *cum Presbyteris* populi, quorum erat hæc res communis, *congregantur*, paratiſſime, & forte pluſquam ſemel in re hac maximi momenti, unde pendebat ipſorum tranquillitas, & omnis peſſimi flagitii ſucceſſus ſcilicet, magis vel minus ſolito modo & loco. Atque *conſilio capto*, eam in rem poſt deliberationem ſeriam, τοῖς στρατιώταις, *militibus*, nempe *illis*, quod addidit *Beza*, qui cum nuncio ingrato venerant ad Pontifices, & per hos etiam reliquis quibus ſepulchri cuſtodia fuerat demandata, ne repugnantia inter ſe dicerent, ἀργύρια ἱκανὰ ἔδωκαν, *pecuniam copioſam* apud *Vulgatum*, *nummos non paucos*, apud *Bezam*, ſed ad literam *argenteos ſufficientes*, ſeu *dignos* opere mandato, & æſtimatione humana, adeoque multos & copioſos, dum etiam in *Vetuſtiſſimo Codice* legit *Beza* ἀργύριον ἱκανὸν, *dederunt*, in ſpeciem pro opera quidem ipſis præſtita in ſepulchri cuſtodia digna, & pro relatione inſecuta, ne ipſis ingrata apud populum videretur, ſed revera ne irritarent ullo modo referentium animos, & ad eos corrumpendos porro in rem ſuam. Sicuti hinc ſubjicitur; dixiſ-

Prout hi cum Presbyteris congregati, conſilium ſumpſerunt de corrumpendis pretio Militibus, ut pro veritate craſſiſſimum ſpargerent mendacium de Chriſto furtim ablato ex ſepulchro, ipſi præſtandi ſatis ſecuri, qui & id egerunt, cum externo ſucceſſu magno.

dixiſſe eos militibus iſtis per modum ſeu conſilii ſeu mandati, *dicite*, à nobis dimiſſi cum hoc præmio, non jam apud Præſidem, cui abſque ſingulari juſſu rationem heic reddendam non habebant, ſed apud populum obvium, ad ſpargendum ſic quaquaverſum hunc rumorem, *ejus*, noti hominis crucifixi & indigni qui nominetur, *diſcipuli*, ſeu aſſeclæ vel aperti vel & operti, quos habuit ſatis multos & fervidos, & quidem numero plures, *nocte* tenebricoſa, *nobis* hinc *dormientibus*, per fatigationem vel & ſecuritatem ex diſcipulorum diſperſione ortam, *venientes*, ad ſepulchrum, quod nimis ſero reſcivimus ad vim opponendam cum fructu, *eum*, ſeu ejus cadaver, *furati ſunt*: ſeu furtim acceperunt & ex ſepulchro abſtulerunt, certo vel probabiliter ſecundum id quod antea metuerant Sacerdotes ipſi *Matt.* XXVII. 64. μήποτε ἐλθόντες οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ νυκτὸς κλέψωσιν αὐτὸν, ϗ εἴπωσι τῷ λαῷ, ἠγέρθη ἀπὸ τῶν νεκρῶν, *&c.* Quod ſi ita vere fuiſſet factum, nihil de ipſius Reſurrectione poterat credi amplius, vel ab ipſo ſperari ab hominibus; adeoque actum foret de Euangelio, quocunque etiam ablatum corpus deportaſſent Diſcipuli, ſicuti ex adverſo narrata à militibus portenta illud debebant plurimum firmare. Interim apud rite attendentes mendacium pellucere debebat, homines paucos, viribus deſtitutos, animis deficientes, cum mœrore & pudore disjectos, vim publicam quam nullam pro vivo adhibuerant tentaturos contra cuſtodiam militarem ſufficientem, & quidem ad ignominioſe mortui cadaver, quod nulli ipſis uſui eſſet, atque in ſepulchro ſatis honorato tutiſſime & pretioſiſſime abſconditum, inde abducendum, & incerto loco recondendum, tantum in fraudis orbi faciendæ occaſionem, ex qua nihil boni ſperare dabatur, ſed mala omnia erant metuenda, & à qua ſecundum Magiſtri ſui doctrinam notiſſimam Viri honeſti alieni prorſus debebant haberi merito. Attamen non obſtabant iſta omnia, quo minus apud incredulos, fraudulentiæ ſuæ ſibi conſcios, qui in perditionem Jeſu omnia cum inſano fervore contulerant juxta Sacerdotes & Seniores, & de Diſcipulis ejus male ſentientes pari in hos animo ferebantur, falſiſſimus rumor iſte poſſet admitti; ubi Diſcipulorum Affectus ſingularis in Jeſum erat notus, & in ipſa morte & ſepultura Jeſu demonſtratus, qualis

ad ejus reliquias sibi surripiendas facile duceret, dum ad honorem funeri exhibendum ipsæ etiam Mulieres alto mane aderant; ubi de magno custodum qui vim averterent numero nihil magnopere nobis constat, vel & Discipulis constabat; ubi causa Magistri, qui se Tertio Die suscitandum dixerat palam, non videbatur tam citò deserenda, per relictionem ejus in sepulchro ultra illud tempus; ubi surreptionem ejus ex istis rationibus metuerant ipsi antea Sacerdotes, & metuere se professi erant apud Pilatum Præsidem; ubi rem hanc ita gestam esse testabantur complures, & quidem publici Custodes, quibus præ aliis fides habenda, & quos ita dormivisse simul omnes non diceretur, ut nullam prorsus rei factæ notitiam à posteriori possent habere, dum cæteroquin pro tali notitia substitui poterat conjectura necessaria ex Saxo amoto cum exemptione Cadaveris dum dormiissent ipsi, atque ex hærentibus adhuc post evigilationem Mulieribus apud sepulchrum. Atque istud quidem quando volunt Sacerdotes dici à Militibus, non tantum interdicunt testimonium verum rerum gestarum cum ipsorum tremore magno, quod aliquando est equidem minus necessarium per varias causas, attamen heic pro Christo dari omnino debuisset, per rationes varias illos ad hoc vocantes, à parte Dei, & Christi, & sui, & populi omnis; sed & mandant mendacium impudentissimum his contra conscientiæ propriæ dictamen, intuitu usus hinc secuturi in rem suam, quasi facienda forent unquam mala ut eveniant bona, sive Sacerdotes relationem præcedentem Militum haberent pro vera, causisque naturalibus aut supernaturalibus eventus istos tribuerent, sive etiam eandem minus veram existimarent, inani scilicet metui & vanæ imaginationi potius tribuentes. Ne vero Mendacium hoc divulgarent Milites ex Sacerdotum & Seniorum voto, prævidebant hi forte obstiturum metum pœnæ inferendæ propter dormitionem suam & hinc ortam custodiæ mandatæ negligentiam, forte cum perfidia aliqua junctam, atque hinc eundem prævertere conantur addentes; *Et, si hoc* de ablato furtim hujus cadavere per vestram permissionem, ἐπὶ τοῦ ἡγεμόνος ἀκουσθῇ, non jam sub *Præside* (quod multis urget *Erasmus Schmidius*, ex solito alias præpositionis istius usu illo, tam sacro *Marc.* 11.

24.

24. *Luc.* III. 2. IV. 27 *&c.* quam profano apud *Xenophontem*, *Diodorum*, *Pindarum*, *&c.*) sed *apud Præsidem*, vel *coram Præside*, in Judiciali ipsius functione, *coll. Act.* XXV. 9. 1 *Tim.* VI. 13. *&c.*

ܩܕܡ ܗܓܡܘܢܐ apud *Syrum*, potius quam simpliciter à *Præside*, qualicunque modo extra judicium, non στρατηγῷ τοῦ ἱεροῦ, sed Pilato ipso, *fuerit auditum*, illuc per modum Accusationis delata hac causa, secundum severam Romanorum disciplinam militarem adversus male curatas excubias, & desertam stationem, quam heic etiam ex *Digestis* nominavit cum aliis pluribus *Grotius*, ἡμεῖς πείσομεν αὐτὸν καὶ ὑμᾶς ἀμερίμνους ποιήσομεν, *nos*, pro ea qua valemus apud eum existimatione & gratia, potius quam auctoritate, & pro ea relatione quam res hæc habet ad nostram petitionem priorem, ad mandatum quod à nobis immediate accepistis, quin & ad nostra commoda vel incommoda, *illi*, Pilato Præsidi, *persuadebimus*, iis quibus convenit modis sed sufficienter & facile, non, illa esse vera quæ vos narratis, sed ut nihil contra vos agat aut statuat, nempe ingrati eam ob rem, (*placidum reddemus*, dixit *Grotius*, *coll.* 1 *Joh.* III. 19.) *atque* sic *vos* plane *securos*, æque quam *tutos*, faciemus, extra omne periculum constitutos, & prorsus indemnes. Quod tanto magis sperare, quin & præstare poterant, quanto minus res ista horum militum ad Pilatum ipsum & Romanos spectabat; imo quanto magis ad mala Jesu inferenda ipse quasi invitus à Judæis tractus fuerat hactenus. Ita nempe per impunitatem externam ad scelera trahere solet sæpe mundus, quasi hac impetrata non amplius exspectanda vel æstimanda esset Dei ipsius vindicta longe major. De qua cum & heic minus solliciti essent Romani Milites, paratissime jam data pecunia pro sua auri sacra fame inescati quoque, quæ non sinebat dubitare de favore ulteriore Sacerdotum; hinc οἱ λαβόντες τὰ ἀργύρια, *acceptis* latè & avide *argenteis*, ἐποίησαν ὡς ἐδιδάχθησαν, *fecerunt*, *sicut erant edocti*, à Sacerdotibus seducentibus, contra scientiam & conscientiam fœdissimum illud mendacium, quod si non in damnum certe in ipsorum dedecus cedere debebat, spargentes quaquavorsum. Unde fertur & istud esse consecutum, quod ὁ λόγος οὗτος διεφημίσθη παρὰ Ἰουδαίοις μέχρι τῆς σήμερον. Quæ verba clarissimum

ſimum prorſus nexum habent cum illis, quæ à Sacerdotibus mandata, atque à Militibus ad eorum lubitum facta fuerunt. Unde *ſermo hic*, indubie eſt falſiſſimus ille, de furtiva Ablatione Corporis Jeſu ex Sepulchro per Diſcipulos dum dormirent cuſtodes nocte; qui *apud Judæos*, incredulos & contumaces, *divulgatus eſt*, in publicam famam abiens, *in hodiernum uſque* diem, ſeu tempus ſerius Euangelii hujus ſcripti poſt annos aliquot, quorum numerum certo determinare nec licet nec opus eſt, *coll. Matt.* XXVII. 8. 2 *Cor.* III. 14. 15. permittente Deo per ſanctiſſimam & ſapientiſſimam providentiam ſuam, ad fidelium verorum probationem aliorumque promeritam perditionem.

VI. Unde graviter & optime ſcripſit olim *Tertullianus Apol. Cap.* XXI. *Tunc Judæi detractum & ſepulchro conditum, magna etiam militaris cuſtodiæ diligentia circumſederunt, ne quia prædixerat tertia die reſurrecturum ſe à morte, diſcipuli furto amoliti cadaver fallerent ſuſpectos. Sed ecce die tertia concuſſa repente terra, & mole revoluta quæ obſtruxerat ſepulchrum, & cuſtodia pavore disjecta, nullis apparentibus diſcipulis, nihil in ſepulchro repertum eſt præterquam exuviæ ſepulti. Nihilominus tamen Primores, quorum intererat, & ſcelus divulgare, & populum vectigalem & familiarem ſibi ad fidem revocare, ſurreptum a diſcipulis jactitaverunt. Nam nec ille ſe in vulgus eduxit, ne impii errore liberarentur, ut & fides non mediocri præmio deſtinata difficultate conſtaret &c.* Quin & latius *Juſtinus Martyr in Dial. cum Tryph.* habet; Καὶ οὐ μόνον οὐ μετενοήσατε, μαθόντες αὐτὸν ἀναστάντα ἐκ νεκρῶν, ἀλλ' ὡς προεῖπον ἄνδρας χειροτονήσαντες ἐκλεκτοὺς εἰς πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ἐπέμψατε, κηρύσσοντας, ὅτι αἵρεσίς τις ἄθεος καὶ ἄνομος ἐγήγερται ἀπὸ Ἰησοῦ τινὸς γαλιλαίου πλάνου, ὃν σταυρωσάντων ἡμῶν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ κλέψαντες αὐτὸν ἀπὸ τοῦ μνήματος νυκτὸς, ὁπόθεν κατετέθη ἀφηλωθεὶς ἀπὸ τοῦ σταυροῦ πλανῶσι τοὺς ἀνθρώπους, λέγοντες ἐγηγέρθαι αὐτὸν ἐκ νεκρῶν καὶ εἰς οὐρανὸν ἀνεληλυθῆναι, *&c.* Quæ loca laudans *Grotius*, ſimul addidit; *Veteres omnes magno conſenſu intelligunt famam illam mendacem de Corpore Chriſti à Diſcipulis ſubtracto. Quod ſi recipimus &c. Et certe ſparſum ab eis omni ſtudio hunc rumorem eo eſt credibilius, quia ſine tali aliquo figmento apertiſſime ſceleris convincebantur. Neque enim fieri poterat, ut qui Deum rebus huma-*

Ad quem mendacii ſucceſſum longe rectius quam ad veram Corruptionis hiſtoriam referendum Verbum apud Judæos divulgatum.

humanis præsidere, simulque Jesum ad vitam resuscitatum crederent, de ejus innocentia dubitarent. Quare merito in omnibus disputationum congressibus hic gradum figunt Apostoli. Unde nequeo satis mirari, quo pacto aliam plane exegesin jungere cum qualicunque commendatione heic potuerit idem Vir Doctus, quasi sermo hic notaretur de ipsa Sacerdotum & Militum fraude. *Malunt tamen*, inquit, *alii diligentes atque eruditi harum literarum interpretes ita hæc Matthæi verba accipere, quasi dicatur, non potuisse ita celari sceleratam istam inter Sacerdotes & Milites mendacii nundinationem, ut non aliquam rimam inveniret veritas, per quam in publicum emanaret. Quod ipsum quoque verissimum credo, & hoc initium quoddam fuisse multorum ad Christum conversionis. Nam ad Pilatum quoque pervenisse videtur hujus doli notitia, quando Tertullianus his quæ ex isto citavimus ista subjicit; ea omnia super Christo Pilatus, & ipse jam pro sua conscientia Christianus, Cæsari tum Tiberio nunciavit. His ita expensis, ut neutrum improbo, ita priorem interpretationem posteriori præfero.* Enimvero qui heic διεφημίσθη λόγος est, non vera narratio de fraude Sacerdotum & Militum, ad Christianos ab olim usque hodie per Euangelium Matthæi delata, sed rumor falsus ille sparsus à Militibus, agentibus secundum jussum Sacerdotum, apud Judæos, qui in incredulitate sua illi fidem olim habere magis quam Deo loquenti & operanti voluerunt, uti res ipsa loquitur.

Corruptio illa quo pacto satis facile innotuerit Matthæo, in ea narranda fidem omnino merenti.

VII. Sed, inquies tu forte, unde illa clam acta inter Sacerdotes & Seniores cum Militibus habuit Matthæus, ut cum fiducia non tantum propria sed & cum decenti fide aliorum eadem tradere potuerit? Qua in re nos equidem Christiani securi esse debemus & possumus, per creditam à nobis Divina illuminatione ac persuasione Inspirationem Matthæi Apostolicam, in omnibus quæ ille tradidit Ecclesiæ in Euangelio suo, sive ea aliunde constarent, sive non, cujus & posterioris generis sunt forte plura in eo. Sed quis existimet, inter complures Judæos varii generis ab una parte, & Romanos Milites ab altera, & ab his utrisque facta, ita potuisse latere, ut non facile in publicum prodirent? sive notabili aliqua imprudentia variis in personis & casibus, sive conscientiæ morsu molestiore, inprimis ad factam ab aliis reprehensionem se-

riam

riam & convictivam, sive conversione salutari mentis, à qua nec Judæos istos omnes nec Romanos excludere jubemur, post ea quæ dehinc sunt ab & in Christo secuta. Quæ tamen fidem Divinam mundi non potuissent heic operari, nisi per Spiritum rem gestam nobis reliquisset *Matthæus*, solus heic in ea latius descripta fidem æque meritus quam alias nonnunquam, ubi eadem non tradiderunt reliqui Euangelistæ. Dum ad majorem *Matthæi* fidem heic etiam facere potest ipsius verbi divulgati argumentum, quod tam parum verisimilitudinis habebat, ut vix aliunde quam à Judaica Militum Corruptione posset deduci; secundum ea, quæ antea de eo notavimus §. V. Quibus satis conformia utique heic etiam reperio apud *Grotium ad vers.* 13. *Videmus hic* τὸ ἀντικατάκειτον. *Veritate audita ex non suspectis testibus, mendacium pecunia redimunt. Nimirum vitia in præceps ducunt. Ambitio & Invidia crudelitatem attraxit, ea expulit quod supererat conscientiæ. Bene autem notant hic Veteres improbarum mentium cæcitatem. Si quis enim placido animo res consideret,* σφόδρ' εὐάλωτόν ἐστιν ἡ πονηρία. *Quomodo enim constare poterat fides testibus de eo quod se dormientibus dicerent evenisse! Deinde qua fiducia ausi hoc fuissent homines & inermes & piscatores? Si impostorem Christum ipsi jam intra mentem animi sentiebant, cur pro ipso subirent periculum? Si à Deo missum crederent, quæ religio ipsos impellebat ad furtum & mendacium? Ut pro concepta opinione mortem quis subeat, fieri potest; quamquam & hoc rarum est: at ut quis idem faciat pro testimonio rei quam falsam esse novit, & unde nihil aut ipsi aut aliis boni possit sperare, omnibus sani judicii hominibus incredibile videri debet.* Quibus similia apud *Vossium* quoque legas. Et pellucet adeo Domini nostri Resurgentis gloria illustrissima, non tantum per conturbatorum Militum Narrationem priorem veram; sed & per insecutum eorundem Mendacium fœdum & crassum, quod non aliunde quam ex consilii melioris defectu, & ex corruptione impia hostium Christi deducas.

CAPUT SEXTUM.

Quo agitur de Fœminarum Piarum, & Discipulorum Fidelium, Facto & Fato apud Christi gloriosam Resurrectionem.

Transitus ad Fata & Facta Mulierum Piarum & Discipulorum.

Non minorem vero, sed & majorem potius, considerationem merentur, quæ ad Domini Resurrectionem contigere ipsum amantibus *Fœminis & Discipulis*; etiam propter Diversam Euangelistarum narrationem, quæ ab omni adversitate est omnino liberanda, ne eorum testimonio nixa fides Christiana in præcipuo hoc capite, vel cadat prorsus, vel vacillet nimium. Atque hic præmittemus quidem illa quæ de *Mulieribus* narrantur primum, deinde ad *Discipulorum* historiam subjectam commode transituri. Dum horum omnium summam contractius exposuerunt Emmauntem euntes duo illi *Luc.* XXIV. 22. 24. Ἀλλὰ καὶ γυναῖκές τινες ἐξ ἡμῶν ἐξέστησαν ἡμᾶς, γινόμεναι ὄρθριαι ἐπὶ τὸ μνημεῖον. Καὶ μὴ εὑροῦσαι τὸ σῶμα αὐτοῦ ἦλθον, λέγουσαι, καὶ ὀπτασίαν ἀγγέλων ἑωρακέναι, οἳ λέγουσιν αὐτὸν ζῆν. Καὶ ἀπῆλθόν τινες τῶν σὺν ἡμῖν ἐπὶ τὸ μνημεῖον, καὶ εὗρον οὕτω καθὼς καὶ αἱ γυναῖκες εἶπον, αὐτὸν δὲ οὐκ εἶδον.

Mulieres piæ nominantur aliquæ, Maria Magdalene, Maria Jacobi, Salome, & Johanna; aliis indefinitè notatis, quæ illis adfuere.

II. Scilicet *Mulieres*, illic à Sexu solo sine nominibus & indefinito numero plurali notatæ, nominantur apud *Matthæum* quidem *Cap.* XXVIII. 1. *Maria Magdelene, atque Maria alia*; sed apud *Marcum Cap.* XVI. 1. *Maria Magdalene, & Maria Jacobi, & Salome*; apud *Lucam Cap.* XXIII. 55. descriptæ prius ut γυναῖκες αἳ τινες ἦσαν συνεληλυθυῖαι αὐτῷ ἐκ τῆς Γαλιλαίας, dein *Cap.* XXIV. 10. *Magdalene Maria & Joanna & Maria Jacobi, & reliquæ cum ipsis*; denique apud *Johannem Cap.* XX. 1. non nisi una *Maria Magdalene*. Apparet ex omnium traditione pari de *Maria Magdalene*, quæ à tribus primo loco nominatur, & ab uno sola, hanc fuisse, una vel alia vel multiplici forte ratione, generis, ætatis, possessionis, &c. dignissimam verè, quin & pietate ac zelo laudabili primam, si non unicam forte *in faciendis sumptibus unguenti* quod & conjicit *Vossius*. Nomen illud proprium, ex Hebræo מרים / *Mirjam*, seu Μαριάμ, uti & legitur *Luc.* I. 27. 46.

indu-

indubiè factum, pro quo & *Mariamne* legitur apud *Josephum*, (expositum per *amaram*, seu *valde tristem*, seu *contumaciam*, sed apud *Hieronymum* per *illuminatricem meam*, seu *illuminantem eos*, seu *illuminant me isti*, seu *smirnam maris*, seu *stellam maris*, dum *in Matth.* tamen post istas expositiones subjicit, *mihi nequaquam videtur, melius autem est ut dicamus, sonare eam stellam maris, sive amarum mare, sciendumque quod Maria sermone Syro Domina nuncupatur*, ab aliis non minus forte recte & apte ad מרום *altitudinem* relatum,) habuit hæc commune, non tantum cum Sorore Mosis, sed & cum Sorore Lazari, & cum Sorore Deiparæ Virginis, quin cum hac ipsa θεοτόκῳ, ut de Matre Johannis dicti Marci, & de alia Romæ salutanda *Rom.* XVI. 6. nunc non dicam. Quapropter distinctionis ergo hæc accipit satis constanter cognomen *Magdalenæ* (unde illud מגדלא שער/ *plicatricis capillorum*, Mariæ cuidam datum apud *Gemaristas*, probabiliter deducere conatur *Cel. Ligtfootus*,) *Syriace*, ܡܓܕܠܝܬܐ / non tam verisimiliter à *magnitudine*, instar *turris*, quasi *turrensis* apud *Hieronymum*, quam à loco ortus sui *Magdalo* vel *Magdala* dicto *Matt.* XV. 39. mirantibus meritò eruditis hinc, quod Cognomen hoc à singulari patria petitum dudum transierit in Nomen proprium tam multarum apud nos mulierum, forte ob ejus affinitatem aliquam primi nominis earum seu ab initio seu à fine. Et de hac Muliere, quam *Cananææ* in Euangelio *filiam* quosdam statuisse refert *Nicephorus Lib. I. Cap.* 33. vix quidquam certi nobis constat, quam quod legimus *Luc.* VIII. 3. *Dæmonia septem ex ea exiisse*, quæ & *ab ea expulisse* Christus fertur *Marc.* XVI. 2. absque ratione non trahenda ad Peccata hujus singularia, aut ad Corporis etiam Vitia; ubi in contextu proximo agitur de mulieribus sanatis non modo ab ἀσθενείαις sed & πνεύμασι πονηροῖς. Dum nullo equidem fundamento nituntur traditiones de Mulieris hujus Impuritate libidinosa priori; neque illa haberi cum ulla specie potest pro *peccatrice* illa resipiscente de qua actum fuerat *Luc.* VII. 37. *&c.* Et dum vere mirandum est, quod ad solvenda dubia Euangelica *Ambrosius Lib. X. in Luc.* posuit duas mulieres quæ habuerint idem hoc nomen & cognomen Mariæ Magdalenæ. Post illam Mariam

Magdalenam apud *Matthæum* prodit *Maria alia*, vel *altera*; quæ à *Marco* & *Luca* dicitur *Jacobi* Minoris, quin & simul *Jose* apud *Matthæum Cap.* XXVII. 56. mater, quæque eadem creditur fuisse cum *Maria Clope*, sive filia, cum esset uxor Alphæi, *coll. Matt.* X. 3. sive & uxor hujus tanquam alterius mariti, si non utrumque nomen ad eundem maritum nos ducat. Et hæc est, quæ communiter habetur pro Sorore B. Virginis seu germana seu consobrina; unde & Jacobus ejus filius dicatur *Frater Domini Gal.* I. 19. Post hanc utramque Mariam *Marcus* producit *Salomen*, à *perfectione* aut *pace* appellatam; quæ habetur pro matre Filiorum Zebedæi, seu Jacobi majoris & Johannis, ex *Matt.* XX. 20. & XXVII. 56. *&c.* à Christo ob vanam petitionem redarguta, nec tamen hunc amare desinens, *Matt.* XX. 22. *&c.* quam eandem cum Maria Clopæ esse vult *Vossius* temere prorsus. Adhuc *Lucas* habet *Joannam*, à Divina gratia sic dictam; quam idem Euangelista *Cap.* VIII. 3. descripsit ut *uxorem*, in præsenti vel præterito, *Chuzæ* ἐπιτρόπȣ *Herodis*, habiti à nonnullis pro βασιλικῷ illo cujus filium Jesus sanavit *Joh.* IV. 46. quem alii tamen putant μαναὴν Herodis σύντροφον *Act.* XIII. 1. Ad quas nominatas quatuor idem generalius addidit τινὰς σὺν ἀυταῖς, imo τὰς λοιπὰς σὺν ἀυταῖς, *reliquas cum illis*, quod tamen à *Vulgato* abest, seu plures Christo adhærere solitas, inter quas & *Susanna* quædam nominatur *Luc.* VIII. 3. quarum numerus non est determinatus heic magis quam apud Christi crucem *Matt.* XXVII. 55. 56. sed quæ ex *Galilæa* potissimum ortæ inde *cum Christo venerant*, ipsum ita secutæ ex amore, etiam gratum animum pro beneficiis magnis testantes, ut *ministrarent Christo de facultatibus suis*, quod de his & *aliis multis* fert *Lucas Cap.* VIII. 3. dum heic *nonnullas cum illis Vossius* vellet facere *Hierosolymitanas potius*. Ipsa tamen Mater Domini, quæ ad Crucem adstiterat *Joh.* XIX. 25. 26. & Discipulis dein se junxit *Act.* I. 14. heic adfuisse non deprehenditur; sive ex mœrore, sive ex infirmitate, sive ex metu, sive ex fidei scientia majore, sive ex gentis more, sive ex alia qualicunque causa, graviori potius quam leviori. Quod multum præstat dicere præ eo, quod cum aliis nonnullis vult *Doct. Vossius*, ipsam Matrem Domini dictam Jacobi & *Joses Matrem*, h. e. novercam eorum

rum natorum Josepho ex conjuge priori; quod & ille in *Dissert. de Geneal.* Christi contra omnem veri speciem inculcavit. Ergo sunt Mulieres quidem quæ præ viris alto mane occupantur circa Dominum, & tutius hoc forte agere poterant; sed Piæ omnes, atque a Spiritu advocatæ ad testimonium dandum de Resurrectione Christi, quibus in eo fides tuto habeatur, non obstante communiori infirmitate sexus, quæ alias ad errores & vitia majora abripere quoque potest. Neque harum numerus ita à quoquam Euangelista est initus, ut per unam & alteram nominatam reliquæ debeant censeri esse exclusæ. Quo magis hoc quod illis tribuitur ab iis omnibus simul & eodem temporis puncto factum esse non constat, etiam ex exemplo Johannis & Petri *Joh.* xx. 3. 4. quin etiam Mariam Magdalenam solam ante alias ad sepulchrum advolasse debeat existimari per integram *Johannis* narrationem.

Et de his narratur quod alto mane venerint ex Urbe, ut sepulchrum spectarent & mortuum ungerent, in hunc finem aromata & unguenta empta & parata secum adducentes.

III. Quod istis Mulieribus tribuitur ab initio *Factum*, id consistit in eo, quod tempore admodum Matutino Diei Primi Septimanæ, de quo antea actum est *Cap. II.* adeoque ipsius Resurrectionis Dominicæ, *venerint*, ex urbe, non mente tantum sed & corpore suo, θεωρῆσαι τὸ τάφον, *ut sepulchrum*, Domini sui crucifixi, *spectarent*, quomodo se illic res modo haberent. In quam rem antea provide à Cruce secutæ erant illæ Dominum ad Sepulchrum, ἀπὸ μακρόθεν θεωρῦσαι, & *considentes* ἀπέναντι τῦ τάφυ, *ex adverso sepulchri Matt.* XXVII. 55. 61. *& spectantes ubi poneretur Marc.* XV. 47. imo θεασάμεναι τὸ μνημεῖον καὶ ὡς ἐτέθη τὸ σῶμα αὐτῦ. *Luc.* XXIII. 55. Nec erat iste scopus unicus, certe omnium, sed & alter accedebat itionis hujus, utique in nonnullis, siquidem & *venerunt ad Ungendum ipsum Marc.* XVI. 1. pro more apud Judæos in mortuis recepto, ad corruptionem cum fœtore arcendam, & decus addendum majus. In quam rem alteram *aromata*, adhiberi solita, *emerunt Marc.* XVI. 1. non ante sed ad Sabbatum elapsum potius, non mane, sed vesperi juxta μύρα *unguenta*, satis pretiosa indubie, quæ & empta *pararunt* amplius de nocte, & *attulerunt* secum mane. Quod quidem propositum posterius supervacaneum queat videri, ubi *Joseph corpus* Christi non modo *involverat sindone pura Matt.* XXVII. 59. *Marc.* XV. 46. *Luc.* XXIII. 53. sed & *Nicodemus*, ex Euangelio antea notus,

adve-

advenerat, φέρων μίγμα σμύρνης καὶ ἀλόης ὡσεὶ λίτρας ἑκατὸν, atque ſic ἔλαβον τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ, καὶ ἔδησαν αὐτὸ ὀθονίοις μετὰ τῶν ἀρωμάτων, καθὼς ἔθος ἐστὶ τοῖς Ἰουδαίοις ἐνταφιάζειν, *Joh.* XIX. 39. 40. Quæ cum apud ſepulturam præſentes vix potuerint ignorare Mulieres, quæ vel neceſſitas, vel forte etiam occaſio novæ & amplioris Unctionis ab his faciendæ? ubi pondus *centum librarum*, materiæ aptiſſimæ ad hoc & præſtantiſſimæ, de qua latius diſſerens videri poteſt *Ill. Salmaſius in Exerc. Plin.* jam erat adductum & adhibitum. Sed, quod factum erat ab aliis, non erat factum à Mulieribus; quæ id quod minus erat neceſſarium voluerunt ex abundanti ipſæ etiam agere pro ſuo affectu in Dominum ſingulari. Eſtne vero ille ſcopus alter Mulierum ut ungerent mortuum æquè laudabilis, quam prior ut ſpectarent ſepulchrum & in mortuum inquirerent? De hoc poſteriori equidem non adeſt dubitandi ratio; ubi ſe Tertio Die reſurrecturum dixerat Dominus, in cujus eventum cognoſcendum hinc merito ibatur ab iis quarum cogitationes ab eo abduci non poterant, & quæ eum male ulterius haberi non ferebant. Sed prior ille multum habet Infirmitatis humanæ immixtum virtutibus, quæ ſe heic produnt palam. Ad quid enim Unctio illa funebris apud hunc Mortuum & Sepultum, ſi ſciviſſent & firmiter ſatis crediſſent, uti decebat poſt monitiones iteratas hoſtibus ipſis non ignotas, eum illo ipſo Die Revicturum Incorruptibilem propria ſua virtute? Unde Inſcitia, vel Incredulitas, Mulierum heic eſt manifeſta prorſus; etiam ſi forte ſibi perſuaſiſſent virtutem aliquam Unctionis ad Reſurrectionem promovendam. Dum ab altera parte Adventus Matutinus ad Ungendum mortuum invicte arguit Amorem Jeſu maximum, qui operabatur ejus Quæſtionem in ipſa morte, eamque Maturam plane, ſine Pudore ejus & Timore hoſtium, cum lubenti Collatione omnium ad ipſius Decus & Gloriam, unde de Mulierum harum vera Fide & Pietate ſincera dubitare neutiquam licet.

In quo adventu ſupervenit Sollicitudo de Devolvendo Saxo ſepulchrali magno.

IV. Sed videndum nunc eſt latius earum inſecutum *Fatum*, ſeu id quod ipſis ita facientibus contigit, ad *Animum*, ad *Oculos*, & tandem ad *Aures*. Ad *Animum* ſpectat *Anxia ſollicitudo*, qua affectæ feruntur, in ſuo Adventu ad Sepulchrum, non jam inchoato demum per exitum, nec finito prorſus per Sepul-

chri ipsius conspectum, sed promoto verius ad Sepulchri Viciniam; & quam refert *Marcus Cap.* xvi. *vers.* 3. 4. ϗ ἔλεγον πρὸς ἑαυτάς, τίς ἀποκυλίσει ἡμῖν τὸν λίθον ἐκ τῆς θύρας τοῦ μνημείου; &c. ἦν γὰρ μέγας σφόδρα, quod illuc verius quam ad proxime interpositum pertinet. Per quæ verba reducimur ad id quod à *Josepho* factum fuerat, quando ad monumentum suum novum saxeum, post positum in eo Corpus Jesu, *advolverat saxum magnum ad ostium Matt.* xxvii. 60. &c. ne illud cuiquam seu feræ seu homini pateret facile ad auferendum aut lædendum aut probro ullo afficiendum sepulti corpus; ad hoc cum ipse solus minime sufficeret, adhibito indubie auxilio hominum quin & instrumentorum sufficienti. Quod saxum cum dicatur à *Matthæo* simpliciter *magnum*, & à *Marco* etiam *magnum valde*, uti & hodie similem in modum sepulchra nostra occluduntur; hinc mirandum est minime, quod, antea affectus sui fervore abreptæ ne de eo cogitarent ocyus, nunc *ad se* ipsas intus corde, & mutuo extus ore, Mulieres debiles solæ, *dicant*, anxie prorsus, *quis nobis*, ingressuris visuris & uncturis, *saxum*, illud magnum, *ab*, vel *ex*, *monumenti ostio devolvet?* Viderant namque, & hinc noverant optime, illud ei impositum esse. Secus se res autem habebat respectu Obsignationis & Custodiæ Militaris, à qua nullum metuebant obstaculum, quod certe metuere majus etiam debuissent si illud cognovissent. Sed nesciverunt ista, quæ facta erant à Sacerdotibus Pilati concessione, post abitum Mulierum à Sepulchro clauso, die demum insecuto post Sepulturam, secundum illud *Matt.* xxvii. 62. τῇ δὲ ἐπαύριον, ἥτις ἐςὶ μετὰ τὴν παρασκευὴν συνήχθησαν οἱ ἀρχιερεῖς ϗ οἱ Φαρισαῖοι πρὸς Πιλάτον, λέγοντες, &c. In isto autem Mulierum Anxiarum exemplo videre licet, quæ & quantæ difficultates sæpe piis obveniant in exsequendis etiam propositis bonis; sed quæ in defectu consilii humani à Deo ipso facile tollantur.

V. Ita profecto heic contigisse liquet per illa quæ ad *Oculos* Mulierum harum se prodiderunt, primum quidem *Lætius* quid, dein *Tristius*, & tandem *Magnificum* aliud prorsus varii effectus. *Lætius* utique erat, quod *Marcus* interposuit apud Mulierum Incertitudinem, ϗ ἀναβλέψασαι θεωροῦσιν, ὅτι ἀποκεκύλιςαι ὁ λίθος: pro quo *Lucas* habet, εὗρον δὲ τὸν λίθον ἀποκεκυ-

Quæ sublata fuit per conspectum Saxi ejusdem jam ablati cum adessent.

 κεκυ-

κεκυλισμένον ἀπὸ τοῦ μνημείου. Et dum prope Sepulchrum in anxietate ſua hærent, *oculos attollentes*, & reſpicientes verſus ſepulchrum, *quod ſaxum eſſet devolutum* modo, de quo devolvendo erant ſollicitæ, *vident*, clare & certo ſatis, atque ita non tantum ſepulchrum apertum, ſed & *ſaxum* adjacens etiamnum in vicinia *inveniunt*. Quod indubie fuit ex earum voto; factum nempe per Angelum deſcendentem, quod tamen ipſæ hactenus vix aut non ſciebant. Etiamſi poſſit facile cogitari ratio, per quam idem vix plene placuerit Mulieribus, ex ignorantia cauſæ & modi apertionis ſepulchri; quando illud quidem forte potuiſſet eſſe factum per Amicos & Joſephum ad curandum melius cadaver, ſed & non minus per Hoſtes Judæos, opprobrium ei illaturos & abducturos à notitia omni amicorum, vel per Milites, quos illuc miſſos deprehendebant nempe, adeo ut ad viſionem & unctionem propoſitam pervenire non daretur ipſis modo. Unde iſta ex hoc Devoluto Saxo lætitia fuit conſternatione & metu veriſimiliter temperata admodum.

Sed commutata cum Dolore haud parvo, ubi ingreſſæ non invenerunt Domini Corpus in ſepulchro.

VI. Qui affectus poſteriores valde aucti debent cenſeri, per *Viſum* alterum longe *Triſtius*, quod in monumentum apertum *ingreſſæ*, εἰσελθοῦσαι, ſeu *intra ſeptum* exterius, ſeu *in ſpecum* quoque inferiorem in quam alias proſpicere licebat, ſecundum ea quæ latius heic habet *Grotius ad Matth. &c. Domini Jeſu Corpus*, illic antea depoſitum, *non invenerint* amplius, narrante partim *Marco*, partim *Luca*. Enimvero debebat quidem hoc eſſe argumentum maximæ Lætitiæ in Mulieribus; ubi ſic jam ſperare dabatur, ſi nondum ſcire, non eſſe Jeſum amplius inter Mortuos, ſed Redivivum reliquiſſe ſepulchrum. Attamen id adhuc minus exſpectantes illæ venerant ad videndum & ungendum Chriſti corpus, quod ipſis per hujus abſentiam non licebat, ceſſante ſic illius itionis ſcopo prorſus. Et licet poſſet vivus exiiſſe, non minus tamen potuiſſet ille ab hoſtibus eſſe abductus. Unde pravæ ſuſpicionis, & hinc doloris, aderat ratio juſta, quam Maria Magdalena cum fletu valido palam teſtata eſſe fertur *Joh.* XX. 2. 13. *Suſtulerunt Dominum è monumento, & non ſcimus ubi poſuerint eum.* Sicuti & *Lucas* refert *Cap.* XXIV. 4. διαπορεῖσθαι αὐτὰς περὶ τούτου, *mente conſternatas fuiſſe eas de iſto* apud *Vul-*

Vulgatum, ſeu *in ea re hæſitaſſe* eas apud *Bezam*, ܗܘܝ̈ ܠܡܬܡܗܘ ܥܠ ܗܕܐ apud *Syrum*, &c.

VII. Ut vero à ſuſpicione iſthac iniqua liberarentur quantocyus, *Viſus* ulterior acceſſit *Magnificentiſſimus*, & vere pluſquam humanus. *Ingreſſæ enim in monumentum* εἶδον νεανίσκον καθήμενον ἐν τοῖς δεξιοῖς, περιβεβλημένον στολὴν λευκήν, καὶ ἐξεθαμβήθησαν, uti refert *Marcus*; dum *Lucas* habet, καὶ ἰδοὺ δύο ἄνδρες ἐπέστησαν αὐταῖς ἐν ἐσθήσεσιν ἀστραπτούσαις, ἐμφόβων δὲ γενομένων αὐτῶν καὶ κλινουσῶν τὸ πρόσωπον εἰς τὴν γῆν. Cum quibus confer id quod in hiſtoria Mariæ Magdalenæ occurrit adhuc de *conſpectu Duorum Angelorum in albis*, *ſedentium*, *unius ad caput*, *& unius ad pedes*, *ubi jacuerat corpus Jeſu*, quod huc etiam una vel alia ratione ſpectat, ex *Joh.* xx. 12. Nec non quod apud *Matthæum* eſt de *Angelo* viſo ſedente ſuper ſaxum devolutum, cujus *Aſpectus* erat *ut fulgur*, *& Indumentum album ut nix*; de quo directe ad Cuſtodes perculſos ſpectante egimus antea *Cap. III.* & qui etiam ad Mulieres locutus, ab his, ſive eodem ſive vicino aliquo loco, viſus fuiſſe cenſeri debet omnino. Repete ergo heic de illius Angeli Dominici ſplendore cœleſti antea dicta. Et repræſenta tibi, ſive eundem, ſive alium Angelum Domini, in forma virili *Juvenis*, præſtantis & validi, ejuſque præter corporis ſplendorem *ſtola* demiſſa honeſtatis & honoris indice, & *candida induti*, qui *à monumenti dextris*, partibus extra aut intra illud, *ſedeat*, quem *viderint* Mulieres. Quin & amplius, quod notabile prorſus eſſe arguit additum *ecce*, Angelos à ſpecie aſſumpta dictos *Viros*, numero *Duos*, qui *in veſtibus fulgurantibus*, adeo ſplendidis, *illis*, Mulieribus in monumentum aliquouſque ingreſſis, *adſtiterunt*, ſeu *ſupervenerunt*, repente præter exſpectationem. Quos quidem eoſdem *Johannes* deſignaſſe videtur per *Angelos Duos in albis*, *ſedentes*, intus in ſepulchro, *unum ad caput & unum ad pedes*, *ubi corpus Jeſu jacuerat*, ſed jam non amplius deprehendebatur. Qualis Angeli pluſquam unius Præſentia conſpicua, digna Domino & conditione ejus glorioſa, indicium quidem præbebat lætum Sepulchri aperti & Abſentiæ Chriſti ex eo, non per hoſtium vel aliorum quorumcunque hominum vim aut fraudem, ſed per Dei ipſius diſpoſitionem

Nactæ tum illuſtrem Conſpectum Angelicum, in cujus narratione diverſa apud Euangeliſtas nulla eſt Adverſitas vera.

cœleſtem, ad Domini Reſurgentis gloriam, qui ſic ab Angelis ſpectabatur. Attamen non ceſſabat perterrefacere has Mulieres, infirmas & humanæ infirmitatis multiplicis ſibi conſcias; uti ſolitum hoc in ſanctiſſimis quibusvis ab omni ævo, *coll. Luc.* I. 12. 29. 11. 9. *&c.* Quemadmodum haud exiguum terroris gradum deſignavit heic *Marcus* per verbum ἐξεθαμβήθησαν, *obſtupuerunt* apud *Vulgatum*, *expaverunt* apud *Bezam*; & ſimiliter *Lucas*, dicens eas *factas* ἐμφόβους, atque hinc *faciem in terram inclinantes*, dum non amplius apparentes Angelos aſpicere vel poterant vel audebant. Quod multum adhuc abeſt ab eo quod de Cuſtodibus ſepulchri legitur, eos præ metu *factos quaſi mortuos*.

Quem & excepit Sermo Angelicus ad Mulieres, tum Dehortativus, tum Inſtructivus, tum Imperativus & Promiſſivus.

VIII. Acceſſit ergo ad Mulieres erigendas & plenius de re geſta inſtruendas *Sermo*, ab iis auditus, ex Angeli unius aut duorum ore. Vel enim unus tantum eſt locutus nomine communi, vel & alter confirmavit unius dicta hoc vel illo verbo & modo; quo pacto nulla heic eſt pugna inter Euangeliſtas, ſingulariter & pluraliter loquentes. Et habet iſte Sermo Angelicus ad Mulieres latior varias partes. Quarum prima eſt *Dehortativa*, cum *Ratione* addita; μὴ φοβεῖσθε ὑμεῖς apud unum, μὴ ἐκθαμβεῖσθε apud alium Euangeliſtam, *vos*, non perinde ut cuſtodes, *ne metuite*, quidquam mali inſoliti, à nobis heic ad miniſterium & gloriam Domini apparentibus, vel etiam à Deo ob peccata veſtra manifeſta vel occulta, & accenſam per ea iram illius, utique *ne obſtupeſcite*, hinc futuræ inidoneæ ad audiendum cum fructu quæ vobis dicenda habemus & vos audire cum attentione & reverentia ac fide & obſequio decet; ſiquidem *Jeſum*, illum *Nazarenum*, appellatione contempta ab educationis loco ſic communiter dictum, ſed ſecundum vaticinia de illo *Germine* futuro & dicendo, illum *crucifixum*, tam nefarie & probroſe à Judæis per Romanos, quem qui ignorant vel oderunt metuendi ſibi rationem habent ſoli, nunc etiam manifeſtam, *quæritis*, amorem veſtrum in eum ſic opere ipſo demonſtrantes, & hoc nobis *notum eſt* ſic ſatis, ut bonum nunc pro malo vobis annunciandum & curandum quoque habeamus. Quæ eſt ipſiſſima Euangelii vox, oppoſita illi Legis Metum denuncianti tranſgreſſoribus & operanti, *coll. Luc.* 11. 10. 11. *&c.* Altera ſequitur

quitur Pars *Instructiva*, cum *Probatione* per *Interrogationem* primum; *Quid quæritis*, non utique Jesum simpliciter quod erat summopere laudabile, sed hunc adhuc *cum mortuis*, seu inter mortuos & sepultos qui in monumentis quiescunt, cum jam iterum & magis quam antea unquam sit *vivus*? Quæ vere Mulierum harum erat culpabilis infirmitas, & hinc redarguenda blande simul & serio. Dein per *Assertionem*; *Non est heic*, in monumento amplius, secundum Corpus & Humanitatem suam, *nam*, vel *sed*, *suscitatus est*, ἠγέρθη, in vitam immortalem potentissime revocatus morte triumphata, *sicuti dixit*, ipse antea, & vos *meminisse* potestis ac debetis, *qualiter vobis sit locutus*, *cum adhuc esset in Galilæa*, procul hinc apud suos, *dicens*, *Filium hominis* (se ipsum designans, hominem verum ex hominibus, vilitate primum & dein gloria excellentissimum, & ab ævo in aliorum salutem promissum,) *in hominum peccatorum*, præ aliis impurorum & damnabilium, *manus*, seu potestatem affligentem & perdentem, *tradi*, à suis, consequenter *& crucifigi*, crudeliter sic ad mortem adactum, *oportet* quidem, secundum vaticinia infallibilia, & consilium Dei immutabile, & hujus gloriosas perfectiones demonstrandas clare in peccantium salute, quod nec ille hinc subterfugere conabitur; sed & *resurgere*, ἀναστῆναι, devicta ab ipso morte & relicto sepulchro, & quidem *die tertio*, qui est hodiernus, non citius nec serius, *coll. Matt.* XVI. 21. XVII. 22. 23. XX. 18. 19. *&c.* quod non minus oportebat per prædictiones veteres, decretumque & gloriam Dei, & Electorum salutem. De cujus verbi ipsius Eventu præsente si etiamnum ullo modo dubitatis, *ecce locus ubi posuerant eum*, in cruce mortuum prius, & *ubi Dominus* ille vester & noster, imo omnium, hinc *jacebat*, *venite*, propius ad illum, & *videte*, eundem jam vacuum & ab illo redivivo relictum ipsæ. Tertia ad hæc subjicitur Pars Sermonis *Imperativa*, simul & *Promissiva*. *Sed abite*, hinc modo vos, ubi temere & inepte eum amplius quæratis unquam imposterum, aut sanctitatem aliquam specialem dehinc somnietis; & *profectæ cito*, sine ulla mora ulteriore aut tarditate itineris, ad *ejus Discipulos*, præcipuos & quosque alios, minime prætermisso aut postposito *Petro*, qui præ aliis peccavit primum, & deinde flevit, quem-

que ſi ut reliquorum Principem & Caput heic ſpectari voluiſſent Angeli ſolum potius vel primum nominaſſent, vos conferte, ut *dicatis* eis, ad communem eorum lætitiam vobiſcum, *quod à mortuis ſit ſuſcitatus* veriſſime, quin & *ecce*, rem magnam certam & bene notandam, *in Galilæam*, patriam & ſolitam magis ejus & diſcipulorum plurimorum manſionem, *vobis*, Mulieribus eum quærentibus ſimul ac Diſcipulis, *præit*, ſeu certo & cito præibit, (erat enim adhucdum in Jeroſolymæ vicinia, ubi & viſus fuerat hoc die,) *ubi*, non ſolum vel primum omnium, ſed præ aliis locis, *eum* redivivum *videbitis*, communiter, illuſtri modo, & ad πληροφορίαν veſtram, *ſicut vobis dixit*, ante mortem ſuam, *coll. Matt.* XXVI. 32. determinato etiam certo ad hoc monte *Matt.* XXVIII. 16. nec excluſo omni tamen conſpectu priori. Quod poſtremum Mandatum cum Promiſſo, juxta alia omnia, valide inſinuatur ab Angelo apud *Matthæum*; *Ecce dixi vobis*, defunctus meo apud vos munere, per quod inexcuſabiliter ad officium veſtrum vocati idem credendum & præſtandum per omnia habetis.

Factum inſecutum Mulierum harum, quæ ad hæc recordatæ verborum Chriſti, à monumento reverſæ in Urbem eum affectu magno & vario, Diſcipulis fata ſua annunciaverunt celerrime.

IX. A Fato hoc Mulierum redimus ad earum *Factum* poſterius. Præmiſit heic *Lucas* ſolus, eas *verborum illius*, in Galilæa dictorum, de ſua Traditione, Crucifixione, & Reſurrectione Tertii Diei, ſatis clare & plene, *recordatas eſſe*, ad Angelicam monitionem, adeoque de iis antea neglectis aut non ſatis obſervatis ſeriò cogitaſſe; uti hoc erat decentiſſimum, atque ita uſum Verbi Divini à ſe auditi habent pii frequenter ſeriorem longe, Spiritu illud animis eorum inſinuante, etiam in Morte ipſa. Sed diſcimus ex aliis Euangeliſtis duobus æque quam Luca, quod Mulieres, *à monumento egreſſæ*, *cito* etiam, fine mora, & tarditate ulla, & *reverſæ*, in urbem ubi diſcipulorum manſionem ſolitam vel & præſentem, ſeu communem ſeu & diſtinctam, noverant, *cum* vario & *magno* affectu, tum *metus*, ab inſolito potiſſimum viſu, cum animi incertitudine, tum *gaudii*, à Reſurrectionis accepto nuncio, (τρόμον καὶ ἔκστασιν, *horrorem & ſtuporem*, tanquam prævalentem fere nominante ſolum *Marco*, quo *tenebantur*, atque iterum addente eas *metuiſſe*,) *cucurrerint* quantum poterant, etiam per ſpeciem *fugæ*, nuſquam ſe detineri paſſæ, *nec* etiam

cui-

cuiquam, alii præsenti aut obvio qui abuti varie possit in suum incommodum, (quod minime ad Apostolos ipsos extendere licet,) *quidquam dicentes*, quod nec jussæ erant facere, atque Christi *Discipulis*, *Undecim illis* post Judæ desertionem reliquis, strictius dictis *Apostolis*, quin *&* *reliquis omnibus* apud *Lucam*, *annunciaverint*, plene & distincte illa *dicentes*, quæ fecerant quæque ipsis ad animum visum & auditum contigerant modo. Dum non erant qui impedirent, vel Judæi gestorum inscii, vel Milites perculsi aut dilapsi. Quod institutum laudabile fuit per omnia; uti adhuc omnes pios decet gratiam sibi factam cum aliis communicare decenter, *coll. Psal* LXVI. 16. *&c.* nec tacere Domini sui gloriam, in qua & alii fratres nobiscum exsultent.

X. Hactenus cum apud Mulieres Pias hæserimus, nunc ad Viros *Discipulos* progrediendum erit, ad quos Mulieres missæ venerunt. De hisce autem nihil heic quidem habent *Matthæus* & *Marcus*, sed notabilia duo *Lucas* & *Johannes*. Prior enim dicit communiter de illis quos antea *Undecim* & *Reliquos omnes* non modo sed & *Apostolos* dixerat *Cap.* XXIV. 11. 12. quod ad illorum dedecus facit magnum, ϗ ἐφάνησαν ἐνώπιον αὐτῶν ὡσεὶ λῆρος τὰ ῥήματα αὐτῶν ϗ ἠπίστουν αὐταῖς. *Earum*, Mulierum nunciantium, *verba*, de Factis non adeo quam Visis & Auditis à se, dicenda & dicta ex Angelorum jussu, *sicut nugamentum*, vanum & futile, nulla attentione vel fide dignum, seu *deliramentum*, uti hanc vocem cum *Vulgato* retinuit *Beza*, (satis verisimiliter petitam ex λῆρος & δὴ asseverativo, pro eo quod alii ex *de* & *lira* derivant quasi diceret aberrationem,) *coram illis*, seu *ante illos*, seu *apud illos*, *apparuerunt*, seu *visa sunt*; non quod pro Mulierum, à se rectius cognitarum & æstimatarum, mendaciis haberent, sed quod eas phantasia aut metu & spe sua deceptas putarent. Atque hinc *illis non crediderunt*, in dictis suis, uti decuerat, sive nullo modo, sive plene satis, dubitantes valde ex adverso. Quod factum indecentissimum, nec eventui quem Dominus antea credere & sperare firmiter jusserat ipse, nec nuncio Angelico per testes fidos adducto, nec conspectui Sepulchri Aperti & Vacui reperti, fidem, sed ista in deliramentis habere, ita arguit piorum in fide Infirmitates summas, ut à poste-

Discipulorum fidelium ad ista audita incredulitas, à quibus tamen heic magnopere se distinxit Petrus, ad monumentum currens, & in illud se ita inclinans, ut non Dominum sed linteamina illic videret, & cum admiratione inde abiret.

posteriori tamen faciat ad firmamentum rei ipsius, æque quam Thomæ Incredulitas etiam serior, post Domini Redivivi Conspectum Apostolicum. Ab ista tamen Incredulitatis Apostolicæ macula communiori excipit *Lucas*, si non in totum certe in tantum, *Petrum*, notum & magnum illum Apostolum, quem sceleris maximi conscientia in fletum amarum jam antea conjecerat. Ille enim ex *Lucæ* testimonio, *surgens* de loco quo erat manens, propter mentis suæ commotionem validam (ad audita à Mulieribus, *ad monumentum*, Domini sepulti, *cucurrit*, celeriter, *&* *procubuit*, παρακύψας, vel *prospexit* deorsum in illud excavatum, vel & curiose *se inclinavit* ad introspiciendum. Dum de hoc verbo, alias quoque lecto *Jac.* I. 25. I *Pet.* I. 12. etiam apud *Siracidem Cap.* XXI. 26. ἄφρων ἀπὸ θύρας παρακύπτει εἰς οἰκίαν, ἀνὴρ δὲ πεπαιδευμένος ἔξω στήσεται, recte notavit *Beza*; Τὸ παρακύπτειν *à consequenti significat prono capite & propenso collo diligentius introspicere, nisi quum* παρὰ *designat præteritionem ac contemptum. Tunc enim declarat obiter & quasi prætereundo limis oculis aspicere, ut si præteriens alicujus ædes caput immittas, & eo vix conspecto statim discedas, pro quo Latini dicunt, à limine salutare. Est igitur procumbendi vocabulum nimis generale, prospiciendi vero improprium. Neque vero hæc observatio inanis est, ita enim significatur, Petrum rem totam diligenter esse perscrutatum, quo minus est nobis dubitandum de hujus historiæ fide.* Sic autem procumbens, seu prospiciens, seu inclinans se, non Jesum illic in monumento depositum, sed *linteamina*, ὀθόνια, seu fascias quibus ipsius corpus involutum secundum mortuorum modum fuerat, *coll. Matt.* XXVII. 59. *jacentia sola*, sine corpore involuto, *videt*, clare distincte & certo; atque *abiit* mox, *factum*, absentis corporis & linteaminum relictorum, *admirans*, cum ignorantia & dubitatione de causa & modo, πρὸς ἑαυτὸν, quod si referas ad abitum dicit *ad se*, vel suam mansionem priorem, *coll. Joh.* XX. 10. *&c.* sin ad admirationem, notat *apud se*, seu animum suum absque multa loquela, *coll. Luc.* XVIII. 11. XX. 14. *&c.*

Historia Johannis de Gestis Mariæ Magdalenæ

XI. Paulò pleniora sunt quæ heic scripsit *Johannes Cap.* XX. *v.* 2 — 10. Is, de aliis Mulieribus plane tacens, de sola dixit *Maria Magdalene*, quod videns saxum sublatum ex monumento,

mento, sine ulla adhuc mentione Angeli Visi vel Auditi, non ad Discipulos communiter, sed *ad Simonem Petrum*, antiquo & novo nomine sic satis distinctum ab aliis omnibus, quin & *ad Discipulum Alterum, quem Jesus*, præ aliis magnopere, ob rationem incertam sed justissimam indubie, *diligebat*, coll. *Joh.* XIII. 23. XXI. 20. nempe Johannem, Zebedæi filium, sic se ipsum describere solitum, *cucurrerit & venerit*, sive uno communi sive distincto etiam sed vicino loco, vel propter hujus situm propiorem, vel ob æstimationem horum Apostolorum majorem, vel ob aliam aliquam causam planè incertam, (*solos nominari principes* discipulorum, scripsit *Vossius*, *quibuscum si non solis præcipue tamen sermo fuit, qui & soli cucurrisse ad visendum sepulchrum referuntur*,) *illisque dixerit* simul, cum dolore & sollicitudine magna, nec non exspectatione judicii consilii & auxilii ab his, *Dominum*, nostrum præ aliis, in sepulchro repositum, *ex monumento*, illo ad quod veneram, *sustulerunt*, sive hi sive illi quos ignoro, *& ubi eum posuerint*, hi qui sustulerunt animo seu bono seu potius malo, *non scimus*, ego cum aliis Mulieribus sociis. Per quam Mariæ querelam acerbam, quæ scientiam vel fidem Resurrectionis factæ præsentem excludit manifeste satis, excitati hi Apostoli Duo, *Petrus & Discipulus Alter* descriptus, à Cleopa pluraliter dicti τινὲς τῶν σὺν ἡμῖν *Luc.* XXIV. 24. in scenam prodeunt, tanquam aliquid communiter facientes cum ejus fructu, & aliquid singulariter deinde, tandem & communiter rursus. Tribuitur enim Utrique, quod *exiverit* ex urbe & mansione sua, unus cum altero, & *ad monumentum* sepulchrale Christi extra urbem venerint, illuc *currendo*, festinato satis gressu ex zeli vehementia, *simul*, eodem tempore, & juncti ab initio. Sed tribuitur singulariter *Discipulo Alteri*, quod *præcurrerit* in itionis progressu, *celerius quam Petrus*, non ex zelo majori, sed ex corporis dispositione ad Cursum Aptiori per ætatem & qualitates forte alias, atque sic ipse *ad monumentum venerit prior*, post se relinquens Petrum zeli sui & cursus vehementia; quando *se inclinans* παρακύψας, in monumentum illud, *coll. vers.* 11. *Luc.* XXIV. 12. *linteamina*, quibus involutum fuerat Domini Cadaver, *fascias* sive *institas* mavult *Vossius*, *videt jacentia* illic, attamen *non ingreditur* mox in monumentum, ad hoc

lenæ cum Petro & Johanne ad hæc confertur.

 potius

potius exſpectans Petrum. Tribuitur hinc *Simoni Petro*, quod & ipſe Diſcipulum Alterum *ſequens*, minus celeri curſu, *venerit ad monumentum*, *in illud* etiam ante alterum *ingreſſus*; *videritque* adeo, diſtinctius & ipſe, *linteamina jacentia*, nec non *ſudarium*, *quod ſuper* Chriſti *capite fuerat*, ex recepto apud mortuos more, *coll. Joh.* XI. 44. (quam vocem, origine veriſimiliter Latinam, ut Hebræam habent etiam *Chaldæi* & *Rabbini*, atque retinuit *Syrus*, ܣܘܕܪܐ) *non* quidem *cum linteaminibus*, reliquis, ſeu apud ea, *jacens*, *ſed involutum*, ἐντετυλιγμένον, ordinate potius quam inordinate, *ſeorſim*, à reliquis linteaminibus, *in locum unum*, ſeu *in loco uno*, monumenti ejuſdem alio. Tribuitur conſequenter etiam *Diſcipulo Alteri*, *qui ad monumentum venerat prior*, ſed tum nondum ingreſſus erat in illud tantum παρακύψας, quod & ipſe *in* illud *ſit ingreſſus*, *tunc*, exemplo Petri & forte voce ejus invitante impulſus, ut propius & plenius illic videret omnia. Unde ad utrumque rurſus ſpectat implicite vel explicite, potius quam ad unum Johannem cum Petri excluſione, ille eventus, quod *viderit* ſepulchrum vacuum cum relictis illic involucris ſolis corporis & capitis, quibus Lazarus prodiens adhuc cinctus erat *Joh.* XI. 44. δεδεμένος τοὺς πόδας καὶ τὰς χεῖρας κειρίαις, καὶ ἡ ὄψις αὐτοῦ σουδαρίῳ περιεδέδετο; idque videns *crediderit*, imbecillius forte magis quam firmius adhuc, non jam ablatum eſſe Jeſu corpus, quod tamen volunt complures ex *verſ.* 9. ſed illum vere reſurrexiſſe potius. Dum *ex mortuis reſurgere eum oportere* docentem *Scripturam*, Sacram & Divinam, Vatum antiquorum, οὐδέπω ᾔδεισαν, *nondum* antea *noverant*, ſeu cum intellectu vero perſpectum habuerant, prædictiones ipſius Chriſti forte habentes pro improprie dictis & ſic capiendis; contrario nunc conſtante ex eventu, quando non tantum Chriſtus non eſſe amplius in ſepulchro deprehendebatur ad examen duorum adeo accuratum, ſed & lintea ſepulchralia mortui in eo erant relicta, quibus ipſe nec opus habebat nec conſtrictus teneri poterat Redivivus, & quæ abſtuliſſent indubie qui corpus ejus fuiſſent forte ſuffurati ſeu bono ſeu malo animo. Quo quidem pacto in Pluſquam Perfecto rectius capi putamus οὐδέπω γὰρ ᾔδεισαν, quod plures in Perfecto reddunt; quaſi

quasi vel solus Johannes heic jam credidisse diceretur, vel utriusque fides tantum spectaret ad corpus seu non repertum in sepulchro seu raptim ablatum, non autem vitæ redditum. Prout sic ipse cum aliis habet Grotius *ad vers. 9. Est αἰτιολογικὸν τοῦ σιωπωμένου, q. d. Corpus illud vitæ redditum nondum credebat Johannes, nam & ille & Discipuli alii nondum satis perceperant id quod Scriptura prædixerat de ejus Resurrectione. Sæpe quidem audiverant Dominum id pollicentem, sed rei magnitudo & ingenii tarditas obstabat, quo minus hoc in animum admitterent &c.* Qui ergo *Discipuli* Duo insignes, Petrus & Johannes, venerant ad sepulchrum non credentes, hi post examen decens *abierunt rursus*, cum respectu non ad abitum priorem, sed ad accessum, seu inde redierunt πρὸς ἑαυτοὺς, *ad se*, seu ad mansionem suam solitam communem vel propriam, potius quam *ad suos*, quod substituit *Beza*, credentes jam post inspectionem propriam monumenti. Et quorsum manerent heic amplius? vel & alias irent, nescientes ubi Dominum essent reperturi? nisi ad sua & suos, ac habendos inter se sermones fidei & pietati convenientes.

XII. Enimvero non una nec levis difficultas heic videtur, ad *Johannem* cum *Luca* & *Euangelistis* aliis rite conciliandum. Id quidem levius est, quod unius *Petri* meminerit *Lucas*, cum Johannes facti sui optime conscius se sub *Discipuli Alterius* Dilecti nomine junxerit, etiam ut Præcursorem, sed serius tamen ingressum in monumentum. Ad hoc enim optime dicitur, quod Petrum quidem solum nominaverit *Lucas*, sed Alterum non excluserit, nec dixerit illum solum fuisse & unicum, qui accurrit & viderit. Unde optime narratio unius ex altero Euangelista suppletur, qui Lucæ testimonium de Petro simul firmavit. Nec illud est majoris ponderis; vel quod *Lucas* meminerit solius *Inclinationis* Petri, per quam sane Ingressum conjunctum non negavit, uti nec Johannes per Ingressum hunc celerem negasse censendus est Inclinationem priorem; vel quod *linteaminum* à Petro visorum *solorum* idem meminerit, ad quæ capitis sudarium commode referas, dum per additum μόνον hoc non excluditur sed ipsum Christi Corpus; vel quod secundum ipsum post inclinationem & visum linteaminum *abierit*, quod factum immediate sine præcedenti ingressu

Leviora quædam Dubia hinc orta solvuntur.

non

non narrat ſane; vel denique quod ſolam ille Petro tribuit *admirationem*, per quam equidem fides ejus implicite à Johanne tradita non negatur omnis, *coll. Luc.* 11. 18. 33. *&c.* Quamquam poſtremum hoc ipſe inculcaverit *Beza* noſter; *Johannes igitur ſolus jam tum hoc credidit, Chriſtum reſurrexiſſe, Petrus autem admirabundus, & neutram in partem inclinans, ſolus in urbem rediit &c. Maria vero manſit incredula. Triplex hic igitur exemplum habemus, unum fidei in Joanne, alterum admirationis cum incredulitate certantis in Petro, tertium incredulitatis in Maria &c.*

Quin & graviora, quæ ad Mariam Magdalenam potiſſimum ſpectant.

XIII. Sed multo graviora ſunt dubia, quæ contra Johannis hiſtoriam de Maria Magdalena heic moventur ex aliis Euangeliſtis. Illa nempe heic ab initio ad finem ſola prodit, abſque minimo Mulierum aliarum indicio, quas tamen alii juxta eam nominant. Atque illa dein, ſaxum devolutum cernens, nihil vero aliud videns aut audiens, fertur ad Petrum & Alterum Diſcipulum cucurriſſe, ad nunciandam Domini Ablationem ex Sepulchro; cum alii narrent Mulieres communiter in Sepulchrum Apertum eſſe ingreſſas, nec inde diſceſſiſſe ante Viſum & Auditum Angelorum, qui etiam juſſerunt ad Petrum aliosque Diſcipulos ire cum nuncio Dominicæ Reſurrectionis, uti egerunt illæ communiter. Enimverò nec in iſtis quidquam pugnæ veræ reperietur à pie attendentibus. Quod enim attinet ad nominatam à Johanne Mariam Magdalenam ſolam, eo ipſo minimè negatur aliam ullam adfuiſſe, ſiquidem & hoc diſci poteſt ex Euangeliſtis aliis & hinc commode ſuppleri. Sed ut ſimul alteri difficultati occurramus, Mariam Magdalenam ſolam nominavit Johannes, propter ſingularius ejuſdem factum, quod ſolum ipſe de hac narravit, & diſtinctum magnopere fuit ab eo quod de Mulieribus narrant reliqui. Hoc ſcilicet in hac obſcuritate eſt meridiana luce clarius, quod non ſemel ſed bis ad Monumentum venerit Maria hæc; quando illa videns ſaxum devolutum, nec quidquam hactenus aliud, citiſſime mox ad Apoſtolos Duos ſe recepit ad nunciandam his Domini ablationem; & quando eadem hos ad Sepulchrum ſecuta rurſus vel comitata, dein redeuntibus etiam Diſcipulis Duobus apud Sepulchrum ſubſtitit, tunc demum Dominum ipſum videns, & ex ejus

jussu visum à se annuncians Discipulis. Unde hoc est consequens ferè aut vere necessarium, quod Maria Magdalena profundiori mane, ante alias quasdam Mulieres socias, non tamen necessariò plane solitaria, exiverit ad sepulchrum, sicuti & hoc dicitur factum, non modo πρωῒ, sed & σκοτίας ἔτι ὄυσης, *cum adhuc essent tenebræ.* Quando ad intuitum Saxi Devoluti, ante aliud visum aut auditum quidquam, adeo commota fuit, ut non exspectato Mulierum aliarum Adventu ad Petrum & Johannem cucurrerit festinatissimè; dum interim ab accedentibus reliquis Mulieribus, quæ indefinite nominantur ab Euangelistis aliis, fiebant & audiebantur, quæ illi narrant. Et quando dein redux Maria Magdalena, cum Apostolis Duobus advenit ad Sepulchrum, post ista ab aliis Mulieribus visa & audita, & has ipsas jam dimissas cum nuncio ad Apostolos proximè mandato quod injussa ad Duos jam detulerat ipsa; ad quod tamen Petri ille accursus omnino est referendus, secundum expressam Johannis narrationem, potius quam ad Mulierum omnium narrationem, post quam demum hunc quidem memoravit *Lucas*, sed absque determinatione momenti temporis quo hic contigerit. In quibus tutissime nos acquiescimus; supplente sic Johanne rem gestam, quam alii aut silentio prætermittunt, aut minus plene narrant. Dum quæ supersunt adhuc Dubia de Apparitione Christi ipsius apud Magdalenam, deinde in illa historia suam solutionem invenient.

XIV. In summam contrahentes modo hujus nostri Capitis argumentum, observamus; ab una parte, Mulieres debiles & pias, easque numero Plures, quæ procul omni animo insano & profano vis aut fraudis adhibendæ ad furandum vel decipiendum alios ad monumentum accedunt ex singulari quidem affectu, sed cum multa infirmitate, quæ sepulchrum mirabiliter apertum reperiunt in suo adventu ad illud, & illud vacuum, hinc admodum perculsæ cum nihil minus exspectassent, & quæ ad hæc vident coram non tantum Spiritus cœlestes præsentes in majestate maxima, sed & audiunt eosdem nunciantes lætam Domini Resurrectionem, atque annunciationem hujus ulteriorem serio mandantes, quarum prima Maria Magdalena hinc perperam à *Celso* apud *Origenem* ut γύνη

Pro Veritate Resurrectionis Christi fit Conclusio ex hac Historiæ parte.

πάρφιςⓈ fuit taxata; ab altera dein parte ſimul, Viros, non unum nec plures ſed Duos, & notiſſimos Apoſtolos, qui ad acceptum à Muliere nuncium, non Reſurrectionis adhuc, ſed Ablationis Domini, adeoque præter omne conſilium aut propoſitum ſuum aliquod fraudulentum, ad quod exſequendum neutiquam erant inſtructi, nec per animi ſui dejectionem apti, ad Sepulchrum accurrunt, idemque poſt curatiſſimum examen ita deſtitutum Corpore Chriſti reperiunt, ut per linteamina cum ſudario, quæ nec aſpernandi erant pretii, provide relicta nec ſine labore & mora ab hominibus detrahenda, haud difficulter cogitent, ipſum reſurrexiſſe modo ſecundum prædictiones Vatum & ſuas, quod antea cogitare non potuerant. Quod poſtremum quam maxime etiam urſit olim *Sedulius*

— — — — Fare improbe cuſtos,
Reſponde ſcelerata cohors, ſi Chriſtus, ut audes
Dicere, concluſo furtim productus ab antro
Sopitus latuit, cujus jacet intus amictus?
Cujus ad exuvias ſedet angelus? anne beati
Corporis ablator velocius eſſe putavit
Solvere conjectum quam devectare ligatum?
Cum mora ſit furtis contraria, cautius ergo
Cum domino potuere magis ſua lintea tolli.

Atque ita facit illud indubie quam plurimum ad Fidem Dominicæ Reſurrectionis glorioſæ; ad quam & hæc Euangelii pars omnino ordinata eſt à Deo, per Spiritum eandem operaturo in Electis ſuis ad ipſorum Vitam ſpiritualem & æternam.

CAPUT SEPTIMUM.

Quo de Apparitionibus Chriſti ipſius Redivivi tractatur generalius.

Hactenus non Viſus ipſe Chriſtus, ſe ipſum porro Redivivum

Quamquam non haberent Diſcipuli primi, vel & nos poſt eos, juſtam ullam rationem dubitandi de Dominica Reſurrectione, poſt quam in talibus rerum & temporis circumſtantiis Vacuum à Mulieribus & Viris repertum eſſet Sepul-

pulchrum, quin & per Angelos gloriosissimos immediate vel mediate acceptum ejus Nuncium cœlitus; lubuit tamen Domino nostro, ad Discipulorum & nostri per eos, convictionem pleniorem, se ipsum quoque multis vicibus & modis Redivivum exhibere suis, uti antea promiserat se facturum, *coll. Joh.* XVI. 16. *&c.* Quam ob rem & dixit Petrus *Act.* X. 40. 41. τοῦτον ὁ Θεὸς ἤγειρε τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, καὶ ἔδωκεν αὐτὸν ἐμφανῆ γενέσθαι, οὐ παντὶ τῷ λαῷ, ἀλλὰ μάρτυσι τοῖς προκεχειροτονημένοις ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ἡμῖν οἵτινες συνεφάγομεν καὶ συνεπίομεν αὐτῷ μετὰ τὸ ἀναστῆναι αὐτὸν ἐκ νεκρῶν. Et scripsit *Lucas Act.* I. 3. 4. *Quibus &*, Apostolis, παρέστησεν ἑαυτὸν ζῶντα μετὰ τὸ παθεῖν αὐτὸν ἐν πολλοῖς τεκμηρίοις, δι' ἡμερῶν τεσσαράκοντα ὀπτανόμενος αὐτοῖς, καὶ λέγων τὰ περὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, καὶ συναλιζόμενος μετ' αὐτῶν παρήγγειλεν αὐτοῖς ἀπὸ Ἱεροσολύμων μὴ χωρίζεσθαι, ἀλλὰ περιμένειν τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ πατρός, *&c.*

quoque exhibuit coram.

II. De quibus Domini Redivivi Apparitionibus quædam Generalius prænotamus merito, antequam ad Specialem earum historiam tradendam transeamus. *Apparitionum* heic utimur nomine, pro illo φαίνεσθαι *Marc.* XVI. 9. φανεροῦσθαι *vers.* 12. 14. ἐμφανῆ γενέσθαι *Act.* X. 40. παριστάνειν ἑαυτὸν ζῶντα *Act.* I. 3. *videri Marc.* XVI. 11. *Luc.* XXIV. 34. *&c.* Et per illud significamus, illum non adfuisse hominibus post vitam receptam in his terris, uti ante mortem adfuerat, continuata cum iis conversatione per terrestris mansionis suæ durationem vel omnem vel præcipuam. Id nec ipsius gloria major, nec discipulorum patiebatur infirmitas; qui sic etiam assuevissent nimium ipsius præsentiæ corporali. Sed tenemus & tradimus, illum se aliquando tantum præsentem manifestasse ad ipsorum sensus externos, ita ut illum vere pleneque dignoscerent. Nec determinamus extra Scripturas inepte, ubi Christus Redivivus hæserit, cum non appareret apud suos reliquo tempore. Dum stulte ponas, vel conjicias, illum vel in cœlum iterum iterumque ascendisse, vel per terras longe lateque fuisse divagatum absque sui manifestatione, vel invisibiliter præsentem apud suos mansisse; semel enim demum post quadraginta dies ascendit; nec vanæ cupidini mundum lustrandi erat subjectus; nec recepta vera Humanitas cum Invisibili prorsus præsentia consistit feliciter. Nos hominum consortio subductum, absque

Apparitiones istæ fuerunt veræ quidem, sed Temporariæ, non perpetuæ.

minus

minus necessario longiori recessu, delituisse credimus ubicunque voluerit in Dei fruitione arcta & beata; quod agnoscendum videtur, cum professione ulterioris ignorantiæ nostræ lubentissima.

Fuerunt & eædem Corporales, ad Visum, Auditum, & Tactum ipsum.

III. *Apparitiones* porro non capimus tam stricte, ut ad oculorum conspectum solum referantur, neque tam late, ut solius mentis acies heic etiam in considerationem veniat; sed sensu medio, qui ad Sensus Externos plures nos ducit. Est enim ille vere *Visus* oculis humanis, *Matt.* XXVIII. 17. *Marc.* XVI. 11 14. *Luc.* XXIV. 39. *Joh.* XX. 18. *&c.* nec ex longinquo tantum aut obscure, sed ex propinquo & clare. Sed & est ille quoque *Auditus*, loquens cum suis, ita ut non modo ex rebus & vocibus adhibitis, sed ex harum sono ipso dignosceretur satis, *coll. Joh.* XXI. 7. *&c.* Imo & est ille *Tactu* ipso simul perceptus, uti liquet ex historia Mulierum *Matt.* XXVIII. 9. dum alia tamen ratione Christus ad Magdalenam dixit *Joh.* XX. 17. μή μου ἅπτου, & ex dicto ejus ad Discipulos *Luc.* XXIV. 39. ψηλαφήσατέ με, nec non ad Thomam *Joh.* XX. 27. φέρε τὸν δάκτυλόν σου ὧδε, καὶ ἴδε τὰς χεῖράς μου, καὶ φέρε τὴν χεῖρά σου, καὶ βάλε εἰς τὴν πλευράν μου, *&c.* Ut & hoc respectu merito dixerit Johannes I *Joh.* I. I. ὃ ἀκηκόαμεν, ὃ ἑωράκαμεν τοῖς ὀφθαλμοῖς ἡμῶν, ὃ ἐθεασάμεθα, καὶ αἱ χεῖρες ἡμῶν ἐψηλάφησαν περὶ τοῦ λόγου τῆς ζωῆς. Quales Apparitiones non possunt pro mere Phantasticis aut Imaginariis, sed debent omnino pro verissimis haberi.

Blandæ item & Familiares admodum.

IV. Fuerunt & eædem *Apparitiones* satis Amicæ Blandæ & Familiares; non autem specie Majestatis Terribiles, ut in stuporem darent præsentes, extra se prorsus abreptos. Huc facit *Corporis* visi & tacti *Humana species*, & retracta ejusdem gloria, quæ ne quidem cum illa Angelorum Apparentium conferri potuit. Huc faciunt *Sermones*, serii quidem & graves, sed *gratissimi* & utilissimi, quos humano ore cum suis habuit apud quos apparebat, eos sic etiam à metu omni avocans & gaudere faciens, quin & fiduciam secum libere disserendi operans. Huc quam maxime faciunt quæ de *Cibo & Potu* cum suis sumpto, imo & ab ipsis rogato, nec non Benedictione Piscationis Apostolicæ singulari, narrat Euangelium. Ad quæ & similia spectasse heic censendus est *Lucas* in πολλοῖς

τεκμη-

τεκμηρίοις *multis argumentis* apud *Vulgatum*, *multis certissimis signis* apud *Bezam*, qui & notavit ex *Quintiliano Græcos ita vocare necessaria & indubitatissima.*

V. Hoc vero prorsus considerationem summam etiam meretur, quibus Apparitiones istæ contigerint. *Non omni*, seu *toti populo*, inquit Petrus, *sed Testibus ante designatis à Deo, nobis qui &c.* Non est ille equidem manifestatus per Apparitiones sensibiles omni populo suo, vel qui tum credebant in ipsum absque ulla exceptione, vel qui tum viverent dein ad fidem convertendi, vel qui post ipsius Ascensionem vixerunt & crediderunt, in quibus obtineret illud Christi ad Thomam *Joh.* XX. 29. μακάριοι οἱ μὴ ἰδόντες καὶ πιστεύσαντες, cum cæteroquin nec Testimonium Apostolicum necessarium in hanc rem fuisset. Sed magis heic spectari putamus tamen ad Populum totum Judaicum, tam incredulum & impium quam credentem, ex quo Christus secundum carnem ortus erat, & cui indiscriminatim se spectandum & audiendum dederat ante mortem in his terris, etiamque tangendum in amarissimis passionibus; ita ut nec Populus heic nominetur in oppositione ad Sacerdotes & Seniores, sed & hos includat. Sed quidni id factum est? inquis, quod utilissimum potuisset videri ad faciliorem populi totius fidem, vel alias ad majorem ejus convictionem. Quando ita disputabis inepte contra Domini nostri beneplacitum sanctissimum & sapientissimum, cujus rationes nobis semper exigere non licet. Dum nos illius æquitatem heic tamen facillime monstramus; ex diverso Gradu Gratiæ in Ecclesia, utili ad mutuam charitatem & excitationem, *coll.* 1 *Cor.* XII. 4. 5. 14. 15. *&c.* ex necessario exercitio Fidei, acquirendæ per studium Scripturarum, & probandæ per certamina contra scrupulos objectos, *coll.* 1 *Cor.* XI. 19. *&c.* ex ipso denique impii & increduli mundi, dudum per Christi dicta & facta convicti, promerito judicio, uti sic Judæi gratia illa singulari se indignos prorsus reddiderant, *coll. Matt.* XXIII. 39. Dum alienum magis videtur nobis, quod *Nic. Gurtlerus* ad *Dubium Secundum* suum de Vespera Apparitionis apud Discipulos causatur, Christum sic evitasse repetitas Judæorum *insidias*, *violentiam*, *aut contumeliam*, qui illi suscitato *non pepercissent.* Positive ex adverso declarat Petrus,

Neque contigerunt Populo omni, sed Testibus à Deo ante designatis fidelissimis.

L appa-

apparuiſſe Chriſtum Redivivum *Teſtibus*, per verba certa & paſſiones acerbas, ſeu *Martyribus*, ad hoc *à Deo* ipſo & Domino noſtro ſolenniter, *deſignatis*, quod inter homines ſolebat quidem fieri per χειροτονίαν *Act.* XIV. 23. 2 *Cor.* VIII. 19. heic tamen proprie locum non habentem; & quidem prius, ſeu *ante*, vel eorum Nativitatem & Mundi ipſius initia, in quem ſenſum confertur & vox προχειρίζεσθαι *Act.* XXII. 14. XXVI. 16. vel Chriſti Mortem & Reſurrectionem; qui nempe erant Apoſtoli, à Domino *electi*, ad quos & ante Aſcenſionem ſuam proxime dixit, καὶ ἔσεσθέ μοι μάρτυρες ἔν τε Ἱερουσαλὴμ, καὶ ἐν πάσῃ τῇ Ἰουδαίᾳ, καὶ Σαμαρείᾳ καὶ ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς, *Act.* I. 2. 8. Uti & hinc *Petrus* ſubjecit ipſe, καὶ παρήγγειλεν ἡμῖν κηρύξαι τῷ λαῷ, καὶ διαμαρτύρασθαι, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ ὡρισμένος ὑπὸ τοῦ θεοῦ κριτὴς ζώντων καὶ νεκρῶν. Quales Teſtes præ aliis indigebant confirmatione propria rei, à ſe prædicandæ, & ab aliis accipiendæ ad ſalutem. Et quales per αὐτοψίαν infallibiles Teſtes cum heic eſſent Plures numero, hoc ſufficere poterat & debebat apud reliquum Populum omnem, tam docentium quam diſcentium. Quamquam nec hi omnes ab Apparitionibus Chriſti Redivivi excluſi fuerint, ſed & aliqui de Populo in oppoſitione ad illum totum ſeu omnem, partem in illis habuerint; dum & ipſe à *Mulieribus* viſus & auditus fuit *Matt.* XXVIII. 9. 10. & à *plus quam Quingentis Fratribus ſimul* 1 *Cor.* XV. 6. qui ſic teſtimonium Apoſtolicum confirmarent quoque. Confer ad iſta id quod Chriſtus dixerit de ſui Manifeſtatione in Gratia Spirituali potius quam corporali hac, & Judas exponi amplius voluit *Joh.* XIV. 22. κύριε, τί γέγονεν, ὅτι ἡμῖν μέλλεις ἐμφανίζειν σεαυτὸν, καὶ οὐχὶ τῷ κόσμῳ; Facit & heic cum Petro Paulus *Act.* XIII. 31. ὃς ὤφθη ἐπὶ ἡμέρας πλείους τοῖς συναβᾶσιν αὐτῷ ἀπὸ τῆς γαλιλαίας εἰς Ἱερουσαλὴμ, οἵτινές εἰσι μάρτυρες αὐτοῦ πρὸς τὸν λαόν.

Et quidem per Dies Quadraginta.

VI. Sed quamdiu durarunt iſtæ Redivivi Jeſu Apparitiones inter homines in hac terra? Ἐπὶ ἡμέρας πλείους, *per dies multos*, dixit Paulus *Act.* XIII. 31. Δι' ἡμερῶν τεσσαράκοντα, inquit *Lucas*, *per Dies Quadraginta Act.* I. 3. poſt quos ἀνελήφθη, ſive *ſurſum aſſumptus eſt*, vel *receptus*. Per quæ verba hoc innui, quod ſingulis iſtius ſpatii diebus vel ſæpius vel ſemel apparuerit ſuis Diſcipulis, ego quidem aſſeverare nequaquam auſim, nec

nec etiam per Euangelistarum narrationem fit verisimile satis. Ex adverso hoc notari credendum est, quod Apparitiones illæ factæ sint intra illud spatium nunc & tunc, seu quandoque, tam in principio, quam in medio, & in fine ejus, adeoque veritas ejus hinc etiam constet. Si roges rationem hujus Spatii temporis, præ alio longiori vel breviori, vix habeo quod conjiciam, nedum ponam, heic magis, quam in Dominica Mansione Deserti cum Jejunio & Tentatione Diaboli, *Matt.* IV. 2. *Marc.* I. 13. *Luc.* IV. 2. & in Mosaica Mora apud Dominum *Exod.* XXXIV. 28. & in Eliæ Ambulatione I *Reg.* XIX. 8. Nisi sic compensare Dominus voluerit spatium Horarum non quidem Sepulturæ, sed Mortis suæ, & quo à suis abfuerat vel fere vel prorsus æquale totidem Diebus, quomodo Septuaginta Annorum Captivitati Dominus olim opposuerat Septuaginta Septimanas Annorum Restitutionis *Dan.* IX. 24. & Dies Secundum Annos numerantur *Ezech.* IV. 6 *&c*

VII. *Quot* autem *vicibus* intra illud spatium Dierum Quadraginta Christus apparuerit suis, quis rite & solide determinet? Dum illæ omnes neutiquam nobis in Euangelio sunt relictæ; etiam secundum illud *Johannis Cap.* XX. 30. πολλὰ μὲν οὖν καὶ ἄλλα σημεῖα ἐποίησεν ὁ Ἰησοῦς ἐνώπιον τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, ἃ οὐκ ἔστι γεγραμμένα ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ, quod, tanquam subjectum proxime post singularem gratiam Thomæ factam, & determinatum ad Discipulorum præsentem conspectum, specialem quoque relationem habere videtur ad Christum Redivivum. Dum latioris potius extensionis sunt quæ leguntur *Cap.* XXI. 25. ἔστι δὲ καὶ ἄλλα πολλὰ ὅσα ἐποίησεν ὁ Ἰησοῦς, ἅτινα ἐὰν γράφηται καθ᾽ ἕν οὐδὲ αὐτὸν οἶμαι τὸν κόσμον χωρῆσαι τὰ γραφόμενα βιβλία. Sapienter sic ordinante Deo, & compescente nostram obmurmurationem iniquam Johanne, etiam per illa, ταῦτα δὲ γέγραπται ἵνα πιστεύσητε ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἐστὶν ὁ Χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ, καὶ ἵνα πιστεύοντες ζωὴν ἔχητε ἐν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ.

Non sunt illæ omnes nobis narratæ distinctius in Scripturis.

VIII. Quin & de *Numero Apparitionum*, ab Euangelistis & Apostolis traditarum, vix est adhuc consensus generalis apud Interpretes, qui vel distinguunt vel confundunt earum unam & alteram, atque hinc vel Novem, vel Undecim, vel etiam Decem cum *Augustino* ipso numerarunt dudum. Dum post Euangelistas Paulus I *Cor.* XV. 5–7. ante sibi factam gratiam

Sed Septem tantum, aut Octo, diversæ apud Euangelistas, traditæ leguntur.

tiam ſingulariſſimam, nonniſi *Quinque*, ſine dubio maxime notabiles præ aliis, enumerare deprehenditur; Καὶ ὅτι ὤφθη κηφᾷ, εἶτα τοῖς δώδεκα. Ἔπειτα ὤφθη ἐπάνω πεντακοσίοις ἀδελφοῖς ἐφάπαξ, ἐξ ὧν οἱ πλείȣς μένȣσιν ἕως ἄρτι, τινὲς δὲ ϗ ἐκοιμήθησαν. Ἔπειτα ὤφθη Ἰακώϐῳ, εἶτα τοῖς ἀποςόλοις πᾶσιν. Interim ſunt omnino *Septem*, ſi non *Octo*, Apparitiones, quas Euangeliſtæ plenius nobis enarrarunt. Habet ſic *Matthæus* unam, quæ contigit *Mulieribus Cap.* XXVIII. 8. 9. 10. & alteram, quæ tribuitur *Undecim Diſcipulis* in monte Galilææ. *verſ.* 16. *&c.* Habet *Marcus* unam, conceſſam *Mariæ Magdalenæ Cap.* XVI. 9. alteram *duobus Diſcipulis verſ.* 12. 13. tertiam *Undecim* ἀνακειμένοις *verſ.* 14. *&c.* Habet *Lucas* unam, factam *Duobus Emmaunticis Cap.* XXIV. 13. *&c.* alteram *Apoſtolis* ſimul congregatis *verſ.* 36. *&c.* Habet denique *Johannes*, unam apud *Mariam Magdalenam Cap.* XX. 14. alteram apud *Diſcipulos congregatos verſ.* 19. *&c.* tertiam apud *Eoſdem poſt Octiduum verſ.* 26. *&c.* & quartam apud *Quoſdam horum* ad Mare Tiberiados *Cap.* XXI. 1. *&c.* Quæ tanta diverſitas omnem hinc ſuſpicionem colluſionis indecentis longiſſime arcet, ex ſapientiſſimo & ſanctiſſimo Dei conſilio; ſed nullam adverſitatem in ſe continet, uti apud Apparitionum illarum ſingularum exegeſin manifeſtius liquebit, ubi etiam de earundem mutua conſecutione agendi locus erit commodus.

Ante quas dicendum de Apparitionibus Petro & Jacobo tributis à Paulo.

IX. In tractatione hac lubet nobis præmittere *Apparitiones Duas*, quas Paulus nominavit, ſed explicite non deſcripſit Euangeliſta ullus, quæ contigerunt *Petro & Jacobo* ſcilicet; dein progreſſuris ad reliquas, quas plenius enarrarunt hi. Ita quidem ut & apud ſingulas dicamus, tum de *Tempore*, in quod illæ conjiciendæ, certo aut probabiliter, tum de illarum *Diſtinctione* aut *Identitate* inter ſe vera vel veriſimillima.

CA-

CAPUT OCTAVUM.

Quo specialius inquiritur in Apparitiones Domini apud Petrum & Jacobum, quas Paulus nominavit.

Quando tradit Paulus, secundum Scripturas suscitatum esse Jesum, & quidem tertio die, idem confirmaturus latius, tanquam præcipuum quoddam Christianismi caput, unde justitia salus & tranquillitas nostra pendet, primo dixit ille loco 1 *Cor.* XV. 5. ὅτι ὤφθη κηφᾷ, *quod Cephæ sit visus*, dein *vers.* 7. habens, ἔπειτα ὤφθη ἰακώβῳ. In quo textu illustrando poterimus esse tanto breviores, quanto latius de illo jam olim diximus *EXERC. TEXT. XLV. Parte V.* dum eum in hac nostra historia prætermittere intactum minime possumus.

Apparitionem Christi Redivivi primo loco memoravit Paulus, quæ contigit Cephæ.

II. Disputavimus illic ante omnia de *Syriaco* nomine Κηφᾶ, ܟܐܦܐ / *Cepha*, non confundendo cum ܩܝܦܐ / *Kajapha*, quod prius πέτραν, πέτρον, *saxum*, vel *lapidem*, notans, sexies in Novo Test. legitur, heic & *Joh.* 1. 42. 1 *Cor.* 1. 12. III. 22. IX. 5. *Gal.* II. 9. Et fuit illud Nomen Proprium magni Apostoli, qui antea dictus *Simon*, & quidem *Jonæ filius*, sic appellatus est à Domino *Joh.* 1. 43. σὺ κληθήσῃ κηφᾶς, ὃ ἑρμηνεύεται πέτρος, & dehinc dictus *Simon*, *Petrus*, *Simon Petrus*, *Symeon*, *Symeon Petrus*. Præter quem alios plures idem Cephæ nomen potuisse gerere nemo quidem negat aut neget, sed actu idem accipere in Scripturis, minime novimus, vel admittimus, propter testimonium, seu *Clementis Alexandrini* apud *Eusebium*, seu *Pseudo-Dorothei*, seu *Chronici Paschalis*. Utique hunc Petrum Apostolum in nomine *Cephæ* constanter intelligi 1 *Cor.* 1. 12. ἐγὼ μὲν εἰμὶ παύλου, ἐγὼ δὲ ἀπολλῶ, ἐγὼ δὲ κηφᾶ, ἐγὼ δὲ χριστοῦ, 1 *Cor.* III. 22. εἴτε παῦλος, εἴτε ἀπολλῶς, εἴτε κηφᾶς, 1 *Cor.* IX. 5. μὴ οὐκ ἔχομεν ἐξουσίαν ἀδελφὴν γυναῖκα περιάγειν, ὡς καὶ οἱ λοιποὶ ἀπόστολοι, καὶ οἱ ἀδελφοὶ τοῦ κυρίου, καὶ κηφᾶς, nec non *Gal.* II. 9. καὶ γνόντες τὴν χάριν τὴν δοθεῖσάν μοι ἰάκωβος καὶ κηφᾶς καὶ ἰωάννης, οἱ

In illo Cepha omnino intelligendus Petrus Apostolus, non alius quisquam.

δοκοῦντες στύλοι εἶναι, *&c.* valide monstravimus, & vindicavimus contra Jesuitam *Joh. Harduinum*, qui prolixissime contrarium in rem Pontificiam ursit. Nec alium quam Petrum eundem esse, cui Dominus noster Redivivus visus heic fertur à Paulo, clarissimum est; ex eo quod iste nomine hoc suo solo notissimus sit apud Christianos; ex ejus apud hos probata fide & auctoritate; ex ejus cum Domino communione arctissima; ex ejus collocatione apta ante Collegium Apostolicum; ex Christi visione ipsi sub nomine *Simonis* quoque tributa *Luc.* XXIV. 34. præter constantem alibi nominis hujus applicationem istam; & quæ sunt forte alia plura. Dum nec ullius plane in adversum ponderis sunt, quæ ille objecit studiose ad hunc Pauli textum; imprimis quod *ex silentio Euangelistarum, aliisque argumentis, ostendi possit non visum fuisse à Petro Christum priusquam à ceteris Apostolis.* Hoc enim postremum inanissime supponitur; & silentium illud non sufficit ad negationem rei, quod contra alium Cepham æque cæteroquin valere deberet; præterquam quod aliud sit Res ipsa, seu Christi Apparitio, & aliud ejusdem Tempus Determinatum heic expresse non additum, à quo illa ipsa minime pendet tota.

Cui Christus Redivivus fertur ipse Visus esse.

III. Quod jam de Cepha seu Petro testatur Paulus, est Christum post Mortem & Resurrectionem suam illi apparuisse, seu *visum esse*, ὤφθη, verbo hoc ter heic usurpato sensu eodem *vers.* 5. 6. 7. Unde non licet cogitare in hoc textu de conspectu mentali, vel phantastico, vel symbolico ullo, sed cogitare omnino decet de visu corporali, externo, & vero ipsius Domini. Neque magis conveniens est in hoc loco quam ad textum *Luc.* XXIV. 34. illud ὤφθη referre, non ad Christi personam resuscitatam, sed ad ejus Resurrectionem, quod in isto ursit ineptissime tamen *Harduinus*; *Haud temere videmur nobis arbitrari, verbum Apparuit hoc quidem in loco non ad Christum referri, sed ad verbum surrexit, ut non Christus Petro dicatur, sed ejus Resurrectio apparuisse, hoc est, persuasissima fuisse ex quo Corpus Christi in monumento non reperisset, sed sudarium tantum & linteamina posita.* Quod si non sit Scripturam in vanas & inutiles hypotheses pessime torquere, nihil est tale unquam. Dum & ex Christi ipsius conspectu indubie magis persuasus fuit Petrus de Resurrectionis Dominicæ veritate,

te,

te, quam ex Corpore ejus non reperto, juxta sudarium & linteamina, in monumento sepulchrali.

IV. Enimvero quis Paulo, Apostolo magno & fido, illud de Petro tam clare pronuncianti, ad primum firmamentum Resurrectionis Christi, apud Corinthios fideles & rerum conscios ex communi prædicatione Euangelii ab aliis etiam facta, fidem non habeat in hac historiæ parte? Quomodo, tu dices tamen, rem eam tacere potuerunt Euangelistæ omnes, si non ex vana forte traditione hausta, sed vere gesta fuit, quam Paulus dignam judicavit, ut primo exhiberetur loco ante alias Apparitiones Domini nostri Resuscitati? Ad quæ ego dicendum putem, quod præter sapientiam & prudentiam humanam, Divina Inspiratio Magni Apostoli neutiquam patiatur, ut in hoc capite magis quam in aliis perinde non levis sed magni ponderis ipsi narranti fides denegetur ullo modo. Idque propter Euangeliorum silentium merum; dum hæc æque suppleri possunt ex Epistolis Apostolicis, quam ex se mutuo rite collatis, & Paulus in istis pro Euangelista supra numerum quaternarium, æque quam pro Apostolo supra duodenarium potest haberi. Quo magis potest silentii istius Euangelici ratio conjici non inepta seu una seu alia. Qualis v. g. est, quod, ne nimia esset Petri veneratio apud Christianos, uti vere fuisse dici potest ab antiquo satis tempore, & est hodieque in communione Romana, Deus noluerit hunc Petri conspectum ab initio primo prolixius narrari; quasi ab eo præ aliis penderet communis Christianorum fides. Neque aliter statuens de Pauli hac narratione, minus impetere debes Conspectum Jacobi, quin & Quingentorum Fratrum, ab Euangelistis explicite sic non descriptum, quam illum Petri. Qui plurimum utique habet probabilitatis, & nihil ex adverso quod à verisimilitudine abhorreat. De quo enim magis præsumatur Christum Redivivum Visum ei fuisse peculiariter, quam de præcipuo illo multis modis Apostolo? quem maxime spectavit & curavit Jesus, qui fervidissime ejus causam egit, qui deinde gravissime quidem lapsus fuit abnegatione & abjuratione fœda Domini sui, sed & qui vehementissime factum hoc doluit, hinc corroboratione præ aliis opus habens, qui deinde solenniter propterea in Munere suo confirmatus fuit, qui ad Sepul-

In quo fidem prorsus meretur Paulus Apostolus, id positive tradens.

pulchrum cum Johanne etiam accurrit, & in illud curate inspiciendum ingressus est, sine aliis Apostolis, imo cui nominatim Angelus voluit à Mulieribus annunciari ipsius Resurrectionem. Hoc insuper addendum omnino est, quod, licet in Euangelio non sit descriptus Petri Conspectus Dominicus in modo & circumstantiis suis, idem illic sit nominatus tamen ab ipsis Apostolis *Luc.* XXIV. 34. ὅτι ἠγέρθη ὁ κύριος ὄντως, καὶ ὤφθη σίμωνι. Quod cum manifestissime pertineat ad Petrum, sub isto antiquo *Simonis* nomine sic satis notum, atque etiam à Christo notatum *Luc.* XXII. 31. *Simon, Simon, ecce Satanas quæsivit vos ventilare ut triticum, sed ego precatus sum pro te ne deficiat fides tua, & tu aliquando conversus confirma fratres tuos*; mirandum est vere, quo pacto ad alium aliquem *Simonem* ista trahere nonnulli studiose conati sint. Dum cum illis minime facere possumus, qui hunc Cephæ tributum Visum vellent ei simul cum aliis Apostolis contigisse, & sic in Euangeliis narrari; ubi post hunc ut peculiarem textus habet distincte, εἶτα τοῖς δώδεκα, *deinde illis Duodecim.*

Visus iste Petro certissime contigit ipso Die Resurrectionis Dominicæ, & quidem ante Emmaunticorum Reditum ad Discipulos, adeoque ante Apostolos alios omnes.

V. Interim hujus Visus Dominici, qui Petro contigit certissime, *Modus* nos plane latet. Dum temere huc refertur quod *Ignatius* ad *Smyrneos* refert, Christum Petro dixisse λάβετε, ψηλαφήσατέ με, καὶ ἴδετε ὅτι οὐκ εἰμὶ δαιμόνιον ἀσώματον, cum illud *Eusebius* fateatur se ignorare unde sit petitum, & *Hieronymus* illud repetat ex Euangelio Secundum Nazaræos, sed revera spectare videatur ad Apparitionem vespertinam apud Apostolos. Non datur etiam de ejus *Tempore & Loco* quidquam dicere, nisi per meras conjecturas. Præter istud tamen, quod illa contigerit ipso Die Resurrectionis, & quidem ante Emmaunticorum Discipulorum Reditum ad Apostolos, qui cæteroquin ad illos redeuntes jam tum verè dicere non potuissent, *suscitatus est Dominus vere, atque visus Simoni.* Quorsum etiam facit, quod Paulus non tantum post traditam Resuscitationem ipsam primo mox loco subjecerit, καὶ ὅτι ὤφθη κηφᾶ, sed & addiderit, εἶτα, *deinde*, τοῖς δώδεκα. Quamquam enim illa vocula alias forte non male adhibeatur ad rerum & verborum ordinem, sine notatione temporis consequentis rei traditæ, *coll.* 1 *Cor.* XII. 28. *Hebr.* VII. 2. *Jac.* III. 17. *&c.* heic tamen cum sequente gemino ἔπειτα

lon-

longe rectius illa nos ducit ad Sequelam ipsius Conspectus Duodecim Apostolorum post illum Petri præmissum, unde & tandem de se ipso adhibuit Paulus illud ἔσχατον πάντων, *ultimo omnium*, utique respectu temporis rei gestæ. Per quæ argumenta simul convincimur, aberrare eos plane à Pauli mente, qui Apparitionem Cephæ factam heic vellent reperire eandem cum Apostolis reliquis, quando illud εἶτα *deinde* heic locum non reperiret equidem. Nec minus illos, qui Cepham seu Petrum vellent fuisse Alterum Emmaunticum, adeoque in itinere illo Christum Petro visum esse; de quo in illius historiæ tractatione dein latius videbitur.

VI. Tanquam satis probabile tamen admittimus, quod Domini Redivivi Conspectus, à *Paulo* traditus, post Apostolicum Cœtum apud *Lucam*, contigerit Petro, non serius in Diei primi Progressu ad meridiem vel post hunc, sed in suo Reditu ipso à sepulchro, post hoc curate satis ab ipso spectatum, quem narrat *Johannes Cap.* XX. 10 quando factam ipse Resurrectionem jam cœperat credere, sic in fide eadem plene confirmandus, sive paulò post, sive paulo ante Magdalenam, illic longius consistentem. Viditne vero Christum solus tum Petrus? & non una Johannes, qui ipsius comes in Itione & Reditu à Sepulchro fuit, secundum Johannis narrationem? Nihil nos quidem de hoc Visu Johannis legimus apud ipsum; sed neque quidquam de illo Petri. Et potuit fieri, ut hi duo *abeuntes* πρὸς ἑαυτοὺς *ad se*, à sepulchro, non ita loco & tempore fuerint proxime conjuncti, seu initio reditus sui, seu in ejus progressu ulteriore, ut non uni aliquid contigerit præ altero, per singularem Domini dispensationem. Atque id, quod de Petro notum nobis fecit Paulus, de Johanne neutiquam significavit, ut idem asserere nobis de hoc non liceat; quod tamen si gestum & significatum fuisset de Duobus illis, ad tantò majorem Euangelii confirmationem facturum fuisse censeri posset. Interim Paulus per narrationem suam de Petro non plane negavit, Johannem partem suam habuisse in eadem Domini Apparitione. Quod si conjicere lubeat omnino, ex pari illorum Zelo pro Domino heic demonstrato, atque ex illorum Societate mutua in hoc itinere, nec non ex anteriori & posteriori conjunctione illorum in aliis

Quin etiam probabiliter satis in matutino Reditu à Sepulchro cum Johanne; sive & hic viderit tum Jesum, sive non.

casibus lætis æque quam tristibus, *Matt.* XVII. 1. *Marc.* V. 37. XIV. 33. *Luc.* XXII. 8. *Act.* III. 1. IV. 13. VIII. 14. *&c.* ut de majori confirmatione eventus læti nihil addam; per nos equidem licebit. Quod si in contrarium tam de Petro quam de Johanne objicias illud Emmauntici Cleopæ *Luc.* XXIV. 24. καὶ ἀπῆλθόν τινες τῶν σὺν ἡμῖν ἐπὶ τὸ μνημεῖον, καὶ εὗρον οὕτω καθὼς καὶ αἱ γυναῖκες εἶπον, αὐτὸν δὲ οὐκ εἶδον, tolli non male illud dubium poterit, per ultimi membri relationem ad Monumentum antea nominatum, in quo Christum non reperientes eundem non viderunt quoque hinc. Nisi ad alios, præter Petrum & Joannem, Discipulos illic forte spectetur.

Jacobus, à quo etiam Christum Visum fuisse Redivivum Paulus habet, fuerit-ne Major an Minor, inquiritur.

VII. Nunc vero verbum adhuc addere oportet de *Jacobo*, cui *postea*, seu *deinde*, ἔπειτα, *visum esse* etiam Dominum Redivivum dixit Paulus *vers.* 7. proxime ante Apostolos omnes, & post Quingentos Fratres. Isthoc nomine an heic designetur Frater Johannis & Zebedæi Filius, dictus Major, quem Herodes gladio sustulit *Act.* XII. 2. an vero Alter, Filius Alphæi & Mariæ, Frater Josæ & Judæ & Domini, dictus Minor, & Justus, qui sæpius in Actis memoratur *Cap.* XII. 17. XV. 13. XXI. 18. *coll. Gal.* I. 19. II. 9. 12. & apud Antiquos plurimum celebratur, quis solide determinabit? Pro posteriori facit inter alios *Doct. Ligtfootus*; *Probabilius est*, *Alphæi Jacobum intelligendum*, *& quod in vivis jam foret cum Paulus hæc scriberet*, *& quod videatur Apostolus ex instituto agere de Apparitione Christi exhibita Petro & Jacobo Ministro Circumcisionis*, *& sibi ipsi Ministro Præputii.* Jubens porro videre *historiam de quodam Discipulo ut vocatur Jesu*, *Avoda Zara.* Uti inter Antiquiores passim idem tenentes est quoque *Theophylactus*; ὤφθη Ἰακώβῳ τῷ ἀδελφῷ τοῦ κυρίου, τῷ ὑπ' αὐτοῦ κατασταθέντι ἐπισκόπῳ πρώτῳ Ἱεροσολύμων. Dum post multas ejus laudes *Hieronymus* ipse *in Catalogo* adduxit ex *Euangelio sec. Hebræos* μετὰ τὴν ἀνάστασιν τοῦ σωτῆρος sequentia; *Dominus autem cum dedisset sindonem servo Sacerdotis*, *ivit ad Jacobum & apparuit ei*, (pro eo quod Græce legitur, ἤνοιξεν αὐτῷ.) *Juraverat enim Jacobus*, *se non comesturum panem ab illa hora qua biberat calicem Domini*, *donec videret eum resurgentem à mortuis.* *Rursusque post paululum*; *Afferte*, *ait Dominus*, *mensam & panem.* *Statimque additur*, *tulit panem*, *& benedixit ac fregit*, *& dedit Jacobo*

cobo

cobo Justo, & dixit ei, frater mi comede panem tuum, quia resurrexit Filius hominis à dormientibus. Triginta itaque annis Hierosolymis rexit Ecclesiam &c. Præter quæ satis ut videtur fabulosa sunt & alia aliis apud hunc locis huc spectantia. Quibus in tantum fidem habuit ipse *Grotius*, ut heic scripserit; *Videtur* ἔπειτα *hic esse, non postea, sed præterea, ut supra* XIX. 28. *Jac.* III. 17. *Nam apparitio Christi Jacobo facta est statim post Resurrectionem, ut habet traditio quam ex Hieronymo commemoravimus in Proleg. ad Matthæum.* Nec aliter *Doct. Hammondus*, nisi quod minus forte certum se prodat. Pro *Paraphrasi* habens; *Præterea statim post Resurrectionem eum vidit primum quidem Jacobus, Episcopus Jerosolymitanus, &c.* Et *in Adnot. Hujus Apparitionis Christi non meminere Euangelia, verum eam memorat Hieronymus, quasi ex traditione Ecclesiastica, atque Christum à Jacobo conspectum fuisse, antequam cerneretur ab ullo aliorum qui in Euangeliis post resurrectionem eum vidisse dicuntur. Quod si verum est, vertenda est vox* ἔπειτα, *non postea, sed alio modo, ita ut ordinem dignitatis, non temporis significet; vel habenda est quasi particula qua significatur quidpiam sæpius contigisse sine notatione temporis, ut primum, deinde, &c. Sic usurpatur in hac ipsa Epistola Cap.* XII. 28. ἔπειτα δυνάμεις, *ubi nulla ordinis ratio habetur.* Ex adverso pro Jacobo Zebedæi dici posse videtur, quod hic communius cum Petro & Johanne fratre jungi soleat, tanquam excellens valde inter Apostolos Domini, *Matt.* XVII. 1. *Marc.* V. 37. X. 35. *Luc.* IX. 35. *&c.* hinc & ante Alterum Jacobum in Apostolorum recensione nominatus *Matt.* X. 2. 3. *Act.* I. 13. *&c.* cui propterea specialis hæc Apparitionis gratia æquissime tribuatur, non obstantibus laudibus maximis, quæ post Majoris illius cædem tribuuntur Jacobo Minori, forte cum haud exigua fabularum mixtura. Fuit certe horum alteruter, qui uterque ex æquo fidem meretur, ut nihil intersit fidei Christianæ uter fuerit. Nec audiri merentur ullo modo, *qui Jacobum hunc expungunt è catalogo Duodecim Apostolorum, diversum facientes ab utroque Jacobo Apostolo*; & quidem isto etiam fundamento, quod ab *Apostolis*, & *Duodecim*, distincte ille heic nominetur. Quasi unus ille non recte opponeretur omnibus simul ad illius Collegium pertinentibus; uti & sic *Cephas* distinguitur à *Duodecim vers.* 5. at-

que *Petrus* à *Diſcipulis Marc.* XVI. 7. & ſimiliter tum diſtingui deberet à Quingentis Fratribus, heic ante Jacobum nominatis. Sed de hac re tota etiam multo latius contra *Harduinum* diſputavimus *Loc. Cit.*

De Modo, Loco, & Tempore, iſtius Apparitionis, aliquid annectitur.

VIII. De Modo, Loco, & Tempore, hujus Dominicæ Apparitionis apud Jacobum non habemus quod dicamus; dum de iis nihil eſt apud Paulum, & de ea tota nihil habet Euangeliſta ullus; adeoque & temere prorſus *Severianus Gabal. Orat. V.* in accurſu ad Sepulchrum Jacobum cum Petro & Johanne conjunxit. Neque enim illa vere ſpecialis eſt quærenda temere, ubi vel omnibus Apoſtolis communiter fertur contigiſſe, vel inter alios quoſdam etiam memorantur οἱ τοῦ Ζεβεδαίου, ſeu filii *Zebedæi Joh.* XXI. 2. Et oportet eam tantum figere poſt illam quæ *pluſquam Quingentis Fratribus*, & ante ultimam quæ *omnibus Apoſtolis* contigiſſe fertur; non modo propter ordinem recenſionis à Paulo ſervatum, ſed etiam interpoſitum ἔπειτα & εἶτα, per quas voculas relatas ad ordinem, non rerum geſtarum, ſed narrationis ſic factæ abſque ratione certa aut probabili ulla, elegantia hujus multum imminuitur. Ineptum itaque eſt prorſus, quod fuiſſe monet *Eſtius*, cui *videbatur probabile*, *contigiſſe* hanc Apparitionem, *poſt Aſcenſionem Domini*, ſine ratione allata, quando *ultimo loco ponenda fuiſſet cum ea qua Paulo viſus fuit.* Qui idem *Autor* ſatis ſolide ſimul diſputat contra *Hieronymi* narrationem ex *Euangelio ſecundum Hebræos* modo adductam; *Quæ*, inquit, *ſi vera ſunt*, *dicendum erit Dominum apparuiſſe Jacobo ſtatim à Reſurrectione*, *ſaltem ipſo die quo reſurrexit*, *non autem demum poſt alias jam memoratas apparitiones*, *quarum poſtrema longe poſt diem Reſurrectionis contigit*, *maxime quod inedia Jacobi*, *de qua Hieronymus*, *non debuerit*, *nec vero naturaliter potuerit*, *extendi ultra tempus prædictarum apparitionum. Verum iſtam de Jacobo narrationem*, *ut fabuloſam & fidei ſacrorum Euangeliorum contrariam*, *rejicit Johannes Heſſelius*, *nec id immerito*, *quantum arbitror. Pugnat enim cum eo quod hoc loco ſcribit Apoſtolus*, *Dominum Jacobo viſum*, *poſteaquam viſus eſt Quingentis fratribus. Nec eſt quod dicas*, *illud deinde non ordinem temporis ſignificare*, *ſed narrationis. Nam temporis ordinem hic ab Apoſtolo ſervari*, *vel ex eo ſatis apparet*, *quod Dominum ſibi omnium*

ſ-

novissime visum fuisse referat, utique juxta seriem temporis. Alii, ut Paulum cum Euangelio Nazaræorum concilient, fingunt Duas Apparitiones Jacobo factas. Sed inepte. Quorsum enim Paulus omissa priore tantum commemoraret posteriorem? ac non potius utramque? Deinde refellitur illa narratio; quia clarum est ex Euangeliis, omnes Apostolos in Christi passione & morte fuisse scandalizatos, nec quicquam sibi promisisse de ejus Resurrectione post triduum futura &c. Unde & ad credendam ejus Resurrectionem sibi nunciatam tardi difficilesque fuere, coll. Joh. xx. 9. *&c. Atqui juramentum illud Jacobi certo fuisse persuasum arguit de Christo paulo post Resurrecturo. Jam si Christus resurgens, ut habet narratio, sindonem secum abstulit, & dedit servo Sacerdotis, quomodo verum est, secundum Joannem & Lucam, resurgente Domino linteamina relicta fuisse in Sepulchro, videlicet in argumentum resurrectionis? &c. Denique nulla est authoritas illius Euangelii, quod constat apocryphum esse, & propter quædam alia ab Euangeliis dissona fidem moveri, licet eo Hieronymus interdum utatur ubi commodum est. Igitur ea narratione repudiatâ, quam nec ipse Hieronymus approbare se declarat, teneamus, hanc Apparitionem de qua Paulus Jacobo factam fuisse multis diebus post Domini Resurrectionem eo scil. ordine temporis quo facta recensentur à Paulo &c.* Et nos in hac parte fidem habere debemus Paulo; sicuti & ipse Jacobus, Apostolus sive unus sive alter, erat testis omni exceptione major.

CAPUT NONUM.

Quo Apparitio Domini apud Mulieres, & nominatim quidem Mariam Magdalenam, decenter illustratur.

Tractatio proxima de Mulieribus & Maria Magdalena, quibus Christus Redivivum

Ab Apostolis Duobus Illustribus, Petro & Jacobo, fide omni dignissimis testibus, de quibus præ Euangelistis locutus est Paulus, & quorum unus longe serius quam alter Dominum Redivivum vidit, veniendum est ad *Mulieres Pias*, quibus ipse, si non ante Petrum ipsum, utique ab initio & ante Apostolos alios apparuit vivus, & maxime quidem *Ma-*

apparuisse habet Euangelium, tacente Paulo.

riam Magdalenam. Quarum hoc fatum prosperrimum uti per Euangelistas constare voluit Deus, in documentum certum liberrimæ & simul paratissimæ atque debilibus sufficientissimæ gratiæ suæ; ita non repetiit Paulus, *eo quod* forte *Muliebre testimonium in re tam ardua parum ponderis esset habiturum apud contradicentes & ad credendum tardiores; forte etiam idcirco, ne facere videretur contra suum ipsius præceptum paulo ante datum de Silentio Mulierum in Ecclesia, si earum testimonia velut authentica referret in scriptum publice in Ecclesia legendum;* notante inter alios *Doct. Estio.* Quam historiæ Euangelicæ partem ita tractabimus, ut primum videamus, quæ de *Mulieribus* communiter habet *Matthæus Cap.* XXVIII. 9. 10. & dein quæ speciatim de *Maria Magdalena* nobis reliquit, tum brevius quidem *Marcus Cap.* XVI. 9–11. tum latius porro *Johannes Cap.* XX. 11—18. in fine etiam consideraturi, quomodo *distinguendæ*, atque simul *disponendæ*, sint istæ hujus historiæ partes inter se.

De Mulieribus indefinite loquitur heic Matthæus.

II. *Personas* heic non nominans iterum *Matthæus*, in tertia persona loquitur sermone continuato, & adhibito quoque bis pronomine Fœminino αὐταῖς, de *Mulieribus*, quas Angelus blande compellaverat *vers.* 5. & quæ hinc a monumento cum metu & gaudio magno cucurrisse feruntur ad annuncianda Discipulis quæ viderant & audiverant ab Angelis *vers.* 8. nominatis etiam ab initio Duabus illis, *Maria Magdalene* cum *Maria Altera* Jacobi matre *vers.* 1. De istis autem heic indefinite dicta, sive omnia sive quædam, an ad has omnes & singulas ex æquo pertineant, & quidem tanquam uno eodemque plane momento facta, potest forte videri minus certum per ea quæ apud *Marcum* & *Johannem* de Maria Magdalene feruntur. Dum clarior est tamen & simplicior *Matthæi* hæc narratio; si non ad unam aliquam ex istis Mulieribus tantum, sed ad omnes vel certe plures ex illis, spectet eadem, quamquam in oppositam sententiam pronior videatur ipse *Cel. Vossius.* Est autem aliquid, quod de illis fertur, *Antecedens*, alterum *Principale*, & tertium *Consequens* geminum.

De quibus hoc tanquam Antecedens nar-

III. *Antecedens*, repetitum ex *vers.* 8. illud est, quo *Tempus* rei gestæ ejusque adeò simul *Locus*, & *Occasio*, significantur *vers.* 9. ὡς δὲ ἐπορεύοντο ἀπαγγεῖλαι τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ,

pro

pro quo alias Græci dicerent, ἐν τῷ πορεύεσθαι, *coll. Luc.* XVII. 11. vel πορευομένων αὐτῶν, *coll. verſ.* 11. *Matt.* XI. 7. dum cum poſteriori hac phraſi etiam perinde ut heic legitur *Act.* I. 10. ὡς ἀτενίζοντες ἦσαν εἰς τὸ οὐρανὸν. πορευομένου αὐτοῦ. Niſi quis velit, per illud ὡς ἐπορεύοντο validius adhuc ſignificari ipſum quaſi momentum Itionis, quo Apparitio hæc contigerit, ac ſi eſſet, *ſimul ac irent*. Ubi notavit etiam *Beza*, *totum hoc membrum deeſſe apud Veterem Interpretem*, & *in ſuo vetuſtiſſimo Exemplari*, *ac certe etiamſi ſuſtuleris*, *integram manere ſententiam*, & *alioqui copulam* καὶ *mox ſequentem redundare*; quod tamen poſtremum ego neutiquam video, cum potius rei prius narratæ augmentum notabile innuat, & ſic in Verſione à *Beza* prætermittendum non fuiſſet. *Arabs* & *Euangelium Hebræum habent*, inquit *de Dieu*, *ſi legantur*, *retributivum eſt ſive conſecutivum*, *quod ſequitur* καὶ ἰδοὺ, *ad morem Vau Hebraici*. Abeſſe tamen à *Syro* quoque monuit idem rectius, quam ab hoc *agnoſci* ſcripſit *Grotius*, hinc *delere non auſus*, & καὶ volens παρέλκειν *notiſſimo Hebraiſmo*, *coll. Matt.* IX. 10. Quod ad rem ipſam attinet, *iverunt*, ſive *profectæ ſunt*, Mulieres à ſepulchro ad *Diſcipulos* Chriſti, ut hiſce *nunciarent* viſa & audita à ſe, ad quod *exiiſſe*, ſimul vel ſucceſſive quadantenus, immediate antea fuerat dictum, exemplum ſic obedientiæ decentis & zeli in eo dantes laudabile, *coll. Joh.* XIV. 21. 23. &c. & *ſimul ac* irent in eum finem ipſo Mane Diei Primi, hinc in via inter ſepulchrum & Diſcipulos adeundos, veriſimiliter quoque non procul à ſepulchro, quin tandem occaſione nuncii læti ad Diſcipulos deferendi prompte & celerrime, cum gaudio quidem attamen & metu; hoc factum eſt quod ſequitur.

rat, quod profectæ ſint ad annunciandum Diſcipulis quæ ipſæ viderant & audiverant.

IV. Et hoc eſt *Principale* illud, quod magnum certum & notabile, non minus verùm & magis quam priora, arguit cum copula καὶ præmiſſa repetitum *Ecce*; ὁ Ἰησοῦς ἀπήντησεν αὐταῖς, λέγων, χαίρετε, *Jeſus*, ipſe hactenus non viſus, *illis*, omnibus vel aliquibus, ſi non uni ſoli per Enallagen, *occurrit*, ſeu *obviam factus eſt*, ſive à tergo ſive à latere ſive à fronte quod illo verbo heic determinari vix putem, utique in Corpore Viſibili & Vivus, imo etiam in Forma ipſis ſeu mox primo momento ſeu paulo tardius agnita. Neque hoc tantum,

Hoc deinde tanquam Principale, quod ecce Jeſus occurrit eis, dicens, gaudete!

tum, ſed & eas ante vel poſt compellationem ab eis factam, alloquitur blande, *dicens*, cum vocis ſono ſolito, abſque vel cum Nominis additione, χαίρετε, ad literam *gaudete*, quod cum *Vulgato* per *avete* reddidit *Beza*, habente *Syro* ܫܠܡܐ ܠܟܘܢ *pax vobis!* Qualis ſalutationis formula declarat, tum Bonum verum gaudio dignum, tum ejus Attentionem & Conſiderationem juſtam cum Effectu ſuo optabili, tum Affectum denique ſalutantis illuc in ſalutatis tendentem. Quæ cum locum habeant in meris Hominibus, eſt ſalutatio illa longe validior, ubi fit à Domino ipſo Salutis & Gaudii Autore vero, & cujus dicta ad ſuos factis ſunt conjunctiſſima. Ut ſic loquens ipſe declaret; & ſolidiſſimam Gaudii cauſam, ipſis in Reſurrectione ſua datam & dandam porro; & Gaudium ipſum, hinc ab ipſis concipiendum, fovendum, atque augendum, pro viribus; quin tandem ejus Operationem certam in ipſis per Spiritum ſuum, quem exſpectandum habebant quantocyus largiſſima copia. Sic apparet nempe Dominus Mulieribus, non minus ad Aures, quam ad Oculos ipſarum, ad majorem convictionem.

Hoc tertio tanquam Conſequens, unum à parte Mulierum, quod accedentes illius pedes apprehenderint cum Adoratione, & alterum à parte Chriſti, quod hic illis dixerit, ne metuerent; ſed ut abirent & annunciarent Fratribus &c.

V. Unde eſt decentiſſimum illud *Conſequens Prius* à parte *Mulierum*, quod *hæ*, omnes vel aliquæ ſi non una tantum, *accedentes*, propius ad Dominum Viſum & Auditum, *illius*, Domini Viſi & Auditi, *pedes apprehenderint*, vel *amplexæ ſint*, vel *tenuerint*, ἐκράτησαν, ſive actu ipſo ſive conatu ſolo, ex amore ſimul & reverentia pedes ipſos exoſculaturæ, & tactu in fide etiam firmandæ, magis quam abitum ipſius impeditura iſthoc facto; & ſic ſimul procidentes coram ipſo cum intuitu & voce conveniente, *coll. Luc.* VII. 8. *Apoc.* I. 17. 2 *Reg.* IV. 27. *&c. eum adoraverint*, προσεκύνησαν, tanquam mortis victorem & vitæ ducem vere Divinum, cui ſe committerent ſalvandas heic & poſthac religioſiſſime. Quod convictum arguit animum; & quod imitandum ſpiritualiter eſt omnibus piis, inprimis ad gratiam ſibi factam à Domino ſuo ſingulari modo. Et quodnam eſt porro *Conſequens Poſterius* à parte *Chriſti*? Hoc, quod *tunc*, immediate, *Jeſus illis dixerit*, his tantum vel & pluribus vocibus uſus; *Ne metuite, abite, an-*

nun-

nunciate Fratribus meis, ut abeant in Galilæam, atque illic me videbunt. Sic cum Metum anxium omnem mali à ſe promeriti & ſibi forte obventuri hactenus non depoſuiſſent, ad Angeli monitionem, *coll. verſ.* 5—8. ab illo, non autem à reverentia debita, etiam eas avocat Dominus ipſe, tanquam minus conveniente ipſis, nec conciliando ſatis cum gaudio ſpirituali in Domino vere Redivivo. Sic *Abitum* ulteriorem à ſepulchro & à ſe jam viſo quoque ſine longiori mora ad Diſcipulos, antea ab Angelo commendatum *verſ.* 7. & jam inchoatum *verſ.* 8. urget & ipſe, nec detinens eas, nec detinendus ab eis. Sic *ſuis Fratribus*, non Naturæ tantum communis, vel Gentis, vel Familiæ, ſed Gratiæ Adoptionis & Regenerationis reſpectu, *coll. verſ.* 17. *Matt.* XII. 49. 50. *Rom.* VIII. 29. *Pſal.* XXII. 23. *&c.* iiſdem indubiè cum Diſcipulis & Apoſtolis *verſ.* 7—9. (quod & heic *in Exemplari quodam ſcribi* notavit *Beza*,) ſed hoc jam nomine à Chriſto ipſo appellatis ad exprimendum ſummum in eos affectum cum lætis ſequelis omnibus; his, inquam, vult *annunciare* eas, *ut in Galilæam abeant*, ad certum nempe in illa extrema terræ Iſraëliticæ parte patria & tutiſſima ipſis montem, *coll. verſ.* 7—16. XXVI. 32. Sic tandem pollicetur, quod ipſum vivum & ipſi cum aliis plurimis Fratres illi *ſint viſuri*, communiter & ſolenniter ex voto ſuo ad pleniſſimam convictionem, *illic*, loco illo determinato, ad quem eundum erat bonum illud deſiderantibus. Ubi *Dubium Primum* quaſi maximum movit *Nic. Gurtlerus*, quomodo Promiſſio hæc cum Eventu conveniat, dum Jeroſolymis & in via Emmauntica prius Diſcipulis apparuit Dominus, & hinc in latam ejus ſolutionem excurrit; notans etiam fuiſſe ex culpabili metu & incredulitate Diſcipulorum illud factum ut non irent in Galilæam citius, quin & Jeſum *revera iter Galilæam verſus inſtituiſſe*, ducente illuc *Emmaunte*, unde ob *viam aquaticam clam navigio in Galilæam commodiſſime pariter & tutiſſime trajicere potuiſſet*, *ſed Diſcipulos eo venturos fruſtra expectaſſe*, quos comites voluiſſet viæ. Sed nimis profecto inſulſe per omnia, quam ut in iis hæreamus diluendis. Dum quod heic promittit Chriſtus tanquam non mox ſed aliquando futurum ita veriſſime contigit deinde; nec evertitur ullo modo per Apparitiones priores Jeroſolymitanas, minus com-

munes & solennes. Atque hoc omne sicuti mandatum fuit à Domino hisce Mulieribus, ita & præstitum est indubie, uti & sequitur *vers.* 11. πορευομένων δὲ αὐτῶν: licet idem tam plene non narretur cum fructu suo, quam de Maria Magdalene apud *Marcum & Johannem.* Prout ex narratis Divinis Mandatis apud viros sanctos horum Obedientiam, nec non ex horum Factis peculiaribus respondentia illis Divina Mandata, haud infrequenter alias etiam colligimus.

Narratio Marci de Maria Magdalene, & Dæmoniis Septem antea ex hac ejectis à Domino.

VI. Videamus nunc, quid pro hac historia de Christi ipsius Apparitione apud *Mulieres*, de qua prorsus siluit *Lucas*, habeant *Marcus* & *Johannes* de *Maria Magdalena.* Hunc scilicet non tantum Nomine & Cognomine suo distinctivo expressit *Marcus*; sed & descripsit à Miseria priori, & Beneficentia singulari quam Dominus illi olim ab ea liberandæ præstiterat; *ἀφ' ἧς ἐξεβεβλήκει ἑπτὰ δαιμόνια, ex qua ejecerat Septem Dæmonia.* De illa jam diximus *Cap. VI.* §. 2. quantum sufficere potest. Repetimus heic merito tamen, nullam plane esse rationem, ob quam pro *Dæmoniis*, seu Spiritibus malis sic dici solitis in Scriptura, substituamus, vel Animi Vitia fœda, qualia operantur uno vel alio modo Spiritus illi hinc denominandi varie, vel Corporis Mala graviora, ad quæ & illi seu vere seu ex vana hominum persuasione cooperentur. De qua expositione *Dæmonum*, ex horum abnegatione aperta vel operta per traditam & inculcatam eorundem inscitiam & impotentiam apud homines, diximus olim ad *Dæmoniacos* latius contra *Beckeri Amstelodamensis* impietatem fœdam *EXERC. TEXT. XXIX. Parte I.* docuimusque multis, inanissime conquisitas in adversum esse tam exceptiones quam objectiones aliorum contra obtinentem olim hominum per Dæmonia Obsessionem Corporalem, per quas Scriptura certe Euangelica communi impiorum ludibrio exponitur. Atque Magdalenam hanc à Dæmoniis omnino etiam obsessam fuisse, liquet, tum ex altero *Lucæ* loco *Cap.* VIII. 2. ubi *ab illa exiisse Dæmonia Septem* feruntur, tum ex hoc *Marci*, ubi exitus ille Christo ut Autori tribuitur, ἀφ' ἧς ἐξεβεβλήκει ἑπτὰ δαιμόνια; sive id simul sive successive sit factum potius, quod Scriptura nusquam determinavit. Unde laudamus heic merito scriptionem *Grotii ad Luc.* VIII. 2. *Non opus est figuram quærere, nec in*

voce

voce δαιμόνια, *cum præcedat* πνευμάτων πονηρῶν, *nec in numero Septenario, cum etiam plures Dæmones unum hominem obſederint ut qui ſe Legionem vocabant.* Et vellemus, non ſcripſiſſe *Ligtfootum* illic; *De numero Septenario non contendimus, cum vix quicquam uſitatius, quam numero hoc certo uti pro incerto.* (Cur tale quid heic cogitetur nulla eſt ratio.) *Scrupulus eſt an ſecundum literam hæc verba ſint intelligenda, an ſenſu Judæorum, quibus etiam Vitia ſunt Dæmonia, ut Malus Affectus eſt Satan, Gloſſa in Joma, Ebrietas ex muſto eſt Dæmonium, Gittin &c. Si Maria hæc eadem fuerit cum Peccatrice Cap. præc. quod creditur, tum per Dæmonia videntur intelligi ejus Vitia; præſertim vero, cum & Phariſæus & Euangeliſta eam vocent Peccatricem potius quam Dæmoniacam. Sed rem in medio relinquimus.* Verum hoc agere nequaquam decet, ubi *Peccatrix* illa in Urbe extra ordinem cum offenſione Phariſæi hoſpitis ad Chriſtum venit, & ab hoc iterum cum pace mox dimiſſa fuit; atque ubi *Maria Magdalene* numeratur ἐν τῷ καθεξῆς inter comites ordinarios Chriſti euntis per oppida & vicos ad prædicandum Euangelium, tum Duodecim Apoſtolos, tum Mulieres ſanatas à Spiritibus malis & Infirmitatibus, hinc ſubminiſtrantes Chriſto de facultatibus ſuis, abſque ulla ad prius illud *Peccatricis* reſipiſcentis factum & fatum vel minima relatione. Sed & ex iſta falſa traditione de Maria Magdalene hoc forte ortum eſt, quod Dæmonia ejecta non forent heic proprie intelligenda, quando ab illis obſeſſa vix potuiſſet Meretricem impuriſſimam agere; contra quod tamen etiam graviſſima corporis Mala, quin & ſeptuplex Mentis Malitia, haud parum obſiſtere potuiſſent. Hac etiam occaſione addimus, diſtinctam omnino cenſeri debere hanc Mariam Magdalenam, ab altera quæ Marthæ & Lazari fuit ſoror *Luc.* X. 39—42. *Joh.* XI. 1. 2. *&c.* & quæ dein pedes Jeſu unxit *Joh.* XII. 3. quale quid cum *Peccatrici* ſimiliter tribuatur, hinc & cum iſta qnandoque hæc confuſa fuit, ſed peſſime, uti id olim quoque monſtravimus adverſus *Baronium &* alios *EXERC. TEXT. XXVIII. Parte I.* Dum ſpeciali *Diſſertatione* tamen cum aliis heic multus admodum in eo eſt *Bernardus Lamyus*, ut per plura diſtincta Capita doceat; *Mulierem Peccatricem, Mariam Magdalenam è qua Septem Dæmonia ejecta, Mariam ſororem Marthæ &*

Lazari, unam & eandem esse Mulierem. Et miramur, plusquam semel istud inculcatum fuisse à *Doct. Ligtfooto*, uti in *Joh.* XII. 2. *In disputatione ista, an Maria soror Lazari eadem fuerit, cum Magdalena, hoc aliquantum attestabitur affirmativo, nempe quia erat urbs quædam nomine Magdala, quæ prope Hierosolymam &c. dè qua dirum hoc & funestum refertur, quod destructa est propter adulteria, seu scortationem. Jam ergo quid prohibet quo minus Maria soror Lazari Bethaniensis vocari possit Magdalena, & ob vicinitatem hujus oppidi quo forsan elocata est in matrimonium, & ob mores oppidanorum lascivos, qua labe maculatam fuisse Mariam Magdalenam creditur vulgo.* Et in *Luc.* VIII. 2. *Observamus ad Joh.* XII. *fuisse oppidum quoddam prope Hierosolymam nomine Magdala, mali nominis & famæ, quæ forte ipsa Bethania fuit; aut esto alia ab ea, non incongrue dici potuit Maria nostra Magdalena, si soror scil. Lazari, vel quod ibi aliquando habitaret, illuc elocata per nuptias, vel quod mores meretricios istius loci imitaretur. Sed pronum mihi est credere, ipsam Bethaniam ita fuisse dictam.* Ita nempe una conjectura vana profertur post aliam, ut absque ratione ulla, ad firmandam tantum inanem traditionem, maxima labes ei affricari queat. Certe ubi *Mariæ*, sororis Lazari & Marthæ, fit mentio, longe post historiam Peccatricis illius, & Mariæ Magdalenæ descriptionem, nulla prorsus relatio est ad illam vel hanc; nec quæ de illa vel hac feruntur, conveniunt cum prædicatis de Sorore Marthæ & Lazari; & nominatur hæc Magdalena omnino; nec cogitare heic licet de Magdala prope Jerusalem, ubi Magdalene nostra numeratur inter Mulieres quæ *Jesum secutæ erant ex Galilæa Matt* XXVII. 55. 56. *Marc.* XV. 40. 41. Neutiquam porro temere, ut ad institutum nostrum redeamus, hoc annotasse heic censendus est *Marcus*, quod *Dæmonia Septem ex ea ejecerat Jesus;* siquidem sic arguit ille simul, & Gratiam singularem post calamitatem summam huic Fœminæ à Domino factam, & Gratitudinem hujus etiam post mortem ejus demonstratam, quam sibi gratam prorsus esse Jesus Apparitione sua prima apud eam docuit.

Fatum hujus, & Factum cum exiguo fru-

VII. Quod de hac Maria Magdalene habet *Marcus*, est tum illius *Fatum*, tum *Factum*, sed absque *Fructu* magno. *Fatum* est, quod *Jesus*, uti in nonnullis Codicibus hoc quoque

que nomen adesse monuit *Beza*, sed alias ex prædicato idem subintelligitur certissime, *cum resurrexisset*, ἀναστὰς, *mane prima Sabbati*, πρωῒ πρώτῃ σαββάτου, (quod non ad Resurrectionem præmissam, tanquam incerti momenti, sed ad subjectam Apparitionem referre voluit inter alios *Theophylactus*, scribens illic, ἐνταῦθα στίξον, atque *Hieronymus Quæst. III. ad Hedib.* monens, *parumper spiritum coartandum* heic, vel alias *non recipiendum Marci testimonium, quod in raris fertur Euangeliis, omnibus Græciæ libris pene hoc Capitulum in fine non habentibus, præsertim cum diversa atque contraria Euangelistis cæteris narrare videatur*,) quod inquam hic tunc illi ἐφάνη πρῶτον, *apparuerit* redivivus, *primum*, (quod *Pontificii* aliqui temere tribuunt Mariæ Virgini, etiam *Baronius in Indice* plusquam semel,) seu absolute ante alios omnes homines & Mulieres & Viros, seu restricte forte, tum ante Discipulos quibus illud annunciavit, tum & ante annunciationem illam à se factam Discipulis. *Factum* Mariæ ejusdem immediate consecutum in eo consistit, quod illa, hinc *profecta*, seu *vadens* apud *Vulgatum*, πορευθεῖσα, *iis qui cum ipso fuerant*, τοῖς μετ' αὐτοῦ γενομένοις, ipsius doctrinas & ipsum sectati, *lugentibus* intus & *flentibus* ex luctu magno, ob mortuum probrose & dein ablatum forte ex sepulchro Dominum, istam sibi factam Redivivi Apparitionem *annunciaverit*. Quod directe utique pertinet ad Petrum & Johannem, juxta Discipulos, seu Apostolos Undecim reliquos, *coll. Joh.* xx. 17. 18. sed per facti consequentiam recte extenditur ad alios omnes ejusdem Jesu sectatores, monente *Beza*, & in eam rem laudante illud *Duobus ex ipsis vers.* 12. Quomodo illa constanter pergit in promovenda gloria Domini sui & fide sociorum; postquam antea haud dissimiliter, sed cum majori anxietate mentis, annunciaverat, Dominum ex sepulchro ablatum. Quis vero inde consecutus est *Fructus*? Exiguus equidem. Nam *illi*, *quod ille*, Jesus, *viveret*, iterum post mortem illatam & firmatam per sepulturam, & *ab ipsa*, Muliere hac (si non *ab* illis juxta aliam lectionem quæ Mariæ socias tribuere videtur,) *conspectus esset*, certo & clare, *audientes* à Maria ipsa, *non crediderunt* adhuc, vel ullo vel decenti modo, adeo vanis præjudiciis & luctu præoccupati, ut auribus suis & sociæ oculis non fide-

ctu, à Marco traditum.

derent satis, nec ad Christi ipsius promissa repetita attenderent ritè. Quod sunt qui indefinitè dictum cum *Cl. Coccejo* etiam restricte volunt esse *intelligendum*, *de Thoma & forte quibusdam aliis ipsius similibus, qui non crediderint, antequam Christus in medio ipsorum compareret.*

Narratio Johannis de eadem Maria Magdalene, iu qua hujus Facta Prima, quod apud monumentum constiterit, fleverit extra, in illud prospexerit.

VIII. Sed longior multo est narratio *Johannis Cap.* XX. 11. 18. de hac ipsa *Maria Magdelene*, quam etiam solam, sed aliquoties, ille nominavit. Illius enim refert hic primum, *Facta*, tum *Prima vers.* 11. cum *Fatis* insecutis, *vers.* 12. 13. tum *Media vers.* 14. cum *Fatis* principalibus *vers.* 14–17. tum *Postrema* adhuc *vers.* 18. De *Facto primo* sic Johannes *vers.* 11. *Maria vero*, in oppositione ad Petrum & Johannem Discipulos, qui à sepulchro curate spectato & vacuo reperto reversi erant ad se satis subito, ex una vel alia causa, minus aut forte magis laudabili, *vers.* 10. *apud monumentum*, Domini qui in eo non erat amplius, sed sola linteamina sua deposita reliquerat, *constitit* diutius, nescia quid ageret amplius, aut quorsum se conferret, forte etiam notitiam rei gestæ majorem heic quam alibi exspectans. Maria simul apud monumentum consistens, fuit illic non tantum lugens, sed & κλαίουσα ἔξω, *flens extra*, seu luctum externo & valido fletu, quem reprimere non poterat, palam testata, ob Dominum ablatum in locum incognitum; nisi mavelis cum Interpretum turba voculam ἔξω, quam *Syrus* prætermisit, à fletu divellere, tanquam huic minus apte convenientem, & jungere cum statione apud monumentum, ut non in eo sed *extra* illud constitisse dicatur, seu *foris*, etiam extra sepulchri speluncam æquè quàm caveam. Maria tandem, dum fleret eo modo & loco, *in monumentum* παρέκυψεν, *procubuit*, vel *inclinavit*, vel *prospexit*, oculos inde non abstinens, ubi Dominum suum honeste depositum reliquerat ultimo. Quamquam & hoc mihi sit admodum verisimile, quod hic Prospectus Mariæ contigerit ad aliquem novum, vel Conspectum fulgoris ex eo, vel Auditum motus in eo; unde videre voluerit ipsa, quid tandem esset quod illic vel conspiceretur vel audiretur, tanquam attenta & commota ad omnia vel minima. In quo illa nequaquam redarguenda videatur.

Cum Fatis insecutis,

IX. Unde & *Fatum* hoc lætum est consecutum mox *vers.*

11.

11. quod Maria eadem, in monumentum ita proſpiciens, *conſpiciat*, non unum Angelum, ſed teſtimonii certioris ergo, *Angelos duos*, in aſſumpta à ſe pro more utili ad tempus & uſum iſtum forma humana, & quidem ἐν λευκοῖς, *in albis*, ſeu candidis, puris adeo & ſplendidis veſtibus, quæ horum ſtatui & nuncio convenirent, & hos *ſedentes*, ſatis tranquillè, *unum ad caput & alterum ad pedes ubi Jeſu corpus jacuerat*; addente Grotio, *à ſeptentrione in auſtrum ut creditur*, ſed certius è regione ſui invicem, inſtar quodammodo Cherubim ſuper Arcam veterem, quaſi cuſtodes illius qui illic poſitus fuerat, & nunc adhuc loci ejuſdem, unde conſequenter intelligebatur facile à Muliere, ipſum nulla vi ablatum fuiſſe, uti illa temere ſuſpicabatur quidem hactenus. De quibus Angelis non eſt quod dicamus poſt ea quæ anteceſſerunt *Cap. V.* Nec tantum datur Mariæ hos Angelos Duos conſpicere, ſed *& illi* audiuntur *ipſi dicentes*, ſucceſſive vel unius ore, humana & blanda potius quam ſevera voce *verſ.* 12. *Mulier*, communi nomine ſexus, quod & infirmitatem ejus notare aptum eſt, *quid fles?* ſeu quam ob cauſam tantopere luges, & luctum tuum tam palam teſtaris? vel etiam conſequenter in quem finem id agis? ut ſic occaſionem eloquendi libere ipſa & ſolandi ipſi haberent, niſi interrogationem illam ſimul pro conſolatoria & dehortatoria à luctu & fletu habere cum *Grotio* aliisque volueris, q. d. non habes rationem magnam flendi, ſed majorem gaudendi & ridendi. Erecta utique hoc Auditu ſimul & Conſpectu Mulier, *illis*, Duobus Angelis reſpondendo ad interrogationem prompte, *dicit*, abſque compellatione quam decenter inſtituere neſcivit forte, *quoniam Dominum meum*, diligentem & ſimul dilectum in vita & in morte, *ſuſtulerunt*, hinc neſcio qui, *& ubi eum poſuerint*, poſt ſublationem, *non novi*, nec reſciſcere queo; quod idem fere ipſa antea dixerat ad Petrum & Johannem *verſ.* 2. parum ſic utique ſe triſtem oſtendens de aromatibus ſublatis, quod heic minus apte ſuggeſſit *Grotius*, *ſublatum* habens *à furibus aromatum lucrandorum cauſa*.

ſeu Angelorum Conſpectu & Colloquio.

X. *Atque his* quidem *dictis*, καὶ ταῦτα εἰποῦσα, *Medium* Mulieris *Factum* memoratur *verſ.* 14. ἐστράφη εἰς τὰ ὀπίσω, *retrorſum*, ſeu poſt ſe, *converſa eſt*, vel *convertit ſe*, neque enim hoc per externam vim factum putari debet, ſed voluntarie

Deinde Factum Medium, quod retrorſum ſe converterit, cum Fa-

pror-

to lætiſſimo quod Ieſum ſtantem viderit, illiusque colloquio fruatur, ſed incogniti hactenus.

prorſus, tum oculis & facie, tum & corpore reliquo, ut converſio eſſet plenior. Quod ad incertam animi anxietatem, & quærendi diligentiam, non male quidem refertur; ſed & ſimul tribuendum eſſe recte ab ævo conjicitur alicui ſeu auditui ſeu viſui novo. Scilicet potuit illa percipere, vel ſtrepitum aliquem euntis, aut reſpirantis, poſt ſe, vel videre fulgorem inde emiſſum, vel etiam ante ſe ſigna quædam reverentiæ ab Angelis Duobus exhibita alicui poſt ſe accedenti; quæ omnia ad retroſpiciendum ipſam facile impulerunt. Neque male in eo egiſſe Mariam, liquet ex *Fato* lætiſſimo, quod quæſitum à ſe Jeſum inveniat vivum, ignotum primo ſed & dein agnitum, quem conſpicere & audire familiariter licuit. Simul ac convertitur modo, *Jeſum*, ipſum, quem Dominum ſuum dixerat, non jam jacentem & mortuum amplius, neque ſedentem vel decumbentem ex reliqua infirmitate notabili, neque abeuntem aut accurrentem terrifice, ſed *ſtantem*, ἑςῶτα, vivum validum & tranquillum, haud procul à ſe, unde *adſtantem* ſubſtituit *Beza*, *conſpicit* ipſa ſuis oculis vere, ut hominem nempe, ſed primo conſpectu *non ſcit eſſe Jeſum*, ſive ex mutatione ejus qualicunque exteriori in ſuis oculis, ſive ex defectu attentionis juſtæ, ſive ex pudore aut timore curatiorem intuitum vix admittente. Qua occaſione practicæ cogitationes heic naſcuntur & excitantur piæ, de læto Eventu eorum qui Jeſu gratiam conſtanter quærunt & ſeriò, deque Jeſu ita frequenter præſente ſuis, ut tamen ab iis non obſervetur aut ſatis dignoſcatur mox. Non ſubſiſtit autem heic felicitas Mariæ, unde inſcia ipſa parum uſus habuiſſet. Ergo clarius ſe ei manifeſtaturus Dominus, idem cum Angelis rogat, *Mulier, quid fles?* addens ſimul, *quem quæris?* dum de Domino tuo ſublato te modo conquerentem audivi; ut ſic ex ipſa quoque amplius audiret cordis ſui cogitata, & ſecundum ea ſermones ſuos ad ejus ſalutem componeret. *Illa* autem nondum quidquam de Chriſto viſo & loquente ad ſe cogitavit, ſed *putavit*, ὅτι ὁ κηπȣρός ἐςι, *quod hortulanus*, ſeu *olitor*, eſſet (qualis & ſpiritualiter Jeſus,) non quidem vilis aut miniſter aliquis inferior, quando tam honorifice ipſum vix compellaſſet, ſed præcipuus & aliorum Præfectus, qui ex munere demandato cum poteſtate inquirebat in ea quæ apud Monumentum

tum ſepulchrale gerebantur, *atque hinc illi*, Jeſu viſo & roganti, *dicit* blande, *Domine*, honore illi exhibito cum agnito jure in hunc locum, uti ſupplici & afflictæ maxime conveniebat, *ſi eum*, quem quæro meum Dominum, *tu*, pro poteſtate tua & arbitrio nec malo conſilio ullo, ſed ob rationem aliam tibi perſpectam, *abſportaveris*, εἰ σὺ ἐβάστασας αὐτὸν, non quidem immediate ſolus, ſed mandato tuo & per miniſtros potius inferiores, *mihi*, eum diligenti & quærenti nec male hinc habituro, *dic*, quæſo candide, *ubi eum poſueris*, hinc abſportatum, *& eum ego tollam*, inde ubi tibi moleſtum queat eſſe ipſum retinere, honeſte & grate uti convenit, ſi id mihi permiſeris ſcilicet. Quod ſi intellexerit de ſublatione ſua immediata & abſque auxilio decenti, indubie fuit nimiæ præſumptionis de ſuis viribus & ſatis inconſiderati conſilii verbum. Sed quod rectius longe capitur de Sublationis iſtius cura per alios, quam ipſa ſuſceptura erat & exſecutura diligenter & decenti modo, paratum ad hanc animum oſtendens.

XI. Hactenus autem ignotus Jeſus, non magis ſe tandem quam Joſeph apud Fratres continere potuit, ſed illam *alloquitur* ita ut agnoſcatur, & *agnitus* ab illa gratiſſima ad illam ac utiliſſima verba *profatur verſ.* 16. 17. *Alloquium* fit per unum Nomen Proprium ejus, *Maria!* Quo prolato Jeſus utique generaliter oſtendit, Mulierem ſibi probe cognitam eſſe, atque hoc ab ipſa quoque ſciri voluit, ut ad ſe magis adverteret animum. Sed quod ita protulit indubie ſimul, ut ſonus vocis ſatis antea agnitus à Maria ipſum huic manifeſte proderet. Neque dubium eſt, quin nomen illud prolatum quoque ſit cum ſumma teneritudine animi & vocis, per quam de Domini affectu ſic ſatis certa redderetur Maria. Atque ita prolatum à Domino Nomen mulieris Maria plura hujus menti *inſinuare* aptiſſimum fuit. Nempe & ejus *Laudem*; itane me præ aliis amas, quæris, luges, fles? Et ejus *Opprobrium*; itane me vis adhuc mortuum, non attendis ad promiſſa mea, nec agnoſcis meum ſupra mortem robur? imò nec dignoſcis me jam tibi præſentem & tecum loquentem? Et ejus *Officium*; intuere me diligentius, audi mea verba, accede ad me libere & propius? Et ejus *Felicitatem*, præſentem ac futuram; en tibi adſum propitius, ut me tibi manifeſtem, ut tuum Je-

Qui dein illam compellat emphatice nomine proprio Maria!

ſum & Dominum in quo cum fide viva confidas, & cujus vivi intuitu gaudeas merito quam maxime! Quæ & ſimilia ad pios quosvis ſuo modo transferri poſſunt; quos & novit ille ab ipſis non cognitus, *coll. Job.* I. 49. *&c.* & nomine ſuo vocat, *coll. Jeſ.* XLIII. I. *&c.*

Et ab ipſa compellatur nomine Rabbuni.

XII. Quid jam operata eſt in Muliere iſta tam blanda per Proprium nomen ſuum compellatio? *Illa*, ad hanc vocationem ſuam, *converſa*, στραφεῖσα, iterum amplius adhuc & plenius quam antea *verſ.* 14. verſus Jeſum compellantem, *dicit ei*, per modum reſponſi, breviſſimi etiam, ſed non minus emphatici, Ραββουνὶ, ὃ λέγεται διδάσκαλε, *Rabbuni*, *quod dicitur Magiſter.* Pro Hebræo-Syriaco Nomine illo *Vulgatus* habet cum exigua puncti unius mutatione *Rabboni*, quo pacto etiam in altero textu Græce legitur *Marc.* X. 51. dicente illic cæco ad Dominum noſtrum, Ραββονὶ, ἵνα ἀναβλέψω. Dum plus abit *Syrus*, per additionem notans Mariam ſic dixiſſe ܥܒܪܐܝܬ *Hebraice*; non quidem in plurimis hodiernis Codicibus in quibus exſtare deprehendo ܪܒܘܢܝ heic & apud *Marcum* ܪܒܝ/ ſed in Editione *Tremelliana*, habens illic רבי/ atque heic רבולי/ *Rabbuli.* Unde notavit heic *Tremellius*; *In hac voce vel litera Lamed poſita eſt pro Nun ut dicendum ſit Rabboni, vel eſt Compoſitio Nominis cum Pronomine, Rabbuli, pro Rabboni Li. Nec eſt proprie Hebraicum vocabulum ſed Chaldaicum ac Syriacum. Hebræum autem dicitur, quod tum tempus Syriaca lingua Hebræis eſſet vulgaris &c.* Quod etiam ex eo laudavit *Beza.* Indubie vox illa fluxit ex primitiva רב/ *Rabb*, quæ ad *magnitudinis* notionem nos ducens, ad *Principem*, & *Dominum*, ſimul & ad *Magiſtrum* applicari ſolet; à qua perinde ſunt per aliam Terminationem vel additum Affixum *Rabba*, *Rabbi*, in Babylonia, quæ communiſſima eſt in Novo Teſt. *Joh.* I. 39. 50. *&c.* *Ribbi* in Palæſtina, *Rabban* item, unde *Rabbanæi* dicti qui *Karæis* opponuntur *&c.* De differenti vero uſu iſtorum nominum multi multa, inter quos *Buxtorfius* habet, *Rabbi eſſe excellentius quam Rabb, & his duobus præſtantiorem eſſe Rabban, titulum ſummæ dignitatis circa tempora*

Nati

Nati Christi ortum in Hillelis filiis, qui principatum gesserunt in populo Israëlis per ducentos circiter annos &c. Etiam *Beza* noster *ad Marc.* x. 51. annotavit *Caninium* velle, quod *Ribbon Syriace dicatur non quivis Dominus, sed* αὐτοκράτωρ, *& Soli Deo proprie tribuatur. Quod si verum est*, inquit, *hic cæcus certe multo apertius Christi Divinitatem asseruit quam quisquam alius ante ipsius Resurrectionem. Nam quod idem Caninius tradit Christum ante mortem à nemine fuisse vocatum Rabboni, ex hoc loco refelli potest.* Ipse vero subjecit; *Itaque mihi fit verisimile, differentiam illam inter Rabbi & Rabboni inanem esse. Neque enim Deus simpliciter vocatur Ribbon, sed cum adjectione* של עולם*. Et Johannes Rabboni non aliter quam* διδάσκαλον *interpretatur.* Quod etiam ad hunc textum repetiit; *Ex hoc loco apparet differentiam illam inter Rabbi & Rabboni, quæ à nonnullis constituitur, non ita magnum habere pondus.* Interim legi heic merentur, quæ post *Buxtorfium in Lexico* habet *Ligtfootus in Matt.* XXIII. 7. ad illud καλεῖσθαι, ῥαββί, ῥαββί. An jam illud *Rubbuni* statuas Simplex an Compositum, haud multum interest; notante nostro *de Dieu*, *ob frequentem usum perire vim Affixi, sicut etiam in Rabbi.* Principalis utique & heic à Maria spectata vocis notio non est *illa Domini* aut *Principis*, licet hæc Christo vere & ex ore Mariæ de Domino suo locutæ apte conveniret, sed illa διδασκάλου, *Magistri*, sive *Doctoris*, & si placet non vulgaris sed omnino Magni præ aliis; sicuti ad sensus istius intelligentiam ducimur per illud, non à Maria sed à Johanne, ὃ λέγεται διδάσκαλε, absque negata sic tamen certo vi significativa Pronominis quod forte in nomine adhibito adest, & dubitari nequit quin talis fuerit vere Dominus & pro tali agnitus à Maria. Nomen unum pro uno sic reddidit Maria, affectu suo cohibita plura addere. Sed Nomen, quo ipsi dato testabatur illa Jesum suum sibi jam notum evasisse, & ex quo Christus scire posset se illi jam notum omnino esse. Et quod indubie protulit illa, cum ea veneratione & fiducia, uti ipsi & Christo conveniebat, sive jam minori sive majori potius soni intensione. Et per quod ipsa etiam insinuasse Domino suo censenda est, quæ huic placerent; ejus à se agniti *Æstimationem* summam in perfectionibus & operibus illustrissimis, cum admiratione summa conjunctam;

 ejus

ejus *Dilectionem*, per quam ipsius communionem arctiorem desideraret, & in ea deliciaretur; ejus *Venerationem* gratam, per quam se illi devinciret ad omnia ipsi grata credenda & facienda, cum aliorum rejectione & desertione prompta; ejus quoque *Glorificationem*, cui studere vellet porro cum omni lætitia & assiduitate; & quæ plura cum illis connexa fuere similia in hac pientissima fœmina.

Illique dicis, quid non oporteret agere, cum ratione gravi addita.

XIII. Unde ad istam suam à Muliere factam compellationem dignissimam *Jesus illi dicit*, iterum verba utilissima, de eo, quod illi *non* erat *faciendum*, cum *ratione* addita, & quod ab altera parte *præstandum* quoque. Præcedit enim illud; Μή μου ἅπτου, οὔπω γὰρ ἀναβέβηκα πρὸς τὸν πατέρα μου, *noli me tangere*, apud *Vulgatum*, vel *ne me tangito* apud *Bezam*, *nondum enim ascendi ad Patrem meum.* In quibus, & quod interdicitur, & ejus interdicti ratio, laborant difficultate. Quidni enim Maria *tangat* Dominum? qui tangendum & contrectandum se dedit utique Thomæ *vers.* 27. si non & reliquis Apostolis perinde *vers.* 20. ad majorem πληροφορίαν, & cujus pedes amplexæ Mulieres eum adorarunt *Matt.* XXVIII. 9. & qui hoc sui Tactus interdicto præjudicium ingessisse queat censeri contra Resurrectionis ipsius veritatem. Et quod *nondum ascendisset* ad Patrem, id pro ratione posset haberi eum tangendi potius quam non tangendi; cum post ascensionem perinde ut nunc tangi non posset, quin & major & consummata ejus gloria tactum tunc hominum mortalium vel quorumvis impediret magis. Quæ difficultates solvi possunt & debent. Ante omnia per observationem, quod *tangere* heic non dicat simplicem qualemcunque apprehensionem aut contactum corporeum, sed magis determinatum, sive per rationem ejus interiorem, sive per durationem, sive per nimium ejus studium, sive aliter. Primo modo lego apud *Cameronem*; *Mirum, si Christus adorantem repellit Mariam Magdalenam, qui neminem unquam repulit adorantem. Causa nulla potest dici alia cur id fecerit, quam quod Christum non simpliciter adoraret, sed adoraret gratulabunda quasi Christus jam eluctatus esset & nixus ad supremum usque fastigium & culmen dignitatis suæ.* Sed jam satis habebat dignitatis, ob quam adoratur semper, & nunc potissimum mortis victor constitutus ac declaratus; quam victoriam

riam ipsi gratulari licebat, dicente & hinc Thoma ad eum *Domine mi & Deus mi!* utique cum Adoratione gratulabunda. Paulo generalius est illud *Grotii*; *Similis est hic locus, si quid recte judico, illi apud Matthæum* XXVI. 29. *Nam ut ibi fructus vitis sive vinum alium habet significatum in priore membro, alium in secundo in quo repetitum censetur, ita hic* ἅπτεσθαι, *q. d. Jesus, vis me tangere Maria, i. vis omnino frui amicitia mea? id nunc non licet, cum tantum* οἰκονομικῶς *ad fidem vestram roborandum me do conspiciendum. At ubi ad Patrem adscendero, veniet tempus cum frui mea amicitia perfectissime poteris, non terrestri contactu, sed tali qui loco illi i. cœlo conveniat spirituali. Philo,* τῆς ἀνὰ πᾶν τὸ σῶμα σκιδναμένης δυνάμεως, ἣν ἔθος ὀνομάζειν ἁφήν. *Ideo fruitio voce Tactus optime indicatur.* Sed & obscurius idem ac minus cohærens cum allato exemplo alio videtur. Alterum ego putem esse longe simplicius, ut continuatus *Tactus* designetur, quo Christus detineretur nunc & heic à Maria, & ipsa se detineret apud illum: in quam significationem conferri potest illud Sponsæ emblematice dictum *Cant.* III. 4. *apprehendi eum & non dimittam eum, donec introduxerim eum ad domum matris meæ & ad cubiculum conceptricis meæ.* Cum quo & certissime cohæret tertium, seu nimium *Tactus* istius corporalis studium, quod tantum non esse decebat, quam Communionis Spiritualis cum eo, *coll. Joh.* XVI. 5-7. *Act.* I. 11. *&c.* Nec male conjicias, illam *Tactus* prohibitionem Dominicam esse consecutam ad apprehensionem cum prolapsu forte à Maria factam, quam ne longior esset & fervidior, monuerit hoc verbo eam Christus. Quod porro ad Rationem annexam spectat, *nondum enim ascendi ad Patrem meum*, quæ refertur ad consummationem gloriæ ejus cœlestem à dextris Patris in ipsius throno, illa non dicit, tangendum illum tum esse magis, hoc vel alio modo, à Maria aut à Suis. Sed simplicissime innuit, illum in terris non esse permansurum diu, sed alibi agenda pro suis habere omnino, & gloria majori illic coronandum esse, quod ergo bonum ab Ecclesia atque ejus Capite non erat Tactu corporali avertendum, q.d. adhuc illuc ascendere debeo. Quod si, præter Abitus istius Necessitatem, heic reperire cum plurimis lubuerit negatam illius nimis instantem celeritatem præsentem, ut sensus sit, nondum disce-

do ab hoc mundo, ſed plurium dierum tempus adhuc elabetur, priuſquam diſcedam ad Patrem; per me id licebit. Prout & plura heic conjunxit *Beza*, neſcio an ſatis apte & feliciter; *Quid igitur, an poſtquam aſcendiſſet ad Patrem licuit tangere? Ita certe? ſed ſpiritualiter & animis in cœlum per fidem ſubvectis, quæ una eſt Salvificæ Chriſti carnis apprehenſio, rectiſſime ſcribente Auguſtino, mitte fidei manum & Chriſtum tenuiſti. Cum vero Matt.* XXVIII. 9. *dicuntur Mulieres, quibus itidem in urbem properantibus Chriſtus occurrit, pedes ejus hunc cultum minime repudiantis prehendiſſe, apparet Chriſtum minime hic ſimpliciter prohibuiſſe ſui contactum, quo ſuos etiam poſtea invitavit, ne amplius de ipſius vera Reſurrectione dubitarent Luc.* XXIV. 39. *ſed Mariam blande commonefacere ſic voluiſſe, ut nihil morata ſtatim ſeſe in viam daret, annunciatura quod diſcipulos perterritos recrearet. Satis enim adhuc illum ſpectandum & amplectendum habituram, ipſo non tam cito ad Patrem abituro.*

Et quid ex adverſo ab ea fieri omnino vellet.

XIV. Præſtari vero ab altera parte hoc à Maria voluit Dominus; *Sed*, quod cum hoc mei Tactu conſiſtere ſimul nequit, *ad meos Fratres*, tales ſenſu ſpirituali à me dictos cum dilectione & blanditia pari vere, *coll. Matt.* XXVIII. 10. ſeu Diſcipulos & Apoſtolos maxime & primo, *vade*, ſeu *proficiſcere* quantocyus; uti jam ſemel ad Petrum & Johannem profecta fuiſti, de non reperto Chriſto ſed monumento aperto narratura *verſ.* 1. 2. *atque illis dic*, non jam tuis ſed meis verbis; *ad meum Patrem & veſtrum Patrem*, neutiquam duplicem ſed unum eundemque; ſimul *ad meum Deum & veſtrum Deum*, altero hoc nomine quoque deſignatum; *aſcendo*, in cœlum ejus thronum, mea quidem poteſtate & potentia, certiſſime & non multum poſthac id facturus, quin & agenda in his terris ad hoc compoſiturus. Ubi in phraſi Græca, πρὸς τὸν πατέρα μου καὶ πατέρα ὑμῶν, καὶ θεόν μου καὶ θεὸν ὑμῶν, hoc optime notavit *Beza*; *Erudite Eraſmus in hunc locum obſervat, priore tantum loco dixiſſe τὸν πατέρα, addito Articulo, ut hic unus Pater ac Deus eſſe intelligatur communis Capiti ac Membris. Hic enim Chriſtus de ſe ut Mediatore loquitur. Quod ſi dixiſſet, τὸν πατέρα μου καὶ τὸν πατέρα ὑμῶν, Duos Patres facere videretur. Item, ſi non contentus dixiſſe τὸν πατέρα μου, etiam dixiſſet καὶ τὸν θεόν μου, viſus fuiſſet alium dicere Patrem ſuum, alium Deum*

ſuum

ſuum. Nec male *Cyrillus Hieroſ. Cat. VII. & XI.* non dictum, τὸν πατέρα ἡμῶν, ſed ἐμοῦ καὶ ὑμῶν, ne communio creaturarum cum Unigenito nimia notari videretur. Quod vero ad rem notatam attinet, idem ille Deus, non οὐσιωδῶς ſed ὑποστατικῶς ſic dictus, dicitur & eſt Domini Jeſu *Pater*, per æternam Generationem ſeu Eſſentiæ Ejuſdem Communicationem ipſi ut Filio factam, *veſter* autem, ſeu fratrum & diſcipulorum, per Adoptionem & Regenerationem benigniſſimam in tempore; idemque eſt & dicitur à Domino Jeſu & Filio illo *meus Deus*, quem ut conſtitutus Mediator habeo æterno Fœdere mihi devinctum ad obſequia mea coronanda mercede promiſſa, & quem ſecundum Humanitatem cum ſpe omni & fiducia colo conſtanter, *atque veſter*, ſeu fratrum & diſcipulorum, *Deus*, ſecundum Fœdus ſpeciale in meo nomine initum, magis quam communiori aliqua relatione, quæ minime tamen ſic tollitur, his benefacturus & ab his colendus. Et aptiſſima erant modo hæc nomina, ubi ſuam fidem & gratiam Paternam ac Divinam in Filio Reſuſcitato demonſtraverat ipſe, per Spiritum dandum facturus ut eadem à Fratribus æque quam à ſe agnoſceretur palam. Eſtque res altera heic notata, quod ad hunc Patrem & Deum, nobis cum Chriſto ſed alia & alia ratione communem, eſſet *Aſcenſurus* ipſe non modo, ſed etiam ut talem, tum antecedenter quem talem reperiret, tum & conſequenter, quem talem porro conſtitueret ſua potentiſſima Interceſſione jugi apud eum, *coll. Joh.* XIV. 2. 3. I *Joh.* II. I. καὶ ἐάν τις ἁμάρτῃ, παράκλητον ἔχομεν πρὸς τὸν πατέρα, Ἰησοῦν Χριστὸν δίκαιον, καὶ αὐτὸς ἱλασμός ἐστι περὶ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν *&c.* Quin & ut tertium heic notari debet, quod non tantum Reſurrectio, ſed & per hanc parata Aſcenſio ad quam illa ducebat, annunciari deberet Fratribus, ut à Tactu Corporali etiam illi ſic avocarentur magis, & cœleſtia quærere diſcerent, & plenam ſalutem ab ipſo exſpectarent, ſeu per ipſum à Patre & Deo ſuo, *coll. Rom.* VIII. 33. 34. Τίς ἐγκαλέσει κατὰ ἐκλεκτῶν θεοῦ; θεὸς ὁ δικαιῶν. Τίς ὁ κατακρίνων; Χριστὸς ὁ ἀποθανών, μᾶλλον δὲ καὶ ἐγερθείς, ὃς καὶ ἔστιν ἐν δεξιᾷ τοῦ θεοῦ, ὃς καὶ ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν *&c.*

XV. Nihil nunc ſupereſt, quam Mariæ *Factum Ultimum* poſt tam lætum Fatum, quod conſiſtit in juſſus à Domino Tandem Mariæ Factum Ulti-

dati

dati Exſecutione paratiſſima, qua à Tactu deſiſtens, ipſa utroque nomine *Maria Magdalena* nunc quoque appellata, (ut vere, notante etiam *Camerario*, mirandum ſit, cum aliis etiam paucis *Epiphanium in confutatione Maſſalianorum* ſcripſiſſe, *Mariam* hanc *fuiſſe Jeſu matrem*, φησὶ τῇ μητρὶ αὐτοῦ, μή μου ἅπτου, dum laudari hic merito ſolet propter dicti prioris exegeſin contra *Arianos*, πατέρα μου ἔλεγε μὲν κατὰ φύσιν ἐν τῇ θεότητι καὶ πατέρα ὑμῶν διὰ χάριν ἐν τῇ υἱοθεσίᾳ, θεόν μου δὲ, ὅτι τὸ ὑμέτερον σαρκίον εἴληφα, καὶ θεὸν ὑμῶν κατὰ φύσιν καὶ ἀλήθειαν,) *venerit* mox, ἔρχεται, ad *Diſcipulos*, antea in mandato dictos Fratres, iis *annuncians* lætiſſime, *quod Dominum* redivivum ipſa *viderit* omnino, & *hæc ſibi dixerit*, per modum mandati & promiſſi certi. Ubi *Vulgatus*, ſive per lectionem aliam, ſive per liberiorem Verſionem, habet; *Quia vidi Dominum, & hæc dixit mihi*; quæ *ſcriptura* etiam *rectior videtur Bezæ*, ſed nihil in ſenſu plane mutat. Utique non repugnat adverſus iſta narratio Cleopæ *Luc.* XXIV. 22. ἀλλὰ καὶ γυναῖκές τινες ἐξ ἡμῶν ἐξέστησαν ἡμᾶς, γενόμεναι ὄρθριαι ἐπὶ τὸ μνημεῖον, καὶ μὴ εὑροῦσαι τὸ σῶμα αὐτοῦ ἦλθον, λέγουσαι καὶ ὀπτασίαν ἀγγέλων ἑωρακέναι οἳ λέγουσιν αὐτὸν ζῆν. Siquidem poſitio unius heic non mox eſt certa excluſio alterius; & quis ab omni narrationis defectu certo liberet hunc Cleopam cum Socio? vel & à ſuſpicione de Angelo aliquo conſpecto pro Jeſu, à quali non fuiſſe Apoſtolos ipſos dein plene liberatos, arguit ipſe per illa *Luc.* XXIV. 39. *ſpiritus carnem & oſſa non habet, ſicut me conſpicitis habere?* præterquam quod iſta referenda ſunt ad prius nuncium Mariæ Magdalenæ *verſ.* 2. poſt quod acceptum ab initio primo de altero hoc nihil inaudiverant forte etiamnum, quod neque hinc referre poterant ipſi.

[Margin: ...num, quod venerit ad Diſcipulos, iisque annunciaverit Viſum & Iuſſum Domini.]

XVI. An jam haberi debeat idem plane cum *Marco & Johanne* dixiſſe heic *Matthæus* paulo generalius, an vero aliud quid, id inquiſitionem ſuam omnino meretur. Adverſus rei traditæ Identitatem vix aliud obſtat, quam *Matthæi* ſermo de pluribus *Mulieribus* quibus & Jeſus occurrit, poſt hujus ſalutationem ejus pedes cum adoratione tenentibus, & juſſis ire Diſcipulis annunciatum fata ſua; dum *Marcus & Joannes* non niſi unam habent Mariam Magdalenam, de qua in ſingulari continuo loquuntur. Quod dubium duplici fere modo tolli poſſe

[Margin: Narrationes iſtæ pleniores de Maria Magdalena an brevius tantum contractæ ſint, & indefinite traditæ à Matthæo.]

poſſe videtur, dicendo ſcilicet; vel quod loquutio *Matthæi* pluralis ſit Indefinita, cum quadam ſpecie Enallages, per quam de Sexu Muliebri refert pluraliter quæ non niſi uni iſtius ſexus contigerint vere, qualia exempla in Euangeliis occurrunt plura notiſſima, *Matt.* 11. 20. *mortui ſunt quærentes animam pueruli*, *Matt.*XXVII.44. *id ipſum vero etiam latrones cum eo crucifixi exprobrabant ei*, *&c.* vel quod *Marcus & Joannes* unam nominaverint Mariam, non quod hæc ſolitaria fuerit in hoc caſu ſed præcipua inter alias ei junctas, quod & ſuadere queat ſermo Mariæ Magdalenæ pluralis ille ad Petrum & Johannem *verſ.* 2. οὐκ οἴδαμεν ποῦ ἔθηκαν αὐτόν, *non ſcimus ubi poſuerint eum*, quin & Mariæ oppoſitio, non adverſus Mulieres alias, ſed adverſus Diſcipulos Duos abeuntes à monumento, ad quod illa diutius ſubſtitiſſe traditur *verſ.* 10. 11. ut taceam de exigua veriſimilitudine, quod una Maria, eaque haud vilis fœmina, apud monumentum permanſerit ſola, cujus & teſtimonium ſic minus valuiſſet apud incredulos vel dubios diſcipulos. Quibus modis certa quidem, ſed non apparens, pugna tollitur heic. Qualis quo minus appareat quoque, ego potius agnoſco, illa quæ contractius narrantur à *Matthæo*, diſtinctius apud alios reperiri. Eum in modum, ut *Johannes* clare tradat *Itionem* geminam Mariæ ad Sepulchrum, priorem ante alias Mulieres, non omnes prorſus, ſed quaſdam ſocias *verſ.* 1. & poſteriorem cum Petro & Johanne *verſ.* 3. abſque qua apud monumentum hæc poſt duorum illorum abitum ſubſiſtere non potuiſſet; & ut ſimiliter *Abitum* à Sepulchro ad Diſcipulos referat ille duplicem, unum quo nunciaret & nunciarit his Dominum ex ſepulchro ſublatum eſſe *verſ.* 2. & alterum quo referret, eundem redivivum à ſe viſum & auditum fuiſſe *verſ.* 18. Quæ haud obſcure etiam conſtant ex *Marco*, habente *verſ.* 1. 2. Adventum Mariæ Magdalenæ juxta alias Mulieres; dein Abitum Mulierum indefinite à Sepulchro ante viſum Chriſtum, ſed poſt conſpectos & auditos Angelos; tum Apparitionem factam Mariæ Magdalenæ *verſ.* 9. quam & illa abiens annunciaverit Diſcipulis *verſ.* 10. 11. Sed quæ non ita diſtincte retulit *Matthæus*, de Duplici Itione & Abitu Mulierum, æque quam de Diſcipulis Duobus, tacens; ſive in Conſpectu Jeſu ipſius reſpexerit ad illum qui Mariæ

præ aliis contigit, five & ad alias cum hac Mulieres, quibus idem fimul vel fucceffive contigerit, five ad alias Mulieres denique folas, de quibus uti non dixerunt alii Euangeliftæ, fic neque de Maria Matthæus. Quod poftremum forte præ aliis placere poffet, ut tanto facilius omnia concilientur & cohæreant. Quando tamen vix hoc admittere poffemus nos, quod plane folitaria fuerit Maria, tum in aliis prius ipfi tributis Itionibus, tum in Confpectu & Auditu Jefu Redivivi, fed conjicimus magis, illam quafdam alias fed pauciores & forte viliores fibi præfentes habuiffe. Ad duplicem Magdalenæ itionem fpectant & illa quæ habet *Voffius*; *Quamquam jam parere angelo cæperat, tamen animi incerta mox regreditur, diligentius fcrutatura annon alicubi videat vel corpus Chrifti vel ejus ablati indicium.*

Ordo Factorum & Fatorum Muliebrium diftinctius paulo exponitur.

XVII. Addimus etiamnum *Ordinem* Factorum & Fatorum Muliebrium, qui non male fequentem in modum à nobis componitur. Præcurrit altiori mane Maria cum paucioribus fuis, fed ante reliquas Mulieres, ad Sepulchrum Dominicum. Ad hæc videns Saxum Devolutum, fine confpectu vel auditu Angeli alicujus, aut exfpectato aliarum Mulierum omnium Adventu, illa ad Petrum & Johannem citiffime fe confert confilii & auxilii caufa. Difcipuli hi cum ipfa redeunt ad Sepulchrum, vifuri quid tandem de Sepulchri Apertura & Ablato Chrifto effet. Antequam adeffent illic, Mulieribus aliis pluribus quæ interea accefferant apparentes Angeli annunciant Chrifti Refurrectionem, & annunciatum Difcipulis abire jubent. Quod acturæ mox in via Chriftum habent obvium, qui ipfe ab Angelis dicta confirmat, & pergere in inftituto itinere jubet, uti & agunt illæ. Nihil vero nifi Sepulchrum vacuum reperientes Difcipuli Duo, poft ejus inquifitionem fatis curatam, abeunt ad fua. Quo tempore & loco medio videtur Petrus, & forte cum Johanne, Dominum qui Mulieribus obviam factus erat vel fiebat, confpexiffe Refufcitatum, fecundum dicta à nobis *Cap. VIII.* Cum autem Maria Magdalena confifteret apud Sepulchrum, in illud profpectans cum mœrore magno, ecce poft Angelos Duos præfens Jefus ipfe accedens ab illa videtur & auditur illic cum magna lætitia, cujus & ipfa ex Domini juffu fuit nuncia apud Difcipulos,

juxta

juxta Mulieres alias, quin & Petrum. Quod si obstare adversus istam ordinationem gestorum horum putes illud *Marci Cap.* XVI. 9. ἐφάνη πρῶτον Μαρίᾳ τῇ Μαγδαληνῇ, *apparuit primum Mariæ Magdalenæ*; agnosce in eo sensum, non absolutum, sed restrictum per relationem ad Undecim Apostolos, & ad Emmaunticos Duos, apud quos serius apparuisse in *Capitis vers.* 12–14. progressu narratur, quin & ad τοὺς μετ' αὐτοῦ γενομένους πενθοῦντας καὶ κλαίοντας, ad quos erigendos per nuncium Apparitionis sibi factæ illa mox ivit *vers.* 10. 11. vel alias dic, si id magis placeat, Apparitionem Christi apud Magdalenam fuisse omnium primam, post quam sed celerrimè, secundum Corporis Resuscitati vigorem, secutæ sint Apparitiones, tum apud Petrum digressum, tum apud Mulieres reliquas antea abeuntes, ut concurrerent sic magnopere læta ista nunciantes Apostolorum & Discipulorum multitudini reliquæ Jerosolymitanæ.

XVIII. Nec discedere ab istis multum deprehenditur *Cl. Coccejus* noster. Qui scripsit *ad Matthæum*; *Matthæus in compendio narrat summam eorum quæ tum Angeli tum Christus ad diversas Mulieres dixerunt.* Latius *ad Marcum*; *Marcus in his breviter complexus est, quæ alibi distinctius leguntur. Ipse Marcus vers. 9. attestatur Johanni narranti quomodo primo Mariæ Magdalenæ Christus apparuerit, & ex eo sequitur illam tunc circa sepulchrum fuisse solam sine reliquis mulieribus. Quippe cum vidisset ablatum lapidem, statim cucurrit ad Petrum & Johannem, & cum iis regressa est ad monumentum. Iis autem abeuntibus versus civitatem ipsa substitit, & ab Angelo compellata, ac deinceps visione Christi fruita est. Reliquæ Mulieres & viderunt & audiverunt Angelos. Inter Apostolos autem primo apparuit Simoni, quamquam non narretur quo tempore id factum sit; quemadmodum & ignoramus quando Jacobo visus sit. Quod Matthæus dicit Cap.* XXVIII. 9. 10. *quod Christus abeuntibus Mulieribus ad renunciandum Apostolis quæ viderant & audirerant occurrerit, easque salutaverit, id potest accipi synecdochice ratione Mariæ Magdalenæ, quæ cæteris jam proficiscentibus Hierosolymam Christum & quæsivit & vidit. Nihil tamen officit, quo minus & reliquis se præbuerit conspiciendum, dum modo relinquatur Mariam Magdalenam primam vidisse.* Et perinde *ad Johannem*; *Johan-*

Ordinatio à Cl. Coccejo facta confertur.

hannes quædam memorat diſtinctius, unde Ordo Apparitionum Chriſti cognoſci poteſt. Maria Magdalena cum aliis Mulieribus venit ad ſepulchrum, ſed ibi nihil aliud vidit quam lapidem amotum. Cateræ viderunt Angelum unum atque alterum, & mandatum acceperunt nnnciandi Reſurrectionem. Et hæ quidem profectæ ſunt, ut nunciarent hæc Apoſtolis. Maria autem Magdalena citius cæteris refugiens à ſepulchro, aut non attendens ad dicta Juvenum qui Angeli erant, ſola venit ad Petrum & Johannem. Cum illis recurrit ad tumulum, nec paſſibus æquis. Præcurrit Joannes, videt ſepulchrum vacuum nec intrat. Petrus intrat, atque item Joannes. Abeunt mirabundi, ſed credentes. Magdalena Maria ſtat apud Monumentum & plorat. Videt Angelos. Converſa videt Jeſum. Tum abit ipſa ad Apoſtolos. In hac poteſt videri id actum, quod Matthæus dixit indiſtinctè de Mulieribus. Certe Marcus & Joannes teſtantur, ei quum ſola eſſet Chriſtum apparuiſſe, &c. Aliorum circa ordinem cogitata alia nunc mittimus. Dum nobis nimis profectò ludicrum & ineptum videtur, quod *Nic. Gurtlerus* ſcribit, ante ſuam Apparitionem Primam *Dominum iviſſe forte Bethaniam ad Lazarum aliumve amicum ad petenda ſibi indumenta quibus contectus appareret.* Quod & ipſe monitus in *Addendis* vaniſſime excuſavit, *conjecturas has* dicens *innocuas*, *profectas à ſtudio inquirendi in abdita vel ignota quævis pertinentia ad Chriſtum redivivum*

Certitudo Reſurrectionis Dominicæ ex Apparitionibus expoſitis concluditur.

XIX. Eſt autem, quod ad Certitudinem Reſurrectionis Dominicæ omnino etiam referamus iſtas Chriſti ipſius Redivivi, poſt Angelos cœleſtes glorioſiſſimos, Apparitiones, apud Mulieres quidem, ſed vere Pias, qualis ſane fuit Maria Magdalena, poſt maximas miſerias & liberationes Divinas ab his inſolitas, quæ & ipſæ viderunt, audiverunt, & contrectarunt, & ſic omni modo dignoverunt ipſum, hoc matutino tempore, ut à præjudicio magno ſublationis ejus furtivæ plane liberarentur, & metu cum lætitia permutato certos de Reſurrectione illa Diſcipulos omni conatu facere nequaquam dubitarunt; procul omni fraude activa; quam nec pietas irreprehenſa earum, nec affectuum in illis vehementia, cogitare heic permittit, & paſſiva ſimul, ubi omnia ante fidem habitam ab iis curate ſunt inquiſita, & tantum non omni ſenſui earum Chriſtus ſe exhibuit coram.

CA-

CAPUT DECIMUM.

Quo de Christi Apparitione apud Discipulos Duos Emmauntem euntes similiter agitur.

Nunc post Mulieres occurrunt iterum *Viri Duo*; de quibus tacuit quidem Paulus, forte quod non essent ex Ordine Apostolico, hinc ante eos non nominandi, & post eos locum non reperientes ob tempus prius rei gestæ, sed quorum generalius meminit post Mariæ historiam *Marcus Cap.* XVI. 12. 13. Μετὰ δὲ ταῦτα δυσὶν ἐξ αὐτῶν περιπατοῦσιν ἐφανερώθη ἐν ἑτέρᾳ μορφῇ, πορευομένοις εἰς ἀγρόν. Κακεῖνοι ἀπελθόντες ἀπήγγειλαν τοῖς λοιποῖς, οὐ δὲ ἐκείνοις ἐπίστευσαν. Dum historiam non sane aliam, quod aliqui sine ratione voluerunt, & in *Euthymio* taxat *Grotius*, sed certo & prorsus eandem, latissime exsecutus est *Lucas Cap.* XXIV. 13—35. ita ut 1. Designet *Personas* Discipulorum *vers.* 13. 18. 2. Earumque tradat *Facta & Fata*, α. *Prima vers.* 13—29. β. *Media* dein *vers.* 30-32. γ. Et denique *Ultima vers.* 33-35. 3. Designato simul *Tempore* rei gestæ ab initio ipso *vers.* 13. Transitus ad Historiam de Duobus Discipulos Emmauntem euntibus.

II. *Personas* dicit *Marcus*, *Duos ex illis*, & *Lucas* perinde; post præmissum *ecce*, quod ad personas, sed una cum Factis & Fatis harum spectans, nos excitat ad attentionem justam rei certæ, magnæ, & notatu dignissimæ. Sunt autem *illi*, αὐτοὶ, heic indubie Discipuli Christi, sive præcipui illi Undecim, sive potius & alii ipsis his juncti, seu in fide & amore Jesu seu & in præconio ejus apud populum, tanquam qui ad eandem societatem spiritualem pertinerent, dicti *vers.* 9. πάντες οἱ λοιποί. Ad quales heic nomen unius *Cleopæ* nos ducit consequenter, cum talis nullus inter Duodecim Apostolos compareat *Matt.* x. 2-4. *Act.* 1. 13. *&c.* Sic nempe Mulieribus primo præstitam gratiam singularem Conspectus sui curavit providentia sua Dominus, non transire immediate ad Apostolos, sed præcedere in ea Discipulos alios minus familiares. Sunt autem *Duo* ex his; non unus tantum, cujus testimonium magis in dubium vocari potuisset; neque plures, qui tam facile in Itionem istam ipsis adscriptam non convenissent, Duo hi ex Illis quo sensu dicantur,

nec tam libere agere potuiſſent; ſed *Duo*, quorum ſic valeret teſtimonium, ejuſdem animi & inſtituti. Quod ſub arcano Divinæ Providentiæ ductu repetitur optime; ſeu ex fortuito concurſu; ſeu ex arctiori aliquo vinculo familiæ, ætatis, habitationis, aut alio quocunque, quod ad conſilium & opus narratum eos traxit. Quo magis, tum in aliis caſibus nonnullis binarium hominum numerum conſtituerat Jeſus Magiſter eorum, juxta Johannem Baptiſtam, *coll. Matt.* XI. 2. XXI. 1. *&c.* tum in Diſcipulorum Ablegatione binos conjunxerat *Marc.* VI. 7. *Luc.* X. 1. ſic jam ambulare hinc aſſuefactos, & magis ex communi conſilio paratos ad obvia omnia.

Horum Unus appellatur Cleopas, dum alter eſt prorſus incertus.

III. Declaravit dein *Lucas* Unius Nomen *verſ.* 18. ἀποκριθεὶς δὲ ὁ εἷς, ᾧ ὄνομα κλεόπας, εἶπε πρὸς αὐτόν, *&c.* Ubi locum quidem reperit in illo εἷς communis notio Cardinalis *Unius*, ſeu alterutrius duorum, cum duo ſimul locuti non ſint, nec loqui apte ſatis potuiſſent; ſed & cogitandum prorſus etiam videtur apud illam ſimpliciter abſque ullo additamento poſitam, de notione altera Ordinali non inſolita *Primi*, arguente hanc omni narratione ſequenti in quo ipſe loquela ſua ex communi nomine fervida primum ſe manifeſte probat. Illius autem, ſeu *Unius* ſeu *Primi*, Nomen Proprium & Diſcretivum ab aliis Diſcipulis, per quod notiſſimus erat indubie apud eos, fuiſſe dicitur *Cleopas*, Syriace ܩܠܝܘܦܐ / quod ad Græcam magis quam Hebraicam Originem referri ſolet. Uti ſic cum aliis habet noſter *Paſor*; *Nomen Græcum, compoſitum ex* κλέος *gloria, pro quo Poëtæ* κλεῖω *&c. &* πᾶς *omnis, q. d.* κλέος πᾶν *gloria omnis &c.* Addens deinde, *mentionem fieri* 1 *Macc.* X. 57. *Cleopatræ, quæ fuit filia Ptolomæi, uxor Alexandri, quæ vox eſt compoſita ex* κλέος *gloria, &* πάτερ, *vel Jonicè* πάτρη, *patria, q. d.* κλέος τῆς πάτρης, *gloria patriæ.* Sed non minus recte forte *Matth. Hillerus* habet; Κλεόπας *ab integro* Κλεόπατρος, *i. e. gloria patris.* Quando & idem *Cleopatræ* nomen ducit à *Cleopatro*. In quam rem etiam habet *Grotius*; *Eſt* κλεόπας, *aut potius* κλεοπᾶς, *Nomen idem quod* κλεόπατρος, *per* ἀποκοπὴν, *de qua diximus ad hujus Libri initium. Cleopatris nomen Macedonicum in Syria & Judæa frequentari cœpit, poſtquam Macedones Aſiam tenuere. Sic & multas Mulieres Cleopa-*

tras,

tras vocat historia eadem nominis origine. Qui & illic notavit, *Latinum scribere Cleophas, quod ad Syriacam pronunciationem accedat*; ex *Hieronymo* addens, quod *P literam Hebræus sermo non habeat, sed pro ipsa utatur* פ / *cujus vim Græcum* φ *sonat.* Noster autem per speciem quandam contractionis existimatur vulgo accipere & nomen ȣ Κλωπᾶ, *Clopæ*, *Joh.* XIX. 25. ubi tamen *Vulgatus* etiam legit *Cleopæ*, à quo denominatur illic Maria soror Matris Domini, tanquam à Marito vel à Patre suo, prout alii observant Maritum ejus fuisse *Alphæum* ex *Matt.* X. 3. *Act.* I. 13. (quod nomen ab Hebræo אלוף *dux* vel חליף *mutationem* notante deducere solent,) atque alii, Cleopam potius habendum pro altero Mariæ Marito post prioris fata, quin & de Nominis utriusque conjunctione haud difficili etiam cogitatur. Quin etiam plusquam semel asserit *Doct. Ligtfootus*, *Alphæum & חלפי / (uti ille scribit,) Cleopham fuisse eundem, è soni similitudine*, & ex eo, *quod iisdem Hebraicis literis scribantur*; dum *Syrum* חלפי *indiscriminatim vel in nomen Hebraicum vel in enunciationem Græcam se format Calphi & Cleophi, prout illud Pauli nomen pro diversa linguarum ratione dupliciter pronunciatum.* Fuit utique Vir hic sic satis propinquus Christo & pluribus Apostolis ejus secundum carnem; nec alienus ab ipso, si habeatur ex *Hegesippo* & *Eusebio* pro *Josephi fratre*, quem & *Quatuor Apostolorum patrem* appellavit *Doct. Ligtfootus*, si idem heic in textu nostro designetur, quod non certum sed verisimile judicant, ut non mirum sit, hunc Christi causam fervide tuitum esse. Interim alio modo in Scripturis non est notus, nec traditiones aut fabulas Veterum de eo est ut prolixe conferamus; quem & *Alterum Hierosolymorum Episcopum* faciunt quidam post Jacobum, aliis apud *Eusebium* hunc Secundum Episcopum constituentibus *Symeonem* ejus filium. Quod jam ad Cleopæ hujus Socium attinet, ubi ille neque nominatus est à *Luca*, neque ullo modo descriptus, vere inutiles & temerariæ sunt omnes antiquiores & recentiores conjecturæ de eo quis fuerit. *Alterum*, *Grotius* inquit, *ipsum Lucam multi putarunt*, *quos satis ipse refellit*, *in Euangelii Anteloquio ab oculatis testibus se disparans.* (Quod & *Beza* urget cum aliis.) *Nathanaelem Epiphanius putavit*, *quem alii putant unum esse Apostolici cœtus qui* πατρωνυμι-

κῶς

κῶς *Bartholomæus vocatur. In his rebus fama antiquissima maximæ debet esse fidei; ea autem est, nomen huic alteri fuisse Simoni, nam hoc Hebræum est nomen, illud Græcum ex Hebræo expressum. Auctor est Origenes, qui in Libr. adv. Celsum,* γέγραπται γὰρ ἐν τῷ κατὰ λουκᾶν, ὅτι μετὰ τὴν ἀνάστασιν λαβὼν τὸν ἄρτον ὁ Ἰησοῦς εὐλόγησε, καὶ κλάσας ἐπεδίδου τῷ σίμωνι καὶ τῷ κλεόπᾳ. *Alibi in iisdem Libris, sed in Latinum versis, Simeon dictus legitur. Qui cum conciliari facile posset Ambrosius, si libeat Simeonem rescribere, ubi nunc Amaonem, quod inauditum nomen est,* (& ab aliis deducitur à loco *Emmaus*, cujus ille vel civis vel incola fuerit,) *legimus. Sed cogitandum, quando Origenes non famam sed ipsum Lucam dicti sui Auctorem laudat, an non eum deceperit id quod infra est com.* 34. *Fieri enim potest, ut inibi pro* λέγοντας *Codices quidam habuerint* λέγοντες, *quomodo annon legerint Latinus & alii Interpretes, dubitari potest. Itaque illud,* ὅτι ἠγέρθη ὁ κύριος ὄντως καὶ ὤφθη σίμωνι, *videri potest ita acceptum ab Origene, quasi referatur quid hi duo Apostoli narraverint, non quid audiverint ab Apostolis; cum tamen recte rem inspicienti merito magis sit placitura recepta lectio* λέγοντας, *ita ut per Simeonem intelligamus Petrum, cui seorsum apparuisse Christum etiam Paulus testatur.* Ad quas & similes conjecturas alias merito scripsit *Beza; Ita necesse est, ut repugnantia scribant, qui curiosas quæstiones tractant ex conjecturis.* Primum illud de *Luca* haud admodum displicere tamen videtur *Er. Schmidio*, quando hoc, post sententiam *Epiphanii c. Saturninanos* de Nathanaele, *verisimilius censeri* scribit, *qui se ipsum in hac recitatione nominare noluerit, sicut & Matthæus* IX. 9. *Publicanum à Christo vocatum quidem nominat, se vero eum ipsum esse retinet, & Johannes* XVIII. 15. 16. *se ipsum etiam non nominat.* Et quod ad Simonem attinet, hunc fuisse equidem concludi non potest, sed potius evertitur ex eo quod Emmauntici Duo forte dixerint ad Discipulos congregatos, *Dominus Simoni visus est*, siquidem de se ipsis hoc modo vix apte loqui potuissent. Præterquam, quod solum *Simonis* nomen admissum tanquam Socii Cleopæ, nec ad Petrum spectans apud Veteres de eo heic cogitantes, nos parum instruat de ejus persona; quem cum Cleopha eundem ponit *Pseudo Dorotheus*, ex *Timone* Septem Diaconorum primorum uno etiam faciens *Simonem*. Nec minus vana sunt eo-

rum

rum cogitata, qui cum *Harduino* Jesuita vellent, *Cepham* quendam ab Apostolo Petro distinctissimum fuisse Socium Cleopæ, quem Lucas non nominaverit in descriptione Itineris Emmauntici, propterea quod contra Paulum Judaizaret; de quo vide latius dicta à nobis *EXERC. TEXT. XLV. Parte V.*

IV. *Ut ut sit*, inquit *Schmidius*, hoc ex collatione *vers.* 10. 13. 22. 33. *constat, fuisse hos Duos, non Apostolos, sed ex reliquo Discipulorum Jesu numero, qui cum Undecim Apostolis eo die Jerosolymis congregati fuerant, quos etiam Undecim omnes, præter Thomam cum cæteris Emmaunte reversi Jerosolymis invenerunt.* Quod tamen argumentum ego vix plusquam probabile dicere ausim; dum Duo possent forte rediisse dici ad reliquos idem secum collegium constituentes sub illius Collegii nomine. Sed ex Cleopa, non Apostolo, sed inferioris ordinis Discipulo, & qui tamen in hac apparitione præ Socio silente omne punctum tulit, licet solidius concludere quod hic non fuerit Apostolus, vel Zebedæi vel Alphæi filius, cui Apparitio singularis Christi serius contigit secundum dicta superius ad 1 *Cor.* XV. 7. *Cap. VIII.* Dum de alio Jacobo inter LXX. Discipulos, pro quo multis ad illum locum disputat inter alios *Joh. Harduinus*, nihil nobis magnopere constat certi. Inprimis autem plane concidit, quod Petrus Apostolus fuerit Cleopæ Socius in hac Itione Emmauntica, uti suaviter somniavit *Doct. Ligtfootus*, atque alii id, ubique inculcatum ad Marcum, Lucam, & Paulum, nimis incogitate quasi fructum singularis eruditæ attentionis admiserunt ab aliquo tempore, uti latius ostendimus nos *loc. cit.* post adducta ipsa Autoris verba, quæ idcirco heic non repetimus magis quam disputationem nostram omnem in adversum. Summa nostrorum argumentorum, ibidem simul vindicatorum, est illic; quod nec mentio nec indicium Petri proxime nominati *vers.* 12. ullum apud *Marcum* vel *Lucam* compareat prorsus; quod Cleopas, minoris præ Petro conditionis & zeli illic primas omnino teneat; quod Cleopæ narratio suo & socii nomine Petro per omnia nequaquam conveniat, *coll. vers.* 22. *&c.* quod nec conveniat idem cum iis quæ Undecim Apostoli ad Emmaunticos redeuntes dixisse feruntur *vers.* 33. 34. quod nullum quoque vestigium Emmaunticorum Duorum reperiatur in eis quæ de

Neuter vero fuit Apostolus, nedum Petrus alter.

Cepha habet Paulus; & quod poſt & ſecundum varias inaniſſimas conjecturas mire textus *Lucæ* totus torqueatur ad hypotheſin, uti in progreſſu ad partes ſingulas etiam conſtabit. Videbis ibidem inſuper *Objectiones* breviter ſolutas, quas pro *Ligtfooti* ſomnio, ut in hiſtoriam ſi pote converteretur, adduxerunt Viri Docti alii. Scilicet, quod *Prima Apparitio Chriſti apud Viros*, proxime ante Apoſtolos, à Paulo de Cepha loquente ſpectetur, quæ ſecundum Marcum & Lucam fuit illa apud Emmaunticos; neque enim prius illud dixit Paulus, ſed tantum illam Cephæ contigiſſe citius quam Duodecim Apoſtolis ſimul; neque poſterius illud tradunt uſquam Euangeliſtæ. Deinde, quod à magnæ *Negligentiæ culpa* nequeant liberari, tum Euangeliſtæ, tum Paulus, niſi alter Emmaunticorum fuerit Cephas; hoc enim modo videamur velle ſapere ſupra Deum ipſum, qui ſapientiſſime voluit, ut ex uno Apoſtolo vel Euangeliſta ſciremus quædam ab alio non memorata ad complementum hiſtoriæ ex omnibus ſimul; dum tamen Petri Viſionem non plane tacuit *Lucas*, eam ex adverſo memorans ex ore Apoſtolici Cœtus.

Eorundem Ambulatio & Itio in agrum ad Vicum diſtantem ab Urbe Stadiis Sexaginta dictum Emmaus, inter colloquia de rebus Jeſu.

V. Duorum horum ex Diſcipulis dictis *Factum Primum* conſtituitur apud *Marcum* generalius per hoc, quod fuerint περιπατοῦντες, & πορευόμενοι εἰς ἀγρόν, atque apud *Lucam* ſpecialius per illud, quod *in vicum à Jeruſalem diſtantem ſtadiis ſexaginta, cui nomen Emmaus, fuerint euntes, atque ipſi* ſimul *de his quæ evenerant omnibus colloquentes ad ſe invicem.* Ubi notat τὸ περιπατεῖν, per *exſpatiationem* redditum à *Schmidio*, ſed per *ambulationem* à *Vulgato & Beza*, nec minus recte forte per *obambulationem*, aut *circumambulationem*, itionem, non tam quamvis promiſcue, aut coactam ex metu, aut quæ negotiorum curandorum ergo fit determinato ad hoc conſilio, quam quæ ad utile corporis exercitium, vel & animi reſtitutionem, vel denique ſimul ad colloquia familiaria liberius habenda inſtituitur, non nimis feſtinans, & quidem Die Feſto, qualis heic ex conſequentibus quoque deprehenditur. Facta eſt autem Ambulatio illa non jam intra Urbem Jeruſalem, aut proximum ejus ambitum, ſed extra portas, *in agrum*, ab Urbe etiam paulo remotiorem, *rus* apud *Bezam*, & ſic *in agro* quo-

quoque, per quem ibant, substituente *Syro*, ܠܩܘܪܝܬܐ, & *Vulgato in villam*, qualis tam rustica quam urbana ad agrum referri solet merito in oppositione ad Urbem, uti & per agros *pagi* notantur *Marc.* VI. 36. 56. *Luc.* IX. 12. atque ita in agrum ambulantes *profecti* illi dicuntur. Terminum porro istius ambulationis, quorsum illa directa fuit, specialius constituit quædam κώμη, descripta propius à sua distantia à Jerusalem, quin & à nomine suo proprio simul expressa apud *Lucam*. Græcum illud nomen κώμης, quod per *castellum* reddidit *Vulgatus*, muniri solitum, sed *Beza* cum aliis per *vicum*, significat ædium vel casarum viciniam, non heic in urbe sed extra eam, quales & majores *pagorum* nomen alias accipiunt, quin & latius illud *urbium*; unde alias ταῖς πόλεσιν *urbibus* opponitur passim, quin & pagis quandoque, *Matt.* IX. 35. X. 11. *&c.* sed & urbibus datur, *coll. Joh.* VII. 42. ubi Bethlehem sub nomine κώμης venit, quæ dicta πόλις *Luc.* II. 4. lecta etiam voce composita κωμοπόλεις *Marc.* I. 38. quam per *vicos* quidem *& civitates* reddidit *Vulgatus*, sed rectius *Beza* per *oppidula* seu πολίχνας. Quale & hoc fuisse verisimile est. Ut vero sciremus ambulationis hujus propositæ & factæ spatium, additur, vicum hunc *à Jerusalem distitisse*, sive abfuisse, *Stadiis sexaginta*. Ad ista *Grotius* notavit, *totidem Stadia numerare Editionem Josephi Basileensem A.* 1544. *quare quod aliæ Editiones habent* τριάκοντα, *vitiosum esse non dubitat.* Uti apud *Bezam* reperimus; *Sic apud Syrum Interpretem & in omnibus nostris Codicibus legitur. Itaque aut hic peccatum est in numero, aut apud Josephum Lib. VII. de B. Jud. Cap.* 27. *non recte scribuntur Stadia Triginta.* Dum de Stadiis *Josephi* duplo longioribus loquitur etiam *Bonfrerius*. Ad rem ipsam spectat illud *Schmidii*; *Hoc est, unum Miliare Germanicum cum una Tertia. Intelliguntur enim hic* στάδια *vel* στάδιοι, *(nam &* ὁ στάδιος *&* τὸ στάδιον *Græcis pariter & Latinis dicitur,) Eratosthenis, quorum* 45. *vel verius* 46⅔ *uni Miliari Germanico respondent. Ptolemaica vero stadia quorum* 33. *unum Miliare Germanicum efficiunt, tempore hujus rei gestæ nondum, sed demum sub Adriano Imperatore, qui ultra annos* 125. *post Christum Natum vixit, introducta fuere.* Atque *Drusius*, postquam præmisisset, *quamvis in*

Latino Exemplari apud *Josephum*, *ſit Triginta*, *tamen in Græco legi* ἑξήκοντα, ſubjecit, *eſſe Stadium Octavam partem Milliarii*, *ergo* LX. *Stadia conficere Milliaria Septem & Medietatem Octavi*; quod de *Milliaribus Italicis* intelligendum eſſe monent Viri Docti. Nos miſſa curatiori inquiſitione Stadiorum atque hujus ſpatii, poſt illa quæ ad *Iter Sabbati* olim à nobis fuere dicta *EXERC. TEXT. XLI. Parte IV.* (& cum quibus ægrius concilio quod heic habet *Schmidius*, *tale intervallum Sabbato exſpaciari fuiſſe conceſſum*, & quod præterea latius ſcripſit ad *Act.* I. 12. σαββάτȣ ὁδὸν *fuiſſe iter*, *ſeu diſtantiam* 23. *Stadiorum*, *ſeu dimidii Miliaris Germanici &c.*) ſcimus, ſolere Stadia cenſeri Centum & Viginti Quinque Paſſuum, unde Octo conſtituant Miliare Italicum, qualia Tria ad Horæ Iter rurſus menſurantur. Atque ſic ſpatium heic deſignatum ad Itionem Horarum Duarum cum Dimidia nos ducet; *Horas præter propter quatuor* ſubſtituente *Nic. Gurtlero* pro arbitrio ſuo. Quod quidem eſt ſatis magnum, attamen non nimium, notante etiam *Grotio*, quo minus itio hæc ſuſcipi potuerit, & ſimul iſta ab his duobus fieri, quæ heic de illis porro narrantur.

Reſtat nomen Vici *Emmaus*, ἐμμαȣ̈ς, ܥܡܐܘܣ / apud *Syrum*, quod plures derivant à מעוז / *arcem* ſeu *propugnaculum* notante, alii à עם מאוס *populo contempto*; ſed & alii, rectius legi volentes *Emmaum*, cum *Bonfrerio*, à חם מים / ſeu *aquis calidis*, memoratis apud *Josephum Lib. IV. de B. Jud. Cap.* I. De illo loco ex *Euſebio* habet *Hieronymus de L. Hebr. Emaus de quo loco fuit Cleophas*, *cujus Lucas meminit Euangeliſta*, *hæc eſt nunc Nicopolis*, *inſignis civitas Palæſtinæ*. Apud *Nic. Sanſonem in Ind. Geogr.* legimus; *Emaus*, *ſive Emmaus*, *aut Ammaus*, *duo diverſaque ſunt ejuſdem nominis Loca*, *alter prope Jeruſalem in Judæa*, *alter prope Tiberiadem in Galilæa*, *uterque memoratur Joſepho*, *primus & qui prope Jeruſalem Ant.* XV. 16. *&c. alter & prope Tiberiadem Ant.* XVIII. 3. *ac* 4. *& de B. Jud. Lib. IV. Cap.* I. *&* 2. *&c. Ibidemque Joſephus aſſerit*, *Emmauntis ſive Ammauntis nomen idem eſſe atque Aquas Calidas. Emmauntis oppidum ſive caſtrum*, *in quo diſcipuli Duo Chriſtum poſt Reſurrectionem in fractione panis agnoverunt &c. cum prima Joſephi convenit. Cæterum eum Locum à Varo exuſtum*, *poſtea*

Nico-

Nicopolim esse dictum, putant Hieronymus, Sozomenus, Nicephorus, aliique. Et merentur heic omnino quoque legi, quæ *Cl. Relandus* reliquit nuper, tum *Lib. II. Cap.* 6. tum *Lib. III.* ad voces *Ammaus* & *Emmaus*, urgens, Emmaum, sive Emmauntem, cujus Lucas meminit, & alteram Urbem, quæ Nicopolis nomen gessit, *duo loca esse disjunctissima maximeque diversa*, argumentis minime comtemnendis; quin & observans, non tantum duo sed & *Tria Loca nomine Emmauntis nota in Palæstina, Urbem Nicopolin dictam postea, Vicum in Euangelio Lucæ memoratum, & Locum vicinum Tiberiadi, qui à thermis nomen videtur traxisse*, & ad medium illum tradens, *Josephum scribere abesse illum Hierosolymis Stadia* LX *uti & Lucas tradit, Rufino & Zonara* XXX. *legentibus.* Dum *Schmidius*, in adversum rursus, Locum à *Luca* nominatum *oppidum* dicit *vicinum Jerosolymis, distans ad occasum & septentrionem versus Joppen*, cujus & meminerit *Josephus*, quæ *post captam Jerosolymam Nicopolis fuit appellata*, *Sozom. Lib. XX. Cap.* 21. Sed & *Lud. Cappellus* ab alia Emmaunte nostram distinguit, quam cum *Josephus* in utraque Editione Græca, *Basileensi & Genevensi*, dixerit ab Urbe distare ςαδίυς ἑξήκοντα, ut in Versione *Ruffini* vitio Interpretis aut Codicis quo usus est *Triginta Stadia* tantum legantur, miratur ille, *Bezam illum Interpretis lapsum non animadvertisse, & Græcum Josephi textum non consuluisse, ita ut censeat, vel Lucam ex Josepho, vel Josephum ex Luca esse emendandum, cum neuter sed solus Josephi Interpres Latinus emendatione opus hic habeat.* Sive autem hæc Emmaus nostra sit eadem cum Nicopoli, sive non, etiam propter distantiam majorem ab Urbe Jerusalem, ad Milliaria Romana XXII. seu CLXXVI Stadia, nostra inde non distitit nisi ad Stadia LX vere vel fere; & undecunque hoc nomen acceperit, vicus ille Emmaus vel *Ammaus* illa fuit dicta, etiam posteriori modo apud *Josephum*, ubi tamen *alium* notari etiam *Joh. Hudsonius* novissime scripsit. Legi heic præterea possunt, quæ habet *Doct. Ligtfootus*, tum *Centur. Chorogr. in Matth. Cap.* XLV. de nomine apud *Talmudicos* scripto אמאום vel עימאום / tum *in Chorogr. Lucæ præm. Cap.* IV. de ejusdem Loci Situ, quem ille ita ordinat *Galilæam versus*, ex sua hypothesi de Petro iter illuc faciente heic, ut tamen *vergeret ab Hierosolymis*

etiam verſus occidentem, unde pro Variis Galilææ partibus Orientalibus & Occidentalibus variæ cum eſſent viæ in Galilæam, *hæc per Emmaunta erat una, per Bethoronem alia, per Antipatrida tertia, ſi illa non coincideret etiam cum Emmauntina.* Si roges, cur ad hunc Vicum, magis quam ad alium locum, iverint hi Duo Diſcipuli, quid potes per modum reſponſi exſpectare præter profeſſionem inſcitiæ communis, vel traditiones aut conjecturas incertiſſimas? ſive de Viæ commoditate maxima, ſive de Exitu citiori ex Urbe verſus illam partem, ſive de notis & familiaribus illic habitantibus, aliisve ſimilibus, ſive & de unius aut alterius Diſcipuli ortu ex illo Vico. In quam rem apud *Grotium* lego; *Veroſimile eſt, Emmaunte eos habitaſſe, atque eo regreſſos, poſtquam & Paraſceuen, & Sabbatum, & Diem à Sabbato primum Paſchalibus ſacris & precibus impenderant.* Quod tamen ego ſequi non poſſum, quatenus hæc Itio non deſcribitur ut Reditus ad ſua, ſine animo revertendi Jeroſolymam, ſed ut Ambulatio liberioris colloquii ergo temporaria. Quemadmodum immediate hinc ſubjicitur, quod αὐτοὶ, *illi*, duo ex Diſcipulis, non plures, *de his quæ evenerant omnibus*, περὶ πάντων τῶν συμβεβηκότων τούτων, Jeſu Mulieribus, & Diſcipulis, quæ deinde enarrant apud Jeſum ipſum incognitum, ὡμίλουν πρὸς ἀλλήλους; *ad ſe invicem ſint collocuti*, verbo deducto ab ὁμοῦ & ἴλη, ſic de his cogitata ſua inter ſe communicantes, ad mutuam inſtructionem, ut ſolent affectibus valide impulſi & incerti conſilii homines. Recte ad hæc ſcribente *Beza*; *Confabulabantur, Eraſmus, à quo verbo libens abſtineo, ne fabulas narraſſe iſti videantur, quamvis non ignorem fabulari ſæpe de omni ſermone dici, utpote quod à faudo deducatur. Verbum autem proprie quidem & αὐτολεξεὶ ſignificat una verſari, ſed hic accipitur pro συλλαλῆσαι, quo verbo utitur Nazianzenus.* Obſervari autem heic communiter optime ſolet, laudabilem fuiſſe hunc Duorum Diſcipulorum ſeceſſum ad colloquia pia adeo & neceſſaria inter ſe habenda; quæ hinc merito imitentur Chriſtiani omnes, ferentibus id communibus eorum rebus aliis.

Quæ quantum abſint a Ligtfooti hypotheſi

VI. Quantum in ipſo hiſtoriæ hujus initio hæc abſunt, ab illis quæ à *Ligtfooto* hujusque Sequacibus in interpretatione textus hujus ſuggeruntur & audacter nimis ſubſtituuntur? Scilicet *perrectu-*

rectiturum credit ille *Petrum cum Cleopha in Galilæam, idque excitatum verbis Christi à fœminis ei nunciatis, dicite Discipulis & Petro, præcedo ego in Galilæam. Cogita tecum, quam pendulus hæreret Petrus atque intra se fluctuans, post triplicatam ejus abnegationem, quamque anhelet ut Dominum si resurrexerit videat iterum, atque ei se humilem supplicemque ad pedes provolvat. Cum ergo hæc audiret à fœminis, audieratque quidem à Christo ipso dum adhuc foret in vivis, quod resurgens eos ille præcederet in Galilæam, cumque reliqui minime adhuc fama de Resurrectione ejus forent moti, nec adhuc è loco isto se moverent, experietur ille iter in Galilæam, & cum eo Alphæus, &c.* Quomodo locutus *ad Marcum*, perinde scripsit *ad Lucam*; *Minime conceperis, mundanum aliquod negotium hos duos avocare potuisse à Festo ante tempus statutum, ut nec a societate condiscipulorum, sed aliquid re mundana majus. Concipe autem tecum, quanta perplexitate ac angore fluctuaret animus Petri ob negatum Magistrum, & quali quasi æstro ille percieretur, cum audiret à Fœminis, quod ab Angelo iis præceptum est ut speciatim Petro dicant quod Dominus ipse resurrexit & præcedit eos in Galilæam, ubi eum videre liceret. Ut extra omne dubium mihi sit, Petrum fuisse alterum de his Emmauntinis, qui associato sibi Alphæo itineris comite, ut primum hæc audiret, à Fœminis pergit versus Galilæam, noto facto absque dubio Condiscipulis profectionis fine, &c.* Quibus ne quidem contenti sequaces, addiderunt adhuc, vel potius iterum substituerunt tanquam verisimile, Apostolos cum aliis accepto nuncio Angelico de Christi Resurrectione & Itione in Galilæam ubi videretur, ablegasse unum Apostolum & alium Discipulum, qui per Galilæam ubique inquirerent in Dominum suscitatum, cum serio jussu redeundi & nunciandi ipsis Visionem Jesu simul ac eum reperissent. Ad quæ lecta & collata cum Euangelio obstupescet forte, qui attenderit potissimum, non tam quod *credat* ista Vir Doctus extra Euangelium, sed & *extra omne dubium ipsi* ista sint. Ubi nempe Euangelium Cleopam ut Duorum Præcipuum nominat, illic Interpres Alterum Discipulum facit Consilii & Facti Autorem omnem, qui Cleopam ordinis minoris modo assumit ad se, locuturum tamen solum, quod *grandævior foret, ut quatuor Apostolorum pater*. Ubi Euangelium tradit Obambulationem horum,

de Petro monstratus.

horum, & Itionem in agrum, etiam cum addito ut itionis iſtius termino Vico aliquo certo & Jeroſolymis propinquo, quem in Galilæam duxiſſe breviſſime nequaquam ſimul conſtat, & Colloquio mutuo de Chriſti rebus; illic Interpres ponit Iter celerrime ſuſceptum in Galilæam ſatis remotam, ad Jeſum illic ubique quærendum. Ubi Euangelium exhibet hos Duos ut ſatis incertos & anxios cum exigua ſatis ſpe, de Chriſti ſtatu præſenti; illic Interpres ipſos introducit perſuaſiſſimos de ejus Reſurrectione, & obſequentes ejus juſſui ad obtinendum ejus conſpectum ſolennem ſibi promiſſum. Ubi Euangelium nihil habet vel minimum, quod ad Itionis Communicationem cum Apoſtolis præcedentem nos ducat; illic Interpretes fingunt pro vario arbitrio, vel Itionem Apoſtolis ſignificatam prius, qui ipſos facile abire ſiverint, vel eandem ex Apoſtolorum juſſu factam, qui ipſi ſic nimis tardi fuerint ad officium commune, adeo ut & reditum ad ſe mandarent & eouſque exſpectare vellent ipſi. Præter quæ omnia conſiderari velim, quam habeat ſpeciem veri, quod Petrus cum Cleopa, non modo à Condiſcipulorum Societate, ſed & à Feſto ante tempus ſtatutum, mox abire voluerit, in Galilæam patriam, ex mandato & promiſſo generali, ad omnes Apoſtolos ex æquo ſpectante, nec omnem moram neceſſariam ex civili aut religioſa cauſa excludente, & quidem ad Chriſtum illic vage quærendum, qui utique Montem certum Apparitionis ſuæ condixerat. Quorſum indubie Petrus juxta alios ivit deinde, etiamſi in his obambulantibus duobus ipſe non fuerit. Et quod attinet ad negotium, non mundanum, ſed mundano majus, quod duos hos impulerit ad Itionem ſuam hanc; id ſupponit temere, & meditatum ab iis Seceſſum longiorem à reliquis, & negotium aliquod curandum, ubi nihil præter obambulationem temporariam cum collocutione religioſa nos reperimus in Euangeliis. Nihilominus tamen etiam *Nic. Gurtlerus* ſcripſit; *videri cogitaſſe de itinere in Galilæam faciendo.*

Eorundem Duorum Fatum, quod Ieſus ſe illis manifeſtaverit, ret ontis ip-

VII. Ad hoc Facientium Duorum *Diſcipulorum Fatum* tranſimus proxime inſecutum, quod generatim conſtituit *Chriſti* iis facta *Manifeſtatio Obſcurior verſ.* 15—29. conſtans *α.* In hujus *Conjunctione* cum ipſis, *non agnita* ab ipſis *verſ.* 15. 16. *β.* In hujus *Collocutione* ſeria & utili *verſ.* 17—27. ipſis con-

concessa. γ. Et tandem in hujus *Retentione* apud ipsos utilissima & gratissima *vers.* 28. 29. Dum de Christi Manifestatione hac generalius etiam loquitur *Marcus Cap.* XVI. 12. ἐφανερώθη ἐν ἑτέρᾳ μορφῇ, *ostensus est in alia effigie*, minus apte apud *Vulgatum*, ܐܬܚܙܝ ܒܕܡܘܬܐ ܐܚܪܬܐ / apud *Syrum*, *conspicuum se præbuit alia forma* apud *Bezam*, *apparuit alia forma* apud *Schmidium*, *&c.* Ubi verbum ἐφανερώθη dicit *manifestationem* claram & irrefragabilem prorsus, adeoque conspicuum palam factum Jesum fuisse arguit, etiam per propriam exhibitionem, quæ vis Verbi Passivi hic agnosci potest ex re ipsa. Nec per *aliam Formam* significatur, quod plane alia fuerint lineamenta faciei in Christo, vel & alia partium singularum discretivarum constitutio, ac si aliud plane Corpus nunc assumpsisset; sed vel alius Vestitus & habitus quam quo pro Hortulano illum habuerat Maria, quem undecunque facile acceperit; vel aliud & majus Decus quam ante mortem possederat, *coll. Marc.* IX. 2. *&c.* vel alia potissimum Apparentia tanquam Viatoris incerti, si non *Scholaris* sive *Docti*, quod ex consequentibus concludit *Ligtfootus*, in ipsorum *oculis*, quos hinc *retentos* dicit *Lucas*, *ne ipsum agnoscerent* ex vultu pro Jesu, qui & deinde *aperti* dicuntur *vers.* 31. cum illum dignoscerent. Ita enim plenius habet *Lucas*; καὶ ἐγίνετο ἐν τῷ ὁμιλεῖν αὐτοὺς καὶ συζητεῖν, καὶ αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς ἐγγίσας συνεπορεύετο αὐτοῖς, οἱ δὲ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν ἐκρατοῦντο τοῦ μὴ ἐπιγνῶναι αὐτόν. In quibus nihil est admodum difficile. Quando & *Jesus ipse*, ab Angelis distinctissimus, nec ullus alius sub ejus specie, fertur, *appropinquasse*, sive prope ad eos *accessisse*, vel à tergo per gressum celeriorem, vel etiam ab alia aliqua parte; ita quidem ut appareret id fieri studiose potius quam fortuito ab ipso. Nec tantum hoc, sed etiam post appropinquationem illam *cum illis profectus esse*, seu ambulando *iter fecisse*, qua illi pergerent via, & in arctissimo illorum consortio ut simul colloqui possent quoque. Quod *factum est*, dum *illi colloquerentur*, uti antea dictum fuerat, de rebus Jesu, quin etiam *disquirerent*, per mutuam συζήτησιν, de iisdem in modo suo, & de sententia vel opinione singulorum, in quibus sic unus ab altero erudiri poterat & volebat. Sed præsens Jesus non dignoscebatur à Duobus aliis, quandoquidem *eorum oculi*,

 non

non spirituales adeo quam corporales, per quos appropinquantem & una euntem dignoscere debuissent, etiam cum auribus ubi ad eos loquebatur, *fuere retenti*, seu cohibiti; non per cæcitatem immissam, aut tenebras intervenientes, sed per oculorum aciem minorem, vel alterationem aëris medii, vel objecti qualemcunque etiam obscurationem aliam, *coll. Gen.* XIX. 11. 2 *Reg.* VI. 18. *&c.* non, ut nullum plane viderent hominem, sed eousque & cum illo effectu quin & scopo, *ut illum agnoscerent*, seu illum hominem non cernerent nec putarent esse Jesum, *coll. Joh.* XX. 14. *Marc.* VIII. 24. *&c.* Ubi minus probare possum, quæ nimis leviter scripsit *Clericus*; *Hoc est, præ mœstitia tam parum attendebant, & hominem qui sese comitem ipsis adjunxerat tam negligenter aspexerant, ut Jesum non agnoscerent. Sic Hagara mœsta non videbat, seu non animadvertebat vicinum puteum Gen.* XXI. 19. *Similiter cum infra vers.* 31. *eorundem oculi* διανοιχθῆναι *dicuntur, aliud nihil intelligendum, nisi eos attentius conspecto Jesu eum agnovisse, quæ eadem loquutio in historia Hagaræ eodem sensu legitur.* Dum melius habet *Schmidius* ipse, post mutati *Externi Habitus* mentionem; *Et accessit Divina providentia impedimentum aliquod, ne ipsum agnoscerent. Fuit enim* τὸ κρατεῖσθαι τοὺς ὀφθαλμοὺς, πάθος *horum duorum Discipulorum, non Christi. Idque confirmant sequentia verba,* τοῦ μὴ ἐπιγνῶναι αὐτὸν, *scilicet* ἕνεκα. *Est enim, Causa finalis, cur retenti fuerint eorum oculi, non autem notatio Modi,* τῷ μὴ ἐπιγνῶναι αὐτὸν. *Et infra vers.* 31. *remoto illo impedimento, quodcunque sane fuerit,* διηνοίχθησαν οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν. *Quo iterum notatur* πάθος *discipulorum, nihilo mutationis facto in facie Christi.* Et latissime optimeque *Beza* noster; *Retinebantur, i. e. impediebantur, ita nimirum statuente Domino. Syrus Interpres Clausos oculos interpretatur, quod* κατά τι *intelligendum est. Ex hoc autem loco apparet, quam inconsiderato faciant qui corpori Domini glorificato ea tribuunt quæ vero corpori non possunt convenire, veluti qui Invisibile, nulla quantitate, nullo loco circumscriptum imaginantur. Non multo minus errant, qui Christum existimant à resurrectione varios vultus induisse, quia inquiunt, Corpus erat spirituale. Quanto melius Augustinus ad Consentium Corpus Animale definit, quod propter mortis dissolutionem & corruptionem cæteris animantibus simile est, spirituale*

vero

vero quod jam cum ſpiritu eſt immortale? Et paulo poſt, ſicut, inquit, animale corpus non eſt anima, ſed corpus, ita ſpirituale corpus non ſpiritum debemus putare, ſed corpus. Quid, quod idem Epiſt. ad Dardanum ne animæ quidem Chriſti tribuit, nedum corpori, ut duobus ſimul locis exſiſtere potuerit? Quod autem ad formæ & characteris mutationem attinet, ſi ita eſt ut vultum & ſtaturam mutarit Dominus, quid neceſſe fuit iſtorum oculos teneri? Quod igitur Theophylactus citat ex Marc. XVI. 12. *&c. ita explicandum eſt, ut vel* μορφὴ *pro ipſo habitu & veſtitu corporis accipiatur, apparuit enim illis tanquam & ipſe ad iter accinctus, ſicut Mariæ viſus hortulani ſpecie non ante eſt ab ea agnitus quam nominatim eam compellaret, vel referatur ad eam formam qua ipſis viſus eſt, non qua ipſe eſſet revera. Hactenus enim tenebantur ipſorum oculi, ut non nullam in eo formam viderent, ſed ut veram non perſpicerent, unde agnoſci poſſet; ex quo efficitur, caligantibus eorum oculis diverſæ formæ imaginem fuiſſe objectam, cum revera ſicut idem erat corpus eadem etiam eſſet ejus forma. At cur nondum vellet ab ipſis agnoſci Chriſtus,* (quod jam ad rem ipſam ſpectat,) *ſi quis roget, crediderim quidem iſtud factum, ut iſti liberius explicarent animi ſui ſenſum, nec ſola nuda Magiſtri auctoritate, ſed argumentis ab ipſo productis niterentur. Quid igitur iis facias qui* ἀυτὸς ἔφα *tam obſtinate de ſuis Magiſtris urgent?* Obſervent interim pii & fideles omnes apud hoc corporale Domini factum, quo pacto idem ſpiritualiter ſæpe cum ipſis agat, ut officio ſuo fungentibus & Divina meditantibus, etiam extra conſortium magnum, ſoleat ipſe gratia ſua ſe ipſis inexſpectato ſiſtere præſentem, nec ſatis à primo initio tamen manifeſtare ſe ad illorum conſcientiam.

VIII. Ad Aures Diſcipulorum Duorum Dominus ſe ſimul viſus manifeſtat, ſed rurſus ita ut non dignoſcatur adhuc. Ubi *interrogat* primum Jeſus *verſ.* 17. & ad acceptum *reſponſum verſ.* 18. repetit *interrogationem verſ.* 19. atque ad *reſponſum* latius *verſ.* 19—24. *inſtruit* egregie *verſ.* 25–27. Sic enim legimus *verſ.* 17. *Dixit autem Jeſus ad eos*, Duos cum quibus obambulabat jam ut eorum comes; *verba iſta quæ ambulantes invicem projicitis*, ſeu profertis & reciprocatis, nec abſque ſingulari zelo, uti notavit *Pricæus*, *ad vos mutuo*, ἀντιβάλλετε πρὸς ἀλλήλυς, *quænam* ſunt? ſeu quorſum ſpectant reſpectu

Jeſu ad eos Interrogatio, cum eorum Reſponſo & illius repetita Rogatione.

 argu-

argumenti ſui? tanquam aliquid audiens, ſed non plene ſatis quid illud eſſet tandem. Quin & addit, καὶ ἐστὲ σκυθρωποί; *& eſtis triſtes?* apud *Vulgatum*, dum *Beza*, *vocabulum Græcum paulo expreſſius declaraturus & loqui planius ſtudens*, hinc obſervans *triſtitiam proprie eſſe animi*, hic vero de *Vultus habitu agi*, quin & ſenſum pleniorem facturus, ſubſtituit, & *quid eſtis tetrico vultu?* Quamquam addat, *in uno exemplari ſcribi* καὶ ἔστησαν σκυθρωποὶ, quod *interpretaretur*, *conſtiterunt triſtes*, & quod *ipſi non diſplicet*. Sic eſt, σκυθρωπὸς dicit quidem *triſtem*, ſed qui obſcuro & inamœno vultu, adverſus hilarem aut ſolitum oppoſito, triſtitiam ſuam prodit, σκυθρὸν ὄντα τὴν ὦπα, ſeu ςυγνὸν τὰς ὄψεις ſecundum *Heſychium*. Atque hinc, cum videret Jeſus eos eſſe tales, non poteſt hoc verbum apte valere pro ſimplici interrogatione, an triſtes vultu eſtis? ſed eſt ſupplenda interrogatio per τί, *quid*, aut *cur*, aut *quomodo* tales eſtis? Niſi poſitive hoc dictum intelligas, quæ ſunt verba iſta quæ profertis cum eo zelo? dum ſimul eſtis tetrico vultu. Ad quam quæſtionem *unus*, vel *primus*, ſed communi Duorum nomine, *reſpondet* mox, non Alter Diſcipulus, ſed *Cleopas*; quod ſane conveniens non fuiſſet, ſi Alter Diſcipulus fuiſſet Petrus, nec fieri hic ſiviſſet per notiſſimum zelum ſuum, quem ubique probavit ſermone ſuo prompto præ & pro aliis omnibus ſociis ſuis Apoſtolis. *Reſpondens vero* iſte *ad illum*, Jeſum rogantem, *dixit*, cum indignatione ſatis acri *verſ.* 18. quam præter rogantis ignorantiam animi proprii triſtitia peperit, σὺ μόνος παροικεῖς ἐν Ἱερουσαλὴμ, καὶ οὐκ ἔγνως τὰ γενόμενα ἐν αὐτῇ ἐν ταῖς ἡμέραις ταύταις; ſive interrogative, ſive & poſitive per ſarcaſmum. Quorum verborum ſenſus generalis & ſcopus ſponte conſtat. Sed quomodo idem ſignificetur, videas minimè convenire Interpretes. Nempe ἐν Ἱερουσαλὴμ, *in Jeruſalem*, ubi præpoſitio non adeſt in omnibus Codicibus, nonnullis deſignat quidem *intra* ipſam illam Urbem, ſed ab aliis capitur de illius qualicunque vicinia, quaſi eſſet *prope* illam ſeu in Urbis iſtius Agro. Quorſum tum trahitur, & hujus rogantis Itio extra urbem in Agrum, & Præpoſitio παρὰ in παροικεῖν dicens *apud*, unde πάροικος fit *accola*, ſimul faciens, ut præſumeretur ipſe non eſſe ex Urbe, ſed ex Agro. Quando ſurget iſte hujus dicti ſenſus, tune adeo extraneus ab ipſa urbe, ut ignores prorſus

solus gesta novissima in ea? Uti sic latius scripsit post alia *Grotius*; *Ἐν deest in pluribus Codicibus &c. Interpretationem aliorum præfero, quæ παροικεῖν ἱερȣσαλὴμ exponit habitare in Agro Hierosolymitano. Nam & Romani Juris auctores vocem Græcam παροίκȣ ad eos extendi dicunt qui in oppidi finibus agrum habent. Et scriptores Christiani Veteres, etiam Synodi, παροικίαν vocant Agrum qui intra fines est majorum urbium, unde ita appellatum est quicquid unius Episcopi curæ suberat, quod nunc vocant διοίκησιν, cum olim ea vox multo latius pateret. Neque vero soli Christiani hoc sensu usurparunt τὸ παροικεῖν, sed & alii, ut Herodes Orator, cum dicit Athenas plura adferre commoda, ȣ μόνον τοῖς ἐνοικȣ̃σιν ἀλλὰ ϗ τοῖς παροίκοις; cui affine est, quod apud Thucydidem παροικεῖν dicuntur qui in proximo habitant, ut & Scholiastes exponit. Sed & apud Josephum πάροικοι vocantur Judæi qui circa Delum habitabant in Edicto Cæsaris Dictatoris, quod legitur Lib. XIV. Orig. 17. Optime autem huic loco convenit hæc significatio; nam Christus ita se gerebat, quasi & ipse in Agro habitaret paulo ulterius Emmaunte, ac proinde domum ut ipsi contenderet. Mirantur ergo, quod tam prope ab Urbe habitans ea ignoraret, quorum rumorem pro rei magnitudine par erat longe lateque esse sparsum. Atque ita erit Hebraismus in his verbis satis frequens, quem Græce ita explices, σὺ μόν☉ τ̃ παροικȣ́ντων ȣ̓κ ἔγνως τὰ γενόμενα. Nisi quis malit, καταχρηςικῶς sumere παροικεῖν pro commorari etiam citra Domicilium, sicut Judæi Hierosolymis morabantur ἐν τ̃ ἑορταῖς; ut dicat Cleopas, mirari se aliquem inveniri posse eorum qui nunc Hierosolymis versentur quem ista lateant.* Quod posterius mihi multo aptius videtur, quam prius; cum de Domo & Mansione solita Viri Discipulis nihil hactenus constare posset certi, ne quidem ex Itione cum illis Emmauntica, quin & ad omnes etiam in notabili ab Urbe distantia rumor rei novissime gestæ nondum potuisset facile pervenisse, dum ex adverso qui fuerant in urbe, etiam aliunde peregrini, hanc merito videbantur non posse ignorare, per quam tota Urbs unde ibant seu populi illic convenientis multitudo tantopere fuerat commota. Unde nec ratio est, cur in notionem metaphoricam τ̃ παροικεῖν eamus, secundum aliam adhuc interpretationem à *Grotio* etiam præmissam, quam *præfracte improbare nollet* ipse; *πάροικ☉ in his Libris plerum-*

que significat eum qui extra patriam habitat, unde modo ei adjuncta est vox ξένυ, *modo* παρεπιδήμυ. *Sic & παροικίαν dixit Lucas Act.* XIII. 17. & I *Pet.* I. 17. *Scriptor ad Hebræos etiam* παροικεῖν. *Atque ita hoc loco vocem hanc sunt interpretati, Syrus, Arabs, & Latinus. Quod si recipimus, non dubitandum est esse Latinismum, quales sunt complures apud Lucam. Nam Romani peregrinari eum & in Urbe sua hospitem esse dicunt qui quid agatur ignoraret, hoc loquendi genus secutus M. Antoninus Imperator Lib.* III. ξένος κόσμυ ὁ μὴ γνωρίζων τὰ ἐν κόσμῳ ὄντα. *Sensus ergo sit, tune solus omnium hic ut peregrinus vivis, ut ea quæ nota sunt omnibus ignores?* Quam quidem expositionem magnopese improbat *Beza* scribens; *Vulgatus & Erasmus, tu solus peregrinus es in Hierusalem, ut* παροικεῖν *idem declaret atque* τὸ ἐπιδημεῖν, *quo utitur Lucas Act.* II. 10. *Sed mihi non satis placet eorum expositio, qui addunt particulam adeo, ut sit hæc sententia, tune solus es adeo peregrinus & hospes in Hierusalem, ut ista non cognoveris? Nam translatitie dicitur hospes esse in aliqua civitate qui ignorat quod cæteri illic norint. Sic Cicero pro Mil. an vero Judices vos soli ignoratis, vos hospites in hac urbe versamini, vestræ peregrinantur aures, neque in hoc pervagato civitatis sermone versantur? Sed hoc dicendi genus nescio quomodo videtur à communi loquendi usu remotius quam ut Lucas eo respexerit. Deinde ista interpretandi libertas in his quidem Libris mihi non placet, ne tum quidem cum de sententia nihil detrahitur.* Postquam ipse vertens, *commoraris Hierosolymis*, præmiserat alia ista; *Differre* παροικεῖν *à* κατοικεῖν, *sicut apud Latinos commorari & habitare, observavimus Matt.* II. 23. *Sed hoc quidem loco nolim eam differentiam subtilius observare. Si cui tamen hoc placuerit, ita licebit exponere cum Syro Interprete, tu solus advena, hoc vid. Festo, in Hierusalem venisti, qui hæc non noveris? Nisi forte malimus* παροικεῖν *interpretari accolere; ita ut exponatur, tune solus accolis Hierusalem, & ista non nosti? &c. Et istos verosimile est suspicatos esse, eum quem non agnoscebant, quique statim à solenni die ex urbe profectus esset, ex vicino aliquo pago venisse, ad quem sese reciperet.* Utique, quæcunque admittatur heic notio latior vel strictior τοῦ παροικεῖν, *inhabitandi*, vel *commorandi*, ego putem, non hoc negari aut pro absurdo haberi, sed poni tanquam certum vel probabile, quod ipse

ipſe eſſet in Jeruſalem manens, ſive nunc tempore feſti, ſive & alias ſemper vel ſæpe; atque inde naſci hanc indignationem in ipſum, quod cum oppidani omnes ſcirent illic noviſſime geſta, ipſe vere aut fere *ſolus* inter eos, *in ea*, urbe, *facta*, & quidem *diebus his*, proximis & vix finitis adhuc, ſeu ignoraret vere ſeu ignorare ſe ſimularet forte per interrogationem priorem. Ex quorum ſcientia putabat Cleopas ipſum ſatis poſſe colligere, quænam eſſent eorum verba, juncta cum σκυθρωπασμῷ. Sic autem indignius reſponſum nactus Jeſus, nec indignatur tamen ipſe, nec ſcire ſe geſta profitetur, ſed iterum *illis dixit*, rogando ad ipſorum reſponſum, non jam de verbis quæ inter ſe haberent, quæ ſatis ipſi ſignificabant eſſe de Geſtis noviſſimis Jeroſolymitanis, ſed directe de Geſtis illis ipſis, *ποῖα*, *quæ*, aut *qualia* eſſent illa *τὰ γενόμενα*. Ut nempe ad rem ipſam cum illis accederet propius, & inſtruendi eos occaſionem aptam haberet. Ita nempe ſolet Dominus, etiam illa quæ ſcit elicere ex ſuorum ore, quaſi neſciret, *coll. Gen.* III. 9. 11. *Joh.* XXI. 15–17. &c.

IX. Nunc vero etiam ſic ad loquendum impulſi, viſo & perſpecto candido zelo rogantis Jeſu, abſque ſimulatione proloquuntur cum fiducia ad Virum, etiam minime adhuc cognitum, *illi dicentes* per Cleopæ os, Geſta illa & hinc Verba ſua de illis ſpectare ad *Jeſum Nazarenum*, quem *Laudant verſ.* 19. tum *Male Tractatum* tamen *narrant verſ.* 20. *ſuam* de illo addentes *Exſpectationem*, hactenus vanam quidem, *verſ.* 21. & ſimul *novam* ſibi factam *Annunciationem verſ.* 22–24. Generatim nominant *τὰ περὶ Ἰησοῦ τοῦ Ναζωραίου*, *de Jeſu Nazareno* apud *Vulgatum*, rectius forte quam *quæ facta ſunt Jeſu Nazaræo* apud *Bezam*, plura enim ſequuntur cum eis quæ ipſi nunc facta erant. In quibus vix eſt ut hæreamus, quando Nomen *Jeſu* Proprium, ipſi ex Divino mandato datum apud Circumciſionem, ipſique competens in omni ſignificationis plenitudine præ aliis omnibus qui id unquam gerebant, nulla heic declaratione opus habet; & quando illud Cognomen diſtinctivum *Nazaræi*, alias & *Nazareni*, ipſi ab educationis loco vili datum, & frequenter ſed non ſemper ad depreciationem tractum, alias expoſuimus *ad Matt.* II. 23. *EXERC. TEXT. XXVI. Parte IV.* Ubi & latius monſtravimus, qua ratio-

Sermo Diſcipulorum inſecutus de Jeſu Nazareno.

ratione idem cognomen de eo prædictum fuiſſet *per Prophetas*, uti illic legitur; ſcilicet per nomen נצר / *Surculi* ipſi datum, juxta illud צמח / *Germinis*, quod illi non ſimpliciter modo ſæpius tribuebatur, ſed & de quo dictum fuerat *Zach.* VI. 12. הנה איש צמח שמו / *ecce Vir, Germen Nomen ejus!* Hic ſublatus erat ex ipſorum oculis, ſed minime ex ore vel ex corde, quod nunquam fieri decet in credentibus, nec ut fiat ex corde vel conſtanter ex ore permittitur à Domino.

Cui magna tribuitur Laus.

X. Laus hujus *Jeſu Nazareni* additur magna *verſ.* 19. ὃς ἐγένετο ἀνὴρ προφήτης, δυνατὸς ἐν ἔργῳ καὶ λόγῳ, ἐναντίον τοῦ θεοῦ καὶ παντὸς τοῦ λαοῦ. Cum jam deſiiſſe per mortem videretur, nec certe inter homines amplius converſaretur, merito heic ſermonem de eo inſtituunt in tempore præterito, qualis non eſſet, verum ſeu *fuiſſet* ſimpliciter, ſeu *factus eſſet*, per Spiritus conceſſam gratiam ejusque demonſtrationem & agnitionem in populo. Nomen *Viri*, quod accipit, præter *Naturam Humanam*, & Sexum *Maſculinum*, aptè exprimit ejus *Excellentiam* magnam, *coll. Joh.* I. 30. *Act.* II. 22. XVII. 31. quæ vere in ipſo erat Divina per Unionem Perſonalem, etiamſi hæc clarè non exprimeretur, vel & forte minus plenè agnoſceretur. Ut ſit, quod miremur, nomen illud ἀνδρὸς, *viri*, quod *Vulgatus* expreſſit, ab aliis Interpretibus multis cum *Beza* prætermiſſum eſſe quaſi *pleonaſticum*, ſecundum *ſæpe dicta* ab eo. Nomen alterum *Prophetæ* ſpectat ad Munus ejus; non omne quod geſſerat, ſed unum ex illis, quo functus fuerat apud populum omnem ita palam, ut pro tali haberetur communiter, nec illud negari poſſet plene ab hoſtibus, qui tamen ut Pſeudoprophetam & Deceptorem illum blaſphemabant, *coll. Matt.* XXI. 11. 46. XXVII. 63. *&c.* Id autem non dicit heic Magiſtrum aut Doctorem quemvis ordinarium, ſed Extraordinarium à Deo miſſum & infallibilem, ſive prædiceret futura, ſive alia ſublimia & neceſſaria traderet, *coll. Luc.* VII. 16. 39. *Joh.* III. 2. IV. 19. VI. 14. *&c.* Imo & Prophetæ hujus Qualitas illum multum effert ſupra Prophetas alios, dum conjungitur in ipſo ἔργον, *opus*, & λόγος, *verbum*, *in* quo utroque δυνατὸς, *potens* fuerat, tam *coram Deo* quam *populo omni*; uti haud diſſimiliter de Moſe dicitur *Act.* VII. 22. ἦν δὲ δυνατὸς ἐν λόγοις καὶ ἐν ἔργοις. In *Opere* & *Verbo*, quod utrumque

que singulariter positum collectivo vel distributivo sensu capere oportet, de operibus & verbis, vel omni & singulo opere & verbo, intellige quidem Facta ejus quævis pertinentia ad ejus mores, sed præcipue Miracula Insolita spectantia ad ejus Propheticum Munus à quo denominatus fuit, & perinde ejus Dicta, tum omnia alia in communi vita, tum potissimum Prophetica apud populum docendum. Quod minus apte expressum puto à *Beza*, vertente, *re ipsa & verbis*, idque exponente, *doctrina totaque vita*. Quæ illi *in* his & forte *per* hæc tribuitur, *potentia*, illa superlative magis quam positive capienda, dicit tum virtutem ei competentem, tum efficaciam inde fluentem extra eum. Quæque amplius describitur per illa, ἐναντίον, non jam *contra*, aut *pro*, sed *coram*, ἐνώπιον, לפני / *Deo*, *& populo omni*, seu *toto*, intelligendo de hujus multitudine maxima, tum oppidana tum reliqua per terram Israëliticam, in oppositione quadam ad plurimos hujus Præfectos Ecclesiasticos & Politicos de quibus agitur deinde *vers.* 20. Dicit autem ista phrasis, recte conferenda cum παρὰ θεῷ καὶ ἀνθρώποις *Luc.* II. 52. vel illum tanquam Prophetam talem egisse apud Deum, hunc celebrando & apud hunc intercedendo, & apud populum, hunc instruendo & juvando; vel potius illum talem se probasse in munere hoc, & hinc agnitum esse, apud utrumque. Confer quæ *Grotius* habet, omnia tamen haud æque apta; *Quia hic præcessit* δυνατὸς, *puto* ἐναντίον *non id proprie significare quod putat Theophylactus, & quod post Salomonem Paulus nos vult facere,* προνοεῖσθαι καλὰ οὐ μόνον ἐνώπιον κυρίου ἀλλὰ ἐνώπιον ἀνθρώπων 2 *Cor.* VIII. 21. *sed potius Testimonium ei datum à Deo per opera, quomodo & Petrus Jesum vocat* ἄνδρα ἀπὸ τοῦ θεοῦ δεδειγμένον δυνάμεσι καὶ τέρασι, *& ab hominibus per fidem habitam ejus sermoni. Loquendi genus inde natum, quod de iis rebus testimonium perhibemus quæ nobis in conspectu sunt. Affine est illud in Genesi de Nembrodo,* גבור ציד לפני יהוה / *ut intelligamus eum potentissimum fuisse bellatorem, nam & Plato & Aristoteles bellum Venationi comparant, Deo arma ipsius mirum in modum fortunante, haud dubie ad puniendam eorum populorum insolentiam qui justam libertatem ferre non poterant. Quamquam fateor, non improbabilem mihi videri ad eum locum Josephi interpretationem, qui* לפני יהוה *ibi exponit* πρὸς

ὕβριν καὶ καταφρόνησιν τοῦ Θεοῦ, *quia ſcil. fuerit Nembrodus ingenio violento, & ut Achilles apud Horatium, jura negant ſibi nata; quod genus hominum ut ſupra habuimus* Θεὸν οὐ φοβοῦνται καὶ ἄνθρωπον οὐκ ἐντρέπονται. *Solet autem illud* לפני *pro materiæ diverſitate modo in bonam modo in malam partem accipi, ut videre eſt eodem libro Gen.* VI. 11. *ubi corruptum dicitur humanum genus* לפני האלהים / *i. ad contemptum atque iram numinis. Quæ obiter afferre viſum ad Moſis verba ab Hebræis Magiſtris varie tractata.* Eſt porro tantum hoc Elogium Chriſto datum à Duobus hiſce Diſcipulis, & quidem *teſte Deo ipſo & approbantibus hominibus*, ut haud lubenter cum ipſo aſſeruerim; *Satis arguere Prophetæ nomen, Cleopam vix tenuiſſe prima Chriſtianiſmi rudimenta, niſi Prophetæ nomen lata ſignificatione accipiamus, ſicut uſurpatur Act.* III. 22. Ubi certe non eſt lata ſed ſtrictiſſima & pleniſſima nominis illius ſignificatio, quod Deus ipſe Meſſiæ tribuit.

Qua non obſtante fuerit ignominioſiſſime habitus à Judæis.

XI. Pro Dignitate tanta Perſonæ neutiquam fuit ipſe ab hominibus tractatus; ὅπως τε, *quomodo*, (quod à *Syro & Arabe omiſſum ſine ullo ſenſus diſpendio aut variatione, non denotat modum quo tradiderunt, ſed ipſam tradendi actionem*, notante de *Dieu*, ut idem valeat cum *quod*,) inquiunt Diſcipuli porro *verſ.* 22. παρέδωκαν αὐτὸν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ ἄρχοντες ἡμῶν εἰς κρίμα θανάτου, καὶ ἐσαύρωσαν αὐτόν. Sic à populo, licet & ſeductus ille tandem peſſimè concurrerit, tranſitur ad *noſtros*, Judæorum quales & hi erant diſcipuli origine & profeſſione ſua hactenus publica, tum *Pontifices*, ſeu *Sacerdotes primarios*, in Ordine Eccleſiaſtico eximios, tum *Principes*, ſeu viros primarios Politica dignitate, qui communiter Chriſtum non receperant ut Prophetam talem, ſed ei præ populo hoſtiliter ſe oppoſuerant ob rationes varias, *coll. Joh.* VII. 48. 49. 52. μή τις ἐκ τῶν ἀρχόντων ἐπίσευσεν εἰς αὐτὸν, ἢ τῶν Φαρισαίων; ἀλλ' ὁ ὄχλος οὗτος, ὁ μὴ γινώσκων τὸν νόμον, ἐπικατάρατοί εἰσι, *&c.* ἐρεύνησον, καὶ ἴδε, ὅτι προφήτης ἐκ τῆς γαλιλαίας οὐκ ἐγήγερται. Atqui hi notantur atro illo carbone, quod *illum*, Jeſum Nazoræum tantum Prophetam, *tradiderint*, proditum captum accuſatum condemnatum & afflictum prius à ſe multis modis, in Romanorum poteſtatem, *ad mortis*, ipſius cujus infligendæ poteſtas ipſis non amplius erat relicta *Joh.* XVIII. 31. *judicium*

judicium, ſeu damnationem judicialem, ſeu ſupplicium hanc conſequens, *atque* ſic *illum*, traditum, *crucifixerint*, ſeu viliſſima probroſiſſima & acerbiſſima illa morte affecerint per Romanos ſecundum horum conſuetudinem & ipſorum votum, *coll. Act.* 11. 23. XIII. 28. *&c.* Niſi mavelis forte, ſed abſque ratione gravi, verbum ultimum ἐσαύρωσαν, imperſonaliter poſitum directe ad Romanos referre. Dum *Grotius* heic ſcripſit; *De Senatoribus Synedrii agi, qui injuſtam ſententiam à Pilato expreſſerunt*, *coll Matt.* XX. 19. & XXVII. 2. & qui dicantur hinc *effeciſſe ut crucifigeretur.* Quin & *Beza* amplius notavit; *Eos qui tradiderunt eum Pilato noluiſſe in eum inquiri, ſed ut convictum damnari, & quidem Capitali Judicio, Præſide fruſtra repugnante.* En ſcelus maximum, commiſſum in eximium Prophetam à Deo ad populum miſſum ad ejus ſalutem; poſt tot alias cædes ab impiis illis antea patratas, *coll. Matt.* XXIII. 31—35. *Luc.* XX. 13. 14. 1 *Cor.* 11. 8. *&c.* de quo erant ipſi jure contriſtati.

XII. Habuerant enim hi Duo Diſcipuli, cum alia populi ipſum ſequentis turba, longe aliam de illo Viro Propheta exſpectationem, quam exponentes pergunt *verſ.* 21. ἡμεῖς δὲ ἠλπίζομεν, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ μέλλων λυτροῦσθαι τὸν Ἰσραὴλ ἀλλάγε σὺν πᾶσι τούτοις τρίτην ταύτην ἡμέραν ἄγει σήμερον ἀφ᾽ οὗ ταῦτα ἐγένετο. Res dè illo tanto Propheta credita hæc erat, *quod ille eſſet*, is qui *Iſraëlem*, populum ex illo Patriarcha oriundum, non excluſis tamen ſic aliis qui ſe ei jungerent & hinc ſub eodem nomine merito venirent, (niſi Iſraëlis ſpiritualis ſignificatum heic latere malueris,) *erat*, ſeu *liberaturus*, ſeu *redempturus*, non determinato ſatis ſenſu ſuo de liberationis ſpecie & modo, corporali à Romanorum vi, vel ſpirituali à peccatis & damnatione promerita, ſed communiter quæ promiſſa erat à Prophetis Veteribus, adeoque quod idem eſt *Meſſias* diutiſſime deſideratus ab Iſraëlitis, qui etiam promiſſus erat tanquam Propheta maximus *Deut.* XVIII. 15. *&c.* licet alii hunc à Meſſia etiam diſtinxiſſe videantur *Joh.* 1. 51. 52. VII. 40. 41. IX. 14. *&c.* Ad quæ *Grotius* notavit; Λυτροῦν *hic eſt liberare, quomodo &* λύτρωσιν *ſumi diximus ſupra* 11. 68. *& ſæpe apud LXX. Nam rationem liberationis in hoc ſitam, ut ſe daret in pretium mundi, non intellectam ab illis hoc tempore, certiſſimum*

Spes Diſcipulorum præterita de eodem nunc magnopere vacillans.

 eſt;

est; (id tam audacter vix dicere ausim propter clara Christi verba *Matt.* xx. 28. *&c.*) *imo potius regnum terrenum cum animorum emendatione conjunctum exspectabant. Est itaque in his verbis descriptio Messiæ ex recepta eorum temporum sententia. Ita supra* 11. 25. προσδεχόμενος παράκλησιν τοῦ Ἰσραήλ. Et de hac sua & sociorum aliorum cum ipsis facientium, per Pronomen ἡμεῖς *nos* designatorum, fide ipse loquitur per verbum ἐλπίζειν, *sperare*; quod cum dicat rei futuræ Exspectationem, sive magis sive minus certam, (uti etiam ipsa Fides suas in hominibus credentibus habet gradus varios,) heic adhibetur cum respectu ad Eventum, per quem ipse ὁ μέλλων λυτροῦσθαι, seu Liberator ille, se actu ipso talem demonstraret. Hoc autem dicens in præterito, ἠλπίζομεν, *sperabamus*, nempe dum viveret & versaretur nobiscum amicissime, prædicans etiam utilissima verba; non quidem plane excludit omnem præsentem fidem & spem de eo, quando amorem ejus facile deposuissent tanquam ab eo decepti prorsus, attamen verissime ostendit, Exspectationem ejus antea fuisse majorem & nunc longe magis dubiam esse redditam. Quo sensu non prorsus male notavit *Grotius*; *Vox indicans magnum fidei deliquium, nam quid erat cur non etiamnum sperarent, nisi quod Dei potentia non satis ipsis ob animum versabatur?* Attamen hoc ut putamus male, quod *non etiamnum sperarent*, aliquo modo, cum dubii essent vere de eventu; & quod de *Dei potentia* non decenter cogitaverint, cum magis Exspectationis suæ vanitatem possibilem ex eventu præsenti cogitasse videantur. Cur autem minus nunc exspectarent quam antea, præcipue quidem faciebat dira sors ipsius Traditi & in mortem dati per Crucem ab ipsis populi Præfectis, antea descripta, per quam de Ipso & de Spe sua actum plane poterat videri; sed & σὺν πᾶσι τούτοις, *cum omnibus his*, seu *super*, seu *præter*, *hæc omnia*, jam enarrata scilicet de ipsius Morte & Crucifixione (σὺν pro ἐπὶ) על apud *Grotium*,) *à quo*, vel *ex quo*, *hæc facta erant*, vel *fuerant* ita, *hodie* τρίτην ταύτην ἡμέραν ἄγει. Id *Vulgatus* reddidit, *tertia dies est*, quod est *nodum non expedire, sed secare potius*, notante *Beza*, *quamvis sic verterit Syrus Interpres, ut qui fortasse legerit* τρίτη ἡμέρα ἐστί, præmittens & frequens illud *ecce*. Ipse vero ad phrasin illam, *tertium hunc diem agit*, scripsit; *Videlicet ille quem speraba-*

rabamus fore Israëlis Liberatorem. Quamvis enim duriuscule hoc dicatur de hoc quem ipsi adhuc mortuum esse putabant, tamen multo planior est hic sensus, & mollior ellipsis, quam si cum nonnullis subaudias χρόνος, *i. e. tempus. Deinde etiam hac ratione hoc potest excusari, quod ab eo dicatur qui ambigat num resurrexerit, & in eam quoque sententiam videatur nonnihil propendere, ut ex sequentibus apparet.* Prout ipse heic habet *Erasmus, subaudiri ille, aut tempus.* Dum apud *Schmidium* lego; Ἄγειν ἡμέραν *eodem modo Græcis dicitur, quo Latinis Diem agere, ut* ἄγειν ἡμέραν γενέθλιον. *At hoc loco alius sensus est &c. Verbum* ἄγει *Beza ad Jesum referri censet, licet duriuscule ad mortuum, uti eum adhuc hi Discipuli putabant. Camerarius subintelligit,* ὁ χρόνος, ἐλλειπτικῶς, *quod tamen Bezæ displicet, sed sine causa, quandoquidem in verbis exemptæ ubi vocantur actionis varii Nominativi subintelligi solent, v. g.* ὁ Θεός, ὁ οὐρανὸς, ὁ ἥλιος, *& similes. Nec male hoc loco* ὁ Θεὸς *subintelligi posset, sicut ad alia verba exemptæ actionis vers. 9.* νίφει *ningit,* βρέχει *pluit, scil.* ὁ Θεὸς. *Sic & Hesiodus* β. ἔργ. 183. *de suo Jove fictitio loquitur,* εὖτ' ἂν ἑξήκοντα ἐκτελέσῃ ζεὺς ἤματα. *Quidni & hic Græcæ linguæ consonum esset* τρίτην ταύτην ἡμέραν ὁ Θεὸς ἄγει σήμερον? *Posset tamen etiam subaudiri* ὁ οὐρανὸς, *vel* ὁ ἥλιος. *Quin & ita verba ordinari possent,* ταῦτα, ἀφ' οὗ ἐγένετο, ἄγει, *pro* ἄγουσι, σήμερον τρίτην ταύτην ἡμέραν. Sed præ istis omnibus multum placet sententia *Grotii; Activum impersonaliter sumptum, pro passivo, ut sæpe. Sensus enim est, agitur jam dies tertia, ut apud Terentium, mensis hic jam agitur septimus. Nec aliter aut legit aut interpretatus est tum Syrus tum Arabs. Eorum vero interpretationem probare non possum qui* ἄγει *ad Jesum referunt; nam adhuc loquuntur hi duo, quasi qui de ejus resurrectione nihil sperarent, tantum in sequentibus verbis aliquid adferunt conjecturæ, sed cui se parum confidere ostendunt, quo nomine graviter reprehenduntur.* Et sic *satis Græcè dictum* hoc esse, laudato *Plutarcho, Luciano,* & *Achille Tatio,* notavit *Pricæus,* qui tamen subintelligi vult ὁ χρόνος. Sed quid sibi volunt hi duo per illam *Tertii Dei* mentionem? Ubi mihi quidem id levius est, quod *Doct. Ligtfootus* laudat *Magistros,* de *Die Tertio* multa conglomerantes ex Scriptura ex *Gen.* XXII. 4. XLII. 18. *Exod.* XIX. 16. *Jos.* II. 16. *Ezr.* VIII. 15. *Est.* V. 1. *Hos.*

VI. 2. *Jac.* I. 17. addens, *erat & dies iste, de quo nobis jam sermo, Dies Tertius Paschatis*, & tum ſubjiciens; *Si hæc notarentur de Die Tertio tunc temporis in Scholis & Synagogis, quod neſcio quare negetur, eo nutare poſſunt hæc verba Cleophæ, ut loquentis ſecundum vulgarem gentis conceptum. Nam cum planum ſatis fuiſſet dixiſſe,* τρίτην ἡμέραν ἄγει σήμερον, *ille autem addat,* σὺν πᾶσι τούτοις, *& vocem* ταύτην, *videtur vis aliqua eſſe in iſto additamento, atque emphaſis aliqua in iſto vocabulo; ac ſi hoc vellet, Jeſus ille fuit magnus opere & verbo, & talem ſe præbuit, ut de eo conciperemus quod Meſſias eſſet redempturus Iſraëlem. Et præter hæc omnia, quæ ei tali atteſtantur, atteſtatur etiam ipſe hic dies: nam cum de Die Tertio celeberrima ſit apud nos obſervatio, hic eſt Dies Tertius, ex quo ille eſt Crucifixus. Atque hodie dicunt quædam fœminæ apud nos, quod ab Angelis iis dictum eſt quod reſurrexit.* Neque enim cum ſequentibus, ſed cum antecedentibus hæc manifeſte cohærent, & pertinent ad cauſam vel occaſionem minus ſperandi de Jeſu. Unde prorſus exiſtimo, quod in *Tertio Die* ſpectent hi duo ad promiſſa de eo facta à Jeſu, quæ nondum videbant impleta, dum jam Dies ipſe lucidus poſt obſcurum ad finem vergebat, *coll. verſ.* 28. 29. Quaſi dicerent, non tantum ille occiſus eſt præfectorum noſtrorum malignitate, ſed & Tertius dudum agitur, quin ad finem vergit, Dies, quo & de quo ob ipſius promiſſa adhuc aliquid ſperare licebat & decebat; ut nunc tantum non ſuccumbamus. Dum *merito illis dici potuiſſe*, monuit *Grotius*, *quod à Spurinna Cæſari, venit dies, non abiit.* En candidam profeſſionem, tum fidei & ſpei, quam habuerant, tum infirmitatis maximæ, cui nunc ſubjiciebantur. Qualem ſi & experiantur alii pii & credentes, nihil ipſis peregrini quidem contingit, ſed quod ſuperare conentur Divina gratia, neque nimium diſſimulent apud Dominum & pios ut ſuperent adjuti ab aliis.

Nova quæ Diſcipulis ſupervenerat Anxietas ex Mulierum relatione.

XIII. Incertæ commotionis vero ſibi novam magnamque rationem addunt hi Duo obveniſſe, per ea quæ *à Mulieribus & Diſcipulis* aliis duobus perceperant *verſ.* 22–24. Ἀλλὰ καὶ γυναῖκές τινες ἐξ ἡμῶν ἐξέστησαν ἡμᾶς, γενόμεναι ὄρθριαι ἐπὶ τὸ μνημεῖον. Καὶ μὴ εὑροῦσαι τὸ σῶμα αὐτοῦ, ἦλθον λέγουσαι, καὶ ὀπτασίαν ἀγγέλων ἑωρακέναι οἳ λέγουσιν αὐτὸν ζῆν. Καὶ ἀπῆλθόν τινες

τῶν σὺν

τῶν σὺν ἡμῖν *&c.* Uti in re gesta ipsa præcesserant *Mulieres quædam*, de quibus actum hinc *Cap VI.* ita & in Narratione. Quæ rectius intelliguntur heic dictæ *ex nobis*, seu ex communione & societate nostra Jesum hunc secuta in oppositione ad quasvis alias notas & ignotas, *coll. vers.* 24. 1 *Joh.* 11. 19. unde *Vulgatus* substituit *ex nostris*, *eleganter* secundum *Bezæ* judicium; quam ut voces illæ *ex nobis* ad sequentia verba ἐξέστησαν ἡμᾶς, trahantur, q. d. *à nobis nos alienarunt*, *id est de statu mentis nos dejecerunt*, quo modo *Budæum male vertisse* notat idem *Beza*, nec non *Priceus*. Istæ scil. *ad monumentum*, Christi sepulchrale, *fuerant*, illuc profectæ, *matutinæ*, seu mane alto surgentes, adeoque mane, *re temporis ad personam translata*, uti ad illud *Virgilii*, *Æneas se matutinus agebat*, notavit *Servius*; *ante lucem* apud *Vulgatum*, *diluculo* apud *Bezam*, *&c.* Atque istæ inde reversæ ad nos, seu societatem nostram, *nos* ἐξέστησαν, *terruerunt* apud *Vulgatum*, *perculerunt* apud *Bezam*, *obstupefecerunt*, vel *attonitos reddiderunt*, apud alios. De quo verbo *Priceus*, ἐκστῆναι *sæpius quidem his in libris αὐτοπαθῶς ponitur*, *nec minus tamen imo fortasse magis Græcè hoc loco*, *ut & Act.* VIII. 9. *transitive effertur*, laudato mox *Demosthene*, *Arriano*, *& Athenæo*, & addita levi quadam correctione *Hesychii*. Dum ad rem ipsam habet *Grotius*; ἐκστῆναι *apud Aristotelem in Rhetoricis Cicero vertit ad admirationem traducere*, *sed videtur hic de tali agi admiratione*, *quæ homines judicii ambiguos reddat*, *quomodo* ἐξίστασθαι καὶ διαπορεῖν *conjunxit Lucas Act.* II. 12. Atque id satis certum est, non levem admirationem heic per illud verbum notari, sed stuporem magnum & incertum inter spem & metum, gaudiumque & mœrorem, quem Mulieres hæ in Discipulorum societate operatæ erant sua relatione. Ab una enim parte *illius*, Christi occisi, *corpus*, quod quærebant in sepulchro, *non invenerunt* illic, ex voto suo, post justam quoque inquisitionem. Quod signum videtur Ablationis furtivæ, per quam nihil amplius de illo licet exspectare nobis, ne hoc quidem ut officio in ejus cadavere honeste curando defungamur nostro. Sed & ipsæ ad nos *venerunt*, simul *dicentes* ad nos, quod *Angelorum*, seu cœlestium & sanctorum nunciorum Dei, *Visionem*, extraordinarium, non mentalem sed corporalem, seu *apparitionem* apud *Bezam*, *coll. Luc.* I. 22. *Act.*

XXVI.

XXVI. 19. 2 *Cor*. XII. 1. *viderint*, vere procul vana perſuaſione ſua aut deceptione qualicunque humana; & quidem ad aures earum *dicentium* læte, *illum*, quæſitum Jeſum, *vivere*, non modo ſpiritualiter ſed & corporaliter, ſeu vitam recepiſſe per animam corpori reſtitutam modo, quæ ſit cauſa quod in ſepulchro non deprehendatur amplius. Quod indicium videtur ab altera parte Potentiæ ejus Divinæ, & fidei atque ſalutis nobis præſtandæ ab eo; ut nihil non ab ipſo exſpectare queamus, ſi hoc credere liceat tuto. Atque in iſto quidem ſtupore noſtro incerto, *eorum qui nobiscum*, ſeu ad ſocietatem noſtram pertinentium, *ex noſtris* apud *Vulgatum*, & hinc ſimul forte præſentium hoc Die Tertio quem Jeſus deſignaverat, *quidam*, in numero plurali ſed indeterminato, ipſi quoque *ad monumentum*, idem quod adierant Mulieres, *abierunt*, ſponte ſua magis quam aliorum legatione, qui, ſecundum illorum nobis cognitorum fidum teſtimonium, εὗρον οὕτω ὡς καὶ αἱ γυναῖκες εἶπον, αὐτὸν δὲ οὐκ εἶδον, *ita invenerunt ſicut mulieres dixerant*, *ipſum vero non invenerunt*, apud *Vulgatum*, *ita invenerunt prout mulieres dixerant*, *ipſum vero non viderunt*, apud *Bezam*. Ita ſcil. ut Mulieres dixerant, hi quoque invenerunt Sepulchrum vacuum, in quo nullum Chriſti corpus jacebat; ſi non ſimul Viſionem aliquam Angelorum, erudientium de Chriſti Redivivi Statu præſenti. Interim *illum*, quæſitum Jeſum, *non invenerunt*, ſive in ſepulchro mortuum adhuc, ſive etiam redivivum. Unde in nobis incertitudo prior aucta potius, quam imminuta aut ſublata fuit. Quæ narratio ſatis plena, atque in ſumma rei ſatis conveniens eſt illis quæ Euangeliſtæ ipſi de re iſta reliquerunt; attamen in quibuſdam partibus dubii aliquid parere apta eſt. In eo ſcilicet; non quod generalius videantur loqui de τισὶ, *quibuſdam*, ex Diſcipulis, cum ad aptitudinem hujus locutionis ſufficiant Duo præcipui, Petrus & Johannes, ab Euangeliſta hoc nominati, cum tamen & alii accurrere potuerint; ſed quod non niſi *Viſionis Angelicæ* apud Mulieres fiat mentio, quibus tamen & Jeſus ipſe apparuit ad oculos & aures; quodque nec Diſcipuli illi Duo dicantur *Jeſum vidiſſe*, imo contrarium de illis feratur, quod eum *non viderint*, cum tamen Jeſus *Cephæ viſus ſit* ſecundum Paulum, atque Diſcipuli communiter ad Emmaunticos redeun-

deuntes dixerint ex narratione *Lucæ* ipſius ſequente, *Dominus vere reſurrexit & viſus eſt Simoni.* Quod omne dubium paucis tolli poteſt, obſervando; hanc Cleopæ & Socii narrationem videri ſpectare ad Mulierum quæ citius accurrerant Reditum priorem, quando Jeſum hæ necdum viderant, quod ſerius Magdalenæ & pluribus forte contigit; idem dicendum de Diſcipulis, quorum & omnium ſors non fuit plane æqualis cum illa Petri, de quo ipſo quando viderit Dominum, hactenus non niſi per probabilem conjecturam conſtat; tandem hoſce Diſcipulos, Duos, locutos pro ſua notitia, quæ in omnibus haud æque plena eſſe potuit, indubie abſuiſſe ab aliis, cum à Mulieribus ipſis nunciaretur, quod Dominum ipſum vidiſſent Redivivum, unde ſibi minus notam rem tradere non potuerunt, eam tamen ſic non negantes. Iſto autem modo, ut hoc adhuc addam, locuturos fuiſſe hos Duos Diſcipulos de *quibuſdam eorum qui nobiſcum*, & de horum tantum non deficiente adhuc ſpe unde σκυθρωπασμός, mihi nequaquam ſit veriſimile; ſi unus eorum fuerit Petrus, qui citiſſime ipſe tanto cum zelo ad Sepulchrum excurrerat, & poſt idem perſpectum cum *admiratione* magna abierat, non abſque *fide* quæ Johanni palam tribuitur *Joh.* XX. 8. *Luc.* XXIV. 12. quin & cui Viſionem ipſius Jeſu Redivivi eſſe à Mulieribus annunciatam modo ſatis plene & plane, ſecundum mandatum illis de *Apoſtolis* & de *Petro* nominatim datum, nulla eſt dubitandi ratio, ex *Marc.* XVI. 7. 10. 11. *Joh.* XX. 18. *&c.*

XIV. Qui in Colloquio hoc cum Diſcipulis Duobus præiverat Jeſus, idem illud claudit tandem ſermone vere Doctorali, & ut tali ab ipſis ſpectato; per quem veriſimile equidem ſit valde, quod conjecit *Ligtfootus*, Jeſum *non in plebeji alicujus forma, quin potius Scholaris*, conſpicuum ſe præbuiſſe, *cum eos erudiat in via*, æque quam *gratias pro iis agit ad menſam. Dixit* enim *ille ad eos*, ſine ulteriori interrogatione, quæ ſcire & attendere debebant; primum acriter *redarguens verſ.* 25. deinde fideliter *erudiens*, tum *ſuis verbis verſ.* 26. tum & collatis *Propheticis*, quæ decenter ſimul expoſuit. Quem enim antea cum indignatione illi allocuti erant, id non merentem & tamen ferentem manſuetiſſimè, ille viciſſim illos merentes ſed non exſpectantes, redarguit ſevere; ὦ ἀνόητοι καὶ

Sermo Chriſti ad Diſcipulos Redargutorius, de Inſcitia & Tarditate Credendi.

βραδεῖς τῇ καρδίᾳ τοῦ πιστεύειν ἐπὶ πᾶσιν οἷς ἐλάλησαν οἱ προφῆται. Sic taxantur illi ob duplex vitium, quod convicio duplici designatur. Unum est Inscitia, respectu actus simul ac facultatis intelligendi, notata per nomen ἀνοήτων, etiam lectum *Gal.* III. 1. 3. *&c.* quod per *stultos* reddidit *Vulgatus*, & per *amentes* noster *Beza*, *&c.* & revera dicit homines quasi mentis expertes, ut nec intelligant nec intelligere queant quæ scire oportet; qualis conditio indubie habet suos gradus varios in hominibus variis, in his ad literam, in illis ad sensum spectans, neque heic absolute capienda est, sed relate ad argumentum de quo agitur, & comparate cum eo quod ipsos decebat. Alterum est Incredulitas, designata per *cordis*, seu mentis tanquam interioris sic dici communiter solitæ, *tarditatem*, duritiem vel difficultatem vel gravitatem nimiam, *ad credendum*, non jam hominibus, sed Deo, cujus verba sunt omni fide digna, & ad credendum data hominibus simul cum vero eorum Sensu. Quæ Tarditas potest esse juncta cum Inscitia, & se prodit quoque in hac fovenda, contra omnes institutiones & monitiones salutares; sed & quæ cum Scientia potest consistere, ubi per illam inflatus homo spernit Divinam sapientiam, nec vult quidquam admittere tanquam verum, quod ipse aut nullatenus aut difficulter capit, aut quod ille etiam ipse quandoque non excogitavit, ne alter præ ipso sapere videatur. Nos credimus, Vitia hæc Duo magna in Discipulis ita fuisse conjuncta, ut tamen in uno præ altero singuli esset culpabiles, nec laudari mererentur ex officio aut voto nisi utrique simul renunciarent. De Tarditate credendi conferre licet *Doct. Priceum*, & quæ hic ex Græcis & Latinis collegit ad eam. Dum nos pergimus ad voces additas ἐπὶ πᾶσιν οἷς (Attice pro ἃ,) ἐλάλησαν οἱ προφῆται. In quibus *omnia quæ*, non Jesus uti citatur à *Tertulliano Lib. IV. c. Marc. Cap.* 43. sed *Prophetæ*, veteres & agnitæ Divinæ autoritatis apud Judæos, *locuti sunt*, ex Dei jussu, ore quidem sed & calamo, 2 *Petr.* I. 21. *Act.* II. 31. III. 24. XXV. 22. *Jac.* V. 10. *&c.* & spectant potissimum ad Christum, de quo præcipue sunt vaticinati; ita ut *omnia* nos ducant ad dictorum talium multitudinem notabilem & varietatem, atque simul ad eorundem partes, de ejus Passionibus, & Gloria, sic satis distinctas, ut tamen essent con-

junctæ

junctæ & junctim credi deberent; sive heic redarguantur quod non crederent ulla horum, sive quod non amplecterentur unum cum alio, *coll. vers.* 26. In quam rem monuit *Grotius* recte; intelligi *non ea tantum quæ gloriam sed & quæ perpessiones Messiæ spectant*, nec *debere nostri esse arbitrii excerpere ex sacris Literis quid maxime placeat.* Qui illic simul habet aliquid non indignum notatu; *Tertullianus adversus Marcionem disputans aliter hunc locum citat, ô insensati & tardi corde in non credendo omnibus quæ locutus est ad vos, Jesus scilicet: sed sciendum ita citari ab ipso hunc locum* κτ̀ συγχώρησιν, *non ex recepto sed ex Marcionis Euangelio, quod & Libri conclusio ostendit, misereor inquit tui Marcio, frustra laborasti, Christus enim Jesus in Euangelio tuo meus est. Marcionis autem Editionem ita ut diximus hoc loco habuisse ex Epiphanio colligitur. Quod eo dico, ne quis ob has aut similes Tertulliani citationes, plures enim occurrunt, receptæ lectioni status controversiam moveat.* Quod etiam monuisse video *Joan. Millium.* Sed de Præpositione ἐπὶ hæc legò apud *Schmidium*; Πισεύειν ἐπὶ πᾶσιν *non est simpliciter credere omnibus, sed præter, ultra, & post omnia, illa quæ Prophetæ loquuti sunt, q. d. præterquam quod prædicta à Prophetis hæc omnia scitis, & jam rem evenisse ex mulieribus audivistis, tamen non creditis, quantumvis nec eventus careat prædictione, nec prædictio eventu. Nam Præpositio* ἐπὶ *Casu Sexto* συντεταγμένη *hanc significationem aliquando habet.* Sed sic Incredulitas heic redargueretur magis adversus Mulieres, quam adversus Prophetas. Unde longe simplicius est, ipsum objectum fidei per præpositionem illam designari, uti & agnovit *Grotius*, scribens; *si de ipsius fide dubitatis, certe de Prophetarum fide non erat quod dubitaretis, neque tam supinos vos esse oportuit, ut non attente consideraretis eorum vaticinia.* Nec quisquam dubitet de illo usu præpositionis hujus, qui ex varia constructione Hebræi האמין fluxit; *Piscatore* hinc nominante ἑτέρωσιν *Hebraicam, qualis in illo Exod.* XIV. 31. *crediderunt in Domino & in Mose &c.* Nec male referas hanc Præpositionem cum iis quæ sequuntur, tam ad Inscitiam præmissam, quam ad Incredulitatem additam. Ita etiam ut hæc vitia non spectent adeo ad Literam quam ad Sensum verum vaticiniorum Propheticorum. Non tantum vero Nomina il-

la Adjectiva Duo heic uſurpat Jeſus, tum de Duobus his, tum de aliis quos hi ſecum ſociabant, ſed & per ea ipſos compellat, cum Interjectione empatica Ὦ, *O*, ut ea ipſis tanto potentius inſinuaret, & ſimul monſtraret ſuam Admirationem juſtam, & illorum Conditionem deplorabilem, ſi non ad meliora ſe converterent moniti etiamnum. Tantum vero differt, conviciari ex ira vel odio vel vindicta hoſtili, quod tantopere damnans Dominus ipſe neutiquam egit, *coll. Matt.* v. 22. 1 *Pet.* II. 23. III. 9. *&c.* atque conviciari ex affectu ob vitium non toleratum in fratre *Lev.* XIX. 17. 1 *Tim.* v. 20. *Tit.* I. 13. II. 15. *&c.* quod eſt ſæpe neceſſarium ad Domini gloriam & ad hominis convictionem ac converſionem ſalutarem *Pſal.* CXLI. 5. *&c.* hinc & à Domino factum ſeveriſſime adverſus ipſum Petrum *Matt.* XVII. 23. ὕπαγε ὀπίσω μου σατανᾶ, σκάνδαλόν μου εἶ, ὅτι οὐ φρονεῖς τὰ τοῦ θεοῦ ἀλλὰ τὰ τῶν ἀνθρώπων. Et hinc optime *Grotius* heic dixit; *Non ergo Matt.* v. 22. *voces tales prohibentur, ſed vetatur iracundia vocem talem imprudenter ejaculans. Adeo verum eſt animo facta diſcerni. Eſt ubi audientium utilitas aceti aliquid expoſcit. Crudelem Medicum intemperans æger facit.* Et ſunt vere in piis etiam & fidelibus heic illæ inſcitiæ & incredulitatis reliquiæ, quæ & correctionem ſeveriorem poſtulant, *coll. Matt.* XXVI. 40. 41. *&c.*

Sermo ejuſdem Erudiens, de Paſſionum Meſſiæ Neceſſitate, ut Gloriam obtineret propoſitam.

XV. Ad Redargutorum ita Diſcipulorum Duorum *Eruditionem* ex oppoſito neceſſariam faciunt illa Chriſti ipſius *verſ.* 26. οὐχὶ ταῦτα ἔδει παθεῖν τὸν Χριστὸν, καὶ εἰσελθεῖν εἰς τὴν δόξαν αὐτοῦ; *nonne hæc oportuit pati Chriſtum & introire in gloriam ſuam?* ubi *Vulgatus* habet, *ita intrare.* In quibus *Chriſtus* non tam dicit determinatam perſonam Jeſu, de qua dixerant hi Diſcipuli *verſ.* 19. 20. *&c.* quam Meſſiam communius, de quo locuti erant Prophetæ, Unctum in Mediatorem unicum ab æterno, & deſignatum in tempore, & ungendum in temporis plenitudine per varios gradus. De quo *duo* per interrogationem iſtam negativam aſſeruntur validiſſime, unum *antecedens* & alterum *conſequens*. In *uno* memorantur *illa*, quæ ad ejus paſſionem ſpectabant mala, & maxime traditio per Pontifices & Præfectos populi ad Mortis damnationem & Crucifixionem *verſ.* 20. & horum *paſſio*, ſive ſubitio dolorifica quidem ſed & lubens ac manſueta, abſque reluctatione aut conviciatione indecenti.

Quam

Quam *oportuisse*, seu *decuisse* etiam, inculcat Jesus. Non sic spectans ad aliquam Coactionem, quæ nullum in Messia locum reperiret tanquam obsequentissimo & justissimo Dei Servo, sed ad Eventum certum utilem & necessarium in bonum populi sui electi. Fluentem quidem omnino ex Dei æterno & prorsus immutabili Decreto, *coll. Act.* II. 23. IV. 27. 28. I *Pet.* I. 20. *&c.* quin etiam ex ejusdem Sanctitate & connexa huic Justitia Vindicativa, quæ salutem peccatorum non admittebat sine sui exercitio & demonstratione adversus illorum Sponsorem, *coll. Hebr.* IX. 22. *Rom.* III. 25. 26. *&c.* sed heic deductum præcipue ex Justitiæ huic & Decreto convenientibus Vaticiniis, Verbalibus & Realibus, quæ non poterant fallere, sed & decebat ad Dei gloriam ut implerentur, *coll. Matt.* XXVI. 54. 56. *&c.* & quæ hinc Jesus consequenter exponit *vers.* 27. Erantque hæc Vaticinia tam multa & clara attendentibus, ut hine rogari possent cum necessario assensu, *annon* hæc ita se haberent? Quo ipso agnoscere simul debebant suam Inscitiam & Incredulitatem, offensi in fide sua & spe per Mortem & Crucifixionem ejus de quo aliam plane exspectationem habuerant. In *altero* Consequenti prædicato occurrit *sua*, seu *ejus*, Christi promissi sed & per connexionem necessariam populi ipsius, *gloria*, ipsi conveniens, ipsi destinata, ipsique promissa secundum meritum dignissimum, per quam ipse erat futurus Rex gloriosus populi redempti per Orbem totum, & exaltandus in cœlis ad Patris dextram supra omne nomen aliud gloriosissimum in cœlo & in terra, quod nominaretur in hoc seculo & futuro, ut talis etiam novissime demonstrandus ad omnem oculum inimicorum juxta amicos, quando nempe ille aderit ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ, καὶ πάντες οἱ ἅγιοι ἄγγελοι μετ' αὐτοῦ, *sessurus in throno gloriæ suæ Matt.* XXV. 31. *&c.* Et in hanc gloriam adscribitur ipsi *Introitus*, ad illius acquisitionem primam & continuanlam quin & promovendam possessionem actualem, in cœlo pariter & in terra, *coll. Matt.* XXVIII. 18. *&c.* ad quam & τὸ δέξασθαι τὸν οὐρανὸν *Act.* III. 21. refert *Schmidius*. Quæ introitio æque juxta passionem Lubens, absque coactione Messiæ, sed & æque Necessaria, vi Divinæ Voluntatis, & Sanctissimæ Bonitatis, quin & Prophetlæ infallibilis multiplicis per verba & typos. Unde hue, vi

vi copulæ ϗ, *&*, pertinet etiam illud ἔδει, *oportebat*, vel *decebat*; idque interrogative propositum, *annon?* quod arguit clarissima Prophetarum testimonia, quæ eludere non liceret. An vero sola est ista conjunctio *Gloriæ* cum *Passionibus*, quæ heic notatur? Id vix putem, sed potius subintelligendum esse aliquod amplius supplementum, annon oportuit eum *post* passiones præcedentes, *deinde*, ingredi in gloriam suam? vel *per* eas, tanquam viam illuc ducentes, uti etiam alio tamen modo διὰ πολλῶν θλίψεων δεῖ ἡμᾶς εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ *Act* XIV. 22. per angusta sic scandentes ad augusta; vel denique *propter* eas toleratas, per modum mercedis ipsi propositæ justissimæ, quem & nos in eo imitemur, licet merces nobis per gratiam immeritam sit tribuenda, *coll. Hebr.* XII. 1. 2. τοιγαροῦν ϗ ἡμεῖς, τοσοῦτον ἔχοντες περικείμενον ἡμῖν νέφος μαρτύρων, ὄγκον ἀποθέμενοι πάντα ϗ τὴν εὐπερίστατον ἁμαρτίαν, δι᾽ ὑπομονῆς τρέχωμεν τὸν προκείμενον ἡμῖν ἀγῶνα· ἀφορῶντες εἰς τὸν τῆς πίστεως ἀρχηγὸν ϗ τελειωτὴν Ἰησοῦν, ὃς ἀντὶ τῆς προκειμένης αὐτῷ χαρᾶς ὑπέμεινε σαυρὸν, αἰσχύνης καταφρονήσας, ἐν δεξιᾷ τε τοῦ θρόνου τοῦ θεοῦ ἐκάθισε. Sic vero non tantum à scandalo omni per passiones illi Duo avocantur, ubi cum tanta gloria in æternum erant commutandæ hæ quantocyus; sed & ad fidem Resurrectionis certam impellendi, absque qua de tanta Messiæ gloria nihil fieri poterat, & quæ ejus erat Gradus primus quidem sed & magnus ac manifestus omnino, *coll. Act.* II. 24. 32. 33. III. 26. X. 40. XIII. 36. 37. XVII. 31. *&c.*

Ejusque rei Assertio ex Mose & Prophetis omnibus, quam Lucas ei tribuit.

XVI. Cum vero Jesus non esset Duobus his Discipulis etiamnum notus, mirum non est, ipsum id heic agere, quod & alias ei agnito à suis familiare satis fuit, ut dicta sua illis Prophetarum Veterum confirmaret, *coll. Joh.* V. 39. *Luc.* XXIV. 46. *&c.* Sic enim pergit modo *Lucas* narrare de Jesu Discipulos suos Erudiente, *vers.* 27. ϗ ἀρξάμενος ἀπὸ Μωσέως ϗ ἀπὸ πάντων τῶν προφητῶν, διηρμήνευεν αὐτοῖς ἐν πάσαις ταῖς γραφαῖς τὰ περὶ ἑαυτοῦ. Prodit scilicet heic *Moses*, primus & maximus Propheta tantopere à Judæis celebratus, & prodeunt simul *Prophetæ*, post eum *omnes*, priores & posteriores, majores & minores, sed qui nobis *Scripturas* reliquerunt, *omnes* illas in Canonem Judæis datas. Et illi ipsi ita metonymice de ipsorum Scriptis intelliguntur indubie; ut vocula *omnes* non debeat ni-

nimium vexari, ſed ad illorum multitudinem abſque diſcrimine ſpectet, magis quam ad abſolutam univerſitatem abſque ulla vel minimi ſcripti excluſione, quod cæteroquin nimis forte duriter in argumento ſuo ad Meſſiam trahatur, præterquam quod temporis ſpatium omnium plane & ſingulorum tractationem non permiſerit. Ut jam non dicam de facta ſic Scripturarum Veterum Diviſione apta, poſtea quidem *verſ.* 44. in tres partes, *Moſen Prophetas & Pſalmos*, heic autem in Duas, ad quam & alias ducimur *Luc.* XVI. 29. 31. *&c.* forte etiam per illud *Jeſ.* VIII. 20. ad *Legem & ad Teſtimonium*, quod alias illuſtravimns *EXERC. TEXT. XXIII. Parte III.* Prodeunt vero ſimul in *Moſe & Prophetis omnibus*, ſeu *Scripturis* horum *omnibus*, quam maxime τὰ περὶ ἑαυτοῦ, *quæ de ſe*, vel *ipſo*, Jeſu loquente ejuſque Paſſionibus & Gloria, ſeu *ſcripta erant*, uti ſupplevit *Beza*, ſeu *prædicebantur*, *præfigurabantur*, ſeu tradebantur in illis comprehenſa, ſeu *erant* ſimpliciter apud *Vulgatum*. Quæ & qualia erant longe plurima, nec facile enumeranda abſque omiſſione multa; cum argumentum Scripturarum principale conſtituerent, *coll. Joh.* V. 39. 46. ἐκεῖναι εἰσὶν αἱ μαρτυροῦσαι περὶ ἐμοῦ *&c.* εἰ γὰρ ἐπιστεύετε Μωσῇ, ἐπιστεύετε ἂν ἐμοὶ, περὶ γὰρ ἐμοῦ ἐκεῖνος ἔγραψεν *&c.* *Act.* X. 43. τούτῳ πάντες οἱ προφῆται μαρτυροῦσιν, ἄφεσιν ἁμαρτιῶν λαβεῖν διὰ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ πάντα τὸν πιστεύοντα εἰς αὐτόν *&c.* 1 *Pet.* I. 10. 11. περὶ ἧς σωτηρίας ἐξεζήτησαν καὶ ἐξερεύνησαν προφῆται, οἱ περὶ τῆς εἰς ὑμᾶς χάριτος προφητεύσαντες, ἐρευνῶντες εἰς τίνα ἢ ποῖον καιρὸν ἐδήλου ἐν αὐτοῖς πνεῦμα Χριστοῦ, προμαρτυρόμενον τὰ εἰς Χριστὸν παθήματα, καὶ τὰς μετὰ ταῦτα δόξας, *&c.* Quid jam agit Chriſtus circa hos ſcriptores, & has Scripturas? *Ab* illis *exorſus*, ἀρξάμενος, *interpretabatur* ad ſe ſpectantia, διερμήνευε. Ubi quomodo dicatur non tantum *à Moſe*, ſed & *à Prophetis*, imo his *omnibus*, eſſe *exorſus*, repetita etiam Præpoſitione, quod vix fieri potuiſſe primo intuitu videatur, nos olim monſtravimus clare ſatis, *EXERC. TEXT. XXXIII. Parte I.* Rejecta iſthac *Jac. Cappelli* opinione, quod ἀρχεσθαι referatur ad *primam & ſecundam Canonis Judaici partem*, *ut in tertia*, ſeu כתובים Hagiographis *deſineret*; ſi non lubeat heic laudare potius Grammaticum Canonem & ipſius *Glaſſii*, de *Verbo Incipiendi Actionis verbo connexo ipſam Actionem exprimente*, qui dubium ex præpoſitio-

ne

ne repetita natum non tollit heic. Quin & rejectis aliis Conjecturis nonnullis; de ἀπὸ notante heic non *ab*, ſed *de*, de verbis illis *à Moſe & ab omnibus Prophetis* referendis, non ad verbum *exorſus*, ſed ad *de ſe* ſcripta, nec non de initio facto *à Moſe & ab omnibus Prophetis* per horum commendationem & laudes antecedenter dictas. Dum nempe nobis longe magis placuit exorſum dici Jeſum *à Moſe & ab omnibus Prophetis*, quod horum verba ſucceſſive adduxerit primum, deinde & ſucceſſive ad ſingulorum *interpretationem* progreſſus, quo pacto initium ſermonum Chriſti & finem heic ſimul eleganter expreſſum deprehendimus. Nihil enim aliud eſt *interpretatio*, quam declaratio realis eorum quæ de ipſo in Moſe & Prophetis, ſeu Scripturis omnibus, occurrebant, tanquam vere præcipuum eorum argumentum, quæque ad ipſum pertinere tam mala priora quam bona poſteriora oſtendebat. In quam rem conferre decet textus *Neh.* VIII. 9. *legerunt in Libro, in Lege Dei explanate & dando intellectum, & interpretati ſunt in legendo*, *Luc.* IV. 20. 21. *complicatum Librum reddidit Miniſtro, & cæpit dicere ad eos, hodie impleta eſt Scriptura hæc in auribus veſtris*, *Act.* VIII. 35. *& exorſus à Scriptura hac euangelizavit illi Jeſum.* En fundamentum Chriſtianæ fidei primum & antiquiſſimum adhuc ſub Novo Teſt. durans in Scriptis Veteris Teſt. En Explicationem jungendam cum Lectione Scripturarum, ad optaſum ex his uſum, non ob harum obſcuritatem nimiam, ſed inſcitiam & tarditatem hominum! En denique fidum etiamnum & magnum Prophetam poſt mortem & vitam receptam, non quidem apud mundum reliquum, ſed apud ſuos quos conſtanti amore amplectitur! Et felices præ aliis hi Duo, qui hac inſtitutione Domini tam cito & late fruuntur!

Jeſu προσποίησις ulterius eundi, cum prope Emmauntem veniſſet cum Diſcipulis.

XVII. Non ſumit adhuc finem Gratia Jeſu Incogniti, quæ Duobus his ambulantibus contigit, ſed & accedit ejus *Amica* apud ipſos *Retentio* poſt Itionem *verſ.* 28. 29. dum in *Appropinquatione ad vicum* ille apparenter ipſos *relicturus*, ſed *rogatus* ut cum ipſis *diverteret*, hoc omnino *agit*. Scilicet *ad vicum quorſum ibant*, tam pie & feliciter audientes docentem Jeſum, ſeu Emmauntem *coll. verſ.* 13. dum de alio loco temere heic cogitetur, *appropinquarunt*, ſimul cum Jeſu; *læti atque ala-*

alacres, inquit *Grotius*, *nam comes jucundus in via pro vehiculo est*, *& ut mox ipsi fatentur*, *cœperat in ipsis resuscitari prope extinctus ignis fidei.* Heic vero cum esset Terminus Itionis Discipulorum, perrecturus ultra non tam præsumebatur, quam videbatur, Jesus ad tempus factus comes, de quo hinc habet textus, καὶ αὐτὸς προσεποιεῖτο πορρωτέρω πορεύεσθαι. Quæ *Vulgatus* vertit, *& ipse se finxit longius ire*, dum *Beza* cum aliis utitur verbo *simulandi*, atque *Syrus* latius habet, *ipse faciebat eos cogitare*, *quod ad locum longinquum proficisceretur.* Difficultas hinc nascitur Interpretibus haud levis, quo modo hoc Jesu factum sit capiendum, ut ab indecenti simulatione ipse veracissimus liber præstari queat, deinde sapientissime egisse facile inveniendus; sive jam προσποίησις hæc Christi statuatur fuisse verbalis, sive etiam realis per externos gestus aut facta qualiacunque. Dum προσποίησις, de qua voce etiam diximus ad *Joh.* VIII. 7. *EXERC. TEXT. XXXVIII. Parte V.* omnino heic denotare per contextum sequentem de Coactione videtur *simulationem*, sive *fictionem* aliquam, non modo materialem, sed & formalem, seu jam dictionem seu actionem, ex qua ut aliud Discipuli colligerent quam quod revera sibi proposuerat Dominus hic voluerit. Unde vix plene satisfaciunt, qui vel absolute prius volunt hoc fuisse propositum Jesu, ut iter suum ulterius vere promoveret, sed à quo per Discipulos fuerit avocatus, vel illud faciunt potius conditionatum, nisi à Discipulis retineretur. Qualia etiam cogitata non tacuit, nec valde improbavit, tandem *Grotius*; *Illud insuper cogitandum relinquo lectoribus*, *an*, *cum* προσποιεῖσθαι *Græcis sit præ se ferre*, *etiam ubi nulla est species simulationis*, *dici non possit*, *Jesum sicut gressum ad iter componebat ita vere etiam secum constituisse ultra progredi*, *nisi instanter manere rogaretur. Quomodo & centurioni vere dicebat*, *veniens sanabo eum Matt.* VIII. 7. *nempe si centurio vellet*, *& voluit præterire Marc.* VI. 48. *nempe nisi rogatus instanter fuisset ut navem ascenderet. Neque enim tali proposito conditionato obstat scientia futuri eventus*, *cum illa etiam Dei comminatio*, *Ninive intra diem quadragesimum peribit*, *nisi pœnitentiam egerit scilicet*, *veritatem suam habuerit*, *quantumvis hanc pœnitentiam Deo prænoscente.* Et sunt illa quoque magis probabilia, quam quæ alii addidere nonnunquam de significa-

to heic à *Luca* Consilio Jesu per Eventum confirmato, secundum quod nec voluit ibi illo die aut nocte permanere, nec permansit etiam, aliorsum se post mansionem aliquam conferens scilicet. Secutum enim esse Eventum προσποιήσει huic adversum, aperte docet *Lucas*. An ergo sancti & impeccabilis Domini exemplo licet dicere, vel agere, neque enim multum heic inter illa duo interest, ea per quæ à te in errorem inducantur alii? ut hinc Mendacia, non quidem Noxia, sed Jocosa, & magis Utilia aliis, patrocinium accipiant. Non putem equidem; etiam post digressionem longissimam, quam apud *Grotium* reperio, & quæ lectu est prorsus digna, sed heic à nobis describi nequit, ob prolixitatem suam licet eruditam. Sed dissimulare omnino licet animi sui consilia, ea non prodendo sine necessitate; quin & alia agendo, vel dicendo simul, per quæ ab iis detegendis & agnoscendis immaturè alii abducantur, etiam ex nostro consilio, facilè quidem, non tamen necessario, ubi nullum hinc ipsis detrimentum sed multum commodi oritur, etiam ex nostro rursus consilio. Atque ita fere se heic rem habuisse puto, ut primo Jesus neutiquam prodiderit adhuc suum Consilium arcanum de Mansione apud Duos hosce ad eorum uberiorem instructionem & sui clariorem manifestationem; ut deinde idem ita egerit dixeritque apud eos Jesus, ut non quidem plane determinatum eum ad progressum agnoscerent, (quando non adeo ursissent adversum,) sed tamen in hunc propendere eum magis & valide colligerent satis verisimiliter, & colligere sic deberent; & ut tandem hanc eorum collectionem hanc sibi proponeret Dominus, quo sic ad desiderii sui decentis intensionem & explicationem impellerentur ipsi, tanquam medium necessarium gratiæ ulterioris obtinendæ ab ipsis. In quam rem conferri meretur omnis *Dissimulatio* similis Personæ ipsius apud Duos hos Discipulos, tam realis quam verbalis, hactenus facta, quæ alias perinde culpari deberet. Quin etiam *Tentatio Abrahami* à Deo olim facta, ad explorandam ipsius pietatem. Nec non *Tentatio piorum* omnium per mille Mala, quibus amorem suum tegit & aversum se ab iis Deus exhibet, dum est vere propensus in eos, quos sic incitat ad faciem suam cum seriis supplicationibus quærendam. In quibus etiam cogitare licet, de Amoris Paterni

Dissi-

Dissimulatione utili apud Liberos, quos sic tamen non fallimus, sed juvamus multum. Plura mitto.

XVIII. Atque iste quidem fuit hujus Dissimulationis Dominicæ *Fructus*, quod Duo hi Discipuli *illum*, Jesum ita agentem dicentemve qui partibus suis tantopere favere fuerat deprehensus jam, παρεβιάσαντο, impulerint non tantum suadendo, sed & vi majore, seu *adegerint*, secundum *Bezam*, seu *coegerint* secundum *Vulgatum*, ad Mansionem secum, sed per persuasionem amicam & rogationem constantem, neutiquam autem per apprehensionem ejus vel vestimentorum detractionem, *coll. Act.* XVI. 15. & *Luc.* XIV. 23. ubi est ἀναγκάζειν. Uti hinc additur, hoc factum esse ab illis, *dicentibus*, indubie plus quam semel, uno post alterum, *nobiscum*, per te instructis & animum recipientibus, hinc tibi gratis, & te amantibus, *mane*, adhuc in hoc loco, utique per hanc noctem, in nostrum usum & gaudium; *quoniam ad vesperam* est, πρὸς ἑσπέραν ἐςὶ, seu *advesperascit*, apud *Vulgatum* & *Bezam*, (phrasin illam cum sequente altera ex Græcis & Latinis multum commendante & illustrante *Pricæo*,) καὶ κέκλικεν ἡ ἡμέρα, *& dies*, lucida nempe post noctem, sive *inclinavit* secundum *Bezam*, ad finem nempe vergens, quo ipso aut non aut non satis amœne & tuto multum jam progredi poteris. Ad quæ non male notavit *Grotius*; *Non bis idem dixit, sed vocem ambiguam* ἑσπέρας, *(nam ad exemplum Hebræi* ערב *de pomeridiano omni tempore usurpatur,) explicavit addito interpretamento. Sic & supra* IX. 12. *quod Matthæi Interpres*, (ex mala hypothesi pro Matthæo) ὀψίαν dixerat, *interpretatus est*, ἡ ἡμέρα ἤρξατο κλίνειν. *Bene vertit Syrus, dies ad tenebras vergit. Similis est apud Virgilium illa invitatio pastoralis, hic tamen hac mecum poteris requiescere nocte. Causam addidit; Et jam summa procul villarum culmina fumant, Majoresque cadunt altis de montibus umbræ.* Addens etiam optime; *Potuit autem hoc dictum esse* αὐξητικῶς, *ad commendandam magis invitationem, quamvis non tam prope immineret solis occasus, quo facilius mutato consilio mox Hierosolyma se recipere, & Apostolos necdum in soporem datos invenire potuerunt.* Et hoc pacto Discipulis suis officium suum facientibus cessit Jesus; καὶ εἰσῆλθε τοῦ μεῖναι σὺν αὐτοῖς, *& intravit cum illis*, minus plene apud *Vulgatum*, sed plenius apud *Bezam*

A quibus se persuaderi passus est tamen, ut cum iis maneret,

zam, ingreſſus eſt igitur ut maneret cum eis. Nempe ex rogatione Diſcipulorum Jeſus, *introiit*, in vicum & domum illic ac conclave certum, *ut maneret*, non quidem per noctem totam, quamquam illi hoc præſumerent, ſed per ulterius ſpatium notabile, *cum eis*, ſeu in eorum conſortio; eo quidem fine ſed & fructu, ut ſe eis declararet quis eſſet; & ipſorum fides ac lætitia ſic foret plenior quam adhuc erat, docentibus id ſequentibus narrationis partibus, quod ipſi hactenus non poterant exſpectare. Ita & agere ſolet Dominus cum piis, ut adimpleat eorum vota ardentia, & exorari ſe patiatur; certiſſime ubi hæc in Manſionem ſecum, etiam Veſpertinam & Nocturnam, tendunt. Et augetur verè lumen fidelium, quod ipſis à Domino contingit.

Jeſu cum Diſcipulis Accumbentis, panemque fractum diſtribuentis, Manifeſtatio plena.

XIX. *Fata & Facta* Duorum horum Diſcipulorum nunc ſequnntur *Media*, in quibus Jeſus hactenus ignotus *ſe ipſum notum illis* reddidit *verſ.* 30–32. Ubi præcedit *Tempus & Modus Detectionis*, ſequitur celer ipſius *Abitus*, & concluditur res per illorum *Sermonem mutuum* proxime inſecutum. Ad *primnm* ſpectant illa *verſ.* 30. 31. καὶ ἐγένετο ἐν τῷ κατακλιθῆναι αὐτὸν μετ' αὐτῶν, λαβὼν τὸν ἄρτον εὐλόγησε, καὶ κλάσας ἐπεδίδου αὐτοῖς, αὐτῶν δὲ διηνοίχθησαν οἱ ὀφθαλμοὶ, καὶ ἐπέγνωσαν αὐτόν. Scilicet *ille*, Jeſus invitatus blande, qui intraverat ad manendum cum eis, etiam *cum eis* amplius illic *recubuit*, vel *diſcubuit*, vel *accubuit*, familiariter ad menſam eandem, ut ſolent poſt iter abſolutum hoſpites, victum ſumpturus; & hoc facto, quod nec detrectavit ille ad convictionem diſcipulorum ſine ulla ſui jam immortalis neceſſitate propria, ipſe *panem*, ſolitum & utilem ſed & communiſſimum cibum, non quemvis alium ſub iſto nomine alias etiam ſynecdochice venientem, *ſumpſit*, ſua manu, illique *benedixit*, ſecundum uſum decentem cum precatione ſimul & laude Creatoris eum dantis; dein *& fregit*, in partes ſingulis dandas, quas & fractas *illis dedit* edendas, ipſe etiam ut non dicitur ſed videtur minime abſtinens heic & nunc magis quam alias, *coll. verſ.* 41–43. ſeu *porrigebat* apud *Vulgatum.* In qua actione habitam ab ipſo *Cœnam Sacramentalem*, licet Poculi diſtributi expreſſa perinde non fiat mentio, qualem ultima nocte habuerat cum Diſcipulis, atque tunc inſtituerat habendam dein ſemper in Eccleſia ſua, opi-

opinantur equidem multi in primis *Pontificii*; ut ex Panis solius mentione, synecdochica licet, temere colligant suam *Communionem Laicorum sub Una Specie.* Ubi nec ulla Poculi Consecrati mentio fit, quod in Sacramenti usu adesse tamen deberet licet non datum Laicis; nec Verbum adest illud Sacramentale, *hoc est Corpus meum*; nec ullum certum ejus Indicium aliud. Dum ludicra prorsus sunt argumenta; nec tamen omnes contra eam sententiam rationes æque validæ deprehenduntur. Qualibus pugnat v. g. *Doct. Ligtfootus*, scribens satis inepte ut puto; *Mirum est, quemvis intelligere posse Fractionem hanc Panis de Eucharistia, cum Christus statuerat apud se disparere in ipsa Panis Distributione, & sic Cœnam interrumpere. Et quisnam probaverit quemquam ex iis gustasse quicquam? Nam finita est Cœna, non jam inchoata.* Unde enim enascatur tale somnium? Christum in ipsa panis distributione disparuisse, & hoc ei fuisse consilium, & distributionem factam esse absque insecuto Esu, qualia in textu minime occurrunt. Si quis omnino igitur velit, Cœnam hanc fuisse Sacramentalem, unde & citius agnoverint Discipuli Dominum ipsum præsentem, id neque nobis oberit quidquam, neque *Pontificios* juvabit multum. Interim simplicior longe & communior est sententia, etiam quorundam *Pontificiorum*, fuisse hanc Cœnam Communem, qualem iter facientes inter se habere solent loco mansionis temporariæ, potissimum nocturnæ; in qua Christus ista peregerit quæ solent Patresfamilias, vel Doctores apud discipulos, vel alias Digniores, vere aut existimatione aliorum, sic honorantium illos, *coll. Matt.* XIV. 19. *&c.* Dum apud *Priceum* heic legimus; *Atqui non apud Hebræos tantum, vid. Gen.* XLIII. 34. *sed & alias gentes Convivatoris id munus erat, neutiquam Convivæ. Xenophon &c. Ita apud Homerum Achilles convivis suis Ulyssi & Ajaci partes distribuit; & apud Apulejum paterfamilias epulonibus suis caseum aliasque prandii partes distribuens inducitur. Et hoc moris fuit, nisi quando convivator de jure suo convivæ in honorem cedere vellet. Vid. Hieronymum in Vita Pauli Eremitæ. Dicimus ergo, cum scivisset motus in eorum cordibus exortos à sermonibus suis in via habitis, voluisse Christum eodem ritu, quo sæpius cum iis comedens ante passionem usus fuerat, nunc autem quasi præter morem eo defungi videbatur, dare ansam iis*

adhuc aliquid propius de se conjiciendi. Atque apud *Grotium*; *Præter morem convivarum, erat enim id munus Convivatoris. Quare hoc facto se Dominum ac Patremfamilias profitetur; quod primum suspicionem illis injecit esse hunc Jesum præceptorem suum, qui inter Discipulos solebat Patrumfamilias ritibus defungi.* Interea autem, dum hoc fieret à Christo, imo & ex Modo quo hoc fiebat, non mutato equidem Christo id agente, istud *contigit*, ut *eorum*, duorum Discipulorum cum quibus Christus accumbebat, & quibus Panem benedictum ac fractum dabat, *oculi*, antea retenti ne ipsum agnoscerent *vers.* 16. διηνοίχθησαν, *aperti sint*, *coll. Gen.* XXI. 19. *&c.* ablato impedimento priori qualicunque, *& illum*, Jesum Dominum suum loquentem & ita facientem, ἐπέγνωσαν, *agnoverunt*, quod ipse esset; *Ad nutum Christi*, inquit *Pricæus*, *ablata est iis sive oculorum sive mentium caligo. Apud Homerum Iliad.* ε. *Pallas ad Diomedem*, *&c. Gen.* III. 7. Διηνοίχθησαν οἱ ὀφθαλμοὶ τῶν δύο, καὶ ἔγνωσαν, *&c.* Uti *Grotius* habet; *Sublatis impedimentis propius eum intueri ac cognoscere cœperunt. Ita Gen.* XXI. 19. *&c. Ex vultu propius considerato.* Addens tum tamen; *Non displicet mystica Veterum interpretatio, Christum vere non cognosci, nisi ab iis qui in Unitate sunt Corporis illius quod per Panis Fractionem figuratur, &c.* Similiter & nos dicamus, est Dominus qui oculos nostræ mentis aperire debet, ut eum agnoscamus; quin etiam hoc futurum exspectemus ad gratiam ejus adauctam, in ipso quoque Sacramenti usu.

Ejusdem Ablatio ab oculis Discipulorum subita & inexspectata.

XX. Sed breve & evanidum valde fuit hoc Discipulorum Duorum gaudium; καὶ αὐτὸς ἄφαντος ἐγένετο ἀπ' αὐτῶν. Quod reddidit *Vulgatus*, *& ipse evanuit ex oculis*; admonente *Erasmo*, *evanescendi vocabulum non satis convenire, quum hic non de Spectro sed de Vero Corpore fiat mentio. Quod autem*, inquit *Beza*, *idem interpretatur, subduxit sese ab oculis eorum, non satis videtur repentinam illam corporis subductionem declarare.* (Hoc se non ita reperire monet *de Dieu.*) Itaque vertit ille *sed ipse ablatus est ex eorum conspectu*; addens, ἐμφατικώτερον *dixisse Lucam* ἀπ' αὐτῶν, *quam si dixisset* αὐτοῖς, *nempe ne quis existimet, præsentem quidem Christum cum ipsis mansisse, sed corpore quod cerni non posset, &c. Nostri vero*, sic pergit, *Ubiquitarii certe ne apud se quidem sunt, quum ex hoc loco Corpus Christi* exem-

excmta circumscriptione, vel omnibus vel pluribus simul locis essentialiter adesse somniant. Non fuit utique rursus heic facta mutatio ulla in Corpore Christi ipso, per quam ille factus sit in se ἄφαντος, seu *invisibilis* omni oculo corporeo vel humano, sed Visus ejus apud hos Duos Discipulos cessavit, qui illum præsentem non amplius apud se contemplati sunt; forte & verisimiliter quidem per aliquam momentaneam oculorum retentionem, dum abiret subito, sed certo mox per ipsius Discessum ab eis, sive legamus *non visus fuit* amplius, sive *invisibilis factus est, ab eis.* In quam rem similes locutiones ex *Theocrito & Plutarcho* contulit *Ven. Cloppenburgius*, & varia collegit *Pricæus*, concludens; *Non ineptum quod de hoc Christi facto nonnulli ex Basilio attulerunt*, τὸ ὅπως μὴ περιεργάζεσθαι. Dum apud *Grotium* latius lego; *Hoc quomodo factum sit, non nuper demum cæpit disputari, sed olim de istis salva pace quærebatur. Syrus & Arabs existimare videntur factum hoc subita loci mutatione. At Epiphanius oculis potius obductam putat caliginem, ut ab Elisæo olim, & ab Angelis in excidio Sodomorum. Diversa ab his videtur fuisse sententia Origenis, qui in accurata adv. Celsum disputatione Christi corpus* XL. *illis diebus ait fuisse* ὁρατὸν ὅτ' ἠβούλετο καὶ οἷς ἐβούλετο. *Censet enim id ipsum sacratissimum corpus fuisse eo tempore* ἐν μεθορίῳ *inter eam ut ipse appellat* παχύτητα *quam habent corpora caduca, & inter naturas liberas ab hac concretione mortali. De Angelis autem quid sentiat, explicavit initio Comm. ad Lucam, nimirum eos quoque conspicuos aut inconspicuos fieri solo voluntatis suæ arbitrio. Videtur Latinus Interpres in hanc sententiam fuisse pronior. Ego nihil hic dicendum invenio, quod melius sit illo Basilii dicto*, τὸ ὅπως μὴ περιεργάζεσθαι. *Ex tribus illis modis sicut duos priores vides esse* καταληπτοτέρους, *ita tertium esse* ἀδύνατον *affirmare non ausim. Nam dum fæx ista nos detinet, nihil ferme quod aut ad Angelorum, aut etiam ad ejus Corporis quod non immerito* πνευματικὸν *Paulus vocat, qualitatem pertineat, extra ea quæ revelata sunt, nisi tenuibus admodum conjecturis assequi possumus; quod fibulam imponere debet nostræ curiositati. Illud mihi liquet, non satis apte ad definiendum hujus rei modum adferri illud* ἀπ' αὐτῶν, *quasi* φορὰν *utique designet; cum multo sit probabilius, genus esse loquendi ex Hebraismo desumptum, quale supra* XVIII. 34. κεκρυμμένον ἀπ' αὐτῶν, & XIX. 42. ἐκρύβη ἀπὸ

ὀφθαλ-

ὀφθαλμῶν σϰ, *ubi & plura loca annotavimus eandem locutionem continentia.* In quibus prima & media multum placent præ ultimis, quæ ad ſenſum abſurdiſſimum & à natura ipſa rei alieniſſimum nos ducunt, & nimiam ſpiritus & corporis confuſionem plane inducunt. De ultimo illo etiam contra *Bezam* prolixe diſputat *Schmidius*; *Beza*, *ablatus eſt extra conſpectum ipſorum. Quod quomodo intelligat, in Notis exponit, nempe de Reali Ablatione Corporis Chriſti, idque ex natura præpoſitionis* ἀπὸ, *quam Localem Remotionem notare contendit, ne vid. concedat Omnipræſentiam Humanitatis Chriſti in Unione cum* Λόγῳ. *Verum etſi Præpoſitio* ἀπὸ *remotionem Localem ſignificat, non tamen ſemper, neque hoc loco, quandoquidem ſignificationes etiam alias habet ſatis multas. Ex iis etiam hæc eſt, quod ſæpe ex proprietate* φράσεως *uſurpetur, ſine omni notatione* περιστάσεως, *etiam de re præſentiſſima, coll. Matt.* XI. 25. *Luc.* X. 21. XVIII. 34. XIX. 42. *Joh.* XII. 36. *ubi quidem ſimul localis remotio notatur, non propter* ἀπὸ, *ſed propter* ἀπελθὼν, *Apoc.* VI. 16. *Act.* VIII. 22. *&c. Cujus generis omnino etiam hoc eſt,* ἄφαντος ἐγένετο ἀπ' αὐτῶν. *Ubi Præpoſitionem* ἀπὸ *ob proprietatem* φράσεως *adhibuit Euangeliſta, non ob notationem* περιστάσεως. *Male ergo concludit Beza à non diſtributo ad diſtributum procedens.* Sufficit utique nobis in diſputatione cum *Ubiquitariis*, quod Inviſibilem Præſentiam Corporalem Chriſti ex hoc loco præter rem illi concludere conentur, & quod ille vertit, *ipſe non amplius viſus eſt coram eis*, laudans etiam *Camerarium*, reddentem, *ereptus eſt conſpectui ipſorum, &c.* Cujus rei, ſubito admodum factæ, Modus quando heic amplius non eſt additus, non debet etiam à quoquam ſeu poni ſeu conjici talis, qui naturæ rei ipſius eſt adverſiſſimus, nec cum ea conciliandus apte ratione ulla probabili. Non erat autem vel neceſſum, vel utile Diſcipulis etiam, ut poſt Reſurrectionis ſuæ veritatem diutius cum iis maneret, ne ipſi nimium aſſueſcerent corporali converſationi, & à nuncio ad Apoſtolos deferendo ſic etiam avocarentur; & hinc Jeſus ἐγένετο ἄφαντος ἀπ' αὐτῶν. Quando etiam Gratia contingit heic piis maxima, ejuſdem gradus durationem perpetuam ſibi non debent hi polliceri, quæ citiſſime & juſtiſſime à Domino abrumpi poteſt.

Diſcipulorum ad iſta

XXI. Qui ſic tollitur à Duorum Diſcipulorum oculis, non tamen

tamen aufertur ex eorum corde, vel etiam ore. Siquidem docet *Lucas* porro, eos mox *ad ſe mutuo*, πρὸς ἀλλήλους, *dixiſſe verſ.* 32. οὐχὶ ἡ καρδία ἡμῶν καιομένη ἦν ἐν ἡμῖν, ὡς ἐλάλει ἡμῖν ἐν τῇ ὁδῷ, καὶ ὡς διήνοιγεν ἡμῖν τὰς γραφάς. Recordantur optime, & in memoriam ſibi revocant magis ſermone mutuo, quod Jeſus, tunc adhuc incognitus licet, ſermone ſuo indicium ſui haud obſcurum prorſus dediſſet, *cum ipſis*, non jam accumbens ad menſam, ſed *in via* dum irent ſimul, *locutus fuiſſet*, & cum *Scripturas*, de Meſſiæ Paſſionibus & Gloria agentes, *ipſis* non modo exhibuiſſet, ſed & *aperuiſſet* quoque, reſpectu ſenſus veri additi, & mentis ipſorum illuſtratæ ſimul. Sed & addunt, quam ſingulariter ipſi jam tum affectos ſe ſenſerint iſta locutione ejus; *annon noſtrum cor in nobis erat ardens?* & quidem ὡς, non jam quomodo, ſed quando, & cum id fiebat ab ipſo? Vix magnam enim heic conſiderationem meretur lectio altera à *Beza* notata, κεκαλυμμένη ἦν, pro καιομένη; quaſi ſtuporem ſuum ſic profiterentur cum dolore, quod tunc & inde Chriſtum non agnoviſſent. Quamquam *Nob. Heinſius* illam lectionem *Optimis Codicibus* tribuat; quem & pronum in eum ſenſum redarguit *Ligtfootus*. Non tam verò Corporis ſic, facile tamen connexam, quam Animi, Commotionem magnam intra ſe obſervatam declarant ipſi, quale eſt ab Igne fervido, *coll. Pſal.* XXXIX. 4. *Jer.* XX. 9. XXIII. 29. *&c.* Præter quem ſenſum generaliorem heic merito cogitabimus; non de ardore vel uſtione aliqua indecenti, ſeu libidinis impuræ, ſeu iræ interdictæ, ſeu contentionis iniquæ, ſeu alia qualicunque ſimili, ſed de accenſo lumine Sapientiæ inſolitæ, de excitato calore Amoris in Deum, Meſſiam, & Bonum omne magno, *coll. Cant.* VIII. 6. 7. de adaucto Deſiderio Gratiæ ejus valido quin & auditus ulterioris, deque orto hinc Gaudio ſolido ad exultationem in Domino, ut alia plura mittam; quæ ſcilicet ſunt Effecta Optima prædicati Verbi Divini, ubi Spiritus Dei cooperatur, & quæ inde fluxerant magis, ubi Verbum illud ex ipſius Domini ore prodibat, *coll. Matt.* VII. 28. 29. *&c. Hoc aiunt*, inquit *Grotius*, *niſi mens fuiſſet levis, potueramus eum antequam nobiſcum accumberet agnoſcere ex docendi modo, nam præter argumentorum pondera, & comitatem in docendo ſummam, accedebat Divina efficacia animos incendens, qualem*

ſermo mutuus.

 lem

lem ſentire quondam ſolebamus ipſo docente. Et laudare hac occaſione oportet pios, qui de auditis antea à ſe verbis Domini, eorumque fructu & ſenſu, cogitant & loquuntur ad ſui & aliorum excitationem in fide & opere omni bono.

Eorundem inſecutus ad Apoſtolos Reditus.

XXII. Nunc non ſuperſunt niſi Duorum horum Diſcipulorum *Facta & Fata Poſtrema*, quæ à *Factis* eorum incipiunt, & poſt *Fata* interpoſita, in *Factis* terminantur. *Factum* eſt initiale iſtud *verſ.* 33. ϗ ἀναςάντες ἀυτῇ τῇ ὥρᾳ ὑπέςρεψαν εἰς Ἱερουσαλὴμ, ϗ εὗρον συνηθροισμένους τοὺς ἕνδεκα, ϗ τοὺς σὺν ἀυτοῖς. Pro quo *Marcus* habet, κἀκεῖνοι ἀπελθόντες ἀπήγγειλαν τοῖς λοιποῖς. Cum non amplius in conclavi, nec vico Emmaus, appareret aut eſſet Jeſus, vel in nota vel in ignota aliqua forma, ipſi hi Duo merito *ſurrexerunt* de ſuo accubitu ad menſam, ac inde *abierunt*, ſeu ad iſtum caſum qui obvenerat, ſeu & ex priori forte conſilio aliquo. Quod factum *illa hora*, eadem veſpertina nec multum in noctem adhuc promota, qua ablatus fuit Jeſus ab oculis eorum, abſque notabili mora aliqua; *eo ipſo momento* dixit, cum *Beza*, etiam *Schmidius*. Tantopere ardebat jam quoque illorum cor, in nuncium lætum ad ſocios deferendum. Hinc *in Jeruſalem revertuntur*, unde exiverant, & ubi reliquerant alios; quod & facere tanto citius potuerunt, quanto erat ipſorum lætitia jam major, & zelus intenſior, ad curſum pellens præ itione tardiori aut ſolita. Et ſic tendunt in Jeruſalem ad *Undecim & qui cum illis*, hos *congregatos* ſimul *invenientes*, ſine magna inquiſitione potius quam poſt eam. Ita etiam deprehendimus *verſ.* 9. τοὺς ἕνδεκα ϗ πάντας τοὺς λοιποὺς, non alios utique quam Apoſtolos, & his junctos ſpirituali ſocietate in Chriſto Diſcipulos alios. Ad quæ *Beza*; *Sic vocari cœperat ille Cœtus à proditione Judæ ad electum Matthiam Act.* 1. 26. (ut plurimum non tamen ſemper, *coll. Joh.* XX. 24. 1 *Cor.* XV. 5.) *etiamſi numerus illorum non eſſet ſemper completus. Tunc enim abfuiſſe Thomam apparet ex Joh.* XX. 24. *quum dicatur Chriſtus huic cœtui ſuperveniſſe in medio Duorum iſtorum Diſcipulorum ſermone verſ.* 36. *nec veriſimile ſit, quod conjicit Auguſtinus Lib. de Conſ. Euang.* III. *Cap.* 25. *Thomam videlicet, antequam Duo iſti Diſcipuli ſermonem ſuum abſolviſſent, & abſente adhuc Chriſto ſeſe præ impatientia & incredulitate ex aliorum Cœtu ſubduxiſſe.* Quæ communior etiam

eſt

est Interpretum observatio; quando hodiernus usus perinde obtinet in denominando collegio toto à numero suo pleno, etiamsi nonnulli ab eo absint. Quod jam hos *Congregatos* invenerint, indubie ad mutuam instructionem, excitationem, & consolationem, si non ad Exspectationem forte Jesu ipsius apud se, licet minus forte certam aut communem; id simul arguit, vel non fuisse adhuc vesperam promotam in multam noctem, vel zelum ipsorum fuisse cooperante Divina providentia & gratia speciali tantum, ut per noctem ipsam divelli se non paterentur, hanc potius transigentes vigilia pia & exercitiis huc spectantibus. Et de hoc Duorum Abitu ad suos dum nihil mandatum legitur à Jesu; aut idem præsumi potest tamen datum esse, aut Mulierum jussarum exemplum conjici ipsos impulisse, pie & laudabiliter prorsus.

XXIII. Antequam vero ipsi nuncium suum proferant, ad Undecim illos cum suis, obvenit iis Duobus rei ipsius præcipuæ, jam illis aliunde cognitæ, annunciatio, quando audiunt illos *dicentes*, seu inter se seu ad accedentes potius, *quoniam suscitatus est Dominus vere & visus est Simoni vers.* 34. Non esse heic legendum λέγοντες in Nominativo, ac si hæc essent redeuntium Emmaunticorum verba, sed λέγοντας, ut ad Apostolos tanquam loquentes hoc dictum pertineat, loquitur res ipsa. Neque enim Duo illi de aliis quidquam narrant diversum ab eo quod ipsis contigerat & ante ambulationem notum fuerat, & quidem primo loco; neque de se duobus sub uno nomine *Simonis* loqui poterant commode, vel in rem communem. Ergo *dixerunt* Apostoli cum suis, non per modum conjecturæ alicujus, aut traditionis incertæ, sed rei certæ & sibi jam exploratæ, id quod credebatur his Duobus lætissimum quidem fore ut audirent, sed quod simul putabatur ipsis partim adhuc esse magis dubium, de ipsius Christi Resurrectione, partim & merito ignotum, de Simonis Visu. Hæc enim dixerunt; ὅτι, *quod*, vel *quoniam*, asseverative, *Dominus*, noster communis, de quo scelerate trucidato & furtim etiam sublato ut videbatur ex sepulchro doluimus cum magna ratione, *suscitatus est*, ex morte & sepulchro, adeoque revixit secundum promissa sua repetita, & quidem ὄντως, *vere*, seu ἀληθῶς, non mendaciter, nec imaginariè aut apparenter tantum

Qui de Resurrectione Christi tanquam certa plane ad eos loquuntur.

tum ſeu φαινομένως & φανταστικῶς. Nam & idem, juxta Mariam Magdalenam cum ſuis, *Simoni*, ſeu Petro celebri inter nos Apoſtolo, cui nominatim Jeſus ſuam Reſurrectionem annunciari voluerat quoque, & qui ad ſepulchrum cum Johanne accurrerat præ aliis, *viſus eſt*; ut per hujus teſtimonium omni fide digniſſimum de rei illius ipſius veritate neutiquam amplius dubitare liceat aut deceat. A quibus mire & miſere recedunt gloſſæ illæ conjecturales *Ligtfooti*; Apoſtolos reliquos, *Petrum jam tam cito tamque inexſpectato redeuntem videntes*, *certe*, dixiſſe, *reſurrexit Dominus*, *& apparuit Petro*, *is aliter non tam ſubito rediiſſet*, quin & *conjectaſſe*, hinc, *inter ſe*, *certe apparuit ei Dominus*, *aut nos hic eum non haberemus jam reverſum*. Inprimis, cum ipſe id etiam addiderit, hos *ne illis quidem adhuc credidiſſe*, in rei ipſius principalis veritate, *cum rem totam*, *is* (qui nempe ponitur temere eſſe Petrus,) *Cleopasque pandunt*. Nempe credunt ex conjectura id cum magna lætitia ante narrationem, quod non credunt ex narratione ipſa cum circumſtantiis omnibus ſubſecuta proxime! ſi huic Viro ſit aſſentiendum. Ita contra hunc Virum Cel. diſputare malo, quam nimis urgere Duorum Adventum ad *Undecim*, inter quos Petrus debeat numerari; per illa quæ antea dicta ſunt de Collegii Nomine Numerico recte huic dato, non obſtante unius aut alterius abſentia. Quamquam neque nobis ullo modo veriſimile fiat, quod à communi congregatione veſpertina Undecim Apoſtolorum & reliquorum Diſcipulorum prima aut inter primas poſt Chriſti paſſionem, Apoſtolus iſte præcipuus abfuerit, æque quam Thomas de quo hoc legimus expreſſe, ſed verius id concedi queat debeatque de Diſcipulis aliis inferioris ordinis quibuſdam, qualis certe erat Cleopas.

Uti & ipſi narrant ſua Fata & converſationem cum Jeſu Redivivo.

XXIV. *Et illi*, Duo reverſi Emmaunte, ἐξηγοῦντο τὰ ἐν τῇ ὁδῷ, καὶ ὡς ἐγνώσθη αὐτοῖς ἐν τῇ κλάσει τοῦ ἄρτου *verſ*. 35. hoc eſt eorum *Factum*. Addente *Marco verſ*. 13. οὐδὲ ἐκείνοις ἐπίστευσαν, tanquam exiguum ejus Fructum. Præmittunt narrantes Duo τὰ ἐν τῇ ὁδῷ, *quæ in via*, dum obambularent, erant geſta & dicta ab ipſo ignoto cum ſingulari in ſe Effectu quem ſibi in mentem revocaverant poſt diſceſſum ipſius. Sed & ſubjiciunt; *quod*, & *quomodo*, *ipſis innotuiſſet*, quod eſſet Jeſus ipſe, ἐγνώσθη, ſeu *agnitus fuerat* apud *Bezam*, ſeu *eum cogno-*

gnoverunt apud *Vulgatum*, *in Panis fractione*, & distributione connexa, de qua à Luca actum fuit *vers.* 30. Ad quæ *Beza*; *Id est, quum panem frangeret, qui mos erat hujus gentis, atque etiamnum hodie Judæis servatur convivii initio adhibita precatione.* Mox addens; *Erasmus, ex Fractione Panis, quasi ex hoc facto Christus ab illis agnitus dicatur, quum Tempus potius declaretur quo Christum agnoverunt, sicut etiam disertè exprimit Syrus Interpres.* Quod qui tenent cum *Erasmo*, hi loquuntur de *speciali ritu, seu frangendi panis, seu benedicendi & precandi, cui familiariter discipuli erant assueti*, quem tamen non memoravit *Lucas*, sed ex institutione ipsa Cœnæ Sacramentalis forte repetendum habeamus secundum eos qui hanc heic habitam vellent. Non male equidem scripsit ad rem hanc *Schmidius*; *Ego vero neque Veteris aut Bezæ Versionem, in fractione, neque Erasmi, ex fractione, reprehendo. Ut enim Beza suum ἐν in significatione Temporis facile tueri potest, ita & Erasmus suum ἐν in significatione Medii vel Signi, v.g. Joh.* XIII. 35. ἐν τούτῳ γνώσονται πάντες *&c. Ubi certe non Tempus sed Signum notatur. Sic* 1 *Cor.* I. 21. 1 *Joh.* II. 3. 5. III. 16. 19. 24. IV. 2. 13. V. 2. *In quorum locorum nullo Tempus, in omnibus autem Signum notatur. Et hoc sane loco utramque significationem conjungendam censeo. Nam & ex Fractione Panis Christo usitata tanquam Signo, & eo ipso Tempore quo fregit panem, Christum agnoverunt. Imo necessario cohærere hic videntur. Lutherus artificiose utrumque sensum expressit, &c.* Id omnino agnoscendum putamus, quod unus sensus alterum minime quidem excludat, sed quod ille *Temporis* sit certior, quam alter Signi, etiam ex *vers.* 30. ubi in narratione rei ipsius gestæ legitur, non ἐν τῇ κλάσει τοῦ ἄρτου, *in fractione panis*, sed ἐν τῷ κατακλιθῆναι αὐτὸν μετ' αὐτῶν, cum tamen accubitus ille non fuerit Signum Jesu agniti per illum. Quod autem *Marcus* dixit, quod Apostoli *neque illis*, Duobus narrantibns rem gestam cum omni modo ad Visum & Auditum eorum, in via & ad mensam, *crediderint*; id vix absolute & universaliter intelligendum putem, sed potius, vel particulariter de nonnullis horum dum alii credebant *coll. vers.* 34. vel comparate de illo Fidei gradu qui decebat modo. Quo tardiores certe illi Duo fuerant ad credendum, eo majorem ipsi fidem merebantur, post verbalia & realia documenta be-

ne ab ipsis percepta, quæ annunciabant multitudini Apostolorum & Discipulorum, etiam jam certæ de Jesu Apparitione apud Petrum. Neque enim & hoc male notavit *Grotius*, quod sic loquentes illi *de Mensa, tarditatem suam accusent.*

Tempus Rei hujus Gestæ tandem additur.

XXV. Tam memorabilis historia etiam additum habet ab initio *Tempus*, quo res illa contigit. Quod exprimitur apud *Marcum* per μετὰ ταῦτα *post hæc*, quæ de Maria Magdalena narraverat ipse, & ante Apparitionem apud Undecim, quam subjecit proxime; incerta sic Diei ejus Hora. *Lucas* vero dixit, ἐν αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ, *in illo Die*, quo monumentum vacuum repertum fuit à Mulieribus & Petro, adeoque Primo Septimanæ, quo resurrexerat Dominus; quod perinde Horam nullam designat. Interim verò, cum circa Adventum Duorum Emmauntinum dixerint illi, neque negaverit illud Jesus, *advesperascere & diem inclinasse*, paulo magis jam quam minus, *vers.* 29. hinc apparet, collata viæ distantia à Jerusalem in Emmaus, quæ erat quasi Duarum Horarum cum Dimidia, fuisse omnino Tempus Diei Pomeridianum, quo Iter illud fuit susceptum, & res omnis consequenter gesta, non autem Ante-Meridianum vel Meridiem ipsum, minus commodum Itioni, & quo forsan illi adhuc manserint Jerosolymis, Jesum Redivivum, si talis esset vere, illic exspectantes. Adeo voluit Jesus pleno adhuc Die se non manifestare in ipsa Jerusalem, sed potius extra eam, ne palam in oculos omnium incurreret, sed nec exeuntium fidem ad vesperam morari.

Et quam certa sit Christi Resurrectio ex hac Apparitione arguitur.

XXVI. Nos, post Iter hoc cum Discipulis peractum, vela modo contrahimus. Et notamus, certam heic nobis fieri Domini Resurrectionem per Testimonium, non Unius, sed *Duorum*, Virorum, qui omni fide simul digni; de iis quæ ipsi *viderunt* distinctè, hinc & *audiverunt* clarissime & latissime, cum demonstratione necessaria ex Scripturis Mosaicis & Propheticis omnibus, quæ Divinitatis suæ & Autoritatis infallibilis habebant ab ævo & habent etiamnum apud Judæos incredulos & à Christo ac Christianismo aversissimos testimonium. Imo de iis, quæ ipsos perduxerant tandem ad Agnitionsm Personæ Jesu, ab initio & in progressu ipsis ignotæ, tam certam, ut se ipsos deinde de sua ignorantia accusare etiam deberent. Et qui testimonium hoc consequenter dederunt apud Discipulo-

rum

rum multitudinem, aliunde jam & certam factam per Simonis Visum de Domini Resurrectione. Quæ heic eo modo notasse suffecerit. Dum non est, quod roges, cur non Matthæus & Johannes, nec etiam Paulus, hujus historiæ mentionem ullam fecerint. Siquidem omni jure sufficit Christianis *Marci & Lucæ* narratio θεόπνευστος, & sufficere ad fidem omnium debet Scriptor Duplex, æque quam Testis rei gestæ, Deo sapientissime distribuente Historiam Euangelicam universam inter plures Scriptores, singulos æque infallibiles. Et quod ad Paulum attinet, voluisse ille deprehenditur in Christi ipsius Apparitionibus illas solas memorare, quæ Apostolis ipsis contigerant; licet in una harum alii Fratres inter illos Quingentos adfuissent certissime.

CAPUT UNDECIMUM.

Quo Apostolis communiter concessa Christi Redivivi Visio Prima enarratur.

Visio Christi Redivivi Apostolica, quam cum Paulo tradiderunt Marcus, Johannes, & Lucas.

Uti antea à Mulieribus ad Viros, ita nunc à Discipulis Ordinis Inferioris progredimur ad Apostolos, qui inter alios Discipulos tantopere excellebant, & spectati fuere, tam apud Dominum ipsum, quam apud credentes Christianos; visuri, quid his quoque contigerit à Redivivo Domino suo & nostro. Ubi brevissime dixit Paulus 1 *Cor.* XV. 5. εἶτα τοῖς δώδεκα, nempe ὤφθη; forte cum respectu ad Triplicem simul Apparitionem successivam. Nec admodum late *Marcus Cap.* XVI. 14. ὕστερον δὲ, ἀνακειμένοις αὐτοῖς τοῖς ἕνδεκα ἐφανερώθη, καὶ ὠνείδισε τὴν ἀπιστίαν αὐτῶν καὶ σκληροκαρδίαν, ὅτι τοῖς θεασαμένοις αὐτὸν ἐγηγερμένον οὐκ ἐπίστευσαν. Dum haud paulò latior heic est *Johannes*, enarrans tum *Jesu Apparitionem* apud eos *Cap.* XX. 19. 20. tum conjunctum ejus *Sermonem vers.* 21–23. οὔσης οὖν ὀψίας, τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ τῇ μιᾷ τῶν σαββάτων, καὶ τῶν θυρῶν κεκλεισμένων, ὅπου ἦσαν οἱ μαθηταὶ συνηγμένοι, διὰ τὸν φόβον τῶν Ἰουδαίων, ἦλθεν ὁ Ἰησοῦς *&c.* Sed omnium latissime rem gestam exposuit *Lucas Cap.* XXIV. *vers.* 36—49. qui perinde præmittit iis concessam *Apparitionem Jesu*, cum proxima Sequela *vers.* 36. 37. ταῦτα δὲ

αὐτῶν

αὐτῶν λαλούντων αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς ἔστη ἐν μέσῳ αὐτῶν, *&c.* atque dein ipſius *Sermonem* ad eos longiorem, cum connexis, tradidit *verſ.* 38—49. καὶ εἶπεν αὐτοῖς, τί τεταραγμένοι ἐστὲ, *&c.* Atque hujus quidem filum nos ita ſequemur, ut ex aliis Euangeliſtis intertexamus neceſſaria quæ illi nos docent; in fine acturi de Tempore.

Duodecim quo ſenſu heic nominaverit Paulus.

II. Neminem heic jam offendet, quod Paulus meminerit τῶν δώδεκα, ſeu *Duodecim* illorum. Sic enim ille, æquè quam *Johannes Cap.* XX. 24. numerum exprimit Apoſtolorum plenum ante Judæ apoſtaſiam, qualis ille à Domino fuerat conſtitutus, ſecundum numerum Patriarcharum, Tribuum Iſraëlis, Lapidum pectoralium, Signorum Cœleſtium, Fontium in Elim, Præfectorum Iſraëliticorum, Exploratorum Terræ Cananææ, &c. *coll. Matt.* X. 1. 2. *&c.* & dein rurſus per Matthiæ electionem completus *Act.* I. 26. VI. 2. *&c.* Quem tamen huic *congregationi interfuiſſe & Jeſum vidiſſe, inde judicat probabile* etiam *Nicol. Gurtlerus, quia poſt Aſcenſionem Chriſti in cœlum cum Apoſtolis egit antequam eorum eſſet collega Act.* I. 23. 26. quod tamen dè Matthia non magis quam aliis pluſquam centum illic dicitur. Neque enim ad totidem Perſonas ſpectaſſe cenſeri poteſt Paulus, etiam per Thomæ abſentiam à prima Congregatione hac; dum forte ob aliorum abſentiam ab altera & tertia apud eos Apparitione ille cenſeri poteſt poſtea locutus eſſe de τοῖς ἀποστόλοις πᾶσιν, *Apoſtolis omnibus*, *verſ.* 7. cum nemo amplius ex iis tum abſens eſſet nempe ab illis dictis ſeu Undecim ſeu Duodecim. Atque, uti *Johannes* pro Duodecim habet in hac hiſtoria ſimpliciter *Diſcipulos verſ.* 19. & *Marcus* nominavit *illos Undecim verſ.* 14. atque *Lucas* ſolum Pronomen αὐτοὺς, *eos*, *verſ.* 36. ſed quod nos reducit ad τοὺς ἕνδεκα καὶ τοὺς σὺν αὐτοῖς, qui nominati fuerant *verſ.* 33. Et ex his licet forte & alii abeſſe potuerint unus aut alter, id tamen nobis minime conſtat de quoqnam alio præter Thomam *Joh.* XX. 24. neque hinc leviter cogitandum eſt, quando non eſt in Thomæ laudem narratum illud de ipſo, atque ille hinc etiam in Incredulitatem majorem prolapſus ex ordinatione Dei ſapientiſſima & ſanctiſſima.

Status eorum congregatorum

III. Horum ergo Apoſtolorum & Diſcipulorum, cum apparet eis primum Jeſus redivivus, *Status* præmittitur, *Manifeſta-*

feſtatio Jeſu apud eos ſubjicitur, hujusque *Effectus proximus* in eis annectitur. Ad *Statum* Diſcipulorum pertinet, quod ipſi eſſent συνηγμένοι, *congregati*, ſimul fraterne & religioſe ad mutuum in Domino ſolamen & auxilium, ſecundum phraſin *Johannis*, συνηθροισμένους dicente *Luca verſ*. 33. & quidem τῶν θυρῶν κεκλεισμένων, quod ita deinde ſe quoque habuit *verſ*. 26. ὅπου ἦσαν, (διὰ τὸν φόβον τῶν ἰουδαίων, ſic enim voces conſtruere decet, neque poſtremas ad Congregationem Diſcipulorum ipſam proxime memoratam referre adeo, minime quidem ac ſi unitis viribus vim vi opponere ſibi propoſuiſſent,) ſeu loci domus aut conclavis, non omnis communiter per urbem, ſed illius ubi congregati hi, *foribus occluſis*, non leviter equidem ſed valide ſatis adverſus tentandam forte tam vim ſubitaneam quam explorationem arcanam, pro conditione loci & perſonarum illic congregatarum; fiebat enim illa occluſio, non tam ex intuitu veſpertini ſeu nocturni temporis ſolito, quam *ex Judæorum*, Jeſu & Diſcipulis ejus hoſtilium, *metu*, inſolito qui & ad nocturnam congregationem præ diurna Apoſtolos nunc æque quam dein Chriſtianos ducere potuit. Non enim poſſumus cum iis facere, qui deſignationem Veſpertini Temporis in foribus clauſis ex communi tum more heic unice vel præcipue reperire vellent; & hoc nocturno tempore habitam congregationem ex metu per diem impediente eam deducere perinde. Uti ſic apud *Grotium* etiam lego; *Deſignatio eſt ejus quod clam fit* 2 *Reg*. IV. 4. *Eſa*. XXVI. 20. *Matt*. VI. 6. *Act*. XII. 12. 13. 14. Διὰ τὸν φόβον *&c. Referendum hoc ad utrumque membrum præcedens. Cauſa enim redditur, cur Cœtus habuerint nocturnos, & cur clauſis januis, nimirum ne ſi cœtus de die & palam haberent, Judæorum odia & pœnas publicas aut ſeditionem in ſe commoverent. Noctu habitos ſæpe præ metu Chriſtianorum Cœtus, ex Plinio & Tertulliano liquet. Etiam januis clauſis convenire ſolitos ob cauſam ſimilem apparet Act*. XII. 13. Dum ex adverſo *Schmidius* ſcripſit; *Notatur quidem Tempus Veſpertinum, nondum tamen Nocturnum, ut propterea opus fuiſſet claudere fores, quod nocte ineunte fieri ſolet, ſed allegat Spiritus S. aliam cauſam forium clauſarum,* διὰ τὸν φόβον τῶν Ἰουδαίων. *Horum enim injuriam metuentes clauſerant;* ἡ ὀψία *enim* φυλακὴ *cum occaſu ſolis incipit. Neque etiam ſequitur, dicitur* θυρῶν *in plurali, ergo etiam*

foribus clauſis ob metum Judæorum.

aliarum domorum fores tum fuerunt clausæ. Nam ut apud Latinos fores, ita etiam apud Græcos αἱ θύραι, non raro in plurali de unius domus foribus accipitur, Odyss. η. &c. Et habebant Discipuli suam causam, de qua dictum, quam alii Judæi vicini non habebant. Et notatur hic in specie Domus ea in qua Discipuli erant συνηγμένοι. Et τὸ διὰ τὸ φόβον non pertinet ad συνηγμένοι, ideo enim duo illi Emauntici viatores potius abesse voluerant, sed ad κεκλεισμένων. Et illa, ὅπου ἦσαν οἱ μαθηταὶ συνηγμένοι, determinatio sunt Domus illius, cujus fores erant clausæ. Utique ad Temporis designationem istam suffecisset illud ab initio clare satis positum, οὔσης ὀψίας, quod ipse *Grotius* exposuit, *jam multa nocte.* Scilicet metus humanus nos non debet avocare ab exercitiis pietatis, nec à communicatione omni fraterna; sed ille tamen hoc operatur recte, ut prudenter & circumspecte in istis agamus, tam temporis quam modi ratione, nostræ securitati consulentes simul. Aliud adhuc Participium ἀνακειμένοις αὐτοῖς, ad statum Discipulorum notandum habet *Marcus*, quod per *recumbentibus illis* reddidit *Vulgatus*, sed *una sedentibus ipsis* noster *Beza*, & *discumbentibus* ipsis *Schmidius.* Quem accubitum haud pauci quidem ad mensam referunt, non inchoatam sed fere finitam, uti ipse *Grotius* heic habet, *in fine Cœnæ; neque enim repugnat intervalli & temporis ratio, ut ad Lucam patescit, videntur autem Apostoli ad convivia sua usi eodem illo cænaculo quo Christus postremo usus fuerat.* Sed opponit se cum aliis prolixe *Beza*; *Hic non agi de Accubitu, quasi ipsis cœnantibus intervenerit Dominus, probabilius est ex temporis circumstantia quam explicat Lucas. Nam duo illi quibus in via apparuit Dominus, quum jam appeteret vespera, domum ingressi sunt, ubi tempus aliquod incipiendæ Cœnæ datum est. Inde agnito Domino statim reversi sunt Hierosolymam, ut ista Discipulis nunciarent. Jam vero cum Emmaus unde regressi sunt sexaginta stadiis ab urbe distaret, ut diserte dicit Lucas, certe ut maxime etiam properarint, nonnisi valde profunda jam nocte potuerunt ad Discipulos pervenire, in quod tempus haud satis scio an Discipuli Cœnam rejecerint; ut & maxime sit probabile Christum ipsis lugentibus & precantibus potius quam cœnantibus intervenisse.* Ego autem non putem per illa mensæ Accubitum posse heic everti; quando post itionem variis ex causis po-

potuit Emmaunte Cœna accelerari, & in illius diei confuſione communi Apoſtolorum Cœna eorum Jeroſolymitana ita differri, ut plane finita nondum eſſet, cum reverterentur Duo Emmauntici, quorum feſtinatio in reditu etiam conſtet ex Cœna adhuc durante, nec erat in Accubitu neceſſario ad edendum aliquid culpabile quod Chriſti ad illos acceſſum arceret. Interim dubito, an illud verbum ἀνακεῖσθαι, quod communiſſimè ad Accubitum Menſæ applicatur, *coll. Marc.* XIV. 18. *Luc.* VII. 37. *&c.* etiam ubi menſæ ſive eſus nulla additur expreſſa mentio, per ſe & neceſſario prorſus illuc ducat; an vero etiam intelligi queat de *Conſeſſu*, ſeu Manſione amica & tranquilla congregatorum. Quorſum nos ducere mallet *Beza*; *Una ſedentibus, i. e. cum una domi eſſent &c. Itaque exiſtimo,* ἀνακειμένοις *optime hoc loco explicari poſſe* συνηθροισμένοις, *vel* συνηγμένοις, *quibus verbis utuntur Lucas & Joannes eandem hiſtoriam narrantes. Ponitur enim* ἀνὰ *pro* σὺν *interdum, ſicut in iſto Homeri Verſiculo Iliad.* α. Χρυσέῳ ἀνὰ σκήπτρῳ, *ut* τὸ ἀνακεῖσθαι *idem valeat quod* συγκεῖσθαι, *quod etiam declarat ſimul & una eſſe, ut in illo Sophoclis,* βαλεῖτε χ' ἡμᾶς τρεῖς ὁμȣ̃ συγκειμένȣς. Sed abſque neceſſitate magna, uti liquere attendentibus poteſt. Dum quod deinde de Eſu Chriſti ſequitur *verſ.* 41-43. in utramque partem urgeri poſſe videtur.

Quando Jeſus ſubito ſe ſtitit in illorum medio dixitque, pax vobis.

IV. In illo Statu Diſcipulorum Jeſus ipſis, uti antea duobus ambulantibus *verſ.* 12. ἐφανερώθη, ſeu *apparuit*, ſecundum *Vulgatum*, ſeu *conſpicuum ſeſe præbuit*, ἐφανέρωσε ἑαυτὸν, apud *Bezam*, ita quidem ut palam agnoſceretur ab eis, ſecundum *Marcum verſ.* 14. ἦλθεν ὁ Ἰησȣ̃ς, καὶ ἔστη εἰς τὸ μέσον, καὶ λέγει αὐτοῖς, εἰρήνη ὑμῖν, apud *Johannem verſ.* 19. αὐτὸς ὁ Ἰησȣ̃ς ἔστη ἐν μέσῳ αὐτῶν, καὶ λέγει αὐτοῖς, εἰρήνη ὑμῖν, apud *Lucam verſ.* 36. Quod *Jeſus venerit*, ſolus habet *Johannes*, ſic oſtendere meritò viſus, illum non illic viſibilem nunc factum ubi antea inviſibiliter ſecundum Humanitatem quoque adfuiſſet, ſed ex alio priori loco præſentiæ ſuæ ſe illuc tranſtuliſſe. Sed quod *in eorum medio*, ſeu apud eos communiter, & forte ipſum cum deſiderio undique ambeuntes, vel aliter cingentes, *ſteterit*, ſubito & inexſpectato iis præſentem ſe ſiſtendo ad conſpectum, quin & in erecto corporis ſitu præ ſeſſione, ut vivere & vigere ſe oſtenderet etiam ſic, id habet cum *Johanne* etiam *Lucas*. Ad quæ

rectè *Grotius* scripsit; *Subito inter ipsos adstitit, ita ut qua venisset non appareret, &c.* Apud quem quæ deinde sequuntur, *factum hoc Septimo Die post Pascha, quali die olim Mare cesserat Israëlis populo, qui figura Christi*, illa quomodo intelligi queant, ut cum Euangelio consistant, ego nullatenus capio. Quomodo autem hoc fieri potuerit, ubi *fores* erant *clausæ*, id inquiri debere videtur. *Qui vero hinc colligunt*, inquit *Beza*, *Corpus Christi post Resurrectionem fuisse ἀπερίγραπτον, & huc tandem dilabuntur, ut corpus Christi velint esse Ubique invisibili modo, non video qua tandem rationis specie sic didicerint argumentari. Nam contra ex eo quod dicitur esse ingressus, liquet eum antea ab eo loco in quem ingressus dicitur abfuisse, & postquam ingressus esset ab eo loco in quo antea erat recessisse.* Ipse præmittens, quæ decenter uti possunt intelligi debent; *Vel igitur sponte patuerunt Christo fores domus illius ubi congregati erant, vel ipsi etiam parietes ei fuerunt pervii, quum ista non fuerint ei factu difficiliora quam super aquas ambulare*, nempe non per lapidum penetrationem, sed cessionem in ejus usum. Dum apud *Schmidium* lego, nec admodum male; *Sicut supra subitam Angelorum Apparitionem vers.* 15. *expressit verbo ἐπέστησαν, ita hic subitam Apparitionem Jesu verbo ἔστη Euangelista notat, quod nimirum non gradatim, aut nescio quibus modis quos aliqui somniare videntur accesserit, sed mox ex improviso inter ipsos stare animadversus fuerit, adeo ut se spiritum videre putarint. Nec obstat, quod Joh.* XX. 19. *dicitur ἦλθεν, unde aliqui gradatim factum accessum probare conantur, quandoquidem & subitanea & quæ momento fiunt* (attamen non omnem successionem prorsus excludunt tamen,) ἐλθεῖν *dicuntur Luc.* XXI. 35. 1 *Thess.* V. 2. 2 *Petr.* III. 15. *Apoc.* III. 3. XVI. 15. *Pertinet autem tota hujus membri historia ad Diem Resurrectionis, ut Joh.* XX. 19. *patet. Neque cogitandum est, Discipulos illos Duos, quibus in via & Emaunte gesta narrantibus hæc facta sunt, aliquot dies in reditu sexaginta illis stadiis tribuisse, ut Theophylactum censuisse quidam affirmare dicuntur.* Scilicet, non dicitur heic διὰ τῶν θυρῶν κεκλεισμένων, *per fores clausas*, quæ tales mansissent in ipso aditu, quod naturæ veri humani corporis, licet glorificati, adversaretur plane, venisse aut se stitisse heic Christum, sed dum & non obstante hoc quod bene occlusæ à Discipulis fuissent, quas

ille virtute sua Divina facile ad introitum suum aperuit, etiam celerrime & præter auditum ullum à Discipulis strepitum vel minimum; si non cum admissis Emmaunticis Duobus ipse non observatus forte tum intraverit, quod mihi vix æque placet ac prius illud. Et hactenus non reluctor, quo minus heic agnoscatur cum *Augustino*, *Cyrillo Alex.* & *Autore Quæst.* CXVII. *ad Orthod.* species aliqua Miraculi, quod etiam maximum à Christo θεανθρώπῳ merito exspectes, sine ulla sic facta dimensionum Penetratione. Quin & conferri huc patimur historias Apostolorum emissorum ex conclusis carceribus *Act.* v. 19 — 23. XII. 6. 7. 10. XVI. 26. *&c.* quos tamen corpora obvia penetrasse nemo facile somniaverit. Nec impedimus, quò minus heic cogitetur cum aliquibus de januarum rarefactione, vel coarctatione versus unum aut alterum latus, ut transitus pateret ad tempus; dum nobis magis arridet hoc, quod pessulis, seris, aut catenis ablatis, januæ sic cesserint sine audito strepitu intranti Domino. Qui se apud Discipulos sistens visibiliter, ita ut dignosceretur optime, mox etiam se audiri fecit voce nota & simul blanda, *illis dicens*, *vobis pax*, erit, vel potius sit, optativè & si placet imperative; addente *Syro* & *Vulgato*, *ego sum*, *nolite timere*, & additamenti hujus patrocinium qualecunque suscipiente etiam *Grotio*. Quæ solita fuit quam maxime ab ævo salutationis forma apud Hebræos, & est usque in hodiernum tempus, *coll. Gen.* XLIII. 21. *Jud.* VI. 23. XIX. 20. 1 *Sam.* XXV. 6. *Psal.* CXXII. 7. 8. *Luc.* X. 5. *&c.* dicens omnis generis Pacem & Prosperitatem, heic autem præcipue spiritualem, quam Christus ita operatur ut etiam eam apprecetur suis, atque ita apprecatur ut etiam certo præstet, *coll. Joh.* XIV. 22. *Eph.* II. 14. *&c.* Nec differt eadem formula magnopere ab altera illa χαίρετε, *gaudete*, qua Christus ad Mulieres usus esse fertur *Matt.* XXVIII. 9. vel & à Punica apud Latinos *avete*. Est vero illa Pax, & ista ejus Dominica Apprecatio, certissime Piorum & Credentium Discipulorum peculiare bonum; quod in præsenti statu admodum erigere debebat Discipulos afflictos, & hos juvare in agnoscendo Domino, quem coram simul videbant, uti semper maximi usus est apud pios omnes.

V. Interim illi ad Visionem & Auditum hunc Jesu percul- Discipulorum ad hæc

Conturbatio qui putabant se spiritum videre.

si fuere haud leviter *verʃ.* 37. πτοηθέντες δὲ καὶ ἔμφοβοι γενόμενοι ἐδόκουν πνεῦμα θεωρεῖν. Primum participium πτοηθέντες, etiam lectum *Luc.* XXI. 9. uti πτόησις exstat 1 *Pet.* III. 6. *conturbati* apud *Vulgatum*, *conʃternati* apud *Bezam*, illustraturus *Schmidius* dixit, πτοέομαι, *quod & πτοιέομαι nonnunquam, eʃt voluptate attonitus ʃum, deinde in genere, quocunque modo percellor, attonitus fio, hæreo obʃtupefactus, intentus & cum deʃiderio magno aʃpicio, ut & hoc loco &c.* Quamquam vero hic Discipulorum stupor aliquid lætitiæ admiserit, *coll. Matt.* XXVIII. 8. *&c.* prævaluit tamen ab initio Metus, à quo dicuntur ἔμφοβοι γενόμενοι, *conterriti*, vel *expavefacti*, valde, hinc erectione opus habentes, ad tam subitum & inexspectatum prorsus eventum; atque sic ἐδόκουν πνεῦμα θεωρεῖν, *ʃpiritum ʃe videre exiʃtimabant*, vel *putabant*. Ubi miror excursum longissimum *Schmidii*, de vario usu nominis *ʃpiritus*. Ad ista verò notavit *Beza*; *Hieronymum in Eʃa.* XVIII. *dicere Euangelium Nazaræorum pro ʃpiritu habere incorporeum Dæmonium, quod nullo modo recipiendum eʃt, quum Dæmonii nomen ʃolis impuris ʃpiritibus in his libris tribuatur.* Ex adverso *Grotius* habet; *Eʃt id eo minus repudiandum, quod Ignatius, qui Apoʃtolos ipʃos hæc referentes audire potuit, Chriʃti hanc perʃuaʃionem refellentis verba hunc in modum recitat*, καὶ ὅτε πρὸς τοὺς περὶ πέτρον ἦλθεν, ἔφη αὐτοῖς, λάβετε, ψηλαφήσατέ με, καὶ ἴδετε ὅτι οὐκ εἰμὶ δαιμόνιον ἀσώματον &c. *Qui locus eo minus ʃuʃpectus eʃʃe nobis debet, quod ita ut nunc legitur jam olim laudatus ʃit ab Euʃebio, ʃicut & locus proxime præcedens ab Hieronymo. Quæ ni fallor ad loci hujus interpretationem non parum pertinent &c.* Ego autem haud multum video adjumenti ex substituto nomine uno pro altero, quando nec Spiritus aut Angeli nomen ad bonos, nec Dæmonii illud ad malos per se est restrictum, qualem tamen & heic spectari noluit *Grotius*; *nam*, inquit, *id genus ʃpiritus ʃolebant apparere in ʃpecie hominum mortuorum, quo modo Hebræorum plerique hiʃtoriam de Samuele à Pythoniʃʃa evocato interpretantur.* Neque interest multum, an per *ʃpiritum*, sine indicio boni vel mali heic memoratum, intelligas Spectrum quodcunque seu *Phantaʃma Matt.* XIV. 26. sensibus se exhibens vere quidem sed sine substantia corporea; an vero *Angelum*, qui in phantasmate ad conspectum se sisteret, *coll. Act.* XXIII. 9.

9. *Joh.* XII. 29. *Act.* XII. 15. *&c.* Certe, quodcunque Diſcipuli heic *exiſtimaverint*, vel *putaverint*, fuit opinio illorum vana, falſa, & ſimul terrifica, quæ ipſis minime conveniebat poſt acceptum dudum nuncium Dominicæ Reſurrectionis. Dum alienum eſt, eos cogitaſſe de Spiritu ullo humano hominis mortui vel vivi, aut etiam Chriſti ipſius in aſſumpta ſpecie corporis ejus, quando tanta heic terroris cauſa vix adfuiſſet. Sed & lætantur heic nonnunquam mortales de iis quæ terrere deberent, & terrentur ab iis quæ ad gaudium excitandum valent. Vide & heic, ſi placet quæ de Diſtinctione Judæorum inter *Angelos & Spiritus & Dæmonia* habet *Ligtfootus*; aliud non concipiens *jam conceptum fuiſſe à Diſcipulis*, *quam quod revera non eſſet Chriſtus in propria perſona ut reſuſcitatus à mortuis*, *ſed Spectrum tantum*, *eo adhuc defuncto*, *in ejus forma*; dum *Act.* XXIII. 9. Phariſæos intellexiſſe vult, *apparitionem alicujus Prophetæ*, *vel alius Sancti defuncti* potius, quam *aliquam animam cui nunquam creatum eſt corpus*, propter gentis ſententiam communiorem de *Apparitionibus Defunctorum*.

VI. Excutere porro hunc terrorem inanem cum opinione falſa voluit mox Dominus ipſe, per *Sermonem ſuum* prolixum, & fere *Trimembrem*, Redargutorium ab initio, Confirmatorium principaliter, & Inſtructivum per modum Concluſionis. *Redargutorium* reperimus *verſ.* 38. *Et dixit eis*, Jeſus Diſcipulis attonitis, τί τεταραγμένοι ἐστε; καὶ διὰ τι διαλογισμοὶ ἀναβαίνουσιν ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν; *quid perturbati*, ſeu *commoti eſtis? & quare in veſtris cordibus ratiocinationes aſcendunt?* Sic ponitur res ipſa in Diſcipulis, & ſimul eadem magnopere improbatur à Domino rogante eos hunc in modum. Res hæc eſt, quod ipſi *eſſent perturbati*, ſeu valde commoti mente & corpore, ut ſolent homines ad rem novam & magnam ſibi non exploratam ſatis reſpectu rei aut modi, qualis erat Viſus & Auditus Jeſu Redivivi, quem Spiritum eſſe putabant *verſ.* 37. Deinde, quod *in corda*, vel & *cordibus*, ſeu mentibus, *eorum*, hinc *ratiocinationes*, ſeu *diſceptationes* variæ, *aſcenderent*, ſeu enaſcerentur, imo ſimul foverentur, & ſic augerentur, de eo quem viderent & audirent apud ſe, & de modo, & de fine omni. *Varias* nominat *Beza*, *& perplexas cogitationes*, *quales ſolent in mentem venire*, *cum aliquod novum & per ſe probabile* (legendum forte, im-

Sermo Chriſti ad Diſcipulos Redargutorius.

improbabile) occurrit. Dum *Schmidius* dicit *ratiocinationes dubias & in diversas partes.* Estque phrasis eadem quæ legitur *Luc.* III. 15. διαλογιζομένων πάντων ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν περὶ τοῦ Ἰωάννου, μήποτε αὐτὸς εἴη ὁ Χριστός. Et de qua *Grotius*; *Loquutio in libris Prophetarum frequens, quam & Paulus sequitur* 1 *Cor.* II. 9. *Sic Latinis subire aliquid animum dicitur. Cogitationes autem intelligit in partem sequiorem proniores, sic Dan.* II. 28. Dum *Pricæus* etiam adduxit illud *Act.* VII. 23. ἀνέβη ἐπὶ τὴν καρδίαν αὐτοῦ *&c.* quæ *locutio sit sæpe apud Prophetas, nec ita Hebræos tantum & Hellenistas, sed & interdum Romanos loqui*, secundum illud *Virgilii*, *quæ nunc animo sententia surgit? ubi Servius, translatio corporis ad animum.* Hoc autem, quod heic præcipuum est, notari omnino magis debet, διαλογισμοὺς nos vi & usu frequenti vocis fere ducere ad ratiocinationes illaudabiles, *coll. Matt.* XVI. 7. 8. τί διαλογίζεσθε ἐν ἑαυτοῖς, ὀλιγόπιστοι; *Marc.* II. 6. ἦσαν δέ τινες τῶν γραμματέων ἐκεῖ καθήμενοι, καὶ διαλογιζόμενοι ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν, τί οὗτος οὕτως λαλεῖ βλασφημίας; *&c.* uti & Christus nominavit διαλογισμοὺς πονηροὺς *Matt.* XV. 19. *&c.* & Paulus dixit *Rom.* I. 21. ἐματαιώθησαν ἐν τοῖς διαλογισμοῖς αὐτῶν, I *Cor.* III. 20. κύριος γινώσκει τοὺς διαλογισμοὺς τῶν σοφῶν, *&c.* Utique heic Ratiocinationes istæ palam damnantur, una cum Perturbatione juncta, à Domino, quando ille rogat tam emphatice, τί, *quid* hoc est? aut sibi vult? καὶ διατί, & *quare* id fit, & ita se habet? Ad quam phrasin posteriorem *Schmidius* vult, *notari differentiam inter has interrogationes*, διατί, εἰς τί, & ἵνα τί; *de qua quidem ad Matt.* IX. 4. *etiam aliquid dictum est. Nam* διατί *quærit de causa antecedente, & in responsione subjicitur* διὰ *vel* ὅτι, *tametsi hæ particulæ non raro omittantur, quum non semper Conjunctione aut Præpositione sermo opus habeat, coll. Matt.* XIII. 10. 11. XVII. 19. 20. *Luc.* XIX. 31. *&c.* εἰς τί *vero &* ἵνα τί, *quærunt de Causa finali & sequente, ut Act.* VII. 26. *Matt.* IX. 4. XXVI. 8. *&c.* Quod etiamsi ut plurimum obtineat, ego tamen dubito an perpetuum sit, ob magnam Causæ Impulsivæ & Finalis convenientiam. Enimverò non sunt ista Christi redarguentis verba per se tam severa, ut non per pronunciationem blandiorem possent videri suo modo consolatoria. Sed ad eorundem pronunciationem oppositam nos manifeste duxit in his *Marcus*

vers.

vers. 14. καὶ ὠνείδισε τὴν ἀπιςίαν αὐτῶν, καὶ σκληροκαρδίαν, ὅτι τοῖς θεασαμένοις αὐτὸν ἐγηγερμένον οὐκ ἐπίςευσαν, quæ non aliorſum quam ad hanc Interrogationem ſpectant; cui aliæ voces tamen etiam junctæ eſſe potuerunt, à *Luca* non narratæ, dum nec ipſam illam interrogationem tradidit *Johannes*. Fuit igitur hæc Perturbatio cum Ratiocinationibus, à Jeſu culpata, juncta omnino cum *Incredulitate*, multa adhuc reliqua, imo cum *Cordis*, cedere vel flecti plene neſcii, aut ſaltem ad hoc tardioris, *Duritie*, non tamen illa totali quæ in perditis hominibus obtinet per commune vel ſpeciale Dei judicium; ubi poſt Vaticinia Prophetarum & Chriſti ipſius monita repetita, teſtibus αὐτόπταις ejus Redivivi cœlitus ad hoc miſſis fidem non habuerant hactenus, imo ne nunc quidem oculis & auribus ſuis propriis credere videbantur per iſtam Perturbationem & Ratiocinationes ſuas. De Reſponſo aliquo Diſcipulorum cum nihil habeant Euangeliſtæ, neque illud datum ſit neceſſario vel probabiliter, merito *Beza* ſcripſit; *Hic obſervat Eraſmus ex Hieronymi Dial. II. adv. Pelagianos, in quibuſdam Marci exemplaribus, & maxime in Græcis Codicibus, hæc ſcripta fuiſſe. Et illi ſatisfaciebant dicentes, Seculum iſtud Iniquitatis & Incredulitatis ſubſtantia eſt, quæ non ſinit per immundos ſpiritus veram Dei apprehendi virtutem, idcirco jam nunc revela juſtitiam tuam. Sed quam parum hæc verba conveniant Apoſtolorum perſonæ, & quam impudenter Marco tribuantur, non eſt opinor cur pluribus oſtendere conemur.* Juſte reprehenſos Diſcipulos obmutuiſſe vix dubitamus, dum ad attentionem ulteriorum verborum ſuorum ſic eos impulit Dominus; qui eſt decens fructus redargutionum, ubi pii ſe eis dignos oſtendunt, minime prætermittendarum apud hos ipſos.

VII. Altera Dominici Sermonis ad Diſcipulos ſuos Pars Principalis, qua Fidem ſuæ Reſurrectionis in illis *Confirmat*, apud *Lucam* longe eſt prolixior, & nos ducit, partim ad mandatum ſui *Viſum & Tactum verſ.* 39. 40. partim ad poſtulatum *Eſum verſ.* 41–43. partim ad *Scripturas* Veteres *verſ.* 44–47. De quibus nihil occurrit apud *Marcum*, & parum valde apud *Johannem*, prorſus tacentem de Redargutione facta. Sic enim poſtremus hic ſcripſit; καὶ τοῦτο εἰπὼν, ἔδειξεν αὐτοῖς τὰς χεῖρας, καὶ τὴν πλευρὰν αὐτοῦ, *& cum hoc dixiſſet*, non quod ſequi-

Viſus & Tactus ſui à Chriſto mandatus, per quem liqueret eum non eſſe ſpiritum.

tur de manibus & latere, sed potius quod præcessit de ipsius Salutatione, non negatis interim pluribus verbis quæ non recitat, *iis*, discipulis congregatis, *manus*, *&* *latus suum ostendit*, non negans idem de pedibus, neque etiam excitationem connexam ad videndum & tangendum, uti *de latere* heic nihil habet *Lucas*. Ita nempe rem esse gestam, plenius ex *Luca* discimus. Cum faciem Domini notam quidem sed gloriosiorem jam intuerentur Discipuli, in qua signa nulla essent convictiva ab hostibus impressa, aut talia quæ verbis expressis sic determinari possent ad Discipulorum captum, ad alia Membra Videnda & Tangenda provocat eos, per quæ convinci debeant de Se Redivivo præsente; Ἴδετε τὰς χεῖράς μου, καὶ τοὺς πόδας μου, ὅτι αὐτὸς ἐγώ εἰμι, ψηλαφήσατέ με, καὶ ἴδετε, ὅτι πνεῦμα σάρκα καὶ ὀστέα οὐκ ἔχει, καθὼς ἐμέ θεωρεῖτε ἔχοντα, καὶ τοῦτο εἰπὼν ἔδειξεν αὐτοῖς τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας. Nempe *manus suas*, ante pedes positas quod promptius protenderentur ad visum aliorum, sed & *pedes suos*, vult *videri*, indubie non propter se sed propter clavorum signa in crucifixione illis impressa, *coll. Joh.* XX. 25. 27. Quæ membra ergo vere habuit; eademque specie & numero in Resurrectione receperat, servatis non obstante immortali gloria corporis illis Vulnerum signis, ad convictionem Discipulorum, eousque si non forte ulterius ad ipsum Reditum Judicialem, de quo heic non est ut disputemus ex *Zach.* XII. 10. & *Apoc.* I. 7. Idem *de Latere* confosso in Cruce cogita ex *Johanne*. Ista autem membra jussi *videre*, simul mandantur hinc perspicere, *quod ego*, inquit Jesus, *sim ipse*, ille Dominus vester Crucifixus, non alius quisquam. Ne mera species mei externa heic præsumatur etiam à Vobis, ψηλαφήσατέ με, *palpate me*, apud *Vulgatum*, seu *contrectate me*, apud *Bezam*, quod *non plus efficit* secundum *Pricæum*, manibus vestris ad ista membra mea visa juxta reliquum Corpus meum etiam admotis sine metu omni, & diligentissimo sic examine instituto, ad fraudis & phantasiæ omnis vanæ exclusionem irrefragabilem. Atque sic *videte*, mente ad testimonium sensus utriusque attendente decenter, prout & ad alios præter Visum sensus τὸ *videre* refertur sæpius, *Joh.* II. 23. *Act.* IV. 13. *&c.* monente etiam *Grotio*, quod ego nempe sim ipse, ille vester Magister & Dominus. Addita hac adhuc ratione

tione, quæ ad Identitatem Specificam magis quam Numericam spectat, & simul ad Contrectationem præ Visu; *quoniam spiritus*, sive Phantasticus simpliciter in aëre apparens, sive etiam Angelicus sub phantasmate assumpto latens, *carnem & ossa*, seu partes illas humani corporis molliores & duriores, & quæ ad has spectant in hoc corpore plures, *non habet*, ex communi consensu, *sicuti me habere* omnino bene *conspicitis*, per oculorum & accedens illique conveniens manuum vestrarum testimonium. Unde exulare à vobis debent deliria talia de Spiritu à vobis viso qualicunque, pro me ipso. Prolixior in istis illustrandis est *Pricæus*; *Quasi diceret, ubi rerum testimonia adsunt, quid verbis opus? Ulysses, apud Ovidium &c. Apud Achillem Tatium Lib. VIII. ille* Ζῶσαν βλέπεις *&c.* ἐ γὸ δὴ τὸτο τ̃ κόρης ἐςὶν εἴδωλον, *&c.* Ψηλαφήσατέ με, *corpus, non spectrum, me esse hoc modo deprehendetis, tangere enim ac tangi nisi corpus nulla potest res. Quintilianus X. Declam. Non inani persuasione, nec cogitationibus lugentis ficta umbra veniebat, sed filius erat, qualis aliquando & juvenis & pulcer habitu, nec aspici tantum viderique contentus amplexus dabat.. Lucianus 2. Hist. Ver. de Animabus in Fortun. Insul. civitate oberrantibus*, εἰ μὴ ἅψαιτό τις, ὐκ ἂν ἐλέγξειε μὴ εἶναι σῶμα τὸ ὁρώμενον. *Chrysostomus ad Joh.* XI. 20. *jussit Lazarum solvi, ut tangentes noscerent vere eum resurrexisse. Euthymius ad Matth. ea, tenuerunt pedes ejus, non prohibuit ut per tactum certiores efficerentur quod phantasma non esset. Umbra Palinuri ad Æneam Æneid.* VI. *da dextram misero, ubi Servius, præsta auxilium, umbra enim nunquam tenetur, &c.* Nec non *Grotius*; *Homerus de Mortuorum Animis locutus*, ὐ γὸ ἔτι σάρκας τε ἢ ὀςέα ἶνες ἔχουσιν. *Maximus Tyrius*, ὐ γὸ σάρκες αἱ δαιμόνων φύσεις, *&c. Solent quidem Dæmones apparere in specie hominum, sed ea species soliditatem non habet, & si quis cum fiducia propius intueatur, facile reperiet speciem à re discrepare. Sed terror plerumque impedit, ne res accurate dijudicetur. Quod si quis tactum adhibeat, multo magis apparebit diversitas. Species enim ex aëre ut plurimum conformata tactum non patitur. Par levibus ventis volucrique simillima somno. Unde* Φαντάσματ@ *nomen id genus imaginibus datum est. Apollonius apud Philostratum*, λαβὲ μοι, ἔφη, κ᾽ ἂν μὴ διαφύγω σε, εἴδωλον εἰμί σοι ἐκ Φερεφάττης ἥκον, οἷα

φαίνουσιν οἱ χθόνιοι θεοὶ, εἰ δὲ ὑπομείναιμι ἁπτόμενος, πεῖθε καὶ δάμιν ζῆν τέ με καὶ μὴ ἀποβεβληκέναι τὸ σῶμα. *Tertullianus, Epiphanius, atque alii contra Marcionem diſputantes, probant Christi corpus non fuiſſe phantaſma, quia tangi potuerit.* Interim *objicientem aliquem* introducit idem *Grotius, Angelos interdum apparuiſſe piis hominibus, tactos quoque, & cibum ſumpſiſſe, neque tamen tot indiciis potuiſſe cognoſci.* Ad quæ ille; *Facilis eſt reſponſio, viſos eos, ut Tertullianus loquitur, in carne vera & ſolida, etſi non nata; qui & alibi dicit, facile habuit veram dediſſe ſubſtantiam carnis, vel qua proprius auctor & artifex ejus. Diabolus autem, ut cum eodem Tertulliano pergamus loqui, phantaſma infert, cujus non valet veritatem. Solvit autem Chriſtus id quod Apoſtolis occurrebat περὶ φαντάσματος, de Angelo non ſolvit, quia id non putabant, neque vero id opus. Nam certum erat Angelos non mentiri. At is qui apparebat Jeſum ſe eſſe profitebatur. Aut ergo Dæmon erat, quod non eſſe adhibito ſenſuum judicio probatur, aut ipſe Jeſus.* Sed dubito magnopere, an iſta reſponſio ſtare queat tanquam ſatis ſolida, quæ conſiſtit fere in ea hypotheſi, quod ſolidi corporis ſpeciem contrectabilem exhibere queant Angeli Boni equidem, ſed minime ſimiliter Mali, de quibus heic unice cogitaverint Diſcipuli, in quorum uſum præſentem unice & hæc Chriſti demonſtratio fuerit directa. Atqui hoc ego non ita determinare auſim, quouſque Angelorum Bonorum præ Malis potentia ejusque exercitium per Dei cooperationem extendatur. Dum hoc nobis ſufficere reſponſi loco videtur, quod non modo viſibile Phantaſma merum careat ſolida Carnis & Oſſium ſubſtantia, qualis contrectatione deprehenditur; ſed & Spiritus, ſive Mali ſive Boni, Natura ab ipſis conſtituendis excludat Carnem & Oſſa tractabilia. Dum horum Aſſumptio temporaria, ad ſe in his manifeſtandum hominibus, non debet unquam temere præſumi, neque heic erat per circumſtantias omnes certiſſime præſumenda. Atque iſta quidem *dicens* Chriſtus, ſive *hoc dicto*, τοῦτο εἰπὼν, *manus & pedes*, ſuos characteribus ſuis facile dignoſcendos, *illis*, Diſcipulis ſuis, *oſtendit* ipſo actu, ita videndos bene & tractandos diſtincte offerens, ut nec ipſi id recuſaſſe unum magis quam alterum, ſed ex adverſo feciſſe prompte ſint cenſendi merito. Ita ut huc appli-

applicare liceat quoque illud 1 *Joh.* 1. 1. ὃ ἀκηκόαμεν, ὃ ἑωράκαμεν τοῖς ὀφθαλμοῖς ἡμῶν, ὃ ἐθεασάμεθα, καὶ αἱ χεῖρες ἡμῶν ἐψηλάφησαν περὶ τοῦ λόγου τῆς ζωῆς.

Qua occasione de Incorporea Spirituum Natura verbo dicitur.

VIII. Quidni vero heic liceat breviori digressione uti de *Spirituum Natura*; quam minime esse Corpoream, sed prorsus *Incorpoream*, ex hoc loco etiam communiter asseri solet. Quo magis observamus, receptam hodie sententiam istam à nonnullis magnopere impugnari, & Veterum opinionem renovari de Corpore in Spiritibus promiscue agnoscendo, etiam à quibusdam qui alias pro Cogitatione Naturam Spirituum constituente pugnant, tam in Angelis quam in Hominibus. Sententiam nostram de re ipsa diximus in *Comp. Theol.* tam de *Angelis*, Bonis pariter & Malis, à quibus sit *removendum Corpus omne, tum in quo eorum Essentia consistat, tum cum sit completa, quod ad Essentiam illorum per unionem cum spiritu perinde ut in homine concurrat Cap. IX.* quam de *Animabus* nostris humanis *Cap. XIII.* quæ etiam nequaquam sint *Corporeæ*, sed non magis, imo minus adhuc, *Meræ Cogitationes* dicendæ, propter sequelas pessimas, quas hinc fluere unusquisque attendens facile & sponte percipiet, ut non sit opus illas prolixius heic monstrare. Quod jam ad Argumentum ex his Christi verbis pro Spirituum Natura Incorporea attinet, illud nos omnino putamus posse & debere valere; quatenus *spiritus* nomen, tam per se quam per Hebræorum usum & sententiam, etiam in ipso Phantasmate quod contrectari nequit plane, nos ducit ad Substantiam Spiritualem, seu Humanam, seu Angelicam maxime, de qua in se hinc universaliter loquitur Dominus & absque ulla limitatione; & quatenus in *Carnis & Ossium* negatione ita directè spectatur ad illud quod Christus se habere Corpus palam demonstrabat, ut eo ipso etiam excludat omne Corpus aliud, etiam subtilissimum, tanquam ejusdem communis Naturæ oppositæ Spiritui, dum & Humanum Corpus præ aliis omnibus heic cæteroquin exigi videbatur, tum ob speciem illam assumptam & repræsentatam ab illis apparentibus, tum ob operationes Humanis maxime similes illis tributas. Per quas observationes concidere nos putamus; quæ de Phantasmate heic per Spiritum designato, uti & de omni Corpore per Carnem & Ossa nega-

ta non excluso, alii objecerunt ad hoc argumentum.

Esus ab ipso postulatus & sumptus in finem eundem.

IX. Ad *Secundum* Membrum *Confirmationis* Apostolorum de Resurrectionis Christi veritate spectant ista *Lucæ vers.* 41–43. Ἔτι δὲ ἀπιστούντων αὐτῶν ἀπὸ τῆς χαρᾶς, καὶ θαυμαζόντων, εἶπεν αὐτοῖς, ἔχετέ τι βρώσιμον ἐνθάδε; οἱ δὲ ἐπέδωκαν αὐτῷ ἰχθύος ὀπτοῦ μέρος, καὶ ἀπὸ μελισσίου κηρίου, καὶ λαβὼν ἐνώπιον αὐτῶν ἔφαγεν. *Occasio* præcedit ejus quod Jesus dixit, & ipse ad factum Apostolorum fecit; quod *Dictum & Factum* tum subjicitur. *Occasio* est ista, quod *illi*, Discipuli Jesum videntes & contrectantes secundum Domini permissionem & jussum, essent ἀπιστοῦντες ἔτι, *non credentes*, tam plene & valide uti decebat, quidam si non omnes, *adhuc*, post auditum visum & tactum illum qui ipsos utique convicisse debuisset prorsus, quo etiam sensu de ἀπιστίᾳ *incredulitate* legimus *Matt.* XVII. 20. *Marc.* IX. 24. *&c.* non quidem nunc ex metu adeo quam *ab*, & *ex*, *gaudio*, valido quod intra pectus suum concipiebant. In quam rem recte scripsit *Grotius*; *Majus erat gaudium quam quod capere posset animus. Seneca Thyeste, Proprium hoc miseros sequitur vitium, Nunquam rebus credere lætis. Redeat felix fortuna licet, Tamen afflictos gaudere piget.* Sic *apud Æschylum Agamemnone Clytemnestra, cum Troja capta ipsi nunciareur, ait,* πῶς φῄς; πέφευγε τοὖπος ἐξ ἀπιστίας. Et plura etiam contulit ad defendendam hanc Historiæ Euangelicæ partem *Pricæus*; *Seneca Tragicus, misera mens incredula est, apud Terentium ille, quo plus cupio, minus credo. Hieronymus in Epist. de Avia Demetriadis, obstupuit &c. alienum habitum in nepte conspiciens, mater gaudio stabat attonita, utraque verum non credere quod verum esse cupiebat. Vid. Gen.* XLV. 26. *Apud Aristænetum* II. 14. *illa*, ὑπὲρ τοῦ σφόδρα ἐπιθυμεῖν ἐλάμβανέ με τις ἀπιστία. *Catullus,*

Quam te libenter quamque lætus inviso!
Vix mi ipse credens Thyniam atque Bithynos
Liquisse campos, & videre te in tuto.

Apud Terentium Heautont. III. I. *senex ille ubinam est? ubi Eugraphius, parum credit gaudio quod sibi salus filii nunciatur. Alter apud eundem v.* 4. *Hecyræ, sic te dixisse opinor invenisse &c. Ubi Donatus, miro affectu inducitur vix adduci ad credendum quod gaudet. Valerius Max. inopinato percussi gaudio* non

non audisse se quæ audierant credentes &c. Ovidius, tarda solet magnis rebus inesse fides. Fuit interim ista Incredulitas heic in Discipulis omnino conjuncta cum *Admiratione* haud exigua, ejus quod ad illorum sensus complures apparebat; attentione sic adaucta nec Fide prorsus exclusa. Atque hinc *illis dicit* rursus interrogando, an *aliquid* βρώσιμον, *quod manducetur* apud *Vulgatum*, *esculentum* apud *Bezam &c.* vel *edulium*, *habetis heic* apud vos, non quod ipsi sumatis adeo, quam quod mihi sumendum detis? & quod ita substantiæ respectu sit aptum ut sumam, ut & simul ad esum sit modo paratum scilicet, & ut per sumptionem meam quoque nihil vobis detrahatis magnopere? Ad quam Interrogationem, sive verbis responderint simul, sive non, Discipuli lubentissime & paratissime *illi* ἐπέδωκαν ἰχθύος ὀπτοῦ μέρος, καὶ ἀπὸ μελισσίου κηρίου, *piscis assi*, potius quam alio modo cocti, sive sole sive igne alio, nec minoris sed majoris, *partem*, aliquam sufficientem, & simul non *favum mellis* uti reddidit *Vulgatus*, sed aliquid *de*, vel *ex*, *favo apiario*, vel *melleo*, quod foret loco condimenti cum pisce sumendi, *dederunt*, seu *porrexerunt*, seu *obtulerunt*, ad ipsius rogationem; quod & *ipse accipiens*, seu *acceptum*, *edit*, non clam aut deinde, sed *coram eis*, videntibus & nunc prompte, sive illud omne sive partem tantum oblatorum sic consumpserit. Quod posterius supponitur in Additamento illo *Vulgati*, *sumens reliquias dedit illis.* Ad quod *Grotius* scripsit; *Consulendi & hic Veteres, nam præter Latinum Arabs quoque addit*, καὶ λαβὼν τὰ περισσεύματα ἔδωκεν αὐτοῖς. *Neque ut supervacuum videri potest, cum ad certiorem rei fidem pertineat, quod communem cum eo cibum Apostoli sumpserint. Nam Petrus hoc ipsum urget Act.* x. 41. *&c.* Et pro quo, licet non ita expresse addito, præsumptio est facilis ex liberaliori datione Discipulorum & temperantia Domini nostri; dum in adversum cogitari potest, non negato tamen omni Discipulorum Esu proprio, de *parte piscis* tantum data, juxta non favum mellis, sed aliquid *ex* vel *de* illo. Apud Victum illum non est ut cogitemus de ratione mystica vel alia *Piscis* cum *Melle* dati, quam quod hic præ alio cibo ad manus esset, & forte Discipulis ob vitæ institutum familiarior, *coll. Joh.* xxi. *v.* 10. quin & præ aliis multis tenuior; utique

non

non de Piſcibus ſumendis præ Carne Animalium terreſtrium & cœleſtium, ſive ſemper, ſive in Jejunio, ad eſum noſtrum, qualem victus boni diſcretionem tanquam hypocriticam ſcimus à Paulo eſſe damnatam 1 *Tim.* IV. 2-4. quem textum alias illuſtravimus *EXERC. TEXT. XLIX. Parte IV.* Dum dubitari minime debet interim, quin Panem ad victum alium addi ſolitum etiam addiderint Diſcipuli ad Domini ſui uſum; uti & ejus alias ſit mentio juxta Piſces *Matt.* VII. 9. 10. XIV. 17. XV. 36. *Joh.* XXI. 13. *&c.* Ex iſtis vero pro Accubitu Diſcipulorum ad menſam adhuc durante urgeri hoc poſſet, quod iſta Rogationis & Eſus Dominici proxima fuerit & veriſimillima occaſio, per quam etiam piſcem aſſum habuerint ipſi paratum in Domini uſum; ſed contra Accubitum eundem ex adverſo, quod tum vix fuiſſet Chriſti rogatione opus, quodque aliquid de Diſcipulorum Eſu cum Domino heic tum foret indicium. Quæ nec hinc nec inde ſunt demonſtrativa. Nemo autem facile Chriſtianus hoc Chriſti factum trahat ad aliquam ejus adhuc in Corpore Immortali durantem Indigentiam Cibi, aut famis moleſtiam quali ille in deſerto olim ſubjectus fuerat. Sed liquet ſatis ex ipſa connexione, ita egiſſe unice Chriſtum, ut de Veritate Reſurrectionis ſuæ Diſcipulos ſic etiam redderet certiores, *coll. Act.* X. 41. *&c.* κατ' οἰκονομίαν, dixit *Schmidius.* Dum *Pricæus* ſcripſit; *Non ergo ſpiritus, ut Angeli qui videntur quidem manducare Tob.* XII. 19. *ſed vere corpus.* Neque neceſſum eſt, ut exponamus nos, quid de cibo illo ſumpto porro in immortali corpore Chriſti factum ſit, aut quali modo ſe res alias habuerit, ubi Angeli in virorum forma apparentes etiam cibum ſumpſeruut, *coll. Gen.* XVIII. 8. *&c.* Dum Cibi hanc ſumptionem Dominicam contulit dudum *Auguſtinus Epiſt.* XLIX. cum *abſorptione aquæ*, quam non terræ ſitientis inſtar facit Terra ex indigentia, ſed *Solis radius* ex potentia.

Vaticinia ab ipſo laudata, non alio ſed hoc Eodem Tempore

X. *Tertia* & præcipua omnique exceptione vere major *Confirmatio* Diſcipulorum in fide Reſurrectionis Dominicæ petitur ex *Vaticiniis* Antiquis, longè ante rem geſtam à Deo datis populo ſuo; quæ à Domino prius narratur, ut jam olim quoque facta ſcil. *verſ.* 44. ſed deinde clarius efficacius & latius heic repetitur *verſ.* 45. 46. Vellet autem *Grotius*, hæc

cum

cum ſequentibus omnibus non tam ſpectare ad hoc idem Apparitionis Primæ apud Apoſtolos tempus, quam ad omnem Converſationem Domini cum Diſcipulis uſque ad Aſcenſionem, & continere adeo ſummam verborum illorum contractam. *Sequitur*, inquit, *ſumma ſermonum*, *quos per* XL. *dies Jeſus cum Apoſtolis ſuis habuit*, *quos quia ejuſdem erant argumenti tum Marcus tum Lucas neque hic tantum ſed in Actis* καθόμαδα *recitat. Vid. Act.* 1. 3. Nec aliter *Schmidius* cum aliis habet; *Secunda pars hujus Capitis*, *Hiſtoriam continens interjecti temporis inter Reſurrectionem & Aſcenſionem uſque ad finem verſ.* 49. *Etſi autem hæc quaſi veſpera diei Reſurrectionis acta hic ſcribuntur*, *tamen eadem toto reliquo tempore uſque ad Aſcenſionem Chriſtum cum Diſcipulis egiſſe Act.* 1. 1. 2. 3. *diſerte ab Euangeliſta aſſeritur*, *q. d.* εἶπε δὲ ἀυτοῖς, *non tantum ſcil. hac veſpera*, *ſed per reliquos dies* XL. *uſque ad tempus Aſcenſionis.* Enimvero, uti neutiquam negamus, ad res eaſdem tanto magis explicandas & inculcandas Dominum ſæpius ſimilia prorſus vel quadantenus ad Apoſtolos dixiſſe, quod merito colligas, tam ex *Act.* 1. 4. quam ex ipſis Apparitionibus ſingularibus inter ſe collatis; ita nullam ego deprehendo rationem ſolidam, cur non illa quæ heic nobis occurrunt, tanquam per ſermonis continuationem dicta, addito etiam τότε *tunc verſ.* 45. admittamus tanquam modo cum reliquis præmiſſis à Domino prolata. Dum initiale illud, εἶπε δὲ ἀυτοῖς, *dixit autem illis*, diſtinctionem quidem facit aliquam horum quæ ſequuntur à præcedentibus dictis, ſimul & ab actu edendi proxime nominato, ſed nequaquam monſtrat, ad tempus plane aliud vel & tempora alia ſpectare eadem.

XI. Ergo εἶπε δὲ ἀυτοῖς, pro quo rurſus legitur *verſ.* 46. καὶ εἶπεν ἀυτοῖς, hoc vult, quod Jeſus per Eſum non abruperit plane ſuos Sermones præſentes, ſed *illis*, Apoſtolis congregatis, *dixerit*, porro & alia plura ſeu inter edendum ſeu eſu abſoluto. Et hæc verba ſunt ab initio *Narrativa* illa; ὗτοι οἱ λόγοι οὓς ἐλάλησα πρὸς ὑμᾶς ἔτι ὢν σὺν ὑμῖν, ὅτι δεῖ πληρωθῆναι πάντα τὰ γεγραμμένα ἐν τῷ νόμῳ μωσέως, καὶ προφήταις, καὶ ψαλμοῖς, περὶ ἐμοῦ. Res eſt, *quod in Lege Moſis*, *& Prophetis*, *& Pſalmis*, *ſcripta de ſe omnia impleri oporteret*; & ad Rei hujus traditionem facit, quod Chriſtus *hæc* dicat eſſe *verba*, *quæ*

Ubi ſermonis Chriſti pars Narrativa, de eo quod antea ipſos docuerit ex Lege Prophetis & Pſalmis.

ad eos dixerat, jam olim, *cum adhuc eſſet cum eis*. Pro eo, quod antea per διχοτομίαν de *Scripturis* Veteribus *omnibus* locutus erat *Lucas*, de *Moſe & Prophetis omnibus verſ.* 27. Pſalmos ſub his tunc comprehendens manifeſte; nunc habemus heic earundem Scripturarum τειχοτομίαν, non minus aptam, quin & familiarem apud Hebræos, quæ & ex Syſtematibus Theologicis conſtat apud omnes. Latiſſime de ea heic egit *Ligtfootus*; in quibus cum ſint quædam minus alias trita & obvia, lubet illa hac occaſione non prætermittere intacta. *Nota*, inquit, *ſatis eſt partitio Veteris Teſt. in* אורייתא נביאים וכתובים / *Legem Prophetas & Hagiographa, abbreviate* אנך. I. *Libri Legis ſatis noti, eorumque Ordo. Nobis vulgo Pentateuchus, at nonnullis Rabbinorum Heptateuchus*, (Libro Numerorum Uno diviſo in Tres *ad Cap.* x. 35. 36. ob *Nun* נ bis illic inverſum,) *& nonnullis Chriſtianorum Octateuchus*; uti *Eulogio* apud *Photium Cod.* XXXVI. *&* CCXXX. *&c.* II. *Erat etiam Octoteuchus Prophetarum, Joſue, Judicum, Samuelis, Regum, Jeremiæ, Ezechielis, Eſaiæ, & Duodecim. Nam & Libri iſti Hiſtorici ſub notione Prophetarum lecti ſunt in Synagogis, æque ac ipſi Prophetæ qui nominantur. Et præfixum iis vides in Bibliis Hebræis titulum* הנביאים הראשונים / *Prophetæ Priores, æque ac iſtis* נביאים אחרונים / *Prophetæ Poſteriores.* Qua occaſione addit etiam; *Rationem ordinandi ſic Tres Majores Prophetas, ut Hieremias primum locum obtineat, & Eſaias Ultimum, reddere Magiſtros in Bava Bathra, cum Liber Regum terminetur in Excidio, & Jeremias totus agat de Excidio, cum initium Ezechielis ſit de Excidio, & finiatur in Conſolatione, & cum Eſaias ſit totus in Conſolatione, conjunxerunt Excidium cum Excidio, & Conſolationem cum Conſolatione.* Atque ex eo fonte ſolvendum putat dubium, quod vulgo oritur & multum exercet Interpretes, de *Jeremiæ* nomine poſito pro *Zachariæ* illo *Matt.* XXVII. 9. Quam tamen ſolutionem minime eſſe ſolidam, varie oſtendimus nos olim, ſed breviter, *Exerc. Miſcell. Diſp. VII.* III. *Tertia pars Bibliorum inſcribitur* כתובים / *Hagiographa. Atque hic etiam invenitur Octoteuchus à nonnemine*, laudato *Gregentii Tephrenſis Dial.* in quo *Herbanus Judæus* fertur *Legi & Prophetarum Libris* addidiſſe *Octateuchum* καὶ ϖαράλοιπα; quæ putat *Ligtfootus* conſtitiſſe ex Octo primum & dein Quatuor reli-

quis

quis Hagiographis, deinde monens illos *Scripturarum* nomine venire, ad *reservandam eis suam dignitatem*, licet in Synagogis non legerentur, & quas ob rationes in illis præposuerint *Ruth* etiam ante *Psalmos & Jobum &c.* IV. *In Verbis certe quæ tractamus quis aliud suspicetur, quam quod Salvator alludit ad vulgarem illam & notissimam Bibliorum divisionem, & quamvis Psalmos tantum nominet, totum istud Volumen sub eo titulo tamen includit. Nam dicas necessum est, aut eum omnes Libros istius tertiæ divisionis, exceptis Psalmis, exclusisse, quod non probabile, aut omnes eos sub nomine Prophetarum inclusisse, quod præter morem, si sub titulo Psalmorum omnes non comprehenderit. Quod non excluserit, ipsa dictabit ratio, nam in plurimis istius partitionis libris de ipso scriptum est æque ac in Psalmis, & quod non incluserit intra titulum Prophetarum, dictabit etiam ratio, quia tunc loqueretur præter & contra vulgarem sententiam & receptionem gentis. Minime ergo dubitamus, Apostolos illum intellexisse ut loquentem cum vulgo, & per Psalmos intellexisse omnes Libros istius Voluminis, illos præcipue in quibus erat aliquid de se scriptum. Nam detur, Libellum Ruth quoad tempus historiæ & quoad tempus conscriptionis primum locum sibi vendicare potuisse, & de ista Prioritate passim agunt Gemaristæ, inter omnes tamen qui aliquid de Christo loquuntur primum locum merito obtinet Liber Psalmorum, ut hoc nominato reliqui etiam subintelligantur.* Post quæ omnia rursus vanam hypothesin suam inculcat; *Sic Matthæum Cap.* XXVII. 9. *sub nomine Hieremiæ comprehendere totum Volumen Prophetarum, quod Hieremias fuerit Primus in isto Volumine.* Nos, missa eorum omnium inquisitione latiori, in *Mosis Lege* reperimus heic omnino ipsum illum magnum & celebrem Doctorem & Ducem Judæorum, tanquam verissimum Scriptorem, θεόπνευςον tamen vere, illorum Librorum qui sub ipsius nomine à Judæis ad Christianos pervenerunt, quod & contra *Spinozisticas* suggestiones *Aben Ezræ* docet *Ligtfootus.* Et similiter illorum Librorum, non tantum partem Præceptivam, quæ strictiori & proprio sensu nomen *Legis* meretur, sed denominatione à potiori instituto facta synecdochice secundum Judæorum morem laudabilem, non minus Historicam, & Propheticam intermixtam; quæ omnis quoque ad nostram institutionem & directionem instar Legis composita est. Re-

perimus similiter in nomine *Prophetarum*, ipsorum post Mosen à Spiritu Prophetico impulsorum scripta, non iis supposita serius, sed ab iis vere exarata & relicta posteris; & simul illorum partes, tam Historicas & Doctrinales, quam Prædictivas, quocunque etiam vixerint tempore, antiquiori vel seriori. Et quod ad *Psalmos* attinet, de quorum *Libro* etiam agitur *Luc.* XX. 42. *Act.* I. 20. possent hi forte quidem non inepte heic censeri additi nominatim tanquam excellentes in Scriptis Propheticis, si διχοτομία Scripturarum veterum foret unice necessaria, quo pacto fere post *Discipulos* memoratur *Petrus*, qui tamen fuit verè de illorum numero *Marc.* XVI. 7. *&c.* Attamen non minus placet, ut à *Prophetis* reliquis distinguantur *Psalmi*; non quasi illorum origo à Prophetico Spiritu sic negetur aut in dubium vocetur, sed quod sub alia forma Musica ad Cantum vocalem aut instrumentalem sint scripti hi; scribente amplius *Drusio*, quod nec *David* nec post eum *Daniel munus Propheticum obierit*, *ut Esaias & reliqui qui Prophetæ vocantur tam priores quam posteriores*, quod commoda aliqua explicatione apud nos eget. Sive *Psalmi* tum comprehendant sub se Hagiographa reliqua tanquam eximii inter eos prorsus, etiam in Christi scopum, quod & vult *Grotius*; sive hanc eorum partem solam fere designent, tanquam in qua Vaticinia numero & verborum pondere plura de se reperiret Dominus. Utique in illis omnibus Scripturæ partibus, non tamen singulis partium illarum duarum vel trium membris, erant *scripta* plurima περὶ ἐμοῦ, *de me*, ut Mediatore seu Dei Filio incarnando humiliando & exaltando; quod ad τὰ γεγραμμένα seu *scripta* longe potius per quandam transpositionem putamus referendum, quam ad ψαλμοὺς *Psalmos*, cum qua voce tamen immediate jungitur, ac si heic haberemus *Psalmos de ipso*, agentes in oppositione ad alios non ita scriptos; licet non sit de hac quoque re dubitandum, & quod Psalmi quidam non omnes sint Prophetici de Christo, & quod illos præ aliis spectaverit Christus. Atque illa de se in iis scripta, non quædam, sed *omnia*, & singula usque ad apicem minimum, tam tristiora quam lætiora, & tam lætiora quam tristiora, dixit Jesus, *impleri*, per eventum subsecuturum, *oportere*, seu implenda sic esse certo, non per coactio-

nem

nem quidem aliquam, ſed tamen neceſſario, ob factam illam prædictionem, ſecundum Dei conſilium, & convenienter etiam ſimul Divinis Perfectionibus, noſtrumque miſerorum ſaluti, *coll. verſ.* 26. *&c.* Et hoc quidem narrans Diſcipulis modo in memoriam revocat Dominus, dicens; *Hæc*, ipſiſſima illa cum & præ aliis multis, *ſunt verba*, *quæ ad vos*, Diſcipulos meos, *cum vobiscum adhuc eſſem*, tanquam homo mortalis converſans ante mortem, *locutus ſum*, clare ſatis & ſæpe, etiamſi ad illa non ſatis tum attenderetis neque uti decebat caperetis vel crederetis illa. Ad illam phraſin ἔτι ὢν σὺν ὑμῖν, quam *Schmidius* illuſtrat ſimilitudine *alicujus poſt peregrinationem reverſi*, *& dicentis*, *quando etiam tum heic eſſem*, conferens etiam loca 2 *Theſſ.* 11. 5. *&c.* notavit *Beza* noſter; *Atqui tum adhuc erat cum eis*, *ſed brevi prorſus diſceſſurus alio*, *nempe in cœlum*, *& vitam aliam cœleſtem nimirum & æternam victurus Deo*, *ut loquitur Paulus Rom.* VI. 9. Quo pacto nodum ille adſtringere videtur, magis quam ſolvere; qui tamen facillime ſolvitur, quoniam indubie heic Chriſtus ſpectat, non ad temporariam vel momentaneam aliquam apparitionem, ſed ad converſationem & manſionem cum iis ſtabilem & ſolitam ante mortem per ſimilem vitæ terreſtis conditionem cum Diſcipulis. *Quotidiano ſcil. Convictu*, *nam tum tantum* κατ' οἰκονομίαν *illis aderat*; inquit *Grotius*. Videtur autem idem *Grotius* illud, οὗτοι οἱ λόγοι, *hæc ſunt verba*, non tam retuliſſe ad illa quæ ſequuntur, quam ad illa quæ ipſi loquenti Jeſu jam evenerant, ac ſi nunc demum diceret decuiſſe in iſtis vaticinia de ſe impleri, & hæc per modum rationis per ὅτι *quoniam* eſſent adjecta, iſtâ ſua paraphraſi; *Quod prædicenti mihi ſæpe non credidiſtis*, *aut quod prædictum non intellexiſtis*, *nunc re ipſa experimini*, laudatis ſimul textibus *Matt.* XVI. 21. XVII. 23. XX. 19. *Marc.* IX. 31. X. 34. *Luc.* IX. 44. XXIV. 7. *&c.* in quibus non niſi unus eſt *Luc.* XVIII. 32. 33. ubi anteceſſit illud *verſ.* 31. καὶ τελεσθήσεται πάντα τὰ γεγραμμένα διὰ τῶν προφητῶν; dum in aliis ipſe Chriſtus ſimpliciter vaticinatur quæ ſibi eventura erant.

XII. Sed quod narrat ſic olim ſe egiſſe generalius, id nunc etiamnum ubi antea fructum exoptatum in iis per inſcitiam & tarditatem non habuerat, perſequitur ſpecialius & diſtinctius *verſ.* 45. 46. 47. Audiamus heic *Lucæ* verba de Domino, & mox *Do-*

Et præſens apertio eorum mentis, ut intelligerent Scripturas.

Domini ipſius quæ ille huic tribuit. Dicit enim *Lucas verſ.* 45. τότε διήνοιξεν αὐτῶν τὸν νοῦν τοῦ συνιέναι τὰς γραφάς, καὶ εἶπεν αὐτοῖς. Notabilis heic quoad phraſin, magis quam rem ipſam, eſt diſſenſus de primorum verborum ſenſu. Nonnulli enim heic in nomine τὸν νοῦν, intelligunt *mentem*, ſive *ſenſum*, dictorum de Jeſu in Scripturis, *coll. Rom.* XI. 34. 1 *Cor.* II. 16. *&c.* in quam rem *Schmidius* legit, αὐτοῖς τὸν νοῦν, περὶ αὐτῶν, (neſcio an per errorem, cum illud in Variis Lectionibus notatum non animadvertam,) vertitque, *illis ſenſum Scripturarum*, uti & *Vulgatus* habet, *illis ſenſum*, quorſum conferri poteſt *verſ.* 32. ὡς διήνοιγεν ἡμῖν τὰς γραφάς. Sed alii communius cum *Beza* reperiunt heic αὐτῶν, non Legis Prophetarum & Pſalmorum, ſcriptorumque in eis, ſed Diſcipulorum audientium, τὸν νοῦν, *mentem*, ſeu animam, ſeu cor; quæ cum & præ Scripturis adapertione opus habet, per ſuam excæcationem & duritiem *coll. verſ.* 25. quamque & Jeſus præſtat ſuis extus per Verbum & intus per Spiritum, *coll. Act.* XVI. 14. *Eph.* I. 18. 2 *Cor.* IV. 4. 6. *&c.* Et hoc præſenti textui forte magis convenit, ut adeo *eorum*, ſeu Diſcipulorum, *mentem*, dicatur Jeſus *adaperuiſſe*, prædicatione & ſimul virtute Spiritus ſui illuminante & perſuadente, ita ut *Scripturas*, iſtas, non jam quoad verba ſcirent, & ubi reperirentur, ſed & decenter ſecundum eorum ſcopum, *intelligerent*, nunc longe magis quam antea, utique illud ſibi pro fine proponens. In quam rem laudabiliter ſcripſit *Grotius*; *Eventus optimus vaticiniorum interpres. Sed ne ſic quidem ſatis intelligi poteſt quid cui rei conveniat, niſi mens dono quodam ſingulari, quod* ἑρμηνείας *aut* ἐπιλύσεως *dici notavimus alibi, illuſtretur ab Inſpiratore Prophetarum. Juſtinus Coll. cum Tryphone*; οἴεσθε ἂν ἡμᾶς ποτὲ, ὦ ἄνδρες, νενοηκέναι δυνηθῆναι ἐν ταῖς γραφαῖς ταῦτα εἰ μὴ θελήματι τοῦ θελήσαντος αὐτὰ ἐλάβομεν χάριν τοῦ νοῆσαι; *Et alibi eodem Libro*; οὐδὲ γὰρ δύναμις ἐμοὶ τοιαύτη τίς ἐστιν, ἀλλὰ χάρις παρὰ θεοῦ μόνη εἰς τὸ συνιέναι τὰς γραφὰς αὐτοῦ ἐδόθη μοι. *In Clementis Conſtitutionibus legitur de Deo*, τῷ δυναμένῳ ἀνοῖξαι τὰ ὦτα τῶν καρδιῶν ἡμῶν εἰς τὸ καταδέχεσθαι τὰ διακονημένα τοῦ θεοῦ λόγια. *Origenes* IV. περὶ ἀρχῶν *de Scriptis ſacris loquens*; Διὰ τὴν εἰς ὑπερβολὴν χαλεπωτάτην ἕυρεσιν τῶν πραγμάτων τοῖς ἀνθρώποις οὐ πάνυ σαφηνίζεται ὁ περὶ τούτων ἑκάστου λόγος, καὶ τί δεῖ λέγειν περὶ τῶν προφητειῶν. ἃς πάντες ἴσμεν αἰ-

νιγμά-

νιγμάτων καὶ σκοτεινῶν πεπληρῶσθαι λόγων· κἂν ἐπὶ τὰ εὐαγγέλια δὲ φθάσωμεν, κἀκείνων ὁ ἀκριβὴς νοῦς, ἅτε νοῦς ὢν τοῦ Χριστοῦ, δεῖται χάριτος τῆς δοθείσης τῷ εἰρηκότι, ἡμεῖς δὲ νοῦν Χριστοῦ ἔχομεν. *Quod deinde exemplis illustrat. Idem in Epist. ad Gregorium*; προσέχων τῇ θείᾳ ἀναγνώσει ὀρθῶς ζήτει καὶ κατὰ πίστεως τῆς εἰς θεὸν ἀκλινοῦς τὸν κεκρυμμένον τοῖς πολλοῖς νοῦν τῶν θείων γραμμάτων, μὴ ἀρκοῦ δὲ τοῦ κρούειν καὶ ζητεῖν, ἀναγκαιοτάτη γὰρ καὶ ἡ περὶ τοῦ νοεῖν τὰ θεῖα εὐχή. *Et hæc quidem illi de dono* τῆς γνώσεως. *Nam de dono* πρὸς πίστιν *quid sentiant, alibi exposuimus. Utrumque donum similibus verbis describitur. Nam & his qui primum in Christum credunt dicitur* διανοίγεσθαι ἡ καρδία *Act.* XVI. 14. *quod Justinus dixit*, φωτὸς ἀνοιχθῆναι πύλας. Interim primo & directe heic magis ad Adapertionem Mentis externam spectari arguit hoc, quod *Lucas* subjicit, Christum illud egisse, *dicendo eis*, seu ad eos loquendo, ea quæ sequuntur nempe verba.

XIII. In his scil. Christus ita egit palam, uti illum deprehendimus antea *vers.* 27. apud Emmaunticos Duos, ἀρξάμενος ἀπὸ Μωσέως καὶ ἀπὸ πάντων τῶν προφητῶν διερμήνευεν. Incepit nempe à Scripturis, una post aliam, vix tamen omnibus & singulis quæ reperirentur, quod non erat unius temporis ob multitudinem; & hoc respectu dixit *vers.* 46. 47. ὅτι οὕτω γέγραπται, sive assertive, *ita scriptum est*, in hoc Mosis Prophetæ & Psalmi loco, quod scire potestis & debetis, sive ratiocinative, *quoniam ita scriptum est*. Ad quæ recte *Schmidius* notavit; *Quum Christus Episcopus animarum* 1 *Pet.* II. 25. *semper ad Scripturam adduxerit Discipulos, ut & supra vers.* 26. 27. 44. *patet, mirum qua autoritate* Ψευδεπίσκοποι *Romani &* αὐτοδιάδοχοι *Christi, seposita imo interdicta Scriptura, Traditiones non scriptas sed fictas & cujusvis arbitrio auctas vel mutatas Ecclesiæ obtrudere audeant*; addamus nos & propria ipsorum Dictamina, dum Jesus ipse Infallibilis ille & Divinus Doctor Scripturas pro se laudat, quod & Apostoli egerunt. Progressus vero Jesus ad textuum adductorum Explicationem, *& ita*, dixit, ἔδει, *oportebat*, necessario & decenter secundum illas Scripturas, *Christum*, illic depictum, *pati* non tantum, *& resurgere ex mortuis*, hinc antecedenter omnino mori, *die tertio* quidem, in persona sua; sed *& resipiscentiam*, à vanis opinionibus omnibus & operationibus malis, per dolorem de

Quarum argumentum multiplex enarrat & implendum fuisse vel esse monet.

iis ſerium cum averſione animi & converſione actuali ab iis junctam, *atque peccatorum*, omnium abſque diſcrimine & exceptione ulla in reſipiſcentibus, *remiſſionem*, ut nunquam in pœnam imputentur ſed ab hac liberentur omni plane, *prædicari* palam, κηρυχθῆναι, per illius inculcationem fervidam & hujus promiſſionem certam; *in illius nomine*, quod aut ad reſipiſcentiam cum remiſſione per ipſum agnitum & fidem in ipſum pertinet, *coll. Joh* XX. 31. *Act.* X. 43. 1 *Cor.* VI. 11. *&c.* aut ad prædicationem ipſius juſſu Divino ad ipſius gloriam & obſequium, qualis eſt Legatorum, *coll. Matt.* XXVIII. 19. 2 *Cor.* V. 20. *&c.* quorſum vocum ordinatio, juxta argumentum *verſ.* 48. maxime ducere videtur, ſine negata ſic tamen re ipſa quæ per conſtructionem alteram expreſſius tantum deſignatur; & quidem, non inter Judæos ſolos amplius, ſed *in Gentes omnes* quoque, olim & hactenus impuras prorſus, abſque diſcrimine magis quam exceptione, per Dei liberrmimam ſapientiſſimam & ſanctiſſimam ſemper voluntatem; tandem ἀρξάμενον ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ, *à Jeruſalem*, ejuſque civibus & incolis tamen, *initio facto* iſtius prædicationis utilis & gratiſſimæ, propter promiſſiones huic factas, cui deinde ſe jungeret partim, & partim ſuccederet reliquus Orbis totus. Ubi in verbis vix eſt ulla difficultas, niſi quod de Conſtructione Participii ἀρχόμενον ſit aliquis diſſenſus. *Quod autem Eraſmus exiſtimat*, inquit *Beza*, *illud ad Chriſtum poſſe referri, non ob eam tantum cauſam repudiandum eſt quam ipſe commemorat, i. e. quia Chriſtus non cæpit ab Hieruſalem ſed Apoſtoli, verum etiam quia* κηρυχθῆναι *dixit, non* κηρύσσειν, *& res ipſa clamat Chriſtum hic agere de Apoſtolorum munere.* Dum *Vulgatus* habet, *incipientibus ab Hieroſolyma*; quando ſubintelligi monuit *Beza* cum aliis, *vobis.* Ipſe *Beza* reddidit, *incipiendo*; atque *Schmidius*, *initio facto, initium faciendo, ita ut initium fiat*, notans eſſe *Participium Imperſonale*, ut ἐξὸν, ἐνὸν, δόξαν, *&c.* Mihi vero maxime heic placet annotatio noſtri *de Dieu*; *Inſolens viſa eſt Viris Doctis conſtructio. Germanam Lectionem eſſe* ἀρξαμένων *arbitratur Eraſmus. Sed quia conſtanter repugnant Exemplaria, Cl. Camerarius vult* ἀρξάμενον *accipi abſolute, nimirum* τὸ κηρυχθῆναι *vel* τὸ κήρυγμα. *Si abſolute, ponitur pro* ἀρξαμένου, τοῦ κηρυχθῆναι, *vel* τοῦ κηρύγματος. *Quod mihi quidem non videtur,*

ſed

ſed accuſativum eſſe arbitror, qui regitur ad ἔδει κηρυχθῆναι. *Quod liquebit, ſi quod idem eſt* κηρυχθῆναι *mutetur in* γενέσθαι κήρυξιν, *tum enim recte dicetur,* ἔδει γενέσθαι κήρυξιν μετανοίας *&c.* ἀρξαμένην ἀπὸ ἱερουσαλὴμ *&c. ſic* ἔδει κηρυχθῆναι, *&c.* ἀρξάμενον *&c.* Quoad rem ipſam, iſtud evidenter conſtat, Chriſtum poſt adductas Scripturas ad id aptas, quas tamen nullas nominavit *Lucas* ſed à nobis facile dignoſcendas reliquit, oſtendiſſe ex iis omnia iſta capita ad eorum intelligentiam; quod Chriſtus, ſive Meſſias, non foret Rex mundanus, ſed ignominioſiſſimam etiam mortem pati deberet, unde ab hac ſcandalum nullum erat accipiendum; quod Chriſtus, non alter, ſed idem deberet deinde, nec longe poſt mortem illatam ſed intra triduum, ex mortuorum ſtatu glorioſe reſurgere ad vitam immortalem, quod hinc credi debebat; & quod per Euangelium de eo, in ipſius nomine annunciandum, primo quidem in Jeruſalem & apud Judæos, ſed & dein per Gentes omnes terræ totius, prædicandum eſſet Officium Reſipiſcentiæ & Fidei in eum, cum Beneficio Remiſſionis peccatorum lætæ, atque adeo hanc ſecuturæ Salutis æternæ, ad erigendum & firmandum per orbem ejus ſpirituale Regnum, quod hinc certo exſpectandum. Quæ cuncta haud difficulter etiamnum nos ex Vaticiniis veteribus aſſerimus. Uti & ipſe egit *Grotius*, in fine etiam conferens illud *Suetonii*, de *vulgata eo tempore fama, ex Judæa produturum qui orbi imperaret*; quod ad Veſpaſianum peſſima adulatione tractum ſcimus à *Joſepho*. Et quis dubitet, quin iſta demonſtratio ex Scripturis Divinis claris, & certo implendis, omnem deberet merito tollere incredulitatem ulteriorem?

Mandatum & Promiſſum Christi cum Voto Pacis repetito.

XIV. Unde huc optime videmur nobis referre eum Fructum, quem poſt Oſtenſionem Manuum & Lateris, aliis prætermiſſis, addidit *Johannes Cap.* XX. 20. ἐχάρησαν οὖν οἱ μαθηταὶ ἰδόντες τὸν κύριον. Nempe Diſcipuli illi congregati, *Dominum videntes*, ipſi coram apud ſe deſideratum Redivivum, eumque ipſum eſſe convicti per argumenta tam palpabilia clara & irrefragilia, ita crediderunt in eum, ut hinc, excuſſo mœrore priori *gauderent*, gaudio ineffabili & glorioſo, quod per fidem etiam non videntibus tribuitur 1 *Pet.* 1. 8. Unde ad aliam tertiam, eamque Ultimam Sermonis Partem, *Inſtructivam*, mox tranſit Dominus à ſuis agnitus; quibus ille de Re-

ſurrectione ſua confirmatis, *Mandat*, quod agendum habebant, *verſ.* 48. & *Promittit*, quod exſpectandum erat, *verſ.* 49. Ubi tamen hoc ante novam hanc Sermonis partem, per modum Præloquii novi & Salutationis in Receſſu, addidit *Johannes Cap.* XX. 21. *Jeſus ergo illis dixit rurſum*, uti ab initio in Acceſſu egerat incognitus *verſ.* 19. de quo diximus §. *IV.* εἰρήνη ὑμῖν, *pax vobis*, ſeu erit, ſeu ſit! Quod nos ducere poteſt ad Voti hujus ſoliti integritatem, etiam durantem, juxta rem ipſam; ut ſimul non male referri queat forte ad mandandi Muneris impletionem actualem, in qua *Pax* illa omnis eos comitaretur dicam an ſequeretur conſtanter. Nec aliter fere Chriſtus reſpectu fidelium communiter agit per repetitas benedictiones quasvis, *coll. Joh.* XIV. 27. *&c.*

Ad Mandatum ſpectant illa Chriſti, eritis mihi Teſtes.

XV. Pro *Mandati* Dominici verbis habemus illa *Lucæ verſ.* 48. ὑμεῖς δέ ἐςε μάρτυρες τούτων, ſubſtituente *Johanne verſ.* 21. καθὼς ἀπέςαλκέ με ὁ πατὴρ, κἀγὼ πέμπω ὑμᾶς. Priora illa plurimi equidem vertunt in Indicativo præſenti, cum *Vulgato* & *Beza*, *vos autem Teſtes eſtis horum.* Quaſi ſic Chriſtus reſpiceret ſeu unice ſeu maxime ad ipſorum *Scientiam* certam, & ſenſu æque omni quam mentis attentione exploratiſſimam, de ipſius Reſurrectione vera & glorioſa. Quamquam nec deſint, qui ulterius progreſſi ad *Officium* ipſorum futurum juxta eam Scientiam putant præſens heic poni pro verè certo & cito Futuro, ἐςὲ pro ἔσεσθε. Quorſum tendit *Grotii* commentarius; *Vitæ nempe meæ, Mortis, & Reſurrectionis, quibus fundamentis totum illius annunciationis fundamentum ſuperſtruitur. Sed Reſurrectionis præcipue, ut nos docet Apoſtolorum Coryphæus Act.* I. 21. 22. *Nam ſi Jeſus reſurrexit, certe reſurrexit virtute divina. At quorſum Deus id feciſſe potuit, niſi ut palam oſtenderet verum eſſe quod ab ipſo erat annunciatum, ſectatoribus nempe ipſius, quantumvis antea damnabilis vitæ, patere Dei pacem ac proinde vitam æternam? Reſurrectio autem probari non potuit, niſi quomodo facta probantur, teſtimonio ſcil.* αὐτοπτῶν, *hominum proborum nulla ex teſtimonio commoda ſperantium. Ponitur autem hic* ἐςὲ *præſens pro futuro* ἔσεσθε, *ut videre eſt Act.* I. 8. *Sic in ſequenti commate* ἀποςέλλω *eſt poſitum pro* ἀποςελῶ. Enimvero, ſi poſitum hoc eſſet Futurum, uti *Act.* I. 8. ἔσεσθέ μοι μάρτυρες, id non minus Mandandi quam Prædicendi

vim

vim admittere poſſet. Ego autem, & reſpondenti huic apud *Johannem* phraſi, æque quam rei ipſius naturæ, convenientiorem forte puto ſignificationem *Imperativi* in verbo ἐςὲ, ut dicat non *eſtis*, nec *eritis* per modum vaticinii, ſed *eſte horum Teſtes*, quando alias communiter adhibetur γίνεσθε, præ quo illud ἐςὲ forte rei conſtantiam dicit. *Quod ſi quis*, inquit *Schmidius*, *Imperative accipere velit*, non *admodum errabit*. Dum ipſe obſervat, *poſſe utrumque ſenſum*, Indicativum & Imperativum, *conjungi*; quod mihi quidem minus placet, ob certam formam Verbo utique tribuendam quod ſimul Indicativum & Imperativum eſſe nequit equidem. Non eſt tamen neceſſarius ille Verbi ſenſus Imperativus, quando Dominus in Indicativo Præſenti dicens, *vos eſtis*, ſic ſpectare poteſt ad Miſſionem eorum ſeu Conſtitutionem, tum Præteritam, tum vel maxime Præſentem, quam deinde erant exſecuturi, ſecundum illud Johannis, *& ego mitto vos.* Ergo in *his*, τούτοις, ſpectatur heic manifeſte, ad illa quidem quæ nunc geſta veriſſime erant in Jeſum & à Jeſu, dum moreretur & reſurgeret in ſuorum ſalutem; ſed & ſimul ad eorum Prædictionem Propheticam, tam de iis quæ ad Mortem ſpectabant à nemine negatam aut negandam, ſed cum omni ratione ſua vera & ſalutari, quam de inſecuta ejus glorioſa Reſurrectione, & Bonis omnibus inde per fidem & reſipiſcentiam exſpectandis ab omnibus abſque diſcrimine gentibus, contra multorum negationem incredulam, quæ proxime erat memorata. Et horum *Teſtes* quando per ὑμεῖς compellati jubentur *eſſe* Apoſtoli, ſupponitur quidem *Scientia* eorum certa, abſque qua Teſtimonium eſſet vanum & forte falſum, ſecundum illud Pauli 1 *Cor.* XV. 14. 15. 17. εἰ δὲ Χριςὸς οὐκ ἐγήγερται, κενὸν ἄρα τὸ κήρυγμα ἡμῶν, κενὴ δὲ καὶ ἡ πίςις ὑμῶν, εὑρισκόμεθα δὲ καὶ ψευδομάρτυρες τοῦ Θεοῦ ὅτι ἐμαρτυρήσαμεν κατὰ τοῦ Θεοῦ, ὅτι ἤγειρε τὸν Χριςὸν, *&c.* εἰ δὲ Χριςὸς οὐκ ἐγήγερται, ματαία ἡ πίςις ὑμῶν, ἔτι ἐςὲ ἐν ταῖς ἁμαρτίαις ὑμῶν *&c.* ſed magis reſpicitur ad *Profeſſionem* & *Prædicationem* ejus quod ſciebant cum fundamento, in quo natura teſtimonii præcipue conſiſtit, & abſque quo ſic dato nemo etiam maxime conſcius dicetur teſtis, *coll. Joh.* I. 7. 8. 15. *&c.* Eſt autem validior illa phraſis, *eſte teſtes horum*, quam hæc teſtamini; quatenus hoc ad actum modo aliquem

per se spectat, qui etiam singularis præter officium aliquod stabile esse potest, sed illud magis ad munus nos ducit, constanti actu & opere exsequendum. Quin etiam heic agnosci velim in Testium nomine vim vocis Græcæ μάρτυρες, *martyres*, quæ ad subeundas Afflictiones acerbas, cum Morte ipsa, pro testimonii dati confirmatione, simul nos ducere apta est; adeo ut & velit hoc loco Jesus, Apostolos & Doctores alios, quin & Fideles promiscue in professione sua ad eorum exemplum, non debere à testimonio dicendo aut continuando ad negationem aut revocationem abduci, per passiones, opprobria, & mortem ipsam alias probrosissimam, sed sanguine suo fuso in morte testimonium suum obsignare, *coll. Matt.* x. 26. *&c.* Quod uti Dominus exegit à Discipulis suis ad proprium exemplum suum 1 *Tim.* VI. 13. *Apoc.* 1. 5. *&c.* ita & hi fideliter exsecuti sunt, ante & juxta tot Martyres qui ipsos maxime ex Doctoribus secuti sunt.

Juxta illa apud Johannem, sicut me ablegavit Pater, ita & ego mitto vos.

XVI. Et his Domini apud *Lucam* verbis respondere videntur omnino illa quæ *Johannes* habet; *sicut me ablegavit Pater, & ego mitto vos.* Antecedens membrum similitudinis dicam an exemplum præmissum spectat ad *me*, Christum ipsum loquentem. Quem *Pater*, ejus secundum Deitatem unicus, cum secundum Humanitatem habeat nullum, seu ipsa Deitatis Persona Prima, quæ illum vere & proprie ab æterno per Ejusdem Essentiæ Communicationem, sed non naturali & corporeo modo ullo in tempore, genuit, affectumque Paternum in ipsum & ipsius membra per & propter illum quoque demonstravit, fertur *ablegasse*, à se in mundum quidem per Incarnationem, sed & incarnatum porro ad populum suum, ut Prophetam magnum, ac Potentem dictis & factis, qui nempe consilium abditum de suorum Salute vera & æterna per se in Gemino Statu procuranda & per resipiscentiam ac fidem in se obtinenda certo, non tantum explicaret clarissime, & urgeret fervidissime, sed & doctrinam eandem suam confirmaret, non tantum per intaminatam Vitæ Sanctitatem, & Opera quæcunque stupenda in orbe, sed & Malorum maximorum & Mortis diræ tolerantiam constantissimam, *coll. Joh.* III. 34. v. 36. 38. *&c.* Quod erat caput Christianæ fidei plane necessarium, ad venerationem & obsequium ejus fiduciale,

coll. Joh. VI. 29. XVII. 3. *&c.* & ſatis perſpectum modo ejus Diſcipulis, *coll. Joh.* XVII. 25. *&c.* Alterum membrum conſequens per modum Apodoſios eſt; *Vos*, meos Diſcipulos, qui me Doctorem & Ducem præ aliis eſtis ſecuti dudum, & mihi conſtanter adhæſiſtis, *Ego*, pro poteſtate mihi à Patre facta tanquam ἀρχιποιμένι vere Divino, hinc mihi cum Patre communi prorſus, *mitto*, non jam per Nativitatem communem hominum generi univerſo & Providentiam ſpecialem, ſed per Ordinationem ad Munus Propheticum meo nomine gerendum apud populum meum, cui meam doctrinam, adeoque mortem & vitam glorioſam, annunciabitis potenter, cum ſignis neceſſariis mea virtute patrandis, imo & cum exitu ex mundo non plane diſſimili ei quem ego jam habui, *coll. Joh.* XV. 19–21. *&c.* Connectit porrò ſic loquens Dominus ſuam Ablegationem iſtam Paſſivam, & Activam Diſcipulorum, inter ſe per præmiſſum καθὼς, *ſicut*, & ſubjectum καὶ & in κἀγὼ, abſque addito οὕτως, *ſic*, vel *ita*, quod neque heic habet *Vulgatus*, attamen intruſit *Beza*, præter neceſſitatem. Dum illo quidem potuiſſet uti Dominus, propter magnam utriuſque Miſſionis illius Similitudinem, ſed & non uſus fuit ille forte, ne totalem aut nimiam heic ſimilitudinem quiſquam cogitaret, per quam diſcrimen juſtum inter Dominum & Miniſtros tolleretur vel ſublatum putaretur. Qualis inculcatur & agnoſcitur meritò emphaſis, v. g. *Joh.* V. 23. 26. *&c.* ἵνα πάντες τιμῶσι τὸν υἱὸν, καθὼς τιμῶσι τὸν πατέρα *&c.* ὥσπερ γὰρ ὁ πατὴρ ἔχει ζωὴν ἐν ἑαυτῷ, οὕτως ἔδωκε καὶ τῷ υἱῷ ζωὴν ἔχειν ἐν ἑαυτῷ, *&c.* Dum omnino mihi diſplicent, quæ heic leguntur nimis ſuperbæ *Papiſtarum* gloſſæ, de *pari poteſtate & autoritate* cum Chriſto, qualem illi ipſo actu prorſus tribuunt ſuo Pontifici, licet ex hypotheſi de illa heic intelligenda Apoſtolis ea communiter conceſſa etiam ad alios Doctores referri deberet. Nec placere poſſunt valde, quæ apud ipſum heic lego *Cameronem*; *Hæc Apoſtolorum à Chriſto Miſſionis formula ſatis evidenter comprobat Apoſtolici Muneris Dignitatem, in Apoſtolorum authoritate & poteſtate, quæ fuit ſumma & incomparabilis, quomodo Pater me miſit, ſic & ego vos mitto, h. e. quomodo me ſolum & unum Pater in terris audiri voluit, eandem ego vobis facio poteſtatem. Eodem illa pertinent Luc.* XXII. 29. *quomodo Pater diſ-*

posuit mihi regnum, ita & vobis ego dispono. Quo loco neque illud οὕτως est in textu, sed & simpliciter legitur, κἀγὼ διατίθεμαι ὑμῖν, καθὼς διέθετό μοι ὁ πατήρ βασιλείαν. Sed quid sibi hoc vult, quod de Missione Discipulorum heic in præsenti tempore loquitur Dominus, *& ego mitto vos*, de sua locutus in præterito, *sicut me ablegavit Pater?* ubi tamen in ipsa solenni oratione sua ante mortem Christus dixerat in præterito *Joh.* XVII. 18. καθὼς ἐμὲ ἀπέστειλας εἰς τὸν κόσμον, κἀγὼ ἀπέστειλα αὐτοὺς εἰς τὸν κόσμον. Sed non est illa difficultas magna. Neque enim hoc necessum est ut ad eam tollendam cum *Grotio* dicamus; *ἀπέστειλα hic est, constitui mittere, quo sensu vocem dandi usurpari aliquoties monuimus.* Quando ille optime subjecit secundum ea quæ modo diximus; *Illud καθὼς aliquam, non omnimodam congruentiam significat, in ipso scilicet dogmate quod erat prædicandum, non in auctoritate.* Sed agnoscere decet Missionem Discipulorum jam ante dudum à Christo factam *Matt.* x. 16. *&c.* absque qua nec illi Doctorum munere functi essent rite; sed quam antea acceperant Missionem, hæc continuabatur modo, & renovabatur ad instantem Christi discessum, imo & augebatur multum, tam respectu Doctrinæ tradendæ cum ejus sigillo altero, quam Orbis erudiendi totius præter Judaicum. Quod si in hac Missione Discipulorum etiam præter Constitutionem & Mandatum Dominicum velis designari ejus Exsecutionem ipsam Actualem, hoc ipso Missionis momento; jam quidem sed alias minimè necessaria est annotatio illa *Grotii*; *Mittam brevi, Præsens prò Futuro proximo.* Interim quid heic clarius est, quam verba hæc apud *Johannem* Domino tributa verum continere commentarium eorum, quæ apud *Lucam* deprehendimus, ὑμεῖς δέ ἐστε μάρτυρες τούτων, *vos autem estis*, vel *este*, *Testes horum.*

Ad Promissum illa Lucæ, ecce ego mitto promissum Patris mei in vos &c.

XVII. Et cum illis Mandati verbis junxit Dominus liberale satis Promissum, secundum *Lucam vers.* 49. καὶ ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ πατρός μου ἐφ' ὑμᾶς, ὑμεῖς δὲ καθίσατε ἐν τῇ πόλει Ἱερουσαλήμ, ἕως οὗ ἐνδύσησθε δύναμιν ἐξ ὕψους. Cum quibus conferenda deinde quæ *Johannes* habet huc spectantia, *vers.* 22. 23. Videmus heic, post καὶ & nectens arctissime promissum cum mandato, & *ecce* excitativum ad attentionem rei magnæ & certæ pariter, *mei*, seu Dominici, *Patris*, Pri-

mæ

mæ Deitatis Personæ, *Promissionem*, quæ mox exponitur per *potentiam*, seu *virtutem*, *ex altitudine*, seu *alto*; ita quidem, ut ipse Jesus dicat, *ego in*, vel *super vos*, illam *mitto*, & *vos* illa estis *induendi*, *quousque* in illius exspectatione *in Jerusalem* vos *sedeatis*. Ubi de *Promissione* loquens, non intelligit actum promittendi, sed rem Promissam per illum; non omnem quidem, sed nec minorem aliquam, verum præstantissimam, & vobis utilissimam, imo necessariam ad muneris vestri exsecutionem felicem, eamque satis notam tam ex Prophetis veteribus quam ex dictis meis prioribus. Et hanc appellat promissionem *Patris sui*, quam ipse hic tanquam Pater Christi & Suorum promiserat & daturus erat, tum Discipulis fidelibus ad suam & aliorum salutem magnam per Christum, tum & Christo ipsi ut suis eam præstaret. Quæ promissio Patris mox etiam exponitur per *potentiam*, seu *virtutem*, non aliquam terrestrem, nedum infernalem, sed cœlestem, *ex altitudine*, cœlorum suprema, hinc & indubie maximam, במרומים. Nisi magis placeat, ut illud *ex altitudine* directe ad verbum *induendi* referatur; quod in eandem rei summam redibit, quando ex alto non erat danda potentia, quæ non & ipsa esset ex alto. Ducimur utique per hanc phrasin apertissime; seu ad ipsum Spiritum Sanctum, qui à Theologis dici solet *Virtus Dei Personalis*, uti Filius Sapientia Dei Personrlis perinde, *coll. Luc.* I. 35. πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπί σε καὶ δύναμις ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι, *&c.* seu non minus recte forte ad Potentiam seu Virtutem, quam ille Spiritus operatut, & qua ille se prodit in Discipulis fidelibus, per illorum dicta & facta stupenda supra omnem mundi captum, *coll.* 1 *Cor.* II. 4. *&c.* quo magis reperinus *Act.* I. 8. δύναμιν ἐπελθόντος τοῦ ἁγίου πνεύματος, atque *Act.* X. 38. *quomodo unxerit illum Deus* πνεύματι ἁγίῳ καὶ δυνάμει, *&c.* Et quemadmodum hæc *Virtus* est utroque sensu vere *ex alto*, quam promittit suis & præstat Deus; ita *Spiritus*, cum virtute sua est indubiè maximum *Promissum Patris*, etiam veniens sub nomine τῆς ἐπαγγελίας τοῦ πατρὸς, ἣν ἠκούσατέ μου *Act.* I. 4. quod & olim factum per Prophetas *Psal.* LXVIII. 19. *Jes.* XII. 3. XXXV. 6. 7. XLIV. 3. *Ezech.* XXXVI. 26. 27. *Joel.* II. 28. 29. *&c.* & sæpius à Christo inculcatum *Joh.* XIV. 16. 26. XV. 26. XVI. 7. *&c.* Hanc vero promissionem, inquit Chri-

Chriſtus, *in*, & *ſuper*, *Vos*, meos Diſcipulos, cœlitus & maxima copia, *ego*, ipſe exaltatus ad dextram Patris, eamque à Patre nactus, ἀποςέλλω, *mitto*, h. e. *mittam*, uti cum *Vulgato* dixit *Beza*, certo non tantum, ſed & citiſſime intra dies non ita multos, Filio operante à Patre, & Patre per Filium, etiam ut Mediatorem miſſum antea, ſecundum loca ex Johanne modo adducta, ἐγὼ ἐρωτήσω τὸ πατέρα, καὶ ἄλλον παράκλητον δώσει ὑμῖν *&c.* τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ὃ πέμψει ὁ πατὴρ ἐν τῷ ὀνόματί μου *&c.* ὁ παράκλητος, ὃν ἐγὼ πέμψω ὑμῖν παρὰ τοῦ πατρὸς, τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας, *&c.* ἐὰν γὰρ μὴ ἀπέλθω, ὁ παράκλητος οὐκ ἐλεύσεται πρὸς ὑμᾶς, ἐὰν δὲ πορευθῶ, πέμψω αὐτὸν πρὸς ὑμᾶς, *&c.* Et ex hac Miſſione, conjuncta cum Spiritus illius Teſtimonio de me jam tum ablato à vobis, fiet ut ipſi virtute illa *induamini*, ſeu ut illa veniat ſuper vos, ad tegendum & commendandum extus, & occupandum intus, & ſe exerendum in omnibus, etiam ſatis conſtanter. Ad quæ non male *Grotius*; ἐνδύειν *hic reſpondet Hebræo* לבש / *quod* LXX. *Jud.* VI. 34. *vertunt* ἐνδυναμοῦν. *Sed & indui ſtupore, pudore, diris, dicunt Hebræi*; *ut appareat dici apud illos omne id indui, quod non accedit & recedit, ſed penitus adhæret Job.* XIV. 16. *Atqui hac proprietate donum hoc diſtinguitur à ſpiritu* τῆς ἐπισκοπῆς τῶν ἀνθρώπων. Dum alia phraſi eadem Spiritus donatio larga exprimitur *Act.* I. 5. ὑμεῖς δὲ βαπτισθήσεσθε ἐν πνεύματι ἁγίῳ οὐ μετὰ πολλὰς ταύτας ἡμέρας. *Eousque* autem in certa hujus promiſſi exſpectatione decebat illos *in Urbe Jeruſalem* καθίσαι, *ſedere*, apud *Vulgatum*, ſeu *reſidere*, apud *Bezam*, h. e. illic non tantum manere, ſed & abſque teſtimonio palam dando tranquille illic conſidere cum certa fiducia Spiritus illius impetrandi, ἀπὸ ἱεροσολύμων μὴ χωρίζεσθαι, ἀλλὰ περιμένειν τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ πατρὸς, legimus *Act.* I. 4. Quæ tamen *Seſſio* Jeroſolymitana neutiquam eo uſque eſt extendenda, ut non licuerit vel etiam prorſus decuerit ad aliquod tempus medium Galilæam repetere, atque illic etiam Chriſti Apparitione frui, tum apud Mare Tiberiados *Joh.* XXI. 1. tum in Monte quem Jeſus illis illic conſtituerat *Matt.* XXVIII. 16. cum juſſu repetito illuc eundi & ſequendi ipſum præeuntem *verſ.* 7. 10. de cujus Apparitionis & Itionis Tempore Chriſtus illos facile etiam monuit. Sed hæc Seſſio Jeroſolymitana referenda eſt

ad

ad Tempus quo Dominus ab ipſis prope Jeruſalem per Aſcenſionem erat plane auferendus; per iſtam Hiſtoriæ Euangelicæ connexionem neceſſariam. Ut vana hinc ſit conjectura *Grotii* alia; *Quare hanc partem ſermonis à Chriſto habitam arbitror, poſtquam è Galilæa Apoſtoli redierant.* Sed melior Annotatio *Bezæ*, poſtquam *reſidete* ex Hebræo ישב expoſuiſſet per *moramini*, *quiete expectate*; *Opponitur autem hoc Chriſti interdictum demigrationi, de qua facile alioqui cogitaſſent Apoſtoli in tanto periculo. Quod igitur poſtea quatuor ex Apoſtolis & tres ex aliis Diſcipulis profecti ſunt ad Lacum Tiberiadis Joh.* XXI. 2. (de monte Galilææ tacet de quo etiam apud *Matthæum* nihil notavit) *fuit levis tantum excurſio, ſuas ut probabile eſt familias inviſentium, illis ſtatim in urbem reverſis, unde ipſos demum quadrageſimo à ſua reſurrectione die Act.* 1. 3. *ad Bethaniam eduxit, inde ſupra cœlos aſcenſurus, ut mox narratur, & quod altero poſtea Libro idem Lucas expoſuit.* Ita nempe ad munus recte exequendum Gratia Spiritus neceſſaria accedere debet, & accedit in exſpectantibus eum cum fiducia ex ipſius monitione.

XVIII. Non tacuit de Promiſſione hac magna Patris *Johannes*, ſed & cum eadem *Signum* externum junxit *verſ.* 22. atque dein & aliud *Promiſſum* addidit *verſ.* 23. Sic enim ille *verſ.* 22. ϗ τϐτο εἰπὼν ἐνεφύσησε, ϗ λέγει αὐτοῖς, λάβετε πνεῦμα ἅγιον, *& hoc dicto*, quod proxime præceſſit de ſua & Apoſtolorum Miſſione *verſ.* 21. *illis* congregatis Diſcipulis, *inflavit*, *& dicit*, ſimul dum inflaret, *accipite Spiritum Sanctum.* Quæ verba *Johannis* cum olim illuſtraverimus latius *EXERC. TEXT. XXXVIII. Parte VI.* nunc ea verbo tantum tangere ſuffecerit. Verbis ſcil. ſuis præmiſſis junxit Dominus *Signum* Externum, quod ſi non videri, utique audiri, & ſentiri poſſet; nempe *inflatum*, non manu, vel inſtrumento in manum ſumpto, ſed ore, ſive admoto ad hoc inſtrumentum, ſive potius abſque eo, ſine determinatione vehementiæ majoris vel minoris; & quidem *in* eos, Apoſtolos, non intus ſed extus, non in os aut nares aut aures, ſed in corpus communiter, ſive ſingulorum ſucceſſive, ſive omnium ſimul uno flatu protenſo vel producto. *Et dicit*, ſimul verbis ad Signi hujus declarationem additis, *Spiritum Sanctum*, in donis & operationibus ejus ordi-

Et apud Johannem Spiritus cum Insufflatione addictus.

nariis & extraordinariis, modo etiam & menſura inſigniori quam hactenus, *accipite*, vos omnes & ſinguli modo à me inflati, absque ulla expreſſa mentione *poteſtatis*, *privilegii*, *& authoritatis eundem aliis largiendi*, quam heic inculcat *Ligtfootus*, ac ſi diceretur, *accipite ut detis*. Qui ergo Spiritus cogitari debet ſymbolicè vel emblematice in illo inflatu eſſe repræſentatus, reſpectu; tum Perſonæ ſuæ Æternæ; tum & Oeconomici Operis ipſius, in Impulſu potentiſſimo Apoſtolorum, & in Pervaſione Orbis irreſiſtibili, cum ſono Euangelii, vivificantis, refocillantis, refrigerantis, exſiccantis, repurgantis, & propellentis ad omne bonum. Et qui Spiritus veniret ita ſuper ipſos magis quam antea; ut ad eum ſe componere deberent per gratiam ejus præſentem, & eundem conceſſum agnoſcerent, nec non ex ipſius impulſu loquerentur & agerent omnia. Quod autem ſic in præſenti tempore ſimul cum Inflatu dixit Dominus, id capiunt multi, ac ſi nunc hoc ipſo momento temporis præſtitum eſſet, vel eſſe deberet; cum tamen nihil aliud heic externe fuerit animadverſum de Spiritu illo, nec aliquid factum aut dictum proxime à Diſcipulis, quod Spiritum ſingulari nunc modo acceptum argueret. Unde Interpretes hi confugerunt heic; ad Fidei Apoſtolicæ conſervationem & confirmationem majorem, in illis conjunctam cum mutua adhæſione, abitu in montem Galilææ, manſione deinde in Jeruſalem, exſpectatione Spiritus promiſſi, & compoſitione ſui ad futuram Euangelii prædicationem per orbem omnem; οὐ δὲ γὰρ ἦν ἐμφυσήσαντα λέγοντα τὸν Χριστὸν, οὐδ' ἂν ἔφη, λάβετε, μὴ διδούς, ſecundum *Cyrillum Alexandr.* Nos vero longe potius facimus cum aliis, qui verba illa, *accipite Spiritum Sanctum*, malunt rei promiſſæ reſpectu referre ad tempus futurum poſt Jeſu Aſcenſionem, ſeu ad Diem Pentecoſtes proximæ. Ubi in textu nulla eſt Temporis Præſentis determinatio in accipiendo Spiritu Sancto, adhibito Verbo Aoriſto λάβετε, pro quo & ponitur Futurum λήψεσθε *Act.* 1. 8. quod quandò certum & proxime inſtans eſt ſæpe per Præſens exprimitur; ubi rem futuram non minus quam præſentem per Signum Præſens exhibere integrum erat Chriſto; ubi in Antecedentibus & Conſequentibus *verſ.* 21. 23. plane ad Futurum tempus ſpectatur, in quo Spiritu illo opus haberent; ubi denique

nique totiens Spiritus Acceptio promittitur tanquam post Christi Ascensionem demum futura, & manifestissime quidem in loco illo parallelo *Lucæ* XXIV. 49. *ecce ego mitto in vos promissum Patris mei, vos autem sedete in urbe Jerusalem, donec induamini virtute ex alto*, nempe in Die Pentecostali demum, dum Euangeliorum verba ad rem eandem spectantia inter se conferre omnino decet ad felicem interpretationem. In quam sententiam æque quam priorem Autores nos olim adduximus *loc. cit.* una cum horum Discrimine inter se. Dum nobiscum videtur etiam facere *Cl. Coccejus*, reperiens in hac Apostolorum Insufflatione *Figuram & Pignus Promissionis, se ipsis daturum Spiritum suum*. Addidimus vero nos aliud speciale magis, quod etiamnum prorsus placet, illic propositum per modum *Conjecturæ quæ aliquam considerationem piam videretur mereri*. Scilicet illud, quod Christus, ita inflans & loquens ad Discipulos, hoc significare voluerit, *in eos se inflaturum aliquando, cum Spiritum S. acciperent sibi promissum, seu cum Inflatu suo cœlesti jungendum esse deinde Spiritum, & cum Spiritu Inflatum illum, ut hic tanquam Signum simul cum re signata afforet*. In quam rem quoque contulimus *Ignis Linguas* Pentecostales apud Spiritus Dationem, cum Ignis Baptismo prædicto, *coll. Luc.* III. 16. *Act.* I. 5. ad quem & forte spectet illud *Marc.* IX. 49. πᾶς γὰρ πυρὶ ἁλισθήσεται. Unde tum porro lumen accedit textui *Act.* II. 2. ἐγένετο ἄφνω ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἦχος ὥσπερ φερομένης πνοῆς βιαίας, καὶ ἐπλήρωσεν ὅλον τὸν οἶκον οὗ ἦσαν καθήμενοι *&c.* In quo sub nomine πνοῆς communiter quidem intelligunt *Ventum*, sed qui sub nomine illo Græco nusquam venit in Novo Test. perinde ut ἀνέμου, & πνεούσης, & semel forte πνεύματος, dum πνοὴν de hominis *anhelitu* usurpavit Paulus *Act.* XVII. 25. Alii vero pauciores πνοὴν heic respicere malunt ad *Flatum* Oris humani, qualis ex tuba aut buccina provenit, & qualis in Legislatione Sinaitica adfuerit, & qualis in Legislatione Nova merito quoque obtinuerit, forte & cum voce aliqua articulata, *coll. vers.* 6. Attamen hoc omnium nobis quidem videtur esse aptissimum, ut in πνοῇ quasi hominis *flatu* sonum emittentis respiciamus ad ἐμφύσησιν, qualis heic antea erat à Domino facta apud promissum accipiendi Spiritus Sancti, sed nunc longe validiorem, quæ ex cœlo quorsum ascenderat

Chriſtus ſic repente irruit cum ſono magno in locum Diſcipulorum congregatorum, ut hunc præ aliis omnibus prorſus impleret, adeoque Diſcipuli monerentur & convincerentur, per hunc Inflatum æque quam per Igneas Linguas ſuper ſe ſparſas, de Spiritu jam accipiendo vel accepto, ſecundum Domini optima & ſignificantiſſima promiſſa. Vide de his latius olim à nobis dicta, quorum ſummam brevem heic modo dedimus.

Quin & poteſtas Remittendi & Retinendi peccata hominibus.

XIX. Poſt firmatam ſic etiam per Signum notabile Promiſſionem Domini magnam, aliam adjecit adhuc *Johannes verſ.* 23. quæ apud *Lucam* non eſt expreſſa, ſed & illic ex Teſtimonio dando, tanquam fideli futuro, deduci poteſt; Ἄν τινων ἀφῆτε τὰς ἁμαρτίας, ἀφίενται αὐτοῖς, ἄν τινων κρατῆτε, κεκράτηνται, *quorum* apud *Vulgatum*, *ſi quorum* apud *Bezam*, *remiſeritis peccata*, *remittuntur eis*, & *quorum* apud *Vulgatum*, *ſi quorum* apud *Bezam*, *retinueritis*, *retenta ſunt*; dum non poteſt eſſe dubium, quin per Ellipticum dicendi genus *peccatorum* nomen ſemel poſitum pluries ſubintelligi debeat. Nempe habent homines promiſcuè, adeoque & illi ad quos mittebantur Diſcipuli de Jeſu teſtaturi, *peccata* ſua, varia & plurima, in Deum Proximum & Se ipſos, graviora & leviora, quæ ſi omnia à Deo Legislatore & Judice liberaliter *remittantur*, ſine pœna ipſis illata vel inferenda propterea ab ipſo, certa eſt eorundem ſalus, utique peccatoribus multis futura cum remiſſione per Chriſti paſſionem & obedientiam plenam & Dei in eo bonitatem; quæ vero ſi à Deo perinde *retineantur*, tanquam debita ſolvenda ab ipſis, ſecundum liberrimum & ſanctiſſimum ejus conſilium, quod in multis obtinet ad Divinæ Juſtitiæ demonſtrationem, actum eſt de ipſorum ſalute omni vera. Sed eſt alia indubie notio *Remiſſionis*, & *Retentionis*, ubi hæc Diſcipulis à Domino miſſis tribuuntur, qui nec Judices nec Legislatores ſunt, ſed Judicis & Legislatoris Miniſtri. Heic itaque intelligi debet Remiſſio & Retentio illa, de Annunciatione & Obſignatione Remiſſionis & Retentionis Divinæ; quæ fit, tum per Verbum Euangelii, ſolantis Credentes & terrentis Incredulos, tum per Sacramentorum Uſum conceſſum illis & negatum his, omnibus & ſingulis. Nec alius conſequenter eſt hujus loci ſenſus; quam qua-

qualium & quorum peccata Remitterent Diſcipuli per Euangelii promiſſa annunciata & inculcata credentibus & reſipiſcentibus, ſub iſta conditione, nec non per admiſſionem ad Sacramenta Divinæ gratiæ, quot & quanta etiam illa forent, eorum quoque peccata illa Remittenda vere eſſe & certo, imo jam remiſſa ſuo modo, à Deo ipſo, firmaturo ſic Diſcipulorum ſuorum verbum & factum; & quam ab altera parte, qualibus & quibus annunciarent peccatorum Retentionem ad vindictam certam & gravem, per Euangelii & Legis minas, ac Sacramentorum negationem, ad Incredulam Impietatem, his etiam peccata illa Retinenda fore à Deo, ad ſolutionem uſque quadrantis ultimi, facturo etiam ſic ne vanum eſſet aut cenſeri poſſet Diſcipulorum ſuorum miniſterium in illis. Neque enim heic cogitare oportet de Fidelum quorumvis, adverſus ſe invicem peccantium, Remiſſione mandata vel Retentione damnata, *coll. Matt.* VI. 12. 14. 15. *&c.* à qua pendere prorſus Remiſſionem vel Retentionem Divinam in aliis hominibus nemo facilè ſomniabit; dum nobis ipſis futura à Deo Remiſſio exigit vere Remiſſionem aliis faciendam, & nobis futuræ à Deo Retentionis timorem incutit merito Retentio noſtra peccatorum ab aliis contra nos, ſecundum illa *Matt.* VI. 14. 15. ἐὰν γὰρ ἀφῆτε τοῖς ἀνθρώποις τὰ παραπτώματα αὐτῶν, ἀφήσει καὶ ὑμῖν ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος· ἐὰν δὲ μὴ ἀφῆτε τοῖς ἀνθρώποις τὰ παραπτώματα αὐτῶν, οὐδὲ ὁ πατὴρ ὑμῶν ἀφήσει τὰ παραπτώματα ὑμῶν. Sicuti & idem longiori parabola inculcavit Dominus, concludens *Matt.* XVIII. *verſ.* 34. 35. οὕτω καὶ ὁ πατήρ μου ὁ ἐπουράνιος ποιήσει ὑμῖν, ἐὰν μὴ ἀφῆτε ἕκαστος τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ ἀπὸ τῶν καρδιῶν ὑμῶν τὰ παραπτώματα αὐτῶν. Optime vero heic *Grotius* ſcripſit; *Aliter* ἀφίεσθαι *dicitur de Apoſtolis, aliter de Deo, nam alterum eſt in conditione, alterum in promiſſione. Remiſerunt Apoſtoli peccata, quoties aut profitentes fidem per Baptiſma receperunt in Eccleſiam, ut Act.* II. 38. 41. *aut quoties lapſos poſt ſeriæ pœnitentiæ teſtimonium receperunt in ſuam communionem* 2 *Cor.* II. 10. *Utrumque in interpretatione hujus loci recte conjunxit Cyprianus Epiſt.* LXXIII. *&c. Etiam apud Deum tales recipientur in gratiam, judicio ſcil. recte peracto, &c. Aut Baptiſmum non impartiendo, quippe incredulis, aut à communione arcendo, ut contumaces. Tertullianus; ſummum futuri*

futuri judicii præjudicium est, si quis ita deliquerit, ut à communicatione orationis & conventus & omnis sancti commercii relegetur &c. Etiam Deus tales à suo favore alienos habebit, &c. Quamquam immiscuerit ipse quædam Apostolis propria, quæ huc parum spectare existimamus; ab una parte, *hujus Remissionis visibile signum erat sanatio morborum qui ob peccatum inflicti erant*; & ab altera, *ejus rei signum erunt immissa cæcitas Act.* XIII. 11. *Diaboli in ipsos visibile dominium* 1 *Cor.* V. 5. 1 *Tim.* I. 20. *& mala alia.* Quibus posterioribus consonant ista *Cel. Ligtfooti* ad istud, ἄν τινων κρατῆτε κεκράτηνται; *Præter negativum quod in his verbis includitur, i. e. si non remiseritis, non remittentur, positivum etiam aliquid superadditur. Conceditur nempe iis.* I. *Potestas feriendi rebelles morte aut plaga aliqua corporali.* II. *Potestas tradendi Satanæ. Unde enim Petro authoritas feriendi tam ferali fulmine Ananiam & Sapphiram? Unde Paulo excæcandi Elymam, & tradendi Satanæ Hymenæum & Alexandrum, si non ex hoc diplomate? Christus ipse tale quid nunquam exercuit. Morte aut plaga corporali ne unum quidem afflixit unquam, sed mortuos aliquos resuscitavit, & afflictos corpore sanavit infinitos. A Satana quamplurimos eripuit, ne unum unquam ei tradidit. Ut hæc ergo præstarentur ab Apostolis, necesse erat ut singulari aliqua authoritate ab eo roborarentur, quam si non in hisce verbis, ubinam tandem invenies? Cum dotat ergo eos tali authoritate & potestate, qualem ipse nunquam exercuerat, non mirum si singularem & inusitatiorem donandi eam modum adhibeat, in eos scil. insufflando &c.* Dum idem ad *Remissionem* priorem disputaverat, tum potestatem hanc differre ab illa *ligandi & solvendi*, tum intelligendam esse de *prædicatione pœnitentiæ & remissionis peccatorum apud omnes gentes incipiendo ab Hierosolymis Luc.* XXIV. 46. subjiciens; *Nonne oriri ex iis Apostolis potuit hic scrupulus, itane? Remissio peccatorum Hierosolymitanis, qui manus suas commacularunt sanguine ipsius Messiæ? Imo, inquit ille, si quorum peccata vos remiseritis, remittuntur, coll. Luc.* XXIII. 34. *Et quonam tandem fundamento, qua fiducia potuerunt Apostoli Remissionem peccatorum iis prædicare, qui Dominum suum, Dominum vitæ, tam nefarie & crudeliter trucidaverant, si non authoritate aliqua à Domino suo peculiariter de illa re iis commissa?* In quibus ego vere nihil solidi reperio.

Uti-

Utique qualis intelligitur heic Remissio, talis & intelligi debet Retentio peccatorum, si partes oppositæ sint cohæsuræ. Nec potest major cogitari Scripturæ extenuatio, quam ut Remissio peccatorum trahatur ad Morborum immissorum Sanationem, quæ tamen ex illa nonnunquam fluxit sive naturaliter sive supernaturaliter, ita volente Deo; & quam ut ad judicia corporalia extra ordinem immissa, quæ pauca in Scripturis leguntur, referatur Retentio peccatorum, licet & illa inde sequi possint. Dum nec huc spectare *Traditionem Satanæ* alias late monstravimus *EXERC. TEXT. XLIV. Parte V.* atque de Potestate *Ligandi* & *Solvendi*, quam ille vult distinctam ab hac *Remittendi & Retinendi*, perinde egimus *EXERC. TEXT. XXXI. Parte V.* Ex quibus judicari poterit, an præ *Ligtfooto* rectius judicaverit *Hammondus*, heic contra *Seldenum* & alios defensus etiam à *Clerico*, acriter disputans; *Potestatem ligandi ac solvendi apud Matthæum, primum promissam Cap.* XVI. *deinde accuratius descriptam Cap.* XVIII. *potestate Clavium admittendique in Ecclesiam & ex ea ejiciendi, adeoque potestatem Excommunicationis, primo Apostolis traditam, deinde cum successoribus eorum Ecclesiæ Rectoribus communicatam, id ipsum esse quod nunc Christus Apostolis concedit, liquere potest vocibus* ἀφιέναι *&* κρατεῖν *quæ apud Matthæum*, (vitiose pro *Johannem*) *occurrunt. Si quid enim est inter ea discriminis, hoc unum est, quod* δέειν *ligare significat,* κρατεῖν *vero ligatum tenere æque ac ligare, qua notione* κρατέω *melius hic convenit quam simplici notione ligandi, quia ordo est hic inversus, &* κρατεῖν *retinere ponitur post* ἀφιέναι *remittere &c. Hoc levi discrimine agnito, in reliquis eæ voces sunt prorsus synonymæ, nam* ἀφιέναι *&* λύειν, *ubi de Remissione peccatorum dicuntur, significant tantum eorum condonationem &c.* Quid vero & illud est, quod *Ligtfootus*, potestatem remittendi peccata, generatim propositam absque ulla Judæorum speciali mentione, & quidem cum respectu ad *gentes omnes*, post initia Jerosolymitana secundum *Lucam*, unice vult referre ad Jerosolymitanos qui sanguine Messiæ manus suas maculaverant, quasi ad his prædicandum Euangelium gratiæ & salutis peculiariter per hæc Johannis verba instrui debuissent? Missis itaque his & similibus aliis, agnoscamus, non heic factam Apostolis novam plane vel promissio-

sionem, vel potestatem, sed renovatam & declaratam & confirmatam, per quam ipsi sic, certi modo redditi de Spiritus superventu super se, certi esse debebant porro & alios certos redderent, quod ipse Dominus, à quò missi & in cujus nomine loquerentur, secundum illorum Ministerium veracissimum & fidelissimum esset acturus ipse, in remittendis hinc & in retinendis inde peccatis quorumcunque hominum, tum credentium & resipiscentium, tum incredulorum & impœnitentium, secundum illud Christi ipsius, *Joh.* III. 16. ὁ πιστεύων εἰς τὸν υἱὸν ἔχει ζωὴν αἰώνιον, ὁ δὲ ἀπειθῶν τῷ υἱῷ οὐκ ὄψεται ζωὴν, ἀλλ' ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ μένει ἐπ' αὐτόν. Et quod perinde legitur, tanquam serius dictum *Marc.* XVI. 16. ὁ πιστεύσας καὶ βαπτισθεὶς σωθήσεται, ὁ δὲ ἀπιστήσας κατακριθήσεται. In quo ita implenda erant Vaticinia Vetera, *coll. Luc.* XXIV. 47. ut & ipsi ad Testimonium Jesu dandum post Spiritus Missionem magis incitarentur, & ad Fidem in Resuscitatum Dominum promptius alios permoverent per orbem omnem homines.

De qua pessime detorta contra Papistas disputatur.

XX. Non possum heic plane intactos prætermittere *Pontificios*, tantopere hoc loco abutentes ad suum *Pœnitentiæ Sacramentalis Tribunal* erigendum dicam an firmandum. Uti sic habet ipsum *Concilium Tridentinum Sess. XIV. Can.* 3. *Si quis dixerit, verba illa Domini Salvatoris, accipite Spiritum S. quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, & quorum retinueritis retenta sunt, non esse intelligenda de Potestate Remittendi & Retinendi peccata in Sacramento Pœnitentiæ, sicut Ecclesia Catholica ab initio semper intellexit, detorserit autem contra institutionem hujus Sacramenti ad auctoritatem prædicandi Euangelium, anathema sit.* Sicuti & in eodem amplius legitur; *Dominus tunc præcipue Sacramentum Pœnitentiæ instituit, cum à mortuis excitatus insufflavit in Discipulos suos, dicens, accipite Spiritum S. quorum remiseritis &c. Quo tam insigni facto, & verbis tam perspicuis, potestatem remittendi & retinendi peccata, ad reconciliandos fideles post Baptismum lapsos, Apostolis & eorum legitimis successoribus fuisse communicatam, universorum Patrum consensus semper intellexit.* Quin & pergit *Cap.* 5. *Ex institutione Sacramenti Pœnitentiæ jam explicata universa Ecclesia semper intellexit, institutam etiam esse à Domino integram Peccatorum Confessionem, & omnibus post Baptismum lapsis jure*

Divi-

Divino necessariam existere, quia Dominus noster Jesus Christus è terris ascensurus ad cœlos, Sacerdotes sui ipsius Vicarios reliquit tanquam Præsides & Judices, ad quæ omnia mortalia crimina deferantur in quæ Christi fideles ceciderint, quo pro potestate clavium remissionis aut retentionis peccatorum sententiam pronuncient. Constat enim Sacerdotes Judicium hoc incognita causa exercere non potuisse, neque æquitatem quidem illos in pœnis injungendis servare potuisse, si in genere dumtaxat & non potius in specie ac sigillatim sua ipsi peccata declarassent. Ex his colligitur, oportere à Pœnitentibus omnia peccata mortalia, quorum post diligentem sui discussionem conscientiam habent, in Confessione recenseri, etiamsi occultissima illa sint. Interim ipse *Card. Cajetanus*, apud adductas & levissime solutas *Objectiones*, *nihil hic dici de Confessione Sacramentali Peccatorum, nihil haberi de Confessione Auriculari, non præcipi hic ut quæramus Remissionem peccatorum à Ministris, &c.* cum scripserit ineptissime, *fateor Institutionem Sacramenti Pœnitentiæ hic haberi, non Præceptum;* notavit *Corn. à Lapide* cum aliis, esse hunc *Errorem*, qui *post Concilium Tridentinum* demum factus *sit Hæresis*. Et si lubet audire hujus *Jesuitæ* argumenta contra *Calvinum*, de prædicatione Euangelii dictum hoc Christi exponentem; attendite quæso, ut rideatis. *Nemo non videt, hanc expositionem esse contortam, violentam, ineptam, & ridiculam. Nam sic non Apostoli, sed ipsi credentes quasi judices credendo per fidem suam sibi ipsis remitterent peccata, quod est absurdum, nemo enim se ipso superior aut sibi ipsi judex est ut sibi peccata remittat. Secundo hæc duo, scil. prædicare Euangelium & remittere peccata sunt plane diversa & disparata &c. remittere enim peccata est actus judicialis. Tertio Euangelium omnibus est prædicandum, hæcque Calvini absolutio omnibus etiam impiis dari potest. Christus autem non omnibus vult peccata remitti, sed aliquorum peccata jubet retineri, &c. Quarto, quia Christus jam ante potestatem prædicandi clare dederat Apostolis, eosque ad prædicandum miserat Luc.* XI. *imo eis mandatum dederat prædicandi ubique Matt. ult. & Marc. ult. Quorsum igitur hic illud verbis tam obscuris & inintelligibilibus repeteret?* Ad quæ nos hoc jure prænotamus, quod de Prædicatione Euangelii nos loquentes hoc loco, minime excludamus verorum & à Domino institutorum Sacra-

 men-

mentorum seu Baptismi & Cœnæ Administrationem connexam, cum horum Admissione & aliorum Exclusione necessaria. Sed & porro notamus; *primo*, per Fidem necessariam in Credentibus remissionem nacturis ad Prædicationem aliorum hos minime ipsos converti in Prædicantes Dei ipsius nomine, etiamsi horum felix successus quoad Remissionem à credentium opere pendeat; *secundo*, Prædicationem & Remissionem differre in phrasi, sed non admodum in re, & Remissionem hanc Ministrorum non licere absolute vocare Actum Judicialem ipsorum; *tertio*, per Euangelium cum connexis neutiquam absolvi posse aut debere omnes, sed solos credentes, cum aliorum declarata damnatione; *quarto* tandem, prædicationem quidem antea fuisse demandatam Apostolis, sed nondum adhuc *ubique*, quod tanquam serius factum exhibent etiam *Matthæus & Marcus*, nec obstare quidquam quo minus idem Mandatum prædicandi sit renovatum, etiam per alias phrases, non quidem obscuriores, sed efficaciores forte. Sed nunc ostendant nobis *Papistæ*; ubi heic compareant vel Nomina vel Sacramenti veri Requisita, inprimis Signum Substantiale & Visibile, quale nullum sane deprehenditur in Pontificiæ Pœnitentiæ actibus tribus recenseri solitis; ubi heic in peccatorum Remissione vel Retentione ulla sit restrictio ad Peccata, sive omnia sive mortalia, Fidelium, & quidem post Baptismum commissorum; ubi heic Peccatorum horum singulorum Confessio Auricularis vel exigatur vel doceatur; ubi heic Pœnarum fiat mentio, quibus pro peccatis suis declaratis satisfacere Deo debeant absolvendi vel absoluti; ubi denique, ut alia nunc mittam, potestas Discipulis detur heic peccata judicialiter & autoritative remittendi, vel retinendi, in Sacramento speciali, quæ semper manebit utique Ministerialis & Declarativa, nec firmanda Divino judicio, nisi rite sit facta & conditiones necessario in absolvendis adsint coram Deo ipso, secundum illud Pauli *Act.* XIII. 38. 39. γνωστὸν οὖν ἔστω ὑμῖν ἄνδρες ἀδελφοὶ, ὅτι διὰ τούτου ὑμῖν ἄφεσις ἁμαρτιῶν καταγγέλλεται, καὶ ἀπὸ πάντων ὧν οὐκ ἠδυνήθητε ἐν νόμῳ μωσέως δικαιωθῆναι ἐν τούτῳ πᾶς ὁ πιστεύων δικαιοῦται. Nec est cur non pro nobis, utique magna ex parte, laudemus verba *Bern. Lamy*; *Quorum remiseritis peccata, inquit Christus, id est, judicaveritis*

tis esse remittenda, verbisque ipsis remiseritis, postquam cognoveritis eos pœnitentia duci, peccata remittentur eis, etiam apud Deum tales recipientur in gratiam, judicio scil. recte peracto, & quorum retinueritis, testando scil. quod retineantur, quos scilicet repuleritis à remissione quia non ea dignos, retenta sunt, Meo Patrisque judicio maneant peccatis suis obnoxii, Quando tamen vult videri simul, *Heterodoxos, qui Ecclesiam Catholicam accusant, sibi jus Divinum arrogare,* verbis *Ambrosii* confutare, tanquam *mandatis resistentes*, quibus ipsi *obtemperent* scilicet!

XXI. Ad rem nostram redeuntes, considerare adhuc debemus hujus Dominicæ *Apparitionis Tempus*; quod *Marcus* designavit per ὕστερον, *Johannes* per ὄσης ὀψίας, τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ τῇ μιᾷ τῶν σαββάτων, & *Lucas* per ταῦτα αὐτῶν λαλούντων. Ex quarum phrasium diversarum collatione clarissimum est, illud *Marci* ὕστερον, quod per *novissime* reddidit *Vulgatus*, atque *Beza* per *postremo*, intelligendum neutiquam esse absolute, quasi *Comparativum* esset positum *pro Superlativo*, dum utique Johannes aliam secundam *post Octiduum* Apparitionem Christi apud Apostolos habet *vers.* 26. imo & tertiam *Cap.* XXI. 1. 14. sed restricte ad illum Primum Diem, & comparate cum aliis Apparitionibus à *Marco* memoratis de Maria Magdalena de qua dixerat πρῶτον *vers.* 9. & dè Discipulis Emmaunticis, apud quos addiderat, μετὰ ταῦτα *vers.* 14 In quam rem noster *de Dieu* annotavit; *Erasmum* vertisse *postea*, ὕστερον *enim non semper postremo*, sed & sæpe *deinde, postea, significare, ut Matt.* XXI. 32. *Joh.* XIII. 36. *Hebr.* XII. 11. *Matt.* IV. 2. *& alibi.* Nec aliter *Grotius*; Ὕστερον *non est postremo, sed deinde, Thucydides* μικρὸν ὕστερον *dicit, Plutarchus* ὀλίγον ὕστερον, *cum quid volunt paulo post factum significare. Ego totus assentior referentibus hæc Marci verba ad eandem historiam quæ est apud Lucam* XXIV. 36. *Quare* ὕστερον *hic parvi temporis intervallum significat, ut Matt.* IV. 2. *aut idem est quod* αὖθις, *ut interdum sumi solet.* Dum minus necessaria & apta esse puto, quæ heic annotavit prolixius *Beza*; *Erasmus postea*, μετέπειτα. *Ita enim alium nodum solvit quem nectit Augustinus Lib. III. de Cons. Euang. Cap.* 25. *Nam existimat hæc evenisse antequam appareret Christus ad Mare Tiberiadis, sicut refert Joannes, & ideo quærit qua ratione hæc Apparitio dici possit postrema. Respondeo,*

Apparitionis hujus Christi Tempus annectitur.

 Mar-

Marcum summo judicio, ut brevitati studeret, declarationem resurrectionis Domini in tres veluti partes distribuisse. Primum enim narrat quomodo Mulieribus apparuerit, quod quidem non semel factum fuisse ex aliis Euangelistis intelligitur. Marcus vero hæc omnia in unum velut corpus conjungit. Deinde exponit, quomodo eodem die fuerit duobus illis conspectus, qui rus ibant. In postrema demum parte commemorat, quomodo Discipulis apparuerit, incipiens à prima illa apparitione quæ facta est eo ipso die quo resurrexit, quam aliæ postea multæ consecutæ sunt. Sed eas omnes rursus in unam velut historiam contrahit. Ideoque postremam hanc Apparitionem vocat, quæ ab ipso Die Resurrectionis ad Ascensionem ipsam porrigitur, ut liquet ex versiculo 19. Eandem prorsus rationem sequitur Lucas postremo Capite, in quo ita connectit primam illam Apparitionem cum Postrema, ut nisi quis hoc quod dixi consideret, sit existimaturus Dominum eo ipso Die quo primum apparuit Discipulis, id est, quo resurrexerat, in cœlum assendisse, cum dies quadraginta intercesserint, ut ipsemet refert Act. 1. 3. Utique hoc mihi parum fit verisimile, quod ὕϛερον heic non tam spectet ad Tempus rei gestæ, quæ immediate subjicitur, quam ad Ordinem & Seriem narrationis gestorum variorum post alia præmissa, tam Die eodem primo Resurrectionis quam aliis variis temporibus & vicibus; dum longe simplicius videtur & aptius, ut apud illud *vers.* 15. καὶ εἶπεν αὐτοῖς, *& dixit illis*, subintelligamus, etiam alio tempore, nec non apud istud *Lucæ vers.* 50. ἐξήγαγε δὲ αὐτοὺς, *eduxit autem eos*, deinde alio tempore eis præsens. Apud *Johannem* res clara est, quod *illo Die primo illo Sabbatorum*, quo resurrexerat & Mariæ apparuerat Jesus, (non adeo *septimo die post Pascha* demum uti sic scribentem *Grotium ad vers.* 19. fateor me non intelligere,) contigerit hæc illius apud Discipulos Apparitio, quam & altera *post Dies octo* secuta est *vers.* 26. & quidem οὔσης ὀψίας, *cum sero* apud *Vulgatum*, vel *vespera, esset* apud *Bezam*. Dum magis adhuc Tempus determinavit *Lucas*, ταῦτα αὐτῶν λαλούντων, *illis hæc*, non *locutis*, quod iterum majorem haberet latitudinem, sed *loquentibus*, quod ad præsentissimam reversorum Emmaunticorum locutionem ad Discipulos nos ducit, adeoque omnino ad seram plane vesperam Primi illius Diei cum nocte proxime jam permutati,

mutati, ut ad Secundum etiam referri posset quadantenus, secundum computationem Judaicam ab occasu solis. Et merito *Clar. Vossius* tribuit *spissum errorem* eis, qui censent ex illo ὕϛερον apud *Marcum*, hanc fuisse *apparitionem novissimam*, *contigisseque ipso Ascensionis Die.*

XXII. Conclusio nostra rursus est, de Dominicæ Resurrectionis Certitudine immota, tanquam quæ constitit non modo Discipulis inferioris ordinis, sed & *Apostolis* ipsis congregatis simul cum aliis, per *Apparitionem* hanc illustrem, ad oculos & aures & manus eorum, quidni dicam & ad gustum? eamque Die Eodem, satis mirabilem, ubi fores erant clausæ; & diuturnam; in qua eos ad & per *Scripturas Propheticas* duxit ipse, ab ipso in rem illam laudatas & expositas decenter; & Mandatum dedit de se Testandi, cum Promisso maximo Spiritus à se mittendi, qui & eis in Pentecoste contigit, atque Confirmandi prorsus ea quæ ipsi de Remissione & Retentione Peccatorum suo erant nomine prædicaturi, per quæ ipsi dubitationes superarunt priores. Quæ brevis est dictorum summa, nullam in se rationem ἀπιϛίας complexa.

Conclusio pro Resurrectionis Christi Veritate certa ex ea.

CAPUT DUODECIMUM.

Quo Altera post Octo Dies apud Apostolos Apparitio Christi Redivivi explicatur.

Cum Die Primo Illo Resurrectionis Dominicæ, quo certissime Ter apparuit Jesus, tum Mulieribus, tum Duobus, & Pluribus etiam simul repertis Discipulis, non cessavit hæc Domini gratia, sed & Repetita illa fuit solenniter apud Apostolos, secundum solius quidem *Johannis*, sed expressissimam hujus narrationem, quæ est *Cap.* xx. *vers.* 24—29. Ubi notari debent I. *Apparitionis* ejus *Occasio*, data à *Thoma*. α. Primum *Absente vers.* 24. & hinc *Incredulo* consequenter prorsus *vers.* 25. β. Dein *Præsente vers.* 26. II. Ejusdem *Modus*, quo α. *Se sistit* Apostolis *vers.* 26. β. Et cum *Thoma egit* speciatim, tum per *Sermonem ad eum vers.* 27. tum per *Responsum*

Textus Johannis Analysis, quo Altera Christi apud Apostolos Apparitio memoratur.

ab eo acceptum *verſ.* 28. tum per *Concluſionem ad illud*, *verſ.* 29. III. Et denique *Tempus*, quo hæc contigit.

Ejus Occaſio data à Thoma.

II. *Occaſionem* nempe hujus Alterius Apparitionis Chriſti, apud Diſcipulos ſuos congregatos, dedit *Thomas*, qui antea priori vice *abſuerat verſ.* 24. & hinc *credere* reliquis *non* voluit vel potuit *verſ.* 25. ſed deinde apud Diſcipulos fuit *præſens verſ.* 26. Nomen Viri erat *Thomas*, qui præterea deſcribitur ut *Unus ex Duodecim*, & ut *Didymus* etiam *dictus*. Exponit prius illud *Hieronymus de Nom. Hebr.* bifariam, *Abyſſus*, *vel Geminus*, & inverſo ordine *Geminus vel Abyſſus*. Apud *Hillerum* lego; θωμᾶς *i. e. Geminus*, *Græcis idem quod* θωμάσιος, *Admirandus*, *caſu factum quod eodem quoque ſono refertur Chaldaicum nomen Thomas*. Quod poſterius ſpectare videtur ad θαυμάσιος, & forte ad תמה/ Hebræo-Chald. Syriacum, *mirari* vel *obſtupeſcere*; dum notio *Abyſſi* eſt ex תהם. Sed longe communior eſt origo nominis à תאם *gemello*, quam & veriorem eſſe concludas ex ejus heic & alias *Joh.* XI. 16. XXI. 2. addita explicatione per Δίδυμον Græcorum, quod utique apud hos *gemellum* ſeu *geminum* deſignat. Vix enim credi poteſt, alterum hoc nomen, quo ille *dictus* perinde fertur & dicitur à Johanne pluſquam ſemel, illi datum fuiſſe per meram alluſionem nominis cognati alterius apud Hebræos cujus illa foret notio. Unde vero & quo ſenſu ille *Gemellus* ſit appellatus, minus conſtat, quod ſimpliciſſime deducas forte à Conditione Nativitatis ipſius. Dum pro alluſionibus magis valere poſſunt, quæ de illo tanquam una vel alia vel varia ratione *Duplici*, vel etiam *Dubio*, cogitentur etiam cum reſpectu ad præſentem ejus Incredulitatem. Nec indignum hoc eſt, quod cum aliis multis heic notavit *Doct. Ligtfootus*; *Lexicographum hic non agit Euangeliſta*, *ac ſi Nominis Hebræi ſignificationem Græce reddere vellet*, *ſed docet eum*, *qui inter Hebræos vocatus eſt Thomas*, *inter Græcos vocatum fuiſſe Didymum*, *quod ejuſdem ſignificationis. Non erat alius inter Duodecim Apoſtolos de quo ſic dicitur. Simon quidem vocatus eſt Petrus*, *quæ revera erant Duo Nomina*, *ſic & Nathanael dictus Bartholomæus*; (eſt hæc conjectura quam dedit ad *Matt.* x. 3. Nathanaelem volens dictum *Nomine Proprio*, & Bartholomæum *paterno* q. בר תלמי *filium Tulmai*;) *aſt Thomas & Didymus non erant Nomi-*

mina Duo, sed Nomen Unum prolatum duabus linguis. (Quo pacto idem Simon dictus Cephas & Petrus *Joh.* 1. 43.) *Forsan natus est Thomas in loco aliquo ubi habitabant & Judaei & Graeci, qualis erat regio Decapolitana, atque inde à Judæis Hebræo suo nomine appellatus, à Græcis Græco.* Fuit autem ille non ex Discipulis latius dictis, sed *ex Duodecim illis* Apostolis primi ordinis, *Unus*, non tamen primus, sed inter medios nominatus *Matt.* x. 3. *&c.* De eo non est ut adducamus seu traditiones incertas seu fabulas Veterum, sed tangimus potius ea quæ *Johannes* ipse reliquit specialia *Cap.* XI. 16. & *Cap.* XIV. 5. Priori loco fertur ille *dixisse condiscipulis*, ἄγωμεν καὶ ἡμεῖς, ἵνα ἀποθάνωμεν μετ' αὐτοῦ, *eamus & nos ut moriamur cum eo*, sive Lazaro mortuo, sive Domino ad Lazarum vocato. Quod verbum à quibusdam trahitur ad magnam ejus laudem. Uti sic *Magdeburgenses Centuriatores* scribunt; *Magno eum amore erga Christum & præclara fide arsisse, vel hæc ejus vox testatur, quod Christo significante se in Judæam iturum ad Lazarum defunctum, Thomas cohortatus suos Condiscipulos inquit &c. Videbantur enim alii ab ea profectione abhorrere ipsumque Dominum cohortari, ne se in periculum conjiceret eo quod Judæi insidias ei struerent.* Alii tamen opprobrium ejus haud parvum in illis verbis reperiunt, quibus & *Grotius* se junxit, scribens; *Thomam ideo nominaverat Johannes, quod infra ostensurus esset ejus in credendo tarditatem, cujus jam nunc indicium dedit: perinde enim est quasi dicat, eamus sane ut Lazarum jam mortuum sequamur, quid enim aliud speremus? Meminerat periculi, in quo nuper fuerat Dominus Hierosolymis, unde Bethania modicum distabat, quod hac ipsa de causa mox exprimitur.* Tradit & utramque illam sententiam *Erasm. Schmidius*; *Verba hæc Thomæ diversimode accipiuntur à diversis. Alii ex* πληροφορίᾳ *fortitudinis dicta accipiunt, ut sit sensus, quum suscipere iter periculosum velit Jesus, non est æquum à nobis eum deseri. Itaque proficiscamur & nos una cum ipso, atque adeo mortem appetamus. Quæ est oratio viri fortis & sinceri amici. Alii, inter quos est Theophylactus, negant hoc confidentiæ esse dictum, & ait tristitia potius ac metu expressum esse, ut quasi* εἰρωνευόμενος *hoc dixisse videatur, desipiamus igitur nos, & periculum mortis subeamus cum eo, qui adeo parvi facit suam vitam. Atque ita putat eum voluisse*

luisse cæteros quoque à societate itineris illius deterrere. Sicut hæc exponit Camerarius. Ex quibus duabus sententiis, subjicit ipse, *neutra quidem in Articulum aliquem Fidei impingit, sed tamen prior videtur mihi quidem, salvis aliorum judiciis, præferenda, quum probabile sit Petrum hujus exhortationis Thomanæ memorem postea Joh.* XIII. 37. *ita præsumpsisse*, τὴν ψυχήν μου ὑπὲρ σοῦ θήσω. Ego tamen ex adverso vix dubitem, quin posterior sententia sit longe verior; tum ex præcedenti verbo Discipulorum ad illud Jesu de redeundo in Judæam *vers.* 7. 8. ἔπειτα μετὰ τοῦτο λέγει τοῖς μαθηταῖς, ἄγωμεν εἰς τὴν ἰουδαίαν πάλιν, λέγουσιν αὐτῷ οἱ μαθηταί, ῥαββί, νῦν ἐζήτουν σε λιθάσαι οἱ ἰουδαῖοι, καὶ πάλιν ὑπάγεις ἐκεῖ, tum ex collato promisso Christi *vers.* 11. λάζαρος ὁ φίλος ἡμῶν κεκοίμηται, ἀλλὰ πορεύομαι ἵνα ἐξυπνίσω αὐτόν. Per hoc enim postremum cum sic satis jussus esset cogitata de periculo mortis Christi & suæ accelerandæ deponere Thomas, & credere ac sperare felicem itionis successum, ipse per modum sarcasticæ indignationis dixit ex adverso, *eamus & nos*, quando ita vult Jesus, nec patitur se avocari à proposito suo, *ut cum illo moriamur*, præter quod nihil ipsi vel nobis ab hoc itinere exspectandum est. Dum alia plane est Connexio dicti Petrini *Joh.* XIII. 37. quod haberi debere pro fructu horum verborum Thomæ dicitur sine ulla veri specie. Alter textus *Joh.* XIV. 5. exhibet nobis Thomam eundem, Domino ad Discipulos dicenti, *& quo abeam nostis & viam nostis*, respondentem, *Domine, non scimus, quo abeas, & quomodo possumus scire viam?* quæ non video quomodo in laudem ejus trahi possent, vel in se, vel in oppositione illa adversus Domini ipsius verba. Unde sunt illa *Grotii*; *Thomas cæteris tardior ad res fidei, Thomas sive ingenii tarditate sive mœstitia impeditus non intellexerat quid Jesus significaret, ac proinde de se conjecturam faciens nec cæteros intellexisse existimabat.* Hic nempe est ille *Thomas*, qui post data etiam antea ista imbecillitatis suæ humanæ indicia nunc non tantum eodem morbo cum aliis Apostolis laborat, sed & præ reliquis hujus magnitudinem ostendisse deprehenditur palam.

Qui antea non erat cum Discipulis, adveniente ad illos Jesu.

III. Primum, quod de eo heic narratur, est ejus *Absentia* à reliquis congregatis Condiscipulis suis; namque οὐκ ἦν μετ' αὐτῶν ὅτε ἦλθεν ὁ Ἰησοῦς, *non erat cum eis quando venit Jesus vers.*

24.

24. Quod nos reducit ad illustrem Apparitionem Jesu priorem apud Discipulos Vespera Primi Diei Septimanæ, quam modo exposuimus *Cap. XI.* sive illud, *quando venit Jesus*, paulo strictius lubeat accipere de eo Momento, quo venit primum, sive de Vespera illa tota qua venit. Utique cum ad suos veniret, & consequenter eis adesset Jesus, hic Thomas *cum eis*, in illorum cœtu adeoque loco illo eodem, *non erat*; sive ante adventum inde digressus, quod putarunt aliqui propter *Undecim* à Luca nominatos *vers.* 33. sive nec antea illis tum præsens, qui à numero reliquorum Collegarum post Judam integro vocentur *Undecim*. Quænam, rogant Interpretes, Caussa istius Absentiæ? Non sane institutum protinus relinquendi Apostolos; cujus nullum est indicium prorsus, hinc nec fingendæ in ipsius opprobrium nimium, quasi imitatoris Judæ. Et potuit heic locum habere; vel Negotium aliquod Domesticum quod curaret, de quo cum aliis loquitur *Grotius* tanquam *occupatione credibili*; vel aliquod proprii Corporis, aut Animi etiam, impedimentum. Sed fecit dudum Incredulitas ejus magna deinde narrata, ut ad Infirmitatem ejus hanc etiam Absentiam retulerint facile quidam. Inter quos *Cel. Ligtfootus*; *Fugerant omnes Discipuli, & dispersi sunt, cum prehenderetur Christus Marc.* XIV. 50. *excepto Petro & Johanne. Hinc vers.* 2. *hujus Capitis dicitur, quod Magdalena venit ad Petrum & alium illum Discipulum quem amabat Jesus; nam novit ea ubi hos inveniret, non ubi reliquos. Dissipati ut videtur egerunt Sabbatum; ast audito tandem Dominum resurrexisse, incipiunt se ipsos iterum consociare. Ast adhuc non ad eos se receperat Thomas, atque abfuisset Petrus etiam, nisi viso Domino rediisset Emmaunte.* Quæ non sunt nisi conjecturæ audaciores, huic Viro satis familiares. Qualis etiam est illa aliorum, magis tamen forte verisimilis; *Mulieribus rem nunciantibus aliqua audivisse Thomam, sed præ Incredulitate recessisse, deliramenta esse putantem &c.* Interim acquiescere nos in hoc casu possumus apud *Negligentiæ*, seu gravioris seu levioris, culpam aliquam, cujus se reum fecerit Thomas. Cui & propterea non contigit simul cum aliis Discipulis videre Dominum Redivivum, ad fidei & gaudii sui plenitudinem eandem. Quia autem in illa Apparitione priori Christus cum Inflatu creditur à mul-

tis Spiritum Discipulis dedisse, hinc rogat *Ligtfootus*; *Num isto Dono & Privilegio privatus sit Thomas per absentiam?* Et respondet; *Minime arbitror, nam Privilegium illud erat commune privilegium Apostolatus, & peculiare Apostolis, & quamvis propter absentiam poterat eo caruisse, propter Apostolatum non potuit. Paulus longissime absens cum hæc fierent, & ab Apostolatu & à Professione Euangelica, cum tamen factus est Apostolus, idem sortitur privilegium.* Quæ responsio quoad rem principalem est optima; dum tamen hoc simul agnoscendum foret, in Accepto Spiritu Sancto, si ille ipso absente datus hic fuisset, illum posteriorem utique fuisse, cum non daretur hoc tempore absenti & non inflato à Domino. Piam heic etiam judicamus observationem practicam, de non negligendis facile Conventibus Fraternis Christianorum, apud quos Christus præsentiam suam singularem promisit *Matt.* XVIII. 20. *&c.*

Et hinc quam maxime Incredulus præ iis quorum testimonium non admittebat.

IV. Officium autem suum cum in Socium Absentem non negligerent consequenter *Discipuli alii*, qui præsentes fuerant, sed prima occasione quæsita ad hoc *illi dicerent*, gratiam sibi factam narrantes ad Dei gloriam & illorum ædificationem fraternam, *coll. Psal.* LXVI. 16. *&c.*, ipsi nos & omnes simul, *Dominum*, ex morte redivivum, *vidimus*, adeo oculis nostris, dum & audivimus & palpavimus quoque, ut de ipsius Resurrectione amplius nobis, imo ne tibi quidem, dubitare liceat, tradita simul tota rei gestæ historia, notante etiam *Grotio*; ille tamen, uti fuerat antea, ita & nunc mansit non dubius, sed incredulus valde. Atque hinc *illis*, narrantibus læte, pro responso, *dixit*; *Si non videro in manibus ejus typum clavorum, & digitum meum in typum clavorum conjecero, & manum meam in latus ejus conjecero, neutiquam credam*, ὐ μὴ πιςεύσω. Scilicet Visum & Tactum Redivivi Jesu voluit curatissimum, pro quali illum Condiscipulorum hactenus non habebat, potius putans illos nimis leviter hac in re agentes vel specie externa vel imaginatione sua deceptos fuisse. Et ad illum spectabat admodum *Clavorum*, per quos Cruci affixus fuerat sive tres sive quatuor, in totidem manibus & pedibus perforatis singulos, *typus*, seu *vestigium*, uti habet *Beza*, seu *figura*, uti est apud *Vulgatum*, aliis & ab ævo legentibus *fixuram*, ex monitione *Bezæ* ad hoc laudantis *Trapezuntium in Cyrillo*, atque loco altero apud eundem

dem

dem *locus*, quasi pro τύπον legisset forte τόπον, *in ejus manibus*; & simul ejus *Latus*, quatenus hoc lancea perforatum erat in Cruce ad mortis certitudinem sine crurifragio *Joh.* XIX. 33-35. Quamobrem voluit non tantum *videre* illum typum, sed & sentire eundem, *digito* quidem *injecto* in typum minorum vulnerum, sed *manu* conjecta in vulnus majus lateris. Quod non tantum optavit, ex narratione Apostolica de eo quod ipsis jam contigerat, sed adeo contumaciter voluit, ut dicat, *se* cæteroquin *crediturum minime*, tam illorum Narrationem, quam Rem ipsam narratam, adeoque Domini ipsius Resurrectionem, de qua heic potissimum agitur. Quæ fuit vere Incredulitas, non tantum negativa, sed & positiva; & si ita dicere liceat insana prorsus, non minus adversus Deum veracissimum, & Dominum infallibilem, quam adversus ejus Ministros Angelos & Homines, quorum pietatem sic satis exploratam habebat. Non orta utique ex tristitia propria, quod ipse non adfuisset; sed ex rei narratæ difficultate magna, tantum non imperceptibili, hinc non sperata, & ex minori æstimatione sociorum, & ex superba de se persuasione, quasi cui licet absenti Christus etiam tum apparuisset. Et quam erat illa inexcusabilis, tam vana illa conditio proposita, ubi Signa illa Vulnerum ne quidem erant necessaria in eodem Corpore, incorruptibilitate gloriosa donato, sed retenta tantum ad convictionem majorem Discipulorum. En quousque prolabi queant Discipuli Domini; & quorsum ducat Natura hominis Corrupta, ut verissima & certissima, quæ ipsi sensu vel & mente sua non percipiunt satis, non admittant, sed repudient proterve & contumaciter, contra omnes sæpe monitiones & convictiones, humanas & Divinas.

V. Nondum tamen à Jesu & Fide in eum plane excidit Thomas, unde nec se Discipulorum Societati plane subduxit, sed cum deinde *ejus*, Jesu Redivivi, *Discipuli*, reliqui inprimis Duodecim sive Undecim noti & spectabiles præ aliis, *essent intus*, *iterum*, uti vice priori *vers.* 19. fuit *& Thomas cum iis*, seu inter eos præsens. Ubi illud ἔσω, *intus*, nos ducit, non tantum ad intra urbem, sed & domum, & conclave; ubi simul erant abditi, *foribus* etiam *clausis*, uti antea ad communem securitatem. Sicuti notavit heic *Schmidius*; Ἔσω & ἔσω

Attamen illis se deinde iterum junxit.

Adverbia Loci ſunt, ſignificantia modo in loco, ut hoc ipſo loco, in conclavi nempe domus illius, ubi fuerant etiam ante octiduum, coll. Act. v. 23. 1 Cor. v. 12. &c. modo in locum, intro, coll. Matt. XXVI. 58. &c. Cauſa clauſarum januarum ἀπὸ κοινȣ̃ *huc referenda eſt ex verſ. 19. &c.* Ad qualem repetitam congregationem Diſcipulos duxit mutuus Amor, juxta illum Chriſti Redivivi, & Dei illum excitantis, pellens ad mutuam excitationem ſpiritualem & fidei conſervationem. Dum de Thoma præſumi non male poterit, quod ad congregationem cum aliis repetitam hi ipſum ita ſine animi abalienatione impulerint, ut ipſe etiam ſe huc motus manu Divina compoſuerit, forte incredulitate paulatim cedente exſpectans, ut altera vice Jeſus ſe apud eos ſiſteret benevole, atque ipſe quamquam ſerius eandem cum reliquis gratiam à Domino obtineret. Quo modo certe ad Officium noſtrum præſtandum redire decet quantocyus, quando illud neglaximus antea; inprimis vero ad Cœtus ſacros veniendum eſt iis, qui fidei & gratiæ Divinæ augmentum deſiderant ſeriò.

Quando Jeſus ſe præſentem ſtitit, cum ſalutatione ſolita.

VI. Et quid jam fecit Jeſus? Idem quod antea. *Jeſus enim venit*, etiam nunc uti antea, *& in medio conſtitit, & dixit, pax vobis! verſ. 26.* Quæ cum ipſiſſima ſint verba antea lecta *verſ.* 19. heic nulla illuſtratione nova opus habent, poſt eam quam dedimus *Cap. XI.* §. *IV.* Exemplum hoc eſt illuſtre συγκαταβάσεως, uti vocavit *Grotius*; in qua certe ſummam ſuam gratiam oſtendit Thomæ incredulo, & omnibus reſipiſcentibus atque Eccleſiæ ſe decenter jungentibus ſpem ejuſdem obtinendæ facit certiſſimam. Et lubuit Domino ita apparere Diſcipulis ſimul congregatis potius quam ſingulis atque Thomæ, ut id non contingeret ipſi ſolitario ſed apud alios, qui de eadem cum eo gratia iterum participarent, teſtesque eſſent gratiæ ipſi ſingulariter factæ, ut non dicam de ſpeciali Redargutione quæ apud omnes fieri debebat adverſus quos etiam deliquerat. Erat certe converſatio Chriſti non jam cum Diſcipulis continua uti ante, ſed per intervalla arbitraria convenienter ipſius incorruptibili gloriæ & illorum infirmitati reliquæ.

Mandatum Chriſti ad Thomam de

VII. Incipit ad hæc Jeſus ſpecialem *cum Thoma*, apud ſocios præſente nunc, *Tractationem verſ. 27.* εἶτα λέγει τῷ Θωμᾷ, φέρε

se probe contrectando, & sic dignoscendo.

φέρε τὸν δάκτυλόν σου ὧδε &c. καὶ μὴ γίνου ἄπιστος, ἀλλὰ πιστός, *deinde*, vel *postea*, non alio plane sed hoc ipso tempore post apparentis Jesu salutationem communem, *Thomæ*, illi adeo incredulo Discipulo, *dicit*, ipse Jesus, quid fieri ab ipso deberet modo antecedenter, & mox consequenter. Antecedens est istud, ut *suum digitum*, unum vel plures, quibus tangere palpare & apprehendere nos solemus objecta quæ id patiuntur, *huc*, ad Jesum manus extendentem, *ferret*, seu deferret, perferret, admoveret, vel *inferret*, secundum *Vulgatum & Bezam*, atque simul *ejus manus*, cum signis clavorum reliquis, ita palparet, ut & *videret*, seu animadverteret communiter, seu oculis suis ex propinquo contemplaretur. Perinde, ut *suam manum* integram similiter *ferret*, huc ad ipsum, ubi jam pro Græco eodem φέρε est *adfer* apud *Vulgatum*, & *profer* apud *Bezam*, atque *in ejus latus*, unum potius quam utrumque lanceæ militari confossum in cruce cujus vestigium sic deprehendere liceret, ipse *conjiceret*, per verbum βάλε, quod antea bis adbitum fuit *vers.* 25. Apud quas voces non est ut multum hæreamus, & monstremus etiam, quo pacto passim apud quosvis scriptores verba humanorum sensuum singularium permutentur inter se, & ad significandas Mentis operationes transferantur, vel & *videre* ad tactum applicetur, quod heic fieri nulla necessitas est ut dicamus. Enimvero liquet, in his Domini verbis ita spectari ad priora Thomæ *vers.* 25. quibus ille suam illic declaravit incredulitatem, ut sic ostendat Dominus se eadem Thomæ verba probe habere cognita, & mirari magis cum displicentia quam probare. Ita autem loquitur ipse; non jam per *Concessionem* meram, significans id ipsum posse nunc agere si velit, sed & per *Jussionem*, notans nunc oblatam occasionem ab ipso esse amplectendam, ad excutiendam hoc modo Incredulitatem scilicet. Quæ admiranda prorsus est Domini συγκατάβασις; qualem ille etiam ostendit in suos communiter haud exiguam, quando per Sacramenta instituta in Ecclesiæ suæ usum Euangelii sui verbum confirmat & obsignat illis. Quamquam vero fieri forte potuisset, ut pudefactus Thomas per hoc tam liberale Domini sui verbum absque illo contactu nunc credidisset prompte, in Dictis Domini acquiescendo; nulla tamen est ratio quæ nos huc cogat ut ita

con-

contigisse statuamus. Quin longe facilius est, ut ex Dominico mandato, collato cum præcedenti Thomæ Incredulitate professa, colligamus, eum ita egisse uti illi heic concessum & mandatum fuit. Sicuti & *Grotius* scripsit; *Omnino quod jubet Christus fecisse Thomam puto & tum exclamasse. Et huc referam illud* 1 *Joh.* 1. 1. ὃ ἐθεασάμεθα, καὶ αἱ χεῖρες ἡμῶν ἐψηλάφησαν. *Tertullianus adv. Praxeam, Ipse & auditus & visus, ne phantasma crederetur, etiam contrectatus.* Enimvero cum signa Vulnerum huc usque Christus sua quinque potius quam sex retinuerit Christus, ad Discipulorum modo convictionem, magis quam ad suam gloriam; nescio quo pacto hinc cum aliis *Vossius* elicere tentet, *Martyribus partes quidem resectas redditum iri, ne quid sit monstrosi, attamen conspicuas fore cicatrices ac indicia quædam Martyrii quo fuere affecti.*

Ne esset Incredulus, sed credens.

VIII. Consequens Mandati pars est magis Principalis illa, καὶ μὴ γίνου ἄπιστος, ἀλλὰ πιστός, *& noli esse incredulus, sed fidelis,* apud *Vulgatum, & ne esto incredulus, sed credens,* apud *Bezam, &c.* In his verbis non est dubium quin id contineatur, ne rejicias, vel dubites, sed credas, ipso actu, uti & hoc exigit Euangelium passim. Sed plus sic dicitur præter Actum transeuntem, nempe Habitus ipse ita agendi constans, unde homines denominari communiter solent, tanquam *Credentes & Increduli, coll.* 2 *Cor.* VI. 14. 15. *&c.* æque quam sapientes, sancti, justi, boni, liberales, &c. Et quando jam *esse* jubentur tales, spectatur præcipue ad Conditionis istius Veritatem, Domino exploratissimam, attamen & simul ad ejus Demonstrationem necessariam per dicta & facta convenientia. Imo quando imperatur hoc homini, non habet hoc jam rationem Voti quod Deus impleat, sed Officii debiti, tum in se, tum in mediis illuc ducentibus, quod homo præstet, quamquam per Dei gratiam singulariter operantem; non male hinc etiam notante *Grotio, incredulitatem aliquid* (imo plurimum,) *habere de voluntario.* Et quod ad geminum membrum hujus mandati inter se oppositum attinet, ad illud cum *Camerario* potest dici; *Idem repetitum* ἀντιθετικῶς, *ut sit oratio plenior atque evidentior, & disertior, & attentiores faciens audientes. Quæ forma huic Euangelistæ est usitata. Talia passim in Veterum Autorum scriptis reperiuntur. Ut in Epist.* VII. *Platonis*, ἀπειθῆντες

τες δὲ καὶ μὴ πειθόμενοι ταῖς ὑπ' ἐμοῦ διαλέξεσι, *&c.* Alias etiam est heic agnoscenda emphasis, ut adversus Incredulitatem positivam, qualem ostenderat dictis suis Thomas non minus quam negativam, opponatur Fides positiva, cum damnatione sic facta ipsius Incredulitatis negativæ; neque enim sufficit, se non opponere Euangelio, sed & illud necessario amplectendum est ad salutem, *coll. Joh.* III. 18. *&c.* Vel aliter rursus omnis minima etiam excluditur sic Incredulitas, ut Fides sit integra prorsus, cui prior cedat. Et quando connectitur hoc Mandatum tandem per Copulam *Et* καὶ præcedenti Visui & Tactui, jam ad horum Finem simul & Effectum decentem ducimur; ita ut ad expellendam Incredulitatem & Fidem promovendam quam maxime ordinentur & tendere debeant istæ sensationes.

IX. Sed quodnam est heic intelligendum Infidelitatis & Fidei *Objectum*, & *Fundamentum* quoque? Id loquitur satis manifeste res ipsa cum omni contextu. Nempe *Objectum* directè constituit ipsius *Jesu*, crucifixi mortui & sepulti, non tam Apparitio qualiscunque, quam *Resurrectio*, cujus veritatem sibi hactenus minus persuadere potuerat Thomas, cum respectu ad hanc dicens, οὐ μὴ πιστεύσω, *neutiquam credam.* Cum qua tamen Resurrectione plura alia cohærent, de ipsius Persona Divina, & Natura Humana, & Munere Mediatorio, & Satisfactione plena, & Fidelium Salvatione consummata &c. quæ in Resurrectionis ejus Fide negata vel habita ita involvuntur, ut sub illa nonnunquam comprehendantur omnia, *coll. Rom.* X. 9. 10. *&c.* & ut rejectio vel fides explicita unius ad rejectionem vel fidem alterius implicite vel consequenter facile ducat hominem. Unde constat, non quidem absoluta Incredulitas Thomæ jam præsens, sed illius periculum in quo per non admissam Domini Resurrectionem versabatur. Et quod ad *Fundamentum* rejiciendæ vel credendæ Resurrectionis porro attinet, id heic non debet constitui Humanum, quando Incredulitas & Fides foret Humana, sed omninò Divinum, & quidem Multiplex. Scilicet Testimonium Dei per Angelos ex cœlo cum majestatis signis visis & auditis missos, per Mulieres ab iis in illa sua conditione jussas, per Petrum Apostolum Domini fidelem, per Discipulos Duos Emmaunticos

Quod heic ad Resurrectionem Christi omnino est referendum.

cos lumine magno colluſtratos, per Apoſtolos alios pleniſſime à Domino convictos, per Prophetarum cum Moſe vaticinia exhibita & expoſita, denique per ipſius Chriſti, tum Prædictiones anteriores, quæ non debuerant excidiſſe nec poterant plane oblivioni eſſe traditæ, tum Facta & Dicta omnia, æque nunc apud Thomam ipſum quam ante apud alios familiares, ad ipſius Viſum, Auditum, & Tactum ipſum, quem ſenſum antea deſideraverat ad fidem habendam, & qui certiſſime ſolidæ ſcientiæ cujuscunque, tam ſupernaturalis quam naturalis, eſt adjumentum maximum & certiſſimum, etiam ſupra inſanientem ſæpe ſuperbiſſime & nimium Rationem humanam, *coll.* 1 *Joh.* I. I. *&c.* quæ utique captivanda eſt ſub Obſequium Fidei.

Digreſſio in ſenſus alios ἀπίϛȣ & πιϛȣ̃.

X. Liceat autem nobis, poſt illa dicta ſufficienter ad ſenſum dicti hujus Dominici, quod Redargutorium quidem ſed magis Commonitorium eſt, digredi paucis, ad alios quoque ſenſus, qui cogitari poſſunt ad illud dictum ſatis utiles ad inſtructionem communem in omni vita noſtra Chriſtiana. Habent utique ἄπιϛος & πιϛὸς aliam quoque ſignificationem *infidi*, ſeu *perfidi*, & *fidi*, *coll. Luc.* XII. 46. *Matt.* XXIV. 45. *&c.* ſeu fidem datam fallentis & ſervantis; notante hinc cum aliis *Grotio*, *hanc vocem* πιϛὸς *Græcis fidelem aut conſtantem ſignificare*, *at noſtris etiam eum qui credit*, τὸ πιϛεύοντα. Jam vero certum eſt, Chriſtianis hoc præ aliis incumbere, ut Fidem ſuam alacriter præſtent, datam quoque Hominibus aliis, magis vel minus ſolenniter, in rebus bonis & licitis omnibus; ſed maxime omnium datam Deo, & Chriſto Domino, *coll. Apoc.* II. 10. *&c.* Habent deinde ἄπιϛος & πιϛὸς notionem paſſivam magis quam activam *incredibilis & credibilis*, ſeu fide aliorum indigni & digni, *coll. Act.* XXVI. 8. τί ἄπιϛον κρίνεται παρ᾽ ὑμῖν εἰ ὁ θεὸς νεκροὺς ἐγείρει; 1 *Tim.* I. 15. πιϛὸς ὁ λόγος καὶ πάσης ἀποδοχῆς ἄξιος, ὅτι Χριϛὸς Ἰησοῦς ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον ἁμαρτωλοὺς σῶσαι, *Apoc.* III. 14. τάδε λέγει ὁ ἀμὴν, ὁ μάρτυς ὁ πιϛὸς καὶ ἀληθινὸς *&c.* Jam vero non minus certum eſt, hoc decere etiam Chriſtianos, ut à Mendacio omni reali & verbali quam maxime alieni Veritati ſtudeant, tum apud homines, minime fallendos, *coll. Eph.* IV. 25. *&c.* tum rurſus præcipue apud Deum & Dominum, qui falli nequit, nec falli vult profeſſione

oris aut specie ulla boni mere externa sine gravissima vindicta ab ipso exspectanda, *coll. Matt.* VII. 21. XXIII. 25. 27. *&c.* Habent denique illa ἄπιστος & πιστὸς, tanquam per se ad Deum ut objectum suum non restricta prorsus, sensu Fidei negatæ & habitæ, suam quoque relationem ad Homines alios; quando distinctio facienda est, tum inter Homines hos & illos, tum inter illorum Dicta & Facta hæc & illa, etiam in negotio religionis. Utique præ Fide licet heic Incredulitas, ubi homines nobis sunt minus cogniti respectu scientiæ suæ aut veracitatis, quando credulitas temeraria nos sæpe nimium deciperet; imo decet eadem, si noverimus, eos esse vel inscios, vel mendaces, vel hostiles, vel aliter male affectos apud se aut adversus nos. Imo præ Fide laudanda est Incredulitas, ubi loquuntur homines ad nos de rebus sibi minime perspectis, vel malis, etiam Dicta evertentes per Facta sua; inprimis, ubi loco solidæ sapientiæ Divinæ inculcant humanas Fabulas, & tanquam Divina quæ Dei testimonio carent imo per hoc palam evertuntur, secundum id quod fit in Communione *Pontificia*, in qua nos tanquam Increduli perperam taxamur, dum Fidem Deo habemus & verbo ejus certam & immotam. Sed nec oportet nimium Incredulòs esse nos adversus Hominum aliorum, quorumvis, vel bonorum, Dicta & Facta quælibet, etiam valide firmata, contra Charitatis naturam, quæ πάντα πιστεύει, & πάντα ἐλπίζει 1 *Cor.* XIII. 7. dum Incredulitas ista haud infrequenter oritur ex conscientia propriæ nostræ falsitatis, secundum quam alios æstimare solent multi. Et hoc ipsum omnino etiam applica ad Externam Fidei Christianæ Professionem, vel Pietatem, quam sine gravi ratione non oportet habere suspectam, tanquam magis vel minus hypocriticam, sed potius hoc Divinæ omniscientiæ relinquere inquirendum & dijudicandum, dum quod verum & bonum est in proximo nobis placere & à nobis laudari debet ad Dei gloriam. Sed non licet in hunc spatiosum valde campum ulterius heic excurrere.

XI. Ad *Thomam* revertimur, qui *&*, tam benevole admissus & tam serio monitus, *respondit* prompte, *atque illi*, Jesu apparenti cum signis certis mandanti & monenti, *dixit*, ὁ κύριός μου καὶ ὁ θεός μου, *Dominus meus*, *&* *Deus meus*, apud *Vul-* — Responsum Thomæ ad Christum. Domine mi! & Deus mi!

Vulgatum (quem hoc nomine laudat *Clericus*, ſubintelligens σὺ εἶ,) ſeu *Domine mi*, *&* *Deus mi*, apud *Bezam* rectius, qui *exclamationem eſſe* dicit, *rectis vocativi vice poſitis ut ſupra* XIX. 3. dum latius ſcripſit *Grotius*; *Nominativum pro Vocativo, quod frequens Atticis, ſed & Helleniſtis, ut in hac ipſa voce apparet Pſal.* XXXV. 23. *Marc.* XV. 34 *& in alia ſenſus ejuſdem Pſal.* XXII. 1. *&* XXXV. 25. Nomina adhibet Duo, cum Articulo, & repetito ad ſingula illa Pronomine ſingulari μου, quæ per καὶ connectuntur, & cum ea animi ac affectuum plenitudine exprimuntur quæ verba plura proferre impediret, & qualis aliqua etiam obtinuit in illis, *Maria*, *&* *Rabbuni*, quæ habuimus *verſ.* 16. Nomen prius κυρίου, *Domini*, erat illud quo Diſcipuli cum aliis ſoliti erant dudum compellare Jeſum *Joh.* VI. 34. 68. XI. 3. XIII. 6. XIV. 5. 8. 22. *&c.* Quod quidem cenſeri vix poteſt heic reſpondere nomini Jehovah, pro quo alias à LXX communiſſime poni ſolet, dum neque hoc Pronomina ad ſe recipit aut Conſtructum ſtatum; attamen non debet capi ſenſu leviori, ſed omnino excellentiori, quo certe Jeſu illud competit, qui eſt *Dominus gloriæ* 1 *Cor.* II. 8. & *Dominorum Apoc.* XVII. 14. *&c.* tanquam Domino, tum communi omnium creaturarum, tum ſpeciali Eccleſiæ ſuæ, ipſi datæ à Patre, ab ipſo emptæ ſanguine ſuo, ab ipſo collectæ per Verbum & Spiritum, imo ipſum amplectentis & agnoſcentis obſequioſiſſime, quam hinc gubernat & defendit pariter potentiſſime. Et quod ipſum quando heic adhibetur apud Jeſum, clariſſimum vel hinc eſt, fieri in hac reſponſione alloquium prorſus ad Jeſum eundem, non autem alium aliquem inferiorem vel ſuperiorem ullum, quod & merito contra *Neſtorianos* urſit *Beza*. Alterum, quod accedit, Nomen *Dei*, per ſe & primum non Dignitatis alicujus ſed Naturæ & Perſonæ ſupremæ, conſtat uſurpari ſic, ſeu Eſſentialiter, ſeu Perſonaliter, tum de Patre & Spiritu, tum & de Filio, etiam Incarnato, nec ſine epithetis magnis, *coll. Act.* XX. 28. *Rom.* IX. 5. *Tit.* II. 13. 1 *Joh.* V. 20. *&c.* Id vero nomen cum etiam Jeſu ſit tributum à *Johanne Cap.* I. 1. non debet cum loci hujus incluſione intelligi id quod ſcripſit *Grotius ad h. l. Hic primum ea vox in narratione Euangelica reperitur ab Apoſtolis Jeſu tributa, poſtquam ſcilicet ſua reſurrectione probaverat*

ſe

se esse à quo vita & quidem æterna exspectari deberet. Vid. supra XI. 25. *Mansit deinde ille mos in Ecclesia, ut apparet non tantum in scriptis Apostolicis, ut Rom.* IX. 5. *& Veterum Christianorum, ut videre est apud Justinum Martyrem contra Tryphonem, sed & in Plinii ad Trajanum Epistola, ubi ait Christianos Christo ut Deo carmina cecinisse.* Quæ certe ita etiam sonant, ut indigniora de Jesu cogitata insinuare aliis queant lecta; quasi illud Dei nomen dè Jesu ex hoc Thomæ dicto, & usu quodam antiquo Christianorum, fluxisset magis quam ex rei veritate & ex ipso Prophetico verbo testimonium Deitatis ejus multiplex dante. Idem illud *Dei* nomen, æque quam illud Domini, heic habet ante se Articulum ὁ, seu designativum seu commendativum sæpe, adeoque si ita placet facere potest ad Deitatis illius supremæ veritatem quoque magis firmandam. Neque fingere heic oportet vel licet alium qui *Deus* dicatur, distinctum ab eo qui dictus est *Dominus*, propterea quod *ET* heic sit interpositum; dum & hoc nomen pertinet ad Responsum Thomæ datum ipsi Christo, atque mille exemplis constat Ejusdem Personæ Nomina plura per Conjunctionem illam copulari, non minus quam Personas distinctas, uti sic *Deus & Pater* totiens legitur *Jac.* 1. 27. 1 *Pet.* 1. 3. *&c.* Et laudamus porrò illam observationem *Grotii*, quod per istud nomen Dei conjunctum cum illo Domini respiciatur ad demonstratam jam & agnitam hinc atque agnoscendam ejus Domini Deitatem veram, secundum illud Pauli *Rom.* 1. 4. τοῦ ὁρισθέντος υἱοῦ θεοῦ ἐν δυνάμει κατὰ πνεῦμα ἁγιωσύνης ἐξ ἀναστάσεως νεκρῶν, de quo egimus antea *Cap. I.* Sed annon ista tam magnifica appellatio, posterior æque quam prior, amittit de sua vi significandi multum per illud Pronomen repetitum? quod nos restringere videtur ad personam Thomæ, vel & forte ducere ad opinionem ejus nimiam & vanam de Jesu, uti sic servi partim suos habent Dominos, & quidem Gentes Idololatricæ suos Deos imo & Hoc Seculum Diabolum pro Deo Suo 2 *Cor.* IV. 4. refertur enim illic τοῦ αἰῶνος τούτου multo rectius ad præmissum nomen τοῦ θεοῦ quam ad sequentia post verbum ἐτύφλωσε demum τὰ νοήματα τῶν ἀπίστων. Sed ineptæ sunt istæ deviationes à recta via; ubi sibi attributus Dominus à Thoma non hoc ipso aliis negatur idem similibus secum,

sicuti

ſicuti ſervus quiſque Dominum ſuum appellans eo ipſo Dominium ejus in plures ſervos extenſum minime negat; atque ubi Thomas, ex hoc verbo laudatus à fide ſua vera & decenti *verſ.* 29. non debet conferri cum infidelium decepta multitudine, uti nec Deus Abrahami verus cum Diis Gentium falſis. Quid verò dicunt iſta Pronomina *μȣ*, *mei*, ſeu *mi?* Indubie Applicationem Specialem Thomæ ad Se, ſine aliorum ſimilium ſecum excluſione ulla; uti eodem modo Paulus dixit *Gal.* II. 20. *quod nunc vivo in carne, in fide vivo Filii Dei, qui dilexit me & tradidit ſe pro me*, & antiquiſſimo tempore *Jobus Cap.* XIX. 25. *quoniam ſcio, Redemptor meus vivit, &c.* Neque eſt, cur vim iſtius Applicationis ſpecialis heic ullo modo reſtringamus; ſeu ad Thomæ Votum & Deſiderium, tendens ad illius Domini & Dei communionem; ſeu ad Dominicam & Divinam Deſiderii ejus Impletionem per ſua facta etiam grata; cum & ad ſenſus plenitudinem accedat merito Impleti Deſiderii Senſus in Thoma cum Acquieſcentia lætiſſima, qualem fere ſignificat Sponſa *Cant.* II. 16. *&c.*

Vis ejus magna & varia oſtenditur.

XII. Quid & quantum eſt jam illud, quod apud hoc abruptum Alloquium Jeſu, & ex eo, ſubintelligere licet vel decet? *Dominus*, es tu vere, & apud me ille idem cum quo converſati ſumus, quem amiſſum doluimus, quem redivivum crediderunt & nunciarunt alii, dum ego miſer illud per incredulitatem non agnovi. *Deus*, es tu non minus certo & apud animum meum, qui talis fuiſti per Patris Generationem ab æterno, quem ut talem commendarunt Prophetæ, & qui in ipſa aſſumpta ſervi forma talem te dictis & factis tuis probaſti equidem, ſed nunc prodis palam ut talis per devictam ipſam mortem & vitam glorioſe reaſſumptam. Dominus, es tu, *meus*, & ſimul Deus *meus*; quem ut talem eligo & omni niſu amplector, te in vita & morte tua frui deſiderans unice, nec te dimiſſurus unquam; qui te talem demonſtras apud me, per ſingulariſſimam quam mihi præſtas gratiam, tam graviter per incredulitatem turpiſſimam adverſus te peccanti quoque, & in quo hinc tanquam meo gaudere & gloriari licet licebitque æternum. *Dominus* porro *meus & Deus meus* tu ſis, & talem te præſtes mihi conſtanter, ſine fine & intermiſſione, imo per ſucceſſivos gradus magis magisque omni modo. *Dominus* etiam

meus

meus & Deus meus tu eris sic, & à me agnosceris hinc immutabiliter, tibi adhæsuro nec divelli se à te passuro imposterum. *Domine mi! & Deus mi!* cum ista Agnitione, cum ista Cupidine, cum ista Celebratione, cum ista Voluptate, cum ista Petitione, cum ista Pollicitatione, me ad pedes tuos projicio supplex & admirabundus! tu admitte, amplectere, erige, fulci, trahe, duc, perduc, & assume tandem in gloriæ tuæ societatem redivivum ex mortuis!

XIII. An cogitari potuisset, fore unquam Christiani nominis homines, qui longe minora alia omnia non tantum de Domino ipso, sed & de his Discipuli ejus verbis per agnitam hinc ejus fidem ab eo approbatis *vers.* 29. cogitassent? nisi Incredulitatem suam impiam hi palam professi fuissent & aliis inculcare dudum studuissent. Ubi nunc quidem mittimus Antiquos, qualis *Theod. Mopsvestanus*, hoc nomine damnatus in *Synodo Constant. V. Act. III. Can. II.* & in *Edicto Justiniani de Prof. Fid.* quod Exclamationem heic reperiret meram, *ó Deum immortalem! quid video? quid tango?* Et ex Hæreticis Recentioribus unum nominamus, *Georgium Enjedinum, Superintendentum Transylvanum*, qui duplici modo laborat in corrumpendo misere hujus textus sensu. *Etiamsi*, inquit, *concedamus, hæc verba in Christum fuisse directa, nibil ex iis contra nostram sententiam concludi poterit. Nam nos libenter damus, & Dominum nostrum esse Jesum & Deum. Sed cum teste Paulo* I *Cor.* VIII. *multi sint Domini & Dei tam in cœlo quam in terra, non statim qui his nominibus insigniuntur, esse æternos & omnipotentes Deos concedimus.* Apage os blasphemum! quo audes Christum ut Dominum & Deum conferre cum Idolis Gentium, quæ nil præter Nomen cum vana hominum impiorum persuasione habentia, *nibil in mundo* dicuntur à Paulo; dum Christus, ut *Dominus* noster *Unus*, & ut *Deus Magnus, Verus, Supremus, Vivus, Omnipotens,* & *Independens*, nobis commendatur ubique, nullo hinc locum habente heic apud Jesum sensu qualicunque leviori nominum Domini & Dei. Sed aliud audi latius ab impuro Hæresiarcha, quod in stuporem redigat pectus omne Christianum. *Omnibus hominibus natura quasi insitum est, ut cum aliquid præter opinionem repente aut admiratione dignum conspiciunt, exclament & Dei nomen*

Torsiones Socinianæ Georg. Enjedini adducuntur & exploduntur.

proferant, aliquando quidem indefinite, aliquando in specie nomen Dei exprimendo. Ac Græci quidem dicere solent μεγάλοι θεοὶ, *ut apud Heliodorum Lib. VIII. cum Chariclea vi gemmæ Pantarbes in incendio illæsa permansisset,* ὡς τὴν μὲν πόλιν ὑπὸ χαρᾶς ἅμα καὶ ἐκπλήξεως, μεγά τε καὶ σύμφωνον ἐκβοῆσαι, καὶ μεγάλους τοὺς θεοὺς ἐπικαλεῖσθαι *&c. In specie autem ut plurimum Herculem nominabant. Similiter Latini aliquando in genere, ut apud Catullum,*

Admirans ait hæc manusque tollens,
Dii Magni! salaputium disertum.

Aliquando in specie nominabant Jovem, ut apud eundem Poëtam,

Doctis, Jupiter! & laboriosis.

Hodie vulgus Christianorum in talibus subitis exclamationibus usurpat nomen Jesu & Mariæ. Alii id quod olim dicebant prophani, Dii Boni, ut est apud Terentium in Andria, Christiano more proferentes dicere solent, Deus bone. Jam vero Thomæ Apostolo rem inusitatam præter omnem opinionem, & admiratione dignissimam, fuisse objectam, cum Christum ex improviso redivivum videret, negare nemo potest. Itaque terrore & stupore plenus & extra se quasi raptus exclamat more hominibus consueto, Dominus meus & Deus meus! Quibus quidem verbis non Christum compellat, neque eum Dominum & Deum suum vocat, sed rem inusitatam & admirationem suam summam significat. Sicut cum repente aliquid sive horrendum sive admirabile nonnullis occurrit, exclamant, Jesus Maria! non certe rem quam admirantur & spectant vocant Jesum & Mariam, sed hos quasi ἀλεξίκακα *numina compellant & invocant.* Pro qua pessima glossa contra verum sensum adhuc disputare pergit; *Si quis urgeat verba illa, dixit ei, significare, hæc à Thoma omnino ad Christum esse directa, is sciat, hanc loquendi formulam idem significare in sacris, atque dixit post verba ejus, vel auditis verbis ejus, quod apparet ex Luc.* XIV. 16. *at ipse dixit ei, cum tamen Christus parabolam sequentem non tantum ad loquentem sed ad omnes præsentes direxerit. Vide etiam & considera Joh.* XIV. 22. 23. *&c. Hanc interpretationem esse veram, vel inde apparet, quod in Christo tunc nihil tale à Thoma visum est ex quo Christum esse Deum colligere posset. Nam resurrectio non ei qui resurrexit sed resuscitanti opinionem Divinitatis conciliare solet. Imo certum*

apud

apud omnes est, Deum non mori, ac propterea neque resurrectione opus habere. Qui vero resurgit, eum & mortuum fuisse, ac proinde pro Deo haberi nec posse nec debere. Quomodo igitur Thomas ex Resurrectione Divinitatem, cum contrarium potius inde consequatur, colligere potuisset? Videbat vulnera, carnem, ossa, &c. quæ non Deum sed hominem illum esse probabant. Utique non est hic tantum apud Johannem, *dixit ei*, sed *& respondit & dixit ei*; quod sermonem omnino arguit directum ad Christum, non tam apparentem quam dicentem, *ne sis incredulus, sed credens*, adeoque exigentem ab ipso fidem. Et frigidum nimis est exemplum adductum ex *Luca* de Parabola, quæ licet faceret in aliorum quoque audientium usum, tamen directe ad unum accumbentem proferri optime potuit. Eodemque modo apud *Johannem* verba generalia communioris usus, *si quis diligit me sermonem meum servabit, & Pater meus diliget eum &c.* omnino pro responso direxit Dominus ad Judam ipsum rogantem. Adeo ut nullum sui effugii adduxerit homo ille exemplum. Quod si tamen daretur, id ordinariam vim significandi nec ubique nec hoc in loco excluderet ab illis, *& respondit Thomas & dixit illi*. In Christo autem nihil tale visum esse à Thoma, ex quo ejus Deitas colligi posset, dicitur ex voluntaria cæcitate; siquidem ut de Suscitatione ejus passiva jam non dicam, ex qua alii multi constitisse ejus Deitatem non sine omni ratione urgent, erat heic Resurrectio Activa agnoscenda ex collatione Eventus cum verbis Domini ante Mortem, qua suam illam potentiam propriam declaraverat dudum. *Deum nec mori nec resurgere*, dicitur, aut captiose cum relatione ad Divinam naturam, aut falsissime, si de Persona Divina cum respectu ad assumptam ab ipso Humanitatem sit intelligendum, secundum nostrum ex doctrina scripturæ usum. Signa vero & partes Humanæ Naturæ cum videret Thomas, non poterant hæc ipsi esse pro argumento denegandæ ei Deitatis, quæ ex facto Personæ constabat. Vah vero tandem insanam sapientiæ ostentationem illam! ubi ex Græcis & Latinis profert, quin & ex usu Papistarum, Exclamationes obstupefactorum subitas, quali & heic Thomas terrore & stupore plenus & extra se quasi raptus sit usus, non ad Jesum præsentem, sed ad Deum in coelis. Quod si dixisset

ſet, ad hunc exclamaſſe Apoſtolum pie & religioſe ex agnitione grata Gratiæ Divinæ ſibi præſtitæ, quem ſic cum gratiatum actione celebraret, inſtar Pauli 1 *Tim.* 1. 17. τῷ δὲ βασιλεῖ τ͂ αἰώνων, ἀφθάρτῳ, ἀοράτῳ, μόνῳ σόφῳ θεῷ τιμὴ ϗ δόξα εἰς τὺς αἰῶνας τ͂ αἰώνων, ἀμήν, *&c.* habuiſſet id forte aliquam ſpeciem majorem, & qualicunque modo conciliari potuiſſet cum verbo Chriſti ſubjecto, πεπίϛευκας, *credidiſti*, *Thoma*. Sed hæc nimia fuiſſet laus Apoſtoli, qui, quamquam à Domino ob hoc verbum laudatus, debuit tamen cum verbo ſuo in ſocietatem hominum vanorum damnabilem tranſcribi potius, quorum nec exemplum ex Scripturis dare potuit ullum, quam ut ex eo diſcere daretur Chriſti gloriam, quæ illi certiſſime competit, tam per Scripturas omnes, & per facta præſentia, quam per antecedentem & ſequentem contextum cum phraſibus adhibitis ſignificantiſſimis. Et hanc ergo nos agnoſcamus, cum deteſtatione corruptelarum tam profanarum Scripturæ Euangelicæ.

Laus Dominica ad Thomæ Reſponſum conſecuta.

XIV. Et in hanc viam optimam nos duxit *Jeſus*, cum *illi*, Thomæ fidem & pietatem ſuam profeſſo tam laudabiliter, *dicit*, λέγει, mox ſine mora ulla, *verſ.* 29. ὅτι ἑώρακάς με θωμᾶ, πεπίϛευκας, μακάριοι οἱ μὴ ἰδόντες ϗ πιϛεύσαντες. Quorum priora tangunt Thomam, poſteriora alios multos, ſed tamen ad Thomæ inſtructionem & uſum quoque ſpectantia. Nomen Viri compellati, *Thoma*, expreſſit Jeſus, indubie cum affectu conveniente, ut hunc ſibi probe cognitum magis oſtenderet, huic ſe copioſius cognoſcendum daret, quin & verba ſua tanto potentius inſinuaret. Laudem porro fidei ipſi tribuit per verbum præteritum πεπίϛευκας, quod proprie eſt *credidiſti*, olim ſcil. quidem mecum verſatus, ſed & nunc noviſſime ſecundum monitionem illam meam, μὴ γίνε ἄπιϛος ἀλλὰ πιϛὸς, docentibus id verbis quibus me compellaſti, *Domine mi! & Deus mi!* locutus ſic vere, quia credidiſti. Nec multum intereſt, ſi malueris id reddere in præſenti cum *Grotio*, *frequens enim eſſe in verbis Affectuum ut Præterita pro Præſentibus ponantur*, ipſe monuit; quando nec fidei Actus heic deſignatur tranſitorius cum verbis prolatis, ſed continuatus & durans, poſt excitationem ejus momento priori tantum factam. Et quid, & quo modo, credidit, vel credit Thomas, ſe-

ſecundum veraciſſimi Domini verbum? Credidit, perſuaſione firma, ipſum apparentem eſſe Dominum & Deum, vere ex mortuis redivivum ſua poteſtate; quod de ipſo non potuerat admittere cum alii id narrarent. Et credidit ſimul cum fiducia certa, hunc eſſe Dominum ſuum & Deum ſuum, cui ille ita ſe daret ſalvandum, ut ſimul ſalutem cum omni gratia ſalutari ab ipſo ſibi polliceretur; quæ eſt fidei integræ complementum ſolidum in electis. Sed accedit aliqua laudis magnæ reſtrictio in iſtis, credidiſti, *quia me vidiſti*. Ubi *Jeſu Viſus* ſine dubio dicit, non olim inter homines verſantis, vel etiam nuper crucifixi, ſed modo Redivivi conſpectum corporalem, qui ipſi nunc poſt alios Apoſtolos attamen cum his contigerat, per ejus ſingularem & immeritam prorſus gratiam; non excluſo ſic Auditu, & Tactu conjuncto, ſed potius per eventuum connexionem incluſo. Sicuti & *Grotius* ſcripſit, quamquam paulo aliter; *Verbo Videndi hic etiam Tactus comprehenditur. Sic & Auditus Exod.* XX. 18. *Jer.* II. 31. *Marc.* XV. 4. *& in Græco Ezech.* III. 13. *alibi Odoratus Gen.* XXVII. 27. Interim verbum ἑώρακας *Viſum* hcic etiam dicit, non qualemcunque levem aut longinquum, ſed clarum & certum prorſus ex propinquo, qui adeo certus eſſet & minime falleret. Et hic Viſus Medium fuerat ſimul & Argumentum Fidei in Thoma, cujus ut Divinæ Fundamentum eſt Divina Revelatio. Neque in eo ſane male ſed laudabiliter agebat Thomas; tum quod in præſentem & ſeſe manifeſtantem Jeſum oculos ſuos attente conjeciſſet, cum reliquis ſenſibus, ad hoc enim ille apparebat; tum quod per Viſum ad Fidem adduceretur, aliter enim agendo inſanam incredulitatis contumaciam palam prodidiſſet ipſe. Verum hoc erat culpabile, quod non niſi ad Viſum ipſum proprium credidiſſet, eousque fidem differens per incredulitatem, non obſtantibus Divinis promiſſis prioribus poſt illa Prophetarum, imo Domini ipſius verbis antea prolatis, quin tandem Annunciationibus aliorum qui Dominum viderant, etiam in ipſius nomine factis. Quemadmodum ſi nos hodie credere renuamus, quouſque oculi noſtri idem & eodem modo cum Apoſtolis non vident quod illi ſe vidiſſe tradunt. Nec diſſimili morbo laborare cenſendi & dicendi ſunt; tum qui

ſn rebus Divinis & per ſe inviſibilibus pendent unice ab externis ſenſibus, hinc Deum ipſum ex intimo pectore expellere etiam impie ſtudentes nimis frequenter; tum qui Propheticum & Apoſtolicum Spiritum clam vel palam rident, & pro lubitu dictamina ejus rejiciunt vel torquent & corrigunt; tum qui etiam in rebus Divinis, quæ humanis ſunt longe ſublimiores & quoad modum ſuum omnem difficiliores intellectu, nimis clare & diſtincte animo ſuo intueri volunt, prius quam fidei aſſenſum præbeant. Dum cæteroquin minime heic pendere decet ab ore hominum ullorum fallibilium, ſed inquirere in ipſum Dei Verbum, illiusque ſenſum verum, cum omni induſtria, & modeſtia, & Divini auxilii imploratione ſeria, ad noſtri & aliorum eruditionem ſalutarem.

Cum Beatitate eorum qui non viderint & crediderint, rite expoſita & male detorta.

XV. Memorabile ad hæc eſt verbum ultimum, quod Dominus addidit; *Beati qui non viderint, & crediderint.* Ubi οἱ μὴ ἰδόντες ſunt per rerum connexionem certiſſime, qui eodem cum Thoma modo oculis ſuis corporeis aliisque ſenſibus non perceperint Jeſum Redivivum poſt Mortem ignominioſam, καὶ πιστεύσαντες, minime repetendo heic Adverbio negandi μὴ *non*, qui eodem cum Thoma modo tamen *crediderint* in eum, tum abſolute tum cum ſpeciali ad ſe relatione. Quales ſi nominavero Patres fideles, qui ante tempora Chriſti ſeu nati ſeu mortui etiam vixerant, non ſane aberravero à generali ſcopo Domini, de Fide habenda absque Viſu corporeo perſonæ & rei præſentis. Sed quales tamen heic magis deſignari à Domino certum eſſe videtur, eos qui nunc & impoſterum per ſecula omnia Novi Teſt. viverent, quibus ille in terris hærens adhuc, & mox in cœlum transferendus, ſe conſpiciendum non daret, & qui ſine tali ejus conſpectu ad prædicatum Euangelii Verbum, cum Sacramentorum uſu accedente, per Spiritus vim vorticordiam, cum per fidem reciperent, longe maximo numero, tam ex aliis Gentibus quam ex Iſraëliticis tribubus. Atque hos *beatos* dicens Dominus, iis adjudicat, non modo ſpiritualem Gratiam in his terris, ſed & Gloriam in cœlo ſecuturam, per illam Fidem in Chriſtum corporaliter non viſum. Sive jam per hunc loquendi modum eos omnes ſimpliciter cum Thoma credente poſt viſum

ſum voluerit *conjungere* Dominus, quaſi dixiſſet, hi etiam, quanto fuerint numero, tecum Beati erunt per me redivivum adeo ut ad Beatitatem iſte tibi conceſſus Viſus minime ſit neceſſarius; ſive etiam adverſus Thomam *opponere*, per Comparationis ſpeciem aliquam, non ſic Beatitatem veram Thomæ denegaturus, quæ à Fide vera eſt inſeparabilis, ſed ejus Beatitatem inchoatam in his terris depreſſurus infra aliorum illorum decus & laudem, quaſi dixiſſet, hi præ te erunt nacti, non per omnia alia, ſed in eo, majorem Gratiæ ſpiritualis gradum, à quo præ te laudari à Deo & hominibus mereantur, *coll.* 1 *Petr*. I. 8. *Act*. XX. 35. *&c.* Secundum quem ſenſum poſteriorem ſcripſit *Grotius*; Μακάριοι, *i. præferendi ſunt. Sic Luc.* X. 27. 28. *Poſitivus pro Comparativo, ut* 1 *Cor*. VII. 8. *Nam hoc vere eſt de Dei potentia & bonitate recte ſentientium, fidem adhibere probabilibus teſtimoniis de ea re quæ ad ſanctiſſimum dogma confirmandum pertinet. Eſt autem & hic Aoriſtus pro Præſenti, Præſens autem pro quovis Tempore. Nam de credituris Apoſtolorum teſtimonio, & quidem longe poſitis à Judæa hominibus, præcipue agitur. Similis emphaſis apud Petrum* I. *Epiſt.* I. 8. Dum in rem eandem optime contulit *Ligtfootus* ex *Tanch.* illud *Simeonis Ben Lachis*; *Dilectus eſt Proſelytus coram Sancto Ben. magis quam iſta turba quæ ſtetit ante montem Sinai. Nam illi, niſi vidiſſent tonitrua, & flammas, & fulgura, & montes trementes, & vocem tubarum, non excepiſſent Legem. At Proſelytus non vidit quicquam horum, & tamen venit, & devovet ſe ipſum Sancto Ben. & ſuſcipit in ſe regnum cœlorum.* Utique ſic poſitive vel comparative de ſe loquens Dominus, & ſalutem per ſe annuncians tam multis credituris, veritatem Reſurrectionis ſuæ certiſſimam Thomæ quam maxime etiam inculcat. Et eſt fœdiſſimus dicti hujus abuſus, tum apud *Pontificios*, tum etiam *Lutheranos*, in negotio Euchariſtico, & credito illic vel & ubique Chriſti Corpore inviſibiliter præſente, ſive per Tranſubſtantiationem ſive per Conſubſtantiationem, quando urgent credendam illam Præſentiam, licet non videatur à quoquam nec videri queat oculo corporeo. Ad quæ *Beza* dudum dixit; *Imo vero credendum eſt Chriſtum reſurrexiſſe, etiamſi illud non videamus ut Apoſtoli viderunt, quia teſtati ſunt Apoſtoli ſe eum vidiſſe. At eidem non ſunt teſtati,*

corpus Christi nunc in terris esse usquam, nedum ubique, sed in cælos ascendisse & inde ultimo demum die venturum. Idem est Transsubstantiatoribus respondendum. Et nos plenius dicimus, tantum abesse, ut quæcunque tradideridt homines ex suis hypothesibus meris, licet adversissima Scripturis, Rationi sanæ, & sensui omni externo, uti est illud dogma Præsentiæ Christi Corporalis Invisibilis in Sacramento, nos ad beatitatem credere teneamur simpliciter; ut ad Scripturas solas tanquam fidei nostræ fundamentum constanter ablegemur, simul commendato tamen adjumento, tum Rationis, tum Sensuum nostrorum, in iis quæ non percipimus, vel ex adverso percipimus per hos, secundum illud *Matt.* XXVIII. 6. 7. *non est heic, videte locum ubi Dominus jacuit, ecce præit vobis in Galilæam, illic illum videbitis, &c. coll. Luc.* XXIV. 39. 40. *Joh.* XX. 26. 27. Et licet Sensuum nostrorum testimonium minime valeat aut exigi debeat in rebus spiritualibus, quæ per eos nequeunt percipi, (quod tamen neque heic à Domino spectatur directe,) ad eas credendas; valet id tamen hactenus in rebus corporalibus, quæ sub sensus nostros omnino cadunt per se & præsentiam suam apud nos, ut nihil his plane repugnans de illis sit agnoscendum & amplectendum per fidem, sive ut negem quod videtur vere, sive ut teneam quod cum videri posset & deberet omni se visui subducit, nisi omnia lubeat talia facere prorsus incerta & pro ingenii vani ductu perverso insanire, quod Christiana fides nec postulat nec admittit.

Tempus hujus Apparitionis Christi notatur.

XV. De Apparitionis hujus *Tempore* non habemus multa dicenda porro *ad vers.* 26. ubi legitur illud primum, μεθ' ἡμέρας ὀκτὼ, *post Dies octo*, & deinde alterum illud, τῶν θυρῶν κεκλεισμένων, *foribus clausis*, quod ad tempus spectare minus certum est. Scilicet *Dies* sic satis quidem certus est, *Octavus* à Die Resurrectionis simul computato quo apparuerat *vers.* 19. ex Hebræorum aliorumque communi usu, *coll. Marc.* VIII. 31. *Joh.* XI. 39. *&c.* adeoque non alius quis septimanæ sed & Primus iterum post septimanam unam plene elapsam. Nec male adeo heic scripsit *Hammondus*; *h. e. post hebdomadem, primo ut videtur Die, qui elapsam hebdomadem sequutus est, ut antea vers.* 19. *Judæi enim exprimunt hebdomadem octiduo. Ita Josephus Ant. Lib. VII. Cap.* 4. *postquam dixit*, ἐπὶ ἡμέ-

ἡμέρας ὀκτὼ, id ſignificat ſtatim hiſce verbis, ἀπὸ σαββάτου ἐπὶ σάββατον, à Sabbatho ad Sabbathum. Ideo cum Lucas dicat Cap. IX. 28. *ὡσεὶ ἡμέρας ὀκτὼ, Matthæus Cap.* XVIII. I. *habet, μεθ' ἡμέρας ἕξ, quia nimirum erat ille Septimus Dies, qui incluſus numero dierum una cum primo dicitur octavus, excluſo vero utroque, & ſpatii medii ratione tantum habita, ſextus vocatur. Ita etiam diſtinguimus Febres, dum Quartanam & Tertianam vocamus, quæ Tertio & Secundo die redeunt, quia numeramus binos dies quibus redeunt paroxyſmi, una cum intervallo quod inter eos intercedit.* Unde autem hoc eſt, quod illo Die Primo Septimanæ iterum convenerint Apoſtoli, præ aliis Septimanæ, imo & Thomas convenerit cum reliquis qui antea abſuerat? An dicemus, illos hoc Die non magis conveniſſe quam aliis, ſed tempus hoc conventus notatum modo fuiſſe ab Euangeliſta ex occaſione tum factæ Apparitionis Dominicæ? Vix putem, neque auſim id aſſerere extra Euangelium. Dum mihi quidem minus veriſimile videtur, illos Diſcipulos tam diu à ſe invicem abfuiſſe omnes in prima illa lætitiæ eorum ſeptimana Feſtali & Paſchali; nec ab altera parte ipſorum res domeſticæ Diurnos Conventus continuos admiſerunt facile. An exiſtimabimus potius, ad Feſti Paſchalis ſeu Azymorum terminum pertinuiſſe hunc Diem alterum Primum Septimanæ? Sed de Octavo Die heic nihil legimus, uti in Feſto Scenopegiæ *Lev.* XXIII. 36. *Num.* XXIX. 35. & erat hic Dies à Paſchate Judaico utique non Octavus, ſed Nonus. An Chriſtum conjiciemus expreſſe præcepiſſe, ut Primo Septimanæ Die, vel ſemper impoſterum, vel poſt Octiduum primum, convenirent ſimul, tum ab ipſo rurſus ſalutandi coram? Sed non foret hæc hactenus niſi mera conjectura, de qua nihil legimus in Euangelio, & contra quam æque quam pro qua diſputari poſſet. Potius ergo dixerim ego, eos Spiritus impulſu ſingulari altero hoc Primo Septimanæ Die, poſt ipſum Primum Reſurrectionis præterlapſum, congregatos fuiſſe ſolennius quam alio quocunque Die Septimanæ elapſæ; ad memoriam Reſurrectionis & Apparitionis iſtius primæ apud ſe ſimul celebrandam, non ſine omni ſpe, fore ut & ſic congregatis ſe denuo in illorum uſum ſiſteret Dominus, & ad hoc pertractum eo modo etiam fuiſſe Thomam, forte non ſine

aliorum Diſcipulorum perſuaſione minus vel magis valida. In quam rem optime etiam ſcripſit ipſe *Grotius*; *Videntur Diſcipuli ſemel Reſurrectionis Die Domini experti præſentiam, eundem Diem in poſterum ſolennibus conventibus dicaſſe Act.* XX. 7. 1 *Cor.* XVI. 2. *hinc dicta* ἡμέρα κυριακή *Apoc.* I. 10. Sed quænam fuit *Diei* iſtius *Pars*, qua ſeu congregati ſunt, ſeu congregatis ipſis Jeſus ſe ſtitit? Ad cujus quæſtionis determinationem aliquid facere poſſet forte phraſis illa, τῶν θυρῶν κεκλεισμένων, *foribus clauſis*, ſi illa ad Temporis deſignationem foret adhibita; quamquam ne ſic decerni poſſet firmiter, an ad noctis, qua fores claudi ſolent, initium, quo jam, an progreſſum, quo etiam, an exitum, quo adhuc clauſæ illæ ſunt, ſpectaret hæc narratio, dum priori loco *verſ.* 19. ſimul omnino fit mentio ὀψίας οὔσης τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ τῇ μιᾷ τῶν σαββάτων. Sed illic jam obſervatum eſt, illud τῶν θυρῶν κεκλεισμένων *foribus clauſis*, non ſpectare ad tempus, ſed ad Diſcipulorum metum à Judæis, διὰ τὸν φόβον τῶν ἰουδαίων, atque ad Apparitionis Chriſti admirandum, qui non obſtante illa forium occluſione ſeſe ita ſubito ſtitit Diſcipulis ac ſi fores apertæ fuiſſent, non tamen ipſas illas fores penetrans dum manerent clauſæ, ſed illas apte ad ſui corporis tranſitum celerem movens ſine ſtrepitu audito. Atque eodem modo heic rem contigiſſe, non poteſt vel debet dubitari. Interim dum nulla heic jam Veſperæ fit mentio, potuerunt & ex metu de Die lucido Diſcipuli occludere fores; nec minus veriſimile dici poteſt, quod alto Mane, quo Chriſtus reſurrexerat, & quo Cœtus ſuos antelucanos deinde Chriſtiani ſoliti erant habere, heic etiam apud Diſcipulos ſuos apparuerit Dominus, quam quod idem egerit Veſpera demum inſecuta, ut Octiduum ſic tam ab Apparitione quam à Reſurrectione dici poſſet. Cujus quæſtionis determinatio non eſt à Spiritu viſa ejus ponderis, ut neceſſaria foret nobis, quibus hoc ſufficiebat ſcire, quod & Die Primo Septimanæ poſt octiduum ſecundo ſuis Apoſtolis congregatis apparuerit Dominus, ad ſingularem Thomæ correctionem.

Reſurrectionis Dominicæ Certi-

XVII. Concludamus iterum hoc Caput, obſervando, quantopere & hæc Apparitio Domini Secunda apud Apoſtolos ſuos, Thoma præſente, faciat ad Reſurrectionis ejus fidem

dem Christianam. Si quidem, post non longam sed notabilem tamen plurium dierum moram intervenientem, Jesus Redivivus se convictis & credentibus antea Discipulis pluribus & simul congregatis stitit rursus, atque ipsi incredulo Thomæ, videndum, audiendum, & contrectandum dedit, ut ille non amplius fidem suam cohibere potuerit sed & crediderit, & fidem suam proclamaverit palam, eo nomine à Domino ipso laudatus, sed haud supra alios etiam in non visum similiter credituros. Unde contra Judæos hodieque Incredulos, incredulitatem Thomæ adversus nos & Dominum nostrum laudantes, hoc argumentum retorqueri summo jure solet; si ille ipse quoque Discipulus, qui ab initio & aliquamdiu fuit tam Incredulus, tandem à Domino iterum viso, audito, & contrectato, adeo fuit convictus, ut fidem suam palam proclamaverit, excussa incredulitate priori, non est quod nos de ejus veritate dubitemus etiamnum. Quali etiam modo Fides & Prædicatio Pauli merito urgetur, ex *Gal.* I. 23. ὅτι ὁ διώκων ἡμᾶς ποτὲ νῦν εὐαγγελίζεται τὴν πίστιν ἥν ποτε ἐπόρθει, & *Act.* XXVI. 9. ἐγὼ μὲν οὖν ἔδοξα ἐμαυτῷ πρὸς τὸ ὄνομα Ἰησοῦ τοῦ Ναζωραίου δεῖν πολλὰ ἐναντία πρᾶξαι, ὃ καὶ ἐποίησα ἐν Ἱεροσολύμοις &c.

tudo ex hac Apparitione firmatur.

CAPUT DECIMUM TERTIUM.

Quo Apparitio Christi Redivivi apud Discipulos Tertia ad Mare Tiberiados exponitur.

Quam Apparitionem juxta priorem comprehendit adhuc sub istis quæ factæ sunt *Duodecim illis*, non semel sc. sed sæpius, Paulus I *Cor.* XV. 5. sed nullus reliquorum Euangelistarum enarravit, hanc *Johannes* rursum solus nobis reliquit plenissime; ita ut dicat non tantum ab initio *Cap.* XXI. I. μετὰ ταῦτα ἐφανέρωσεν ἑαυτὸν πάλιν ὁ Ἰησοῦς τοῖς μαθηταῖς ἐπὶ τῆς θαλάσσης τῆς Τιβεριάδος, sed & deinde *vers.* 14. τοῦτο ἤδη τρίτον ἐφανερώθη ὁ Ἰησοῦς τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ ἐγερθεὶς ἐκ νεκρῶν, ad Visionis hujus Descriptionem, & Commendationem generalem. Quod totum Caput etiam *Doct. Vossius* putat à Joanne non esse editum, vel etiam scriptum, sed à Johanne quodam Pres-

Visio Christi à Johanne solo memorata; ejusque Analysis textualis.

Preſbytero cum Eccleſia Epheſina poſt ejus mortem ex ipſius traditione potius conſcriptum, ſed minus ſolide ex *Joh.* xx. 30. 31. *&* xxi. 24. collatis eam in rem ſimilibus aliorum clauſulis adjectis ad Moſen & Joſuam. Tradit vero ille hanc hiſtoriam ſimul ſatis plene, ἐφανέρωσε δὲ οὕτως ἑαυτόν. I. Reſpectu *Perſonarum*, quibus contigit, cum illarum *Manſione* & *Inſtituto* præſenti, & quidem *Infeliciori verſ.* 2. 3. II. Ejus quod ipſis *obvenit* 1. Tum *pluribus communiter*, nempe *α. Jeſu Viſus* & *Auditus*, ſed adhuc *Ignoti verſ* 4. 5. 6. β. Ejus viſi & auditi *Cognitio & Agnitio inchoata verſ.* 7. 8. 9. γ. Ejus denique *amplior Manifeſtatio* per Dicta & Facta *verſ.* 10—13. 2. Tum *Petro ſingulariter*, quem α. Adhibito *Examine* ſerio, *in Munere* confirmat graviter Dominus apparens *verſ.* 15. 16. 17. β. Monet *de Malis*, ipſum hinc *ſecuturis verſ.* 18. 19. γ. Se *ſequi* adhuc *jubet verſ.* 19. δ. Tandem *redarguit* cum *Monitione* repetita importunius agentem, per *verbum*, quod *male intellectum* fuiſſe à Diſcipulis ſimul monet Euangeliſta *verſ.* 20—23.

Perſonæ quibus eadem contigir, cum illarum Manſione & Inſtituto præſenti.

II. Quos heic Dominus ſui Redivivi Apparitione dignatus eſt, illi ab initio dicuntur, tum *Diſcipuli verſ.* 1. tum & *Diſcipuli ojus verſ.* 2. quod & repetitur *verſ.* 14. alias ſubintellecto Pronomine illo ex contextu & prædicatis. Commune illud Nomen eorum, qui Chriſtum ut Doctorem ſuum ſequebantur, quam maxime nos heic etiam ducit ad horum præcipuos, ſive Apoſtolos, ſive & Cooperarios eorum, *coll. Joh.* xx. 10. 18. 19. *&c.* Diſcipuli autem heic præſentes diſtinctius enumerantur, quin & nominantur pluſquam unus, *verſ.* 2. *Erant ſimul Simon Petrus, & Thomas dictus Didymus, & Nathanael de Cana Galilææ, & Zebedæi filii, & alii ex Diſcipulis ejus Duo.* Noti ſunt Duo primi ſatis ex iis quæ jam antea de utroque illo habuimus in hac Reſurrectionis Chriſti hiſtoria, *coll. Joh.* xx. 2. 6. 24. *&c.* quæ loca vide. Tertius accipit nomen *Nathanaelis*, & deſcribitur à Loco Ortus vel Manſionis ſuæ, tum *Galilæa*, regione remotiori terræ Iſraëliticæ ad ſeptentrionem, tum *Cana*, regionis illius Urbe, quales & alibi plures nominis ejuſdem eſſe potuerunt. Uti vero Urbs, ſic dicta tanquam *nidus*, vel *poſſeſſio*, vel *arundo*, *&c.* eſt nota ex Euangelio, *coll. Joh.* II. 1. 11. IV. 46. ita & *Nathanael*, ſonans

nans

hans ex origine *Deo*, vel *à Deo*, *Datum*, occurrit ſæpius *Joh.* I. 46—50. Nec quicquam nobis conſtat de eo, quod vana traditio ipſum quandoque facit Sponſum in nuptiis narratis *Joh.* II. I. uti neque de eo, quod etiam recentius inculcavit, ſed poſt alios dudum, ſecundum *Bellarmini* ipſius obſervationem, *Ligtfootus*, eundem eſſe *Nathanaelem*, qui ab aliis Euangeliſtis Nathanaelem nullum habentibus dicitur *Bartholomæus*. Utique inter Apoſtolos Duodecim fuit *Bartholomæus*, *Matt.* x. 3. *&c.* ſed nullus inter eos comparet *Nathanael*; de quo hoc ex Johanne ſcimus, illum inventum à Philippo, & monitum de invento Meſſia, ab initio ſe difficiliorem præbuiſſe, ſed dein à Chriſto convictum & magnopere laudatum, tanquam *vere Iſraëlitam in quo dolus non eſſet*, etiam gloriam hanc Chriſto tribuiſſe, *Rabbi tu es Filius Dei*, *tu es Rex Iſraëlis*. Qui, licet non fuerit ipſe Apoſtolus, nominari tamen cum Apoſtolis heic potuit, tanquam illis præſens; imo & ante alios quoſdam Apoſtolos, ob rationem unam vel alteram, quæ nec certo ſciri nec etiam ſolidè conjici poteſt à nobis. Poſt hos tres nominantur οἱ τοῦ Ζεβεδαίου, *Zebedæi*, nempe Filii qui duo inter Apoſtolos magnopere excelluerunt *Matt.* XXVI. 37. *&c.* ſub nominibus *Jacobi & Johannis*, *Matt.* IV. 21. x. 2. *&c.* Tandem ad hos quinque adjunguntur etiamnum *Duo Alii ex ejus Diſcipulis*, nullo deſignati nomine, quos hinc etiam nec ſcimus nec conjicimus fuiſſe Apoſtolos, ſed potius ex LXX Diſcipulis ab ipſo juxta illos miſſis; *ex numero LXX minus nobiles*, inquit *Grotius*, *itidem Galilæi ut videtur*. Dum leviſſime ſcribit *Ligtfootus*, ut ſolet ſæpius; *Numerantur Septem Diſcipuli*, *ſed nominantur tantum quinque. Non nominatos conceperim ego eſſe Philippum & Andream*, *& quatuor abſentes fuiſſe filios Alphæi*, *Matthæum*, *Judam*, *Simonem*, *Jacobum. Confer nominatos Cap. I. & non immerito ſuſpiceris*, *Anonymum illum verſ.* 37. 40. *fuiſſe Thomam.* Hi utique Septem, numero ſufficientiſſimo, inter quos & præcipui Apoſtoli, quod nacti ſint præ aliis abſentibus hanc Apparitionem Domini, factum eſt ex eo, quod ἦσαν ὁμοῦ, *ſimul eſſent*, in eadem regione, urbe, domo, & conclavi forte, ſive illic manerent ad tempus aliquod longius ex priſtina habitatione aut alia ratione vel occaſione, ſive

illic fuerint modo congregati ad fidei ſuæ exercitium, aut ad ſeculare aliquod negotium; ad quæ omnia ſignificanda communior hæc phraſis ſatis apta in ſe videtur. Et eſt certum per contextum, eos ita fuiſſe ſimul in Galilæa haud procul à *Mari*, ſeu *Lacu*, *Tiberiados*, quod ita ab Urbe propinqua dictum alias quoque dicitur *Galilææ* à regione adjacente *Matt.* IV. 18. XV. 29. *Marc.* VII. 31. *Joh.* VI. 1. 23. vel *Lacus Genneſaret Luc.* V. 1. quod deducunt ex antiquo ים כנרת *mari Cinnereth Num.* XXXIV. 11. Quorſum iverunt ex Judæa hi Diſcipuli, ob ortum ſuum ex illo tractu non modo, aut ad negotia alia illic curanda domeſtica, ſed & ſecundum Chriſti Redivivi mandatum cum promiſſa manifeſtatione ſui illuſtriori. Hoc vero, inquis, ſi ſunt ſecuti, quid hæſerunt prope Mare Tiberiados, nec potius directe iverunt ad Montem conſtitutum? Ego autem rogabo viciſſim, unde conſtet, in hoc Galilææ tractu non fuiſſe illum Montem quem Jeſus deſignaverat ipſis? vel ſi fuerit in alia parte, à Domino non fuiſſe etiam definitum magis vel minus ſtricte cum loco Tempus iſtius Manifeſtationis promiſſæ, intra quod non erat ut ad montem illum confluerent omnes ſimul, ſed aliis locis tuto vel commode magis potuerint hærere? Fecit interim iſta manſio vicina Mari huic, ut ad piſcandum hi ſe converterent, quod promiſcue licuiſſe in hoc Mari Nephtalitico notavit *Ligtfootus*, ſecundum antiquum Diſcipulorum plurimorum vitæ inſtitutum *Matt.* IV. 18. 19. Quod ipſos heic reſumpſiſſe prorſus, neutiquam dixerim, cum ad Teſtimonium Jeſu jam eſſent conſtituti à Domino Redivivo. Sed ad quod pro hoc præſenti actu tracti fuiſſe, non voluptatis adeò aut neceſſitatis quam uſus ſui, corporalis verius quam ſpiritualis, intuitu videntur; ſub ductu ſpeciali Divinæ Providentiæ. Impulſor fuit *Simon Petrus* ipſe, ſpectatus & fervidus paſſim præ aliis, qui *illis*, reliquis ſecum manentibus Diſcipulis, *dixit*, *abeo*, hinc modo, *piſcatum*, in vicino Mari mihi vobiſcum ſatis explorato; quo ipſo ſignificat ita conſilium ſuum proprium, ut haud obſcure reliquorum ſententiam ſe velle audire, vel & ad ſocietatem operis ipſos invitare videatur, quod ſolus utique præſtare non poterat ipſe. Hinc & hi ſubſcribentes *illi dicunt* paratiſſimè, *tecum & nos venimus*, ſive ibimus abſque mora ad piſcandum; notante &

Beza heic ἔρχεσθαι *poni pro* ἰέναι, etiam apud *Homerum*. Dictum factum. Illi, sic inter se consentientes, simul *exiverunt*, ex mansionis suæ loco priori; & ad Mare venientes, *in navigium*, retibus aliisque necessariis instructum, quod illic seu habebant relictum aut commodatum reperiebant facile in eam rem, *ascenderunt*, tanquam eminens præ terra & aqua, dum de ipsius Maris Ascensione heic minus recte cogitetur; & quidem εὐθὺς, *recta*, vel *statim*, eadem illa hora, quod apud *Vulgatum* tamen non reperio. In quo facto narrato includitur heic opus consecutum, ad quod prius illud tendebat, nempe Exitus cum navigio & retibus de littore vel portu, & Retium Ejectio ad piscandum. Sed quod vesperi cœptum fieri, illis adeo male successit, ut frustra laborarent, nec voto suo fruerentur ullatenus, *in nocte illa*, tota usque ad tempus matutinum, *coll. vers.* 4. non jam parum, sed *nihil*, piscium plane, *prehendentes*, sive capientes suis retibus ejectis ad desideratum suum usum. Quod licet & alias fieri potuerit, heic tamen exspectationi Discipulorum piscatoriam artem probe collentium, quoad loca etiam & tempora oportuniora, non putem esse tribuendum alicui culpæ Discipulorum, sive corporali sive spirituali; sed omnino duxisse, tum ad singularem ipsorum attentionem, tum ad Gratiæ Dominicæ insecutæ demonstrationem & agnitionem majorem. Non prorsus male ad ista omnia scripsit *Grotius; Dum exspectabatur Spiritus, nihil erat quod agerent Apostoli. Et apud Judæos inhonestum non erat. Victus quoque, ut credibile est, non aliunde suppetebat, hactenus ex comitatu Christi alimoniam habentibus &c. Tempus piscatui opportunum.* Ἐπίαζον οὐδέν, *divina providentia, ut eo constaret frustra esse humanum laborem sine Divina gratia Psal.* cxxvii. Dum à *Ligtfooto* conglomerantur rursus conjecturæ leves; *Amandaverat Discipulos Christus in Montem in Galilæa, ubi iis adhuc non apparuerat, ut planum ex vers.* 14. *Unde mirandum, quod abesse audent ab isto Monte, & quod Quatuor abesse audent à reliquo cœtu. Norunt absque dubio Montem, & si non norunt etiam tempus quo exspectanda Apparitio Christi, cur non in Monte semper commorantes, præstolantur ejus adventum? Videtur, quod non exspectarent eum apparriturum, nisi Die Dominica quæ adhuc non advenerat ex quo venerant illi in Galilæam.*

Et forsan Filii Alphæi ad suos se contulerant in Nazarethum in reditu suo ab Hierosolymis, statuentes secum ad montem istum adesse Die Dominica. Habitarunt hi Septem propius à Monte, qui erat prope Capernaumum & circa Mare Galileæ; Nathaniele solum excepto, qui remotius aliquantum in Cana versus extrema Maris Borealia. Ille ad sua adhuc non perrexerat, sed hic exspectans tempus constitutum commoratur. Petrus & Andreas habitabant in Capernaum, atque illic ut probabile Jacobus & Joannes, Philippus in Bethsaida, & Thomas, ut per nomen suum Græcum Didymus conjectare licet, inter Syro-Græcos in Gadara aut Hippo, aut loco aliquo in regione ista Decapolitana, non longe admodum à Genesaretha.

Modus Apparitioni, secundum quem alto mane in littore stetit, & de ipsorum piscatione egit cum Discipulis.

III. Istis autem in hoc statu constitutis Discipulis, cum non reperirent quod vellent, aliud longe majus contigit bonum, per quod & prior infelicitas feliciter reparabatur. Siquidem *Jesus* illis *apparuit*, quamquam *Ignotus*, tum ad *Visum* tum & ad *Auditum*. Dicitur enim *Jesus vers.* 4. εἰς τὸν αἰγιαλὸν (de cujus vocis origine ab ἄγες ἁλὸς differit *Schmidius*,) *ad littus*, vel *in littore*, maris illius, non procul ab ipsis navigantibus & piscantibus, non in Mari quod terruisset eos, *coll. Matt.* XIV. 25. 26. *stetisse*, vel *constitisse*, erectus, & repente; quem videbant quidem Discipuli & audiebant mox etiam auditi ab eo *vers.* 5. 6. sed *non noverant esse Jesum*, non tantum per distantiam, aut per minus adhuc plenum diei lumen, sed & per retentos uno vel alio modo oculos ad tempus. Quod ipsum contigit, πρωΐας ἤδη γενομένης, *mane jam facto*, adeoque sole orituro, orto, vel oriente, quo fere tempore ipse antea etiam resurrexerat tanquam Sol verus, lumen magnum orbi adducturus, ὥρας *vel* φυλακῆς heic subintelligente *Schmidio*. Ubi pro allegoria magis humana, quam significatione Divina, habeo glossam, quam & ipse dedit *Grotius*; *Significat se per resurrectionem jam esse in vado, ipsos in salo versari.* Addens conjecturam de Discipulis; *Crediderunt emptorem esse piscium.* Cum tamen non minus cogitare potuerint de piscatore, vel viatore, vel religiosiori homine, qui solitudinem matutinam quæreret. Qui sic videtur à Discipulis Jesus, idem & mox auditur ipsos alloquens *vers.* 5. παιδία, *pueri*, vel *servuli* operarii, vel *filii*, nomine majorennibus cum affectu singulari

gulari

gulari tributo, corporali tamen magis quam ſpirituali heic ſenſu *Diſcipulorum*, quo Jeſus ſe ſignificaverit, *coll.* 1 *Joh.* II. 18. *&c.* μήτι προσφάγιον ἔχετε; *an non habetis aliquod* προσφάγιον. Illam vocem reddidit *Vulgatus* per *pulmentarium.* De quo ſic *Beza*; *Vulg. & Caſtellio etiam nuper convertit, pulmentarium. Inepte profecto, nam cur à piſcatoribus pultem petat? Deinde quam bene hoc convenit de eo quod ſequitur, mittire rete in dextram partem navigii & invenietis?* Magis forte ad rem facit illud *Ligtfooti*; מזון לסעודה / *quod frequentiſſimum apud Rabbinos, poteſt non incongrue ſic reddi* προσφάγιον, *i. e. cibus pro una Repaſtione, quaſi diceret Chriſtus, pueri num cibum habetis ſufficientem in jentaculum aut prandium?* Sed vix poteſt attendentibus eſſe dubium, tum per ipſius vocis originem, tum per contextum heic totum, quin optime *Camerarius* dixerit; προσφάγιον, εἰς τὸ φαγεῖν ἐπιτήδειον, *ad cibum opportunum*, ſimpliciter, vel &, *quo cum pane veſcerentur.* In quod poſterius tendit *Grotius*; ὄψον, ὀψάριον, *id quod cum pane editur, præcipue piſces.* Et latius *Beza*, notans *Syrum* legiſſe πρὸς τὸ φαγεῖν, ſed ipſe per *obſonium* vertens; *Eſt ergo* προσφάγιον *idem quod* ὄψον, *&* προσόψημα, *de quo ſic Athenæus Lib.* VII. *init. &c. Hæc ille, ex quibus optime intelligitur quid ſit hoc loco* προσφάγιον, *quod Latini etiam obſonium vocant, peculiariter Piſcibus accommodato nomine, ut ex Terentio Eraſmus annotavit ſupra* VI. 9. Uti & hoc addidit *Ligtfootus*; *Vel ſi* προσφάγιον *denotet Cibum quo cum Pane veſcerentur, ut Camerarius, tum ſonant verba Chriſti, en panem hic apud me paratum, num vos aliquid captaſtis, quo veſcamur cum pane? ita ut* מזון *cibus diſtinguatur à* לחם / *pane.* Facta autem eſt iſta Interrogatio à Chriſto rei omnis ſatis conſcio, ut occaſionem loquendi & agendi utilia apud eos haberet, & ipſi inopiam ſuam declararent, blande quidem, attamen vix eo modo & fine, ut *Diſcipuli eum ex familiari & molli hac compellatione noſcerent, quem ex intuitu non noverant*, quod obſervavit *Ligtfootus.* Rogati porro Diſcipuli, *illi reſponderunt*, breviſſime quidem ſed ſine ulla moroſitate tamen, *non*, habemus ſcil. aliquod προσφάγιον de quo rogas, quocunque etiam animo & ſcopo in noſtrum vel aliorum uſum. Ad quæ Jeſus ſermonem reſumens *illis dixit*, per modum non mandati adeo quam conſilii utilis

lis futuri; *Rete*, vestrum frustra hactenus jactum & nunc retractum, *projicite*, adhuc semel sollta cum industria & prudentia, *in navigii dextras partes*, quo nunc estis loco, (cæteroquin enim navigii ipsius dextræ partes non erant præstantiores vel melioris ominis præ sinistris in reti jaciendo, per quas & antea rete facile conjecerant,) *& invenietis*, in illo Maris loco sic satis omnino piscium, quod & capietis. Quali modo loqui potuissent alii homines, ex indiciis incertioribus, aut conjecturis sæpe vanis; sed locutus indubie fuit Christus pro sua omniscientia cum certitudine satis infallibili. Dum hoc forte non male conjecit *Grotius*; quod Dominus voluerit rete projici *propius littus*, *ubi minor erat spes capiendi*, *q. d. quo minime reris gurgite piscis erit.* Atque, uti minime spernunt Discipuli istud hominis ignoti consilium, sed rete illuc *projecerunt*, non obstante fatigatione inutili hactenus; ita optime jam labor illis successit, qui *præ piscium* reti captorum *multitudine*, *illud*, rete impletum, *trahere*, pro lubitu & in usum suum celerem, *non amplius potuerunt*. Nec mirum equidem, dum legitur *vers.* 11. numerus *piscium*, non parvorum qui forte fuerunt longe adhuc plures, sed *magnorum*, satis inter genera varia & in suo etiam genere, *centum quinquaginta trium*, qui τοσῦτοι, *tot*, & forte *tanti*, quod esse conjungendum urget *Schmidius*, ad *rete scindendum*, vel *findendum*, videbatur esse compositus omnino, & quem ex *reti pleno in terram attracto* paulatim ipsi exemerunt. Qui eventus felicissimus multum habet similitudinis cum altero qui legitur *Luc.* v. 4. *&c.* de Simone jusso à Domino rete projicere in profundum, & hinc respondente, ἐπιστάτα, δι᾽ ὅλης τῆς νυκτὸς κοπιάσαντες οὐδὲν ἐλάβομεν, ἐπὶ δὲ τῷ ῥήματί σου χαλάσω τὸ δίκτυον, quo facto *concluserunt piscium multitudinem magnam*, ad retium disruptionem, & gemini navigii impletionem, ὥστε βυθίζεσθαι αὐτά. Et quem si juxta hunc velis in se continuisse typicam aliquam seu significationem seu adumbrationem successus optimi Piscationis spiritualis in Gentibus præ Judæis, non refragabor equidem; notante heic ipso *Grotio*, *sic apud Gentes prope Barbaras feliciorem quam apud Judæos capturam*, *Præsagium maximæ capturæ hominum per Apostolos faciendæ.* Dum mihi, si non ludicra plane, utique incertissima videntur, quæ

ad Dextras partes navis, & de Piscibus Magnis, & de Numero horum tam curate Determinato, nonnunquam allegoricè cogitantur, imo & physiologice de Totidem Speciebus Piscium, præcipuis certe, ex *Hieronymo in Ezech.* XLVII. ex quibus singulis unus heic sit captus, qualia apud *Papistas* passim legas. Et præ qualibus placent omnino Moralia, de Jesu per gratiam suam Manifestatione insperata sæpe, & quidem post Tenebras majores, paulatim se magis declarante, iis qui defectum suum non diffitentur sed profitentur coram ipso, & consilia ejus tanquam jussa sequuntur prompte, nec labori necessario parcunt, etiam corporali quando is necessarius est, propter mediorum cum fine sæpientissimam conjunctionem.

IV. Si incognitus mansisset Jesus, vix multum usus inde ad Apostolos pervenisset; unde potius magis manifestari incipit *vers.* 7–9. ad *Johannis* Monitionem *accedentibus* ad illum *Discipulis vers.* 7. 8. & *Curam* ejus singularem tunc *animadvertentibus vers.* 9. Nempe *Discipulus ille quem Jesus diligebat*, quæ solita est ipsius Johannis circumscriptio, *coll. vers.* 20. *Joh.* XIII. 23. & XX. 2. qui ad Factum hoc singulare æque quam ad Visum & Auditum acriter attendisse præ aliis videtur, *dicit Petro*, præ aliis, per modum sive veritatis certissimæ sive suspicionis & conjecturæ probabilis, *Dominus est*, noster redivivus, heic denuo apparens ad nostrum gaudium; *ipso Miraculo admonitus*, secundum *Grotii* phrasin. Quod cum *Simon Petrus*, utroque hoc suo nomine iterum appellatus modo, *audiret*, seu *audiisset* ex Johanne, sive certo sive conjecturaliter dictum, quod nempe visus & auditus ille esset ὁ κύριος, *Dominus* redivivus; pro zelo suo maximo de eo persuasus mox, τὸν ἐπενδύτην διεζώσατο, ἦν γὰρ γυμνός, καὶ ἔβαλεν ἑαυτὸν εἰς τὴν θάλασσαν. Quod heic dicitur de *Nuditate* præcedenti, id absolutius intelligi potest cum nostro *de Dieu*; *Fuit Petrus, dum piscationi in calido isto climate incumberet prorsus nudus, tectis solummodo, quod & inter Barbaros Indos solent qui nudi incedunt, pudendis.* Quando dubitari nequit, quin piscatus sit factus in aqua maris minus profunda, quam vadare daretur; cæteroquin enim nulla nuditatis talis fuisset necessitas vel ratio, de ipsa etiam nocte. Sed & ab altera parte intelligere heic licet *Nuditatem* comparatam, sive respectu

Discipulorum ad Christum Accessus ad Johannis monitionem, præcipue autem Petri, cum reperta Præparatione ad Victum.

ſpectu partium Corporis, ſuperiorum vel inferiorum, ſive Veſtium plurium, quibus illæ alias tegerentur. In quam rem lego apud *Grotium*; *Sic Hebræi vocant eum qui ſuperiori veſte exutus eſt, qui non habet niſi* τὸν ὑποδύτην כתנת/ *ut* 1 *Sam.* XIX. 24. 2 *Sam.* VI. 20. *Eſa.* XX. 3. *Act.* XIX. 16. *Germanos Mela- plerumque nudos egiſſe dicit; interpretatur id Tacitus, rejecta veſte ſuperiore. Sic apud Jobum* XXII. 6. *&* XXIV. 7. *veſtis dicitur nudis detrahi. Chryſoſtomus ad Baptiz.* γυμνοὺς μὲν τοῦ χιτωνίσκου μόνον. *Sic apud Xiphilinum Pſeudantonio, cum* γυμνὸς *poſitum eſſet, ſequitur* σινδόνα διαφανείων. Et hoc ſufficiebat ad piſcationem, ſi in profundiori loco fieret, ubi per natationem parum promoveri poterat eadem. Utique qua ratione fuerit Petrus *Nudus*, huc uſque, ille de Domino præſente audiens, ſumit τὸν ἐπενδύτην, & hunc διεζώσατο. De illo nomine, quod per *tunicam* reddit *Vulgatus* & per *amiculum* noſter *Beza*, ſcripſit hic; ἐπενδύτην *quidem conſtat à ſuperinduendo ſic vocari, Vulgatus tamen tunicam vertit, quod Eraſmo non diſplicet, quia, inquit, quum alioqui tunica ſit veſtis interior, veriſimile eſt piſcatoribus fuiſſe tunicam ſummam veſtem. Caſtellio vertit Induſium, non incommodè, nam neque pallio neque tunicæ ullus hic locus eſt, quum hæc minime ſint natanti idonea. Sed ex Pollucis Lib. VII. Cap.* 12. *conſtat hoc nomine intelligi* χιτωνίσκον, *i. e. amiculum ex lino, quod videlicet natanti minime obſiſteret, &* λίνεον πέπλον *vertit Nonnus.* Atque ita plures heic reperiunt Veſtem Infimam, quæ ſimiliter *Induſium* dici ſolet, & voce ex Arabica deſumpta *camiſia*, notante noſtro *de Dieu*; quam *neque natanti aptam* fuiſſe, *tum ob laxitatem, tum quia talaris erat*, addidit hic, neque *cum compoſitione vocis* ἐπενδύτης *convenire, quam à ſuperinduendo dictam fuiſſe conſtat.* Quamquam agnoſcat, *Syrum* heic etiam habere ܟܘܬܝܢܐ/ *quod idem cum Hebræo* כתנת/ *& infimam plerumque veſtem ſignificat, quæ cuti proxima, quamvis etiam pro* מעיל *pallio ſumi videatur* 2 *Sam.* XIII. 12. uti notavit *R. David in Libro Radicum.* Obſervavit ille ad hæc; *Eraſmum*, qui *tunicam* vertit, hanc exponere de *pallio ſive penula aut toga*, *nam tunicam veſtem eſſe interiorem, Ependuten dictam quod ſuperne induatur; & veri-*

ſimile

simile esse piscatoribus tunicam fuisse summam vestem; esse & in ea sententia Virum Doct. Nic. Fullerum, intelligi hac voce superiorem vestem quæ stola alias dicitur Misc. Lib. II. Cap. 11. Neque ea sententia ipsi placet, cui *hic nec pallio nec stolæ locus ullus videtur, quippe quæ natanti omnino sint molesta & incommoda &c.* Et subjicit tandem latius; *Mihi nec suprema vestis fuisse videtur, nec infima, sed inter indusium & stolam media. Hic enim erat vestium ordo. Primum indusium, tum subucula cum subligaculis seu femoralibus, tertio stola, quarto pallium &c. Quum audivisset Dominum esse qui in littore staret, neglecto indusio quod natatui obesse poterat induit subligaculum, quod natantem impedire non poterat, atque ita prosiliit in mare. Nec impedit, quod tum subligaculum illud fuerit* ἐχέσαρκον, *retinet tamen nomen* ἐπενδύτȣ, *quia, quum in vestimentorum ordine sit secundum, usus ejus est ut indusio superinduatur illudque constringat. Sed cur dicitur* διεζώσατο; *an non stolæ hoc erat, cui zona superimponi solebat, ad quam oræ talaris vestis succingebantur? Nequaquam. Sed quia subligacula orientalium infernè angusta, superne laxa, crumenæ instar contrahuntur, & rursus laxantur,* διαζώννυσθαι *dicuntur, quando ad lumbos contracta eos cingunt & constringunt; unde & subligacula* διαζώματα *vocantur. Nec aliud, puto, voluit Glossarium Græco-Latinum, quum* ἐπιδύτης *reddit instata, superaria, & Latino-Græcum, superaria* ἐπενδύτης. *Superaria, quia supra indusium, supra primam vestem induitur. Eratque ex levi semper tenuique materia, gossypina plerumque & interdum linea.* Legi etiam merentur, quæ heic ad vocem illam habet *Drusius* ex Hebræis de אפונדתא / formata ut putatur ex voce nostra, tanquam *genere indumenti, quod est indusium parvum aut interula parva, & sunt in ea multa loca consuta, in quibus reponunt rem quamque obviam sibi.* Et quæ scripsit *Grotius*; Τὸν ἐπενδύτην. *Sic vertunt LXX duobus locis* מעיל / *quod est vestis genus honoratius,* ἐπένδυμα *Aquilæ & Symmacho, Hieronymo Epist.* CXXX. *superior tunica, Theodoreto in Exod. Quæst.* LXVI. χιτὼν ὁ ἔξωθεν. *In Martyrol. ad* XII. *Kal. Nov. de Hilarione, pelliceum habens ependyten, quod ex Hieronymo desumptum Vit. ejusd. Hilarionis. Vertunt* ἱμάτιον, στολὴν ποδήρη. *Suidas* τὸ ἱμάτιον ἐπάνω. *Utuntur & Hebræi posteriores* אפנדתא. Quin etiam *Camerarii* glossas similes. Ego

vix dubito, quin ἐπενδύτης ex origine ſua dicat, non *indumentum* ſimpliciter, aut *indumentum ſupernum*, ſed *ſuperindumentum*, ſuper veſtes alias adhiberi ſolitum; idque heic non gravius, aut pretioſius, ſed levius & vilius, quod nec in aquis vadandis vel natandis nimium adferret impedimenti, nec multum ſic detrimenti pateretur, attamen præ nuditate priori cum honeſtate civili in littore conveniret; ſicuti & *Grotius* ſcripſit, *ita Petrum ſe induiſſe, quo honeſtior apud Chriſtum appareret, nihil veritus ſi eam*, veſtem, *per aquas gradiendo nonnihil humectaret*. Hoc ergo *ſuperindumentum*, præ veſtitu alio, vel extra navigium in ejus aſcenſu vel & intra illud in diſceſſu relicto, ſumpſit Petrus; idque cum laxius eſſet, neceſſario *accinxit*, ad corpus arctius conſtrictum zona conveniente. Atque ſic *in Mare*, exſiliendo celeriter, *ſe conjecit*, ad vadandum vel natandum quoque verſus littus & ad Jeſum illic conſiſtentem, quod ab Euangeliſta non expreſſum *Syrus* adjecit. Pro eo, quod olim ad Jeſu ſuper Mari ambulantis juſſum ipſe ex navigio egreſſus *ſuper mare* quoque *ambulaverat ut veniret ad Jeſum*, per incredulitatem ſupervenientem tum demergendus, niſi Jeſus ſubveniſſet *Matt.* XIV. 29. 30. Interim dum zelo fervido impatientior, ſic præiret Petrus hoc nomine à Domino non culpatus, *Diſcipuli alii*, antea nominati, etiam *venerunt* ad littus idem cum Petro *verſ.* 8. dum *à terra non longe aberant*, cæteroquin cum Chriſto non collocuti, ſed *velut cubitis ducentis*, ſeu pedibus trecentis, tantum; ſed hi τῷ πλοιαρίῳ *navigio* ſuo vecti, illudque ſecum reducentes, hinc paulò tardius; etiam cum *rete piſcium*, h. e. non piſcatorium modo, ſed & piſcibus captis plenum, nec adeo inutiliter ingrateve relinquendum, *traherent*, poſt ſe ſatis difficulter & moleſtè, ſive alligatum navigio, ſive manibus ſuis, dum piſces inde eximere in mari ipſo minus erat commodum & plus moræ exigebat. Simul ac autem eo modo ad *terram* venerunt, & *in* eam è navigio *egreſſi* fuerunt, obſervant, præter & apud Jeſum ex mari viſum & auditum illic, hujus ſingularem pro ipſis curam; *vident*, enim coram ſuis oculis, ἀνθρακιὰν κειμένην, καὶ ὀψάριον ἐπικείμενον, καὶ ἄρτον, *carbonarium*, non tam focum quam ignem, *poſitum*, ſeu ſtructum apte ad præſentem uſum, loco minus potius quam magis

gis solito, & simul *opsonium*, ex piscibus constans, vel alias *piscem*, *coll. vers.* 10. 11. 13. *Joh.* VI. 9. 11. unum vel plures, *impositum* igni carbonario ad ejus parationem necessariam, quin & *panem*, ad esum necessarium & aptum. De ὀψαρίῳ scripsit *Beza*; *Athenæus Lib. VII. & VIII. pisciculi meminit ex Aphyarum genere, quam ἑψετὸν vocat, aut potius plurali numero ἑψετὰς, sed à quo distinxerim ὀψάριον quod assabatur, cum illis potius elixis vescerentur. Hoc autem vocabulum cum alioqui non minus late pateat quam ὄψον, tamen peculiariter de piscibus dici, idem Athenæus ex Platone Comico, Menandro & aliis probat.* Qui apparatus unde illic fuerit, non est quidem ab Euangelista expositum. Cum tamen tam distincte sit notatus & cum Christi Apparentis historia plane connexus, neutiquam verisimile est, eum hominum aliorum cura esse factum in suos usus, hinc illis surripiendum à Jesu cum Discipulis. Sed omnino agnoscere oportet singularem Domini curam pro suis, quam juxta rete plenum ad ipsius Miracula referre liceat, sive ille apparatus aliunde fuerit adductus mirabiliter, sive ex materia alia inhabili potius quam ex nihilo productus. In quam rem inter alios ipse *Grotius* heic scripsit; *Majorem jam potestatem Christus ostendit, res creans ex nihilo. Olim pisces paucos auxerat, nunc facit ut ex nihilo existant.* Sed & *Hammondus* paraphrastice cum dixisset, *viderunt majus miraculum priori, ignem ex carbonibus, & pisces impositos igni, ac panem, omnia à Domino è nihilo creata*; adjecit *Clericus*, *quis docuit Hammondum hæc è nihilo creata?* & deinde, *Noster post H. Grotium & alios è nihilo creatos pisces statuit, quod tamen necesse non est, præsertim ad lacum piscosum, & nemine vidente, ne jam dicam tacere plane Joannem.* Sic vero, cum ex Johannis indicio Petrus cum reliquis cœpisset de Jesu cogitare, ipsi propius ad eum accedentes, & videntes admirandam & potentissimam Viri de se curam, indubie illum agnoscere cœperunt uno & altero modo.

Christi Manifestatio plenior per dicta & facta sua.

V. Progrediendum cum Jesu, progrediente in se *plenius* adhuc *Manifestando* Discipulis suis per *Dicta & Facta* sua *vers.* 10 — 13. Ubi præcedit *Mandatum* Jesu cum obsequio Petri; sequitur ejus *Invitatio*, secundum quam se gesserunt Discipuli; & subjicitur ejus *Factum*, dictis illis prioribus conveniens. Mandans ergo *Jesus illis*, ad se venientibus Discipulis,

lis, *dicit*; *de piscibus*, *quos nunc*, nisi ad ἐνέγκατε illud referre lubuerit, *cepistis*, adeoque recentissimis, quosdam, neutiquam omnes illos, *adferte*, huc igne parandos. Et ad hoc verbum *Simon Petrus*, cum & præ aliis secundum solitum zelum suum, *ascendit*, (dè cujus verbi diverso usu latissime heic differit *Schmidius*,) seu in mare ad ejus littus, seu in navigium potius, *coll. Marc*. VI. 51. *Luc*. VIII 22. & *rete*, plenum valde, *in terram traxit* absque *fissione* ulla, qualis alias contigit *Luc*. V. 6. pisces inde tuto exempturus quos & quot vellet, quos consequenter & ad Dominum adduxisse ipse certò censendus est. De reliquis piscibus cum nihil mandasse legamus Dominum, nec perinde quid egerint Discipuli, facile conjicitur, eos quocunque modo in aliorum usus cessisse, si non in Mare denuo sint projecti. Si roges, cur ex piscibus nunc captis Jesus voluerit adduci ad antea jam visum ὀψάριον, id dicam fieri potuisse ad majorem abundantiam, & varietatem, cibi, & simul ut Discipuli aliquid ad commune epulum de suo contribuere viderentur. Dum in mysticas seu typicas allegorias heic cum aliis excurrit *Grotius*; *Christus ex piscibus à se factis & aliis quos Apostoli ceperant communes facit epulas*, *ut sic ostendat*, *& eos quos ipse converterat*, *& quos Apostolorum ministerio erat conversurus*, *ad eundem finem destinari*, *&c*. *Notant quidam*, *tot piscium numerari genera*; *eoque significari ex omni hominum genere Capturam fore*. *Figura Davidis & Salomonis temporibus*, *cum* CLIII. *millia fuere Proselytorum* 2 *Paral*. II. 17. *&c*. *Præsagium miræ unitatis eorum qui per Apostolorum operam in Ecclesiam erant colligendi*. Ad verbum Mandati impletum à Petro & reliquis sub ejus ductu, sequitur verbum aliud *Invitationis*, quod *Jesus illis dicit*; *venite*, *prandete*, δεῦτε, ἀριστήσατε. Vos nempe, omnes quotquot heic adestis, & per noctem frustra laborastis, sed nunc consilium & jussum meum feliciter exsecuti estis; *venite* huc ad me, vel *adesse*, ad id ut simul & mecum accumbentes, *prandeatis*, seu victum hunc oportune sumatis, quod ipsum verbum Latinum derivare etiam solent ex πρὼς *Dorice pro* πρωὶ *mane*, *&* ἔδω *edo*, prout Christus alias ἄριστον ἢ δεῖπνον disjunctive conjunxit, *Luc*. XIV. 12. Quod illis quidem utile & necessarium erat, post laborem nocturnum, sed Christo immortali non item, nisi ad Dis-

Discipulorum suorum convictionem majorem, unde nec dixit de se expresse quidquam, per additum, mecum, aut simile verbum aliud. Secundum quod verbum Discipuli omnino se etiam composuerunt pariter, dum *Discipulorum*, rectius quam *discumbentium* apud *Vulgatum* quod corruptum ex *discentium* vult *Beza*, *nullus*, vel *nemo*, obloquebatur, imo ne quidem *illum inquirere*, diligentius per interrogationem, *tu quis es??* qui tam mire es beneficus in nos? *audebat*, sive *tentabat*, per ejus venerationem religiosissimam, ne scil. specie illa ignorantiæ & incredulitatis crassæ offenderent. Erant enim, non dubii ipsi amplius, sed omnino solide εἰδότες *scientes*, per conspectum dicta & facta, *quod esset*, ita apparens ille & cum ipsis agens, *Dominus* ipse Redivivus, & sic de eo certissimi, absque declaratione verbali Christi ipsius, qualem ille antea dederat *Luc*. XXIV. 38. 39. *Joh*. XX. 27. *coll. Matt*. XIV. 27. Quo pacto satisfit facile isti quæstioni, quo modo ex Agnitione Christi deduci queat, quod non ausi fuerint ipsum rogare quis esset. Quam & spectans *Clericus* scripsit; *Cum sequatur, sciebant esse Dominum, verbum* ἐτόλμα *non tam significat, audebat, quam judicabat, nemo judicabat interrogandum esse quis esset, cum scirent esse Dominum, quamvis faciem ejus illi eo non agnoscerent, quippe augustiorem quam antea; dixit tamen Joannes* οὐδεὶς ἐτόλμα *&c. quia Discipuli abstinuerunt ab ejusmodi quæstione, non modo ob indicia quibus Dominum agnoscebant, sed etiam metu, ne forte sibi ut incredulis succenseret. Sciebant quidem, esse Dominnm, sed tam certa non erat ea illorum cognitio, ut nullo modo eo interrogato opus esset, verum non ausi sint quicquam ab eo quærere.* Et clauditur hæc historiæ hujus pars per *Christi Factum* insecutum, quando illis venientibus ad prandendum, *Jesus* propius *veniens* se junxit, & *panem accepit, similiterque opsonium*, seu *piscem*, quem non tantum *dedit* illis secum accumbentibus, sed & sibi sumeret ipse cum illis. Quod & optime significatum putamus per illud λαμβάνειν, quod tam de sumptione propria in os, quam de sumptione in manum ad dandum exponi potest. Ut recte scripserit *Grotius*; *Intelligendum esse, Christum una cum ipsis cibum sumpsisse in majorem corporis sui fidem Act.* I. 4. *&* X. 41. Dum addidit quoque allegoricum istud alterum; *Patremfamilias Ecclesiæ*

ſe oſtendiſſe, cujus eſt ſuum cuique dimenſum dare, quod mox explicatur ſermone habito ad Petrum & Johannem &c. Neque dubitari poteſt, quin ita facta ſit hæc Convivatio matutina Jeſu cum ſuis, juxta alia connexa, ut hinc plane irrefragabiliter conſtaret eſſe Jeſum qui illis illic præſens erat, *coll. Luc.* XXIV. 30. 31. 35. 42. 43. *Act.* X. 41. *&c.*

Chriſti Rogatio ad Simonem Jona ſpecialis.

VI. Id certe luce meridiana clarius eſt ex reliqua Apparitionis hujus hiſtoria, quæ ſpecialem *Chriſti cum Petro Tractationem* nobis exhibet. In qua, poſt ſpecialiorem *Temporis* notationem, occurrit ante alia omnia *Serium* valde *Examen* ejus, cum ipſius *Reſponſo*, & Chriſti *Mandato*, idque omne *Ter* repetitum *verſ.* 15–17. Deſignatio *Temporis* fit per iſta, ὅτε οὖν ἠρίστησαν, *cum ergo prandiſſent*, vel *pranſi eſſent*, de pane & piſce ſimul omnes; quod *tempus eſſe colloquendi*, monuit *Grotius*, & eſt inprimis apud labore nocturno fatigatos, atque de ſe & benignitate ſua ſic convincendos, dum certe poſt eſum de aliis quoque ſpiritualibus cogitandum & loquendum eſt. Et ſic ducimur heic ad plenum Diem lucidum, quo omnia viſa & audita tanto melius abſque terrore omni dignoſci poſſent. Tunc ergo *Simoni Petro*, Apoſtolo quater jam antea hoc eodem Capite ſic dicto *verſ.* 2. 3. 7. 11. ſpeciatim, licet reliquis omnibus præſentibus, *coll. verſ.* 19. 20. *Jeſus dicit*, clare ſatis, interrogando *verſ.* 15. *Simon Jona, diligisne me* πλεῖον τούτων; In compellatione *Vulgatus* habet, *Simon Joannis*; notante hinc inter alios *Druſio*, *hunc locum oſtendere, patrem Simonis Petri Johannem appellatum fuiſſe, Johannem autem i. e. Jochanan idem cum Johanna, unde in aliis Codicibus Simon* Ἰωαννᾶ, *ex quo contractum Jona, quod in pleriſque omnibus libris vulgatis, Jona pro Johanna ſive Joana, ut Soda pro Sohada, munus quod datur ad judicem corrumpendum.* An ita *Jona* factum ſit ex *Johanna*, vel *Johanne*, & huic plane reſpondeat, an vero idem cum nomine Prophetæ noti *Matt.* XII. 39. *&c.* quod ad *columbam*, vel *dolentem*, vel *oppreſſam*, reſpicere putatur, eſt omnino adhuc dubium. Dum minime dubitari poteſt, quin *Simon Jona* dicatur tanquam patris hoc poſteriori nomine appellati filius, ſecundum illud Syriaco-Chaldæum *Bar Jona Matt.* XVI. 17. & Græcum illi reſpondens *Simon* ὁ υἱὸς Ἰωνᾶ *Joh.* I. 43. quin & vulgatiſſimam conſuetudinem filios

lios diſtinctionis ergo à Patribus denominandi. Sicuti apud *Grotium* legimus ad illum textum *Matthæi*; *Sicut Simon haud dubie eſt* שמעון *Symeon, quomodo etiam id nomen ſcribitur in Petri Secunda, ita* Βαϱιωνᾶ, *uti ex collatione aliorum locorum recte ab aliis eſt demonſtratum, valet* Βαϱιωαννᾶ, *detrita more ejus ſeculi litera gutturis, ibi* ע *hic* ה. *Ita Luc.* III. 30. Ἰωνὰν *videtur eſſe* יוחנן. *Nomen autem Barionæ non alia de cauſa hic adjectum reor quam quod ita vulgo appellari ſoleret, antequam ſe in Chriſti diſciplinam daret. Moris enim erat apud Hebræos, ut nomini paulo communiori diſcriminis gratia adderetur* πατρωνυμικὸν, *ut videre eſt in Vet. Fœd. multis locis, & in his Libris alicubi &c.* Nec non prolixius habet illic *Druſius*; *Simon Bar-Jona, i. filius Jonæ. Nam Bar filius tam Ebræum eſt quam Syrum. In Nomin. de Matthæo. Bar Jona, filius columbæ &c. Quin Jona Columbam ſignificet, non eſt ullum omnino dubium, ſed tum appellativum eſt. Rectius ergo alii, Bar Jona, filius Jonæ. Epiphanius Ancorato*, Βαρ' Ἰωνᾶ, τουτέϛιν, υἱὲ Ἰωνᾶ, ὁ γὰρ πατὴρ αὐτοῦ Ἰωνᾶς ἐκαλεῖτο, τὸ γὰρ βὰρ ἑρμηνεύεται ἐκ τῆς ἑβραϊκῆς διαλέκτου υἱός. *Rei firmandæ, quod in nonnullis Codicibus* βὰρ ἰωαννᾶ, *alias* ἰωάννου, *& Latine Johannis. Quæ varietas non hic modo invenitur, ſed etiam Joh.* I. 43. XXI. 17. *Hieronymus hic legendum cenſet* βὰρ ἰωάννου. *Syrus ubique habet* בר יונא / *vel certe* ברה דיונא / *filius ipſius Jona. Videtur eſſe ſyncope* ἰωνᾶ *pro* ἰωαννᾶ. *Quod ſi verum, tunc utique non columbam denotat, ſed aliud. Apud Nonnum* υἱὸς ἰωάννα. *Quod ita roborat ſententiam meam, ut nihil magis &c. Jona hic non eſt* יונה / *quod nomen unius eſt ex XII. Prophetis, ſed* יונא *vel* יוחנא. *Sic Soda pro Sohada &c. Sic Nas pro Nahas &c. Similis contractio in Jacob, quod plene ſcriberetur Jaacob. Sic* טנא *dicunte pro* טעינא. *Mos enim linguæ Syræ elidere hoc modo Heth & Ain literas.* Quæcunque vero fuerit notio nominis *Jona*, in quo parum rei hæret, illud notabile, quod Chriſtus hunc Diſcipulum ſuum magnum heic compellet nomine, non *Cephæ*, vel *Petri*, quod ipſe illi in laudem magnam dederat olim ad fidem & profeſſionem ſui tanquam veræ Petræ *Joh.* I. 43. *Matt.* VI. 18. neque Simonis Petri, quod in hoc Capite & alibi totiens legitur, ſed illo *Simonis Jonæ*, ut ortus ſui faceret memorem, & forte ſimul infirmitatis demonſtratæ in Domini ſui abnegatione quin & abjuratio-

ratione scelerata quem antea tanquam Petram unicam erat amplexus.

An ipsum præ his diligeret; quod communiter exponitur de dilectione majori præ aliis diligentibus.

VII. Sed quid ille compellatum sic Apostolum nunc rogat? ἀγαπᾷς με πλεῖον τούτων; *diligis me plus his*? apud *Vulgatum*; sed apud *Bezam*, *diligis me plus quam hi?* Nempe phrasis Græca, ut & Latina *Vulgati*, hoc habet ambiguitatis; quod πλεῖον τούτων intelligi queat, vel dè Amoris Objectis, vel de Amoris Subjectis aliis. Priori modo sensus foret, *an me diligis plus quam hos*, aut *hæc*, *diligis?* Sed posteriori, *an me diligis plus quam hi me diligunt?* quomodo accepit *Beza*. Neque dubium est, quin communissime sic capiatur, ut sensus sit, an me diligis plus quam Socii tui & Discipuli reliqui me diligunt? (sive jam *robustius*, sive *tenerius*, quæ duo quidam distincte tribuunt Petro & Johanni,) præ quibus tu tantum semper zelum ostendisti, etiamnum nunc projectione in mare &c. & te ipsum per promissa jactitasti, ut diceres *Matt.* XXVI. 33. 35. *etiamsi offendantur in te*, *ego nunquam offendar*, *etiamsi oportuerit me tecum mori*, *neutiquam te abnegabo*, & *Luc.* XXII. 33. *Domine tecum paratus sum & in mortem ire*, quin etiam ut gladii percussione vim aliquando & vincula à me avertere sis conatus actu *Joh.* XVIII. 10. *&c.* quo magis familiarissimè mecum conversatus præ aliis plurimis plus sic gratiæ etiam accepisti antea, & nunc singulari indulgentia opus habes in sceleris tui maximi remissione. Cum quibus hypothesis *Pontificia* jungat heic facile promissa Pontificatus & Principatus in Ecclesiam summi, jam olim facta scilicet Petro *Matt.* XVI. 18. 19. & secururam heic ejus Constitutionem peculiarem, in Pastura Christianismi universi ipsi soli præ aliis collata nempe, nec semel sed ter; ad quam juste Dominus exegerit majorem etiam sui amorem ab ipso quam ab aliis omnibus. Et licet non posset forte Petrus ad hanc interrogationem respondere infallibiliter cum respectu ad alios, poterat tamen responsum dare, de sua non tantum persuasione, sed & promissione, & conatu quoque alios superandi semper. Est autem ex illo phrasios hujus intellectu, quod verba hæc nonnulli non tam habere vellent pro Interrogatione seria ad quam responderet Petrus directe per affirmationem, quam quidem exprobratione sarcastica, de Amore præ aliis nequaquam præstito aut demonstrato.

Quor-

Quorsum spectare videntur & illa *Grotii*; *Mira Christi sapientia, qui tam paucis vocibus efficit, ut Petrus & sibi satisfaceret quem ter negaverat, & collegis quibus se prætulerat, exemplum dans Disciplinæ Ecclesiasticæ.* Dum unum & alterum fere junxit *Hammondus*; *Petrus dixerat, se nunquam Christum abnegaturum licet omnes alii eum abnegarent, quod nihil aliud sonabat, nisi se amare Christum plus quam reliqui omnes discipuli eum amabant. Sed cum hac in re gravissime peccasset, quippe qui ter Christum abnegasset, dum reliqui excepto Juda ne semel quidem negaverant se ejus esse discipulos, Christus jam in mentem ei revocat magnificum illud promissum, id jam implendum monet, ter repetens, Petre amas me? atque addens primæ quæstioni, plusquam hi? quæ manifesto respiciunt jactantiam illam Petri. Simul etiam Christus sensu pristini peccati illum excitat ad præstandam melius fidem datam, & constantius amorem suum sibi testandum, in hominibus ad fidem convertendis, & laboribus Euangelii causa exantlandis. Utque eum post asperiorem censuram aliqua sustentet consolatione, addit eum re ipsa mortem ad exhibendum veritati testimonium perpessurum.* Quin & tandem in hunc sensum trahitur ipsius Petri responsum de se sine collatione cum aliis, quasi dixisset Petrus, *Domine nosti te à me ex animo amari, quamvis peccato meo admonitus nolim inter me & alios comparationem instituere*, uti sonat *Hammondi paraphrasis.* Dum paulo aliter iterum de quæstione hac statuit *Doct Clericus*; *Crediderim occasionem quæstionis Christi proximam, remotiores enim rationes esse potuisse non nego, fuisse præproperum descensum Petri in Mare, cum non exspectare posset donec navis appelleret. Statim enim ac monitus est à Joanne Jesum stare in ripa, illico in aquam insiluit moræ impatiens, ut quam primum ad Dominum propius accederet, dum ceteri manserunt in navicula donec in terram exsilire possent. Hanc occasionem præbuit Petrus Christo quærendi an se plus amaret quam ceteri discipuli, qui citius ad se venisset.* Sed cum aliis prioribus sese junxit *Ligtfootus*; *Refricat Salvator Petro, idque cum aliquali severitate & correptione, nuperam ejus confidentiam. Dixisti nuper ô Simon, te nunquam me deserturum quamquam omnes hi me desererent. Professus es supra omnes hos, te me comitaturum ad carcerem, ad mortem, imo pro me depositurum vitam tuam, & quid jam ais,*

ô Simon? num & adhuc diligis me plus quam hi? &c.

Sed quod forte non minus recte capiatur de Dilectione majori præ aliis dilectis.

VIII. An tamen non æque, & forte magis, commoda sit altera hujus phrasios constructio, ego certe dudum dubitavi; ut voces sic in sensu cohæreant, quemadmodum junctæ leguntur, & sine pronomine emphatico σὺ, *tu*, non πλεῖον τούτων ἀγαπᾷς με; sed ἀγαπᾷς με πλεῖον τούτων; & sensus consequenter comparationis istius spectet ad Objecta amata præ Subjectis amantibus, an me diligis, *plus quam hos*, aut *hæc?* Quod posterius disjunctive propono, cum τούτων non minus dicatur in Genere Neutro quam Masculino, adeoque tam *hæc* quam *hos* notet. Unde per *hos* designare potuit Christus suos Discipulos alios, heic etiam præsentes, quos omnino diligebat Petrus, quin & diligere debebat, secundum Domini præceptum, arctissimumque cum iis vinculum plusquam unum, *coll. Luc.* XXII. 32. καὶ σύ ποτε ἐπιστρέψας στήριξον τοὺς ἀδελφούς σου, *&c.* sed præ quibus tamen magnopere erat diligendus Christus, secundum mandatum Domini rursus, & specialem Petri relationem ad hunc, *coll. Matt.* X. 37. ὁ φιλῶν πατέρα ἢ μητέρα ὑπὲρ ἐμὲ, οὐκ ἔστι μου ἄξιος, ὁ φιλῶν υἱὸν ἢ θυγατέρα ὑπὲρ ἐμὲ, οὐκ ἔστι μου ἄξιος, & *Luc.* XIV. 26. εἴ τις ἔρχεται πρός με, καὶ οὐ μισεῖ τὸν πατέρα ἑαυτοῦ καὶ τὴν μητέρα καὶ τὴν γυναῖκα καὶ τὰ τέκνα καὶ τοὺς ἀδελφοὺς καὶ τὰς ἀδελφὰς, οὐ δύναταί μου μαθητὴς εἶναι. Unde nihil æquius erat, quam ut hoc declararet apud præsentes alios etiam condiscipulos suos Petrus; se vere quidem diligere & hos, sed Christum tamen longe magis unum præ illis omnibus, quem & hinc ab ipso jussus deinde secutus videtur cum aliquo à Discipulis secessu *vers.* 19. 20. sicuti ad Christum se contulerat novissime ex navigio cum Discipulis relicto. Sed non minus præstans erit sensus, si in τούτων cogitemus *hæc*; sive negotia Piscationis, ad quam antea tractatam videre poterat quadantenus rediisse *coll. vers.* 3. sive Esculenta, quæ Domini liberalitate acceperat cum hoc inter alios edens oportune, *coll. Joh.* VI. 26. *&c.* sive forte Miracula utilia, quale unum nunc adhuc contigerat, vel fruenda vel & patranda, *coll. Luc.* X. 20. *&c.* sive tandem Terrena & Visibilia omnia, quæ tanquam undique præsentia ipse per hoc Pronomen unum satis apte designare poterat, *coll.* 2 *Petr.* III. 11. *&c.* quæ omnia & singula quoque amorem Petri & mere-

merebantur pro conditione sua & operabantur actu indubie, sed longe minorem & minus, quam ipse Jesus, *coll.* 2 *Cor.* IV. 18. μὴ σκοπούντων ἡμῶν τὰ βλεπόμενα, ἀλλὰ τὰ μὴ βλεπόμενα, τὰ γὰρ βλεπόμενα πρόσκαιρα, τὰ δὲ μὴ βλεπόμενα αἰώνια, *&c.* Horum vero quidquid tandem facilius admiseris, cessant sic illæ quæstiones *Ligtfooti*; *Quare tandem* πλεῖον τούτων; *nonne satis fuit dixisse, num amas me sicut hi? nam quanam ratione exspectandum ut ille eum amaret plus quam cæteri? præsertim vero quam Joannes, quem Christus ipse ita amavit, & qui Christo ita adhæserat?* Sed & cessant difficultates complures aliæ vel paulo aliter propositæ; quo modo hoc rogare potuerit Dominus à Petro, quod ipse scire non poterat, suum quidem cor cognoscens, sed non aliorum perinde omnium animum, tam gradus quam rei ipsius respectu, *coll.* 1 *Cor.* II. 10. *&c.* quomodò item hoc exigere rogatione sua eum in modum facta, ut Petrus se in amore Jesu majore efferret, tam verbis claris apud ipsos quoque quam corde suo, supra omnes socios suos, contra illa Pauli *Rom.* XII. 10. τῇ τιμῇ ἀλλήλους προηγούμενοι, *Phil.* II. 3. τῇ ταπεινοφροσύνῃ ἀλλήλους ἡγούμενοι ὑπερέχοντας ἑαυτῶν, *&c.* quorsum dein illud faceret, Petri in Jesum Amorem esse Majorem quam aliorum Discipulorum, cum ad commune illis munus nihil attineret gradus amoris major præ illis, unde & dein in repetitione legitur simpliciter, ἀγαπᾷς με; φιλεῖς με; *an diligis me? an amas me?* & quo modo tandem ad Interrogationem illam comparativam cum aliis discipulis Petrus defungi potuerit responsione non comparata sed absoluta, ναὶ κύριε, σὺ οἶδας ὅτι φιλῶ σε, *næ Domine tu nosti quod te amem.* Quæ & ipsa arguit, Petrum neutiquam verba Domini accepisse per modum Exprobrationis sarcasticæ vanorum promissorum, quæ utique eadem & alii fecerant Discipuli *Matt.* XXVI. 35. ὁμοίως καὶ πάντες οἱ μαθηταὶ εἶπον, &c. sed per modum indicatæ Constitutionis necessariæ ad Munus, & inquisitionis seriæ an eam ipse in se deprehenderet, tendente illuc tandem & *Ligtfooto*; *Si paratus es & adhuc vitæ tuæ jacturam pro me facere, pasce oves meas &c.* Dum certe rogans Dominus, non de Persuasione Petri, aut nuda Promissione, vel Conatu, sed de Amore ipso præsente & vero locutus est, & ipse respondit. Ut concludam, mihi nihil aptius videtur

ad phrasios hujus constructionem rectè percipiendam, quam collatio verborum Christi *Matt.* x. 37. *amans patrem aut matrem* ὑπὲρ ἐμὲ, *non est me dignus*, & *amans filium aut filiam* ὑπὲρ ἐμὲ, *non est me dignus*, ubi nemo somniet agi de quocunque magis amante patrem, matrem, liberosque quam Christus hos amaret, sed omnes sponte intelligunt agi de amore in illa objecta majore quam in Christum. Nihil certe interest, quod ad hoc attinet, inter ὑπὲρ ἐμὲ, *supra me*, & πλεῖον τούτων, *plus hisce*. Et sicuti non erat, cur Christus ad Dilectionem sui majorem gradum in Petro requireret quam in aliis, ita ad ejus veritatem plane necessarium erat, ut omnes alii & omnia alia infra eum diligerentur multum.

Dum Dilectio hæc certissimè intelligenda est summa, qualis in Christum decet.

IX. Res interim ipsa, de qua heic Petrus à Domino rogatur, est certissimè *Dilectio* ipsius, non qualiscunque, sed & Vera & Summa, qualis ipsi convenit à suis. Ubi prolixe admodum & verè nimium excurrit *Schmidius* ad verbum ἀγαπᾷν, in hujus usum varium ostendendum ubique & undique; dum illud, deduci solitum ab ἄγαν & πάνεσθαι, seu *valde acquiescendo*, dicit amicum quam maxime animi affectum, qui ore & opere se etiam prodat. Quæ *Dilectio* heic ita determinatur ad *me*, Christum loquentem, ut juxta ipsius Personam, & Statum Utrumque, & Beneficia omnia, simul dicat ejus Munera Tria, & Doctrinam, & Cultum, & Membra, & Verba, seu uno verbo omnia quæ & quo modo illa ad ipsum spectant; ex quibus dilectis vel non dilectis Dilectio ipsius Christi æstimari potest & debet. Et quod ad *Dilectionem* ipsam Jesu attinet, dicit illa; tum Agnitionem amabilis præstantiæ ejus necessariam, quæ fit corde & ore; tum Æstimationem secundum hanc maximam; tum Desiderium Fruitionis ejus fervidum; tum Quæstionem actualem ejus, per vota, dicta, & facta illuc ducentia; tum Traditionem sui in ejus Obsequium perpetuum activum & passivum, & ad ejus gloriam, cum aliorum omnium derelictione & abnegatione seria; tum Acquiescentiam & Delectationem in ipso denique lætissimam, inter omnia damna alia & pericula. Et est hæc Dilectio Christi supra omnes & omnia alia ita officium commune Christianorum omnium, *coll.* 1 *Cor.* XVI. 22. *&c.* ut sit illa quam maxime necessaria in Ecclesiæ Præ-

fectis

fectis tanquam reliqui gregis exemplis, qui ipsi ducant sic & doceant simul. Imo est ista Christi Dilectio suprema verus fons, unde scaturiat omnis Labor Præfectorum Domino gratus; procul studio propriæ gloriæ, vel humani commodi, vel placendi hominibus, aut hos etiam juvandi quoque modo præter Christum.

Responsum Petri, quo Dilectionem suam declarat, tanquam à Domino quoque cognitam.

X. Quod hæc à Jesu apparente facta Interrogatio non proveniret ex rei rogatæ Ignorantia in ipso, agnoscit satis Petrus, paratissimo Responso, quando *illi*, Christo roganti, *dicit*, hic rogatus; ναὶ, κύριε, σὺ οἶδας, ὅτι φιλῶ σε, *næ*, vel *etiam*, vel *certe*, vel *omnino*, *Domine*, *tu nosti quod amem te.* Ad quæ *Beza* notavit; *Perperam hæc responsio sic interpungitur, ac si toti interrogationi assentiretur Petrus, affirmans se diligere Dominum amplius quam sui condiscipuli diligerent, quod impudentissimi hominis fuisset. Uno igitur tenore legendus est hic locus, & particula* ναὶ *est affirmantis id quod subjicitur de Christi notitia, non autem ejus qui simpliciter ei toti de quo rogatus erat assentiretur. Quamobrem etiam præstat hoc loco interpretari certe, quam etiam;* quod est scil. apud *Vulgatum.* Sed sic supponitur, illud πλεῖον τούτων, ad comparationem facere aliorum Discipulorum cum Petro, quod minime certum esse ex antea dictis constare poterit. Interim ex isto principio communiter heic observant, non addi à Petro *plus his*, cum præcedens antea lapsus majorem ei modestiam persuasisset. Sicuti & apud *Grotium* lego; *Suffecit ei, ut ait Augustinus, testimonium perhibere cordi suo, noluit judex esse cordis alieni, non prætulit se aliis, ut ante Matt.* XXVI. 33. *& tamen corde sincero affectus testimonium protulit, quale in Ecclesiæ Pastore requiritur.* Dum mihi quidem res eodem redire videtur, an illud *næ* per se subsistat, an ad amorem Petri & scientiam Domini referatur; siquidem sensus asseverationis, si vel in se foret generalior, per posteriora addita tamen restringeretur magis. Compellat utique Jesum Apparentem & Rogantem nomine *Domini*, sensu non humano sed Divino, qui ipsi absolute & relate ad Ecclesiam & Fideles singulos quoque competit; docente illud omniscientiæ addito attributo. Et ad hunc inquit Petrus, φιλῶ σε, *amo te.* Ubi *Beza*; *Quod Augustinus de Civ. Dei Lib. XIV. Cap. 7. discrimen constituit inter* ἀγαπᾶν *&* φιλεῖν, *quasi istud amplius*

plius quam illud declaret, nullius est momenti, imo fortassis etiam non satis perite dicitur. Nam Pater ipse Filium vocat, non φίλον, *sed* ἀγαπητὸν, *neque charitas Christiana dicitur* φιλία *i. e. amicitia, sed* ἀγάπη. Atque perinde observavit *Grotius*; *Promiscue hic usurpavit Johannes &* ἀγαπᾷν *&* φιλεῖν, *ut mox* βόσκειν *&* ποιμαίνειν. *Neque hic quærendæ sunt subtilitates.* Quod ex collatione rogationum & responsionum repetitarum *vers.* 16. 17. videtur esse clarissimum. Dum φιλεῖν etiam de Patre respectu Filii usurpatur *Joh.* v. 20. atque alias ad *osculationem*, amicissimam & submisissimam, nos ducit etiam nonnunquam. Quo uno verbo *amandi* ille significasse censendus est illud totum, quod per ἀγαπᾷν πλεῖον τούτων designaverat Dominus, potius quam ejus partem tantum unam, quasi nihil ad alteram respondisset, sed silentio illam prætermisisset. Qui vero dicebat se amare ita Dominum, illum vere sic locutum esse, & ex interiori certaque sui notitia, & quidem libere satis, nemo dubitet; non obstantibus defectibus qui hic reliqui in optimis esse solent. Atque hinc Dominum ipsum in testimonium vocat, *tu nosti*, non jam *an*, sed *quod* ita se res in me habeat. *Reverenter*, inquit *Grotius*, *Petrus ad Christi scientiam provocat, cui se notiorem esse quam sibi ipsi experimento didicerat*. Neque repugno tamen, quo minus in isto alloquio inclusa reperiatur qualiscunque agnitio & emollitio Culpæ prioris in Christo abnegando, q.d. quicquid ego graviter adversus te & amorem tibi debitum deliquerim in eo fœdissimo meo facto, sincerus tamen est manetque & manebit meus in te ut dignum & diligentem simul amor, quod verum esse tu nosti sine mea hac declaratione, ego tamen declaro lubentissime & ad tui ipsius omniscii, potius quam gestorum meorum omnium conscii, testimonium provoco. Felix, qui ita amat Jesum! felicior, qui se eum ita amare novit ipse! felicissimus, qui seu sponte, & contra hominum aliorum suspiciones pravas & calumnias vel accusationes proprii etiam cordis infirmi & Satanæ, seu rogatus à Domino, ita provocare ad Dominum de sui amoris sinceritate audet! Secundum illa Psaltis *Psal.* CXIX. 168. *custodio præcepta tua & testimonia tua, quoniam omnes viæ meæ coram te*, *Psal.* CXXXIX. 23. *investiga me Deus & cognosce cor meum, proba me & cognosce cogitationes meas &c.*

XI. Et ad hanc laudatissimam professionem Petri gravissimum & optatissimum sequitur Domini Responsum, qui *illi* *dicit*, βόσκε τὰ ἀρνία μου, *pasce agnos meos*, addente *Syro* ܠܝ *mihi*; *cujus*, notante *Beza*, *potest aliquod videri pondus*, (ad notandum non modo pasturæ finem magnum, & autoritatem ex qua illa fieret, sed vel maximè attentionem Christi præsentissimam ad ejus præstationem,) *quamvis in hoc genere dicendi sæpe redundet.* Sic à se ipso, tanquam Objecto affectus Petrini, transit Dominus ad *suos Agnos*, quos ipsum *pascere* jubet cum fiducia. Ubi ad literam quidam volunt *Oves* promiscuè notari, uti deinde προβάτα bis nominavit Christus *vers.* 16. 17. atque heic etiam προβάτα in *Vetustissimo Codice* reperit *Beza*, dum *Syrus tribus utitur vocibus sed idem significantibus*, ܐܡܪܝ / ܥܪܒܝ / & ܢܩܘܬܝ. Alii tamen à notione propria vocis præter necessitatem non recedunt, quæ est illa *agnorum*, seu ovium tenellarum præ aliis majoribus & robustioribus. Et ad hoc objectum accommodatum est verbum *pascendi*; quod omnem illam designat curam quam pastores gregis in hunc adhibere solent, potissimam certe, ut dignoscant, attendant, in pascua apta ducant, dirigant, coerceant, defendant adversus omnia pericula, sanentque in omni ægritudine; & quod ob convenientiam multiplicem etiam tribuitur Regibus respectu suorum subjectorum decenter tractandorum. Jam vero per metaphoram manifestam, qualis & alias à piscatu petitur, *coll. Matt.* IV. 19. *&c.* heic indubie ducimur ad Ecclesiam Christi, & curam huic à Præfectis ejus impendendam omnem. Hæc ipsa cum omnibus membris suis est *Christi* tanquam Domini peculium; cui soli tanquam Domino uni ipsa est relinquenda omni ætate, *coll.* I *Cor.* VIII. 6. 2 *Cor.* XI. 2. *Eph.* IV. 5. *&c.* absque ulla Dominii aut actus Dominici assumptione aut affectatione vel minima, *coll. Matt.* XX. 25. 26. 2 *Cor.* I. 24. IV. 5. *&c.* Hæc ipsa habet similitudinem variam gregis *Ovium*, infirmarum, mansuetarum, utilissimarum, erroribus præcipitiis & direptionibus multiplicibus subjectarum, quin & mactari solitarum ab hominibus, *coll.*

Mandatum Pascendi Agnos Christi ab hoc datum Petro, dilectionem sic suam rursus declarante.

coll. Mich. VII. 14. *Zach.* IX. 16. *&c.* In hac ipsa sunt & *Agni*, vel si placet *Agnelli* ant *Agniculi*, præ aliis ovibus Juniores in fide & pietate, vel & Teneriores etiamnum deinde, quibus pro conditione illa sua varie succurrendum est, *coll. Jes.* XL. 11. *Hebr.* V. 12–14. 1 *Cor.* IX. 22. *&c.* & quorum cura neutiquam debet esse postrema vel minima. Et quod ad *Pastum* ipsum attinet, hic est qui nos ducit omnino ad fideles, atque Infirmiores inter eos, dignoscendos curate, *coll. Prov.* XXVII. 23. ad attendendos illorum gressus & conditionem omnem spiritualem maxime, ad alimentum illis suum tribuendum item spirituale Verbi & Sacramentorum, ad eos ducendos & reducendos aut deducendos in fidem & pietatem ac charitatem veram, ad eos protegendos contra vim omnem inimicam Satanæ Mundi & carnis propriæ, etiam per pericula propria & mortem subeundam, ad sanandas denique contritiones & languores per Euangelicum solamen, vel & duritie perituros per Legis malleum hujusque minas subigendos; & quæ plura forte recenseri possent similia. In quibus omnibus sequendus est Christus, tanquam ἀρχιποίμην & Dominus ipse gregis pro sua agens potestate & potentia, à Ministris omnibus ab ipso ad hoc constitutis, pro gratia ministeriali ipsis concessa, & fideliter ac constanter omnino. Et hoc omne est, quod Dominus non tantum exigit heic à Petro; sed & exspectat ab ipso, tanquam certum consequens Amoris sui, quem verbis declaratum, debebat ille sic facto ipso in ejus Agnos demonstrare.

Repetita Interroga- cum Mandato.

XII. Res tanti ponderis, & una & alia, digna erat ut repeteretur, & amplius inculcaretur. Unde Jesus *illi*, Petro suo, *dicit*, idem *iterum secundo*, πάλιν δεύτερον, quod postremum vocabulum, à *Vulgato* prætermissum, ad *Pleonasmum* refert *Beza* cum *Grotio*, *coll. Matt.* XXVI. 42. sed verè prius magis determinat palam. Præcedit igitur Interrogatio non ad alium sed ad eundem Petrum, *Simon Jona*, ἀγαπᾷς με; *diligisne me?* neutiquam ad redarguendum responsum præcedens, ὅτι φιλῶ σε, quasi plus vellet ab ipso Christus, neque ad minuendam suam quæstionem priorem, ἀγαπᾷς με πλεῖον τούτων; *diligisne me plus his?* secundum verum eorum sensum antea à nobis datum; sed ad audiendam prioris responsi Petrini confirma-

firmationem ex ipſius ore. Et ipſe roganti Jeſu *dicit*, eadem quæ prius verba; *næ*, *Domine*, *quod te amem tu noſti*. Et ad hæc Dominus, *illi* reſpondens, *dicit*, ποίμαινε τὰ πρόβατά μου, *paſce oves meas*. Ubi nobis tantum non perinde eſt, an *ovium* nomen communiter lubeat accipere de grege toto minorum & majorum ejus ſpeciei animalium, ut ſic vel dicat idem cum illo agnorum, vel hos cum aliis complectatur certe; an vero illud potius adverſus agnos credas oppoſitum, ſic ut oves adultiores & robuſtiores nunc commendet Chriſtus poſt tenellos præmiſſos. In alio verbo certe ποιμαίνειν ego nihil heic diſcriminis animadverto à priori βόσκειν; ut iidem actus paſtorales per hoc & illud denotentur. Scribente & ſic Grotio; *Quod de voce* βόσκειν *&* ποιμαίνειν *diximus*, *idem de vocibus* προβάτων *&* ἀρνίων *intelligendum eſt*, *nam & hæ promiſcue uſurpantur*, *ut apparet ex collatione locorum Matt*. x. 16. *Luc*. x. 3. Cum quibus tamen forte minus convenire cenſeri queant reliqua quæ adjecit; *Confer Zach*. xi. 4. *& cogita exitium Judaicæ gentis quæ proprie Petro commiſſa*. Qui ſerio rogat, & ſincere loquitur, & peremptoriè mandat, is etiam conſtanter id omne agit, tum Dominus, tum Diſcipulus ejus.

XIII. Δὶς καὶ τρὶς τὰ καλά. Quale cum & eſſet verbum Domini & Petri, idem denuo inculcatur. Jeſus enim *illi*, Petro ſuo, *dicit*, etiam τὸ τρίτον, *tertio verſ*. 17. interrogans, *Simon Jona*, φιλεῖς με; *an amas me*? adhibito jam pro ἀγαπᾷν altero illo verbo, quo bis in reſponſo ſuo Petrus erat uſus, ſed ſenſu eodem cum priori. Quod quidem ægrius obvenit Petro, qui hinc, uti refertur, ἐλυπήθη ὅτι εἶπεν αὐτῷ τὸ τρίτον, φιλεῖς με, *contriſtatus fuit* omninò haud leviter, ſive ſuum in Chriſtum amorem in dubium vocando, aut ejus ſenſum verum, ſive Jeſu in ſe gratiam deſiderando, cum ille plus ab ipſo videretur exigere quam in ipſo erat aut ab ipſo declarabatur; neque enim aliunde æque facile deducere poterat tertia jam vice auditam hanc interrogationem, dum minorem certe id habet ſpeciem, quod *Grotius* annotavit, *quod ter negando meruiſſet ter interrogari*, quaſi hoc ipſum jam ita intellexiſſet certò Petrus ipſe. Et nota heic, quod tertio dictum φιλεῖς με manifeſte arguat hujus eundem ſenſum cum ἀγαπᾷς με, quod bis prolatum fuerat. Attamen non potuit illa Petri

Tertia Interrogatio ad aliquam Petri Triſtitiam, cum Reſponſo ſimili & Mandato.

tri triſtitia hoc operari, ut non reſponderet Petrus, etiam decentiſſime uti antea, imo & paulo latius ad majorem Domini gloriam, *illi dicens*, *Domine tu omnia noſti*, *tu ſcis quod te amem.* Sic ille nempe ad Scientiam Dominicam ſui in ipſum affectus ſinceri, *coll. Act.* I. 24. *Apoc.* II. 23. *&c.* adjicit tanquam ejus fundamentum & argumentum invictum ipſius *Omniſcientiam* vere Divinam, nec ullo modo ad Hyperbolen reducendam, aut ad omnis generis res magis quam ad omnia & ſingula referendam, *coll. Hebr.* IV. 12. *&c.* Quæ ipſi quidem non ſecundum Humanitatem, infinitæ perfectionis minime capacem, attamen jam Homini ſecundum Deitatem cum Patre & Spiritu communem veriſſime competebat, & agnoſcitur ac agnoſcenda eſt ab omnibus cum fiducia ipſum invocantibus, & ſe ei committentibus cum ſpe lætæ remunerationis. Ad quæ *Jeſus illi dicit*, βόσκε τὰ πρόβατά μου, *paſce oves meas*, ſervato poſterius adhibito Nomine, ſed repetito Verbo quod prius adhibuerat, ut conſtaret rem omnem eandem ſignificari.

Iſta cum Petro acta an ad illum ſolum, an vero & ad alios ſpectent.

XIV. Expedire autem heic oportet etiamnum quæſtionem unam & alteram. Quarum prior eſt, an hæc cum uno Petro ſic acta à Chriſto, etiam per ſimilitudinem & conſequentiam ſpectent ad alios, tum Apoſtolos, tum & Doctores Eccleſiæ ordinis minoris. Pro Petro ſolo hoc judicari poſſet facere, quod cæteroquin Chriſtus adhibiturus fuiſſet rectius tam in interrogando quam in mandando Numerum Pluralem, *an me diligitis vos?* & *paſcite agnos*, vel *oves*, *meas*; ubi plures erant ipſi præſentes, nec quidquam aliud legitur vel à Petro vel ad Petrum dictum nomine plurium, uti id alias obſervatur *Matt.* XVI. 15. 16. *&c.* Et aſſentiremur nos omnino paratiſſimè, ſi res ipſa cum phraſibus adhibitis, quæ heic occurrit, non eſſet latioris extenſionis, & hinc ad alios plures neceſſariò extendenda. Quid enim? An Dilectio Chriſti ſupra omnes & omnia non eſt neceſſarium Requiſitum in omnibus Apoſtolis & Eccleſiæ Doctoribus, ad Miniſterii ſui opus decenter & feliciter exſequendum? abſque qua & alios ſalvantes ſe ipſos perdant hi magis. Annon in illam *ſui Dilectionem* inquirit Chriſtus conſequenter pro ſua omniſcientia Divina, & hanc inculcat tanquam decentiſſimam, de qua & olim coram ipſo reſpon-

respondebunt, postquam id heic egerint coram hominibus? Annon ad Petri exemplum respondendum est his omnibus, Dilectione Jesu se esse occupatos ita totos, ut ex hac lubentissime suscipiant id omne quod ipse ab illis exigit, & prudentem etiam sed constantem gregis curam? Et annon maxime omnibus his incubuit & semper incumbit, Agnos & Oves Christi spiritualiter pascere, dictis modis omnibus? Uti hinc Paulus dixit ad Presbyteros Ephesinos *Act.* xx. 28. προσέχετε οὖν ἑαυτοῖς, καὶ παντὶ τῷ ποιμνίῳ ἐν ᾧ ὑμᾶς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἔθετο ἐπισκόπους ποιμαίνειν τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ, ἣν περιεποιήσατο διὰ τοῦ ἰδίου αἵματος, & Petrus ut Synpresbyter ad Presbyteros promiscue ποιμάνατε τὸ ἐν ὑμῖν ποίμνιον τοῦ Θεοῦ, ἐπισκοποῦντες 1 *Pet.* v. 2. *&c.* qui & hinc nomen gerunt *Pastorum Eph.* IV. 11. *coll. Jer.* III. 15. *&c.* Et estne heic ulla vox alia, quæ vel Amoris vel Pastus alium peculiarem modum exprimit in his cum Petro actis? Quod autem attinet ad tractationem Christi cum Petro in numero Singulari, hæc arguit quidem, illum heic immediate spectari unum, ad quem & à quo ob rationes justas & peculiares sermo fit, sed non rem ipsam ad hunc solum spectare; non magis, quam quod Abrahamo dictum, *ambula coram me & esto integer Gen.* XVII. 2. & Jeremiæ, *& tu accinges lumbos tuos, & surges & loqueris ad eos omne quod ego præcipiam tibi, ne consterneris à conspectu eorum, &c.* *Cap.* I. 17. & similiter Timotheo, *prædica verbum, insta tempestive, intempestive, argue, objurga, hortare in omni patientia & doctrina* 2 *Tim.* IV. 2. *&c.* ad illos ita determinata esse putentur similiter, ut non ad alios perinde transferre illa oporteat. Quin & hæc ad Petrum & à Petro dicta cum præsentes audirent Discipuli alii, inde ipsi suum quoque Officium & Munus discere poterant satis & debebant, tanquam ejusdem cum Petro conditionis. Uti quando Pater Filio uni, & Magister Discipulo uni, & Dominus Servo uni, ob rationem peculiarem monita dant, etiam aliis præsentibus, hi usum necessarium sui ipsorum respectu hinc accipere coguntur.

XV. Quæstio altera est de *Ter* heic facta Interrogatione Responsione & Jussione eadem. In qua una & altera distinctionem aliquam sensus velle excogitare, nimis vanum est, nisi quod forte *agnos & oves* suo modo distinguere liceat, se- *Ter facta cur sit Interrogatio, & post Responsionem Jussio ista.*

 cun-

cundum ante dicta. Dum vere ludicrum nimis mihi videtur, quod heic habet *Cel. Ligtfootus*; *Si peculiare quid in hac tergeminatione, pasce pasce pasce, insinuetur, vix aptius applicueris quam ad tergeminum objectum Ministerii Petri, Gentiles, Judæos, & Israëlitas de Decem Tribubus.* I. *Commissæ sunt ei claves regni cœlorum à Domino suo Matt.* XVII. *ut ostium fidei atque Euangelii aperiret Gentibus, quod & fecit in euangelizatione sua ad Cornelium.* II. *In distributione euangelizationis trium Ministrorum Circumcisionis obtigit ei sors inter Hebræos in Babylonia, Jacobo inter Hebræos in Palestina & Syria, Joanni inter Hellenistas Asianos.* III. *Et cum Hebræis in Babylonia commixti sint Israëlitæ de decem tributus, atque ad eos etiam pervenit Euangelium per ministerium Petri &c.* Dum nulla equidem similis designatio specialis est in agnis, ovibus, & ovibus; & ista populorum trichotomia est in Scripturis insolita prorsus; præter alia multa, si in re liquida iis esset opus. Majori vero cum specie loqui heic forte liceret de Triplici Actu præcipuo, tum Dilectionis Petrinæ, tum & Pasturæ ejus, pariter necessario, ob quem hæc repetitio facta. Sed quando & hoc sua habet incommoda, dicamus potius cum Interpretum turba omni; ita liquere magis zelum Domini, & necessitatem & firmitatem rerum traditarum ab eo; ut simul specialior sit respectus ad Ter factam à Petro Domini Abnegationem, per quam constare sic poterat & debebat valide, quod nec excidisset plane à vera Domini Dilectione, vel à dignissimo etiam Munere, quod illi jam antea datum erat, sed ab ipso fœdissime neglectum fuerat. In quam rem non est ut heic jam latius excurramus.

Excursus contra Pontificiorum torsiones ineptas ad suum Pontificatum Universalem.

XVI. Sed sistendus heic est paulisper adhuc cursus noster Exegeticus, ut certamen ineamus & conficiamus breviter cum *Papistis*, qui pro suo Pontificatu Romano ex hoc textu maxime disputant, per *Petri Constitutionem in Universale Caput Ecclesiæ Vicarium*, quæ ipsi antea Promissa fuerat scil. *Matt.* XVI. 18. 19. & dein varie Confirmata, atque Agnita sit. Videri præ aliis potest heic *Bellarminus Card. Lib. I. de Rom. Pont. Cap.* XIV. *&c.* Ubi ille *tria* sibi sumit *demonstranda*; *primum soli Petro dictum esse, pasce oves meas; deinde verbo illo, pasce, traditam esse Summam Ecclesiasticam Potestatem; postremò*

mò illis vocibus, oves meas, Universam Christi Ecclesiam esse designatam. Siquidem hæc omnia adversarii negant. Primum quidem, sic *Robertus* incipit, *probatur, primum ex illo nomine Simon Joannis, nam eo nomine solus Petrus vocabatur, nec sine mysterio eodem modo Christus appellat Petrum, & cum promittit ei claves & cum oves pascendas committit, ut nim. intelligeremus illud ipsum re ipsa dari quod fuerat promissum, & eidem illi Simoni dari cui fuerat ante promissum. Secundo probatur ex verbis illis, diligis me plus his? illi enim dicitur pasce oves meas, cui dicitur diligis me plus his? Hoc autem soli Petro dici manifestum est, cum disertis verbis excludantur cæteri illa comparatione plus his. Porro qui excluduntur, non quicunque homines sunt, præcipui Apostoli sunt, &c. Tertio probatur ex Trina Interrogatione; nam ex Cyrillo & Augustino & aliis in hunc locum discimus, Petrum ter interrogatum, quia ter negaverat. At solus ipse ter negavit, proinde soli ipsi dicit, pasce oves meas. Quarto probatur ex illis verbis, contristatus est. Propterea enim contristatus est Petrus, quia metuebat ne forte falleretur cum diceret, tu scis Domine quia amo te &c. Sed ista causa tristitiæ soli Petro qui Domino negaverat convenit, igitur solus Petrus tristabatur, & solum Petrum alloquitur Christus, cum ait, pasce oves meas. Quinto ex illis verbis, cum senueris extendes manus tuas. Illi enim dicitur, pasce, cui prædicitur Crucifixio, soli autem Petro & in propria persona mors prædicitur. Sexto ex illis, hic autem quid? & ex responsione Domini, quid ad te? tu me sequere. Nunquam enim Petrus interrogasset, quid Joannes acturus esset, si intellexisset dictum omnibus, pasce oves meas, neque Dominus dixisset, quid ad te? tu me sequere, sed dixisset, idem faciet quod tu. Septimo ex Patribus &c.* Enimvero, quid est aërem ferire vanissime & cum larva luctari, si non hoc ipsum? Quis enim vel fuit vel est nostrum, qui hoc neget? hanc omnem Domini tractationem fuisse cum Uno Petro directe & immediate institutam; qui utique solus dictus fuit *Simon Jona*; & rogatus, *diligis me præ his*, aut *plus his*? quacunque id jam dictum sit constructione; & cum ter negasset Dominum, *ter rogatus* quoque; & ea propter *contristatus*; & prædictionem *Martyrii* nactus; & scrutatus, quid *de Johanne* futurum esset; quæ omnia dum agnoscunt *Patres*, lu-

bentiſſime in his eos ſequimur dudum, uti videas quoque à nobis factum §. *XIV*. Et ſi vel illud conceſſerimus, quod heic ſit collatum, ſeu verius confirmatum Petro, id quod *Matt*. XVI. 19. promiſſum fuerat (de quo textu diximus olim *EXERC. TEXT. XXX. Parte V.*) id nobis heic minime repugnat, imo & magis favet, quatenus illic Petro nomine omnium loquenti poſt peculiare Nomen Officium commune promiſſum fuit, dum alii heic ſimili confirmatione ſpeciali minus habebant opus, quos neque heic perinde ut illic ipſe repræſentavit. Sicuti nec Dilectio Petrina Chriſti *præ his*, ſi de comparatione cum Apoſtolis aliis in Dilectione communi Jeſu eſſet intelligenda, hoc facit neceſſarium, ut res ſubjecta ad illum cum totali excluſione Apoſtolorum aliorum pertineat, ſed tantum docet, quid ab ipſo magis quam ab aliis forte requireretur poſt graviſſimum lapſum ipſi peculiarem. Ergo quod ad Unum Petrum heic fuit dictum, id per ſimilitudinem & conſequentiam neceſſariam omnino pertinet ad omnes, non minus quam *Martyrii* prædictio; quæ licet heic ſit facta ſoli Petro, ſic minime reſtringitur ad illum ſolum, ſed potius per analogiam & ſequelam protenditur ad omnes alios, qui cum Petro fideliter ex amore Jeſu paſcerent Dei gregem, & hinc parati quoque eſſe deberent ad Martyrium ſubeundum ubi ſcil. Dei & Domini cauſa id exigeret, uti revera in aliis plurimis illud ſecutum eſt ſucceſſive per ſecula complura imo omnia. Quemadmodum &, ſi aliis verbis dixiſſet Dominus heic ad Petrum, tu ſi me amas vere, prædica Euangelium meum apud alios diligenter, hoc quidem modo ad ipſum ſolum dictum non minus ſpectare intelligeretur reſpectu rei ipſius ad alios Eccleſiæ Præfectos; imo & ad Petrum dicens *Luc*. XXII. 32. *& tu aliquando converſus confirma fratres tuos*, alios ab hoc officio minime excluſit. Conferre in hanc rem omnino etiam licet id quod ſibi objecit *Bellarminus* ex *Auguſtino de Agone Chriſt. Non ſine cauſa inter omnes Apoſtolos hujus Eccleſiæ Catholicæ perſonam ſuſtinet Petrus, huic enim Eccleſiæ Claves Regni cœlorum datæ ſunt cum Petro datæ ſunt, & cum ei dicitur ad omnes id dicitur, amas me? paſce oves meas.* Et ad quod ipſe reſpondere coactus fuit; *Et ſi hæc verba proprie & principaliter ad ſolum Petrum perti-*

neant

neant, omnibus tandem Episcopis suo quodam modo convenire, quia videlicet omnes qui in partem solicitudinis à Petro vocantur Petri formam in pascendo grege imitari debent &c. Ad secundum dehinc disputationis suæ membrum transiens *Bellarminus* sic incipit; *Sequitur ut quid significet hoc ipsum pascere videamus. Mart. enim Lutherus in Libro de Potest. Papæ contendit per illam vocem pasce nullam dari novam Potestatem, sed tantum injungi officium diligendi prædicandi & docendi Petro, qui jam antea constitutus erat Apostolus & Pastor, non quidem Ecclesiæ Universæ, sed cujusdam portionis, quemadmodum & cæteri Apostoli & Pastores &c. At nobis difficile non erit, ex hac ipsa voce, pasce, demonstrare summam Potestatem illi attribui cui dicitur, pasce oves meas. Primum enim non proprie dicitur pascere alium, qui cibum quacunque ratione ministrat, sed qui procurat ac providet alteri cibum, quod certe Præpositi Gubernatoris est Luc.* XII. 42. *Itaque illius est Pascere, qui est super familiam constitutus. Deinde per verbum Pascere intelligitur ex communi usu loquentium omnis Actus Pastoralis, sive esse pastorem. Porro Actus pastoralis non est tantum præbere cibum, sed etiam ducere, reducere, tueri, præesse, regere, castigare. Quid? pastores ovium num solum pabulum illis præbent? nonne etiam regunt, & baculo cogunt ut pareant? Hinc vid. in Scripturis passim pascere accipitur pro eo quod est regere, coll. Psal.* II. 9. & *Jes.* XLIV. 28. *Deinde hoc idem efficacius demonstrari potest ex eo verbo quod Joannes in Euangelio suo posuit* ποίμαινε, *i. e. pasce regendo & præsidendo. Nam & Homerus Iliad. Lib. II. frequenter vocat Regem Agamemnonem* ποιμένα λαῶν, *coll. Matt.* II. 6. *cum Mich.* V. I. & *Apoc.* XIX. 15. *Igitur cum* ποιμαίνειν *non significet pascere quocunque modo, sed regere ac præesse, & Petro dictum sit à Domino,* πόιμαινε τὰ προβατα, *manifeste sequitur, esse Petrum Rectorem ac Præsidem Ecclesiæ constitutum. Accedant postremo testimonia Veterum Patrum &c.* Sed non minus vana est hæc Cardinalis disputatio quam præcedens. Neque enim quisquam nostrum *Pasturam* Petro commissam exponit de sola Potestate Prædicandi Euangelium, sed ad illam communiter referimus Potestatem omnem & Actus Pastoris in Gregem, uti & hos recensuimus §. *XIII.* inter quos omnino est decens ovium Gubernatio & Coërcitio; inculcante idem recte etiam heic *Augustino, oves ipsas pascendas, i. e. docendas*

cendas regendasque committit. Dum in uno loco agnoſcimus lubenter magis quam in altero ſpectari, ſive ad paſcendum, ſive ad regendum, pro contextuum & circumſtantiarum varietate. Dumque utriusque hujus Actus differentia inſignis admittenda eſt, quando ille Domino, & quando ejus Miniſtris adſcribitur. Jam vero, cum Paſtura Eccleſiæ aliis Apoſtolis & Doctoribus competat juxta Petrum, tam quoad unum quam quoad alterum actum, quomodo ex hoc Paſcendi verbo, nude & ſimpliciter poſito, elicias cum ulla ſpecie, Poteſtatem heic Supremam per illam denotari, quæ ſoli Petro cum aliorum excluſione ſit data? Ut omnis res heic tandem hæreat in Tertia Parte rei quam ſibi demonſtrandam ſumpſit *Bellarminus. Nobis*, inquit, *exploratum certumque eſt, omnes omnino Chriſtianos, etiam Apoſtolos ipſos, Petro tanquam oviculas commendari, cum ei dicitur, paſce oves meas.* Quod ſi fecerit ut nobis quoque, vel ipſi jure, certum ſit, multum ille equidem præſtiterit. *Eſt autem obſervandum, Chriſtum bis dixiſſe, paſce agnos meos, & ſemel, paſce oves meas. Tametſi enim in Græco textu ſemel eſt, paſce agnos, & bis, paſce oves, tamen corruptus videtur locus vitio librariorum, qui in ſecundo loco ſcripſerunt* προβατα *cum ſcribere debuiſſent* προβάτια, *i. e. oviculas, ſive agnos. Facile autem fuit excidere unum iota, &c. Cum ergo omnes Latini Codices legant agnos, nec unquam fuerit hæc lectio à Hieronymo vel ullo alio improbata, neceſſe eſt dicere Interpretem legiſſe* προβάτια, *i. e. oviculas, & vertiſſe agnos, quia oviculæ & agni ſæpe pro iiſdem accipiuntur. His notatis, ex hac variatione, quæ myſterio non videtur carere, probamus, Petro omnes Chriſtianos eſſe ſubjectos. Nam ſi per oviculas intelligamus agnos, dicemus agnos bis repetitos eſſe ad ſignificandum duos populos, Judaicum & Gentilem, oves autem ſemel nominatas ſignificare Epiſcopos, qui ſunt veluti matres agnorum. Itaque commiſit Dominus Petro curam agnorum, id eſt, populi Judaici, & agnorum, id eſt populi Gentilis, & ovium, id eſt eorum qui agnos iſtos pepererunt in Chriſto, qui ſunt Apoſtoli & Epiſcopi. Si vero per oviculas intelligimus oves parvas, majores agnis, minores perfectis ovibus, dicendum erit cum S. Ambroſio, Petro committi agnos, oviculas, & oves, i. e. incipientes, proficientes, & perfectos, ita ut nulli ſint in Eccleſia, quantumvis*

ſpiri-

spirituales eruditi & sancti, qui Petro non subsint. Vel per Agnos intelligemus populos, qui nullam habent curam pastoralem, quique solum filii sunt, non parentes; per Oviculas accipiemus Sacerdotes minores, i. e. Presbyteros & Parochos, qui sic parentes sunt populorum ut sint filii Episcoporum; per Oves denique interpretabimur Sacerdotes majores, i. e. Episcopos, qui & agnis & oviculis præsunt, & tamen etiam ipsi Petro subjiciuntur. Atque huc videtur respexisse S. Leo, &c. Deinde aliam rationem, eamque insignem, nobis suppeditat Pronomen illud, meas. Nam cum absque ulla restrictione addatur ad nomen oves pronomen meas, manifeste significatur, eas omnes oves Petro commendari, ad quas extenditur pronomen meas; certum autem est, illud meas extendi ad omnes simpliciter. Nec enim ullus est in Ecclesia, qui se Christi ovem esse non glorietur; igitur omnes omnino Christianos, nullo excepto, Petro Dominus commendavit. Et similes loquutiones vulgo passim usurpari videmus; nam qui dicit, relinquo mea bona filiis meis, sine dubio nihil ex suis bonis nec ullum ex suis filiis excludit. Et Dominus cum ait Joan. x. 27. *cognosco oves meas &c. tametsi non dicat, omnes oves, &c. tamen nemo negare potest quin de omnibus sit loquutus. Præterea quid aliud est pasce oves meas, quam habe curam mei ovilis? Est autem unum tantum Christi ovile Joh.* x. 16. *Igitur universum gregem suum Petro Christus commisit. Ad hæc cum Dominus ait, pasce oves meas, vel commendavit Petro oves suas omnes, vel nullas, vel aliquas certas & definitas, vel aliquas indefinitas. At nemo dixerit, nullas, aut aliquas certas esse commendatas; id enim est manifeste falsum. Nec etiam aliquas indefinitas, quia non est sapientis provisoris relinquere indefinitam curam, cum possit eam definire, præsertim cum certa confusio & perturbatio ex illa indeterminatione oriatur. Præterea commendare aliquas, & non indicare quas, idem esse videtur ac si commendarentur nullæ. Quas enim quæso pascet, qui gregem suum non cognoscit? Restat igitur, ut omnes omnino suas oves Petro Christus pascendas assignaverit. Atque hæc est sententia omnium veterum Patrum, &c.* Quando adhuc transit ad solvendas objectiones plurimas, quæ aliunde passim contra illum Petri Principatum in omnes adduci solent; sed satis leviter & infeliciter, quod ostendere non est hujus loci. Ad ista ab ipso ad hunc locum præsentem Johan-

nis dicta, generatim hoc merito præmittimus, quod Universalis quædam Pastio non male tribuatur Petro; sed quæ tum aliis Doctoribus & Præfectis Ecclesiæ, tum maximè Apostolis & Apostolicis viris, communis debet agnosci, adeoque Ecclesiæ totius Principatum quendam peculiarem Petro non tribuit. Quatenus nempe omnes Ecclesiarum Præfecti Pastione sua occupari debent circa cujusvis gentis, sexus, ætatis, conditionis mundanæ, & profectus Christiani, homines, tum debiliores tum validiores, ad quos & in agnorum ac ovium nominibus non incommode respici potest. Et quatenus dein Apostoli & Apostolici Viri alii non fuere in sua Pastione restricti ad unam aliquam seu regionem, seu urbem, seu Ecclesiam, sed illorum cura fuit magis per orbem diffusa in quem exeundum illis erat, Paulo hinc etiam loquente de cura πασῶν τ̃ ἐκκλησιῶν, *omnium Ecclesiarum*, 2 *Cor*. XI. 28. Et quatenus tandem Apostoli & Apostolici Viri, qui nobis reliquerunt Scripturas Sacras Novi Test. per hasce dici possunt suam Pastionem ad omnia etiam Secula sequentia Ecclesiæ protendisse; quorsum & à multis refertur illa Sessio super thronis cum Judicio ex *Matt*. XIX. 28. Unde ex Universalitate Pastionis Petrinæ nondum sequitur ille Unius solius Principatus in Apostolos alios cum Doctoribus & Discentibus cunctis reliquis. Ut specialius porro dicamus, vix multum interesse putamus, an bis heic Agni, quod ad sermonis *blanditiem* aliqui referunt, an vero bis Oves legantur; quando horum nominum discrimen quoad sensum nondum adeo certum est, & agnita duplex vel triplex in his differentia omnium simplicissime atque optime referri potest ad diversos Gradus gratiæ spiritualis, sed quos omnes attendere & secundum quos pasturam suam instituere debent Pastores quicunque. Adeo incertissimum est, Duos heic designari Populos Distinctos una cum horum Doctoribus; ad quos tamen non solius Petri sed & aliorum Apostolorum cura pariter spectabat, dum specialius quoque distributio quædam Circumcisionis & Præputii inprimis curandi facta legitur inter Petrum & Paulum *Gal*. II. 7. 8. Quid autem opus est ullatenus, ut sub Doctoribus per Agnos repræsentatis ex hypothesi comprehendamus Apostolos alios omnes? quando & hi Pastoribus agnorum & ovium

lon-

longe rectius annumerabuntur. Dum interim eos cum Petro recte etiam referimus nos ad Christi oves, ab ipso redemptas & curatas in suis personis; neque negamus decentem omnem curam, quam Petrus de reliquis sed & reliqui Apostoli de Petro habuerunt, monstrante illud etiam exemplo Pauli qui *in os Petro restitit* ὅτι κατεγνωσμένος ἦν, & *non recto pede incederet Gal.*. II. 11. 14. De Pronomine quæ adduntur, æque sunt invalida. Neque enim possessivum illud *meorum & mearum* determinat, an omnes plane an quidam ex omnibus agnis & ovibus heic designentur. Si enim circumstantiæ rerum aliquando permittant vel jubeant subintelligere syncategorema omnium, minime id est perpetuum. Uti quando Princeps Gubernatori provinciæ commendat Suos Subjectos, & Duci exercitus unius Suos Milites, & Dominus colono certo Suos Agros, & Pater Ephoro filii unius & alterius Suos Liberos, & quæ sunt id genus alia infinita; in quibus intelliguntur omnes tales absolute nequaquam propter illud Pronomen Possessivum. Cæteroquin dic etiam, Regem per servos invitantem ad nuptias filii sui mactasse & parasse quotquot haberet *tauros & altilia*, cum dixerit, οἱ ταῦροί μου καὶ τὰ σιτιστὰ τεθυμένα *Matt.* XXII. 4. Dic perinde, Jezabelem seu conatu seu actu omnes ubique fideles seduxisse, quia Christus heic nominavit ἐμοὺς δούλους *Apoc.* II. 20. ut alia mittam. Non facit huc quoque multum illa permutatio agnorum & ovium in phrasi cum *ovili*, quæ vox metonymice gregem dicens heic non legitur; quando Grex unus respectu Christi potest etiam accipere plures Pastores, qui ejus partes curent præ illo toto. Estne hoc tandem satis serium? quod scholastice admodum dicit, Petro commendatas heic fuisse oves, vel omnes, vel nullas, vel aliquas, sive certas sive incertas. Ubi de *nullis* nemo cogitare equidem potest, neque idcirco de *omnibus* cogitari debet; & verè multum ab his utrisque differunt *aliqui*, etiam definite non nominati nec certo ab hominibus discreti, licet Domino cogniti, non obstantibus cavillationibus oppositis. Qui enim essent istæ Oves pascendæ à Petro, id probabili charitatis judicio ex ipsorum professione & conversatione post collectionem cogniturus erat Petrus cum aliis, quod ipsi sufficere prorsus poterat & debebat ad opus suum apud eos fideli-

ter & feliciter peragendum. Quam autem debilia ſint hæc omnia, eadem & non alia argumenta reperies apud Scriptores alios, eadem ſemper chorda aberrantes ad nauſeam. Uti inter alios *Corn. à Lapide*; *Ex hoc ergo loco patet, Petrum, & ejus ſucceſſorem Romanum Pontificem*, (quantus & quam mirabilis eſt iſte ſaltus!) *eſſe Caput & Principem Eccleſiæ, omnesque Fideles ovium Epiſcopos, Patriarchas, & Apoſtolos, illi ſubjici, & ab eo paſci regique debere. Id primo colligitur ex eo, quod Chriſtus hic ſolum Petrum interrogat, idque tertio, quaſi Principem & os Apoſtolorum*, (quod poſtremum cauſæ *Pontificiæ* plus obeſſet quam prodeſſet.) *Secundo id patet ex verbo paſce, id eſt, rege, ut dixi; ac ex voce, agnos & oves, hac enim voce Chriſtus ſignificat omnes fideles Eccleſiæ ſibi quaſi primo paſtori ſubditos, nullum enim excipit &c.*

Mala Petro prædicta ad ipſius Dilectionem Oviumque paſtionem ſecutura.

XVII. Secunda pars Tractationis Dominicæ cum Petro, ad quam nunc redimus tandem, conſiſtit in ipſius *Monitione de Malis*, ipſi obventuris ex Dilectione Jeſu in paſcendis hujus agnis & ovibus *verſ.* 18. prout & illa *narrata* prius à *Johanne*, ab ipſo *exponitur* mox *verſ.* 19. *Amen, amen dico tibi*, ita Chriſtus continuato ſermone priori abſque ullo interſtitio loquens introducitur, ὅτε ἦς νεώτερος, ἐζώννυες σεαυτὸν, καὶ περιεπάτεις ὅπου ἤθελες, ὅταν δὲ γηράσῃς, ἐκτενεῖς τὰς χεῖράς σου, καὶ ἄλλος σε ζώσει καὶ οἴσει ὅπου οὐ θέλεις. In quibus eſt, & *Res*, tum prior, tum poſterior, & rei ejuſdem *Certitudo*? Ad *Antecedens* tempus notandum Chriſtus Petro dicit, ὅτε ἦς νεώτερος, *cum eſſes*, non *juvenis* abſolute, ſed comparate *junior*, non adeo minor ætate ac nunc es, quam quidem præ ætate ſenili ad quam deinde pervenies, & quæ heic opponitur clariſſime per illud, ὅταν δὲ γηράσῃς. Optime id monuit, inter alios *Grotius*; ἦς *hic habet indefinitam ſignificationem. Nam nunc quoque eum ut juvenem alloquitur reſpectu venturæ ætatis. Omnia enim*, id etiam adjecit, *quæ Chriſtus hic dicit alluſionem habent ad facta præcedentia; interrogatio de majori dilectione ad id quod Petrus primus per mare Chriſto occurrerat*, (hoc potius vellem omiſſum, ſi reſpiciat ad Apoſtolorum aliorum amorem minorem in Jeſum, ſed conſiſtere poſſet, ſi ad piſcationis negotia minus à Petro æſtimata, aut ad Condiſcipulos derelictos luberet referre,) *mandatum eximium Apoſtolici*

mune-

muneris, ad id quod rete pertraxerat, sic & hæc verba ad id quod superariam cinctus venerat. Adeo ut illud ὅτε ἦς, *cum esses*, heic revera dicat, quamdiu fueris, uti & nunc adhuc es; neque enim vinculis etiamnum ullis erat constrictus, quod facta & dicta sic satis ostendebant, nisi ad vincula spiritualia suæ in Christum dilectionis & pasturæ ovium demandatæ mysticè prospicere lubuerit. Cæteroquin dici etiam posset, *juniorem* heic poni pro *juvene*, denotata sic quidem ætate minori quam qua nunc erat vir utique adultus, sed sine ulla exclusione ætatis vegetæ quæ jam secuta erat, & duratura usque ad senectutem, q. d. à juventute ipsa ita obtinuit tecum. Illo antem tempore antecedente asserit Christus, *Petrum se cinxisse*, seu vestimento laxiori zona constricto se ipsum induisse, & ad eundum composuisse adeo, *&* hinc porro *ambulasse, quo*, & *ubi, vellet*, pro arbitrio suo liberrimo, non tantum potentia sed & actu quotidiano; *ut modo ex navi & in navem suopte arbitratu*, inquit *Grotius:* Sicuti latius habet *Beza; Hujus loci explicatio pendet à verbo ζωννύειν. Peregre igitur profecturos, præsertim in oriente & iis regionibus quarum incolæ laxioribus & prælongis vestibus utuntur, necesse est succingi. Deinde constat solitos fuisse in zona pecuniam ferre in viaticum, ut Matt.* x. 9. *Inde factum, ut Hebr.* חגר מתניו *Græcis* ζωννύεσθαι, *Latinis præcingere & accingere, significet sese ad iter comparare, quamvis Græcum illud vocabulum fere in re militari usurpetur* ἀντὶ τοῦ ὁπλίζεσθαι *&c. q. d. nunc libere te accingis ut proficiscaris quo libuerit.* Scilicet undique constat & usus & necessitas cingendi, ubi vestes per longitudinem vel & laxitatem possunt esse alicui impedimento, non tantum in faciendo itinere sed & peragendo alio quovis opere majori; dum *cingulum* cum *cinctura militiæ*, non tantum apud Græcos sed & Latinos & Hebræos, familiarissimum erat, *coll.* 1 *Sam.* xxv. 13. 1 *Reg.* xx. 11. *Psal.* xviii. 40. *Eph.* vi. 14. *&c.* quorsum tamen heic, uti & ad alios usus cingendi, minus respici, constat ex addita expresse ambulatione qualicunque, sive breviori sive longiori. Quamvis præterea talis Cinctus sui cum Ambulatione, in juniori potissimum ætate, queat in se haberi pro signo & indicio roboris & alacritatis insignioris quæ isti ætati convenit; non potest tamen esse dubium, quin heic longe magis spe-

ctetur ad plenam libertatem Petri, propriumque ejus arbitrium secundum quod egerat & agebat, nulli aliorum potestati coërcenti aut cogenti subjectus adhuc. Nam oppositum ejus statum posteriorem addidit Dominus; designato tempore, *quando autem senueris*, comparate & absolute, ad ætatem senilem adductus, quæ ipsi sic manifeste satis promittitur, sine annorum determinato tamen numero, (*ubi ad hanc ætatem quadraginta ferme annos adjeceris*, dixit *Grotius*;) & re expressa, *tuas manus*, ante ad cingendum te adhibitas & sic ad apprehendendum contractas, *extendes*, sic eas non applicaturus amplius, sed idem aliis permissurus ut tibi faciant volenti nolenti, quorsum non male conferas τὰς παρειμένας χεῖρας *Hebr.* XII. 12. *coll. Jes.* XXXV. 3. dum de manuum protensione alia ad apprehendendum, aut laborandum, aut benedicendum, nullus heic est cogitandi locus; *atque alius*, cui illud permittere cogeris, *te cinget*, sed alio modo, non vestibus tuis ad ambulandum libere & expedite, sed vinculis funium & catenarum aliisque, *coll. Act.* XXI. 11. atque sic *feret*, vel *ducet*, *quorsum*, & *ubi*, voluerit quidem ipse, *non* autem *tu volueris*, seu non eligentem & invitum adeo, ut solent homines abduci in carceres primum duros, dein & ad tribunalia & ad suppliciorum acerborum loca ingrata. Neque enim heic cum paucioribus cogitare licet de Infirmitate Senili, quæ post alacritatem juvenilem esset consecutura, sive secundum communem naturæ lapsum, sive per morbos singulares; quæ foret communior vel levior prædictio, vix ista asseveratione digna quæ heic præmittitur, si non & pro promissione longævitatis singularis habenda potius. In quam rem conferri velimus, quæ heic habet *Beza*; *Jam vero, quia non dissimili ratione captivi loris ac vinculis cinguntur, præsertim si quo mittendi sunt, huc respexit Christus quum diceret,* καὶ ἄλλος σε ζώσει, *q. d. nunc libere te accingis ut proficiscaris quo libuerit, atqui tempus erit, quum non te zona accinges, sed alius te vinculis constringet, ut te etiam nolentem pertrahat. Sic autem apud Hebræos interdum accipi verbum* חגר *pro ligare & vinctum tenere, ostendit Kimhi in Libro Radicum, explicans Psal.* LXXVI. 11. Καὶ οἴσει, *Vulgata & Erasmus* οἴσει, *ducet; ac fateor quidem,* φέρειν *&* ἄγειν *sæpe permutari; sed mihi videtur potius hic fuisse retinenda propria significatio, ut melius appareat anti-*

antitheſis, *tu cingebus te zona*, *alius te cinget vinculis*, *ibas quo volebas*, *tunc non gradieris*, *ſed vinctus transfereris*, *ac deportaberis ad ſupplicium*. Quando difficultatem amoliturus recte adjecit; *Quo noles. Hoc vero non eſt ſimpliciter ita accipiendum, quaſi futurum ſit ut Petrus invitus pro Dei veritate quicquam ferat*, *quum eum legamus gaudentem rediiſſe è Concilio in quo fuerat flagris cæſus*, *ſed præterquam quod hæc voluntas non proficiſceretur à carne*, *mortem in ſanctiſſimis etiam quibusvis reformidante*, *ſed ab illo adventitio Spiritus victoris dono*, *Chriſtus naturalem illam libertatem captivitati opponit.* Et quæ haud diſſimiliter ſcripſit *Grotius*; *Cogeris extendere ut ſolent captivi. Nam & vincire eſt cingere*, *ut ad Pſal.* LXXVI. 10. *notat Kimchi*, *ubi & Symmachus* περιζωσθὲν, *quod iræ Aſſyrio reſtabit*, *id vincies ac cohibebis*, *ne perdat Hieroſolyma. Confer cum hoc loco Act.* XXI. 11. ἄρας τὴν ζώνην τοῦ παύλου, δήσας τε αὐτοῦ τὰς χεῖρας, *ubi vides cingulum ſumi pro vinculo.* Quod autem ad rei hujus ſolitam & alias ſæpiſſime aſſeverationem præmiſit Dominus, *amen*, nec ſemel ſed iterum *amen*, ſeu vere omnino hoc eſſe futurum, *tibi*, præſenti & attendenti, *dico*, ego omniſcius à te agnitus, nunc longe antequam fiat; id non eſt referendum ad præcedens illud, quod ipſi ſatis conſtabat Petro, ſed ad conſequens in ſenectute ſuperventurum malum; oſtenſo ſic quoque ſecundum *Grotium*, *ærumnas impendentes eo graviores fore*, *quod incubitura ſint ætati per ſe gravi.* Significavit utique iſta ſua aſſeveratione tam ſeria, ſe non loqui dè eo quod fieri poſſet, aut forte futurum erat, ſed quod certo erat conſecuturum tandem, dum in Dilectione Jeſu jam magis quam antea in ejus profeſſione erat perſeveraturus, & paſcendis agnis & ovibus ſe conſtanter traditurus, ex Mundi & Satanæ odio in Chriſtum & Diſcipulos ejus juxta Regnum ejus univerſum. Quin etiam, hoc in anteceſſum debere agnoſci & bene attendi à Petro, ut ad hoc ſe componeret, animumque obfirmaret in Domino contra omnes carnis tentationes. *Oſtendit Paſtori conſiderandum*, inquit *Grotius*, *quam difficile ſuſcipiat munus*, *ne imparatus deprehendatur Matt.* x. 16. *Res eſt quæ conſtat libertatis & vitæ diſpendio.* In quam rem alios Diſcipulos ſuos communius de acerbiſſimis in mundo fatis monuit, quæ certe in ſe minime poterant eſſe grata ipſis, ſed tamen

tamen lubenter pro Domino ferebant, exigentibus id Domini ſui rebus juxta hinc fluxura poſthac gaudia propria æterna. Vide *Joh.* XVI. 1. *&c.* 33. ταῦτα λελάληκα ὑμῖν, ἵνα μὴ σκανδαλισθῆτε, ἀποσυναγώγους ποιήσουσιν ὑμᾶς, ἀλλ᾽ ἔρχεται ὥρα, ἵνα πᾶς ὁ ἀποκτείνας ὑμᾶς δόξῃ λατρείαν προσφέρειν τῷ Θεῷ, καὶ ταῦτα ποιήσουσιν ὑμῖν, ὅτι οὐκ ἔγνωσαν τὸν πατέρα οὐδὲ ἐμὲ, ἀλλὰ ταῦτα λελάληκα ὑμῖν, ἵνα ὅταν ἔλθῃ ἡ ὥρα μνημονεύητε αὐτῶν, *&c.* ἐν τῷ κόσμῳ θλῖψιν ἕξετε, ἀλλὰ θαρσεῖτε, ἐγὼ νενίκηκα τὸν κόσμον, *&c.*

Quæ etiam innuere Genus Mortis Petri violentæ, certos nos facit Johannes; juxta alios & Crucifixionem.

XVIII. Utique ne à mente hac vera & ſcopo verborum Chriſti, quæ indubie bene à Petro intellecta fuerunt, divagaremur nos, fecit Johannes annectens *verſ.* 19. *Hoc autem*, ultimo dictum, *dixit* Jeſus, σημαίνων ποίῳ θανάτῳ δοξάσει τὸν θεόν, *ſignificans, qua*, vel *quali*, *morte Deum eſſet*, ſeu *clarificaturus* ſecundum *Vulgatum*, ſeu *glorificaturus* ſecundum *Bezam.* Ad quæ *Grotius*; *Magnificus Martyrii titulus* δοξάζειν τὸν θεόν. *Vide ſupra* XIII. 31. Certe licet Mors Chriſti violenta longe alia & ampliori ratione faciat ad Dei Gloriam multiplicem demonſtrandam & agnoſcendam per orbem, tanquam Satisfactoria prò peccatis populi ſui; tamen & Diſcipulorum ejus Martyrium, minime ex meritis delictorum fluens, ſed ex Dei & veritatis amore apud mundum exoſo, multis modis facit ad Dei gloriam in orbe oſtendendam à patientibus, & agnoſcendam ab aliis videntibus & audientibus. Eſt enim Dei Sapientia, Bonitas, Potentia, Veritas, & Conſtantia, in Chriſto demonſtrata & per Pietatem veram agnoſcenda, pro qua hominibus inculcanda adverſus Satanæ fallacias antiquiſſimas illi ſic decertant ad ſanguinis fuſionem uſque. Et eſt glorioſa Dei Laus, quæ ex Martyrio conſtantiſſime tolerato per ipſius ſingularem virtutem hinc etiam ad Deum redit, juxta aliorum converſionem ſalutarem. Qui omnis etiam ſcopus eſſe debet Martyrum, præ ſua qualicunque gloria vana, aut vitæ propriæ tædio, ſi illorum exitus Deo ſit placiturus vere, & gloria optata coronandus. Atque ubi tale de Petri Martyrio determinato teſtimonium laudatiſſimum dedit Johannes, haud miror cum tanta indignatione ſcripſiſſe heic *Bezam*; *Certe ſi credimus illi non modo ineptiſſimo ſed etiam plane impio libello, qui inſcribitur de Petri Paſ-*

ſione

ſione ſub Lini cujuſdam nomine, vix unquam juſtiore de cauſa quiſquam damnatus eſt quam Petrus, ut qui uxores à ſuis maritis contra Chriſti ac Apoſtoli doctrinam abduceret. Sed abſit ut hæc cuiquam in mentem veniant, qui vel à limine Chriſtianam religionem ſalutarit. Imò tota illa narratio iis verbis, iis ſententiis, eſt deſcripta, ut neſciam, utrum magis debeam admirari, ipſiusne Satanæ impudentiam tam manifeſte falſa oſtendentis, an vero noſtrorum majorum ſtuporem qui tam craſſas fraudes non agnoverint. Enimvero quid illud eſt, quod per ποίῳ θανάτῳ, *quali morte*, ſignificare voluit Johannes? an generalius *Mors Violenta*, qua Petri paſſiones concluderentur? an vero & ſpecialius *Mors Cruciabilis*, quam junxit *Grotius* ipſe? Pro priori ſtat *Beza* cum aliis; *Qui ex hoc loco colligunt, Petrum fuiſſe crucifixum, inepte argumentantur, quum Chriſtus in genere prædicat Petri mortem violentam fore.* Et pro ea diſputatur; non modo ex Eventu, qui de Crucifixione non tam certus eſſe putatur ac eſſe poſſet & forte deberet; ſed & ex Chriſti verbis ipſis, quæ illam clare neutiquam determinent, ſicuti illud *Johannis* ποίῳ θανάτῳ habet ſenſum vel latiorem vel ſtrictiorem, quo poſteriori vix erat neceſſum ut Petrus ſciret ſuum exitum. Sed ab altera parte, cum Veteribus & Recentioribus plurimis ſtat etiam *Grotius*, ad illa οἴσει ὅπου οὐ θέλεις; *Hæc verba, non illa priora, ſupplicii Crucis habent ſignificationem*; ὅπου οὐ θέλεις, *i. e. quo nolles trahi, indicativus pro ſubjunctivo ut ſupra* XII. 21. *Matt.* XXVI. 39. *eſt autem* χαριεντισμὸς, *agent te quo nolles i. in malam crucem.* Quando mox latiſſime in eventum ipſum excurrit; *Quin Cruce Petrus, & quidem Romæ obierit, dubitandum non arbitror, cum tot habeamus Veterum teſtimonia. Tertullianus tanquam rem apud omnes etiam Hæreticos confeſſam adfert; Statu felix Eccleſia, cui totam doctrinam Apoſtoli cum ſuo ſanguine profuderunt, ubi Petrus Paſſioni Dominicæ adæquatur. Scorpiaco; tum Petrus ab altero cingitur, cum Cruci adſtringitur. Clemens Stromat. VII.* φασὶ γοῦν, τὸν μακάριον πέτρον, θεασάμενον τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα ἀγομένην τὴν ἐπὶ θάνατον, ἡσθῆναι μὲν τῆς κολάσεως χάριν καὶ τῆς εἰς οἶκον ἀνακομιδῆς, ἐπιφωνῆσαι δὲ εὖ μάλα προτρεπτικῶς τε καὶ παρακλητικῶς ἐξ ὀνόματος προσειπόντα, μέμνησο αὕτη τοῦ κυρίου, *ita enim legendum. His adde Cajum, qui ſub Zephyrino Epiſcopo*

vixit,

vixit, *&* *Dionysium Corinthi Episcopum*, *quorum testimonia apud Eusebium exstant. Posteriores Autores*, *qui plurimi id tradiderunt*, *omitto. Si quis tamen eos*, *qui auctoritatis sunt eximiæ*, *volet videre*, *legat Ambrosium in Nativ. Apostolorum*, *Prudentium de Pass. Petri & Pauli*, *Chrysostomum Orat. de Iisdem*, *Theodoretum περὶ ἀγάπης.* Enimvero docet initium horum verborum *Grotii*, hunc Crucifixionem Petri heic quidem reperisse in illo οἴσει ὅπȣ ȣ̓ θέλεις, tanquam notante forte *sublationem* in crucem; quam tamen alii potius repererunt, seu in *cinctura* per funes ligantes nempe in Cruce, seu in *manuum extensione*, facta jam vel in Cruce ipsa per medium expansis brachiis vel in Crucis portatione præcedente, intrusione brachiorum. Sed non video, in hisce tribus quidquam esse, quod ad Crucifixionem specialius intelligendam nos heic cogat. Neque enim verbum illud οἴσει per se dicit necessario (dubito an unquam,) *Sublationem* in altum, qualis fit in Crucifixione, sed adductionem quamvis rei aut personæ convenientem, quo pacto & de Jesu dicitur *Marc.* xv. 22. φέρȣσιν ἀυτὸν ἐπὶ γολγοθᾶ τόπον, *&c.* neque etiam in hoc loco, ubi ad locum quemvis manifeste refertur, *quorsum* suo arbitrio relictus *non vellet* ambulare Petrus. Neque *Cinctura* aliena cogitata nostra restringit ad Crucifixionem per funes, qui forte ad clavos confodientes accesserunt, sed ad quamvis ligationem per vincula significandam apta est etiam magis. Neque *Manuum Extensio* tandem, qualis in Cruce & ante Crucem fieri etiam potuit equidem, dum heic ante alienam Cincturam & Abductionem memoratur, vel ad Crucifixionem est determinata, vel & ad eam satis aptè applicatur forte. Quamquam ipse heic scripserit *Vossius*; *Ex Manuum vero Extensione cognoscitur*, *violentam illam mortem fore mortem Crucis*, *in ea enim manus extenduntur. Sane hac sublatus Petrus*, *idque Romæ &c. Non habere mihi frontem videntur*, *qui hoc negant*, *repugnante omni Antiquitate*; *quasi in historia aliunde sapere possimus quam ex Antiquorum monumentis.* Interim quod ad Exitum Petri attinet, traditio heic est quidem antiquissima de Ejus Crucifixione Romana, sed quæ vix certam heic fidem reperire potest apud attendentes, ubi ipsa Mansio Romana à Viris Doctissimis tam valide dudum est impugnata. Quo magis de

Tem-

Tempore & Modo Crucifixionis istius Petrinæ tantus est Veterum ipsorum dissensus, quam factam manibus deorsum & pedibus sursum fixis vulgarior est narratio, ex *Egesippo* præ aliis, & Christi Apparitione ad Urbis portam, qui illi roganti *Domine quo vadis?* responderit cum respectu ad illius Crucifixionem instantem, *iterum venio crucifigi*. Adeo & heic omnia sunt incerta, quæ de Exitu illo Petri Romano dicuntur, & quorum post alios plurimos examen plenius instituit noster *Cel. Spanhemius Misc. Sacr. Lib. III.* Qui tamen si vere fuerit talis, hinc minime sequitur, eundem heic determinate à Christo esse prædictum; tantum abest, ut ex hisce verbis illum eventum concludere liceat certò satis ab altera parte.

XIX. Tertia post hæc pars Tractationis Christi Specialis cum Petro in eo consistit *vers.* 19. quod τοῦτο εἰπὼν, λέγει αὐτῷ, ἀκολούθει μοι, *hoc dicto, illi* mox ulterius *dixerit, sequere me*; per modum mandati à Petro exsequendi, magis quam prædictionis alicujus, quæ tamen implicite forte in eo posset comprehendi. Nisi ad alia cogitanda sequens nos contextus manifeste duceret, facillimus videretur iste sensus; quod, *hoc dicto*, quod, ad Officium Petri & Malum hinc eventurum Petro spectabat, Christus illi porro suum proposuerit exemplum, quod post ipsum opere & passione suâ defunctum ille sequela simili imitandum & exprimendum haberet; non tam ut fidelis Discipulus cum Christianis omnibus, quam ut fidus Pastor ovium, non quidem sine vel præ aliis cooperariis unus, sed cum aliis simul, & si placet conatu præ iis per æmulationem decentissimam. Adeoque tantundem esset, ac si dixisset Dominus ad Petrum plenius, in Pastione Ovium tibi demandata à me, atque Malis hinc subeundis, habes in me; quem intucaris, tanquam fidelissime exsequentem Patris mei voluntatem, & agentem diligentissime quæ gregi conducunt meo, quin & patientem mansuetissime omnem injuriam verbalem & realem usque ad mortem ignominiosissimam; & quem consequenter, cum te diligere vere declaras tam serio & iterato, debes in istis cunctis sequi, id agendo omne in gregem agnosque & oves meas, quod Mea & Patris gloria atque gregis salus exigit à te ut pastore, atque id patiendo simul omne malum, quod tibi hinc obveniet certo, sine obmurmuratione aut

Sequela Christi Petro ad hæc mandata, quam sunt qui spiritualiter capiunt.

reluctatione indecenti. A quibus feliciter præstitis posset ille etiam sibi polliceri ex Christi exemplo participationem gloriæ & gaudii ejus, sibi convenientem, sine ulla tamen meriti persuasione. In quam rem conferre licet alia communiora dicta Christi *Matt.* x. 38. ὃς οὐ λαμβάνει τὸν σαυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθεῖ ὀπίσω μου, οὐκ ἔστι μου ἄξιος, *Matt.* XVI. 24. εἴ τις θέλει ὀπίσω μου ἐλθεῖν, ἀπαρνησάσθω ἑαυτὸν, καὶ ἀράτω τὸν σαυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθείτω μοι, & Apostolorum 1 *Pet.* II. 21. εἰς τοῦτο γὰρ καὶ ἐκλήθητε, ὅτι καὶ Χριστὸς ἔπαθεν ὑπὲρ ἡμῶν, ἡμῖν ὑπολιμπάνων ὑπογραμμὸν, ἵνα ἐπακολουθήσητε τοῖς ἴχνεσιν αὐτοῦ, *Hebr.* XII. 1. 2. δι' ὑπομονῆς τρέχωμεν τὸν προκείμενον ἡμῖν ἀγῶνα, ἀφορῶντες εἰς τὸν τῆς πίστεως ἀρχηγὸν καὶ τελειωτὴν Ἰησοῦν, ὃς ἀντὶ τῆς προκειμένης αὐτῷ χαρᾶς ὑπέμεινε σαυρὸν, αἰσχύνης καταφρονήσας, ἐν δεξιᾷ τε τοῦ θρόνου τοῦ Θεοῦ ἐκάθισεν, *&c.* quin & ex parte illud speciale Christi ad Petrum *Joh.* XIII. 36. ὅπου ὑπάγω, οὐ δύνασαί μοι νῦν ἀκολουθῆσαι, ὕστερον δὲ ἀκολουθήσεις μοι; cum respectu manifesto potissimum, tum ad gloriæ cum Christo communionem, *coll. Joh.* XVII. 24. *&c.* tum ad Passiones acerbas in mundo per mortem violentam concludendas, non tamen *Crucis* determinate, magis quam illius subeundæ in eodem loco Golgothæ.

Sed & alii heic rectius corporaliter.

XX. Enimvero est & alia *Sequela Christi* ubique in Scripturis Euangelicis obvia, nempe Corporalis, per quam Discipuli ipsi adhærebant aliis relictis, huc & illuc cum ipso euntes, *coll. Joh.* I. 37. 38. *&c. audierunt eum duo illi Discipuli loquentem*, καὶ ἠκολούθησαν τῷ Ἰησοῦ, στραφεὶς δὲ ὁ Ἰησοῦς καὶ θεασάμενος αὐτοὺς ἀκολουθοῦντας *&c.* quod & Jesus ab illis exigebat, *coll. Matt.* IX. 9. ἀκολούθει μοι, καὶ ἀναστὰς ἠκολούθησεν αὐτῷ, *&c.* De quali Sequela Christi corporea, non perpetua jam & longa ut antea, sed temporaria & brevi, cum reliquorum Discipulorum derelictione qualicunque, heic videtur omnino cogitandum, per ea quæ sequuntur *vers.* 20. *&c.* de Petro, dum hoc Christi mandatum exsequeretur, converso & vidente Discipulum Alterum, ἀκολουθοῦντα *sequentem*, & Christum hinc rogantem, an ille etiam sequi vel manere deberet, hinc iterato jussum *vers.* 22. *tu me sequere*; quæ nullum fundunt sensum commodum aut intelligibilem satis, nisi Sequela Corporea heic Petro à Domino præcepta, & à Petro hinc facta sit. Quomodo & alias Christus quosdam Discipulos præ aliis se sequi voluit, *coll. Marc.*

Marc. v. 37. καὶ οὐκ ἀφῆκεν οὐδένα αὐτῷ συνακολουθῆσαι, εἰ μὴ Πέτρον καὶ Ἰάκωβον καὶ Ἰωάννην τὸν ἀδελφὸν Ἰακώβου, *Matt.* xxvi. 37. καὶ παραλαβὼν τὸν Πέτρον, καὶ τοὺς δύο υἱοὺς Ζεβεδαίου *&c.* Itaque & heic omnino videtur per contextum illum, quod etiam Christus Petrum ad ſe propius advocaverit, ut ipſum præeuntem ſequeretur præ aliis illic relinquendis ad tempus aliquod; ſive ad illius amorem & obedientiam explorandam, ſive ad illi ſe magis familiariter in gloria ſua manifeſtandum, ſive ad illi inſinuanda vel commendanda quæ præ aliis ſcire nunc & agere deberet, ſive in alium aliquem finem, myſticum forte, quem nos determinandum non habemus. Qua de re vide etiam dicta olim à nobis *EXERC. TEXT. XXXV. Parte II.* Dum nec firmiter aſſeverare audeo, nec audacter negare velim, quæ de adumbrata vel ſignificata per Sequelam corporalem ſpirituali, vel præceptivè, vel promiſſive etiam, habent plures, cum reſpectu ad adhæſionem, obſequium, imitationem, & fiduciam ſpiritualem, quin & mala ſubeunda alacriter uſque ad mortem. Inter quos ipſe *Grotius* ſcripſit; *Sicut modo res ante geſtas ſigna dicendorum ſumſit, ita nunc quod dixerat ſigno conſpicuo exprimit, nam ſequere me ſenſum habet, & illum communem, cui etiam in præſens paruit, & myſticum alterum. Alludit ad id quod dixerat Matt.* x. 38.

XXI. Quarto tandem abſolvitur hæc Chriſti Tractatio cum Petro, quouſque hæc à Johanne nobis eſt deſcripta, per hujus *Redargutionem* ſeriam, cum *Monitione* repetita, cujus *Occaſionem* dedit Petrus quidem proximam per *Rogationem* ſuam, & quæ Redargutio *minus recte à Diſcipulis Intellecta* erroris auſam dedit his. Scilicet *Petrus*, ſecundum juſſum expreſſum Domini hunc ſequens, *convertitur* tamen retro ad Diſcipulos; ſive quod audire aliquem à tergo venientem videretur, quem hinc cognoſcere vellet; ſive ægrius ab illis divelleretur, uti uxor Loti ex Sodoma; ſive illorum conſtitutionem intueri vellet; ſive tandem illis valedicere quoque modo ſibi propoſuiſſet. Atque ita converſus ipſe, *Diſcipulum quem diligebat Jeſus*, inſigni præ aliis modo, *coll. Joh.* xiii. 23. xx. 2. xxi. 7. *qui & in ejus pectus ceciderat in Cœna*, ultima Paſchali, (*recubuerat, i. ſeſe inclinarat Chriſti interrogandi cauſa, non quod in illius ſinu in illo convivio contra omne decorum, & quidem de*

Petri Rogantis Redargutio Dominica, cum Monitione Repetita.

rebus tantis tam ſerio loquente Domino, ſterteret, ut ab imperitis pingi accubitus ille conſuevit, notante *Beza*,) *dixeratque, Domine quis eſt qui te prodet?* ad Petri deſiderium, *coll. Joh.* XIII. 23–25. qui etiam Petrum prior monuerat de Chriſto ad littus præſente *verſ.* 7. & qui tandem quis fuerit ſive à ſe ſive ab alio pleniſſime monſtratur *verſ.* 24. ὗτός ἐςιν ὁ μαθητὴς ὁ μαρτυρῶν περὶ τύτων, καὶ γράψας ταῦτα, καὶ οἴδαμεν ὅτι ἀληθής ἐςιν ἡ μαρτυρία αὐτοῦ, h. e. Johannem Apoſtolum & Euangeliſtam, *videt*, non jam apud alios Diſcipulos ſtantem aut ſedentem aut aliorſum euntem, ſed præ illis ἀκολυθοῦντα, *ſequentem*, greſſus Petri, adeoque & Domini præeuntis. Quod Johannes indubiè egit ex Amore Jeſu, quem à ſe divelli minus patiebatur, ſecuturus quouſque poſſet, dum abibat paribus cum Petro greſſibus; ſive exiſtimaret, quod à Domino dictum ad Petrum, ut hic eo modo amorem ſuum demonſtraret & gregis curam futuram decentem, ad alios, vel certe ad ſe ſpecialem præ aliis Petri ſocium, omnino etiam pertineret, ſi non directe, utique per conſequentiam & analogiam; ſive acceſſerit aliqua curioſitas major circa ſequelæ iſtius fructum conſequentem; ſive tandem id ſequendo ſe impetraturum conſideret à Domino, ut Chriſtum comitari liceret juxta Petrum. Ad hanc vero Viſionem Johannis ſequentis, non clam ſed palam ut converſione illa videri poſſet, τοῦτον ἰδὼν, *Petrus Jeſu dicit*, κύριε οὗτος δὲ τί; *hic autem*, Johannes te poſt me ſequens, *quid?* Quod Ellipticum & abbreviatum dicendi genus variis modis ſuppleri poteſt, & ſuppletur, ut vel nullum fere, vel arctum cum ſequela memorata nexum habeat. Qui prius agunt, putant ad Perſonam tantum Johannis, ſed non ad hujus Sequelam ſpectare hanc interrogationem, tantum ex Conſpectu Johannis cum collatione prædicti Fati Petrini ortam, quo modo & Diſcipuli alii eam intellexiſſe deprehenduntur. Quando ſenſus erit, *hic autem quid*, ſeu aget? ſeu patietur ad acta ſua? Prout *Grotius* habet, τί πείσεται; *quid patietur? quem habebit exitum*? Poſtquam præmiſerat prius *ad verſ.* 20. ὃς καὶ ἀνέπεσεν, *hæc antehac in deſignatione Johannis poni non ſolita* (*ſola enim nota dilecti à Domino Diſcipuli deſignatus eſt*,) *hoc loco non ſine efficacia adduntur. Nam omnia iſta Petro in animum veniebant, ut crederet hunc Diſcipulum ſibi in diligen-*

ligendo Christo parem esse aut proximum. Quare cum ipse post amoris professionem accepisset prædictionem ferendæ mortis ad Domini exemplum, curiositate quadam humani ingenii scire vult quid de illo sit futurum. Quo pacto heic *Vossius* quoque scripsit; *Hinc cogitatio subit, quia de sua morte cognorat, exquirendi etiam, qualis Mors alterum hunc Discipulum maneret.* Sed quo minus talem curiositatem temere Petro tribuamus in hac interrogatione, obstat Christi responsio ex parte Conditionis expressæ, uti illic videbitur. Et placet merito arctior vocis Petrinæ connexio cum eo quod agentem modo ille videbat Johannem, præ eo quem videbat. Illud autem cum esset Sequela corporalis Domini post Petrum, vix licet dubitare, quin rogaverit Petrus; *Domine*, qui omni jure hoc nomen mereris, & à me aliisque accipis, & à quo uno communiter omnes nos pendemus, non *quid huic*, sed *quid hic*, Johannes nominatus vel aliter designatus, aget impræsentiarum? an & ipse te mecum sequetur nunc euntem scilicet? an vero nos solos sinet abire, manebitque heic vel apud reliquos condiscipulos? Quo autem animo & consilio id rogaverit Petrus de Johanne, nemo dixerit cum certitudine. Quamquam ego bonum de eo animum præsumere malim, ut hoc egerit ex affectu in Johannem, quem optavit esse conversationis specialis cum Christo socium, & forte testem alterum gerendorum, quin etiam ad nutum Petri à se animadversum, ut pro eo veniam sequendi sic modeste rogaverit; quam malum, ut egerit idem ex nimio sui amore, cum specie quadam invidiæ in illum alterum, cui vellet à Domino interdici ut injussus sequeretur secum. Quæ si illius fuisset mens, etiam aliam & acriorem credo futuram fuisse Domini Redargutionem. Dum satis tamen aculei habuit hæc ad Petrum pungendum decenter, quæ una cum Monitione adjecta satis monstrat, in quo culpabilis fuerit ipsius Petri Interrogatio. *Jesus* enim *ei*, roganti Petro, *dicit*, per modum *Responsi* brevis, ἐὰν αὐτὸν θέλω μένειν ἕως ἔρχομαι, τί πρὸς σε; σὺ ἀκολούθει μοι, *si illum volo manere donec veniam quid ad te? tu sequere me.* Vix operæ pretium est heic aliquid ex *Beza* monere, de *Editione Vetere Latina*, heic pro *si eum* habente *sic eum*, unde *variæ sint ortæ fabulæ*; dum cum aliis conjicit *Beza*, *initio scriptum fuisse Græcè*, εἰ οὕτω, *si*

sic,

ſic, *quomodo etiam citetur hic locus apud Hieronymum Lib. I. in Jovin. &c.* dum ex annotatione *Eraſmi à librariis depravatus ſit Auguſtinus.* Caſus qui heic proponitur ſpectat ad αὐτὸν, *illum*, Johannem Apoſtolum ſequentem & à Petro uno vel alio modo deſignatum, illiusque *Manſionem* uſque ad Chriſti Adventum; & conſiſtit porro in ejus *Volitione* Dominica; de qua indignatur Chriſtus Petrum rogare, ſic etiam ſequela Chriſti quadantenus interrupta, quæ hinc iterum urgetur. De hujus *Manſionis* ſenſu optimo olim ex profeſſo egimus *EXERC. TEXT. XXXV. Parte II.* Nempe *Manſionem* heic dudum intellexerunt nonnulli, cum Diſcipulis iſtius temporis Apoſtolici pluribus *verſ.* 23. de hac Vita in oppoſitione ad mortem Petro nunciatam *verſ.* 19. continuanda in his terris, *coll. Joh.* XII. 34. XIV. 25. 1 *Cor.* XV. 6. *Phil.* I. 25. *&c.* unde morientes abeunt ſeu tranſeunt, &c. ſive tunc *Adventus Chriſti*, qui conſtituitur terminus iſtius vitæ, ſit Ultimus & illuſtris ille Reditus ex cœlo, ad Judicium Univerſale habendum, qui finem mundo adducet, uti communiter ille accipi debet nec aliorſum trahendus eſt, *coll. Act.* I. 11. 1 *Cor.* IV. 5. XI. 26. *Apoc.* I. 7. *&c.* ſive idem Adventus intelligatur per ſingularem Manifeſtationem, tum Gratiæ ſuæ in Regni ſpiritualis extenſione per orbem & amplificatione magna, tum & Iræ in hoſtes, potiſſimum Judæos à Romanis delendos. Quorſum nos heic prolixe ducit *Ligtfootus*, exponens; *donec ego veniam ad excidendam urbem gentemque Judaicam*, *coll. Matt.* XVI. 28. *&c. Ad te quod attinet Petre, tu à contribulibus tuis Judæis patieris mortem, & quod ad hunc, volo ut maneat donec ego veniam, vindictam ſumpturus de iſta generatione &c.* Diſputans porro; quod *Excidium Hieroſolymæ & ſtatus Judaici deſcribatur ac ſi excidium foret totius univerſi*, *coll. Matt.* XXIV. 29. 30. 2 *Pet.* III. 10. *Apoc.* VI. 12. 13. *&c.* quod *ſub hac notione & relatione Tempora Excidium iſtud præcedentia vocantur Ultima* 1 *Joh.* II. 18. *&c.* quod *pari relatione Tempora & rerum Status Excidium Hieroſolymitanum ſubſequentia vocantur nova creatio &c. Eſa.* LXV. 17. *Apoc.* XXI. 1. 2. 2 *Pet.* III. 15. *&c.* quod denique *Dies & Tempus & Modus iſtius vindictæ in illum populum vocantur Dies Domini, Dies Chriſti, Adventus ejus in nubibus, in gloria, in regno ſuo*, *coll. Act.* II. 20. 2 *Theſſ.* II. 2. *Jac.*

V. 9.

v. 9. *Apoc.* I. 7. XXII. 2. *&c.* Nec non *Doct. Hammondus*; *Quid hoc Adventu Christi, de quo tam sæpe in Euangeliis, significetur sæpius notavimus. Vid. ad Matt.* XVI. 28. XXIV. 3. *Huic Adventui superstes fuit Johannes, Petro cujus mortem prædicit Christus vers.* I. 18. *interfecto imperante Nerone, cum Joannes vixerit non tantum ad Titi tempora, sed etiam Domitianum ac Nervam Coccejum prætergressus, Trajani Imperium attigerit, centesimumque circiter annum post Christum natum, & quadragesimum post hunc ejus ad delendam Jerosolymam Adventum. Hoc testatur Irenæus Lib. II. & cum addat eousque vixisse Seniores, qui non solum Joannem viderant, sed & alios Apostolos, credibile est, alios etiam Apostolos aliquot superstites fuisse temporibus Trajani.* Ad quæ etiam *Clericus* scripsit; *Optime hunc Adventum Christi interpretatus est Hammondus noster, quæ ei propria fere laus est, perpauci enim alii Interpretes rem subolfecerunt, nemo æque aperte extulit aut æque copiose probavit, &c.* Quando & eousque Johannem in vivis vere mansisse observatur, ad hujus Christi Prædictionis, si non explicitæ certe implicitæ, implementum actuale. Quorum omnium justum examen cum heic instituere minus liceat, notamus; tum istam Mansionem multis aliis communem vix potuisse speciatim uni Johanni addici; tum in prædictione Malorum Petro eventurorum nullam vel minimam esse restrictionem ad tempora stantis Jerosolymæ, quæ vi oppositionis heic tum esse deberet. Lubet aliis, & lubuit dudum, *Mansionem* Johannis interpretari potius de *Vita* agenda in *Judæa* in qua nunc erat, & ex qua vastata profectus, non illic sed in Asia viveret; vel de *Vita per Martyrium non tollenda*, sed ei ab hominibus relinquenda, usque quo ad ejus solutionem naturalem & omnibus à Dei manu exspectandam Christus ipse adesset; vel de *Vita Libera* extra vincula, quali etiamnum fruebatur, & fruiturus erat usque ad mortem, adversus quam ab aliis iterum opponitur prædictio Dominica & Eventus vinculorum & passionum Johannis, *coll. Matt.* XX. 23. *Act.* IV. 3. *Apoc.* I. 9. *&c.* præter illa quæ *Tertullianus* cum aliis habet de Afflictionibus Johannis. Ex quibus illud de Morte Naturali placuit ipsi *Grotio*; *In vita hac caduca. Sic Phil.* I. 21. 24. I *Cor.* XV. 6. *Quasi Imperator diceret, quid si hunc*

velim in præſidio manere, donec ipſe eum revocem? Ita obſcurè ſignificat, Johannem non ut Petrum morte violenta moriturum, ſed tali qua ſine hominum vi ſolveretur, ubi Chriſtus tempus idoneum judicaſſet; quod & contigit, ut Veterum plures conſentiunt. Sic tempus mortis accerſitionem ſæpe vocant Chriſtiani. Interim mihi quidem vix quidquam videtur certius, quam, ubi de *Sequela* Chriſti poſt Petrum Corporali & præſenti, ab ipſo conſpecta, rogaverat Petrus, an, vel annon, illa etiam Johanni ſeu mandanda ſeu concedenda eſſet, illic in reſponſo Domini neutiquam eſſe cogitandum de Vita terreſtri, ſeu hac ſeu illa, uſque ad Ultimum Chriſti Adventum, vel alium quemcunque in gratia aut ira; ſed omninò de *Manſione* apud Diſcipulos alios, iſti Sequelæ Chriſti abeuntis modo corporaliter oppoſita; & quidem *donec veniret* Chriſtus, ſeu rediret illuc mox, & propius ſe iterum manifeſtaret ſuis Diſcipulis reliquis, *coll. Matt.* x. 23. *Amen, amen, dico vobis*, οὐ μὴ τελέσητε τὰς πόλεις τοῦ Ἰσραὴλ, ἕως ἂν ἔλθῃ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου. Quæ cum aliis *Beza* merito ex *Theophylacto* exponit; *Chriſtum rurſus illis affuturum, priuſquam totam regionem peragraſſent, ne videlicet ſeſe à Magiſtro ablegari exiſtimantes animum deſponderent.* Pro qua ſententia horum verborum Chriſti nos plenius quidem diſputavimus *loc. cit.* laudato etiam conſenſu *Cæſarii Dial. III. Interr.* 179. qui illic memorat τὸ μένειν ἐπὶ τῆς ἁλίας, quin & ſoluta ſimul Objectione una & altera. Qualis illa *Corn. à Lapide, id nimis literale & grammaticum, adeoque fugidum videri*; quaſi non ſenſus in hoc contextu eſſet ille plenus ſatis, & non mille locis talis agnoſcendus, vel absque neceſſitate myſteria ubique quærenda forent, quæ heic etiam ſatis mira reperias apud Patres. Et qualis præcipue eſt iſta *Joh. Gerhardi* inter alios; *Inde divulgatur ſermo inter fratres, quod hic Diſcipulus non moriatur, quomodo vero hujus opinionis occaſio ex verbis Domini fuiſſet nata, ſi verbum manere non acciperetur pro remanere, permanere, & non mori?* Sed ex opinione Diſcipulorum, quos & heic erraſſe notavit mox ipſe Euangeliſta, argumentum pro vero ſenſu verborum Chriſti eſt prorſus invalidum; quando illis occaſio erroris hac in parte fuit facillima in uſu haud infrequenti verbi *manendi*, illiusque abductio à proximo contextu. Quando jam illud omnino pendebat ab arbitrio Domini,

an nunc sequi etiam deberet modo Johannes, an vero in illo prandii habiti loco aliquantisper adhuc manere cum aliis praeter Petrum Discipulis, hinc conditionate merito dixit Dominus, *si volo*, ita vel illud, seu apud me intus, nihil de hoc dicens, seu verbo meo quoque externo ad te aut ad ipsum. Quo pacto ille nihil quidem ponit expresse, uti expresse notavit Euangelista *vers.* 23. hoc ipso confutans id quod ad *Vulgati* lectionem aliam tuendam disputant pro usu asseverativo ȣ ἐὰν, *si*, cum *Georgio Trapezuntio* plures Pontificii, opponente se *Bessarione* etiam *Trapezuntio.* Interim, ubi nihil quidem hactenus dixerat Dominus de Johannis Sequela, neque jam rogatus quidquam de ea ut necessaria decenti vel licita respondet; videtur sic omnino hoc ipso implicite Dominum significasse, quod haec esset ejus volitio, ut maneret dicto modo, nec sequeretur adeo cum Petro Dominum hoc momento. Ad quem hinc Christus dixit, *quid ad te?* nempe istud spectat; tum quoad rem ipsam, sive hoc sive illud velim, tum & consequenter quoad tuam cognitionem, ut de eo roges adeo libere tanquam ad te spectante. *Sic & Latine dicimus*, inquit *Grotius*, *quid ad te? q. d. quicquid de illo erit, id ad te non pertinet*, *cura quod te spectat. Haec est pars lotionis pedum Petri*, *quam ipse recte intelligens postea vetuit Christianos esse* ἀλλοτριεπισκόπους 1 *Pet.* IV. 15. *ut & feminas Paulus esse* περιέργους 1 *Tim.* V. 13. Et vox est haec certissime, uti haec eadem phrasis legitur *Matt.* XXVII. 4. τί πρὸς ἡμᾶς; ita redarguentis Petrum, non plane dissimilis ei quae contigit Mariae *Joh.* I. 4. τί ἐμοὶ καὶ σοὶ γύναι; Dum rogare de alio & pro alio certissime licet, in negotio maxime salutis spiritualis & aeternae, cum sui submissione decenti, ubi Divina volitio nobis determinate non constat, & sic res fratrum omnino ad nos quoque spectant; sed Rogatio Domini omnis de aliis curiosa nimis, *coll. Luc.* XIII. 23. *&c.* in specialibus his aut illis factis, contra id quoque quod apparet Deo placere, non potest non censeri culpabilis, quando sic videmur corripere Domini facta, & liberrimam ejus potestatem impetere, uti se heic res habebat. Dum & rogatione isthac sua Johannes heic simul aliquam sibi & Domino moram injecit in progressu, ut & forte Johannes interea propior fieret. Unde a rogatione tali Petrum

cum indignatione repellens Dominus, repetit prius suum mandatum, *tu me sequere*, nunc corporaliter, quo te ducam, & quamdiu me corporaliter præsentem habebis solum; aliosque meæ committe curæ. Et hæc est gratia Christi in dilectos suos & ipsum diligentes, quod ipsos zelo etiam nimis imprudenti aberrantes, aut impingentes, redarguat decenter, & monere ad bonum pergat constanter.

Rumor in fratres temere sparsus de Johanne non morituro unquam.

XXII. In isto igitur Christi verbo acquiescit Petrus, non absque omni pudore, & sequitur adeò Christum solus, usque quo dimitteretur vel relinqueretur à Domino. Sed ex isto Christi verbo, quod vel à Johanne & aliis auditum quoque fuit, vel alias à Petro ipso his relatum, *in fratres*, seu ad & inter Discipulos alios spirituali vinculo inter se conjunctos, *verbum hoc*, non quod locutus erat Jesus, sed aliud quod ex hoc male intellecto fluxit, *exivit*, huc & illuc rumore sparsum (quem *Hebraismum* vocat *Grotius*, *coll. Matt.* IX. 26. *Luc.* VI. 22. *&c*) *quod Discipulus ille*, præ aliis dilectus à Domino, seu Johannes, *non moriatur*, seu *moriturus esset*, instar aliorum Discipulorum & hominum omnium non superstitum ad Christi Reditum futurum. Qui rumor ex eo fuit ortus, quod tum *Mansionem Johannis* intelligerent de Terrestri hac Vita, tum *Adventum* Christi de ipsius Reditu ultimo, & simul *Conditionatam* propositionem directe vel per consequentiam & implicite facerent absolutam. Ad quæ *Grotius*; *Non moriturum. Præsens pro futuro. Sumserunt scilicet Interrogationem Christi pro Affirmatione, & Adventum pro Adventu ad Judicium, de quo sæpe illis antebac locutus erat, & quidem addita voce* ἔρχεσθαι, *ut Matt.* XVI. 27. *&* XXIV. 30. *Hunc diem de propinquo imminere existimabant* 1 *Thess.* V. *Et cum is dies futurus esset dies Resuscitationis ante mortuorum, qui tum piorum victuri essent, mortem non sensuros recte existimabant* 1 *Cor.* XV. 51. *Et credibile est, Christum colloquiis post resurrectionem de illo Die apertius quam antea locutum, ut de complemento regni sui Act.* I. 3. In quibus hoc debet displicere prorsus, quod Apostolos ponat existimasse suo tempore proxime instituisse Finem Mundi totius, quodque cum eorum Infallibilitate & aliis ipsorum testimoniis nunquam rite conciliari poterit, secundum monstrata à nobis olim latius, *Parte II. EXERC. TEXT. XXXVII. XLV.*

XLV. L. quin nec ipsos ex ipsius Christi verbis potuisse educere *EXERC. TEXT. XXVI. XXIX. XXX. XXXV.* Fuisse vero illud per fratres exiens de Johanne verbum falsum, ille satis scivit, heic notans ipse; quod *Jesus illi*, Petro roganti, *non dixerit*, *quod non moriatur*, seu *non moriturus esset*, *sed si illum volo manere donec veniam*, *quid ad te?* In quibus ego sic duo putem notata; primum quidem, quod nonnisi *Conditionate* dictum caperent absolute prorsus, sine ulla necessitate; & secundo, quod & dictum Domini de *Mansione* interpretarentur præter rem de Vita continuanda, cum dè non Moriendo ille nihil dixisset scilicet, non enim frustra ipsissima Christi phrasis heic rursus repetita est quæ aliam significationem facillime admittit. Longe aliter sed temere scripsit *Grotius*; *Hæc repetitio vocum huc usque ostendit*, *emphasin non esse in illo ἐὰν θέλω*, *sed in illo ἔρχομαι*, *cujus ambiguitate decepti erant Discipuli*, *cum debuissent aut Magistrum interrogare*, *aut quod ambigue dictum erat pro ambiguo relinquere*, *donec sensum exitus declararet.* Neque enim hoc negari potest, quod præcipuum verbi disseminati ab illo Christi discrimen constituatur in locutione comparata & absoluta; dum ne minimam ausam dedit Euangelista cogitandi de Alio quam Ultimo Christi Adventu in verbis Christi. Interim cum ipse Johannes in ipso Euangelio suo oblocutus sit palam vanissimo de se rumori, mirum est, quo pacto eundem ad posteros propagare adhuc potuerint Veteres, & accipere seu totum seu ex parte Recentiores. Quando seu de Morte Johannis dubitaverunt, seu Vitam illi perpetuam tribuerunt, vel in Sepulchro, vel in Paradiso, aut sine Morte gustata aut post mortem momentaneam; secundum varias fabellas, quas cum aliis hinc ortis exhibuimus *loc. cit.* cum oppositis simul verbis *Polycratis* apud *Eusebium*, *Tertulliani*, *Hieronymi*, *&c.* quibus *Mors* ejus *Ephesina* agnoscitur. Et quamcunque Vitam secundum fabulas illas tribueris Johanni, certe illa sub nomine *Mansionis* terrestris in hac Vita cum aliis hominibus venire neutiquam apte posset, sed verius etiam Abitus seu Ablationis nomen mereretur. Nos etiam heic moniti simus de facili corruptione verborum Divinorum per eorundem interpretationem minus rectam & solidam; quamobrem ad illa uti se habent at-

tendendum est diligentissime, nec traditionibus etiam antiquissimis nimis fidendum.

Tempus hujus Dominicæ Apparitionis determinatur.

XXIII. Adjicimus adhuc, quæ de Apparitionis hujus Dominicæ *Tempore* possunt tutò dici ex *Joh.* XXI. 1. & 14. In priori *Versu* legimus, facta hæc esse μετὰ ταῦτα, *post hæc*, sive *postea*. Quod sine dubio heic non exprimit solam Sequelam Rerum traditarum, hujus post alias præmissas, sed etiam Temporis illam, absque determinato tamen spatio, quod inde ab Octavo Resurrectionis Die seu secunda apud Apostolos Apparitione Jerosolymitana huc usque elapsum erat, licet hoc per locorum distantiam omnino fuerit Dierum aliquot, & licet præsumi queat, quod non fuerit Dies Septimanæ Primus magis quam ultimus, ex Piscatione instituta præ Quieta & Sancta Congregatione. Ex posteriori interim *Versu* discimus certo, hanc fuisse, non secundam, quorsum male trahas πάλιν *rursum* in textu lectum *vers.* 1. sed *Tertiam* Domini Redivivi *Apparitionem apud Discipulos suos*; quæ ergò facta est prorsus ante illam maxime solennem in Monte Galilææ, ad quem hi apud Mare Piscantes nondum abierant, certo consilio ex verbis Christi potius quam aliunde sumpto. Sunt heic jam obscuriores paulo forte *Grotii* glossæ; tum ad *vers.* 1. πάλιν *refer ad locum, nam priores ostensiones factæ Hierosolymis*; tum *ad vers.* 14. *refer ad Dierum munerum, primum apparuit diversis ipso resurrectionis Die, iterum Die Octavo, nunc Tertium.* Quam posteriorem secutus *Hammondus*, hanc habet *Paraphrasin*; *Atque hic fuit Tertius Dies, quo Christus apparuit Discipulis post Resurrectionem, quamvis sextum tunc conspiceretur, & quartum quidem suis Discipulis, licet tertia vice ex quo iis omnibus vel pluribus apparuerat.* Sed ista, minus recte à se intellecta, longe magis obscuravit *Doct. Clericus*; primum scribens, *itaque non oportebit dicere, Tertium illum fuisse Diem*; & deinde latius annotans sequentia. *Jam indicavimus Nostrum in Paraphrasi non satis perspicuè hanc voculam interpretari. Quemadmodum ergo* πάλιν *ad vers.* 1. *interpretati sumus cum Grotio de Loco, de Galilæa nempe, sic & Tertium de Loco etiam intelligendum censuerim. Ac sane Tertius Dies à Resurrectione intelligi vix potest, cum constet, Discipulos Die ipso Resurrectionis mansisse Jerosolymæ, nec credibile sit Tertio post eam Die Apostolos,*

jam

jam potuisse piscari, est enim minimum Iter Bidui Jerosolyma ad Lacum Genesarethicum, præsertim si pedibus conficiatur. Præterea hæc fuit non Sexta Christi Apparitio, sed Septima aut Octava, si recte calculum ineamus. Vide hac de re Steph. Curcellæum Inst. Rel. Chr. Lib. V. Cap. 14. Id utique non putem somniasse, vel *Grotium*, vel *Hammondum*, quod hæc Apparitio contigerit Die Tertio post Resurrectionem Christi, seu Septimanæ Primæ post Pascha, quando & mirus heic foret regressus à Die Octavo, de quo Johannes egerat *Cap.* xx. 26. Sed *Diem Tertium* post Secundum & Primum hi plane intellexerunt de Diebus totidem Distinctis & Divisis à se invicem, quibus Jesus se manifestavit Discipulis, illo nempe Resurrectionis, illo post Octiduum, & hoc denique Seriori & porro Incertiori. Quomodo jam olim præierat *Augustinus Lib. III. de Cons. Euang. Cap.* 25. *Quod quidem cavendum est ne quis existimet, tertio Joannem dixisse tanquam tres solæ factæ fuerint manifestationes ejus. Sed hoc intelligendus est ad numerum retulisse dierum, non ad numerum ipsarum manifestationum, nec continuorum dierum sed per intervalla, sicut idem ipse testatur. Nam primo ipso Die Resurrectionis suæ, excepto quod à Mulieribus visus est, id est quod in Euangelio claret, ter se manifestavit, semel Petro, iterum duobus illis quorum unus erat Cleophas, tertio plurimis jam inde colloquentibus noctis exordio. Sed hoc totum Joannes ad Unum Diem referens semel computat. Iterum autem, hoc est Alio Die, quando eum vidit & Thomas. Tertio vero ad Mare Tiberiados, hoc est Tertio Die manifestationis ejus, non tertia manifestatione &c.* Ex quibus collatis simul apparet, qua occasione in τρίτον de *Tertio Die* fuerit cogitatum, ut nempe dubium illud de pluribus quam Tribus Apparitionibus jam factis sic tolleretur. Quod nos putamus longe rectius & aptius tolli, observando quod heic agatur de Apparitione Christi Tertia, non absolute prorsus sed respectu Discipulorum Plurium simul congregatorum, pro quibus nec Maria cum Mulieribus solis, nec Emmauntici Duo, nec Petrus solus, haberi queant, sed haberi debeant Undecim seu *Duodecim*, quibus, etiamsi unus & alter abfuerit, Paulus etiam monuit Jesum visum esse post Cepham, non semel scil. sed ter, 1 *Cor.* xv. 5. Est & illud omnino obscurius, quod πάλιν *iterum*, & τρίτον *tertium*, ad

locum

locum præ tempore referatur; quorſum propria vocum harum ſignificatio nos minime ducit, quæ prior actus dicit repetitionem, non heic primam, *coll. verſ.* 16. πάλιν δεύτερον, ad quam per ſe determinata minime eſt, ſed ſecundam, quod ex poſteriori voce τρίτον addita liquet invictè. Neque ſcio, quo modo, ſi ad Loca Diſtincta Apparitionis tam illud τρίτον quam πάλιν referatur, quomodo illa ſint numeranda Tria; ſiquidem apud Mare Galilææ fuit demum Locus Secundus Manifeſtationis apud Diſcipulos poſt Conclave Jeroſolymitanum; & ſi velimus addere manifeſtationem apud vel prope Sepulchrum Jeroſolymis, atque in Via & Manſione Emmauntica, jam non poteſt apud Mare Galilææ fuiſſe Locus Tertius, ſed dici ille debet minimum Quartus.

Concluſio pro Veritate Reſurrectionis Chriſti ex ea.

XXIV. Pro concluſione hujus Capitis dicamus nos iterum, quanta ſit Reſurrectionis Domini noſtri Certitudo. Qui nempe etiam Tertio non minus quam Primo & Secundo, voluit apparere ſuis; pluribus ſimul & ſibi hoc nomine notiſſimis, etiam viris à virtute laudatiſſimis, & quidem Septem, in alia modo intentis omnia; in Loco remotiori à Jeruſalem, non minus quam apud & in Urbe iſta; non tantum Tempore proximè inſecuto poſt priora duo, ſed & plures poſt dies, quin & ſeptimanas forte ſeriori; ita etiam ut non minus per admirabilis Piſcationis benedictionem extraordinariam, quam per Conſpectum propiorem in luce matutina, quin & Convictum familiarem, ſe dignoſcendum cum fiducia daret, absque relicta incertitudinis ratione ulla, cujus non pudere deceret; præterea ut tanquam Dominus cum Petro ageret, rogando candide & amice, mandando ampliſſime, vaticinando veriſſime, & redarguendo prudentiſſime, ita ut Petrus in iſtis omnibus eum ut Dominum ſpectaverit, æque quam alii Diſcipuli iſta omnia juxta Petrum audientes ad ſuum quoque uſum. Et ſi Incredulitas nihilo minus occupavit multorum animos, nos decet non dubitare ſed credere paratiſſime, dum iſta decenter attendimus.

CA-

CAPUT DECIMUM QUARTUM.

Quo Apparitio Christi Redivivi in Monte Galilææ tractatur.

Quàm vero fuit ista Christi Apparitio Tertia apud Discipulos suos prope Mare Tiberiadis notabilis, non minorem sed forte majorem tamen attentionem meretur Quarta quæ contigit eis in Monte Galilææ. Ad quam à præcedentibus illis transiisse Paulum non dubitamus 1 *Cor.* XV. 6. ἔπειτα ὤφθη ἐπάνω πεντακοσίοις ἀδελφοῖς ἐφάπαξ, ἐξ ὧν οἱ πλείους μένουσιν ἕως ἄρτι, τινὲς δὲ καὶ ἐκοιμοιμήθησαν. Dum in aliis partibus eam multò latius tradit *Matthæus Cap.* XXVIII. *vers.* 16–20. Ita ut exhibeat nobis I. *Personas*, de quibus agitur. II. Earumque 1. Tum *Factum Antecedens*, cum *Fato* insecuto *vers.* 16. 17. 2. Tum *Factum Consequens vers.* 17. cum *Fato* annexo; quod constituitur per *Verba Christi* ad illas, tum *Declarativa*, *vers.* 18. tum *Præceptiva*, *vers.* 19. tum *Promissiva*, *vers.* 20. Quæ posteriora utraque etiam paulo aliter & latius diducta reperimus apud *Marcum Cap.* XVI. 15 — 18. Dum prorsus præter rem heic mihi videtur scripsisse *Cl. Vossius*; *In Apparitione ea quæ peculiariter à Christo dicta sint, haut facile est statuere, quia B. Matthæus comprehendit tum quæ Hierosolymis dicta fuere antea, tum quæ partim in monte prolata, partim quæ locutus postea in Bethania &c.*

Apparitio Christi in Monte Galilææ ex Matthæo exhibetur.

II. Personæ apud *Matthæum* heic nominantur οἱ ἕνδεκα μαθηταὶ, *Discipuli Undecim*, seu Apostoli totidem de numero Duodenario post Judæ defectionem perditissimam superstites, *coll. Marc.* XVI. 14. *Luc.* XXIV. 9. 33. *Act.* I. 26. Præter quos neminem adfuisse alium, malè ex silentio *Matthæi* colligás; nec præsumatur facile, ubi de Jesu in Monte Galilææ videndo sermo communius invaluerat, atque desiderium videndi coram Christum Redivivum omnino in Discipulis quibusvis fuit maximum. Omnem vero dubitationem heic plane sustulit *Paulus*, nominans *fratres*, Christi & suos, quales spiritualiter sunt omnes vere Fideles Discipuli Christi, *coll. Matt.* XXVIII. 10. *Joh.* XX. 17. *&c.* unde & sorores, seu fœminas

Quæ facta apud Discipulos Undecim, quin & plus quam Quingentos Fratres simul, sec. Paulum.

minas pias ſub iis contineri ſecundum *Drutmarum* non male monuit *Voſſius*, & quidem *plus quam quingentos*, vel *ſupra quingentos*, pro admiſſa vel rejecta heic Ellipſi, ſive ἢ ἤ, ſive præpoſitionis alicujus. Ubi non placet nobis *Bezæ* noſtri annotatio; *Quid ſi vero ſcriptum erat* ἐπάνω ν̄ ἀδελφοῖς; i. e. πεντήκοντα, *quinquaginta? Nam certe mirum eſt, Quingentos hic Fratres commemorari, quum poſtea coacto univerſo cœtu in ipſa Urbe Hieroſolymorum, in qua una videtur tum fuiſſe ſpecies Eccleſiæ, numerentur duntaxat centum & viginti Act.* 1. 15. *Sed tamen in tanto Codicum & Veterum Interpretum conſenſu nihil cenſeo mutandum conjectura.* Ego illam objectionem puto leviſſimam; quando in Galilæa educatus & converſatus præ Jeruſalem, unde & Diſcipuli Undecim complures oriundi, illic indubie majorem quam alibi habuit numerum aſſeclarum, qui & multo liberius illic concurrere poterant; & quando extraordinariæ Apparitionis promiſſio ad illum Montem in Galilæa traxit plurimos, minus aut magis de Reſurrectione Domini convictos. Nec placere poteſt perinde, quod aliqui ab ævo illud ἐπάνω *ſupra* non retulerunt ad numerum ſequentem *quingentorum*, ſed ad verbum ὤφθη *viſus eſt*; ut ſignificetur, Chriſtum viſum eſſe, ſeu *ſuperne*, ubi ſe oſtenderet, ſeu *deſuper*, inde deſcendens & ſuperveniens, ſi non *ſurſum* tendens. *Chryſoſtomus*, inquit *Beza*, ἐπάνω *interpretatur* ἄνωθεν *i. cœlitus, ſive è ſublimi, quaſi iſta ſint ad Aſcenſionem referenda. Verum ſi hæc interpretatio admittatur, neceſſe fuerit dicere, vel Apoſtolum neglexiſſe hiſtoriæ ordinem, vel duplicem illam apparitionem, cujus fit mentio verſ.* 7. *poſt Aſcenſionem contigiſſe, ut & illam Pauli in ecſtaſi factam, ut ipſemet explicat* 2 *Cor.* XII. 2. *Quorum neutrum conceſſero, niſi quis idoneas rationes adferat.* Iſta quam ſunt conquiſita, tam planum eſt, ad Quingentos additum heic eſſe ἐπάνω, *ſupra*, ut notaretur numerum hunc fuiſſe ſatis & abunde plenum, nec conjecturaliter vel ſenſu indeterminato adhibitum, ſed certa ex numeratione. Dum noſtrum non eſt, in illius Numeri rationem ſpecialem, ſeu hiſtoricam, ſeu myſticam, ſeu moralem, conjectando excurrere. Deſcribuntur autem ſimul hi plusquam Quingenti Fratres, quos ſic ſatis notos fuiſſe ſi non omnes utique plurimos inſinuatur, ut aliqui quidem mortui, plurimi tamen etiamnum vivi, ἐξ ὧν

οἱ πλείες μένεσιν ἕως ἄρτι *&c.* Non nisi *quidam ex his*, qui hinc numero erant pauciores, *obdormiverant*, jam mortui in Domino, secundum præstitutum Dei consilium, morte naturali vel violenta, instar Stephani, & quidem mente tranquilla & plena spe resuscitationis beatæ, per fidem constantem in hunc qui ipsis apparuerat Redivivum Jesum. Quam vim τ8 κοιμηθῆναι, *obdormiendi*, nos heic putamus omnino tenendam, tanquam spectantem maximè ad Apostoli præsentem quoque scopum, *coll. vers.* 18. 20. 51. 1 *Thess.* IV. 13–15. *&c.* Isti vero si nunc ipsi rogari & audiri non poterant amplius, horum tamen loquebatur adhuc fides & spes, etiam ex ore reliquorum superstitum & propinquorum suorum. Dum minime hoc probandum videtur, quod notavit *Beza* ex *Chrysostomo Homil. II. in Symb.* de intelligendis heic etiam iis qui cum Christo resuscitati erant, *quam*, inquit ille, *sententiam si sequaris*, ἐκοιμήθησαν *vertendum fuerit*, *obdormierant*, *per præteritum plus quam perfectum.* Interim *plures* longe *ex his*, *huc usque*, seu *usque nunc*, dum Paulus ista scriberet in Euangelicæ suæ prædicationis cursu, adhuc *manebant*, seu in vivis supererant, per Divinam bonitatem hos servantem ad gloriam suam & aliorum ædificationem; ut hinc rogari & audiri possent ipsi de iis quæ ipsis à Jesu Redivivo obvenerant. Ne porro pro nostro arbitrio heic plusquam Quingentos illos divideremus, quorum aliqui nunc & alii tunc, diversis vicibus & locis modisque, Dominum vidissent, simul & semel hoc ipsis congregatis evenisse, significat Apostolus per additum ἐφάπαξ, quod per *simul*, ἅμα, *Erasmus* cum *Vulgato* reddidit, sed *Beza* per *semel*, in eundem tamen sensum, quod nempe non sæpius sed semel tantum hoc sit factum, & quod hoc una vice certa contigerit.

III. Sed unde jam sciamus nos, ubi & quando hi plusquam Quinquenti Fratres convenerint, cum isto fructu visi Domini? Et quid id facit ad Gesta in Monte Galilææ, cujus nulla apud Paulum fit mentio, magis quam Undecim Discipulorum? Ita est; non legitur hoc expresse, vel in Euangelio, quod plusquam Quingenti Fratres una cum Undecim Discipulis illic adfuerint, vel in Pauli Epistola, quod res ab ipso significata contigerit in monte Galiliææ. Sed colligitur id ex

Quæ posterior historia omnino illuc est à nobis referenda.

 illis

illis textibus, aliorumque collatione, non tam conjecturaliter quam demonſtrativè; uti de eo jam olim quoque diximus *Exerc. Miſc. Diſp. VII.* Nempe aut illud Pauli pertinet ad hanc quam *Matthæus* habet hiſtoriam, aut de illo in Euangeliis omnibus altiſſimum erit ſilentium; quod tamen minus veriſimile videri poteſt & debet, ubi hæc Apparitio in Monte Galilææ fuit omnium illuſtriſſima & maxima ad firmamentum Chriſtianæ fidei faciens, ſecundum teſtium notorum & probatorum numerum, & promiſſa de ea facta & repetita, & gloriam maximam quæ ad Adorationem cogebat & Subjectionem ſub Domini juſſa. Deinde nihil eſt certius, quam Montis hujus condictionem ita eſſe factam à Domino, cum mandato illuc eundi & promiſſo ſe illic manifeſtandi, ut non potuerit non confluxus Diſcipulorum illuc eſſe maximus cum eventu optatiſſimo, juxta *Matt.* XXVI. 32. μετὰ δὲ τὸ ἐγερθῆναι με προάξω ὑμᾶς εἰς τὴν γαλιλάιαν, & *Matt.* XXVIII. 7. καὶ ἰδοὺ προάγει ὑμᾶς εἰς τὴν γαλιλάιαν, ἐκεῖ ἀυτὸν ὄψεσθε, ἰδοὺ εἶπον ὑμῖν, & *Matt.* XXVIII. 10. ἀπαγγείλατε τοῖς ἀδελφοῖς μου, ἵνα ἀπέλθωσιν εἰς τὴν γαλιλάιαν, κἀκεῖ με ὄψονται. Quis porro poteſt & cogitari Locus, qui præ Monte Galilææ conveniat congregationi plusquam Quingentorum Fratrum? Quando illa fuit terra Iſraëliticæ pars præ aliis; ubi ob educationem & converſationem Jeſu & Apoſtolorum plurimus indubie erat numerus credentium & amantium Jeſum; atque ubi tutius ſine metu Judæorum incredulorum tanto numero ſimul convenire poterant etiam, procul à Synedrio & Judæorum Præfectis ſuperioribus ac præcipuis aliis. Neque illud eſt prætermittendum ullatenus, quod ſolennis illa & repetita Inauguratio Apoſtolorum, quæ in Monte Galilææ legitur facta, præ aliis geſtis exigat primum & monſtret deinde Multitudinem Credentium Diſcipulorum præſentem, qui ſe componant hinc promptius ad obſequium decens & Miniſtrorum Regiorum venerationem debitam. Vel maxime etiam plures longe quam Undecim, quales ſunt plusquam Quingenti Paulini, heic in Monte Galilææ præſentes arguit illud quod apud *Matthæum* legitur *verſ.* 17. οἱ δὲ ἐδίστασαν, *quidam vero dubitarunt*; quod nemini ex iſtis Undecim conveniebat modo, poſt tot & tam manifeſtas Apparitiones Chriſti, & convictionem Thomæ ipſius

ſius

ſius priorem; ſed quod de aliis ex multitudine Quingentorum ſine ulla difficultate intelligitur. Poſt & per quæ argumenta facile concidit id, quod de nulla expreſſiori relatione verborum *Paulinorum* ad narrationem *Matthæi*, & nulla ſimiliter aliorum quam Undecim mentione apud *Matthæum*, cæteroquin non ſine ſpecie quadam objicitur. Unde jam olim optime ſcripſit *Theophylactus*, de iis qui hanc Chriſti Apparitionem in Monte Galilææ viderunt; οἱ δὲ ἕνδεκα μαθηταὶ οἱ κορυφαῖοι σὺν τοῖς λοιποῖς πάντως ἅπασι τοῖς ἀκολουθοῦσι τῷ Χριστῷ. Quin & inter alios Recentiores heic conferri merentur illa *Grotii*; *Ipſi cum collecta Credentium manu ad Quingentos, ut ex Paulo diſcimus. Nam cur has* ἐπιφανείας *diſtinguamus, non video. Et ut dixi credibile eſt, ideo cæteras à Matthæo diſſimulari, quia hæc erat omnium celeberrima.* Quando adhuc addit; *Si Ignatius ita ſcripſit ut vult Hieronymus & ſecutus eum Sophronius,* καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἐν σαρκὶ αὐτὸν εἶδον, *credendum eſſet, Ignatium à parentibus aut eis quorum curæ tenera ipſius ætas erat mandata in hunc montem fuiſſe perductum, ut ſolemus ad res novas viſendas pueros adducere, ut habeant quod olim Senes aliis oculata non aurita fide narrent. Sed profecto ſi quis locum Ignatii cum cura inſpiciat, videbit rectam eſſe lectionem,* οἶδα, *neque de Viſus ſenſu ibi agi, ſed de Fide quam non ſuo ſed aliorum teſtimonio confirmat. Adde, quod Ignatius Joanne rebus humanis exempto ſuperfuit, nuſquam enim Johannis meminit, ne in ea quidem quæ eſt ad Epheſios. At tanta fuit Johannis longævitas, ut vix credibile ſit quemquam ei ſupervixiſſe, qui viſum à ſe Jeſum poſſet meminiſſe.* Valere utique jubemus aliorum, inter quos & *Pareus* noſter, cogitata de Quingentis Fratribus Dominum videntibus à Monte Jeroſolymitano Olivarum aſcendentem in cœlum, quæ ex malo intellectu verborum ὤφθη ἐπάνω videntur fluxiſſe.

IV. Factum primum, quod Undecim Diſcipulis expreſſe tribuit *Matthæus*, & de plusquam Quingentis Fratribus in ſimultaneo Viſu Jeſu ſupponit Paulus, eſt, quod *in Galilæam*, qui ab hac parte terræ Iſraëliticæ abſuerant in Judæa & Jeruſalem, & quidem *in* illius tractus *Montem* ſublimiorem, *quem eis conſtituerat Jeſus*, ſeu & ante ſeu certo poſt reſurrectionem ipſius, *profecti ſint*, vel *iverint*, cum aliis qui in Galilæa jam

Locus rei geſtæ in Galilæa fuit, & certo Monte quem Jeſus illic determinaverat.

antea fuerant quoque. *Montem* ſcilicet generatim præ Valle aut Terra plana videtur elegiſſe Dominus ad ſuam hanc Apparitionem, & ut gloriæ ejus ſublimitas ſic conſtaret, & ut illuſtrior eſſet ejus Conſpectus, ſeu de terra ſeu in altiori terra illic ſe manifeſtantis, & ut ad Cœli conſcenſum etiam difficiliorem communiter impellerentur qui Chriſtum amant & quærunt. Quis vero fuerit ille Mons Galilææ terræ, non eſt additum, heic magis quam *Matt.* XVII. I. dum Petrus illam Chriſti glorioſam transformationem refert ad τὸ ὄρος τὸ ἅγιον *Montem illum ſanctum* 2 *Pet.* I. 19., ſic dictum, ſive ex antiquiori quadam præcellentia, ſive & ab iſto uno eventu Divino prorſus. Nec ſunt niſi traditiones incertæ Veterum, quæ heic feruntur utrobique de Monte *Thabor*, ſeu *Tabyrio*, ſeu *Itabyrio*, *veteris famæ auctoritate*, uti loquitur *Grotius*; dum hunc Tabor miris laudibus extolli videas apud *Adrichomium* & alios, quem *Hieronymus de Loc. Hebr.* ſimplicius dixit, *Montem in medio Galilææ, mira rotunditate ſublimem, diſtantem à Dio-Cæſarea decem millibus contra orientalem plagam, qui confinium quoque inter tribum Iſſachar & Nephtalim fuit.* Fuit utique hic Mons in Galilæa, cum vel præ aliis, notabilis & notus; quem cum dicitur *Jeſus illis conſtituiſſe*, non eſt hoc adeo intelligendum de ordinatione antiqua & ſolita, dum in his terris verſaretur Dominus, quaſi illic jam tum præ aliis locis ſolitus fuiſſet cum ſuis convenire; quam de deſignatione nova ad illuc poſt Reſurrectionem ſuam eundum & illic ipſum fruendum. Et qui ſic conſtituit Locum ſpecialem quorſum eant Diſcipuli, ne incerti per regionem totam vagentur; is indubie etiam Tempus ſimul magis vel minus ſtricte determinavit ſuæ Manifeſtationis illic futuræ, etiamſi hoc explicite in Euangelio non legatur, ne in hac parte minus certi varie diſtraherentur, & minus pleno numero adeſſent Chriſto apparenti, & interea alia neceſſaria negligerent plane; uti hinc condictio de Loco etiam condictionem de Tempore involvit, *coll. Act.* I. 4. 5. *&c.* Ad hunc igitur Galilææ Montem, quem conſtituere erat, non ipſorum Diſcipulorum, ſed Domini benigniſſimi & fideliſſimi, & pro qua confictam Galilæam in parte Montis Oliveti ineptiſſime ſubſtituere neutiquam decet, *iverunt*, Diſcipuli intra tempus juſtum, oſtendentes ſic ſuam ſimul

mul Obedientiam & Fiduciam per Fidem certam in Dominum. Ex quibus variæ translationes & applicationes Morales ac Mysticæ utilissimæ peti possunt. Quibus missis, addimus verba *Grotii*; *Multas* ἐπιφανείας *Christi*, *factas Petro*, *Apostolis sine Thoma*, *& cum Thoma*, *præterit Matthæus*, *quippe una illustrissima quæ plurimos testes habebat cum hoc scriberet & superstites*, *contentus*. *Obiter tamen & in transcursu has* ἐπιφανείας *indicat*, *cum dicit à Christo nominatum ipsis Montem in quem convenirent*, *ipsi scil. & qui ejusdem erant instituti*. *Nam cum nihil ante de eo Monte dixerit Christus*, *datur intelligi*, *mandata ab ipso data Apostolis*, *cum adhuc Hierosolymis agerent*, *&c.*

V. Ita autem cum præstaretur à Discipulis quod ipsis erat præceptum, fidem datam neutiquam fallit Jesus, sed & ipse Præsentem & Vivum se sistit gloriose, dum *illum* dicuntur ἰδόντες, *videntes*, apud *Matthæum*, cum certa discretione ab aliis; pro quo Verbo Activo est apud *Paulum* phrasis Passiva, ὤφθη, *visus est*, corporaliter, in gloria apparens, sicuti ille eandem dictionem quatuor vicibus illic adhibuit eodem sensu, ut de Visu spirituali solo illic cogitare neutiquam liceat. Ergo quod exspectabant & desiderabant, hoc obtinuerunt plenissime ad votum suum. Uti Deus communiter implet desideria credentium; & his conspectum necessarium Christi in gratia non solet negare tempore oportuno. Ubi se sistentibus apparuit Dominus.

VI. Et ad hunc Eventum prioris Facti gratum, sequitur *Factum* hoc Discipulorum Alterum *vers.* 17. quod προσεκύνησαν αὐτῷ, *adoraverint eum*, aliis tamen *quibusdam* etiamnum *dubitantibus*. Quid vero erat decentius, quam ut Discipuli alii quicunque Christi, æque quam illi Undecim, Christum Redivivum videntes, & hinc agnoscentes quoque verum Deum ac Dominum suum, coram eo agnito in hac sua excellentia procumberent humillime, eumque tanquam Deum & Dominum suum amplecterentur corde toto præ manibus & brachiis, quibus id forte minus permissum fuerit agere, & profiterentur ore suo, se ei subjicientes, ad eum cum fiducia confugientes, etiam per preces fervidas, eumque à perfectionibus suis & operibus glorificantes; qui actus ad Adorationem Discipulis tributam omnino spectant. Quod officium æquissimum dum decenter præstant Discipuli credentes & convicti, de aliis tamen Atque ipsi eum adorarunt, aliis adhuc dubitantibus.

men adhuc fertur, οἱ δὲ ἐδίςασαν, *quidam autem dubitaverunt* apud *Vulgatum*, vel *tamen* apud *Bezam*. Quæ pars hujus narrationis difficilius capitur, ab iis potiſſimum qui heic de ſolis cogitant *Undecim* Diſcipulis. Hi enim poſt omnia alia quæ præceſſerant, & ad Fidem ipſos adduxerant, ipſum quoque Thomam, quo pacto adhuc potuerint *dubitare*, adeoque vel ab adoratione abſtinere, vel hanc minus pleno corde peragere? Quod fecit, ut poſt alia ſcriberet *Beza*; *Mihi ergo veroſimile eſt, ſalvo aliorum judicio, potius ſcripſiſſe Euangeliſtam*, ὀ δὲ ἐδίςασαν, *i. e. neque dubitarunt, ut intelligamus, tum demum Chriſtum fuiſſe ab omnibus illis Undecim omni dubitatione ſublata, ſummo conſenſu agnitum & adoratum, ac proinde vere ad Apoſtolicam recipiendam functionem comparatos.* Prout fatendum eſt, diſcrimen ſcriptionis eſſe parvum inter οἱ δὲ, & ὀδὲ, atque ſenſum illum fore minus difficilem, ſi apud Undecim illos etiam in poſteriori hoc ſermonis membro foret ſubſiſtendum. Qui autem hanc textus correctionem non admittendam eſſe putarunt, hoc ἐδίςασαν crediderunt poſſe exponi in plusquam Perfecto, cum relatione ad anteriora tempora priusquam Apparitio hæc in Monte Galilæo contingeret, q. d. quidam autem *dubitaverant*, ſcilicet antea, nunc autem non amplius, ſed *ſimul* cum aliis adorarunt. Dum alii adhuc malunt heic loqui *Matthæum* de *dubitatione*, non circa Chriſti Reſurrectionem ipſam, ſed Apparitionem hanc, an ea eſſet vera, æque quam Reſurrectio ipſa. Quod parum habet probabilitatis; ſiquidem credita Reſurrectione ipſa, nihil magnopere difficultatis ſupererat ad Credendam Apparitionis ejus veritatem, in illis præcipuè rei & loci circumſtantiis quæ heic obtinebant. Sed, dum omni modo illud eſt difficilius captu, quomodo etiam adhuc ad præſentem Domini conſpectum aliqui Diſcipuli ex illis Undecim potuerint dubitare, rectius nos animadverti putamus, quod in textu non ſit oppoſitio inter hos & illos ex Undecim, verum inter illos Undecim Omnes, qui agnoverunt & adorarunt Dominum, atque *hos* ex adverſo, ſeu *nonnullos* alios, qui ſimul aderant; οἱ δὲ poſito pro ἔνιοι δὲ, vel τινὲς δὲ, ubi non præceſſit, οἱ μὲν, *uſitatiſſimo Grammaticis præſertim loquendi genere*, uti notavit *Caſaubonus*. Nec poſſum hinc facere cum *Beza*; οἱ δὲ, *ſic iſtud reperi ſcriptum in*

omni-

omnibus noſtris Codicibus, & aſſentiuntur huic expoſitioni omnes quos vidi Interpretes. Itaque nihil hic immutatum eſſe volui, ut nec alibi uſpiam, ex nuda conjectura; nec tamen diſſimulo, ſuſpectam mihi eſſe hanc lectionem. Primum enim rarum eſt omnino iſtud οἱ δὲ *in iſto ſignificatu. Deinde ad ſolos illos Undecim iſtam narrationem pertinere liquet ex iis quæ ſequuntur verſ.* 18–20. *Et omnino hæc eadem eſt illa hiſtoria, ſive tempus ſive locum ſive Chriſti verba quaſi diſcedentis ſpectes, atque illa quam poſtremam narrat Lucas* XXIV. 10. *& Act.* 1. 4. *Quinam autem veriſimile fuerit, illos, poſt quadraginta dierum tot apparitionibus & reprehenſionibus & familiari conſuetudine confirmatam ſui præſentiam veram, adhuc dubitare potuiſſe quin hic ipſe eſſet, qui hoc tempus & hunc locum ipſis condixiſſet. Quod enim nonnulli, ut his difficultatibus occurrant, aiunt, illos non de Magiſtri Reſurrectione adhuc dubitaſſe, ſed non omnes ſtatim illum advenientem agnoviſſe, certe nullius eſt momenti. Quod ſi adhuc eos comperiſſet Chriſtus priſtinam illam incredulitatem non penitus abjeciſſe, quis merito putarit, Chriſtum non gravius etiam multo quam antea illos reprehenſurum, nedum ut eo ipſo momento eos deſignaret Apoſtolos?* Nec ſimiliter ſequi poſſum cogitata *Grotii* alia; οἱ δὲ ἐδίςασαν, *indefinitum tempus, pro circumſtantia loci varias ſignificationes admittit. Quare non video, qui minus hæc vertere liceat, quidam vero addubitaverant, nempe ante id tempus; quod maxime ob Thomam dictum videri poteſt, qui cæteris jam credentibus dubitare perſeveraverat.* Quando optime addit; *Habet autem & hæc pars hiſtoriæ ſuum momentum, nam æque rem æſtimantibus omnem dubitationem de facti veritate adimet certa fides illis etiam facta qui ad credendum tam difficiles fuerant.* Habuit ergo ſe res heic olim, uti adhuc ſe habet etiam hodie; ut dum Diſcipuli veri Dominum ſuum Redivivum adorant devotiſſime, poſt convictionem plenam, alii etiam ſæpe ſub nomine Chriſtiano non tantum dubii ſed & increduli maneant de ejus Gloria; per ſtupendum maxime Dei in eos judicium, per quod ſibi relicti & Satanæ traditi excæcantur & indurantur fædiſſime ad finalem interitum ſuum.

Chriſto cum Acceſſu ad eos loquente etiam.

VII. Ad Factum hoc Alterum Diſcipulorum, quod omni modo laudem merebatur, ſecutum eſt Fatum hoc eorum exoptatiſſimum, quod *Jeſus*, προσελθὼν, *accedens*, non alias &

dein, ſed nunc, propius ad Diſcipulos, *illis locutus ſit*, noto etiam more ad illorum aures ſe declarans, & agnoſci conſtanter faciens, dum *diceret* illa quæ ad uſum eorum præſentem & futurum erant quam maxime neceſſaria, etiam nunc. Neque enim rationem video ullam, cur cum *Grotio* dicere debeamus; *Uno compendio Matthæum complecti præcipua capita ſermonum, quos Chriſtus cum Apoſtolis, non in monte tantum, ſed & Hieroſolymis antea & poſt in cœlum jam jam aſcenſurus Bethaniæ habuit.* Etiamſi enim ex aliis Euangeliſtis colligatur, Chriſtum alias etiam ſimilia ad Diſcipulos dixiſſe, hinc minime conſequitur, eadem nunc quoque non eſſe dicta, & quidem latius & clarius quam alias unquam.

Ante omnia per Declarationem Gloriæ ſibi datæ nunc.

VIII. Verborum Chriſti Pars Prima eſt *Declarativa* ſuæ Gloriæ *verſ.* 18. ἐδόθη μοι πᾶσα ἐξουσία ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς, *data eſt mihi omnis poteſtas in cœlo & ſuper terra*, apud *Vulgatum*, *auctoritas* apud *Bezam*, *&c.* Ubi, licet negare nolimus, quod ἐξουσία propter rerum connexionem quandoque ponatur pro δυνάμει, ſicuti & δύναμις viciſſim pro ἐξουσίᾳ, conſtat tamen, ἐξουσίαν, ab ἔξεσι dictam, per ſe non dicere *potentiam*, ſeu robur quo aliquid agamus cum effectu, ſed *poteſtatem*, ſeu jus agendi, & quidem Dominicum, ſeu Principale, non autem Miniſteriale nudum qualecunque, ad quod contextus totus nos heic quoque cogit. Quæ *poteſtas* longe maxima heic declaratur, tum per extenſionem ad *cœlum* & *terram*, tum per ſyncategoroma *omnis*. Scililicet *Cœlum & Terra* complectuntur heic Creaturas omnes, ſic ab initio diſtributive dictas *Gen.* I. I. *&c.* & quarum Deus Pater alias ſub hac phraſi *Dominus* etiam dicitur, tanquam omnium Creator Conſervator & Gubernator potentiſſimus *Matt.* XI. 25. *&c.* Nec opus eſſe putamus, ut heic Cœlum & Terra improprie magis intelligantur, ſive de Eccleſia Triumphante & Militante, ſive de Piis atque Impiis hominibus, ſive alio quocunque ſenſu improprio; quando tamen hoc Chriſti dictum quoad rem ſignificatam quoque foret veriſſimum. Poteſtas vero ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς reddi poteſt, vel *in cœlum & in terram*, ut illa cum omnibus contentis ſpectentur tanquam poteſtatis objectum, vel *in cœlo & in terra*, ut hæc ſint poteſtatis exercitæ in creaturas illic repertas loca omnia, vel denique *in cœlo*,

cœlo, ubi poteſtatis exercendæ eſt thronus, *& ſuper terram*, per & ſuper quam illa ex cœlo quaquaverſum protenditur. Quo pacto *Poteſtas* hæc protenſa etiam non eſt, vel limitata per ſuperiorem aliam, quoad perſonas aut res, licet quoad harum varietatem ſit varia & varie exerceatur admodum, vel etiam alteri alicui creaturæ ſimili ratione communis; ſed utroque modo illa *omnis* Chriſto adſcribitur. Et quidem tanquam *ipſi*, Perſonæ Himmanuelis, Θεανθρώπου, non autem huic aut illi Naturæ in abſtracto, *data*; non jam à creaturis aut hominibus ſe illi ſubjicientibus, quod tamen etiam lubenter vel involuntarie conſequitur, ſed à Deo Patre, cui poteſtas illa in omnia ut ipſi ſupremo Domino vere competit. Sed quo pacto *data* à Deo? An cum Divina Eſſentia ab æterno per *Generationem* Supernaturalem? Sed eam licet veriſſimam & certiſſimam heic vix putem ſpectari, dum verius ipſa ſupponitur in illa Perſona tanquam Filio. An in Decreto Munere Mediatorio, ab æterno quoque per *Deſtinationem* liberam Filii Geniti? vel conſequenter in Scriptis Legalibus & Propheticis, per *Prædictionem & Præfigurationem* certam ejus quod juſto tandem tempore futurum erat? Neque ad iſta directe ſpectari putem; ubi Chriſtus loquitur de re magis nova, & nunc ad ejus Mortem ignominioſam conſecuta demum. Ergo tandem per *Collationem* veram; non quidem Actualem primam & prorſus Novam, rei nullo modo antea poſſeſſæ, quod cum Θεανθρώπου Deitate æterna & Creatione ac Conſervatione antiqua, quin & Antecedenti Regno Chriſti in Eccleſiam, plane non conveniret; ſed magis *Declaratam* dictis & factis Dei publicis, & ſimul magis *Exercitam* per orbem documentis irrefragabilibus à Chriſto ipſo. Nec aliud vult conſequenter hæc Chriſti phraſis, quam ipſi Filio ut Mediatori datum eſſe palam, Paterna Declaratione & Cooperatione, Dominium omne Mundi totius verum, per quod ille eo & omnibus ad eum ſpectantibus uteretur in bonum Eccleſiæ ſuæ tanquam ſpeciale Regnum ſuum conſtituentis, non modo in cœlo ſed & per terram totam, *coll. Matt.* XI. 27. *Joh.* III. 35. *&c.* πάντα μοι παρεδόθη ὑπὸ τοῦ πατρός μου *&c.* ὁ πατὴρ ἀγαπᾷ τὸν υἱόν, καὶ πάντα δέδωκεν ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ, *&c.* Confer & *Act.* II. 36. ἀσφαλῶς οὖν γινωσκέτω πᾶς οἶκος Ἰσραήλ, ὅτι

κύριον καὶ Χριστὸν αὐτὸν ὁ Θεὸς ἐποίησε, τοῦτον τὸν Ἰησοῦν ὃν ὑμεῖς ἐσαυρώσατε, *Eph.* 1. 20. &c. καὶ ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ αὐτοῦ ἐν τοῖς ἐπουρανίοις, ὑπεράνω πάσης ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας καὶ δυνάμεως καὶ κυριότητος καὶ παντὸς ὀνόματος ὀνομαζομένου οὐ μόνον ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι, καὶ πάντα ὑπέταξεν ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ, καὶ αὐτὸν ἔδωκε κεφαλὴν ὑπὲρ πάντα τῇ ἐκκλησίᾳ, ἥτις ἐστὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ, τὸ πλήρωμα τοῦ πάντα ἐν πᾶσι πληρουμένου, &c. quam maxime autem illud Christi ipsius, *Apoc.* 1. 17. 18. ἐγώ εἰμι ὁ πρῶτος καὶ ὁ ἔσχατος, καὶ ὁ ζῶν, καὶ ἐγενόμην νεκρὸς, καὶ ἰδοὺ ζῶν εἰμι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, καὶ ἔχω τὰς κλεῖς τοῦ ᾅδου καὶ τοῦ θανάτου &c. Quod si opponas forte, istam Potestatem Universalem Christo serius videri collatam demum postquam in cœlum ascendisset gloriose, responsio non est difficilis; id merito Christum in Præterito vel Aoristo dixisse, more apud Prophetas & Apostolos quoque imo omnes familiari, de eo quod & certo & proxime erat futurum non modo, sed & jam cœptum erat fieri in ipsius Resurrectione vere Divina, tanquam proximo gradu ad ipsius Potestatem supremam de qua heic sermo est. Prout & verbum Mandati præsentis, quod heic proxime subjicitur *vers.* 19. utique non erat exsequendum ante consummatam in cœlesti Throno Domini nostri gloriam.

Cujus perversæ expositiones exhibentur.

IX. Istam autem sic ritè expositam Declarationem Dominicam suæ majestatis maximæ, mirum est quorsum trahant alii. Aberrant utique, qui pugnantes pro verè imperceptibili dogmate *Communicationis Idiomatum* quorundam *Divinorum* factæ cum *Humana Natura* in Christo, his utuntur in illud verbis, per quæ dicitur *Potentiam Omnem* ipsi esse in tempore *datam*; non sane secundum Deitatem, omnia habentem & nihil accipientem in tempore, sed consequenter secundum Humanitatem assumptam, quæ passivæ dationis seu acceptionis capax est sola in ejus Persona. Uti enim certum est discrimen sensus proprii inter *potestatem* & *potentiam*; ita potestas heic & non potentia est, ad quam nos ducit mentio Cœli & Terræ addita, & præterea subjectum immediate Mandatum ad Apostolos, sibi tanquam Domino regnum per orbem erigendi seu amplificandi. Atque ubi de Se Θεανθρώπῳ seu Persona sua loquitur Dominus, ibi nulla ad Humanitatem restrictio pro nostro arbitrio est facienda, sed illud sive uni Naturæ totum

Qq 2 cum

cum exclusione alterius in abstracto, sive utrique Naturæ secundum id quod illi convenit tribuendum distincte. Atque uti Infinitæ Potentiæ minime est capax Natura Finita, sed sola Infinita in Domino nostro; ita alia est aliquantulum ratio Potestatis in omnia finita, ut est cœlum & terra cum suis incolis omnibus, in cujus participationem quandam pro suo modulo venire potest Humanitas ad Unionem Personalem cum Deitate admissa, quæ Personæ ejus tribuit omnia Attributa vere Divina, in potestatis exercitio necessaria & actuosa. Et licet nihil novi interni & antea non possessi admittat Divina Natura, recipit tamen hæc novam suæ plenitudinis proclamationem & agnitionem, quæ sic recte ipsi *dari* dicitur, etiam à creaturis ipsis vilissimis, *coll. Jos.* VII. 19. *Jer.* XIII. 16. *&c.* dum in Divinis Personis præterea est locus *Dationi*, tum Personali, tum Oeconomicæ. Sed, si istorum nequeat probari phrasis, longe magis damnanda heic est realis impietas *Socinianorum*; qui nullam in Christi Persona Deitatem Veram, sed solam Humanitatem agnoscentes, illam etiam ab ipso arcere conantur per *Dationem* ipsi in Exaltatione factam, tanquam quæ Æternam & Independentem Deitatem plane evertat. Quasi non *daret* Pater Filio Eandem secum Vitam, aut per hanc datam Filius desineret esse αὐτόθεος, *Deus à Se*, verus & summus. Imo quasi *Datio* omnis esset necessario Intrinseca Nova, & rei antea nullo modo possessæ; de quali & heic tum unice agi erat demonstrandum. Quin tandem quasi potestatis istius *Datio* posset cogitari, tanquam cum fructu seu effectu decenti facta illi qui non esset æquè Deus quam homo, & quidem à Deo gloriæ suæ Divinæ quam maxime æmulo nec eandem dante Alteri non Deo, *coll. Jes.* XLII. 8. *&c.* Nescimus tandem, quomodo in mentem venire potuerit fervidioribus Papæ Romani parasitis, ex hac gloriosa Christi Declaratione de Se Uno Potestatem illam omnem in cœlo & in terra nacto, asserere Potestatem Pontificis sui tam Temporalem quam Spiritualem summam. De qua re dabimus verba ipsius *Bellarminui Lib. V. de Rom. Pont. Cap.* 5. postquam ipse prolixius disputaverat, *Papam non habere ullam merè Temporalem Jurisdictionem directe jure divino. Sed occurrunt quidam atque objiciunt primo verba Domini Matt.* XXVIII. 18.

 &c.

&c. Hinc enim colligi videtur, Christum habuisse spirituale & terrenum regnum. Utriusque autem Regni claves Petro attribuit, ut Nicolaus ait in Epist. ad Mediol. & habetur in Decreto Dist. XXII. *Can. Oves; Christus, inquit, B. Petro, vitæ æternæ clavigero, terreni simul & cœlestis Imperii jura commisit.* Ad quæ ipse tum *respondet; Potestatem, de qua hic loquitur Dominus, non esse potestatem temporalem ut Regum terrenorum, sed vel tantum spiritualem &c. vel summam in omnes creaturas, non temporalem, sed Divinam vel Divinæ simillimam, quæ non potest communicari homini mortali.* Et testimonio *Nicolai* tribuit hunc sensum; *Christus Petro concessit, ut quod ille solveret aut ligaret in terris, esset solutum aut ligatum & in cœlis.* Quemadmodum & redarguit istius Potestatis Pontificiæ probationem ab aliis petitam *ex Gladiis Duobus* Christo oblatis à Discipulis *Luc.* XXII. 38. quod certè est nimis ludicrum.

Et simul breviter refutantur.

X. Sed in ista non est opus ut heic latius digrediamur, dum in prima illa dudum prolixe excurrit *Beza* inter alios; *Hæc duo*, potestatem & potentiam, *inter se differre manifeste liquet, quod multi non possint præstare quæ tamen ipsis licent, & contra multi præstare possint quæ ipsis non licent.* Δύναμις *igitur ipsam facultatem & habitum ad aliquid agendum declarat in sese & per se consideratum,* ἐξουσία *vero jus illius facultatis exercendæ declarat. Neque vero discrimen illud urgerem, de quo supra etiam dixi VII. 29. &c.* XXI. 23. *nisi Eutychianos nostro seculo renatos viderem hoc vocabulum arripere, ut duas Omnipotentias in unica Christi persona & quidem Infinitas statuant; unam Essentialem, ac uni Deitati propriam, & in Patre quidem absolute, in Filio vero & Spiritu S. relate consideratam; alteram vero, quæ sit qualitas in illam assumptam humanam naturam per hypostaticam unitionem effusa. Quod commentum & falsissimum & absurdissimum, quum & perpetuæ Ecclesiæ Christianæ consensu, re ipsa sic poscente, & irrefragabilibus Synodis, & Doctissimorum etiam ætatis nostræ Theologorum scriptis refutatum, pluribus nunc non attingo. Tantum dico, hic de essentiali & infinita illa uni Deitati propria Omnipotentia, à qua solus Deus dicitur* παντοδύναμος, *non agi; quod tamen etiamsi Ubiquitariis illis monstris concederem, minime tamen hinc illa quam imaginantur Christi Corporis* πανταχουσία *colligi recte posset &c. Agitur autem hic*

de

de eo, quod Christus ipse Judicii nomine sibi à Patre, quatenus etiam homo est, concessi appellat Joh. V. 27. Jus illud videl. omnia tum superne regendi, subalterno in ipsos etiam Angelos imperio, tum sub cœlis Satanam & omnes illi adhærentes debellandi, & Ecclesiæ suæ tuendæ, universæ denique semel stabiliendæ rerum omnium ἀποκαταστάσεως Act. III. 21. ut tandem omnibus sub Christo etiam quatenus homo est subjectis, eo uno excepto qui ei subjecit omnia, sit medius inter Patrem & res omnes Dominator. Hoc enim illi promisit Pater Psal. II. 6. CX. I. Esa. LIII. 3. & passim apud Prophetas; brevissime vero simul & plenissime ab Apostolo exponitur Phil. II. 9. & 10. Datam autem sibi illam autoritatem dicit Christus proprie Humanitatis suæ respectu, idque cum omnibus animalis vitæ infirmitatibus semel depositis mox in cœlum esset ascensurus, & inde ad ultimum usque diem quo demum Deus erit omnia in omnibus imperium illud suum administraturus, quod per Sessionem ad Dextram Patris significatur. Sed & data Christo hæc ἐξουσία dici potest ipsius quoque Deitatis respectu, non tamen ἁπλῶς, nec illius in sese habita ratione, sed quatenus semet ipsum dicitur in forma servi hypostatice assumpta exinanivisse Phil. II. 7. quo tempore cum adeo ipsius Deitas suam illam αὐτοκρατορικὴν ἐξουσίαν plene non exseruerit, ut è contrario in illa suæ Humanitatis ad inferos usque depressione videri quodammodo possit illam quod ad usum illius attinet ad tempus abjecisse, quam demum nunc merito dicat se recepisse, ita ut hæc ἐξουσία opponatur etiam ipsius Deitatis illi ad tempus συγκαταβάσει, ut scite loquuntur Patres. Quorsum autem istud, ad commentitiæ illius fidei speique nostræ fulcrum, Carnis vid. Christi & ipsius pro nobis perpessionum veritatem, abolens πανταχουσίας commentum? Dum ad Ecclesiam magis quam ad Mundum totum spectans Hammondus hac usus est Paraphrasi; Summa auctoritas in administrandis omnibus quæ ad Ecclesiam pertinent mihi à Patre data est. Quorsum & tendit Grotius; ἐξουσία שלטן/ Dan. VII. 14. Habuerat & ante vitam mortalem agens ἐξουσίαν, ut supra VII. 21. IX. 6. Marc. I. 27. quam ipsam Regnum etiam laxius appellari notavimus supra in verbis Christi ad Pilatum. At morte acquisivit Regnum infinitum, πᾶσαν ἐξουσίαν, ut Paulus dicit, Phil. II. 8. In hac Tertia Dignitate Matthæus recte Librum finit, cum ut annotavimus primum de Prophetico, deinde

de

de Sacerdotali ejus Officio egisset; ἐν ὀυρανῷ, *in hac cœlesti potestate comprehensa est* ἡ ἐπαγγελία τοῦ πνεύματος, *quam Christus à Patre accepisse dicitur Act.* II. 33. *& Imperium in Angelos Phil.* II. 10. *Hebr.* I. 4. *Eph.* I. 10. *Col.* I. 16. Καὶ ἐπὶ γῆς, *jus congregandi populum ex omnibus terræ finibus, ut clare prædixerant David, Esaias, Daniel. In hoc Jure comprehensa est Remissio peccaterum. Marcus hic* XVI. 16. ὁ πιστεύσας καὶ βαπτισθεὶς σωθήσεται, *quod Joël prædixerat, quisquis invocabit nomen Domini salvus erit. Deinde Libertas à Lege per Mosem data, quam Christus hic recte innuit. Nam ut alienigenæ adsciscerentur in populum Dei subeundo jugum Mosis, nihil erat novi; at Christus ostendit, ab his quos in populum suum adsci cupit nihil requiri aliud quam observationem eorum quæ ipse præcepit vers.* 20. *Unde & professionis notam ponit, non Circumcisionem, sed Baptismum. Sed quia hoc minus intelligere poterant Apostoli assueti istis ritibus, ideo quod hic dictum erat involutius, Spiritus magisterio postea apertissime revelatum est.* Quæ postrema faciunt ad nexum cum sequentibus, nec forte præter rem sunt dicta, dum Domino magno Orbis & Ecclesiæ hoc quam maxime conveniebat, ut advocatis ad se promiscue gentibus, Novum pro Veteri daret Sacramentum, veteremque aboleret Legem quæ gentes olim discriminaverat & diviserat.

Mandatum Undecim Apostolis de Gentibus omnibus, promiscuè datum.

XI. Post illam primam Partem Verborum Christi, qualia apud *Marcum* nulla occurrunt, est heic apud *Syrum* intrusum, *& sicut me misit Pater meus etiam ego mitto vos*, ex *Joh.* XX. 21. *Quod*, inquit *Beza*, *mire congruit sequenti Versiculo.* Illic nempe *vers.* 19. 20. sequitur Verbum Christi Præceptivum, quod etiam absque istis interpositis satis apte cohæret cum Potestate Christo data quæ proxime memorata fuit; Πορευθέντες οὖν μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, διδάσκοντες αὐτοὺς τηρεῖν πάντα ὅσα ἐνετειλάμην ὑμῖν. Atque ista quidem neutiquam dubitari potest, quin licet plusquam Quingenti essent præsentes & audientes, dirigantur tamen ad quosdam inter eos, qui forent aliorum Doctores; prout non nisi *Undecim Discipulorum* mentionem ullam fecit *Matthæus*, & Jesus *accedens* propius, αὐτοῖς, *illis* Undecim *locutus esse* & *dixisse* ab ipso fertur. Illa autem verba quæ directe & principaliter ad Apostolos,

ſtolos, ſed & per analogiam vel conſequentiam ad alios Doctores & Paſtores ſpectant, continent unum *Mandatum* bimembre *generalius*, πορευθέντες μαθήτευσατε *&c.* alterum *ſpecialius* perinde duplex, βαπτίζοντες *&c.* διδάσκοντες *&c.* In quæ omnia tanto minus excurremus, quod varia ad eorum declarationem ſpectantia tradiderimus ad illum textum *EXERC. TEXT. XXXI. Parte VI.* Objectum omne mandati conſtituunt *Gentes*, & quidem *omnes*, ad quas *eundum*, ut *fiant Diſcipuli.* Cum ſecundum Oeconomiam Veterem Divinæ Gratiæ Verbum eſſet reſtrictum ad Abrahami ex Jacobo ſemen, miſſis aliis Gentibus quibusvis, *Pſal.* CXLIX. 19. 20. *Act.* XIV. 16. XVII. 30. *&c.* etiam antea dictum fuerat Apoſtolis *Matt.* X. 5. 6. *in viam Gentium ne abeatis, & in urbem Samaritarum ne intretis, ſed ite magis ad oves perditas domus Iſraël*, ſicut & Chriſtus ipſe profitebatur *ſe non miſſum niſi ad has Matt.* XV. 24. Sed nunc in poſterum erat illa ſingularis gratia Iſraëliticæ gentis ceſſatura paulatim, ita ut non amplius obtineret Gentium aliarum excluſio, quin potiùs ad longum tempus earum loco excluderetur Judæorum natio indurata. Sive jam placuerit heic in *Gentibus* intelligere alios orbis Populos à Judæis alienos, de quibus tum dicendum quod hi non excludant heic plane Judæos ſed præ iis tantum nominentur, quod etiam eſſent ad Chriſtianiſmum adducendi, & quidem magis quam Iſraëlitæ propter horum plurimorum incredulam averſionem. Sive potius *Gentes* ſint Populi omnes alii una cum Iſraëlitis, tanquam horum primo & præcipuo plusquam una ratione. Nec male prorſus hinc *Hammondus* ſcripſiſſe videtur; *Arctiorem quandoque eſſe ſignificationem vocis* ἔθνη *diximus ad Matt.* XXIV. 7. *Signantur nempe tribus & familiæ Judæorum, oppidaque ac regiones Palæſtinæ. Et licet ita hic non intelligatur, ut alias orbis terrarum gentes excludat, ſic nec ita ſumitur pro gentibus orbis ethnici, ut excludat Judæos, ſicut in aliis locis ſæpe. Primo varias partes Judææ, & Judæos quocunque tandem diſperſi fuiſſent, ſecundo Ethnicos cum Judæis miſtos, denique univerſum orbem Ethnicum, ſignificat, ad quem Apoſtoli, poſtquam Judæi rejecerunt Euangelium, ſeſe contulerunt. Hunc eſſe loci hujus ſenſum, duobus argumentis probatum dabo. Primum eſt, quia in aliis locis ubi Chriſtus jubet Apoſtolos Euangelium prædicare &*

 face-

facere discipulos, jubet eos ire ad Judæos, non ad omnes gentes &c. Secundum argumentum, quo constare potest vocem ἔθνη *primario Judæos respicere, petitur ex Paulo Gal.* II. *unde discimus, Petro præsertim commissum fuisse Euangelium Circumcisionis, h. e. curam nunciandi Judæis Euangelii, quam etiam in se susceperunt Jacobus & Joannes vers.* 9. *Tantum abest, ut Petrus hoc tempore, h. e. paulo post Ascensionem Christi crederet se ex ejus præcepto teneri ad prædicandum gentibus Euangelium, ut in negotio Cornelii de quo Act.* X. *sibi putaret illicitum vel unum ad Christianismum vocare, & ita mandatum Christi exprimat,* παρήγγειλεν ὑμῖν κηρύξαι τῷ λαῷ, *h. e. populo Judæorum &c.* Quorum tamen posteriora minus apte cum prioribus cohærere videntur; quatenus illuc tendunt, ut Gentes heic directe intelligamus de Judæis variarum tribuum, & forte terrarum, ad quos apte illud nomen referri posse etiam 1 *Tim.* III. 16. nos alias notavimus *EXERC. TEXT. XLIV. Parte VI.* Utique si heic, ubi Ministerium Ecclesiæ Novi Test. manifeste & plene ordinatur, in Gentibus omnibus non spectetur directe ad Populorum varietatem, nescio ubi id fiat aut reperiatur. Nec obstat quidquam; vel quod antea jussi fuerint Apostoli ire ad Judæos, cum res in eo capite nunc plurimum mutaretur à Domino ipso; vel quod Judæis primo prædicandum & prædicatum fuerit etiam deinde, siquidem Judæi ab omnibus Populis non excluduntur, nec dicit hoc Christus quod ante alias gentes Judæi non sint præmittendi ab Apostolis; vel quod Apostoli ipsi hæc verba non intellexerint nisi de Judæis ante insecutas revelationes alias cœlestes, siquidem intellectus eorundem primus & minus sufficiens heic haberi non debet pro plena regula sensus Dominici. Dum adversus istas & similes objectiones omnes valere debet *Marcus*, quando is heic loquitur *Cap.* XVI. 15. de *itione in Universum Mundum*, & *Euangelii prædicatione* apud *Creaturam omnem.* Notari autem debere puto, quod *Gentes* nominans Christus, spectaverit quidem *Homines* singulares, qui essent de Gentibus illis; attamen significaverit simul Hominum illorum *Multitudinem*, quæ Gentes illas constitueret, non quidem omnem absolute sed magnam vere; & sine discrimine etiam Virorum & Mulierum, Seniorum & Juniorum, Liberorum & Servorum,

Magnorum & Parvorum, prout hi ſimul in Gentibus concurrere ſolent, ita ut plures ſemper ſubſint quam præſint, prout & viliores præ aliis Chriſtus ad ſe pertraxit ſemper. In quam rem etiam contulimus alias Expulſionem Gentium Cananæarum ab Iſraëlitis faciendam & factam ſimili modo. Jam porro cum heic Gentes nominantur, non tam *totæ* dicto antea modo, quam *omnes*, hoc dicit; primo quidem Diſcrimen Populorum vetus tollendum mox ad Dei in Chriſto gloriam; ſed & deinde magnum quaquaverſum Populorum Numerum, qui quaſi omnes conſtituat; quin tandem non inepte Univerſalitatem ipſam, ſed per ſucceſſivam Conſecutionem temporum Novi Teſt. quorum & finis ea in re foret glorioſiſſimus, cum Gentium plenitudo intrabit & totus Iſraël ſalvabitur. Quæ eſt vera latitudo Miniſterii Euangelici, heic à Domino conſtituta, & per eventum omnem firmata, magisque adhuc firmanda.

XII. Quod apud Gentes omnes iſtas Apoſtolis & Cooperariis, etiam poſt eos & ad eorum exemplum, erat agendum, exprimitur per πορευθέντες οὖν, vel νῦν, μαθητεύσατε. Prius illud Verbum Participiale, *profecti*, vel *euntes*, ita videtur eſſe Excitantis ad opus ſequens; ut ſimul monſtret, illos à Jeruſalem & à Terra Iſraëlitica debere ſe alioſum alacriter per orbem diffundere, *coll. Jeſ.* 11. 3. *&c.* nec parcere laboribus & moleſtiis eam in rem neceſſario ſubeundis. Dum de ſola *Itione* per pedes heic cogitandum aliquos ludicre voluiſſe notavit *Schmidius*. Sed alterum verbum in Imperativo Aoriſto propoſitum, quod opus principale deſignat, à nonnullis capitur minus & ab aliis magis emphatice ſecundum formam ſuam. Illi reddunt cum *Vulgato* per *docete*, quaſi eſſet plane idem cum διδάσκετε *verſ.* 20. prout & hoc certiſſime debebat fieri, & hinc *Marcus* loquitur de *Prædicatione Euangelii*. Interim illud verbum μαθητεύειν, quod intranſitive uſurpatur de Joſepho *Matt* XXVII. 57. ὃς καὶ αὐτὸς ἐμαθήτευσε τῷ Ἰησοῦ, tranſitivum optime ſenſum accipit, *diſcipulos faciendi*, ſeu *diſcipulandi* uti dixit *Beza*, quo modo & Chriſtus loquitur *Matt.* XIII. 52. de Scriba μαθητευθέντι εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, & Apoſtoli dicuntur μαθητεύσαντες ἱκανοὺς *Act.* XIV. 21. *coll.* IV. 2. Et dubitari vix poteſt, quin, dum Diſcipulos ſibi colligebant, tam

Ad quas eundum erat, ut in Diſciplinam Chriſti colligerentur.

Gentilium Sapientes, quam Judæorum Magiſtri, de quibus & quorum numero mire gloriabantur paſſim, id heic à Diſcipulis quoque ſuis exigat Dominus, ut ad Diſciplinam ſuam pertraherent modo ipſis præſcripto omnes Gentes promiſcuè, atque ſic Regnum ſuum per orbem protenderent. Quam verbi hujus vim urſit cum aliis *Beza*, poſt alia habens; *Inde factum, ut initio credentes omnes ſint* μαθηταὶ *appellati i. e. Diſcipuli, non certe hujus vel illius Apoſtoli, quod in Corinthiis acerrime reprehendit Paulus, ſed unius Chriſti, à quo propterea expreſſiore cognomento ſunt appellati Chriſtiani. At è contrario Hæretici & Monachorum Ordines à ſuarum ſectarum auctoribus recte denominantur, auſis noſtra primum memoria cæterorum impudentiam ſuperare, qui pro Ignatianis Jeſuitas fœdiſſime conſpurcato ſic tam venerando nomine ſeſe nuncuparunt.* Sed & eandem magis inculcarunt Noſtri complures ex occaſione diſputationis Anti-Anabaptiſticæ de Pædobaptiſmo. Uti & hoc egit *Doct. Ligtfoatus*; Μαθητεύσατε, *i. e. Diſcipulos facite, introducite per Baptiſmum, ut doceantur. Errant longe, qui ex his verbis Pædobaptiſmum deprimunt, & neceſſario docendos eos qui baptizandi ſunt aſſerunt antequam baptizentur.* 1. *Vide quid hic textus,* μαθητεύσατε *& dein* διδάσκοντες *verſ.* 20. 2. *Inter Judæos, itemque inter nos, omneſque gentes, diſcipuli facti ſunt ii, non jam qui ſunt docti, ſed ideo diſcipuli facti ut doceantur. Balyl. Schabb. Accedit quidam Ethnicus ad Hillelem magnum, dicitque, proſelytum me fac ut me doceas. Proſelytandus eſt primo, (detur venia verbo,) & deinde docendus. Sic* μαθητεύσατε *primum per Baptiſmum, & deinde* διδάσκετε αὐτοὺς τηρεῖν *&c.* Sed vix auſim ego eum in modum urgere id argumentum generaliter, cum heic non agatur de Infantibus ſolis, qui Diſcipuli fieri non poſſunt niſi ut doceantur, ſed quam maxime de Adultis, qui docendi ſane prius ut ipſi cum parvulis ſuis in diſciplinam ulteriorem Jeſu tranſire queant; neque enim parentibus infidelibus eripiendi ſunt parvuli eorum, & ſic à nobis baptizandi. Ergo dicamus id quod res eſt, eſſe Gentes omnes in Diſcipulos Jeſu colligendas, ſingulos nempe eorum modo ſuæ ætati conveniente, ut ſic conjungantur Baptiſmus & Inſtitutio, ſive hoc ſive illo ordine, pro ætatis diſcrimine. Quemadmodum ſi dixiſſet Chriſtus, in Servitutem meam adducite Gentes omnes; quod ali-

aliter de Infantibus & aliter de Adultioribus capere oporteret necessariò.

XIII. Mandati Specialioris, spectantis ad generalis jussus Exsecutionem, prius membrum est in istis; *Baptizantes eos in nomen Patris & Filii & Spiritus Sancti.* Quod heic post ἔθνη Neutrum Nomen sequatur αὐτὸς *illos* Pronomen Masculinum, id fluxit vel ex relatione ad singulos de Gentibus, vel ex sensu personali præ constructione grammatica spectato, nec infrequens est etiam alias, ubi quoque de Divino Spiritu agitur. Res mandata est illorum *Baptismus*, seu Ablutio in Aqua pura à corporis sordibus, sive ea Immersione sive & Infusione vel Aspersione contingeret; non jam qualiscunque, vel Mosaica, vel Pharisaica, vel Idololatrica Gentilium, quorum *Aquas Viduas* in oppositione ad maritas & fœcundatas Christianorum dixit *Tertullianus Cap.* v. *de Bapt.* vel Civilis, sed Christiana, ad exemplum Baptismi Veteris Proselytorum apud Judæos recepti jam tum & forte ab antiquissimo tempore, adeoque vere Religiosa, uti *Nomen* additum id invicte arguit. Est enim nimis vanum, quod *Sociniani* heic quandoque cum *Ostorodo*, *Smalcio*, *Volkelio* &c. pro Baptismo tali proprie dicto vellent substituere improprie seu metaphorice sic dictum, h. e. Institutionem in Doctrina Christiana, dum heic nulla *Aquæ* adhibendæ facta sit mentio; quæ in re palam constante & per se non opus erat ut expresse accederet. Longe enim aliter rem intellexerunt Apostoli, cum Domini sui assensu, quando in Aqua sic Baptismum vi hujus mandati administrarunt constanter; nec exempla dant Adversarii valida ex *Act.* XIX. 3. 1 *Cor.* x. 2. *&c.* ex quibus liqueat baptizari esse doceri sine Ablutione corporea, qualia tamen alibi forte reperienda id non efficerent ut in hoc textu & contextu idem sensus obtineret. Estque vere insipientia humana adversus Dominum ipsum, sese Baptismo Externo in Aqua velle opponere, quasi minus convenienti cum Oeconomia Nova Spirituali, quæ hinc ritum talem corporeum arceret; dum per dicta & facta Christi & Apostolorum ejus constantissima contrarium heic verum esse deprehenditur, adeo ut tam sit Christianorum omnium *Unum Baptisma* tale, quo obsignentur & obligentur æque quam discernantur, quam Unus Dominus & Una Fides. Inprimis

Tum per Baptismum, etiam ad parvulos extendendum.

mis ubi iste Ablutionis ritus non est difficilis & onerosus, instar Circumcisionis Veteris, sed longe facillimus, atque sic cultui & libertati spirituali satis conveniens. Ergo uti in Judaismum initiati olim fuerant per Circumcisionem, & qui ex aliis Gentibus accedebant etiam per Ablutionem Proselyticam, secundum Mosaicarum legum analogiam; ita & voluit Christus, ut ex Gentilismo & Judaismo ad Christianismum transeuntes, quin & ex Christianis aliis nati, in numerum Discipulorum suorum assumerentur per Baptismum, tanquam Signum aliquod & Symbolum populi sui distinctivum, quo de Divina Gratia ita obsignarentur, ut etiam ad Officia sua simul obligarentur validissime. Atque heic jam observari debet, quod nulla Ætatis discriminatio fiat plane, per quam Parvuli parentum Christianorum, sive antea sive postea illis nati, excludantur ab hoc Sacramento, cujus omnino sunt capaces juxta Adultos, tam Signi quam rei Signatæ respectu. Et stringit hoc pro Pædobaptismi Institutione Dominica argumentum tanto magis, quanto certius videtur ad Baptisma Proselytorum omnino etiam Parvulos fuisse admissos; ut Christus nolens Pædobaptismum interdicturus eundem fuisse videatur, potius quam ut eum Discipulorum suorum arbitrio relinqueret observandum vel negligendum. Sed de his vide latius dicta à nobis *EXERC. TEXT. XXXI. Parte VI.* Confer, quæ heic late habet *Doct. Ligtfootus* post monstratos Baptismi Fines varios; *Et jam ex prædictis arguamus paucis pro Pædobaptismo &c. Hæc pauca observentur* 1. *Baptismus ut Sacramentum est sigillum Fœderis. Et quare quæso non imprimatur hoc Sigillum in Infantes? Sigillum veritatis Divinæ impressum aliquando fuit, idque ex instituto Divino, in res inanimatas &c. Erant enim Circumcisionis capaces, & non deest Infantibus nostris æqualis capacitas &c.* 2. *Baptismus ut Sacramentum est Obligatio. Jam vero Obligationis capaces sunt Infantes &c.* 3. *Capax privilegii est Infantulus æque ac Senex, & Baptismus est privilegialis &c.* 4. *Addere licet Infantulum esse partem parentis, &c.* Uti & conferri prorsus merentur, quæ heic latius scripta sunt à *Grotio*; *Populo congregando ex omnibus gentibus competebat Professionis Nota, quæ perspicuam apud omnes haberet significationem. Supra ostendimus, apud Judæos moris fuisse, ut baptizarentur*

qui

qui se à falsorum Deorum cultu ad cultum unius Dei convertebant. Sed apud Gentes etiam profanas usurpatum antiquitus fuit, ut qui initiari vellent prius toto corpore abluerentur, haud dubie eo ipso testantes propositum innocentiæ. Nam ejus propositi Sponsionem ab iis Mystagogi exigebant, ut Libanius docet & Lampridius. Justinus in Apolog. Clemens Strom. VI. *&c. Idem alibi imaginem quandam Baptismi apud Homerum observat. Rursus alibi &c. Tertullianus de Bapt. &c. Adjicit mox &c. Et de Præscr. Augustinus de Bapt. c. Donat. &c. Nec aliunde Athenis Baptarum nomen, Eupolidis comœdia celebratum. Scholiastes ad* I. *Epist. Horatii; Ter pure, ut ter mergunt qui se expiant. Lustrici quoque Infantium Dies, quorum meminit Festus, similem habuisse videntur significationem &c.* Quæ tamen omnia haud æque ad rem faciunt nostram præsentem.

XIV. Ablutionis autem hujus Christianæ & Religiosæ, sive jam per unum sive per plures actus instituendæ, non equidem quotidie sed semel tantum, significatio est plenior, quando illa dicitur facienda *in nomen Patris & Filii & Spiritus Sancti.* Ubi si usquam est clarissima expositio magni illius Mysterii Trinitatis. Memorantur namque heic Tres, *Pater* tanquam ordine primus, *& Filius* tanquam secundus, *& Spiritus Sanctus*, tanquam tertius; qui sic omnino dicuntur, cum relatione non ad creaturas ullas, sed ad se invicem, estque adeo à nemine genitus Pater Filii à se geniti, & Filius se generantis Patris, & Spiritus Sanctus utriusque à quo per Spirationis modum arcanum ille ab æterno procedit. Quæ nomina perinde juncta leguntur, nisi quod pro illo Filii substituatur *Verbum* 1 *Joh.* v. 7. *Tres sunt Testantes in cœlo, Pater & Verbum & Sanctus Spiritus, coll. Joh.* XIV. 16. 17. 2 *Cor.* XIII. 13. *Apoc.* 1. 4. 5. *&c.* Sed quorum est iste Ternarius numerus? An Creatoris & Creaturarum Duarum? Sic conjunctio esset omnino minus apta; nec unum verè foret *Nomen* trium, uti heic occurrit per illud εἰς τὸ ὄνομα, sine repetitione non modo Nominis illius, sed & Articuli in Accusativo, τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος. An Nominum paucorum, & forte Attributorum Divinorum? Sed neque hoc admittendum, quando & Nomina & Attributa sunt longe plura quam tria, neque ab illis rectè possunt aliqui Tres dici. An Divinarum ergo Essen-

Qui quo sensu fieri jubeatur in Nomen Patris & Filii & Spiritus Sancti, monstratur.

Eſſentiarum, æqualium quidem, ſed tamen vere & realiter inter ſe diſtinctarum numerice ſeu individualiter, admiſſa Unitate tantum Specifica & mutui Conſenſus? Atqui ſic Judaiſmus & Chriſtianiſmus cum ſuo Monotheiſmo exponitur palam ludibrio Gentilis Polytheiſmi. Ut nihil reſtet tandem aliud, quam eſſe hos Tres, Patrem & Filium & Spiritum Sanctum, Perſonas vere Divinas, quæ Unam numero Eſſentiam habeant plane communem cum Attributis omnibus, & totam illam poſſideant ſinguli indiviſam, ſecundum illum Subſiſtendi Modum qui ſingulis convenit, uti & illud Johannes addidit, καὶ οὗτοι οἱ τρεῖς ἕν εἰσι, *& hi Tres Unum ſunt.* Ad cujus myſterii fidem nihil clarius dici poteſt, quam quod dixit Chriſtus ipſe *Joh.* V. 26. ὥσπερ γὰρ ὁ πατὴρ ἔχει ζωὴν ἐν ἑαυτῷ, οὕτως ἔδωκε καὶ τῷ υἱῷ ζωὴν ἔχειν ἐν ἑαυτῷ, & *Joh.* XV. 26. τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται, & *Joh.* XVI. 13–15. τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας *&c.* οὐ γὰρ λαλήσει ἀφ' ἑαυτοῦ, ἀλλ' ὅσα ἂν ἀκούσῃ λαλήσει, καὶ τὰ ἐρχόμενα ἀναγγελεῖ ὑμῖν, ἐκεῖνος ἐμὲ δοξάσει, ὅτι ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται καὶ ἀναγγελεῖ ὑμῖν, πάντα ὅσα ἔχει ὁ πατὴρ ἐμά ἐστι, διὰ τοῦτο εἶπον, ὅτι ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται καὶ ἀναγγελεῖ ὑμῖν. Et erat hic idem ille Triunus Deus, qui ut talis fuerat jam olim quoque Patribus ante & poſt Moſen manifeſtatus, licet forte minus clare, atque agnitus, licet forte minus plene; ſed à cujus decenti agnitione Judæi excæcati magnopere hoc tempore defecerant, æque quam cæci Gentiles, in viam rectam & antiquam reducendi pariter per Chriſtianiſmum. Siquidem præcipitur heic Baptiſmus *in* illorum Trium *Nomen* unum Divinum commune ſupremum, ſeu ſi ita mavis *Nomine*, prout εἰς aliquando cum ἐν vel ἐπὶ permutatur. In quo Nomine intelligere oportet illud expoſitum & declaratum ita à Baptizantibus, ut agnoſcatur à Baptizatis, ſive nunc, ſi ſint adulti, ſive deinde, ſi ſint Infantes. Et *in* ejus *Nomen* Baptiſmum fieri à Miniſtris in Gentibus omnibus, hoc ipſum ita arguit Autoritatem præcipientem illius Triunius Dei, *coll. Joh.* V. 43. *Matt.* VII. 22. *Act.* IV. 7. *&c.* ut ſimul innuat illius hinc fluentem Poſſeſſionem, & Honorem omnem Divinum, juxta Subjectionem ſub illius Imperium, & Fiduciam in illius Promiſſis omnibus præſentis & futuræ vitæ. In quali Baptiſmo in Nomen Triunius Dei qui non reperit, vi Ejuſdem Eſſen-

Essentiæ non autem Concessionis qualiscunque gratiosæ, Honorem vere Divinum, & prorsus Æqualem, Trium Personarum, næ is in media luce oculos claudens proterve, Christiano nomine se non amplius dignum ostendit, *coll.* 1 *Cor.* I. 13. 15. ἢ εἰς τὸ ὄνομα παύλου ἐβαπτίσθητε; ἵνα μή τις εἴπῃ ὅτι εἰς τὸ ἐμὸν ὄνομα ἐβάπτισα, *&c.* Neque enim comparari cum hoc Baptismo in Dei Triunius Nomen unum meretur; vel *Fides* Israëlitarum *in Jehovam & in Mosen servum ejus Exod.* XIV. 31. qui textus ipse Fidem in Deum & Mosen sic satis palpabiliter distinguit; vel Baptismus Israëlitarum εἰς τὸν μωσῆν 1 *Cor.* X. 2. seu *in Mosen*, metonymice intellectum de ipsius Lege & Doctrina, seu *per Mosen*, ejus ministerio interveniente, tam quoad Nubem quam Mare; vel similia forte plura vere dissimillima. Et est porro heic non minus eruditus quam amplus Commentarius *Grotii*; *Cum locutio hæc varias habeat ex Hebraismo significationes, eam his præferendam arbitror quæ Baptismo maxime propria est. Est autem baptizari in aliquem, vel ejus nomen, se ei auctorare atque devovere, & de ejus nomine appellari velle. Paulus* 1 *Cor.* X. 2. πάντες εἰς τὸν μωσῆν ἐβαπτίσαντο, *respiciens illud Exod.* XIV. 31. *crediderunt in Deum & Mosen servum ejus, i. Mosi tanquam Dei ministro cum bona fiducia regendos se commisere. Sic Paulus quemquam negat baptizatum in suum nomen* 1 *Cor.* I. 13. 15. *h. e. sibi velut novi dogmatis autori mancipatum. Maimonides de bello capta, Baptizet eam in nomen Proselytarum, i. in eam religionem quam profitentur proselytæ. Christiani igitur tres sui dogmatis auctores agnoscere jubebantur, Patrem Filium & Spiritum S. nihilque ut necessarium admittere quod non ab iis esset profectum, i. quod non à Patre ortum, à Filio proditum, à Spiritu vero esset partim explicatum apertius, partim obsignatum. Administrabatur enim Baptismus, ut loquitur Hilarius, in confessione, & Auctoris, & Unigeniti, & Doni. In Canone Apostolico XXXIII. legimus* δοξασθήσεται ὁ θεὸς διὰ κυρίου ἐν ἁγίῳ πνεύματι, *&c. In Clementis Constitutionibus Lib. III. Cap.* 17. *&c.* Quando multo adhuc plura ex Christiana Antiquitate subjicit, de Baptismi Modo omni, & de Fidei Regula ad Trinitatem spectante, etiam quam maxime in negotio Baptismi administrandi & accipiendi; quæ cuncta opus non est ut heic describamus per paginas complures.

An verba illa in Baptiſmo protſus neceſſario adhibeantur, & adhibita ſint conſtanter.

XV. Enimvero, an ita mandans Chriſtus baptizare gentes omnes, voluit eo ipſo, hæc Verba inter baptizandum eſſe etiam neceſſario adhibenda, *baptizo te*, vel hunc, *in nomen Patris & Filii & Spiritus Sancti?* ita ut ipſa Baptiſmi Veritas & Integritas decens hinc fere aut vere pendeat? Hoc eſt equidem, quod ab ævo communius tenetur, ita ut ſupponatur idem magis quam aſtruatur; ſicuti de eo etiam nos diximus olim *EXERC. TEXT. XXVIII. Parte I.* Sed quod ita intellectum difficulter conciliarunt Interpretes cum *Actuum Apoſtolicorum* hiſtoria, in qua nuſquam *Formula* illa verborum apud Baptiſmum adhibita fuiſſe legitur, ſed ſæpius ſcriptum eſt de Baptiſmo, vel mandato, vel adminiſtrato, ἐπὶ τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ κυρίου, εἰς τὸ ὄνομα τοῦ κυρίου Ἰησοῦ, εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν, εἰς Χριστόν, *&c. coll. Act.* II. 38. X. 48. VIII. 16. XIX. 5. *Rom.* VI. 3. *Gal.* III. 27. *&c.* Unde inter varios conciliandi modos ſingulariter ſibi placuit *Doct. Ligtfootus* in iſthoc ſuavi invento, quod Chriſtus Formulam heic dederit tenendam apud *Gentiles*, dum altera illa in *Actis* lecta ſpectet ad *Judæos* baptizandos, quodque iterum & iterum inculcat; *Imperat ut baptizent in Nomine Patris & Filii & Spiritus Sancti: aſt illi inter Judæos in nomine Jeſu baptizarunt ſolum, quod obſervavimus ante ex Act.* II. 38. *&* VIII. 16. *&* XIX. 5. *ideo ut Jeſum pro vero Meſſia, quod à Judæis ſumme fuit controverſum, hoc modo aſſererent baptizantes atque faterentur baptizati, &c. Inter Judæos controverſum eſt de vero Meſſia, inter Gentes de vero Deo; congruum itaque erat ut inter Judæos baptizaretur in nomine Jeſu, quo aſſeratur ille pro vero Meſſia, inter Gentes in nomine Patris Filii & Spiritus Sancti, quo ita inſtruantur illæ de vero Deo. Audi hæc ô Ariane & Sociniane! Baptizabant Judæi proſelytos in nomen Patris, i. e. in profeſſionem Dei quem nomine Patris inſignierunt; Apoſtoli Judæos in Nomen Jeſu Filii, Gentes in Nomen Patris & Filii & Spiritus Sancti.* Sed vaniſſime, uti dudum oſtendimus loco citato, per argumenta ſeptem, quæ ſi non ſingula æque ſunt convictiva, ſimul equidem invictam probationem largiuntur. Primum eſt, ex verbis his Chriſti generaliter ſpectantibus ad Gentes omnes baptizandas ex æquo; alterum, ex nullo reperto uſquam juſſu alterius Formulæ apud Judæos; tertium,

ex

ex Samaritanis & Gentilibus tributo palam Baptismo *in nomen Domini Jesu Act.* VIII. 16. seu *in nomine Domini Act.* X. 48. *Rom.* VI. 3. *Gal.* III. 27. quartum, ex Baptismo Gentilium in Nomine Trinitatis nusquam lecto, nec reperta illic majori inculcatione Trinitatis *Act.* VIII. 36. XVI. 31. 33. quintum, ex doctrina Trinitatis apud Judæos non minus quam Gentiles obscurata circa Christi tempora; sextum, quod in Gentibus non minus quam Judæis Mediatoris veri notitia & fides requireretur; septimum denique, quod Duplicis Formulæ istius in Baptismo Gentium & Judæorum nullum etiam in Christiana Antiquitate post Apostolos sit vestigium. Unde conclusimus, *illud* εὕρημα *Ligtfooti ab omni mandato, praxi, ratione, & vestigio in historia, abhorrere.* Aliud est, quod plures cum *Beza* tenent, *Formulam Essentialem* Baptismi heic ita præscribi, ut dubitari nequeat quin ea vere & constanter usi sint Apostoli, etiam ex *Act.* XIX. 2. 3. ubi nempe ad verba Ephesiorum, ἀλλ' οὐδὲ εἰ πνεῦμα ἅγιόν ἐστιν ἠκούσαμεν, subjicitur à Paulo, εἰς τί οὖν ἐβαπτίσθητε; dum phrases illæ *in nomine Domini*, vel *Christi*, non dicant Formulam certam Baptismi, sed *Finem & Scopum* ejus juxta Christi præcipientis autoritatem realem designent. Verum sic supponitur, quod nunquam probatum est aut probatur; dum illud εἰς τί, *ad quid*, in *Actis* neutiquam spectat ad verba inter baptizandum adhibita, sed ad finem, rationem, & speciem Baptismi. Et jam olim professus sum; me non capere, quo pacto phrasis eadem, *in nomen*, vel *in nomine*, adhibita in eadem materia Baptismi, adeo diversissime queat exponi, ut de Triuno Deo usurpata notet verborum Formulam certam, sed de Christo nullam omnino similem; & me perinde non scire, quo probabili argumento ex phrasi Christi Baptismum mandantis Formulam necessariam educant, qui eandem omnibus aliis locis aliter intelligunt. Nos ut verum dicamus, nullam verborum Formulam certam putamus nobis esse relictam, quam seu adhibuerint Baptizantes in Nomen Christi, seu jussi sint adhibere Baptizantes in Nomen Dei Triunius. Uti enim non narrarunt *Acta*, quid dictum, sed quid factum sit, ita nec præcepit Christus, quid Discipuli dicturi sed quid facturi essent; quemadmodum & debebant *docere* observationem præceptorum Christi, sed non

dicere, *ego doceo* te id. Et quid heic de certa Formula una verborum cogitetur magis, quam apud Sacramenta alia? in quibus ea utique non eſt data. Optime adeo inter alios *Cel. Piſcator*; *Non eſt putandum, his verbis à Chriſto præcipi Miniſtris ſeu Paſtoribus Eccleſiæ, ut inter baptizandum pronuntient hæc verba, ego baptizo te in nomen Patris, &c. neque enim Chriſti verba hoc ſonant, neque hoc ex illis neceſſaria conſequentia poteſt concludi, ſed tantum mandat, ut baptizent in nomen Patris &c. Id quod fieri poteſt etiamſi illa verba inter baptizandum non pronuntientur.* Quin & eſſe illud *à verbis & mente Chriſti penitus alienum*, dixit *Gatakerus*, nec magis *hoc loco verba uſurpanda præcipi, quam cum præcipitur omnia à nobis fieri in gloriam Dei* 1 *Cor.* x. 31. *mandatur ut ad ſingulos actus dicamus, hoc facio in gloriam Dei.* Adeo vanum & hoc fuit, quod inter alios *Volkelius*, apud *Socinianos* celebris, *Lib. VI. de Ver. Rel. Cap.* 14. ex non obſervata ab Apoſtolis illa verborum Formula concludere voluit, Baptiſmum heic intelligendum eſſe non in Aqua, ſed in Doctrina; in qua utique nec uſus erat, ut determinatè docentes dicerent, ego te imbuo doctrina Patris Filii & Spiritus S. Interim adverſus illam Verborum Formulam, etiam in ipſo baptizandi actu utiliter adhibendam, & ex analogia rei & textus hujus quoque, nos nihil prorſus habemus, ſed potius eos damnamus, qui vel ex principio Hæretico, vel ex innovandi pruritu, vel ex alia quacunque cauſa, vellent Formulam illam negligi; & ſuperſtitionem omnem Papiſticam avertendam ſimul putamus. Qua de re vide etiam dicta à nobis *Comp. Theol. Cap. XXX.* §. *XI.* Optime & in hanc rem Doct. *Voſſius* ſcripſit; *Verbis illis non videtur præſcribi neceſſaria Baptiſmatis formula, ſed neceſſaria conditio actionis, ſive formula ea exprimatur, ſive ſolum intelligatur &c. Interim Formula hæc quæ obtinet tutius retinetur, ne offendiculo ſimus imperitis, & innovando ſchiſmati occaſionem demus vel calumniæ.*

Tum per Doctrinam ſervandi omnia quæ Chriſtus præceperat.

XVI. Alterum ſpecialioris Mandati Membrum eſt iſtud; διδάσκοντες αὐτοὺς τηρεῖν πάντα ὅσα ἐνετειλάμην ὑμῖν, *docentes eos ſervare omnia quæcunque præcepi vobis.* Sunt *illi* heic iterum ſinguli & omnes μαθητευθέντες, ſeu *Diſcipuli facti*, qui baptizandi vel baptizati. Atque his debebant tradi *quæcunque Chriſtus*,

cum

cum Patre & Spiritu, illis, Discipulis baptizantibus, *præceperat*, seu prædicanda mandaverat; sola, in negotio ipso Divini cultus, absque humanarum traditionum, aut propriorum cogitatorum, mixtura ulla; & simul omnia sine aliqua detractione. Et hi debebant illa τηρεῖν, *servare*, memori primum mente, attentione dein acri, & praxi tandem seria, secundum illa ut regulam probatissimam se componendo etiam constanter. Quod neque putem restringendum ad Mores solos, & quæ in eo genere fugienda & facienda erant; sed & referendum ad Fidem, per quam ad justitiam & salutem tenderetur. Et per nos quoque licet, ut sit heic quædam oppositio, inter Statuta Mosis Ceremonialia, quæ usque ad Typorum implementum durare tantum debebant, & inter Doctrinam Christianam, quæ cum libertate Christiana à veteri jugo erat tenenda. Hoc omne nempe *docere*, (ubi de voce διδάσκειν latius *Schmidius* agit,) ex officio publico præcipiuntur eidem qui baptizare debebant, ut sic Discipulos dignos Christo colligerent; prout Sacramenta sola non sufficiunt ad hominem beandum, si illis sese non gerat dignè, & non omnium sed quorundam & eorundem est, in Ecclesia docere & Sacramenta administrare. Illa autem doctrina, quæ etiam post Baptismum in Adultis obtinet certe per modum continuationis, & in Infantibus semper Baptismum sequitur, neutiquam excludit ab Adultis omnem Institutionem antecedentem de credendis & faciendis, quæ ex adverso plane necessaria est, ubi aliquis rite baptizandus est in Nomen, tum Triunius Dei, tum & Jesu ut Mediatoris nostri apud Deum unici, quorum unum involvit aliud, adeo ut sine altero non consistat. Oportet enim scire, quodnam illud Nomen sit, si nos illi rite nomen nostrum in Baptismo daturi sumus. Adeo ut Christus heic dicens, μαθητεύσατε, βαπτίζοντες, διδάσκοντες, docuerit officiorum illorum conjunctionem necessariam, sed non ordinem certum & perpetuum, qui alius certe in Parvulis quam in Adultis foret. Dum pudefieri hinc debent, qui vel Sacramenta negligunt cum profano contemptu, vel in iis acquiescunt cum insana superstitione. Nec possunt errorem suum tueri *Sociniani*, quando non obstante illa Baptismi & Doctrinæ conjunctione arctissima, contendunt, Baptismum Aquæ vel non esse mandatum, vel

Mandatum ejus non esse Universale & Perpetuum, sed Particulare & Temporis Primi; etiam contra extensionem manifestam rei hujus omnis *vers.* 20. ad *omnes dies* ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος, & contra communem Christianorum obligationem ac praxin in Apostolicis scriptis valide assertam. Quibus missis, tanquam ad Systematicam tractationem etiam pertinentibus atque illic quærendis, addemus modo *Grotii* commentarium ad postrema hæc doctum sed subtiliorem forte; *Doceri non aliud Christus jubet quam quæ ipse præceperat. Quare certum esse debet, in illis totam religionis substantiam consistere, nihilque traditum ab Apostolis ad salutem necessarium, (nam consiliorum & eorum, quæ pro locorum ac temporum ratione ad* εὐταξίαν *ordinantur, alia est ratio,) extra præcepta Christi. Cum duplex sit docendi ratio, alia per modum* εἰσαγωγῆς τῶν στοιχειουμένων, *alia per modum* διδασκαλίας, *prior supra videtur indicari verbo* μαθητεύειν, *id enim est velut in disciplinam initiare, & Baptismo præponitur, posterior verbo* διδάσκειν, *quod hic post Baptismum locatur. Sic Lucas ad Theophilum scribens de Vita Morte ac Resurrectione Christi,* ἵνα ἐπιγνῷς, *inquit,* περὶ ὧν κατηχήθης λόγων τὴν ἀσφάλειαν, *ubi itidem* κατήχησις *est prima institutio, quam sequitur* ἐπίγνωσις τῆς ἀσφαλείας. *Sic Apollos eidem Lucæ in Actibus dicitur* κατηχημένος τὴν ὁδὸν τοῦ κυρίου. *Ab Hebræis discrimen hoc, ut pleraque veteris Christianismi, apud quos* שמעתא *est* ἡ κατήχησις, *quam postea sequebatur* אגדתא *fusior explicatio, &* כתלי / ἡ δι' ὑπονοιῶν. *Clemens Alex. Strom.* VI. γνῶσιν *esse ait* τῆς πίστεως τελείωσιν ἐπέκεινα τῆς κατηχήσεως. *Alibi* εἶδος διδασκαλικὸν *facit duplex,* τὸ μὲν τῆς παιδαγωγίας, τὸ δὲ ἐποπτικὸν, *quod &* ἰσχνὸν *&* πνευματικὸν *vocat. Pythagorici, ut idem Clemens notat, discipulos communioris notæ* ἀκουσματικοὺς *vocabant, alios autem* τοὺς γνησίως ἀνθαπτομένους τῆς φιλοσοφίας *appellabant* μαθηματικούς. *Sunt autem, explicante Malcho in Vita Pythagoræ,* μαθηματικοὶ οἱ τὸ περιττότερον καὶ πρὸς ἀκρίβειαν διαπεπονημένον τῆς ἐπιστήμης λόγον ἐκμεμαθηκότες, ἀκουσματικοὶ δ' οἱ μόνας τὰς κεφαλαιώδεις ὑποθήκας τῶν γραμμάτων ἄνευ ἀκριβεστέρας διηγήσεως ἀκηκοότες. *Origenes commune omnibus sapientum sectis ait fuisse, ut alios haberent* λόγους ἐξωτερικοὺς, *alios* ἐσωτερικούς. *Vid. Initium Cap.* VI. *ad Hebr.*

Collatio verborum

XVII. Verbis istis Mandati Dominici apud *Matthæum* respon-

ſpondent illa apud *Marcum verſ.* 15. 16. *Et dixit*, Jeſus, *eis*, Diſcipulis ſuis, non tam Jeroſolymis ubi antea congregatis apparuerat *verſ.* 14. ſed dein, non *toto* XL. *Dierum tempore*, quod nominat *Grotius*, verum aliquando in hoc Monte Galilææ, quod ille quidem non addidit, ſed ex *Matthæo* diſcimus, πορευθέντες εἰς τὸν κόσμον ἅπαντα, κηρύξατε τὸ εὐαγγέλιον πάσῃ τῇ κτίσει, ὁ πιστεύσας καὶ βαπτισθεὶς σωθήσεται, ὁ δὲ ἀπιστήσας κατακριθήσεται. Ubi *Matthæus* ſimpliciter dixerat, πορευθέντες, *euntes*, ſive *profecti*, attamen cum reſpectu ad *omnes gentes* in diſciplinam Chriſti adducendas, ibi plenius *Itionem* habet *Marcus*, *in mundum*, inferiorem hunc ſcil. *univerſum*, non ſolam Judæam, vel Samariam, & Galilæam, ſed Orbem totum, per quem & Judæi varie diſperſi dudum, & alii Gentiles habitabant, & ipſi hi vel & eorum ſucceſſores eſſent penetraturi cum Euangelii ſui verbo, *coll. Act.* 1. 8. *&c.* hi vel illi potius quam omnes ſimul. *Benigne hoc intelligendum*, inquit *Grotius*, *ut gens nulla excludatur*, *& excitentur Apoſtoli ad ſpargendum quam latiſſime poſſent Euangelii ſemen. Sic & infra dicitur* πανταχοῦ *verſ.* 20. Quod idem volunt, qui verba hæc Chriſti poſitiva dicunt hactenus accipienda negative, quatenus omnem excluſionem mandatam tollunt. Unde prorſus concidunt; quæ de Geſtis & Martyriis Apoſtolorum in remotiſſimis mundi plagis fabuloſe narrantur, quaſi ex hoc Chriſti dicto etiam conſtantia; & quæ de Univerſali prorſus Euangelii Prædicatione antiquo illo tempore facta, in ipſo etiam Orbe Americano, nugantur alii, contra hiſtoriæ omnis ſacræ & profanæ fidem. Illuc profecti, dicit Chriſtus porro, *omni*, vel *toti*, *creaturæ*, πάσῃ τῇ κτίσει, *Euangelium prædicate*. In quibus κτίσιν per *orbem conditum* vertit *Beza*; de nomine *creaturæ* notans merito, quod illud *non ſatis Latinum*, *tamen velut Latii jure à Theologis donatum ſit*. Illud Nomen cum addito altero, *omnis* ſeu *totius*, in maxima ſua plenitudine ſignificatus heic accipere non poſſumus; neque enim apud ullas alias quam Rationales Creaturas obtinere abſque ludibrio impio poteſt Euangelii Prædicatio mandata; imo nec apud alios quam Homines, dum Angeli nulli in Euangelio partem habent, vel Mali vel Boni. Niſi quis vellet forte, *omnem* ſeu *totam creaturam* heic magis dicere locum

Marci, de Itione in Mundum univerſum, & prædicando Euangelio Creaturæ omni.

cum prædicationis, orbem omnem inferiorem, quam objectum docendum; quorſum Conſtructio in Dativo absque præpoſitione ulla minus apta eſt, dum alibi legitur *Col.* I. 23. ἐν πάσῃ τῇ κτίσει. Illud nomen cum additamento ſuo, *omnis*, vel *tota creatura*, nequit etiam capi in ſignificatu ſtrictiſſimo, prout nos duceret ad *Creaturam Novam* per ſingularem Dei gratiam, de qua alias legimus ſatis emphaticè 2 *Cor.* V. 17. *Gal.* VI. 15. *Eph.* II. 10. *&c.* ſiquidem non eſt ad ſolos vere regenitos reſtricta aut reſtringenda Prædicatio Euangelii, & fiunt illi demum per hoc verbum Creatura talis nova, non autem ſunt antecedenter. An ergo *creatura omnis* heic dicet Ordinationem quamvis conditionum inter homines, ſive humanam ſive Divinam, quo fere modo Petrus dixit I *Pet.* II. 13. ὑποτάγητε οὖν πάσῃ ἀνθρωπίνῃ κτίσει, διὰ τὸν κύριον, εἴτε βασιλεῖ, ὡς ὑπερέχοντι, εἴτε ἡγεμόσιν, ὡς δἰ αὐτοῦ πεμπομένοις, &c. ut absque diſcrimine ſtatuum prædicatio mandetur? uti iſtud ſecundo loco habet *Piſcator*, *vel cuivis hominum ordini*, *conf.* I *Pet.* II. 13. Sed & hoc coactius videtur, & aliis phraſibus minus conveniens. Unde communis præſtat interpretatio de *Omni Homine*, ſine diſcrimine omni gentium, ſexus, ætatis, conditionisque ſpiritualis aut corporalis in mundo, *coll. Col.* I. 23. τοῦ εὐαγγελίου τοῦ κηρυχθέντος ἐν πάσῃ τῇ κτίσει τῇ ὑπὸ τὸν οὐρανόν, quando hoc convenit *cum omnibus gentibus* apud *Matthæum*, *&* *Luc.* XXIV. 47. Nempe eſt homo vere Creatura Dei præ aliis Excellens per Rationis uſum, ad quam prædicatio ſic cum fructu inſtitui poteſt; & qui hinc ſub nomine *Creaturæ*, æque quam *carnis*, *animæ*, & *viventis*, quæ etiam per ſe ſunt generaliora, venire ſolet. *Hebræi hominem* κατ᾽ ἐξοχὴν *vocant* בריאה / *ut Excellentiſſimum Dei opus*; dicit *Grotius*. Sicuti *Hammondus* ſcripſit; *Uſus iſtius loquutionis hoc ſenſu ſumptæ niti videtur Hebræorum conſuetudine*, *qui voce* בריות / *quæ proprie creaturas deſignat*, *utuntur ad ſignificandos homines*, *qui omnium creaturarum ſunt excellentiſſimæ*. *Sic etiam Arabes*, *ut colligere eſt ex quodam ex eorum Geographis*, *loqui ſolent*, *cum enim de Urbibus verba facit*, *ſæpe dicit in iis multam eſſe* בראיא *creaturam*, κτίσιν, *hoc eſt homines*. *Itaque hic* πᾶσα κτίσις *ſunt omnes homines*, κατ᾽ ἀντίθεσιν *ad Judæos*, *h. e. non ſolum Judæi*, *ſed præterea omnes aliæ Gentes*. Cum quibus confer quæ habet

Ligt-

Ligtfootus; לכל הבריות / *phrasiologia Judæis tritissima, per quam omnes homines denotantur, Babyl. Cetubb. Maimonides in Sanhedr. Cap.* 11. *&c. præcipue vero intelliguntur Gentiles, Babyl. Chagig. Bereschith Rabba, &c. Adverte, ut* בריות *creaturæ opponantur Israëlitis. Et hunc sensum phrasiologiæ,* πάσῃ κτίσει, *hoc in loco probant satis verba Matthæi parallela Cap.* XXVIII. *&c. ut & ea Pauli Col.* I. 23. *&c. Eodem sensu eandem phrasin intelligas necesse est Rom.* VIII. 22. *ubi si totam istam periocham accipias de Gentilibus anhelantibus ad libertatem filiorum Dei Euangelicam, facillimum reddis sensum, & ad mentem Apostoli & ad significationem vocis* κτίσις *accommodatissimam. Cum qui aliter reddunt in sensum nescio quem impingunt, asperum & nodosum. Liceat, sit licet extra oleas, totam istam periochen sic* παραφράζειν, *&c.* Verum sensum istum à verbis Pauli alienissimum esse, monstravimus late *EXERC. TEXT. XLIII. Parte IV.* Si post ista omnia rogare adhuc lubeat, cur *creaturam omnem* potius dixerit Christus quam hominem aut gentem, dicendum est; ita lubuisse Domino nostro, qui & sic nos ducere potuit, tum ad nostram vilitatem maximam, tum ad communiorem Dei in nos gratiam tanquam ejus Creaturas, licet defectrices per peccatum. Dum illud est vanissimum, quod heic meritò redarguit *Beza*; *Subtilis autem illa & sane vana ratio, cur omnis creaturæ nomine homines significentur, quod nimirum nullum sit creaturæ genus quod in homine non possit agnosci, prorsus est repudianda, ut horum scriptorum simplicitati minime conveniens, quamvis ab Augustino non uno loco proferatur, & à nimium multis in Microcosmi nomine philosophantibus repetatur.* Et his vult Dominus Discipulos *Euangelium prædicare*, seu lætissimum illud nuncium salutis per Se ipsum adductæ, & per fidem cum resipiscentia acquirendæ ab hominibus quibuscunque sine discrimine, annunciare clarissime & potentissime, tanquam ad illos omnino etiam spectans dum modo se secundum illud componant. In qua prædicatione etiam intelligitur ejus Obsignatio solennis per Baptismum, cujus meminit *Matthæus*, & cujus præceptum heic plane supponitur *vers.* 16.

XVIII. Nempe illic Summa proponitur Euangelii Prædicandi hæc; Ὁ πιστεύσας καὶ βαπτισθεὶς σωθήσεται, ὁ δὲ ἀπιστήσας Summa Euangelii exigentis

Fidem & Baptiſmum ad ſalutem.

ςήσας κατακριθήσεται. Eſt in illis *Officium* geminum, cum *Promiſſione*, & oppoſita etiam *Comminatione*; quæ cuncta ad Euangelii doctrinam ſpectant. *Officium* ſcilicet ipſum principale, per Euangelii Prædicationem hominibus commendandum, eſt *Fides*; nempe non cujuſcunque adeo Verbi Divini, quam Euangelii, adeoque in Chriſtum Mediatorem verum & unicum, & per eum in Deum Triunum; & hæc non mere Theoretica, in cognitione & aſſenſu ſubſiſtens, ſed & Practica, per amplexum integerrimum deſiderii noſtri, & conſequenter etiam applicationem fiducialem; & hæc præterea non intra cor latens, ſed ſincera oris Confeſſione expreſſa palam; imo hæc non ſola & ab aliis virtutibus Chriſtianis abſtracta, ſed cum Reſipiſcentia, Spe, & Charitate, omni in Deum & proximum juncta, *coll. Gal.* v. 6. 1 *Tim.* I. 5. *Jac.* II. 20-22. *&c.* Quæ ipſa Fides eſt illud, quod Deus in Fœdere Gratiæ exigit, loco Obedientiæ propriæ & perfectæ in Fœdere Operum præſcriptæ unice, atque in Veteri Oeconomia etiam frequentius nominatæ ſecundum illud, ad hominum convictorum humiliationem, *coll. Rom* x. 5. 9. 10. *Gal.* III. 11. 12. *&c.* μόνον πίστευε *Marc.* v. 36. *Luc.* VIII. 50. *&c.* Interim iſta Fides uti decet omnes & ſingulos quibus Euangelium prædicatur per Divinam Miſſionem, abſque diſcrimine ullo gentis, &c. etiam graviſſimi reatus in Deum & homines, ita & ſingulorum debet eſſe pro ſe, abſque ulla mutua ſubſtitutione; & hinc ſingulariter legas heic, ὁ πιστεύσας, *credens*, aut *qui crediderit*. Quod tamen reſtringendum eſt omnino, ad eos qui prædicatum Euangelium audire queant cum intellectu per ætatem pluſquam infantilem, & quibus etiam ſolis illud proprie prædicandum eſſe conſtat. Accedit Officium alterum minus principale, ſed tamen decentiſſimum quoque, *Baptiſmi* in Aqua accipiendi ab adminiſtrantibus Doctoribus; καὶ βαπτισθεὶς, *& baptizatus*, vel *qui baptizatus fuerit.* Nempe hunc ritum Chriſtus inſtituit, nunc poſt reſurrectionem, tertio, publice, & latius, poſt Johannem dudum miſſum ad baptizandum æque quam prædicandum, & poſt Diſcipulos proprios ex Domini juſſu antea jam baptizantes; ut hoc ritu externo illi fœditatem ſuam peccaminoſam faterentur palam ore & opere, fidemque ſuam in Chriſtum cum fra-

fraterna unione testarentur, & vicissim obsignarentur de Divina in se gratia, justificante, sanctificante, & tandem plene salvante. Unde ille à vere & decenter credentibus non debebat vel poterat rejici, sub hoc aut illo prætextu, absque justissima Dei indignatione. Etiamsi non posset censeri absolute necessarius ad gratiam & salutem, æqualiter cum Fide ipsa, magis quam Confessio oris *Rom.* X. 9. 10. *&c.* quasi non contemptus solus, sed & defectus nudus Baptismi damnaret ipsos etiam parvulos, extra culpam omnem heic constitutos. Dum est hic utique ritus, gratiam non minus supponens, quam dans & augens; & qui ab hominibus non tantum sed & à multis circumstantiis pendet inter homines; & qui bonis malisque communis deprehenditur; & qui in comminatione subjecta minimè repetitur, ὁ μὴ βαπτισθήσεται κατακριθήσεται. Dumque de loco qui præcipue opponi solet ex *Joh.* III. 5. alias prolixius à nobis actum est *EXERC. TEXT. XXXVII. Parte V.* Ergo quod Euangelium præcipit Fidem, idem etiam exigit Baptismum, hujusque damnat contemptum & neglectum fœdum, *coll. Act.* II. 36. 40. μετανοήσατε καὶ βαπτισθήτω ἕκαστος ὑμῶν ἐπὶ τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν *&c.* οἱ μὲν οὖν ἀσμένως ἀποδεξάμενοι τὸν λόγον αὐτοῦ ἐβαπτίσθησαν, *Act.* VIII. 36. 38. IX. 18. X. 47. 48. XVI. 29. 33. XXII. 16. *&c.* Nec tantum in Adultis credentibus, sed etiam in illorum Parvulis, qui nondum vel Credere vel Fidem & Resipiscentiam suam profiteri possunt, per naturam atque dona Divina solita, sed hinc nec à salute nec ab Ecclesiæ & Gratiæ hujus communione sunt exclusi.

XIX. *Promissio* ad hoc Officium bimembre præstitum fit in Euangelio amplissima; ille omnis & singulus, sine ulla plane distinctione vel exceptione, σωθήσεται, *salvus erit* apud *Vulgatum*, vel *servabitur* apud *Bezam.* Quæ salus, vel servatio, non est heic intelligenda externa & corporalis in mundo ex multiplici miseria, hac vel illa; sed omnino spiritualis, à peccato omni & perditione per illud promerita, à quibus ita liberatur homo Credens & Baptizatus, ut simul oppositi boni omnis in gratia & in gloria fiat particeps, heic & posthac, secundum illud *Act.* II. 21. καὶ ἔσαι, πᾶς ὃς ἂν ἐπικαλέσηται τὸ ὄνομα κυρίου σωθήσεται, & *Rom.* X. 13. πᾶς γὰρ ὃς ἂν ἐπι-

Atque promittentis Salutem, cum denunciatione Damnationis facta Incredulis.

ἐπικαλέσηται τὸ ὄνομα κυρίου σωθήσεται, &c. Et huic Promissioni opposita prorsus est *Comminatio*; ὁ δὲ ἀπιστήσας κατακριθήσεται, *non credens autem*, vel *qui non crediderit*, *condemnabitur*. Dicit nempe ἀπιστήσας, *non credens*, vel *qui non crediderit*, hic quidem maxime eum omnem & singulum, qui Euangelium à se auditum non admittit fide sincera, sed rejicit per Incredulitatem uti dicunt Positivam; sed ita, ut ad sortem cum eo communem, quoad rem magis ipsam quam rei gradum, merito referatur etiam omnis & singulus ille, qui plane nescit Euangelium, quod nec ipsi prædicatum est, atque hinc Incredulitate laborat Negativa, tanquam fide ad salutem necessaria destitutus. Sive idem ille ὁ ἀπιστήσας consideretur, ut & vel μὴ βαπτισθεὶς, *non baptizatus*, quod per modum abbreviationis non sit additum; sive etiam & potius ut *baptizatus*, quod solum absque fide vera nec à damnatione liberat nec salutem præstat adultis, dum nec in parvulis idem præstat aqua si non Spiritus S. gratia singularis cum hac fuerit juncta. Et isti Incredulo omni denunciatur saluti seu servationi credentium opposita *Condemnatio*, Divina nempe ad satisfaciendum ipsius Dei Justitiæ, pro Peccato commisso & per Incredulitatem aucto, unde fluit pro Salute Exitium hominis æternum tanquam certissimus Effectus, quod non nisi per Fidem Euangelii evitari potest à quoquam. Quod est hinc & inde verum Euangelii compendium illud, quod dedit & alias ipse Christus *Joh.* III. 18. & 36. ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν οὐ κρίνεται, ὁ δὲ μὴ πιστεύων ἤδη κέκριται, ὅτι μὴ πεπίστευκεν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ τοῦ θεοῦ &c. ὁ πιστεύων εἰς τὸν υἱὸν ἔχει ζωὴν αἰώνιον, ὁ δὲ ἀπειθῶν τῷ υἱῷ οὐκ ὄψεται ζωήν, ἀλλ' ἡ ὀργὴ τοῦ θεοῦ μένει ἐπ' αὐτόν &c. Ad quæ, heic latius non diducenda, hoc unum modo addam; quod in hac mandata Euangelii Prædicatione de Fide Jesu habenda & testanda per Baptismum ad Salutem, quæ nec sine illa contingat cuiquam, videatur esse genuina exegesis ejus quod generalius apud *Matthæum* legitur, διδάσκοντες αὐτοὺς τηρεῖν πάντα ὅσα ἐνετειλάμην ὑμῖν. Ad illud enim omnia Christi mandata tanquam ad principium & finem, quin & centrum commune, spectant.

Verba Promissionis Christi fa-

XX. Ultima tandem Pars Verborum Christi est *Promissiva* ad Discipulos, quæ una apud *Matthæum*, sed & altera apud *Mar-*

Marcum legitur. Ita heic habet *Matthæus verſ.* 20. καὶ ἰδοὺ ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμὶ πάσας τὰς ἡμέρας, ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος, ἀμήν. Ubi in *vobis* directe videntur ſpectari, non quidem omnes tunc Credentes & olim Credituri ad ſalutem, quamquam & hi partem magnam in hoc promiſſo habeant; ſed præ aliis Apoſtoli collecturi Diſcipulos, baptizando & docendo, & poſt hos alii Doctores Eccleſiæ tanquam priorum ſucceſſores in iſto opere ſuo. In quo cum, non minus quam in perſona ſua, ſpeciali gratia opus haberent, præ aliis credentibus, licet in horum uſum, hinc Chriſtus per illud καὶ & promiſſum hoc arctiſſime connectit, q. d. & cum vobis ita agentibus ex præſcripto meo etiam atque magis ego ita agam. *Ego*, inquit ipſe, *ſum cum* vobis, *dies omnes ad conſummationem ſeculi.* De *ſe ipſo* loquens ita Dominus, absque majori determinatione ulla, non poteſt intelligi id dixiſſe de Humana ſua Natura, in qua externe loquebatur; hujus enim præſentia apud Diſcipulos, ſive viſibilis, ſive etiam quæ fingitur inviſibilis, ſemper & ubique, vel in Sacramento ſpecialis, non foret maximi uſus, propter extenſionem ſuam multo latiorem per orbem; imo fuiſſet noxia quam maxime, *coll. Joh.* XVI. 7. *&c.* quin & non eſſet concilianda cum Chriſti inſtante Aſcenſione, per quam à ſuis erat auferendus, neque cum illis amplius futurus in his terris, *coll. Joh.* XX. 17. *&c.* Nec male heic *Grotium* ſcripſiſſe puto; *Videtur Aſcenſus Chriſti in cœlum adeo notus fuiſſe omnibus Chriſtianis in Palæſtina, ut de eo nihil Matthæo opus fuerit dicere. Nam cum quingentis illis apparuit Chriſtus, haud dubiè futurum Aſcenſum ipſis ſignificavit; obiter tamen hic indicatur, eſt enim* ἀνθυποφορά, *abiturus quidem ſum in cœlum, nec adero vobis aſpectabili modo, ſed &c.* Neque ab altera parte cogitavit vel cogitari voluit ſic de Se ipſo loquens Chriſtus, de Natura ſua Divina in ſe, tanquam vere omnipræſente, *coll. Jer.* XXIII. 23. 24. *Joh.* III. 15. *&c.* quæ ne ſic quidem pro bono ſingulari promiſſo poſſet haberi. Sed habet illa phraſis Chriſti, *ſum vobiscum*, ſuam relationem ad Utramque potius ſuo modo quam ad Alteram ejus Naturam, licet Divina foret maximæ Efficaciæ; dicitque adeo, Dominum ſuis adfuturum, favore ſuo eximio, gratia ſpirituali hinc fluente, auxilioque tam neceſſario omni quam potentiſſimo

Et apud Matthæum, de Se cum ipſis futuro per omnes dies, usque ad conſummationem ſeculi.

tiſſimo ad feliciter agenda omnia, ad Domini gloriam, mundi ſalutem, ſuumque gaudium, *coll. Act.* VII. 9. *&c.* Quod bonum fore perpetuum ſignificavit etiam Chriſtus per Propoſitionem illam in tempore Præſenti, *ſum*, h. e. ero ſemper & conſtanter ſine intermiſſione & abruptione vel derelictione ulla, quæcunque etiam vobis triſtia & difficilia & anxia obvenerint, *coll. Hebr.* XIII. 5. 6. &c. Quod clarius quoque exprimitur per additamentum duplex durationis; tum per *dies omnes*, ſeu tempora lapſura omnia, etiam minima, quam multa illa etiam & varia forent adhuc impoſterum, utique ob nomen *dierum* minime reſtringenda ad unam hominum vitam; tum *ad ſeculi conſummationem* uſque, non unius, hujus aut illius, ſed omnis plane, ſeu ſeculorum *Hebr.* IX. 26. in ipſius Mundi adeoque Eccleſiæ in eo colligendæ & ſervandæ finem ultimum. De qua phraſi nos alias latius diximus *EXERC. TEXT. XXX. & XLV. Parte II.* Scilicet eſt iſte ſenſus heic neceſſarius, ubi de Eccleſia colligenda & ſervanda agitur, ad quam eousque Chriſti gratia apud ſuos Miniſtros eſt plane neceſſaria. Nec poſſum cum iis facere, qui heic cogitare mallent de Oeconomia Vetere ejusque Fine, in deſtructione Templi Urbis & Gentis totius per Romanos; ſecundum ea quæ olim huc ſpectantia diximus latius. Tantum id intactum prætermitti modo nequit dubium, an ergo in Vivis ſuperfuturi vere forent, vel pro ſuperfuturis temere habendi, Apoſtoli ad mundi finem uſque? Quod ut tollatur, non valent gloſſæ veteres aut recentiores; de Vita Apoſtolorum ſeu in terra ſeu in cœlo; de promiſſo hoc ſpectante ad eorum Scripta θεόπνευστα; de promiſſo eodem conditionato, ſi eo uſque illorum vita forte protenderetur, quod plane incertum Diſcipulis voluerit eſſe Dominus; & quæ ſimiles forte plures. Sed alia duo nos conjunximus dudum cum aliis; quorum prius ad Perſonas, & alterum ad Conſummationem Seculi ſpectat. Illud eſt, Promiſſum hoc non ſpectare ad *Apoſtolos* excluſive, verum ſimul in eorum perſona fieri; tum omnibus *Succeſſoribus* in Munere docendi & baptizandi, qui non minus Servatoris auxilio ad hoc opus haberent quam Apoſtoli; tum conſequenter & ſuo modo etiam Credentibus, quos ut Diſcipulos Domino ac Fratres ſibi unirent, adeoque com-

communis ſecum gratiæ ſalutaris redderent participes. Unde tum ſequatur, non has Perſonas ad finem mundi victuras in his terris, ſed ſemper futuram eſſe eousque Eccleſiam, in qua Euangelii prædicatio & Sacramentorum adminiſtratio obtineret, *coll.* 1 *Cor.* XI. 26. *Matt.* XVI. 18. *&c.* In quam ſententiam *Chryſoſtomi & Auguſtini* dicta olim laudavimus. Et damus modo ſequentia *Grotii*; *Quid ſit* συντέλεια τοῦ αἰῶνος, *ſatis apparet ſupra* XIII. 39. 40. 49. *&* XXIV. 3. *Poſt id tempus, cum Chriſtus regnum traditurus eſt Patri, aderit nobis, ſed non eo modo de quo hic agitur ad imbecillitatis noſtræ ſubſidium. Quare poteſt* τὸ ἕως *hic proprie accipi*, (absque ulteriori ſcil protenſione, quando nos magis dicimur futuri cum Chriſto, quam ille nobiscum, *coll.* 1 *Theſſ.* IV. 17. *&c.*) *Hinc autem manifeſtiſſime apparet, voluiſſe Chriſtum, ut Apoſtoli aliis, illi rurſum aliis* πιστοῖς ἀνθρώποις καὶ ἱκανοῖς ἑτέρους διδάξαι, *munus illud Magiſterii commendarent, ut videre eſt* 2 *Tim.* II. 2. *Nam cum promiſſio hæc ad conſummationem ſeculi ſe extendat, Apoſtoli autem tam diu victuri non eſſent, omnino hic Chriſtus in Apoſtolorum perſona cenſendus eſt etiam Succeſſores ejus muneris compellaſſe.* Alterum, quod addidimus de *Conſummatione Seculi*, hoc fuit, quod illa quoad ſingulos ſpectari queat & debeat ut præſens in ipſorum Morte, quando piorum remuneratio plena incipit, & ipſi mundo valedicentes ad æternitatem tranſeunt, viciſſitudinibus ſeculi præſentis non ſubjectam, *coll. Eph.* IV. 30. *Phil.* I. 6. 2 *Tim.* IV. 7. 8. & potiſſimum 1 *Tim.* VI. 14. τηρῆσαι τὴν ἐντολὴν ἄσπιλον, ἀνεπίληπτον, μέχρι τῆς ἐπιφανείας τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, *&c.* Quam certum utique & magnum erat pariter hoc promiſſum, hinc firmiſſima fide tenendum, oſtendit Dominus ſimul, ab initio quidem per illud in talibus ſolitum *Ecce*, ſed & in fine per ſubjectum *Amen*, ſeu verè, quod aſſeverative totiens Chriſtus uſurpavit, etiam cum reduplicatione in verborum ſuorum initio, *coll. Joh.* III. 3. 5. 11. *&c.* Niſi quis forte tamen malit, iſtud *Amen*, in clauſulis Librorum ſæpius repertum *Luc.* XXIV. 53. *Joh.* XXI. 25. 1 *Joh.* V. 21. *&c.* non fuiſſe à Domino loquente, ſed eſſe à *Matthæo* additum, ad confirmanda ſic omnia in hoc libro à ſe ſcripta tanquam omni fide digniſſima, vel etiam votive, cum reſpectu ſpeciali ad Promiſſum

proxi-

proximum, quod ipse vellet impleri, *fiat*, vel *sit* ita, sensu satis apto tam hoc quam illo.

Verba Promissionis apud Marcum, de Signis secuturis Credentes.

XXI. Sed aliud etiam *Promissi* verbum exhibet nobis *Marcus vers.* 17. 18. σημεῖα δὲ τοῖς πιστεύσασι ταῦτα παρακολουθήσει, ἐν τῷ ὀνόματί μου τὰ δαιμόνια ἐκβαλοῦσι, γλώσσαις λαλήσουσι καιναῖς, ὄφεις ἀροῦσι, κἂν θανάσιμόν τι πίωσι οὐ μὴ αὐτοὺς βλάψει, ἐπὶ ἀῤῥώστους χεῖρας ἐπιθήσουσι καὶ καλῶς ἕξουσιν. Generalis præmittitur sic à Domino *propositio*, quæ specialius *diducitur* per quatuor actus distinctos. Prius fit in illis; *Signa autem credentes ista sequentur.* Ubi manifestum est, in *Signis* intelligi facta extraordinaria Divinæ virtutis in hominibus tanquam Instrumentis Moralibus, per quæ Euangelii veritas confirmaretur magis apud attendentes, & quæ sic monstrarent eam, ut simul obsignarent, *coll. Matt.* XII. 38. *Joh.* II. 11. 18. XX. 30. *&c.* Unde & ad notandum eventum hujus promissi legitur *vers.* 20. ἐκεῖνοι δὲ ἐξελθόντες ἐκήρυξαν πανταχοῦ, τοῦ κυρίου συνεργοῦντος, καὶ τὸν λόγον βεβαιοῦντος διὰ τῶν ἐπακολουθούντων σημείων, atque Paulus perinde dixit *Hebr.* II. 4. συνεπιμαρτυροῦντος τοῦ θεοῦ σημείοις τε καὶ τέρασι, καὶ ποικίλαις δυνάμεσι, καὶ πνεύματος ἁγίου μερισμοῖς κατὰ τὴν αὐτοῦ θέλησιν. Et quæ forent isthæc *Signa*, monstravit Dominus per ταῦτα, *hæc*; quod ad enarratas mox signorum species, non tam omnes simul quam has aut illas nos ducit, absque aliorum quoque similium exclusione ulla, quæ potius ad hæc exempla per analogiam referre oportet. Id sane multum præstat, quam ut ταῦτα, *hæc*, in Accusativo nectatur cum τοῖς πιστεύσασι, quasi de credentibus hæc quæ præcesserant heic ageretur, quos signa communiter sequerentur. Nos *signa hæc* legimus, quæ *credentes*, alios quidem sed potissimum fidem prædicantes, nisi ad fidem miraculorum heic spectare tantum non unice libuerit, dicuntur *secutura*, vel *consecutura*, cum respectu, seu ad præconium præmissum cui signa jungerentur, seu ad fidem & denunciationem signorum ab ipsis factam, non inaniter sed cum effectu certo. Dum minime sic ea omnia omnibus attribuuntur, sed & inter varios potius distribuuntur. Uti non male in eo scripsit *Grotius*; *Non omnibus omnia. Sunt enim* διαιρέσεις χαρισμάτων I *Cor.* XII. 4. *Ita tandem ut cuilibet ut oportet credenti aliqua tunc data sit admirabilis facultos, quæ se non semper quidem sed data occasione explicaret. Hoc*

enim

enim significat Joëlis vaticinium, cum ait, ἐπὶ πᾶσαν σάρκα, *nempe* τῶν δούλων τοῦ θεοῦ, *Chrysostomus in Rom.* VIII. Διάφορα πᾶσι τοῖς τότε βαπτιζομένοις ἐδίδου χαρίσματα ὁ θεὸς, ἃ δὴ καὶ πνεύματα ἐκαλεῖτο. Quem tamen ſequi non auderem in ea Signorum Extenſione ad omnes & ſingulos credentes, quam ipſe ſic & tunc videtur ponere. Potius dixerim, locutionem Chriſti Indefinitam de Credentibus, absque ulla mentione *omnis*, eſſe particulariter intelligendam omnino de quibuſdam ſive multis credentium. Quod cum ſit prorſus neceſſarium reſpectu Temporum primorum & aliorum inſecutorum, neſcio cur non perinde teneamus reſpectu Perſonarum ſimul viventium & credentium. Dum id quidem nimis conquiſitum mihi videtur, quod donum quorundam particulare faciendi Signa omnibus tribuatur, propter arctam eorum communionem, & communem omnium uſum. Cum & longe magis placere poſſet, ſi univerſaliter hoc dictum eſſet omnino capiendum, quod Fides heic tunc determinate ſpectetur illa Miraculorum patrandorum, quæ tanquam ſpeciale donum neutiquam erat omnium vel & ſolorum ſalvandorum; nomine *credentium* heic ad σημεῖα ταῦτα reſtricto, ſive per conſtructionem ex parte, ſive & per ſolum rerum inter ſe nexum. Neque enim de eo dubitari poteſt, quin quotquot cum Dei dono ſingulari habuerint hanc Fidem ipſius verbo nixam, illi quoque Signa talia vere præſtiterint ad gloriam Chriſtianiſmi & Gentilium ac Judæorum confuſionem magnam.

Quorum primum nominatur Dæmoniorum Ejectio in Nomine Chriſti.

XXII. *Primum* tale *Signum* eſt; *Dæmonia ejicient*, credentes illi, & quidem *in meo nomine. Dæmoniorum Ejectio* ſupponit obſeſſionem hominum præcedentem per ea, qui hinc dicti *Dæmoniaci*; de quibus olim late diſputavimus contra *Beckerum Amſtelodamenſem EXERC. TEXT. XXIX. Parte I.* Quales qui ſtatuunt Morbo hoc aut illo gravi ſed Corporeo tantum laboraſſe, nec quidquam à Spiritu aliquo infernali paſſos eſſe, hi ex ſuo incredulo ingenio ſapientes, vere Euangelium ludibrio manifeſto exponunt aliis & habent ipſi, contra quos non eſt ut heic iterum diſputemus. Illa autem Dæmoniorum miſerrime homines obſidentium, iſto Chriſti magis quam alio tempore, *Ejectio*, quæ poteſtatem monſtrabat in hoſtes infernales magnam, uti facta fuerat à Domino ipſo ſua virtu-

te propria, *coll. Matt.* VIII. 16. 31. XII. 28. *Marc.* XVI. 9. *&c.* nec non à Discipulis per ejus vim *Luc.* X. 12. X. 1. 8. *&c.* ita & Christus eam promisit adhuc futuram à Credentibus, sed *in nomine suo*, seu ex ipsius Personæ annunciatæ & agnitæ autoritate, per ejus virtutem, & ad ejus gloriam, *coll. Act.* III. 6. 16. IV. 10. *&c.* de cujus Promissi impletione in Christianis multis dubitari nequit. Dum nimis profecto liberaliter heic scripsit *Grotius*; *Primo loco hoc donum ponit Marcus, quia communiter dabatur omnibus credentibus, quod verum esse etiam secuturum temporum historia evincit. Justinus M. Coll. c. Tryph.* καὶ νῦν ἡμεῖς οἱ πιστεύοντες ἐπὶ τὸν σταυρωθέντα ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου Ἰησοῦν κύριον ἡμῶν, τὰ δαιμόνια πάντα καὶ πνεύματα πονηρὰ ἐξορκίζοντες ὑποτασσόμενα ἔχομεν. *Et alibi*; οὐ καὶ τὸ τοῦ ὀνόματος ἰσχὺν καὶ τὰ δαιμόνια τρέμει, καὶ σήμερον ἐξορκιζόμενα κατὰ τοῦ ὀνόματος Ἰησοῦ Χριστοῦ *&c.* ὑποτάσσεται. *Ex quibus locis etiam Formulam in Exorcismis antiquitus usurpatam est discere. Irenæus Lib. II. &c. Origenes ad Celsum ait &c. Tertullianus Apol. &c. Minutius Felix &c. Origenes ad Celsum VII. &c. Lactantius &c. Cum vero multa etiam seriora secula plena sint testimoniis ejus rei, nescio qua ratione moti quidam id donum ad prima tantum tempora restringant, quibus ut uberiorem fuisse miraculorum copiam ad jacienda tanti ædificii fundamenta contra vim mundi facile concedo, ita cum illis exspirasse hanc Christi Promissionem cur credamus non video. Quare si quis nunc etiam Gentibus Christi ignaris, illis enim proprie miracula inserviunt* 1 *Cor.* XIV. 22. *Christum ita ut ipse annunciari voluit annunciet, promissionis vim duraturam non dubito. Sunt enim* ἀμεταμέλητα τοῦ Θεοῦ δῶρα. *Sed nos, cujus rei culpa est in nostra ignavia aut diffidentia, id solemus in Deum rejicere.* Scilicet Dæmoniorum Ejectionem primo inter Signa Extraordinaria loco nominavit Dominus; non quod illud Donum esset communius, nedum universale prorsus; sed quod hoc esset revera maximum, tanquam vim monstrans supra ipsos spiritus potentissimos. Nec minus quidquam voluit Paulus de Donis cum Vocatione ἀμεταμελήτοις loquens; quam Dona Miraculorum atque Ejectionis adeo Dæmoniorum durare per omnia Christianismi secula. Dum major in nobis indubie foret Culpa, per Miracula temere exspectata Deum tentare, atque homines alios juxta nos ipsos fallere,

quam

quam non credere extra Dei ſpecialem revelationem, illa nunc à nobis eſſe patranda. Ne quidem in illo caſu ſingulari, ad quem Chriſtus promiſſum ſuum non reſtrinxit, in quo Gentes Chriſti Ignaræ ad ejus fidem eſſent adducendæ. Neque nos aſſerere auſimus, omnes illos, qui apud Chriſtianos per prima ſecula ferebantur tam ſtupendo numero ab obſeſſione liberati, vere obſeſſos fuiſſe; nedum ut omnia aut plurima ſequiorum temporum figmenta Papiſtica pro veris hiſtoriis habeamus unquam, quæ ſi aliqua vera ipſi potius Sutanæ imputanda ad ſuperſtitionis & idololatriæ firmamentum.

XXIII. *Alterum Signum*, illuſtre etiam prorſus, ſequitur iſtud; *Linguis loquentur Novis.* Ergo *loquentur*, ſeu verba rationalia proferent ore ſuo & membris reliquis illuc cooperari ſolitis, inter quæ excellit ſane Lingua; imo loquentur ſeu proferent illa libere, clare, eleganter, conſtanter, prout fieri ſolet ex cordis abundantia *Matt.* XII. 34. *Pſal.* CXVI. 10. *&c.* Deo os aperiente & mutos faciente loqui, *coll. Exod.* IV. II. 12. *&c.* Et quid loquentur? Indubiè Deum & Divina, cum iis quæ ad hominum ſalutem faciunt, adeoque & Chriſtum cum ipſius gloria & gratia qui ſummam Euangelii conſtituit. Et ad quos loquentur? ac quo ſcopo? Generatim quidem ad Deum adorandum & glorificandum, & ad ſe ipſos erigendos atque excitandos, & ad hoſtes conterrendos atque conterendos; ſed heic ſpeciatim ad Homines alios inſtruendos atque convincendos ſi non convertendos, ad quod ex fraterna charitate omnes Chriſtiani, ſed ex officio inprimis Doctores obligantur & operantur, *coll. Matt.* X. 27. *Tit.* II. 15. I *Cor.* II. 6. 7. *&c.* Enimvero id quod heic potiſſimum ſpectatur, eſt iſte loquendi Modus, quod futurum eſſet ut loquerentur *linguis*, pluribus & tantum non omnibus neceſſariis vel utilibus, iisque *novis* ſimul. Aliena hinc eſt propria *linguarum* notio, *coll. Jac* III. 5. 6. *&c.* per quam ad loquelæ inſtrumentum illud ducimur; quod tamen in ſalvandis quoque innovatur, non quidem ſubſtantiæ ſed qualitatum & actionum reſpectu, cum aliis membris & mentis facultatibus. Sed *linguæ* heic ſunt dialecti, quibus eloquuntur diverſiſſimæ gentes omnes ſua cogitata, poſt antiquum & ſeverum Dei judicium apud Babelem, quod alias aſſeruimus & à torſionibus indecentiſſimis vin-

Alterum Linguarum Novarum Loquela.

 dica-

dicavimus *EXERC. TEXT. I. Parte VI. coll.* 1 *Cor.* XII. 10. *&c.* Et quæ dicuntur heic *novæ*; non absolute, respectu terræ totius, vel etiam cœli ipsius, quasi nunquam antea & nusquam auditæ; sed relate ad loquentes, qui illas antea non noverant, nec didicerant usu longiore & industria sua humana, alias appellatæ *aliæ*, sed communiter dictæ γένη γλωσσῶν, & γλῶσσαι simpliciter, addentibus sæpe Interpretibus epitheta *alienarum*, vel *peregrinarum.* Ut nihil aliud velit Christus, quam in majorem & faciliorem diffusionem Euangelii apud Gentes omnes dandum esse hoc Christianis, ut non una aut altera dialecto quam usu vel arte didicissent, sed omni necessaria & utili, loquerentur subito cum intellectu, ac si imo magis quam si illam omnem addidicissent ab hominibus; quo sic cum omnibus per orbem hominibus feliciter agere possent in rem Christianam. Quemadmodum hoc Donum Linguarum, concessum tempore Pentecostes Discipulis una cum symbolicis *Linguis quasi Ignis*, non scissis, sed *distributis* inter eos *Act.* II. 3. 4. (de quibus diximus *EXERC. TEXT. XXXVI. Parte II.*) dein etiam apud Christianos vere obtinuit, & quam maxime celebratum fuit *Act.* X. 46. XIX. 6. 1 *Cor.* XII. 10. 30. XIV. 2. *&c.* Prout est illud vere magnum & admirabile, ad mentem æque quam ad corpus spectans; & hinc forte præpositum duobus aliis quæ sequuntur, quæque ad corpus solum fere pertinent. Dum *Grotius novas* recte dicens linguas, *quibus quisque loqui non soleret*, aliud suggerit; *Hoc quoque donum latissime patuit. Non enim Apostolis tantum & Euangelistis, sed aliis etiam multis credentibus*, (non ergo omnibus) *fuit concessum, ut videre est Act.* X. 46. *&* XIX. 6. *& ex Epistola ad Corinthios.* Dum tamen de Dono hoc tanquam aliis communiori nihil magnopere nobis constat. Quod non fuisse perpetuum seu permanens in iis qui illud habebant, sed ad momenta loquelæ actualis certa quædam unice restrictum, ursit quidem magnopere *Ill. Salmasius*, sed male & invalide, uti & nos ostendimus *loc. cit.* quamquam singularem Dei concursum semper in hoc dono fuisse necessarium minime negemus.

Tertium fstud, Serpentes tollent, & si

XXIV. *Tertium Signum* in credentibus secuturum constituitur per ipsorum Vim & Tutam adversus maxime noxia Securitatem *vers.* 18. *Serpentes tollent, & si quid mortiferum biberint,*

berint, *nequaquam eos lædet*. In *ferpentibus*, animalibus noxiis humano generi inde à primo Lapfu Paradifiaco, per morfum & venenum fuum, & quidem diverfiffimi generis, (ὄφεων καὶ σκορπίων mentio fit *Luc.* x. 19.) intelligere fynecdochice licet quævis etiam alia rapacia & deglutientia five in terra five in aqua five in aere reperta, *coll. Pfal.* xci. 13. *Jef.* xi. 6–8. *&c.* Et hos *tollere*, (ἐν ταῖς χερσὶν, *in manibus* additum effe *in quodam Codice MS.* monuit *Beza*,) poffet effe eos, vel *auferre* de locis fuis, vel *occidere* & conterere, ut nocere amplius non poffent, five vi reali adhibita, five etiam maledictione orali. Sed familiarius eft hoc verbum exponere de Apprehenfione per manum, five fortuita tantum, qualis agnofci poteft in Paulo, quando *vipera* ἐκ τῆς θέρμης ἐξελθοῦσα καθῆψε τῆς χειρὸς αὐτοῦ *Act.* xxviii. 3. *&c.* five etiam deftinata ad eorum contemptum manifeftum, cum irritationis quadam fpecie, quæ tamen abfit ab omni tentatione Dei atque animi levitate vana ac temeraria. Dum fenfum hujus verbi futuri, non præceptivum aut prædicativum fed conditionalem, ac fi dictum effet *fi ferpentes fuftulerint*, arguit heic manifefte fatis fequens membrum, &, non *bibent*, forte vel ftudiofe, fed, *fi quod mortiferum biberint*, improvido potu vel nefarie iis propinatum ab aliis, etiam perfecutoribus, unde mors forte vel certe fequatur, vel ferius vel potiffimum ocyus, non utique per oftentationem ineptam & impiam. Scilicet dum ex veneno fic haufto, non minus quam à Serpentum Morfu, erat alias exfpectanda Mors, cum refpectu ad utrumque illud fubjicitur *nequaquam*, vel hoc vel illud, *eos lædet*, ullum malum vel minimum adferendo; tantum abeft, ut mors inde fit confecutura in eis. Ad cujus rei, neutiquam fane univerfalis vel perpetuæ, implementum merito confertur exemplum Pauli ex *Act.* xxviii. 4–6. qui ἀποτινάξας τὸ θηρίον εἰς τὸ πῦρ ἔπαθεν οὐδὲν κακὸν, unde fuit, quod Barbari cum fruftra exfpectaffent intumefcentiam & mortem celerrimam Pauli, videntes μηδὲν ἄτοπον εἰς αὐτὸν γινόμενον, μεταβαλλόμενοι dicerent illum effe Deum. Dum non minus forte conferri meretur ipfius Pauli θηριομαχία alia Ephefina ex 1 *Cor.* xv. 32. de qua prolixius diximus *EXERC. TEXT. XLVII. Parte V.* Dumque ad alterum cicutæ vel veneni alterius bibendi cafum fcripfit *Grotius*; *Quod*

quod mortiferum biberint, nequaquam eos lædet.

quidem de Johanne Apostolo referunt, de Barsaba Eusebius ex Papia, de Victore milite Cilice Martyrologium Adonis ad pridie Eidus Maii, de Sabino Canusino Episcopo Gregorius Turonensis, de aliis alii. Sed & Thalmudistæ cognatum quendam Josuæ filii Levi, cum venenum bibisset, pronunciato Jesu nomine convaluisse narrant.

Quartum tandem & hoc, super Ægros manus imponent, & bene habebunt.

XXV. Tandem adhuc *Signorum* horum *Quartum* genus additur, Sanationis illud; *Super ægros manus imponent & bene habebunt.* Nullum heic discrimen *ægrorum*, seu ἀῤῥώϛων, quoad morbi vel speciem vel gradum vel durationem, ut heic subintelligi possit illud ᾧ δήποτε κατείχοντο νοσήματι, vel etiam ægrorum numerum; dum nemo id intelligat tamen apte de omnibus & singulis illis sine ulla exceptione, quod de quibusdam talibus est dictum. *Super* ægros, tales quosdam & multos, *manus imponent*, ut in benedictionibus antiquitus fieri solebat, ad auxilii Divini implorationem. Quod heic oppositum debet credi, non verbis omnibus, quasi his nullis fuisset utendum; neque aliis quibusvis gestibus & ritibus magis aut minus ordinariis, quasi hi omnes plane exulare debuissent; sed Remediis quibuscunque, non jam dicam magicis aut superstitiosis quæ per se illicita, sed physicis, per quæ sanitas ab hominibus restitui solet communiter, sive citius sive serius, si rite & recte adhibeantur. Et ad illam Manuum Impositionem factam, *bene habituri* erant ægri, & certo & cito, ad majorem Dei & Christi gloriam, restituta feliciter sanitate, & pulsa ægritudine. Quod Donum eo modo à Paulo exercitum *Act.* XXVIII. 8. cum ad patrem Publii febribus ac dysenteria laborantem ingressus precatusque *impositis illi manibus eum sanavit*, accedente hinc & sanata similiter reliqua infirmorum turba *vers.* 9. & quod communiter nominatum cum aliis 1 *Cor.* XII. 9. 28 30. etiam concessum & exercitum fuerat in Christi nomine ab Apostolis ante ejus mortem *Matt.* X. 18. *Marc.* VI. 13. *Luc.* IX. 1. 6. X. 9. *&c.* uti dein cum effectu adhibitum *Act.* IV. 14. V. 16. VIII. 7. XXVIII. 9. quin & commendatum ut exerceretur *Jac.* V. 14. 15. ἀσθενεῖ τις ἐν ὑμῖν προσκαλεσάσθω τοὺς πρεσβυτέρους τῆς ἐκκλησίας, καὶ προσευξάσθωσαν ἐπ' αὐτὸν ἀλείψοντες αὐτὸν ἐλαίῳ ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ κυρίου, καὶ ἡ εὐχὴ τῆς πίστεως σώσει τὸν κάμνοντα, καὶ ἐγερεῖ αὐτὸν ὁ κύριος *&c.* ubi

tamen nulla fit mentio Impositionis manuum, sed pro hac substituitur *Unctio in oleo in nomini Domini*, ante mortem quoque facta. Ex quo textu, olim à nobis plenius tractato *EXERC. TEXT. XLV. Parte I.* conclusit heic *Grotius*; *Donum sanationum videri communiter fere concessum omnibus qui regimen Ecclesiæ acceperant, nam manuum impositio visibile signum est precationis cujus Jacobus meminit.* Quod tamen inde minus necessario colligas, & nondum credentibus omnibus donum hoc commune faceret. Egregie nobis heic placet Commentarius *Franc. Lucæ Brugensis* in variis membris suis; *Hac ceremonia, manuum inquam impositione, plerumque usus est Christus in sanandis ægrotis, vid. Luc.* IV. 40. *nec tamen hanc præscribit ut necessariam, nam sicut ipse frequenter solo jussu morbos fugavit, ita & ejus Discipuli in nomine ipsius; & quid dico jussu? etiam umbra præsentiæ suæ, & absentes sudariis suis Act.* V. 25. XIX. 12. *ut Christus fimbria vestis suæ Matt.* IX. 20. XIV. 36. *Nec enim Christi mens est omnem hic modum exprimere, quo miracula edenda sint, ut nec omnia miracula enumerare, & ne maxima quidem, ubi enim mortuorum Suscitatio cujus exemplum extat Act.* IX. 10. *sed quædam magis crebra futura recensere ex multis. Per dicta Signa, inquit Euthymius, etiam ea innuit quæ prætermissa sunt, dixit enim in præcedentibus, quod omnia possibilia sunt credenti. Nimirum ut liberalis ac magnificus promissor plus præstitit Jesus quam promiserat. Verum non armavit suos facultate edendi terrifica miracula, quibus mundo terrorem incuterent, sed utilia dumtaxat atque benefica qualia ipse prior ediderat, ita ut non severitate sed beneficentia mundum sibi conciliarent, & utilibus miraculis testarentur salutem quam Euangelium humano generi adferret. Quod postremum est, non promittit hic Christus singulis fidelibus, quibus danda est gratia Signorum, donandum ut omnia jam recensita Signa queant edere, sed quod unum fidelium hoc Signorum genus, alium aliud esset secuturum, quamquam Apostolis datum fuisse videatur, ut omnia possent. Testatur Paulus, divisiones esse gratiarum, & alii quidem per Spiritum S. dari gratiam sanitatum, alii vero operationem virtutum, alii prophetiam, alii genera linguarum, nec omnes gratiam habere curationum, aut prophetare, aut linguis loqui &c. Cæterum ipsi corpori Christianæ Ecclesiæ omnia promittuntur,*

sed

ſed ita ut per unum membrorum ſuorum hoc poſſit, per aliud aliud.

Quæ promiſſa non debent pro Abſolutis & plane Univerſalibus haberi.

XXVI. Ita per ampliſſimum hoc promiſſum docet nos *Marcus*, quod ita cum ſuis eſſet ad finem ſeculi uſque futurus Dominus, reſpectu gratiæ neceſſariæ ad ipſorum ſalutem & Miniſterii ſucceſſum; ut exigente illud Chriſtianiſmi traditione apud Gentiles & Judæos prima, & promotione majori, etiam Signa Extraordinaria adderet ad ſatis longum tempus, ſed vix certe à nobis determinandum, propter mille fabulas ab ævo hiſtoriæ heic mixtas. Neque enim hoc dixit Chriſtus, quod iſta Signa ſint ſecutura credentes omnes, niſi ſenſu antea dato, nedum ſecutura ſemper per omnia ſecula, poſtquam Euangelium ſic ſatis Gentilibus & Judæis per antiqua illa ſigna confirmatum foret, docente id palam eventu. Dum lubens concedo, ut ſigna in omnibus urgeantur hæc ſecutura, ſenſu hoc vel illo allegorico ſeu myſtico. Quem ad modum certum eſt; Credentes omnes, ex ſe primum, dein ex aliis, ejicere affectus & operationes perverſas malorum ſpirituum, per nomen Jeſu, *coll.* 2 *Tim.* II. 19. ἀποστήτω ἀπὸ ἀδικίας πᾶς ὁ ὀνομάζων τὸ ὄνομα Χριστοῦ &c. Credentes deinde loqui prorſus, ſed alia & aliter quam ſolebant ante ſuam innovationem, *coll. Jac.* II. 12. οὕτω λαλεῖτε καὶ οὕτω ποιεῖτε ὡς διὰ νόμου ἐλευθερίας μέλλοντες κρίνεσθαι; Credentes porro, nec ab Infernali Serpente, nec ab ejus veneno mortifero ſibi habere metuendum, contra quem & quod ex adverſo ipſis datur gloriari, *coll. Rom.* VIII. 28. 38. &c. οἴδαμεν δὲ ὅτι τοῖς ἀγαπῶσι τὸν θεὸν πάντα συνεργεῖ εἰς ἀγαθὸν, τοῖς κατὰ πρόθεσιν κλητοῖς οὖσιν &c. πέπεισμαι γὰρ, ὅτι οὔτε ζωὴ, οὔτε ἄγγελοι οὔτε ἀρχαὶ οὔτε δυνάμεις, οὔτε ἐνεστῶτα οὔτε μέλλοντα, οὔτε ὕψωμα οὔτε βάθος, οὔτε τις κτίσις ἑτέρα δυνήσεται ἡμᾶς χωρίσαι ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ θεοῦ τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν; Credentes tandem per imploratum manibus ſublatis Dei auxilium cœleſte ſanare ſua & aliorum fratrum corda confracta, vulnera & ulcera fœda peccati, omneſque ægritudines hinc contractas, *coll. Luc.* XXII. 32. καὶ σύ ποτε ἐπιστρέψας στήριξον τοὺς ἀδελφούς σου, &c. In quales gloſſas nos etiam heic duxit *Grotius*; *Notandum autem eſt, omnia hæc* σημεῖα *non per ſe tantum eſſe benefica, ſed & expreſſas in ſe continere imagines eorum beneficiorum, quæ animis per Euangelium contingunt.* Et

quæ

quæ mihi multum placent præ illis quæ paulo antea ſcripſerat Vir Cel. nondum exſpiraſſe hanc Chriſti Promiſſionem ad literam intellectam, unde & hodieque Miracula à nobis exſpectari queant per eandem promiſſionem. Ex quibus heic ſapuiſſe, ne dicam deſipuiſſe, obſervo *Cl. Vitringa in Orat. de Imped. Chriſtianiſmi, habita A.* 1691. quando *deplorat Defectum præclari illius Religionis Chriſtianæ Ornamenti, ejusque propagandæ Inſtrumenti, Doni Miraculorum. Quem non tam mutato curſui Divinæ providentiæ, quam noſtris Vitiis, & præſertim quidem Languori Fidei noſtræ adſcribit.* Quæ verba quorſum tendere queant, nunc non inquiram plenius; longe potius in præſenti dudum Eccleſiæ Statu ab illa Miraculorum patrandorum Fide avocans, ubi nulla ſunt eorum exſpectandorum fundamenta ſolida, quam de Fidei illius Languore conquerens, & homines ad eam impellens, quæ in grave damnum & ludibrium publicum Eccleſiæ facile exiret; ad exemplum illuſionum *Fanaticarum* inter Chriſtianos, & Dæmoniacarum apud Judæos, qualis illa ſub Theodoſio Juniore apud *Socratem* & alios, per Moſen Cretenſem Exſiccatum Mare cum innumeris ſuorum tranſiturum in Palæſtinam, ſed irrito & flebili conatu. Imo ne facere quidem ego poſſum cum *Doct. Voſſio*, quando *non dubitat, quin hodieque iis qui Gentibus Chriſti neſciis prædicare volent Euangelium paratus ſit Chriſtus idem donum Miraculorum impertiri.*

XXVII. Atque ſic ad finem perducta hac Chriſti Apparitione ſolenni in Galilæo Monte, quod expreſſe habet *Matthæus*, miror valde, quo pacto potuerit *Beza* ſcribere *ad verſ.* 17. *omnino hanc eandem illam eſſe hiſtoriam, ſive tempus, ſive locum, ſive Chriſti verba quaſi diſcedentis ſpectes, atque illa quam poſtremam narrat Lucas* XXIV. 20. *& Act.* I. 4. Eſt enim clarum, illa Lucæ ſpectare ad Urbem Jeruſalem ejusque viciniam proximam, non ad Montem Galilæum valde inde diſſitum. Nec ſemper diſſimilia, ſed potius ſimilia, poſt Reſurrectionem quandoque dixit, ut ea Diſcipulis tanto magis & paulatim latius inculcaret. Quin nec tantam ſimilitudinem verborum heic reperio cum iis, quæ *Lucas* habet apud Ultimam Chriſti Apparitionem Jeroſolymitanam. Et quod ad *Tempus* attinet, non habet quidem *Matthæus* aliam aliquam poſt hanc,

De Loco & Tempore hujus Apparitionis Chriſti pauca adhuc adduntur.

Xx de

de Aſcenſione ipſa quoque tacens juxta Johannem; ſed expreſſiſſime ponit Paulus, poſt Viſionem illam quæ plus quam Quingentis Fratribus ſimul contigit, (utique in Monte Galilææ ſecundum ante dicta,) aliam, non modo unam ſingularem factam Jacobo, de qua diximus *Cap. VIII.* ſed & alteram communem τοῖς ἀποςόλοις πᾶσιν *Apoſtolis omnibus* 1 *Cor.* xv. 7. ante Aſcenſionem ſuam longe verius quam poſt eam. Unde rerum geſtarum Ordo Apparitionem hanc omnino conſtituere jubet, poſt eas quæ Diſcipulis pluribus ſimul contigerunt, non modo in Jeruſalem bis uno & altero Die Primo Septimanæ, ſed & apud Mare Tiberiados, quæ expreſſe Tertia dicitur *Joh.* xxi. 14. & quas tres Paulus ſpectavit ſimul aptiſſimè in illis, εἶτα τοῖς δώδεκα, proxime ſeu ante ſeu potius poſt illud quod Jacobo ſingulatim contigit *verſ.* 7. Id vero neutiquam determinare licet, quot Dies interceſſerint inter Apparitionem ad Mare & hanc in Galilæo Monte ab anteriori, vel etiam inter hanc & Jeroſolymitanam cum Aſcenſione junctam à poſteriori parte; nedum ut Horam Diei nominare poſſimus certam, matutinam vel veſpertinam, cum nulla heic indicia perinde, ut apud Mare & Jeroſolymis primo Reſurrectionis Die, occurrant. Dum hoc tamen agit *Doct. Ligtfootus ad Act.* 1.4. ut monſtret, Apparitionem hanc contigiſſe in *Secundo Die Paras Pentecoſtalis*, ſeu Decimo & Tertio ante Pentecoſten, qui fuerit *Dominicus*, unde ad mandatum Chriſti Jeroſolymam tendentes illic intra proximum triduum appulerint.

Certitudo Reſurrectionis Chriſti ex hac Apparitione ejus potiſſimum conſtare debet.

XXVIII. Interim vide & attende cum pietate decenti hanc Redivivi Domini Apparitionem omnium Illuſtriſſimam, ut in eum cum certitudine immota & fiducia plena credas ad ſalutem. Hæc nempe eſt Apparitio, ſæpius ab ipſo Domino immediate & mediate promiſſa antequam contingeret, quam decebat impleri & implevit validiſſime. Hæc eſt Apparitio, ad quam omnes undique Diſcipuli & Fratres juxta Apoſtolos confluxerunt, tam ſuperſtites jam tum quam beatè mortui, ut viderent ipſi ab aliis narrata & promiſſa, & ſic per orbem ea firmarent ſimul. Hæc eſt Apparitio, facta loco deſignato antea ipſiſſimo, & tempore oportuniſſimo. Hæc eſt Apparitio, quæ ab omni dubitatione maximam Multitudinem li-

liberavit, & ipsum adorare religiosissime coëgit; cæteris paucis merito notatis propter inexcusabilem non tam incredulitatem quam Dubitationem ipsam. Hæc est Apparitio, in qua Visus Jesus simul se audiri fecit voce clara, qua & Majestatem suam proclamaret, & Ministros Ecclesiæ suæ pro autoritate sua suprema ordinaret, instrueretque de Munere decenter exsequendo, & Promissa amplissima ac duratura ipsis faceret, & Miraculorum Donum stupendum addiceret. Hæc est adeo Apparitio, quæ nihil dubii relinquit attendenti de Resurrectione vera Apparentis, quam hinc prædicarunt constanter illi qui viderunt & audiverunt Discipuli, & prædicantes admisit cum fide Orbis Christianus.

CAPUT DECIMUM QUINTUM.

Quo Ultima Christi Redivivi Apparitio apud ejus Ascensionem explicatur.

Post ista gesta in Monte Galilææ Constituto Christum non mox & directe ascendisse in Cœlum, sed se denuo Discipulis suis præcipuis, qui omnium præ aliis forent Testes, stitisse præsentem ut his solennius valediceret, monuit clare Paulus, per illud 1 *Cor.* XV. 7. εἶτα τοῖς ἀποστόλοις πᾶσιν, scil. ὤφθη, *postea Apostolis omnibus visus est.* Et ponit item *Lucas Cap.* XXIV. 50. *Eduxit autem eos foras in Bethaniam, & attollens manus suas benedixit eis.* Sed & exponit latius idem *Act.* I. 4.—8. narrans heic I. Quid *Christus* tum *fecerit & dixerit vers.* 4. 5. II. Quid ad hæc *isti Dominum rogaverint vers.* 6. III. Et quid *illis Dominus responderit vers.* 7. 8. Ad quæ ex *Euangelio* accedit *Benedictio* Dominica in eos. Ultimæ Apparitionis Christi apud Discipulos Analysis ex Luca.

II. Ergo Personæ, quibus hæc Apparitio Christi Redivivi postrema contigit, fuerunt ex testimonio Pauli *Apostoli omnes.* Quomodo loquens ille, postquam antea *Duodecim illos* jam nominasset *vers.* 5. manifestam sic fecit oppositionem, non modo adversus unum ex illis *Jacobum*, de quo proxime egerat *vers.* 7. sed & adversus *plusquam Quingentos Fratres,* Quæ contigit Apostolis omnibus, secundum Pauli phrasin.

qui etiam præcesserunt *vers.* 6. adeoque ponit hunc Ultimum Eventum contigisse non Uni Apostolo, neque Quingentorum Multitudini, sed Apostolis tum omnibus tum & solis. Sicuti & hi intimæ admissionis Discipuli nominibus suis expressi leguntur ad reditum ab Ascendentis Christi Conspectu *Act.* I. 13. *Petrus & Jacobus, & Johannes & Andreas, Philippus & Thomas, Bartholomæus & Matthæus, Jacobus Alphæi & Simon Zelotes, & Judas Jacobi*; qui eidem numerantur quamquam cum aliquo ordinis imo & nominis discrimine *Matt.* x. 2–4. addito etiam Juda proditore, qui jam Apostolatu fœde exciderat, & nullum ante Domini Ascensionem Successorem adhuc nactus erat. Sed an non etiam *Apostoli omnes* videntur à Paulo opponi adversus *Duodecim illos?* Id equidem necessum vix esse putem ut dicamus; quando eosdem potuit designare Paulus illo nomine Numeri Ordinarii, cum prius aliquod gestum de iis narraret, & altero nomine Muneris ipsius, cum posterius aliquod factum traderet, sublata omni difficultatis vel minimæ specie, si posteriori loco subintelligas *iterum*, quod ex narrationis filo est satis necessarium. Si tamen urgeas istam oppositionem, conjiciam, quod quando *Duodecim illos* nominavit antea Paulus non ita fuerint præsentes Apostoli *omnes*, quam nunc erant ultima vice, hinc addito hoc syncotegoremate nunc tantum; neque enim in prima visione Jerosolymitana apud Apostolos præsens erat Thomas, neque in tertia Tiberiensi plures alii, & forte à secunda Jerosolymitana pro Thoma præsente tunc abfuit alius quispiam eorum. Quod mihi quidem fit longe verisimilius, quam ut post mentionem plus quam Quingentorum Fratrum, nunc & Apostolos latissime intelligamus de omnibus Christi Discipulis LXX. vel pluribus. Quo pacto apud *Doct. Estium* lego; *Non dicit, Undecim aut Duodecim, sicut supra, sed omnibus Apostolis. Quo nomine etiam alios quosdam extra Duodecim illos Scriptura subinde comprehendit. Chrysostomus & Theophylactus ad LXX Discipulos extendunt, quod & Cajetano placet. Eadem fere sententia est Hieronymi, scribentis ad Fabiol. Mans. VI. Differens enim de LXX Christi Discipulis per LXX Palmas significatis ita subjungit; de quibus & Paulus refert, quod apparuerit Dominus primum Undecim, deinde Apostolis omnibus, alios*

volens

volens intelligi primos, & alios secundos Christi Discipulos. Sic ille, subindicans solos LXX Discipulos hoc loco significatos esse, cum verius sit, uti alii sentiunt, hic etiam primi ordinis Apostolos comprehendi. Quando recte pergit ille; *Est autem sermo, non de Manifestatione facta in monte Galilaeae, &c. nam de ea tertio loco dictum est, sed de postrema, quae facta fuit ipso die Dominicae Ascensionis, sive Hierosolymis, sive in monte Oliveti, quae duae pro una supputantur propter continuationem, quia sicut ait Lucas duxit eos foras in Bethaniam, i. e. ex Hierosolymis ad montem Oliveti, in cujus latere Bethania sita erat.* Sed & temere denuo subjicit; *Multos autem illic adfuisse praeter Undecim Apostolos, satis colligitur ex historia Act. 1. &c.*

III. Quod his *Apostolis*, sic etiam dictis *Act.* 1. 2. omnibus contigit, secundum Pauli phrasin generalem, est quod Dominus Redivivus illis *Visus sit*, ὤφθη, seu apparuerit palam, secundum Apparitionum priorum modum. Dum paulo specialius est illud *Lucae*, quod fuerit μετ' αὐτῶν *cum eis*, Apostolis, συναλιζόμενος, ita ut & *eduxerit eos foras in Bethaniam.* De verbo συναλίζεσθαι non desunt heic criticae observationes, etiam ex occasione *Vulgati*, id reddentis per *convesci. Pro quo nonnulli scribendum censuerunt, conversans, sed perperam,* inquit *Beza*; *Nam & Syrus Interpres & Arabs* τὸ ζυναλίζεσθαι *putarunt idem valere atque* συνεσθίειν, *i. e. una cibum capere, quod Christum à resurrectione semel atque iterum fecisse Lucas & Joannes testantur, quoniam* ἁλῶν *i. e. salis nomine Graeci mutuum quoque convictum interdum significant. Sed non puto apud ullum Scriptorem extare hujus significationis verbi* συναλίζειν *exemplum, utpote quod non ab* ἅλις *sed ab* ἁλιὰ *deducatur, quod aggregatum coetum apud idoneos scriptores ac praesertim Herodotum significat. Erasmus, Conversans, non satis recte; non enim hac periodo declaratur quid egerit Christus, ut fidem suae resurrectionis faceret quadraginta illis diebus, sed quid egerit cum Apostolis, cum jamjam esset, fide resurrectionis suae abunde facta, in coelum ascensurus. Quidam legunt,* συναυλιζόμενος, (per Librarii culpam secundum *Camerarium*,) *quod declarat eodem uti hospitio, sive contubernalem esse, ac proinde eadem ratione atque prius illud refellitur, nisi accipi velimus pro sub unum veluti tectum convenire, quae significatio nostram interpretationem confirmat. Augustinus*

A quibus visus est, ita ut fuerit cum eis συναλιζόμενος.

 adv.

adv. Felicem Manich. hunc locum citans vertit, *converſatus*. Convertit autem *Beza* ipſe, *cum illis conveniens*, atque annotavit; *Verbum* συναλίζεσθαι *ab activo* συναλίζειν *deductum idem valere atque* συναθροίζεσθαι, *& quidem paſſive acceptum ex perpetuo Græcorum ſcriptorum uſu ſatis omnibus Græcæ linguæ peritis conſtare arbitror, & ex eo quoque liquere poteſt quod nullum Caſum habeat adjunctum, ut ſignificatione Media nullo modo accipi queat. Recte igitur illud Neutro Abſoluto converſum eſt, cui alterum Neutro-Paſſivum Latine vix ac ne vix quidem opponi poſſit, & plena eſt ſententia. Chriſtus enim poſtquam quadraginta totos dies Apoſtolis in Galilæa diſperſis, nec facile abſque expreſſo mandato in urbem Chriſti ſanguine adhuc madentem reverſuris, ſubinde occurrens fidem ſuæ reſurrectionis feciſſet, illos volens habere ſuæ aſſcenſionis teſtes, idque re ipſa præſtare quod per Prophetas prædictum fuerat, inchoandum vid. exhibiti Meſſiæ præconium ab Hieroſolymis, illos ibidem coactos hac quam nunc recitat Lucas extrema concione dignatus eſt.* Iterum *Schmidius* improbat, quod *Beza inſerat* μετ' ἀυτῶν, (quod ſive adſit ſive abſit, nihil intereſt, propter ſequens ἀυτοῖς non minus facile referendum ad τὸ συναλιζόμενος quam ad παρήγγειλεν,) *quod tamen neque in tribus Eraſmi, neque in Baſileenſi, neque in Tigurina, neque in Stephani, neque in Caſauboni editione reperitur.* Atque ipſe vertens, *congregans eos*, ſcripſit; *Ab ὁ ἅλς ſal derivatum ἁλίζω eſt ſalio, ſale condio, unde* συναλίζειν, *vel in medio* συναλίζεσθαι, *unà ſale condire, quod huic loco minime quadraret. Verius ergo ab adverbio* ἅλις, *ſatis, abunde, item confertim, coacervatim, Iliad. γ.* περὶ δὲ τρωαὶ ἅλις ἦσαν *&c. Inde* ἁλία *congregatio apud Herodotum,* ἁλίζω *congrego, &* συναλίζω *in unum congrego. Herodotus Clio. &c. Et Xenophon Lib. I.* Παιδ. *Rurſus Herodotus. Clio,* οὕτω μὲν δὴ συναλίζοντο, *&c.* In quam rem latius ex Scriptoribus monſtrandam quoque excurrit *Camerarius*, paſſivum tamen heic verbi ſenſum urgens; quem ille non ad unicum actum refert, ſed ad id quod Diebus Quadraginta ſolitus erat agere. Enimvero, ſicuti nulla eſt ratio heic legendi, vel συναυλιζόμενος, vel συναλισκόμενος, vel συναλισγόμενος, qualia apud *Job. Millium* reperio; ita ſenſus ille *conveniendi* vel *congregandi*, active vel paſſive aut neutraliter, heic ſatis aptus eſt. Atque hoc plane credo velle *Lucam*, quod Dominus

una

una *cum illis*, Apostolis suis, *convenerit*, sive *congregatus fuerit*, non jam per plures vices successivas, sed etiam hac ultima post alias; sive sine condictione aliqua antecedente, sive ex ea potius facta à Domino, forte etiam cum scopi sui additione, ne quisquam ex Undecim abesset. Ubi autem fuerit habitus hic conventus, non est expresse additum, sed ex sequelis videtur liquere, æque quam Tempus ejus; si quidem illo eodem die ascendit Dominus, in vicinia Jerosolymæ, quam urbem ille relinqui à Discipulis nondum voluit, hinc etiam à monte Oliveti eandem mox repetentibus. Ubi prætermittere non decet quæ heic scripsit *Cel. Ligtfootus*, post recte agnitam *Congregandi* notionem in verbo συναλίζεσθαι; *Quærimus de Loco & Tempore, ubi & quando hæc acta & dicta &c. Christus post resurrectionem Discipulis nunquam apparuit nisi ex inopinato & non exspectatus, excepta tantum Apparitione ejus in monte Galilææ, ubi conventionem ipse indixerat constitueratque. Huc ergo verba quæ tractamus retulerim, ut* συναλιζόμενος μετ' αὐτῶν *hoc denotet, congregatus cum iis in monte Galilææ, ubi ipse conventionem indixerat. Nec obstat illud quod dicitur,* Ἱεροσολύμων μὴ χωρίζεσθαι, *ac si jam essent Hierosolymis; cum & verba proxime sequentia* οἱ μὲν οὖν συνελθόντες *verf. 6. conventum eorum isto in loco indicent, & verba* παρήγγειλεν αὐτοῖς *&c. optime sumi possint, jussit ut concedant illico Hierosolymas, nec inde discedant. Opinamur igitur, hæc acta & dicta esse in Monte Galilææ, ubi coactos credimus Quingentos Fratres, idque appropinquante jam tempore Ascensionis ejus. Nam ipsa suadet ratio, eos non tardasse reditum suum ad urbem, cum ille eos illuc amandasset, nec illum eos illuc amandasse, nisi cum appropinquaret jam tempus, quo ille eos ibi conventurus erat. Et cum addat, & eodem loco & sermone,* οὐ μετὰ πολλὰς ταύτας ἡμέρας *verf. 5. necesse est ut vox* ταύτας *vim suam retineat, nam non additur frustra, & respicere videtur dies adhuc intercursuros ad Pentecosten.* Differens tum porro de *Paras Paschatis*, & *Pentecostes*, & *Scenopegiæ*, per spatium quindecim dierum ante festa illa. Quæ si lectoribus placuerint non est cur nos opponamus multum, dum res ipsa videtur omnino esse vera, quod ex Domini jussu aliquo in Galilæa, vel saltem anteriori, Apostoli iverint Jerosolyma, ubi eos convenerit Dominus deinde.

Nec

Nec male *Ligtfootus*; *Inde ille eos amandat ad Hierosolymam, in quam urbem sanguine Domini sui jam cruentatam parum animi forsan illis redeundi, absque speciali aliquo mandato; & putasne eos Festum Pentecostes celebraturos, vel etiam adfuturos isthoc loci, nisi jubente Magistro?* Tantum, cum in hoc præsenti textu non feratur Christus dixisse, ut abirent in Jerusalem, sed potius ut à Jerusalem non recederent, qui nec deinde demum in Jerusalem ivisse feruntur *vers.* 6. hinc facilius omnia fluunt, si hanc Congregationem, utique ex Condictione factam æque quam illam in Monte Galilææ, agnoscamus contigisse in Jerusalem, ita ordinante Domino, & exigente etiam Festi Pentecostalis appropinquatione majori idem simul.

Eosque eduxerit foras usque in Bethaniam.

IV. Non mansit autem Christus cum Apostolis suis, quibus se præsentem stitit, in urbe Jerusalem, aut illic ab eis ablatus est, sed & ἐξήγαγε ἀυτὸς ἔξω ἕως εἰς βηθανίαν, *Luc.* XXIV. 50. sicuti & post Christi Ascensionem de Apostolis scribitur *Act.* I. 12. τότε ὑπέστρεψαν εἰς ἱερουσαλὴμ ἀπὸ ὄρους τοῦ καλουμένου ἐλαιῶνος, ὅ ἐστιν ἐγγὺς ἱερουσαλὴμ σαββάτου ἔχον ὁδόν. Ergo hoc est secundum, quod *illos*, solos & omnes, *foras*, ἔξω, seu extra Domum Conventus, & Urbem quoque Jerusalem, in quam dehinc mox *redierunt Act.* I. 12. minime autem aliam aliquam incertam Galilææ urbem, de qua nullus plane heic est cogitandi locus, (etiamsi hoc ipse etiam inculcaverit *Vossius*, *non videns cur Hierosolymis potius quam è Galilæa ad Olivarum Montem eductos credamus*, & temere ponens, *Jesum postquam se exhibuerat Discipulis in Galilæa bos dici eduxisse foras in Bethaniam*, quod nusquam legitur sed & legi posset sine immediatæ successionis significatione,) *eduxerit*, non solo jussu oris sui, sed & exemplo pedum suorum, minus tamen visus ab aliis hominibus per causas complures facile conjiciendas, haud illubenter aut trepide sequentes, non modo versus sed & *usque in Bethaniam*, locum Jerosolymis satis propinquum & ex Euangelica historia notum juxta Bethphage illi junctum πρὸς τὸ ὄρος τῶν ἐλαιῶν, *Marc.* XI. I. *Luc.* XIX. 29. Bethania vero cum distitisse feratur à Jerusalem *Quindecim Stadia Joh.* XI. 18. dum reversi à Monte Oliveti ut loco Dominicæ Ascensionis Apostoli tantum habuerunt absolvendum *Iter Sabbati*, quod vel quinque vel septem stadiorum fuisse dicitur, hinc surgit ma-

magnum illud dubium, quod *Ligtfootum* exclamare fecit, *quotnam hic emergunt ſcrupuli!* Sed hi & facile & varie tolluntur, ſecundum dicta olim à nobis latius *EXERC. TEXT. XLI. Parte IV.* quæ non eſt ut heic prolixe repetamus modo. Potuit nempe, inter alia, Mons Oliveti, reſpectu primæ Altitudinis notabilis verſus urbem ab hac diſtare tantum ad Iter Sabbati, ſuper quem longius Diſcipulos eduxerit tamen Dominus. Potuit Dominus deinde ſuos educere in Bethaniam, ſed & inde cum eis regredi in locum propiorem Aſcenſionis. Sed inprimis diſtingui poteſt & debet *Bethania*, Vicus hominum cohabitantium longius ab Urbe diſſitus, à Terræ tractu montano ad illum vicum ſpectante qualicunque modo, ſive ille à Vico ſive Vicus ab illo fuerit denominatus. Utique cum quæreret Chriſtus, inſciis jam ſeu conſciis Diſcipulis, locum magis ſolitarium & patulum, quam habitatum & concluſum, non videtur ille ex Urbe in Vicum, ſed longe potius in Montem campeſtrem iviſſe, ut inde aſcenderet in cœlum. Et hoc eſt quod prolixe inculcavit *Beza*; *Hiſtoria ipſa oſtendit, Chriſtum non ex aliquo loco, ubi incolas multos, ſive alios teſtes ſuæ aſcenſionis haberet, in cœlum aſcendere voluiſſe, ſed ſolos Diſcipulos in aliquam montis Oliveti partem aſciviſſe, iſtius à nobis quod ad humanam naturam attinet ad ultimum uſque diem demigrationis teſtes futuros.* Quin & ipſe illuc propendet palam, Bethaniam ne quidem fuiſſe nomen Vici, ſed tractus illius, etiam ex eo quod *Joh.* XI. 1. poſt Bethaniam memoretur demum ἡ κώμη μαρίας ϗ μάρθας, quaſi hic Vicus ſic diſtingueretur ab aliis in eodem Bethaniæ tractu ſitis; & ad Lazari domum ſpectare id quod de Bethaniæ diſtantia illic dicitur. Dum legi & conſiderari tamen optime merentur, quæ alii cogitarunt, atque adverſus illam exegeſin objecerunt, inprimis tum noſter *Doct. de Dieu*, tum Cel. *Ligtfootus* ad utrumque illum *Lucæ* textum. Quamquam porro non legatur, quod Dominus Finem iſtius Eductionis in Bethaniam Diſcipulis ſuis expoſuerit; conſtat tamen fuiſſe hunc, ut inde aſcenderet coram Diſcipulis ſuis id intuentibus palam; quin & mihi ſatis probabile eſt, quod hoc ſuum fatum & factum inſtans non diſſimulaverit Chriſtus apud ſuos, ſed potius idem illis ſignificaverit candide, ut bene ad illud & compoſite attenderent.

Verba Christi ad eos, tum Monitoria, tum potissimum Promissoria.

V. Interea, sive antequam educeret illuc ex Urbe Apostolos Dominus, sive dum id fieret etiam ab eo, tertium hoc ipsis contigit, quod ad illos verba fecerit, tum *Monitionis*, tum *Promissionis*. Siquidem, *Jerosolymis non discedere*, seu ad urbem illam relinquendam mox diutissime aut in perpetuum, seu ad prædicandum Euangelium extra illam promiscue, *sed Patris promissum*, à Patre factum & perinde implendum, *quod ab ipso audiverant*, hi in secunda persona modo compellati, diu antea & nunc novissime de Spiritu copiosissime super eos effundendo, *exspectare*, cum fiducia & patientia, ante suum discessum ab ea, adeoque in ea urbe, *illis denunciavit*, seu clare & serio præcepit. Ubi ad illam constructionem παρήγγειλε μὴ χωρίζεσθαι, non est necessum, sed tamen non ineptum, subintelligi θέλω aut θέλετε aut simile quid, ut Infinitivi tanto magis præbeant sensum Imperativum, & ut oratio ex obliqua in rectam tanto facilius mutetur. Et perinde ad constructionem alteram τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ πατρὸς ἣν ἠκούσατέ μου, *quam audistis per os meum* apud *Vulgatum*, notatur optime, illud ἠκούσατέ μου commodissime ex usu verbi suppleri, per παρὰ, vel ἀπὸ, vel ἐκ, vel διὰ, *&c. ex me*, uti reddidit *Beza*; ut nullo modo necessum sit, illud μου referre ad nomen πατρὸς, ut reperiamus heic *promissum Patris mei quod audivistis*, absque designatione ejus à quo audivissent ulla. Et hinc, ad Monitionem illam urgendam accedit altera pars verborum *Promissiva*; *Quoniam Johannes quidem baptizavit Aqua, vos autem baptizabimini in Spiritu Sancto, non post multos hos dies.* Ubi errant indubie, qui verba hæc omnia, per ὅτι prioribus connexa, volunt esse ipsissima illa Christi, quæ Discipulis nunc in memoriam revocentur; & ad quæ se attendere exspectatione sua deberent monstrare, *coll. Act.* XX. 35. *&c. Quod nonnulli*, inquit *Beza*, *cum superioribus hæc connectunt, quasi* ὅτι *non* αἰτιολογικῶς *sed* εἰδικῶς *accipiatur, id, præterquam quod durum, etiam videtur non recte affirmari. Nam sæpe quidem Christus illis promiserat Adventum Paracleti, sed istam Baptismi Aquæ comparationem cum ista Spiritus Sancti & Extraordinariorum Donorum effusione de qua hic agitur Discipuli non ab alio audiverunt, quam ab ipso Joanne, cujus verba Christus ipsis in memoriam revocat, ut ejus prophetiæ eventum eo certius expectent.*

ctent. Non sunt igitur hæc verba Christi antiqua, sed nova nunc & præsentia, quibus præteritam gratiam, tanquam longe minorem, comparat cum futura proxime, tanquam longe majori. Quod ad præteritum attinet, in eo loquitur de *Johanne*, nempe Zachariæ filio & præcursore suo insigni, à Prophetis olim designato, & inter Judæos fideles celebrato; & hic ipse dicitur *baptizasse aqua*, seu per hanc copiose satis adhibitam corpora abluisse, non civiliter, non superstitiose, non umbratice, sed sacramentaliter; sine expresso Subjecto Baptizato, quod constituerunt resipiscentes & credentes in populo maxima undique multitudine. Quæ si non sit ratio Indefinitæ locutionis, forte non male subintelligas ex contextu sequente, *vos*, quos, cum aliis juxta me ipsum, Johannes baptizavit; quod certe ita factum quin fuerit dubitari vix potest. Ex quo & illud forte fluxit, quod de ipsis Apostolis, qui idem fecerant ipsius jussu, non dixerit hoc æque quam de Johanne; præterquam quod hic esset Primus Baptista, & ad cujus ipsius verba Dominus heic manifeste alludit *Matt.* III. 11. 16. *Joh.* I. 26. 31. 33. *&c.* Quod beneficium respectu significationis, & obsignationis, & obligationis suæ, fidelibus præstitum, erat vere magnum. *At vos*, inquit Christus ad longe majus ascendens, *baptizabimini in Spiritu Sancto*, & quidem *non post multis hos dies*. Res promissa est *Spiritus* Dei, independenter *Sanctus*, Persona verè Divina; quæ Christum apud suos exciperet, in suis Donis & Operationibus Divinis, non modo Ordinariis sed & Extraordinariis simul, quæ orbem in stuporem abriperent justum præ omni spiritu Humano & Angelico. Atque *in* hoc, seu per hunc, quando illi dicuntur *baptizandi*, phrasi sumpta non tam à communi usu quam à Johannis Ministerio Sacramentali, (unde ab hujus verbi usu abire *Castalionem* per affectatam majorem Latinitatis elegantiam, non nisi ægerrime fert *Schmidius*,) significatur, illos desuper esse perfundendos insigni specie & copia ejus, tum ad purgationem veram & necessariam ab impuritatibus omnibus, tum ad actuositatem novam internam & externam per os & membra omnia secundum Spiritus istius impulsum. Quorsum magis apte etiam duci videmur, si Spiritum hic non tam spectaverit Servator instar *Aquæ*, sub qua simi-

ſimilitudine ille alias quoque merito venit, ſeu certo ſeu forte, *coll. Jeſ.* XLIV. 2. 3. *Joh.* VII. 38. 39. III. 5. *&c.* aut *Venti* ſeu Flatus validi, *coll. Joh.* III. 8. XX. 22. *&c.* quam inſtar *Ignis*, penetrantiſſimi, efficaciſſimi, & ſplendidiſſimi, *coll. Jeſ.* IV. 4. *&c.* ſecundum dictum Johannis *Matt.* III. 11. *coll. Luc.* III. 16. *ipſe vos baptizabit in Spiritu Sancto & Igne*, cum quo tractato *EXERC. TEXT. XXVII. Parte IV.* etiam plures conferunt iſtud Chriſti *Marc.* IX. 49. πᾶς γὰρ πυρὶ ἁλισθήσεται, & ſecundum Pentecoſtalem Eventum ſymbolicum ipſum *Act.* II. 3. καὶ ὤφθησαν αὐτοῖς διαμεριζόμεναι γλῶσσαι ὡσεὶ πυρὸς, ἐκάθισέ τε ἐφ' ἕνα ἕκαστον αὐτῶν. Hoc autem futurum addit Dominus, οὐ μετὰ πολλὰς ταύτας ἡμέρας, *non poſt multos hos dies*, uti habet *Vulgatus*. In quibus *trajectionem conſtructionis* inculcat *Beza*, *dicendum enim fuiſſe potius*, μετ' οὐ πολλὰς ταύτας ἡμέρας; quæ facile admitti poteſt, ad ſenſus facilitatem majorem, ſed tamen forte minus neceſſaria eſt, ſi *non poſt multos hos dies* dicat, non poſt dies multos præſentes, vel tales quales modo labebantur, reſpectu numeri & menſuræ horarum, quin & latitationis Apoſtolorum Jeroſolymitanæ. Quod quomodocunque capiatur, ſignificavit Dominus Apoſtolis, reſtare non annos, vel menſes, vel ſeptimanas plures, antequam ille Baptiſmus in Spiritu ipſis contingeret, ſed *Dies* tantum; non unum aut alterum quidem, attamen *non multos*, ſed paucos, quales revera erant tantum decem ad Pentecoſten reliqui, *coll. Gen.* XXIV. 55. de cujus & *Paras* heic diſſerit *Ligtfootus*. Ubi eſt quidem communior obſervatio, certum Diem non eſſe indicatum à Domino, forte ut in continua exſpectatione vigilarent ipſi tanto diligentius. Sed quidni per illam phraſin clare ſatis ſignificaverit potius ipſum Diem Pentecoſtes? cujus antiquæ celebritati conveniret maxime iſtud Beneficium Spiritus maximum, ita ut & ipſum ſic magis notum & mox utile fieret. Quorſum etiam duci poſſumus per illud *Lucæ Act.* II. 1. καὶ ἐν τῷ συμπληροῦσθαι τὴν ἡμέραν τῆς πεντηκοστῆς ἦσαν ἅπαντες ὁμοθυμαδὸν ἐπὶ τὸ αὐτό, ut in illo Pentecoſtes Die ita congregati fuerint omnes ſimul in & ex exſpectatione ſpeciali Spiritus eo Die promiſſi & dandi. Quando tandem Chriſtus neminem nominavit, à quo hic Baptiſmus in Spiritu futurus erat, in oppoſitione ad Johannem Bapti-

pti-

ptizantem, cogitarunt quidem aliqui de ipſo Spiritu id acturo per dona ſua, ad quod evitandum illud ἐν ante πνεύματι ἁγίῳ Latine monetur non vertendum per *in* ſeu *per*. Sed præſtat indubie, illum Baptiſmum, cujus certitudo proxima heic tantum inculcatur, ex natura ſua vere cœleſti & Divina referre, ſeu ad Deum Patrem, ſeu ad Filium loquentem, dum in Trinitate modus Operandi ad extra compoſitus eſt ſecundum modum ſubſiſtendi, q. d. vel ὑπ' ἐμοῦ *à me*, vel ὑπὸ τοῦ πατρὸς *à Patre*, vel ὑπ' ἐμοῦ καὶ τοῦ πατρὸς *à me & à Patre*, vel ὑπὸ τοῦ πατρὸς δι' ἐμοῦ, *à Patre per me*, vel ὑπ' ἐμοῦ ἀπὸ τοῦ πατρὸς, *à me à Patre*, *&c. coll. Joh.* XIV. 26. τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ὃ πέμψει ὁ πατὴρ ἐν τῷ ὀνόματί μου, *Joh.* XV. 26. ὃν ἐγὼ πέμψω ὑμῖν παρὰ τοῦ πατρὸς τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας *&c.* Enimvero quid poterat Apoſtolis, à Domino ſecundum Humanitatem relinquendis modo, gratius obvenire, quam ut Spiritum hunc acciperent, qui & ipſos ad Munus ſuum feliciter exſequendum potentiſſime inſtrueret? Et quid æquius, quam ut ad paucos Dies attente exſpectarent eundem Spiritum, ipſis Feſti inſtantis tempore dandum ſenſibiliter & copiſſiſſime in ipſa Urbe Jeruſalem ad id deſignata, etiam propter populi omnis undique concurſum per quem rei miraculum mox innoteſceret & fama quaquavorſum latiſſime exiret conſequenter? Unde à Jeruſalem non erat diſcedendum longius aut prorſus, ſed etiam ex vicinia ejus Bethanienſi illuc mox redeundum, ſicuti & contigiſſe fertur *verſ.* 12.

VI. *Occaſione* interim novi Sermonis ab Apoſtolis data per *Interrogationem* quandam *verſ.* 7. Dominus amplius locutus eſt ad eos, quæ ad eorundem *Redargutionem*, *Erectionem*, & *Monitionem*, ſpectabant *verſ.* 8. 9. *Occaſio* eſt in iſtis; οἱ μὲν οὖν συνελθόντες ἐπήρωτων αὐτὸν, λέγοντες, κύριε, εἰ ἐν τῷ χρόνῳ τούτῳ ἀποκαθιςάνεις τὴν βασιλείαν τῷ ἰσραήλ; Indubie *Perſonæ* rogantes heic ſunt Apoſtoli, ad quos in conventu hoc hactenus locutus erat Jeſus, quaſi eſſet οὗτοι vel αὐτοί; & qui deſcribuntur ut συνελθόντες, non qui *convenirent* modo poſt verba Jeſu alias ante dicta, vel ad Jeſum *accederent* propius, ſed qui *convenerant* huc ſimul ante audita illa verba, adeoque ſimul erant in Domini præſentia propinqua, ſeu in domo ſeu in via. Et dum locutio Lucæ eſt indefinita, non minus il-

Interrogatio ad hæc ab Apoſtolis facta exhibetur.

la ad aliquos & forte pauciores de his, (quidni & ad unum ex plurium expreſſo vel tacito conſenſu?) referri poſſunt, quam ad omnes ſimul, qui etiam coierint ad rogandum pariter, ut hoc fieret tanto confidentius, nec non fructuoſius. Adeo mihi quidem videntur hinc aliena, quæ de intelligendis heic aliis Diſcipulis pluribus præter Apoſtolos, ſive centum & viginti ex *verſ.* 15. ſive & plusquam Quingentis Fratribus, nonnulli temere cogitarunt. Illi ergo qui convenerant cum Jeſu, ſive plures ſive pauciores, *ipſum*, Dominum præſentem & ad ſe loquentem, *interrogarunt*, aperte & clare *dicentes* ad eum; *Domine*, in ſumma emphaſi uſurpato nunc utique hoc nomine ſeu Naturæ ſeu Dignitatis ſupremæ in Orbe & Eccleſia, *Iſraëli*, populo tuo antiquo & noſtro Tribuum Duodecim, *Regnum*, ſeu tuum quod inter & in eos habuiſti, ſeu illorum quod habuerunt tua gratia ſingulari, ſed nunc miſerè collapſum, & hinc ſecundum prophetias veteres & tuas rurſus promiſſum, *an reſtituis in tempore hoc?* an illud jamjam ages, illud erigendo ſcilicet & augendo & amplificando decenter? dum alii cum *Cl. Coccejo* malunt ἀποκαθιστάνειν heic & *Cap.* III. 21. reddere per *exhibere* vel *conſtituere* aut *ſiſtere plene*. Quæ interrogatio, per εἰ, *ſi*, alias frequenter fieri quoque ſolita, heic per οὖν *igitur* connexa cum præcedentibus Chriſti verbis, ex iis omnino enata debet cenſeri; quatenus voluerat ipſos Jeroſolymis manere aliquamdiu ſine Urbis iſtius derelictione, ubi hinc res Regni agenda videbatur; imò quatenus Spiritus Baptiſmum mirum ex Patris promiſſo intra paucos dies illis addixerat, cujus iſta Regni præſentiſſima Erectio poterat cenſeri futura Effectus. Dum & jam antea *putaverant* Diſcipuli, ὅτι παραχρῆμα μέλλει ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἀναφαίνεσθαι *Luc.* XIX. 11.

De cujus Senſu, corporali magis an ſpirituali, diligenter diſquiritur.

VII. Verum de hujus Interrogationis Senſu, *Spirituali* vel *Corporali* magis, haud exigua aut levis eſt diſputatio. Credunt enim complures, quod Apoſtoli ſic ſint locuti de Iſraëlis veteris *Regno Corporali* & Externo, quale habuerant non tam poſt quam ante Captivitatem Babylonicam, vel etiam Aſſyriacam, ſed ab eo tempore per gradus amiſerant, & quidem pleniſſime per Romanos rerum Dominos quibus nunc ſervire cogebantur, *coll. Joh.* XIX. 12. 15. *quicunque ſe Regem facit, contradicit Cæſari, &c. non habemus Regem niſi Cæſarem,*

rem, &c. Act. XVII. 7. *hi omnes contra edicta Cæſaris faciunt, Regem dicentes alium eſſe, &c.* Unde voluerint Regni talis Iſraëlitici Reſtitutionem pleniſſimam, per Romanos aliosque Tyrannos excuſſos, quin & Populos ſub jugum ſuum miſſos, ipſosque undique reductos in terram ſuam tranquille & glorioſe poſſidendam. Qualibus præjudiciis de Deo illud præſtituro per Meſſiam dudum occupati erant Judæi, uti ſunt hodieque iſti increduli; nec illa depoſuiſſe judicantur Apoſtoli Domini, etiam ex illa Petri dictione *Matt.* XVI. 22. ἵλεώς σοι κύριε, ὀ μὴ ἔςαι σοι τοῦτο, & ex illa petitione matris Filiorum Zebedæi *Matt.* XX. 21. *dic ut ſedeant hi duo filii mei unus ad dextram tuam & unus ad ſiniſtram tuam in regno tuo*, quin & ex Cleopæ verbis *Luc.* XXIV. 21. *nos autem ſperabamus quod ipſe redempturus eſſet Iſraëlem, &c.* In quem ſenſum faciunt & iſta noſtri *Cl. Cocceji Conſid. Quæſt. Jud. Cap.* XLVII. *Apoſtoli etiam tum ſine dubio habuerunt cogitationes de Regno Temporali, quale fuerat Davidis & Solomonis.* Perinde uti *Schmidius* habet, *hoc Diſcipuli haud dubie adhuc, ut antea de Mundano Regno intellexerunt*; in illud etiam laudans, ſed minus valide, Articulum Dativum τῷ ἰσραὴλ, unde *promptius ſit colligere eos de Regno Mundano quæſiviſſe, quam ex Genitivo, qui ex verſione indeclinabili quoad nomen Iſrael facile concipi poteſt.* Sequuntur autem illam interpretationem non niſi ex una parte, qui Regnum Corporale, ſimile Regno Iſraëlitico veteri licet ſplendidius heic quidem reperiunt, & tanquam recte etiam creditum ob Apoſtolis; ſed nomen *Iſraëlis* ſpirituali & myſtico magis quam literali & proprio ſenſu capiunt, de Eccleſia Chriſtiana, cui aliquando adhuc ante mundi finem Regnum iſtud ſit concedendum, forte per Mille annos, quod & ſub *Monarchiæ Quintæ* nomine fuit commendatum à variis. Dum ego potius in *Iſraëlis* nomine vellem ſubſiſtere apud Gentem illam olim ſic diſtinctive dictam, & de *Regno* cogitare ſpirituali, quod ipſi in Meſſia eſſent habituri diffuſum quoque per Gentes, ſecundum vaticinia. Atque ita omnino ex adverſo diſputant heic alii Viri Docti pro Apoſtolico intellectu Interrogationis hujus de *Regno Spirituali*, quale Deus Iſraëli olim in Meſſia promiſerat certiſſimè; ſive jam *exhibito*, & *conſtituto* plene, ſi eam notionem Verbi Græci ἀποκαθιστάνειν ele-

elegeris, ſive *reſtituto*, poſtquam id magnopere corruptum & depravatum erat erroribus & impietatibus omnibus poſt Patrum priorum tempora, imò poſt externi Regni Umbratici perditionem, alio & meliori modo compenſandam. Cauſantur autem hi, de Diſcipulis Domini vix adhuc conſtare certo, quod vivente etiamnum Chriſto cogitata Judaica corporalia illi in ſinu ſuo foverint; ſive ex dicto Petri ad Chriſtum, *propitius ſis tibi Domine, neutiquam erit tibi iſtud*, quod præcipiti nimis affectui Petri tribuas aptiſſime; ſive ex petitione Matris filiorum Zebedæi, quæ nec Filiis perinde eſt imputanda, nec determinat Modum Regni in quo ad primam Dignitatem admittendi eſſent filii; ſive ex Cleopæ verbis, quæ nec communem ipſorum Apoſtolorum mentem in omnibus partibus exponunt, nec Redemptionis Iſraëliticæ ſpeciem quoque determinant, niſi & ſpiritualem volueris per τὸ λυτροῦσθαι heic innui potius. Quo magis dubitari nequit, quin alii ad Regnum Spirituale proſpexerint in Gente Iſraëlitica circa illa tempora, paulo citius quidem & Simeon & Anna *Luc.* II. 25. 38. ſed & paulo ſerius Joſephus Arimathæenſis *Marc.* XV. 43. *Luc.* XXIII. 51. Imo quo magis Chriſtus palam tunc prædicavit, Regnum ſuum non eſſe nec fore Mundanum, ſed aliud plane & internum, *coll. Luc.* XVII. 20. 24. *interrogatus à Phariſæis, quando venturum eſſet Regnum Dei, reſpondit eis & dixit*, οὐκ ἔρχεται ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ μετὰ παρατηρήσεως, οὐδὲ ἐροῦσιν, ἰδοὺ ὧδε, καὶ ἰδοὺ ἐκεῖ, ἰδοὺ γὰρ ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ ἐντὸς ὑμῶν ἐστιν, *Joh.* XIV. 27. εἰρήνην ἀφίημι ὑμῖν, εἰρήνην τὴν ἐμὴν δίδωμι ὑμῖν, οὐ καθὼς ὁ κόσμος δίδωσιν, ἐγὼ δίδωμι ὑμῖν, *Joh.* XVI. 33. ταῦτα λελάληκα ὑμῖν ἵνα ἐν ἐμοὶ εἰρήνην ἔχητε, ἐν τῷ κόσμῳ θλίψιν ἕξητε &c. *Joh.* XVIII. 36. *Regnum meum non eſt ex hoc mundo, ſi ex hoc mundo eſſet Regnum meum, miniſtri mei pugnaſſent ne traderer Judæis, nunc autem Regnum meum non eſt hinc &c.* Tandem quo magis de ipſis Chriſti Diſcipulis hoc aſſeritur *Matt.* XIII. 11. *Luc.* VIII. 10. quod *datum illis eſſet noſſe myſteria Regni cælorum*, ſeu *Dei*; atque ipſi juſſi ſunt Regnum illud appropinquans aliis prædicare *Matt.* X. 7. *Luc.* IX. 2. &c. poſt Johannem *Matt.* III. 2. unde illius conſtitutio ſeu natura nequeat videri ipſos planè latuiſſe. Enimvero, ſi vel ante Mortem Chriſti cogitaverint cum aliis Judæis

Regnum Messiæ corporale, quomodo idem de iis tenere poteris tempore hoc Ascensionis ipso? Quando Dominus per Quadraginta Dies ab ipsis visus ad eos dixerat τὰ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ *Act.* I. 3. & quando ipse suos docuit, *oportuisse hæc Christum pati & ingredi in gloriam suam Luc.* XXIV. 26. expositis simul omnibus de se scriptis *vers.* 27. 44. quin & *aperta eorum mente ut intelligerent Scripturas* 45–47. *&c.* ut nihil addam de *Spiritu* illis jam antea cum *Inflatu* dato *Joh.* XX. 22. quem nos potius illic promitti dandum monstravimus *EXERC. TEXT. XXXVIII. Parte VI.* Licet porro Domino integrum fuerit ita & eousque respondere, uti ipse ad suorum salutem sapientissime judicabat optimum; est tamen notabilis aliqua difficultas ex illo intellectu Regni Corporalis, quo pacto ad rem ipsam de Regno suo nihil dicens expresse Servator, tantum de Tempore responderit, foturus sic vana illorum cogitata scil. nimium, uti hinc etiamnum Chiliastæ argumentantur. Quæ nulla heic plane superérit, si de præcipua re rogata consentiens Dominus cum Discipulis, tantum de ejus Tempore respondisse judicetur ex hoc fundamento. Meum ego judicium dicturus, post illa quæ latius & erudite de hoc argumento scripsit Collega noster *Cel. Fabricius*; non reperio heic, vel in Christi Responso, vel in Apostolorum Interrogatione, quidquam quod ad Regnum Mundanum in hac intelligendum me cogat. Unde nolo in illorum verbis solicite quærere sensum indecentiorem, & qui incommoda complura pariat. Sed præfero multum, ut vel rogasse eos dicatur de Regno Spirituali, si non unice forte, certe quam maxime; vel alias communius de Regno Messiæ & Judæorum per hunc, quale à Prophetis dudum erat prædictum & in eventu clarius distinctiusque cognoscendum. Ut tota res illuc redeat, *an in tempore hoc*, non latius sed strictus sumpto, *non post multos dies istos vers.* 5. quibus Spiritu S. ipsi erant baptizandi post exspectationem Jerosolymitanam *vers.* 4. 5. illud Messiæ *Regnum*, quod ex Israële erat exiturum, per Israëlem conservandum, & ad Israëlem tandem quoque rediturum, esset à Domino erigendum, restituto sic plus quam bis vetere & dudum amisso decore Regni Mundano, *Ham.* IX. II. *Mich.* IV. 8. *Ezech.* XXI. 27. *Luc.* I. 32. 33. *&c.* Nec possumus,

ſumus, quin ex parte laudemus iſthæc Apoſtolorum verba, quatenus inquirunt in Dei Regnum præ aliis rebus, & inſcii quærunt à Domino ipſo de hoc erudiri. Vix enim cum Reſponſo Chriſti, magis quam cum verborum forma ipſa, convenit, ut in ſenſum teſtati Deſiderii & Voti ſui in illud Regnum, vel etiam lætæ Admirationis de illius Propinquitate, eadem trahantur præter rem.

Verba Chriſti Increpatoria, quæ ipſe ad rogationem illam protulit.

VIII. Quod interim eſſet Interrogatio illa Apoſtolorum non omni ex parte laudabilis, docet Chriſtus *Reſponſo* quod eis dedit, *ad eos dicens*, verba primum *Increpatoria*; οὐχ ὑμῶν ἐςι γνῶναι χρόνȣς ἢ καιρȣ̀ς ȣ̀ς ὁ πατὴρ ἔθετο ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐξȣσίᾳ. De χρόνῳ τȣ́τῳ,, cum eſſent ſingulariter per unum hoc nomen locuti Apoſtoli, Chriſtus ad eos loquitur generalius de χρόνοις, *temporibus*, additis etiam per ἢ *aut* disjunctivum καιροῖς, *momentis* apud *Vulgatum*, *articulis temporum* apud *Eraſmum*, *opportunitatibus* apud *Bezam*, *&c.* ſive ſic deſignentur temporum longiorum & breviorum ſpatia determinata, ſive antecedentia & conſequentia, ſive illa in ſe & in conditione ſua, ſive minus & magis apta, ſive tandem quibus res non futuræ & futuræ; prout duplex vox vix fruſtra heic adhibita debet videri. Sunt autem hæc, de quibus ſermo eſt, tempora, ſeu quædam ſeu omnia, *quæ Pater in poteſtate ſua propria poſuit*. Quæ phraſis ſatis apte referri poteſt ad conſtitutionem determinatam à Deo factam in decreto ſuo liberrimo, per & ſecundum proprium abſolutiſſimum jus ſuum de omnibus rebus & momentis earum. Quando illa, non quidem omnia, ſubtrahuntur ſcientiæ humanæ aut inquiſitioni etiam modeſtæ, propter declarationem eorum in Scripturis factam manifeſte ad hoc ut illa hinc inveſtigaremus & ſciremus; ſed tantum multa, potiſſimum ſingularia, quæ ex Scripturis non poſſunt educi niſi per ridiculas quandoque conjecturas & applicationes prophetiarum vanas. Adeo ut ſenſus ſit, non eſſe Apoſtolorum noſſe illa omnia tempora, quæ Deus pro arbitrio ſuo conſtituit, nec conſequenter in ea debere inquirere nimis ſollicite aut curioſe, ubi Deus eorum indicia ſufficientia non dederit. Attamen dubito, an non præſtet iſtam phraſin directe exponere de Revelatione in Scripturis non facta à Deo, & per hanc abſconſionem à poſteriori *poſita in propria ejus poteſtate*,

te,

te, dum nullo verbo externo ille ſe in his determinavit, ſed ſuo arbitrio eadem prorſus reſervavit quoad homines, non obſtante ſua determinatione æterna & immutabili quæ ſic non debet ſublata cenſeri. Et ſic eſt illud generaliſſime verum, quod *non eſſet Apoſtolorum*, neque de facto neque de jure neque de facultate, tempora illa rerum in Orbe & Eccleſia gerendarum liberrime & variè, cum omnibus momentis ſuis, *noſſe*, exacte & certo, quæ *Pater*, cœleſtis Chriſti, pariter & Diſcipulorum, tanquam Prima Deitatis Perſona, heic œconomicè nominatus tantum præ Filio & Spiritu, *coll. Matt.* xx. 23. *Luc.* xiii. 23. *&c.* ſuo arbitrio ſupremo reſervaverat, nec vulgari ante res geſtas vel certe proxime gerendas voluerat. Inter quæ ſcil. Servator ſic clare ponit, eſſe tempus illud reſtituendi vel conſtituendi Regni Iſraelitici, de quo rogabant; dum reſtitutio vel conſtitutio ipſa ſeu eſſet certa, ſeu ſuo relinquebatur loco, tanquam de qua Apoſtoli non rogaverant. Atque ſic refrænat Dominus hac increpatione palam ipſorum curioſitatem nimiam; quam ſi nos ſequamur forte, in primis in determinandis ſpecialibus temporibus & fatis Eccleſiarum per noſtras hypotheſes & conjecturas nimis ſæpe inanes, eandem & nos merebimur cenſuram, dum quæ in Scripturis clare ſunt expoſita, potiſſimum generaliora, noſtrum eſt ita attendere & inquirere ut ea cum temporibus ſuis ritè cognoſcamus. Ex iſta autem Chriſti Increpatione ſatis ſic nobis conſtat, quid vel unice vel certe potiſſimum culpabile foret in Interrogatione Diſcipulorum. Cum quo ægrius conciliare poſſum graviſſimas condemnationes Apoſtolicæ Interrogationis, quas apud alios, ipſum quoque *Calvinum* noſtrum, lego; *Mira Diſcipulorum fuit ruditas, quod tam abſolute tanta cura per triennium edocti, non minorem inſcitiam produnt quam ſi nullum unquam verbum audiſſent. Totidem in hac interrogatione ſunt errores quot verba. Quærunt de Regno, ſed Regnum ſomniant Terreſtre, quod opulentia, delicio, externa pace, & ſimilibus bonis conſtet. Ejus reſtitutioni dum præſens tempus aſſignant, triumphare cupiunt ante militiam. Prius quam enim operi, cui deſtinati ſunt, manum adhibeant, fructu laboris volunt potiri. Falluntur etiam in eo quod ad carnalem Iſraëlem adſtringunt Chriſti Regnum, quod ad ultimos uſque mundi*

 fines

fines propagandum erat. In tota porro quæſtione hoc vitii eſt, quod ſapere appetunt ultra juſtam menſuram. Non ignota procul dubio illis erant Prophetarum vaticinia de inſtaurando Davidis Regno, Chriſtum ſæpius hac de re concionantem audierant, res denique vulgo trita erat, ut in miſerrima populi ſervitute tamen futuri regni expectatione erecti omnium animi eſſent. Jam vero inſtaurationem hanc ſperabant adventu Meſſiæ. Sic factum eſt, ut Apoſtoli, quum viderent Chriſtum excitatum, protinus ad illam mente transvolarent. Sed interea oſtendunt, quam male profecerint ſub optimo Magiſtro. Itaque Chriſtus brevi reſponſo ſingulos errores ſcite perſtringit. In quibus poſterioribus non male ſic tollitur iſta difficultas, quomodo rogare male potuerint Apoſtoli, an *hoc tempore* reſtituendum vel conſtituendum à Chriſto eſſet Iſraëliticum Regnum? & quomodo hoc tanquam indecens rejicere potuerit Chriſtus? Siquidem hoc ſatis ex Prophetis erat notum, nec indignum ut à Chriſto majoris lucis & certitudinis ergo rogaretur, an jam in poſterum magis quam antea ſub priori Oeconomia, & non dudum poſtea demum ante ſeculorum longiorem lapſum, Regnum Meſſiæ ab ipſo Exaltato eſſet erigendum; ſed illud indecens judicari debebat ſolum, quod ſcire vellent, an hoc ipſo temporis puncto, ſine ulla mora ulteriori, res illa non tantum inchoanda ſed & ſimul conficienda foret. De quo nec determinate locutus eſt Dominus, ſed quod comprehendit eum in modum ſub generali ſermone de temporibus & momentis à Patre conſtitutis in ſua poteſtate, ut non ulterius etiam inquiſitio illa hinc damnetur niſi quouſque res illa à Deo in verbo ſuo declarata non erat. Conferri adhuc poteſt commentarius *Grotii; In Daniele* VII. 12. עד זמן ועדן *vertitur* ἕως χρόνου καὶ καιροῦ. *Eſt* ἓν διὰ δυοῖν, *quo ſignificatur tempus certo conſtitutum. Id vero tempus fuit trecentis ferme poſt hæc verba annis. Tunc enim Chriſtus Davidis ſtirps in terris regnare cæpit per Conſtantinum, ac deinceps per alios & alios, non Imperatores tantum ſed & Reges, qui regnum ſuum Chriſto ut Regi regum ſubjecere. Chriſtiani populus Dei, atque ideo verus Iſrael Gal.* VI. 16. *Chriſtus eorum caput Iſraëlita etiam ſecundum carnem. Occultum eſſe hominibus, quando Regnum rediturum ſit ad Domum Davidis, ajunt & Hebræi.* Καιροὺς *tempeſtates vertit Auguſtinus Epiſt.* LXXVIII.

LXXVIII. *Mos est Christo arcanas dispensationes ad Patrem referre Matt.* XX. 23. *Marc.* XIII. 32. Nempe est illud de Incerto Tempore Reditus Regni ad Domum Davidis inter *Septem Occulta* ex *Medras Mechilta* à *Drusio* producta, diem Mortis, Consolationis, profunditatem Judicii, Retributionis Modum, Cogitationes alienas, & Regni Improborum Eradicationem, *Sextum*; indubiè ortum ex Incredulitate contumaci in Jesum nostrum, post notas temporis Messiæ dudum impletas. Dum nos quidem magnam in mundo Accessionem ad Promissum Israëlis Regnum factam agnoscimus inde à Constantino M. attamen ejus Constitutionem celebramus, tum longe priorem inde à Domini Glorificatione cœlesti cum Spiritus Missione, tum longe posteriorem & pleniorem circa mundi finem, ubi plenitudo Gentium intrabit & Israël totus salvabitur, quam etiamnum cum fiducia præstolamur.

IX. Non ita redarguit Dominus Discipulos rogantes, ut non simul verborum suorum Parte Altera eos Promissione magna *erigat vers.* 8. ἀλλὰ λήψεσθε δύναμιν ἐπελθόντος τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐφ' ὑμᾶς. Res promissa est & heic *Spiritus Sanctus*, qui *in ipsos veniret*, & cujus *potentiam* ipsi *essent accepturi.* Nempe per *Spiritum Sanctum* heic jam declaratur ἡ ἐπαγγελία τοῦ πατρὸς, *promissum Patris vers.* 4. uti etiam factum fuerat in promisso *Baptismo vers.* 5. Ut & heic notetur Persona Deitatis Tertia, respectu Donorum & Operum suorum Divinorum, tum Ordinariorum tum & Extraordinariorum. Qui quando dicitur *in*, vel *super vos*, Apostolos compellatos, *venturus*; exponitur simul Cœlestis ejus Origo, atque Terminus in quem tenderet, & Modus etiam copiosus, quo instar Aquæ in Baptismo eos quasi totos occuparet. Ubi in *Erasmo* hoc reprehendit *Beza*, quod pro ἐπελθόντος vertit, *quum advenerit*, *i. e.* προσελθόντος, *quum* ἐπὶ *præpositio hoc quidem loco idem valeat quod ex superiore loco, ut significetur eam virtutem cœlitus in Apostolos illapsuram, quod etiam postea ostenderunt Igneæ illæ linguæ singulorum verticibus insidentes.* Et hunc sensum *superveniendi* τοῦ ἐπελθεῖν cum Præpositione etiam ante Pronomen repetita ἐφ' ὑμᾶς, inculcat idem quoque contra *Castellionem*, reddentem per *invadere vos*; *quum neque verbi illius Græci vim expresserit, neque invadere dicatur qui juvandi causa accedit.* Ad-

Dein & Consolatoria maxime per amplissimam Spiritus promissionem.

 mo-

modum prætereà heic *Beza* hæret in notione præteriti temporis apud Aoriſtum ἐπελθόντος; quod ille vertit, *poſtquam ſupervenerit*, carpens illud *Vulgati*, *ſupervenientis*, quo ipſo *temporis rationem neglexerit*, *quam ut obſervaremus*, inquit, *coacti ſumus verborum collocationem mutare*, & ſimul notans, quod ἐπελθόντος τοῦ ἁγίου πνεύματος poſſit converti *ut abſolute poſitum*, non minus quam *cum* δυνάμει *conjungi*. Ego non multum ponderis reperio in eis, an verba hæc abſolute ſint poſita, an vero potius in conſtructione cohæreant cum δυνάμει; item an in præterito legamus *cum ſupervenerit*, an in præſenti vel futuro, *cum*, aut *qui*, *ſuperveniet*, ſiquidem ſuperventus ille & acceptio ſunt correlata, quæ ordine magis quam tempore ſibi invicem ſubordinantur. Ergo certiſſime res ſignificata eſt, Spiritum ſuperventurum ſuper Apoſtolos dicto modo; & hoc ipſo illos *potentiam*, magnam ad dicendum & faciendum ea quæ Regni Iſraëlitici ſeu Reſtitutio ſeu Conſtitutio exigeret, etiam valde inſolitam, & hactenus non datam, ab illo Spiritu *accepturos* eſſe omnino. Quod promiſſum maximum & utiliſſimum, tum ipſis tum & Eccleſiæ per ipſos, Chriſtus jam ante mortem fecerat latè *Joh.* XIV. 17. XV. 26. XVI. 7—14. *&c.* & poſt Reſurrectionem quoque repetierat *Luc.* XXIV. 49. *Joh.* XX. 22. nunc vero & in diſceſſu repetit, ut ejus tanto magis eſſent memores, atque eo freti ſpem ſuam alerent, & opus ſuum alacriter aggrederentur. Nec refragabor multum, ſi Spiritus iſtum Superventum heic conſiderari velis, ut Regni dicti Initium verum ac conſpicuum, & Inſtrumentum ſimul potens illud promovendi. Dum & illud adjecit *Beza*; *Locum hunc inſignem eſſe etiam illius Montani ſcelere, qui Tertullianum quoque faſcinavit, in ſeſe demum ſuaque Philumena poſt Apoſtolos hoc impletum dictitans, eadem impudentia qua AntiChriſtus hodie aliique Enthuſiaſtæ ſuum illud* ἄγραφον *Euangelium, quod etiam ab ipſis quotidie augetur, Eccleſiæ obtrudunt.*

Tandem Monitoria etiamnum.

X. Ultimum hinc verbum Chriſti ad Apoſtolos eſt *Monitorium* hoc; *Et Martyres*, ſive *teſtes* clari publici & conſtantes ad mala ſubeunda & mortem ipſam, *mihi*, ſeu de me poſt paſſiones ad vitam revocato & ad Regni gloriam exaltato, à me id exigente, coram me attendente, & ad me ſeu gloriam meam, *eritis*, per modum officii demandati potius quam

prædictionis; tum *in Jerusalem*, ipsa Urbe præcipua, ubi in Pentecostes festo & dein hoc factum est, tum *in Judæa* terra *omni*, seu *tota*, quæ & sic Galilæam complecti poterit tanquam à Judæis etiam habitatam juxta Jerosolymæ viciniam, tum *in Samaria*, seu istius Judææ totius medio habitato à gente mixta post abductionem Assyriacam, & valde divisa à Judæis, *coll. Joh.* IV. 9. 20. *Matt.* X. 5. *&c.* tum denique *&* *ad terræ*, non jam Cananææ, aut Asiaticæ, vel Africanæ vel Europææ, sed totius hujus inferioris ab hominibus habitatæ, *ultimum*, omne quaquavorsum, non jam durationis, sed & extensionis localis respectu, quod partim immediate partim & mediate non tam simul quam successive erat futurum. Quod idem est cum eo, quod antea brevius dictum fuerat *Luc.* XXIV. 48. ὑμεῖς ἐστε μάρτυρες τούτων; imo & in re ipsa cum eorum Missione *Joh.* XX. 21. & Exitu ad Discipulos colligendos, & Euangelium apud Gentes omnes prædicandum, mandato in Monte Galilææ *Matt.* XXVIII. 18. 19. *Marc.* XVI. 15. Quo pacto Apostoli quidem uti debebant Potentia per Spiritum ipsis concedenda, ut sic Regnum Messiæ Israëliticum quod desiderabant rite promoverent, exspectato eventus prosperi successu à Domino ipso. Dum & hoc est omnium Fidelium, confessione sincera constanti ac prudenti suæ fidei testimonium Domino dare ad augmentum Regni ipsius, secundum mandata Christi Euangelica *Matt.* X. 32. 33. *&c.* & Petri illud 1 *Pet.* III. 15. ἕτοιμοι δὲ ἀεὶ πρὸς ἀπολογίαν παντὶ τῷ αἰτοῦντι ὑμᾶς λόγον περὶ τῆς ἐν ὑμῖν ἐλπίδος μετὰ πραΰτητος καὶ φόβου, *&c.*

XI. Sunt vero ista Verba Christi omnia, tum Increpatoria, tum Promissoria, tum Monitoria denique, in hac ultima Apparitione ad Apostolos prolata, quæ speciatim possunt esse designata per illud *Lucæ Act.* I. 2. ἄχρι ἧς ἡμέρας ἐντειλάμενος τοῖς ἀποστόλοις, sive illud διὰ πνεύματος ἁγίου quod sequitur pertineat ad *Apostolos* aut horum *electionem*, sive ad verba Christi, quibus ille Spiritum suum junxit, vel quæ exsequenda essent per Spiritum, ubi ille Apostolis contigisset. Ita enim illud ἐντέλλεσθαι videtur respondere verbo צוה, quod de Instructionibus ultimis solet usurpari, *coll. Num.* XXVII. 19. *Jes.* XXXVIII. 1. *Hebr.* XI. 22. *&c.* Et licet vox ἐντει-

Ad quæ omnia respexisse etiam Lucas videtur Act. I. 2.

λάμε-

λάμενος possset non male referri ad instructiones seu jussiones omnes à Resurrectione ad Ascensionem datas; putem tamen, id arctius omnino heic connecti cum ἄχρι ἧς ἡμέρας ἀνελήφθη, ut instructio sit spectanda, si non unice saltem præcipue, quæ facta illo ipso die Ascensionis.

Benedictio Apostolorum Dominica, quæ in Lucæ Euangelio legitur.

XII. Ad hæc omnia sequitur tandem, quod ex Euangelio *Luc.* XXIV. 50. 51. supplendum heic est, καὶ ἐπάρας τὰς χεῖρας αὐτοῦ εὐλόγησεν αὐτοὺς, καὶ ἐγένετο ἐν τῷ εὐλογεῖν αὐτὸν αὐτοὺς &c. Gestus præmittitur, quem ad Benedictionem spectasse mox additur. Non unius sed utriusque *Manus* Christi, h. e. manuum divisarum vel junctarum, non successiva sed simultanea, ἔπαρσις, *sublatio* in altum, seu *elevatio*, est ille qui heic memoratur gestus. Quem non desunt qui simpliciter ad Precationem referunt ad Deum in cœlis directam, *coll. Job.* XI. 13. *Psal.* XXVIII. 1. LXXXVIII. 10. CXLI. 1. *Tim.* II. 8. &c. Alii tamen magis determinate de Gestu Benedicentium cogitant, à quibus manus imponebantur quidem singulis benedicendis, sed super plures simul illæ protendebantur, quomodo heic factum esse est satis probabile, ita cordibus juxta manus sublatis ad Benedictionis Autorem, ut etiam terminus benedictionis simul designaretur manifeste. In quam rem laudabiliter admodum scripsit *Grotius*; *Non simplex precandi mos significatur, de quo egimus supra* XVIII. 13. *sed ritus* εὐλογίας, *qui fieri solebat manibus impositis, i.* διὰ χειρῶν ἐπιθέσεως, *ut videre est in historia Isaaci Gen.* XXVII. 4. 7. 12. 19. 21. 22. *& Jacobi Gen.* XLVIII. 9. 14—17. *At quoties pluribus simul impertienda esset* εὐλογία, *compendii causa usurpabatur* χειραρσία, *i. manuum protensio super eorum capita pro quibus preces offerebantur. Ita Lev.* IX. 22. Ἐπάρας Ἀαρὼν τὰς χεῖρας ἐπὶ τὸν λαόν εὐλόγησεν αὐτούς. *Eum morem tum initio tum fine cujusque conventus usurparunt Christianorum Episcopi. Unde probat Optatus Milevitanus, Macarium Judicem, quamquam ad Populum Carthaginiensem in Ecclesia verba fecisset, nihil tamen pro Episcopo fecisse. Verba ejus sunt Disp. adv. Parmen. VII. &c. Lux huic loco Optati adfertur ex Constitutionibus Antiquis, quæ sub Clementis nomine leguntur, &c.* Quæ vero cum hac Manuum Sublatione in textu Lucæ jungitur *Benedictio*, εὐλογία, Dominica Apostolorum præsentium, illa heic non est,

vel

vel per se jam Collativa Boni; vel Celebrativa hujus ipsis concessi cum Gratiarum actione; sed Apprecativa, necessariorum donorum & successuum, *coll. Gen.* XLIX. 28. *&c.* sive illa fieret per nudum illum Gestum, satis significativum per se, sive potius & verba benedictionis accederent, quae generaliora & breviora potius quam longiora fuisse censenda tum sunt, caeteroquin ab Euangelista non tam facile praetermittenda. Enimvero sic agens Christus se neutiquam praeter exspectationem omnem subduxisse Apostolis suis deprehenditur; nec quidquam neglexisse, quod erat Magistri, Domini, & Patris fidi, de his terris recessuri, ad testandum suum affectum in Apostolos, & praestandum eis necessaria & utilia omnia ad suum & Ecclesiae bonum.

XIII. En igitur Apparitionem Christi Redivivi ante ejus Ascensionem, hoc ipso momento secutam, vere Postremam, adeoque Quadragesimi Diei post Resurrectionem, quae hanc Resurrectionem ipsius nobis facere certissimam potest & debet. Habemus enim heic Apostolos non quosdam sed Undecim omnes; qui pluribus argumentis antea de ea veritate plenissime convicti, Jerosolymis se sistunt, ad extrema ejus verba percipienda; quibus ille ex condicto se rursus sistit praesentem; eos etiam ducens extra Urbem Jerusalem usque in Bethaniam vicinam; quibus ipse hinc mandata & promissa anteriora renovat solenniter; quibus porro rogantibus se cum veneratione decenti respondet sermone arguente ipsius Dominicam autoritatem, bonitatem, & majestatem; & quibus ille per benedictionem publicam valedixit solenniter, nullam similem sui Apparitionem ulterius exspectare permittens, sed ad coelum ipsos in posterum vocans. Qui omnes Viri dignissimi si fidem nondum mereantur humanam, sed pro deceptis seu deceptoribus sint habendi, jam equidem nihil amplius superest quod apud homines fidem historicam mereatur ullam.

Certitudo Resurrectionis Christi etiam hinc evidenter liquet.

CAPUT DECIMUM SEXTUM.

Quo de Apparitionibus Christi Redivivi post Ascensionem Duabus adhuc agitur.

Cum Apparitionibus præcedentibus etiam Paulus eam junxit quæ sibi ipsi contigit 1 Cor. xv. 8.

Quo minus heic abrumpamus tractationem de Apparitionibus Christi Redivivi, quibus Resurrectionis ipsius Veritas monstratur, facit illud, quod Paulus, postquam de prioribus dixisset, adhuc adjecit 1 *Cor.* xv. 8. ἔσχατον δὲ πάντων ὡσπερεὶ τῷ ἐκτρώματι ὤφθη κἀμοί. Quæ verba diutius nos detinere possent, si non de iis antea actum esset latius *EXERC. TEXT. XLVI. Parte V.* ubi existimamus ita nos alia in iis declarasse obvia, ut inprimis illustraverimus illud ὡσπερεὶ τῷ ἐκτρώματι, quod diversissimis plane modis ab Interpretibus acceptum fuit.

Qui textus plenius confertur cum Contextu.

II. De *Se Ipso* post alios Apostolos, quosdam & omnes, heic loquitur Paulus, κἀμοὶ, *etiam mihi*; uti & ipse se mox consequenter describit *vers.* 9. 10. ἐγὼ γάρ εἰμι ὁ ἐλάχιστος τῶν ἀποστόλων, ὃς οὐκ εἰμὶ ἱκανὸς καλεῖσθαι ἀπόστολος, ὅτι ἐδίωξα τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ, χάριτι δὲ Θεοῦ εἰμι ὅ εἰμι, καὶ ἡ χάρις αὐτοῦ ἡ εἰς ἐμὲ οὐ κενὴ ἐγενήθη, ἀλλὰ περισσότερον αὐτῶν πάντων ἐκοπίασα, οὐκ ἐγὼ δὲ, ἀλλ' ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ ἡ σὺν ἐμοί, *&c.* Et hoc quod de se fert est, quod Christus Redivivus ipsi ὤφθη, *visus sit*, sicut aliis Apostolis, non ergo mentaliter uti fidelibus quibusvis *Hebr.* 11. 9. *&c.* sed corporaliter, seu sensibiliter & visibiliter quoque apparuerit. Quod & sibi obtigisse, ἔσχατον πάντων, *ultimo omnium*, addidit Apostolus noster. Verissime equidem, hinc non ante sed omnino post Ascensionem; quando nihil ille antea communionis corporalis vel spiritualis cum Domino habuit, sed serius post plures potius quam annum unum ad Christum vocatus est modo prorsus extraordinario & vere admirabili. Interim verè *Visus est* ille à Paulo, & quidem Redivivus, (alias enim id heic nihil ad scopum Pauli faceret,) quod ipse & alias est testatus 1 *Cor.* IX. 1. *Act.* XXII. 17. 18. & alii de ipso sunt testati *Act.* IX. 17. 27. XXII. 14. quin & Christus ipse ad eum dixit *Act.* XXVI. 16. εἰς τοῦτο γὰρ ὤφθην σοι προχειρίσασθαί σε ὑπηρέτην καὶ μάρτυρα ὧν τε εἶδες ὧν τε ὀφθή-

ὀφθήσεμαι σοι. Sed quando, & ubi, & quo in primis modo, id inquiri debet, ad narrationis Paulinæ veritatem & ſcopum rite percipiendum.

III. Expoſuimus nos loco citato ita mentem noſtram de illis capitibus, ut adhuc idem ſentiamus. Scilicet quod ad *Tempus* & *Locum* attinet, nihil obſtare quidem magnopere putamus, quo minus de Viſionibus Chriſti Paulo conceſſis variis temporibus & locis cogitemus heic, quæ in eundem ſcopum laudari ſane poterant, per unum verbum ὤφθη, non determinans an id ſemel an ſæpius contigerit, imo tanto verius pleniusque heic locum reperiens quanto ſæpius id forte factum fuerat. Attamen ad Unam Viſionem directe magis & præcipue nos heic duci putamus, ubi plurium nulla equidem ſit mentio explicita, & una omnino ſufficere poterat in Pauli ſcopum ad ſuæ Apoſtolicæ prædicationis Certitudinem docendam. Nec eſt illa alia, quam quæ in ipſius Vocatione admirabili contigit in Via Damaſcena; quæ fuit non modo *Prima* ordine temporis, hinc non prætermittenda, ſed & *Illuſtris* præ aliis, & *Notiſſima* per Eccleſias, aliosque homines, & *Certiſſima*, tam ex iis quæ Pauli comitibus ſimul tum contigerant, quam ex accedente tum Domini revelatione ad Ananiam, & conſequenter maxime *faciens ad firmandum* ſimul Chriſti Reſurrectionem & Pauli Apoſtolatum. Ad quod Tempus & quem Locum ille potiſſimum ſpectet, determinatur.

IV. Verum ſic non minuitur difficultas, quo pacto ipſe Dominus in cœlum dudum ſublatus, remotiſſimum ab omni terræ conſpectu, atque illic ad Diem Univerſalis Judicii permanſurus glorioſe, *coll. Act.* I. 11. III. 21. *Hebr.* IX. 28. *&c.* potuerit videri à Paulo his in terris conſtituto? Ad quam quæſtionem varias adduximus ſententias Virorum Doctorum. Quarum *Prima* eſt, Viſionem hanc Chriſti Paulo contigiſſe *in phantaſia*, per *ecſtaſin*, Prophetis olim familiarem quin & Apoſtolis non inſolitam, dum & Paulo ipſi quædam contigerunt ἐν ὁράματι *Act.* IX. 12. XVI. 9. 10. & διʼ ὁράματος *Act.* XVIII. 9. *coll.* XXIII. 11. & ἐν ἐκστάσει, quando & εἶδε αὐτὸν λέγοντα *Act.* XXII. 17. 18. Adverſus quam ſententiam equidem objicitur; quod per Phantaſiam repræſententur quandoque falſiſſima, dum vana rei ſpecies illic ſemper eſt pro re ipſa; & quod de Viſu heic agatur externo, qualis aliis Apoſtolis & Quomodo Chriſtus poſt Aſcenſionem ſuam à Paulo videri potuerit, & viſus vere ſit.

& Fratribus contigerat. Sed illa vix ſunt ſatis valida ad eam evertendam; quando *phantaſia* humana eſt per ſe vana & illuſoria, ſed neutiquam illa quam Deus ipſe operatur in homine, æque infallibilis ubi ſenſus internos quam externos afficit, niſi plurima Prophetarum vaticinia lubeat eodem modo repudiare & impie explodere; & quando Viſus heic meminit quidem Apoſtolus veri, uti ſic videbatur vere & audiebatur Deus à Prophetis in Ecſtaſi, ſed externum ille non determinavit; & quando tandem Paulus ſe quidem parem fecit aliis Apoſtolis, etiam in Viſu Chriſti Redivivi, ſed non neceſſario in ejus modo, cujus reſpectu ille etiam ὁ ἐλάχιςος τῶν ἀποςόλων forte, dum alii Viſionem Ecſtaticam Jeſu plenius in cœlis glorificati vellent efferre ſupra illam Externam adhuc his in terris agentis quam alii Apoſtoli nacti fuerunt. *Altera* ſententia à Phantaſia interna tranſit ad Viſionem Externam *Signi* ſeu *Symboli viſibilis*; quo pacto ipſe Deus & Angeli olim frequenter hominibus apparuerunt. Sive Signum illud tum fuerit conſtitutum per *Formam* quandam *Corporis Humani Chriſti*, ad oculum apparenter tantum vel & in ſe vere factam, magis immediate vel etiam mediate per Angelos; ſive aliud aliquod emblema ſplendidum gloriæ ejus tantum adfuerit, quod alii ab illo corpore derivant. Quo magis & Auditus Pauli fuit externe affectus *Act.* IX. 7-9. & Lux cœleſtis externe fulſit *Act.* IX. 3. XXII. 6. 7. 9. XXVI. 13. 14. Quorſum ſpectant illa *Aſterii*; Διὰ τὶ ἐ φαίνεται αὐτῷ ἐν μορφῇ ἀνθρώπε, ὥσπερ ἦ ςεφάνῳ, ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, ἀλλ' ἐν εἴδει πυρὸς ἢ φωτός; Nec non illa *Cl. Cocceji* ſecundo loco; *Poſſibile eſſe, quod Paulus ſic dicatur vidiſſe Chriſtum, quemadmodum Iſraëlitæ dicuntur Deum vidiſſe in Sinai, quando viderunt Nubem, Ignem, & ex eis audiverunt vocem qua articulabantur verba quæ nulla creatura poteſt pronunciare Deut.* IV. 35. 36. *Ita etiam Deus dicitur viſus eſſe ſuper Arca Lev.* XVI. 2. *Sic enim narratur Paulum vidiſſe Lucem, ſeu Gloriam, & audiviſſe vocem ore Juſti.* Qualis ſeu una ſeu altera Glorioſa Repræſentatio Externa Chriſti præ phantaſia videtur convenire, cum Perſonali Alloquio Pauli, hujusque Reſponſo ad alloquentem, cum phraſibus de Paulo adhibitis, cum negato aliis præſentibus Viſu illo qui Paulo contigit, & cum ceſſante dein Viſu Pauli de terra ſurgen-

gen-

gentis. Et quemadmodum hoc minime abhorret à conditione Jesu Exaltati, ut per ſymbolum aliquod glorioſum ſe præſentem ſiſtat; ita ex eo teſtimonium non minus firmum quam ex apparitione Chriſti in proprio corpore petitur merito. Sententia *Tertia* Paulum conſiderari vult, ut extra ordinem raptum in Cœlum Supremum, uno vel alio modo, ſecundum textum manifeſtum 2 *Cor.* XII. 3. 4. (quem alias illuſtravimus *EXERC. TEXT. XLIX. Parte V.*) ubi ergo Dominus viſibiliter præſens in gloria & in hoc ſupra alios omnes excellens bene à Paulo dignoſci potuerit, licet id factum illo textu expreſſe non dicatur. Sententia *Quarta* Viſum Paulo tribuit de Terra in Cœlum ipſum ſupremum, per Divinam virtutem, cujus modum & menſuram nullam capimus, & per quam Viſus Impedimenta interjecta tollerentur, Lucis vehiculum augeretur, & Oculorum acies intenderetur. Qualis cogitatio non eſt vana; uti & in eam rem Effectus Naturæ & Artis varii conferuntur. Quorſum ſpectant, quæ habet *Cl. Coccejus*, tum ad hiſtoriam Stephani *Act.* VII. 55. 56. tum ad hunc locum; *Veriſimile eſſe, quod Paulus Chriſtum viderit quemadmodum Stephanus. Nam non eſt impoſſibile Deo facere, ut ſpecies rei longinquæ inferatur oculis. Novimus eminus eandem rem ab aliis cerni, ab aliis non, Deus enim dat unicuique videre ut vult. Per tubos opticos illa in oculos adducuntur quæ ſunt procul & extra viſionis ſphæram. Idem poteſt fieri virtute Dei &c.* Nec non quæ ſcripſit *Samuel Baſnagius in Annal. Neque magis Chriſto opus fuiſſe immenſum firmamenti emetiri ſpatium, ut Paulus ejus conſpectu frueretur, cum vel ſolio ſedens ſuo auribus oculiſque Apoſtoli eas & vocis & corporis imprimere facillime potuerit imagines quibus viſio & auditus peragitur, quod & in Stephano factum arbitrantur &c.* Tandem *Quinto* non pauci fuerunt, qui vellent Chriſtum ſe corpore ſuo proprio ſtitiſſe Paulo, vel in Cœlo inferiori, vel etiam in terra ipſa, ad illud tempus, ut ad maximos Eccleſiæ uſus ille ſic confirmaretur & honoraretur. Dum alieniſſimum eſt ab hiſtoria, quod hinc vel Omnipræſentiam vel πολυτοπίαν Humanitatis Chriſti educunt ſeu Ubiquitiſtæ ſeu Papiſtæ; ubi nihil utique eſt, vel de Chriſto manente reſpectu Humanitatis in cœlo dum Paulo appareret in terra, vel omnipræſente etiam ubi

nunc non videbatur, ſed ex adverſo ipſe ponitur in uno loco ubi à Paulo Viſus eſt oculis corporeis, ita ut omnis notio Inviſibilis Præſentiæ Humanitatis ejus in omnibus vel pluribus locis ſimul plane tollatur. Eſt vero iſta ſententia, in quam etiam noſter *Cel. Witſius in Melet. Leid.* maxime videtur propendere; *Debuit Paulus hoc quoque Apoſtolatus ſui argumentum habere, quod Chriſtum in perſona quod ajunt oculis ſuis conſpexerit. Cæterum ubi tunc Chriſtus? an in cœlo? an in aëre viciniore? Equidem neſcio. Nam quod Act.* III. 21. *dicitur, quem oportet cœli capiant uſque ad tempora reſtitutionis omnium, intelligi poteſt de ordinaria Jeſu in cœlis manſione, qua non impeditur tamen quo minus per extraordinariam aliquam œconomiam in aërem terræ viciniorem ad exiguum tempus deſcenderit, &c.* De qua poſtrema ſententia nos judicavimus olim, & adhuc judicamus, eam præ prioribus non conſtare ex textu; & dubitari poſſe, an majeſtati Chriſti Glorificati ſatis conveniat ex cœlo ad has terras localiter deſcendere ad Pauli convertendi uſum qui aliter varie obtineri potuit, & an Immutabilis Cœlitum Gloria in Chriſti præſentis fruitione idem patiatur, & tandem an ille aſſertus Complexus Chriſti juxta cœlum ad ordinariam ejus manſionem & negatus reditus ante diem noviſſimum ad reditum publicum cum pompa judiciali tuto reſtringatur, dum nec Chriſti converſatio familiaris cum hominibus in hac terra tempore Judicii habendi obtinebit. Dum iſte nodus tam varie ſolvitur, non eſt utique plane inſolubilis. Et fateor ego mihi eundem optime ſolutum videri, per ſententiam, ſive ſecundam, ſive quartam, quam alterutram hinc lubentiſſime amplector, Uti & quartam illam tandem quoque laudavit *Cel. Witſius*; *Sed & in cœlis manens videri Paulo potuit per miraculoſam facultatis elevationem, remotisque Dei virtute omnibus impedimentis, quo modo Stephanus nuper in terra poſitus Cœlis apertis vidit Jeſum ſtantem ad dexteram Patris. Neque enim incredibile cenſeri debet, quod is qui dedit homini artem longinqua tanquam propiora, & parva tanquam longe majora oculis ſiſtendi, Stephano eam oculorum aciem dederit, ut è terra quæ in cœlis gererentur perſpicere potuerit.* Quocunque autem modo rem intellexeris factam, vere illa contigit, ut Jeſus Redivivus Paulo ſit viſus, poſt alios Apoſtolos, adeoque poſt Aſcenſionem.

V. Sed

De sensu verborum ὡσπερεὶ τῷ ἐκτρώματι agitur distinctius.

V. Sed quid sibi vult id quod addidit Paulus, ὡσπερεὶ τῷ ἐκτρώματι? Conjectura est nostra, quam Doctorum examini tradidimus, an inter vel supra alias glossas queat placere; quod ἔκτρωμα dicat heic non *Abortivum* fœtum, sed *Abortus* actum, uti sic lego apud *Henr. Stephanum*; *Ab Hesychio exponitur non solum* παιδίον νεκρὸν ἄωρον, *sed etiam* ἐκβολὴ γυναικός. *Quibus verbis significatur potius ipsa actio abortandi, quæ dicitur* ἐκτρωσμὸς *magis proprie*, *&* ἔκτρωσις, *ut apud Aristotelem &c.* Quod consequenter τῷ ἐκτρώματι, *abortu*, heic spectet ad Visus Apostolici Modum, quasi subintellecta plenius Præpositione ἐν, (nisi forte legi debeat ὥσπερ ἐν,) σὺν, διὰ, μετὰ, *in*, vel *cum*, vel *per*, quæ sæpe in nudo Dativo continetur, *coll. Luc.* III. 16. VI. 38. *Rom.* III. 28. I *Pet.* I. 18. *&c.* dum alii cum *Pasore* eam ex Hebraismo deducunt. Et quod illud ὡσπερεὶ ἐκτρώματι præmissum ante ὤφθη, cum hoc Verbo magis quam cum κἀμοὶ cohæreat per Trajectionem temere heic cogitatam. Quando heic legentes, *tanquam Abortione*, seu *Abortu*, h. e. in & cum eo, *visus est & mihi*, sensum reperimus rei & scopo Pauli convenientissimum; Visum sibi esse Dominum, non tantum præter omnem exspectationem, uti sic Abortus obvenit prægnantibus, non tantum cum summo terrore & externo periculo, quæ in Abortu solent obtinere frequenter, sed & cum Perditione ulteriori Consiliorum hostilium in Christum & Ecclesiam, præcipue Damascenam, quæ conceperat & gestaverat quasi imprægnatus secum donec per Exsecutionem ea pareret, quæque per inexspectatum & terrificum Domini Visum ita fuere turbata & irrita facta, uti terrificus conspectus solet à mulieribus gravidis fœtum conceptum & gestatum immature expellere, dum Paulus à pessimis moliminibus sic desistere est compulsus. Quo pacto tam majestas Christi Redivivi, quam veritas Resurrectionis ejus, tanto magis constare poterat & debebat; & simul Paulus occasionem habebat de se ut τῷ ἐλαχίστῳ τῶν ἀποστόλων loquendi, & de magnitudine gratiæ sibi factæ cogitandi *vers.* 9. 10.

Expositis etiam variis aliorum exegesibus.

VI. Interim vix istam conjecturam apud quemquam reperio, sed consentientes fere aut vere Interpretes in notione *Abortivi*, quam & cum *Vulgato* habet *Beza*. Qualem seu cui similem se heic dicat Paulus; ut respondeant inter se κἀμοὶ

ὡσπερεὶ τῷ ἐκτρώματι, vel per modum protaſeos & apodoſios, ὡσπερεὶ τῷ ἐκτρώματι κἀμοί. Uti illa phraſis tum non dicet illum verè Abortivum fuiſſe, ſed hujus ſimilitudinem, (forte etiam ratiocinativè capienda,) in minori Corporis mole aut ſimilibus quærendam, ſed in aliis longe plenius inveniendam quæ ad Pauli depreſſionem propriam faciunt, uno vel alio modo & momento. Unde ſecundum quoſdam ſenſus heic erit, *etiam mihi*, *qui eram*, *quando eram*, *quia eram*, *licet eſſem*, *qui* vel *quando factus ſum*, *qui ſum* ἔκτρωμα, *viſus eſt*. Et in ipſo *Abortivo* urſerunt multi, reſpici ad Tempus Serius Pauli, ſeu Nati, ſeu Renati, & ad Apoſtolatum vocati, poſt alios Apoſtolos, & poſt Dominum Exaltatum, quin & Supernumerarii. Voluerunt alii, nobis ſic indicari Stuporem Pauli videntis Jeſum; per quem ille factus ſit tunc, corporali magis quam ſpirituali ſenſu, quaſi Abortivus, procidens & nihil videns *Act.* IX. 3. 6. 9. XXII. 7. 11. Exiſtimarunt rurſus alii, nos heic duci per Abortivi ſimilitudinem ad Statum Pauli Spiritualem ante Viſum Jeſu ipſi conceſſum; quando nempe ille non tantum cum aliis fuerat vita & luce vera privatus, ſed & inhumano odio in Chriſtum & Diſcipulos ejus affectus præ aliis, talem ſe ipſo opere præſenti in tempore Vocationis adhuc monſtrans, & hinc Apoſtolatus gratia indignus. Judicarunt tandem alii, ſed meo judicio minus recte, ſimilitudinem *Abortivi* quærendam eſſe in ejus Vocatione, & Novo Gratiæ Statu, atque inveniendam in variis admodum, ſive ejus Violentia majori, ſive ejus Celeritate, ſive Imperfectione &c. ſive Exiguitate in comparatione cum aliis Apoſtolis, non tam vera in re ipſa, quam ex aliorum perverſo judicio, vel proprio modeſto de ſe ſenſu & ſermone. Quorum omnium diductionem cum argumentis & conſiderationibus illuc ſpectantibus reperies *Loc. Cit*.

Et quid perinde ſignificaverit Paulus per Ultimo omnium.

VII. Verbum addere oportet etiamnum de illo quod præmiſit Paulus, ἔσχατον πάντων, *noviſſime*, vel *ultimo*, *omnium*, id mihi contigit; notato ſic non nudo Ordine narrationis, ut hoc eſſet quod ultimo narrandum habebat, ſed & Tempore rei geſtæ, perinde ut in præcedentibus illis εἶτα, ἔπειτα, ἔπειτα, εἶτα, *verſ.* 5–7. Non equidem ad excludendum omnem Viſum Chriſti ſimilem, qui aliis contingeret vel contigiſſet Apoſtolis,

stolis, etiam per illa quæ de Johannis Conspectu Apocalyptico seriore palam constant; sed ad docendam Gratiam sibi factam post alios Apostolos & Fratres hactenus nominatos, ad quos illud πάντων heic referendum est omninò. Neque est hoc absque ratione gravi heic ab illo additum; quando Tempus illud longius à Discipulorum aliorum Conspectu ad hunc Pauli monstrabat Vitæ Christo Restitutæ Constantiam certam; & quandò Ultimus iste Visus Christum plenius Glorificatum exhibebat, posita omni vilitatis prioris specie, sic ut de Immortali ejus Vita nunc dubitari amplius non posset, atque ita Ultimum heic quoque esset Summum, pro usu Græcorum & Latinorum alias obvio.

Confertur denique in Veritatem Resurrectionis Christi Apparitio quæ Johanni contigit in Pathmo.

VIII. Ita Paulum Apostolum cum aliis Apostolis junximus, ipso præeunte, in Apparitionibus Jesu Redivivi. Et præterivimus hactenus *Stephanum* Protomartyrem, de quo ille tacuit, & de quo jam ante Paulum *conspiciente cœlos apertos, intentisque in cœlum oculis vidente gloriam Dei & Jesum stantem à dextris Dei Act.* VII. 55. 56. nos potius deinde in progressu Gloriæ Christi dicemus. Dum prætermittere similiter non possumus Visum *Apocalypticum Johannis* longe seriorem in Patmo, qui nobis describitur in omni magnificentia Christi Visa & Audita ab ipso illo Apostolo, servo eximio Jesu Christi, ὃς ἐμαρτύρησε τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν μαρτυρίαν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅσα τε εἶδε *Apoc.* I. 2. 3. *&c.* Iste scilicet Apostolus Dilectus à Domino præ aliis, *fuit in Spiritu in Die Dominico, & audivit post se vocem magnam quasi tubæ, dicentis, ego sum Alpha & Omega, Primus & Ultimus &c.* ad quam conversus ipse, vidit inter Septem Candelabra aurea *Similem Filio hominis, indutum talari & cinctum ad mamillas cingulo aureo, caput autem ejus & capilli candidi, ut lana candida, ut nix, & oculi ejus ut flamma ignis, &c. & aspectus ejus ut sol lucet in potentia sua;* ad cujus pedes cum Johannes caderet ut mortuus, ille dextra manu huic imposita dixit ad hunc, *ne metue, ego sum Primus & Ultimus, & Vivens & fui mortuus, & ecce sum Vivens in secula seculorum, amen, & habeo claves inferni & mortis.* Quorum explicationem reperies olim à nobis datam in *Comment. Apocalyptico.* Enimvero, licet ista *in Spiritu* sint gesta, uti Prophetica communiter, cum tamen vere sint gesta

ab ipso Domino Jesu glorificato, potentissime docent, Vitam gloriosam & immortalem post superatam mortem recepisse Dominum certissime; etiam per Vaticinia quæ ab eo accepit Johannes communicanda cum Ecclesia Universa, de iis quæ huic ad finem superventura erunt, & in eo tandem liberalissime conferenda ex ipsius plenitudine beatissima. Sic ut nobis liceat & conveniat Johannis posteriorem Visionem istam jungere cum priore illa Pauli; missis fabulosis traditionibus *Papistarum* de iis quæ Petro & aliis contigisse feruntur, sine sufficienti testium necessariorum fide.

CAPUT DECIMUM SEPTIMUM.

Quo Historia Resurrectionis Domini hactenus exposita in Summam contracta exhibetur.

De vocibus sub quibus Christi Resurrectio venit aliqua fuere prænotata.

Id non inutile putamus futurum lectori pio, ut quam hactenus illustravimus Historiam Resurrectionis Dominicæ, eam nunc in breve Compendium redigamus, secundum illum ordinem quo singula nobis post attentionem justam videntur esse gesta. Ita quidem, ut singulis *Thesibus* exhibeamus heic, quæ per totidem *Capita* jam tradidimus paulo latius. Quando ergo Christiani nos loquimur de *Resurrectione* Christi Domini secundum Euangelium, deprehendimus, adhiberi heic satis promiscue Verba; tum Neutra, *Reviviscere*, & *Vivere*, quæ Statum vitæ redditæ magis quam ejus Autorem dicunt; tum Passiva, *Vivificari* & *Excitari*, quæ ad operantem heic Patrem respectum habent manifestum, tanquam Primam Personam etiam in operatione omni, & tanquam Judicem qui Justitiæ suæ per mortem plene satisfactum esse declaret in Vita restituta; tum denique magis etiam Activa, *Excitare*, *Assumere Animam*, & sæpius *Resurgere*, quod in emphasi maxima positum nos ducit ad Christi ipsius propriam Potentiam Divinam, illi cum Patre & Spiritu communem, & ad Jus ab ipso per mortem Acquisitum cogitata nostra pellit. Et est ista *Resurrectionis* notio, quam Paulus maxime spectavit, ubi illum dicit τ ὁρισθέντα υἱὸν Θεοῦ ἐν δυνάμει κατὰ πνεῦμα ἁγιωσύνης

ἐξ ἀναςάσεως νεκρῶν *Rom.* 1.4. ita nempe ut per Potentiam exercitam in Resurrectione propria illius Deitas sit plane demonstrata.

Ejus deinde Ratio Formalis exposita.

II. Id quod ita loquentes de Domino suo Christiani de ipso credunt, secundum Euangelium, hoc est summatim, quod secundum Humanitatem mortuus Christus in cruce Vitam Humanam post mortem toleratam receperit. Ita scilicet, ut *Anima* Humana, Vera & Eadem, quam habuerat ante mortem, denuo ipsi è cœlo contigerit; mutata quidem magnopere in Qualitatibus & fluentibus hinc Operationibus, sed neutiquam in substantia sua. Ut *Corpus* deinde ei obtigerit, quod habuit ante mortem, Humanum Idem specie, cum omnibus illuc pertinentibus Membris & Proprietatibus, Extensionis solidæ aliam excludentis, Præsentiæ Determinatæ, Visibilitatis, Palpabilitatis, &c. atque Idem Numero, ut hinc dignosci posset. Ad quam Identitatem Numericam omnium tamen Particularum minimarum Identitas minime est somnianda, sine ulla additione nova aut substitutione. Dum magna heic adfuit Mutatio Qualitatum, respectu non tantum Mortis Durantis, sed & Vitæ præcedentis; quatenus Imperfectiones Inculpabiles nunc abfuerunt, earumque loco Decus summum, Robur maximum, & Agilitas incomprehensibilis adfuerunt, qualia & nos posthac pro modulo nostro exspectamus 1 *Cor.* xv. 42. *&c. Phil.* 111. 21. Et ut tandem *Anima* illa *Corpori* isti rursus *Unita* fuerit, per idem Vinculum Essentiale quod ante mortem obtinuerat ad Humanæ Naturæ constitutionem, & fluentem hinc Operationum mutuarum animæ & corporis Communionem, per Sensus & Membra alia animæ imperium exsequentia; absque ullo novæ separationis periculo aut metu ulteriore duratura hac Vita.

Contigit illa Die Tertio à Passione, Primoque Septimanæ, alto admodum Mane.

III. Ista jam Resurrectio Christi contigit *Die Tertio* post Diem Mortis & Sepulturæ, seu Secundo post hunc finitum, non absoluto sed labente; qui dies totiens ante & post factum est heic expresse nominatus. Nec servatus absque justa ratione, sed ad probationem Discipulorum absque vexatione nimia; & ad Certitudinem, tum Mortis, tum aversæ Corruptionis hanc sequi alias solitæ. Idem vero ille Dies Tertius dicitur *Sabbatorum*, seu Septimanæ per Sabbata numeratæ, *Primus*; quem ad

Resurrectionem suam elegit Dominus sapientissime ad nostram instructionem utilem, de Creatione Nova & Tenebris mundi nunc à se dispellendis. Fuit hinc & idem ille Dies Tertius à morte, atque Primus Septimanæ, *Alter à Sabbato* Judaico elapso, & *à Paschate* habito simul; quæ Ceremoniæ nunc post mortem à Domino superatam erant evaniturae. Quemadmodum & hinc omnino idem incidit in *Mensis Vernalis Medium* fere, temporis instantis lætitiam arguens manifeste. Præter quæ de Resurrectionis Dominicæ Die observanda, merito attendi debet ad *Tempus Diei* illius quo ea contigit. De quo quæ dicuntur ita referuntur directe ad narrata Facta Mulierum, ut simul nos doceant connexam Christi de Morte Victoriam. Heic vero licet varient admodum Euangelistarum phrases, in id tamen egregie conspirant, quod Adventus Mulierum ad Sepulchrum, tunc recentissime demum à Domino Redivivo derelictum, inciderit in *Tempus* Diei *Matutinum* valde, circa ipsum Solis naturalis ortum solitum. Quo ipso omnis suspicio fraudulentæ surrreptionis Domini per Discipulos sublata fuit; & mansit ille justissime tectus ab oculis incredulæ multitudinis; & gratiam à se ut Sole vero diffundendam monstravit; & promissorum suorum temere nequaquam differendorum sed paratissime præstandorum exemplum illustre dedit; & ad mature se quærendum & exspectandum nos impulit.

Cum Terræ Motu aperiente Sepulchrum per Angeli descendentis ministerium, cum splendore visi.

IV. Quamquam singularissimus *Modus* omnis Resurrectionis Dominicæ, tanquam extra humanum conspectum factæ, non constet ex Euangeliis; hoc tamen nos per eos scire voluit Dominus, quod idem fuerit vere *Gloriosissimus*. Enimvero fuit heic *Terra* inferius *Commota*, circa locum Sepulturæ Dominicæ, tam valide, ut ipsum Saxum magnum plane ab ostio Sepulchri devolveretur. Neque hoc factum fuit secundum naturæ communem ductum, sed Divina virtute insolita. Quam arguit *Angeli Divini Apparitio* in Forma magnifica fulguris, cum Indumento candidissimo nivis instar; qui ita descendit ex cœlo, ut accesserit ad monumentum Domini Sepulchrale, atque illud saxo per terræ motum devoluto aperuerit Domino egressuro aliisque ad videndum ingressuris; ipse super illud mox considens, ut monstraret, nec à natu-

ræ cæco ductu, nec ab humana arte, sed à Dei ipsius manu fieri quæ fiebant. Isthæc autem narrata expressius cum sint à Matthæo solo, fidem tamen certam cum singulari attentione merentur, ad gloriam Domini nostri Divinam; nec fidem ullo modo detrahunt narrationibus aliorum Euangelistarum de Angelis pluribus, eorumque vario loco & situ, tanquam quæ simul optime consistunt, & Cœlum non minus quam Terram commotum arguunt ad Domini de morte victoriam lætissimam. Dum obmutescere cum pudore heic debet Incredulitas circa Angelos, horumque Operationes externas in orbe inferiori nostro; quæ hinc narrationem Euangelicam, vel ad vanam phantasiam, vel ad communem errorem, vellet impie referre, cum nimia imminutione Dominicæ gloriæ in sua resurrectione.

V. Ita porro iste Angelus Domini Descendens, Terramque Commovens, ad aperiendum Sepulchri Dominici ostium, cum sui splendidissima ostentatione, affecit mox constitutos Sepulchri *Custodes* Militares, ut *Timore* toti fuerint *conturbati* ipsi, quin & *facti tanquam Mortui*, adeò mentis simul & membrorum vix compotes. Quod nemo facile mirabitur contigisse ad inexspectatum adeo Conspectum; inprimis post illa quæ in custoditum à se Jesum antea à Judæis & Romanis fuerant acta. Sed quod in imperterritis cæteroquin Militibus observatum, nos ab omni persuasione vana ad rei gestæ veritatem certissimam valide vocat. Resumptis autem dein qualicunque modo animis & receptis viribus, cum abirent quæ accesserant Mulieres lætiores, non aliter potuerunt hi Custodes, quam ut ipsi etiam irent, quidam potius quam omnes, ad Pontifices, tanquam præcipuos qui ipsis custodiam sepulchri demandaverant, atque his coram exponerent, quæ ipsis videntibus apud sepulchrum contigerant, ac commissum Cadaver illic non amplius reperiri fecerant. Ad quæ audita hi cum Presbyteris congregati consilium ceperunt de Militibus sufficienti pretio corrumpendis, ut mentirentur Christum à Discipulis furtim esse surreptum ex Sepulchro, se dormientibus; quæ culpa professa ne ipsis noxam aliquam promeritam afferret, id ipsi erant apud Præsidem præstituri facile & lubenter. Quod ut & agerent milites, effecit amor

Unde Terror magnus in Militibus, qui eos post reditum qualemcunque ad se fecit adire Pontifices cum annunciatione rei gestæ, ibidem ad mendacium splendidum corruptos.

pretii oblati, una cum offerentium autoritate. Et, quamquam mendacium istud satis ab omni parte pelluceret, illud tamen sparsum quaquavorsum fuit ita, ut à Judæis passim & diu crederetur, ex Christi & Euangelii ejus odio maligno & contumaci. Ubi mendacium ita sparsum omnibus juxta Matthæum constabat, ut Corruptio illa Militum ab ipso fuerit addita, non ex suspicione aliqua mera, sed ex aliorum id agentium vel præsentium testimonio, de cujus certitudine Spiritus ipsum reddidit juxta nobiscum plane certum.

Dum Mulieres perinde turbatæ per Angelicum conspectum & Sepulchrum vacuum repertum, à Spiritibus illis fuere erectæ, & cum nuncio Resurrectionis Dominicæ ad Discipulos ablegatæ.

VI. Sic vidimus Fatum & Factum, tam laudabile quam illaudabile, Militum hostilium. Nunc videndum quoque, quid Mulieribus & Amicis Jesu hoc ipso fere Resurrectionis ejus tempore contigerit. *Mulieres* respicimus pias, quæ & nonnullæ Nominibus suis exprimuntur. Præcipua omnium videtur fuisse *Maria* quædam ex Magdala Galilææ oriunda, quæ à septem ab ea Dæmoniis Christi gratia ejectis celebratur in Euangeliis, sed male per vanam traditionem habetur pro insigni antea scorto. Fuit inter has *Maria Altera*, Jacobi Minoris mater, quam putant fuisse B. Virginis sororem. Fuit dein *Salome*, quæ communiter habetur nec improbabiliter pro matre filiorum Zebedæi, Jacobi scil. Senioris & Johannis. Fuit perinde *Joanna*, uxor Chuzæ ἐπιτρόπου Herodis. Sed non fuerunt hæ solæ, cum jungantur antea reliquæ quæ ex Galilæa cum Christo venerant, & de facultatibus suis illi ministraverant, inter quas & una *Susanna* dicta. De Maria Matre Domini altum heic est silentium, cujus absentiæ rationem conjicere, sed scire certo non licet, vel unam vel aliam. Atque istæ quidem Mulieres alto mane venerunt ex Urbe Jerusalem, ut non tantum Sepulchrum spectarent sed & Christum mortuum ungerent, in hunc finem aromata & unguenta empta & parata secum adducentes. Sed antequam ad Sepulchrum ipsum pervenirent, sollicitæ prorsus fuerunt de amovendo Saxo sepulchrali; quod jam ablatum repererunt mox ubi accederent. Enimvero hinc ortus dolor haud exiguus, quod ingressæ Corpus Domini in Sepulchro non reperirent. Ad quem tollendum fecit illustris Conspectus Angelicus, in cujus enarratione est apud Euangelistas diversitas quidem notabilis, sed nulla adversitas. Secutus

cutus etiam eſt Sermo Angelicus ad Mulieres, quo has, tum dehortantur à Metu, tum inſtruunt de Chriſti quæſiti Statu Redivivo, tum eundem aſſerunt valide, tum imperant denique quid agendum haberent, cum promiſſo Jeſu ipſius videndi Redivivi. Nec mora eſt in hujus mandati executione; quando Mulieres, jam & recordatæ eorum quæ antea huc ſpectantia à Domino vivo audiverant, reverſæ ſunt in Urbem cum magno & vario animorum motu, & Diſcipulis celerrime annunciarunt quæ ipſis ad Viſum & Auditum evenerant apud Sepulchrum. Hi autem Diſcipuli adeo parum fidei narrantibus Mulieribus habuerunt, ut etiam delirare ipſis viderentur fere. Dum melius ſe heic geſſit tamen Petrus, qui & ipſe ſurgens ad monumentum accurrit, & in illud curioſe inſpexit, non videns illic Dominum ſed linteamina jacentia ſola, atque hinc cum admiratione haud exigua abiit. Ad pleniorem rei hujus intellectum nos duxit Johannes, qui de ſola Maria Magdalena refert, quod Saxum à monumento devolutum videns ad Petrum & Johannem ſe receperit, hisque ſignificaverit, Dominum ex Monumento ſublatum eſſe nec ſciri quorſum. Quæ relatio movit utrumque illum Apoſtolum, ut iter quantocyus ſuſciperent ad monumentum, & in illius conſtitutionem omnem diligentiſſime unus poſt alterum inquirerent, ſic ad fidem rei geſtæ perducti. Dum difficultates in componenda narratione utraque per attentionem debitam facile tolluntur. Et hoc agnoſcendum omnino videtur, quod non ſemel ſed bis ad monumentum venerit Maria Magdalena, altera ſcil. vice poſt abitum celeriorem, cum Diſcipulis illis duobus à ſe accerſitis, ubi reliquæ Mulieres jam abierant inde. Certiſſime iſta præbent argumentum Domini Redivivi, quod tam à Diſcipulis Duobus quam à Mulieribus vacuum eo modo Sepulchrum reperiretur, & ab his quidem Angelis ſtipatum læta nunciantibus.

VII. Enimverò, ut nulla prorſus ſupereſſet apud ſuos dubitandi ratio, lubuit Domino ſe ipſum illis ſiſtere etiam coram Redivivum. Apparuit enim ille ipſis; non phantaſtice per meram ſpeciem & fallacem ſenſibus externis aut internis objectam, ſed veriſſime in propria natura humana; non quidem perpetuo, ſed ad tempora quædam; non tantum ad Viſum,

Poſt quæ Chriſtus ſe ipſum Vivum exhibuit ſuis varie & validiſſime.

ſum,

ſum, ſed & Auditum & Tactum ipſum; non terribiliter, ſed familiariſſime; non quidem omni populo ſed Teſtibus fideliſſimis maxime à ſe deſignatis; nec per diem unum aut alterum, ſed ad longius Quadraginta Dierum ſpatium. Dum vero omnes iſtæ Apparitiones, neutiquam ab Euangeliſtis ſunt enarratæ, reliquerunt tamen illi nobis numerum earum certiſſime Septenarium, ſi non majorem, qui ad convictionem utique ſufficere debet æquiſſimam.

Quod ſecundum Paulum contigit Cephæ, quin & ſerius Jacobo ſoli.

VIII. De iis antequam dicamus ſingulis, monendum eſt, à Paulo ad Corinthios ſcribente de Chriſti Apparitionibus, quibus ſe Redivivum hic demonſtravit, non memorari quidem illas quæ Mulieribus & Mariæ Magdalenæ atque Emmaunticis Diſcipulis contigerunt, ſecundum Euangeliorum narrationem, quoniam forte illic ad ſolos Apoſtolos voluit provocare; attamen earum loco nominari unam & aliam ſingularem de qua Euangelia tacent. Una nempe tribuitur *Cephæ*; quod nomen Syriacum eſt idem cum Græco *Petrus*. Nec poteſt cum ulla ſpecie dubitari, quin illud heic deſignet magnum Apoſtolum, qui idem accepit à Chriſto ipſo, & ſic in aliis locis nominari ſolet. Ut non ſint niſi ſomnia inaniſſima quorundam, hypotheſibus vanis ſervientium, quæ heic ex *Veteribus* de alio aliquo *Cepha* leguntur. Et huic quando ipſe Apoſtolus clariſſime dicit Chriſtum redidivum eſſe Viſum, tutiſſime illud à nobis creditur, etiamſi alii hoc non ita dixerint Euangeliſtæ; quod tamen abſolute & univerſaliter admitti nequit, propter id quod apud Lucam refertur à Diſcipulis eſſe dictum, *Dominus vere ſuſcitatus eſt, & viſus Simoni*, quoniam hoc eſt alterum & prius Cephæ ſeu Petri nomen. Quod ipſum dictum nos ſimul docet *Tempus* rei hujus geſtæ; quatenus hanc Emmaunte redeuntibus Duobus narrare non potuerunt Diſcipuli alii congregati, niſi tum jam geſta fuiſſet, adeoque ipſo illo Diei Primo Reſurrectionis Dominicæ antequam Diſcipuli communiter eum vidiſſent. Et eſt ſatis probabile, contigiſſe eam iſtius Dei non meridie demum, aut veſpera qua ſe Emmauntem euntibus Dominus præſentem exhibuit, ſed *Mane*, non multo poſt Reſurrectionem ipſam in Petri Reditu à Sepulchro. Quæ & ratio major eſſe poteſt arctiſſimæ iſtius conjunctionis, *Dominus vere ſuſcitatus eſt & Viſus*

Visus Simoni. Neque enim obstat, quod Johannes in illo Reditu fuerit Petri comes; siquidem quod de Petro refertur, hoc ipso comiti ejus Johanni non negatur, & comitatus ille non fuit necessario tam arctus perpetuo, ut non in illo reditu aliquid singulare uni contingere potuerit præ altero. Sed & alterius Apostoli adhuc meminit Paulus, cui singulatim visus sit post Resurrectionem suam Dominus, nempe *Jacobi.* Is an intelligatur Major, qui filius alter Zebedæi, an Minor, qui Frater Domini, & tantopere in antiquitate celebratus, parum interest, cum uterque sit fide omni dignissimus. Dum ineptissime pro Apostolo hoc utroque substituatur Tertius Jacobus, incertus plane; propter ejus distinctionem ab Apostolis, quæ sane est justissima inter Collegium illud & Membrum ejus Unum singulare. De Modo autem, Loco, & Tempore certo, hujus Apparitionis vix dici potest aliud, quam contigisse illam *postea*, seu *deinde*; h. e. serius, postquam etiam visus esset Jesus plus quam Quingentis Fratribus simul, & proxime ante postremum conspectum Apostolorum omnium. Ut inanissima sit fabula vetus ab *Hieronymo* ipso tradita, secundum quam hæc Christi apud Jacobum Visio debuerit in ipsum Ascensionis Diem incidisse.

IX. Nunc ad Euangelicas Narrationes pleniores venimus. Quarum omnium Prima est de *Mulieribus* communiter apud *Matthæum*, & de *Maria Magdalena* singulariter apud *Marcum* & *Johannem*. De istis, antea jam descriptis suo loco, indefinite nunc discimus, quod cum *irent ad annunciandum Discipulis* ea quæ apud Sepulchrum viderant & audiverant, *ecce Jesus* ipse *illis sit obviam factus* cum salutatione familiari prolata. Quando hæ *accedentes ejus pedes apprehenderunt* cum religiosissima *Adoratione*; atque Jesus vicissim jussit eas *non metuere*, sed *abire*, atque *Fratribus annunciare abitum in Galilæam*, ubi ipse solenniter ab illis *sit videndus*. De *Maria* porro *Magdalena*, à qua ejecta Dæmonia non licet mutare in Animi aut Corporis pravas quasdam Affectiones, & quæ pro infami antea peccatrice perperam habetur, generalius docet *Marcus*, quod cum resurrexisset Christus mane prima Sabbati, *apparuerit* illi *primum*, seu absolute prorsus, seu restricte ex contextu ante Discipulos quibus illud annunciavit, & ante annunciationem

Et secundum Euangelia Mulieribus Primum & Mariæ Magdalenæ.

à se his factam; quodque ipsa *iverit*, & fatum hoc suum lætum *annunciaverit* Discipulis aliis lugentibus & flentibus, apud quos tamen fidem decentem non repererit. Secundum historiam vero longe pleniorem Johannis, hæc ipsa Maria, Petro & Johanne abeuntibus à Sepulchro vacuo, *apud monumentum* constitit, *flens extra*, & *in illud procumbens*. Hæc ipsa porro *Angelos duos in albis* conspicit *sedentes* in sepulchro ad caput & pedes illic depositi sed non amplius jam reperti Jesu; qui & sermones cum ea miscuerunt minime ingratos. Hæc ipsa amplius *conversa retrorsum*, *Jesum adstantem conspicit*, illum tamen mox *non agnoscens*, qui & ipse hanc compellat amice, & ab hac responsum accipit, non prorsus indignum illius affectu & ignorantia. Hæc ipsa prima à Domino compellatur per nomen *Maria!* quo hanc sibi cognitam monstrat ille, & se cognitum facit, & laudem insinuat, & opprobrium, & officium, & felicitatem hujus. Hæc ipsa jam agnoscens Dominum, illum vicissim compellat nomine emphatico *Rabbuni*, seu *Magistri*, quo simul æstimationem illius, dilectionem, venerationem, & glorificationem decentem suam exprimit. Hæc ipsa etiamnum à Domino interdicitur ipsum longius detinere, tanquam qui ascendere ad Patrem debebat; cum opposito jussu eundi ad fratres, illisque annunciandi instantem suum abitum salutarem ad communem Patrem & Deum. Hæc ipsa denique jussum hunc Domini exsequitur, veniensque ad Discipulos, iis annunciat Visum & Jussum Domini. Ad quam Mariæ historiam solam an respexerit *Matthæus* de Mulieribus loquens, digna inquisitu est res. Uti & ordo omnis rerum à Mulieribus gestarum, & circa has. Dum earum Historia certe haud parum ponderis adfert ad Certitudinem Dominicæ Resurrectionis.

Deinde Cleopæ & alteri cum eo Emmauntem eunti Discipulo.

X. Historia secunda in Euangeliis descripta spectat ad Discipulos *Duos*, non tamen ex Duodecim vel Undecim illis præcipuis. Quorum hinc Unus, imo re ipsa & primus, habuit nomen *Cleopæ*, & alter est planè incertus. Neuter utique Apostolus; nec alter ullo modo Petrus, inter Apostolos tantopere excellens. Illi scilicet Duo iverunt in agrum ad vicum quendam, stadiis sexaginta distantem, cui nomen *Emmaus*, colloquentes de rebus Jesu, ex cordis sui plenitudine,

ad

ad mutuam instructionem. Quæ immane quantum differunt ab inaniter somniata Itione eorum in Galilæam ad Jesum illic quærendum. Euntibus autem & colloquentibus illis Duobus Jesus se manifestavit, ad illos accedens, & cum illis progrediens, retentis tamen illorum oculis ne se agnoscerent. Quin & repetita Rogatione ex illorum ore elicit prolixum sermonem de Jesu Nazareno, quem laudibus magnis ornant, cujus opprobria indignissima minime tacent, & in quo repositam sed nunc vacillantem spem suam nequaquam dissimulant, uti nec novam anxietatem ex Mulierum relatione ortam. Ad quem sermonem Discipulorum ille vocem suam extulit; tum redarguendo eorum inscitiam & incredulitatem, tum erudiendo eos de Necessitate Passionum Messiæ & secuturæ hinc demum Gloriæ, atque ea asserendo ex Mose & Prophetis omnibus. Quin & cum prope Emmauntem venissent sic colloquentes, ipse visus fuit ulterius iturus, sed per Duos illos passus est sibi persuaderi, ut cum iis illic maneret ea vespera. Heic autem dum Jesus cum Discipulis accumbebat, ac panem acceptum & benedictum fractumque illis distribuebat, illorum aperiuntur oculi ita ut ipsum perfecte satis dignoscerent. Sed non duravit ex voto hoc illorum gaudium; quando rursus ab oculis discipulorum horum ablatus est ipse subito & inexspectato, ita ut eum non viderent amplius secum, nec inter eos secundum humanitatem vere adesset adeo, aliorsum nempe translatus. Et hoc adeo eos affecit; ut mox quidem ad se invicem loquantur de magna vi sermonum Christi, in ipsa etiam via, per quam & Scripturas sapientissime aperuerat, & ipsorum corda cœlesti modo inflammaverat; sed & absque mora longiori revertantur ex Emmaus in Jerusalem, reperiantque Discipulos tum Undecim tum & alios ibidem congregatos simul plurimos. Qui ipsi prævertunt hos Duos declaratione lætitiæ suæ, dum his dicunt primi, Dominum vere resurrexisse, quin & à Simone præcipuo inter ipsos visum esse. Sed & hi subjiciunt, ad rei ejusdem confirmationem, quomodo sibi in via apparuisset ignotus, & quomodo in Fractione Panis Emmauntica tandem innotuisset, exposita hac omni sua conversatione longiori & familiariori cum Domino. Et hoc omne gestum sic fuit ipso Primo Die Resurrectionis,

ſed pomeridiano & paulatim magis adveſpераſcente. Quæ hiſtoria adeo eſt notabilis, in re ipſa, & in omni ejus modo, ut plurimum facere debeat ad fidei Chriſtianæ firmamentum.

Tum Apoſtolis ſimul congregatis, abſente tamen Thoma.

XI. Tertia ſequitur hiſtoria Euangelica quam non unus Lucas juxta Marcum, ſed & cum his duobus etiam Johannes deſcripſit, nec poſt hos omnes Paulus tacuit. Quæ quidem ſpectat; non jam ad Mulieres pauciores vel plures; neque ad Diſcipulum unum aut alterum, ſortis communioris, vel præcipuæ; ſed ad Apoſtolicum Cœtum, qui ab initio fuerat & rurſus paulo poſt futurus erat Duodenarius, licet nunc heic nec eſſet præſens ille totus ſimul. Iſte ſcilicet Cœtus Duodenarius erat fraterne & religioſe congregatus ad mutuam in Domino ædificationem; ſed foribus valide clauſis, non tam ob veſpertinam conſuetudinem communem, quam propter Judæorum incredulorum & hoſtilium metum, qui inſidiarentur nec forte à vi abſtinerent omni. Sed non potuit ſic excludi ab iis Jeſus, qui venit & in medio Apoſtolorum ſe ſtitit ſubito, absque magno quidem ſtrepitu præcedente, attamen non abſque apertis ſua virtute foribus per quas intraret, dum de earum penetratione inepta vere nihil legitur in textu; & quidem cum lætiſſimo pacis voto. Ad hæc autem viſa & audita cum illi conturbati eſſent magnopere, putantes ſe ſpiritum aliquem incorporeum videre, à quo quæ ipſis ſuperventura eſſent ignorabant; Jeſus illos ante omnia alia redarguit, non modo de perturbatione iſta, ſed & de ratiocinatione indecenti connexa. Simul etiam confirmat Reſurrectionis ſuæ fidem ampliſſime variis modis. Primum quidem per conceſſum mandatumque ſui & membrorum ſuorum Conſpectum propiorem ſimul & Contactum diligentiorem; qualis equidem ſpiritui non conveniebat, ſed qualis ipſum invicte arguebat. Secundo etiam per Eſum poſtulatum ab ipſis, & ſumptum in omnium conſpectu, quod rurſus ſpiritui non competebat; dum reſuſcitatus ipſe neque illo indigebat, ſed tamen ſumere illum voluit ad præſentem Diſcipulorum videntium uſum. Sed tertio quam maxime per Vaticinia antiquiora, quæ etiam heic & nunc ab ipſo laudata fuere. In qua ſermonis ſui parte præmittit Dominus narrative, quid jam antea ipſos docuiſſet ex Lege Prophetis & Pſalmis de fatis ſuis,

ſuis, quorum dicta iſthæc prorſus fuerant implenda. Quod inſtitutum etiamnum perſequens, cum apertione mentis eorum ad intelligendum Scripturas, ad eos dixit, & quæ de ſe ac rebus omnibus ſuis ſcripta erant, & ſimul eorum ſenſum ac implementum in ſe. Quæ quando cum fidei gaudio percepiſſent Apoſtoli, & repetitum pacis votum accepiſſent, inſtruxit illos porro Jeſus verbis tam Mandati quam Promiſſi ſui ampliſſimis. Juſſit enim Apoſtolos eſſe ſui Teſtes per orbem; eos ut tales ablegans, ad exemplum ſe mittentis per orbem Patris, per quod diſcrimen magnum ab opere non magis quam à Perſonis tollitur. Et promiſit, ſe miſſurum promiſſum Patris ſuper eos, qui hinc in urbe Jeruſalem manere debebant donec virtute ex alto promiſſa induerentur. Quemadmodum & ad Promiſſionem pertinet, quod ſigno inſufflationis addito ad Spiritum Sanctum dein accipiendum illos monuerit. Imo quod poteſtatem remittendi & retinendi peccata, per annunciationem Euangelii cum Sacramentorum uſu, iis addixerit. Quam miſere detorſerunt dudum Papiſtæ, ad ſuam gloriam æque quam Chriſti ignominiam. Uti vero hæc Hiſtoria tota pertinet certiſſime ad ſeram veſperam ipſius Diei Primi Reſurrectionis Dominicæ; ita illa, ſi quæquam alia, facit ad arguendam hujus Certitudinem irrefragabilem.

XII. Quartam adhuc habent haud diſſimilem *Johannes*, ſed tempore poſteriorem. Illa rurſus ſpectat ad Apoſtolos, quorum congregato Cœtui Jeſus apparuiſſe modo fuit deprehenſus. Et quibus ut denuo appareret heic, occaſio per *Thomam* fuit data, unum ex Apoſtolis Duodecim, cujus plus quam unum vitium ex Johannis Euangelio nobis conſtat. Ille enim abſens fuerat à Diſcipulorum congregatione, quando Jeſus ad eos venerat antea; ex qua occaſione, incertum. Unde hoc eſt conſecutum, quod, licet rem geſtam cum ipſo communicarent Diſcipuli reliqui complures vel omnes, ille tamen non haberet ei fidem ſed contraniteretur omni modo per incredulitatem, hanc etiam duraturam profeſſus, donec ipſe videret & contrectaret Jeſum, uti illis conceſſum fuerat. Interim nec à Fide omni in Jeſum, nec ab Amore in condiſcipulos ita defecit Thomas, ut non his ſeſe rurſus conjunxerit

Iiſdem porro poſt octiduum, cum Thomas eſſet præſens.

rit deinde, cum ipsi intus essent simul clausis uti antea foribus, ad usus religiosos indubie. Atque hinc exseruit se singularis illa Domini gratia, per quam in eorum medio etiam tunc constitit, & pacis apprecatione communi eos blande salutavit. Sed singulatim, reliquis audientibus, egit cum Thoma, quem jussit magis quam concessit se diligentissime contrectare, æque quam intueri, ut bene dignoscere se posset. Sed & consequenter non amplius hærere in Incredulitate, quam professus erat, sed firmiter omnino credere, quod ipsi divinitus annunciatum, etiam sensuum testimonio tam valide confirmabatur. Neque enim dubium esse potest, quin Incredulitas & Fides in hoc Dominico mandato spectet ad Christi Resurrectionem ex morte cum connexis; dum tamen conferri possunt alii ejus sensus, & usus æque quam abusus. Sic autem convictus tandem Thomas, in voces illas notabiles erumpit, *Domine mi! & Deus mi!* quibus ille summo jure Christum compellat, quorumque vis longe maxima & aptitudo agnosci prorsus debent. Nec cohibenda heic est indignatio in *Socinianas* torsiones, ad quas impietas in Dominum nostrum homines illos A-Christianos perpulit; quasi & virtus Thomæ in novam auctamque culpam ejus foret trahenda piè. Longe autem aliter voces eas Thomæ spectavit & spectare nos jussit Dominus, quando hunc amice compellans, Fidem ejus ex iis liquentem laudavit nominatim, ad quam per conspectum præsentem fuerat adductus. Sed non minus simul celebravit beatitatem eorum, qui & absque simili visu essent credituri, deinde potissimum. Ex quo Christi dicto inanissime disputatur pro fide necessaria eorum omnium quæ ab hominibus obtrudantur contra omnem rationem & sensum æque quam revelationem. Uti porro hujus rei gestæ Tempus expressum est apud Johannem, tanquam Diei Octavi à Resurrectione Vespera; ita maximum pro hac argumentum in ea se palam prodit, dum obstinatissime incredulus Thomas manus tandem victas præbere & cedere fuit coactus.

Nonnullis porro horum apud Mare Tiberiados.

XIII. Quintam historiam perinde apud solum reperimus *Johannem*. Qui nos ducit iterum ad Discipulos Jesu, & quidem numero nunc Septem, quorum quatuor fuere Apostoli, Petrus, Thomas, Jacobus, Johannes, tres autem reliqui Ordi-

Ordinis minoris, Nathanaël cum Duobus aliis. Hi nempe erant simul, post suum discessum à Jerusalem in Galilæam, & quidem ad Mare Tiberiados; quando à Petro fuere impulsi ad piscationem instituendam, ad quam in navigium ingressi, & adhibita omni industria, nihil tamen piscium per noctem totam ceperunt retibus suis. Sed mane Christus iis apparuit ad littus maris, visus ab ipsis sed non agnitus tamen; atque etiam de illorum piscatione ex longinquo cepit ita cum ipsis loqui, ut & consuluerit rete projicere in navigii dextras partes cum spe melioris capturæ; quæ etiam adeo successit, ut præ piscium conclusorum multitudine rete trahere amplius non possent, erant enim comprehensi centum quinquaginta & tres pisces magni. Ad hæc Johanne primum monente esse Dominum qui videbatur atque utile consilium dederat, Petrus qualicunque indumento nuditatem suam tegens & succinctus in mare se conjecit, ut citius ad Christum in littore perveniret, sed reliqui navigio illuc vecti fuere paulo tardius, etiam ob pleni retis tractum post se. Venientes autem in terram observant mox singularem de se curam, per victum illic decenter paratum. Quando libuit Domino se multo plenius etiam suis Discipulis manifestare ad convictionem sufficientissimam, per dicta pariter & facta sua. Mandavit enim de piscibus modo captis etiam sumere, invitavit eos ad prandium secum habendum, quod & egerunt hi, non amplius dubii quin adesset Dominus, quin & ipse accedens panem accepit & opsonium, quem & Discipulis dedit. Post hæc communius cum Discipulis acta post prandium finitum sequuta est specialis tractatio Domini cum Petro. Hunc nempe suo nomine *Simonis Jonæ* compellans Dominus, rogat serio admodum, an se diligeret, & quidem præ his, seu aliis se etiam vere diligentibus Discipulis, seu potius forte aliis ab ipso etiam dilectis non immerito. Neque dubium, quin Christus rogaverit eum de Dilectione sui non qualicunque, sed sincera & perfectissima, qualis in se decebat. Petrus autem respondet prompte illi ut Domino, imo vero se ipsum ita diligere non tantum, sed & ipsum id optime nosse. Et ad hoc responsum sibi gratissimum Dominus ipsum jubet agnos suos pascere, seu ea quæ pastoris erant præstare fidelibus aliis. Simul

&

& interrogationem ſuam repetit ad Simonem Jona, an ſe diligeret? eo nempe modo quo antea id dictum fuerat. Ad quam cum ille reſponderet ut antea, næ Domine quod te amem tu noſti, repetitio fit mandati prioris à Domino, paſce oves meas, mutata una & altera voce. Quin & nondum adeo quieſcit Dominus, ut non tertio etiam roget Simonem, an ſe amet? Qui hinc quidem haud parum contriſtatus fuit, tanquam Domino viſus ſuſpectus de amoris defectu & dictorum fraude, attamen non deſiit declarare, quod omnia noſcens Dominus ſatis etiam perſpectum haberet ipſius in ſe amorem. Unde & Dominus tertia repetitione firmavit mandatum ſuum, ut ſuas oves paſceret. Quod vellent quidem multi ad Petrum ſolum ſpectare, cum aliorum omnium præſentium & abſentium excluſione. Sed quod omnino ita datum Petro, ut ad Apoſtolos alios & doctores omnino etiam ſpectet per analogiam. Dum ejus inculcatio apud Petrum, & quidem ter facta, ſpecialem ſuam habuit relationem ad ipſius Trinam Abnegationem fœdam, propter quam non erat ille tamen à Paſtura demandata arcendus, ſuperſtite & reſuſcitata dilectione Domini. Qua occaſione torſiones Papiſtarum inſanas, ad Pontificatum ſuum univerſalem ex hac Domini tractatione cum Petro aſſerendum, redarguere convenit. Neque heic finitur Chriſti tractatio cum Petro, ſed monet ille hunc de Malis ipſi obventuris ad & ob dilectionem ſui & paſtionem ovium ſuarum. Quæ & proceſſura erant ad mortem violentam in provecta ætate, dum aliqui exiſtimarunt dudum, Crucifixionem ipſam heic Petro fuiſſe determinate prædictam. Amplius adhuc Petrum jubet Dominus ſe ſequi; ſive ſequela intelligatur ſpiritualis, in faciendis & patiendis, ſive corporalis potius Domini, ſe ab aliis Diſcipulis nunc ſeparantis. Tandem vero, cum Petrus de Johanne rogaſſet Chriſtum importunius, hic ſerio ſatis à Domino redarguitur, ipſumque ſequi iterum jubetur. Dum verbum Domini ad Petrum, male à Diſcipulis intellectum, occaſionem dedit rumori vano de Johanne non morituro. Uti vero Tempus hujus rei geſtæ ex collatis Johannis locis conſtat fuiſſe, poſtquam bis Diſcipulis fuerat Viſus Die Primo Septimanæ uno & altero, atque antequam appareret in Monte Galilææ; ita illa ipſa per omnes

par-

partes suas veritatem certam Resurrectionis Dominicæ nobis commendat.

XIV. Historia Sexta sequitur, ejus quod gestum fuit in Monte Galilææ, secundum narrationem Matthæi, quæ ex Paulo videtur supplenda. Euangelista ille heic nominavit Undecim Discipulos, tanquam omnium præcipuos, reliquis omnibus minime sic exclusis. Quos & adfuisse plures quam Quingentos discimus ex Paulo, cujus isthæc annotatio indubie illuc est referenda. A Personis illis hoc narratur esse factum antecedenter, quod in Galilæam ad Montem quem eis constituerat Jesus iverint alacriter, ubi se sistentibus ipse ex promisso magnifice apparuit. Quem & adorarunt communiter religiosissime; dum tamen superfuerunt nonnulli dubitantes de Apparitionis simul & Resurrectionis veritate. Jesus vero apparens cum accessu ad eos est locutus verba significantissima, tum Declarativa, tum Præceptiva, tum Promissiva. Declarat scilicet ipse, omnem Potestatem in cœlo & in terra sibi esse datam; quæ fundamentum erat Missionis Apostolorum per orbem ad erigendum ejus regnum; & quæ à vanis quorundam torsionibus minime est immunis. Post declarationem hanc, Jussum dat Apostolis undecim; quod spectat ad Gentes omnes promiscuè, ad quas eundum erat, ut in disciplinam Christi colligerentur, tum per Baptismum, etiam ad parvulos extendendum, qui fieret in nomen Patris & Filii & Spiritus Sancti, non necessario tamen adhibitis his vocibus inter baptizandum, tum per Doctrinam servandi omnia quæ Christus præceperat. Cum quibus sic apud Matthæum lectis feliciter convenit Marci narratio, de mandata Itione in Mundum universum, & Prædicatione Euangelii ad omnem creaturam, cujus summa sit mandatum Fidei cum Baptismo jungendæ, sub Promissione Salutis, & comminatione oppositæ damnationis. Apud Matthæum autem verba Promissionis Christi sunt breviora, de Se cum Discipulis futuro per omnes dies usque ad consummationem seculi. Sed apud Marcum multo latiora, de Signis secuturis credentes, sc. dè Dæmoniorum ejectione in nomine Christi, de Linguarum Novarum loquela, de Serpentibus tollendis & Veneno bibendo sine læsione, deque manibus imponendis super Ægros ad ho-

Tum Iisdem una cum Quingentis Fratribus in Monte Galilææ.

rum Sanationem. Quæ certe cum debita restrictione sunt capienda, secundum eventum ipsum, nec pro plane Absolutis & Universalibus haberi possunt nisi cum manifesto rei & fidei Christianæ ludibrio. Uti autem hæc omnium illustrissima Apparitio Christi Redivivi contigit etiam post illam ad Mare Tiberiados, & ante Bethaniensem ultimam; ita nulla nos magis certos de Domini Resurrectione præstare potest.

Tandem & Iisdem in & apud Jerusalem in Ascensione.

XV. Historia denique Septima ad Jerusalem & viciniam ejus nos ex Galilæa reducit, secundum ea quæ apud Lucam, partim in Euangelio partim in Actis, occurrunt. Paulus heic nominavit Apostolos omnes; in oppositione facili adversus eorundem collegium minus plenum aliis vicibus prioribus Dominicæ Apparitionis apud eos. Id quod his contigit, fuit quod Jesus illis visus sit, etiam cum eis συναλιζόμενος. Quando consequenter eos eduxit foras usque in Bethaniam, sic appellatam domuum viciniam vel & alias jurisdictionem. Atque eodem tempore eos monuit, ne à Jerusalem discederent plane quantocyus, sed ut Patris Promissionem illic exspectarent quam ab ipso audiverant; quin & simul promisit, eos in Spiritu Sancto esse baptizandos non post dies hos multos. Quin & interrogantes ipsos, an hoc tempore Regnum Israëli esset erigendum vel restituendum, sensu jam corporali vel spirituali forte potius, non tantum redarguit Dominus, tanquam nimis curiosos de iis quæ Deus non revelaverat; sed & solatus est & valide erexit per repetitum Promissum, de Spiritus Sancti super ipsos superventuri virtute quam acciperent. Quin etiam monuit, ut sui essent Testes, tum in Jerusalem, tum in Judæa terra omni, tum in Samaria, tum & ad Terræ ultimum. Quæ omnia ultima verba respexisse videtur Lucas, quando Apostolis per Spiritum Sanctum mandata dedisse Dominum refert. Finis autem totius hujus historiæ fuit, quod Apostolis benedixerit Dominus, cum manuum elevatione fervida. Et quis jure dubitet, quin hæc Ultima Christi Apparitio, ex iis non tantum quæ in Euangeliis sunt narratæ, sed & quæ vere contigerunt, sit omnino efficax ad fidem Resurrectionis ipsius immotam?

Quibus Apparitionibus etiam jungi

XVI. Post velum autem ingressus in Sanctuarium cœleste Dominus, nondum ita latuit, ut non apparuerit Redivivus

suis.

suis. Neque enim se ipsum prætermisit Paulus in serie Testium Resurrectionis ejus, quamquam Ultimum Omnium, qui cæteroquin plenitudinem nominis Apostoli in se non deprehendisset. Qua in re ille quam maxime spectasse videtur ad tempus suæ Conversionis & Vocationis in Damasci vicinia. Ubi inquisitione dignus est Modus, quo à Paulo videri potuerit, & vere ab eo Visus sit Dominus. Illic autem cum dubius sit admodum sensus vocum additarum, ὡσπερεὶ τῷ ἐκτρώματι, quæ plurimis ac diversissimis modis capiuntur ab Interpretibus ab omni tempore retrò, quasi de Paulo essent intelligendæ ut Simili *Abortivo*, seu in tempore Seriori ipsius Nati vel Renati, seu in Gratiæ collatæ Modo externo, seu in Statu Spirituali ante Gratiam præstitam, &c. videmur per eas aptissimè duci ad Terrorem Abortientem quo Paulus Christum videns affectus omnino fuerat; missis aliis exegesibus variis. Sicuti illud quod accedit, *ultimo omnium*, etiam cum restrictione necessaria, non de solo ordine narrationis, sed & de tempore rei gestæ est capiendum. Dum non male prorsus heic cogitatur quoque à nobis de ea Apparitione Domini Redivivi, quæ longe post Stephanum Proto-martyrem contigit Johanni Apostolo in Pathmo, etiam cum auditis illis Domini ipsius vocibus, *ne metue*, *ego sum primus & ultimus*, *& vivens & fui mortuus*, *& ecce sum vivens in secula seculorum*, *Amen*, *& habeo claves inferni & mortis.*

posunt, quæ post Ascensionem contigerunt, tum Paulo, tum Johanni.

XVII. Quæcunque porro in hoc Libro sunt latius paulo exposita, cum pendeant omnia ab Apostolorum & Euangelistarum testimonio, de quorum fide credentes Spiritus Dei certos prorsus reddit, non autem perinde Mundum qui hunc non capit; hinc id agendum deinde restat, ut eorum testimonium ostendatur omni modo esse fide dignissimum. Et in hanc rem destinavimus Librum sequentem, sub Divini Spiritus ductu sanctissimo. Nec possumus, ut hoc nunc addamus, satis detestari impietatem *Spinozæ in Epist.* xxv. *ad Oldenburgium*, quando, postquam præmiserat *literaliter se accipere Passionem Mortem & Sepulturam Christi*, *ejus autem Resurrectionem allegorice*, subjecit; *Fateor quidem*, *hanc etiam ab Euangelistis iis narrari circumstantiis*, *ut negare non possimus ipsos Euangelistas credidisse*, *Christi Corpus resurrexisse & ad cœlum*

Transitus ad Librum sequentem.

lum ascendisse &c. In quo tamen salva Euangelii doctrina potuerunt decipi, ut aliis etiam Prophetis contigit &c. At Paulus, cui etiam Christus postea apparuit, gloriatur quod Christum non secundum carnem sed secundum Spiritum noverit &c. Vah thesin impiam! & quidem cum profana verborum Pauli torsione adhuc junctam, quasi illa illuc ducerent!

HISTORIÆ EXALTATIONIS JESU CHRISTI ILLUSTRATÆ

LIBER SECUNDUS.

Qui Historiæ Resurrectionis ejus expositæ Veritatem Certam tradit.

CAPUT PRIMUM.

Quo in Historiæ hujus Veritatem laudatur ejusdem Argumentum ipsum, cum Scriptoribus, Scriptionis Modo, & Effectis.

Difficile cum sit satis in Naturalibus vel & Artificialibus rebus illarum Fidem hominibus persuadere, quæ non sunt communis Experientiæ apud omnes, vel fiunt præter Exspectationem eorum & Cursum communiorem, inprimis propter frequentiam Deceptionis humanæ, tum Passivæ tum & Activæ; multò plus difficultatis deprehenditur in firmandis ad animum hominis rebus Divinis, quæ Naturæ nostræ corruptæ captum superant, quæque etiam ab arbitrio Dei solius liberrimo pendentes antequam fiant non nisi ex speciali ejus Revelatione innotescunt. Unde heic dum laboramus nos in

Difficultas notatur in persuadendis homini veritatibus supernaturalibus, ad quarum fidem Deus per Spiritum intus cooperari debet,

Hominibus ad Assensum pertrahendis, uti decet ad Dei gloriam & eorum communem nobiscum salutem, quam maxime prospicere & proclamare ad Deum oportet, ut per Spiritum suum potentissimum intus Intellectum illustrans, ac Voluntatem simul flectens, in Mente Fidem operetur ipse. Sine quo labor noster erit irritus; non minus quam frustraneus est conatus omnis hominem à Peccato ad Virtutem avocandi per argumenta omnia validissima, nisi illum simul Deus intus per gratiam Spiritus sui trahat. Utique, sicut impius, vel cœcitate sua non percipit, vel lethali sopore suo non attendit, vel contumaci malitia sua non movetur, ad audita argumenta Conversionis irrefragabilia prorsus in se; ita nec homo à Fide Euangelii alienus adducetur ad hanc unquam per argumenta ulla, quæ etiam dicantur & sint vere in se Demonstrativa, sed sua semper habebit vel quæret effugia per quæ licet sæpe cum justo pudore elabatur, quamdiu à Deo ipso illi non fuerit datum Credere secundum Euangelii mandatum. Id autem judicavimus heic esse præmonendum, ne quisquam conatum nostrum in persuadenda hominibus Resurrectione Domini nostri interpretetur in præjudicium Divinæ Gratiæ, quæ sola successum optatum dare poterit; vel etiam trahat ad persuasionem vanam de arcenda imposterum ab attendentibus omni Repugnatione longiori externa, si non Incredulitate ipsa interna. Sed est heic nobis non orandum solum, aut laborandum, sed orandum & laborandum simul.

Ad Fidem expositæ Resurrectionis Christi operandam, attendi debet Res hæc ipsa, quatenus omnino illa est Possibilis primum.

II. Ad Fidem Historiæ huic faciendam ante alia omnia ad *Rem* ipsam *Narratam* est attendendum, qualis illa sit, an fide omni Indigna, an vero Digna, & Dignissima ex adverso. Quod posterius nos inculcamus, intuitu triplici, tum *Possibilitatis*, tum *Decentiæ*, tum denique *Necessitatis*, ejus. Resurrectionem Christi in Euangelio narratam quando *fieri potuisse* dicimus, non loquimur jam de Naturæ finitæ Viribus ejusque Ordinario Cursu; quo sensu fieri non posse agnoscimus ut ullus homo vere mortuus vere etiam reviviscat unquam. Sed est Deus infinitus nec dependens à Creaturis finitis in operando, qui omnia potest realia, quæ non modo sunt præter naturam sed & contra eam, ubi ita placet ipsi ad suam gloriam. Ad quod & hoc omnino facere censendum

eſt magnopere, quod ſuæ ſupra vel & contra Naturam Potentiæ documenta det quandoque inſignia, in iis quæ dici ſic ſolent *Miraculis*; quæ cum non ferant impii homines, ne cogantur Deo cum pudore cedere, ipſi flagitioſiſſime in Naturæ Opera minus explorata, vel alias in Figmenta & Ludibria humana, convertere vellent, non parcentes etiam vel Euangelio, vel antiquiſſimis Moſis & Prophetarum monumentis quæ Judæi nobiſcum venerantur merito. Nec poteſt vere de his ipſis omnibus, (procul Additionibus & Figmentis quibusvis humanis, quæ ſeu Judaica ſeu Gentilia ſeu Papiſtica huc aut contra hæc nihil faciunt,) à quoquam dubitari; niſi communiſſimam Dei notionem ex mente ſua deleat, & vel gloriam Omnipotentiæ ejus Independentis, vel hunc ipſum ore ſuo abneget maleſanus. Nec erit jam ſolius Reſurrectio Chriſti, ſed & Hominum omnium, ſeu facta olim, ſeu futura noviſſime, quæ pariter rideri merebitur, ſecundum votum malorum hominum inſanum. Enimvero dic mihi quisquis es in hanc impietatem minus aut magis pronus, quid obſtet? Quo minus idem ille Deus, qui ex nihilo primum creavit omnia ut exiſtentiæ & eſſentiæ ſuæ initium acciperent primum; qui non tantum per Viri & Mulieris oportunum congreſſum naſci arcano & imperſcrutabili modo facit homines, ſed & ex centenarii fere Abrahami corpore jam emortuo & Saræ utero ſimili fecit naſci ſicut aſtra cœli multitudine & quaſi arenam ad littus maris innumerabilem; qui deinde ſingulariter Chriſtum hunc ſuum ex intactæ Virginis utero fecit prodire &c. quo minus, inquam, & illius Virtute à Corruptione ſolita in morte præſervatus Jeſus ex morte prodeat citò Vivus & victurus conſtanter impoſterum. Imo, ſi hoc liceat amplius addere, quis non hoc ut facilius ſpectet ſecundum hominem? quod Chriſti ex Cœlo redux Anima repetat ſuum Corpus magis adhuc integrum & à vita recens, quam quod Corpora noſtra, quaquavorſum diſperſa per omnes plagas & per tot Mundi ſecula, noviſſimè ſint recolligenda ex pulvere, & Animabus noſtris in perpetuum unienda rurſus. Quæ Chriſtianiſmi capita omnia à nemine huic ſerio adhærente in dubium vocari poſſunt; neque heic aſſerendi locus eſt. Dum natura ipſa Dei Omnipotentiam, à Ju-

à Judæis ex Scriptura quoque agnitam, Gentiles docuit, non relatam aut comparatam, ſed abſolutiſſimam prorſus.

Quatenus eſt eadem ſecundo Decentiſſima omni modo.

III. Quæ conſideratio Poſſibilitatis rei, ubi illa actu facta fertur, hoc efficit, ut fide admitti queat, quin & accedentibus aliis conſiderationibus debeat, magis vel minus neceſſario. Eſtque hinc Obſervatio noſtra Secunda, quod Res heic tradita, quam Poſſibilem jam eſſe ſupponimus, *nihil* etiam in ſe habeat *Indecentiæ* reſpectu Dei, ſed vere ſit *Decentiſſima*, & Convenientiſſima ipſius Perfectionibus. Utique ſi vel ponamus, ſecundum *Socinianam* blaſphemiam, quod Chriſtus fuerit Homo nudus ſed ſanctus ſine labe ulla peccati, an id magis Deum decet, ut hunc malitia humana fœde trucidatum quaſi ſcelerum graviſſimorum in Deum & Homines reum, linquat in illa morte quaſi à ſe quoque pro tali habitum, ſaltem ex perverſo peccantium hominum judicio? an verò ut hunc abſolvat à culpa omni, per extraordinarium quoque complacentiæ in eum ſuæ indicium, & vim ſententiæ ab hominibus perperam latæ ſic prorſus infractam? Unde hoc reſpectu & ſenſu ille etiam potuit dici *juſtificatus in Spiritu* 1 *Tim.* III. 16. Sed nunc undique apud attendentes certum eſſe poteſt & debet, non modo ex ipſius Dictis & Factis, ſed & ex Scripturis Propheticis æque quam Apoſtolicis, hunc impiè Crucifixum Divina permiſſione Hominem ſimul eſſe Filium Dei Æternum, Proprium, Unigenitum, & Dilectiſſimum, qui pro noſtris peccatis in ſe ſuſceptis luit, imo uſque ad ultimum quadrantem ſatisfecit, ſe ipſum ſic etiam promiſſo antea præmio ſeu laboris mercede dignum præſtans. Et quid jam decentius cogitetur? quam ut idem ille Dei Filius, poſt toleratam eo modò Dei iram, à vinculis omnibus mortis liberetur, & fruatur mercede ſibi Propoſita, per Reſurrectionem oportunam. In hoc ſane conſpirant cum Potentia Dei, Sapientia ejus, & Sanctitas, & Juſtitia, & Bonitas, & Conſtantia; quarum & perfectionum gloria hinc ad Deum redit. Quin & cum reſpectu ad Chriſtum ipſum dici debet, quod decuerit, ut ὁ ἀρχηγὸς τῆς ζωῆς occiſus iniquiſſimè reſuſcitaretur potentiſſimè *Act.* III. 15. quemadmodum decuerat τὸν ἀρχηγὸν τῆς σωτηρίας διὰ παθημάτων *conſummari Hebr.* II. 10. Quorſum etiam conferri poteſt illud Pauli *Phil.* II. 7 — II.

'Αλλ'

'Αλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε &c. διὸ καὶ ὁ θεὸς αὐτὸν ὑπερύψωσε &c.

IV. Imo cum rei Poſſibilitate & Decentia jungimus quoque ejus *Neceſſitatem*, reſpectu hominum Salvandorum à peccatis & Beandorum. In quem finem potuiſſe perveniri à nobis non videmus nos, niſi idem, qui mortuus eſſet Mediator noſter Θεάνθρωπος ſecundum humanitatem, etiam oportune vitam reaſſumeret in eadem natura. Neceſſum erat nempe, ut moreretur ipſe, quo pro peccatis noſtris ſatisfieret Juſtitiæ Divinæ, peccata non ferenti aut remittenti impunita ſemper & plane. Sed non minus neceſſum erat, ut reſurgeret ex morte ocyus; quo non tantum conſtaret ab ipſo pro nobis ſatisfactum eſſe, & ſic nos cum Deo reconciliatos ſeu in gratiam ejus adductos; ſed & nobis acquiſitam ſalutem potentiſſime applicaret ipſe, & nos ad vitæ ſuæ beatæ communionem pertraheret, in gratia primum hujus & in gloria dein futuræ vitæ. Quod eſt illud ipſum, quod Chriſtus dixit *Joh.* XIV. 19. ὅτι ἐγὼ ζῶ, καὶ ὑμεῖς ζήσεσθε &c. & quod Paulus tantopere inculcavit, in primis 1 *Cor.* XV. 14. &c. *quod ſi Chriſtus non eſt ſuſcitatus, vanum igitur præconium noſtrum, vana vero & fides veſtra &c. vana eſt fides veſtra, adhuc eſtis in peccatis veſtris, &c. coll. Hebr.* VII. 15. *unde & ſervare perfectiſſime poteſt eos qui per ipſum ad Deum accedunt, ſemper vivens ad intercedendum pro eis &c.* Sicuti & denuo ipſius Chriſti Majeſtas Divina hoc exigebat pariter, ut in ignominioſa morte non maneret diu, ſed cum novæ vitæ gloria eam permutaret celeriter, *coll. Act.* II. 24. ὃν ὁ θεὸς ἀνέστησε, λύσας τὰς ὠδῖνας τοῦ θανάτου, καθότι οὐκ ἦν δυνατὸν κρατεῖσθαι αὐτὸν ὑπ' αὐτοῦ. In quibus hypotheſibus Chriſtianis non conveniunt quidem nobiscum Increduli, ſed ad quas in Scripturis traditas attendere debent, ut videant quam ſint illæ ſolidæ & neceſſariæ ad noſtram ſalutem.

Quatenus & tertio eſt iſta prorſus Neceſſaria ad hominum Salutem.

V. Poſt iſta tria obſervata de ipſa Chriſti Reſurrectione, ad fidem huic merito habendam, intuitu Poſſibilitatis, Decentiæ, & Neceſſitatis, attendi velimus ad *Hiſtoriæ* hujus *Autores*. Quem nos quidem ſupremum & principalem credimus eſſe Deum ipſum ſapientiſſimum & veraciſſimum, qui per ſe fidem meretur promptam & firmam, & à cujus Spiritu non minus Apoſtolos agnoſcimus ſerius impulſos quam Prophetas olim

Ad fidem ejuſdem merito laudantur & Scriptores ejus Hiſtoriæ, tanquam Paulo qui Sapientia excelluit

& Luca forte excepto, Vulgares, Modesti, Candidi, minime Stolidi, Familiares Christo, in Fidem ab initio ipsi tardiores, Αὐτόπται vel horum Socii intimi.

olim. Sed ut & hoc credatur ab aliis nobiscum, ſpectare oportet Euangeliorum & Euangelicorum Librorum Scriptores humanos, quos Deus ad hoc adhibuit pro ſua ſapientia tanquam Miniſtros, in quibus ille tanquam talibus ipſe loquens dignoſci haud difficulter poſſet. Et hi fuerunt communiter *Apoſtoli*, ſeu Apoſtolici Viri, nominatim heic præ aliis, *Petrus* quidem, ſed magis *Matthæus*, *Johannes*, *&* *Paulus*, cum *Marco & Luca*. Apoſtolos cum dicimus Jeſu, monemus eo ipſo, illos complures fuiſſe homines *Vulgares*, *Plebejos*, *&* *Rudiores*, qui etiam nomine *Galilæorum* depreſſi *Act.* II. 7. in Scholis minime enutriti ad ſapientiam aut eloquentiam humanam, manuum operi ad victum acquirendum ſeſe dederant; ſi excipias præcipue *Paulum*, qui in ſapientia ſua mundana furens contra Chriſtum redivivum, non niſi hac abnegata & cum ſimplicitate Chriſtiana permutata Euangelium recepit & recipere ſuaſit mundo, & juxta Paulum forte *Lucam*. Monemus porro, eos ſimul fuiſſe homines æque *Modeſtos*, nec ad mundi hujus faſtigia ſuperbè aſpirantes; quam *Candidos*, & à Fraude omni facienda ſecundum Magiſtri doctrinam & exemplum alienos, quos neque hinc accuſare potuit ipſorum Ætas niſi de una culpa Chriſtianiſmi illa. Monemus amplius, fuiſſe eos minime equidem Stolidos & Ineptos, ſed *Mentis* plene ſatis *Compotes*, teſtantibus id illorum dictis & factis, *coll. Act.* XXVI. 25. οὐ μαίνομαι ἀλλ' ἀληθείας ϗ σωφροσύνης ῥήματα ἀποφθέγγομαι *&c.* unde nulla eos ambitio illuc pellere potuit, ut mendacium pro veritate obtruderent orbi, à quo nulla ipſis boni, ſed ex adverſo omnis mali, fuiſſet exſpectatio certa. Monemus præterea, eos fuiſſe Chriſti *Familiares*, qui ipſum de aſpectu, voce, & moribus omnibus, habebant intime notum; ſic ut ab alio ſub ejus qualicunque ſpecie decipi minime poſſent ullo. Monemus adhuc, eos non cum imprudenti & feſtinato impetu ruiſſe in Euangelii ſui *Fidem*, ſed ad hanc fuiſſe omnino *Tardos*, atque hinc in omnia omnibus modis *curatiſſime Inquirentes*, priusquam ipſi crederent; id quod dein *firmiter* adeo *tenebant*, ut nullis minis vel periculis præſentiſſimis & perpetuis ad ejus ſeu abnegationem ſeu reticentiam adduci poſſent, ex metu offendendi Chriſtum redivivum. Monemus denique, hos ipſos fuiſſe

re-

rerum heic geſtarum, quas ſcripſerunt in noſtrum quoque uſum, ſeu *Teſtes* αὐτόπτας, ϗ αὐτηκόους, ϗ αὐτόχειρας, veritatis à ſe annunciatæ pleniſſime ſic conſcios, ſeu Teſtium iſtorum *Socios* intimos, quorum fides prudentia & candor erant apud ipſos dudum exploratiſſima. Quod dicimus cum reſpectu; tum ad ipſos Apoſtolos, qui omnes omnia non viderunt vel audiverunt ipſi; tum ad Viros Apoſtolicos, quales Emmauntici illi, Cleopas cum Socio altero, etiam Nathanaël cum aliis Duobus, & deinde Marcus & Lucas, Scriptores ipſi qui à ſingulari adhæſione Petri & Pauli in Antiquitate celebrantur paſſim. Præter quæ omnia quid etiamnum exiges ad fidem Scriptoribus ullis unquam habendam? Iſthæc autem à nobis capita, in Scriptoribus Euangelii meritò obſervanda, heic latiſſime diduci opus non eſt; quod dudum factum ab aliis, & noviſſime etiam à Viro Doct. *Humphrydo Ditton in Diſcurſu de Reſurrectione Jeſu Chriſti*, Anglice edito Londini, quo magnum hoc myſterium Chriſtianæ fidei validiſſime undecunque aſtruitur, atque probationes ejus proponuntur, examinantur, & clare demonſtrantur contra Deiſtas impios.

Urgetur in rem eandem Modus rei Deſcriptæ quoad omnes etiam minutiores Circumſtantiis quæ ſciri potuere & doceri.

VI. Facit vero & hoc ad Fidei ejuſdem de Chriſti Reſurrectione perſuaſionem pleniorem, quod non modò Rem ipſam tradiderint Apoſtoli & Apoſtolici Viri illi, ſed & *Rei Modum* addiderint curatiſſime, cum exiguis quoque Circumſtantiis nonnullis, variis quidem ſed non adverſis inter ſe; idque eo tempore primo rerum nuperrimè geſtarum, quando in iis uno vel altero modo capi potuiſſent, ſi deceptio, vel activa vel paſſiva, ſubfuiſſet ulla. Non loquimur jam de *Modo & Circumſtantiis latentibus*, quas obſervare Diſcipuli non potuerunt ipſi, adeoque nec probare aliis id exigentibus. Uti ſic res ſe habet in ipſiſſimo *Momento* Reſurrectionis Chriſti, hinc non annotato; item in *Modo* Vitæ ab eo Receptæ, & Egreſſus ex monumento, & Progreſſus ejus egreſſi ulterioris, &c. de quibus hinc nihil legimus, adeóque temere conjiciemus. Sed ſpectamus ad alia plurima, quæ obſervari potuerant & explorata erant ſcriptoribus noſtris Euangelicis; quod Diei Primi Mane alto reſurrexerit Dominus noſter; quod ad Saxum de Sepulchro Removendum Terra valide fuerit commota, per Deſcendentem Angelum, cum quo uno plures alii adfuerint;

qua ſpecie perſonæ & veſtitus, quo ſitu corporis, & quo loco, hi ſint conſpecti; quæ vox ab iis audita; quis terror hinc conſecutus apud Cuſtodes, vera aliis nunciantes primum ſed dein corruptos; quo affectu correptæ Mulieres, & inter eas potiſſimum Maria Magdalene; quo cum diſcrimine Petrus & Johannes cucurrerint ad Sepulchrum, & in illud ſint ingreſſi; quam diſtincte in illo fuerint reperta Linteamina ſepulchralia atque Sudarium funerale; per quos gradus ipſe Jeſus ſe his & illis Manifeſtaverit mox & deinde variis temporibus; quo modo cum Diſcipulis Emmaunticis locutus ſit & egerit ſucceſſive; quo modo prima Veſpera abfuerit à Diſcipulis congregatis & videntibus Dominum Thomas, hinc incredulus nimium, ſed deinde poſt octiduum præſens & ad Fidem pertractus valide; quæ verba & quo cum fructu habuerit Dominus ad Diſcipulos in Mari piſcantes, ubi ipſe etiam determinatiſſimus numerus Piſcium captorum eſt expreſſus, cum Apoſtolorum errore ex male intellectis Chriſti verbis orto; quam palam plusquam Quingentis Fratribus notis ſatis ſimul ille viſus ſit in monte Galilææ; quo modo tandem ipſe Apoſtolos eduxerit ſecum in Bethaniam, inde in cœlum aſcenſurus, neque id egerit ante ſolennem Benedictionem per Manuum Protenſionem. Scilicet qui una vel alia ratione mentiuntur, hi tutius in generalibus hærent, minus ſic convincendi; dum ex Circumſtantiis additis veritas narrationis indagari & ſic magis conſtare poteſt. Quod ſi dicas, Circumſtantias etiam cum Re ipſa poſſe fingi; id quidem non negaverim ſæpius etiam inter homines fieri, ſed cum ſit majus adeſt periculum fraudis deprehendendæ, & minus id tutum eſt iisdem rei geſtæ temporibus & locis, & apud plures ſimul, & à pluribus etiam qui nec eadem omnia referunt omnes. Quod poſtremum prorſus habendum eſt pro ratione magna, ob quam Deus ſapientiſſime voluerit & effecerit per Spiritum, ut non eodem per omnia modo heic ſcriberent Apoſtoli, quaſi ex compacto & inſtructione mutua ſola, ſed ut notabilis eſſet in quibusdam diverſitas, ſimul cum reali conſenſu pleno absque ulla prorſus adverſitate, quæ ab attendentibus pie nulla heic deprehenditur, ſecundum ea quæ antea ſuo loco à nobis dicta ſunt.

Quin tandem Effe-

VII. Quartum denique, quod ad Reſurrectionis Chriſti

Fidem,

Fidem, ex ipsa Rei Narratæ historia firmandam facere debet magnopere, est illud, quod eam prædicantes ore & calamo Apostoli, non fuerint ad Silentium adacti, aut de Errore vel Falsitate convicti, sed Fidem meruerint & repererint per orbem totum, apud Judæos pariter & Gentes quasvis, magnos & parvos, sapientesque & insipientes, contra omnem vim & fraudem oppositam Satanæ & Mundi. Habebant utique Hostes sat potentiæ & malitiæ, ad Discipulos paucos perculsos reprimendos, & Mulierculas debiles simul dissipandas, nisi sapientia & vis fortior desuper obstitisset in veritatis patrocinium, secundum illud Gamalielis *Act.* v. 38. 39. ὅτι ἐὰν ᾖ ἐξ ἀνθρώπων ἡ βουλὴ αὕτη ἢ τὸ ἔργον τοῦτο, καταλυθήσεται, εἰ δὲ ἐκ Θεοῦ ἐστιν, οὐ δύνασθε καταλῦσαι αὐτὸ, μή ποτε καὶ θεομάχοι εὑρεθῆτε. Nec laborassent ea consilii inopia Judæi increduli, ut mendacium ineptissimum spargi voluissent, si non Veritas Resurrectionis fuisset plane explorata. Et quidni ubique inquiri jusserint alias illi in Cadaver Ablatum, etiam per constituta præmia ad illud obtinendum & fures ejus detegendos ac puniendos? quale aut simile quid nihil factum deprehendimus usquam. Ecquid porro potuit mundo annunciari, quod secundum hominem minus fidei merebatur? quam Hominem Mortuum, & quidem probrose adeo, ipsum per Resurrectionem Mortis esse factum Victorem, & ex aperto Sepulchri claustro, intra triduum, cooperantibus ad id Cœlo & Terra, exiisse Vivum; & admirabiliter quidem sed & palpabiliter se exhibuisse suis Discipulis, tam variis temporibus & locis per quadraginta dies. Et ecquid potuit heic prævalere adversus vim omnem totius Mundi & Inferni, quæ se huic fidei opposuit undique, juncta cum propria Carnis sapientia? si non rei ipsius evidens Certitudo, per se & per accedens cœleste lumen Spiritus, id operata est; tum in Judæis primum, paucioribus quidem respectu totius & reliqui populi, sed tamen millibus pluribus, vel ipso Pentecostes die confessis Apostolica prædicatione; tum in Gentilibus deinde, undique cum Divino zelo confluentibus ad Euangelii amplexum lætum, & Idola mortua cum Operibus mortuis projicientibus, sine truculentæ mortis metu ullo. Quomodo se res certissime habuit Primis Christianismi Seculis, antequam ulla species ad-

ctus in orbe toto consecutus plane Admirabilis & Divinus, per hujus apprehensionem communem,

adesset, seu Tyrannidis externæ, seu Retributionis humanæ pro Fide Jesu Redivivi; quæ serius forte ad hanc mundanos homines compellere vel allicere potuit, dum certissime isthæc fuit dudum vel & est etiamnum via, per quam, post Gentilismum olim, & Muhammedanismus & Papismus perruperunt ad mundi excæcationem. Et licet heic argumentari à Simili. Sicut Consensus facilis hominum & gentium plurimarum, etiam minus politarum, in his & illis veritatibus admittendis quæ illis proponuntur, arguit per modum effectus earum certitudinem propriam apud attendentes, ita & Amplexus Dominicæ Resurrectionis, ab Apostolis traditæ, admirandus omni modo, nos de illa tanquam certa & fide prorsus digna monere potest & debet.

CAPUT SECUNDUM.

Quo in Fidem ejusdem Historiæ confertur Testimonium Pilati Præsidis Romani, alterumque celebre Flavii Josephi Historici Judæi.

Pro fide Historiæ Resurrectionis Christi confertur ex Tertulliano Epistola Pilati Præsidis Romani ad Tiberium, quæ etiam ab *Eusebio* laudatur, atque apud Nicephorum Cedrenum & Orosium memoratur.

Solent autem ab ævo Christiani pro Domini sui Resurrectione gloriosa etiam laudare ipsos Fidei suæ Hostes, tum Gentiles, tum Judæos; quos hinc intactos prorsus heic prætermittere non possumus. Inter Gentiles spectamus ad *Pilatum*, Præsidem & Judicem Romanum ex Euangelio sic satis notum. Quem uti expresse nominavit *Tertullianus Apol. Cap. XXI. ea omnia super Christo Pilatus, & ipse jam pro sua conscientia Christianus, Cæsari tum Tiberio nunciavit*; ita dubitari non potest quin ad eum spectaverit idem *Cap. V. Tiberius ergo, cujus tempore nomen Christianum in seculum introivit*, (*census istius disciplinæ à Tiberio est*, legitur *Cap. VII.* spectato utrobique non tam Nomine ipso quam re per illud significata, dum alii aliter conciliant hoc cum textu *Act.* XI. 26.) *annunciatum sibi ex Syria Palæstina, quod illic veritatem illius Divinitatis revelaverat, detulit ad Senatum, cum prærogativa suffragii sui. Senatus, quia non in se*, (vel *ipse*,) *probaverat, respuit. Cæsar in sententia mansit, comminatus periculum accusatoribus Christiano-*

stianorum. Consulite commentarios vestros, &c. Ad quæ *Tertulliani* provocat *Eusebius in Chronico Canone*, πιλάτε τιβερίῳ τὰ κατὰ τ̃ σωτῆρος ἀναγαγόντος καὶ τ̃ χριστιανῶν δόγματος, τιβέριος περὶ τ̃ σύγκλητον ἐκοινολογήσατο περὶ τ̃ εἰς χριστὸν πίστεως, τ̃ δὲ μὴ πειθομένης, ὁ αὐτὸς θάνατον ἐψηφίσατο κατὰ τ̃ διωκτῶν τ̃ χριστιανῶν, ὡς τερτυλλιανὸς ἱςορεῖ ἐν τῇ ὑπὲρ χριστιανῶν ἀπολογίᾳ. Pro quibus legitur in *Temp. Epitome*; Πόντιος Πιλάτος περὶ τ̃ χριστιανῶν δόγματος ἐκοινώσατο τῷ Τιβερίῳ καίσαρι, κἀκεῖνος τῇ συγκλήτῳ ῥώμης, τ̃ δὲ μὴ προσιεμένης Τιβέριος θάνατον ἠπείλησεν τοῖς χριςιανοκατηγόροις, ὡς ἱςορεῖ Τερτυλλιανὸς ὁ ῥωμαῖος. Et pro quibus *Hieronymus* scripsit; *Pilato de Christianorum dogmate ad Tiberium referente, Tiberius retulit ad Senatum, ut inter cætera sacra reciperetur, verum quum ex consulto Patrum Christianos eliminari Urbe placuisset, Tiberius per Edictum accusatoribus Christianorum comminatus est mortem.* Atque idem *Eusebius Hist. Eccl. Lib. II. Cap.* 2. paulo latius habet; Καὶ δὴ τ̃ παραδόξε τ̃ σωτῆρος ἡμῶν ἀναςάσεώς τε καὶ εἰς ἐρανὸς ἀναλήψεως τοῖς πλείςοις ἤδη περιβοήτε καθεςώσης, παλαιῦ κεκρατηκότος ἔθες τοῖς τ̃ ἐθνῶν ἄρχεσι τὰ παρὰ σφίσι καινοτομέμενα τῷ τ̃ βασίλειον ἀρχὴν ἐπικρατῦντι σημαίνειν, ὡς ἂν μηδὲν αὐτὸν διαδιδράσκοι τ̃ γινομένων, τὰ περὶ τ̃ ἐκ νεκρῶν ἀναςάσεως τ̃ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησῦ Χριςῦ εἰς πάντας ἤδη καθ' ὅλης παλαιςίνης βεβοημένα πιλάτος τιβερίῳ βασιλεῖ κοινῦται, ὡς τάς τε ἄλλας αὐτῦ πυθόμενος τερατείας, καὶ ὡς ὅτι μετὰ θάνατον ἐκ νεκρῶν ἀναςὰς, ἤδη θεὸς εἶναι παρὰ τοῖς πολλοῖς ἐπεπίςευτο. Τὸν δὲ τιβέριον ἀνενεγκεῖν μὲν τῇ συγκλήτῳ, ἐκείνην τ' ἀπώσασθαι φασὶ τ̃ λόγον, τῷ μὲν δοκεῖν, ὅτι μὴ πρότερον αὕτη τῦτο δοκιμάσασα ἦν, παλαιῦ νόμε κεκρατηκότος, μὴ ἄλλως τινὰ παρὰ ῥωμαίοις θεοποιεῖσθαι, μὴ ἐχὶ ψήφῳ καὶ δόγματι συγκλήτε, τῇ δὲ ἀληθείᾳ ὅτι μὴ δὲ τ̃ ἐξ ἀνθρώπων ἐπικρίσεώς τε καὶ συςάσεως ἡ σωτήριος τ̃ θείε κηρύγματος ἐδεῖτο διδασκαλία. Τάυτης δ' ἐν ἀπωσαμένης τ̃ προσαγγελθέντα περὶ τ̃ σωτῆρος ἡμῶν λόγον τ̃ ῥωμαίων βελῆς, τ̃ τιβέριον ἣν καὶ πρότερον εἶχε γνώμην τηρήσαντα, μηδὲν ἄτοπον κατὰ τ̃ τ̃ Χριςῦ διδασκαλίας ἐπινοῆσαι. Quando subjicit *Tertulliani* laudem; Ταῦτα τερτυλλιανὸς τὺς ῥωμαίων νόμες ἠκριβωκὼς ἀνήρ, τάτε ἄλλα ἔνδοξος, καὶ τ̃ μάλιςα ἐπὶ ῥώμης λαμπρῶν, ἐν τῇ γραφείσῃ μὲν αὐτῷ τῇ ῥωμαίων φωνῇ, μεταβληθείσῃ δὲ καὶ ἐπὶ τ̃ ἑλλάδα γλῶτταν, ὑπὲρ τῶν χριςιανῶν ἀπολογίᾳ, τίθησι κατὰ λέξιν τῦτον ἱςορῶν τ̃ τρόπον &c. Atque de re ipsa addit; τ̃ ἐρανίε

νίκ προνοίας κατ' οἰκονομίαν τȣτ' αὐτῷ πρὸς νȣ̃ν βαλλομένης, ὡς ἂν ἀπαραδοπίςως ἀρχὰς ἔχων ὁ τȣ̃ εὐαγγελίȣ λόγος πανταχόσε γῆς διδρόμοι. Ad quæ verba *Henr. Valesius* annotavit, dissentiens ab aliis pluribus; *Ex hoc loco quosdam suspicatos esse, Tertullianum illum, qui inter Ecclesiasticos Scriptores celebris habetur, Jurisconsultum fuisse. Certe in indice Pandectarum, inter Juris Auctores ex quibus opus illud collectum est, recensetur Tertullianus, qui Libros Octo Quæstionum scripsit, & de Castrensi Peculio Librum singularem. Sed non dubitare se, quin hic diversus sit ab illo Presbytero Carthaginensi, neque vero Eusebius illum Jurisconsultum fuisse dicit, sed tantum ait eum Leges Romanas accuratissime calluisse. Quod quidem vel ex uno ejus Apologetico licet cognoscere, in quo Legum Romanarum sæpissime meminit, &c.* Dum illa *Eusebii* eundem fere in modum leguntur apud *Nicephorum Lib. II. Cap.* 8. nec minus late, & quidem bis apud *Georg. Cedrenum in Hist. Comp.* Rem vero eandem uti *Chrysostomus* etiam tradit *Hom.* XXVI. *in* 2 *Cor.* XII. καὶ γὰρ ἡ σύγκλητος ῥωμαίων ταύτην εἶχε τὴν ἀξίαν χειροτονεῖν καὶ ἐγκρίνειν θεȣ̀ς, ὅτε γȣ̃ν τὰ κατὰ Χριςὸν ἀπηγγέλη πάντα, ἔπεμψεν ὁ τȣ̃ ἔθνȣς ἄρχων πυνθανόμενος, εἰ δοκεῖ αὐτοῖς καὶ αὐτὸν χειροτονῆσαι θεὸν, οἱ δὲ ȣ̓κ ἐπένευσαν, ὀργιζόμενοι καὶ ἀγανακτȣ̃ντες ὅτι πρὸ τῆς αὐτῶν ψήφȣ καὶ γνώμης ἡ δύναμις τȣ̃ ςαυρωθέντος ἐκλάμψασα εἰς τὸ οἰκεῖον εἰσεπεσπάσατο σέβας τὴν οἰκȣμένην ἅπασαν, &c. sic & habet latius *Paulus Orosius*, Presbyter Hispanus Seculi V. *Hist. Lib. VII. Cap.* 4. qui Latine sic scripsit; *At postquam passus est Dominus Christus, atque à mortuis resurrexit, & Discipulos suos ad prædicandum dimisit, Pilatus Præses Palæstinæ Provinciæ ad Tiberium Imperatorem atque ad Senatum retulit de Passione & Resurrectione Christi consequentibusque virtutibus, quæ vel per ipsum palam factæ fuerant, vel per Discipulos ipsius in nomine ejus fiebant, ut de eo quod certatim crescente plurimorum fide Deus crederetur. Tiberius cum suffragio magni favoris retulit ad Senatum, ut Christus Deus haberetur. Senatus indignatione motus, cur non sibi prius secundum morem delatum esset, ut de suspiciendo cultu prius ipse decerneret, consecrationem Christi recusavit, edictoque constituit exterminandos esse urbe Christianos; præcipue cum & Sejanus Præfectus Tiberii suspiciendæ religioni obstinatissime contradiceret. Tiberius tamen Edicto accusatoribus Christianorum mortem comminatus est, &c.*

II.

II. Ut tanto plenius rem hanc habeas omnem, en *Exemplum* quoddam *Epistolæ Pilati*, quam positam in *Monum. Orthodoxographis Patrum*, nec multo aliter lectam quoque in *Anacephalæosi Egesippi*, (ubi *Claudii* nomen pro illo Tiberii substitutum non fert *Cel. Spanhemius*, licet & Tiberius dictus fuerit Claudius sicuti notum est,) ex *Vetustis Bibliothecæ Vaticanæ Monumentis* exhibuit inter alios *Sixtus Senensis Lib. II. Bibl. S. Pontius Pilatus Cl. Tiberio Neroni Imp. S. Nuper contigit, cujus rei ipse testis esse possum, Judæos sese ipsos posterioresque suos universos per invidiam crudeli damnatione perdidisse. Cum enim ex oraculorum promissis, majorum ipsorum authoritate receptis, hoc expectarent, ut Deus illorum per Virginem juvenculam mitteret qui jure Rex eorum diceretur, hunc me præsente misit in Judæam. Is, quod omnibus notum est, cæcis visum restituebat, leprosos mundabat, resolutos nervis curabat, viderunt quoque ipsum dæmonia abegisse, atque obsessos spiritibus immundis liberasse, mortuos item ex sepulchris ipsis resuscitavit, obediebant ipsi ventorum turbines, siccis pedibus mare inambulabat, fecit alia quoque permulta miracula, ut vulgo etiam inter Judæos & plebem Dei Filius diceretur. Principes vero Sacerdotum æmulatione & livore instincti, adversabantur illi, captumque illum mihi tradiderunt, ementitis sceleribus eum reum facientes, Magum appellabant, atque Legis eorum Desertorem & Contradictorem. Quibus persuasionibus seductus ipse, fidem querelis eorum adhibui, flagellatumque ipsis tradidi, ut pro arbitrio in eum animadverterent. Crucifixerunt igitur illum, & sepulchro quo conditus erat custodias adhibuerunt, inter quos etiam ex meis militibus nonnulli erant, qui tertio die ipsum à mortuis resurgentem viderunt. Nequitia autem Judæorum magis hoc facto exarsit, numeraruntque magnam pecuniarum vim ipsis militibus, quatenus Discipulos ipsius noctu corpus rapuisse prædicarent, acceperuntque hi quidem pecunias, nihilominus tamen publice ubique professi sunt, atque testantur, se visiones Angelorum vidisse, ac Jesum illum à mortuis vere resurrexisse. Hæc autem ideo scripsi, ne quis nugis ac mendaciis Judæorum, si de re gesta aliter loquantur, fidem adhibeat. Vale.* Sed ista Epistola, (cum multa verborum varietate ex *Codice Colbertino* edita à *Cel. Fabricio in Cod. Apocr. Novi Test.* qui & alias complures ejus editiones contulit, ex *Martino Polono*, *Ivone Carnutensi*, *Pseudo-*

Exemplum Epistolæ talis ex Sixto Senensi, quod Christianum magis quam Gentile est; dum & conficti certe sunt Dialogi Christi & Pilati in Christi opprobrium manifestum dein scripti.

Marcello, *Lambecio*, quin & *Xaverii Hist. Perf.* nec non *Pseudo-Nicodemi Euangelium* prolixius, quod cum aliis solide & late explosit noster *Cel. Hoornbeekius in Misc. Sacr.*) longe magis sapit Christianum Autorem ejus quod scribi potuisset & debuisset plurima ex parte, quam Pilatum Gentilem ejus quod in illa legitur. Quo non obstante, etiam *Ill. Mornæus Cap. XXX. de Ver. Relig. Chr.* laudat *Pilati Epistolam ad Claudium, qua testificetur Christum resurrexisse.* Dum nec ab altera parte dubitari potest, quin conficti sint contra Christum, *Dialogi Christi & Pilati, qui à pueris memoriter ediscerentur, impietatibus & blasphemiis referti, quibus nomen Jesu conspurcaretur & omnibus invidiosum odiosumqve à teneris unguiculis redderetur*; quos & idem *Mornæus* nominavit. Cum respectu, ut videtur, ad illud quod habet *Eusebius Lib. IX. Cap. 5.* Πλασάμενοι δῆτα πιλάτου καὶ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ὑπομνήματα, πάσης ἔμπλεα κατὰ τοῦ Χριστοῦ βλασφημίας, γνώμῃ τοῦ μείζονος ἐπὶ πᾶσαν διαπέμπονται ὑπ' αὐτὸν ἀρχὴν, διὰ γραμμάτων παρακελευόμενοι κατὰ πάντα τόπον, ἀγρούς τε καὶ πόλεις, ἐν ἐκφανεῖ ταῦτα τοῖς πᾶσιν ἐκθεῖναι, τοῖς τε παισὶ τοὺς γραμματοδιδασκάλους ἀντὶ μαθημάτων ταῦτα μελετᾷν καὶ διὰ μνήμης κατέχειν παραδιδόναι. Ad quæ digna lectu sunt *Henr. Valesii* annotata. Et conferatur etiam meritò illud *Eusebii Lib. I. Cap. 9.* Οὐκοῦν σαφῶς ἀπελήλεγκται τὸ πλάσμα τῶν κατὰ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ὑπομνήματα χθὲς καὶ πρώην διαδεδωκότων· ἐν οἷς πρῶτος αὐτὸς ὁ τῆς παρασημειώσεως χρόνος τῶν πεπλακότων ἀπελέγχει τὸ ψεῦδος, ἐπὶ τῆς τετάρτης γοῦν ὑπατείας Τιβερίου ἡ γέγονεν ἔτους ἑβδόμου τῆς βασιλείας αὐτοῦ τὰ περὶ τὸ σωτήριον αὐτοῖς πάθος τολμηθέντα περιέχει &c.

Attamen merito valet Testimonium Tertulliani, ad probandum Pilati scriptionem de Christo ad Tiberium aliquam similem.

III. De re ipsa, ab & ex *Tertulliano* tradita, nulla est solida ratio dubitandi, quin ita gesta sit, ubi tam libere & audacter illam laudat ipse, atque moribus illa sic satis convenit, imò etiam ad τὰ ἐπὶ ποντίου πιλάτου γενόμενα ἄκτα in causa Christi provocavit *Justinus Mart. in Apol. II.* dicta, plusquam semel, sive ea tota transmissa sive per Epistolam contracta magis fuerint; ut hinc *Rev. Pearsonius* minus solide neget ex *Actis Pilati*, tanquam *in Palæstina gestorum*, non potuisse sua habere *Tertullianum* de iis quæ consequenter à Tiberio & Senatu Romæ facta sunt, quod utique nemo somniaverit facile. Unde & *Clar. Joh. Alb. Fabricius*, *haud dubium esse monuit*, *Pilatum ad Tiberium*

berium Imp. referre debuisse, atque adeo retulisse quæ circa Christum gesta fuerunt, is enim mos Præsidum Provinciarum, ut vel ex Plinii ad Trajanum Epistolis & multis aliis antiquis monumentis constat. Et nostro *Cel. Spanhemio* perinde, *nullum dubium est, Pilatum pro more Præsidum in provinciis retulisse ad Tiberium quæ tunc circa Christum gesta & de illo prædicata, &c. Quæ verba Tertulliani,* inquit hic alio loco, *Apologetico inserta, historiæ non absona, Veterum suffragiis munita, & narrata tanquam quæ ex Actis Senatus confirmari possent, nescio cur Tanaquillus Faber Epist. ad Bocherell. Lib. II. sarcastice exagitavit.* Dum & ipse inter *Pseudepigrapha* refert simul superiora illa *Pilati Scripta* & *Acta*; etiam alia quæ *Quartadecimani* apud *Epiphanium* urgebant in suam causam, quæque memoravit *Gregorius Turonensis Lib. I. Hist. Franc. Cap.* 21. & 24. post Autorem *Hom. VII. in Pasch. apud Chrysostomum.* Et certe, si hæc fuerit Præsidum consuetudo, sive ex Lege, sive ex decentia & æquitate fluens, ut notabilia perscriberent ad Imperatorem, quis hunc publicatum Christi Eventum non numeret inter illa? Ut non mirer, scripsisse & heic *Cedrenum*; Ὅτι τῆς παραδόξου τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἀναστάσεώς τε καὶ εἰς τοὺς οὐρανοὺς ἀναλήψεως τοῖς πλείστοις ἤδη περιβοήτου καθεστώσης, πιλάτος ἀγωνιάσας ὡς μὴ ἀνενέγκοι τῷ βασιλεῖ τοιαῦτα γενόμενα θαύματα τέλος ἀναγκασθεὶς, ὡς μὴ λάθῃ, ἀνεκοινώσατο τῷ βασιλεῖ τιβερίῳ τὰ περὶ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τάς τε ἄλλας τερατουργίας αὐτοῦ, καὶ ὡς μετὰ θάνατον ἐκ νεκρῶν ἀναστὰς, θεὸς ἤδη παρὰ πολλοῖς εἶναι πιστεύεται *&c.* Et quis dubitet consequenter cum fundamento, quin per illa perscripta significaverit sic Pilatus, communiori fama se satis esse affectum; ut hinc affici potuerit ipse Imperator, ad Divinos honores huic à Vita Recepta celebrato Homini tribuendos, in quos tamen Senatus non concurrerit, *quia non in se probaverat.* Quod exponit *Cel. Spanhemius*; *nempe oblatam sibi Divinitatem, Templa, Sacerdotia, &c. respuerat,* & hinc *respuit Senatus, ne quem Tiberio majorem habere videretur.* Dum communius heic sequuntur paraphrasin *Franc. Zephyri*, ad illa, *detulit ad Senatum cum prærogativa suffragii sui*; *Ad Senatum retulit, non ut ex eorum sententia, quid sibi faciundum super hac re esset, videret, sed ut suæ illi sententiæ subscriberent & assentirentur, &c.* Quod

 nem-

nempe volunt ægre à Senatu latum fuisse, secundum illud *Cedreni*, ἡ δὲ σύγκλητος οὐ προσήκατο, πειθαρχεῖν νόμῳ παλαιῷ λέγουσα, μὴ πρότερον θεοποιῆσαι τινά, εἰ μὴ ψήφῳ καὶ δόγματι παρ' αὐτοῖς κριθείη. Quod & non tantum post hunc *Nicephorus*, sed & longe ante eum *Eusebius* dixit, in verbis supra adductis. Qui idem rem præcipuam quoque tradidit in *Canonibus Chronicis*, tam Latine quam Græce à *Jos. Scaligero* editis. Nec quidquam obstare putandum est ingenium Tiberii, tanquam parci Deorum cultoris, & simul versuti satis, quo minus ille nuncio mirabili accepto, seu affectus fuerit vere, seu affectum se ostenderit apud Senatum, forte cum aliqua imprudentia in rei modo, & hinc vel aliunde cum minori successu; dum ex ipso *Suetonio* etiam constat, *quædam adversus ipsius sententiam à Senatu decreta fuisse.* Sicuti perinde de *Pilato* monuit *Jac. Pamelius*, hoc quod nominetur *cum Herode inter persecutores Apostolorum*, *nihil tamen obstare quo minus potuerit Cæsarem certiorem facere de iis quæ in provincia sibi commissa contigerant*. Simul solvens illud dubium, quomodo Antiochiæ Discipuli primum cognominati sint Christiani, si *nomen Christianum tempore Tiberii in Seculum introivit*, atque hinc *census istius disciplinæ à Tiberio sit*, secundum alteram *Tertulliani* phrasin *Cap. VII.* Unum tamen esse monent Eruditi, quod contra historiam illam Epistolæ à Pilato ad Tiberium missæ, & facti à Tiberio apud Senatum, objici præcipue solet, nempe quod de *Sejani obstinatissima contradictione* habet *Orosius*; qui ipse jam biennio vel & triennio ante in ipso suo cum Tiberio Consulatu oppressus fuerat. Unde ad *Eusebii Chronicon*, habens paulo ante hanc Pilati scriptionem ad Tiberium, σηϊανὸς ἔπαρχος Τιβερίου καίσαρος περὶ τελείας ἀπωλείας τοῦ ἔθνους τῶν ἰουδαίων πολλὰ συνεβούλευσε τῷ καίσαρι, ὡς Φίλων ἰουδαῖος ἱστορεῖ ἐν τῷ β. τῆς παρ' αὐτῶν πρεσβείας, *Sejanus Præfectus Tiberii, qui apud eum plurimum poterat, instantissime cohortatur, ut gentem Judæorum deleat, Philo meminit in Libro Legationis Secundo*, notavit *Ill. Scaliger*; *Sejanus oppressus est Tiberio Cæsare V. Coss. anno ante Consulatum Arruntii Scriboniani & Domitii AhenoBarbi, ut extat in egregio Lapide Interamnate in Italia, quod tempus congruit numero MMXLVII. Quomodo Sejanus potuit Tiberium ad deletionem Gentis Judaicæ hor-*

hortari, qui triennio ante extinctus erat? Sed divinat Eusebius, ut solet. Nam tempus quod Philo non designavit quomodo Eusebio exploratum esse potuit? &c. Sed quidquid de istis fuerit, illud de *Sejani* contradictione non est apud alios, quam *Orosium*, scriptorem multo posteriorem *Tertulliano* & *Eusebio*; quod undecunque ille habuerit, & quam parum forte verum fuerit, id ad rem ipsam principalem stabiliendam vel enervanvandam nihil plane facit, adeoque suo potest relinqui loco. Dum hoc nobis sufficit omnino, quod Resurrectionis Dominicæ fama, nec inepta quidem plane, ad Pilatum Præsidem Romanum, & per hunc post satis curatum examen ad ipsum Tiberium fuerit delata, qui ab ea multum affectus fuit, aliter quam Senatus tamen, quando hæc cum eo communicabatur forte minus decenter aut prudenter. Si scil. *Tertulliano*, aliisque ex eo, fides sit habenda, quam illi heic omnino habendam esse multis etiam ursit *Cl. Le Moine, ad Polycarpum*, cum addita laude *Isaaci Vossii*; & quæ cur ei non habeatur, nihil quicquam magnopere obstare video.

Quod & contra Joh. Clericum defenditur breviter.

IV. Ne quidem post illa, quæ opposuit fervidissimè *Sam. Basnagius in Annal.* de silentio *Justini Mart.* de neutiquam verisimilibus istis Tiberii & Senatus factis, de non visis à quoquam Epistola Pilati & Senatus Decreto, de nunciatione non ad scriptionem sed ad sermonem referenda qui inter Tiberium & Pilatum intercedere non potuerit &c. Nec non *Joan. Clericus in Hist. Eccl.* quando tamen fatetur, *non esse falsum Consuetudinem hanc fuisse veterem Provinciarum Rectoribus ut quidquid novi apud se contigisset Senatui primum, dum Resp. Populi Romani fuit, deinde Imperatoribus, postquam rerum potiti sunt, nunciarent*; laudatis quoque *Commentariis rerum Quotidianarum Alexandria ad Caligulam missis*, secundum *Philonem*, & hinc facta conclusione, *non esse dubium quin ex Judæa talia ad Tiberium tempore Pilati mitterentur.* Interim ille prolixius in adversum, ab initio mollius dein acrius, disputat; *Cum possent multa quasi minoris momenti dissimulare, aut aliter etiam narrare quam gesta erant, nemo satis certo dixerit, an Pilatus quæ de Christo ferebantur in Acta referri jusserit & Romam miserit. Nec Justinus nec Tertullianus ea Acta legisse videntur, sed pro certo sumsisse, si etiam tum exstarent, quæ ad Christum pertine-*

tinebant complexa ea esse. Certe ut fidem facerent Euangelicæ historiæ, nihil opportunius quam ipsa Pilati Acta proferre potuissent, & supinæ negligentiæ insimulati merito essent, si rem tantam prætermisissent, dum omnia studiose corraderent quæ ad stabiliendam fidem Christianam facere videbantur. Eusebius etiam, qui rei meminit, si Acta ejusmodi vidisset quæ fide digna judicasset, nunquam ea prætermisisset &c. Attamen cum Tertullianus Acta vera Pilati fuisse crederet, seu ex consuetudine Præsidum memorata rem colligeret, sive à quopiam audisset, fidem habuit narrationi parum verisimili, & cujus nulla apud Ethnicos qui Tiberii gesta scripserunt mentio &c. Difficile porro est intellectu, à Tiberio non tantum alienarum sed religionum patriarum spretore rem ejusmodi ad Senatum relatam. Noverat Jesum fuisse hominem Judæum, uniusque Dei cultorem, & qui omnes alios Deos quasi hominum figmenta rejiceret, ac proindè religionem qua cum iis conjungeretur summopere improbaturum si in cœlo viveret, & tamen eum una cum Romanis Diis coli voluisset, quo nihil absurdius fingi poterat. Huc accedit, quod apud Romanos Judaica religio invisa admodum erat, quippe quæ cum majorum religione stare non poterat, quam tamen probaverat Jesus & per totam in terris vitam observarat. Poterant Romani non difficulter alios Deos admittere quos sociorum patientes esse putabant, eorumque cultores sibi adjungere qui nec Romanos Deos colere religioni ducebant; sed Judæos aut Christianos quasi ejusdem cultus participes adgregare sibi nequibant, quod ab omni cultu Romanorum utrique abhorrerent &c. Si serio cupiisset Tiberius Christum Deorum numero haberi, nunquam respuisset Senatus. Præterea eo tempore, h. e. paullo post acceptas à Pilato litteras nulli erant Christiani Romæ, nec proinde accusari illic poterant, aut periculum eorum accusatoribus qui nulli erant intentari. Notum est ex Actis Apostolicis, nec ex Judæa quidem exiisse tunc temporis Christianos, nec accusatos fuisse nisi apud Judæos certe religionis violatæ. Eusebius tamen hanc historiam pro vera venditavit, & figmentis auxit, quale hoc est, quod Christus à multis jam Deus haberetur, cum esset hæc Christianorum tantum, qui pauci præ Judæis incredulis ac Ethnicis sine dubio erant, sententia, &c. Hieronymus addidit Senatus Consultum ceteris minus verisimile &c. Verum quid est dogma Christianorum recipi inter cetera sacra? Certe recipi non poterat,

reli-

reliquis ſacris incolumibus, quæ aperte damnat & cum quibus conſiſtere nequit. Deinde quis credat, ſi in relatione anteceſſiſſet, ut ait Tertullianus, prærogativa ſuffragii Cæſaris, auſum eſſe Senatum Roma Chriſtianos eliminare? Jure Tribunitiæ poteſtatis interceſſiſſet potius Tiberius pro more recepto, quam Edicto contradixiſſet. Denique quis Chriſtianos Romæ nunc fuiſſe ſibi perſuaſerit? Fateor, Euſebium & Hieronymum hæc ad Annum Ultimum ſeu XXII. Tiberii retuliſſe. Sed ne hoc quidem tempore Chriſtiani Romæ erant, triennio poſt Adſcenſionem Chriſti; & præterea cur tam ſero Acta Pilati ad Tiberium perveniſſent? Cur etiam poſt exactum è Procuratione Pilatum hæc contigiſſent, quo tempore nulla homini fides haberi poterat, nulla apud Cæſarem gratia erat? Hæc omnia uſque adeo commentum redolent, ut mirum ſit, inventos fuiſſe qui vera credere, aut quaſi vera tueri, ſuſtinerent &c. Ad quæ tam operoſe inculcata, paucis nos modo defungemur. Scilicet, ſi conſtet ea Rectorum quam agnoſcit conſuetudo, quin & ſine dubio ea fuerit à Pilato obſervata, quis hiſtoriam Chriſti dicet tam parvi momenti ut hæc ad Imperatorem non fuerit perſcripta? per quam mox Urbs & Gens Judaica, & poſtea Terra univerſa, tantopere fuit commota; quo magis illa non minus ut Civilis quam ut Religioſa fuerat ſpectata. Et an non fama hujus rei per alios Romam delata in periculum adducere potuiſſet Pilatum tacentem? Nec multum intereſt, an *Tertullianus* ipſe cum reliquis Acta huc ſpectantia viderit, nec ne; cum ſufficiat rem adeo fuiſſe notam ipſi undecunque, ut cum fiducia in gravi ſermone ad eam plusquam ſemel provocare ſit auſus. Et quod ad ſequelas ſcriptionis Pilati ad Tiberium attinet, minus difficile eſt intellectu, Tiberium, licet minus religioſum, dum & patria inſtituta minus curabat, de re magna à Pilato ad ſe ſcripta egiſſe cum Senatu; quam, quod nudo ſuo arbitrio heic ponit *Doct. Clericus*, habuiſſe Tiberium ſic ſatis perſpectam & perſonam & conditionem & doctrinam omnem Chriſti, & exoſam religionem ex Judæis oriundam, ut hinc nihil magni publicè annunciati de eo credere & hinc de ejus cultu ſtatuere poſſet. Quam porro ſerio Tiberius Chriſti venerationem cupiverit apud Senatum, id parum facit ad rem præſentem, cum ille ſaltem id ſerio videretur agere per ſuum ſuf-

fra-

fragium, & tamen ratione politica ab eo recedere Senatus, nec ille hinc urgere amplius, (narrante *Suetonio*, *quod quædam adversus sententiam suam decerni ne questus quidem sit*,) licet sententiam suam servaret atque alio minori modo faveret Christianis. Quod porro ad numerum Christianorum in Urbe Roma attinet, nulla est sane dubitandi ratio, etiam ex iis quæ de τοῖς ἐπιδημοῦσι ῥωμαίοις tempore Pentecostes leguntur *Act*. 11. 10. quin fuerint modo Romæ Christi fautores, numero aliquo majori vel minori, qui in aliorum etiam plurium incitatorum & mala molientium invidiam facile incurrerent, & adversus hanc serio defendi poterant ab Imperatore. Neque hoc omni carebit exemplo, quod placuerit aliud Imperatori aliud Senatui, quodque ille non id omne egerit ob rationem manifestam vel occultam Imperator quod forte potuisset alia ratione. Nec de Anno Tiberii ista agentis habemus adeo quid certi, ut non de Christo ocyus à Pilato ad se relata serius ad animum revocare potuerit Tiberius, ubi ejus fama & æstimatio in orbe crescebat, & hinc Christi veneratio vere *multis* poterat tribui, quos tamen paucos præ Judæis Incredulis & Gentibus dici lubenter concedimus. Et quod si tandem in circumstantiis rei quibusdam erraverit forte, vel *Tertullianus*, vel sequaces ejus, hoc rei præcipuæ fidem seu scriptionem Pilati favorabilem, tollere nequit; sicuti & hinc *Tob. Pfannerus non totam narrationem sed partem quandam in dubium vocat.* Ut non habeant profecto *venia concedenda & condonatione opus propter bonum animum*, vel & *propter alia in rem Christianam merita*, qui hanc Pilati scriptionem pro causa Christi ex & cum *Tertulliano* urserunt; quam illis promittit *Clericus*, *ne quis putet*, ipsum *egregiis Viris qui interdum fucum sibi fieri passi sunt*, *quidquam de vera quam meriti sunt laude detrahere*, *aut scripta ceteroquin utilissima contemptui exponere velle*, contra ipsius mores & propositum constans; dum ipse potius spectari forte posset ut propter bonum animum venia & condonatione dignus in eo quod absque satis gravi ratione Pilati Testimonium Christianis eripere studeat. Quamquam & eadem fere ante *Clericum* urserit *Tanaq. Faber Epist. XII. Lib.* 2. ad *Tertulliani* autoritatem enervandam adducens & fabulam ex illo *Lib. III. C. Marc. Cap.* 24. *Constat enim*

enim Ethnicis quoque testibus, in Judæa per dies quadraginta matutinis momentis Civitatem de cœlo pependisse, omni mœniorum habitu evanescente de profectu diei, & alias de proximo nullam. Quæ longe alterius est generis; uti & monuit *Cestriensis Episcopus*, contra eum disputans *Lect. IV. in Act. Apost.*

Testimonium Fl. Josephi de Christo celebre, & breve de eo Judicium Autoris.

V. Sed à Gentilibus ad *Judæos* transimus, dum scimus omnes quæ heic leguntur apud *Josephum Antiq. Lib. XVIII. Cap.* IV. Dè quo testimonio, post scripta hinc & inde longe plurima, quorum pleraque etiam descripta sunt in nuperrima *Editione Josephi* ipsius, adhucdum operosius in rem Christianam agere decreverant Collegæ mei Clarissimi *Fredericus Spanhemius Fil. & Jacobus Triglandius Nep.* in ea scriptione ne prodiret impediti potissimum mutua quadem si ita dicere licet æmulatione; dum uterque tamen pro ipsius genuina veritate admodum stabat & pugnabat in publicis & privatis prælectionibus. En verba ipsa notissima, ut de illis coram visis rectius judices; Γίνεται δὲ κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον Ἰησοῦς, vel Ἰησοῦς τις, σοφὸς ἀνὴρ, εἴγε ἄνδρα αὐτὸν λέγειν χρή, ἦν γὰρ παραδόξων ἔργων ποιητὴς, διδάσκαλος ἀνθρώπων τῶν ἡδονῇ τ' ἀληθῆ δεχομένων, καὶ πολλοὺς μὲν ἰουδαίους, πολλοὺς δὲ καὶ ἑλληνικοὺς ἐπηγάγετο. Ὁ Χριστὸς οὗτος ἦν. Καὶ αὐτὸν ἐνδείξει τῶν πρώτων ἀνδρῶν παρ' ἡμῖν σταυρῷ ἐπιτετιμηκότος πιλάτου, οὐκ ἐπαύσαντο οἵγε πρῶτον αὐτὸν ἀγαπήσαντες. Ἐφάνη γὰρ αὐτοῖς τρίτην ἔχων ἡμέραν πάλιν ζῶν, τῶν θείων προφητῶν ταῦτα καὶ ἄλλα μύρια περὶ αὐτοῦ θαυμάσια εἰρηκότων· εἰς ἔτι χριστιανῶν τῶν ἀπὸ τοῦδε ὠνομασμένων οὐκ ἐπέλιπε τὸ φῦλον. Quæ in editione novissima sic à *Joan. Hudsono* versa leguntur; *Eo etiam tempore fuit Jesus, vir sapiens, si tamen virum eum appellare fas est. Fuit enim mirabilium operum effector, magister hominum qui veritatem cum voluptate accipiunt, multosque Judæos multos etiam Gentiles ad se pellexit. Hic erat Christus. Quem cum Pilatus ab hominum nostrorum primis delatum Crucis supplicio addixisset, eum tamen amare non desierunt qui primum amaverant. Apparuit enim eis tertio die redivivus, Divinis Vatibus hæc & mille alia de eo miranda effatis; atque ab eo denominata Christianorum natio durat usque ad hunc diem.* Quod & *idem testimonium Lib. II. de B. Jud. legi in Codice Petavii*, sed *auctum pia fraude*, notavit *Cl. Relandus*. Idem vero & hoc loco intrusum esse à Christianis, fuit primum suspicio gravis, &

 dein

dein aſſertio multorum fortis, ex eo quod tantopere Chriſtianis favere videretur ut ab homine Judæo ſatis ſpectabili inter ipſos proficiſci non potuiſſet. Quod alii rurſus ita temerarium & adverſum rei Chriſtianæ exiſtimarunt, ut pro hoc teſtimonio tanquam genuino diſputaverint tanquam pro aris & focis. Dum ego dudum judicavi, nec apud auditores meos diſſimulavi, vix in eo teſtimonio, ſeu defendendo tanquam genuino, ſeu repudiando tanquam mala fide intruſo, vel certe multum corrupto, tantum hærere ponderis; quando illud ex Chriſtiana ſententia plenius intellectum ſecundum verborum vim omnem minus convenire deprehenditur certiſſime homini Judæo; & quando illud reſpectu ſenſus tenuioris, quem Judæus admittere queat, vix quidquam dicet quod non Judæi omnes vel agnoſcant vel ſine infidelitatis ſuæ præjudicio magno agnoſcere queant.

Argumenta contra illud tanquam minus Genuinum à Cel. Spanhemio noſtro in ſummam contracta.

VI. Summam oppoſitionis adverſus hoc Teſtimonium *Joſephi* tanquam minus Genuinum, & in quod præ aliis impetum declamando magis quam demonſtrando fecit *Tan. Faber Epiſt. ad Chabillium XLIII. Lib. I.* id ſibi promittens, *ut nullus impoſterum dubitandi locus relinquatur niſi forte iis quibus perpetuo dubitare decretum ſit*; nervoſè admodum, uti omnia ſolet, propoſuit *Cl. Spanhemius* noſter *Hiſt. Chriſt. Sec. I. Art. V. Aſt vero teſtimonii illius fidem dubiam facere, cum alia nonnulla credita ſunt, ut Piarum Fraudum exempla, ſtylus Joſepho inſuetus, nexus cum prioribus nullus, variatio Codicum, ſilentium Juſtini Martyris, Tertulliani, Clementis Alex. Origenis contra Celſum, dein & Photii &c. Ita cum primis magnifica illa de Jeſu, tanquam non viro ſed Deo, ſic illi, etiam Chriſto ſeu Meſſia, elogia, ejusque Sapientia, Miraculis, Reſurrectione, de quo & Prophetæ prædixiſſent &c. Unde & νοθεύσεως poſtularunt, non Judæi modo, qui hunc Joſephum pro genuino non habent, ſed & ſuperiori ac noſtra ætate Luc. Oſiander, H. Giſanius, Rich. Montacutius, Jac. Salianus, Cappellus uterque, Cloppenburgius, Blondellus, Tanaquillus Faber, & ex iis Recentiores quidam.* Inter quos & *Thomas Ittigius, Vir Doct. in Prolegomenis ad Joſephum*; quin & Vernaculi Scriptores varii, qui ſic ſpecie majoris ſapientiæ ſe commendantes plebi, an rem Chriſtianam multum juverint tamen valde dubito.

VII.

Quæ de Jesu, an Vir sit dicendus, propter Sapientiam & Miracula sua, item de Discipulis ejus Judæis & Græcis tanquam veritatem lubenter recipientibus, tunc de Jesu qui erat Christus, & de ipsius Redivivi Apparitione secundum Vaticinia, heic dicuntur, male ad Sarcasmum referuntur.

VII. Ita est; prodere videtur Autor hujus periochæ se dubium circa Jesum, an non potius pro Deo quam pro *Viro* sit habendus; quod, inquiunt, minime convenit Judæo, Pharisæo, Sacerdoti, Præfecto & Imperatori inter eos, sed potius Christiano, se studiose occultanti, hinc Judæis se annumeranti, τ̃ πρώτων ἀνδρῶν παρ' ἡμῖν, & à Christianis in tertia persona se distinguenti. Atque hoc deducere, tum ex *Sapientia*, Divina potius quam humana, tum ex *Miraculis*, ab ipso patratis plane divinis. Prodit ille laudans Jesu doctrinam, cum amplexi eam proponantur ut veritatem lubenter recipientes, tam ex Judæis quam ex Græcis; quod illorum videatur esse, qui Christiani post ipsum dudum ablatum vixerunt. Prodit ille proclamans palam, *Christus Hic Erat*; quod qui dicit, is plane Christianus est, professione isthac Jesum pro Messia habens, quod nequit agere Judæus. Nec tantum ille Tertio Die Amicis *Redivivus apparuisse* fertur, sed & id contigisse additur juxta ipsius Miracula, secundum Divinas de ipso Prophetias; quod neutiquam Judæus, sed solus dicat Christianus. Ad quæ præcipua difficultatis capita merito repudiavit *Ittigius*, quæ *Lambecius in Bibl. Vindebon.* suggessit late; quasi *omnia verba Josephi non ad Christi elogium, sed potius ad ejusdem vituperium & contemptum spectarent, etsi à Josepho, ut neque Judæos neque Christianos neque Gentiles offenderet, ambiguis phrasibus concepta fuerint, imprimis autem ea via Josephum solerter usum dicit, ut nihil suis verbis de Christo scribat, sed tantum propriam Christianorum traditionem ex Trium Euangelistarum scriptis, Joannes enim Euangelium suum nondum ediderat, & Actis Apostolicis haustam referat, sed ita tamen, ut phrases quas adhibet ad irrisionem Christianæ fidei torqueri possint. Cum ergo Josephus Jesum Virum Sapientem dicit, respicere putat Lambecius Josephum ad loca Matt.* XIII. 54. *& Marc.* VI. 2. *& tamen ambiguo sensu Christum σοφὸν ἄνδρα appellare, cum vox sapientiæ nonnunquam etiam in malam partem usurpetur. Deinde cum Josephus titulum Viri Sapientis ita restringit aut corrigit,* εἴγε ἄνδρα αὐτὸν λέγειν χρή, *Lambecius non eam Josephi mentem fuisse putat, quasi Christus Deus potius quam Vir vel Homo dicendus fuerit, qua ratione Apollo Pythius apud Herodotum &c. quem sensum à Josephi mente alienum fuisse putat, cum Christum ne Prophetam quidem, ne-*

 dum

dum Deum aut Dei Filium, *esse existimaverit. Quam ob rem sensum Josephi hunc potius fuisse existimat &c. si modo Virum appellare oportet, & non potius phantasma sive spectrum, siquidem ab ipsis Discipulis suis propter* φάσεις *naturalem humanæ potentiæ modum excedentes pro tali fuit habitus*, *coll. Matt.* XIV. 26. *Marc.* VI. 49. *Luc.* XXIV. 37. *Sequentia apud Josephum verba*, *erat enim mirabilium operum patrator*, *alludere putat ad verba populi apud Lucam* V. 26. *Veretur autem Lambecius ne hic etiam anguis in herba lateat*, *& Josephus forte*, *per* ἔργα παράδοξα, ἔργα ἄπιστα *seu incredibilia intellexerit. Porro cum Josephus Christum fuisse dicit doctorem hominum cum voluptate verum suscipientium, his verbis Christum à Josepho perstringi censet, ut Magistrum piscatorum*, *publicanorum*, *muliercularum*, *aliorumque rudium hominum*, *quævis paradoxa dogmata simplici credulitate suscipientium*, *& cum voluptate tanquam vera amplectentium &c. Quod autem Josephus addit*, *Christus hic erat*, *à Lambecio sic explicatur*, *quasi sensus Josephi fuerit*, *hunc Jesum ad aliorum*, *qui nomen Jesu tanquam apud Judæos admodum vulgare eodem tempore obtinebant*, *differentiam Christum vulgo cognominatum fuisse*, *quoniam à Discipulis & sectatoribus promissus Judæis Messias falso credebatur*, *&c. Quæ nimis longe petita*, *& tam coacta* videntur *Ittigio*, *ut longe satius videatur locum hunc Josephi ut spurium plane rejicere*, *vel saltem interpolatum agnoscere*, *quam hoc modo ut genuinum defendere.* Quod non quidem de omnibus, sed de multis, vere dici putem. Dum hoc verè nullam habet veri speciem, quod Historicus gravis, laudes Jesu palam prædicans, tantum non sarcasticè ad ipsius opprobrium loquens sic ex adverso introducatur.

Post alia leviora, objicitur quoque Silentium Veterum de hoc Testimonio Josephi, scil. Justini Martyris, Tertulliani, Chrysostomi, Clementis Alex.

VIII. Minus post hæc gravia sunt, quæ contra hoc testimonium porro à nonnullis dicuntur, tum de *Stylo* alieno *à Josepho*, tum de *Nexu* nullo hujus cum Antecedentibus & Consequentibus, tum de *Codicum Diversitate*, in vocibus pluribus, & quæ sunt id genus alia, etiam de aliis *Fraudibus* piis. Majorem longe considerationem meretur *Silentium* de hoc ipso *Josephi* testimonio apud *Veteres* adductos, diligentissimos & fidelissimos in rem Christianam. *At si vere*, inquit *Ittigius*, *ita Josephus scripsit*, *mirari satis nequeo*, *quod Antiqui Ecclesiæ Doctores*, *qui ex instituto Judæos impugnarunt*, *telo hoc*

hoc contra Judæos usi non fuerint. Non incognita erant Josephi scripta Justino Martyri, quippe qui in Parænesi ad Græc. Josephi Antiquitates egregie commendat. Quid ergo oportunius fuisset, quam Tryphoni Judæo Josephum opponere, si Justini ævo illud de Christo testimonium in Josephi Antiquitatibus lectum fuisset. Tertullianus quoque, qui Josephum Antiquitatum Judaïcarum vernaculum vindicem appellat in Apol. Cap. XIX. *etsi peculiari opere contra Judæos disputet, Josephi tamen de Christo testimonium omittit, quod sane fieri vix potuisset, si Tertulliani ætate cognitum fuisset. Chrysostomus in Orat. contra Jud. III. Josephum* μάρτυρα μάλιστα ἀξιόπιστον *appellat, & quid de Daniele scripserit allegat. Qui fieri potuit, ut non etiam quæ de Christo Josephus scripsit allegaret?* Istis tribus jungunt alii; tum *Clementem Alex.* qui *Lib. I. Strom.* meminit *Flavii Josephi* qui historias Judaicas composuit, nec tamen usquam hoc testimonium produxit; tum *Origenem Lib. I. c. Cels. & in Matth. Cap.* XIII. Quo priori loco habet; Ἐϐȣλόμην δ' ἂν κέλσῳ, προσωποποιήσαντι τὸν ἰȣδαῖον παραδεξάμενόν πως ἰωάννην ὡς βαπτιστὴν βαπτίζοντα τὸν Ἰησοῦν, εἰπεῖν, ὅτι τὸ ἰωάννην γεγονέναι βαπτιστὴν εἰς ἄφεσιν ἁμαρτημάτων βαπτίζοντα, ἀνέγραψέ τις τῶν μετ' ȣ πολὺ τοῦ ἰωάννȣ καὶ τοῦ Ἰησοῦ γεγενημένων· ἐν γὰρ τῷ ὀκτωκαιδεκάτῳ τῆς ἰȣδαϊκῆς ἀρχαιολογίας ὁ ἰώσιππος μαρτυρεῖ τῷ ἰωάννῃ ὡς βαπτιστῇ γεγενημένῳ καὶ καθάρσιον τοῖς βαπτισαμένοις ἐπαγγελλομένῳ. Ὁ δὲ αὐτὸς, καίτοιγε ἀπιστῶν τῷ Ἰησοῦ ὡς χριστῷ, ζητῶν τὴν αἰτίαν τῆς τῶν ἱεροσολύμων πτώσεως καὶ τῆς τοῦ ναȣ̃ καθαιρέσεως, δέον αὐτὸν εἰπεῖν ὅτι ἡ κατὰ τοῦ Ἰησοῦ ἐπιϐȣλὴ τȣ́των αἰτία γέγονε τῷ λαῷ, ἐπεὶ ἀπέκτειναν τὸν προφητευόμενον Χριστὸν, ὁ δὲ καὶ ὥσπερ ἄκων ȣ̓ μακρὰν τῆς ἀληθείας γενόμενος, φησὶ ταῦτα συμϐεϐηκέναι τοῖς ἰȣδαίοις κατ' ἐκδίκησιν ἰακώϐȣ τοῦ δικαίȣ, ὃς ἦν ἀδελφὸς Ἰησοῦ τοῦ λεγομένȣ Χριστοῦ, ἐπειδήπερ δικαιότατον αὐτὸν ὄντα ἀπέκτειναν, τὸν δὲ ἰακώϐον τȣ̃τον ὁ Ἰησοῦ γνήσιος μαθητὴς παῦλός φησιν ἑωρακέναι ὡς ἀδελφὸν τοῦ κυρίȣ, ȣ̓ τοσȣ̃τον διὰ τὸ πρὸς αἵματος συγγενὲς, ἢ τὴν κοινὴν αὐτῶν ἀνατροφὴν, ὅσον διὰ τὸ ἦθος καὶ τὸν λόγον. Εἴπερ ȣ̃ν διὰ ἰάκωϐον συμϐεϐηκέναι λέγει τοῖς ἰȣδαίοις τὰ κατὰ τὴν ἐρέμωσιν τῆς ἱερȣσαλὴμ, πῶς οὐχὶ εὐλογώτερον διὰ Ἰησοῦν τὸν Χριστὸν τοῦτο φάσκειν γεγονέναι; οὗ τῆς θειότητος μάρτυρες αἱ τοσαῦται τῶν μεταϐαλόντων ἀπὸ τῆς χύσεως τῶν κακῶν ἐκκλησίαι, καὶ ἠρτημένων τοῦ δημιȣργοῦ καὶ πάντ' ἀναφερόντων ἐπὶ τὴν πρὸς ἐκεῖνον ἀρέσκειαν. Dum alterum locum

Origenis, & Photii ipsius.

ex Græco versum *Petr. Daniel Huetius* sic exhibet; *Usque adeo autem Jacobus hic justitia sua apud populum celeber fuit, ut Flavius Josephus, qui viginti Libris Judaicam Antiquitatem conscripsit, rationem reddere volens quare talia perpessus fuerit populus, ut templum etiam dirutum fuerit, dicat hæc illis ira Dei contigisse propter ea quæ adversus Jacobum fratrem Iesu qui Christus dicitur perpetraverunt. Ac mirabile quidem illud est, cum Jesum nostrum esse Christum non crediderit, eum tamen tantam Jacobo Justitiam testimonio suo tribuisse. Dicit autem existimasse etiam populum se hæc Jacobi causa sustinuisse.* Post quæ porro inquit *Ittigius*; *Sed mitto jam alios, qui contra Judæos scripserunt, & ad Photium Patriarcham Constantinopolitanum venio. Is duabus vicibus in sua Bibliotheca de Josephi Antiquitatibus agit, semel Codice LXXVI. & iterum Codice CCXXXVIII. Sed neutrobi ἀξιομνημόνευτον illud de Christo testimonium excerpit.* Notatque mox, *Aubertum Miræum*, & post hunc *Lambecium*, per errorem tradidisse, quod *Josephi* illud testimonium à *Photio fuerit lectum & memoratum, cujus ille obscuram mentionem fecerit; quando in recensione Operis alicujus, quod περὶ παντὸς seu de Universo inscriptum fuit, monuit, opus illud à nonnullis Josepho tributum, sed rectius Cajo seu Gajo Romanæ Ecclesiæ Presbytero tribuendum esse, cum in eo opere Servator noster Christus appelletur, & inenarrabilis ejus è Patre generatio accurate describatur. Cum autem postea in recensendis Josephi Antiquitatibus Jesum à Josepho Christum appellari animadverteret, ne sibi contradicere cogeretur, totam Josephi periocham excerpere noluit, sed tantum Passionis Christi mentionem fecit his verbis,* καὶ τοῦτον καὶ τὸ σωτήριον ἐγεγόνει πάθος. *Quibus verbis ad Josephi periocham de Christo alludi statuit, cum Josephus Passionis Dominicæ nullibi nisi in decantatissimo illo testimonio meminerit. Verum Lambecius magno conatu magnas nugas agit. Verba enim de Domini Passione Photii sunt, non Josephi, siquidem Photius ea quæ ex Josepho excerpit suis discursibus illustrat, &c. Certum igitur est, altum esse de periocha Josephi quæ Christi vitam breviter exponit in Photii Bibliotheca silentium, sive in Photiano exemplari plane defuerit, sive eam pro adulterina habuerit. Sane Librum περὶ παντὸς etiam hanc ob causam Josepho abjudicat, quod Jesus in eo Christus oppelletur. Atqui in testimonio, quo Iosephus Christum prædicasse perhibetur, expresse legi-*

legitur, ὁ Χριστὸς οὗτος ἦν. *Accedit, quod Photius in Cod. XXXIII. ubi de Justo Tiberiensi agit, hoc commune Judæorum vitium esse scribit, quod de Christi Adventu & Miraculis sileant. Si igitur Photius in Josepho tam illustre Christi elogium, quale hodie legitur, invenisset & pro genuino habuisset, dubio procul illud tanquam aliquid singulare, & à communi Iudæorum more prorsus alienum observasset, &c.*

Dum pro Josepho hujus Testimonii Autore vero facit ejus Candor, etiam ubi agit de Johanne Baptista & Iacobo Iusto cum laude.

IX. Sed ab altera parte pro Testimonio hoc *Iosephi* tanquam genuino, si non quoad voces singulas utique quoad præcipuam rei summam, disputatur felicius ut puto longe. Ante omnia, ex *Josephi candore, fide, cura, in tradenda historia ejus temporis*; uti loquitur noster *Cel. Spanhemius*. Per quæ *Josephi* elogia, communiter ei tributa, fieri non potuisse videtur, ut de Jesu historia tota vel nihil suo loco prorsus diceret, vel pro encomiis convicia substitueret. Erat enim & historia Jesu, cum sequelis suis, notissima in Judæis non minus quam Gentibus, & vere apud eos maxima, de qua taceri à fido Historico hinc non poterat, & quam mendaciis impiis corrumpere etiam per publica acta, & Discipulorum fidorum multitudinem, non licebat viro prudenti & veraci. Quod argumentum per se validissimum, si stent communes *Josephi* laudes, potissimum in temporibus vere vel fere suis, majus tamen robur acquirit ex collatione eorum, quæ ipse habet de *Johanne Baptista*, & *dè Jacobo Justo*, illo præcursore illustri, & hoc Discipulo & Apostolo cognato Jesu nostri. De illo *Josephus Lib. XVIII. Cap. 7.* Τισὶ δὲ τῶν ἰουδαίων ἐδόκει ὀλωλέναι τὸν ἡρώδου στρατὸν ὑπὸ τοῦ θεοῦ, καὶ μάλα δικαίως τιννυμένου κατὰ ποίνην ἰωάννου τοῦ ἐπικαλουμένου βαπτιστοῦ, κτείνει δὲ τοῦτον ἡρώδης, ἀγαθὸν ἄνδρα καὶ τοῖς ἰουδαίοις κελεύοντα ἀρετὴν ἐπασκοῦντας, καὶ τῇ πρὸς ἀλλήλους δικαιοσύνῃ καὶ πρὸς τὸν θεὸν εὐσεβείᾳ χρωμένους, βαπτισμῷ συνιέναι, οὕτω γὰρ καὶ τὴν βάπτισιν ἀποδεκτὴν αὐτῷ φανεῖσθαι, μὴ ἐπὶ τινων ἁμαρτάδων παραιτήσει χρωμένων, ἀλλ' ἐφ' ἁγνείᾳ τοῦ σώματος ἅτε δὴ καὶ τῆς ψυχῆς δικαιοσύνῃ προεκκεκαθαρμένης. Καὶ τῶν ἄλλων συστρεφομένων, καὶ γὰρ ἤρθησαν ἐπὶ πλεῖστον τῇ ἀκροάσει τῶν λόγων, δείσας ἡρώδης τὸ ἐπὶ τοσόνδε πιθανὸν αὐτοῦ τοῖς ἀνθρώποις μὴ ἐπὶ ἀποστάσει τινὶ φέρειν, πάντα γὰρ ἐῴκεσαν συμβουλῇ τῇ ἐκείνου πράξαντες, πολὺ κρεῖττον ἡγεῖται, πρίν τι νεώτερον ἐξ αὐτοῦ γενέσθαι προλαβὼν ἀνελεῖν &c. τοῖς δὲ ἰουδαίοις δόξαν ἐπὶ τιμωρίᾳ τῇ ἐκεί-

ἐκείνȣ τὸ ὄλεθρον ἐπὶ τῷ ςρατεύματι γενέσθαι τȣ̃ Θεȣ̃ κακῶς Ἡρώδῃ θέλοντος. De hoc autem *Iosephus* quoque scripsit *Lib. XX. Cap.* 8. ubi de Anano Juniore agit, mortuo Festo & Albino adhuc in itinere agente; Καθίζει συνέδριον κριτῶν καὶ παραγαγὼν εἰς αὐτὸ τὸν ἀδελφὸν Ἰησȣ̃ τȣ̃ λεγομένȣ Χριςȣ̃, Ἰάκωβος ὄνομα αὐτῷ, καί τινας ἑτέρȣς, ὡς παρανομησάντων κατηγορίαν ποιησάμενος παρέδωκε λευσθησομένȣς· ὅσοι δὲ ἐδόκȣν ἐπιεικέσατοι τῶν κατὰ τὴν πόλιν εἶναι, καὶ περὶ τοὺς νόμȣς ἀκριβεῖς, βαρέως ἤνεγκαν ἐπὶ τούτῳ &c. Ad quem posteriorem locum videntur spectare quæ antea ex *Origene* adduximus, & quæ perinde habet non modo *Hieronymus in Catal.* sed & *Eusebius Lib. II. Cap.* 23. Οὕτω δὲ ἄρα θαυμάσιός τις ἦν καὶ παρὰ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν ἐπὶ δικαιοσύνῃ βεβόητο ὁ Ἰάκωβος, ὡς καὶ τοὺς Ἰουδαίων ἔμφρονας δοξάζειν, ταύτην εἶναι τὴν αἰτίαν τῆς παραχρῆμα μετὰ τὸ μαρτύριον αὐτȣ̃ πολιορκίας τῆς Ἱερουσαλὴμ, ἣν δι' οὐδὲν ἕτερον αὐτοῖς συμβῆναι, ἢ διὰ τὸ κατ' αὐτοῦ τολμηθὲν ἄγος, ὁ γοῦν Ἰώσηππος οὐκ ἀπώκνησε καὶ τοῦτ' ἐγγράφως ἐπιμαρτύρασθαι, δι' ὧν φησι λέξεων, ταῦτα δὲ συμβέβηκεν Ἰουδαίοις κατ' ἐκδίκησιν Ἰακώβου τȣ̃ δικαίȣ, ὃς ἦν ἀδελφὸς Ἰησȣ̃ τȣ̃ λεγομένȣ Χριςȣ̃, ἐπειδήπερ δικαιότατον αὐτὸν ὄντα οἱ Ἰȣδαῖοι ἀπέκτειναν. Sed quæ nusquam apud *Josephum* leguntur; (unde *librariorum incuria forte periisse* monuit *Guil. Spencerus ad Orig.* cum aliis,) non magis quam illa quæ tanquam ex *Josepho* adducit *Joh. Malela*; Εἰρηκὼς καὶ τοῦτο, ὅτι ἐξ ὅτι Ἰȣδαῖοι ἐςαύρωσαν Ἰησοῦν, ὃς ἦν ἄνθρωπος ἀγαθὸς, δίκαιος, εἴπερ ἄρα τὸν τοιοῦτον ἄνθρωπον δεῖ λέγειν, καὶ μὴ Θεὸν, ἐν οἷς ἐποίησε σημείοις, ȣ̓κ ἐξέλιπεν ὀδύνη ἐκ τῆς Ἰȣδαίας χώρας. Imo quæ *Suidas* in Ἰησȣ̃ς post alia multa verè fabulosa habet; Εὕρομεν ȣ̓̃ν, Ἰώσηπον τὸν συγγραφέα τῆς ἁλώσεως Ἱερȣσολύμων, ȣ̃ μνήμην πολλὴν Εὐσέβιος ὁ Παμφίλȣ ἐν τῇ ἐκκλησιαςικῇ αὐτȣ̃ ἱςορίᾳ ποιεῖται, φανερῶς λέγοντα ἐν τοῖς τῆς αἰχμαλωσίας αὐτȣ̃ ὑπομνήμασιν, ὅτι Ἰησοῦς ἐν τῷ ἱερῷ μετὰ τῶν ἱερέων ἡγίασε, τοῦτο οὖν εὑρόντες λέγοντα τὸν Ἰώσηπον ἄνδρα ἀρχαῖον ὄντα, καὶ οὐ μετὰ πολὺν χρόνον τῶν ἀποςόλων γενόμενον &c. Interim, cum non potuerit prætermittere *Iosephus* illa quæ longe minora à & de Johanne & Jacobo isto gesta fuere, qui vere fuerunt Ministri Jesu, quomodo tacuerit plane de Jesu ipso? quem etiam Ἰησȣ̃ν τὸν γενόμενον Χριςὸν *Jesum dictum Christum* illic appellat. Imo cum non nisi honestissimum testimonium de illis dederit quomodo illud ipsi Jesu negare potuit? Unde

&

& ipse heic scripsit *Ittigius*; *Si quis objiciat, Josephum de præcursore Christi Johanne Baptista, & de Discipulo Christi Jacobo, nonnulla protulisse, adeoque boni Historici partem implere non potuisse, si de Christo ipso plane siluerit, libenter concedam, Josephum de Christo non plane siluisse; quin & hoc concedam, quod Josephus de Jesu verba faciens, à laudibus ejus non abstinuerit. Neque enim ex inveterato Judæorum qui hodie vivunt erga Christum odio de illorum moribus judicandum est, quibus miracula per Apostolos in Christi nomine quotidie facta sacrum quendam horrorem incusserunt.* Interim est quam maxime admirandum, quod ex collatis his laudibus Johannis & Jacobi, quas à Josepho profectas agnoscit ipse, *Tan. Faber* tentaverit cum aliis etiam contra fidem testimonii de Jesu acriter disputare.

X. Ad hoc argumentum unum bimembre accedit alterum istud, quod illud *Josephi* Testimonium absque ulla magni ponderis varietate satis constanter legatur apud eum & laudetur ab antiquissimo tempore. *Et fatendum quidem est*, inquit *Ittigius*, *hoc Josephi testimonium non solum in editis & scriptis Josephi Codicibus constanter legi, verum etiam ab Eusebio tam in Hist. Ecclesiastica quam in Demonstratione Euangelica Josepho tribui.* (Videri ille potest *Hist. Eccl. Lib. I. Cap.* 11. ubi post Testimonium de Johanne Bapt. commendato, illudque præsens de Christo additum, subjunxit; ταῦτα τοῦ ἐξ αὐτῶν Ἑβραίων συγγραφέως ἀνέκαθεν τῇ ἑαυτοῦ γραφῇ περί τε τοῦ βαπτιστοῦ Ἰωάννου καὶ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν παραδεδωκότος, τίς ἂν ἔτι λείποιτο ἀποφυγὴ, τοῦ μὴ ἀναισχύντους ἀπελέγχεσθαι τοὺς κατ' αὐτῶν πλασαμένους ὑπομνήματα, ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἐχέτω ταύτῃ. Et perinde *Dem. Euang. Lib. III.* hac introductione usus; Οὐδὲν δὲ οἷον ἐκ περιουσίας καὶ τῷ ἐξ Ἑβραίων Ἰωσήπῳ μάρτυρι χρήσασθαι, ὃς ἐν τῷ ὀκτωκαιδεκάτῳ τῆς Ἰουδαικῆς ἀρχαλογίας τὰ κατὰ τοὺς Πιλάτου χρόνους ἱστορῶν μέμνηται τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἐν τούτοις, &c.) *Post Eusebium*, (quem fraudis heic Autorem conjicit, accumulatis in hunc injuriis, *Tan. Faber*,) *ejusdem Testimonii fidem confirmant è Græcis Isidorus Pelusiota Lib. IV. Epist.* 225. *Sozomenus Lib. I. Cap.* 1. *Sophronius, qui Hieronymi Catalogum Græco stylo reddidit, Cedrenus, Suidas, Zonaras, Glycas, Nicephorus, &c. è Latinis Hegesippus, Hieronymus, ut Rufinum Eusebii interpretem, & plures sequentium seculorum scriptores, quorum suffragia*

Et perinde Constans ejus Lectio; inde ab Eusebio, & Hieronymo.

ad rerum ſummam parum conferunt, ſilentio prætermittam, &c. Unde præter rationem gravem à tot ſeculis retro lectum & agnitum teſtimonium *Joſephi* in dubium vocetur, ſine ullo uſu Chriſtianiſmi, quem ſic videri poſſet agnitæ à Judæo gloriæ Chriſti pudere vel tædere indecenter.

Nec eſt in eo, quod Joſephus de Chriſto fert, aliquid ipſi ut Judæo veraci minus conveniens, uti per partes ſingulas oſtenditur breviter.

XI. Neque enim eſt in ipſo illo Teſtimonio *Joſephi* decenter intellecto quidquam, quod non potuerit imo non debuerit ſcribere Judæus, ſincerum Hiſtoricum agens, nec uſquam ſingulare odium ſuum in Jeſum teſtatus. Ut minime ſit neceſſum hoc accipere, quod probari nequit, *Ioſephum in aula Veſpaſiani ex converſatione cum T. Flavio Clemente, qui poſtea ſub Domitiano ob fidem Chriſtianam interfectus eſt, & cum Flavia Domitilla ob eandem cauſam in exilium miſſa, bonam de Chriſto opinionem imbibiſſe, quæ Ruperti conjectura fuit; aut quod Banus Ioſephi præceptor Eſſenorum ſectæ addictus, Ioannis Baptiſtæ ſectator fuerit, adeoque de Chriſto inique ſentire non potuerit, ut Voſſius arbitratur Cap. XVII. de Sept. Interpretibus, qui & ipſum Ioh. Baptiſtam Eſſenum fuiſſe ex cibi & veſtitus ſimplicitate, baptiſmo, & reliquarum ſectarum odio, colligit.* Videamus in eam rem ſingulas elogii partes. Prima eſt, ἀνὴρ, vel ἀνήρ τις, εἴγε ἄνδρα αὐτὸν λέγειν χρὴ, quæ in *Ruffini* verſione non leguntur, & quæ quidem *ab aliena manu eſſe* notavit *Relandus*, quod Moſen ipſum ille ſæpe ἄνδρα nuncupet, cui Chriſtum minime prætulerit. Sed per illa verba, uti ſic ſatis oſtenditſe Jeſum vere habere pro Viro ſeu homine aliquo inter alios ſic appellato, ita ejus innuit Excellentiam magnam præ aliis viris, adeo ut haberi poſſet forte & deberet pro plusquam Homine, ſcilicet nudo alio ullo, vel certe alia excellentiore appellatione dignus videretur, etiamſi Deus ipſe ſupremus hoc ipſo non conſtitueretur forte vel verè. Unde illa *Eruditiſſimus Huetius* voluit dicta *oratorio more*, ut prodigiorum à Jeſu patratorum & beneficiorum in homines collatorum magnitudinem extolleret; ac ſi dixiſſet, tanta Chriſtus geſſit, ut Deo quam hominibus propior videretur, collato ad id cum aliis *Matthiæ Corvini Pannoniæ Regis Epitaphio*,

Corvini brevis hæc urna eſt, quem magna fatentur
Facta fuiſſe Deum, fata fuiſſe hominem.

Neque vere dicunt illæ voces, *Joſephum* pro Deo ſummo Jeſum

ſum vere aut fere habuiſſe; ſed tantum quod ille Jeſum ponat multum præ aliis excelluiſſe, & hinc merito dignius habendum vel appellandum, uti habentur etiam cœleſtes Spiritus. Altera Elogii pars, Jeſum commendans, tum à *Sapientia*, tum à *Miraculis* patratis, minus adhuc ſtringit, pro ejus Deitate heic inculcata, adeoque contra *Joſephum* autorem. Non enim ita ſolus Deus ſupremus eſt Sapiens, & Miracula patrans; ut non ſapientiam magnam cum Hominibus & Angelis pro eorum capacitate communicet, & per eos tanquam Moralia Inſtrumenta operetur Miracula maxima, quod in Moſe & Prophetis paſſim fuit viſum. Tertio loco in illo Teſtimonio commendantur hujus Jeſu Diſcipuli, tanquam ἡδονῇ τ' ἀληθῆ δεχόμενοι, *vera cum voluptate accipientes.* Per quæ verba hoc non liquet exprimi, quod non niſi vera doceret Jeſus, qualia tamen veriſſima plurima ex omnium conſenſu ille docuit, aut non niſi vera admitterent ejus Diſcipuli; ſed iſtud ſignificatur unice, quod potiſſimum à Jeſu ſunt delecti in diſcipulos & huic adhæſerint, qui per inquiſitionem ſeriam rerum ipſarum, procul humana autoritate quæ inter Judæos tantopere vigebat, oſtendebant ſe veritatis amore magno duci ſine vanis præjudiciis majorum aut ſuis; quæ laus Chriſtianis non poterat denegari ab ipſis incredulis. Ubi in *Judæis & Græcis* ſpectari poteſt, ad *Iſraëlitas & Gentiles* iis permixtos, qui ſic nonnulli Chriſtum audiverunt etiam ante mortem & aſcenſionem; vel alias ad *Judæos & Proſelytos* ex Græcis, *coll. Act.* II. 10. *&c.* vel denique ad Judæos *Hebraizantes & Helleniſtas, coll. Act.* VI. I. IX. 29. XI. 20. *&c.* cæteroqui proſpiciendum ad ſeriora tempora & quæ Jeſus tum in Græcos egit per Apoſtolos ſuos, uti huc tendit *Huetius* diſputans contra *Blondellum.* Quartum & præcipum in ſpeciem eſt illud, *Chriſtus hic erat*, omiſſum à *Cedreno.* Ubi generatim quidem verum eſt, per illud cognomen Jeſum Nazarenum diſtingui à Damnæi & Gamaliëlis filio aliisque idem nomen tum gerentibus, attamen & ſimul ſpectatur ad cognomen illud ſingulariter illi datum, à quo hinc & nomen *Chriſtianorum* fluxiſſe mox additur; cum reſpectu, ſive ad Unctionem præclaram Spiritus unde Sapientia cum Miraculis in eo fluebant, *coll. Act.* X. 38. *&c.* ſive ad Beneficentiam ſingularem per eam,

coll. Jeſ. XLV. 1. *&c.* ſive denique ad Meſſiam per Prophetas olim promiſſum, qui *eſſe*, ſeu *fuiſſe* in præterito, dicatur Jeſus hic; non ſecundum fidem *Joſephi* ipſius, ſed illi adhærentium Diſcipulorum, & communiorem famam, vel etiam præſumptionem multorum, quo poſtremo modo ipſe *Joſephus* forte locutus deprehenditur de *Jacobo fratre Jeſu dicti Chriſti*, & legimus *Matt.* XXVII. 17. 22. *&c.* Ἰησοῦν τὸν λεγόμενον Χριστὸν, *coll. Matt.* I. 16. *&c.* heic etiam vertente *Hieronymo*, *credebatur eſſe Chriſtus.* Ut minime neceſſum ſit, vel ex his verbis *Joſephum* habere pro Chriſtiano, quod merito etiam ab *Origene* & *Theodoreto* negatum; vel cum *Montacutio* verba hæc habere pro gloſſemate quodam & marginali Chriſtiani lectoris annotatione ſerius à librariis in textum intruſa; vel pro οὗτος legere αὐτοῖς, quod ex obſervationibus *Sam. Petiti & Alex. Mori* urget *Cl. Joh. Melchior Steinbergius in Diſſert. Franequerana.* Qui tamen egregie illic diſputat pro vero ſenſu verbi ἦν *erat* in hoc contextu; *Etſi nec ex ſcopo nec ex circumſtantiis ille ſenſus, credebatur vel habebatur, eliceretur, quis ignoret, pro ſubjecta materia verbum iſtud Eſſe pro Haberi Credi & Reputari ſæpe poſſe ſumi & re ipſa ſumi? idque tam apud Græcos quam Latinos, imo omnium linguarum ſcriptores? Inter alia exempla occurrit inſignis illa Crucis Chriſti* ἐπιγραφὴ, *quæ Joſephi verbis tam quoad phraſin ipſam quam ſenſum figuratum verbi Eſſe apprime reſpondet, &c.* Utique non erat hic locus, quo Judæus præter neceſſitatem fidem ſuam de Jeſu tanquam Meſſia vero inculcaret, ſed quo illius perſonam diſtingueret per Cognomen illi communiter datum, etiam apud *Tacitum*, *Suetonium*, *Plinium*, *Lampridium*, *&c.* notante & hoc *Euſebio*, tum *Dem. Euang. Lib. V.* tum *Lib. I. Hiſt. Eccl. Cap.* 3. Τὸ μόνον αὐτὸν ἐξ ἁπάντων τῶν πώποτε εἰσέτι καὶ νῦν πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις καθ' ὅλου τοῦ κόσμου Χριστὸν ἐπιφημίζεσθαι, ὁμολογεῖσθαί τε καὶ μαρτυρεῖσθαι πρὸς ἁπάντων ἐπὶ τῇ προσηγορίᾳ, παρά τε Ἕλλησι καὶ Βαρβάροις μνημονεύεσθαι, à quo hinc Diſcipuli etiamnum denominabantur, obſervante & hoc *Euſebio*, *coll. Joh.* XIX. 8. 9. & quidem ex fama & præſumptione multorum, à qua aliquem recte denominari etiam ab aliter de re ipſa ſentiente prolixius urget quoque Vir ille Doctus. Quintum denique de *Apparitione Redivivi*, ſecundum Vaticinia vetera, per partes ſuas mi-

nus

nus convenit quidem homini Judæo, si Resurrectio Jesu Vera, eaque à Prophetis vere Prædicta, heic asseratur; sed optime, si ille qualicunque modo, quem non determinavit *Josephus*, asseratur suis Redivivus *apparuisse*, ex illorum traditione communi, cum ipse *Josephus* illud factum non vidisset, atque sic Vaticinia in eo impleta hos credidisse, de quibus antecedenter & consequenter textus hic agit. Unde subscribere heic nequeo *Ittigio*; *Addit eum à mortuis tertio Die resurrexisse*, (alia est phrasis *Josephi*,) *quemadmodum hæc & plura alia Prophetæ prædixerant. Quæ verba ita sane à Josepho concepta sunt, ut non ex aliena sed ex sua sententia loqui videatur. Quam ob rem hæc etiam verba vel Josepho affïcta vel interpolata arbitramur.* Est utique prior iste horum verborum intellectus minime tam alienus vel absurdus, ut eum in his verbis non potius agnoscamus, quam ut illa in sensum alium sine necessitate tracta prorsus repudiemus. Et mirari omnino debeo, quæ heic nuperrime reperi apud *Cl. Perizonium* nostrum in *Epist. ad Cl. Franc. Fabricium*, quam hic in bonum publicum edidit. Nempe post disputationem solidam licet brevissimam contra *Tan. Fabrum* & *Joh. Clericum* pro hujus Testimonii Josephici veritate, subjicit tamen; *Quapropter deleverim quidem, sed hæc tantum verba*, ἐφάνη γὰρ αὐτοῖς τρίτην ἔχων ἡμέραν πάλιν ζῶν, τῶν θείων προφητῶν ταῦτά τε καὶ ἄλλα μυρία περὶ αὐτοῦ θαυμάσια προειρηκότων. *Ea enim qui credidit & tradidit de Jesu Christo, ille enimvero hunc etiam verum credidit Messiam, quod Josephus si Judæus fuit ut fuit non fecit. Nam quis alius præter Messiam quæso est, de quo etiam Judæi talia à Prophetis tradant prædicta? Reliqua autem, quæ iste locus continet, ejusmodi fere sunt, ut ab judicii moderati Judæo, veritatis studium in historiis suis scribendis diserte professo, profecta esse potuerint. Habuit ille haud dubie, ut Johannem Baptistam, sic & Jesum, qui Christus ille fuit, à quo Christiani denominabantur, pro insigni Propheta, qui homines ad pietatem in Deum excitaverit, suamque pietatis doctrinam variis confirmaverit miraculis. Priora ergo, eaque tantum, justissimis nisi valde fallor de causis, ex hoc loco excluserim ut aliena, licet Eusebius ea quoque exhibeat, quum sine dubio jam ante Eusebium, vel pia fraude Christianorum, quæ frequens fuit sæculo secundo & tertio, ut ex tot Euangeliis, Epistolis,* Ἀποκαλύψεσι,

Itineribus seu Actibus Apostolorum, immo & ex Libris Sibyllinis tunc confictis, liquet, vel ex margine, in quem à Christiano quodam conjecta fuerant, reddituro rationem quare etiam post supplicium Christi haud cessaverint Discipuli ejus eum amare & colere, contextum Josephi illata pervenerint. Ad quorum enervationem hoc etiamnum addimus, quod si vel ipse istud crediderit & ex sua fide tradiderit quoque *Josephus*, Jesum triduo post mortem *Discipulis apparuisse Vivum*, ne sic quidem Christianismum plene & decenter professus esse debeat credi; quando tam apud Judæos quam Gentiles multos passim receptæ fuerunt Apparitiones qualescunque Mortuorum apud Vivos, utique ut vivorum, faciente & huc historia Samuelis personati, juxta Euangelicam *Matt.* XIV. 2. XVI. 14. *&c.* Et annon Scriptura habet rerum Admirandarum Prædictiones de aliis præter Christum? aliquando etiam malis hominibus. Unde & hoc minus alienum deberet videri, quod *Josephus* ipse agnoscat, juxta *Apparitionem* istam Jesu redivivi alia multa *Admiranda* de ipso à Prophetis esse prædicta; siquidem hunc habuit, uti ponit *Cel. Perizonius*, juxta Joh. Baptistam, pro *Insigni Propheta, qui homines ad pietatem in Deum excitaverit, suamque pietatis doctrinam variis confirmaverit miraculis.* Neque enim hoc Spiritu Divino in Vatibus indignum poterat censeri, populum in antecessum monere de tam Insigni Propheta ejusque Fatis & Factis Admirandis. Augetur vero admiratio mea de istis scriptis à *Cl. Perizonio*, acerrimi judicii & lectionis plurimæ atque eruditionis inexhaustæ Viro, quando video illum ista tam confidenter asserere de illa parte verborum *Josephi*, ut fraudem vel errorem fortuitum heic *sine dubio* ponat agnosci debere.

Ad Autoritates Veterum oppositas singulas succincte respondetur.

XII. Sed ad autoritates Veterum venire adhuc oportet ante *Eusebium*, apud quos nusquam hoc *Josephi* Testimonium laudatur, quod tamen contra Judæos laudandum fuisset, & memorandum à *Justino*, *Tertulliano*, *Clemente*, *Origene*, atque *Chrysostomo* serius, & *Photio* tandem. Sed totum hoc argumentum est mere negativum, quod contra positivum stare nequit; dum potuerunt illi non legisse quod vere scriptum erat, per varias causas, forte deletionem Judæorum, & legentes non scripsisse perinde. Quod ad *Justinum* speciatim attinet, hunc novimus

mus in *Parænesi ad Græcos* alia occasione nominasse *Josephum*, non item ex eo cum *Tryphone* disputasse de Jesu nostro, sed magis ex Scripturis ipsis. Quod ad *Tertullianum* spectat, hic eodem modo non ursit *Josephum* contra Judæos, sed *Apol. Cap. XIX.* in re historica antiqua commendat *Judæum Josephum Antiquitatum Judaicarum vernaculum vindicem.* Etiam apud *Clementem Alex. Lib. I. Strom.* reperimus tantum mentionem *Flavii Josephi Judæi*, ubi tempora à Mose ad Davidem, & hinc ad Vespasianum computat. Et quod petitur argumentum positivum ex *Origene*, id certe non est magni valoris; dum *Josephus* ἀπιστῶν τῷ Ἰησοῦ ὡς Χριστῷ, seu *Jesum nostrum esse Christum non credens*, tanquam Judæus professione, scribere tamen omnino potuit, quod Christus cognominaretur propter dicta & facta sua & hinc ortam aliorum multorum persuasionem; in primis ubi de Johanne Baptista illum laudabiliter sensisse & scripsisse agnoscitur. Ubi adversus *Tanaq. Fabrum*, exclamantem, *satin' aperte, lector? satin' diserte Origenes? quid magis* ἀναμφίβολον? *quid magis* ἀναντίῤῥητον? disputat cum retorsione *Gul. Spencerus*; *Bone Vir. non satis aperte, nam hæc verba*, καίτοιγε ἀπιστῶν τῷ Ἰησοῦ ὡς Χριστῷ, ostendunt *eundem Josephum quædam de Jesu Domino scripsisse, Jesum vero omnium terrarum regem, quemque Scripturæ Judaicæ prædixerant Messiam, non agnovisse, etenim haud aliter Jesu fidem non habuit, nisi prout nonnulli Jesum pro Christo & Messia haberi voluerunt. Quæ dixi exinde constabilire conabor, quod Josephus vaticinium de Messia, cujus adventum tunc temporis Judæi exspectabant, non de Jesu Christo interpretatus est, sed ineptissime Vespasiano postquam Judæorum omnia retro ire vidit accommodavit. Audi eum Lib. III. Cap.* 14. *de B. Jud. &c.* Si porro *Chrysostomus* laudavit *Josephum* in iis quæ de Daniele & in hujus laudem occasione vastationis Judæorum dixit *Antiq. Lib. X. Cap.* 12. tanquam non modo ἀξιόπιστον testem apud Judæos, sed & τὸν καὶ τὰς συμφορὰς αὐτῶν τραγῳδήσαντα, καὶ τὴν παλαιὰν διαθήκην παραφράσαντα πᾶσαν, ὃς μετὰ τὴν τοῦ Χριστοῦ παρουσίαν γενόμενος καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν τὴν ὑπ' αὐτοῦ προῤῥηθεῖσαν εἰπὼν καὶ περὶ ταύτης διελέχθη τῆς αἰχμαλωσίας τῆς γενομένης, *&c.* quænam hinc necessitas, ut in laudem Christi hunc loquentem alias quoque laudare debuerit? quando ille vixit in fine Seculi Quarti, quan-

quando dudum hanc periocham in *Josepho* fuiſſe lectam tam ex *Euſebio* quam ex *Hieronymo* & *Ruffino* conſtat. Et quod tandem ad *Photium* attinet, Doctum & Celebrem Scriptorem Seculi IX. mirum equidem eſt, quo pacto ille prolixa Excerpta dans ex *Joſephi Antiquitatibus*, & quidem bis, potuerit hoc Teſtimonium certiſſime dudum in *Joſepho* lectum, plane intactum prætermittere non tantum; ſed & *Codice XLVIII.* de ſcripto περὶ τοῦ παντὸς, vel τῆς τοῦ παντὸς, quod tribuatur etiam *Joſepho*, ſeu *Cajo Presbytero*, potius quam *Juſtino Mart.* vel *Irenæo*, ſic loqui; περὶ μέντοι Χριστοῦ τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ ἡμῶν ὡς ἔγγιστα θεολογεῖ, κλῆσίν τε αὐτὴν ἀναφθεγγόμενος Χριστοῦ, καὶ τὴν ἐκ πατρὸς ἄφραστον γέννησιν ἀμέμφθως ἀναγράφων, ὃ τινὰς ἴσως καὶ ἀμφιδοξεῖν, ὡς ἰωσήπου εἴη τὸ συνταγμάτιον, ἀναπείσειεν, οὐδὲν δὲ τὸ τῆς φράσεως αὐτοῦ πρὸς τὰ ὑπόλειπα τοῦ ἀνδρὸς ἀποδεῖ. Quæ & difficultas augeri quadantenus videtur per hoc quod *Codice XXXIII.* de *Juſto Tibérienſi* agens cum exigua laude, etiam in oppoſitione ad *Joſephum* adverſarium ejus, tanquam & τὰ πλεῖστα τῶν ἀναγκαιοτάτων παρατρέχοντι, ſcripſit, ὡς τὰ ἰουδαίων νοσῶν, ἰουδαῖος τε καὶ αὐτὸς ὑπάρχων τὸ γένος, τῆς Χριστοῦ παρουσίας, καὶ τῶν περὶ αὐτὸν τελεσθέντων, καὶ τῶν ὑπ' αὐτοῦ τερατουργηθέντων, οὐδενὸς ὅλως μνήμην ἐποιήσατο, &c. Dum tamen de *communi*, nedum univerſali plane, *Judæorum vitio*, tacendi de rebus Chriſti, nihil eſt magnopere in illis, τὰ ἰουδαίων νοσῶν, ſed religionis ejus declaratio convenientis nativitati ſola; quin & per culpatum illud in *Juſto* ſilentium videri queat ab eo abſolviſſe *Joſephum*, quando illum & ipſe dixit κακουργότατον, χρημάτων τε καὶ ἡδονῶν ἥττονα. Sed quid tandem aliud ex illo *Photii* ſilentio colligas cum ulla ſpecie? quam hunc ipſum periocham hanc *Joſephi*, ſi eam in Codice ſuo legerit, habuiſſe ſuſpectam nimis in homine Judæo quam ut illam laudare vel urgere multum auderet. Dum non eſt, cur nos *Photii* magis quam longe Antiquiorum, Græcorum & Latinorum, judicio heic ſtemus. *Joſephi Gorionidis* ſilentium, quod & aliqui contulerunt, indignum eſt quod heic in conſiderationem veniat ullam.

De Stylo, Nexu, Codicum Varietate.

XIII. Reliqua, quæ objiciuntur cum verborum quandoque pompa, parum habent rei, & hinc ſponte fere concidunt. *Stylus* utique periochæ hujus breviſſimæ, in qua ille ſic diſtincte

stincte elucescere vix potest, si abjudicetur ab his *Josepho*, ab aliis non minori jure pro hoc urgetur autore; uti perinde pro Paulo Autore Epistolæ ad Hebræos ex Stylo felicissime disputant cum *Cel. Spanhemio* nostro quidam, dum hunc contra Paulum urgent alii. Ad *Nexum* observatur, plane hunc fuisse locum, ubi *Josephus* de Christi rebus omnibus simul agere debebat; quando erat illic in enarrandis Pilati factis Jerosolymitanis circa Judæos, quorsum spectat illud κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον, in aliqua latitudine merito capiendum. Ad *Diversitatem* Codicum notatur, quod illa parum spectet ad Rem præcipuam, Eandem in illis; an scil. legatur Ἰησοῦς, vel Ἰησοῦς τις, an χρή, vel ἐχρῆν, an ἡδονῇ, vel σὺν ἡδονῇ, an Ἰουδαίους, vel Ἰουδαίου, vel Ἰουδαίων, & perinde ἑλληνικοὺς, vel ἑλληνικοῦ, vel ἑλληνικῶν, & quæ sunt plura id genus leviora. Et quod ad Christianorum *Fraudes Pias* complures alias attinet, has quidem optandum foret non esse aut fuisse olim tam multas, variis ex occasionibus magis aut minus culpabiles; sed nec illarum numerus à nobis præter necessitatem est multiplicandus, per meras quoque ac incertas conjecturas, ubi nec olim heic fraudis suspicio à Judæis ipsis aut Christianis injecta esse deprehenditur. Et est illa tantò minus heic admittenda, quantò certior est res tradita, etiam ex facili & æquissimo Judæorum consensu; nempe Jesum nostrum sapientia & miraculis de eo traditis fuisse illustrem in gente illa; multos habuisse de illa & aliis immixtis sectatores, ab eo denominatos, satis diu & constanter deinde, qui veritatis magis quam traditionum antiquarum & incertarum viderentur atque essent studiosi; hunc etiam distinctive & commendative fuisse appellatum Christum; hunc porrò Crucifixum ad Primorum apud Judæos votum à Pilato, non fuisse à suis hinc desertum aut abnegatum, quando hi retulerunt & palam asseruerunt, ipsum intra triduum denuo Vivum sibi apparuisse, secundum prophetias veteres ab illis ad hunc applicatas; unde manserit, minime ex voto Judæorum & dein Gentilium quoque deleta, Christianorum gens. Quod est totum illud, quod in hac periocha dicitur, & vere ad laudem Jesu ab Historico qualicunque fido, licet Judæo & Pharisæo & Sacerdote, dici debuit. Sed quod nobis Christianis tamen tam necessarium

Fraudibusque Piis disseritur.

non debet judicari, ut *Josephus* potius totus sit repudiandus, quam illa Periocha ejicienda. Secundum illud quod *Abrah. Welocus in Epist. ad Arnold.* existimat, *totum potius Josephum è medio & penitus è mundo tollendum, quam ut illam nobilissimam de Christo periocham à Christiana Ecclesia tolli patiamur.* Pro qua quanti ab ævo Viri pugnaverint, ex *Pontificiis* & *Protestantibus* pariter, etiam Literatissimi, cum aliis multis docuit *Cel. Spanhemius.* Et liquere potest ex prolixiori scripto *Caroli Daubuz*, qui & ipse *in Præf.* fatetur, *se olim nimis inconsulto abreptum ac partes accusatorum secutum iniquissime de hoc testimonio sensisse &c.* at vero sedulam scriptorum Flavii Josephi *lectionem, hujusque fortunarum considerationem, sibi planissime demonstrasse,* monet, *non modo potuisse Flavium de Jesu nostro Servatore bene sentire, sed & istud ipsum scripsisse, quod nunc præ manibus habemus testimonium &c.* laudato simul *Josepho Vassio, & Joh. Ernesto Grabe.* Est autem dignus hic Autor, ut totus legatur una cum *Triginta Epistolis Philologicis & Historicis* de hoc argumento, quas *Christoph. Arnoldus* recensitas edidit, atque nupera *Editio Josephi* sub ductu *Cl. Havercampi* nostri simul junxit.

Petri Danielis Huetii verba præcipua de hoc Josephi Testimonio conferuntur.

XIV. Nec mirum adeo, quod *Petrus Dan. Huetius in Demonst. Euang.* prolixe hoc testimonium contra Objectiones omnes defendens, sequentem in modum pro eo disputavit; *Confidenter pronuntio me iis assentiri non posse, à quibus in dubium vocata est testimonii hujus γνησιότης. Cur ita sentiam, facit constans & perpetuus Codicum Omnium Iosephi, sive exaratorum calamo sive typis impressorum, in eo retinendo consensus. Facit & Eusebii auctoritas, qui illud & in Libris Demonstr. Euang. Lib. IV. & in Eccles. Hist. Lib. I. Cap.* 11. *tanquam legitimum & genuinum repræsentavit. Expressit id quoque Latinè Hieronymus in Libr. de Scriptoribus Eccl. Retulit id ipsum in Epistolas suas Isidorus Pelus. in Historiis vero suis consecrarunt Hermias Sozomenus, Georg. Cedrenus, & Nicephorus Callisti, & in Lexico suo Suidas; atque hinc porro continua serie ad nos usque propagatum est, quod ad probandum scriptionis γνησιότητα satis esse docuimus. Suadet idem præterea & ratio: nec enim probabile est, Iosephum scriptorem non indiligentem, cum res Iudæorum persequeretur, de eo Viro tacuisse, qui maximos in ea gente ac per universum fere orbem excitavit motus, sectam de nomine*

mine suo condidit, complures habuit Discipulos, & Christi sibi nomen assumpsit; quo ille celebrari potuit inter Iudeos, apud quos magna erat Christi exspectatio, quique eorum nomina haudquaquam silentio prætermiserunt in suis Historiis qui titulum hunc sibi arrogarunt. Quis enim putet elogio dignos censuisse Iohannem Bapt. & Iacobum ἀδελφόθεον, indignum vero mentione Christum Iesum existimasse, cujus longe clarius nomen fuit? cum præsertim Iacobum laudans, ut notum hunc faceret, Fratrem esse scripserit Iesu qui Messias dictus est, quem vid. longe notiorem esse sciebat. Tantum certe abest, ut locum hunc à Iosepho profectum mirer, ut potius mirabile mihi videatur, arbitrari potuisse quemquam de Iesu Iosephum siluisse &c. Consentit ad hæc orationis filum, & dictionis color, talis nim. qualis Hellenistarum esse solet, locutiones etiam quasdam observare licet Iosepho familiares. Has igitur habeo caussas, cur genuinam esse censeam hanc περιοχὴν, quæ sunt hujusmodi ut non certioribus vel γνησιώτατον scriptoris cujuscunque testimonium defendi posse putem &c.

XV. Addamus adhuc clausulæ loco, quæ ad *Lud. Cappellum* scripsit *Ven. Cloppenburgius*; *Merito suspecta tibi videatur, quæ isthic de Christo dicuntur, & falso adscripta Josepho περιοχὴ illa, cujus nulla est cum antecedentibus & sequentibus connexio. Cogita quæso accuratius, annon vero simile sit, fuisse illo loco à Josepho factam Christi mentionem ejusmodi, quæ ἀναλόγως perfidiæ Judaicæ blalphemam habuerit connexionem cum sequenti historia, quæ magis ἀπροσδιόνυσος est ut jam quidem jacet, quam mentio Christi; ut voluerit Josephus parallelismo Paulinæ, sua opinione à Deo revera à Decio Mundo imprægnatæ aut stupratæ, ridere fidem Christianam de Conceptione Jesu Christi & Nativitate ex Virgine per operationem Spiritus S. Propter quam blasphemiam ita suspicor à Christiano aliquo castigatum & castratum eo loco Josephum, ut jam illa περιοχὴ sit ἀσύνδετος.* Ad quæ dici omnino posse videtur, quod sic periocha de Christo ex textu non tantum ejiciatur, quam *vi veritatis expressam Josepho* ipse alias scripsit simpliciter; sed & ex iis quæ de Paulina sequuntur conjicitur præcedens pro illa alia plane de Christo narratio quæ nusquam comparet vel comparuit unquam, & hinc blasphemus in Christum animus cum sarcastica irrisione fidei Christianæ. Et respondit ipse *Cappellus*; *Agnoscere se conje-*

Cloppenburgii & Cappelli observationes ad Nexum rerum apud Iosephum.

cturam eam eſſe acutam atque ingenioſam, ſed neſcire an ſatis ſit Joſephi eo loco menti & ſcopo adeoque & verbis accommodata. Ipſe aliam connexionem hiſtoriæ Paulinæ cum ſequenti Fulviæ ſubſtituens; *Ante periocham de Chriſto narrat, quomodo Hieroſolymis male excepta fuiſſet à Pilato clamoſa atque in ipſum contumelioſa Judæorum turba; poſt eam vero, quomodo Roma pulſi ſint Tiberii juſſu atque edicto tota Italia Judæi &c. Jam vero quia hæc poſterior Judæorum calamitas illis acciderat ob inſignem impoſtoris Judæi, religione ſui templi dolo malo abutentis, fraudem; ne quis Romanus impoſturam illam Judæis per convitium in os objiceret, præmittere voluit aliam longe graviorem Equitis Romani, religione Sacrorum Templi Iſidis ad turpiſſimum facinus abutentis, impoſturam, ut ſi quis vellet Judæis facinus impoſtoris illius Doctoris nomen mentientis objicere, haberent illi in promptu quod ſtatim regerere poſſent Decii Mundi longe turpiſſimum factum. Hæc inter ſe argumenti ſimilitudine atque affinitate cohærent, adeoque aperte à Ioſepho in hiſtoriæ ſuæ narratione connectuntur, ſi periocham de Chriſto &c. Narratio autem de Paulina inſerta eſt ac præmiſſa narrationi de Fulvia, ob eam quam ante dixi cauſam, tum etiam ob argumenti ſimilitudinem, quia in utroque facto impoſtura eſt hominum religione ſua turpiter abutentium, & utrobique Saturninus eſt, tum Paulinæ tum Fulviæ maritus. Hæc mihi videtur commodiſſima τ̃ς συναφείας in Ioſephi hiſtoria ratio.* Sed uti illa ſic non male ſunt obſervata de hiſtoria Paulinæ, ita non ſequitur, ante hanc poſt male à Pilato in Judæos geſta, & ante illa quæ his à Tiberio Romæ obtigerunt, non potuiſſe memorari apte, quæ occaſione Jeſu in Judæa contigerunt illo tempore.

CAPUT TERTIUM.

Quo in Veritatem Reſurrectionis Chriſti laudantur ejus Facta inſecuta, tum in Suos, tum in Hoſtes, Judæos potiſſimum & Romanos.

Ad Teſtimonia Realia tranſi-

Enimverò ſolent præ Teſtimoniis Verbalibus quibuſcunque, minus vel magis etiam certis, laudari Realia; ſeu Facta undi-

undique constantia, per quæ, seu Antecedentia, seu Concomitantia, seu potissimum Consequentia fuerint, veritas Testimonii Verbalis extra omne dubium constituitur, adeo ut nec illo opus esse multis casibus judicetur. Unde postquam ex Historia Euangelica ipsa pro Resurrectionis Christi Certissima Veritate pugnavimus, quin & ejus Monumenta qualiacunque, Romanum *Pilati* & Judaicum *Josephi*, produximus; nunc non possumus non laudare *Domini nostri Facta Illustria*, quibus ille ad mundi totius non plane excæcati oculos se palam Redivivum post mortem demonstravit. tur, quibus se Redivivum vere Christus demonstravit.

II. Sunt quædam talia, quæ egit ille *in Suos* Apostolos, cum aliis, sed & alia, quæ exsecutus est *in Hostes*, tum *Judæos*, tum *Romanos*, utrosque præ aliis reos facinoris in ipsum commissi sceleratissimi. Inter Facta in Suos primum omnium est *Spiritus Sancti* in eos ex cœlo *Immissio*, plane Copiosa & Extraordinaria, cum *Signis* ad Visum & Auditum conjunctis publicis, & cum *Effectis* plane admirandis. Hoc scilicet est illud, quod post Sui Redivivi Ascensionem Corpoream ad Patrem ille promisit jam ante Mortem, *coll. Ioh.* XIV. 16. 17. XV. 26. XVI. 7—14. *&c.* quodque Redivivus ille repetiit se prope diem facturum esse, *coll. Marc.* XVI. 17. 18. *Luc.* XXIV. 49. *Ioh.* XX. 22. *Act.* I. 4. 5. 8. Et hoc est, quod ita in temporis novi progressu præstitit Dominus *Act.* IV. 31. VIII. 15. 17. 18. IX. 17. X. 44. 45. XI. 15. 16. XIII. 52. XV. 8. XIX. 6. 1 *Cor.* XII. 4. 6. *Hebr.* II. 4. *&c.* etiam in Miraculis plurimis, non minoribus sed & majoribus quam ipse patraverat *Ioh.* XIV. 12. *Act.* V. 15. XIX. 12. *&c.* ut inprimis & solennissime id egerit ἐν τῷ συμπληροῦσθαι τὴν ἡμέραν τῆς πεντεκοστῆς *Act.* II. 1. *&c.* quando ἦσαν ἅπαντες ὁμοθυμαδὸν ἐπὶ τὸ αὐτό, & *repleti sunt omnes Spiritu Sancto, cœperuntque loqui aliis linguis sicuti Spiritus illis dabat eloqui*, postquam *extitit repente ex cœlo sonus tanquam ruentis Flatus vehementis, qui implevit totam domum ubi erant considentes, & visæ fuerunt illis distributæ linguæ sicut Ignis qui sedit super unumquemque eorum.* Quod & in communem admirationem & stuporem abripuit omnes undique accedentes ex quibusvis Judæorum & Proselytorum Jerosolymis tum hærentium nationibus; & ad salutarem conversionem per Petri & aliorum sermonem Tam in Suos, per Missionem Extraordinariam & Admirabilem Spiritus sui.

adduxit uno die Millia plura. Quod cum tam admirabiliter conſecutum ſit, poſt Chriſti Promiſſiones repetitas & ampliſſimas, non aliunde quam ab hoc Redivivo derivari poteſt; ſecundum illa Petri *Act.* II. 32. *hunc Jeſum reſuſcitavit Jeſus, cujus nos omnes ſumus teſtes, dextra igitur Dei ſublatus & promiſſum Sancti Spiritus nactus à Patre, effudit hoc quod nunc vos videtis & auditis &c. Certo ergo agnoſcat omnis domus Iſrael, quod Dominum & Chriſtum eum Deus fecit, hunc Jeſum quem vos crucifixiſtis &c. Act.* III. 15. 16. *hunc Ducem Vitæ occidiſtis, quem Deus ſuſcitavit ex mortuis, cujus nos teſtes ſumus, & in fide nominis ejus hunc quem videtis & agnoſcitis confirmavit nomen ejus, & fides per ipſum dedit huic integritatem hanc coram omnibus vobis &c. Act.* IV. 10. *notum ſit omnibus vobis & omni populo Iſrael, in nomine Jeſu Chriſti Nazareni, quem vos crucifixiſtis, quem Deus ſuſcitavit ex mortuis, in hoc hunc adſtare ſanum coram vobis, &c.* In quibus omnibus equidem publice geſtis apud numeroſiſſimam multitudinem hominum quorumvis, neque hinc in dubium vocatis unquam, aut contradictionem cum aliqua ſpecie admittentibus, fidem meretur certiſſime *Lucas*, ſcriptor fideliſſimus & curatiſſimus, in *Actis* non minus quam in *Euangelio*, περὶ τῶν πεπληροφορημένων ἐν ἡμῖν πραγμάτων, quin & παρηκολουθηκὼς ἄνωθεν πᾶσιν ἀκριβῶς *Luc.* I. I. 3.

Et Eccleſiæ Collectionem per orbem omnimodo ſtupendam.

III. Quod ex iſta tam admirabili Spiritus Effuſione extraordinaria porro conſecutum eſt Chriſti Redivivi Beneficium in Suos, id conſtituitur per *Eccleſiæ Collectionem* potentiſſimam, tam ex Judæis antea immorigeris, quam ex Gentibus antea derelictis & impuris, per *Verbum* ab indoctis illis prædicatum & *Signa* accedentia in virtute Spiritus conceſſi ſola, contra vim omnem Satanæ & Mundi conjuratam. Nempe & hoc prædixerat Chriſtus ante Mortem, *coll. Matt.* XVI. 18. *ſuper hac petra ædificabo Eccleſiam meam, & portæ inferni non prævalebunt ei, & dabo tibi claves regni cælorum, &c. Joh.* X. 16. *alias etiam oves habeo quæ non ſunt ex hac caula, & illas me oportet adducere, audientque meam vocem, & fiet unus grex, unus paſtor Joh.* XII. 32. κἀγὼ ἐὰν ὑψωθῶ ἐκ τῆς γῆς, πάντας ἑλκύσω πρὸς ἐμαυτὸν, hinc etiam vaticinato tum Cajapha ſed inſcio, *fore ut Jeſus pro gente illa moreretur, nec tan-*

tum

tum pro gente ea ſolum, ſed etiam ut filios Dei diſperſos congregaret in unum Joh. XI. 51. 52. Atque idem Redivivus repetierat *Matt.* XXVIII. 18–20. *data eſt mihi omnis poteſtas in cœlo & in terra, profecti ergo Diſcipulos facite omnes gentes, &c. & ecce vobiscum ſum omnibus diebus uſque ad conſummationem ſeculi, amen, coll. Marc.* XVI. 15—18. *Luc.* XXIV. 46–48. *&c.* Cui Erectioni manſuetæ Regni Chriſti, quantopere ſe oppoſuerit ſub Satanæ ductu Mundus univerſus, juxta Domini prædictiones quoque, ſed quam fruſtra fuerit omnis vis & fraus iſta, cum pudore & dolore deſperabundo dudum hic agnoſcere fuit coactus.

IV. Collectioni quin etiam iſti *Eccleſiæ* jungere debemus hujus non minus illuſtrem & admirabilem *Conſervationem*, per Redivivi Chriſti pervigilem Curam & miſſum ab hoc Spiritum. Inſaniunt *Iudæi*, minaciter interminantes, & denunciantes Apoſtolis, τὸ καθόλȣ μὴ φθέγγεσθαι μηδὲ διδάσκειν ἐπὶ τῷ ὀνόματι Ἰησȣ̃, imo nec λαλεῖν ἐπὶ τῷ ὀνόματι τȣ́τῳ μηδενὶ ἀνθρώπων *Act.* IV. 17. 18. Et exſequuti ſunt minas iſtas, poſt manus injectas & carcerum cuſtodias, etiam δείραντες *Act.* V. 40. & λιθοβολȣ̃ντες *Act.* VII. 59. & mille modis crudeliſſimis ad necem adigentes, cum perſecutionibus de urbe in urbem *Act.* XIV. 6. 19. 20. *&c.* Quin & reliquis prædicationem Apoſtolorum amplexis idem obvenit à Judæis furor, ſecundum id quod de Saulo ſcriptum eſt *Act.* IX. 1. 2. *ſpirante adhuc*, poſt Stephani martyrium, *minas & cædem in Diſcipulos Domini*, & rogante à Pontifice epiſtolas Damaſcum ad Synagogas, *ut ſi quos inveniſſet hujus viæ viros aut mulieres vinctos abduceret in Ieruſalem &c.* Sed à Judæis primum & plurimum impulſi (quod & monuit *Iuſtinus in Tryph.*) *Gentiles* furore eodem in Chriſtianiſmi doctores & profeſſores fuere correpti, excogitatis & adhibitis ſine miſericordia ſuppliciis quibusvis acerbiſſimis, quibus ad abnegationem Fidei in Jeſum Redivivum hi adigerentur per ſeculum pluſquam unum; dum idem dein factum à *Barbaris* variis, *Muhammedanis*, atque *Anti-Chriſtianis* nomen Chriſti mentientibus. Sed nihil hi omnes effecerunt omni ſuo niſu, etiam quando inaniter ipſi gloriabantur de deleto Chriſtianorum nomine; dum ex adverſo etiam perſtitit, pervaſit, & ſic confirmata fuit magis Eccleſia. Adeo

Ejuſdemque Conſervationem adverſus Vim omnem & Fraudem mundi & Satanæ.

ut huc illud applicari queat etiam Christi, quod de suo tempore dixit Dominus *Matt.* XI. 12. *à diebus Iohannis Baptistæ usque nunc regnum cœlorum perrumpit*, *&* *violenti rapiunt illud*, quod alias in hunc sensum exposuimus *EXERC. TEXT. XXIX. Parte IV.* Quod rursus ita factum est secundum anterius Domini nostri verbum *Matt.* XVI. 18. *portæ inferni non prævalebunt Ecclesiæ &c.* & posteriorem conspectum *Equi Albi*, cum *Insessore* habente Arcum, cui data Corona, exeunti cum Victoria & ut vinceret, quem nec equus rufus, magis quam niger, aut pallidus, impedire potuit, *coll. Apoc.* VI. 2. 4. 5. 8.

Quin & Martyribus inditam Constantiam inauditam.

V. Nec omittere possumus in enarranda Christi Redivivi Beneficentia in Suos *Insignem Martyrum Constantiam*; per quam ipsi singuli ita ad salutem suam fuere perducti consummatam, ut simul Ecclesiam in his terris consistere & crescere fecerint illustrius, sanguine suo fuso inter cœlestes à Christo inspiratos sermones. Nempe hoc est, quod significaverat Dominus noster, uti alias sæpe ita & *Ioh.* XVI. 33. ταῦτα λελάληκα ὑμῖν, ἵνα ἐν ἐμοὶ εἰρήνην ἔχητε, ἐν τῷ κόσμῳ θλίψιν ἕξετε, ἀλλὰ θαρσεῖτε, ἐγὼ νενίκηκα τὸν κόσμον, *vers.* 20. 22. *amen*, *amen*, *dico vobis*, *quod flebitis vos & lamentabimini*, *mundus autem gaudebit*, *vos vero tristabimini*, *sed tristitia vestra evadet in gaudium &c. & vos igitur nunc quidem tristitiam habetis*, *sed rursus videbo vos*, *& gaudebit cor vestrum*, *& gaudium vestrum nemo tollet à vobis*, *&c.* Estque heic omnino cogitandum de responso, quod Paulus ad rogationem tertiam contra Satanæ colaphos nactus est à Domino 2 *Cor.* XII. 9. *sufficit tibi gratia mea*, *nam potentia mea in infirmitate perficitur.* Cujus rei exemplum splendidissimum in Stephano Proto-Martyre habemus *Act.* VII. 55. *&c.* qui ad Divinam orationem crudelissime lapidandus, *cum esset plenus Spiritu Sancto*, *intentus in cœlum vidit gloriam Dei*, *& Iesum stantem à dextris Dei*, ipse id palam professus, & ad Jesum clamans, *Domine Iesu accipe spiritum meum*, *Domine ne statue illis hoc peccatum*, *&c.* Dum eodem modo magis vel minus ordinario, sensum dolorum & metum mortis excutientes, ad intuitum Redivivi Jesu activum & passivum, se gesserunt innumeri homines, ad hostium persequentium furorem & orbis totius stuporem, magis vel minus salutarem.

VI.

VI. Sed nunc *ad Christi Hostes* transeamus, videamusque quo modo se adversus hos Redivivum ipse demonstraverit. Atque hos quidem spectare primum possumus *Singulares*, deinde ad *Populos* & Regna perrecturi. Pro priorum Exemplo cogita de ipso Saulo, qui & quando hic inter Hostes Domini tantopere excelluit, ut nonnisi minas & cædem in Discipulos Domini spiraret. Ipsum se hinc ille dixit *blasphemum, & persecutorem, & contumeliosum, & primum peccatorum* 1 *Tim.* 1. 13. 15. atque latiorem sui descriptionem ad Agrippam dedit *Act.* XXVI. 9. *&c.* Ἐγὼ μὲν οὖν ἔδοξα ἐμαυτῷ πρὸς τὸ ὄνομα Ἰησοῦ τοῦ Ναζωραίου δεῖν πολλὰ ἐναντία πρᾶξαι, ὃ καὶ ἐποίησα ἐν Ἱεροσολύμοις, καὶ πολλοὺς τῶν ἁγίων ἐγὼ φυλακαῖς κατέκλεισα, τὴν παρὰ τῶν ἀρχιερέων ἐξουσίαν λαβών, ἀναιρουμένων τε αὐτῶν κατήνεγκα ψῆφον, καὶ κατὰ πάσας τὰς συναγωγὰς πολλάκις τιμωρῶν αὐτοὺς ἠνάγκαζον βλασφημεῖν, περισσῶς τε ἐμμαινόμενος αὐτοῖς, ἐδίωκον ἕως καὶ εἰς τὰς ἔξω πόλεις *&c.* Sed vide, admirare, & adora, in hoc Christi Redivivi Virtutem cum Severitate Benignissimam. Ipse Saulus in via Damascena vidit repente cœlitus lucem supra solis splendorem, circumfulgentem ipsum cum comitibus, ut omnes in terram deciderent, audivitque simul vocem ad se Hebraice dicentem, *Saul, Saul, quid me persequeris? durum tibi contra stimulos calcitrare,* & ad Sauli rogationem, *quis es Domine,* regerentem, *ego sum Iesus ille quem tu persequeris;* unde Paulus *tremens & pavens dixit, Domine quid me vis facere?* & posita priori ferocia ex persecutore Pastor fuit constitutus, sed & tridui cæcitate externa percussus, hinc manu ab aliis Damascum deductus, &c. Post quod exemplum, æque notum quam magnum & certum in quo eventus ad Christum tam manifeste refertur, non est, ut tragicum exitum contumacium Hostium Domini nostri Singularium cum Veteribus quibusdam & Recentioribus multis conferamus modo late. In quam rem considerari potest id quod de *Pilato* ipso legimus apud *Eusebium Hist. Eccl. Lib. II. Cap.* 7. *Neque vero illud prætereundum est,* Pilatum *ipsum, qui Servatorem nostrum morti addixit, postmodum Imperante Cajo, cujus nunc tempora prosequimur, in tantas incidisse calamitates, ut mortem sibi consciscere, suorumque ipse scelerum vindex esse coactus fuerit, Divina scilicet justitia in illum ut par erat sæviente. Idque à Græcis scripto-*

Quam in Hostes suos, non modo Singulares, uti Pilatum, Neronem, Julianum, &c.

ptoribus proditum eſt, qui Olympiadum ſeriem & quæ quibusque temporibus geſta ſunt conſcripſere. Uti ſic ſe habet verſio *Henr. Valeſii*; qui ibidem monuit, verba Græca ὡς ἐξ ἀνάγκης, poſſe reddi, *præ deſperatione*, ſed *poſſe etiam alium eſſe ſenſum ut ſcil. Pilatus juſſu Principis ſibi mortem conſciverit, ſic enim ſævire tunc ſolebant Principes Romani, ut de Macrone tradit Joſephus, ſed priorem explicationem præferendam eſſe, quippe quæ præcedentibus Euſebii verbis magis congruit, & præterea confirmatur ex Chronico*, in quo legitur, *Anno Tertio Caji Caligulæ Pontius Pilatus, in multas incidens calamitates, propria ſe manu interficit, ſcribunt Romanorum hiſtoriæ.* Ad quæ Pilati fata etiam adjecit *Nicephorus Lib. II. Cap.* 10. Καὶ ἄνναν, καὶ καιάφαν, καὶ ὅσοι τῶν γραμματέων ἦσαν καὶ φαρισαίων, καὶ αὐτῶν ἀξίαν καὶ διάφορον δεδωκότων δίκην τῆς κατὰ Χριστοῦ γενομένης παρανόμου διαχειρίσεως. Dum alii addunt *Herodem Antipam*, οὗτος δ' ἦν ὁ κατὰ τὸ πάθος τοῦ σωτῆρος, ad perpetuum exilium damnatum, & *Agrippam*, factum inter alia mala σκωληκόβρωτον, ex *Act.* XII. 23. æque quam ex *Joſepho* & *Euſebio.* Sed & alii quam maxime urgent extrema *Neronis* fata acerbiſſima, ex *Suetonio* æque quam *Eutropio.* Uti minime omnium neceſſum eſt laudari à nobis tanquam ſatis certa, quæ *Juliano* ex vulnere incerto, & *ſalutari toti mundo dicto* à Veteribus, morienti tribuuntur verba apud *Theodoretum Lib. III. Cap.* 25. & alios, νενίκηκας γαλιλαῖε, quibus ille dictus κατὰ ταυτὸ τήν τε νίκην ὁμολογῆσαι καὶ τὴν βλασφημίαν τολμῆσαι, οὕτως ἐμβρόνταιος ἦν: dum alia non minus incerta à ſe audita memoravit *Greg. Nazianzenus Orat.* IV. Sed certiora ſunt quæ idem *Theodoretus Cap.* 28. ſubjecit de publica lætitia & feſtivitate Antiochenorum ad Juliani mortem, in qua memorabiles eorum voces memoriæ poſteritatis omnis commendare voluit, ποῦ σου τὰ μαντεῖα, μάξιμε μωρέ; ἐνίκησεν ὁ θεὸς καὶ ὁ Χριστὸς αὐτοῦ. Concluſio noſtra eſt ex iis quæ præmiſimus, certa præ incertis, eum vere ſe Redivivum demonſtraſſe, qui in ſpeciem victus ab hoſtibus per mortem illatam, eo modo potentiſſimo partim per correctionem partim per perditionem ſe illis potentiſſimis longe ſuperiorem oſtendit & potentiorem deinde, hunc vere & certiſſime revixiſſe.

Sed & ſimiliter in Gen. VII. Sed quid hæremus apud Homines Singulares? Videamus

mus potius & magis deletam ab ipso Redivivo *Gentem totam Judæorum* cum eorum *Civitate*. In quam rem legi inter alios meretur *Eusebius Lib. II. Cap. 6.* ubi ex laudato *Philone & Josepho* refert, quæ sub Tiberio & Cajo contra Judæos fuere gesta primum, & deinceps concludens; ὡς οὐδαμῶς ἐξ ἐκείνου διέλιπον τήν τε πόλιν καὶ τὴν ἰουδαίαν ἅπασαν στάσεις καὶ πόλεμοι καὶ κακῶν ἐπάλληλοι μηχαναὶ, εἰσότε τὸ πανύστατον ἡ κατὰ οὐεσπασιανὸν αὐτοὺς μετῆλθε πολυορκία· ἰουδαίους μὲν οὖν ὧν κατὰ τοῦ Χριστοῦ τετολμήκασι ταύτῃ πῃ τὰ ἐκ τῆς θείας μετῄει δίκης. Nec opus est, ut per gradus varios deletam funditus Gentem & Terram Judaicam cum Metropoli sua heic prolixe ex *Josepho*, *Eusebio*, aliis exhibeamus; juxta mala omnia usque in hodiernum diem insecuta, à Flavio Vespasiano & Filio Tito, Trajano dein, & maximè Hadriano; quæ nemo legat absque animadversa in istis Divina Vindicta ob scelera inhumana, quale præ aliis fuit insana crudelitas in Vitæ Autorem ipsum commissa per fœdam illi necem illatam. Graviter loquentem lubet audire *Tertullianum Apol. Cap.* XXI. *Judæis erat apud Deum gratia, ubi & insignis justitia, & fides originalium auctorum, unde illis & generis magnitudo, & regni sublimitas floruit, & tanta felicitas, ut Dei vocibus quibus edocebantur de promerendo Deo & non offendendo præmonerentur. Sed quanta dereliquerint*, (si non, *deliquerint*,) *fiducia patrum inflati ad declinandum derivantes à disciplina in profanum modum, etsi ipsi non confiterentur, probavit exitus hodiernus ipsorum; dispersi, palabundi, & cœli & soli sui extorres vagantur per orbem, sine homine sine Deo rege, quibus nec advenarum jure terram patriam saltem vestigio salutare conceditur. Cum hæc illis sanctæ voces præminarentur, eadem fere semper omnes ingerebant, fore ut sub extimis curriculis seculi ex omni jam gente & populo & loco cultores sibi adlegeret Deus multo fideliores, in quos gratiam transferret pleniorem quidem ob disciplinæ auctoris capacitatem. Venit igitur qui ad reformandam & illuminandam eam venturus à Deo prænunciabatur Christus ille Filius Dei. Hujus igitur gratiæ disciplinæque arbiter & magister, illuminator atque deductor generis humani, Filius Dei annunciabatur &c.* Scilicet post Impietatem & Injustitiam omnem aliam diu exercitam, post sanguinem Justorum & Prophetarum dehortantium copiose & diu fusum, ipsum à Patribus

tem Judæorum incredulorum totam, ipsius ira perditam.

bus desideratum Messiam cum adesset conspicuus hi spreverunt, nolentes hunc admittere Regem, imo ad Crucis necem hunc adigentes. Et hoc fuit crimen illud, quod Judicii promeriti moram aut mitigationem ulteriorem non admittebat, sed celerem & plenam vindictam in eos postulabat, Domino justissime præcipiente ut coram ipso jugularentur, hujusque sanguine super eos veniente. Confer 1 *Thess.* II. 15, 16. τῶν καὶ τὸν κύριον ἀποκτεινάντων Ἰησοῦν, καὶ τοὺς ἰδίους προφήτας καὶ ἡμᾶς ἐκδιωξάντων, καὶ Θεῷ μὴ ἀρεσκόντων, καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις ἐναντίων &c. εἰς τὸ ἀναπληρῶσαι αὐτῶν τὰς ἁμαρτίας πάντοτε, ἔφθασε δὲ ἐπ' αὐτοὺς ἡ ὀργὴ εἰς τέλος. Utique, ut concludamus hoc argumentum, vivit ille post mortem, qui mortem tam acerbam intulit occisoribus suis consequenter, atque sic implevit id quod in parobola ipse præmonuerat agricolas, qui post trucidatos servos complures manus sceleratas à Filio trucidando non abstinuerant *Matt.* XXI. 40. &c. *Cum venerit Dominus vineæ, quid faciet agricolis illis? dicunt illi,* κακοὺς κακῶς ἀπολέσει αὐτούς, καὶ ἀμπελῶνα ἐκδώσεται ἄλλοις γεωργοῖς &c. διὰ τοῦτο λέγω ὑμῖν, ὅτι ἀρθήσεται ἀφ' ὑμῶν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ, καὶ δοθήσεται ἔθνει ποιοῦντι τοὺς καρποὺς αὐτῆς· καὶ ὁ πεσὼν ἐπὶ τὸν λίθον τοῦτον συνθλασθήσεται, ἐφ' ὃν δ' ἂν πέσῃ λικμήσει αὐτόν. Ut non sit quod miremur, quæ ipse Titus ad Urbem à se occupatam dixisse fertur à *Josepho Lib. VI. de B. Jud. Cap.* 9. παρελθὼν δὲ Τίτος εἴσω, τά τ' ἄλλα τῆς ὀχυρότητος τὴν πόλιν καὶ τῶν πύργων ἀπεθαύμασεν, οὓς οἱ τύραννοι κατὰ φρενοβλάβειαν ἀπέλιπον· κατιδὼν γοῦν τό τε ναστὸν αὐτῶν ὕψος, καὶ τὸ μέγεθος ἑκάστης πέτρας, τήν τε ἀκρίβειαν τῆς ἁρμονίας, καὶ ὅσοι μὲν εὖρος, ἡλίκοι δὲ ἦσαν τὴν ἀνάτασιν, σὺν Θεῷ γ' ἐπολεμησάμην, ἔφη, καὶ Θεὸς ἦν ὁ τῶν δὲ τῶν ἐρυμάτων Ἰουδαίους καθελών, ἐπεὶ χεῖρές τε ἀνθρώπων ἢ μηχαναὶ τί πρὸς τούτους τοὺς πύργους δύνανται· τότε μὲν οὖν πολλὰ τοιαῦτα διελέχθη πρὸς τοὺς φίλους.

Quia & in Imperium Romanorum Gentile, per Constantinum & Successores deletum.

VIII. Si vero pessime de Christo meriti Judæi ejus ex morte Redivivi iram gravem senserint, sentiantque in præsentem diem, annon idem obtinuisse inculcandum & agnoscendum est in Romanis olim rerum dominis? Quid enim non factum est ab his in Christi nomen, post ejus fata? tum per Judæorum impulsum, tum per propriam superstitionem & impietatem, ut illud de seculo deleretur, atque ipsius Vita

nova post mortem non crederetur in mundo. Blasphemias spectamus intolerandas in ipsum, quas eructarunt magni & parvi, à Sapientibus suis acceptas; Calamitates omnes hinc à Christianis malignissime derivatas; & Persecutiones porro truculentas in innocuos & beneficos sine commiseratione ulla per secula continua, cum proposito & spe illorum æque quam Magistri & Regis Magni nomen exstirpandum fore. Quæ omnia adeo sunt nota, ut non opus sit vel Hostilium cum populis suis Imperatorum & Præfectorum nomina inde à Nerone, *execrabili & nocenti Tyranno* apud *Lactantium*, vel Modos & Instrumenta sævitiæ enumerare, vel Martyrum pro Christi nomine vere innumerabilium per orbem multitudinem celebrare. Sed, si diu duravit Divina in hos longanimitas, ad Christianorum illustre exercitium æque quam impiorum convictionem, manifestata tamen est tandem cœlitus ira lacessiti Domini severissima; quando Gentilibus Tyrannis excussum fuit ita Sceptrum, ut Imperium illorum prorsus corruerit, atque Ecclesiæ Christianæ cesserit per successivos gradus plene, secundum veteres etiam Prophetias. Quam rem fuisse à Domino nostro Redivivo peractam, ipse hic extraordinaria prorsus visione, una & altera, testatus est Constantino pridie debellationis Maxentii, atque exceptionis ipsius lætæ à Senatu Populoque Romano; secundum ea quæ narrantur ab *Eusebio*, *Lactantio*, *Socrate*, *Sozomeno*, *&c.* Ita nempe habet primus ille, ante alios idem dicentes, *Lib. I. de Vita Const. Cap.* 28. 29. *&c.* Εὐχομένῳ δὲ ταῦτα καὶ λιπαρῶς ἱκετεύοντι τῷ βασιλεῖ θεοσημία τις ἐπιφαίνεται παραδοξοτάτη· ἣν τάχα μὲν ἄλλου λέγοντος οὐ ῥᾴδιον ἦν ἀποδέξασθαι, αὐτοῦ δὲ τοῦ νικητοῦ βασιλέως, τοῖς τὴν γραφὴν διηγουμένοις ἡμῖν μακροῖς ὕστερον χρόνοις, ὅτε ἠξιώθημεν τῆς αὐτοῦ γνώσεώς τε καὶ ὁμιλίας ἐξαγγείλαντος, ὅρκοις τε πιστωσαμένου τὸν λόγον, τίς ἂν ἀμφιβάλλοι μὴ οὐχὶ πιστεῦσαι τῷ διηγήματι; μάλισθ᾽ ὅτε καὶ ὁ μετὰ ταῦτα χρόνος ἀληθῆ τῷ λόγῳ παρέσχε τὴν μαρτυρίαν. Ἀμφὶ μεσημβρινὰς ἡλίου ὥρας ἤδη τῆς ἡμέρας ἀποκλινούσης, αὐτοῖς ὀφθαλμοῖς ἰδεῖν ἔφη ἐν αὐτῷ οὐρανῷ ὑπερκείμενον τοῦ ἡλίου σταυροῦ τρόπαιον ἐκ φωτὸς συνεστάμενον, γραφήν τε αὐτῷ συνῆφθαι, λέγουσαν ΤΟΥΤΩ ΝΙΚΑ· θάμβος δ᾽ ἐπὶ τῷ θεάματι κρατῆσαι αὐτόν τε καὶ τὸ στρατιωτικὸν ἅπαν, ὃ δὴ στελλομένῳ ποι πορείαν συνείπετό τε καὶ θεωρὸν ἐγίνετο θαύματος. Καὶ δὴ διαπορεῖν πρὸς ἑαυτὸν

ἔλεγε, τί ποτε εἴη τὸ φάσμα· ἐνθυμουμένῳ δ' αὐτῷ, καὶ ἐπὶ πολὺ λογιζομένῳ νὺξ ἐπῄει καταλαβοῦσα, ἐνταῦθα δὴ ὑπνοῦντι αὐτῷ τὸν Χριστὸν τοῦ Θεοῦ σὺν τῷ φανέντι κατ' οὐρανὸν σημείῳ ὀφθῆναί τε καὶ παρακελεύσασθαι, μίμημα ποιησάμενον τοῦ κατ' οὐρανὸν ὀφθέντος σημείου, τούτῳ πρὸς τὰς τῶν πολεμίων συμβολὰς ἀλεξήματι χρῆσθαι &c. Ἦν δὲ τοιῷδε σχήματι κατεσκευασμένον &c. Καθ' οὗ τῆς σωτηρίου ἐπηγορίας τὸ σύμβολον, δύο στοιχεῖα τὸ Χριστοῦ παραδηλοῦντα ὄνομα διὰ τῶν πρώτων ὑπεσήμαινον χαρακτήρων, χιαζομένου τοῦ Ρ, κατὰ τὸ μεσαίτατον &c. Τούτῳ μὲν τῷ σωτηρίῳ σημείῳ πάσης ἀντικειμένης καὶ πολεμίας δυνάμεως ἀμυντηρίῳ διαπαντὸς ἐχρῆτο βασιλεύς, τῶν τε στρατοπέδων ἁπάντων ἡγεῖσθαι τούτου ὁμοιώματα προσέταττεν. Quorum loco cum *Lactantius Cap.* XLIV. *de Mort. Persecut.* breviter scripserit; *Commonitus est in quiete Constantinus, ut cœleste signum Dei notaret in scutis, atque ita prælium committeret; fecit ut jussus est, & transversa X litera summo capite circumflexo Christo in scutis notat; quo signo armatus exercitus capit ferrum &c.* Non male notavit *Steph. Baluzius, hæc ita intelligenda esse, ut Christi Monogramma circumflexum fuerit in capite labari, ut videmus in Nummis veteribus.* Sed minime capio, quo pacto *Doct. & Ampl. Gisb. Cuperus* heic annotare potuerit; *Lactantium si sequimur, certum est, Constantinum vigilantem hoc signum non vidisse in cœlo.* Qui enim unum memorat factum posterius, is alterum prius, quo hoc etiam nititur, minime eo ipso negat sed potius firmat. Nec satis percipuo, quid aliud heic ab initio voluerit *Ioh. Columbus*; *Si bona cum pace secus sentientium licebit mihi in hoc aliquid autumare, existimo, Apparitiones Duas secundum loca modum & tempora multum diversas misceri in unam.* Dum aliena magis sunt quæ subjecit proxime idem; *Cum Iulianus cœlestis sacramenti desertor nefarius gregem Dominicum vafritie pariter & crudelitate summa vastaret, inque eum rabiem quoque Iudæorum concitaret, non in vestimentis modo hominum, uti testantur plurimi, sed & in cœlo Signum Crucis & hoc quidem splendidissimam in faciem emicuisse, narrant auctores non levis fidei. Ex quibus audiamus si placet unum, Nazianzenum nempe, notæ sanctitatis & constantiæ patrem. Invectiva in Julianum II. is loquitur*; Ὁ δὲ ἔτι τούτου παραδοξότερον καὶ περιφανέστερον, ἔστη φῶς *ita* ἐν τῷ οὐρανῷ τὸν σταυρὸν περιγράφον, καὶ τὸ πρότερον ἐπὶ γῆς ἀτιμαζόμενον,

ζόμενον, τοῖς ἀθέοις καὶ σχῆμα καὶ ὄνομα νῦν ἐν οὐρανῷ δείκνυται πᾶσιν ἐπίσης, καὶ γίνεται τρόπαιον τῷ Θεῷ τῆς κατὰ τῶν ἀσεβῶν νίκης τροπαίου παντὸς ὑψηλότερον, πρὸς ταῦτα τί φήσουσιν οἱ τοῦ αἰῶνος τούτου σοφοί; *&c. Hoc si reclamante veritate scripsisset Gregorius, eopse propemodum tempore quo facta ferebantur, quam male consuluisset pietati Christianæ? Mea igitur opinio est, vidisse quidem etiam Constantinum Crucis figuram, in somnio nimirum divinitus profecto. Sin vero vidisset etiam in cœlo, vix tacuisset hoc loco tam opportuno Nazianzenus, vix omisisset Lactantius, aut certe clarius & magis dilucidè narrasset. Posset etiam dici satis visum Deo, pium Imperatorem & ad fovendam religionem sanctam impigre omnia facientem apparitione gratiosa per quietem monere atque instigare; Paganis vero & Judæis ad disturbandos impios conatus majore opus fuisse terrore. Sed veniam mihi dent altius hæc rimari atque excutere soliti, si non satis perite videor in his versari.* Quamquam meliora tunc iterum addat; *Eusebium fusius de viso isthoc differentem cum forte legerem, videbar mihi tempus quo contingeret illud Constantino videre clarioribus ab Eusebio ipso verbis designatum, quam visum id est Interpretibus Viris me partibus multis doctioribus. Ait Eusebius,* ἀμφὶ μεσημβρινὰς ἡλίου ὥρας, ἤδη τῆς ἡμέρας ἀποκλινούσης, *hoc Imperatori monstratum fuisse. Nec multo aliter vel Nicephorus, vel Socrates, Zonarasve. Pugnare videntur illis hæc duo, de Meridie, sive circa Meridianas Horas, & Inclinante in vesperam Die, cum sint eadem &c. Ex his patet, Eusebium isthic non scripsisse pugnantia, sed Meridiem dici apud Veteres etiam Horas Occasum solis propius antecedentes &c.* Habent utique ista, uti apud *Eusebium* clare & late descripta sunt, longe majorem certitudinem, quam similia quæ adjecit *Nicephorus Lib. VII. Cap.* XLVII. facta nempe ante pugnam cum *Byzantiis*, quando consilii inops viderit ille, sicut Romæ contra Maxentium pugnaturus, γραφὴν διὰ ἀστέρων *dicentem, invoca me in die tribulationis tuæ &c.* & mox *Crucem* ἀστράσιν ἐστηριγμένην ἐν οὐρανῷ, καὶ γραφὴν περικύκλῳ ταῦτα διαγορεύουσαν, ἐν τούτῳ τῷ σημείῳ πάντας νικήσεις τοὺς πολεμίους: & perinde *Cap.* XLIX. factum ante *Scytharum* subjugationem, τοῦ σωτηρίου ὅπλου πάλιν φανέντος ἐν οὐρανῷ καὶ τὴν νίκην μνηστευσαμένου καθὰ καὶ τὸ πρότερον. Dum ad narrationis *Eusebianæ* firmamentum majus conferri merentur

tur quæ ipse habet *Hist. Eccl. Lib. IX. Cap.* 9. de *Statua in celeberrimo Romæ loco*, Constantino à Romanis dedicata, quæ *dextra teneret* τὸ σωτήριον τοῦ σαυροῦ σημεῖον, & mandata à Constantino subscriptione hac Romana, *hoc Salutari Signo, quod veræ virtutis insigne est, vestram Urbem Tyrannicæ dominationis jugo liberatam servavi, Senatui Populoque Romano in libertatem asserto pristinum decus nobilitatis splendoremque restitui.* Et quod ad Signum à Constantino visum attinet, id etiam ex Labaro secundum illud facto constat habuisse per transversas lineas quandam Crucis figuram, sed simul & magis Literas Initiales Servatoris nostri XP in se invicem ductas. Unde voces illæ adjectæ ΤΟΥΤΩ ΝΙΚΑ, vel apud *Socratem* & alios, ἐν τούτῳ νίκα, sive Græce sive ῥωμαίων φωνῇ, vel ῥωμαϊκοῖς σοιχείοις, *in Hoc vince*, uti notavit cum *Philostorgio* etiam *Joh. Zonaras*, nos non tam ducunt ad Signum Visum, vel Crucis solitæ, vel aliud quodcunque de quo in usum militarem formando nihil utique ab initio dictum fuit, quod Papisticæ Superstitioni firmandæ fecit dudum; quam ad Christum Crucifixum ipsum, quem illud X & P contractum designabat, verius quam vel Regem *Unctum* communiter, vel χρησμὸν aut χρηστήριον Hammonis Libyci. De quibus vide nostrum *Cel. Spanhemium*, qui tradit hoc Monogramma à Christianis adhibitum ante Constantinum in literis signandis tanquam φυλακτήριον quoddam. Qui sic, olim contemptissime habitus, commendatus fuit ut Autor Victoriæ contra Infideles obtinendæ, & Romani Imperii Veteris consequenter delendi, in vindictam impietatis exercitæ. Quod illud ipsum est, quod nos heic impræsentiarum spectamus, & ab aliis omnibus spectari volumus. Et quod perinde insinuatum fuit, si heic legere lubeat *in hoc signo vince*; cum illud Signum esset Christi crucifixi, ad cujus vim principalem illud ducebat.

Exceptio ad hoc Argumentum gemina breviter enervatur.

IX. Alios Hostiles Populos complures mittimus, sive deletos dudum juxta Judæos & Romanos, sive adhuc delendos secundum Vaticinia, à Redivivo Domino nostro. Et verbo adhuc hujus Argumenti nostri vim pro Restituta ei Vita tuemur. Ad quod *Duo* potissimum *excipi* posse videntur. *Primum* quod illa, quæ Discipulis Domini, hujusque Hostibus, Singularibus & Populis, Judæo & Romano, contigerunt post

Domi-

Domini decessum, non sint Christo ut Autori tribuenda, sed habenda, si non pro magis vel minus solitis *Naturæ Eventibus & Mundi* rerumque in eo *Vicissitudinibus*, utique pro directionibus *Divinæ Providentiæ*, quibus ipse Deus de cœlo testatus sit dè Christo impiè trucidato sine hujus Resuscitatione ulla insecuta Personali. *Deinde*, quod & ea *Jesu* licet in Morte manenti possint tribui ut Autori; tum respectu *Deitatis* suæ, quam nos illi tribuimus, & per quam etiam potentissime sit operatus dum mortuus esset illa quæ tunc contigerunt; tum & ratione *Animæ*, quæ immortalis superesse creditur dum corpus in pulverem conversum est, & manet, aliorum quoque hominum. Enimvero, si talibus argutiis se fascinari patiatur Mundus cæcus incredulus & impurus, id istæ præstare neutiquam possunt in Mentibus Illuminatis per Spiritum Christi, & ad Solis hujus radios attendentibus cum veneratione religiosa. Dum enim disputamus heic de Veritate Resurrectionis Dominicæ, vix nobis rem esse volumus cum hominibus planè Atheis; qui Dei loco Naturam habentes, & hanc sub Dei nomine obtrudentes, inaniter putant se *Deistas* potius quam Atheos esse dicendos, ad opprobrium hoc apud imperitos à se arcendum; & cum quibus tractatio aliter quadantenus esset instituenda. Dum præter impressum mentibus Deitatis supremæ Sensum, quotidiana certissime Deus dat testimonia suæ *Providentiæ* in minimis & maximis omnibus mirabilia; atque illustri modo hanc conspicuam facit, in Extraordinariis non tantum casibus quos ad Miracula necessariò referimus, sed & in Eventibus aliis singularissimis, quales heic cum prioribus junctos exhibuimus. Quam Providentiam Dei consequenter & nos heic, in negotio Christi Redivivum se monstrantis per Opera sua in Ecclesiam & Hostes ejus, veneramur quam maxime; sed ita, ut Christo tanquam Autori Principali cum Patre, & tanquam Instrumento respectu suæ Humanitatis, (si ita satis commode dicere liceat,) suum tribuamus, secundum variam Scripturæ phrasin, in ipsa Resuscitatione Passiva & Resurrectione Activa, una cum Glorificatione ulteriori, pariter Christo tributa. Cui ut satisfiat, non possumus heic apud Providentiam Dei Patris subsistere, ad quam Filius Nudus Homo, & quidem in Morte

nens, se mere passive habeat juxta cum aliis creaturis communibus. Ex adverso, quod Pater heic agit, agit & Filius similiter, vi Ejusdem Essentiæ & Perfectionis; quodque Deus per Filium ut Mediatorem Θεάνθρωπον se acturum ordinavit, & prædixit, quin & agere incepit oportune, convenienter suis perfectionibus, idem & ille sic exsequitur constanter. Quod deinde spectat ad Eventus illos adductos, tribuendos soli, sive Deitati Christi, sive ejus Animæ separatæ à Corpore in morte & corruptione manente; hoc utrumque non magis convenit cum hypothesibus Infidelium propriis, dum nostras theses conjunctas divellere à se invicem non debent illi, quam cum Euangelica narratione, ad quam nobis attendendum est, & contra quam temere se opponunt Infideles. Neque enim hi, sive Judæi, sive Gentiles, sive alii etiam similes, agnoscunt; vel veram Christi Mediatoris Deitatem, qua admissa non forent ipsi amplius admodum difficiles in admittenda ejus Resurrectione secundum Humanitatem; vel illam solius Animæ ejus separatæ Virtutem in suos Discipulos & Hostes, quæ in Eventibus adductis est exercita. Atque illos ipsos, si vel in se spectati possent non incommode deduci sive à Deitate sive ab immortali Anima ipsius, videmus tamen seu explicite seu implicite repeti ab ipso, non tantum ut Deo, aut ut Homine Mortuo, sed omnino ut Theanthropo, secundum Humanitatem totam quoque Redivivo, cui sic aptissime ad Dei gloriam ipsiusque decus decens conveniunt. Quod hinc non rejiciendum erat simpliciter per Incredulitatem, sed falsitatis convincendum, si fieri posset unquam per Satanæ & Mundi qualemcunque astum, dum id hactenus minime factum deprehenditur.

CAPUT QUARTUM.

Quo transitur ad Resurrectionis Dominicæ Veritatem amplius asserendam ex ejus Prædictionibus Antiquis.

Uti Vaticinia per Historias, sic

Interim ad mutuum Firmamentum valent plurimum *Vaticinia* de Futuris & *Historiæ* de Factis. Quid enim magis

gis certum reddat hominem de Vaticiniorum Divina Origine & Veritate Infallibili? quam quandò ex Eventu palam cernit, res minimè in se necessarias sed contingentes admodum & plane liberas, in quarum Præscientiam satis certam nulla mens creata penetret, ita fieri suo tempore, etiam quoad modum & circumstantias omnes, uti antea erant prædictæ. Et quid majorem in homine operetur Certitudinem de Eventu potissimum maximo atque etiam incredibili secundum Naturæ Cursum solitum? quam quod adsint Vaticinia præcedentia de illo etiam extra ordinem operando à Deo, quæ fallere nequeant, quæque hinc non minus sint ab omnibus admittenda, quam alias facta ordinaria similia solent. Quæ observatio in primis locum habet in negotio Euangelii, de Christo, tum Exinanito, tum & Exaltato. Prius caput nempe fidem facile reperit in mundo Incredulo, respectu Rei ipsius, uti est Nativitas ejus tanquam hominis egena, Vita ærumnosa, & Mors acerba, cum Sepultura solita ad corruptionem ducente alias certo; sed non capit Mundus ille, hæc convenire Personæ Divinæ, ad communem Electorum salutem temporalem & æternam operandam destinatæ, in quam hinc cum fiducia debita sit credendum ut talem, atque eadem Christianis objicit non sine illusione fidei horum multiplice. Hinc ad ejus Convictionem adducuntur Prædictiones, secundum quas *oportuit hæc pati Christum.* Verum posterius Caput Euangelii ipsum rejicit Incredulitas, eum Hominem, & quidem Miserum, Vilem, Afflictum, & Oppressum ad mortem & sepulchrum, Revixisse satis celeriter, & Exaltatum esse consequenter ad summam Sedem æque quam gloriam. Hinc ut illud credatur, eundum fuit, & itum est ab Apostolis, ad Prædictiones Veteres, quæ dudum antea significaverant simul, *oportuisse Christum ingredi in gloriam suam*, atque ita non minus *secundum Scripturas esse* Jesum *suscitatum*, quam mortuum pro peccatis nostris. Quo pacto & mox egit Petrus in die Pentecostes, tam respectu Effusi Spiritus, quam Domini Redivivi, *Act.* 11. 16–18. 24. 25. *&c.*

& Historiæ per Vaticinia maximè firmantur, quod & in Historia Resurrectionis Christi obtinet.

II. Apostolicum nunc ergo sequimur Exemplum illud, & laudamus pro Veritate Resurrectionis Christi *Vaticinia*, quæ ante Eventum de hac præcesserunt, tum *Verbalia*, tum & *Rea-*

Ubi nunc spectamus, non tam ad ipsas Christi

prædictiones, quám istas Veterum antiquiores.

Realia, quæ ſub nomine *Typorum* venire communiter ſolent. *Vaticinia* verbalia cum dicimus, non jam ſpectamus adeo ad illa *Chriſti ipſius*, ante mortem prolata ab ipſo, quæ ab Euangeliſtis & Apoſtolis nobis exhibentur in ſuis ſcriptis, quam ad illa quæ alii Vates ante ipſum nobis dederunt. Quemadmodum priora jam adduximus antea ex *Matt.* XVI. 21. XVII. 23. XX. 19. *Luc.* XXIV. 6. 7. *&c.* Atque iſta in diſputatione contra Judæos, Gentiles, & alios Incredulos, non quidem videntur plane negligenda, quatenus arguunt ipſius Domini Præſcientiam, & Lubentiam in Malis omnibus ſubeundis cum hujus argumento ex felici Eventu, ſecundum *Hebr.* XII. 2. ἀφορῶντες εἰς τὸν τῆς πίστεως ἀρχηγὸν καὶ τελειωτὴν Ἰησοῦν, ὃς ἀντὶ τῆς προκειμένης αὐτῷ χαρᾶς ὑπέμεινε σταυρὸν, αἰσχύνης καταφρονήσας, *&c.* ſed nec validiſſime, nedum primo aut unice, urgenda in rem præſentem, ob rationem geminam. Quarum una eſt, quod ipſius Jeſu Autoritas infallibilis, ſeu jam Humana tanquam Prophetæ à Deo miſſi, ſeu & magis Divina, ſit quidem explorata & agnita apud Chriſtianos, qui hinc & ob hanc Reſurrectionem ejus credere debent præ aliis, & actu ipſo credunt; ſed neutiquam perinde apud Incredulos, qui ipſum minime habent pro Propheta vero, nedum pro Deo ipſo, ſed pro Homine deceptore, qui hinc inani ſpe & voce, tum ſe ipſum, tum & Diſcipulos ſuos, fallere equidem potuerit. Altera deinde, quod & heic ipſa Domini Prædictio de ſua Reſurrectione nobis non conſtet niſi ex Diſcipulorum Fide, qui nobis ipſam Reſurrectionem ejus heic confirmandam perinde tradiderunt, & de quorum Veracitate eſt cum Incredulis maxima controverſia, dum hi illos pro deceptoribus quoque vel certe pro deceptis habent. Ex quo eodem fundamento minus ſolida eſt Demonſtratio Veritatis Narrationum Euangelicarum quarumvis ex Circumſtantiis quæ illic additæ leguntur, quam diu Divina Euangeliſtarum & Infallibilis Autoritas in ipſorum Scriptis non eſt plane demonſtrata; ſiquidem illæ aliunde non conſtant, & qui decepti fuerint aut deceperint in re ipſa, etiam in his decipi vel decipere potuerint ſatis facile.

Non jam quæ ut Prophetica

III. Vaticinia autem iſta Chriſti ipſius uti non valent apud Incredulos à Chriſtiano nomine alienos; ſic neque apud Chri-

ſtianos

ſtianos ipſos magis quam apud Incredulos valere poſſunt quæcunque ſub horum nomine minus vel magis verè circumferuntur *Oracula*, non profecta à Deo, ſed vel à Satana, vel ab Humana Fraude, antiquiori aut recentiori, vel etiam à Traditione vana & fallaci. In iſtis enim omnibus deeſt Fidei Fundamentum certum & neceſſarium, quod conſtituit Infallibilis & Abſoluta Dei loquentis Autoritas. Atque hinc eſt, quod valere heic jubemus Traditiones omnes Judæorum Incertæ Originis, & ſæpe etiam Significationis, quas pro ſe laudant Chriſtiani haud infrequenter, ſed vel non agnoſcunt vel aliter longe capiunt Judæi, nunquam à nobis convincendi ſatis feliciter. Et perinde mittimus Gentilibus tributa Oracula, quæ ad longe aliud quam ad Euangelium ab illis fuere relata, vel & illis obtruſa per Chriſtianorum ſic appellatam piam fraudem. Quo alterutro modo, judicandum eſt de *Cumæo Carmine* apud *Virgilium Ecloga IV.*

apud Gentiles fuere celebratæ, & plurimum confictæ, vel ex incerta traditione hauſtæ.

Te duce, ſi qua manent ſceleris veſtigia noſtri,
Irrita perpetua ſolvent formidine terras.
Ille Deum vitam accipiet, Divisque videbit
Permiſtos heroas, & ipſe videbitur illis,
Pacatumque reget Patriis virtutibus orbem &c.
Aggredere ô magnos, aderit jam tempus, honores,
Cara Deum ſoboles, magnum Jovis incrementum, &c.

Nec non de *Sibyllinis Oraculis* plurimis, quorum & *Lib. VIII.* poſt expoſitam Chriſti Vitam & Mortem leguntur Verſus iſti;

Καὶ θανάτου μοῖραν τελέσει τρίτον ἦμαρ ὑπνώσας,
Καὶ τότ' ἀποφθιμένων ἀναλύσας εἰς φάος ἥξει,
Πρῶτος ἀναστάσεως κλητοῖς ἀρχὴν ὑποδείξας,
Ἀθανάτου πηγῆς ἀπολουσάμενοι ὑδάτεσσι
Τὰς προτέρον κακίας, ἀναγεννηθέντες ἄνωθεν,
Μηκέτι δουλεύουσιν ἀθέσμοις ἤθεσι κόσμου.
Πρῶτα δὲ τοῖς ἰδίοις φανερὸς τότε κύριος ἔσται,
Σάρκινος, ὡς πάρος ἦν, χερσὶν τε ποσὶν τ' ἐπιδείξει
Τέσσαρα τοῖς ἰδίοις ἴχνη πηχθέντα μέλεσσιν,
Ἀντολίην, δύσιν τε, μεσημβρίαν τε, καὶ ἄρκτον,
Τοσσαῖδε γὰρ κόσμου βασιλήϊδες ἐκτελέσουσι
Πρᾶξιν τὴν ἀθέμιτον ἐπίψογον εἰς τύπον ἡμῶν, &c.

'Αυτὸν συ γίνωσκε θεὸν, θεοῦ υἱὸν ἐόντα,
'Αυτὸν δοξάζουσα, καὶ ἐν στέρνοισιν ἔχουσα &c.

Etiamsi enim ista, & ex istis etiam *Acrostichis* nota, ΙΗΣΟΥΣ ΧΡΕΙΣΤΟΣ ΘΕΟΥ ΥΙΟΣ ΣΩΤΗΡ ΣΤΑΥΡΟΣ, magnopere laudentur à *Veteribus* nonnullis, ipso quam maxime *Constantino M.* apud *Eusebium Cap. XVIII. &c.* disputante, quod Deus Sibyllam Erythræam elegerit *Prophetissam suæ in nos providentiæ*, quodque veritas hæc in propatulo sit ex temporum serie, quando constet, *Ciceronem* ἐντετυχηκότα τῷ ποιήματι μετενεγκεῖν τε αὐτὸ εἰς τὴν ῥωμαίων διάλεκτον, καὶ συντάξαι αὐτὸ τοῖς ἑαυτοῦ συντάγμασι, *&c.* ex ipsa tamen lectione satis clarum est, illa non posse vere tribui Gentilibus Vatibus, tanquam multo clariora iis quæ apud Vates ipsos Hebræos leguntur, minime autem Christianismum *ex parte* tantum firmare, atque ἐγγὺς εἶναι δοκεῖν τῆς τῶν προφητῶν διδασκαλίας, uti *Justinus M.* scripsit *in Paræn. ad Græc.* imo ex ipsa Historia Euangelica plane videri transsumpta. Quod argumentum post alios plenius olim sumus & nos persecuti in *Dispp. Acad. de Sibyllinis Carminibus*, editis A. 1682. quas vide si libet.

Sed quæ Judæis in Vet. Test. Scripturis fuere olim traditæ à Deo ipso.

IV. Sed Vaticinia nos heic urgemus, quæ *Judaicis Veteris Fœderis Scripturis* continentur. Habuit enim illa Gens, inde ab Abrahamo & Mose, quibus antiquiora scripta nulla habemus nos, hoc privilegium, quod Deus, ex illa daturus Principem salutis, per missos à se Vates hunc descripserit illi, à Persona sua non tantum, sed & à Factis & Fatis omnibus, dimittens gentes alias usque ad tempus Novi Test. Habent hinc illa Sacra Judæorum Scripta emicantes undique & validè Divinitatis radios, quos agnoscant attendentes non prorsus cæci, atque commonstrant alias Christiani juxta Judæos, ad convictionem minus vel magis salutarem Gentilium. Quin etiam sunt illa Vaticinia constituta extra omnem fraudis Christianæ suspicionem; ubi Judæi Christianismi & Christianorum jurati hostes ita eadem amplectuntur, ut & nobis in manus tradiderint primum, & commendent etiamnum amplissime. Quod inter Veteres alios *Eusebius* etiam & *Augustinus* jam olim merito urserunt latius.

Quæ variè rursus discriminari

V. Horum porrò Vaticiniorum, quæ ad Resurrectionem quoque Christi firmandam faciunt atque urgentur à Christianis,

nis, multiplex notari potest discrimen. Quale est ante omnia, quod quædam pauciora sint nominatim laudata in eam rem ab ipsis Scriptoribus Novi Test. per quos sic Christianis invicte constat, eadem illuc omnino spectare; dum alia plura forte non minus deprehenduntur clara, quæ sine laudatione simili θεοπνεύστῳ nos agnoscere hinc debemus illuc omnino etiam esse referenda. Uti eodem modo se res habet in plurimis Euangelii capitibus, quæ Christus & Apostoli firmarunt ex Mose & Prophetis, sed & ex aliis eorundem locis firmari validissime possunt, quæ illi non citarunt tamen, sed propriæ nostræ attentioni & industriæ sapienter reliquerunt. Quale discrimen est deinde, quod quædam Vaticinia Resurrectionem Messiæ exponant terminis Explicitis, hinc minorem contradictionem admittentia; dum alia eandem continent magis Implicite, ut per consequentiam ex eis elici debeat, attamen non minus vere & solide, uti sic Patrum piorum Resurrectionem adstruxit Christus ipse ex appellatione fœderali *Dei Abrahami*, *Dei Isaaci*, *& Dei Jacobi Matt.* XXII. 31. 32. Quale discrimen est & tertio, quod quædam nos doceant Rem ipsam solam, absque Circumstantiis quæ in Eventu observantur in Euangelio; dum alia etiam forte addunt Rei Circumstantias has aut illas satis notabiles, ut ex harum collatione tanto magis Vaticinii & Historiæ veritas nobis constaret. Quale discrimen est & tandem, quod Vaticinia omnia etiam, laudata prò Christi Resurrectione, vix æque sint certa & solida in eam rem, sed quædam non tantum communius sed & rectius adducta, præ aliis quæ nec omnibus æque placent, nec forte cuiquam placere deberent, hinc nec urgenda nimium, nisi cum quodam fidei communis periculo, ubi illa fundamentis superstruitur minus aptis, ad quæ multiplicanda temere nihil est quod nos cogat equidem.

heic possunt & debent.

VI. Vaticiniis istis Verbalibus jungimus merito *Typos*, tanquam Vaticinia Realia ad confirmationem verbalium facientia. Ubi hinc in *Typorum* nomine spectamus ad hujus notionem non tam Latiorem & Scripturariam, quam Strictiorem & Theologicam; secundum ea quæ olim latius monstravimus *EXERC. TEXT. XLII. Parte V.* Scilicet *Typi* prioris generis sunt quævis Imagines, vel Similitudines, vel Exem-

Et quibus jungendi Typi, strictius dicti, tanquam Prophetiæ Reales, varii rursum generis.

Exempla, vel Emblemata, qualia Deus, vel dedit unquam & dat etiamnum in Natura, vel potissimum dedit olim in populo suo diversissimi generis, absque certa ulla Præsignificatione rerum perinde gerendarum sub N. Test. in Christo & Ecclesia. Quali sensu v. g. est hodieque Sol per suas qualitates & operationes & apparitiones varias Typus Christi, & Luna Ecclesiæ, & Stellæ, seu Ministrorum ejus, seu & Fidelium quorumvis. Imo quali sensu ipse Adam in Reatu per ipsius transgressionem inducto in omnes posteros naturales est & dicitur Typus Christi; adducturi in credentes omnes justitiam plenissimam, cujus gratiæ tantæ Præsignificatio utique nec in statu Integritatis, nec in ipso Lapsus actu, ante Euangelicam promissionem locum habuit. Quod enim ad istos & similes Typos attinet omnes, hi non ad probandum sed ad illustrandum id quod probatum est aliud valent plurimum; & præterea rem qualicunque modo arguunt possibilem, sed non perinde actu futuram vel factam esse, nec ulterius in hac caussa considerari debent, quando conferri solent complures passim à Theologis. Dum alia longe ratio est Typorum, quos Deus jam olim ad tempora illa promissionis dedit & ordinavit in populo suo ad delineationem & confirmationem eorum quæ de Christo ipsiusque beneficentia promiserat; eum in modum, quo Ritus Sacramentales nobis dedit ad gratiæ suæ obsignationem, quam præstare nequeunt eidem plane extra Sacramentum, licet convenientia illic sit eadem cæteroquin. Quales Typos certissime agnoscere oportet, in Personis, Rebus, & Ritibus, Legalibus seu Ceremonialibus, instar Umbrarum ante Corpus præcurrentium considerandis, secundum Paulum *Col.* II. 17. *Hebr.* VIII. 5. X. 1. *&c.* etiam ut in & ex his constet Divina Sapientia & Bonitas infinita. Sed quales præterea in Rebus nonnullis, Personisque, & Eventibus singularibus, dedit olim in populo suo Deus; sive id simul significaverit clare & irrefragabiliter in Verbo suo, Prophetico vel Euangelico; sive per prorsus insolitum & supernaturale id nobis inquirendum, & si ita loqui licet conjiciendum satis verisimiliter, reliquerit, in quibus eadem demonstrationis vis non deprehenditur quæ in prioribus adest certissime, propter Dei potentissimi & constantissi-

tissimi absolutissimam Infallibilitatem, in factis pariter & dictis suis.

CAPUT QUINTUM.

Quo pro Resurrectionis Dominicæ Veritate disputatur ex Psalmo XVI. Verss. 8—11. ad exemplum Petri Actor. Cap. II. Verss. 25—32. & Pauli Actor. XIII. Verss. 34—37.

Præclarissimum de Christi Resurrectione Vaticinium in Psalmo XVI. in hanc rem laudatum in Novo Test.

Inter Vaticinia de Christi Resurrectione, uti nullum est illustrius, quam illud Davidis in *Psalmi XVI. Parte Ultima*, ita nec magis laudatum ullum in eam rem in Scriptis sacris Novi Test. non jam à Viro aliquo uno Apostolico, seu Apostolorum Cooperario, sed ab Apostolo gemino, inter alios excellente utroque, Petro & Paulo. Qui posterior, cum ex Spiritus Sancti jussu per Prophetas & Doctores Antiochenos juxta Barnabam separatus esset, & advocatus ad opus suum, atque cum jejunio oratione & manuum impositione à Spiritu Sancto emissus, in gravi illa oratione publica apud Antiochenos Pisidiæ, & cum antea dixisset *Act.* XIII. 30. ὁ δὲ θεὸς ἤγειρεν αὐτὸν ἐκ νεκρῶν, *&c.* subjecit *vers.* 34. *&c.* ὅτι δὲ ἀνέστησεν αὐτὸν ἐκ νεκρῶν, μήτι μέλλοντα ὑποστρέφειν εἰς διαφθορὰν *&c.* διὸ καὶ ἐν ἑτέρῳ λέγει, οὐ δώσεις τὸν ὅσιόν σου ἰδεῖν διαφθοράν, Δαβὶδ μὲν γὰρ ἰδίᾳ γενεᾷ ὑπηρετήσας τῇ τοῦ θεοῦ βουλῇ ἐκοιμήθη, καὶ προσετέθη πρὸς τοὺς πατέρας αὐτοῦ, καὶ εἶδε διαφθοράν, ὃν δὲ ὁ θεὸς ἤγειρεν οὐκ εἶδε διαφθοράν. Dum prior, ipso Die Pentecostes Spiritum Sanctum tam illustri & plane admirabili modo cum reliquis Apostolis nactus, & cum iis consistens, ad congregatam Judæorum multitudinem magnam elata voce dixit post alia præmissa *Act.* II. *vers.* 22. *&c. Viri Israëlitæ, audite verba hæc; Jesum Nazarenum, virum à Deo demonstratum in vobis virtutibus & prodigiis & signis, quæ per eum fecit Deus in medio vestrum, sicut & ipsi nostis, hunc definito consilio & præscientia Dei traditam accipientes,* διὰ χειρῶν ἀνό-

ἀνόμων προσπήξαντες ἀνείλετε, ὃν ὁ Θεὸς ἀνέστησε, λύσας τὰς ὠδῖνας τοῦ θανάτου, καθότι οὐκ ἦν δυνατὸν κρατεῖσθαι αὐτὸν ὑπ' αὐτοῦ, ſubjungens apertiſſime *verſ.* 25. Δαβὶδ γὰρ λέγει εἰς αὐτὸν, προωρώμην τὸν κύριον, *&c.* & mox progreſſus addidit *verſ.* 29. ἄνδρες ἀδελφοὶ, ἐξὸν εἰπεῖν μετὰ παρρησίας πρὸς ὑμᾶς περὶ τοῦ πατριάρχου Δαβὶδ, ὅτι καὶ ἐτελεύτησε καὶ ἐτάφη, καὶ τὸ μνῆμα αὐτοῦ ἐστιν ἐν ἡμῖν ἄχρι τῆς ἡμέρας ταύτης. Προφήτης οὖν ὑπάρχων, καὶ εἰδὼς ὅτι ὅρκῳ ὤμοσεν αὐτῷ ὁ Θεὸς ἐκ καρποῦ τῆς ὀσφύος αὐτοῦ τὸ κατὰ σάρκα ἀναστῆσαι τὸν Χριστὸν, καθίσαι ἐπὶ τοῦ θρόνου αὐτοῦ, προϊδὼν ἐλάλησε περὶ τῆς ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ, ὅτι οὐ κατελείφθη ἡ ψυχὴ αὐτοῦ εἰς ᾅδου, οὐδὲ ἡ σὰρξ αὐτοῦ εἶδε διαφθοράν. Τοῦτον τὸν Ἰησοῦν ἀνέστησεν ὁ Θεὸς, οὗ πάντες ἡμεῖς ἐσμεν μάρτυρες.

Cujus exhibetur Analyſis breviſſima; nos ducens ad Gloriationem, tum de Præſenti, tum de Futuro verſ. 9. 10. 11.

II. Nempe *Pſalmus* ille *Sextus & Decimus* pro Inſcriptione ſua dicitur מכתם לדוד / *Davidis*, tanquam Autoris, etiam ab Apoſtolis agniti ut talis, *Aureum* carmen, ſive ob rerum & verborum excellentiam magnam, ſive & ob ejus in auro ſcripturam factam vel decentem. Et habet ille, ſecundum *Analyſin* ejus olim à nobis datam *EXERC. TEXT. XVII. Parte III.* tum *Precationem verſ.* 1—4. tum *Gloriationem*, partim *generaliorem verſ.* 5. 6. partim *ſpecialiorem*, unam *verſ.* 7. & alteram *verſ.* 8. & tandem tertiam *verſ.* 9. 10. 11. A qua altera cum incipiat citationem ſuam *Petrus*, cum applicatione εἰς αὐτὸν, *ad eum*, Meſſiam Jeſum Nazarenum, verborum iſtorum, προωρώμην τὸν κύριον ἐνώπιόν μου διὰ παντὸς, ὅτι ἐκ δεξιῶν μου ἐστιν, ἵνα μὴ σαλευθῶ, aut uti Hebraice leguntur, *poſui Jehovam coram me jugiter, quia à dextra mea, non dimovebor*, hic breviter videtur eſſe ſenſus; quod *Sapientiam* cœleſtem à Jehovah nactus *verſ.* 7. *Sanctitate* immutabili huic quoque adhæreret, non modo in præſenti ſed & in futuro, per ſuum ad Jehovam proſpectum jugem, cum fiducia, reverentia, amore, & obſequio, atque per dextræ ſuæ apprehenſionem Divinam validam. Poſt quam Sapientiam & Sanctitatem, ex Dei communione fluentem, ſequitur *Gloriationis ſpecialis Pars Tertia*, eaque principalis, & principaliter heic à nobis ſpectanda; quam conſtituit *Lætitia* ex prioribus fluens, reſpectu *Præſentis* quidem *verſ.* 9. ſed & magis *Futuri*, in Reſurrectione ſcilicet certa *verſ.* 9–11. & *Beatitate* eam comitante vel conſequente *verſ.* 11. Ad præſens ſpe-

ctant illa, in præterito proposita recte, tanquam & ante vera, *vers. 9. propterea lætatum est cor meum, & exultavit gloria mea,* διὰ τῦτο εὐφράνθη ἡ καρδία μῦ, καὶ ἠγαλλιάσατο ἡ γλῶσσά μῦ, apud LXX. & *Lucam*. Quæ optime videntur accipi de Lætitia, non corporali sed spirituali, interna simul & externa, eaque vere maxima, quæ in hac vita jam obtinet, atque nititur omninò illis, quæ præcesserunt de Dei Communione, deque Sapientia & Sanctitate ex ea fluente; secundum illud לכן / διὰ τῦτο, *propterea*, quod tamen alii vellent potius referre ad illa quæ non præcesserunt, sed sequuntur tanquam consecutura aliquando ad vitæ hujus terrestris finem, & quæ vere etiam sunt magnum lætitiæ argumentum, *coll. Prov.* x. 28. *&c.*

III. Sunt utique Futura illa, quæ mox in *Futuro* tempore subjiciuntur cuncta, *positive* primum, dein *negative*, & tandem rursus *positive*. Sic enim dicitur adhuc *vers. 9. Etiam Caro mea morabitur in fiducia*, ἔτι δὲ καὶ ἡ σάρξ μῦ κατασκηνώσει ἐπ' ἐλπίδι, apud LXX. & *Lucam*. In quibus nequit esse dubium, quin *mea*, gloriantis personæ, *Caro*, dicat synecdochicè Corpus ejus universum, cujus est pars magna, & mollior, hinc facilius diffluens; in oppositione ad animam incorpoream, non autem ad ossa, nervos, cutim, vel & sanguinem & succum omnem. Quo modo & de *Carne* sua locutus est Jobus *Cap.* xix. 26. *&c.* Et hæc Caro quando dicitur *moratura* per Hebræum verbum ישכן / respectus est satis manifestus ad ejus mansionem, non equidem in Terræ hujus superficie à vivis habitata ex Dei ordinatione sapientissima, *coll. Act.* xvii. 26. *Psal.* cxv. 16. *&c.* neque in Cœlo supremo, ad quod & ipsa illa Caro piorum erit olim verè assumenda, tanquam ad οἰκοδομὴν ἐκ θεῦ, οἰκίαν ἀχειροποίητον αἰώνιον, atque τὰς αἰωνίυς σκηνὰς, *coll.* 2 *Cor.* v. 1. *Luc.* xvi. 9. *&c.* sed in Sepulchro, *domo conventus omnis vivi Job.* xxx. 23. *& domo seculi Eccl.* xii. 5. *&c.* Quin & aptum est illud verbum, ut nos ducat ad Mansionis seu Morationis istius, tum Quietem inactuosam, oppositam vitæ hujus molestiis prioribus cunctis, tum maxime Durationem minime perpetuam sed temporariam, post quam adeo serius vel ocyus exitus ex ea sequetur certissime, *coll. Psal.* xlix. 15. 16. *&c.*

Tum per verba illa; Etiam Caro mea morabitur in fiducia.

Unde & ad Morationem istam Carnis heic accedit; לבטח / ἐπ' ἐλπίδι, *in spe*. Quod ante alia dicit spei & fiduciæ fundamentum sufficiens, seu statum Tutum à perditione omni, externa vel interna quin & injuria hostili. Deinde vero quam maxime Securitatem hinc fluentem adversus illa mala, atque Exspectationem Vitæ novæ Carni tribuendæ; quæ proprie quidem magis competit Animæ, tanquam omnino consciæ & cupidæ boni hujus sociæ partis suæ, sed & improprie ad Carnem ipsam referri potest, ad notandum immotam rei certitudinem, quæ ante mortem quoque toti competit homini. Hoc ipsum vero quandò per אף / ἔτι δὲ καὶ, *etiam*, vel *insuper*, connectitur prioribus; non tantum valide sic asseveratur; sed & designat progressum à præcedentibus vitæ hujus bonis, ad quæ hoc erat consecuturum; si non simul tacitam contineat relationem ad illud quod Anima exspectandum habebat & exspectabat, & per quod solum bonum exspectatum non exhauriebatur ita ut partem nullam in eo haberet Caro.

Tum per sequentia; Non derelinques animam meam in inferno.

IV. Quod non minor nec levior sit sensus phrasios hujus positivæ, docent etiam negativæ duæ quæ subjiciuntur *vers.* 10. Quarum prior est; *Non derelinques animam meam in inferno.* Ubi reperiri equidem posset etiam Resurrectionis assertio, si ad Animam Rationalem heic spectaretur, tanquam ex inferno qualicunque reducendam, utique ad novam cum Carne unionem. Attamen à vero sensu multum divagari nobis quidem videntur, qui de ea cogitant heic Anima, quæ constituenda foret scil. ad tempus, seu in doloribus Inferni heic, seu in ipso Inferno damnatorum, aut in hujus qualicunque vicinia, aut in communi aliquo mortuorum loco vel statu, posthac. Neque enim heic redit Psaltes à Morte & Sepultura ad Vitæ præcedentis calamitates gravissimas; neque vel Infernus damnatorum, vel aliquis hujus Limbus, vel commune aliquod Receptaculum inferius est, quod Animabus Piorum, nedum Christi ipsius, tribuere queamus aut debeamus, secundum ea quæ alias latius disputantur, nec ad præsentem scopum nostrum multum faciunt. Omnino interim rectior & tutior & contextui antecedenti ac consequenti convenientior est interpretatio impropria *Animæ meæ*; non de Vita, aut Halitu, aut Sanguine; sed vel de *Persona* ipsa, que per נפש, simpliciter,

citer, & cum omnibus Affixis, apud Hebræos ſolet deſignari, *coll. Gen.* XLVI. 27. &c. quæque tunc heic intelligenda de ea parte cui prædicata vere competunt, ſeu de Carne & Corpore, uti quando de hominibus etiamnum dici ſolet, eos pingi, tangi, varie lædi, ſepeliri, &c. in quibus Anima proprie partem nullam tamen habet; vel de *Corpore*, tanquam naturali ſede Animæ, non Vivo jam, *coll. Pſal.* XXXV. 13. CV. 18. &c. niſi ad redditam jam in ſepulchro vitam ſpectaveris, ſed Mortuo potius, *coll. Lev.* XIX. 28. XXI. I. II. *Num.* V. 2. IX. 6. 10. &c. Unde conſequenter שאול, ᾅδης, *infernus*, erit heic neceſſario, non locus damnatorum ſpirituum, ſed Sepulchrum, quod ipſum eſt vere inſatiabile, & deſiderari ita his in terris facit hominem, ut & ſit obſcurum ſine luce, in quo corpora mortuorum deponi ſolent, & quod tanquam intra ac infra terræ ſuperficiem exteriorem etiam Latinum nomen Inferni meretur. Uti iſte vocis Hebrææ uſus negari alias nequit in plurimus locis *Gen.* XXXXVII. 35. XLII. 38. *Num.* XVI. 30. *Pſal.* CXLI. 7. *&c.* etiam cum reſpectu ad ſimul memoratam uti heic Animam *Pſal.* XXX. 4. LXXXIX. 49. In iſto autem Inferno Sepulchrali quando *non derelinquenda* dicitur anima, jam manifeſtè ſupponitur vel ponitur, eam illic verè aliquando futuram, tanquam in morationis ſuæ loco, per Dei ſpecialem & hominum communem curam, quod certum mortis ſignum foret. Et quando Jehovah, in hac Gloriatione jam compellatus, poſt ejus nominationem in tertia perſona *verſ.* 5. 7. 8. dicitur Animam illic *non derelicturus*, id bifariam capi poteſt, ita ut in eundem reſuſcitationis ſenſum redeamus tamen. Nempe in ipſo illo Inferno cum Anima eſſet depoſita, ne tunc quidem Jehovah ſe ſeparaturus erat ab ea, reſpectu curæ ſingularis, protegentis, atque iterum educentis, *coll. Jeſ.* XLIII. 2. *Pſal.* XXIII. 4. XXXIV. 21. &c. qui ſenſus eſt prior. Præ quo tamen alterum longe communiorem ſequimur, Animam illic ita futuram aliquando, ut non maneret tamen illic, ſed ex adverſo inde educeretur certo viva rurſus, & quidem ipſius Jehovæ virtute potentiſſima & optima, quem invocaverat moriturus & reſurrecturus, & in quo ut parte ſua magna & æterna ipſe conſtanter gloriabatur. Quod cum non modo eſſet in ſe & in conſcientia gloriantis,

heic certiſſimum, ſed & fundamentum verum Carnis Moraturæ in Fiducia; hinc per præmiſſum כִּי, ὅτι, *quoniam*, annectitur optime verbis præcedentibus. Niſi mavelis, hanc voculam, referendo ad alteram phraſin inſequentem, capere tanquam rationem certam ejus quod in reliqua parte Verſus hujus dicitur.

Et præcipue illa; Non dabis Benignum tuum videre corruptionem.

V. Illic nempe occurrit phraſis poſterior negativa iſthæc; *Non dabis Benignum tuum videre corruptionem.* Pro Carnis meæ, & Animæ meæ, nominibus, heic jam eſt magis directe perſonale aliud *Benigni tui*, חסידיך, vel חסידך, ſecundum diſcrimen Cethibh & Keri, τοῦ ὁσίου, *Sancti tui.* In quo pronomen Affiixum ſecundæ perſonæ plane ſpectat ad Jehovam, cujus hinc continuatur compellatio. Et notat חסיד, ex origine ſua ac uſu, in pleniſſimo ſenſu, eum in quem Deus ita eſt benignus, prono affectu & huic conveniente effectu omni, ſecundum celebratas paſſim Jehovæ benignitates; ut & ipſe viciſſim benigno & propenſo affectu feratur, tum in Deum & ejus Legem totam, tum in Proximum ex hujus præſcripto. Quales homines recte etiam à Jehovah denominantur, tanquam ejus poſſeſſio ſingularis, & ſingulariter ab ipſo amata & curata. Hunc autem *Benignum tuum*, licet is alter eſſe poſſet à loquente perſona, hæc ipſa tamen rectiſſime conſtituit; prout de ſe in tertia perſona per deſcriptionem aptam in Scripturis Sacris æque quam aliis omnibus loquutio eſt ſatis ſolita. Atque ſic de Benigno Jehovæ fert modo Pſaltes, hunc *corruptionem non viſurum*, ipſo Jehovah id *non daturo.* Ubi Hebræum שחת, alias adhibitum quoque ad *foveam* corruptionis ſignificandam, *coll. Job* XXXIII. 23. 24. rectius poſitum videtur pro *corruptione* ipſa, uti & διαφθορὰν cum LXX. habet *Lucas.* Et hanc videre eſt per familiarem Hebraiſmum eandem ſubire & experiri in ſepulchro, per partium corporearum diſſolutionem & reditum Carnis in pulverem, *coll. Pſal.* XLIX. 10. LXXXIX. 49. &c. dum ab hoc diſtinctiſſima eſt ἀπώλεια ſeu *perditio* hominum impiorum, futura noviſſime, 2 *Petr.* III. 7. de qua heic non agitur. Unde eandem *non videre*, eſt ab ea liberari, vel immunem ſervari in ipſo loco corruptionis poſt mortem; niſi mavelis corruptionem ſic longiſſime arceri, quaſi extra ejus conſpectum omnem vici-

num

num vel longinquum. Quod deducitur à Jehovah, qui animam in inferno non derelinqueret, & corruptionem in eo potentiſſime arceret, nec permittendo illam, nec rem illuc in ſanctiſſima providentia dirigendo. Absque quo cum obtinere non poſſet corruptio, hæc ipſa etiam manifeſte ſic negatur, licet negatio per *non* directe ad dationem Divinam ſecundum conſtructionem referatur; & quidem tanto validius, ſi agnoſcas heic ſpeciem μειώσεως, ut *non* dicat *nequaquam*, & oppoſitam ponat conſervationem. Eſt vero fundamentum, vel argumentum ſolidum, Corruptionis arcendæ, in ipſo textu nomen *Benigni Tui*, ſive paſſive ſive active ſpectatum, ſenſu Benignitatis à Deo fluentis, & hinc porro in Deum tendentis, per quam utramque non erat admittenda ſed omnino arcenda Corruptio.

VI. Atque hinc tandem reditur ad phraſin poſitivam *verſ.* 11. *Oſtendes mihi ſemitam vitarum.* Ubi idem vere per Affixum primæ perſonæ, *mibi*, deſignatur, qui modo dictus Benignus Jehovæ. Atque חיים / non heic adeo *vivi* in concreto, quam *vitæ* in abſtracto, plurali terminatione uſurpatum ut ſolet paſſim, cum reſpectu non ad diverſa ſubjecta vitæ, ſed ad ejus ſucceſſivam per varia momenta continuationem, actus complures, quin & præſtantiam magnam, unde per ζωὴν *vitam* ſingulariter verterunt LXX. & *Vulgatus*, deſignat non jam animalem ſeu naturalem, neque etiam ſpiritualem hujus temporis, ſed omnino æternam vitam quæ poſthac exſpectatur, non reſpectu animæ ſolius, ſed & ſimul corporis reſtituti, *coll.* 2 *Tim.* 1. 1. 10. &c. Quæ uti conſiſtit in conſummata, ſancta, læta, glorioſa, & cœleſti fruitione Dei ipſius; perfectiſſime præ aliis omnibus meretur nomen *vitæ*, & ſi placet *vitarum*, ob unionem cum fonte vitæ arctiſſimam, & fluentem hinc actuoſitatem bonam, abſque ulla morte aut mortalitate nova. Atque hujus Vitæ ארח / ὁδοὶ, *viæ*, pluraliter apud LXX. & *Vulgatum*, excellentiæ cauſa, ſeu *ſemita*, licet non male etiam referri poſſet ad ejus acquiſitæ uſum & rationem agendi in ea ac per eam, quemadmodum ſic in his terris obtinet *via juſtitiæ*, *pacis*, *veritatis*, *&c.* communiter tamen nec minus recte refertur ad modum illuc perveniendi, quo ſenſu heic locum habet *via ſalutis*, *& ad vitam du-*

Tum & per juncta; Oſtendes mihi ſemitam vitarum.

ducens &c. atque tandem illuc facit ipſa actualis Reſuſcitatio ex morte. Eſtque conſequenter eam *oſtendere*, הודיע / ſeu γνωρίσαι, *notam facere*; non equidem ejus obtinendæ rationem qualicunque modo docere, per inſtructionem & ſanctificationem ſalutarem, quod in gratia hujus præſentis vitæ jam obtinet; ſed longe verius ad eam actu poſſidendam præſentiſſime advocare & in eam introducere, quo pacto illa demum pleniſſime innoteſcit, antea minus explorata ſemper longe. Sicuti & cum reſpectu ad gratiam hujus vitæ *docere* & *ducere* nonnunquam ſe invicem declarant *Pſal.* XXVII. 11. CXLIII. 10. &c. atque *oſtendere* ad ipſam *dationem* refertur *Pſal.* LXXXV. 8. &c. Quod ipſum vere eſt opus Dei heic compellati; idque futurum præ præſenti in hac vita; quin & promiſſum atque præſtandum Benigno Jehovæ.

Tandem & per ultima, Satietas lætitiarum cum facie tua, Amœnitates in dextra tua æternum.

VII. Enimvero quanta eſſet exſpectatæ iſtius Vitæ Beatitas, id dignum erat ut adjiceretur, uti fit adhuc *verſ.* 11. *Satietas lætitiarum cum facie tua, amænitates in dextra tua æternum.* Pro quibus legimus apud *Lucam*, πληρώσεις με εὐφροσύνης μετὰ τοῦ προσώπου σου, uti etiam eſt apud LXX. ſed cum additione ulteriori, τερπνότητες ἐν τῇ δεξιᾷ σου εἰς τέλος, imitante id *Vulgato*, *adimplebis me lætitia cum vultu tuo, delectationes in dextra tua uſque in finem.* Ita nempe ex שבע Nomine illi fecerunt Verbum, addito Affixo; dum tamen ſic in ſenſum eundem reditur, quem nobis exhibet Hebræus textus, ſive reddatur in nominativo, *ſatietas lætitiarum &c.* ſcilicet *erit*, vel *continget*, vel *dabitur*, mihi, ſive etiam in Accuſativo cum *Hieronymo*, *plenitudinem lætitiarum &c.* ſcilicet *oſtendes mihi*, quod heic ἀπὸ τοῦ κοινοῦ ſubintelligatur. Ducit utique illud את פניך / *cum tua*, Jehovæ compellati, *facie*, nos ad proximam ejus præſentiam, & intimam cognitionem, & gratiſſimum ſervitium, & maximum favorem; prout alterum, בימינך / *in tua*, Jehovæ ejuſdem, *dextra*, ad fruitionem intimam gloriæ ejus, & amicitiæ, & ductionis, & defenſionis, & donationis, ad quam omnem dextra adhiberi ſolet. Nec aliud eſt *lætitiarum* שמחות / ſeu argumentorum & actuum gaudii multiplicis maximi & indefinentis, *ſatietas*, שבע / πλησμονὴ apud *Aquilam & Theodotionem*, (dum per aliam punctationem *Symmachus* ſubſtituit ἑπτὰ,) quam plenitudo ſumma

cum

cum acquiescentia perfecta in eadem. Uti *amœnitates* נעמות / apud quam vocem ἀπὸ τοῦ κοινοῦ repeti potest vox *satietas*, dicunt certissime oblectationes maximas & plurimas, tum objectivas tum subjectivas, easque non vanas sed solidas; quæ una cum lætitiarum satietate protenduntur in *æternum* נצח / neutiquam restricte, sed absolutissime. Quæ descriptio futuræ post Resurrectionem Beatitatis est certe non minus vera, quam gloriosa, & gloriandi dans argumentum, & simul quam incitans ad industriam ejus quæstionem, cum malorum omnium præcedentium tolerantia constanti.

Quæ omnia juncta beatissimam dicunt Resurrectionem.

VIII. Si jam omnes istas junxeris phrases à Davide adhibitas, positivas & negativas, vide an ullæ potuerint adhiberi aptiores & clariores ad exprimendam Beatissimam ex morte Resurrectionem, quæ ex Dei Communione post Sapientiam Sanctitatem & Gloriationem priorem consequitur; nempe Carnem in fiducia moraturam, animam in inferno non derelinquendam, benignum non dandum ut videat corruptionem, semitam vitarum ei ostendendam, satietatem lætitiarum futuram cum facie Jehovæ, & amœnitatum vel amœnitates in dextra ejus æternum. Utique à proprio & pleno harum omnium significatu ad qualemcunque metaphoricum & leviorem transire nullo modo licet, nisi argumenta sint justa istius transitus, quæ heic nulla comparent, vel in re asserta, vel in contextu, vel in locis aliis ullis parallelis. Nec temere obstrepentem contra Dei perfectiones & promissa carnem insanam audire decet hominem vere rationalem ullum.

Qualis & vere competit Piis, sine Corruptione perpetua,

IX. Sed hoc dignum magis & necessarium est ut inquiramus diligenter, de quo homine hæc dixerit David, aut cujus nomine ille sic loquatur gloriabundus? ut & hinc liqueat, num apud Resurrectionem istam simpliciter sit subsistendum, vel ejus species magis determinata & peculiaris agnoscenda heic. An de Se Ipso, sive jam cum sive præ aliis Piis & Fidelibus? An potius de Christo, vel Messia, Ipsius Filio, & Fidelium omnium Capite supremo? quod ab Apostolis per Spiritum asseri scimus ex locis adductis *Actorum Apostolicorum*. Interim id minime negari posse vel debere videtur, quod non tantum verba nonnulla antecedentia *Psalmi* hujus etiam & forte magis conveniant Davidi cum Piis aliis, sed & hæc ipsa po-

ſtrema modo illuſtrata illi optime competant, ſi unicam exceperis aut cum reſtrictione aliqua acceperis. Quid enim quæſo per Scripturas omnes certius eſt? quam fidelium omnium, exceptis eis qui noviſſimo die ſupererunt, adeoque & Davidis inter eos prorſus numerandi, Carnem ita moraturam aliquando in ſepulchro, ut tamen pulvis diſperſus diligenter à Deo ſervetur, & lætiſſimè aliquando ſit reſtituendus, quod morationem iſtam facit tutam & ſecuram in fiducia. Quid minus dubium hinc? quam Animam eorum in inferno non relinquendam ſemper, ſed inde ex adverſo potentiſſime educendam, ſi non ocyus, utique ad auditum vocis Chriſti cum ultima tuba. Quid conſequenter promptius admittendum, & firmius tenendum? quam tunc Vitarum Semitam illis ipſo actu eſſe oſtendendam, ut in Corporibus æque quam Animabus ſuis fruantur apud Dominum Lætitiarum Satietate cum Amœnitatibus Æternis. Quæ vero eſt heic difficultas, uti videtur, non jam in nomine *Benigni Tui*, quod egregio ſenſu piis omnibus ita competit, ut & cum ſingulari emphaſi conveniat Davidi, ſed unica fere in *Non Videnda Corruptione*, ea non incommode prorſus tolli poſſe videatur. Non equidem per reſtrictionem ad manus crudeles Saulis perſequentis, aut aliorum Hoſtium; nec per relationem ad æternum Exitium Gehennæ, quod heic in conſiderationem neutiquam venit, dum de Sepultura & Eductione ex Sepulchro agitur; ſed per additionem voculæ ſubintelligendæ ex contextu & ſcopo, *ſemper*, aut in perpetuum, absque reſtitutione ulla unquam ſubſecutura, quæ heic ei opponitur manifeſte, vel etiam poſt reſtitutionem conceſſam. Atque illa ſunt, quæ nos movere queant, ut iſtam Davidis & Piorum omnium felicitatem, quæ verum conſequens eſt Gloriæ Dominicæ, non plane aut totaliter à ſenſu hujus loci excludamus; in primis ſi in hoc Pſalmo reliquo ſpectari Davidem velimus cum Theologis Doctiſſimis ut Typum Illuſtriſſimum Domini noſtri, quod tamen fieri quoque poſſet, etiamſi quædam in eo eſſent Chriſto prorſus peculiaria, *coll.* 2 *Sam.* VII. 12. & *Pſal.* XLI. *&c.* de quo textu utroque latius egimus *EXERCC. TEXT. VII. &* X. *Parte VI.*

Sed qualis celerrima

X. Enimvero non tantum ſuadet, ſed & cogit, autoritas Apo-

Apoſtolica, tam Pauli quam Petri, Chriſtianos nos omnes, ut ultra Davidem & Pios quosvis heic proſpiciamus ad Davidis Filium & Fidelium Caput commune, ſeu Meſſiam; non per modum Accommodationis, ſed Senſus veri & à Davide ſpectati, ſeu unici, ſeu longe plenioris. Adeo, ut *non videre corruptionem* tam abſolute intelligatur, quam ſonat; absque ulla reſtrictione temporis, aut gradus, quando nempe ille de quo agitur in Sepulchro foret depoſitus, magis quam antea quidem dum pateretur, vel & poſt Reſtitutionem ſuam, quando conſequenter Corruptio omnis longiſſime remota fuit ab eo. De quibus poſterioribus temporibus ut & heic eo modo cogitemus, facit Paulus; dicens *Act.* XIII. 37. *quem Deus excitavit*, οὐκ εἶδε διαφθορὰν, *non vidit corruptionem*, poſtquam antea dixerat *verſ.* 34. *quod ſuſcitaverit eum ex mortuis*, μήτι μέλλοντα ὑποςρέφειν εἰς διαφθορὰν, *non amplius reverſurum in corruptionem*, ſecundum *Bezam*, qualem ſcilicet patiendo & moriendo antea ſubierat; pro quo *Beza* ſubſtituit *in ſepulchrum*, ad tollendum ita dubium quod ex negata & aſſerta ſimul ejuſdem hominis corruptione naſci videbatur. Niſi potius placeat illud μήτι μέλλοντα ὑποςρέφειν εἰς διαφθορὰν vertere *nequaquam reverſurum ad corruptionem*, cum reſpectu antecedenti ad reſuſcitationem, qua reverſio illa fuerit averſa, *coll. Pſal.* XC. 3. CXLVI. 4. *Job.* XXXIV. 15. *&c.* quod forte præſtat. Unde ex plene ſic negato Corruptionis Viſu æſtimandæ ſunt phraſes aliæ, potius quam ille ex his; adeoque Carnis Moratio ſepulchralis in fiducia intelligenda longe brevior quam in aliis obtinet, absque periculo ullo aut metu corruptionis; ac Animæ negata Derelictio in inferno longior, uſque ad Corruptionem illic videndam cum aliis hominibus; nec non lætitiarum & amœnitatum æternarum ſatietas apud Jehovæ faciem plane ſingularis & pleniſſima, quæ in comparationem cum ea quæ aliis contingit venire nequeat ullam. Quaſi dictum foret; moriar quidem & in ſepulchrum deſcendam, ſed æque brevis quam tuta erit mea manſio in ſepulchro, dum & illic me tam diu minimè relinques, ut corruptionem carnis ullam ſubeam, ſed ad ſumma apud te gaudia citiſſime reſuſcitabis. Quo pacto feliciſſime argumentantur Apoſtoli, hæc à Davide ſic dicta in ipſum non convenire

ſine Corruptione ulla competeret Meſſiæ.

Davidem, sed omnino in Messiam promissum de quo hinc sint intelligenda, atque in Jesu Nazareno suum reperisse implementum. *Nam David quidem*, inquit *Paulus*, ἰδίᾳ γενεᾷ ὑπηρετήσας τῇ τοῦ Θεοῦ βουλῇ ἐκοιμήθη, καὶ προσετέθη πρὸς τοὺς πατέρας αὐτοῦ, καὶ εἶδε διαφθοράν. Dum *Petrus* dixit; *Viri fratres, libere apud vos licet dicere de Patriarcha David*, ὅτι καὶ ἐτελεύτησε, καὶ ἐτάφη, καὶ τὸ μνῆμα αὐτοῦ ἐστιν ἐν ἡμῖν ἄχρι τῆς ἡμέρας ταύτης. Expresse sic non loquens equidem de *Visa* ab eo *Corruptione*, sed eandem apud μνῆμα seu *monumentum* ejus sepulchrale reliquum, cum vel sine reliquiis corporis ipsius, subintelligens manifeste, ne vis argumenti ejus cadat. Dum ad ista non immerito observavit *Beza*; *Prodigiosum est, tot barbaros & crudelissimos hostes, qui urbem postea everterunt, regio sepulchro pepercisse; & fortassis non vana est eorum conjectura, qui instaurata urbe putant fuisse quoque Regum monumenta renovata. Sed quod scribit Josephus de immensis thesauris tot seculis post sepultum Davidem & toties eversam urbem, primum ab Hyrcano, deinde ab Herode, ex illius sepulchro erutis, mihi ne veri simile quidem videtur.* Dum ab altera parte asserit *Paulus*; *Deus eum*, Christum in monumento positum, *suscitavit è mortuis, qui conspectus est per dies multos eis qui simul cum eo ascenderunt à Galilæa in Jerusalem*, οἵτινές εἰσι μάρτυρες αὐτοῦ πρὸς τὸν λαὸν *&c.* ὃν δὲ ὁ Θεὸς ἤγειρεν, οὐκ εἶδε διαφθοράν *&c.* Et perinde *Petrus* inculcat; *Quem Deus suscitavit &c. David enim dicit in eum &c.* Προφήτης οὖν ὑπάρχων, καὶ εἰδὼς ὅτι ὅρκῳ ὤμοσεν αὐτῷ ὁ Θεὸς ἐκ καρποῦ τῆς ὀσφύος αὐτοῦ τὸ κατὰ σάρκα ἀναστήσειν τὸν Χριστὸν, καθίσαι ἐπὶ τοῦ θρόνου αὐτοῦ, *prævidens locutus est de Resurrectione Christi, quod non derelicta sit anima illius in inferno, neque Caro ejus viderit corruptionem, hunc Jesum suscitavit Deus, cujus omnes nos sumus testes.*

Qui quo pacto heic denotetur, distinctius inquiritur.

XI. Si scire aves porrò, quem in modum hæc εἰς αὐτὸν, *in Messiam*, dixerit David, is varie traditur. Sunt enim, quibus placet, constanter unum in hoc Psalmo loqui Davidem suo nomine, ita ut Messiam per nomina adhibita designet à se ipso loquente distinctum. Hic scilicet dici tum putatur solus *Benignus Jehovæ* non modo, qualis est certissime præ aliis omnibus, sed & *Caro Davidis*, tanquam qui secundum Carnem foret ortus ex Davide, quin & *Ani-*

Anima Davidis, tanquam intimè ab hoc amatus, omnisque vitæ ejus, ſpiritualis potiſſimum & æternæ, autor verus. In quo revicturo uti exultabat merito David, ita & Semitam Vitæ ac Gaudii omnis monſtratam ſibi ipſe intuebatur. Verum iſta interpretatio, rei reſpectu facillima, mihi ratione phraſios & connexionis omnis durior videtur; ut nempe qui de ſe ipſo loquitur, antecedenter & conſequenter, & in *corde ſuo* & in *gloria ſua* ſpectat plane ad ſe ipſum, is in *carne ſua* & in *anima ſua*, æque quam in *Benigno Jehovæ*, non jam ſe ipſum ſed alterum à ſe diſtinctiſſimum notet. Sunt alii complures, qui Meſſiam ipſum ſolum credunt heic per os Davidis loquentem introduci, quemadmodum alibi forte ſæpius, *coll. Pſal.* II. 7. 8. *&c.* & inprimis *Pſal.* XXII. 2. *&c. Deus mî, Deus mî, in quid me dereliquiſti? &c.* Quæ ſententia magis placere queat, ut innuatur, venturum aliquem olim qui ita dicat ad Deum, apud animam ſuam, & apud alios quoque homines ſuos, quoad rem ſi non verba ſingula. Attamen lubentius adhuc me illis jungo, qui Davidem conſiderantes ut Patrem ſimul & Typum ſingulariſſimum Meſſiæ, illum exiſtimant de Se ipſo quidem locutum eſſe, ſed cum præcipuo reſpectu ad Filium ſuum iſtum excellentiſſimum, verumque Antitypum, in quo hæc ipſi pleno ſenſu convenirent demum; quo & ſenſu promiſſionis inſignis de Meſſia Filio ipſi factæ toties, *coll. Jer.* XXIII. 5. *&c.* ille quam maxime *Benignus Jehovæ* dici meretur omnino. In quam locutionem conferri quoque poſſunt illa ad Abrahamum *Gen.* XII. 2. 3. *& faciam te in gentem magnam &c. & eſto benedictio &c. & benedicentur in te omnes familiæ terræ*, atque *Gen.* XVIII. 18. *& erit omnino Abraham in gentem magnam ac fortem, & benedicentur in eo omnes gentes terræ &c.* ex collatione cum aliis de *Semine* Abrahami ſic dictis *Gen.* XXII. 17. 18. *coll. Gen.* XXVI. 4. XXVIII. 14. *Pſal.* LXXII. 17. *Act.* III. 25. *Gal.* III. 16. *&c.*

XII. Verum, quod ſic per Apoſtolos conſtat Chriſtianis, quomodo perſuadeatur Infidelibus Judæis & Gentilibus, qui eorum autoritatem non agnoſcunt? Utique hoc debere poſſe fieri ponunt Apoſtoli, qui noverant ſuam autoritatem apud eos non valere, dum ita apud eos magis quam Chriſtianos argumen-

Quod & contra Incredulos monſtratur,

gumentabantur. Ut consistat adeo vis omnis hujus argumenti ex phrasibus pluribus istis à Davide accumulatis, in harum pleno & proprio significatu, qui temere non sit minuendus; inprimis, post earum implementum præsens in isthoc sensu conspicuum, quod nunc aderat in Jesu Nazareno. Non debebat enim à Davide Corruptio ulla heic videri in ipso sepulchro respectu Filii & Antitypi sui, sed erat Caro ejus illic moratura ad breve tantum tempus in fiducia, nec cadaver illic diu præter necessitatem relinquendum, verum ipse ad vitam lætissimam & beatissimam in sempiternum potentissime revocandus à Jehovah. Quod longe aliud & majus est, quam quod in Davidis persona ipsa juxta pios alios obtineret, ut cum fiducia Resurrectionis beatæ olim futuræ in terræ gremio quiescant, post corruptionem satis plenam & longam inde ad lætam beatitatem demum restituendi. Et quando ita vis verborum nos ad Messiam cogit, quid impedit, quo minus apud Morationem Carnis *in Fiducia* etiam cogitemus? tum de Mistura myrrhæ & aloës tam insigni copia adducta ad arcendam Corruptionem omnem; tum de Clauso valide Sepulchro, & addita Custodia militari, quin & ulteriori forte Obsignatione, ad impediendam injuriam & ablationem furtivam cunctam; tanquam mediis Divinæ conservationis, & fiduciæ argumentis. Non male certe scripsit heic non tantum *Galatinus Lib. VIII. Cap.* 22. *Prophetam de corporis Christi Incorruptione, deque ejus resurrectione, aperte loqui*; sed & cum aliis laudavit illud ex *Midrash ad h. l. exultavit gloria mea, in Rege scilicet Messia, qui egressurus erat de ipso David*, ut & ad hunc spectari heic agnoverint jam olim Judæi.

CAPUT SEXTUM.

Quo ejusdem Resurrectionis Dominicæ Veritas asseritur ex Jes. LV. 3. *quem & Textum ante illum Psalmi modo tractatum laudavit Paulus Act.* XIII. 34.

Vaticinium alterum in Novo Test.

Alterum subjicimus Vaticinium, quod ad Resurrectionem Christi asserendam, non jam uterque Apostolus ille, sed

eorum

unus, Paulus scil. laudavit; quodque rem eam implicite magis quam explicite tradit, sed sufficiens & clarum satis ad hoc esse constat vel ex eo, quod hoc etiam priori ante illud loco sit adductum *Act.* XIII. 34. ὅτι δὲ ἀνέστησεν αὐτὸν ἐκ νεκρῶν μήτι μέλλοντα ὑποστρέφειν εἰς διαφθορὰν, οὕτως εἴρηκεν, ὅτι δώσω ὑμῖν τὰ ὅσια δαβὶδ τὰ πιστά. Quæ manifeste petita sunt ex *Jes.* LV. 3. ubi brevius hæc in fine leguntur verba Hebræa, חסדי דוד הנאמנים / τὰ ὅσια δαβὶδ, vel δαυὶδ, τὰ πιστά, apud LXX. *misericordias David fideles*, apud *Vulgatum*, *&c.* Et quæ ut rite à nobis intelligantur primum, ac deinde in rem præsentem recte ab Apostolo adducta esse monstrentur, sunt antecedenter in & cum proximo contextu suo *vers.* 1. 2. 3. 4. 5. à nobis inspicienda breviter quidem pro argumenti pondere maximo, attamen cum attentione & circumspectione justa.

quoquo laudatum ex Jes. LV. 3.

II. Quamquam ipsum argumentum totum *vers.* 1. 2. 3. nos satis manifeste abducat à Jesaia Vate, illique similibus omnibus Prophetis, tam serioribus quam antiquioribus aliis, (etiam *Jeremia*, de quo *Grotius* inepte somniat,) ad *loquentem* ista Prophetarum maximum ipsum *Messiam*; clarius tamen & certius ille heic significari censendus est per *verba Patris* quæ subjiciuntur, tum *ad alios* audientes *vers.* 4. tum *ad ipsum* illam Messiam *vers.* 5. Ut generalis adeo sit sensus; veniet olim qui ita prædicabit, & quidem à me Jehovah jussus, & cum mea singulari benedictione. Quod non minus apte subjicitur post verba loquentis præmissa, quam si ante hæc poneretur. Patris ergo sunt istæ *voces* de illo *ad mundum* auditurum *vers.* 4. *Ecce*, הן / ἴδε, rem certam, magnam, & bene attendendam! *illum*, ita uti dictum erat *vers.* 1. 2. 3. locuturum, *dedi*, ego seu ordinavi in consilio æterno & benevolo in electos, & secundum illud suo tempore mittam in mundum ac donis necessariis instruam, quam maxime ad dextram meam constitutum; tum *Testem*, עד / etiam apud *Vulgatum*, potius quam μαρτύριον apud LXX seu Doctorem veritatis necessariæ & salutaris, certissimum & fide omni dignissimum, in nomine meo, *coll. Apoc.* I. 5. III. 14. &c. tum *Ducem* simul, seu Principem, & *Præcipientem*, hinc actu sicuti Princeps, illa quæ docebit, נגיד ומצוה / ἄρχοντα καὶ προστάσσοντα, *Ducem & Præceptorem*, apud LXX. & *Vulgatum*; & quidem

Ubi de Messia agi, liquet ex verbis Jehovæ ad alios vers. 4. & ad Messiam vers. 5.

לאומים /

לאומים/ ſeu *populorum*, ſeu *populis*, totis, & quibuſvis, & plurimis, non omnibus plane, ſimul vel ſucceſſivè, apud quos teſtabitur, & Ducem ac Præcipientem ſe præſtabit. Quod non intellige de ſolis populis Iſraël, ſed vel de Gentilibus in oppoſitione ad eos *coll. verſ.* 5. vel de illis & his ſimul, *coll. verſ.* 1. Dum repetitio hujus nominis *populorum*, deinde ſcripti לאמים brevius, vel poteſt diſtributionem facere inter Iſraëlitas & Gentiles, vel diſcrimen omne populorum tollere amplius, vel etiam rem eandem validius aſſerere. Et ducit illuc hæc Divina Teſtis & Ducis Præcipientis Datio, ut cum attentione, fide, & obedientia, admitteretur in mundo. Quod & ſecuturum eſſe iluſtri modo, arguunt ſequentes *voces Patris ad Meſſiam* ipſum *verſ.* 5. *Ecce*, הן/ quod temere prætermiſerunt heic LXX. (non minus magnam certam & notabilem rem!) *gentem*, alienam antea & impuram, non unam aliquam, ſed multiplicem & quamvis, לא תדע/ quam (quod ex familiari conſuetitudine Hebræorum heic omittitur,) *non agnoveris*, hactenus vel antea, non tam theoretice quam practice, & ſimul pro tua, nec adeo curaveris aut vocaveris, ſed neglexeris ex adverſo, *coll. Matth.* VII. 23. &c. imo *gentem*, quæ hinc *te non agnoverint* viciſſim pro ſuo Doctore & Duce, ſed vel ignoraverint prorſus, vel non curaverint aut quæſiverint, ſed ſpreverint plane, tu *vocabis*, ad te & ſalutarem tuæ doctrinæ & gratiæ omnis communionem, tum verbo tum & Spiritu tuo potentiſſimo, pro quo Græce legitur ἐπικαλέσονταί σε; ita ut ſic tracti hinc ipſi *ad te* etiam *currant*, ſeu veniant, lubenter, fervidè, & feſtinanter, poſita priori averſione & mora omni, *coll. Cant.* I. 4. *Jeſ.* XL. 31. *&c.* καταφεύξονται apud LXX. Quod & additur eſſe futurum, *propter Jehovam Deum tuum*, ſeu mei ſupremi & ſufficientiſſimi, tecum ſingulariter fœderati tui gubernatoris & auxiliatoris, atque à te cum fiducia culti, venerationem & gloriam; & *ad*, vel *propter*, *Iſraëlis ſanctum*, ſeu me, qui in me ipſo ſanctiſſimus omni modo non obſtantibus mundi opprobiis variis, in populo illo, tum literaliter tum & ſpiritualiter ſic dicto, me ipſum ſanctifico & ab illo ſanctificor, *coll. Jeſ.* XLIII. 15. &c. כי פארך / ὅς ἐδόξασέ σε, *quia* hic Iſraëlis Sanctus *te glorificavit*, dictis factiſque ſuis, extollens te

&

& constituens in Doctorem & Ducem, populosque tibi exaltato ad dextram suam subjectos reddens, *coll. Psal.* VIII. 6. CX. I. *Jes.* LII. 13. *Joh.* XII. 28. XVII. 5. *Phil.* II. 9. 10. II. Nec est nisi somnium ineptum Judæorum quorundam, hoc Jehovæ alloquium, manifeste relatum ad Testem & Ducem populorum, hinc & omninò factum in Genere Masculino, fieri ad Urbem, Terram, vel Gentem Judæorum. Quorum tamen vestigia male premere heic lubuit *Grotio*, postquam *Testem* datum exposuisset de *Jeremia*, *cujus prophetiæ adeo definitæ certum dabunt meæ providentiæ testimonium apud populos omnes*, subjicienti temere; *Tu ô Judæa gentes antea tibi incognitas amice compellabis, venient ut in Templi ambitu gentibus piis destinato Deum verum invocent, venient illi exciti fama beneficiorum magnorum quæ Deus tibi præstitit.*

III. Est ex adverso Testis ille & Dux populorum, vocans gentes alienas ad se ut accurrant undique, & à Jehovah Deo suo Sancto Israëlis glorificatus, non alius quam Messias, verissime sic descriptus. Atque ille prodit ab ipso Capitis hujus initio, tanquam blande *Invitans vers.* I. amice seu *Dehortans* seu *Redarguens vers.* 2. fideliter *Monens vers.* 2. 3. & tandem liberaliter *Promittens vers.* 3. Invitatoriæ præcedunt voces istæ *vers.* I. *Heus omnis sitiens, accedite ad aquas, & cui non argentum, accedite, emite, & edite, & accedite, emite absque argento & absque pretio, vinum & lac.* In quibus attendere oportet primum, ad *Personas* compellatas, dein ad *Bona* oblata, tum ad *Opera* præscripta, & tandem ad *Modum* quo hæc urgentur. Personæ designantur per *sitientem*, singulariter quidem sed collectivo vel distributivo sensu, hinc *omem, & cui non argentum*, est scilicet. Et est heic *sitiens*, quem simul ut esurientem spectari notant ex ipso officio præscripto iisque quæ mox consequuntur *vers.* I. 2. atque ursit recte *Gatakerus*, siti ob affectus vehementiam nominata præ esurie, non capiendus corporaliter, sed spiritualiter, *coll. Ies.* XLIV. 3. *Ham.* VIII. II. *Matth.* V. 6. *Ioh.* VII. 37. &c. ut dicat adeo eum qui destitutus est animæ refocillatione necessaria ad vitæ conservationem, & per hunc defectum magnopere affligitur non tantum, sed & eam desiderat fervidè, *coll. Psal.* XLII. 3. LXIII. 2. &c. Qui idem potius quam alius heic spectatur ut *argentum non habens*, quo potum necessarium vel commo-

Et ex ipsis quoque quæ profert ille, ante omnia liberalissime Invitantia vers. I. heus omnis sitiens, accedite &c.

dum acquirat, locis & temporibus difficilioribus. Quod perinde ſenſu ſpirituali, potius quam corporaliter pauperis, eſt referendum ad eum qui apud ſe inſtructus minime eſt aptitudine, dignitate, vel merito ullo, ad refocillationem illam ſpiritualem obtinendam, quin & hujus indignitatis ſuæ ſibi eſt conſcius cum ſubmiſſione decenti, *coll. Matth.* v. 3. &c. Ad utramque hanc Perſonæ deſcriptionem, quæ cur ad alios & alios diſtincte nos ducat nulla eſt ratio, ex æquo putamus pertinere vocem *omnis*; quæ omnem ita tollit diſtinctionem ætatis, ſexus, conditionis mundanæ, graduum ſitis, &c. & inprimis gentium, ut nec ullus dictis modis ſitiens & pauper excludatur ob unam aut aliam cauſam, *coll. Matth.* xi. 28. &c. Quamobrem & pluraliter iſta reddiderunt LXX. & *Vulgatus*, οἱ διψῶντες καὶ ὅσοι μὴ ἔχετε ἀργύριον, *omnes ſitientes & qui non habetis argentum.* Niſi forte, ſecundum Externæ Vocationis modum, placeat hanc invitationem multo adhuc latius extendere ad quosvis Euangelium audientes, quales hi ſunt naturaliter; ut *ſitis* dicat ſolum Defectum Refocillationis, etiam abſque ejus ſenſu magno aut deſiderio potus, *coll. Jeſ.* xlviii. 21. xlix. 10. *Joh.* iv. 14. vi. 35. &c. quæ tamen ab obtinendam refocillationem accedere debent. Habebat jam Meſſias Bona, quæ his afflictis offerret, aptiſſima & præſtantiſſima; *Aquas* nempe primum, limpidas & ſuaves, quibus ſitis reſtingui maxime, & refocillatio grata adduci ſolet, *coll. Jeſ.* xxi. 14. &c. ſatis copioſas; deinde etiam præter has *Vinum*, tanquam potum generoſiorem, magiſque corroborantem & exhilarantem, *coll. Pſal.* civ. 15. *Prov.* xxxi. 6. *Eccl.* x. 19. &c. *atque Lac*, tanquam potum non modo ſed & cibum nutrientem pinguiſſimum & molliſſimum, *coll. Jud.* v. 25. *Jeſ.* v. 11. 22. &c. Ubi mirum mihi obvenit, quod *Doct. Gatakerus Adverſ. Miſcell. Poſth. Cap.* xxiv. ipſe monens id *leviuſculum eſſe*, urget, *aquas* heic non dicere bonum oblatum, ſed locum quorſum veniendum eſſet ad bona acquirenda, q. d. *ad rivum, ad amnem, quo modo Gedeon ex Dei præcepto dicitur milites ſuos ad aquas deduxiſſe Jud.* vii. 4. 5. *ſiquidem non ad aquam ſed ad lac vinumque emendum advocantur, nec in aqua ſed apud aquas, coëmenda illa inventuri erant*, ut ſit *imago ab illorum ritu petita, qui juxta amnem ſita oppida pagoſve cum incolant, per amnem vecta ubi navigiis* ap-

appulsa fuerint mercimonia, eò signo jam adesse dato se confestim conferunt, mercibus quibus usus est necessariis se instruant, ac indigentiam suam suppleant. Quasi vix alibi quam apud aquas prostarent vinum & lac; nec sitientibus aquæ ad potum essent necessariæ prorsus. Interim ubi sitis cum pecuniæ defectu notatur spiritualis, ibi & aquas has cum vino & lacte spiritualiter capere oportet. Ut notent omnia externe & interne necessaria Bona, ad animæ deficientis & desiderantis restitutionem, sustentationem, corroborationem, exhilarationem, & salutem post hæc ipsam, quæ sub istis symbolis passim venire solent, *coll. Jes.* XII. 3. XXXV. 6. 7. *Ioel.* III. 18. *Gen.* XLIX. 12. &c. quorum est apud Christum copia sufficientissima, in omnium sitientium usus abundantissimos. Volebat porro idem hic, ea à sitientibus minime negligi; hinc exigens, ut *accederent*, ad aquas has à se celebratas, & dandas, cupide simul & libere, utque eas bibendo sumerent, quod ad sitim extinguendam erat utique necessarium, & hinc manifeste subintelligitur, *coll. Ioh.* VII. 37. &c. ut *accederent* secundo, quin & *emerent*, per verbum שבר *fractionem* proprie notans, de quo disserens videri potest *Gatakerus*, seu partem sibi justo titulo acquirerent, (quod ad aquas applicari potest, nonnunquam in penuria aut aliquorum possessione peculiari emendas, *coll. Thren.* V. 4. &c. vel alias ad sequens vinum & lac unice referri,) *& ederent* de emptis, ea in usus suos tranferendo cum voluptate, in quo heic bibere comprehenditur certissime cum respectu ad vinum; ut *accederent* tertio, *emerentque*, sed etiam vel tantum singulari hoc modo, ut fieret *absque argento & absque pretio*, qualicunque soluto ab ipsis aut promisso, seu sufficienti seu ullo, *δωρεὰν*, *gratis*, *Rom.* III. 24. *Apoc.* XXII. 17. *absque ulla commutatione* apud *Vulgatum*. Ubi multus admodum est inter alios *Gatakerus* in solvendo nodo, quomodo queat proponi emendum quod gratis datur; nempe licet proprie non ematur quidquam absque pretio, posse tamen aliquid exigi præstandum loco pretii, atque illud heic esse multiplex; nihil exigi heic Messiæ proficuum, sed unice emptori, cujus & hoc sit officium, à Messia in eo productum, nec comparationem admittens cum emptis, quin & rediturum cum fœnore; imò tandem no-

tionem Emptionis heic obtinere laxiorem, *coll. Prov.* XXIII. 23. *Apoc.* III. 18. *&c.* Dum breviter dici poteſt, etiam in Emptione communi nonnunquam remitti pretium à venditore; atque eam nihil heic notare aliud, quam Acquiſitionem juſtam & certam ſimul, ex deſiderio emptoris, cum lubenti traditione venditoris, qualis heic obtinet omnino. Sunt vero & iſta, non minus quam Sitis, & Bona oblata, accipienda ſenſu ſpirituali, & notant ſic Acceſſum ad Meſſiam per Fidem ſinceram, cum Reſipiſcentia vera hujusque & illius fructibus jungendam, per quam & illius Bona omnia amplectimur avide, & applicamus nobis lætè, *coll. Joh.* VI. 29. 40. 47. 53. VII. 37. 38. *&c.* Ad Modum tandem Invitationis ſpectat manifeſte; tum *Repetitio* illa præſcripti *Acceſſus*, non ſemel ſed bis & ter, quæ non tam ad diverſas perſonas, aut loca, & tempora, nos ducit, quam quidem ad rei neceſſarium, ſubitaneum, perpetuum, & progreſſivum, atque ad invitantis zelum maximum, cum hujus duratione continuata; tum præmiſſa vocula הוי / *heus!* quæ à LXX. & *Vulgato* eſt prætermiſſa, ſed vim habet advocandi, & incitandi, cum commiſeratione & affectu, vere maximam, atque ſic etiam per *O*, & *eheu* non male reddi poteſt. Confer cum iſtis *Grotii* gloſſas multo leviores; *Continuatur idem ſermo, moneanturque populi, ut doctrinam de uno vero Deo à Jeremia hauriant. Qui verum diſcere cupitis ad hunc Doctorem venite. Ita Chaldæus. Etiam pauperes ſine ulla impenſa ab ipſo diſcere potuerunt. Vera doctrina & potui & cibo comparatur, quia animum paſcit & recreat. Vid. Jer.* XV. 16. *Ezech.* III. 3. *Prov.* IX. 5. *Eccleſ.* XV. 3. *&* XXIV. 19. *Philo*, τὸ φαγεῖν σύμβολόν ἐςι τροφῆς ψυχικῆς. *Adde Maimonidem Duct. Dub. I.* 30. *Sumite gratis. Et ſolatium animis & alimentum.*

Tum Dehortantia quoque verſ. 2. ad quid appenditis argentum pro non-pane &c.

IV. Sequitur proxime Dehortatio Redargutoria *verſ.* 2. *Ad quid appenditis argentum pro non-pane? & laborem veſtrum pro non-ſatiante?* In quibus attendendum ad *Merces* vere ſpernendas & à Meſſia ſpretas, ac dein ad *Factum* Sitientium indecens & inutile circa iſtas. Merces conſtituuntur per לוא לחם / *non panem*, & לא לשבעה / *non ſatians*, ſeu *non ad ſatietatem* faciens; dum prius vocabulum prætermiſerunt LXX.

poſte-

posteriori loco habentes οὐκ εἰς πλησμονὴν, & *Vulgatus* substituit, *non in panibus*, *non in saturitate*, minus recte collocato utrobique Adverbio negandi. Est utique *Non-Panis* illud omne, quod cibi apti habet quidem speciem aliquam externam, sed non ejus veritatem, & hinc nutrire hominem indigum adeo nequit, *coll. Psal.* CIV. 14. 15. *&c.* ut ex adverso sinat, quin & faciat nonnunquam, ineptitudine noxia perire hominis vitam. Et perinde est *Non-Satians* istud omne, quod famelici defectum & desiderium decenter implere nequit, sed & ex adverso ad perditionem augeat. In quorum numero censeri queunt equidem omnia Corporalia hujus Vitæ Bona, tum comparate cum spiritualibus, tum absolute, quatenus hæc minimè sufficiunt ad veram animæ vitam, nec etiam veram satietatem pariunt unquam, *coll. Luc.* XII. 19. 21. *Matt.* XVI. 26. *&c.* sed possidentes magis perdunt, *coll. Luc.* XVI. 19. 1 *Tim.* VI. 9. 10. *&c.* Sed apud hæc non est subsistendum in istis appellationibus generalibus. Ex adverso etiam & fortè magis cogitandum est; tum de Sapientia & Voluptate omni Mundana, quæ animam minime beat aut tranquillat; tum de Doctrinis Vanis, tam Judæorum quam Gentilium, circa vitæ & salutis viam; tum de Bonis Levibus vel Imaginariis per eas consequendis, in hac vita vel & post eam, uti est & ipsa nominis celebritas & hominis totalis abolitio. *Pro* quibus, & similibus pluribus, consequendis, quod per præfixā ב heic designatur, *argentum & laborem* suum, h. e. quicquid possidemus etiamnum ex labore nostro, vel alias quicquid habemus virium ac donorum corporis ac animi, & quicquid per has agimus & patimur, etiam cum magno studio, *appendere*, secundum Veterum in Emptione & Solutione morem, *coll. Exod.* XXII. 17. 1 *Reg.* XXII. 39. *&c.* nihil aliud dicit, quam ea adhibere & impendere, ut hoc ipso aliis magis decentibus & necessariis se dare non liceret. Quo pacto cum agerent à Messia & Accessu ab eo ad emendum ipsius bona alieni, tam Judæi, qui plurimi per ceremonias justitiæ suæ studebant, quam Gentiles, qui potissimum idololatriis & superstitionibus suis incumbebant, merito dicturus erat Messias, *ad quid*, seu qua ratione, fine, & fructu, ita agitis, vel & agetis, aut ageretis, porro aut diutius?

 tius?

tius? inaniter equidem & pessime. Dum nimis leviter etiam heic scribere exegetice pergit *Grotius*; *Cur magno studio & impendio discitis ματαιοτεχνίαν Chaldaicam, unde nullus fructus ad animum redit?*

Tum Monentia ex adverso vers. 2. 3. audite audiendo ad me, & edite bonum &c.

V. Fideliter dehinc moniturus erat populos sitientes Messias *vers.* 2. 3. *Audite audiendo ad me, & edite bonum, & delectetur in pinguedine anima vestra; inclinate aurem vestram, & venite ad me, & accedite ad me, audite, & vivat anima vestra.* Ita *Se* ipsum cum bonis suis celebratis commendaturus ex adverso erat Messias, ut *ad* eum *audiendo audirent*, seu cito & serio & constanter attenderent, atque obsequenter se componerent, per fidem & resipiscentiam veram; *atque* sic *bonum*, verum & animam satians omne quod ab ipso offerebatur, *ederent*, non tantum, sed & *in pinguedine*, בדשן/ (pro qua *in crassitudine* dixit *Vulgatus*, & LXX. ἐν ἀγαθοῖς,) seu exhibenda & à se accipienda, seu hinc in ipsis oritura, *anima* eorum, præ corpore solo, *delectaretur*, seu ea cum satietate & gaudio frueretur. Quin & resumpto mox sermone ob humanam tarditatem dicturus erat ille; *Vestram aurem*, non unam sed utramque qua Vocatio percipienda erat utilissima una cum anima, *ad me*, invitantem & dehortantem, *inclinate*, studiose & assiduo, *& venite*, in eam rem, imo *audite* venientes, *& vestra anima* sic audiendo *vivat*, seu vita vera spirituali & æterna fruatur heic & posthac sine mortis periculo & metu ullo, quorsum auditus ille ducet. Quæ satis sunt plana, nec longiori illustratione aut assertione opus habent. Dum aberrare pergit, quibusdam tamen immixtis quæ minus male se habent, *Grotius*; *Audite me loquentem per Jeremiam. Discite salutaria. Pinguibus cibis multum delectabantur gentes istæ Psal.* XXXVI. 8. LXIII. 5. *Job.* XXXVI. 11. *Habebitis pacem conscientiæ. Longa vita fruemini.*

Tum Promittentia tandem vers. 3. & cædam vobiscum Fœdus Seculi.

VI. Tandem sequuntur verba Promissiva, quorum partem constituunt illa quæ Paulus citavit, & quæ, etiam cum proxime præcedentibus *vers.* 1. *inclinate aurem vestram &c.* cur ad Deum Patrem referamus nos juxta alios multos, nulla comparet ratio solida; *Et cædam vobis*, vel *vobiscum*, *fœdus seculi, benignitates Davidis fideles*, καὶ διαθήσομαι ὑμῖν διαθήκην αἰώνιον, τὰ ὅσια Δαυὶδ τὰ πιστά, *& feriam vobiscum pactum sempiter-*

piternum, misericordias David fideles, apud LXX. & *Vulgatum*. Ubi *Fœdus Seculi*, absolute omnino & neutiquam restricte de longiori tempore aliquo definito vel indefinito intelligendi, sine ulla necessitatis specie, dicit Conventionem cum sitientibus qui accederent & audirent dictis antea modis firmam & inviolabilem prorsus; tum quæ ipsa duraret semper, tum quæ & æternitatem lætam promitteret & præstaret per viam in ea præscriptam, *coll. Psal.* CV. 10. *Jes.* XXIV. 5. LXI. 8. *Jer.* XXXII. 40. *Ezech.* XVI. 60. XXXVII. 26. *&c.* Quæ notiones עולם *æternitatis*, vel *seculi*, heic videntur longe aptiores, quam ut vocem eam referamus ad Fœderis *Antiquitatem* retro, sive inde à Davide, sive à Mose, sive ab Abrahamo, sive etiam à Noacho ipso, quod renovaturus foret Messias scilicet, vel ad Gentes extensurus. Ad quod postremum tamen tempus nos heic ducere vellet cum magna promissi extenuatione *Grotius*, scribens paraphrastice; *Recipiam vos in illud fœdus, quod cum Noa ejusque posteris feci Gen.* IX. 9. *quod & sempiternum dicitur ibidem vers.* 16. Et est verbum illud כרת / *cædendi*, quod & aliquando solum adhibetur absque Fœderis nomine addito ad hoc significandum *Psal.* CV. 9. *Hagg.* II. 6. *&c.* ita petitum ex veteri apud Fœdera ineunda ritu externo in animalium dissectione, *coll. Jer.* XXXIV. 18. 19. & *Gen.* XV. 18. (de quo textu latius diximus olim *EXERC. TEXT. III. Parte V.*) per quam fœdera validissime confirmabantur; ut & per illud Fœderis hujus consummatio & firmitas immota clarissime significetur, postquam intervenisset heic, non modo vetus sanguis hircorum & taurorum, sed & ille Christi ipsius, dictus hinc *Fœderis Novi* simul & *Æterni*, *Matt.* XXVI. 28. *Hebr.* XIII. 20. *coll. Psal.* L. 5. Quod dum cogito, miror magis, cur Interpretes quidam hæc verba, *cædam vobis Fœdus Seculi*, malint Patri quam Filio tribuere; in quo tamen & antiquum Fœdus cæsum ponitur *Hagg.* II. 6. & per quem quam maxime promissa, quæ heic in Fœdere potissimum spectantur, sub Novo Test. facta sunt & fiunt à Patre credentibus *Hebr.* I. 1. II. 3. *&c.*

VII. Atque sic pervenimus ad Verba illa nostra præsentia, חסדי דוד הנאמנים / quæ tantum non uno halitu cum Fœdere Seculi cædendo cohærent, & sola à Paulo sunt citata ad confir- *Ad quæ sequitur istud, Benignitates Davidis fideles.*

fir-

ces Davidis fideles.

firmandam Christi Resurrectionem. Quamquam cum additione illa ab initio, ὅτι δώσω ὑμῖν, cui nihil est quod respondeat in Hebræo, magis quam apud LXX. & *Vulgatum*, quin & *Jonathanem*; sed quod tamen esse conveniens sensui & scopo Vatis, dubitari nequit, vel à Christianis ob Apostolicam autoritatem, vel à Judæis ob Propheticæ dictionis plenitudinem majorem. Quæ tamen consistere suo modo posset fortè, si verba hæc Vatis absolute reddantur, *Benignitates Davidis fideles*, sunt nempe; & consistit optime, si Præpositio sæpius alias subintellecta apud Hebræos suppleatur, *secundum benignitates Davidis fideles*, aut *in* his, aut *de* his, vel etiam si Conjunctio addatur, *quoniam*, *quia*, *enim*, sive causali sive ratiocinativo sensu. Sed quæcunque ex istis interpretationibus accipiatur, implicite semper eorum à Messia prædicationem promissivam & præstationem actualem in iis contineri ex Fœderis æterni sectione promissa nemo non videt, ad quam illa *dabo vobis* explicite spectant.

In quibus inquiritur in significatum nominis Davidis.

VIII. In ipsis illis verbis tribus *Jesaiæ* ante omnia agendum de *Davide*, deinde de ejus *Benignitatibus*, tandem de harum *Fidelitate*. Uti vero dubitari nequit, quin primum illud Nomen *David* sit heic æque quam alibi satis constanter, non Appellativum, notione *Dilecti*, sed Proprium omnino; ita æque certum est, per illud designari, vel celeberrimum & laudatissimum Regem illum Judæ & Israëlis, quem Deus loco Saulis reprobati constituit ipse per Samuelem, & qui illud solus legitur gessisse, vel ex illo nasciturum olim & dein natum Messiam, Regem spiritualem veri Israëlis, ad quem in Vaticiniis nonnunquam transfertur, *coll. Jer.* XXX. 9. *Ezech.* XXXIV. 23. 24. XXXVII. 24. 25. *Hos.* III. 5. dum idem illud nomen *Psal.* LXXXIX. 4. 21. 36. 50. CXXXII. 1. 9. 11. 17. æque quam in his *Jesaiæ* verbis magis controversum est quorsum directè spectet. Scilicet, ut magis stringat non tantum argumentum Apostoli pro non Davidis sed ipsius Christi Resurrectione ex hoc loco, verum etiam ut Benignitates ejus heic reperiantur ampliores, qualis certe est Resuscitatio sine Corruptione admissa, maluerunt heic dudum multi reperire Messiam, Davidis Filium, Successorem, & Antitypum, qui illius plenissime exprimeret nomen, studia, fata adversa & prosperri-

perrima, facta denique illustria plurima. Quod per nos sequantur, quibus ita placet. Interim alii, considerantes non constare satis de hoc nomine Davidis, vel apud Jesaiam usquam, vel apud alios Scriptores ad hæc usque tempora adhibito pro illo Messiæ, nec esse à solito aut proprio usu Nominum recedendum sine necessitate quam heic non reperiunt magnam, apud antiquum illum Regem Israëlis sic dictum substiterunt potius. Quod fieri satis commodè potest, dum modo de hoc *Davide* dicta referamus nec unicè nec præcipue ad ejus Personam solam, sed extendamus ad ejus Semen, *coll. Psal.* XVIII. 51. & præcipue quidem magnum & illustre illud quod ipsi singulariter promissum erat à Deo. Quem ad modum fere judicavimus alias *EXERC. TEXTT. XI. & XII. Parte VI.* de illius nominis usu & sensu *Psal.* LXXXIX. 4. 21. 36. 50. CXXXII. 1. 9. 11. 17. ad quæ loca heic respectus manifestus agnosci potest. Atque sic quod de Davide heic dicitur, erit de ipso intelligendum quam maxime in Filio ejus Messia; eodem fere modo quo ille loqui *Psal.* XVI. 9–11. nobis visus est *Cap. V. præc.*

IX. Hujus ergo Davidis, isto modo spectati, nominantur heic חסדים / *τὰ ὅσια*, *misericordiæ*, apud LXX. & *Vulgatum &c.* sed propriissime *benignitates* seu *beneficentiæ*, sive immeritæ sive & meritæ. Plane uti fit etiam in Salomonis solenni oratione 2 *Chron.* VI. 42. *memento benignitatum Davidis servi tui*, postquam præcesserat, *Jehovah Deus*, *ne avertas faciem Uncti tui.* An vero tribuantur hæ Davidi active, an passivè, an utroque forte modo, uti sic *benigni*, חסידים / vocantur alias passim homines fideles, videndum est proprius. Activus utique erit sensus magis & prius quam passivus, si *benignitates Davidis* intelligantur, quæ ab eo sunt celebratæ vere & relictæ scriptis per eum posteris. Quo modo sunt dudum qui heic spectarunt ad argumentum *Psalmi* LXXXIX. & CXXXII. in quo posteriori ita celelebrantur Benignitates Domini in Davidem, ut incipiat quoque à verbis, חסדי יהוה / *benignitates Jehovæ æternum canam*; unde & conjectura est *Casp. Sanctii*, hunc *Psalmum* more Hebræorum dictum *Misericordias Davidis*. Dum tamen hoc minime exploratum est, quod à Davide ut autore sit profectus ille Psalmus, qui inscribitur

Et Benignitatum ejus simul.

Ethanis Hezrachitæ; & ſæpius citiusque res denominantur aliunde quam ab eas tantum celebrante. Activus deinde erit ſenſus certiſſime, ſi *benignitates Davidis* ſint, quas ille in Deum & proximum præſtitit, *coll. Pſal.* CXXXII. 1—5. longe utique maximas in Meſſia ad populi electi & alias perituri ſalutem Patrisque gloriam, uti ſic paſſim de *benignitatibus Jehovæ agitur Jeſ.* LXIII. 7. *&c.* Sed ſolet Interpretibus non immeritò magis heic placere ſenſus paſſivus, ſecundum quem *benignitates Davidis* erunt illæ, quæ à Deo olim erant promiſſæ, & conſequenter præſtandæ Davidi, *coll. Pſal.* XVIII. 51. 1 *Reg.* III. 6. *&c.* atque multum commendantur in Pſalmis Duobus adductis. Inter quas omnino numerandum & plurimum æſtimandum venit Regnum illud ampliſſimum & æternum, quod ex Davide ortus Meſſias erat habiturus per orbem omnem, ſecundum principale argumentum promiſſionis lectæ 2 *Sam.* VII. 11—16. & 1 *Chron.* XVII. 10—14. quam cum aliis locis illuc ſpectantibus olim prolixius illuſtravimus *EXERC. TEXT. VII. Parte VI.* nec non latiſſime inculcatæ *Pſal.* LXXXIX. 21—38.

Et Fidelitatis de his prædicatæ.

X. Et hæ Davidis Benignitates dicuntur נאמנים / quod ſive vertas, per *veras*, *firmas*; *certas*, *conſtantes*, in ſe, ſive per *fidas* vel *fideles* à parte Dei, ſive per *fide dignas* & firmiter *credendas* à parte hominum, non multum intereſt, cum unum eorum ex altero fluat, vel cum altero plane cohæreat. In qua firmitate, fidelitate, & fide, illarum Benignitatum illuſtranda aſſerenda & celebranda, plurimis phraſibus negativis & poſitivis, conſiſtit magna pars prolixi illius *Pſalmi* LXXXIX. *verſ.* 4. 5. 21. 22. *&c.* ubi etiam legas *verſ.* 36-38. *ſemel juravi per ſanctitatem meam, ſi Davidi mentiar! ſemen ejus in æternum erit, & thronus ejus ſicut ſol coram me, ſicut luna firmabitur æternum, & teſtis in cœlo fidelis!* Unde & Petrus inter alia dixit *Act.* II. 30. *Davidem ſciviſſe*, ὅτι ὅρκῳ ὤμωσεν αὐτῷ ὁ Θεὸς ἐκ καρποῦ τῆς ὀσφύος αὐτοῦ τὸ κατὰ σάρκα ἀναστήσειν τὸν Χριστὸν, καθίσαι ἐπὶ τοῦ θρόνου αὐτοῦ *&c.* Sicut porro Benignitates hæ Fideles Davidis optimè reſpondent Fœderi Seculi cædendo, quod eſt in Verſus hujus initio; ita licet collationem facere inter *ſeculum*, ſeu æternitatem illic memoratam, & *fidelitatem* heic aſſertam. Illic nempe monuimus meritò reſpici, non tantum ad

ad Fœderis Durationem, ſed etiam ad Bonum in eo promiſſum, quod potiſſimum eſt læta Æternitas. Atque ita heic monemus, Fidelitatem heic æque referri poſſe & debere ad Benignitates promiſſas & præſtandas in ſe, quam ad earum promiſſionem & præſtationem Divinam, ut ſic omni modo hæ tales dici queant.

XI. Enimverò, qualis eſt illa *Datio*, quam Meſſias ſibi cum reſpectu ad audientes ſe tribuit, ὅτι δώσω ὑμῖν; ſecundum Pauli ſupplementum, quod jam ſupra monuimus eſſe ſatis aptum, nec certe à Chriſtianis ob autoritatem Apoſtoli repudiari poteſt. In ea equidem ego cogitari poſſe putem; primò dè *Datione* per doctrinam explicantem illas Benignitates clarius quam antea à quoquam factum fuerat; deinde dè earundem *Datione* per implementum, præſens, præteritum, aut ex parte quoque futurum, *coll.* 2 *Cor.* 1. 20. *&c.* ſed tandem de earundem etiam *Datione*, per communicatos cum fidelibus ipſis fructus lætos tanquam ſuam partem. Qualis Datio cenſeri ſimul poteſt, ut vim argumenti Apoſtolici non leviter adaugens. Quas & Daturus ſuis erat Meſſias.

XII. Et quænam, inquis, eſt illa tandem? Dicam paucis id quod res eſt. Benignitates Davidis Regis in Filio Meſſia, quas ille celebraverat cum fiducia in iis conſtituta, quibusque Reſurrectio continebatur, erant quidem minime evanidæ aut fallaces, ſed fideliſſimæ. Benignitates ejuſdem, quas præſtaret Deo Patri & Eccleſiæ, per ipſam quoque Mortis acerbæ paſſionem, erant perinde integerrimæ, & ut tales agnoſcendæ ac coronandæ per Vitæ ſubitam Reſtitutionem Divinam. Verum quod heic præcipuum & forte unicum eſt, Benignitates ejuſdem objectivæ & paſſivæ de Regno Æterno in Filio, quod ille poſt & per Paſſiones acquireret, erant fideliſſimæ; nec aliter obtineri poterant, quam ſi ex morte tolerata quantocyus Meſſias reviviſceret, aliis virtute ſua opportune vitam reſtituturus etiam. Et, qui hoc ipſum, tanquam Teſtis & Dux populorum, erat proclamaturus, imo & partem ſuam ſuis daturus, is in morte ad corruptionem non poterat manere. Quæ videri ſic ſatis debent apodictica. Quod ſi etiamnum roges, an non apertiora alia ſint Vaticinia de hac re, quæ felicius urgere potuerit Apoſtolus; idem di- Vis argumenti ex his verbis pro Chriſti Reſurrectione monſtratur tandem.

cam quod ad probationem Vitæ Beatæ & Resurrectionis Mortuorum contra Tsadducæos ex appellatione Dei Abrahami Isaaci & Jacobi dici solet. Imo esse & alia Vaticinia expressiora, quale ex *Psalmo XVI.* etiam Paulus ipse post Petrum adduxit; uti pro Vita & Resurrectione Mortuorum beata non deerant Servatori alia loca & argumenta. Sed voluisse Paulum nobis sic significare; tum vim & Sensum Pleniorem Verbi Divini, non facile exhauriendum; tum Officium nostrum, non tam legendi quam serutandi Scripturas cum omni attentione, ad verba omnia, & res, & tam harum quam illorum nexum etiam latentem; tum maxime Rei probandæ Pondus & Necessitatem, tanquam quæ in Promissis Antiquissimis & Fœderalibus, ipsi Davidi olim factis, etiam contineretur, ut non posset vel deberet amplius ullo modo esse incognita vel dubia. Ob quam rationem ad ipsam Formulam Fœderis Patriarchalis Christus contra Tsadducæos disputans nos attendere potissimum jussit.

CAPUT SEPTIMUM.

Quo inquiritur, an & quo modo dictum Psalmi II. *vers.* 7. *Tu es Filius meus, hodie genui te, ad Resurrectionem Christi confirmandam faciat.*

Dictum Psalmi II. 7. ter à Paulo adductum in Novo Test.

NOn semel, sed ter adduxit Paulus Apostolus in Novo Test. verba Deo Patri ad Messiam tributa *Psalm* II. non illa quæ consequuntur *vers.* 8. 9. *postula à me, & dabo gentes hæreditatem tuam & possessionem tuam fines terræ, confringes eos in virga ferri, sicut vas figuli disperges eos*; sed illa quæ ante hæc sunt proxime præmissa *vers.* 7. *Filius meus tu, ego hodie genui te*, quæ à Patre *ad se dicta narraturus* dicitur Messias *ad statutum*; postquam præmiserat Pater, *atque ego unxi Regem meum super Tsion montem sanctitatis meæ vers.* 6. Scilicet notavit ille *Hebr.* 1. 3. 4. 5. *Filium consedisse ad dextram majestatis in excelsis, tanto præstantiorem factum Angelis, quanto excellentius præ illis* κεκληρονόμηκεν ὄνομα, *cui enim unquam Angelorum*

dixit? Filius meus es Tu, ego hodie genui te. Et scripsit haud multo aliter magnus idem Apostolus *Hebr.* V. 4. 5. 6. *neque sibi quisquam sumit hunc honorem, sed qui vocatur à Deo, sicut & Aaron; ita & Christus non glorificavit se ipsum ut esset Pontifex, sed is qui dixit ad ipsum, Filius meus es Tu, ego hodie hodie genui te.* Quo utroque notissimo loco cum ad Christi prius Exinaniti Glorificationem cœlestem, tanquam *Psalmo* II. *vers.* 7. prædictam, planissime spectari videatur; tertius hic est *Act.* XIII. 32. 33. qui nos in illis Psalmi verbis determinate queat videri ad Christi Resurrectionem ducere. Sic enim dixisse heic Paulus fertur à Luca; *Et nos euangelizamus vobis ad Patres factam promissionem, quod hanc Deus implevit nobis liberis ipsorum,* ἀναστήσας Ἰησοῦν, *sicut & in Psalmo Secundo scriptum est,* υἱός μου εἶ σὺ, ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε; uti in Hebræo textu apud Davidem est בני אתה אני היום ילדתיך.

Quod ad Messiam spectat, & refertur non ad Resurrectionem ex Morte directe, sed ad ejus Exhibitionem & Exaltationem.

II. Facit verborum istorum explicatio dicam an applicatio Apostolica repetita, ut de Messia in iis, præ Davide patre, cogitare debeamus omnino, missis ineptiis Pseudo-Christianorum quorundam, voluntariò heic cæcutientium & alios excæcare studentium. Dum Psalmus ipse per Nomen *Messiæ* cum illo *Jehovæ* arctissime junctum, & per *Prædicata omnia*, ab initio tantum non ad finem, passiva & activa, nos adeo à Davide abducit ad Servatorem nostrum θεάνθρωπον, ut *Iudæi* nonnulli Veteres & Recentiores id diffiteri neutiquam potuerint; secundum ea, quæ de hac re diximus dudum *EXERC. TEXT. XV. Parte III.* Sed an ejus Resurrectio ex Morte heic designetur in illis vocibus Paternis de Filio, id est quod magis in controversiam venire queat. Pro sententia affirmante laudatur non absque ratione Pauli illud verbum, *promissionem Deus implevit,* ἀναστήσας Ἰησοῦν, *resuscitans Jesum,* uti habet *Vulgatus*, vel *suscitato Jesu* secundum *Bezam*, *sicut & in Psalmo Secundo scriptum est &c.* Dum Excitatio ex morte, quæ in Christo locum omnino habuit, per illud verbum æque quam ἐγείρειν aptissime significata, sic alias venire prorsus solet, *coll. vers.* 34. juxta *Act.* II. 24. 32. ὃν ὁ θεὸς ἀνέστησε, λύσας τὰς ὠδῖνας τοῦ θανάτου, καθότι οὐκ ἦν δυνατὸν κρατεῖσθαι αὐτὸν ὑπ' αὐτοῦ &c. τοῦτον τὸν Ἰησοῦν ἀνέστησεν ὁ θεὸς, οὗ πάντες ἡμεῖς ἐσμεν μάρτυρες, & *Act.* III. 26. ὁ θεὸς ἀναστήσας τὸν παῖδα αὐτοῦ Ἰησοῦν,

& *Act.* XVII. 31. πίςιν παρασχὼν πᾶσιν, ἀναςήσας αὐτὸν ἐκ νεκρῶν, *&c.* Unde hæc verbi ſignificatio in præſenti textu à multis ſuppoſita fere fuit dudum. Dum ab altera parte in ſententiam oppoſitam negantem urgetur ab aliis, quod poſt ſimpliciter adhibitum verbum ἀναςήσας cum reſpectu ad hunc *Pſalmum verſ.* 32. 33. tranſeat demum Apoſtolus ad Reſuſcitationem ex morte, ex aliis locis afferendam *verſ.* 34. 35. ὅτι δὲ ἀνέςησεν αὐτὸν ἐκ νεκρῶν, μήτι μέλλοντα ὑποςρέφειν εἰς διαφθορὰν, οὕτως εἴρηκεν, ὅτι δώσω &c. διὸ καὶ ἐν ἑτέρῳ λέγει, οὐ δώσεις &c. Unde apud verbum nudum ἀναςήσας, abſque additione ἐκ νεκρῶν potius ſit cogitandum, vel de ejus Adventu in mundum per Nativitatem Miraculoſam, vel de ejus Inſtructione & Miſſione Divina ad prædicandum inſecuta, vel de ejus Exaltatione ad regnum à dextra Patris in cœlis gerendum, ſi non ad plura iſthæc ſimul. Quo pacto uno & altero legimus *Act.* II. 30. ὅτι ὅρκῳ ὤμωσεν αὐτῷ ὁ Θεὸς ἐκ καρπȣ̃ τῆς ὀσφύος αὐτȣ̃ τὸ κατὰ σάρκα ἀναςήσειν τὸν Χριςὸν, καθίσαι ἐπὶ τοῦ θρόνȣ αὐτȣ̃, *Act.* III. 22. VII. 37. ὅτι προφήτην ἀναςήσει ὑμῖν ὁ κύριος ὑμῶν ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν, *Act.* XIII. 22. 23. ἤγειρεν αὐτοῖς τὸν δαβὶδ εἰς βασιλέα &c. τȣ́τȣ ὁ Θεὸς ἀπὸ τȣ̃ σπέρματος κατ' ἐπαγγελίαν ἤγειρε τῷ ἰσραὴλ σωτῆρα Ἰησοῦν, &c. Et in quem ſenſum nos trahere fortè poteſt etiam, quod non tantum heic non ſit additum ἐκ νεκρῶν, ſicuti *verſ.* 30. & 34. ſed quod agatur de euangelizata impletione *Promiſſionis* Patribus factæ, quæ generalior eſt de Meſſia Venturo, Prædicaturo, & Regnaturo, potius quam determinate de ejus Reſuſcitatione ex mortuis. Dum ad principale argumentum, de progreſſu ad Reſuſcitationem ex mortuis *verſ.* 34. demum facto, vix ſolide ſatis dici poteſt, illic ſpectari magis ad negatam *Reverſionem in corruptionem*, quam ad Reſuſcitationem; ſiquidem iſta duo omnino ſunt connexa, nec divellenda à ſe invicem. Unde cum iis ego etiam facio potius, qui illud ἀναςήσας Ἰησοῦν unice vel directe non putant adeo ſpectare ad Reſuſcitationem ex mortuis, quam ad Jeſu Exhibitionem & Exaltationem omnem inſecutam. Attamen, cum Exhibiti Meſſiæ Exaltatio ſit facta etiam per Reſuſcitationem ex mortuis, quæ fuit Gradus ejusdem Primus quidem ſed vere Magnus, & ad eam plane Neceſſarius, poteſt & debet ad illum quam maxime ex adverſo referri.
Ut

Ut à *suscitatione* generalius sic dicta, & variis modis facta *vers.* 32. 33. transeat Apostolus *vers.* 34. 35. ad Resuscitationem ex mortuis specialius asserendam.

III. Enimvero, quo modo verba illa Patris ad Filium aliter à Paulo citari potuerunt isto sensu, sine eversione dicam an læsione magna Mysterii Christiani de verè Æterna Filiatione & Generatione Filii à Patre? Siquidem sic declarare queat videri ipse Apostolus in illis, *Tu es Filius meus, ego hodie genui te*, minime istud Mysterium contineri aut declarari, sed unice spectari, si non Filii Resuscitationem ex mortuis, utique Exhibitionem ejus in Carne temporariam cum secuta Glorificatione omni. Qui sensus temporarius, & uti dici solet Oeconomicus, si obtineat in hoc loco palmario, ubi de Filio & ejus Generatione adeo expresse agitur; in reliquis omnibus haud difficulter idem invenietur, qui vel agunt de Filio aut Generatione tantum, vel etiam per Acquisitionem, Egressionem, Formationem, & Vitam Datam creduntur communiter exponere Generationem Hyperphysicam. Quod ipsum tantò magis avertendum est, postquam *Socinianorum* & *Sociniantium* vestigia hodie tantopere secuti sunt, qui ex *Roëllii* disciplina prodierunt aut ejus doctrinam male sanam sequuntur, non quidem in negata Filii Deitate, sed ejus Generatione Vera & Æterna, per quam ipse constituatur Filius Dei, & quidem solam, in oppositione ad causas omnes alias temporarias. Sed quod heic brevius à nobis absolvi poterit, postquam olim de hac re distincte satis egimus *EXERC. TEXT. XV. Parte II.* quin & *Analysin* dedimus *Exegeticam* totius hujus *Psalmi EXERC. TEXT. XV. Parte III.* Ita ut in illo tanquam Prophetico-Doctrinali repererimus Davidicam 1. *Increpationem Hostium* Ecclesiæ, post quorum α. *Conatum* insanum *vers.* 1.3. β. *Oppositio* contra eum describitur futura *Jehovæ* simul *&* *Filii ejus*, *vers.* 4-9. 2. *Instructionem* eorundem salutarem α. Communius *propositam vers.* 10. β. Distinctiusque respectu Jehovæ & Filii *expositam vers.* 11. 12. Et ut simul spectaverimus in *oppositione* illa. 1. Jehovam tanquam *sedentem in cælis*, qui ad molimina hostium *ridebit*, & *loquetur ad eos in ira sua, ego unxi Regem meum super Tsion montem sanctitatis meæ*. 2. Filium Messiam, ut

Absque minima Læsione Æternæ Generationis tamen & Filiationis ejus.

Do-

Dominum, ſubſannaturum & perterrefacturum eos in æſtu ſuo, & narrantem porro ad ſtatutum Jehovæ ad ſe dicta, quæ ſpectarent tum ad *Perſonam* ſuam, *Filius meus Tu, ego hodie genui Te verſ.* 7. tum ad *Regnum* ſuum *verſ.* 8. tum denique ad *Hoſtes* ſuos *verſ.* 9. Quam analyſin ex verbis ipſis adſtructam vide loco citato.

Dum diſtinguenda Res dicta, quæ eſt Æterna. ab ejus Dictione, quæ facta in Tempore.

IV. In iſtis jam Jehovæ verbis ad Unctum ſuum, quæ hic primo memoravit loco, diſtinguenda prorſus eſt *Res* ipſa aſſerta, ab ejuſdem *Dictione* narrata. Per quam obſervationem, magis quam per alia omnia heic ab Interpretibus notata, tollitur facillime omnis quæ heic movetur difficultas; & ſalvum ita eſt heic Myſterium Æternæ Filiationis ac Generationis, ut tamen Filii illius Exhibitio & Exaltatio Temporaria heic omnino reperiatur etiam, atque hinc ſolide aſtruatur ab Apoſtolo. *Res* ſcilicet ipſa eſt, quod Meſſias reſpectu Perſonæ ſuæ eſſet *Jehovæ Filius*, Singularis, Proprius, & vere Unicus, adeoque plane Æqualis Patri, tanquam à Jehovah *Genitus*, non per qualemcunque demum analogiam, quæ in Creaturis quibusvis, vel Rationalibus, vel Fidelibus hominibus, locum habet. Sed per veram proprieque dictam Communicationem Ejuſdem numero etiam Eſſentiæ Divinæ; ſive ad hanc ipſam ſpectet illud *hodie* additum, notetque adeo Æternitatem ſemper præſentem, ſive ex adverſo hoc ad Tempus manifeſtationis rei potius retuleris. Et hæc res conſtituit magnum illud Chriſtianiſmi Myſterium, quod nemini vere pio vel impetere profanè vel ridere impie licet; quodque qui heic contumaciter renuit invenire, is de non credita re ipſa ſe ſuſpectum manifeſte reddit. Sed ab hac Re ipſa differt plurimum ejuſdem *Dictio* Divina ad Filium, & per Filium ad nos. Quæ eſt iſtius Rei ſcil. Declaratio à Jehovah facta, adeoque Paterna Agnitio verbalis & realis, quin & Proclamatio magnifica, per modum fundamenti Regni collati, & argumenti ob quod hoſtes ſibi metuendum à ſpreto & impetito hoc Rege haberent plurimum. Uti ſic legimus, *propter* Generationem ex Virgine per intervenientem Operationem Spiritus Sancti eum, non quidem futurum demum, ſed *appellandum* eſſe *Dei Filium Luc.* 1. 35. h. e. uti vere erat, ita & demonſttandum & agnoſcendum

ſcendum pro tali initialiter. Uti ſic porro apud ejus Baptiſmum à Johanne factum Pater ex cœlis dixit, *hic eſt Filius meus dilectus in quo mihi complacet Matt.* III. 17. idemque fere repetiit in Monte *Matt.* XVII. 5. Uti ſic quoque in omni curſu Miniſterii terreſtris *Pater mittens ipſe teſtatus eſt de illo Joh.* V. 37. Uti ſic amplius in Reſurrectione ex mortuis eſt *determinatus*, ſeu peremptorie demonſtratus, *Dei Filius in potentia ſecundum Spiritum Sanctitatis Rom.* I. 4. Uti ſic ampliſſime tandem in cœleſti Exaltatione ad throni Paterni conſortium admiſſus, fuit ut Filius veri nominis *glorificatus ea gloria apud Patrem, quam habuerat antequam mundus eſſet apud eum Joh.* XVII. 5. nec minus declaratus Deus quam Dominus & Chriſtus, *coll. Pſal.* LXVIII. 19. *Act.* II. 36. *&c.* Atque hoc eſt illud *dicere* Jehovæ ad Meſſiam, quod cum Datione actuali Regni hoſtiumque promiſſa ſubactione plane in re & in tempore eſt connexum. Quemadmodum ſi Rex Filium ſuum in dignitatem Regni poſt ſe, vel ſub ſe aliam minorem, immiſſurus dicat, Hic eſt Filius meus, à me genitus, cui hinc hanc aut illam poteſtatem tribuo, ab omnibus agnoſcendam, non ſic primum illum ut Filium generat, ſed honore conveniente Filio ſuo eundem coronat, ad obedientiam in eum promovendam.

V. Atque iſtam ſic intelligendam *Dictionem* Jehovæ ſpectavit conſtanter Apoſtolus, ubi *Pſalmi* hoc dictum ad ἀνάστασιν & Glorificationem Jeſu in tempore factam retulit, verba Alloquii adducens, quin & *Nomen* urgens, addensque εἶπε *Hebr.* I. 5. & λαλήσας πρὸς αὐτὸν *Hebr.* V. 5. ſolidiſſime ſic oſtendens utique, Promiſſionem hanc de eò proclamando Filio ſuo eſſe impletam. Quo pacto & nos lubenter meritoque Reſuſcitationem Filii ex mortuis, tanquam in Exaltatione comprehenſam & ad eam ſpectantem, heic à Davide prædictam reperimus, & celebramus. Plura de his vide citatis antea locis, quibus de iis egimus prolixius.

Quæ poſterior à Paulo in citationibus dicti hujus urgetur.

CAPUT OCTAVUM.

Quo alia pro Christi Resurrectione Vaticinia laudantur ex Psalmorum Libro eodem.

Resurrectio Christi etiam aliis pluribus locis olim fuit prædicta, quæ in Novo Test. in eam rem non laudantur.

Alia jam ante monuimus esse satis manifesta Vaticinia complura de Christi Resurrectione ex mortuis, quæ non perinde omnia tamen in Novo Test. per Apostolos laudantur pro ea, sed nostræ industriæ inquirenda multa ab ejus Scriptoribus sunt relicta. Ad quæ etiam Paulus generalius respexisse recte creditur, ubi illum *suscitatum*, non minus quam mortuum & sepultum, prædicat κατὰ τὰς γραφὰς, *secundum Scripturas* 1 *Cor.* XV. 4. indefinite quidem sed & in plurali numero. Quia vero de *Psalmorum* loco uno & altero egimus modo, lubet in eodem Libro lustrare alia quædam; sive de Christi Mortui Exaltatione consequenti illa generalius agant simul, sive etiam ad Resurrectionem directe magis respicere ipsam credi queant.

Quorsum referre licet ex Psalmis Octavum.

II. Enimvero inter alia prioris generis excellit *Psalmus Octavus*, in quo de Messia agi docet, juxta ejus Argumentum ipsum, etiam Scriptura Novi Test. tum *Matt.* XXI. 16. tum 1 *Cor.* XV. 27. & potissimum *Hebr.* II. 6–8. Διεμαρτύρατο δὲ πού τις, λέγων, τί ἐστιν ἄνθρωπος, ὅτι μιμνήσκῃ αὐτοῦ, ὁ υἱὸς ἀνθρώπου, ὅτι ἐπισκέπτῃ αὐτόν; ἠλάττωσας αὐτὸν βραχύ τι παρ' ἀγγέλους, δόξῃ καὶ τιμῇ ἐστεφάνωσας αὐτὸν, καὶ κατέστησας αὐτὸν ἐπὶ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν σου, πάντα ὑπέταξας ὑποκάτω τῶν ποδῶν αὐτοῦ &c. τὸν δὲ βραχύ τι παρ' ἀγγέλους ἠλαττωμένον βλέπομεν Ἰησοῦν διὰ τὸ πάθημα τοῦ θανάτου, δόξῃ καὶ τιμῇ ἐστεφανωμένον, ὅπως χάριτι τοῦ θεοῦ ὑπὲρ παντὸς γεύσεται θανάτου. Licet enim haud illubenter agnoscam, citationem dictorum Vet. Test. in Novo aliquando fieri, non tantum secundum sensum Mysticum, sed & per Accommodationem ad aliud subjectum; nolim tamen huc venire nisi urgente necessitate, quæ heic nulla obtinet, dum modo agnoscamus in phrasibus ad Primi Hominis historiam & Naturæ Opus heic quadantenus alludi, dum Gratia Euangelica de Messia vere prædicitur. Et hujus Psalmi Analysin Exegeticam nostram reperies *EXERC. TEXT. XVI.*

XVI. Parte III. Secundum quam reperitur in eo *vers.* 4—9. amplior Diductio Gratiæ in Fideles per Christum, & nominatim hujus, tum *Exinanitio* præcedens maxima, sed מעט / βραχύ τι, *parumper*, ad breve tantum tempus duratura, tum *Exaltatio* consequens, quando *gloria & decore coronatus* idem fertur, atque *Dominatio amplissima* ipsi tribuitur. En primum ergo Messiæ Mortem acerbam, in qua Exinanitio fuit ejus maxima! sed & en, post brevem ejus Durationem, multo latius descriptam ejus Gloriam, quæ Redivivum ipsum manifestè ponit, & à morte omni liberatum plenissime! præeunte sic Paulo ipso, nec contradictionem ullam admittente apud pie & sedulo attendentes.

III. Nescio, an prætermittere heic queam *Psalmum Decimum & Octavum*, qui etiam legitur 2 *Sam.* XXII. In quo quidem Davidem agnosco loquentem de Se ipso, fatisque suis externis, *coll. vers.* 1. attamen & de *Semine* suo, si non in omnibus, utique in quibusdam, secundum clausulam illam *vers.* 50. 51. *propterea confitebor tibi in gentibus Jehovah, & nomini tuo psallam, magnificanti salutes Regis sui, & facienti benignitatem Uncto suo, Davidi & Semini ejus usque in seculum.* Dum ad locum *Samuelis* notavit *Lud. Cappellus in Crit. S. vanitatem observationis istius Massorethicæ, qua sollicitatur lectio* τοῦ *Cetib*, (in מגדיל / *magnificans*, pro quo legi volunt per *Keri* מגדול *turrim) non modo sine necessitate, sed & contra ipsam Scripturam, & antiquas Versiones* τῶν *LXX. & Vulgat. adeoque & adversus Paraphrasin Chaldaicam quæ ipsis est quasi authentica.* Messiæ utique quam maxime conveniunt illa *vers.* 5—7. *circumdederunt me funes mortis, & valles*, vel *torrentes, Belial terruerunt me, funes inferni circumdederunt me, occurrerunt mihi laquei mortis, in angustia mea invocabo Jehovam, & ad Deum meum clamabo, audiet de palatio suo vocem meam, & clamor meus coram eo intrabit in aures ejus &c.* non tantum sensu Anxietatis spiritualis, sed & Depressionis corporalis, à qua Deus exaudiens liberaret, & ad quam nos heic etiam duxisse queat videri Petrus *Act.* II. 24. quando Deum resuscitantem Christum ex morte describit ut λύσαντα τὰς ὠδῖνας τοῦ θανάτου, καθότι οὐκ ἦν δυνατὸν κρατεῖσθαι αὐτὸν ὑπ' αὐτοῦ. Nec minus illa quæ sequuntur *vers.* 19. 20. *occurrerunt mihi in die contritionis meæ,*

Nec non Psalmum Decimum & Octavum.

& fuit Jehovah in fulcrum mihi, & eduxit me in latitudinem, eruit me, quoniam complacuit in me &c. item *verſ.* 29. *quoniam tu illuminabis lucernam meam Jehovah, Deus meus illuminabit tenebras meas &c.* Et quæ ſunt illic plura ſimilia, quæ cur ad emblematicum ſenſum unice trahi debeant, cum excluſione literalis, vel etiam ad ſolum Davidem, cum excluſione ſeminis ejus Principalis referri, ego equidem nullus video. Nec permittit Chriſtianis hoc Paulus *Hebr.* 11. 13. ubi iſthæc *Pſalmi* hujus verba *verſ.* 3. אחסה בו / *ſperabo in eum*, ἐγὼ ἔσομαι πεποιθὼς ἐπ' αὐτῷ, urget expreſſe ut à Meſſia dicta.

Item Pſalmum Viceſimum Primum & Secundum.

IV. Dum vero in conſiderationem heic magnam venire etiam forte poſſet *Pſalmus Vigeſimus & Primus*, inde ab initio ipſo *verſ.* 2. *&c. Jehovah, in robore tuo lætabitur Rex, & in ſalute tua quam exultabit valde? Deſiderium cordis ejus dediſti ei, & prolationem labiorum ejus non prohibuiſti, Selah! quoniam occurres ei benedictionibus boni, imponis capiti ejus coronam obrizi, vitas petiit à te, ei dediſti longitudinem dierum in ſeculum & perpetuum, magna gloria ejus in ſalute tua, gloriam & decus diſponis ſuper eum, quoniam pones eum benedictiones in perpetuum, exhilaras eum in lætitia cum facie tua, &c.* tanquam præ Davide Meſſiæ conveniens omnino, quod nunc urgere nolim; utique prætermitti minime poteſt *Pſalmus Vigeſimus & Secundus*, à nobis expoſitus *EXERC. TEXT. XVI. Parte II.* Qui in prima parte latiſſime deſcribit Meſſiæ Paſſionem ipſam, non tacita illius Crucifixione, hujusque Circumſtantiis quibusdam notabilibus; deinde potiſſimum à *Verſu* 23. ad ejus Exaltationem tranſit, *enarrabo nomen tuum fratribus meis, in medio Eccleſiæ laudabo te, &c.* quæ etiam citavit Paulus tanquam in quibus fideles dignaretur Meſſias nomine *fratrum* ſuorum *Hebr.* 11. 12. uti ille hoc ſuum in eos opus, poſt *propoſitionem* illam *declaratum verſ.* 24. 25. *timentes Jehovam laudate eum &c. quia non ſprevit, nec abominatus eſt afflictionem afflicti, neque abſcondit faciem ſuam ab ipſo, ſed cum clamaret ipſe ad eum exaudivit*, & *confirmatum verſ.* 26. claudit per *Fructus* hinc ſecuturos, propoſitos non modo, ſed & deſcriptos ab Extenſione latiſſima, ſine ullo etiam diſcrimine *verſ.* 28-30. & à Protenſione ad longiſſime poſt futura tempora *verſ.* 31. 32. Quæ omnia manifeſte Reſurrectionem ex morte involvunt, vel ſupponunt. V. In-

V. Illustris quin etiam in rem eandem est *Psalmus Quadragesimus*, quem Analysi Exegetica decenter illustravimus *EXERC. TEXT. XXIII. Parte V.* & quem prorsus ad Personam Messiæ pertinere docuit iterum Paulus *Hebr.* x. 5–10. διὸ εἰσερχόμενος εἰς τὸν κόσμον λέγει, θυσίαν καὶ προσφορὰν οὐκ ἠθέλησας, σῶμα δὲ κατηρτίσω μοι, ὁλοκαύτωμα καὶ περὶ ἁμαρτίας οὐκ εὐδόκησας, τότε εἶπον, ἰδοὺ ἥκω, ἐν κεφαλίδι βιβλίου γέγραπται περὶ ἐμοῦ, τοῦ ποιῆσαι ὁ Θεὸς τὸ θέλημά σου &c. ἐν ᾧ θελήματι ἡγιασμένοι ἐσμὲν διὰ τῆς προσφορᾶς τοῦ σώματος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐφάπαξ. Quemadmodum pro Paulo contra Infideles omnes faciunt ista ex Psalmo ipso adducta satis irrefragabiliter. Quis vero hujus pro peccatis nostris in morte oblati non cogitet heic Vitam novam quoque ex morte? ubi ex hujus ore audit *vers.* 2–4. *Exspectando exspectavi Jehovam, & inclinavit ad me, & audivit clamorem meum, & ascendere me fecit ex fovea strepitus, ex cœno luti, & stare fecit super petram pedes meos, firmavit gressus meos, deditque in ore meo canticum novum, laudationem Deo nostro, videbunt multi & timebunt & confident in Jehovah &c.* quin & ubi *Clausulam* hanc *Psalmi* totius considerat *vers.* 18. *atque ego afflictus & egenus, Dominus pro me cogitat, tu meum auxilium & meus ereptor, mi Deus, ne moreris:* quibus concluditur Messiæ Precatio in præteritis adversitatibus ejus. Dein Psalmum Quadragesimum.

VI. Minus interim certum ego me profiteor de *Psalmo Quadragesimo Primo*, quem declaravimus *EXERC. TEXT. XI. Parte VI.* an & ille ad Christi Resuscitationem nos ducat; dum aliquid tamen est in eo, quod ad Messiam applicatur *Joh.* XIII. 18. ubi Christus inquit, *non de omnibus vobis loquor, ego novi quos elegerim, sed ut Scriptura impleatur,* ὁ τρώγων μετ' ἐμοῦ τὸν ἄρτον ἐπῆρεν ἐπ' ἐμὲ τὴν πτέρναν αὐτοῦ, ἀπ' ἄρτι λέγω ὑμῖν πρὸ τοῦ γενέσθαι, ἵνα ὅταν γένηται πιστεύσητε ὅτι ἐγώ εἰμι, in quibus manifeste respicitur ad illa in hoc *Psalmo vers.* 10. *etiam vir pacis meæ, in quo confidebam, panem meum edens, super me calcaneum magnificavit.* Sed in eo hæreri posset, an ad Messiam ex morte Resuscitandum spectent omnino etiam, atque referre oporteat determinate illa quæ leguntur *vers.* 2–4. tum nomen דל / *attenuati*, seu *ægri*, absque *He* designativo, quod alii potius capiunt communiter de quovis tali, tum illa quæ, Forte & Psalmum Quadragesimum Primum.

ſeu de intelligenter agente in attenuatum iſtum, ſeu de Attenuato potius ipſo ſubjiciuntur; *In die mali eripiet illum Jehovah, Jehovah ſervabit illum, & vivificabit illum, beatificabitur in terra, & ne tradas illum in animam inimicorum ejus, Jehovah ſuſtentabit illum ſuper lecto languoris, omnem decubitum illius convertis in infirmitate illius.* Quod dubito admodum an ſolide probari poſſit.

Certius Pſalmum Sexageſimum & Octavum.

VII. Sed longe certior ſum de ſpectante huc directe *Pſalmo Sexageſimo & Octavo*, quem illuſtratum dedimus *EXERC. TEXT. XVIII. Parte III.* Et quo ita clare & late à Davide deſcriptus eſt Meſſias, non tantum à Gratia & Juſtitia ejus perpetua *verſ.* 6. 7. atque à Veteri in Iſraëlem Beneficentia *verſ.* 8—17. Gloriaque Cœleſti *verſ.* 18. ſed & à ſua glorioſa Aſcenſione cum fructibus & ſequelis ſuis *verſ.* 18. 19. *&c. aſcendiſti in altum, captivaſti captivitatem, accepiſti dona in homine, atque etiam refractariis, ad habitandum Jah Deus, &c.* ut & Paulus declaraverit illa huc pertinere *Eph.* IV. 8-10. διὸ λέγει, ἀναβὰς εἰς ὕψος, ἠχμαλώτευσεν αἰχμακωσίαν, καὶ ἔδωκε δόματα τοῖς ἀνθρώποις, τὸ δὲ ἀνέβη τί ἐστιν εἰ μὴ ὅτι καὶ κατέβη πρῶτον εἰς τά κατώτερα μέρη τῆς γῆς; ὁ καταβὰς αὐτός ἐστι καὶ ὁ ἀναβὰς ὑπεράνω πάντων τῶν οὐρανῶν, ἵνα πληρώσῃ τὰ πάντα, καὶ αὐτὸς ἔδωκε τοὺς μὲν ἀποστόλους, τοὺς δὲ προφήτας, *&c.* Nec poſſunt ad Meſſiæ deſcriptionem dari verba clariora iis quæ præter alia occurrunt *verſ.* 20. 21. *&c. benedictus Dominus, die die onerat nos, Deus hic ſalus noſtra, Selah, Deus hic Deus nobis ad ſalutes, & Jehovæ Domino ad mortem exitus, verum tamen Deus franget caput inimicorum ſuorum, verticem pili ambulantis in reatibus ſuis &c.* De illo autem Meſſia quando heic canit ante omnia David *verſ.* 2—5. *ſurget Deus, diſpergentur inimici ejus, & fugient oſores ejus à facie ejus, ſicut diſpellitur fumus diſpelles, ſicut liquefit cera à facie ignis, peribunt improbi à facie Dei; & juſti lætabuntur, exſultabunt ad faciem Dei, & gaudebunt in lætitia, cantate Deo, pſallite nomini ejus, exaltate equitanti in campeſtribus in Jah nomine ejus, & exultate ad faciem ejus &c.* non ignoro equidem, voces illas primas magnopere convenire cum iis quæ precative à Moſe proferebantur ad Dominum apud Arcæ Profectionem *Num.* X. 35. per קומה *ſurge*, & poſſe heic etiam Futurum יקום optа-

optative reddi *ſurgat*, quando nec prædictio hinc excludetur, ſed eadem cum deſiderio rei prædictæ jungetur. Enimverò, quamquam illic nullus ſit reſpectus, in voce *ſurgendi* ad Jehovam relata, ad Reſurrectionem ex morte (ſive literalis ſive etiam myſticus, qui ſatis commodus ſit,) ſed potius ad loci mutationem in deſerto una cum ſui compoſitione ad robur adverſus populi perdendos hoſtes exſerendum; id minime obſtat, quo minus heic de Reſurrectione ex ſepulchro & morte intelligatur illa, ubi de Deo Filio & Meſſia manifeſte agitur, eſtque Aſcenſio proprie dicta in cœlum, quæ illi deinde tribuitur. Quæ cum literaliter omnino de ipſo ſecundum Humanitatem ſit intelligenda; nulla datur ratio, cur apud *Surrectionem* ipſi tributam antecedenter prætermittamus ipſius ex Morte & Sepulchro Exitum per vitam receptam, & quidem propria ejus virtute, atque unice cogitemus, ſeu demonſtrationem potentiæ & juſtitiæ Divinæ contra hoſtes & pro populo, *coll. Pſal.* III. 8. xxxv. 2. *&c.* ſeu exaltationem ex depreſſiore ad altiorem ſtatum, *coll. Jeſ.* XXXIII. 10. *Mich.* VII. 8. *&c.* Cujus quidem Reſurrectionis ſequela foret, non modo Statio æterna, absque ſimili quiete Chriſti aut lapſu per mortem ullo; ſed & Surrectio omnis ulterior, ſeu exaltatio, & operatio, tam ad hoſtium perditionem quam ad populi ſui vivificationem. Secundum ea quæ heic ſequuntur; ab una parte, *diſpergentur inimici ejus &c.* & ab altera, *juſti lætabuntur &c.* quæque ad literam ſuum etiam implementum habuerunt apud Domini Reſurrectionem, tum in Sepulchri Cuſtodibus impiis, tum in Fœminis & Diſcipulis piis, uti antea vidimus in hiſtoria ipſa.

VIII. Quin etiam loquitur *Pſalmus Sexageſimus & Nonus*, tractatus à nobis *EXERC. TEXT. XXIV. Parte V.* clariſſime de Meſſia, ad quem cum iis quæ ad eum ſpectant & dicta ejus varia referuntur in Novo Teſt. *Joh.* II. 17. XV. 25. XIX. 28, 29. *Rom.* XI. 9. XV. 3. *Act.* I. 20. Is autem in eo non tantum *Precatur* liberationem ex paſſionibus graviſſimis, exaudiendus certiſſime à Patre ſecundum fervidiſſima vota ipſius; ſed & declarat *Fiduciam* ſuam ſolidam de Exauditione illa, adeoque & Reſuſcitatione ex morte oportuna, cum lætiſſimis ſequelis ſuis, inde à *verſ.* 30. *&c. Atque ego afflictus & dolens*,

Quin & Sexageſimum & Nonum,

lens, me Deus tua ſalus extollet, (etiam ex mortis & ſepulchri depreſſione) *laudabo nomen Dei in cantico, & magnificabo eum in confeſſione, & bona erit Jehovæ præ bove juvenco cornuto ungulam dividente, &c.* Qualis Dei Celebratio à Meſſia futura eum arguit Redivivum omnino, æque quam Fidelium hinc fluens Lætitia *verſ.* 33. *&c. manſueti videbunt, lætabuntur Deum quærentes, & vivet cor veſtrum &c.*

Utique præ aliis Pſalmum Centeſimum & Decimum.

IX. Dum nolumus heic urgere pro Reſurrectione ipſius Meſſiæ & Regni ejus Gloriam ampliſſimam repertam *Pſalmo LXXII.* quem expoſitum dedimus *EXERC. TEXT. XXII. Parte IV.* neque repetimus, quæ ad *Jeſ.* LV. 3. ſunt dicta de Benignitatibus Fidelibus Davidis quæ celebrantur *Pſalmo LXXXIX.* à nobis tractato *EXERC. TEXT. XI. Parte VI.* & perinde *Pſalmo CXXXII.* à nobis declarato *EXERC. TEXT. XII. Parte VI. &c.* venire decet ad *PSALMUM CENTESIMUM & DECIMUM*, quem explicuimus *EXERC. TEXT. XVIII. Parte II.* & qui etiam in Novo Teſt. adducitur tanquam ad Meſſiam omninò ſpectans, Filium Davidis ſimul & Dominum ejus, *Matt.* XXII. 43. 44. *Act.* II. 34. 35. I *Cor.* XV. 25. *Hebr.* V. 6. VII. 17. 21. Atque ille quidem heic deſcribitur, non modo ut glorioſiſſime ſeſſurus & regnaturus, ſed & aliquando Sacerdos æternus apud Patrem futurus, præ morientibus Sacerdotibus Leviticis, atque in clauſula *verſ.* 7. *de torrente bibiturus in via, propterea exaltaturus caput.* Ubi, miſſis aliis exegeſibus plurimis minus ſolidis, in *via* reperimus vitam Chriſti in his terris notam, in *torrente* mala quæ ipſi in ea obvenerunt plurima & graviſſima uſque ad mortem, in *bibitione de* eo eorundem paſſionem cum ſenſu lubentia ac depreſſione maxima, in futura propterea denique *capitis exaltatione*, tum felicem ex malis illis eluctationem, tum ſummæ gloriæ oppoſitam collationem, hujusque publicam & lætam oſtenſionem, ad quam nequit dubitari quin & vere pertineat ipſius ex morte Reſurrectio cum inſecuta Aſcenſione, tanquam in qua etiam ad literam caput ejus, antea in ſepulchrum depreſſum, fuit ab ipſo vere exaltatum.

Juxta Pſalmum Centeſimum

X. Unum etiamnum lubet addere *PSALMUM CENTESIMUM DECIMUM & OCTAVUM*, cujus *Verſus*

22.

22. & 23. (ut de aliis nunc nihil dicamus,) reperimus toties ad Messiam applicatos in Novo Test. ab ipso Domino & ab ejus Apostolis, *Matt.* XXI. 42. *Marc.* XII. 10. *Luc.* XX. 17. *Act.* IV. 11. *Eph.* II. 20. 1 *Petr.* II. 4. 7. Cujus loci alias a nobis non expositi illustrandæ in rem præsentem voces illæ; *lapis, quem reprobarunt ædificantes, factus est in Caput anguli, à Jehovah factum est hoc, mirabile illud in oculis nostris, hic dies quem fecit Jehovah, exsultabimus & lætabimur in eo, &c.* Nempe nomen *Lapidis* metaphoricum heic datur, non præcipue aut unice, si ullo forte modo & sensu leviori ac umbratico, *Davidi*, sed hujus Filio & Successori illustrissimo Messiæ. Licet enim & nomen *Lapidis* ad illum applicari queat, intuitu maxime firmitatis ipsius in statu suo & animo simul; licet ille queat dici *reprobatus*, tanquam inidoneus ad munus ipsi à Deo destinatum, à familia primum sua sed & dein à procerum multitudine adhærente Sauli, qui *ædificantium* nomen sustinere possunt; licet ille vere quoque spectari possit tanquam *caput anguli factus*, cum regnum ipsi destinatum in Judam & Israelem obtinuit, atque populum hunc omnem ad se recepit gubernandum & defendendum cum diuturna firmitate hujus; licet & hoc illi contigerit contra molimina humana à *Jehovah*, per supremam & potentissimam hujus manum, ad attendentium admirationem justam; licet tandem *dies*, quo hoc factum est, ut lætissimus merito celebraretur antiquitus; quantilla tamen sunt illa omnia ad exhauriendum vocum adductarum sensum? Ex adverso Christus est *Lapis*, omni modo firmissimus in se, robore infracto & animo, atque æque idoneus ad firmandam Ecclesiam quam confringendos hostes in ipsum incurrentes, *coll. Ies.* VIII. 14. XXVIII. 16. *Dan.* II. 34. 35. *Zach.* III. 9. *&c.* Christus idem ut talis est *reprobatus*, cum ignominiosissimo contemptu & odio lethali, mortem operato, à populi Israëlitici Proceribus Politicis & Ecclesiasticis, quibus ædificatio ejus erat commissa, *coll. Luc.* XIX. 14. *Ioh.* VII. 48. XIX. 6. 15. *Matt.* XXIII. 37. *&c.* Christus idem in *caput anguli* tamen *est factus*, tanquam præcipuum fundamentum, munimentum, & ornamentum, Ecclesiæ suæ, in quo tum anteriores & posteriores fidelium, tum & Judæi atque Gentiles unirentur arctissime,

Decimum & Octavum.

ſime, & conſiſterent ſimul validiſſime, *coll. Matt.* XVI. 18. 1 *Cor.* III. 11. *Eph.* II. 20. 21. *&c.* quod per Reſurrectionem cepit; quam etiam Petrus memoravit proxime ante citatum hoc vaticinium *Act.* IV. 10. 11. & de qua ut cogitemus merito facit idem Apoſtolus 1 *Petr.* II. 4. ipſum appellans *Lapidem vivum, ab hominibus quidem reprobatum*, παρὰ δὲ θεῷ ἐκλεκτὸν, ἔντιμον. Chriſtus idem Lapis talis ἀκρογωνιαῖος eſt factus à *Iehovah*, ipſum excitante & hoc omne porro curante ac operante, pro ſapientia, potentia, bonitate, & conſtantia ſua infinita, modo quam maxime *admirabili* apud homines, incredulos & credentes. Et hic Dies eſt ſummæ lætitiæ, qua diſpellatur quicquid mœroris eſt ex Domini hujus Reprobatione iniqua contractum à populo ipſius.

CAPUT NONUM.

Quo pro futura Chriſti Reſurrectione ex Jeſaiæ Vaticiniis diſputatur amplius.

Prædictionem Reſurrectionis Chriſti etiam reperire licet apud Jeſaiam, tum Cap. XXVIII. 16. & Cap. XLIX. 7. 8. 9.

CUm ex *Jeſaia* non minus quam ex Davide Paulus diſputaſſe ſit deprehenſus à nobis pro Domini noſtri Reſurrectione *Capite* VI. etiam ex iſthoc Vate magno & vere Euangelico nos diſputemus nunc ulterius, poſtquam de Pſalmis pluribus actum fuit modo. In quam rem non tangemus jam complura loca, quibus Propheta iſte de Meſſiæ Gloria, etiam poſt ejus Ignominiam ſecutura, per Divinam dationem æquiſſimam, agit cum neceſſaria incluſione Reſurrectionis ipſius. Uti talis judicari debet textus cum poſtremo Pſalmo magnopere conveniens *Jeſ.* XXVIII. 16. *Idcirco ſic dixit Dominus Jehovah, ecce ego fundans in Tſione Lapidem, Lapidem probationis, anguli pretii, fundamenti fundati, credens non feſtinabit.* Quem citans Petrus, cum relatione ad Chriſtum manifeſta, dixit 1 *Petr.* II. 6. διὸ καὶ περιέχει ἐν τῇ γραφῇ, ἰδοὺ τίθημι ἐν σιὼν λίθον ἀκρογωνιαῖον, ἐκλεκτὸν, ἔντιμον, καὶ ὁ πιστεύων ἐπ' αὐτῷ οὐ μὴ καταισχυνθῇ: addens etiam, ὑμῖν οὖν ἡ τιμὴ τοῖς πιστεύουσιν, ἀπειθοῦσι δὲ λίθον ὃν ἀπεδοκίμησαν οἱ οἰκοδομοῦντες,

οὗτος

οὗτος ἐγενήθη εἰς κεφαλὴν γωνίας καὶ λίθος προσκόμματος καὶ πέτρα σκανδάλου, *&c.* Nec non Paulus, jungeus etiam locum alterum ex *Jeſ.* VIII. 14. habet *Rom.* IX. 33. καθὼς γέγραπται, ἰδοὺ τίθημι ἐν σιὼν λίθον προσκόμματος καὶ πέτραν σκανδάλου, καὶ πᾶς ὁ πιστεύων ἐπ' αὐτῷ οὐ καταισχυνθήσεται. Uti talis omnino etiam eſt locus *Ieſ.* XLIX. 7.8.9. Vilitatem Meſſiæ apud homines cum Gloria illi à Dei tribuenda arctiſſime connectens; *Sic dicit Jehovah, Redemptor Iſraelis, Sanctus ejus, ad contemptum animæ, ad abominatum gentis, & ad ſervum dominantium, reges videbunt & ſurgent, principes & procumbent, propter Jehovam, quoniam fidelis, Sanctum Iſraelis, & elegit te, ſic dicit Jehovah, in tempore beneplaciti exaudivi te, & in die ſalutis adjuvi te, & ſervabo te & dabo te in fœdus populi, ad erigendam terram, ad hæreditare faciendum hæreditates deſolatas, ad dicendum vinctis, exite, iiſque qui in tenebris, prodite, &c.* Quæ etiam Mortis cum Vita nova permutationem futuram liquidiſſime arguunt.

II. Sed iſtis & ſimilibus nunc miſſis, unice lectorem duco ad *Jeſaiæ Caput LIII.* celebratiſſimum, cujus totius *Analyſin exegelicam* edidi olim *Anno MDCLXXXVII.* ante annos quadraginta. Illud agere certiſſime & unice de Meſſia, loquitur Res ipſa, juxta ejus citationem in Novo Teſt. obviam, *coll. Joh.* XII. 38. *Rom.* X. 16. *Matt.* VIII. 17. 1 *Petr.* II. 24. *Act.* VIII. 32.33. 1 *Petr.* II. 22. *Marc.* XV. 28. *Luc.* XXII. 37. *&c.* Ut in media luce claudant oculos, tam Judæi, quam Chriſtiani nominis homines, qui vel ex parte vel in totum vellent nos heic abducere à Meſſia, ſive ad Abrahamum, ſive ad Moſem, ſive ad Joſiam, ſive ad Jeremiam, ſive ad Populum Judaicum, ineptiſſime equidem, cum ille in textu à Perſona ſanctiſſima ſingulari manifeſtiſſime plusquam ſemel diſtinguatur. Uti & contra Judæos magnopere laudari heic meretur *Jonathan Uzielides*, quando de ſervo Dei Meſſia heic agi pluſquam ſemel agnoſcit, cum multa tamen variorum prædicatorum torſione; uti & *Gemara Sanhedrin Cap. XI.* in qua nomen חוורא / *Leproſi*, inter alia Meſſiæ datum, ex hoc repetitur.

Tum maxime Capite Quinquaſimo & Tertio.

III. In eo *Capite*, poſt *Prœmium*, lectum *verſ.* 1. *quis credidit auditui noſtro? & brachium Domini ſuper quem revelatum*

Cujus datur breviſſima Analyſis.

latum est? sequitur *Narratio Principalis*, spectans ad Messiæ primum *Exinanitionem* antecessuram *vers.* 2-10. dein *Exaltionem* consecuturam *vers.* 10. 12. Uti in Exinanitione tum reperimus, & *Humilem* ejus *Ortum*, & *Vitam Calamitosam*, propositam & varie declaratam, à Causa Impulsiva, à Fine & Fructu, à Causa Suprema dirigente, & à Mansuetudine ac Spontaneitate ipsius propria; & post ista, *Mortem* amaram *vers.* 8. & *Sepulturam*, destinatam à Judæis & procuratam à Deo *vers.* 9. 10. Atque tum in Exaltatione, *Bonum Messiæ* promissum triplex *vers.* 10. 11. cum hujus *Fructibus*, tum in Electis *vers.* 11. tum in Hostibus oppositis *vers.* 12.

Ejus Mors illic antecedenter reperta.

IV. Ut de *Morte & Sepultura* verbum præmittamus, qua Vita ejus Calamitosa erat finienda, hanc unam ante aliam heic prædictam deprehendere licet. *Mortem* quidem *vers.* 8. obscurius, cum morientis *Dignitate*. Sed clarius cum mortis *Violentia*, *& Ratione*. *Obscurius* scilicet illa significatur *vers.* 6. *ex angustia & judicio assumptus est, at ætatem ejus quis enarret*? quibus quo modo conveniant per omnia Græca illa *Act.* VIII. 33. ἐν τῇ ταπεινώσει αὐτοῦ ἡ κρίσις αὐτοῦ ἤρθη, τὴν δὲ γενεὰν αὐτοῦ τίς διηγήσεται; non est necessum ut heic ostendatur, præter institutum nostrum. Enimvero licet non desint complures, qui in istis jam reperiant Christi Exaltationem, resurgentis scilicet & ascendentis; ego tamen illorum sequor partes potius, qui ad probrum ejus patientis & descendentis eadem referunt. Adeo ut עצר, *angustia*, designet optimè angorem tum animi tum corporis omnem, & משפט, *judicium*, judicialem processum, tum Patris irati, tum tribunalium humanorum, unde angustia ejus fluxit. Et ut consequenter *ex* iis לקח, *assumptus* est, dicat ipsam Mortem, in qua Anima ejus à corpore ita fuit separata, ut ad Deum & lætam ejus fritionem sit simul translata, *coll. Psal.* LXXIII. 24. *Jer.* XV. 15. *&c.* Et quod ad Interrogationem subjectam attinet, *at ætatem eius quis enarret*? hanc non video melius exponi, quam de Æterna ipsius ac Independenti plane Vita, quam Generatione hyperphysica acceptam à Patre, in ipsa morte non deposuit, utpote Vita ipse & Vitæ omnis fons verus, secundum summam personæ ejus dignitatem, quam & per alias exegeses varias heic tamen deprehendere quoque licet. Quasi diceretur,

tur, per Mortem ex angustia & judicio ereptus est ille, qui Vivit æternum absolutissime immortalis & incorruptibilis, *coll. Act.* III. 15. τ̀ δὲ ἀρχηγὸν τ̃ ζωῆς ἀπεκτείνατε *&c. Clarius* mox eadem Mors Messiæ exponitur *vers.* 8. *excisus enim est de terra viventium, ob defectionem populi mei plaga ei*, pro quibus Græce est *Act.* VIII. 33. ὅτι αἴρεται ἀπὸ τ̃ γῆς ἡ ζωὴ αὐτοῦ, manente eodem sensu generali. Nempe *terra viventium*, vel *vitæ*, notat inferiorem hanc mundi partem quæ à viventibus incolitur, vel si placet viventium societatem ipsam, in oppositione, sive ad cœlum & infernum damnatorum, sive ad *terram oblivionis*, *umbræ mortis & obscuritatis*, *foveam*, *sepulchrum*, *infernum*, *&c.* Et de hac *excidi* designat mortem vi illatam, instar arborum præcisarum, huic Messiæ antea quoque heic considerato ut surculo & radici surgenti ex terra arida. *vers.* 2. *coll. Luc.* XXIII. 31. Ad quam eandem Excisionem violentam cum ejus ratione declarandam nos cum plurimis Interpretibus simplicissime referimus illa multum vexata verba, quibus hic versus clauditur, מִפֶּשַׁע עַמִּי נֶגַע לָמוֹ / *ob defectionem populi mei plaga illi.* Ita ut לָמוֹ, heic non sit vertendum pluraliter *illis*, quod tum varie intelligitur magis vel minus incommode, sed singulariter *illi*, nempe Messiæ exciso de quo sermo omnis est antecedens & consequens; prout לָמוֹ etiam alibi, sive per epenthesin sive per enallagem, positum est pro לוֹ / *coll. Gen.* IX. 26. 27. *Job.* XX. 23. XXII. 2. XXVII. 23. *Psal.* XI. 7. *Jes.* XLIV. 15. *&c.* observantibus illud Christianis Doctissimis, post *Kimchium* ex Judæis ipsis. Ut consequenter נגע *plaga*, dicat, secundum primum vocis sensum, percussionem gravem & lethalem, ad excisionem necessariam, factam quidem à populo impio, sed & simul à Deo ut judice supremo rem istam omnem ordinante & dirigente sapientissimo & sanctissimo modo. Qui nempe sic voluit satisfieri Justitiæ suæ pro peccatis electorum suorum, secundum illud quod hæc plaga ejus futura dicitur, *ob mei*, seu fidelium, seu Vatis, seu Dei per eum loquentis, *populi*, non corporalis sed spiritualis, seu Ecclesiæ veræ ex Gentibus æque quam Judæis olim vocandæ, *defectionem*, non unam sed omnem, originalem & actualem, quæ non aliter ipsis remitti poterat, *coll. vers.* 4. 5. 7. 10. *&c.*

Juxta Sepulturam proxime insecutam.

V. Atque istius Excisionis ac Plagæ consequens foret Sepultura, quæ proponitur non tantum, sed & ratione bimembri illustratur magis *vers.* 9. 10. *Et dederunt*, hæc est propositio, *cum impiis sepulchrum ejus*, *& cum divite monumentum ejus*, vel eum *in morte ejus*. Ubi nulla est ratio, cur post mortem antea clarissime significatam, *ejus*, seu Messiæ descripti, *sepulchrum*, seu cadaveris receptaculum, improprie intelligamus, quod illi etiam ad asserendam mortis certitudinem erat tribuendum. Et tribuitur heic duplex; unum ignobile, *cum impiis*, seu flagitiosis & humano judicio hinc extinctis hominibus in aliqua horum scrobe, in quod ille non quidem erat detrudendus actu, sed quod illi erat *dandum*, ab hostibus trucidantibus, tum destinatione, tum & paratione qualicunque; alterum vero splendidum prorsus, quod & hinc præstantius *monumenti*, seu *excelsorum*, במה / nomen meretur forte, quodque curaret illi singularis providentia Dei per Josephum Arimthæensem Senatorem *Divitem*, qui corpus Jesu à Pilato petiit & obtinuit & in monumento suo novo diligenter curavit, quo ipso sepultura ejus actualis cum impiis fuit impedita. Quo pacto omnium facillime solvitur nodus, qui ex eventus collatione, variis de his verbis conjecturiis aliis, aptioribus & ineptioribus, occasionem dedit. Sed qui sic solutus commodissime, ostendit simul nexum optimum cum sequenti ratione bimembri; *Quoniam non fecit injuriam*, *neque dolus in ore ejus*, *sed Jehovah volens conterere eum infirmitatem immisit*. In prioribus est manifesta assertio Innocentiæ sanctissimæ Messiæ, qui *injuriam*, impiis & facinorosis specialem, vel & ullam minimam quoque in Deum aut proximum, *non fecerat*, actualem, imo & ab omni linguæ transgressione alienus fuerat, *in ejus ore dolo* non reperto ullo. In posterioribus autem est designatio manus superioris in Christi passione agnoscendæ prorsus; *sed Jehovah*, ipse supremus & justissimus, non obstante ipsius Innocentia, *eum*, Messiam mortuum & sepeliendum, *conterere*, plaga & morte illata, *voluit*, ob populi cujus erat Sponsor defectionem scilicet, atque hinc *infirmitatem immisit* ei omnem, quam subiit, *coll. vers.* 5. 6. 7. *&c.* Dum præter connexionem & phrasin & scopum alii heic cogitant de Infirmitate à Jeho-

hovah immissa volenti enervare Messiam Satanæ. Quoniam vero ita res se habitura erat in Messia, hinc Sepulchrum ejus quidem dandum à populo impio cum facinorosis, sed & simul curaturus Deus ne tam ignobiliter post mortem tractaretur, sed ut potius dignissime haberetur.

VI. Non pergit Vates ad tradendam Messiæ Exaltationem, nisi cum repetita & in summam contracta *Mortis* ejus *piacularis* mentione *vers.* 10. *Cum posueris delictum animam ejus*, si non, *cum posuerit delictum anima ejus.* Ubi in *ejus anima*, intelligere potes Messiæ Personam, vel & Vitam, vel & partem ejus Spiritualem, quatenus hæc tum à corpore in morte erat separanda, tum & antecedenter gravissime affligenda per vere infernales dolores & angores. Omni utique modo isto in *delictum* אשם, seu victimam pro delicto expiatoriam, anima illa erat *ponenda*, secundum sed & supra Typos omnes Legales, qui præcesserant dudum & ad usque implementi sui tempus durare debebant, *coll. vers.* 5. *Psal.* XL. 7. *&c.* Quæ quidem positio per verbum תשים in tertia persona Fœminina potuit tribui ipsi Animæ Messiæ in Nominativo, subintellecto fere pronomine reciproco *se*, ut ipse simul tanquam Sacerdos & Victima spectetur; sed quæ non minus recte per Verbum idem תשים in secunda persona Masculina tribuitur compellato sic Jehovæ, volenti conterere & infirmitatem immittenti, tanquam Judici supremo, *coll.* 2 *Cor.* V. 21. *eum qui non novit peccatum fecit pro nobis peccatum, ut nos efficeremur justitia Dei in ipso, &c.* Et hoc quidem non forte sed necessario præcessurum esse, ante ejus ingressum in gloriam suam, docet Conjunctio אם/ cujus non unam esse significationem conditionalem *si*, sed & alias, *quia* & *cum*, undique constat. Et sunt argumenta, pro vera Christi Morte Satisfactoria pro nobis & peccatis nostris, tam multa & valida in omnibus modo ex hoc Euangelico Jesaiæ Capite adductis, ut stupenda sit cæcitas tam *Judæorum* quam *Socinianorum*, istam nondum agnoscentium sed impugnantium.

Mortis piacularis Repetita illic descriptio.

VII. Nunc intellige demum *Bona* Messiæ promissa, quæ potissimum in hac tractatione nostra spectamus, *vers.* 10. *Primum* ex tribus est; *Semen videbit*, positive omnino, & non potentialiter, *semen vidisset* forte. Et hoc de eodem Mes-

Post quam Messias Semen Visurus.

Messia morituro & sepeliendo, atque in victimam piacularem ponendo, prorsus intelligendum est, ut res inter se cohæreant. Cui quando tribuitur nunc *Semen*, indubie notatur posteritas, non singularis sed numerosa, quam acquisiturus erat ipse; non utique corporalis, sed spiritualis per regnerationis gratiam, quam constituunt ejus Subjecti, per ejus æque quam Patris & Spiritus operationem Divinam, Propheticam, Sacerdotalem, & Regiam, *coll. Psal.* CX. 3. *Jes.* VIII. 18. IX. 5. 1 *Joh.* II. 28. 29. *&c.* Emphasis verò est heic longe maxima in ejus Seminis *Visione*, utpote quæ egregie exprimit; illius fruitionem certam, cum habeamus illa quæ videmus coram, *coll. Job* VII. 7. *Eccl.* I. 16. *&c.* tum propriam fruentis vitam, absque qua neutiquam videret Semen idem, *coll. Gen.* XLVIII. 11. *Psal.* CXXVIII. 6. *&c.* porro delectationem illius in illa seminis fruitione, *coll. Psal.* CXI. 8. XVI. 3. *&c.* & tandem fruentis curam jugem de Semine suo, *coll. Psal.* XXXIII. 13. *Jes.* XL. 11. *&c.* Ita autem quando Messiæ tribuitur *Seminis Visio*, & quidem post & per Excisionem suam, quæ alias ab Arboribus excisis omnem spem Seminis longissime arcet, efficacissime Vita illi Restituenda declaratur, *coll. Job.* XII. 24.

Et Dies prolongaturus.

VIII. *Alterum* Bonum Messiæ connexum est istud; *Dies prolongabit*. De quo hoc dicitur? An de Messiæ Semine? quod foret μακρόβιον, *longævum*, *diuturnum*, & sic *prorogaret*, aut *prolongaret dies*, aut *dies longos viveret*, secundum interpretationes LXX. *Vulgati*, & Recentiorum multorum? Non puto; si vel transitive de Messia hoc putetur dici, quod *dies* seminis sui *prolongaturus* foret, quando non de Semine ejus, sed de ipso heic directe agitur, cui & sequentia prædicata omnia sunt tribuenda. Ergo de Messia ipso hoc intellige dictum, quod *dies*, vitæ ipsi post excisionem reddendæ, sit *prolongaturus*, non ultra terminum aliquem à Deo constitutum equidem, sed post mortem suam, & communem omnium terminum, & mundi totius durationem, h. e. vitam æternam & immortalem prorsus accepturus, *longitudinem dierum in seculum & æternum Psal.* XXI. 5. *vivens in secula seculorum Apoc.* I. 18. *&c.* ut sic Semen successive per secula omnia obtineret, cum quo beatam æternitatem communicaret. Unde iterum cla-

clarissime elucescit, quod post mortem certissime & citissimè vitam esset recepturus.

IX. Quin & tertium hoc additur; *Et per ejus manum Jehovæ beneplacitum prosperabitur.* Iterum sunt hæc manifeste referenda ad ipsum Messiam, qui Semen videret, & Dies prolongaret; non autem ad hujus Semen, licet & hoc voluntatem Dei vere operaretur, & labor hujus in Domino non foret frustra. Ejus autem Messiæ *manus* nos ducit ad ipsum, non patientem, sed potentissime operantem in vita nova ipsi concessa; id quod *Jehovah* ipsi commisit exsequendum ad electorum salutem & hostium perditionem, quodque sub nomine *beneplaciti* ipsius heic venit, uti illud summo jure meretur, tum propter summam Dei & prorsus independentem libertatem, tum & propter ejus singularem benignitatem in eo elucescentem. Et dicit porro hujus beneplaciti *prosper successus* per ejus manum; ab una parte Messiæ aptitudinem summam, actuositatem promptissimam & constantissimam, atque hinc sufficientiam perfectissimam; sed ab altera parte eventum prosperrimum, certissime consecuturum, & hinc cum fiducia immota exspectandum. Nec poterat aliter fieri ad satisfactionem ab ipso præstitam plenissime, in anima posita ad peccati expiationem, quæ heic per אם / *si*, vel *cum*, præmissa fuit. Et ad quam diligenter attendendam rursus ducimur per annexum illud; *ob laborem animæ suæ videbit, & satiabitur.* Quod ita referri potest ad omnia tria quæ præcesserunt, ut tamen immediatum nexum habeat cum prosperatione beneplaciti Jehovæ per ejus manum. Ergo ista, & hoc postremum maxime, *visurus* erat Messias, h. e. fruiturus cum singulari attentione & voluptate atque acquiescentia læta; ad quam magis etiam ducit *satiatio* addita, q. d. videbit ad satietatem, vel videbit ut satietur. Quod futurum *ob laborem animæ suæ.* In quo intellige laborem omnem molestissimum, quem tam in anima quam in corpore suo sustinuerat, & qui conferri posset cum eo qui in parturientibus locum habere maxime solet gravissimus & studiosissimus, sicuti & seminis videndi heic antea facta fuit mentio. Qui non tantum heic spectari debet ut antecedens, sed & simul ut omninò meritorius remunerationis hujus lætæ; non tantum ex Pater-

Et Iehovæ Beneplacitum prospere exsecuturus.

no pacto, ſed & ex intrinſeca laboris iſtius dignitate, *coll. verſ.* 12. *& Jeſ.* XLIX. 4. *Phil.* II. 9. *Hebr.* XII. 2. *&c.* Illa autem cum non poſſent locum habere, ſive quoad rem, ſive quoad ejus perceptionem lætam, niſi in Redivivo, hinc rurſus Vitæ poſt mortem Reſtitutio futura potentiſſime heic nobis ſignificatur.

Fructus hinc ſecuturi deſideratiſſimi.

X. Addamus etiam verbum de hujus rei omnis *Fructibus*, inde fluxuris in Piis & Impiis. Ad *Pios* ſpectat illud *verſ.* 11. *In ſcientia ſui juſtificabit Juſtus Servus meus multos, quia portabit ille iniquitates illorum.* En expreſſiſſime Meſſiam deſignatum, per nomen; tum *Juſti*, *coll. Jer.* XXIII. 5. *Zach.* IX. 9. *Act.* VII. 52. I *Pet.* III. 18. I *Joh.* II. I. *&c.* quod in pleniſſimo ſenſu, ob communem omnium aliorum hominum corruptionem, ille unus meretur plus quam una ratione; tum *mei*, ſeu Jehovæ Patris, *Servi*, *coll. Jeſ.* XLII. I. XLIX. 5-7. LII. 15. *Zach.* III. 8. *&c.* quando ille, omnium cum Patre Dominus, ſe ad hujus arbitrium ſanctiſſimum dedit in ſervitutem voluntariam ipſius, ad Eccleſiæ ſuæ ſalutem, hinc & factus ſervus dominantium, fidelium, infidelium, pœnæ, Legis, &c. per quæ & ſingulariter Patri placebat, & in exſequendo beneplacito etiam in gloria erat adhibendus. Unde & illi, tanquam Juſto Servo Dei tribuitur, *multorum*, non omnium abſolute hominum, ſed electorum qui comparate pauci ſed in ſe multi, *coll. Matt.* XX. 28. XXVI. 28. *&c. Juſtificatio*, h. e. abſolutio à morte cum oppoſitæ vitæ adjudicatione heic & poſthac futura ab ipſo; & quidem *in ſui ſcientia*, non jam ſubjectiva adeo quam objectiva, ſeu fide in ipſum vera, quam & ipſe operaretur in illis tanquam inſtrumentum apprehendendæ juſtitiæ ſuæ. De qua heic cogitare etiam cogimur per *iniquitatum illorum portationem* ipſi denuo tributam, *coll. verſ.* 4-6. *&c.* quæ cur ad Interceſſionem potius quam ad Oblationem ejus Sacerdotalem heic referatur, nulla ſane eſt ratio ſolida; dum vere Satisfactio ipſius eſt, ad quam Fides noſtra ita ſpectat, ut fundamentum ſit Juſtificationis hanc conſequentis. Reliqua quæ ſequuntur *verſ.* 12. ad *Impios* referimus; *Propterea impertiar ei multos, & robuſtos diſtribuet ſpolium, pro eo quod in mortem effudit animam ſuam, & cum defectoribus numeratus eſt, & ipſe peccatum*

mul-

multorum tulit, & pro defectoribus intercessit. In quibus *multos*, numero, & *robustos*, potentia, intelligimus hostes Christi, Angelos malos & Homines mundanos. Quos Jehovah *impertiturus* erat Messiæ, tanquam subigendos à se, *coll. Psal.* II. 9. CX. 1. 2. 5. 6. *&c.* ita ut ipse eos etiam tanquam *spolium distribueret* rursus inter suos, *coll. Luc.* X. 19. *Marc.* XVI. 17. *Rom.* XVI. 20. 1 *Joh.* V. 4. 5. *&c.* Atque id futurum *propterea*, quod præcesserat, etiam de Iniquitatum Portatione; imo *pro eo quod* in voluntariam mortem se dedisset, sic numeratus immerito inter defectores pessimos, dum suorum peccata sic tulit, atque per mansuetudinem singularem pro defectoribus gravissimis simul intercessit. Quales equidem Fructus, tum in Piis, tum in Impiis, nemo exspectet ab eo, qui in morte maneret ab hac devictus, sed omnes referant necessario ad ipsum Redivivum.

XI. Sic dedimus summam brevissimam eorum, quæ olim satis late tradidimus, cum sententiis aliis diversissimis, & præcipuis argumentis, tam versionum quam expositionum realium plurimarum; & quæ si desiderentur illic videri poterunt. Dum id impræsentiarum modo egimus, ut ostenderemus quam clare & copiose in hoc Capite Euangelico tradatur, post Messiæ Mortem vere Expiatoriam pro Peccatis nostris, ejusdem Resuscitatio læta, non metaphorica sed proprie dicta, nec communis illa cum aliis hominibus die novissimo futura demum, sed singularis prorsus, & celerrima, ad quam effectus per orbem omnem potentissimi sequerentur, hinc in Pios & in Impios omnino diversissimi, ex quibus Vita ei restituta constaret palam. Resurrectio Christi in iis manifeste comprehensa.

CAPUT DECIMUM.

Quo in eandem Christi Resurrectionem adferuntur Ezechielis & Danielis Vaticinia illustria.

Dicendum heic omnino etiam videtur nobis de iis quæ in rem nostram reperimus, apud *Ezechielem* quidem latius *Capi-* Transitus ad Ezechielem & Danie-

lem, eandem Christi Resurrectionem describentes.

Capite XVII. sed & apud *Danielem Capite II.* magnifice satis dicta, sub metaphora una & alia, diversa quidem inter se sed in eundem scopum tendente manifestissime. Ut ex istis collatis cum prioribus appareat, doctrinam de Messiæ Resurrectione ex Morte fuisse valde inculcatam, non tantum circa principia Regni Israëlitici, sub & à Davide ipso, nec tantum in ejus progressu ulteriore, quando vixisse constat Jesaiam, sed & in ejusdem Regni illius Perditione Babelica, ad quæ tempora hos Vates duos pertinere nemo ignorat ex ipsis illorum Vaticiniis.

Ezechielis in Capite XVII. Ænigma Parabolicum de Aquila, in Libanum veniente, &c.

II. Ipsum illud Ezechielis *Caput XVII.* habet ab initio hoc *Proœmium* Divini ad ipsum verbi *vers.* 2. *Fili hominis, ænigma dic ænigmatice, & parabolam dic parabolice, ad domum Israel.* Quo ipso significatur, Verbum Dei secuturum, quod ad *Israëlem* spectaret æque quam proferendum erat, minime ad literam esse capiendum, sed ita fore seu metaphoricum seu allegoricum, ut non nisi mystice esset spectandum attente, & intelligendum certo; hinc & Nomine conjuncto cum Verbo radicali, & adhibita duplici phrasi, nisi hæc forte ad distinctas partes sermonis sit referenda distincte cum respectu ad corporalia & spiritualia Israelis fata. Quam omnem ejus vim vix expresserunt LXX. & *Vulgatus*, substituentes, διήγησαι διήγημα, καὶ εἰπὸν παραβολὴν, *propone ænigma & narra parabolam.* Ænigma Parabolicum incipit ab *Aquila*, ave potentissima & rapacissima; non qualicunque, sed *magna*, præ aliis suæ æque quam alîus cujuslibet speciei, *magna* nominatim *alis*, *longa penna*, in iis alis, *plena* etiam *pluma*, & simul *variegata*; quæ adeo tam robore magno quam specie egregia & ornatu multum excelleret. Et videtur per repetitas literas præpositas הנשר הגדול / agi heic de tali Ave, non aliqua indefinite, sed potius designari singularis una & nota satis determinate. De isthac Aquila narrantur multa notabilia prorsus. Primum est, quod *ad Libanum*, montem notissimum ad septentrionem terræ Israëliticæ in quam adjacentem per hunc dabatur ingressus, *venerit*, aliunde ex loco suo volans illuc. Alterum, quod *Cedri*, arboris illic firmiter alte eleganter ac copiose nascentis, & quidem singularis alicujus & eximiæ, הארז / *summitatem*, præcipuam, *abstulerit*, inde secum. Tertium, quod

ejus,

ejus, cedri impetitæ, *ramusculorum*, teneriorum, *caput*, supremum, tantum non omne simul, *avulserit*, adhibita vi rostri & unguium non minus quam alarum. Quartum, quod & consequenter *illud*, caput idem, *ramusculorum*, avulsum, *ad terram*, non *Canaan* sensu proprio, sed *mercatoris* appellativo, quæ talis esset præ Libano & locis aliis, *adduxerit*, secum, *illud in negotiatorum*, potius quam *aromatariorum*, *urbe ponens*, ut illic maneret. Quintum, quod *& de terræ*, seu Libani seu huic adjacentis, *Semine*, illic enato & exiguo in comparatione cum Cedro, simul *sumpserit*, ad se, *illudque*, assumptum, *in seminis agro*, ad semen recipiendum parato & ferendum apto præ aliis & nativo solo, *dederit*, satione sua, ita illud *sumens super*, seu apud & juxta, *aquas multas*, incrementum facilius dare seminibus & plantis solitas, ut & *poneret*, terræ commissum isti, *circumspectissime* prorsus, & cum cura multa. Unde factum est, ut feliciter illud semen *germinaret*, *fieretque in vitem luxuriantem*, attamen *statura humilem*, *ut ad eam*, aquilam magnam plantantem, *propaginibus suis*, germinatione emissis, *prospiceret*, *essentque sub ea*, aquila firmante & protegente, *ejus*, vitis plantatæ & germinantis, *radices* inferius per terram diffusæ. Quo pacto semen illud *factum est in Vitem*, *& ramos fecit*, *& ornamenta emisit*, per quæ sic fieret Vitis hæc satis spectabilis.

III. Ænigma Parabolicum continuatur in *Aquila*, non jam illa priori, sed altera quadam, נשר אחר / sine *He* designativo, quæ perinde tamen ut prior foret *magna*, imo *magna alis*, *& multa pluma*; quæ simpliciter dicitur *fuisse*, indubie in propinquo conspectu Vitis illius. Unde contigit, ut *ecce*, rem miram! *Vitis hæc*, antea descripta, *ad eam*, aquilam alteram, *suas radices*, inferiores, *applicaret*, *& ad eam suos ramos*, superiores, *emitteret*, *ut se de plantationis suæ areolis irrigaret*, adeoque incrementum & decus daret sibi & illa majus. Quod mirum equidem & indecens valde, cum *ipsa in agro bono ad aquas multas plantata esset*, *ad faciendum frondem*, *& ad ferendum fructum*, *ut in vitem magnificam fieret*, vel & *facta esset* modo. Unde Malum Viti huic denunciari suo nomine vult Deus per Prophetam, interrogative, *an prosperabitur*,

Et simul Alterum de Aquila altera, cum Vite ad hanc conversa &c.

bitur, amplius vel magis, Vitis illa tam ingrate & imprudenter agens? *annon ejus radices*, ulteriores, *evellet*, aquila illa prior male adeo habita, *ejusque fructum ſuccidet*, *ut areſcat*, imo ut *ejus germinis frondes omnes exareſcant?* quæ tamen etiam ut poſitive dicta queunt reddi, manente ſenſu eodem; *& non in brachio magno aut in populo multo*, ſeu exercitu magno, quo nempe opus minime erit, *ad eam à radicibus ſuis tollendam*, ſeu plene ſatis perdendam. Quin & repetitis interrogationibus; *Et ecce*, Vitis illa tam bene, *plantata an proſperabitur*? *annon dum ventus orientalis eam tanget*, *exſiccando exſiccabitur? & in ſui germinis areolis exareſcet?* quæ tamen poſtrema etiam poſitive legi in eundem ſenſum omnino poſſunt.

Idem à Deo per Vatem declaratum.

IV. Poſt excitatam attentionem per ænigmatico-parabolicum dicendi genus iſtud, ad horum ſignificationem addendam tranſit & tranſiri vult Deus apud compellandam *domum rebellionis*, ſeu jam gentem ſeu familiam rebellem, in regem benefacientem æque quam in Deum. Ubi poſt Interrogationem illam, *annon noſtis quid hæc ſint*, aut *notent?* narrantur primum hinc & inde facta; *Ecce*, attendite ergo, *Babelis Rex*, ſummo prorſus jure per Aquilam Magnam priorem deſignatus, *Jeroſolymam*, in Libano apte repræſentatam, *venit*, cum exercitu ſuo, hoſtiliter, *ejusque Regem & ejus Principes*, in Cedri Libanicæ Summitate & Ramuſculorum ejus Capite ſimul exhibitos, *abſtulit*, de loco illo ſuo, *eosque ad ſe in Babel adduxit*. Quin & idem ille Babelis Rex, *de Regni Semine*, ſeu unum de gente & Regia in ea familia hactenus depreſſum, *aſſumpſit*, benigne ſatis ad ſe, *& cum eo fœdus cecidit*, ſeu ſolenniter iniit in ipſius bonum, *illud* ſimul *in adjurationem* cum exſecratione ſui, in caſu fœdifragii, *adducens*, *coll. Deut.* XXIX. 12. 14. *&c. & terræ Potentes*, inſtar *quercuum* vel *arietum*, & hinc forte denominatos metaphorice, *abſtulit*, ad ſe eos transferens, ſeu ut fidei datæ obſides, ſeu ut metuendos alias ſi cum Semine illo adverſus Regem Babelis conſpirarent aliquando; utique *ut regnum* ſeminis hujus *humile eſſet*, *nec ſe extolleret*, *ſed fœdus ſuum ſervaret ad ſuam ſtationem*. Hoc autem dum factum à parte Regis Babelici, ab altera Rex alter humilis terræ Iiſraëliticæ ab ipſo conſtitutus per fœdus firmatum, *contra ipſum rebellavit*, *ſuos nuncios in Ægy-*

Ægyptum mittendo, cujus Rex per Aquilam alteram deſignabatur, *ut equos & populum multum ipſi daret*, in auxilium ſufficiens adverſus Babelis Regem & ad hujus jugum excutiendum; quod reſpondet iis quæ ſunt parabolice narrata de Vite ſuas radices applicante & ſuos ramos emittente ad Aquilam alteram. Ad quæ narrata ſequitur Denunciatio graviſſimi Judicii Divini ob factum illud prorſus deteſtabile, quod variis phraſibus ita exprimitur, ut & Juramento iterato firmetur; *Num proſperabitur?* ille ita adverſus Babelis Regem agens Rex Iſraëliticus, vel porro, vel magis, vel & ullatenus; *an evadet faciens iſta?* ut effugiat judicium meum iramque Babelici Regis, & conſiſtat; *& an fœdus violabit, & evadet? Vivo ego, dicit Dominus Jehovah*, (heic poſt interrogationes valide negantes eſt prius *Juramentum* Dei, totiens ſolitum non tantum in gratia ſed & in ira irrevocabili, *coll. Pſal.* xcv. 11. *&c.*) *ſi non in Regis, ipſum Regem conſtituentis, cujus*, ſeu cui præſtitam, *adjurationem ſprevit, & cujus fœdus violavit, loco*, ſeu Regni ſede, *cum eo*, ſeu *apud eum*, adeoque *in Babelis medio, morietur! Neque Pharaoh*, Ægypti Rex ſic communiter dictus & à Semine terræ advocatus, *in exercitu magno, & in cœtu multo*, quem ſecum iſte adducet, *cum eo*, Semine advocante, *faciet*, quidquam cum exſpectato fructu, *in pugna*, ſeu *bello, in aggere profundendo, in propugnaculo extruendo, ad animas multas excidendum*, quæ ad unam vel alteram vel utramque partem belligerantem referri poſſunt. *Nam ſprevit adjurationem*, Semen illud Terræ, *ad violandum fœdus, & ecce manum ſuam dederat*, in amicam fœderis ſocietatem; *faciensque hæc omnia non evadet.* Quin & repetit Juramentum prius ſuum Deus; *Propterea ſic dicit Dominus Jehovah, vivo ego, ſi non adjurationem meam*, in meo nomine, *quam ſprevit, & fœdus meum*, me teſte & vindice initum, *quod violavit, in ejus caput etiam dedero!* ut pœnam ejus juſtam & gravem ſentiat cum perditione. Imo, *ſuper eum*, tam male agentem, *meum*, ſeu à me potenter ordinatum & adhibitum, *rete expandam*, ut evadere nequeat hoſtium ſuorum manum, *& in mea ſagæna comprehendetur* hinc certo, *eumque in Babel duci faciam*, terram hoſtilem victoris male habiti, *& cum eo illic judicium inibo de prævaricatione qua in me prævaricatus eſt*, adjura-

jurationis & fœderis violatione dicta. *Ejusque profugi omnes, in suis alis omnibus, cadent in gladio*, hostili, victi & oppressi; *& residui in ventum omnem dispandentur*, misere disjecti fuga vel deportatione; *& quod ego Jehovah locutus sim*, ista cuncta, *scietis*, ita per eventum, uti nunc antecedenter illud agnoscere vestri est officii. Quæ plane conveniunt iis, quæ de Vite perdenda præcesserunt in parabola. Et quæ illustrari magnopere ac firmari queunt ex historia, non tam Jojakimi, & Jojachini seu Jechoniæ, quæ forte ante Ezechielis hoc vaticinium præcessit, quam Zedekiæ seu Mattaniæ, quæ proxime secuta fuit, uti illa legitur 2 *Reg.* XXIV. *&* XXV. *coll.* 2 *Chron.* XXXVI. *Jer.* LII. *&c.* Dum in præsens tantum illud Vaticinium Parabolicum heic spectamus ut Occasionem alterius magis spiritualis, quod sequitur immediate heic *vers.* 22–24.

Analysis reliquæ Partis Capitis hujus Promissivæ.

V. Uti igitur solet Deus, ad fidem & spem populi sui fovendam, desideriumque ad digniora objecta augendum, post gravissima Judicia Externa subjicere Promissa amplissima Spiritualia, ita & heic agit. Quando. I. *Promissum* tale *proponit*. 1. De *Cedri* altissimæ *Parte* aliqua notabili. 2. Ejusque *Tractatione* Divina. 3. Et hujus *Successu* læto. II. Addens etiam *Promissi* ejus. 1. Tum *Fructum* dignum. 2. Tum *Certitudinem* infallibilem prorsus.

Quæ spectat ad tenerum ramusculum de Summitate Cedri altæ.

VI. Sic scilicet sonant verba Promissi Dominici *vers.* 22. 23. *Et sumam ego de summitate Cedri altæ, & dabo de capite ramusculorum ejus tenerum, decerpam & plantabo ego super monte excelso & elevato, in monte sublimi Israëlis plantabo illum, & proferet ramum, & faciet fructum, eritque in Cedrum illustrem, & habitabunt sub ea omnis avis omnis alæ, in umbra ramorum ejus habitabunt.* Ut res, de qua heic cogitare oportet, sit, tum *Cedrus alta*, tum ejus *summitas*, tum de *ramusculorum ejus capite tener* unus aliquis. Ad *Cedri Sublimis*, הארז הרמה / cum duplici *He*, quæ & ad *Aquilam* addebatur ante, nomen notandum venit, quod talis aliqua heic designetur non una communiter, sed excellens illa, & de qua in parabola priori actum fuit *vers.* 3. In qua designatione ducimur sic literaliter prorsus, ad Arboris istius in Oriente & Libano notissimæ, tum Lignum solidissimum, *coll.* 2 *Sam.* VIII. 2. 7.

1 *Reg*. v. 6. *&c.* tum Frondem gratissimam aspectui tactui & olfactui, *coll. Ezech*. xxxi. 3. *Hos*. xiv. 7. *&c.* tum Radicem firmissimam, tum præcipue Altitudinem summam, *coll.* 2 *Reg*. xix. 23. *Ham.* 11. 9. *&c.* à qua & illa heic ut *sublimis*, seu *alta*, quam maxime commendatur, potius quam à sublimitate loci nativitatis suæ qui sit Libanus. Sed metaphorice, vel ad Populum Jisraëliticum aut Judaicum totum, *coll. Num*. xxiv. 6. *&c.* vel ad Tribum Judæ in illo præcipuam, *coll. Gen*. xlix. 8. *&c.* vel ad Davidis in hac Familiam præ aliis conspicuam & Regiam, *coll. Jes*. xi. 1. *&c.* Uti *Cedri* notionem illa Gens Tribus & Familia optime sustinet; per suam præ aliis Felicitatem constantem Divina virtute, *coll. Num*. xxiii. 21. 22. xxiv. 8. *&c.* per suam Pulchritudinem, Umbram, & Odorem gratum late diffusum, Divina beneficentia corporali & spirituali, *coll. Ezech*. xvi. 14. *&c.* per suam Firmitatem immotam, *coll. Deut*. xxxiii. 28. *Jes*. xvi. 5. *&c.* denique per *Altitudinem* suam insignem usque in cœlum, *coll. Num*. xxiv. 7. *Psal*. lxxxvii. 1. *&c.* Cedri hujus altæ *Summitas* צמרת / ἐκλεκτὰ vel ἐπιλεκτὰ apud LXX. *medulla* apud *Vulgatum*, seu *cacumen*, vel à *lanugine* molli increscente vel ab *amputatione* facili in varios usus sic dicta, significat consequenter illius Gentis Tribus vel Familiæ, seu Excellentissimos, qui regerent & protegerent alios, *coll. Jud*. ix. 18. 11. 13. 15. *Rom*. xiii. 1. 1 *Tim*. 11. 1. *&c.* seu seros & ultimos Nepotes, cum temporale excidium ultimum instaret proventuras ex ea instar extremitatum, &c. *De* hac summitate Cedri & *ejus* tandem *Ramusculorum Capite tener* unus aliquis מראש ינקותיו רך / singulariter potius quam collectivè, præ aliis minor, infirmior, mollior, vilior, & curæ alienæ indignus, nos ducit ad singularem in illa Gente Tribu & Familia Hominem, qui in Excellentibus & Nepotibus seris foret talis præ aliis externa conditione sua. Unde intelligi in eo nequit; vel Rex aliquis in ea gente tribu & familia ante Babylonicam Captivitatem, quo certius est hic non rei præteritæ Historia sed futuræ Vaticinium; vel Zorobabel post captivitatem aut alter quisquam, qui nec tam sero ex ea ortus fuit nec tam altecrevit unquam quam heic subjicitur *vers.* 23. Sed intelligi omnino debet in eo Messias; qui passim ut

Germen & Surculus deſcribitur *Jeſ.* IV. 2. XI. I. LIII. 2. *&c.* quique oriri debebat ex Præcipuis & Poſtremis Gentis Tribus & Familiæ illius; & qui referret Teneri Ramuſculi Qualitates omnes adductas veriſſimè. Haudquaquam obſtante, quod alibi Meſſias ex Trunco ſucciſo aut Radicibus repetatur *Jeſ.* XI. I. *&c.* ſiquidem in ea ſimilitudine ſpectatur ad ceſſaturum tum externum Decus Gentis Tribus & Familiæ quæ olim tam illuſtris vere fuerat, uti & Cedrus hæc reliqua præter Tenerum hunc Ramuſculum heic ut emoriens plane ſpectari non male poſſet.

Et declarat ejus Tractationem Divinam, per ejus Sumptionem, Dationem, Avulſionem & Plantationem ſuper Monte excelſo &c.

VII. Quod de homine pio recte dixit Bildad *Job* VIII. 7. *principium* fore *exiguum*, ſed *poſtremum valde excreturum*; id quam maxime locum eſſe habiturum in Meſſia deſcripto, docet *Divina* ejuſdem *Tractatio* heic prædicta, cum *Succeſſu* lætiſſimo. Quam partim ad Jechoniam in præterito, partim ad Meſſiam in futuro, perperam applicat *Cl. Coccejus*, ſecundum dicta à nobis *Anal. Exeg. Jeſ.* LIII. §. *CXXXII. Ego*, inquit per Vatem noſtrum Dominus Jehovah, pro mea potentia, ſapientia, bonitate, & libertate ſuprema, in Ramuſculum illum Tenerrimum ita agam, uti ſequitur, quadrifariam. *Sumam*, illum, ſeu eligam ex aliis, & adhibebo ad mei & populi mei uſus glorioſos & ſalutares, *coll. Pſal.* LXXVIII. 70. *Hagg.* II. 24. *&c.* quod nulli præ Meſſia convenit *Jeſ.* XLII. I. XLIX. 5. 6. 8. *&c.* Non hoc tantum, ſed *& dabo* illum, ſecundum illam meam ſumptionem, per Nativitatem Humanam ſatis mirabilem, & per Prædicationem inſequentem, *coll. Jeſ.* IX. 6. LV. 4. *Joh.* III. 16. *&c.* Non iſtud tantum, ſed & datum *decerpam* ab iſta cedro ex qua prodiit, per gentis tribus & familiæ illius rejectionem probroſam & mortem acerbam ei ex meo conſilio ſapientiſſimo & ſanctiſſimo illatam, *coll. Pſal.* CXVIII. 22. *Jeſ.* LIII. 8. *&c.* ad quem locum poſteriorem à nobis de hoc etiam textu dicta vide illic §. *CXXXII.* Tandem & decerptum *plantabo* denuo, aptiſſime, & firmiter, cum ſingulari cura. Quæ poſtrema Dei in Ramuſculum hunc Tenerum actio tanquam præcipua & præcipue heic conſideranda, & ad quam priores tres tendunt, bis heic nominatur, *plantabo*, imo *plantabo*; ad certitudinem ejus & aptitudinem ac elegantiam ſignificandam pariter; quin

&

& *describitur à Loco* in quo plantandus, tum generalius paulo, tum & specialius. Generalius, *super monte excelso & elevato*, per naturam & artem plurimum, ut tanto melius cresceret, & tanto latius conspiceretur ejus gloria nempe; specialius autem, *in Jisraëlis monte sublimi*, seu Tsijone, corporaliter vel spiritualiter intelligendo, *coll. Jes.* 11. 2. *&c.* Quam Teneri illius Ramusculi decerpti *Plantationem* referunt haud pauci ad Christi Nati, vel Oblationem solitam in Templo post impletos dies Purificationis Mariæ, vel ad ejusdem Educationem in terra Jisraëlitica corporalem, vel ad educati baptizati & tentati Prædicationem in ejusdem terræ montibus, &c. & speciatim quidem ad Mansionem ejus Nazareticam, quam Urbem sitam fuisse super monte observatur ex *Luc.* IV. 16. 29. καὶ ἀναστάντες ἐξέβαλον αὐτὸν ἔξω τῆς πόλεως, καὶ ἤγαγον αὐτὸν ἕως ὀφρύος τοῦ ὄρους ἐφ' οὗ ἡ πόλις αὐτῶν ᾠκοδόμητο εἰς τὸ κατακρημνίσαι αὐτόν. Unde & in hoc *Ezechielis* loco prædictam sic putarunt aliqui *Appellationem Nazoræi*, quam ab hujus Urbis habitatione ortam, & per Prophetas prædictam, scripsit *Matthæus Cap. II.* 23. uti de ea re alias diximus *EXERC. TEXT. XXVI. Parte IV.* Interim longe planiorem & aptiorem judicamus Plantationis hujus interpretationem de Messiæ, per Mortem decerpti à gente tribu & familia sua, Resuscitatione, cum insecuta ejus, seu Cœlesti Glorificatione personali, seu Prædicatione Terrestri Euangelii ejus per Spiritus virtutem insolitam, quæ primum facta fuit in Tsijone literali, unde Euangelium per orbem totum exiit, *coll. Act.* 11. 32. 33. *&c.* & quæ dein continuata fuit in Tsijone spirituali, seu Ecclesia Christiana quaquavorsum diffusa, *coll. Jes.* XI. 10. *Psal.* XXIV. 7. 9. *&c.* In qua Tractatione hujus Ramusculi Teneri, post ejus Sumptionem interveniret quidem multiplex Ministerium Humanum, dum nasceretur ex Virgine, atque occideretur per Judæos & Romanos, imo & prædicaretur per Discipulos; attamen principalis & efficax foret Operatio Domini Jehovah secundum sapientissimam & optimam providentiam suam, *coll. Jes.* VII. 14. LIII. 10. LV. 4. *&c.*

VIII. Ecquis vero futurus erat Plantationis istius *Successus?* Ille describitur equidem *Triplici*, vel *Quadruplici* modo. Primo

Per quam ille Ramusculus ramum

proferret, & fructum faceret, fieretque in Cedrum illustrem &c.

mo enim; *Et ramum proferet*, ſive emittet validum & in altum ſurgentem, multiplicem potius collective quam unicum ſingulariter, uti iſte ex tenui ramuſculo decerpto poſt plantationem excreſceret. Quod nos optime ducit ad Filios ſpirituales, *coll. Gen.* XLIX. 22. *Rom.* XI. 16. *&c.* eosque ſpiritualiter potentes, *coll. Jeſ.* IX. 13. XVIII. 5. *&c.* per quos & ipſe robur ſuum exereret, *coll. Zach.* X. 3. 5. XII. 8. *&c.* Secundò dein; *Et fructum faciet*, non parcum ſed copioſum, multiplicem potius quam unum aliquem, qui valeret ad victum populi credentis per eſum vel potum. Quod nos certos omnino reddit de Gratia Chriſti, ſpiritualiter ſuſtentante, & roborante, & exhilarante fideles, quam ille offert, & à ſe petentibus confert, *coll. Ezech.* XLVII. 12. *Apoc.* XXII. 2. *Jeſ.* LV. 1. 2. Tertio etiam, vel & quarto; *Eritque in Cedrum illuſtrem*, valde & omni modo, *& ſub ea in ejus ramorum umbra, avis omnis alæ omnis habitabunt*, illuc ſe recipientes alacriter, imo *habitabunt* illic tuto, tranquille, & conſtanter, *coll. Dan.* IV. 12. 21. *&c.* Nec aliorſum hæc referre licet, quam ad ſuaviſſimam Fruitionem & lætiſſimam Defenſionem hominum Fidelium, ex omni gente & conditione, qui ad ipſum confugerent per fidem ſinceram & amorem ſtabilem, *coll. Jeſ.* XXXII. 2. XLV. 22. *&c.* Quales ſucceſſus conveniebant Divinæ Plantationi, & quidem ad Dationem & Decerptionem ejus præcedentem.

Unde ſecutura Agnitio Gloria Dei id operantis.

IX. Magnum adhuc elogium illud, quod Populo Meſſiæ datur *Jeſ.* LX. 21. *ſurculi plantationum mearum, operis manuum mearum, ad me glorificandum, coll. Jeſ.* LXI. 3. *Pſal.* XCII. 13. —16. pleniſſimo etiam ſenſu Meſſiæ ipſi conveniebat, à Deo plantato & curato ad inſignem ejus gloriam. Secundum id quod per modum Fructus ulterioris additur; *Et agnoſcent omnes arbores agri, quod ego Jehovah humiliaverim Arborem ſublimem, & exaltaverim Arborem humilem, exſiccaverim Arborem viridem, & Arborem aridam germinare fecerim.* Hoc ſcilicet erat futurum principaliter ab una parte; ut *Arbor ſublimis*, qualis præ aliis Cedrus Libani, *humiliaretur*, abſciſſo & dejecto faſtigio ejus, ex parte vel & tandem in totum; atque ut *Arbor viridis*, ſeu alia à ſublimi illa, ſeu eadem ante ſuam abſciſſionem, *exſiccaretur*, ſeu amitteret decus omne gratum

&

& vitam suam, seu paulatim ante seu tandem plene post abscissionem. Sed & istud futurum ab altera parte principaliter; ut *Arbor humilis*, qualis est surculus tener plantatus, *exaltaretur*, incremento magno & conspicuo plane, successive quidem sed tandem plene; atque ut *Arbor arida*, sine fronde aut vigore aut apparente vitæ specie, *germinaret*, accepta vel recepta fronde lætissima & præstantissima. Quæ utraque vicissitudo uti quotidie in natura locum habet, per causas occultas vel manifestas magis; ita heic emblematice prorsus capienda est, sive jam collective de pluribus Arboribus talibus, sive singulariter potius de una & altera tali; & transferenda, vel ad homines singulares, *coll. Psal.* I. 3. XXXVII. 35. 36. *&c.* vel ad Familias Tribus aut Gentes integras, radicibus & ramis se diffundentes, *coll. Gen.* XLIX. 22. *&c.* vel denique ad Gentium integrarum Regna, plures tegentia & alentia, atque in oculos maxime incurrentia, *coll. Dan.* IV. 10-12 *&c.* Quo postremo modo spectare heic licet & decet, ab una parte Regnum; non tam Diaboli, quod vere potentissimum erat tamen à Christo quoque subigendum; aut Chaldæorum, vel aliorum Hostilium antiquorum, quod nunc aut dein floreret, & gloriam suam aliquando certissime amitteret; quam Judæorum veterum, valde præ aliis exaltatum & floridum, tum corporaliter tum & olim spiritualiter, quodque foret non minus præ aliis deprimendum, & decore omni spoliandum, justissimè quidem ob ingratum prosperitatis suæ abusum, sed & successive per Assyrios, Babylonios, Græcos & Syro-Ægyptios, donec tandem per Romanos plene perderetur. Dum ab altera parte heic reperiri potest ac debet Regnum; non aliarum Gentium, quod à tenuibus initiis valde increverat, aut increturum erat deinde; neque Judæorum antiquius aut recentius adhuc futurum, quod inclaruerat antea quoque, aut inclaresceret rursus imposterum; sed Messiæ ipsius, quod cum hoc Rege suo foret ab initio exiguum valde & impotens, sed extollendum & exornandum amplissime, *coll. vers.* 23. Cujus etiam Eventus Diversissimi, & vere Admirabilis, *Autorem* se profitetur Deus ipse per illud, *Ego Jehovah* faciam hoc, pro meo Jure liberrimo, & Potentia suprema, & Justitia quoque intaminata, sive mediate, sive im-

immediate magis, *coll. Dan.* 11. 44. Et ad cujus Eventus illustrem *Modum* nos ducit, quod dicitur; *Et agri Arbores omnes*, h. e. Orbis totius potius quam unius alicujus regionis, tam inculti quam magis culti, homines familiæ vel regna, quod factum id sit, imo à me id factum sit, *cognoscent*, vel *agnoscent*, h. e. id agere poterunt, vel & agent actu ipso aliquando, lubentes vel illubentes, corde ore vel & opere ipso, *coll. Jes.* v. 5. 6. xxv. 2. xxvi. 5. *Psal.* cxviii. 22. 23. *&c.*

Addita Certitudine hujus rei immota.

X. Post quæ omnia clauditur hoc illustre Vaticinium per significationem *Certitudinis* ejus, quando non tantum repetitur à Deo ipso cum Pronomine Nomen illud ipsius independentiam & immutabilitatem declarans, *Ego Jehovah*; sed & idem ille de se declarat, *loquor*, vel *locutus sum*, ista per Vatem meum fidum, & non *facio*, aut *feci*, nisi forte in præludiis, sed *faciam*, *ποιήσω* apud LXX. rectius quam *Vulgatum*, illa dicta præstiturus olim ipso opere, absque ulla pœnitentiæ aut impotentiæ aut dilationis specie, *coll. Ezech.* xii. 25. 28. xxxvi. 36. *Jer.* i. 12. *&c.* Non obstante scilicet, vel Israëlis robore, meoque in eum amore antiquo, vel Messiæ vilitate & impotentia, ac mundi contra eum totius conspiratione cum inferno ipso.

Unde Messiæ Resurrectio evidenter colligitur.

XI. Ad scopum nostrum ut veniamus modo, quis cæcus etiamum heic esse potest adeo, ut non venerabundus concidat prorsus coram Redivivo qui heic comparet Messia? Ille equidem erat post Sumptionem & Dationem Jehovæ tanquam Ramusculus aridus decerpendus de Gente Tribu & Familia sua, per indignissimam Excisionem; sed & idem minime abjiciendus prorsus, ut periret plane in morte, sed plantandus à Jehovah, fovendusque & curandus amplissimè in Vita nova ad omnium conspectum, cum mirabili incremento illo, & fructu stupendo, & accursu populorum omnium, & usu horum lætissimo, & hostium eversione, & Dei Autoris glorificatione æterna.

Ex Daniele confertur somnium Nebucadnezaris de

XII. Quod ipsum si heic adeo clare ab *Ezechiele* doceamur sub similitudine Ramusculi Cedrini tenerrimi, etiam discere licet per aliud emblema ex Nebucadnezaris Somnio Divino, quod illi paulò serius à *Daniele* fuit in memoriam revoca-

vocatum & expositum simul *Cap.* II. 34. 35. 44. 45. Somnium istud exhibet, juxta Statuam magnam, ex auro, argento, ære, ferroque & testa, secundum varias ejus partes constantem, *Lapidem, de monte abscissum, qui non in manibus*, qui percutiebat & comminuebat prorsus imaginem totam, quique ipse *fiebat in montem magnum, impleretque terram totam.* Ubi non est, quod in Statuæ istius modum & significationem omnem excurramus modo. Nec etiam ulla decet disputatio, quorsum iste *Lapis* spectet; quando significationem ejus Daniel tam clare declaravit per singularem & certissimum Dei ductum, à se inculcatum ipsi Regi Babylonio. Ubi enim in interpretatione somnii ad Lapidem hunc perventum est, sic inquit; *Et in diebus Regum illorum suscitabit Deus cœlorum Regnum quod in secula non corrumpetur, Regnum ejus populo alteri non tradetur, comminuet & consumet regna ista omnia, & ipsum stabit in secula. Propterea vidisti, quod de Monte abscissus sit Lapis, qui non in manibus, & comminuit ferrum &c. Deus magnus notum fecit Regi, quid futurum sit posthac; & firmum somnium, & fida interpretatio est.*

Lapide abscisso &c.

XIII. Sic ille in *Lapide* dicto, & antecedenter ac consequenter descripto, nos ducit ad Regem simul & *Regnum*, quod ab Autore & Duratione sua magnopere commendatur. Erat enim hoc Regnum, non instar regnorum aliorum ab hominibus aut per homines, sed singularissimo prorsus modo ab ipso *Deo Cœlorum*, horum Domino vero ac supremo, qui & in cœlis thronum suum haberet, *suscitandum*, his in terris, quod & originem istam suam optime referret in omnibus. Id Regnum, suscitandum post Regna alia descripta, erat prævaliturum hinc adversus omnia Regna Mundana, etiam præcipua illa quæ in Statuæ Partibus variis repræsentabantur; ita ut imminuerentur non tantum, sed & conciderent plane citius vel serius tota. Idque ipsum nunquam erat corrumpendum aut permutandum, sed diffundendum latissime, & protendendum stabiliter in secula omnia. Quæ quidem prædicata neminem, qui vel leviter attenderit, de alio quam de Rege Messia & hujus Regno heic cogitare sinunt, de quo etiam à se aliter præviso agit *Daniel Cap.* VII. 13. 14. Ut vix aliud quam insaniæ meræ nomen mereantur, quæ heic

Cujus Expositio Divina est etiam addita.

heic reperimus apud *Grotium*; tum *ad Lapidem verſ.* 34. *exercitus populi qui ſuæ eſſet ſpontis, nullique Regi pareret, cujus populi origo à monte nempe Palatino, vid. Virgilium Lib. VIII. Æneid. Livium Lib. I. idem Lapis & Filius hominis &c.* tum *ad Regnum verſ.* 44. *Imperium Romanum perpetuo manſurum, quod ſedes erit Eccleſiæ*; in quem ſenſum vellet etiam trahere *Optatum*, de *Eccleſia in Imperio Romano* loquentem. Quæ ſi quis ſine indignatione legerit promerita, vel & operoſa diſcuſſione digna judicaverit, metuo ne in partem quandam inſaniæ venerit aut veniat. Etiamſi ille addiderit ſatis inepte, *Imperium Romanum geſſiſſe in hac re non obſcurum typum Euangelii, quod ortum de cœlo ab exiguis initiis in immenſum crevit.* Dum longe rectius idem in rem præſentem Autor ipſe habet *Lib. V. de Ver. R. Chr. Cum hac nota temporis congruit altera, de Imperio in omnes nationes dando divinitus, poſtquam Seleuci & Lagi poſteritas regnare deſiiſſet, quarum poſterior in Cleopatra deſiit non multo antequam Jeſus naſceretur.* Ad quæ ipſe annotavit; *Lapidem illum, cujus percuſſu Imago illa Imperiorum figuram habens comminuenda eſſet, Meſſiam eſſe tradidit R. Levi Ben Gerſon, & Regnum illud cætera regna abſumpturum eſſe Regnum Meſſiæ, docent R. Salomo, R. AbenEzra, & R. Saadia.*

Et quæ omnino ad Meſſiæ Mortem ducit.

XIV. Ita omnino ſeſe habere res deprehenditur. *Lapis* ille eſt non tam Eccleſia quam ipſe Meſſias, cujus Regnum cœleſte ſupremum latiſſimum & vere æternum erat futurum, uti heic nobis repræſentatur; quique alias ſub ſimilitudine Lapidis etiam venit, præcipuè ob ſuam ſolidam firmitatem, *coll. Pſal.* CXVIII. 22. *Jeſ.* VIII. 14. XXVIII. 16. *&c.* Is, ad quem hic Lapis refertur, *Mons*, & qui non quidem *verſ.* 34. ſed *verſ.* 45. nominatur, non aliter quam per qualemcunque allegoriam intelligi poteſt; vel de Cœlo, vel de Deo Altiſſimo ipſo, vel & de Maria Virgine, propter gratiarum & virtutum ejus ſublimitatem. Sed ex adverſo exhibet nobis, ſeu Gentem Iſraëliticam, ſeu Judæ Tribum, ſeu Davidis Familiam Regiam, ſicuti & hæc per Cedrum ſublimem apud *Ezechielem* repræſentabatur. Quod de hoc Monte *abſciſſus* ille Lapis dicitur, referri equidem à multis ſolet ad illius ex illa Gente Tribu vel Familia Regia ortum; quem & ſuper-

natu-

naturalem significari in *Abscissione* volunt aliqui, propter saxi naturalem ineptitudinem ad generandum, *coll. Jes.* LI. 2. *&c.* Ego autem cum aliis facio longe potius, qui Lapidem ut ortum jam spectant, quando Monti suo adhæret firmiter etiamnum. Unde ejus *de Monte Abscissio* referenda est ad Separationem ab ea gente tribu & familia, qualis contigit per ejus Rejectionem probrosam & Excidium Lethale, *coll. Dan.* IX. 26. *&c.* ut sic respondeat Ramusculi Decerptioni apud *Ezechielem.* Sed quomodo hæc facta dici potest, *sine manibus?* siquidem ab hominum nefariorum manibus violentis & iniquis ea Lapidi huic omninò obvenit. Et hæc ratio nos, secundum hanc exegesin, cogere posset ad aliquid ἐξαίρετον peculiare & Divinum præ humano in illa Morte Christi *sine manibus* intelligendum; æque quam alii tale quid reperiunt in eadem phrasi relata ad Nativitatem ex Virgine, vel ad formam vilem & impolitam, vel ad subitaneum adventus ipsius, vel etiam ad Gratiam Dei meram sine ullo Humano Merito. Interim non habetur illud in textu, quod Lapis de Monte sit abscissus sine manibus ad abscissionem illam adhibitis, quasi facta illa esset, sive per erumpentem ex fundo interiori vim, sive per illapsum cœlitus impetum invisibilem. Sed in textu legimus, primo *vers.* 34. התגזרת אבן דילא בידין / deinde *vers.* 45. כטורא אתגזרת אבן ולא בידין / quarum vocum monstravimus olim *Observ. VI. Textuali post Analysin Exegeticam Jes.* LIII. hunc esse verum sensum, quem post *Tremellium* & *Junium* tenuit etiam *Cl. Coccejus* noster; *qui*, abscissus Lapis, *non in manibus erat*, à quibus & teneretur, & impelleretur, & dirigeretur, & corroboraretur porro in eo quod ab ipso prædicatur futurum esse. Ut sensus sit secundum *Cl. Coccejі* voces, *non fuisse illum adjutum per homines, nec hominum auxilio, ope, destinatione, impulsu, afflixisse regna mundi, ut suo regno locum faceret.* Quorsum & forte spectavit ipse *Josephus Antiq. Lib. X. Cap.* 12. cum λίθον dicit ἀπὸ ὄρȣς ἀποῤῥαγέντα ἐμπεσεῖν τῷ ἀνδριάντι, *lapidem à monte abruptum incidisse in statuam*; quod manibus humanis ad hoc adhibitis videtur oppositum. Et sic res hæc erat magis insolita & admirabilis, quod Lapis qui abscissus de monte non erat in manibus statuam tangeret ac comminueret, fieretque in montem magnum,

quam quod idem ſine manibus de monte avelleretur; fruſtra ſe heic opponente noſtro *Doct. de Dieu.*

Ac inſecuturam ejus Reſurrectionem.

XV. Atque hactenus quidem cum depictus ſit Meſſias in ſua Exciſione & Rejectione vili, ſequitur ejuſdem Gloria iſthæc magna, quod percuteret & comminueret non modo Regna potentiſſima alia in Statua præſtanti repræſentata, ſed & creſceret ipſe inſtar Lapidis vivi adeo, ut *in Montem magnum fieret, totamque terram impleret*, ſeu *Regnum*, interprete *Daniele* ipſo, acciperet & conſtitueret vere maximum altiſſimum & diffuſiſſimum per orbem totum, quod & prorſus æternum foret, nec alteri alicui locum faceret unquam. In quo, æque quam in Cedro altiſſima ex Ramuſculo tenero naſcitura, ſi non ſit & agnoſcatur vivida deſcriptio Vitæ Meſſiæ poſt Mortem ſecuturæ Divina virtute, neſcio quantopere fallar. Quod velim mihi oſtendi, antequam hoc Danielis vaticinium derelinquam; ſed quod fiet nunquam.

CAPUT UNDECIMUM.

Quo alia quædam producuntur Dicta Sacra, quæ perinde ad Chriſti Reſurrectionem ſpectare minus recte putantur.

Alia Vaticinia vix æque apta quædam pro Reſurrectione Chriſti adducuntur.

In tanta ſegete Vaticiniorum de Chriſti Reſurrectione certo agentium, non opus eſt alia quædam conferre, in quibus vix eſt eadem ſignificationis aptitudo aut certitudo. Qualia tamen contulerunt complures, tum Antiquiores, tum Recentiores, & quædam digna judicamus, ut ſub qualecunque noſtrum examen breve veniant ἐν παρόδῳ.

Quale eſt Prov. xxx. 18. 19. de Via Serpentis ſuper Petra.

II. Textum ante alios omnes heic notamus *Prov.* xxx. 18. 19. de quo occaſione *Viæ Viri in Virgine* diximus olim quoque *EXERC. TEXT. XIX. Parte II.* Ubi poſt *Viam Aquilæ in cœlis*, & ante *Viam Navis in corde maris*, nec non *Viam Viri in Virgine*, memoratur *Via Serpentis ſuper Petra*, tanquam ex maxime mirabilibus unum. De iſta ſic ſtatuit inter alios *Raimundus Mart. in Pugione*, omnem illic memoratam *Viam* ſpectare ad Chriſtum, qui ut *Aquila* aſcenderit

in

in Cœlum, ut *Navis* transierit per tempestates & amaritudines mundi quasi *cor Maris*, ut *Vir* prodierit ex *Virgine*, atque ut *Serpens* venenosus repræsentatus olim in deserto de Cruce translatus sit ad Sepulchrum ex quo resurgeret rursus in *Petra* exciso. Uti & *Galatinus Lib. VII. Cap.* 15. in rem eandem citat *R. Jodam*, disserentem de *Rege Messia*, qui transiret per Petram sepultus, & ex illa egrederetur sine visu transitus, *coll. Exod.* XXXIII. 21. Atque *R. Salomon* in his reperit, *Regnum Babelis, Medorum, Græcorum, & Romæ.* Dum alii etiam *Veteres* longe aliter illa Mirabilia ad Messiam referunt. Quin &, quod mireris, eadem cogitata inculcavit admodum *Cl. Gussetius*; *Omnia hæc ibidem circumposita allegorica sunt. Via Aquilæ in cœlis est via Jesu Christi ascendentis in cœlos. Via Serpentis in saxo notat viam ejusdem in Saxo, in cujus cavitate sepultus est, in quo nullum fœtorem reliquit, quo deprehenderetur cadaver ibi per aliquot dies jacuisse. Via Navis in Mari ejusdem Christi Via est ambulantis & huc illuc oberrantis per populum inconstantem, tumultuosum, vitæ ejus sæpe minantem, sæpe se è medio illorum proripuit, findens eorum fluctus ut navis marinos, conversatio autem inter illos mirabilis fuit, mirabile etiam quod post eam remanserit corpus populi quale prius, ac si Jesus per eos non oberrasset docens & hortans, adeo ad indolem proriam redierunt. Via denique Viri in Virgine est ejus transitus per matris loca illæsa ipsius Virginitate &c. Mirifica sane sunt omnia ista sic in figuris sumpta, symbolica autem hæc acceptio eorum eo comprobatur quod naturalis & simplex nihil mirabile continet, nisi forte primi de Aquilæ Volatu.* A quibus mire quantum heic abiens *Cl. Coccejus* noster, *explicari* heic vult *admirabilem impudentiam, non tam meretricum vulgarium sive mœcharum, quam Meretricis illius magnæ toties jam in hoc libro memoratæ, quæ cum scortationi ad summum usque indulgeat tamen vult videri sponsa Christi, & pravitatem quæ peccatum sit non habere &c. Comparat autem Mysterium illud iniquitatis cum tribus aliis rebus quæ homini sunt imperscrutabiles &c.* Ita autem variè divagantur, quibus literæ simplicitas & moralis sensus, in *Proverbiis* spectandus quam maxime, plurimum displicet præter necessitatem & speciem omnem. Dum revera mirum hoc foret Ænigma Propheticum, inter observationes complures

Vvv 2 natu-

naturales & morales, quo unus idemque Christus in fatis suis successivis repræsentaretur ut Aquila, Serpens, Navis, & Vir, sensusque in Cœlis & Petra & Virgine foret proprius, sed in Maris medio solum plane metaphoricus.

Item Psal. III. 6. ego dormivi & soporatus sum, resurrexi, &c.

III. Textus addimus alios quosdam, quos idem adduxit *Raimundus* pro Christi Resurrectione alio speciali *Capite XVIII. Partis III. Dissertat.* 3. Ubi occurrit *Psalmi III. Versus* 6. *ego dormivi & soporatus sum, resurrexi, quia Dominus suscipiet me*; atque in *Midrash* dicatur, *per manus Regis Messiæ.* Quem locum neque plane prætermisit *Cl. Coccejus Ult. Mos.* §. 746. *Ego decubui & dormivi, experrectus sum. Sed hoc testimonium, præsupposita veritate theseos, eam magis confirmat, est enim ænigma.* Dum ad ipsum *Psalmum* scripsit; *Potest Davidis securitas & tranquillitas in fuga his verbis intelligi, quæ mirabilis fuit. Potest etiam per metaphoram exaudiri Mors & Resurrectio Christi, per quam glorificavit eum Pater ea gloria quam habuit apud ipsum ante jacta mundi fundamenta &c. Denique mors & resurrectio testium Dei in civitate magna sive Babylone mystica &c.* Quin & ab initio; *Aptissime Tertius Psalmus Christi* (de quo actum *Psalmo II.*) *passiones & mortem & resurrectionem saltem in ænigmate commemorat.* Laudatis quoque sequentibus *Augustini* verbis; *Hunc Psalmum ex persona Christi accipiendum persuadet quod dictum est, ego dormivi & somnum cepi, & exsurrexi &c.* Magis enim hoc ad *passionem & resurrectionem Domini congruenter sonat, quam ad illam historiam, in qua David scribitur fugisse à facie bellantis adversum se filii sui.* Tunc iterum subjiciens; *Partiemur hunc Psalmum prout convenit Davidis fugæ, membra autem singula alicubi, εἰς γεῦμα videlicet, ad Christum & corpus ejus accommodabimus. Tametsi ad Ecclesiam peculiari analysi possit accommodari.* Ex quibus inter se collatis, aliisque nullis probationibus, hoc liquet satis, quod *Psalmus* hic, qui pro Inscriptione dicitur *Davidis cum fugeret à facie Absalomi filii sui*, mere pro arbitrio humano ad Messiæ mortem & resurrectionem trahatur.

Nec non Psal. XVII. 15. satiabor cum resur-

IV. Est & inter illos à *Raimundo* ibidem adductos textus *Psal.* XVII. 15. *Ego in justitia videbo faciem tuam, satiabor cum resurrexerit Imago tua*; post laudatas glossas *AbenEzræ*, *Jarchii*,

chii, *&c.* additis his verbis; *Nota, quod hæc Imago non est nisi Filius Dei Messias secundum Deitatem, qui similis est Deo Patri. Et hæc est illa figura quam videbat Moyses Num.* XII. 8. *&c.* Sed illa argumentatio nititur versione aliena ultimarum vocum, quam & rejecit *Cl. Coccejus*, vertens, *satior*, vel *satiabor, quum evigilavero, specie tua*; illasque, post repertam in prioribus *demonstrationem vultus Dei in hac vita*, applicans ad *visionem Dei in vita futura*, quæ piis continget. Qui nec ullam specialem Messiæ inter hos mentionem heic facit, quam facere potuisset tamen, sed loquitur ex sola illa hypothesi ab initio præmissa; *David cum suis sociis in eadem Dei causa intelligendus est, ex vers.* 11. *& insuper tanquam Typus Christi & Ecclesiæ &c. Christus unus est. Una causa Capitis & membrorum, una vita omnium, unus spiritus. Quid igitur mirabimur, si unus de illo corpore, pater Christi, qui habet promissionem, ut Abrahamus, David, inquam nunc pro se, nunc pro Christo, nunc pro omni Ecclesia loquitur? &c.*

rexerit Imago tua.

V. Non prætermisit idem textum *Psal.* LVII. 9. *excitare gloria mea, excitare psalterium & cithara, excitabo auroram*, vel potius *Midrash Psal.* XXII. secundum verba אעירה שחר / ita versa, pro quibus *Chaldæus* posuit, *expergiscar ad precationem matutinam*, & *R. Salomoh*, *ego auroram excitabo, non aurora me.* Quod ipsum in illo *Midras* exponitur, *à seculo non venit super me aurora & invenit me dormientem, sed ego excitavi auroram, coll. Psal.* CXIX. 63. *&c.* Dum in illa citatione hoc temere supponitur, *in Gloria Davidis* intelligi *Messiam*, quæ scil. foret alto mane olim excitanda. Sed & magis ursit ille duo loca Prophetica *Ham.* IX. 11. & *Tseph.* III. 8. Quorum prior habet; *In die illo erigam casulam Davidis prolapsam.* Ubi non modo in *Sanhedrin Messias* tanquam *filius cadivus* intelligatur; sed & *Raimundus* notat, quod *Filius Cadivus sit Messias noster, & Casula Davidis Prostrata Corpus ejus dejectum & prostratum in passione & morte, suscitata vero spe erecta à Deo in resurrectione, quam nisi probasset sufficienter discipulis suis in multis argumentis nullatenus tam libenter pro eo mori postea potuissent.* Ad quem sensum nos heic etiam respicere jubet *Cl. Coccejus ad Ult. M.* §. 754. scribens; *excitabo tugurium Davidis jacens, & muniam rupturas eorum, regni &*

Porro Psal. LVII. 9. excitare gloria mea, &c. & inprimis Ham. IX. 11. ac Tseph. III. 8.

tugurii, *& destructa illius Davidis*, *h. e. Filium Davidis mortuum erigam*, *& ædificabo illud tugurium*, *ut diebus seculi.* Sicuti & idem dixit Vir Cel. ad locum Vatis; *Destructa Davidis sunt corpus Christi*, *qui ut Filius Davidis ita & David nuncupatur. Cum hoc tamen etiam dispersio Discipulorum facile intelligi potest. Dan.* IX. *exscindetur Messias & non erit ipse. Erectio destructorum Davidis est secundum analogiam mysterii fidei*, *prophetiæ*, *& historiæ*, *Resuscitatio Christi ex mortuis*, *quam sequitur recreatio & recollectio Discipulorum*, *& tum ascensio in cœlum &c.* Sed nemo non videt, quam quæsita sit interpretatio illa, per quam *destructa Davidis* dicant personale Messiæ ipsius Corpus mortuum, & simul disjectos Discipulos ejus; nec convenit illa satis cum Apostolica applicatione longe alia ad Regnum ejus spectante, *Act.* XV. 15-17. De quo vide amplius *nostrum Commentarium.* Posterior autem textus *Tsephanjæ* est; *Propterea expectate me*, *ait Dominus*, *in die Surrectionis meæ* לעד / *in futurum*, sive *in æternum;* qui & textus in *Talmud* ad Messiam referatur. Sicuti rursus etiam *Cl. Coccejus* habet *Ult. Mos.* §. 758. *Præstolamini me usque ad diem quo surgam in perpetuum. Loquitur autem ibi Dominus in medio populi versans.* Uti ad ipsum Vaticinium illud latius habet; *Dico igitur cum Scripturis*, *hic repræsentari Christi Filii Dei Alloquium ad suos*, *quo jubet eos patienter exspectare resurrectionem suam à mortuis*, *in qua resurrectione accepturus sit vitam immortalem & incorruptibilem & nulla vi destructibilem &c. Hæc explicatio est accommodata phrasi*, *rei*, *historiæ Euangelicæ*, *& experimento Divinæ gubernationis*, *& harmoniæ prophetiarum*, *quam in tractatu dè Ultimis Mosis suo loco ostendimus &c.* Postquam notasset, apud **LXX.** pro לעד esse εἰς μαρτύριον, in *Targum* vero *ad judicandum*, apud *R. Salomonem* rursus, *ad conveniendum vobiscum*, apud *Kimchium* & alios, *ad prædandum*, *siquidem* עד *est alicubi præda Gen.* XLIX. 24. *&c.* quod *Rabbinicum Commentum nostri Interpretes sequantur*; sed rectius *AbenEzram* interpretari *in perpetuitatem*, *coll. Jes.* IX. 5. LXV. 18. *&c.* quod & *Abarbenel* sequatur ex parte, & conveniat cum illo *Hieronymi*, *Hebræus*, *qui me in Scripturis instituit*, *asserebat* לעד *in præsenti loco magis* εἰς ἔτι *i. e. in futurum debere intelligi quam in testimonium*; quin & addidisset quoque, impedire *Sheva* sub ל / pro

Kamets

Kamets positum, notari *surrectionem perpetuam seu continuatam*, *sed* לעד *ita sumendum esse ut vita perpetua sit fructus & consequens resurrectionis.* Enimvero, licet dubium minime sit, quin ad Resurrectionem Christi heic spectaverint, cum aliis quoque Veteribus, *Eusebius Dem. Euang. Lib. II. Cap.* 2. & *Augustinus Lib. XVIII. de Civ. D. Cap.* 33. dubitandum tamen omnino videtur; non modo an de Incarnato Dei Filio heic determinate agatur; sed & an notio Resurrectionis ex morte heic præ alia Judiciali sit intelligenda; & an hic non longe aptior sit significatio illa *ad prædam*, vel *prædationem*, ubi *versu eodem* proxime sequitur, *quoniam judicium meum ad colligendum gentes, ad congregandum me regna, ad effundendum super eos indignationem meam, omnem excandescentiam iræ meæ, quoniam in igne zeli mei consumetur tota terra, &c.* quam illa *ad vitæ æternitatem.* Sed & de his vide latius *nostrum Commentarium.*

VI. Habet autem *Cel. Coccejus* varia adhuc loca alia quæ ad Christi Resurrectionem spectare existimat, & quæ collegit *ad Ultima Mosis.* Illic declarans, quo sensu *Terra Magnitudinem Filio Dei esset datura Deut.* XXXII. 3. h. e. tum *Systema Maris atque Aridæ*, tum *Locus Mortis & Destructionis Cadaverum*, tum *Populus Duodecim Tribuum habitans in terra Israëlis*, tum *totus Mundus sive Gentes in mundo sine discrimine*, tum *denique Ecclesia collecta & ædificata*; & quidem sensu secundo, per *Sanationem morborum ac Resuscitationem mortuorum*, in quo genere *maxime extet Christi ipsius Resurrectio ex mortuis.* Quando porro inter ea *quæ Resurrectionem clarius & propius indicant* enumerat etiam *Mich.* IV. 14. *Hab.* III. 2. *Zach.* IX. 9. *&c.* & maxime *Jer.* XXXI. 26. Apud *Micham* scilicet *Judici Israëlis* attribuitur *feriri in mala & surgere.* Sed ad illud Vaticinium ipsum nihil ille notavit simile; uti neque in illo est quidquam sive de Morte sive de Resurrectione Messiæ expressum; dum de sensu vero Vaticinii legas *nostrum Commentarium.* Apud *Habakukum* legit ille; *Opus tuum est in medio annorum vita ejus, quem in medio annorum cognoscendum præbes.* Atque addit; *Significat stato die, inter annum servitutis & libertatis, iræ & gratiæ, effluente tempore in Scripturis memorato, in fine visionis, Divina potentia in vitam resuscitatum iri*

Præter alia Mich. IV. 14. Hab. III. 2. Zach. IX. 9. & Ier. XXXI. 26.

illum quem Deus cognosci vult ab hominibus ut justificentur & serventur per ipsum. Quam eandem exegesin etiam in *Commentario suo* latius tradit; uti nos contra eam & versionem & interpretationem nostras illic considerationes justas dedimus dudum. Dum notissimum est, quam varie illa verba ab ævo fuerint reddita, etiam à Græcis, ἐν μέσῳ δύο ζώων γνωσθήσῃ, *in medio duorum animalium cognosceris &c.* ex quibus fluxit traditio antiqua, de Christo in præsepio inter bovem & asinum posito apud nativitatem, ibidemque agnito. Dumque eadem ad literam omnino sonant, *Jehovah opus tuum in medio annorum conserva illud, in medio annorum notum facies, in ira misericordiæ recordaberis*; adeoque nihil magis de Christi Morte & Resurrectione, quam dè ejusdem Nativitate, habent. Apud *Zachariam* vero urgetur agi de *Rege Servato, scilicet ex passionibus & morte.* Uti ad textum illum ipsum notavit; Τὸ *Salvatus dicit* 1. *Passiones & peccata nostra ipsi imposita, à quibus salvetur.* 2. *Ereptionem ipsius è morte & servitute, & translationem ex terra in cœlum.* 3. *In ipso ut Rege nostram qui ipsius peculium & fratres sumus salutem.* Verum constat omnibus, quo pacto נושע non tantum passive sed & active à plurimis vertatur, sensu commodiore etiam; & monstravimus nos, tum in *Commentario nostro*, tum *EXERC. TEXT. XXIV. Parte I.* præferendum videri, ut sit Nomen Participiale, dicens *salutarem*, vel *salute plenum.* Et præterea *salvatum* aliquem posse dici vario admodum sensu, etiamsi is non sit ex morte resurrecturus, sed & à morte præservandus, vel in ea beandus ipsa.

De quo paulo prolixius agitur.

VII. Præcipuus interim horum textuum est *Jer.* XXXI. 26. Ad quem scripsit ille *Vir Cel. Ult. Mos.* §. 752. *Verba Dei ista sunt, propter hoc, scil. ut irrigarem animam lassam & omnem animam languentem implerem vers.* 25. *evigilavi, & vidi, scil. lassitudinem animæ & sitim, ut in Apostolis, vel revisi lassos anima, & somnus meus dulcis mihi fuit. Quæ nihil aliud significant, quam Filium Dei resurgentem à mortuis sitim Discipulorum & fidelium suorum libenter vidisse, & eos revisendo eorum sitim sedasse, & sic sibi mortem suam fuisse ut suavis somnus solet esse evigilanti.* Uti eadem latius in *Commentario* ejus leguntur, repetita etiam *ad Quæst.* LXXXIII. *Sunt verba Jehovæ, loquen-*

quentis in nomine Jehovæ, ejus qui Angelus Jehovæ solet dici, cujus hic est perpetua oratio, interpolata tantum recitatione dictorum Patris. Dicit igitur, per istam causam, quia impleturus erat animam tabescentem, & irrigaturus animam lassam, sibi somnum suum suavem fuisse, cum evigilavit & vidit, hoc est, sibi & mori dulce fuisse, & se non pœnituisse mortis ac passionum suarum, cum resurrexisset & primitias electorum ex Judæis, nempe discipulos suos, revisit, atque eos reperit adhuc amantes sui, atque ita Deum adhuc in ipsis per gratiam suam efficacem &c. Uti & hunc locum tantum non unum ex Prophetis adduxit eo sensu apud Christi Resurrectionem *Sum. Theol. Cap.* LXII. *Evigilans visit amicos suos, ut irrigaret animam linquentem, & omnem animam ægram impleret, & somnus suus fuit suavis ipsi. Quippe invenit ipsos, utut tristes, tamen sui cupidos, & in amore sui constantes, per Dei gratiam conservatos.* Conveniunt ista maxima ex parte cum iis, quæ *Calovius* ex *Joh. Bugenhagio* adduxit, atque *pia nec injucunda* vocavit, quin & *eruditam ac piam sententiam*, quam *temere sugillandam haud duxerit.* Uti & eadem fere leguntur apud *Isidorum Clarium*; *Ut hæc contingerent hominibus, exsurrexi. Somnus meus nempe in sepulchro. Hæc enim in persona Christi dicit Propheta.* Alii tamen heic cogitant alio sensu de Deo loquente, *coll. Psal.* LXXVIII. 65. XLII. 24. *&c.* uti *Lucas Osiander*, hoc quoque nomine à *Calovio* laudatus; *Ideo quasi de somno suscitatus sum, & vidi populi mei miserias, & somnus meus dulcis mihi fuerat, diu admodum indulseram somno, i. e. ego quidem longo tempore visus sum populum meum parum curare, quando nimirum post ultimos Prophetas qui post reditum ex Babylone sunt vaticinati nullum amplius Prophetam illis misi. Itaque miseræ animæ propemodum defecerunt ex inopia puræ doctrinæ cœlestis, non enim ex Pharisæorum concionibus solidas consolationes petere potuere. Quare quasi de somno evigilans, respexi Ecclesiam meam, ac perturbatas conscientias Euangelio meo de remissione peccatorum largiter & suavissime reficio.* Verterunt quin etiam ista *Tremellius & Junius*; *In hoc invigilo & inspicio, etiam somnus meus suavis est mihi*; & exposuerunt, *oculis fero, quod aiunt, Ecclesiam, ut Esa.* XLIX. 15. & 16. *vigili & dormienti mihi semper obversatur recordatio & studium illius, humanitus dictum.*

Quam & exegesin, ut solet passim, laudavit *Thomas Malvenda*. Alia rursus mente & connexione legimus apud *Hieronymum* ad Populum hæc referentem; *Inebriati autem atque saturati hi, qui lassi fuerant atque esurierant, agunt gratias, respondentes, expergefactus sum & vidi Dominum, scilicet suscitantem atque dicentem, surge qui dormis &c. & somnus meus dulcis fuit mihi, ut imitarer Domini mei verba dicentis, ego dormivi & soporatus sum, & exurrexi, quoniam Dominus suscepit me.* Sed communissime dictum hoc, neque Christo, aut Deo, neque ejus Populo tribuitur, sed Vati *Jeremiæ* ipsi, qui ita inter verba Dei suo nomine interloquitur, & ex ipso verborum argumento satis dignoscatur. Ita nempe, ut *ad* & *per* maxima Dei & vere Euangelica promissa, quale etiam fuerat omnino illud postremum *vers.* 25. *de inebrianda anima lassa, atque omni anima dolente implenda*, ille se ferat *expergefactum*, de somno; seu tristitiæ, ob mala populi, culpabilia vel pœnalia, qualia heic etiam præcesserant ante; seu torporis & segnitiei majoris, quo fuerat prius obrutus; seu potissimum raptus Prophetici, in quo promissa magna isthæc ipse à Deo acceperat, *coll. Zach.* IV. I. *Dan.* VIII. 18. X. 9. *&c.* prout solent insomnia, singulariter vel terrifica vel exhilarantia, dormientes tam valide afficere, ut hinc expergiscantur citius. Quo pacto & expergefactus Vates noster, *vidit*, oculis corporis æque quam mentis apertis circumspiciens, & attendens læte ad id quod in somno ipsi exhibitum fuerat; vel alias cernens idem dum evigilaveram, quod dormienti occurrerat prius; vel etiam nova ulteriori Visione Divina in somno exhibita percipiens ea, quæ de *Diebus venientibus* annunciantur lætissima ad Capitis finem usque. Additque tum adhuc, *suum somnum sibi dulcem fuisse*; sive antecedenter, in quo & quatenus in eo priora promissa à Deo maxima acceperat, dum per insomnia tristia somnus illi fuisset, vel & alias fuerat, gravis & acerbus; sive & consequenter, in quem post excitationem breviorem inciderit denuo, percepturus etiamnum latius magna illa bona quæ dein in textu subjiciuntur *vers.* 27. *&c.* De quo ut cogitemus, facit *Jonathan*, expresse *Prophetam* nominans, & iteratam dormitionem memorans. Lubet appingere, quæ ad hunc textum habet *Jac. Altingius*; *Affectus Prophetæ vers.* 26. *Si continuetur oratio, Dei sermo est, qui pro-*

propterea se dicat evigilasse, uti quando post diuturniorem dilationem ad vindicandos suos se accingit Psal. LXXVIII. 65. *quo pertinent preces Psal.* XLIV. 24. *Esa.* LI. 9. *&c. Et quod additur, & vidi, postquam somnus meus suavis mihi fuit, quatenus Deus delectationem habet in castigatione suorum & neglectu quasi, Esa.* I. 24. *sed postea longe majorem in ejus restitutione habiturus Deut.* XXXII. 26. *&c. Verum quod phrasis illa de somno durior videatur, hæc ab Interpretibus referuntur ad Prophetam, qui per parenthesin de suo affectu testatur, super hæc evigilavi, significans sibi hæc in somnio fuisse revelata, juxta Num.* XII. 6. *quamquam nullum ejus rei indicium sit Jer.* XXX. 2. *&c. Super hæc evigilavi postquam vidissem, & somnus meus mihi suavis fuit, ut similia viderem, quæ mox sibi revelata recitet. Somnia Abimelechi Gen.* XX. *Pharaonis Cap.* XLI. *Nebucadnezaris Dan.* II. 4. *Uxoris Pilati Matt.* XXVII. *turbarunt eos quibus contigerant, quia ad extremum quid mali portendebant, ast hoc suavissimum, utpote mera habens Euangelia pacis & boni pro Israële &c.*

VIII. Apparet autem sic satis, quam minime certa sit *Cl. Cocceji*, aliorumque ex vel cum quibus hic sapit, Interpretatio illa verborum *Jeremiæ* de Christi Resurrectione cum connexis. Quam nec ego satis firmatam video; vel per sermonem Christi antecedenter & consequenter heic repertum, cum hoc tantum supponatur, nec excludat interlocutionem propheticam si verba ipsa ad eam nos ducant; vel per Promissa Euangelica in hoc Capite lecta, etiam de Messia nasciturо ex Virgine *vers.* 22. æque quam de ipsius quæstione ad mortem *vers.* 15. quæ hoc minime efficiunt, ut omnia, etiam quæ hoc versu leguntur, de Messiæ persona sint dicta, cum exclusione interloquentis Vatis, dum nec de ejus Nativitate ex Virgine heic quidquam vere vel certo legi nos olim ostendimus latius *EXERC. TEXT. XXI. Parte II.* nec Fletum Bethlehemiticum heic depingi, perinde disputavimus *EXERC. TEXT. XX. Parte I.* vel per ipsa Verba Textus, quæ alium sensum satis commodum in se & contextu hoc admittunt, uti modo vidimus. Et si liceat addere id quod cum longe plurimis judico, putem ego, verba illa Interloquenti cum gaudio Vati longe aptius applicari, quam Messiæ, tanquam enarranti non modo Mortem & Resurrectionem suam

Et judicatur hinc candide.

corporalem, ſed & Viſum mali & boni in Diſcipulis ſuis, quando poſt Reſurrectionem ſe illis conſpiciendum dedit, quæ nobis quidem duriora & nimium quæſita videntur. Utique non audemus ex hoc loco illum in modum urgere Incredulos, ad agnoſcendam Domini noſtri Reſurrectionem, quem in hac non pœnituerit ſuæ etiam mortis.

CAPUT DUODECIMUM.

Quo ad ſignificatam & creditam antiquiſſimo tempore Meſſiæ Reſurrectionem aſcenditur.

De Prot-Euangelio Paradiſiaco monetur, in eo etiam Meſſiæ Reſurrectionem comprehendi.

Poſt iſta, magis vel minus recte aut ſolide, laudata Vaticinia Vetera pro Domini noſtri Reſurrectione, notandum hoc omnino judicamus, quod ejus Declaratio & Fides non demum ſit repetenda à diebus Davidis & ſerioribus inſecutis, ad quos Vaticinia illa laudata referri debent, ſed & ab antiquioribus longe. Ubi tuto nominare poſſemus & urgere *Prot-Euangelium* ipſum *Paradiſiacum* ex *Gen.* III. 15. Prout & hunc locum ante alia omnia nominavit *Cl. Coccejus ad Ult. Moſis* §. 745. addens, *mortis guſtu mortem vincendam*, ſed argumentum ex eo vix aliter illic urgens. Sed non lubet nunc in iſtius loci conſiderationim latius excurrere, poſtquam olim eum *in Hiſtor. Parad. Lib. IV* prolixius tractavimus, atque etiam monuimus *Cap. VI. Mediatorem* heic reperiri in præcipuo illo Semine Mulieris; cujus *Natura Humana* ex hoc nomine, *& Divina* ex magno opere conterendi Serpentis conſtare poteſt; cujus *Exinanitio* per calcanei contritionem paſſivam, & *Exaltatio* per capitis Serpentini contritionem activam exponitur, & cujus *Munus* omne, potiſſimum Sacerdotale & Regium, hoc ipſo haud obſcure innuitur.

Pro Antiquitate hujus prædictæ & creditæ laudatur lo-

II. Enimverò eſt Fides & Spes *Jobi*, quam ille adeo clariſſime expreſſit *Job.* XIX. 25-27. de qua olim non niſi breviſſime diximus *EXERC. TEXT. XII. Parte I.* & quæ heic digniſſima eſt ut attentius conſideretur in rem noſtram. Is ita

cus Job. XIX. 25. 26. 27. in quo attendendum nomen Goëlis seu Redemptoris mei, etiam mox appellati Dei.

ita sonat ad literam; *Et ego novi, Redemptor meus vivet, & surget ultimo super pulverem, & postquam pellem meam contriverint hanc, & è carne mea videbo Deum, quem ego videbo mihi, & oculi mei aspicient, & non alieni, consumuntur renes mei in sinu meo.* In quibus illustrandis præmittemus *Rem* ipsam, tum ad ejus *Scientiam* transituri. Res spectat ad *Redemptorem meum*, qui dein sub *Dei* nomine venit, & consistit in ejus *Vita*, ac *Surrectione* super pulverem, cum ejus *Fructu* læto & desiderato apud Pios. Nomen *Redemptoris* Hebræum est גאל/ *Goël*, ὁ ἐκλύειν μέλλων apud LXX. Idem, nec sensu Legali nos heic ad nudum Hominem aliquem propinquum ducit, *coll. Lev.* XXV. 25. 26. *Ruth.* II. 20. *&c.* nec ad Creaturam ullam, minus potentem ad hoc opus omnem; sed omnino ad *Deum*, אלוה/ uti deinde nominatur & intelligitur verus. Qui neque heic intelligendus, vel Essentialiter Triunus, vel Personaliter Pater aut Spiritus, si quidem his non convenit ex carne per oculos corporeos videri; sed certissime Filius, qui ipse Carnem humanam erat assumpturus, & in ea se mundo toti olim conspiciendum daturus. Et de hoc oportet nomen illud, non modo *Dei* in propriissimo & plenissimo sensu capere, tanquam vere θεανθρώπῳ in Unitate Personæ, & talem se demonstraturo per surrectionem super pulverem cum connexis; sed & alterum *Redemptoris* perinde, ut dicat eum, qui, interveniente etiam proximo sanguinis ejusdem humani nexu, liberaret homines alios miseros, non tam à malis his aut illis immissis, quam à Satanæ, Peccati, & Perditionis, hinc fluente Servitute tristissima, valida quidem manu, attamen & per sufficiens lytrum quod pro iis persolveret, *coll. Gen.* XLVIII. 16. *Psal.* CIII. 4. *Jes.* XLI. 14. LIX. 20. *Hab.* XXXIII. 24. *&c.* Ut aberrent toto cœlo, tum Judæi, tum Christiani, qui heic antiquius vel serius cogitarunt de Deo simpliciter, tanquam ex præsenti gravissima afflictione Jobum feliciter restituturo in his terris cum victoria de adversariis suis, uti ex maximis malis ille nonnunquam homines restituere benevolo arbitrio solet, & factum heic præter exspectationem omnem discimus ex *Job.* XLII. 6. *&c.* Quibus, præter *Nominis* hujus participialis *Vim* Pleniorem, & magnificum illud *Procemium vers.* 23. 24. *utinam nunc & scriberentur ver-*

verba mea! utinam & imprimerentur in libro! in stylo ferri & plumbo, in perpetuum in petra sculperentur! plane repugnat, tum *Calamitas* viri desperatissima, absque relicta illi ulla spe restitutionis talis *Job.* XVIII. XIX. 10. *&c.* tum *Certitudo Fidei* immota, quam hic ex adverso declarat; tum prospectus ad *Ultimum* Diem; tum asserta *Carnis* suæ prius corrumpendæ *Resuscitatio*; cum *Beatitate* tum concedenda, secundum præsens desiderium; & quæ plura talia, nullis exceptionibus quæsitis enervanda impie vel imprudenter. Qualem Redemptorem quando afflictissimo sibi tribuit Jobus, per pronomen *mei*, jam alios ab eadem gratia minime equidem excludit, magis quam David de *Jehovah Pastore suo* gloriatus *Psal.* XXIII. 1. *&c.* vel Thomas, Jesum vocans *Dominum suum & Deum suum Joh.* XX. 28. vel Paulus, Filium Dei proclamans *ipsum dilexisse & pro ipso se dedisse Gal.* II. 20. *&c.* Sed Redemptorem illum ejusque Agnitionem per fidem ita communem facit, iis qui ante adventum ejus in ipsum prospexerant credentibus, cum iis qui ipsius adventum sunt secuti, ut eundem sibi secundum Divini Verbi & Spiritus ductum singulatim quoque applicet; non modò suum in hunc affectum fidei spei & charitatis sinceræ declarans, sed & affectum hujus in se fervidissimum & efficacissimum agnoscens simul.

Quod Humanitatem ejus, & Mortem in ea subeundam includit.

III. In ipso illo autem *Redemptoris Mei* nomine magno, secundum ea quæ jam diximus, continentur ceritissime plura de ipso prædicata, quæ omnia heic non enarramus nos modo, sed illa tantum nominamus, quæ ad scopum nostrum præsentem faciunt. Uti est ipsius, futuri veri Dei, ut valorem & vim operi suo daret, *Humanitas* simul vera & perfecta, per quam à se assumptam tanquam ἀγχιστεὺς posset esse legitimus noster Goël, *coll. Hebr.* II. II. 14. 15. *&c.* Atque uti est deinde potissimum ipsius Hominis futuri *Mors* secundum eam Naturam, per quam actu satisfaceret pro suorum peccatis, Divinæ Justitiæ rigidissimæ, sic ea expiaturus plenissime, per כפר/ *pretium* datum, & ab exitio promerito adeoque & Satanæ & Peccati servitio suos liberaturus. In quo ipso sic graviores longe Passiones obtinerent, quam quas tulerat hactenus, vel laturus erat, vel & ferre similiter poterat Jobus unquam. Quod notamus, ne quis excipiat, heic

quidem Vitam, ſed non perinde Mortem, tribui Redemptori Jobi. Eſt enim Vita non ſine morte, nec tam ante Mortem, vel in Morte, quam ex Morte, quam heic agnoſcere oportet; eo ipſo quod ille *Redemptor* Mortem promeritorum hominum vocatur verus, alias nec ullum jus habiturus ad illos ab æterna morte immunes præſtandos, vel & ex morte temporali ad beatam vitam revocandos, adeoque actu ipſo plenè redimendos. Ut ſit re ipſa, quaſi heic plenius dictum foret; Ille Meus Redemptor, & Deus, qui in aſſumenda ad ſalutem meam Humanitate Vitam ſuam deponet aliquando, & Mortem ſubibit acerbiſſimam ad mei Redemptionem. Quod eſt omnino primum veri ſolatii fundamentum in graviſſimis quæ hominem premunt adverſitatibus; & abſque quo admiſſo reliqua concidunt.

IV. Expreſſius autem Prædicatum primum de hoc Redemptore Meo, eſt חי/ (ex qua voce forte cum ſequenti juncta LXX. fecerunt ἀένναός ἐςιν,) *vivus*, h. e. ſubintellecto facile Verbo Subſtantivo *eſt*, ſi id neceſſum, ſive *vivit*, nunc ab æterno & ſemper, ſive *vivet*, olim potius quam *vixit* in præterito, niſi hoc certitudinis cauſæ prophetice intelligatur uſurpatum. Quamvis verò minime ſit dubium apud nos, quin huic *Redemptori* potentiſſimo, etiam mox appellato *Deo*, verè conveniret & recte tribueretur *Vita* prorſus Divina, immortalis & independens, & quin hæc ſolatium maximum afflicto præbere poſſet & deberet; non magis tamen dubitandum nobis videtur, quin Vita heic ſpectata, vel unice vel præcipue, ſit Humana, quam ad neceſſariam propinquitatem Goëlis accepturus, & ad conditionem Goëlis implendam depoſiturus erat olim, & in qua oculis corporeis à Jobo erat videndus etiam ſerius. Quando non quidem excludenda eſt iſtius Vitæ Acceptio prima in Nativitate conceptionem ſecutura ex Virgine; & Fruitio potens & conſpicua in ipſius Prædicatione cum Miraculis maximis & plurimis, uſque ad mortem illi breviorem inferendam; attamen magis ſpectanda Vitæ ejuſdem Receptio poſt mortem quaſi momentaneam, quæ foret non tantum longe perfectior & glorioſior & lætior, ſed & plane æterna nec unquam ulla morte altera ei eripienda, *coll.* *Apoc.* I. 18. *Pſal.* LXXII. 15. *&c.* Ut ſit adeo, *vivet*,

Poſt quam Vivus idem denuo foret.

vet, tantundem vere quam, *reviviſcet*; pro conſuetudine ſolita *Job.* XIV. 14. *Jeſ.* XXVI. 14. *&c.* etiam in Græco ζάειν pro ἀναζάειν, *Marc.* XVI. 11. *Luc.* XXIV. 23. *Act.* XXV. 19. *Rom.* VI. 10 *&c.* Quod & arguit ſubjectum præcedens *Redemptoris*, qui nempe & quando ut talis Vitam ſuam depoſuerit prius, & deinde eam reaſſumet, partam à ſe vitam & ſalutem mihi & ſuis omnibus potenter applicaturus, absque quo ſolatium omne vanum foret. Secundum ea quæ mox annectuntur, nec à manente in morte ullatenus exſpectari poſſent.

Et aliquando ſurrecturus ſuper pulverem.

V. Heic enim occurit Redemptor idem Jobi, mortuus & redivivus, tanquam qui אחרון על עפר יקום / *ſurgeret ultimo ſuper pulverem.* Ubi per verbum Hebræum יקום / *ſurget*, manifeſte ſatis ducimur ad Redemporem redivivum; & præſcriptum eſt adeo contra *Vulgatum* heic habentem in prima perſona, *ſurrecturus ſum*; dum pro perſona Redemptoris in *Targum* ſubſtituitur *Redemptio ejus*, apud alios Corpus Jobi, apud alios אחרון / *ultimus*, intellectus tum, vel de Deo æterno, vel de homine quovis ſuſcitato ex morte, vel de homine etiam noviſſimo aut viliſſimo, vel denique etiam de Chriſto tanquam ἐσχάτῳ, *Adamo*, 1 *Cor.* XV. 45. Atque ille ipſe Redemptor fertur, non jam *excitaturus* tranſitive, vel *inſurrecturus* hoſtiliter, vel *ſtaturus*, *conſtiturus*, aut *perſtiturus*, ſed *ſurrecturus*. Sed quo ſenſu? An vitam ex morte recipiendo? Id jam antea per *vivendi* verbum erat ſignificatum, neque iis quæ huic verbo heic junguntur apte ſatis cohærere deprehenditur. An potius vitam illam à ſe receptam declarando, novo & potentiſſimo opere? Id omninò aptum & neceſſarium puto, cum reſpectu non ad iram ſed ad gratiam ſuam exſerendam, poſt præcedentem quaſi quietem ſimilem, *coll.* *Pſal.* III. 8. VII. 7. XLIV. 27. CII. 14. *Dan.* XII. 1. *&c.* Et ducit conſequenter poſitivè illud *ſuper pulverem*, non ad Pugnæ campum, nec ad inferiorem Terræ noſtræ globum, nec ad Terrenum hominem omnem, ſed ad Cadaver in pulverem plane converſum, tum aliorum Defunctorum dudum, tum & Jobi inter eos futuri, *coll. Gen.* III. 19. *Pſal.* XXX. 10. *Eccl.* III. 20. *&c.* *Super* quem pulverem *ſurgere*, non eſt operari potenter contra illum, ſed *in* illum, & ſimul *ob* illum. Ut adeo ſurrectio ſuper pulverem ſit hominum in pulverem

redacto-

dactorum potentissima restitutio ex illo pulvere, à Redemtore redivivo recte exspectata, secundum illud *Joh.* XIV. 19. *Apoc.* I. 18. *&c.* Quod ne putaretur ocyssime futurum prorsus ad Christi ipsius Resurrectionem, secundum ejus forte exemplum in plurimis perinde non corrumpendis, accedit vox אחרין/ capienda, sive nominaliter *ultimus*, non tamen tum referenda ad Redemptoris personam, sive potius adverbialiter, cum vel sine Ellipsi, *ultimo*, referenda sic omnino, non ad verbum sciendi, sed ad sequens surget. Ut per illam liquidissime ducamur ad ultimum tempus, non Oeconomiæ Veteris aut Judaicæ Civitatis, sed mundi totius, quo Mortui vere demum à Redemptore suscitabuntur, & hinc implenda erat Jobi exspectatio læta.

VI. Quam ille *differt* primum, hinc *nominat*, & *describit* latius, & ut lætissimam tandem *commendat*. Differt per illa prima, אחי עורי נקפו זאת/ quæ ineptissime vertit *Vulgatus*, *& rursum circumdabor pelle mea.* Verti autem possunt, *cum post pellem meam transfixerint*, vel *contriverint*, *hæc*, reliquas corporis mei partes; vel *postquam pellem transfixerint hæc*, mala & incommoda me prementia; vel *postquam pellem meam transfixerint hanc*, una cum reliquis corporis partibus mollioribus & durioribus; vel *postquam pellem meam tranfixerint*, *hoc* erit vel fiet, quod sequitur, uti sic *Chaldæus* habet, התי רא/ quod forte simplicissimum. Dum omni modo sic notatur mortem comitans & consequens corruptio, quam merito cum aliis omnibus exspectabat Jobus, nec effugere inaniter studebat; adhibita phrasi impersonali, propter varios modos corruptionis humanæ sub ductu Divinæ providentiæ, quos huic sic relinquebat. Quid vero deinde futurum erat Ultimo die? *Et Deum*, Redemptorem Redivivum ac ex pulvere me Vivificantem, *videbo*, non mente solum cognoscente clarius, sed & corpore etiam, seu *è mea carne*, quæ ex pulvere erit restituta tum, cum reliquis corporis mei partibus, attamen & tum aderit quoad substantiam suam, depositis tantum ejus infirmitatibus culpabilibus & miserabilibus, *coll.* 1 *Cor.* XV. 53. *&c.* De quo ne dubitare ullo modo videretur, addidit; *Quem*, Deum Redemptorem meum θεάνθρωπον, in Humanitate gloriosa, אני אחוה לי/ *ego videbo*, seu *ipse*, seu *mihi*,

Cujus Recollectio serior cum sequelis beatis à Jobo annectitur.

mihi, h. e. coram me præſentem omnino, vel in me propenſiſſime affectum, vel in ſalutem meam conſummatiſſimam, & ſecundum votum meum enixiſſimum; & *mei oculi*, corporis potius quam mentis tanquam ad carnem ſpectantes, non viderunt jam in præterito, ſed *videbunt*, ſeu intuebuntur cum ſingulari & plena aſſiduaque lætitia, tum in judicio, tum & magis in gloria inſecutura, *& non alienus*, vel homo quiſquam à Fœdere & Fide excluſus, qui & tum ab illo læto Redemptoris conſpectu erit æternum excluſus, vel ipſe per afflictiones non amplius tunc ut talis ſpectandus aut tractandus, vel denique oculus pro præſentibus mihi tunc tribuendus. Et quantum tandem foret hoc bonum? *Mei renes*, ut præcipuæ ſedes affectus ſoliti ſpectari, in *meo ſinu*, interiori magis quam os ipſum prodit aut prodere poteſt, *conſumuntur*, non jam dolore præſenti, *coll. Job.* XVI. 13. *Pſal.* LXXIII. 21. *Thren.* III. 13. *&c.* ſed deſiderii vehementia, *coll. Pſal.* LXXXIV. 3. CXIX. 81. 82. *&c.* & ſimul exultationis magnitudine, *coll. Prov.* XXIII. 16. *&c.*

Scientia horum certa in Jobo.

VII. Ad iſta cuncta, de Redemptore dicta & ab ipſo exſpectata, referre oportet id quod ab initio præmittitur, *Ego novi*, ואני ידעתי / ſive conſequentia גאלי חי / in Accuſativo reddideris, *Redemptorem meum vivum &c.* ſive ſubintelligas conjunctionom כי, *quod*, ſive abſque hoc facias enunciationes diſtinctas. Significatur autem ea phraſi *ſcientia* rei; non Naturalis, ex propriæ menti inſita vi per ratiocinia qualiacunque, aut ex hominum aliorum doctrina, hauſta, ſed Supernaturalis plane, ex Divina Revelatione magis vel minus mediata; nec adeò Conjecturalis mere & hinc incertior in ſe, ſive quoad rem ſive quoad ejus ſingularem applicationem, ſed Demonſtrativa prorſus & certiſſima, qualis eſt illa fidei Divinæ, & hinc unice apta ad animum conſtanter in omnibus adverſis erigendum, *coll. Joh.* VI. 69. *Rom.* VIII. 28. 2 *Cor.* V. 1. *&c.* Quod tamen minime obſtat, quo minus fidei infirmitatibus æque ſubjectus fuerit Jobus, quam fuerunt ſemper & ſunt hodieque alii omnes fideles, hinc merito rogantes cum Diſcipulis, *adauge nobis fidem Luc.* XVII. 5. & cum Patre Euangelico, *credo Domine, ſuccurre incredulitati meæ, Marc.* IX. 24. *&c.*

VIII. Ut

VIII. Ut tandem ad præsentem nostrum veniamus scopum, de *Antiquitate* summa traditæ & creditæ *Resurrectionis* futuræ *Messiæ*, attendere oportet ad loquentem ita de Goële suo *Jobum*, ipsiusque non tam Genus unde ortus, quam Ætatem qua vixit. De quo utroque doctissime & solidissime, cum & præ aliis, egit pro more suo *Cel. Spanhemius* noster *Hist. Jobi Cap.* VII. VIII. IX. Unde ex eo discere licet; non fuisse hunc utique gente *Cananæum*, adeoque ex Chamo ortum, quod aliqui voluere *Magistri*; non etiam Semitam per *Aramum* filium Utz *Gen.* X. 23. seu *Aramæum*, quod antiquiores & recentiores Christiani statuere complures; nec perinde *Idumæum*, seu Esavitam ex Abrahamo & Isaaco, quod voluit turba Interpretum, Jobum cum Jobabo temere confundentium, *coll. Gen.* XXXVI. 33. *&c.* nec tandem *Israëlitam*, quod somniantes inepte non defuere vel Judæi vel Christiani. Sed tenenda ex adverso longe potius tanquam multo probabilior sententia alterutra, minime etiam nova. Arcescendum esse Jobum; vel ex *Nachore* fratre Abrahami, cui filii Utz, Buz, Chesed, &c. *Gen.* XXII. 21. 22. vel ex *Abrahamo* ipso, non per Agarem, aut *Saram*, sed *Kethuram*, cujus filii hinc & nepotes recensentur *Gen.* XXV. 2. 3. Uti prius illud, quod etiam inter Veteres *Hieronymus*, & inter Pontificios tenuit *Bellarminus*, firmatur potissimum, ex sede Jobi in *terra Utz*, qui fuit Nachoris primogenitus & familiæ princeps, seu Ausitide Arabica; dein ex *Buz*, fratre istius Utzi, *Gen.* XXII. 22. à quo ortus Elihu Buzites, *Job.* XXII. 2. inter Jobi Amicos; tum ex altero Utzi fratre *Chesed*, *Gen.* XXII. 21. à quo *Chasdim* vicini Jobi *Cap.* I. 17. &c. quin & ex Jobi vicinia cum *Charan* australis Mesopotamiæ, pristina Nachoris sede, *coll. Gen.* XXIV. 10. XXVIII. 10. *&c.* Atque uti posterius, quod cum plurimis Britannis placuit *Usserio* Armachano, & nostro etiam *Walæo*, arguitur ex Amico Jobi *Bildado Suchite*, orto ex *Suacho* vel *Suche Gen.* XXV. 2. item ex *Seba* vel *Scheba*, à quo orti Sabæi *Job.* I. 15. rursus ex Kethuræis Abrahami filiis vel nepotibus, *Medan*, *Madian*, *Dedan*, conterminis, etiam ex Kethuræis ad *Orientem* constitutis, *Gen.* XXV. 6. *coll. Job.* I. *&c.* præter alia quæ ad fidem & pietatem Jobi spectant, & facilius longe deducantur ab Abrahamo isthac ratione avo

Cujus annectitur Genus, maxime probabile ex Abrahami familia.

vel procavo Jobi. Quam & utramque ſententiam adeo veriſimilem reperit Vir Magnus, ut *arduum* ſtatuat *definire*, *utra ſit eligenda*.

Atque Ætas, paulo anterior Iſraelitarum Exitu ex Ægypto.

IX. Connexa autem tractatio altera de *Ætate* qua vixit *Jobus* cum Amicis ſuis, quæ heic præ ipſius Genere conſiderari meretur, ita inſtituitur à *Magno Spanhemio*; ut diſputet, primum contra eos, qui Jobum ponunt poſteriorem Moſe, dein contra alios, qui eum faciunt Moſi coævum, & tandem pro eis, qui eum conſtituunt Moſe anteriorem. Minime quidem urget eſſe probabile primum illud; ſive nominent Autores ejus tempus Judicum, ſive Davidis, & Salomonis illud, ſive Babylonicæ Captivitatis, ſive Regis Ahaſſueri. Addit ſimul vaniſſima eſſe argumenaa omnia, quibus illi pugnent, ſeu pro tempore Judicum, ex *Job* XXVII. 12. XV. 18. 19. XXVIII. 28. *&c.* ſeu pro illo Davidis aut Salomonis, ex *Job*. XII. 21. I. 15. *&c.* ſeu pro iſto Babylonicæ Captivitatis, ex *Ezech.* XIV. 14. *&c.* ſeu denique pro poſtremo Ahaſſueri, ex *Job*. XLII. 15. *&c.* Sed nec valere urget, quæ pro ipſo Moſis tempore in ætate Jobi agnoſcendo adduxerunt alii plures; potiſſimum ex *Job*. XXVI. 12. quaſi in illis verbis, *vi ſua ſcidit mare & prudentia ſua percuſſit Rahab*, ſpectaretur ad recentem tranſitum Maris Rubri & Ægyptiorum in eo ſtragem; atque ex *Job*. XXI. 29. quaſi *tranſeuntes per viam* eſſent illic Jiſraëlitæ peregrinantes in deſerto, nec non ex *Job*. XXXIV. 19. 20. quaſi illic judicia Dei in Pharaonem & Ægyptios deſignarentur. Quo magis ſcriptio hiſtoriæ Jobi in hac forma facta potuit eſſe à Divino Spiritu, adhibitis phraſibus recentioribus quandoque longe poſt ipſam Jobi Ætatem. Tandem vero concludit Jobum Moſe ſeu Lege ab hoc lata eſſe omnino vetuſtiorem; non quidem σύγχρονον Abrahamo & Iſaaco, aut æqualem Jacobo, ſed coævum potius Iſraëlitarum Servituti in Ægypto. Et in rem iſtam laudat, non modo Veterum in iis diſſentientium varie communiorem Traditionem, ſed & Genus Jobi ac Amicorum, Facultatum ejus modum, Sacrificiorum ejus rationem, Silentium eorum quæ per Moſen fuere geſta, Idololatriæ antiquiſſimæ genus ex adverſo memoratum, Revelationum Divinarum frequentiam & modum antiquum, Vitam

 Jobi

Jobi longissimam, præter alia minoris forte ponderis. Atque adeo vult, *Historiam Jobi mediam esse inter res Libro Genesios & Exodi memoratas, id est, inter Josephi novissima & eductionem populi &c.* dum *& vanitatis illi postulentur, qui præcise Annum cum Nativitatis Jobi tum Mortis definire sustinent.*

X. Utcunque autem magis vel minus solida sit ista determinatio Generis & Ætatis Jobi, & si vel ille Mosi coætaneus aut paulo serior constituatur, id manebit æque certum, quod Tempora ejus Davidicis & insecutis aliis sint longe superiora. Adeo, ut tum jam Deus revelaverit suis, ad solatium & salutarem eorundem instructionem, in maximis etiam adversitatibus hujus mundi, Messiæ, seu Dei venturi olim in humana carne, tum Mortem, tum Resurrectionem ex ea celerem, per quam salutem acquisitam suis applicaret potenter, tandem etiam suorum pulverem omnem recollecturus, & se in nubibus exhibiturus eis coram. Quæ dubito, an hodie post Goëlis Exaltationem factam multo clarius credentes exponere possent, quam heic à Jobo factum est. Uti non dissimili claritate de Messia locutum deprehendimus ex Jobi Amicis Elihu *Job.* XXXIII. 23. 24. *Si fuerit apud illum Angelus Interpres, primus ex mille, ad indicandum homini rectitudinem ejus, & prò eo deprecatus fuerit, dixeritque, redime illum à descensu in foveam, inveni pretium redemptionis.* De quo loco succincte quidem sed dilucide olim & nos egimus *Observ. Text. III. post Analysin Exeg. Jes. LIII.* Quin & considerationem heic simul suam meretur Jobi illud ex Dei revelatione profitentis Genus, ex Abrahamo aut cognatione ejus proxima quidem deducendum, sed minime Israëliticum; quo pacto curaverit omnino Deus, ut, ante suam Ecclesiam plenius intra Israelem conclusam Mosaico Fœdere inito & mox confirmato per populi introductionem in terram Cananæam, jam tum etiam aliarum gentium reliquiis piis constaret, quid de Messia & ab eo exspectandum foret. Quæ communior rei præsignificatio id jure meritoque efficere debet, ut de Resurrectione ejus non liceat dubitare post facti historiam Euangelicam, quam admirabilis & hinc incredibilis cæteroquin orbi possit videri eadem.

Unde Antiquitas hujus fidei monstratur, praeter alia.

CAPUT DECIMUM TERTIUM.

Quo inquiritur, an non & Tempus Modusque Resurrectionis Dominicæ in Vaticiniis sint satis Determinata.

Quæstio an etiam Tertio die Resurrecturum Christum, olim fuerit prædictum.

VIx poterit dubitari, quin ad Fidem Resurrectionis Christi, prout hæc in Euangelio traditur, multum ponderis sit additurum, si in Vaticiniis veteribus sit Determinatum Tempus idem rei futuræ, quod heic annotatum est adeo curate; etiam præ aliis circumstantiis ad Modum rei spectantibus. Quo magis de Tempore aliquid tale innuisse videtur Apostolus ipse 1 *Cor.* XV. 4. καὶ ὅτι ἐτάφη, καὶ ὅτι ἐγήγερται τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, κατὰ τὰς γραφάς. Cum & præ quo etiam urgeatur commode illud Christi ipsius *Luc.* XXIV. 46. ὅτι οὕτω γέγραπται, καὶ οὕτως ἔδει παθεῖν τὸν Χριστὸν, καὶ ἀναστῆναι ἐκ νεκρῶν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ. Nisi forte defectus oraculorum talium de Tertio Die nos cogat, ut vel ad Typos seu Reales Prædictiones solas heic recurramus, vel Scripturarum dicta ad Christi Passionem Sepulturamque & Resurrectionem ipsam restringamus, ad quam postremam Tertii Diei determinatio ex eventu tantum adjiciatur à Paulo & Domino ipso; ut nihil addam modo de *Scripturis* Novi Test. heic intelligendis apud Paulum. Unde est illud, quod *Cl. Coccejus* noster scripsit ad illa Pauli verba; *Quod Christus tertia die debuerit resurgere, non tam aperte in Vet. Test. prædictum fuit. Reservatum id fuit Christo, ut ad hoc signum provocaret, & eo se veracem Prophetam & Filium Dei probaret, & veracem Interpretem verborum & ænigmatum Dei. Nam & præcesserunt ænigmata, quibus Christi prædictio & res gesta ita congruit, ut appareat consilium Dei fuisse, ut & tres dies duraret potestas tenebrarum, & tertio die Christus resurgeret. Illud enim in signo Jonæ præfiguratum est &c.* Dum vix intelligo, quorsum spectet & tendat *Grotius*, scribens *h. l. Nam & hoc Esaias & Daniel prædixerant, & præfiguraverat Jonas.*

II. Enimvero, licet sic sit salva satis fides nostra & veritas dictorum à Paulo & Christo, si illud de Scripturarum prædictione, vel restringatur ad Resurrectionem ipsam magis quam ad Diem Tertium quo hæc fieret, vel referatur ad Typos in Scripturis descriptos solos; vix tamen dubium est, quin verba pleniorem accipiant sensum, utilioremque ad hominum fidem, & magis apte inter se cohæreant, si & *Tertius dies* Resurrectionis Christi in Vaticiniis deprehendatur fuisse fixus, seu jam explicite, seu implicite solum. Et in hanc rem dudum est, quod laudata fuerunt verba illa *Hos.* vi. 2. *Vivificabit nos post duos dies, in die tertio suscitabit nos, & vivemus coram eo*, quæ non tantum tractavimus nos in *Commentario nostro*, sed & latius cum respectu in rem præsentem *EXERC. TEXT. XXII. Parte I.* Enimvero ista non pertinere ad Christi ex morte Resurrectionem futuram Die Tertio, haud pauci docti piique viri monuerunt. Inter quos ipse *Calvinus* noster, cui *sensus ille videtur nimium argutus*; monenti simul, *hoc semper spectandum esse nobis, ne volitemus in aëre.* Nec rationibus hi destituuntur, seu negativis, seu positivis. Priores sunt, quod nulla heic fiat mentio Messiæ, quodque nec Christus ipse, Jonæ signum laudans, nec Scriptor ullus Novi Test. hunc textum ad Christum suscitandum retulerit. Et posteriores, quod de Personis pluribus heic agatur ita loquentibus, quodque nec earundem descriptio antecedens & consequens apte Christo conveniat, tanquam quæ ob peccata à Deo derelinquendæ & severissimè puniendæ essent *Hos.* v. 13. 14. & se mutuo ad conversionem hortarentur laceratæ & percussæ à Deo *Hos.* vi. 1. & vitæ etiam correctionem cum perseverantia in Dei Agnitione pollicerentur *vers.* 3. Quibus prædicatis convenienter Vivificatio & Suscitatio sint metaphoricè potius quam proprie heic capiendæ, & tertius dies accipiendus de tempore gratiæ præstandæ populo, seu longiore seu breviore, utique certo determinato apud Deum. Qualia apud ipsum *Pareum* & *Rivetum* nostrum legas. Sed & argumenta habent alii, quibus nos ad Christi Resurrectionem pelli existimant. Hoc nempe facit quam maxime *Prædicatum*, proprie quantum pote capiendum; tum in Verbis *vivificandi & suscitandi*, cum *Vita* insecutura *coram Jehovah*;

Quod à plurimis factum creditur Hos. vi. 2. textum illum tamen variè ad Christum referentibus.

tum

tum in *Tertio Die post Duos Dies* futuro determinatè. Quæ Christo verissime per eventum, & nulli alii sic competunt. Huc facit deinde, quod ad *Subjectum* attinet, intima *Christi Unio cum Ecclesia* sua, per quam, uti Christus sibi tribuit quæ fiunt Ecclesiæ suæ sui causa *Act.* IX. 4. 5. *&c.* ita Ecclesia de se ferat quæ Christo contingunt, hinc & pro illa Suscitato 2 *Cor.* V. 15. *&c.* Huc facit tertio *Fidei & Resipiscentiæ* facta in hac enunciatione declaratio, *coll. Cap.* V. 15. VI. 1. ad quam omnino pertinet Agnitio Resurrectionis Christi, *coll. Rom.* X. 9. XIV. 9. *&c.* etiam ut typi nostræ resurrectionis spiritualis. Huc faciunt denique non minus connexa in textu Beneficia; *Et agnoscamus, persequamur agnoscere Jehovam, sicut aurora paratus est egressus ejus, & veniet sicut imber nobis, sicut serotina tempestiva pluvia terræ.* Quæ optime cum Resurrectione Christi memorata cohærere videntur. Unde non tantum ita statuunt Recentiores Viri Doct. sed & Antiquorum multi & celeberrimi; inter quos ipse *Augustinus* scripsit *Lib. XVIII. de Civ. D. Cap.* 28. *prænunciavit iste Propheta etiam, Tertio die Christi Resurrectionem futuram, sicut eam prophetica altitudine prænunciari oportebat &c.* Quorum tamen dissensus magnus & multiplex est in designando modo, quo hoc dictum ad Christum sit referendum. Dum præ aliis mirus mihi obvenit *Commentarius Cl. Cocceji*, quando scribit; ab una parte, *non posse fieri, ut ad Christi resurrectionem non sit hoc loco respectum*; & ab altera, *non longum esse ut surgant & iterum non cadant*, ut à *duobus diebus* sit brevi, &c. eandem & phrasin significare *ultra duos dies*, q. d. longius durabit Ecclesia, & *regnum Christi quam ut una vel altera emicatione finiatur* &c. *diem tertium* pertinere ad *Resuscitationem tertio iterandam*, *q. d. luctaturos cum regno Anti-Christi post primum casum tribus vicibus, resuscitabit, & una vivemus coram ipso &c.* quæ & ipsæ tres vices enumerantur *suscitationis Ecclesiæ oppressæ, in Waldensibus, Wiclefi & Hussi Discipulis, & Reformatoribus ultimis, Luthero, Melanthone, Calvino, & collegis ipsorum comprobatæ.* Quæ quo pacto feliciter etiam satis cohæreant inter se, ego equidem nondum video.

Dum simplicissime heic intelli-

III. Mihi vero etiamnum idem heic videtur quod olim. Ita displicet hoc extremum unum quidem, quod sub nomi-

ne

ne *nostrum* intelligatur Christus, vel solus, vel cum fidelibus membris suis; ubi longe facilius est solos intelligere fideles resipiscentes & in benignitate Domini sperantes. Ut nec placeat alterum, quod *Vivificatio* ad temporalem felicitatem unice vel præcipue referatur, quæ tot junctis verbis vix erat ut significaretur; quodque hinc *Triduum* indeterminate potius de longiori vel breviori tempore quam determinate capiatur, ubi tamen *Tertius Dies* duplici phrasi notatus commodissime sensu proprio capitur. Ex adverso post Sanationem & Colligationem magis corporaliter intellectam, putem ego heic fieri progressum aptissimum ad *Vivificationem* & *Suscitationem Fidelium* Resipiscentium, tum spiritualem, inchoatam & promotam, tum æternam simul, & animæ & corporis, quæ illam posthac sequetur. Quæ utraque futura dicatur *post biduum*, non prius, & *die tertio*, non serius. Quam temporis determinationem caperem quidem indefinite de spatio longiori vel breviori, si ad ipsum effectum Divini operis in fidelibus esset heic necessario spectandum, & si non esset aliquis determinate Dies Tertius cui Vivificatio illa sui à Fidelibus recte tribui posset, respectu operis unde flueret hic effectus. Cujus contrarium ex eventu Resurrectionis Christi Triduanæ constat nobis, nec minus forte aliunde & ex Typis variis olim constare poterat Patribus. Unde concludo, in litera heic potius esse hærendum; ita ut spiritualis & æterna Vivificatio fidelium sola innuatur in prædicato principali; sed *Tertius Dies* post *Biduum* nos ducat ad solam Vitam tum Messiæ restituendam ex morte, quæ foret tam Pignus quam Causa Vivificationis fidelium vera & unica, *coll. Job.* XIX. 25. *&c.* In quam sententiam egregie etiam conveniunt, quæ apud Vatem tam de Populo resipiscente quam de Domino ipso proxime sequuntur. Sicuti & illuc spectat, quod cum Veteribus aliis adjecit loco citato *Augustinus* ipse; *Secundum enim hoc dicit nobis Apostolus, si consurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt quærite.* Dum alia loca, directe de Christi Resurrectione agentia, cum respectu ad Tertium Diem hactenus ego ignoro; sed ex ipso *Mechilta* laudavit *Galatinus* hunc, *coll. Psal.* XXX. 6.

gitur Vivificatio Fidelium virtute Christi Tertio Die surrecturi.

IV. Interim implicite etiam Davidem nos jussisse heic cogitare

Confessus & in [illegible]

eam Corruptio à Benigno Dei omnino arcenda, secundum Davidem.

de *Tertio Die* Resurrectionis Dominicæ *Psalmo* XVI. 10. observatum est à Viris Doctis non immerito, per illa verba, *non dabis Benignum tuum videre corruptionem.* Siquidem verba illa plenissime intellecta arcent corruptionem à mortuo & sepulto Domino, non solum totalem, aut qualemcunque majorem, sed & omnem prorsus, inchoatam quoque vel certe sensibilem factam apud homines. Quod addimus ad retundendas omnes cavillationes philosophicas pro corruptione ad mortem mox sequente per gradus, sed serius ad fœtorem promota demum; quæ utique Divina virtute vel minima à Domino nihilominus arceri facile potuit, sed ad quam si recurramus, nulla hinc temporis determinatio intelligi poterit, dum cadaver incorruptum eadem tam ad menses & annos quam ad dies plures servare equidem potuit. Sed naturaliter vix ad dies plures sensibilis corruptio aliqua à cadavere arcebitur, etiamsi ars & industria humana ei opponantur. Unde & conferri solet illud Euangelicum Marthæ de Lazaro fratre mortuo *Joh.* XI. 39. κύριε ἤδη ὄζει, τεταρταῖος γάρ ἐστι. Apud me autem illud facile valet, quod Psaltes sic loquens significaverit, non diu esse differendam Christi Resurrectionem, quod nec est factum ubi ille Tertio Die Resurrexit. Sed vix ausim Diem Tertium considerare, tanquam unice heic designatum, propter variam cadaverum constitutionem & curam, tam loci quam aromatum & unguentorum adductorum respectu; quæ heic videtur Corruptionem sensibilem posse tam accelerare ab una, quam differre aliquantulum ab altera parte. Et dubito, an ea etiam sit Euangelici dicti mens, fœtorem ex cadaveribus percipi nunquam, vel ante diem quartum, vel demum post eundem lapsum.

Et sunt in Prædictionibus Veteribus quædam quæ ad Matutinum Diei tempus in Christi Resurrectione ducere apte possunt.

V. Annon vero & dici potest debetque, licet hoc non dixerit Paulus, etiam à Vatibus fuisse olim determinatum *Tempus Matutinum* Diei Tertii, quo Dominus resurgeret, quod tam clare tamque multis phrasibus descripserunt Euangelistæ? Ita quidem traditum & creditum fuit ab ævo, cum respectu ad varia omnino loca, sed quæ omnia vix æqualis in hanc rem sunt valoris vel ponderis. Clarissimus utique foret heic locus *Psal.* LVII. 9. sive ille vertatur, *excitabo auroram*, secundum dicta *Cap. XI.* §. 5. sive cum *Vulgato*, *exurgam diluculo*, sive

ſive etiam cum aliis, *excitabo*, vel *expergefaciam mane*, *&c.* ſi conſtaret prius, Pſalmum hunc, qui in Inſcriptione tribuitur *Davidi*, *fugienti à facie Saulis in ſpeluncam*, agere in verbis citatis de Meſſia, & dein Evigilationem heic ex morte potius quam ex ſomno proprie dicto deſignari, ad quem contextus longe magis ducit. Ab altera parte certiſſimum eſt, *Pſalmo* XXII. agi de Meſſia, tam in conſequente ſtatu Glorificationis ejus, quam in antecedente Exinanitionis. Sed ejus Inſcriptionem illam, על אילת השחר / vertendam eſſe, *ſuper Cerva Auroræ*, cum reſpectu ad ejus argumentum, ſive deſcriptum in eo Meſſiam, qui talis foret ſeu huic ſimilis, & quidem determinatè in ſua ex mortuis Reſuſcitatione, id necdum videtur adeo certum; licet neque nos illud rejicere admodum velimus, ſecundum dicta olim *EXERC. TEXT. XVI. Parte II.* Sed & tertio loco heic in conſiderationem veniunt non immerito equidem ſimilia, ſub quibus Meſſias plusquam ſemel venit, ad Matutinum Tempus ejus nos ducentia. Ubi dicere nunc late nolo de nomine *Stellæ progreſſuræ* ex Jacobo, ſecundum Bilhami vaticinium *Num.* XXIV. 7. de quo dixi *ad Pentat.* quaſi illa nos neceſſario & determinate duceret ad *Stellam ſplendidam & Matutinam Apoc.* XXII. 16. & hæc in tempore ortus ſui primi ex ſepulchro heic eſſet ſimul conſideranda. Neque etiam de *Sole Juſtitiæ orituro* timentibus nomen Jehovæ, ex *Mal.* IV. 2. quem textum à nobis expoſitum vide in *Comment. Proph.* & dè collato à multis textu *Jeſ.* XLIX. 6. de *Luce Gentium uſque ad terræ extremitates &c.* Sed prætermitti vix poteſt deſcriptio Meſſiæ, tanquam *Lucis Matutinæ*, *oriente ſole*, *mane non nubium* 2 *Sam.* XXIII. 4. de quo egimus *EXERC. TEXT. VIII. Parte VI.* Qualis etiam legitur *Hoſ.* VI. 3. *ſicut Aurora*, (niſi & mavelis, *ſecundum auroram*,) *paratus eſt egreſſus ejus*, expoſita in *Comment. noſtro*. Quibus tamen locis principaliter magis ſpectari videtur ad Gratiam Meſſiæ actu ipſo Fidelibus præſtandam poſt ſpiſſas & horridas ipſorum tenebras, & quidem cum lætiori in dies progreſſu; cujus rei emblema quoddam ſpectari poterit in tempore etiam Reſurrectionis ipſius matutino. Mittimus autem plane locum *Pſal.* XLIX. 15. *dominabuntur in eos recti mane*, לבקר / tanquam ubi non tam ad matutinum tempus Diei Reſurrectionis Chriſti,

quam ad gratiſſimum tempus Reſurrectionis Fidelium ipſorum noviſſimæ ſpectari omnino videtur, *coll. Pſal.* XVII. 15. *&c.*

Dum ad Sepulchrum Saxeum Christi, & quærentes eum Mulieres, alii loca alia temere trahunt.

VI. Quemadmodum porro temere nonnulli ad Locum Reſurrectionis Dominicæ Saxoſum prophetice traxerunt verba Aguris, de *Via Serpentis ſuper Petram*, ex *Prov.* XXX. 19. ſecundum dicta *Cap. XI.* §. *II.* pro quibus facilius adduci poſſent illa *Pſal.* XL. 3. *&c.* ſimiliter & omnino à ſcopo Prophetico vero *Hoſeæ* V. 15. aberraſſe judicamus *Tertullianum*, tum *Cap. XIII. adv. Iud.* ubi vitioſe tamen legitur nomen *Eſaiæ*, tum *Lib. IV. adv. Marcionon. Cap.* 43. *Si nec Mulierum illarum officium præterit prophetia, quæ ante lucem venerunt ad ſepulchrum cum odorum paratura, de hoc enim per Oſee, ut quærant, inquit, faciem meam, ante lucem ad me vigilabunt, dicentes, eamus & convertamur, &c. Quis enim hæc non credat in recogitatu Mulierum illarum volutata inter dolorem præſentis deſtitutionis, qua percuſſæ ſibi videbantur à Domino, & ſpem reſurrectionis ipſius, qua reſtitui rite arbitrantur?* Nec minus in iis quæ ex *Jeſ.* XXVII. 11. ſubjecit; *Revertentes quoque à ſepulchro Mulieres & ab illa Angelorum Viſione proſpiciebat Eſaias, Mulieres, inquit, venientes à Viſione, venite, ad renunciandam ſcilicet Domini Reſurrectionem.* Quo pacto autem ſic à textu Hebræo & ſcopo omni illic recedatur, videri poteſt *EXERC. TEXT. XX. Parte VI.*

Sed nec deſunt, qui rectius Angelorum Præſentiam, & Terræ Motum, & Diſcipulorum præ aliis Viſitationem, in vaticiniis reperiunt; & clariſſime de Hoſtium Confuſione & Diſcipulorum lætitia apud Pſalten legitur.

VII. Nos longe potius cum Angelorum in Chriſti Reſurrectione Deſcenſu conferimus, quod de his legitur *Pſal.* XCVII. 7. *procumbite coram eo omnes Dii*; quod LXX. tranſtulerunt, προσκυνήσατε αὐτῷ πάντες ἄγγελοι θεοῦ, quodque Paulus, à ſe verſum, προσκυνησάτωσαν αὐτῷ πάντες ἄγγελοι θεοῦ, refert ipſe ad τὸν πρωτοτόκον πάλιν εἰσαγωγὴν εἰς τὴν οἰκουμένην. Nos perinde eundem Angelorum Deſcenſum una cum facto per ipſos Terræ Motu complexum reperimus facillime in vaticinio *Haggæi Cap.* II. 7. de *concutiendis cœlis & terra*; prout hanc concuſſionem optime referri ad portentoſa majeſtatis ſigna in omni parte creatæ molis tempore Chriſti edenda, ad quæ cum Euangelio juncta ſtuperet totus orbis, monſtravimus dudum in *Commentario noſtro*, nequaquam repugnante Paulo *Hebr.* XII. 26. 27. Nos ſimiliter putamus ad Chriſti Apparitio-

ritones apud suos, & potissimum in Galilæa, non male cogitari de *conversione manus* Dominicæ *super parvulos*, post pastorem percussum gladio, & cum pastore percusso gregem dispersum, ex *Zach.* XIII. 7. deque *Tentoriis Jehudæ salvandis primum* à Jehovah in oppositione ad Domum Davidis & Jerosolymæ incolas, ex *Zach.* XII. 7. quamquam illa ad hanc historiam minime sint restringenda. Quin & nos maxime omnium illa quæ in Militibus impiis ab una parte, & in Mulieribus & Discipulis piis ab altera parte, occurrunt apud Domini Resurrectionem, credimus ut implementi initium comprehendi in illustri illo Vaticinio *Psal.* LXVIII. 1. 2. quod ad Resurrectionem illam quoque pertinere monuimus *Cap. VIII.* §. *VII. Surget Deus; dispergentur inimici ejus, & fugient osores ejus à facie ejus, sicut dispellitur fumus dispelles, sicut liquefit cera à facie ignis, peribunt improbi à facie Dei; & justi lætabuntur, exultabunt ad faciem Dei, & gaudebunt in lætitia &c.*

VIII. Per speciem Corollarii do considerandum, an non Primo Die Septimanæ possit conjici constitutum fuisse Tempus Dominicæ Resurrectionis, quando *Psal.* CXVIII. 22–24. *Lapis quem reprobarunt ædificantes factus est in caput anguli, à Jehovah factum est illud, hoc mirabile in oculis nostris, hunc diem fecit Jehovah, exsultemus & lætemur in eo!* Quatenus nempe constitueretur sic prophetice Dies Idem, quo Christus per Resurrectionem fieret Caput Anguli, & quo coram Jehovah hoc nomine lætarentur solennius Christiani, uti hoc Primo Die eam ob causam factum esse ab ipsa Ætate Apostolica, norunt omnes. Ad quod ipsum factum sic per Spiritum Propheticum illi ducti esse simul censeantur.

Conjectura de Primo Septimanæ Diei Resurrectione Christi adscripta additur.

CAPUT DECIMUM QUARTUM.

Quo agitur de Typis Dominicæ Resurrectionis, generalius non tantum sed & strictius sic dici solitis.

Quamquam vero Vaticinia Dei Verbalia apud cordatos omnes sufficere possint ad certitudinem Resurrectionis Domi-

Prædictionibus Visibilibus jungi

debent Reales in Typis Resurrectionis Dominicæ deprehensi.

Dominicæ olim exspectandæ, & hinc Veritatem ejus post eorum implementum asserendam; lubuit tamen addere Vaticinia Realia, quæ in *Typis* illuc similiter tendentibus quæri nec infeliciter inveniri solent. Prout cum Verbo Euangelii, ad firmandam ejus fidem, Deus conjunxit Sacramenta realia, in omni Ecclesiæ suæ œconomia, etiam sub Novo Test. Nec possunt illi Typi heic plane intacti à nobis prætermitti.

Quales sunt aliqui sic dicti Latius, seu Similitudines, etiam hodie in Natura repertæ.

II. Hoc interim probe tenendum est, quod *Typorum* nomen, tum in se, tum in Scripturarum usu, sit sensus latioris omnino; secundum illa quæ diximus olim nos *EXERC. TEXT. XLII. Parte V*. Adeo ut notet, non tam Rem aut Personam Præsignificativam alterius secuturæ, ex Dei sapientissimo consilio; quam simplicius Rem aut Personam qualemcunque Similem alteri, *coll. Rom.* v. 14. *&c.* Atque hoc sensu latiori nequit dubitari, quin innumeri fere queant enumerari *Typi* Dominicæ Resurrectionis, quos & pro strictius sic dictis habendos esse difficilioris longe feret probationis, quam maxime apud rem ipsam de Christo negantes. Prout sunt aliqui tales Communes in Natura, Temporis tam nostri quam Veteris ante Christum; aliqui ex adverso Speciales illi Veteris. Ad priores refer v. g. meritò; tum *Solem* in cœlo, quando hic post occasum vespertinum, & latitationem nocturnam, lætissime rursus super horizontem oritur; tum *Semen* & *Radicem* in terra absconditam, quando hæc juxta illud cum virore grato iterum prodit, vel & si vis *Surculum* abscissum ab arbore qui plantatus recrescit. Et si vis potius Personas, cogitabis recte; tum de *Dormientibus*, sive clam magis sive etiam palam, ubi hi evigilantes alacriter se sistunt proximo; tum dè *Lethaliter Ægris*, vel *Sauciis*, qui restituti renovatis viribus surgunt de calamitate sua; tum &, si gesta quandoque supra Naturam jungere lubet, de *Mortuis* ipsis, qui Divina virtute ad vitam revocati fuere non jam fabulose aut metonymice aut metaphorice, sed vere & personaliter, secundum Scripturas Testamenti Utriusque, *coll.* 1 *Reg.* XVII. 19.23. 2 *Reg.* IV. 25. XIII. 21. *Matth.* XI. 5. *Marc.* V. 41. *Luc.* VII. 12. 15. VIII. 54. 55. *Joh.* XI. 43. 44. *Act* IX. 40. 41. XX. 9. 10. *Matth.* XXVII. 53. *&c.* Sed, ut verum dicamus, non est in istis omnibus quidquam præter similitudinem quan-

dam

dam leviorem plurimum si non in omnibus; quam à Deo ad hoc fuisse ordinatam, ut veritatem Resurrectionie Dominicæ ex ea disceremus, neutiquam liquet; nec sit admodum verisimile, vel ex eo quod sub istis similitudinibus nonnunquam veniat Christus, sed ob varias rationes alias longè certiores. Nec inde quidquam concluseris solidè adeo, quam meram rei Possibilitatem.

III. Sic inter Speciales Temporis Veteris Typos, & quidem Reales, nominari satis communiter heic solet *Aharonis Virga*; quæ, una ex Duodecim Aridis (de quibus ab Una Arbore abscissis nihil est in textu,) in Tabernaculo repositis coram Jehovah, mirabiliter admodum nocte una adeo revixit, ut gemmam non modo & florem sed & amygdalas proferret, *Num.* XVII. 8. *Hebr.* IX. 4. In quo Miraculo æque, quam in Virgæ illius repetita collocatione & asservatione in Tabernaculo, deprehendetur facile convenientia magna cum Christo in morte abscisso a Gente sua & exarefacto, qui Divina ipsius virtute vitam recepit citissime, ad fructus ferendos amplissimos & utilissimos, quin & per hoc publice declaratus fuit Sacerdos Verus, non obstantibus hostilibus Israëlitarum incredulorum obmurmurationibus diuturnis & amaris. Attamen de eo Miraculi hujus scopo, quem alium fuisse ad Aharonis Sacerdotium confirmandum, ex textu constat, nihil plane habet Moses vel Paulus; nec ad illud allusum esse *Ezech.* XVII. 24. constat satis; dum Aharon quidem ut Pontifex fuit Typus Christri illustris, non tamen propterea ejus Virga Arida; dumque Sacerdotium servandum & agnoscendum in sola familia Aharonis per illud tempus parum videtur facere ad Decus Veri Pontificatus olim ad Judæ tribum & Davidis familiam transferendum, nisi & heic meram similitudinem quandam aliunde cogitare velis.

Quin etiam fuerunt olim sub œconomia priore hujus Rei Imagines quædam Veteres, non modo Reales, uti erat Virga Frondens Aharonis.

IV. Enimvero magnus admodum heic prodire solet apud Theologos, seu Veteres seu Recentiores, numerus Virorum in Ecclesia antiqua verè Illustrium, quos pro Typis Domini nostri, etiam in ipsius Resurrectione, habendos esse inculcatur. Ipse *Adam*, homo omnium primus, quem cum Christo ut Adamo & Altero seu Homine Secundo contulit Paulus ipse, heic ut primus laudatur; quatenus ex Somno gravi im-

Sed & Viri olim Illustres, Adam, Noach, Iacob, Ioseph, Moses, Simson, David, Hizkias, Ieremias, Daniel,

quin & ipse Populus Israel.

immisso, dum ex ipsius costa formabatur Eva vitæ socia jucunda, ipse fuit excitatus ut illa frueretur cum gaudio. In his enim, licet ante Lapsum adeoque Mediatorem promissum gestis, Imago quædam cernitur Christi; qui ut Ecclesiam sibi in dilectam conjugem acciperet, Morti fuit traditus ad tempus, sed & resurrexit brevi, fructum laboris sui lethalis accepturus æternum in vita nova sua, *coll. Eph.* v. 25. 32. & cujus hoc factum & fatum post lapsum & auditum tunc Euangelium etiam hinc disci potuerit. Pro secundo Typo inter alios excellente etiam adducitur nonnunquam Alter Parens mundi post Diluvium, *Noach*, quem & in multis aliis cum Christo recte posse conferri nullum est dubium; siquidem & hic spectari potest quasi Mortuus & sepultus, dum cum suis inclusus Arcæ angustiis, & per immensos furentis Diluvii fluctus jactitatus sine humana salutis spe ulla, in ea tamen fuit sapientissime à Deo ac potentissime servatus, & ex ea tandem sospes sanusque evasit, adeoque Christo ex Sepulchro surgenti similis fuit, in quod malitia orbis electi ipsum vere mortuum detruserat. Pro tertio Typo simili habeatur tertius ab Abrahamo *Jacob*, communis Israëliticæ gentis & Christi pater; quando illum contemplamur, tum in Evigilatione è somno Bethelico, tum in angustissima illa nocte, qua solus ille relictus cum Angelo Jehovah ipso accerrimam habuit luctam, ex qua licet videretur neutiquam evasurus, ipse tamen felicissime eluctatus fuit, cum victoria ab hoste agnita, dum aurora primum & dehinc sol ipse surgeret. Quartus sit Typus, minime dissimilior, hujus Jacobi Filius ex dilecta Rachele eximius præ aliis pluribus, *Joseph*; in cujus fatis prioribus & posterioribus pictura vivida Exinanitionis simul & Exaltationis Christi ab ævo tantum non omni reperta est. Qui à Morte quidem singulari providentia Dei servatus, cujus illi inferendæ consilium pessimum inverant fratres invidi, attamen in Foveam Lethalem detrusus ubi periret ipse, sed hinc iterum eductus Vivus; quique postea rursum in carcerem iniquum Ægyptiarum inclusus, inde evasit & ad summam dignitatem hinc ascendit. Quod tamen posterius ejus fatum, ne bis successive Mors & Resurrectio Christi heic delineata reperiretur, *Cl. Vitringa Obs. Sacr. Lib. VI. Cap.* 21.

retu-

retulit potius ad *Christianos*, *in quibus Christus vivit*, *ex Diocletianea afflictione tandem liberatos vindicatósque per Constantinum Imperatorem Romanum*, *& evectos ab ipso in summam dignitatem per universum Imperium Romanum*, *omnia illorum curis & praefecturis subjiciente.* Quintus nominari potest ipse *Moses*, Dux magnus Israelitici populi ex Ægypto; quatenus hic & Edicto Regio communi ad Mortem damnatus, & à matre in cista viminea undis fluvii magni expositus, utroque tamen modo ab ipsa Morte ereptus fuit, hinc etiam nomen *Mosis* nactus, in magnam populi salutem & Ægyptiorum perditionem, ut de aliis serioribus hujus fatis nunc non dicamus. Sextus sequitur *Simson*, celebratissimus & singulariter à Deo datus populi vindex; quatenus hic ineunte nocte à Gazitis conclusus media nocte surrexit, atque ab illorum manu effugit, portae urbis fores & postes duos apprehendens, cum vecte dimovens, & super humeros suos ad montis culmen adducens. Septimus constituitur *David*, illustrissimus Pater & Praecursor Christi, à quo & hic denominari solet; quatenus & ipse tum ab ore Leonis & Ursi, tum à manu Goliathi, tum à persecutionibus Saulis aliorumque hostium variis, in quibus & ad speluncas confugit, tum à morbis gravissimis, tum ab omni gravissimorum malorum genere, feliciter à Deo fuit eductus. Pro octavo memoratur *Hizkias*, pius Rex de Davidis familia serius secutus; quatenus ad mortem praesentissimam aeger ipse, secundum Divinam denunciationem, Vitae longioris promissum à Deo per Vatem accepit singularissimum, atque eam felici restitutione nactus, Tertio etiam Die in Domum Jehovae ascendit. Nonus additur *Jeremias*, Vates magnus & fidus; quatenus & hic ad Carceris profundi & coenosi angustias adactus inde vivus evasit. Decimus tandem *Daniel*, Vir ille Dei desideratissimus; quatenus & ipse ex leonum fovea per singularissimam Dei virtutem, à Dario ipso agnitam, sospes evasit, alto etiam mane. Ad cujus historiam illam heic adeo respexit ipse *Grotius ad Matt.* XXVII. 66. ut ex Pilati annulo & lapidis signatione connexa concluserit, *Deum hoc egisse*, *ut res ante se actae res Christi undique adumbrarent.* Et si omnis ille numerus Typorum singularium forte non sufficiat, ut talis addi adhuc poterit ipse Populus

Israël, quem Deus ad Pharaonem voluit *Filium* & *Primogenitum* suum dici *Exod*. IV. 22. quique ut singularis Typus Messiæ, à multis etiam Theologis alias spectatur, ex *Hos*. XI. 1. *coll. Matt*. II 15. quatenus idem nempe non tam à Deo ex Ægypto, quam dein ex Maris profundo & Jardenis alveo, est potentissime eductus.

Quos omnes præsignificasse Futuram Christi Resurrectionem ex Dei consilio, vix adeo certum est.

V. Interim non efficit ista major aut minor convenientia eorum cum Christo in Resurrectione sua, ut eos seu aliquos seu omnes dicere audeam Typos Præsignificativos Christi, seu in aliis pluribus, seu in Resurrectione sua; quando hoc nusquam satis perspicue docuit Spiritus, & collationes etiam quædam satis videntur conquisitæ attendentibus. Unde de aliter statuentibus & agentibus dudum cum prudentioribus Viris scripsit *Cl. Vossius Harm. Lib. III. Cap.* 4. *Quamquam propterea probari non multum debeat illorum industria, qui pene in omnibus Veteris Test. rebus Mysterium simile quærunt, & si ipsis credimus inveniunt, animo credo pio, sed nimis præfidenti, sic ut quod cum Sabinis somniant aliis etiam velint temere persuasum.* Nec possum quin similiter laudem quæ in tractatione de Christi Typis sub nomine Allegoriarum habet *Joh. Gerhardi Cap. III. de Pers. & Off. Christi*, postquam laudasset illud *Augustini Lib. XXII. c. Faust. Cap.* 42. *antiquorum non solum lingua, sed & vita fuit Prophetica; Notandum, quod in Allegoriis tractandis singularis requiratur circumspectio, ne quid contra fidei analogiam proferatur, ac infirmis scandalum, adversariis deridendi materia exhibeatur, quod in iisdem debeamus esse parci, ἡδύσματα sint non autem ἐδέσματα, quod maximam Allegoriis conciliet gratiam, si fontes ejus in ipsis Scripturis monstrentur.* Quod & sine dubio ipse ad Typos retulit, licet inculcet alias *de Script. Interp. Cap. VIII. accurate his de rebus differentes monere, discrimen esse inter Allegoriam & Typum*, tanquam præsignificativum maxime.

Interim & sunt heic Typi Præsignificativi, partim Legales, v. g. in Manipulo Primitiarum agitato.

VI. In majorem heic considerationem ergo venire oportet, dum certam veritatem Dominicæ Resurrectionis persuadere studemus, *Typos* illos strictius dictos; quales heic omnino deprehendimus, tum *Legales* quosdam, tum & *Eventuales*, non modo *Reales*, sed & *Personales*. Legales nempe vocamus Ritus olim Lege Dei mandatos populo Israël, quorum rationem præcipuam fuisse Præsignificativam novimus, non tantum ex genera-

neralibus documentis Novi Test. sed & ex illorum consideratione in se & in collatione cum Euangelicis promissionibus antiquis ejusdem temporis. Inter quos fuit ille *Primitiarum Manipulus*, *coram Jehovæ facie agitandus* ממחרת השבת / *postridie*, seu *à crastino*, *Sabbathi*, non alterius intra septiduum sequentis, sed Paschalis *Lev.* XXIII. 10. 11. τῇ ἐπαύριον τῆς πρώτης apud LXX. *altero die Sabbati* apud *Vulgatum*. Cujus speciale mysterium non quidem est explicitum in Scriptura vel Veteris vel Novi Test. attamen non sine ratione, post generalem de Cerimoniis hypothesin, in Christo & Resurrectione ejus quæritur, si non invenitur certo. Hujus nempe Christi Mors in Paschali Agno repræsentabatur Die Ante-Paschali & Nocte; atque hujus Vita nova non minus commode exhibebatur in Frumento ex Semine sepulto prodeunte, sub qua similitudine Dominus se ipsum palam prædicavit *Joh.* XII. 24. *amen*, *amen*, *dico vobis*, *nisi granum frumenti in terram lapsum mortuum fuerit*, *illud manet solum*, *sed si mortuum fuerit multum adfert fructum*; sicuti & ad fideles novissime resurrecturos eandem transtulit Paulus 1 *Cor.* XV. 36. 37. Nec erat *Manipulus* cujusvis frumenti, sed *Primitiarum*, qui ventilari debebat, plane quemadmodum Apostolus Christum ex mortuis suscitatum dicit factum ἀπαρχὴν τῶν κεκοιμημένων, 1 *Cor.* XV. 20. Ille autem Manipulus coram facie Jehovæ agitatus fuit, ut ipsi palam exhiberetur simul & populo; sicuti Christus Redivivus erat sistendus Patri non tantum sed & manifestandus orbi cum gaudio. Et hoc ipsum cum deberet fieri proxime post Paschatis seu Sabbati Paschalis mactandi & edendi dies, manifestissimè nos ducit ad Dominum nostrum primo Die septimanæ resurrecturum & suis manifestandum in vitæ restitutæ vigore novo prorsus. Quæ ratio ritus hujus mystica aliam omnem moralem minime tollit.

Item in Avicula Dimissa Viva apud Leprosi purgationem.

VII. Cum hoc Legali Typo uno Manipuli Primitiarum, qui ex Vegetabilibus petebatur, jungere oportet alterum ab Animalibus petitum, & quidem Volatilibus, qui occurrit *Lev.* XIV. 4. *&c.* Ubi ad purgationem hominis Leprosi perficiendam (de Ædibus purgandis similia dein leguntur *vers.* 49. 50. *&c.*) præscribuntur צפרים / seu *aves*, ὄρνεα, seu *passeres*, στρουθία, seu *aviculæ*, ὀρνίθια potius, *vivæ* atque *mundæ*,

numero *duæ*, quarum *unam ſacerdos mactaret*, *in vaſe fictili*, *ſuper aquas vivas*, *alteram* vero *vivam intingeret in ſanguinem unius mactatæ*, facturus hinc ſeptenam Aſperſionem Leproſi faſciculo ad eam apto, atque *Aviculam Vivam dimiſſurus ſuper agri faciem.* Cum vero in Leproſo optime depingatur Peccator omnis, adeo fœdus & fœdos faciens alios, quin & in dies magis ſe corrumpens; nec hujus purgatio vera ulla exſpectari queat niſi à Chriſti ſanguine nos purgante ab omni peccato; hunc cum ejus ſeu Obedientia Activa, ſeu potius Spiritu, ſecundum dicta à nobis de Aquis vivis *EXERC. Text. III. Parte VI.* reperire decet in Aqua & Sanguine, per quæ aſperſio fiebat. Adeo ut Aviculæ illæ mundæ nos vocent ad Chriſtum ipſum ſanctiſſimum; qui & cœleſtibus annumerandus eſt, & quidem tenuioribus ſecundum ſuam externam conditionem ac apparentiam, quin & perſecutioni humanæ potiſſimum obnoxiis. Dum numerus harum Binarius, quarum arctiſſime unitarum ſanguis quaſi communis eſt, nos ducit, nec ad Duos Chriſtos, nec ad Duas ejus Naturas, ſed longe rectius ad ejus arctiſſime junctum Statum Mortis Antecedentem & Vitæ Novæ conſequentem; qui uterque in Avicula Una non ita commode repræſentari poterat, ſed in Mactatione unius & Dimiſſione libera alterius depingebatur vividiſſime attendentibus ad promiſſa Euangelica, de Semine etiam Mulieris conterendo & contrituro.

Nec non in Hirco Hazazelis, qui & Vivus dimittebatur.

VIII. Nec poſſumus omittere Typum Legalem tertium, quem reperimus in *Caprorum Hircis Duobus* Die annuo Expiationis Iſraëliticæ, adeoque inter Animalia Terreſtria, ſecundum Legem notiſſimam *Lev.* XVI. 5. *&c.* de qua olim egimus, tam Ritus quam Myſterii reſpectu, *EXERC. TEXT. VIII. Parte V.* Duo nempe iſta Animalia, ſatis nota & obvia, erant à Cœtu filiorum Iſraël ſumenda in *ſacrificium pro peccato*, hinc coram Jehovah ad oſtium Tentorii Conventus conſtituenda, quin & tum ſorte diſcernenda, ut unum eſſet Jehovæ & alterum Hazazeli. Quod nomen nonnulli quidem exiſtimant dari ipſi Hirco; alii Loco ad quem hic erat mittendus; alii Deo, prout vel à Gentilibus agnoſcebatur, vel ut ſeverus Judex ſpectari poterat; ſed alii plures Diabolo longe rectius, etiamſi Hircus huic minime in hoſtiam ce-

de-

deret. Illum autem Hircum alterum Hazazelis, post priorem adductum & cum mactatione oblatum, vult Lex constitui vivum coram Jehovah ad hujus Altare, *ad expiationem faciendam super eum.* Quod eo debebat fieri modo, ut post Pontificalium manuum impositionem super ejus caput, cum confessione peccatorum Israëlis, quæ sic super illum dabantur, ipse ille Hircus *dimitteretur Vivus ad Hazazel,* versus desertum in terram abscissionis in manu viri oportuni, atque sic iniquitates omnes Israëlitarum portaret & deportaret, vel super se, vel super ipsum, ac in deserto dimitteretur. Quæ porro de hujus Hirci Ritu extra Mosen leguntur, tum apud *Talmudicos* aliosque Judæos, tum & apud Christianos Veteres, nominatim *Barnabam* & *Tertullianum,* ea tanquam ex Traditione seriori & incertiori petita, non est ut heic multum spectemus. Sed attendere oportet ad Typicam hujus Legis rationem. Secundum quam dudum voluerunt aliqui, in Hirco hoc contemplandos esse, seu Gentiles olim à Deo derelictos, seu Israëlitas Incredulos & rejectos sub diebus Novi Test. quod posterius hodie à multis magnopere urgetur, sed & ab aliis non minus valide impugnatur, tanquam nec rei ipsi nec Diei Expiationis conveniens. Secundum quam alii putarunt potius cogitandum esse in Hirco illo de Credentibus, seu Israëlitis, seu & aliis omnibus juxta hos. Sed omnium optime tam in uno quam in altero Hirco, æque quam antea tam in una quam in altera Avicula, cogitamus cum aliis de Christo ut Antitypo, ad quem Lex Mosis Umbratica nos potissimum ducit tota. Sic scilicet, ut Duplex illud Animal pro Uno adhibitum & arctissime junctum, spectet, non ad Duplicem Christi Naturam, aut ad Duplicem ejus Adventum; sed vel ad Emblema Duplex Perfectæ per eum Expiationis nostræ, vel potius adhuc ad Christi Statum Mortis antecedentem, & Vitæ restitutæ consequentem; in quo posteriori Satisfactionis suæ effectum ipse præstaret credentibus, Satanamque plenissime perderet. Quam sententiam à nobis latius adstructam, atque contra Objectiones assertam, videbis æque, quam alias opiniones confutatas, in citata *EXERC. VIII. Parte V.* ut non sit opus eadem heic latius repetere.

IX. Nunc etiamnum vide *Typos Eventuales* quosdam, qui Partim Eventuales;

ad quos referimus Manna Die primo post Sabbatum denuo Visum.

præ aliis antea nominatis certiores nobis esse videntur, tum Reales iterum, tum & Personales. Inter *Reales* nominare lubet *Manna*, in Deserto lapsum per singularissimam & potentissimam Dei providentiam in usum Israëlis famelici & sine eo perituri inedia; quatenus hoc non visum super terram Sabbato, mane Diei Primi post illud, qui & Octavus hinc dicitur & dici potest in conjunctione cum præcedenti Septimana, rursus dabatur palam populo collecturo. Ubi equidem dubitari nequit, quin illud Manna verissime fuerit Typus Domini nostri; secundum convenientem huic ejus Similitudinem summam, & declarationem manifestam, tum Pauli 1 *Cor.* x. 3. *&c.* καὶ πάντες τὸ αὐτὸ βρῶμα πνευματικὸν ἔφαγον, καὶ πάντες τὸ αὐτὸ πόμα πνευματικὸν ἔπιον, ἔπινον γὰρ ἐκ πνευματικῆς ἀκολουθούσης πέτρας, ἡ δὲ πέτρα ἦν ὁ Χριστός, tum & Domini ipsius *Joh.* VI. 48. *&c.* ἐγώ εἰμι ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς, οἱ πατέρες ὑμῶν ἔφαγον τὸ μάννα ἐν τῇ ἐρήμῳ, καὶ ἀπέθανον, οὗτός ἐστιν ἄρτος ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβαίνων, ἵνα τις ἐξ αὐτοῦ φάγῃ καὶ μὴ ἀποθάνῃ, ἐγώ εἰμι ὁ ἄρτος ὁ ζῶν ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς, ἐάν τις φάγῃ ἐκ τούτου τοῦ ἄρτου, ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ ὁ ἄρτος δὲ ὃν ἐγὼ δώσω ἡ σάρξ μου ἐστιν, ἣν ἐγὼ δώσω ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς *&c.* De quo legere etiam poteris prolixius dicta olim à nobis *EXERC. TEXT. XI. Parte III.* Jam verò Die Septimo, quem & ab Adamo Integro in memoriam Perfectæ à Deo Creationis voluerat dudum sanctissimè observari Dominus, rigidissime prorsus fuisse quiescendum Israëlitis, ita constat ex Lege, ut ista Quies ipsis esset non tantum adjumentum Sanctificationis Diei solennioris, sed & actus Cultus Deo præstandi secundum Oeconomiæ istius conditionem, uti erant v. g. etiam tum Sacrificia Externa Deo offerenda præter Cultum Spiritualem tanquam præcipuum. Quam ob rem, ne vel Mannæ Colligendæ se darent Israëlitæ illo Quietis Die hebdomadario, Deus pridie illis duplam portionem ejus tribuit, nec Die illo ipso illud conspiciendum de cœlo præbuit, sed post illum lapsum insequenti mane rursus ad visum & usum eorum concessit. Dum jam Quies ista erat umbratica, cum respectu ad Quietem Finis Dierum populo Dei promissam; dumque in Manna eo die non descendente super terram erat aliquid quod conveniret Christo veræ Mannæ, quatenus Die Sexto per Sepulturam

ram de terra fuit ablatus, sub hac manens Die Septimo, simul & quiescens ipse à durissimo labore suo; quis consequenter non facile videat in Novo Mannæ Conspectu cum aurora diei primi nobis insinuari hujus ex morte & sepulchro reditum in vitales auras & populi sui conspectum lætum?

Tum maxime Jonam ex Ventre Piscis emissum Vivum.

X. Magnum sane dubium cuiquam esse vix debet aut potest de Resurrectione Christi vividissime repræsentata in *Persona* celebris Vatis *Jonæ*; quando de hoc monuit ipse Dominus *Matt.* XII. 39. 40. γενεὰ πονηρὰ καὶ μοιχαλὶς σημεῖον ἐπιζητεῖ, καὶ σημεῖον οὐ δοθήσεται αὐτῇ εἰ μὴ τὸ σημεῖον Ἰωνᾶ τοῦ προφήτου, ὥσπερ γὰρ ἦν Ἰωνᾶς ἐν τῇ κοιλίᾳ τοῦ κήτους τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας, οὕτως ἔσται ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς γῆς τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας, atque idem etiam brevius dixit *Matt.* XVI. 4. γενεὰ πονηρὰ καὶ μοιχαλὶς σημεῖον ἐπιζητεῖ, καὶ σημεῖον οὐ δοθήσεται αὐτῇ εἰ μὴ τὸ σημεῖον Ἰωνᾶ τοῦ προφήτου. Ad quorum explicationem facit etiam collata phrasis *Luc.* XI. 29. 30. καθὼς γὰρ ἐγένετο Ἰωνᾶς σημεῖον τοῖς Νινευίταις, οὕτως ἔσται καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου τῇ γενεᾷ ταύτῃ. Ubi non est ut in illustrationem Personæ & Historiæ Jonæ nos excurramus, postquam dedimus olim eandem in *Commentario nostro* ad illum Vatem; sublatis etiam difficultatibus quæ adversus illam ab incredula carne moventur, dum esse eandem prorsus singularem & vere miraculosam, adeoque omni attentione dignissimam, nemo diffiteri potest. Per quam cum sic etiam duceremur facile ad agnitionem, non tantum Divinæ potentiæ, & bonitatis, & providentiæ, omnem nostram cogitationem superantis, sed & ad Mysterium aliquod sublimius in externo facto latens; de hoc nos erudiit Dominus ipse magis irrefragabiliter. Quod scilicet conclusus Vates eximius, tum Ventre Piscis absorbentis projectum, tum & Vasti Maris, in quo ille natabat, & in quod ipse projectus erat ad navigantium salutem, & quidem determinate per Triduum, sive jam integrum sive & potius abbreviatum, pro bis vel ter mortuo sic habendus, attamen in vita servatus ibidem, atque inde in publicum & liberum Vitæ Usum revocatus per projectionem in terram; Signum exhibuerit certum Christi principis Vatum omnium, tanquam qui ab hostibus, sed arcano Divinæ Providentiæ ductu ad aliorum salutem, esset ex viventium societate ejicien-

ciendus morte crudeliter illata post afflictiones alias gravissimas, & sepulchro etiam recipiendus in quo quiesceret post labores duros tutus, sed ad Triduum tantum, ante cujus finem ille Vitam depositam recipiens ex Sepulchro quoque prodiret palam, & se suis exhiberet mortis & sepulchri triumphati victorem. Quæ minime evertuntur per aliud discrimen multiplex inter Jonam & Dominum nostrum, quod & nos ostendimus loco citato; quando omne simile non est idem, sed & simul dissimile, atque nullus etiam est Typus Legalis in quo dissimilitudo non obtineat æque quam Similitudo magna. Unde debemus heic laudare, quæ reperimus apud *Augustinum Lib. XVIII. de Civ. D. Jonas autem Propheta non tam sermone Christum quam sua quadam passione prophetavit, profecto apertius quam si ejus mortem & resurrectionem voce clamaret. Ut quid enim exceptus est ventre belluino, & die tertio redditus? nisi ut significaret Christum de profundo inferni die tertio rediturum.* Cum quibus & heic jungimus illa quæ leguntur apud *Justinum Resp.* LXIV. *ad Orthod.* Οὐ θανάτῳ τὸν θάνατον συμπαρέβαλεν, ἀλλὰ τὴν τριήμερον ἐν τῷ τάφῳ παραμονὴν τοῦ σωτῆρος τῇ τριημέρῳ ἐν τῷ κήτει παραμονῇ τοῦ Ἰωνᾶ· ἄλλως τε εἰ κατὰ τὸ ὄμμα ἦν τὰ κατὰ τὸν Ἰωνᾶν τοῖς κατὰ τὸν σωτῆρα, οὐκέτι ἐδύνατο ἐκεῖνα τούτων εἶναι τύπος καὶ εἰκὼν, ἐχρῆν οὖν τὴν ἀλήθειαν πλέον τι τοῦ τύπου ἔχειν, κατὰ τὸ εἰρημένον, πλεῖον Ἰωνᾶ ὧδε· ὑπόδειγμα δὲ ἀψευδὲς νοεῖται τὸ κατὰ τὸν Ἰωνᾶν τοῦ κατὰ τὸν σωτῆρα τοῦτον τὸν τρόπον, ὅτι ὥσπερ ὁ Ἰωνᾶς σημεῖον πίστεως εἶχε τοῦ παρὰ τοῦ θεοῦ ἀποσταλῆναι αὐτὸν κήρυκα τῆς καταστροφῆς Νινευιτῶν τὴν τριήμερον ἐκ τοῦ κήτους ἀναγωγὴν, οὕτως καὶ ὁ σωτὴρ σημεῖον πίστεως εἶχε τοῦ παρὰ τοῦ θεοῦ ἀποσταλῆναι αὐτὸν κήρυκα τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν τὴν τριήμερον ἐκ τοῦ τάφου ἀνάστασιν. Neque enim illud ὥσπερ ἦν, & οὕτως ἔσται magis quam καθὼς οὕτως δεῖ *Joh.* III. 14. 15. trahi per nimiam sensus imminutionem debet ad nudam collationem Duorum Eventuum, sed unus posterior ex altero priori educitur, tanquam potentiæ Divinæ Signum simile, & à Jona in persona sua prædictum tanquam plenius dein præstandum; sicuti cum *Cl. Wessel**io* nostro monuimus *EXERC. TEXT. XLII. Parte V.*

Et similiter Isaacum ab Oblatione

XI. Quid vero heic tandem dicendum de *Isaaco*? quem Deus ipse per Abrahamum in Victimam sibi poposcit ita, ut

ut tamen à Nece cruenta illa sit servatus, atque Aries ei liberato dein substitutus, quem Deus providentia sua singulari præsentem Abrahamo stitit. De eo facto singularissimo & miro prorsus etiam aliquid diximus dudum *EXERC. TEXT. XLII. Parte V.* Nunc autem paulo distinctius notamus, occurrere nobis apud Mosen in Isaaco; non Animal aliquod brutum, vile vel præstans, sed *Hominem*, & quidem *Masculum*, qualem Deus cæteroquin nec occidi temere ab altero, nec sibi in victimam offerri voluit; non homines multos, sed *Unum*, plane singularem, cum alias Victimarum Legalium magna esset multitudo simul vel successive; non hominem peregrinum & impurum præ aliis, sed Deo *Fœderatum* & vere Domesticum; non singulari aliqua culpa mortis violentæ pœnam meritum, sed hac ratione vere *Innocuum*; non servum ullo modo, sed *Filium*, præ servis multum excellentem; non adoptivum quoque, sed *Proprium*, à Patre suo vere genitum; non aliquem ex pluribus, sed *Unicum*, hactenus ex legitima conjuge, & sic *Unigenitum*, non minus etiam sed plus quam dici potest *Dilectum*; & quod omnium forte est maximum, non minoris alicujus æstimationis aut exspectationis, sed de quo illi facta Promissio lætissima Seminis Corporalis & Spiritualis, & in quo uno tanquam *Capite* primo *Semen Nominandum* Abrahamo benedictum, latiori & strictiori sensu, *coll. Gen.* XXI. 12. XXII. 2. *Hebr.* XI. 17. 18. *&c.* Atque ille Isaac occurit heic tamen; ut *Morte* non quavis sed *Violenta* & *Sæva* per Cultrum & Ignem afficiendus; ut *Deo Offerendus in Holocautoma* totus, instar victimarum in se inculpabilium, *coll. Mich.* VI. 7. *&c.* ut id supplicium subiturus *in Monte* quodam *Moriæ* quem Deus ipse designaret; ut ad conspectum locum istum *Tertio Die* deductus; ut *Lignum Portans* ipse secum, super quo combureretur, dum Pater Ignem & Cultrum adduceret; ut *Ligatus* tum, & actu *Impositus Ligno* Altaris structi, & jamjam Cultro accepto *Mactandus*. Unde & tanquam *Oblatus* nobis proponitur *Hebr.* XI. 7. & *Jac.* II. 21. Quod plus est, ille Isaac occurrit nobis, tanquam ita tractandus; *ad Dei* ipsius *Jussum*, sanctissimum semper; *ab* ipso *Abrahamo* patre, qui nec jussui huic se opposuit ullo modo aut momento; & quidem ipse se paratissime

Liberatum, Patrique redditum Vivum,

Deo & Patri ſuo in hiſce ſe ſubjiciens. Enimvero quid ad hæc factum eſt porro de Iſaaco? Dum in ſententiæ latæ exſecutione tantum non ultima eſt Abraham; ab *Angelo Jehovæ* ex cœlo eadem cum clamore valido *revocatur*, & hæc potentiſſime *impeditur*, cum ratione addita; atque Abrahamo converſo ſiſtitur oportune per ſingularem Dei providentiam *Aries*, per cornua ſua fruticibus ligneis involutus, quem ille ſumens loco Filii ſui *offert* in holocautoma; quod hinc occaſionem dedit Abrahamo aliisque poſt eum, agnoſcendi Divinam Bonitatem, & nunc exhibitam, & olim heic quoque exhibendam. Atque ſic à præſenti Morte, ſub cujus ſententia per Triduum fuerat, Iſaac liberatus, conſequenter fuit ille, à quo tanquam Patre ortum eſt omne illud Abrahami Semen, quod pro Dei populo & hærede promiſſorum ejus fuit habendum & habitum. Quorſum ſpectans Paulus dixit *Hebr.* XI. *verſ.* 17–19. *Fide Abraham tentatus Iſaacum immolavit*, *atque Unigenitum obtulit*, *qui promiſſiones acceperat*, *de quo dictum erat*, *in Iſaac vocabitur tibi Semen*, *ratiocinans quod & ex mortuis ſuſcitare potens eſſet Deus*, *unde ipſum & in parabola* ἐκομίσατο *accepit*, vel *recepit*. Sic ille voluntatem Abrahami, atque Opus ejus inchoatum & promotum, habuit pro facto pleno; præeunte & Angelo Jehovæ *Gen.* XXII. 12. *nunc agnovi quod Deum timeas tu*, *& non ſubtraxiſti à me Filium tuum*, *Unicum tuum*. Atque hinc intelligitur, quomodo dicatur à Paulo Abraham, non *accepiſſe* primum ex mortuo Saræ utero hunc Filium ſuum Iſaacum, ſed eundem olim miraculo datum *recepiſſe*, & *reportaſſe* ſibi redditum, *ex mortuis*; non quidem adhuc mortem perpeſſum actu conſummato, quod per Dei potentiam fieri potuiſſet, ſed ἐν παραβολῇ, non jam *in proverbium* commune, *coll. Luc.* IV. 23. vel *in permutatione* cum Ariete, vel *in projectione* per oblationem, &c. ſed vel ſimpliciter ἐν τύπῳ, ὁμοιώματι, εἰκόνι, αἰνίγματι, *ſimilitudine* quadam, quaſi eſſet heic ὥσπερ aut ſimile quid rei ipſi plene proprieque tali oppoſitum, vel etiam *in Typum* ejus clarum, quod eſſet futurum olim, εἰς τ̀ καιρὸν τ̀ ἐνεστηκότα, *coll. Hebr.* IX. 9. *&c.*

In cujus Hiſtoria utique XII. Iſtius porro Geſti Divini & Paterni in Iſaacum *Ratio* immediata, quæ à Moſe clariſſimis verbis antecedenter & conſe-

consequenter exposita fuit, hæc erat ut Abrahami in Deum Amor, & Obedientia, & Fides, & Spes, exploraretur, in illustrissimum exemplum Posteritatis & Orbis totius, apud quem nec latuit prorsus. Sed non obstat iste Finis Unus, quo minus & alter addatur *Typicus*; quem cogitemus merito nos, si non ex illo Pauli, ἐν παραβολῇ, utique cum haud levi fundamento, in plane Insolito, maximè Alieno, & vere Admirando, quod se heic prodit apud Fidelium & Amicorum Dei Patrem præcipuum, cujus historia etiam in aliis quibusdam partibus Typica esse deprehenditur; & præterea in Sacrificii, quale heic occurrit, natura. Hæc enim omnia, non tantum post sed & ante Mosen, cum per se non essent bona, alium habuisse prospectum umbraticum & præfigurativum, tantum non undique constat; neque absque incredula insania negetur, vel à Christianis, vel ab Incredulis ipsis probe attendentibus. Ubi igitur occurrit heic Sacrificium, tam singulare & illustre præ omnibus aliis, ibi eadem sapientia & bonitas Dei non minus certe sed & magis videtur agnoscenda jure omni quam alibi. Quodnam vero sit illud historiæ hujus Mysterium Typicum, dum totidem verbis illud non aut vix exposuit Spiritus, inquirere salva semper Fidei Analogia licet Theologis, diligentibus & prudentibus, & varie determinare sine ullius offensione justa. Dum certum hoc est; quod ab una parte Historiæ Comparatio cum variis Personis & Eventibus heic queat fieri neutiquam inepta, sed & laudabilis satis, inprimis cum Fidelibus mortem meritis & ab ea liberatis; & quod ab altera parte nequeat fieri ulla, quæ per omnes & singulas partes sit urgenda, vel rejicienda, propter notabilem aliquam discrepantiam in nonnullis partibus. Quæ si Typicam significationem ab hac Historia arceat, jam nullus Typis, ne quidem in Lege à Deo ordinatis, locus erit plane.

Latet Mysterium Typicum.

XIII. Id unum heic à nobis desiderat præsentis nostri instituti ratio, ut breviter candide & modeste videamus, an *Isaak* in hac historia spectandus sit rectius & aptius, ut Typus communis *Electorum & Fidelium*, an vero ut Typus præsignificativus *Christi ipsius*, non modo in *Morte* dira quam subiret ipse, sed & in *Resurrectione* ex eadem Morte, de cujus prædictione varia nos heic disputamus. Priorem minime

Quod felicius in Christo Redivivo quam in Ecclesia per hunc liberata invenitur.

cuiquam nos invidemus sententiam; prout & hæc habet sua argumenta, tam in persona Isaaci, quam in ejusdem conditione & tractatione. Sed posteriorem multo lubentius amplectimur, & facilius aliis persuaderi posse putamus. Reperimus enim in *Christo*, multum equidem præstantiore præ Ariete; *Hominem* verum, & *Virum*, qualis futurus erat olim ille Dei Filius; Hominem *Unum* singularem, omnibus aliis oppositum; Hominem *Concivem* Ecclesiæ, & Dei ipsius *Fœderatum*; Hominem in se prorsus *Innocentem*, & sceleris purum; & præterea simul *Filium*, non tantum *Abrahami* verum, sed & ipsius *Dei* ab æterno, hujusque *Proprium* etiam, in oppositione ad omnes adpotivos, & *Dilectum* absque exemplo alio simili; & tandem, *Caput & Stirpem* omnium verorum *Abrahamidarum*, qui ab ipso denominarentur, per illius virtutem adoptati & regenerati. Quæ plurima sane temere & frustra quærentur in Ecclesia Fidelium. Reperimus deinde in eodem Christo Θεανθρώπῳ, ejus *Mortem*, certo constitutam quam actu subiit; non quamcunque, sed *Violentam* & crudelissimam; per modum *Sacrificii*, in quo nullum erat proprium mortis meritum, hinc pro aliis substituti; quam & in *Moriæ monte* aliquo subiit; ipse *Lignum Crucis* illuc portans; in quo *Constrictus* ad mortem *consumeretur*. Reperimus amplius in hoc Christo Gesta hæc ex *Dei voluntate* suprema, & per homines quidem propinquos, sed secundum *Patris ductum* arcanum, qui & ipse, non sine probabili respectu ad hoc Abrahami factum dicitur, *ita dilexisse mundum ut Filium suum unigenitum dederit ut omnis credens in eum non pereat sed habeat vitam æternam Joh.* III. 16. quin & cum promptissima sui subjectione, *coll. Matt.* XXVI. 39. *Joh.* X. 17. 18. *Gal.* II. 20. *&c.* Reperimus post ista Christum nostrum ex *Morte* verissime *Revocatum* à Patre, & quidem post *Tridui* mansionem in Morte & Sepulchro, atque factum sic palam *Caput* omnium *Electorum* gloriosissimum, unde Vita per ipsius istos Liberos omnes diffunderetur læte. Si roges etiamnum, quid de mysterio *Arietis* pro Isaaco substituti consequenter sit cogitandum? per nos equidem licet, ut ad eundem Christum is quoque referatur, tanquam vere tamen & non apparenter modo moriturum post impositam ei Spineam Coronam

&

& Affixionem ad Lignum pro fidelibus, antequam revicturus esset; sicuti idem Christus pro vario statu suo in Aviculis & Hircis Duobus repræsentabatur. Sed dubito tamen, annon & rectè referatur Aries ille oblatus ad Fidelium decentem Gratitudinem cum Carnis Crucifixione & Perditione jungendam; vel alias ad Impii Irretiti Mundi certum Interitum per Dei iram flagrantissimam. Quæ nos suo loco nunc relinquimus, tanquam Isaacum considerantes modo, in sua à Morte Liberatione Divina, ut Typum aptissimum Dominicæ Resurrectionis, qui & sic à plurimis ab ævo fuit spectatus.

CAPUT DECIMUM QUINTUM.

Quo Argumenta, ad probandam Historiæ Resurrectionis Christi veritatem data, in Summam rursus contrahuntur.

Et heic usum videtur Lectori præstiturum, ut Libri hujus Argumentum summatim repetatur, per *Theses* singulis *Capitibus* respondentes. Quod Resurrectio Christi Mortui, secundum Euangelistarum narrationem, nemini unquam vere sit persuadenda, nisi ad argumenta illa quæ eam firmant rite percipienda & admittenda Deus simul per Spiritum suum afficiat ejus mentem, cæcitatemque soporem & contumaciam ejus innatam tollat, minus vel magis salutariter. Cujus Divinæ operationis abusus uti foret manifestus, si in illa Spiritus Operatione exspectanda acquiescentes negligamus humanas persuasiones; ita has polliceri per se satis validas ad omnis mentis attendentis convictionem, si non conversionem ipsam, non possumus sine *Pelagiani* fermenti mixtura. Est autem ad persuasionem illam heic ante omnia alia attendendum ad *Rem Ipsam*; tum quatenus absolutè *nihil* in se habet, quod primò *Impossibile* dici cum ulla specie queat, collatis aliis Divinæ potentiæ operibus; tum quatenus secundo deprehenditur illa Deo & Christo esse *Decentissima*; tum quatenus & tertio eadem erat summopere *Necessaria* ad hominum perditorum salutem consummandam. Cum quibus Dei ip-

Ad persuadendam veritatem Resurrectionis Christi, facit Rei Possibilitas, Decentia, & Necessitas, Iuxta Tradentium eam Qualitates, Scriptionisque Modum, & Effectum per orbem.

ſius conſiderationibus jungere oportet contemplationem attentam *Scriptorum Euangelicorum*, qui nobis rem illam reliquerunt; fueruntque, Paulo fere uno cum Luca excepto, (quem inſignis hic commendat Divina & Humana Sapientia) homines Vulgares, & omnes ſimul Modeſti, Candidi, minime Stolidi, Familiares Chriſto, in Fidem ipſi ab initio Tardiores, quin & Αυτόπται, vel horum Socii intimi. Ad quos Scriptores addere decet, *Deſcriptionis Rei Modum* omnem, varium quidem ſed minime pugnantem, etiam quoad Circumſtantias minimas, quæ ſciri & tradi potuerunt, à quibus decepti vel deceptioni ſtudentes ſolent abſtinere. Ubi tandem prætermitti heic nequit Obſervatio *Effectus*, ad Rei hujus Prædicationem *conſecuti* per Orbem omnem, qui plane admirabilis & Divinus deprehenditur, adverſus vim & fraudem omnem oppoſitam Satanæ & Mundi.

Cum quibus conferri poteſt Teſtimonium Tertulliani de Pilato & Joſephi de Chriſto.

II. Confertur autem cum iſtis Fidei noſtræ Fundamentis præcipuis veris & ſolidis, apud infideles etiam, non male prorſus, *Teſtimonium Exoticum* duplex. Quorum primum eſt *Gentile, in Epiſtola Pilati Præſidis Romani ad Tiberium.* Quæ non tantum memoratur à *Tertulliano in Apologia*, ſed & à *Nicephoro*, *Cedreno*, *& Oroſio.* Quamquam enim confictum plane, juxta *Dialogos Chriſti & Pilati*, videatur *Exemplum Epiſtolæ* illius quod ex *Bibliotheca Vaticana* inter alios exhibuit *Sixtus Senenſis*; ſunt tamen rationes juſtæ, propter quas *Tertulliani Teſtimonium* de Pilati ſcriptione ad Tiberium hujusque ſequelis, non debet pro planè conficto haberi. Sed alterum eſt Teſtimonium plane *Judaicum*, celebre illud, ſcilicet *Flavii Joſephi Lib. XVIII. Antiq. Cap.* 4. De quo putamus, operoſius & prolixius dudum ab Eruditis eſſe diſputatum, an pro genuino an pro ὑποβολιμαίῳ vel certe admodum Corrupto ſit habendum, quam forte erat neceſſarium. Interim ſunt heic Argumenta complura, quæ contra hoc Teſtimonium, tanquam minime genuinum, adducta à Viris Magnis, in ſummam brevem collegit *Cl. Spanhemius* noſter. Et diffitendum minime eſt, ea quæ ex ipſo Teſtimonio illo objiciuntur, de Jeſu an ſit Vir dicendus, propter Sapientiam & Miracula patrata, item de Diſcipulis ejus Judæis & Græcis, tanquam veritatem lubenter recipientibus, tum de Jeſu, qui

erat

erat Christus, & de ipsius Redivivi Apparitione secundum Vaticinia, inepte à *Lambecio* ad merum *Sarcasmum* referri; qui scilicet Scriptori Judaico magis conveniret. Dum præter alia leviora objicitur etiam contra hoc Testimonium, Silentium quod de eo est apud *Justinum Martyrem*, *Tertullianum*, *Chrysostomum*, *Clementem Alexandrium*, *Origenem*, quin & *Photium* ipsum longe seriorem. Ab altera autem parte pro Testimonio hoc tanquam genuino pugnatur non infeliciter ex noto *Josephi* candore; etiam ubi cum haud exigua lande agit ipse, tum de Johanne Baptista, tum de Jacobo Justo, illo Christi Præcursore, & hoc ejus Discipulo insigni & Cognato. Deinde ex ejusdem Constanti Lectione, inde ab *Eusebio & Hieronymo.* Quin & ubi Testimonii ipsius Verba ipsa cum attentione & cura decenti leguntur, nihil in eo reperias, quod Judæo veraci & candido, qualis jure dici potest *Josephus*, minus conveniat; quod per partes singulas haud difficulter ostendi potest. Quin etiam non desunt, quæ ad Veterum laudatorum oppositam Autoritatem ante reponantur singulatim. Dum facilius adhuc solvuntur, quæ ab aliis urgentur, de Stylo, Nexu, Codicum Varietate, Fraudibusque dictis Piis à scopo suo, quas complures reperimus apud Veteres Christianos. Considerationem vero suam & heic merentur specialem Observationes *Cloppenburgii & Cappelli* de Testimonii hujus Nexu apud *Josephum*.

Uti & laudari debent Facta Christi Redivivi tum in Suos, tum in Hostes, illustria.

III. Ad Facta Christi transitur, quibus ille re ipsa se Redivivum demonstravit orbi. Inter quæ primam considerationem merentur, quæ ille egit Redivivus in suos, mox fere & dein etiam serius. Uti est admirabilis illa Spiritus Sancti, à se antea promissa, nec a Vatibus antiquis prætermissa, Effusio, quæ cunctos in stuporem rapuit. Uti est deinde Ecclesiæ Collectio, & Regni sui Erectio, per orbem omnem, tam ex Gentibus quam ex Judæis, quidquid ille ubique reluctaretur. Uti est porro Ecclesiæ ejusdem Conservatio perpetua, inter & contra conatus pessimos Mundi & Satanæ, secundum ejus promissa veracissima. Uti est tandem singularis Gratia Martyribus concessa ab ipso, per quam in dirissimis persecutionibus hi perstiterunt immoti, nec à Fide aut Professione Jesu per Flammas ipsas potuere abduci, dum in hu-

jus

jus redivivi amplexus propiores ſic ruebant. Sequuntur autem & Geſta Chriſti in Hoſtes ejus ſevera, tum Singulares, tum etiam inter ſe Sociatos in populos integros. Pro priorum exemplis merito, poſt Saulum perſecutorem, nominantur Nero, & Julianus, ſecundum ea quæ de his habent Hiſtorici, licet omnia vix ſint æque certa. Dum, ad Populos venientes, Vindictæ Dominicæ exemplum reperimus primum in Judæorum trucidantium, impiorum incredulorum & contumacium, Deletione promerita, tam magna quam diuturna in hunc uſque diem. Sed & alterum non minus illuſtre, in perdito Imperio Gentili Romanorum, qui in Domini necem cum Judæis conſpiraverant, æque quam dein cum eis fecerunt in opprimendo pro viribus Chriſtianiſmo; prout illud per Conſtantinum Magnum ejuſque Succeſſores per gradus varios plane fuit ſublatum. Quæ cuncta, tam in Amicos quam in Inimicos, facta non aliunde quam à Chriſto, & quidem Vitæ Reſtituto & Exaltato, derivanda eſſe, haud difficulter monſtratur, ad Incredulorum Convictionem ſufficientem.

Et quam maxime Prædictiones Veteres, quæ in Vet. Teſt. deprehenduntur.

IV. Enimvero nullum certius eſt Argumentnm, pro Veritate Hiſtoriæ Euangelicæ de Chriſti Mortui Reſurrectione, quam illud quod ſuppeditant nobis Prædictiones de re illa mira futura, antequam fierent factæ. Ubi licet plane excludere nolimus Prædictiones à Chriſto ipſo ante Mortem factas, has tamen non ſpectamus præcipue, quando apud Infideles nec Chriſti ipſius Præſcientia certa, nec narrantium Chriſti dicta Euangeliſtarum Fides, eſt explorata ſatis. Nedum ut heic urgeamus Prædictiones, quæ apud Gentiles ſub Sybillarum vel alio quocunque ſimili nomine fuere celebratæ; quando illæ, quæ cauſæ Chriſtianæ plurimum favent, omnino judicari debent eſſe Confictæ, vel alias ex incerta prorſus Traditione hauſtæ. Sed ad Prædictiones ſpectamus nos heic, quæ longe ante Chriſti tempora fuerunt à Deo datæ Judæorum populo, quaſque illi etiamnum habent & ut Divinas nobiſcum agnoſcunt in Veteris Teſt. ſcriptis Canonicis. Atque hæc ipſa ſunt varii generis; nonnullæ in ipſo Novo Teſt. in rem præſentem laudatæ, quæ hinc à Chriſtianis infringi nullo modo queunt; aliæ vero illic non citatæ, propria noſtra

ſtra reperiuntur induſtria, quæ in eis quærendis & urgendis feliciter exercetur. Præterea ſunt quædam heic Prædictiones Vet. Teſt. prorſus Explicitæ; ſed & aliæ quæ magis Implicite rem eandem nobis tradunt, per conſequentias legitimas inde educendam. Sunt & porro Prædictiones; plures, de Re Ipſa præcipua, ſeu Reſurrectione Chriſti; ſed & aliæ pauciores, de his & illis Circumſtantiis Rei illius, quæ ad Modum Reſurrectionis iſtius faciunt. Sunt denique Prædictiones heic quædam, quæ certius huc ſpectant, & communius laudantur à Chriſtianis; ſed & aliæ, quæ minus ſolide aut certo huc referuntur, hinc & non paucis diſplicent, nec æque urgendæ videntur. Quin & ubi ex Prædictionibus antiquis diſputatur pro Fide Reſurrectionis Dominicæ, non oportet prætermittere Typos, non tam latius dictos, qui impoſſibilitatem abſolutam tamen omnino vel quadantenus tollant, quam ſtrictius, qui non ſunt niſi Prædictiones Reales, per quas confirmentur & obſignentur priores verbales. Quales non modo ſunt ritus Legales, à Deo olim ſub Veteri Oeconomia Fœderis Gratiæ præcepti in Gente ſua ipſa clare; ſed & admittendæ videntur aliæ complures Eventuales, tam in Rebus quam in Perſonis nonnullis temporis illius veteris.

V. Præclariſſimum certe eſt heic Vaticinium Davidis *Pſalm.* XVI. 9. 10. 11. quod in rem noſtram laudatum deprehenditur, tam à Paulo *Act.* XIII. 34. quam à Petro *Act.* II. *verſ.* 25. . . 29. utroque prorſus infallibili quin & præ aliis magno Apoſtolo. Quodque ut rite cognoſcatur quam vere huc pertineat, facit ejus Pſalmi Analyſis brevis, olim à nobis data in *Exercitationibus* noſtris *Textualibus*. Quæ nos in Verſibus tribus illis ducit ad Gloriationem illam de Præſenti, *propterea lætatum eſt cor meum, & exultat gloria mea*; atque de Futuro, tum poſitivè, *etiam caro mea morabitur in fiducia*, tum negative, *non derelinques animam meam in inferno*, *non dabis benignum tuum videre corruptionem*, tum poſitive rurſus, *oſtendes mihi ſemitam vitarum*, *ſatietas lætitiarum cum facie tua*, *amœnitates in dextra tua æternum*. Quæ junctæ phraſes, & quidem tantopere multiplicatæ, nos certiſſime ducunt ad Beatam ex Morte Reſurrectionem, non improprie ſed proprie omnino intelligendam. Qualis ſane ſecundum Divi-

Uti eſt illa Pſalmi XVI. a Paulo & Petro ipſo laudati in eam rem.

na promissa benignissima competit, & hinc exspectatur cum fiducia, ab omnibus piis Christo per fidem sincere adhærenbus ad finem, novissimo die, habendi mox Judicii Universalis; qui & dicere possunt se Dei Benignos, & Corruptionem à se non videndam, vel in perpetuum, vel post resurrectionem concessam; sed qualis sine ulla prorsus Corruptione in sepulchro videndâ, & hinc celerrima post mortem, competeret soli Christo, Dei Benigno præ omnibus aliis, secundum vim vocum *Psalmi*, urgentibus illud Paulo & Petro in *Actis*. Qui ergo heic designatus manifeste deprehenditur in Psalmo, sive una jam sive alia ratione, de qua dissensus est aliquis apud Interpretes doctrina & pretate præstantissimos, in ipsa re præcipuâ probe interim consentientes. Quod & contra Infideles ipsos ex Psalmo haud difficulter monstratur.

Nec non istâ Jes. LV. 3. quam & Paulus ursit.

VI. Alterum quoque à Paulo adductum est pro Christi Resurrectione Vaticinium *Act.* XIII. 34. Scilicet ex *Jes.* LV. 3. & quidem ante illud Davidis, de quo proxime egimus, laudatum ab ipso. In quo de Messia agi invicte liquet, ex subjectis mox clarissimis prorsus verbis ipsius Jehovæ, de eo qui initio Capitis loquitur *vers.* 1. 2. 3. tum ad Homines alios *vers.* 4. *ecce illum dedi Testem populis, Ducem & Præcipientem populis!* tum & ad Ipsum hunc *vers.* 5. *ecce gentem quam non agnoveris, vocabis, & gens quæ te non agnoverit ad te current, propter Jehovam Deum tuum, & propter Israëlis sanctum, quoniam te glorificavit.* Nec minus ex propriis hujus Viri à Deo commendati & celebrati verbis, quæ leguntur *Versibus Tribus* primis. Quæ ante omnia sunt liberalissime Invitantia *vers.* 1. *heus omnis sitiens, accedite ad Aquas, & cui non argentum accedite, emite, & edite, & accedite, emite absque argento & absque pretio, Vinum, & Lac.* Quæ deinde sunt serio Dehortantia *vers.* 2. *ad quid appenditis argentum pro non-pane? & laborem verstrum pro non satiante?* Quæ consequenter sunt graviter Monentia *vers.* 2. 3. *audite audiendo ad me, & edite bonum, & delectetur in pinguedine anima vestra, inclinate aurem vestram, & venite ad me, & accedite ad me, audite & vivat anima vestra.* Quæ tandem sunt lætissime Promittentia *vers.* 3. *& cædam vobis Fœdus seculi.* Ad quæ proxime sequi-

sequitur illud, *Benignitates Davidis fideles*; quod unum, ex omni Contextu tam antecedenti quam consequenti Vatis illius Euangelici, à Paulo in rem nostram laudatum est, & varie cum præcedentibus necti potest. Ad cujus argumenti vim recte percipiendam non est opus, ut in nomine Davidis directe intelligamus Messiam, ex Davide secundum carnem in populi salutem olim mittendum; sed David antiquus heic aptissime cogitari potest, spectatus in Semine suo seu Filio Messia ipsi promisso. Cujus hinc Benignitates sunt illæ, non tam quas exercuit ille in Deum, quam quas Deus illi præstandas promisit. Quæ optime dicuntur firmæ, vel fidæ, vel fide etiam dignæ consequenter omni. Et quæ non minus recte cogitantur ut à Messia dandæ Dictis simul & Factis. Post quam verborum exegesin satis facile à rite attendentibus percipitur, quo pacto hæc ad firmandam Christi Resurrectionem omninò faciant, & quam solide ad hoc urgeantur.

VII. Non potest autem heic plane intactum prætermitti dictum *Psalmi II. vers.* 7. illud nempe Patris ad Filium, *Filius meus Tu, ego hodie genui Te*; quod ad Christi gloriam temporariam asserendam adduxit Paulus, tum alias bis, scilicet *Hebr.* 1. 4. 5. & *Cap.* v. 5. tum & plenius clariusque adhuc *Act.* XIII. 32. 33. *& nos euangelizamus vobis ad Patres factam promissionem, quod hanc Deus implevit nobis liberis ipsorum*, ἀναϛήσας Ἰησοῦν, *sicut & in Psalmo Secundo scriptum est, Filius meus Tu, ego hodie genui Te.* Quæ Pauli verba, bene inspecta, juxta Davidis ipsius voces, hoc irrefragabiliter docent, quod in Psalmo agatur quidem de Messia; sed non tam de ejus Resuscitatione ex Morte, quam de ejus Exhibitione primum, & dein Exaltatione universa, quæ tamen Suscitationem ex morte, ad quam ipse exinanitus utique fuit prius, omnino in se complectitur. Quo modo nullatenus hinc nascitur vel minima læsio Æternæ Generationis, à qua sola Filius Dei dicitur Christus, hinc talis absque principio, & ante Incarnationem adeo, & quæ optime ex hoc Psalmi dicto asseritur. Probe enim distinguere oportet; inter Rem à Patre dictam, quæ vere est Æterna, ipsum nempe esse Filium à Patre Genitum; atque Rei istius Dictionem, seu Declarationem, quæ in tempore contigit per ipsius Exhibitio-

Dum nec dictum Psalmi II. vers. 7. heic plane prætermittendum videtur.

tionem & Exaltationem omnem. Et hæc posterior est, quæ à Paulo urgetur, quod Jehovah scilicet ita ad Æternum Filium suum dixerit in tempore.

Alia Psalmorum Loca complura lustrantur, huc facientia.

VIII. In ulteriori inquisitione Vaticiniorum veterum multa occurrunt loca *Psalmorum*, in quibus Resurrectio Messiæ prædicta liquido deprehenditur. Facit utique huc *Psalmus Octavus*, certissime agens de Messia, secundum sententiam quoque Pauli (etiamsi in phrasibus respectus adsit ad Adamum primum satis manifestus,) qui Jesum heic reperit ad breve tempus per illatam mortem exinanitum infra Angelos, sed dein gloria regia coronatum, & amplissime dominantem in vita recepta. Facit huc *Psalmus Decimus & Octavus*, quem & ex parte equidem ad Messiam pertinere monstravit Paulus; in quo leguntur non modò acerbissimæ istæ Querelæ, de *Circumdantibus funibus mortis & torrentibus Belial terrentibus*, de *circumdantibus funibus inferni*, & *occurrentibus laqueis mortis &c.* sed & lætissimæ Dei liberantis Laudes, *fuit Jehovah in fulcrum mihi, & eduxit me in latitudinem, eruit me, quoniam illuminabit Jehovah lucernam meam, Deus meus illuminabit tenebras meas, &c.* Facit huc *Psalmus*, si non *Vicesimus & Primus*, cujus tamen argumentum certissimè Messiæ præ Davide convenit, certè in multis, si non in omnibus ejus partibus, utique *Vicesimus & Secundus*; in quo ad Messiam quoque relato in Novo Testamento pluribus ejus locis clarissime, tam ampla ab initio est Descriptio Exinanitionis Christi & Crucifixionis etiam ipsius, & sequitur deinde ipsius Redivivi *Enarratio Divini Nominis apud fratres, Deique Laudatio in medio Ecclesiæ*, cum aliis prædicatis variis restitutam Messiæ vitam arguentibus, æque quam ipsius communem cum hominibus aliis Naturam quam hinc astruxit Paulus. Facit huc *Psalmus Quadragesimus*, à Paulo in tractatione de Christo prolixe laudatus; qui ita nobis hunc exhibet tanquam Victimam veram offerendum Patri, ut simul ipse laudet Dominum, *ascendere facientem ex fovea strepitus, ex cœno luti, & stare facientem super petram pedes, firmantem gressus, &c.* Facit huc secundum multos etiam *Psalmus Quadragesimus & Primus*, exhibens scil. *attenuatum*, dein *servatum & vivificatum à Jehovah*, dum argumentum *vers.* 10. de *Viro pacis* & ad Christum de-

deprehenditur relatum *Joh.* XIII. 18. Facit huc longe certius nostro judicio *Psalmus Sexagesimus & Octavus*; in quo ita ad literam agitur de Messiæ *Ascensione* suprema in cœlum illiusque fructibus vere optatissimis, secundum ipsius quoque Pauli observationem, ut haud dissimili ad literam ratione de eo sit dictum ab initio, *surget Deus, dispergentur inimici ejus, & fugient osores ejus, &c. & justi lætabuntur, exultabunt ad faciem Dei, & gaudebunt in lætitia &c.* Facit huc perinde *Psalmus Sexagesimus & Nonus*, sæpius in Novo Test. in variis omnino partibus suis apertissimè ad Messiam relatus; quatenus ille heic occurrit, precans à Deo fervidissime Liberationem ex passionibus, sed & Fiduciam de Exauditione Dei declarans; *atque ego afflictus & dolens, me Deus tua salus extollet, laudabo nomen Dei in cantico &c. mansueti videbunt, lætabuntur Deum quærentes, & vivet cor vestrum.* Facit huc indubie, post alios medios, *Psalmus Centesimus & Decimus*; in quo ad Messiam applicato ab ipso Domino nostro, ita prodit summa hujus Gloria, tam Regia verè, quam Pontificalis, & vere Divina utraque, ut & subjiciatur tandem, *de torrente bibet in via, propterea exaltabit caput.* Facit huc denique *Psalmus Centesimus Decimus & Octavus*; de quo ad Messiam spectante nos etiam certos facit Novum Test. quando in illo legitur illud emphaticum verbum, *lapis quem reprobarunt ædificantes factus est in caput anguli, à Jehovah factum est hoc, mirabile illud in oculis nostris. Hic dies quem facit Jehovah, exultabimus & lætabimur in eo &c.* in quo, ad Messiam prorsus spectante, *coll. Matt.* XXI. 42. *Act.* IV. 11. 1 *Pet.* II. 7. si ullo unquam, pingitur sic Christi Mors & Resurrectio.

Nec non Iesaiæ Caput LIII.

IX. Non est tamen unus *Liber Psalmorum*, in quo tam frequenter reperimus prædictam Christi Resurrectionem, sed multus in ea prædicanda juxta cum Davide & aliis forte Psalmorum Autoribus est etiam magnus & Euangelicus Vates *Jesaias*. Prout ille nos ad illam satis manifeste ducit, tum *Cap.* XXVIII. 16. tum *Cap.* XLIX. 7-9. Sed longe adhuc copiosius *Cap.* LIII. Illud equidem de Messia agere, præter rem omnem eo Capite traditam, arguit plurimis locis Scriptura Euangelica & Apostolica ad illud nos ablegans tanquam palam agens de eo; dum ejusdem Analysis nos omninò ducit ad

Statum Messiæ Utrumque oppositum, priorem & posteriorem. In priori est *Mors*, ubi legimus non tantum, *ex angustia & judicio assumptus est*, quod commodissime ad Mortem ejus corpoream nos ducit; sed &, *excisus est de terra viventium, ob defectionem populi mei plaga ei &c.* quod vel ad aliud ejus fatum vel ad aliam quoque Personam trahi nec potest nec debet. Est & in priori *Sepultura*, *dederunt cum impiis sepulchrum ejus & cum divite monumentum ejus, &c.* Sed in posteriori ejus post mortem piacularem occurrit descripta *Resuscitatio* gloriosa; *cum posueris delictum animam ejus, semen videbit, dies prolongabit, & per ejus manum Jehovæ beneplacitum prosperabitur.* Quando adhuc fructus desideratissimi subjiciuntur uberiores. Ex quibus omnibus futura Christi post mortem Resurrectio irrefragabiliter sane constat.

Uti & Ezechielis & Danielis Textus noti.

X. Ad *Ezechielem* quoque accedere decet, apud quem *Capite XVII. Ænigma*, seu *Parabola*, occurrit nomine Dei proponenda populo à Vate. In qua memoratur primum Aquila, magna & varie excellens præ aliis, quæ ad Libanum venit, Cedri summitatem abstulit, &c. sed & dein Aquila altera, cum Vite in hanc se convertente; quod omne etiam clarissimè & latissime à Deo exponitur, ad Judæorum convictionem & monitionem necessariam. Quando transit Deus ad aliud Ænigma, exhibens Cedri altissimæ Partem aliquam notabilem, ejusque Tractationem, & hujus Successum, & addens etiam hujus Fructum & Certitudinem. Occurrit nempe heic Ramusculus Tener de Summitate Cedri altæ, qui à Deo datur, avellitur, & plantatur super Monte excelso Jisraëlis. Cum successu quoque maximo; dum ramum profert, & fructum facit, fitque in Cedrum illustrem, sub qua in ejus ramorum umbra aves omnes habitent tuto & securè. Unde agnitio Gloriæ Dei id operantis porro consecutura erat; & hoc omne futurum certissime. In quo si usquam vividissima est repræsentatio Christi, primum quidem in ipsius Morte, quando Ramusculus ille è Cedro enatus à Deo avelleretur; sed & dein in ejus Vivificatione insecuta prorsus gloriosa, quando idem denuo plantaretur à Deo aptissime, & tam læte atque utiliter excresceret Et huic ænigmati emblematico convenit alterum priori magna ex parte admodum simile in Somnio, quod

quod exhibitum fuit Nebucadnezari, magno & glorioso valde Babyloniorum Regi, & à Deo per Vatem expositum, apud *Danielem Cap. II.* Constat hoc, quoad rem nostram præsentem, in *Lapide de monte Abscisso, qui non in manibus*, erat nempe vel tenebatur, vel dirigebatur, vel impellebatur, quique *fiebat in Montem magnum implentem terram totam.* Quod spectare ad Messiam, & consequenter Regnum ejus, ostenditur in textu ipso; adeoque nos ducit certissime ad præcedentem ejus Mortem contemptam, & consecuturam Vitam novam cum Regni gloria summa.

XI. Si me rogas, an alia multa quæ produci in rem eandem solent loca perinde ad eam asserendam, seu valeant, seu & faciant quadantenus; vix illud affirmare ausim, nec opus est ut affirmetur, ubi tantum jam adduximus textuum aptorum numerum. Inter illa Loca scilicet numerandus est omnino ille *Prov.* XXX. 18. 19. de *Via Serpentis super Petram*; item *Psal.* III. 6. versus, *ego dormivi & soporatus sum, resurrexi &c.* etiam *Psal.* XVII. 11. redditus, *satiabor cum resurrexerit Imago tua &c.* nec non *Psal* LVII. 9. *excitare gloria mea &c. Hamos.* IX. 11. de *Destructis Davidis* erigendis, *Tseph.* III. 8. de *Die Surrectionis in æternum*, *coll. Mich.* IV. 14. *Hab.* III. 2. *Zach.* IX. 9. *&c.* & quam maxime etiam *Jer.* XXXI. 26. de *Suscitatione ex Somno suavi & Visu*; in cujus significationem dignum judicavimus ut paulo latius inquiratur, quando illa ad Christi Mortem & Resurrectionem non spectare deprehendetur liquido.

Dum alia plura ab aliis addũcta vix audemus urgere.

XII. Ne quis autem existimet, Prædictiones de Christi Resurrectione serius demum sub Vet. Test. esse factas, facere potest ipsius *Prot-Euangelii Paradisiaci* attentior consideratio, quæ ipsum Messiam ut Conterendum & Conterentem nobis exhibet simul. Sed omnino pro ejus traditione & fide laudandus venit *Jobus*, in iis verbis quæ ipse protulisse fertur *Cap.* XIX. 25. 26. 27. Ubi occurrit nempe Messias sub nomine, tam *Goëlis mei*, quam *Dei*. Quod prius *Redemptoris* nomen non tantum ipsius Humanitatem veram ponit, sine qua à nobis alienus ipse noster Redemptor esse non potuisset; sed & Mortem in ea subeundam, per quam fieret redemptio alias nunquam futura salvis Dei perfectionibus. In qua hunc non

Vetustissima & communissima Resurrectionis Fides ex Jobi verbis monstratur.

man-

mansurum tamen significatur, per *Vitam* ipsi clare adscriptam rursus, non in morte vel ante eam sed post eam toleratam. Et ad hanc consecutura erat ejus Redivivi *surrectio super pulveverem novissima*; per quam & ipse Jobus foret ex pulvere restituendus, & insigniter à Goële isthoc suo beandus, quod & desiderabat ardentissime. Quæ non habebat, aut proclamabat Jobus, ex inani conjectura quadam sua vel aliorum hominum fallaci, aut vana spe, sed & sciebat ipse certissime ex Dei ipsius veracissimi revelatione. Atque hoc Exemplum tanto est notabilius, si spectemus Jobi; tum Genus, quod quidem traxit, non ex Israële, attamen ex Abrahami familia satis verisimiliter; tum Ætatem, paulo anteriorem Israëlitarum Exitu ex Ægypto. Unde liquet, quam communis apud Patres pios, & quam antiqua fuerit doctrina de Domini nostri post Mortem gustatam Resurrectione.

Tempus Resurrectionis illius, quoad Diem & Horam an etiam à Vatibus sit designatum.

XIII. An vero Resurrectio sola, an & Tempus ejus Triduanum post mortem, prædictum esse dicetur, propter Pauli & Christi ipsius verbum, huc nos ducere visum. Mihi ut verum dicam, magis placet posterius, cum respectu, non tantum ad Typos, sed & ad Verba *Hos.* VI. 2. *vivificabit nos post duos dies, in die tertio suscitabit nos, & vivemus coram eo.* Quod variis quidem modis ad Christi Resurrectionem referri solet ab ævo, sed optime illuc referri putamus nos, Vivificatione heic intellecta spirituali Fidelium, sed quæ flueret ex Resurrectione Christi corporali futura Die Tertio, & quæ cum aliis Beneficiis corporalibus conjungeretur. Nec male prorsus cum isthoc *Hoseæ* textu conferri posse videtur locus *Psal.* XVI. 10. de *Benigno non visuro corruptionem*; quod cum morte diuturniore non consistat, & forte restitutionem ante diem quartum flagitet. Quin & ad Resurrectionis Dominicæ Tempus *Matutinum* spectasse prædictiones Propheticas concedi potest; non equidem *Psal.* LVII. 9. sed potius *Psal.* XXII. 1. per appellationem *Cervæ Auroræ*, quin & in representatione Messiæ sub emblemate *Solis Justitiæ Orientis Mal.* IV. 2. & *Lucis Matutinæ 2 Sam.* XXIII. 4. & *Auroræ egredientis Hos.* VI. 3. Dum alia ad *Saxosum* monumentum ex quo resurgeret Dominus, vel & ad *Mulieres* mane quærentes Chri-

Christum, difficilius trahuntur. Sed rectius cogitetur de prædicto olim in Vaticiniis antiquis, tum Angelorum Servitio apud Dominum Redivivum æque quam natum antea & vivum, & Terræ Motu, & Conversione Manus ad Parvulos, & maxime de Dispersione Inimicorum cum Justorum Lætitia apud Domini Resurrectionem futura, juxta *Psal.* LXVIII. 1. 2.

XIV. Cæterum, quæ prædicta sic verbis explicitis vel implicite magis fuit Christi Resurrectio, eadem & per *Typos* Reales fuit confirmata olim fidelibus varie, ad nostram quoque convictionem sub Novo Test. Sub quo nomine Typorum veniunt frequenter latiori sensu Imagines vel Similia qualiacunque, non modo apud Scriptores exoticos varii generis, sed & Sacros omnino, quod alias latius monstravimus. Uti sic omni ætate Christi Resurgentis Typi inveniuntur in Sole Oriente, & in Frutice Enascente, quin & in Dormientibus cum expergiscuntur, & Ægris cum sanantur, & Mortuis quando revixerunt miraculose. Sed quam maxime tales inventi fuere ante Christi Incarnationem; tum Reales, v. g. in Frondente Aharonis Virga, per quam Aharoni Sacerdotium suum fuit Divinitus confirmatum; tum Personales, in Adamo expergiscente, & Noacho prodeunte ex Arca, in Jacobo eluctante à pugna nocturna, in Josepho erepto ex Fovea & Carcere, in Mose ex aquis servato, in Simsone evadente ex Gaza, in Davide liberato ex ore Leonis & ex Spelunca tristi, in Hizkia ex ægritudine restituto, in Jeremia ex Carceris profundi angustiis extracto, quin & in Daniele ex Leonum fovea salvato; ut de ipso Populo Israëlis à Deo ex Ægypto educto & per Mare deducto nihil dicamus. Per quos omnes designatam simul fuisse Christi Resurrectionem, vix est aut fieri nobis potest satis certum. Sed alia est ratio *Typorum Legalium*, quos Deus ad hoc destinavit & dedit per mandata sua ceremonialia. Inter Res huc pertinet non tantum *Manipulus Primitiarum*, agitandus coram Domino à postridie Sabbati Paschatis; sed & *Avicula Altera*, in Purgatione Leprosi dimittenda Viva; atque *Hircus Hazazel*, cujus ritus omnis & mysterium inquisitione justa dignissimum est, etiam propter dissensum Theologorum. Cum quibus Legalibus decentissime jungimus Typos etiam Eventuales Præsignificativos; tum Reales, uti

De Typis Realibus & Personalibus illius disseritur.

est Manna die Primo Septimanæ denuo visum post antecedentem Sabbati Cessationem; tum & Personales, qualis certissime est *Jonas*, in Ejectione ex ventre piscis quo per Triduum conclusus fuerat. Et qualis vix dubitamus quin recte etiam constituatur *Isaacus*; cujus destinatio & paratio ad præsentissimam oblationem, cum ereptione oportuna admodum distincte à Mose exposita, præter rationem Moralem etiam Typicam habuisse prorsus videtur. Quæ nulla quidem facilior aut aptior nobis occurrit, quam secundum quam ducimur ad Christum ipsum, vere Moriturum primo, sed dein non minus vere ex Morte revocandum, quam hoc olim ἐν παραβολῇ contigit Isaaco.

Et tandem argumentum hoc concluditur.

XV. Atque ista quidem, sine latiori diffusione, heic dedimus Argumenta, ad probandam & persuadendam Orbi Fidem Resurrectionis Dominicæ. Quæ si fuerit admissa, longe minor erit difficultas in agnoscenda ulteriori Gloria Domini Resuscitati, ad quam brevius longe absolvendam nunc transimus, post implorationem Divinæ Gratiæ pro nobis & lectoribus nostris prorsus necessariæ.

HISTORIÆ EXALTATIONIS JESU CHRISTI ILLUSTRATÆ

LIBER TERTIUS.

Qui de ejus Redivivi Ascensione in Cœlum, & Sessione ad Dei dextram, agit.

CAPUT PRIMUM.

Quo de Verbis agitur, ad notandam Christi Adscensionem Cœlestem adhibitis.

Cum in Illustri satis attamen Primo Exaltationis Gradu non substiterit Dominus noster, ex Sepulchrali corde terræ se extollens in ejus superficiem, ubi Redivivus apparebat suis, sed & hac post moram breviorem derelicta longe altius in ipsum Cœlum supremum Ascenderit; nostrum est, eundem illuc tendentem contemplari propius, ut ei per Fidem vivam & constantem adhæreamus, tanquam consummato Salutis nostræ Duci, qui opus inchoatum perfecit, & pro laboris magnitudine gloriam recepit ipse maximam. Transitus à Resurrectione Christi ad ejus Ascensionem in Cœlum.

II. Initium tractationis hujus quoque facimus à Verbis, quibus Euangelica & Apostolica Scriptura heic utitur ad rem ip- Verbum ὑψῶσαι heic adhibi-

bitum de Christo vario prorsus sensu exhibetur.

ipsam exprimendam. Ista autem deprehenduntur complura *Passiva* quidem, sed & alia *Neutro-Activa*. Prioris generis est forte aliquando Verbum *exaltari*, ὑψοῦσθαι, vel ὑψωθῆναι, quod variè de Christo adhibetur in Scriptura. Usurpatur enim certissimè de Crucifixione ejus ignominiosa, tanquam in qua Dominus supra terræ superficiem in altum sublatus fuit. Ita enim ipse dixit *Joh.* III. 14. καθὼς μωσῆς ὕψωσε τὸν ὄφιν ἐν τῇ ἐρήμῳ, οὕτως ὑψωθῆναι δεῖ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, item *Joh.* VIII. 28. ὅταν ὑψώσατε τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, nec non *Joh.* XII. 32. 34. κἀγὼ ἐὰν ὑψωθῶ ἐκ τῆς γῆς, πάντας ἑλκύσω πρὸς ἐμαυτὸν, τοῦτο δὲ ἔλεγε σημαίνων ποίῳ θανάτῳ ἤμελλεν ἀποθνήσκειν, ἀπεκρίθη αὐτῷ ὁ ὄχλος, ἡμεῖς ἠκούσαμεν ἐκ τοῦ νόμου ὅτι ὁ Χριστὸς μένει εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ πῶς σὺ λέγεις ὅτι δεῖ ὑψωθῆναι τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου. Sed & refertur idem Verbum ad Statum Christi Gloriosum, qui post ignominiam Crucis ejus fuit secutus. Id fit *Act.* II. 32. 33. τοῦτον τὸν Ἰησοῦν ἀνέστησεν ὁ Θεὸς, οὗ πάντες ἡμεῖς ἐσμεν μάρτυρες, τῇ δεξιᾷ οὖν τοῦ Θεοῦ ὑψωθεὶς, τήν τε ἐπαγγελίαν τοῦ ἁγίου πνεύματος λαβὼν παρὰ τοῦ πατρὸς, ἐξέχεε τοῦτο ὃ νῦν ὑμεῖς βλέπετε καὶ ἀκούετε, & *Act.* V. 31. τοῦτον ὁ Θεὸς ἀρχηγὸν καὶ σωτῆρα ὕψωσε τῇ δεξιᾷ αὐτοῦ, δοῦναι μετάνοιαν τῷ Ἰσραὴλ καὶ ἄφεσιν ἁμαρτιῶν. In quibus tamen locis, an determinate ad Exaltationem Localem in cœlum spectetur, an vero potius metaphorice ad Dignitatem, ad quam ascendebat per Resurrectionem inchoate, dum supra sepulchrum simul localiter extollebatur, & per Collocationem à Dextra Dei consummate, dum simul in cœlum evehebatur; possit per contextum proximum videri magis dubium. Interim est & localis Translatio vere ὕψωσις, & certum satis videtur quod Paulus ad illam spectaverit *Hebr.* VII. 26. quando Christum nobis exhibet, ut ὑψηλότερον τῶν οὐρανῶν γενόμενον, & quando per phrasin illam vere Neutram, gloriosam ejus conditionem solam cum gloria cœlorum heic conferri minus apte vident facile omnes. Ut nihil nunc dicam de Verbo Composito ὑπερύψωσε *superexaltavit*, Deo respectu Christi tributo *Phil.* II. 9. de quo vide *EXERC. TEXT. XLII. Parte VI.*

Verba alia Passiva ἐπαίρεσθαι, ἀναφέρεσθαι,

III. Alio Verbo, sed & Passivo, usum reperimus *Lucam Act.* I. 9. καὶ ταῦτα εἰπὼν βλεπόντων αὐτῶν ἐπήρθη, uti & subjicitur *vers.* 10. καὶ ὡς ἀτενίζοντες ἦσαν εἰς τὸν οὐρανὸν, πορευομένου αὐτοῦ.

αὐτοῦ. Ut adeo illic omnino non ſpectetur ſublatio in dignitatem majorem, ſed *Sublatio* in altum, non jam capitis oculorum aut manuum, nedum metaphorica Vocis, ſed Corporis Humani Chriſti totius. Aliud iterum Verbum habet idem *Lucas Cap.* XXIV. 51. καὶ ἐγένετο ἐν τῷ εὐλογεῖν αὐτὸν αὐτοὺς διέστη ἀπ' αὐτῶν, καὶ ἀνεφέρετο εἰς τὸν οὐρανόν. Ubi *Vulgatus* habet ſimplex *ferebatur*, ſed *Beza ſurſum ferretur*; atque ex addita *Cœli* mentione tanquam termini ad quem, quin & conjuncto verbo διέστη, clarum eſt ad Localem Aſcenſionem directe ſpectari. Sed & Verbum tertium occurrit apud *Lucam* eundem *Act.* 1. 11. & 22. οὗτος ὁ Ἰησοῦς ὁ ἀναληφθεὶς ἀφ' ὑμῶν εἰς τὸν οὐρανὸν οὕτως ἐλεύσεται ὃν τρόπον ἐθεάσασθε αὐτὸν πορευόμενον εἰς τὸν οὐρανόν *&c.* ἕως τῆς ἡμέρας ἧς ἀνελήφθη ἀφ' ὑμῶν *&c.* quibus locis duobus declaratur magis nudum illud ἀνελήφθη quo idem Euangeliſta de Chriſto uſus eſt *Act.* 1. 2. etiam alias habens τὴν ἀνάληψιν αὐτοῦ *Luc.* IX. 51. Quemadmodum & legimus *Marc.* XVI. 19. ὁ μὲν οὖν κύριος, μετὰ τὸ λαλῆσαι αὐτοῖς, ἀνελήφθη εἰς τὸν οὐρανὸν, atque apud Paulum 1 *Tim.* III. 16. ἀνελήφθη ἐν δόξῃ. Tantum id inquiri heic poſſet etiamnum, an in verbis illis compoſitis ἀναφέρεσθαι & ἀναλαμβάνεσθαι magis ſpectanda ſit notio τοῦ ἄνω *ſupra* vel *ſurſum*, an vero τοῦ ἀνὰ, *rurſus*, cum reſpectu ad Deſcenſum Chriſti priorem ex cœlo, quorſum nempe ille dein reſumptus dicatur, quo ſenſu *reaſſumptionem* heic legunt alii, vel *receptionem*. De qua notione vocis hujus gemina, à *Beza* juncta, *ſurſum receptus eſt*, egimus & nos olim *EXERC. TEXT. XLIV. Parte VI.* ubi & alias vocis poſterioris notiones annotatas reperies. Referendum & huc omnino putamus Verbum ἁρπάζεσθαι, *rapi*, ad Deum & Thronum ejus, quod de Filio Mulieris maſculo dicitur *Apoc.* XII. 5. & de quo *vide noſtrum Commentarium*. Interim Verba iſthac Paſſive de Chriſto uſurpata eandem habent rationem, quam apud ejus Reſurrectionem illa *vivificari*, & *excitari*, & *ſuſcitari*, vel *reſuſcitari*; quod ſcilicet per ea ducamur, ſive ad Divinam Chriſti perſonam qua talem, ſive & magis ad Perſonam Patris primam, à qua vere incipit omnis Divina Operatio, & à qua Obedientiæ ipſi à Filio præſtitæ accipit hic præmium omne ſibi adjudicatum. Sic ut Emiſſus à Patre in Mundum hunc inferiorem, etiam ab hoc

ἀναλαμβάνεσθαι, & ἁρπάζεσθαι, illuſtrantur.

Revocetur & Reassumatur in Cœlum ad thronum suum.

Verba item Neutro-Activa, ἀναβαίνειν, ὑπάγειν, ἀφιέναι τὸν κόσμον, πορεύεσθαι, πορεύεσθαι πρὸς τὸν πατέρα, διέρχεσθαι τοὺς οὐρανοὺς, εἰσέρχεσθαι.

IV. Ne tamen per Passiva illa Verba quidquam detractum putaretur Gloriæ Domini nostri, alias adhibentur heic Verba Neutro-Activa complura. Quorum præcipuum est illud ἀναβαίνειν *ascendere*, quo Christus ipse usus est plusquam semel, *Joh.* VI. 62. ἐὰν οὖν θεωρῆτε τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἀναβαίνοντα ὅπου ἦν τὸ πρότερον, & *Joh.* XX. 17. οὔπω γὰρ ἀναβέβηκα πρὸς τὸν πατέρα μου &c. ἀναβαίνω πρὸς τὸν πατέρα μου καὶ τὸν πατέρα ὑμῶν, καὶ θεόν μου καὶ θεὸν ὑμῶν, quin etiam *Joh.* III. 13. καὶ οὐδεὶς ἀναβέβηκεν εἰς τὸν οὐρανὸν, εἰ μὴ ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβὰς, ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ὁ ὢν ἐν τῷ οὐρανῷ. Et quod hinc adhibuit cum Psalte Paulus *Eph.* IV. 8–10. διὸ λέγει, ἀναβὰς εἰς ὕψος, &c. τὸ δὲ ἀνέβη τί ἐστιν εἰ μὴ ὅτι καὶ κατέβη πρῶτον εἰς τὰ κατώτερα μέρη τῆς γῆς, ὁ καταβὰς αὐτός ἐστιν καὶ ἀναβὰς ὑπεράνω πάντων τῶν οὐρανῶν, ἵνα πληρώσῃ τὰ πάντα. Quemadmodum & Petrus de Davide negans, quod ἀνέβη εἰς τοὺς οὐρανοὺς *Act.* II. 34. hoc ipso illud Messiæ vindicat manifestissime. Cum illo autem Verbo Neutro-Activo conferuntur merito multa ejusdem generis alia, ὑπάγειν, πορεύεσθαι, ἀφιέναι τὸν κόσμον, πορεύεσθαι πρὸς τὸν πατέρα, διέρχεσθαι τοὺς οὐρανοὺς, εἰσέρχεσθαι &c. Quæ omnia ostendunt, Christi à Patre recepti & assumpti Potestatem & Potentiam propriam, in isthac cœlesti Ascensione se exerentem valide. In quæ capita heic excurrere nunc non libet latius.

CAPUT SECUNDUM.

Quo Adscensionis Christi Actus Formalis positive declaratur.

Ascensio Christi in Cœlum Translationem dicit omnino Localem Humanitatis ipsius.

Declarata sic Verborum notio sufficienter arguit heic *Translationem Localem* debere omninò intelligi, & quidem *ex* Uno *Inferiori* in alium longe *Superiorem*. Qualis cum proprie locum non haberet in Omnipræsente Domini nostri Deitate tanquam subjecto, hinc directe & proprie heic à nobis cogitandum est de ipsius Humanitate, in qua sola idem Θεάνθρωπος quoque & Mortuus & Sepultus fuit & Resuscitatus

tatus est ex morte. Quamquam hoc addi possit, quod Translatio illa ad Personam Divinam, quin & ad hujus Deitatem ipsam, eatenus recte extendatur, quatenus hæc in Humanitate singulariter habitavit & se inhabitantem demonstravit. Uti sic Deus in symbolis his & illis olim descendisse, vel & adscendisse etiam, seu dicitur seu dici non incommodè potest. Unde recte Paulus heic ursit, non τὸ καταβὰν & τὸ ἀναβὰν, sed ὁ καταβὰς & ὁ ἀναβὰς.

Et quidem de Terra hac Universa, secundum ipsius Prædictionem Matt. XXIV. 23. 26. 26.

II. Ista igitur Christi Humanitas, Corporis restituti & simul Animæ ei redunitæ respectu, ita adscendisse fertur, ut non aliquem *Terræ* locum depressiorem, vel plagam ejus singularem minus altam, sed illam totam cum proximo ambitu suo illuc referri solito, plane *dereliquerit*. Atque hoc est, quod sæpius Christus ipse ante mortem suam de se prædixit. Uti legimus *Matt.* XXIV. 23. 26. 27. τότε ἐάν τις ὑμῖν εἴπῃ ἰδοὺ ὧδε ὁ Χριστὸς, ἢ ὧδε, μὴ πιστεύσητε &c. ἐὰν οὖν εἴπωσιν ὑμῖν, ἰδοὺ ἐν τῇ ἐρήμῳ ἐστι, μὴ ἐξέλθητε, ἰδοὺ ἐν τοῖς ταμείοις, μὴ πιστεύσητε, ὥσπερ γὰρ ἡ ἀστραπὴ ἐξέρχεται ἀπὸ ἀνατολῶν, καὶ φαίνεται ἕως δυσμῶν, οὕτως ἔσται καὶ ἡ παρουσία τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου. Quibus verbis ad illam partem interrogationis Apostolorum *vers.* 3. καὶ τί τὸ σημεῖον τῆς σῆς παρουσίας καὶ τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος; post vastationem Jerosolymæ traditam plenius, declarat Christus, se non esse in terris uno vel alio loco quærendum respectu suæ Humanitatis, tanquam qui ad illas demum novissimo die sit venturus subito prorsus & inopinato, atque cum majestate summa tum ab omni oculo videndus; secundum *Capitis* illius Analysin olim à nobis datam *EXERC. TEXT. XXXII. Parte V.*

Nec non Matt. XXVI, 11.

III. Prædictio similis altera ipsius Domini de suo discessu ab his Terris, tanquam Termino Adscensionis A Quo, reperitur *Matt.* XXVI. 11. πάντοτε γὰρ τοὺς πτωχοὺς ἔχετε μεθ' ἑαυτῶν, ἐμὲ δὲ οὐ πάντοτε ἔχετε. Nempe sic Dominus defendit adversus Judæ iniquitatem coloratam Mulieris ipsum abiturum ungentis pietatem; quod nunc in ipsius præsentis usum notabilem & decus impenderetur recte pretium, quod deinde pauperibus superfuturis cedere posset & deberet meritò post ipsius abitum ab hoc mundo. Nec argumentum adeo petit à Pauperum Indigentia, collata cum sua dehinc futura glo-

gloriæ omnis abundantia; ſed unice ex eo, quod ſecum, ſeu apud ſe in hiſce terris ubi ipſi eſſent, ſeu & inter ſe Domini Diſcipulos, habituri eſſent pauperes, quibus bene facerent dum ipſum ſecum eo modo non haberent amplius, nec his in terris, nec hinc in ſuo conſortio. Quod adeo ſpectat clariſſime ad Terram ab ipſo relinquendam ſecundum humanitatem, inchoate quidem per mortem, ſed conſummate magis per Aſcenſionem, ante quam adhuc quadantenus fuit cum Diſcipulis in terra & in eorum quoque conſortio; ut officia ipſi in perſona ſua præſtare non poſſent.

Et 1 Cor. xi. verſ. 24. 25. 26. IV. Quidni heic nominetur & ipſa Cœnæ Sacramentalis inſtitutio, prout hanc declaravit etiam Paulus 1 *Cor.* xi. 24–26. Illic enim quod dixit Dominus bis, τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν, tam apud panem edendum quam vinum bibendum ex calice, cum reſpectu ad ſe dein à Diſcipulis futurum abſentem poſt Aſcenſionem, cujus tamen & propterea ſolennius meminiſſe debebant, manifeſtius ſic expoſuit Paulus, *quotieſcunque enim ederitis panem hunc, & poculum hoc biberitis, mortem Domini annunciate*, ἄχρις οὗ ἔλθῃ, *donec venerit*, ſeu redierit, non poſt mortem, tunc utique non manſurus cum ſuis, ſed poſt Adſcenſionem aliquando Die noviſſimo, ante quem ipſe adeo non erat futurus præſens, ſed omnino abſens ab illis in his terris, ejusque memoria ſolennis ſervanda in Sacramento, *coll. Act.* i. 11. 1 *Cor.* iv. 11. *&c.*

Maxime autem Joh. xiv. xv. xvi. xvii. 25. 16. 17. V. Nuſquam & nunquam vero clarius de Terra à ſe derelinquenda ſecundum Humanitatem locutus eſt Dominus, quam in Sermone ultimo, quem ipſe poſt Cœnam inſtitutam cum Diſcipulis ſuis habuit *Joh.* xiv. xv. xvi. inprimis clariſſime *Cap.* xvi. *verſ.* 28. ἐξῆλθον παρὰ τοῦ πατρὸς, καὶ ἐλήλυθα εἰς τὸν κόσμον, πάλιν ἀφίημι τὸν κόσμον, *&c.* Scilicet, cum antea fuiſſet apud Patrem, nullam adhuc habens Carnem humanam in qua conſpiceretur heic ab hominibus, à Patre exiens in *mundum* hunc inferiorem *venerat*, in ea aſſumpta ſe manifeſtans, tum aliis, tum maxime Diſcipulis ſuis. Sed nunc proxime futurum erat, ut ad Patrem rediturus *mundum* hunc inferiorem *relinqueret* eo modo, tam Corporis quam & Animæ illi redunitæ reſpectu, non diu in eo vel hujus vel & illius reſpectu futurus per Adſcenſionem inſtantem. Unde & in

in precibus ad Patrem ſubjectis dixit *Joh.* XVII. 11. 12. καὶ οὐκ ἔτι εἰμὶ ἐν τῷ κόσμῳ, καὶ οὗτοι ἐν τῷ κόσμῳ εἰσὶ &c. ὅτε ἤμην μεθ' αὐτῶν ἐν τῷ κόσμῳ, &c. Atque poſt Reſurrectionem *tangi*, ſeu detineri, noluit, cum aliorſum eundum ſeu aſcendendum ipſi tunc eſſet *Joh.* XX. 17.

VI. Secundum omnes iſtas Chriſti Prædictiones, certiſſime equidem adimplendas, fuit etiam factum in ipſius Aſcenſione; quando ſecundum *Lucam Cap* XXIV. 51. διέστη ἀπ' αὐτῶν, ſeu à Diſcipulis, quibus ultimo benedicebat, *receſſit* ſecundum *Vulgatum*, vel *ſejunctus fuit*, vel *disjunctus*, ſecundum *Bezam*, dum ἀνεφέρετο εἰς τὸν οὐρανόν. Quæ conjunctæ phraſes manifeſte docent, heic non eſſe cogitandam receſſionem ſolam vel disjunctionem aliquam à Diſcipulis & loco Manſionis illorum tunc præſenti particularem & temporariam, in alium aliquem Terræ hujus tractum; ſed omnino univerſalem & duraturam ad ipſius reditum noviſſimum, ab univerſa Terra, per quam illi dein ex Chriſti abſentis juſſu etiam eſſent ituri ad Eccleſiam per Prædicationem Euangelii colligendam. Atque hinc merito crediderunt & tradiderunt Apoſtoli id conſtanter, quod Dominus reſpectu Humanitatis Terram in Aſcenſione prorſus dereliquiſſet, *non* futurus quidem *Sacerdos* εἰ μὲν ἦν ἐπὶ γῆς *Hebr.* VIII. 4. Quod uti etiam plane ab illis ſupponitur in exſpectato noviſſime ejus Reditu; ita & clare intelligitur ex ſui hiſce in terris Abſentia à Domino, quæ Abſentiam Domini ab ipſis neceſſario ſimul dicit; ſecundum illud Pauli 2 *Cor.* V. 6—9. θαῤῥοῦντες οὖν πάντοτε, καὶ εἰδότες ὅτι ἐνδημοῦντες ἐν τῷ σώματι ἐκδημοῦμεν ἀπὸ τοῦ κυρίου &c. θαῤῥοῦμεν δὲ καὶ εὐδοκοῦμεν μᾶλλον ἐκδημῆσαι ἐκ τοῦ σώματος καὶ ἐνδημῆσαι πρὸς τὸν κύριον, διὸ καὶ φιλοτιμούμεθα, εἴτε ἐνδημοῦντες, εἴτε ἐκδημοῦντες, εὐάρεστοι αὐτῷ εἶναι, *coll. Phil.* I. 23. 24. &c.

Secundum ſimul traditum ab Apoſtolis cum Luca Eventum.

VII. Enimvero, quo argumento heic uſus eſt Angelus ad perſuadendam Mulieribus veritatem Exitus Chriſti ex monumento *Matt.* XXVIII. 6. οὐκ ἔστιν ὧδε, ἠγέρθη γὰρ καθὼς εἶπε, δεῦτε, ἴδετε τὸν τόπον ὅπου ἔκειτο ὁ κύριος: eodem & nos heic merito utimur de derelicta ab ipſo Aſcendente Terra. Non eſt ſcil. reſpectu ſuæ Humanitatis amplius in his terris; venite quicunque vultis, videte, non jam ſepulchrum, olim ſatis curate inſpectum à Diſcipulis, & quod hodie cum certi-

Unde nuſquam deinde in Terris repertus fuit, vel reperiri potuit.

tudine nulla monstrari potest, & in quo mortuus dudum in pulverem reversus esset, vivus autem neutiquam decens erat ut latitaret per secula; sed Loca omnia Terræ olim ab ipso calcatæ, dum populus Dei illic manebat, quin & Loca omnia Terræ totius, per ipsius Euangelium & Spiritum benignissime visitata aut visitanda etiamnum; & nusquam prorsus heic deprehendetur à quoquam ipse Christus secundum Humanitatem suam, inde ab Ascensionis ipsius tempore per tot secula jam elapsa. Ubi inepte confugies equidem ad Præsentiam Humanitatis ejus Invisibilem, quin & si placet Insensibilem prorsus; si quidem talis non fuit illa post æque quam ante Mortem, nec erit in ipsius Reditu novissimo, tunc ab omni oculo videnda, nec erat in ipsa Adscensione, quando Discipuli eum adscendentem vidisse dicuntur utique. Nec esse eadem Humanitas potest, si sit vera & eadem quam antea habuit, Invisibilis vel Insensibilis plane; dum aliud longe est, illam non videri vel sentiri, extra hominum præsentiam vel propinquitatem, apud hos organis suis necessariis aut horum usu destitutos, quin & per corporum aliorum mediorum dispositionem minus aptam; aliud, Corpus vere Humanum respectu Molis & Attributorum ejus nullo modo videri vel sentiri unquam à quoquam. Qualis & Invisibilis ac Insensibilis Præsentia quem quæso usum præstabit cuiquam? si vel extra & contra sensuum testimonium cuiquam persuadeatur. Ita enim Christum si statuamus mansisse & manere in Terris apud suos, non plus commodi id iis afferet, quam si ponamus eum vel in expansi altitudine, vel in montibus inaccessis, vel in terræ cavernis, vel in aquarum meditullio, vel quocunque alio loco inaccesso & incognito, hærere.

Objectiones ex Promissis Dominicis, nec non Exemplis obviis, & dictis generalibus solvuntur.

VIII. Contra istam exploratissimam undique veritatem Discessus Domini ab his Terris scimus objici tamen, tum *Promissa* Dominica potissimum, tum & illorum suis præstitorum *Exempla*, præter generaliora de Christo *Testimonia*. Sed istorum nihil est quod nos multum detineat, nedum aliter statuere jubeat. Nempe *promisit* Dominus adscensurus suam Præsentiam apud suos *Matt.* XVIII.20. οὗ γάρ εἰσι δύο ἢ τρεῖς συνηγμένοι εἰς τὸ ἐμὸν ὄνομα, ἐκεῖ εἰμι ἐν μέσῳ αὐτῶν, & *Matt.* XXVIII. 20. καὶ ἰδοὺ ἐγὼ μεθ᾽ ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας

τοῦ αἰῶ-

τȢ αἰῶνος, ἀμήν Sed cum verba Christi variis temporibus dicta non possint inter se pugnare, nec debeant à quoquam inter se committi, sed decenter conciliari; & cum Præsentia Humanitatis Christi, Invisibilis potissimum & Insensibilis illa, nullum Discipulis usum aut solamen præstare posset, quod utrumque ex adverso poterat ejus Abitus à Terris in Ascensione; non potest esse dubium, quin promissa illa spectent, tum ad ejus Divinitatem omnipræsentem, tum ad Gratiam singularis protectionis & ductionis ipsi Personæ ΘεανθρώπȢ convenientem. Deinde fuere olim, fatemur, in his terris Discipuli, qui Dominum post Ascensionem ejus vidisse memorantur, non modo in scriptis Ecclesiasticis sed & Divinis, uti nominatim Stephanus, Paulus, & Johannes. Sed dum Humanæ narrationes innumeræ sunt fabulosæ vel prorsus incertæ; ad Exempla illa Sacra notari debet, illa prorsus extraordinaria & singularia, præter communiorem Fidelibus Visum Mentalem per Fidem, debere referri ad Conspectum Humanitatis Christi, seu Emblematicum, seu Phantasticum, seu Cœlestem & minime Terrestrem, per protensam aciem, aut raptum in cœlum; dum eadem Exempla certissime faciunt, tam contra Præsentiam Christi per terram Universam, quam contra ejus præsentis Invisibilitatem. Testimoniorum porro generaliorum de Christo præcipuum quidem est in illis Pauli *Eph.* IV. 10. ὁ καταβὰς αὐτός ἐςι καὶ ὁ ἀναβὰς ὑπεράνω πάντων τῶν ȣ̓ρανῶν, ἵνα πληρώσῃ τὰ πάντα. Sed, ne in iisdem verbis manifesta sit contradictio, necessarius est in *omnium impletione* sensus, non Localis, sed alius longe facilior & aptior, realis, nos ducens ad omnia Vaticinia de Christo, antiquiora & recentiora in ipso præstanda, vel ad Munera cum partibus suis ab ipso exsequenda, vel ad Ecclesiæ Membra per ipsius Spiritum instruenda & beanda.

IX. Sic habuimus Orbem hunc Inferiorem tanquam Adscensionis Christi Terminum A Quo; cui jungimus modo ejusdem Terminum Ad Quem, quem constituit Cœlum Supremum, in quod Adscendens Dominus translatus fuit, usque ad Reditum novissimi diei illic mansurus respectu Humanitatis suæ, quod variis nominibus heic exprimitur. Et hoc est, quod Christus ipse non minus quam Discessum ab hac Terra, præ-

Fuit porro Christus Ascendens Translatus in Cœlum Supremum, secundum proprias ejus Prædictiones Evangelicas,

prædixit, tum ante tum post Mortem suam. Ante Mortem quidem, quando dixit v. g. *Joh.* VI. 62. ἐὰν οὖν θεωρῆτε τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἀναβαίνοντα ὅπου ἦν τὸ πρότερον, & in extremo maxime sermone ad Apostolos hoc tantopere inculcavit *Joh.* XIV. 2. 3. ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ πατρός μου μοναὶ πολλαί εἰσιν &c. πορεύομαι ἑτοιμάσαι τόπον ὑμῖν, καὶ ἐὰν πορευθῶ καὶ ἑτοιμάσω ὑμῖν τόπον, πάλιν ἔρχομαι, καὶ παραλήψομαι ὑμᾶς πρὸς ἐμαυτόν, ἵνα ὅπου εἰμὶ ἐγὼ καὶ ὑμεῖς ἦτε. *Vers.* 28. 29. ἠκούσατε ὅτι ἐγὼ εἶπον ὑμῖν ὑπάγω καὶ ἔρχομαι πρὸς ὑμᾶς, εἰ ἠγαπᾶτέ με, ἐχάρητε ἂν ὅτι εἶπον, πορεύομαι πρὸς τὸν πατέρα &c. καὶ νῦν εἴρηκα ὑμῖν πρὶν γενέσθαι, ἵνα ὅταν γένηται πιστεύσητε, *Joh.* XVI. 5. νῦν δὲ ὑπάγω πρὸς τὸν πέμψαντά με, *vers.* 10. ὅτι πρὸς τὸν πατέρα μου ὑπάγω, καὶ οὐκ ἔτι θεωρεῖτέ με, *vers.* 16. μικρὸν καὶ οὐ θεωρεῖτέ με, καὶ πάλιν μικρὸν, καὶ ὄψεσθέ με, ὅτι ἐγὼ ὑπάγω πρὸς τὸν πατέρα &c. *vers.* 28. ἐξῆλθον παρὰ τοῦ πατρὸς, καὶ ἐλήλυθα εἰς τὸν κόσμον, πάλιν ἀφίημι τὸν κόσμον, καὶ πορεύομαι πρὸς τὸν πατέρα &c. Quin & similiter in secutis ad Patrem precibus *Joh.* XVII. 4. 5. ἐγώ σε ἐδόξασα ἐπὶ τῆς γῆς &c. καὶ νῦν δόξασόν με σὺ πάτερ παρὰ σεαυτῷ &c. *vers.* 11. καὶ ἐγὼ πρός σε ἔρχομαι, *vers.* 13. νῦν δὲ πρὸς σε ἔρχομαι, *vers.* 24. πάτερ, οὓς δέδωκάς μοι, θέλω ἵνα ὅπου εἰμὶ ἐγὼ, κἀκεῖνοι ὦσι μετ᾽ ἐμοῦ, ἵνα θεωρῶσι τὴν δόξαν τὴν ἐμὴν ἣν ἔδωκάς μοι &c. Post Mortem ipse etiam Resuscitatus idem repetiit apud suos *Joh.* XX. 17. μή μου ἅπτου, οὔπω γὰρ ἀναβέβηκα πρὸς τὸν πατέρα μου, πορεύου δὲ πρὸς ἀδελφούς μου, καὶ εἰπὲ αὐτοῖς, ἀναβαίνω πρὸς τὸν πατέρα μου καὶ πατέρα ὑμῶν, καὶ θεόν μου καὶ θεὸν ὑμῶν. Enimvero, licet Pater vere sit omnipræsens, spectatur ille istis locis, in oppositione ad Mundum hunc inferiorem, ut Præsens singulari & gloriosissimo modo in Cœlo; tanquam Domo suæ majestatis maximæ, splendidiori etiam longe quam erat Templum vetus Jerosolymitanum in cujus Adyto intimo umbratice habitaverat tantum; imo tanquam Domo Paterna, in quam & nos olim erimus colligendi & localiter quoque reduniendi Christo capiti nostro.

Et secundum Euangelistarum & Apostolorum Testimonia obvia utique.

X. Ita porro, uti prædixit Christus, factum fuit omnino in ipsius Ascensione, secundum *Marc.* XVI. 19. ὁ μὲν οὖν κύριος, μετὰ τὸ λαλῆσαι αὐτοῖς, ἀνελήφθη εἰς τὸν οὐρανόν, & *Luc.* XXIV. 51. καὶ ἀνεφέρετο εἰς τὸν οὐρανόν, atque *Act.* I. 11. τί ἑστήκατε ἐμβλέποντες εἰς τὸν οὐρανόν; οὗτος ὁ Ἰησοῦς ὁ ἀναληφθεὶς ἀφ᾽ ὑμῶν εἰς τὸν οὐρανὸν

οὕτως

οὕτως ἐλεύσεται ὃν τρόπον ἐθεάσασθε αὐτὸν πορευόμενον εἰς τὸν οὐρανόν. Et ſecundum Apoſtolorum hinc conſecutam prædicationem, *Act.* III. 21. ὃν δεῖ οὐρανὸν μὲν δέξασθαι ἄχρι χρόνων ἀποκαταστάσεως πάντων, *Eph.* I. 20. καὶ ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ αὐτοῦ ἐν τοῖς ἐπουρανίοις, *Phil.* III. 20. ἡμῶν γὰρ τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανοῖς, ἐξ οὗ καὶ σωτῆρα ἀπεκδεχόμεθα κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, 1 *Theſſ.* I. 10. καὶ ἀναμένειν τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἐκ τῶν οὐρανῶν ὃν ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν, IV. 16. ὅτι αὐτὸς ὁ κύριος καταβήσεται ἀπ' οὐρανοῦ, 2 *Theſſ.* I. 7. ἐν τῇ ἀποκαλύψει τοῦ κυρίου Ἰησοῦ ἀπ' οὐρανοῦ μετ' ἀγγέλων δυνάμεως αὐτοῦ, *Hebr.* VIII. I. τοιοῦτον ἔχομεν ἀρχιερέα, ὃς ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τοῦ θρόνου τῆς μεγαλωσύνης ἐν τοῖς οὐρανοῖς, IX. 24. οὐ γὰρ εἰς χειροποίητα ἅγια εἰσῆλθεν ὁ Χριστὸς, ἀντίτυπα τῶν ἀληθινῶν, ἀλλ' εἰς αὐτὸν τὸν οὐρανόν, 1 *Pet.* III. 22 ὅς ἐστιν ἐν δεξιᾷ τοῦ θεοῦ πορευθεὶς εἰς ουρανόν, *Apoc.* XII. 5. καὶ ἡρπάσθη τὸ τέκνον αὐτῆς πρὸς τὸν θεὸν καὶ τὸν θρόνον αὐτοῦ. Cum quibus & conferri poteſt Pauli illa locutio Emblematica *Hebr.* IX. 11. 12. Χριστὸς δὲ παραγενόμενος ἀρχιερεὺς τῶν μελλόντων ἀγαθῶν *&c.* εἰσῆλθεν ἐφάπαξ εἰς τὰ ἅγια αἰωνίαν λύτρωσιν εὑράμενος. Dum in locis his omnibus omnino cogitare decet de Cœlo, non Aëreo, aut Sidereo, ſed Summo, in quo Deus ſuum conſtituit fixitque thronum, & in quod nos olim ad Chriſtum aſſumemur, & quod Veteris Templi Adyto maximè reſpondebat. Unde & Paulus dixit cum reſpectu ad Cœlos Aëreos & Siderios *Eph.* IV. 10. ipſum *adſcendiſſe* ὑπεράνω πάντων τῶν οὐρανῶν, atque iterum *Hebr.* VII. 26. ipſum ὑψηλότερον τῶν οὐρανῶν γενόμενον. Neque eſt heic ulla ratio dubitandi, quin hoc quod dicitur Supremum Cœlum, ob terminationem dualem Hebrææ vocis שמים / & amplitudinem ſuam ac excellentiam maximam, quandoque ſub nomine plurali οὐρανῶν veniens, ſit æque Locus Univerſi verus & ſuperior, quam eſt Terra inferior, quæ in hac Chriſti Adſcenſione & in Reditu inde futuro illi opponitur; ſi alias partes orationis inter ſe ſint reſponſuræ decenter, *coll. Eph.* IV. 9. τὸ δὲ ἀνέβη τί ἐστιν εἰ μὴ ὅτι καὶ κατέβη πρῶτον εἰς τὰ κατώτερα μέρη τῆς γῆς; Uti à Chriſtiano nullo poteſt vel debet heic contra Scripturarum omnium analogiam conſtantem opponi; vel Cœli illius nimia Inſcitia noſtra, quoad ejus conſtitutionem omnem; vel nimis difficilis in illud Adſcenſio, per ejus diſtantiam nimiam & corpora interjecta; vel denique

ejus Emblematica interpretatio qualiscunque non incommoda. Omnia enim iſta vincit facile Fides candida & prompta Divinæ Revelationis, qualis nos decet ſemper.

Quod factum per Viſibilium Cœlorum Spatium medium, notata heic Braunii parermenia ad Hebr. VII. 26.

XI. Cum Termino iſto Utroque A Quo & ad Quem jungamus & *Medium Spatium*, per quod Aſcendens tranſiit Dominus noſter. Et hoc non tacuit Paulus, quando Chriſtum dicit *Hebr.* IV. 14. ἀρχιερέα μέγαν διεληλυθότα τοὺς οὐρανοὺς, *Pontificem Magnum*, *qui cœlos*, ſeu *penetravit*, ſecundum *Vulgatum*, ſeu *tranſivit* ſecundum *Bezam* &c. Qui ipſe Tranſitus Cœlorum plane ſupponitur vel includitur, ubi idem Paulus Chriſtum conſiderat ut ὑψηλότερον τῶν οὐρανῶν γενόμενον *Hebr.* VII. 26. imo ut aſcendentem ὑπεράνω πάντων τῶν οὐρανῶν *Eph.* IV. 10. ſiquidem ſuperior cœlis fieri, & aſcendere ſuper cœlos, non potuit infra eos antea conſtitutus, niſi illos tranſeundo & ſuperando uno vel alio loco & modo. Ubi nemo urgere debet, cum Adſcenſione in Cœlum minus convenire *Cœlorum*, in numero plurali, quin & eorum *omnium*, *tranſitum*. Siquidem illic intelligi Cœlos, qui dicuntur Viſibiles, Aëreum inferius & Sidereum ſuperius, ex collatione phraſium eſt ſatis manifeſtum. Plane uti dicens, Principem aut Regem per Urbem ingredi in Palatium ſuum, quod & in ejus eſt ambitu, ſponte agnoſcar loqui de reliqua Urbe Palatio oppoſita; atque uti Pontificem recte dixero olim per Templum quotannis ingreſſum eſſe in Sanctum Sanctorum, licet & hoc ad Templi ambitum maximè pertineret. Ad quod Pontificis factum heic alludi, antiqua ſatis eſt obſervatio, ab ipſo *Grotio* minime prætermiſſa, ubi annotavit ad Pauli verba; *Qui per Aërem Ætheremque pervenit ad illam ſedem quietis. Sic vox* οὐρανῶν *ſumitur infra* VII. 26. *Pontifex Legalis tranſibat per Atrium & per Baſilicam Templi, quorum Atrium mundum elementarem deſignabat, Baſilica Cœlum ſydereum.* Ad quem perinde alluſit Apoſtolus *Hebr.* X. 19. 20. ubi nos impellit ad *intrandum in Sanctuarium in ſanguine Jeſu, via nobis conſecrata recenti & viva* διὰ τοῦ καταπετάσματος, τουτέστι, τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, nec non clarius *Hebr.* IX. 24. οὐ γὰρ εἰς χειροποίητα ἅγια εἰσῆλθεν ὁ Χριστὸς, ἀντίτυπα τῶν ἀληθινῶν, ἀλλ᾽ εἰς αὐτὸν τὸν οὐρανὸν, νῦν ἐμφανισθῆναι τῷ προσώπῳ τοῦ θεοῦ ὑπὲρ ἡμῶν. Agnovit merito iſtam heic alluſionem & inculcavjt latius quoque *Joh. Braunius*;

nius; Apostolus hic iterum alludit ad ritus Vet. Test. Decimo Die Tisri Pontifex Maximus &c. Totum Templum dictum fuit Cœlum, cum ejus fuerit pictura. Fuerunt in Templo quasi plures cœli, veluti Atrium Mulierum, Atrium Virorum Israëlitarum, Atrium Sacerdotum, Inter Altare Holocausti & Propylæum, Locus Sanctus, & tandem Sanctum Sanctorum. Per omnes priores Cœlos decimo die Tisri Transivit in Sanctum Sanctorum Pontifex M. &c. Hoc itaque vult Paulus, quemadmodum Pontifex M. decimo Tisri solenni expiatione facta transivit per omnes istos cœlos in Templo usque in Sanctum Sanctorum tanquam cœlum altissimum, ubi Deus suum habuit solium inter Cherubim, ut ibi faceret thymiamata & preces pro populo, ita & Christus, electorum peccatis suo sanguine expiatis, pertransivit è Terra, tanquam ex atrio ubi se obtulerat in cruce, (omnia Atria antea Cœlis annumeraverat,) *per omnes cœlos usque in Altissimum, ubi verum suum habet thronum inter veros Cherubim, nempe inter Angelos omnesque beatos &c.* Sed in istis minus acquievit idem *Braunius*, tum *Select. S. Lib. III. Cap.* 4. tum *ad Hebr.* VII. 26. ubi hanc alterius allusionis dat summam; *Ipsa Civitas Hierusalemitana altis montibus inædificata & Typus Cœli fuit. Mons Moria cui inædificatum fuit Templum altissimus. Templum clarissima fuit pictura Cœli. Ibi, maxime in Sancto Sanctorum Dei* שכינה *σκήνωσις, habitaculum & thronus &c. Dicitur etiam, non in singulari, sed in plurali* οὐρανῶν. *Templum revera plures quasi cœlos continebat. Primum uti diximus, ipsa Urbs Hierusalymitana cœlum dicitur, coll. Hebr.* XI. 10. *deinde Templum in genere. In Templo varia fuerunt Atria, Mulierum Israëlitarum & Sacerdotum, ipsum* היכל *Palatium, locus Sanctus & Sanctum Sanctorum. Quodlibet Atrium, & quilibet Locus fuit instar Cœli. Cœlum etiam Cœlo altius fuit. Altius Atrium Mulierum, quam Atria exteriora,* (quænam illa tandem Templi pluraliter sic dicta?) *altius Virorum Atrium quam Mulierum, altius Sacerdotum, altior locus Sanctus, omnium altissimus Sanctum Sanctorum. Fuerunt itaque tot Cœli. Supra istos cœlos omnes* (adeoque & Sanctum Sanctorum,) *elatus fuit Pontifex M. Septem diebus quibus à consortio hominum separatus fuit, nam Conclave Parhedrorum illis omnibus Altius fuit, nempe supra Portam Aquarum, uti jam modo ostendimus. Ita typice de Pontifice M.*

Vet.

Vet. Test. dici poterat, quod Altior factus fuerit cœlis. Id autem in Christo Pontifice M. Novi Test. suum habet complementum. Ille non nisi Civitate Jerusalem, monte Moria, Atriis Templi, cum quibusdam Conclavibus, Altior factus est, & per Septem Dies tantum. Christus autem omnibus hominibus, Angelis, Creaturis quotquot extant, ipso altissimo Cœlo, infinito modo Altior factus est, perfectione, dignitatis gloria & majestate, &c. Exaltatus est supra omnes cœlos, per Resurrectionem, Ascensionem, & per Sessionem ad Dextram Patris &c. Ita nempe ab Altitudine Locali ad Realem gloriæ fere fit transitus, & ad hanc denum post Expiationem secutam applicantur quæ de Pontificis ad Expiationem præparatione narrant Magistri, missa sic applicatione certæ Legis Mosaicæ Paulina. Et hoc totum fit, quo constaret Judæorum constitutio *Talmudica*, de qua Autor ille; *Hæc iterum non nisi ex Veteribus Judæorum ritibus X Die Tisri observatis circa summum Pontificem intelligi possunt. Hic enim isto Die non tantum separatus fuit à peccatoribus, sed deductus fuit in Conclave Altum Templi, nempe in Conclave Parhedrorum. Codice Joma Cap. I. §. 1. Septem diebus ante Diem Expiationis*, (non ergo *Isto die*, uti ipse male scripserat,) *ante diem Expiationis separabant Pontificem M. à domo sua ad Conclave Parhedrorum. Deinde, quando jurejurando adstringebatur ut omnes leges pie in Adyto observaret, ad aliud etiam Conclave Excelsum Domus Abtines deducebatur, Joma Cap. I. §. 5. Utrumque Conclave fuit Altum, exertis enim verbis dicitur Conclave Superius &c.* Hoc scil. est sapere; præ certis ex Divina Lege, & ad rem ipsam aptissimis allusionibus substituere incertas ex humana determinatione & longe minus aptas! Quibus missis, nos certissime heic reperimus Spatium Cœlorum Visibilium omnium, quod transiit Ascendens in Cœlum Supremum Dominus, & sic Locum Humanitatis suæ vere mutasse deprehenditur & agnosci debet.

Et simul vehiculo Nubis Christum auferentis.

XII. Quidni, ad idem agnoscendum, Termino Utrique & Medio Spatio jungamus etiam Medium quod Christo in Adscensione sua subserviit? Quorsum spectat illud *Lucæ Act.* 1. 9. ἐπήρθη, καὶ νεφέλη ὑπέλαβεν αὐτὸν ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν, *sublatus est, & Nubes eum ab oculis eorum suscepit*, apud *Vulgatum*, vel *susceptum abstulit* apud *Bezam*. Ubi jam nondum

lubet

lubet inquirere in *Nubem* illam, qualis fuerit per omnia; quam utique fuisse corpoream & visibilem, nequit cum ratione ulla dubitari. Hoc autem, quod post *Sublationem* Christi, absolute & simpliciter praemissam, de Nube respectu Christi adhibetur verbum, ὑπέλαβεν, varie alias ad animum translatum, proprie dicit *Susceptionem*, seu Assumptionem intra se, sed per additum illud, *ab oculis eorum*, involvit heic omnino susceptio *Subductionem* seu *Abductionem* extra conspectum priorem. Idem esse notavit *Doct. de Dieu*, quod Hebraicum לקח / & Graecum ἀνέλαβεν, *coll.* 2 *Reg.* 11. 9. dum *Beza* monuit, *certum esse Hebraeorum more ex antecedente significari consequens, ut* παραλαμβάνειν *accipitur pro acceptum transferre Matt.* IV. 5. *imo etiam Graecos video interdum exponere* ὑπολαμβάνειν *per* ὑφαρπάζειν *&c.* Illud hinc verbum *suscipiendi*, etiamsi sequatur *ab oculis eorum*, non debere trahi ad solam Occultationem quae potuerit fieri eodem loco manente Domino, *coll. Luc.* IX. 34. sed primo & antecedenter ejus dicere Complexum intra se, & hinc Abductionem secum instar vehiculi. Sive Nubes illa ipsa descendens aut à latere accedens magis vel minus Visibiliter, per vim à se emissam, de ipsa terra tanquam Mansionis Christi loco hunc sustulerit quoque, & ipsa Sublatio ab initio sic ad Nubem sit referenda; sive ad ipsum, de terra se aliquousque attollentem instar volantis sine Nubis concursu, Nubes appropinquaverit paulo altius de terra in aëre, per quam ille tum promotus fuerit ulterius, non sane ad latus hoc aut illud, sed magis in altum, quorsum hinc prospiciebant Discipuli. Dum vi Verbi nostri nequaquam satisfaciunt, qui Christum sine Nubis cooperatione vellent ascendisse forte omni, sed tantum per Nubem intervenientem non amplius à Discipulis fuisse visum. Dumque ab altera parte pessime adversus Adscensionem in Coelum Supremum hoc objicitur nonnunquam, quod illuc à Nube terrestri vel aërea vehi non potuerit. Siquidem, quid heic fieri possit aut fieri potuerit Divina virtute extraordinaria, id nos aegre determinemus cum fundamento solido; neque hoc dicit *Lucas* factum, sed tantum Nubem suscepisse & abduxisse Christum extra conspectum Discipulorum, quando ea in altitudine aëris minore vel majore Dominum facile & tuto dereliquisse

quiſſe cenſeri poteſt & debet. Jam ſi Nube avectus fuit à Terra Dominus Cœlum verſus, rurſus liquet ejus in Aſcenſione Tranſlatio Localis.

Et quidem Diſcipulis intuentibus,

XIII. Ultimo adhuc Loco in rem eandem urgemus Conſpectum corporeum Adſcenſionis Dominicæ qui Diſcipulis contigit utique. Secundum illud *Luc. Act.* 1. 9-11. βλεπόντων αὐτῶν ἐπήρθη &c. καὶ ὡς ἀτενίζοντες ἦσαν εἰς τὸν οὐρανὸν, &c. τί ἑστήκατε ἐμβλέποντες εἰς τὸν οὐρανὸν &c. ὃν τρόπον ἐθεάσασθε αὐτὸν πορευόμενον εἰς τὸν οὐρανόν. Quod ſi Locum inferiorem cum ſuperiori non permutaverit Dominus, ſed vel eodem manſerit loco, in quo diſparuerit uno vel alio modo, certe adſcendentem & abeuntem illum verſus cœlum intueri neutiquam potuere Diſcipuli; quod omnino illis conceſſum fuit, ſive ſine Nube aliquouſque cerneretur ille aſcendere, ſive & Nubem quæ ipſum ſuſceperat promoveri altius cum ipſo incluſo viderent etiam. Nec illud heic prætermittendum videtur, quod eo modo viderint Chriſtum abeuntem in Cœlum Diſcipuli, uti ille in Reditu ſuo videndus erit denuo à ſuis. Quod utique fiet ita per Apparitionem in Nubibus cœli, ut & ad Terram denuo ex cœlo accedat propius, & ſic Humanitatis ſuæ locum mutet tunc æque quam heic egit olim. Quod caput bene à nobis tenendum eſt, ne humanis figmentis qualibuscunque Aſcenſionem Chriſti in Cœlum, ſeu tollamus prorſus, ſeu impropriam valde faciamus, in Chriſtianiſmi opprobrium haud exiguum.

CAPUT TERTIUM.

Quo de Tempore & Loco Adſcenſionis Dominicæ diſtinctius agitur.

Ad Tempus Aſcenſionis Chriſti venitur.

Dum in Geſtis antiquis attendi merito ſolet in eorum Circumſtantias, ut illa plenius agnoſcantur æque quam certius admittantur ab hominibus etiam ſerioribus; id quoque curavit Deus, ut ex Euangelio Tempus & Locus Aſcenſionis Domini, non minus quam Nativitatis & Reſurrectionis ipſius,

ipsius, nobis constarent. De quibus duobus post rem ipsam hinc postulat ordo ut nunc etiam nos aliquid dicamus.

Quod à Marco & Luca notatum est.

II. Generalius de *Tempore* est illud *Marci Cap.* XVI. 19. ὁ μὲν οὖν κύριος μετὰ τὸ λαλῆσαι αὐτοῖς ἀνελήφθη εἰς τὸν οὐρανόν. Cum quo conferre oportet illud *Lucæ Cap.* XXIV. 50. 51. καὶ ἐπάρας τὰς χεῖρας αὐτοῦ εὐλόγησεν αὐτούς, καὶ ἐγένετο ἐν τῷ εὐλογεῖν αὐτὸν αὐτούς, διέστη ἀπ' αὐτῶν. Qui idem etiam habet *Act.* I. 9. καὶ ταῦτα εἰπὼν ἐπήρθη; ubi tamen præmiserat ante memoratum *Diem* ἀναλήψεως *vers.* 2. 3. οἷς καὶ παρέστησεν ἑαυτὸν ζῶντα μετὰ τὸ παθεῖν αὐτὸν ἐν πολλοῖς τεκμηρίοις, δι' ἡμερῶν τεσσαράκοντα ὀπτανόμενος αὐτοῖς, καὶ λέγων τὰ περὶ τῆς βασιλείας τοῦ θεοῦ &c.

Et constituitur per Diem Quadragesimum à Resurrectione.

III. Fuit ergo *Dies*, seu lapsus, seu labens, nam & hoc ipso Visus fuit à Discipulis, inde à Resurrectione Christi *Quadragesimus*; Paulo generalius loquente de *Diebus Pluribus*, quibus redivivus ante Ascensionem visus sit à Discipulis *Act.* XIII. 31. De quo Dierum Quadraginta numero aliquid jam antea fuit dictum apud ejus Redivivi Apparitiones in illo factas *Lib. I. Cap.* 7. Adeoque & heic brevius notabimus, non ascendisse Dominum nec reliquisse suos Discipulos simul & hanc Terram universam usque in Diem Novissimum Reditus Ultimi, nisi cum per satis perfectum Dierum numerum se vere Redivivum iis demonstrasset. Est enim ille numerus *Quadragenarius*, cum respectu ad totidem seu Annos seu Dies, frequenter lectus in variis Casibus, *coll. Gen.* VII. 4. 12. 17. VIII. 6. XXV. 20. XXVI. 34. L. 3. *Exod.* XVI. 35. XXIV. 18. XXXIV. 28. *Num.* XIII. 25. XIV. 34. I *Reg.* XIX. 8. *Ezech.* IV. 6. XXIX. 12. *Jon.* III. 4. &c. Sed & præterea respectus heic aliquis agnosci haud incommode potest; tum ad totidem Dies, per quos Jejunans & Tentatus in Deserto latitaverat, cum Munus suum publice in his Terris esset aggressurus, uti nunc porro in cœlo idem peracturus erat, *coll. Matt.* IV. 2. *Marc.* I. 13. *Luc.* IV. 2. &c. tum ad eundem fere vel vere numerum Horarum, per quas ipse Mortuus fuerat & sic suis subductus ex hac vita, nempe à Nona seu Tertia Pomeridiana Feriæ Sextæ usque ad Matutinam Feriæ Primæ, qui sic per totidem Dies Vitæ in Terris à Redivivo actæ feliciter fuerit compensatus, quali & modo Septuaginta Septimanas Annorum pro Septuaginta Annis Deus olim apud

Danielem conſtituerat *Dan.* IX. 24. atque ab altera parte Dies ſecundum Annos numerati leguntur apud Ezechielem *Cap.* IV. 6. *&c.* Si ulterius rogare lubeat de Tempore Diei Quadrageſimi, Nocturno an Diurno, Matutino Meridiano an Veſpertino, de eo nihil reperimus expreſſum in hiſtoria. Hoc tamen certum ſatis eſt, quod de Die aſcenderit Dominus, cæteroquin enim Aſcendens non ita certo & clare à Diſcipulis videri potuiſſet, quam factum eſt & ad rei certitudinem majorem requiſitum fuiſſe videtur. Et licet pro Meridianis vel Veſpertinis Horis Diei poſſent forte conquiri rationes non ineptæ cur eligerentur præ aliis; pro Matutinis tamen potius conjectando ſtare decet, propter Dominicam Eductionem Diſcipulorum ex Jeruſalem in vicinum locum Aſcenſionis, quæ rectius cogitetur facta veniente quam plene lucente Die, & propter idem Tempus in Reſurrectione obſervatum, & propter Progreſſum Chriſti in gloria ſua, qui Soli aſcendenti magis quam deſcendenti reſpondeat. Illud autem Tempus iſtius Diei quando Aſcenſioni Chriſti adſcribimus, ad hanc inchoatam per Separationem de Terra ſpectamus; mittimusque plane indecentiſſimam περιεργίαν, qua ponamus, vel conjiciamus, vel etiam quocunque modo inquiramus de Spatio Aſcenſionis durantis priuſquam in Cœlum Supremum tranſlatus eſſet Dominus. Ubi certe nos ex Motu Naturali Corporum mortalium, in his Terris earumque vicinia proxima, æſtimare neutiquam poſſumus Motum Supernaturalem Corporis immortalis in locis ſublimioribus quorum nec ipſa conſtitutio omnis nobis eouſque perſpecta eſt, & ubi quodcunque dixerimus, id ſemper ad abuſum & cavillationes iniquas trahetur.

Poſtquam Chriſtus ad Diſcipulos eſſet locutus.

IV. Quod porro habet *Marcus*, Chriſtum aſcendiſſe μετὰ τὸ λαλῆσαι αὐτοῖς, *poſtquam locutus eis*, Diſcipulis ſuis, *fuiſſet*, merito referas, non determinate adeo ad Sermonem Chriſti illic proxime præmiſſum, inde potiſſimum à *verſ.* 15. quam ad Verba omnia redargutionis, conſolationis, monitionis, promiſſionis, & inſtructionis qualiſcunque, quæ Chriſtus per quadraginta dies ad eos fecerat, *coll. Act.* 1. 3. *&c.* ut adeo Locutio ejus ad Diſcipulos dicat Elocutionem abſolutam & perfectam, ante quam minime ſed poſt quam omnino & recte aſcendit

cendit ille. Illud autem quod habet *Lucas*, ϗ ταῦτα εἰπὼν, *& cum hæc dixiſſet*, vel *his dictis*, id ad ipſum Adſcenſionis tempus, quin & momentum, nos rectius ducit; cum reſpectu ad ſermonem Chriſti Jeroſolymis vel in urbis hujus vicinia tunc habitum *Act.* 1. 4. *&c.* tum ſponte, tum ad Interrogationem Diſcipulorum, quo eos redarguit, & promiſſione magna erexit denuo, & tandem de officio & opere ipſorum monuit. Quod omne ſimul erat neceſſarium ut præcederet non tantum, ſed & ut ab Abeunte fieret, ut ſic altiſſime illud impreſſum Diſcipulis his maneret. Illud tandem, quod apud *Lucam* adhuc legitur, ϗ ἐγένετο ἐν τῷ εὐλογεῖν αὐτὸν αὐτοὺς, *dum ipſe benediceret eis*, ſive per ritum ſolum Manuum Sublatarum verſus Diſcipulos ſuos, ſive & per Verba, non Collativa, ſed Apprecativa, ſimul addita, generalia & brevia potius quam ſpecialia & longiora; illud inquam arguit Affectum illius, ardentiſſimum in eos, de quo manſuro debebant eſſe perſuaſiſſimi, & ſimul Præparationem eorum ad Aſcenſionem ejus non longius differendam ſed jam tum exſpectandam, ob quam valedicens benedicebat, ne illa inexſpectata eſſet ullo modo aut ipſos indecenter proſterneret cum fieret. Iſta erat prudentia, iſta bonitas, iſta fides Domini in ſuos!

V. Aliquanto plus difficultatis ſe prodit in Loco Aſcenſionis Dominicæ, quæ tamen per decentem piamque induſtriam ſolide ſatis tolli poteſt. De hoc ſcilicet tacent Euangeliſtæ alii, ſed loquitur ſolus *Lucas*; explicite quidem *Cap.* XXIV. 50. ἐξήγαγε δὲ αὐτοὺς ἔξω ἕως εἰς Βηθανίαν, ſed & implicite *verſ.* 52. ϗ αὐτοὶ προσκυνήσαντες αὐτὸν ὑπέστρεψαν εἰς Ἱερουσαλὴμ μετὰ χαρᾶς μεγάλης, atque *Act.* I. 12. τότε ὑπέστρεψαν εἰς Ἱερουσαλὴμ ἀπὸ ὄρους τοῦ καλουμένου ἐλαιῶνος, ὅ ἐστιν ἐγγὺς Ἱερουσαλὴμ, σαββάτου ἔχον ὁδόν. Ex quibus manifeſte ante alia omnia liquet, Chriſtum non aſcendiſſe in Cœlum de Monte Galilæo quem Jeſus illis conſtituerat ad ſolennem ſui conſpectum, procul à Jeruſalem; etiamſi *Matthæus & Marcus* in iſta Chriſti Apparitione finiant Euangelium, quaſi ultima omnium fuiſſet. Quod æque male inde concludas, quam ex proxime heic præmiſſa narratione *Lucæ*, Chriſti Eductionem in Bethaniam & Adſcenſionem immediate ſecutam eſſe poſt

Locus Aſcenſionis Dominicæ à ſolo Luca, ſed cum aliqua apparenti Varietate notatur.

Apparitionem primam Veſpertinam in ipſo Die Reſurrectionis. Quod etiam liquet ex eo quod apud Aſcenſionem non adfuerint niſi Apoſtoli Undecim, nominibus ſuis quoque recenſiti; dum in Monte Galilææ congregatos fuiſſe plus quam Quingentos Fratres, antea ſuo loco ſatis ſolide adſtruximus. *Lib. I. Capite. XIV.* Ut ſatis vix liceat mirari, quo pacto *Beza* potuerit illam *Matthæi* narrationem de Monte Galilææ facere eandem temporis & loci reſpectu, cum ea quam *Lucas in Actis* habet de vicinia Jeroſolymæ. Dum nimis ludicrum eſt, quod ex *Matt.* XXVIII. 16. quidam à longo tempore finxerunt ad Montis Oliveti latus locum, tum *Galilææ* tum & *Canæ* nomen habentem, uti de priori apud *Cotovicum* quoque legimus; *In tertio cacumine montis Oliveti, quod ſeptentrionem ſpectat, & vulgo Galilæa vocatur, turris eſt &c. Galilæam autem dictum aliqui putant, ab hoſpitio quo olim Galilæi Hieroſolymam proficiſcentes divertebant.* Atque uti non tantum *Anonymum* Græcum *de Loc. Hieroſ.* citavit *Cl. Relandus*, ſubjiciens, *oportere aliquem omnium rerum rudem eſſe qui hæc ſibi perſuadeat & aliis perſuadere conetur*; ſed & illa *Perdiccæ Epheſii in Deſcript. Hieroſ.*

Ὄρος μικρὸν ἀνεστηκὼς ἐστὶ τοῦ ἐλαιῶνος &c.
Οὗπερ ἐν μέρει πρὸς βορρᾶν ἐστὶν ἡ γαλιλαῖα,
Ἐν ᾗ δεσμόντες ἔβλεψαν οἱ μαθητάι τὸν κτιστὴν.

Poſt quæ addidit; *Hunc collem Galilæam dici, quod hic locus credatur intelligendus, quum poſt reſurrectionem Chriſtus dicitur Diſcipulis ſuis præiturus in Galilæam, vel ut alii, quod Galilæi, qui Chriſtum aſcendentem viderant, hic diu commorati fuerint.*

Qua occaſione de Bethania latius diſſeritur, ejuſque ſitu.

VI. Loci heic à *Luca in Euangelio* memorati nomen eſt *Bethania*, quæ conſtituitur ab ipſo *extra*, ſcilicet urbem *Jeruſalem*, in quam inde, prius à Domino educti, *reverſi* eſſe poſt Adſcenſionem feruntur Apoſtoli. De illo loco, & reliquis quæ huc ſpectant, cum dixerimus non ſine omni ſtudio *EXERC. TEXT. XLI. Part. IV.* licebit nobis heic nunc eſſe brevioribus. Nempe *Bethania*, ſive per *domum afflictionis ejus*, ſive per *domum obedientiæ* vel *humilitatis*, ſive per *domum afflictæ*, quaſi בית עניה/ uti & apud *Syrum* ſcribitur, ſive per *domum, h.e. locum, dactylorum*, illic copioſe naſcentium, cum *Ligtfoto* reddatur, quaſi foret ביתהיני/ vel בית אהיני plus quam ſemel memoratur in Novo

Teſt.

Test. *Matt.* xxvi. 6. *Marc.* xiv. 3. *Joh.* xi. 1. xii. 1. etiam nonnunquam cum *Bethphage* juncta *Marc.* xi. 1. *Luc.* xix. 12. Describitur quin & illa illic ita, ut *in* eam *extra urbem* Jerusalem *exiverit* antea Jesus ubi ηὐλίσθη *Matt.* xxi. 17. etiam *cum duodecim* postero die inde iterum regrediens in urbem *vers.* 18. *Marc.* xi. 11. 12. quin & ut πρὸς τὸ ὄρος τῶν ἐλαιῶν *Marc.* xi. 1. & alias urbi tam *propinqua* ut tamen *quindecim stadiis* inde circiter distaret *Joh.* xi. 18. unde potuit in via media esurire & ficus quærere Dominus. Nec erat illic tantum *domus Simonis Leprosi*, in qua tam laute exceptus & tam splendide unctus fuerat Dominus *Matt.* xxvi. 6. & *Marc.* xiv. 3. sed etiam ab illa denominatur Lazarus à Christo ex morte suscitatus *Joh.* xi. 1. ἦν δέ τις ἀσθενῶν λάζαρος ἀπὸ βηθανίας, ἐκ τῆς κώμης μαρίας καὶ μάρθας τῆς ἀδελφῆς αὐτῆς. Unde est illud quod legitur apud *Hieronymum de Loc. Hebr. Bethania villula in secundo ab Ælia miliario in latere montis Oliveti, ubi Salvator noster Lazarum suscitavit, cujus monumentum Ecclesia nunc ibidem exstructa demonstrat.* Ad quem locum *Bonfrerius* scripsit, de distantia Bethaniæ hujus ab Urbe, *Johanni hic congruere Hieronymum, stadia enim sexdecim duo miliaria efficere.* Addens tum porro; *Esse & alium locum trans Jordanem Bethania dictum; ubi Joannes Baptista baptizabat Joh.* 1. 28. (in Versione sc. *Vulgati*), *si tamen mendo locus caret, multis enim subolet mendum irrepsisse, & pro Bethania legendum esse Bethabara. Ita enim fere recentiores omnes, ita antiqui non pauci legerunt aut legendum esse putarunt, Origenes, Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius, Epiphanius, neque dubito idem sensisse Hieronymum Lib. hoc de Loc. Hebr. &c.* Quod & judicium *Suidæ* fuisse deprehenditur; Βηθανία πόλις παλαιςίνης, περὶ ἧς λέγει εὐαγγελιςὴς ἰωάννης ὅτι ταῦτα ἐν Βηθανίᾳ ἐγένετο, ὅπερ ἐσφαλμένως γέγραπται, ἡ γὰρ Βηθανία ἔνθεν ἐςὶ τοῦ ἰορδάνου, ἡ δὲ βηθάβαρα ὅπου ἦν ὁ ἰωάννης βαπτίζων, πέραν ἐςὶ ἰορδάνου, γραπτέον οὖν ὀρθῶς, ὅτι ταῦτα ἐν Βηθαβαρᾷ ἐγένετο, ἀλλ' οὐκ ἐν Βηθανίᾳ. Enim vero, cum illud *Lucæ* nostri de Discipulis à Domino nostro *eductis* ἔξω ἕως εἰς Βηθανίαν, unde ipsi *in Jerusalem* post Ascensionem *reversi sunt*, arguat manifeste locum hunc vicinum satis, non tamen nimis, fuisse, dum non versus Bethaniam modo sed & *usque in eam*, sive exclusam, sive & verius inclusam, ducti feruntur; non est heic ulla etiam verisimilis ratio cogitandi de

alia

alia Bethania quam quæ alias in Euangeliis memoratur. Ut hactenus recte scripserit *Cl. Relandus*; *non videri probabile duo loca ejusdem nominis eidem mari adsita & tam vicina fuisse, nec ulla nota discriminis usquam à scriptoribus sacris distincta. Est ergo una Bethania ad partem Orientalem montis oliviferi sita &c. si duplex fuisset Bethania altera V. altera XV. stadiis disjuncta, ab Hierosolymis utraque versus ortum, sine dubio Lucas adscripsisset* de *qua Bethania intelligi vellet*. Quando amplius adhuc monet idem; *Procopium Gazæum ad Gen. XIV. 5. scribere, Saba esse oppidum B. Job supra Bethaniam situm, & esse alios duos vicos isto nomine inter Adaram & Biblupolim, alterum ab altero distare miliaria XIV.* Subjiciens tum; *Hæc corrupta sunt, nec facile restituissem, nisi incidissem in locum Eusebiii in Onomastico, unde hæc petita sunt. Emenda itaque & lege pro Biblupolim Abilam Polin, pro Bethaniam Bataneam, & pro XIV. Novem.* Interim licet agnoscatur Una tantum Bethania in Hierosolymæ vicinia, nequaquam obstat, quo minus illud nomen nos quandoque ducat ad ipsum illum Vicum, quandoque ad Vici illius Territorium seu Tractum & ad jurisdictionem ejus spectantem, sive hæc à Vico, sive Vicus ab hac forte fuerit denominatus. In qualia cogitata nos dudum duxit *Beza* noster, scribens, dubia heic commode conciliari posse, *si Bethaniam dicam totum aliquem hujus montis tractum fuisse, non autem certum aliquem vicum. Johannem autem constat de Lazari domo agere, qui sit in illo tractu &c. Bethaniam vero non fuisse certum quempiam vicum, potest aliquo modo liquere ex eo, quod Joh.* XI. I. *cum dixisset Euangelista Lazarum fuisse Bethanienensem addit*, ἐκ κώμης, *ex vico Mariæ & Marthæ, quasi hunc vicum ab aliis in eodem Bethaniæ tractu sitis distinguens. Sed multo magis istud inde constat, quod historia ipsa ostendit, Christum, non ex aliquo loco unde incolas multos sive alios testes suæ Ascensionis haberet, in cœlum ascendere voluisse, sed solos Discipulos in aliquam montis oliveti partem ascivisse, istius à nobis quod ad humanam naturam attinet ad ultimum usque diem demigrationis testes futuros.* Quin & inter alios *Grotius*; ἕως εἰς Βηθανίαν, *ad eam Bethaniæ partem, quæ in monte erat oliveti &c.* Quod tamen impugnavit *Cel. de Dieu*, nec in omnibus partibus infeliciter, uti in eo, quod ex *Joh.* XI. I. non liquere vult thesin *Bezæ*, sed potius

Vi-

Vicum Mariæ & Marthæ Bethaniam isthic dici rem & constructionem evincere. Et cui latius etiam se opposuit *Doct. Ligtfootus*, adducto triplici argumento. 1. *Sacris Scripturis inusitatum omnino & incompertum est, agri fundum eadem appellatione cum ipsa Urbe sive Pago donari. E. Gr. si quævis oppida recenseremus, quæ in initio nominum Beth habent, scilicet Bethlehem &c. palam esset nil aliud per ista nomina signari quam ipsa Oppida. Et quare itaque de Bethania unice singulare quid supponi necesse sit?* 2. *Ubicunque sparsim in Euangelio Bethaniæ alibi fit mentio, procul omni dubio nudum Oppidum indicatur &c.* 3. *Credibile est, villam Bethphagen inter Hierosolyma & Bethaniam sitam fuisse, saltem oblique tantum & è tramite publico vix deviam, quod è Christo Hierosolymis adequitante fusius liquet &c. Id si ita sit, impedit quo minus Bethaniæ nomen agris versus Hierosolymas adeo late se extendentibus retineretur &c.* Quod omne est prorsus infirmum; ubi Nomina ipsa Urbium ad Tractus adjacentes & subjectos in ipsa Scriptura extendi deprehenduntur, *coll. Jes.* v. 13. x. 10. *Luc.* IX. 31. *&c.* ubi & in uno loco ratio esse potest major quam in aliis pluribus, cur nomen Oppidi & Vici ad terræ tractum referatur; atque ubi protensio Tractus Bethaniæ notabilis aliqua versus Urbem Jerusalem nullatenus evertitur per Bethphagam forte in via recta aut obliqua sitam inter vicum Bethaniæ & Urbem. Ego autem candide profiteri non dubito, quod longe magis mihi fiat verisimile, Jesum educentem Discipulos foras ex Urbe Jerusalem, ad hunc finem ut ipsis solum præsentibus & clare intuentibus in cœlum ascenderet, non ivisse in alium aliquem Vicum, ubi plures quoque forent homines, & conspectus Ascensionis impeditior, sed longe potius in Terram undique patentem versus cœlum, & simul magis solitariam, quæ ad Vicum illum pertinebat, atque ab hoc nomen gerebat, vel cæteroquin huic dabat.

VII. Alio autem modo loquentem reperimus *Lucam in Actis*, postquam dixerat antea Christum συναυλιζόμενον, vel συναλιζόμενον. Illic enim de Eductione Discipulorum & de Bethania plane tacens, post Domini Ascensionem, ipsorumque attentum in Cœlum Prospectum, & Salutarem per Angelos Instructionem, narrat; *tunc* Discipulos Undecim *reversos esse*

Nec non de Monte Oliveti, hujusque Distantia ab Urbe Jerusalem.

εἰς ἱερουσαλὴμ ἀπὸ ὄρους τοῦ καλουμένου ἐλαιῶνος, *in Jeruſalem à Monte dicto Oliveto, qui eſt prope Jeruſalem, habente Sabbati iter*, non in ſuo ſed in medio ſpatio, ſeu tantundem diſtante ab hac Urbe. Et hæc narrationis ſacræ pars à nobis olim latius expoſita videri poteſt *EXERC. TEXT. XLI. Parte IV.* Ubi nequaquam eſt, ut de *Monte Oliveti*, vel *Oliveto, dicto, Elæone* apud *Tertullianum Lib. IV. c. Marc. Cap.* 39. eoque *qui prope Jeruſalem erat*, ſeu in proxima ejus vicinia, multa dicamus, tanquam noto ſatis ex Euangeliis *Matt.* XXI. 1. XXIV. 3. XXVI. 38. *Luc.* XIX. 29. 37. XXI. 37. XXII. 39. *Joh.* VIII. 1. *&c. coll. Zach.* XIV. 4. Fuit ſcilicet Mons ille ſatis ſublimis, qui Urbi adeoque & Templo, κατέναντι τοῦ ἱεροῦ *Marc.* XIII. 3. ad orientem ultra Torrentem Kedron adjacebat, & nomen hoc habuit tanquam præ aliis Olivifer, unde & huc reſpicit מעלה הזיתים 2 *Sam.* XV. 30. & in *Talmude* dictus idem הר המשחה / *mons Unctionis*, vel *Olei*, æque quam הזיתים *Olivarum.* Alias eundem vocatum quoque fuiſſe obſervant *montem qui* על פני / *ante Jeruſalem* 1 *Reg.* XI. 7. & *montem qui ab oriente Urbi Ezech.* XI. 23. quin & *montem* המשחית / *corrumpentis*, ſeu *corrumpentem*, propter idololatriam hic exercitam, per ſoni forte alluſionem ad המשחה / 2 *Reg.* XXIII. 13. dum apud *Joſephum* nomen commune ab Olivis habet. Qui idem ſcriptor *Antiq. Lib. IX. Cap.* 11. uti & ex eo *Euſebius Dem. Euang. Lib. VI. Cap.* 18. narrat, regnante & graviter peccante Ozia, per terræ motum πρὸς τῇ καλουμένῃ ἐρωγῇ τοῦ ὄρους ἀποῤῥαγῆναι τὸ ἥμισυ τοῦ κατὰ τὴν δυσμὴν καὶ κυλισθὲν τέσσαρας ςαδίους ἐπὶ τὸ ἀνατολικὸν ὄρος ςῆναι, ὡς τάς τε παρόδους ἐμφραγῆναι καὶ τοὺς παραδείσους τοὺς βασιλικούς. Ubi noſter *de Dieu ad Pſal.* XXIX. 6. conjicit pro ἐρωγῇ legendum σερωγῇ, ac ſi eſſet à שער הגיא *porta vallis*; at *Sam. Petitus*, ἐῤῥαγῇ ab Hebraico גיא הרי *valle montium* tranſpoſito, atque alii Græcum ῥωγῇ, quod *Heſychio* ſit ῥῆξις, ἀποῤῥαγὴ, ἀπόῤῥηξις. Notavit quin etiam ex *Quareſmio* heic *Doct. Relandus*, Montem hunc, etiam *in Veteri Editione Act.* 1. 12. olim dictum fuiſſe *Trium Luminum*, ob illuminationem ejus ab occidentali parte per Altaris Ignem Jugem, ab orientali per primos radios Solis, & fomentum Luminis per copiam Olearum; dum ipſe potius credit montem fuiſſe appellatum *Trium Culminum*, Medii à quo aſcenderit Soſpitator, Secundi ad Auſtrum ab Ido-

Idolis nomen Offenſionis nacti, Tertii ad Septentrionem omnium altiſſimi, qui & *Galilææ* nomen habuerit, ſive à Galilæis Diſcipulis ſive aliunde. Plura etiam ille ex Terræ Sanctæ Deſcriptoribus, de Montis hujus Altitudine varia & Conſtitutione reliqua habet, quæ apud ipſum videri poſſunt. Dum *Lucas* nil aliud de eo heic ſcribit, quam quod ad ſcopum ipſius faciebat, ipſum ita communiter fuiſſe *prope Jeruſalem*, ut determinate ab hac *diſtaret Sabbati Itinere*, ſeu *via*, ſimplici verbo ἔχον poſito pro Compoſito ἀπέχον, quod cum alio Caſu in deſcriptione Emmauntis legitur *Luc.* XXIV. 19. notante etiam *Beza.* De *Sabbati* autem *Itinere*, pro quo *quaſi ſeptem ſtadia* ſubſtituit *Syrus*, hoc ex antea *loc. cit.* dictis ſupponimus, per illud notari tantum non temporis ſed loci ſpatium, quantum Die Septimo Sabbatico abſolvere eundo Judæis ſolitum non modo ſed & licitum erat, non quidem ſecundum expreſſam Legem Divinam quæ de eo tacet, ſed ſecundum Humanam conſtitutionem. Quæ heic habet Duo Millia, ſive Paſſuum, ſive Cubitorum, ſive Ulnarum, ſive Pedum, ſecundum variam, vel opinionem, vel phraſin Scriptorum, dum bis Mille Cubitis vel Mille Paſſibus ſtandum maxime eſſe videtur; qui ad Stadia rurſus referuntur, ſeu Quinque majora, ſeu Sex vel Septem vel Octo fere minora, monſtrante etiam *Cl. Relando*, quod *Joſepho* heic cum *Luca* bene conveniat, propter exiguitatem ſpatii reſpectu totius Montis, & initium montis variè conſtitutum, quin & à diverſis locis ductum. Et quæ quibus fundamentis ſit facta, non eſt ut heic repetamus prolixius; nedum ut pro Conſtitutione hac tanquam minus vel magis laudabili, & minus vel magis neceſſario obſervanda, iterum dicamus. Dum hoc ſufficit, quod determinatio hujus ſpatii apud Judæos fuerit notiſſima, atque hinc recte nominata; etiamſi quoque non eſſet Sabbatum cum Chriſtus aſcenderet, quod hinc conjicere fere ſed temere voluit dudum ipſe *Chryſoſtomus.* Hoc amplius teneri omnino debet, quod Iter illud Sabbati non ſit metiendum, vel à Domo in qua hæſerant illic Diſcipuli, vel ab Urbe media & interiori, ſed ab Urbis Extremitate potius orientali; quodque perinde illud non ſit protendendum ab altera parte, vel ad Montis Extremitatem orientalem, vel ad Medium longitudinis ejus, vel ad Altitudinem valde notabilem,

ſed ad ejus Radices primas, ubi ex planitie potius quam ex depreſſiori valle aſcenſus erat ab occidentali ejus parte verſus urbem, uti in diſtantiæ menſuratione ſolet ad iſta hinc & inde extrema ſpectari. Dum autem ab hoc tam propinquo urbi Monte poſt Aſcenſionem *rediiſſe* Diſcipuli in Urbem feruntur, non eſt ratio cur ἀπὸ ὄρους *à monte* velimus poſitum pro *à parte montis* iſtius, vel *per montem* iſtum; ſed rectius Terminus Itionis à quo ſignificatur, non determinato ſic tamen Montis iſtius puncto hoc vel illo. Unde tum colligitur, Aſcenſionem Chriſti in illo Monte prorſus eſſe factam, cæteroquin Reditus illius Terminus à quo longior vel alius potius fuiſſet deſignatus à Luca; inprimis cum Reverſio illa connectitur arctiſſime cum Statione Intuentium in cœlum ad Chriſtum aſcendentem & inſecutam Angelorum monitionem, quod bene notandum putamus.

Tolliturque difficultas, ex nominato hoc loco duplici apud Lucam orta.

VIII. Nunc autem vide difficultatem illam magnam, quomodo concilientur iſta ejuſdem *Lucæ*; *in Actis*, de Itinere tantum Sabbati, ſeu ſpatio quinque vel ſeptem vel octo ſtadiorum, interjecto inter oliveti montem in quo Chriſtum aſcendentem viderint Diſcipuli; & *in Euangelio*, ubi *Bethaniæ* mentio fit tanquam Loci Aſcenſionis, unde cum gaudio in Jeruſalem redierint hinc illi, quæ Bethania quindecim ſtadiorum longe majori ſpatio adeoque ad duplex vel triplex iter Sabbaticum ab Urbe abfuiſſe dicitur *Joh.* XI. 18. ἦν δὲ ἡ Βηθανία ἐγγὺς τῶν ἱεροσολύμων ὡς ἀπὸ ϛαδίων δεκαπέντε. Ad quam tollendam ſufficere poſſunt ipſa illa quæ jam diximus in exegeſi; quod nempe *Bethania*, cujus Vicum principalem ſpectavit in illa à ſe notata diſtantia *Johannes*, heic apud *Lucam* ſit capienda de ejus Territorio latius verſus Urbem protenſo per montem Oliveti, ſub eo ex parte comprehenſum ſi non totum; quodque diſtantiam Montis ab Urbe deſignans *Lucas* idem, nihil dixerit de ea parte Montis à qua Chriſtus aſcendit, ſed de ejuſdem Extremitate occidentali verſus Urbem, uti ego dicens diſtare ab Urbe noſtra prædiolum meum tot paſſus, neutiquam nego majorem diſtantiam domus meæ in urbe ab eo, quam ab illa ad hoc eundo abſolvere tamen debeo. Quæ conciliatio eſt facillima, & tanto magis admittenda, quod utraque narratio heic ſit per Spiritum facta ab

Uno

Uno eodemque Scriptore. Alia plura tamen cogitari posse non nego in eandem rem; v. g. in Bethaniæ Vicum progressum Dominum cum suis, ob unam vel alteram rationem incertam inde potuisse regredi ad viæ medium Olivetanum priusquam ascenderet, uti sic διὰ τῆς βηθανίας ἐπὶ τὸ ὄρος τῶν ἐλαιῶν est apud *Nicephorum Lib. I. Cap.* 36. vel & ultra Montem ab Urbe potuisse forte ascendere Dominum, & deinde tum in Montem primum tum & porrò de Monte reverti Discipulos in Jerusalem. Quorum alterutrum dici posse puto commodius, quam ut cum aliis, vel *Iter Sabbati* apud *Lucam* ad Quindecim Stadia quoquo modo prolongemus temere, vel *Stadia Quindecim* apud *Johannem* longe minora faciamus non minori temeritate, quæ tamen ipsi placuit *Grotio*, secundum *leucas alibi majores, alibi minores.*

IX. Uti porro Deus ipsum Punctum Loci Ascensionis, æque quam Temporis Diei, nos voluit latere, ne superstitionis ulla heic occasio aut periculum majus esset; ita Bethaniensis ille tractus simul & montis Oliveti aptissime ad Ascensionem suam à Domino fuit electus, tanquam altitudine notabili & conspicuitate sua aptior, æque quam liberior sibi & Discipulis extra Jerusalem. Notum præterea est, quam frequenter illic versatus fuerat Dominus in Vita sua priori, *coll. Luc.* XXII. 39. *Joh.* VIII. 1. *&c.* quin & circa exitum ex ea *Matt.* XXIV. 3. XXVI. 38. *&c.* quam festive inde in Urbem fuisset paulo ante introductus *Matt.* XXI. 1. *Luc.* XIX. 37. *&c.* quamque graviter heic luctatus deinde etiam fuisset in Gethsemane *Matt.* XXVI. 36. *&c.* quæ omnes considerationes poterant suadere, ut hinc quoque in Cœlum nunc adscenderet. Si etiam locum hunc Ascensionis velis statuere boni ominis, non jam ipsius illuc fere ad Judicium olim redituri adeo, quam Olei cœlestis Spiritus post Ascensionem effundendi in suos, & Exaltationis ipsorum lætæ de vallibus Mortis & Inferni profundis, & mundi inquinamentis ac depressionibus omnibus, per ipsius ascendentis virtutem; nulli nos obloquemur, piis ejusmodi meditationibus lubenter & ipsi indulgentes. Dum de Loco hoc Ascensionis *Zach.* XIV. 4. 5. prædicto vel non, postea erit aptior dicendi locus.

Ex illo loco quam apte ascenderit Dominus, monstratur breviter.

CAPUT QUARTUM.

Quo Traditio Vetus, de relictis à Christo Ascendente Vestigiis Pedum in Monte Oliveti, ad examen justum vocatur.

De Vestigiis Pedum Ascendentis Christi Monti impressis, Traditio ex Baronio exhibetur.

AN non autem Locum, inquies, seu Punctum determinatum Montis hujus voluit nobis esse perspectissimum Dominus, à quo ipse in Cœlum ascendit, per impressa abeuntis Pedum Vestigia? Hoc scilicet est, quod plus quam uno loco inculcavit cum aliis *Cæsar Baronius*. Sic enim ille habet *ad A. Chr. XXXIV.* 232.233 334. *Egregium plane monumentum suæ ad cœlos Ascensionis Dominus Redemptor noster non modo suis Apostolis sed posteris quoque spectandum reliquit, nimirum suorum sacrorum pedum terræ impressa vestigia. De his olim Zacharias Propheta intellexisse videtur &c. Quod vero ad impressa Vestigia Domini pertinet, hæc apud Hieronymum dè Loc. Hebr. Act. Apost. &c. Hæc ibi Autor, quæ etsi satis testata sint, tamen quoniam in ore duorum aut trium stat omne verbum, haud gravabimur hic item intexere quæ alii antiqui Patres de eadem re scripsere. Ad ea enim allusisse videtur Optatus Milevitanus contra Parm. Lib. VI. qui cum meminit de Ecclesia Orientali, inter alia, ibi, inquit, ejus sancta sunt impressa vestigia. S. Paulinus Nolanus Episcopus ad Severum scribens Epist. XI. eadem fusius testatur his verbis &c. Hactenus Paulinus, quæ accepit à Melania illustrissima ac spectatissima fœmina, cum Hierosolymis illa Romam rediens, apud eum Nolam venire divertisset. Rursus & Sulpicius Severus Hist. Lib. II. in hæc verba &c. Auget sane miraculum, quod cum in eodem loco, ut superius Josepho auctore monstravimus, Romanus exercitus sub Tito castramentatus est, Hierosolymam obsessurus, non tantum ut in talibus accidere consuevit loco terræ totius percalcato, impressa non potuissent remanere vestigia, sed nec si celte lapidi fuissent insculpta, eadem aliqua ex parte integra apparuissent. Porro hujusmodi miracula edita in monte oliveti in loco Ascensionis Domini non tantum auctorum tempore cunctis perspicua permanebant, sed post septingentos fere annos eodem*

dem statu perseverasse, Beda de Loc. S. Cap. VII. dum de his agit verbis significat &c. Porro Lapidem illum, qui Domini continebat impressa vestigia, Christianæ fidei hostium invidia inde sublatum, in porta orientali ejus Ecclesiæ clausa positum esse, recentiores, qui eadem loca sancta descripserunt, testati sunt. Atque iterum *ad An. Chr.* 326. §. 40. *Hieronymus in primis, Paulinus, atque Severus, tradunt, in loco illo montis Oliveti, ubi Dominus videntibus discipulis elevatus ascendit in cœlum, impressa remansisse vestigia cunctis perspicua, eademque Divino Miraculo indelebilia facta esse, locumque illum absque pavimento relictum, quod solum ipsum excuteret quicquid ad ornatum loci desuper poneretur, insuper & qua recta linea cœlum aspicitur partem aëris qua Dominus transiit concamerari minime fornice potuisse, sed sic patentem esse relictam, indicem semitæ Domini ascendentis in cœlum, de qua Cyrillus Hierosolymitanus Episcopus Cat.* XIV. *stat, inquit, ad hodiernam usque diem mons olivarum, qui ascendentem in nube oculis fidelium modo commonstrat, & portam qua ascendit in cœlum indicat.*

II. Sic est, apud *Hieronymum de Loc. Hebr. Act.* legitur; *Mons Oliveti, ad orientem Hierosolymæ, torrente Cedron interfluente, ubi ultima vestigia Domini humo impressa hodieque monstrantur. Cumque terra eadem quotidie à Credentibus hauriatur, nihilominus tamen eadem sancta vestigia pristinum statum continuo recipiunt. Denique cum Ecclesia in cujus medio sunt rotundo schemate & pulcherrimo opere conderetur, summum tamen cacumen, ut perhibent, propter Dominici Corporis meatum, nullo modo contegi & concamerari potuit, sed transitus ejus à terra ad cœlum usque patet apertum.* Quem etiam *libellum eruditum nec indignum Hieronymo* dixit *Erasmus.* Atque apud *Optatum*, ubi *Orientalium* erat facta mentio *Cap.* 3. subjicitur; *Ubi secundum hominem suum natus est Christus, ubi ejus sancta sunt impressa vestigia, ubi ambulaverunt adorandi pedes, ubi ab ipso Filio Dei factæ sunt tot & tantæ virtutes, ubi eum sunt tot Apostoli comitati, ubi est septiformis Ecclesia, à qua vos concisos esse non solum non doletis, sed quodam modo gratulamini.* Porro apud *Paulinum Epist. XXXI.* latius; *Helena Constantinum rogavit, ut sibi facultatem daret cuncta illic loca Dominicis impressa vestigiis, & Divinorum erga nos operum signata monumentis,* de-

Veterum loca in eam rem adduci solita, conferuntur etiam.

destructis Templis & Idolis ab omni prophanæ impietatis contagio, & religioni suæ reddere, ut Ecclesia tandem in terra originis suæ celebraretur. Itaque prompto Filii Imperatoris assensu Mater Augusta patefactis ad opera sancta thesauris, tota abusa fisco est, quantoque sumtu atque cultu Regina poterat & Religio suadebat, ædificatis Basilicis contexit omnes & excoluit locos, in quibus salutaria nobis mysteria pietatis suæ, Incarnationis & Passionis & Resurrectionis atque Ascensionis Sacramentis Dominus Redemptor impleverat. Mirum vero inter hæc, quod in Basilica Ascensionis locus ille tantum, de quo in nube susceptus ascendit, captivam in sua carne ducens captivitatem nostram, ita sacratus divinis vestigiis dicitur, ut nunquam tegi marmore, aut paviri (in aliis *pavimentari*,) *receperit, semper excussis solo respuente quæ manus adornandi studio tentavit apponere. Itaque in toto Basilicæ spatio solus in sui cespitis specie virens permanet, & impressam Divinorum Pedum venerationem calcati Deo pulveris perspicua simul & attigua venerantibus arena conservat, ut vere dici possit, adoravimus ubi steterunt pedes ejus.* Cujus etiam alter locus conferri potest *ex Libr. V. de Vita Mart.* quem vide editum ex *Pithæano Codice à Franc. Jureto Bibl.Patr. Tom. VIII. sed non posse esse* hujus *Paulini* monet *Bellarminus*;

Aut hinc jam reducis gavisa ad Sydera Christi
Postrema excepit felix vestigia tellus;
Quæ tam sanctifici conservans munera tactus
Quicquid ad ornatum commentum dextra paravit,
Dedignata suis longe discussit arenis
Disrumpens fragilem transfuso pulvere cratem,
Extenti dissolvens septa metalli.

Dum in omnium manibus versatur illud *Sulpicii Severi Lib. II. Nam Helena mater Principis Constantini, quæ Augusta cum Filio conregnabat, cum Hierosolymam agnoscere concupisceret, reperta ibi idola ac templa protrivit, mox usa regni viribus, Basilicam in loco Dominicæ Passionis & Resurrectionis & Ascensionis constituit. Illud mirum, quod locus ille, in quo postremum institerant Divina vestigia, cum in cœlum Dominus nube sublatus est, continuari pavimento cum reliqua stratorum parte non potuit. Siquidem quæcunque applicabantur insolens humana suscipere terra respueret, excussis in ora apponentium sæpe marmoribus.*

ribus.

ribus. Quin etiam calcati Deo pulveris adeo perenne documentum eſt, ut veſtigia impreſſa cernantur. Et cum quotidie confluentium fides certatim Domino calcata diripiat, damnum tamen arena non ſentiat, & eadem adhuc ſui ſpeciem velut impreſſis ſignata veſtigiis terra cuſtodit. Neque negari poteſt apud *Cyrillum Hieroſ. Catech.* XIV. legi; Ἕστηκε μέχρι σήμερον ὁ ἐλαιὼν, τὸν ἐπὶ νεφέλης ἀναβάντα τοῖς τῶν πιστῶν ὀφθαλμοῖς μονονουχὶ δεικνύων μέχρι σήμερον, καὶ τὴν οὐρανίου τῆς ἀνόδου πύλην &c. ἐκ δὲ τοῦ ὄρους τῶν ἐλαιῶν εἰς οὐρανοὺς ἀνελήλυθεν &c. ἔχεις καὶ τὸν ἐξ ἀνατολῆς ἡμῶν τόπον τῆς ἀναβάσεως &c. Quin & amplius apud *Auguſtinum Tract.* XLVII. *in Joh.* reperiri; *Ipſe Dominus ibi* (apud populum Iſraël) *fuit, ibi Matrem elegit, ibi concipi, naſci, ibi ſanguinem fundere voluit, ibi ſunt veſtigia ejus, modo adorantur, ubi noviſſime ſtetit, unde aſcendit ad cœlum &c.* Cum quibus & conferri merito videatur id quod eſt apud *Euſebium Lib. III. de Vita Conſt. Cap.* 42. de Helena Conſtantini matre, quod ἧκε σπεύδουσα νεανικῶς ἡ πρέσβυς, ὑπερβαλλούσῃ φρονήσει τὴν ἀξιάγαστον ἀνιστορήσουσα γῆν, &c. ὡς δὲ τοῖς βήμασι τοῖς σωτηρίοις τὴν πρέπουσαν ἀπεδίδου προσκύνησιν, ἀκολούθως προφητικῷ λόγῳ φάντι, προσκυνήσωμεν εἰς τὸν τόπον ὅπου ἔστησαν οἱ πόδες αὐτοῦ, τῆς οἰκείας εὐσεβείας καρπὸν καὶ τοῖς μετέπειτα παραχρῆμα κατελίμπανεν.

III. Sed nihil tale, ſeu de ipſis Pedum Veſtigiis Monti Oliveti impreſſis ab Aſcendente Domino, ſeu de Circumſtantiis rei ullis, eſt in Scriptura Euangelica & Apoſtolica; quæ rem tam notabilem neutiquam prætermiſſura fuiſſe videatur merito, & extra quam ſi ſit prorſus, non debet nec poteſt illa fide Divina à nobis teneri, habenda tantum pro humana traditione, magis vel minus certa. Si dixeris, habere nos Vaticinia Prophetica, quæ cum in eventu non fallant, rem geſtam docere queant per ſui inſpirationem Divinam; dicemus nos, contra *Baronium* & alios, quod talia Vaticinia nuſquam reperiamus. Quod enim ille habet ex *Zach.* XIV. 4. *ſtabunt pedes ejus in die illa ſupra Montem Olivarum qui eſt contra Hieruſalem ad orientem*; nihil plane in ſe habet de Aſcenſione Dominica in Cœlum ab illo Monte, nedum de impreſſis illi monti Pedum ejus Veſtigiis, ſed unice exhibet Deum ſe in monte illo tam potenter demonſtraturum præſentem, ut

Fundamento omni Scripturario Traditionem eam deſtitutam eſſe monſtratur.

ille *ſcindatur de medio ſui ad orientem & ad mare, valle magna valde, & dimidium montis recedat ad ſeptentrionem & dimidium ejus ad meridiem.* Quod quam varie capiatur ab Interpretibus, expoſuimus dudum *in Commentario noſtro*; hoc optimum eſſe exiſtimantes, ut dicat, terram & politiam illuſtrem Judæorum incredulorum, quæ erat circum Jeruſalem metropolin, ad hujus ornatum munitionem & ſuſtentationem, quæque ſimul exitum credentium ex umbratica & ſerviente civitate atque Gentium acceſſum ad civitatem Dei veram impediebat, lumen gratiæ Divinæ ſalutaris cohibebat, atque aquarum earundem excurſum ampliorem ſiſtebat, Jehovæ ira premente fore perdendam in Eccleſiæ Chriſtianæ uſus magnos. Et quod alii ſpectant ex *Pſal.* CXXXII. 7. *adoremus in loco ubi ſteterunt pedes ejus*; id à LXX. & *Vulgato* poſitum pro נשתחוה להדם רגליו / ſecundum hunc originalem textum nihil quoque habet de Pedum ſtatione vel Impreſſione in Montem dum aſcenderet Dominus, ſed referendum omnino eſt ad Adorationem Dei apud Veterem Arcam, ſecundum ea quæ de textu illo à nobis dicta ſunt *EXERC. TEXT. XII. Parte VI.*

Silentium de his Veſtigiis Chriſti Aſcendentis per Tria Secula Prima & Quarti partem primam adſcitur.

IV. Quod amplius eſt, nulli heic prodeunt per Secula Tria prima Chriſtianiſmi Scriptores humani, qui aliquid vel minimum de illis Pedum Adſcendentis Chriſti Veſtigiis habent; qui ſi ulli eſſent, utique nominati à *Baronio* & aliis forent. Et hoc caret omni ſpecie veri, quod res tam notabilis & mirabilis ad & ultra ſecula tria, ſeu latuiſſet, ſeu memorata nunquam fuiſſet à quoquam in rem Chriſtianam. Et qui de Seculi Quarti Parte priori in quam incidunt geſta Helenæ & Conſtantini adducuntur, hi ipſi cum aliis nonnullis ſerioribus generalius multo loquuntur, quam ut ita intelligi planè debeant. Primus enim omnium qui laudatur, eſt *Euſebius*, nominans ἄντρον τῆς εἰς οὐρανὸν ἀναλήψεως, cum τῇ ἐπὶ τῆς ἀκρωρείας μνήμῃ *Cap.* 41. atque dein poſt nominatam ἀξιάγαστον γῆν, ſeu *Terram veneratione dignam*, quam viſitaverat Helena, loquens de τοῖς βήμασι τοῖς σωτηρίοις, *quibus* τὴν πρέπουσαν ἀπεδίδου προσκύνησιν, cum reſpectu ad terræ Iſraëliticæ loca à Domino his in terris potiſſimum calcata, *coll. Act.* VII. 5. quæ ſimul ſpectari quoque poſſunt, tam ut *Suggeſtum* in quo Chriſtus Prophetam egit, quam ut *Altare* quoddam ſuper quod ſe

ipſum

ipſum Patri obtulit, ſecundum notionem variam βῆμα⁊ apud ſcriptores Exoticos. Unde nec locum illum *Euſebii* pro ſe laudare heic auſus eſt *Baronius*; qui narrans ex profeſſo Helenæ geſta ſui temporis, non potuiſſet iſta miracula quæ feruntur circa hæc Pedum Chriſti Veſtigia omittere, magis quam hæc ipſa ibi ab ævo reperta. Interim eſt & *Georgii Hornii* cum aliis conjectura, traditionem illam ſeriorem de Veſtigiis Chriſti aſcendentis ortam eſſe primum ex verbis illis *Euſebii* male intellectis, quæ *in genere de Judæa dicuntur ubi Chriſtus verſatus, non de Oliveti monte ubi aſcendit*, quo magis *apud ipſam Templi ſtructuram altum de Miraculo Sulpiciano ſilentium eſt*. Perinde, quem ultimo nominavit *Baronius* in rem ſuam, *Cyrillus Jeroſ.* paulo poſt medium Seculum Quartum collocari ſolitus, is generalius omnino dixit, *uſque in hodiernum diem conſiſtere Olivetum* montem, qui *oculis tantum non monſtret in nube aſcendentem & portam cœleſtis aſcenſus*; nec quidquam, vel de ſpeciali loco iſtius montis, vel de pedum veſtigiis, quæ increduli juxta credentes videre utique potuiſſent. Et qui huic coævus ponitur *Optatus Milevitanus*, is nihil habet de Monte Oliveti aut Aſcenſione Chriſti ab eo, ſed apud *Orientales* conſtituit *impreſſa veſtigia ſancta*, *ambulationem adorandorum pedum*, factas à Filio Dei *virtutes*, & Apoſtolorum *comitatum*, *&c.* quæ omnia ſunt longe generaliora, tam ſubjecti quam prædicati reſpectu.

V. Superſunt in exitu Seculi Quarti *Hieronymus & Auguſtinus*, & in initio Seculi Quinti *Paulinus* Nolanus Epiſcopus, & *Sulpitius*, ſeu jam Epiſcopus, ſeu Presbyter, qui pro narrationis iſtius veritate laudantur ante tempora longe ſeriora & ſuperſtitioſora. Sed adverſus quos generatim opponi poſſunt duo aut tria, ad elevandam ipſorum hac in re autoritatem fide humana vix ſatis dignam. Quorum primum eſt hoc; quod vixerint & ſcripſerint non modo trecentis & multis amplius annis, poſt ipſam Aſcenſionem Domini, per quam pedum veſtigia fuiſſent monti impreſſa, ſed & plusquam dimidio vel integro ſeculo, poſt rem hanc antiquam repertam ab Helena & ſic publice demonſtratam atque agnitam. Intra quod temporis ſpatium longius multa potuerunt fieri humana induſtria, & fingi atque diſſeminari per humanam deceptionem, ſeu acti-

De Autoribus Seculi Quarti exeuntis & Quinti monita generalia adducuntur.

vam ſeu paſſivam, quæ certam primæ antiquitatis & infallibilis veritatis fidem minime mereantur. Alterum deinde eſt iſtud; quod vixerint hi ea ætate Eccleſiæ Chriſtianæ, qua piè fingendi audacia cum ſuperſtitioſa credulitate non quidem adhuc plane occupaverat orbem, uti deinde in Papatus tenebris craſſiſſimis factum fuit, attamen mire increverat, ad hominum quoque ſapientiſſimorum & laudatiſſimorum excæcationem magnam, qui ſic quaſi torrente communi fuere abrepti ſine rerum inquiſitione juſta. Quod non eſt ut per exempla heic aſtruamus, tanquam notiſſimum attendentibus. Tertium denique eſt illud; quod adverſus Doctores illos quatuor opponere liceat quatuor alios, *Euſebium* ſcil. & tres ejus hiſtoriæ Continuatores longius poſtea ſecutos, *Socratem*, *Zozomenum*, ac *Theodoretum*, qui nihil plane habent de iſtis Chriſti aſcendentis Veſtigiis admirandis in monte Oliveti. Quo magis *Euſebius* inter Templa, ſeu ſex ſecundum *Baronium*, ſeu tria, ſub Conſtantino exædificata & exornata præcipua, neutiquam prætermiſit illud in Oliveti monte in Aſcenſionis Dominicæ memoriam. Quæ omnia ſi inter ſe conferantur, vix videtur dubitandum, quin, ſeu jam tempore Conſtantini & Helenæ ſeu etiam poſt illud humana induſtria Signum aliquod Pedum Chriſti in terra & Aſcenſionis ejuſdem in tecto ſit conſtitutum, ad rei hujus promptiorem memoriam & repræſentationem vividiorem; quod poſt annos complures lapſos fuerit oſtentatum & prædicatum tanquam à Domino factum & mire conſervatum, atque ſic creditum non quidem ab omnibus ſed à multis admodum Chriſtianis. Unde & apud *Hieronymum* in media narratione legas, *ut perhibent*, item apud *Paulinum*, *dicitur*; quod utrumque rem illam refert ad aliorum relationes vix ſatis certas. Ne quid addam de ſilentio hujus rei apud *Nicephorum* ſeriorem longe, quem alias omnes norunt incertas fabuloſas narrationes præ aliis tradidiſſe, hinc & à *Caſaubono* dictum μύθων καὶ λήρων ῥαψῳδόν, atque ab *Hornio* inter alios *fabularum patrem*.

Specialiores obſervationes ad Hieronymum, Auguſtinum, Paulinum, & Sulpicium.

§. VI. Speciatim porro quod ad *Hieronymum* attinet, ante *Libellum* hunc ejus monuit *Eraſmus* inter alios, *quod alicubi citet ipſum Hieronymum, quod tamen ipſum haud ſcit an è marginali ſpacio tranſlatum ſit in contextum; illud*, inquit, *mirum*,

quod

quod è tam multis tam pauca recenſuerit loca, idque paucis, ut mihi ſuſpicio ſit opus à faſtidioſo quopiam in compendium fuiſſe contractum. Adeo minus certum eſt, eſſe eum Libellum *Hieronymi*, utique ex omni parte, dum ipſe de re hac mira alias tacet etiam. Nec dubitat *Samuel Baſnagius in Annal.* palam habere pro *ſubdito Autore*; *faceſcere ergo* jubens *traditionem hanc, quæ ſolis olim Latinis, non Græcis jactata fuit, non Socrati, non Sozomeno, non Theodoreto, imo non Nicephoro affaniarum amatori longe maximo, quorum utpote rerum orientis peritiorum teſtimonio præcipue inhærere deberemus.* Dein dè *Auguſtino* notandum eſt; vix quidem dubitari, per *Indiculum Poſſidii*, quin non quidem *Præfatio*, ſed iſta *Expoſitio in Euang. Joh.* ſit vere ab ipſo; attamen ſermonem ejus eſſe generalem ſatis, de Domini *veſtigiis* in gente & terra Iſraëlitica, etiam ubi noviſſimè ſtetit & unde aſcendit in cœlum, modo adoratis, quæ non minis latius quam ſtrictius de impreſſis terræ ſignis, & quidem miraculoſe ab ipſo Domino, intelligi queunt. Tertius horum *Paulinus*, qui ſua ex *dictione* ſeu relatione aliorum heic manifeſte deducit, quantopere credulus & in ſuperſtitiones fuerit pronus, docere poteſt illud quod de Cruce Dominica inventa & in Baſilica Paſſionis ſervata religioſiſſime habet eadem *Epiſtola XXXI.* quod illa *in materia inſenſata vim vivam tenens, ita ex illo tempore innumeris pene quotidie hominum votis lignum ſuum commodat, ut detrimenta non ſentiat & quaſi intacta permaneat quotidie divina ſumentibus & ſemper tota venerantibus, ſed iſtam imputribilem virtutem & indetribilem ſoliditatem de illius profecto carnis ſanguine bibit quæ paſſa mortem non vidit corruptionem.* Quam *fabulam adeo craſſam* dicit *Joh. Gerhardi in Patrologia, ut Cenſores conſtituti ad præſcriptum Concilii Trident. inde expurg. mandarint eam deleri.* Quartus tandem *Sulpicius*, à Salluſtiana dudum elegantia celebratur quidem; attamen & ab ipſo *Bellarmino* cum aliis caſtigatur variè, & notatur communiter, etiam à noſtro *Spanhemio*, tanquam in hiſtoria ſua *verſatus majore ſtudio quam judicio, & nimia ſæpe in credendis rebus facilitate.* Dum ad hunc locum, *Druſio* prorſus intactum, *Car. Sigonius in Comment.* habet; *Hoc Miraculum apud neminem alium legi, loquitur autem de Templo Oliveti.* Qui etiam caſtigavit illa *Sulpicii*; de Helena *Baſili-*

ſilicam conſtituente in loco Dominicæ Paſſionis, & Reſurrectionis, & Aſcenſionis; quoniam *condiderit illa unam in loco Dominicæ Paſſionis, i. e. in Monte Calvariæ, quod nunc Sepulchrum Domini dicitur, alteram in loco Aſcenſionis, i. e. in Monte Oliveti, in loco vero Reſurrectionis nullam, nam idem eſt Reſurrectionis & Sepulturæ locus, melius dixiſſet, in loco Nativitatis, ut Baſilicam in Bethlehem conditam indicaret.*

De Beda & ſcriptoribus Mediæ Ætatis aliquid additur.

VII. Quod porro attinet ad Secula inſecuta, quibus prævaluit multum fraus & ſuperſtitio & credulitas apud Chriſtiani nominis homines, hæc fidem rei antiquiſſimæ & mirabilis valdè augere nequeunt. Quorſum merito referimus *Bedam*, vulgo *Venerabilem* dictum, Presbyterum Anglum Seculi VIII. ſi hic ipſe ſit ſcriptor *Libelli de Nomin. Locorum lectis in Actibus Apoſt. Tom. V.* qui in *Titulo* dicitur *Expoſitio Cujusdam ſive Ejusdem.* In quo legas de *Oliveti Monte; Ubi ultima Domini Veſtigia humo impreſſa hodieque monſtrantur. Cumque terra eadem quotidie à credentibus hauriatur, nihilominus tamen eadem ſancta Veſtigia priſtinum ſtatum continuo recipiunt. Denique cum Eccleſia in cujus medio ſunt rotundo ſchemate & pulcherrimo opere conderetur, ſummum tantum Cacumen, ut perhibent, propter Dominici Corporis meatum nullo modo concamerari potuit, ſed tranſitus ejus iter ad cœlum uſque patet apertum.* In quibus ipſis verbis ſatis etiam notabile eſt illud, *ut perhibent*, interpoſitum. Dum alium locum adduxit *Baronius*, ſcilicet ex *Cap. VII. de Loc. Sanct. Tom. III.* ubi latior eſt Montis & Templi in hoc deſcriptio, atque additur etiam; *In die Aſcenſionis Domini per annos ſingulos Miſſa peracta, validi flaminis procella deſurſum venire conſuevit, & omnes qui in Eccleſia fuerint terræ proſternere. Tota ibi illa nocte lucernæ ardent, ut non illuſtrari tantum ſed & ardere Mons & ſuppoſita loca videantur, &c.* Sed & ante hunc Libellum legitur, quod illum *de Opuſculis majorum abbreviando Beda compoſuerit.*

Tandemque diſſeritur de Recentioribus Terræ Sanctæ Deſcriptoribus, quid & quo cum

VIII. Quando tandem itaque venimus ad Recentiores Deſcriptores Terræ Sanctæ, hi Veſtigia Aſcendentis Chriſti in Oliveti monte quidem nominant ex Veteribus, ſed deſcriptionem rei & loci hodierni nobis dant aliam. Inter quos *Jo. Cotovicus in Itinerario ſuo Lib. II. Cap. XI.* habet ſequentia; *Hinc ad paſſus*

passus circiter triginta verticem Montis adscendimus, in quo olim à B. Helena Fanum insigne atque peramplum ædificatum est in memoriam Ascensionis Domini, hic propria virtute super æthera vecti, cujus rudera & extremi parietes etiamnum supersunt sphæricam referentes figuram &c. Cæterum cum abhinc annis amplius viginti quinque in Turcarum Messitam versum fuerit, difficillime peregrinis patet introitus. Nos casu quodam ante fores reperto Messitæ Seripho, largitione ingressum impetravimus, nostrasque inibi summa cum animi consolatione Deo preces obtulimus, Salvatorem nostrum quasi coram cœlos ascendentem videremus adorantes, ac Divina ejus vestigia venerantes. Videre est in ipso sacello locum concavum interiori muro meridiem versus cubitali forma incisum, statuarum loculis non absimilem, latum pedes tres, altum septem, marmoreo opere ornatum, Turcis sacrum. Dei siquidem nomen Tabulæ aureis literis inscriptum hic appensum habent, idque dum orationes inibi fiunt, accensa lucerna illustrant, & Seriphus hoc loco ut sacratiore preces laudesque Divinas peragit. In medio pavimenti unius tantum dextri pedis Christi vestigium saxo coloris subalbidi impressum cernitur. Duo quidem relicta esse verisimile est, affirmantibus id ipsum Sulpitio Severo, Eusebio, Hieronymo, aliisque qui utrumque se vidisse scribunt, ac miranda de iis narrant: hodie tamen alterum deest, & in Templo Hierosolymorum à Turcis asservari, uti nobis retulere Minoritæ, existimatur. Paulo post etiam subjiciens; *Descendentibus nobis à loco Ascensionis juxta muros nunc ruinosi Fani ad lævam ostensus est locus, quo Virginem Beatissimam, postquam Filium conscendisse cœlos vidisset, sedentem & quiescentem paululum Angelum adiisse suique Transitus Diem prænuntiasse, nec non palmam ei è cœlo attulisse, referunt Orientis Christiani, pieque ab omnibus creditur.* Et hunc ipsum Autorem Trajectinum commendavit *Cl. Relandus*, fassus, *se inter Recentiores vix quemquam nosse, qui accuratius montem Oliviferum describat & singula notet per certa intervalla.* Facit autem, dum brevior heic est *F. Brocardus Mon. in Descr. Terræ Sanctæ*, cum illo scriptore Anni MDCXIX. qui circa eadem tempora inde ab A. MDCXV. iter suum per Orientem fecit, *Petrus Vallensis Nob. Rom.* memorans *in fastigio Montis Oliveti parvum Fanum seu Sacellum à Turcis possessum, in quo viderit locum unde Christus*

fundamenta illi heic habeant.

ſtus Dominus noſter in cœlum aſcendit, & in montis rupe Veſtigium unius ſanctiſſimorum ejus pedum, cujus impreſſio miraculoſe ipſo Aſcenſionis momento in rupe fuit facta. Non plus quam unum in hoc Fano videtur, quia Turcæ alterum abſtulerunt, quod in Salomonis Templo Moſcitarum præcipuo in magna habent veneratione, ſicuti & illud quod in monte permanſit. Dum cum aliis hoc etiam tradit *Chriſt. Adrichomius*, quod Chriſtus ex montis ſummitate in cœlum aſcenderit, *facie, ut etiam ex ultimis pedum ejus veſtigiis ad tantæ rei memoriam petroſo monti inſtar ceræ impreſſis etiamnum evidenter colligitur, ad occidentem, verſus Catholicam ex Gentibus Romanam ſpectans Eccleſiam, ad quam ipſe ejus caput tanquam geminos & illuſtres oculos, D. Petrum ſuum in terris vicarium paſtorem ac Apoſtolorum coryphæum, & D. Paulum Gentium doctorem, miſſurus erat.* Atque aliter & multo generalius ſcripſit *Baronius*; *Lapidem illum qui Domini continebat impreſſa Veſtigia Chriſtianæ fidei hoſtium invidia inde ſublatum in porta orientali ejus Eccleſiæ ab eis clauſa poſitum eſſe, recentiores qui eadem loca ſancta deſcripſerunt teſtati ſunt.* Ad quæ recentiora cum antiquioribus narrationibus collata non ſine ratione dixit *Cl. Witſius* noſter *Exerc. XX. in Symbol. Quæ etiamnum monſtrantur peregrinantibus veſtigia, ea meras maleferiatorum hominum offucias eſſe, res ipſa loquitur. Nec recens fabella antiquæ conſonat. Hæc Veſtigia arenæ impreſſa dictat; illa ſaxo. Nec Veſtigia nunc cernuntur, ſed Veſtigium unius modo pedis in parte aliqua rupis. Altero una cum ſaxo cui inſtitiſſe dicitur à Turcis in fanum aliquod ſuum tranſlato. Adeone nunc Veſtigiorum ſuorum ſecurum factum eſſe Dominum, ut quum olim Auguſtiſſimæ Baſilicæ à pia Imperatrice in honorem ejus ſtructæ concameratione tegi ea noluerit, nunc earum partem alteram in Fanum Pſeudo-Prophetæ dicatum transferri patiatur?*

Traditiones aliæ Fabuloſæ confeEruntur.

IX. Quid pluribus opus? Habet ejuſdem generis traditiones plures fabuloſas *Baronius ad A. Chr. XXXIV. N. 66. Locus ille, ubi hæc contigerunt* (agonia Chriſti in horto cum ſanguineo ſudore) *ad radices Montis Oliveti poſitus, tantæ rei nobilitatus inſignibus, quaſi trophæis victoriæ Chriſti, præclara poſtmodum deſuper erecta Eccleſia, ut auctor eſt Hieronymus, eſt mirifice illuſtratus. Addit Beda, petram ipſam, ſuper quam Dominus orans flexis genibus innixus eſt, quaſi mollem ceram ceſſiſſe,* in

in seque genuum ejus vestigia recepisse, ipsumque lapidem ut insigne tanti miraculi monumentum intra Ecclesiam translatum & parieti affixum, cunctisque factum perspicuum. Accepimus ab his qui hæc viderunt, etiam in imo Vallis, quam torrens Cedron præterfluit, in lapidibus ipsis ejusdem Christi Domini nostri Vestigia impressa remansisse, hactenusque servata esse. Præ quibus hanc de Vestigiis ab Ascendente Christo Monti impressis ampliorem mereri fidem, cui & cum quo fundamento persuadebitur? Frigidum enim nimis esse puto, quod de magna hujus Miraculi & illorum differentia scripsit ipse noster *Doct. Casaubonus Exerc. XVI. Art.* 154. hinc à *Natali Alex.* etiam pro superstitiosa traditione laudatum; *Miraculum de sanctis Domini vestigiis pristinum statum continuò recipientibus, quicquid homines molirentur, propter consensum tot scriptorum & in his magni Hieronymi qui fuit oculatus testis, fide mihi quidem videtur dignissimum. Sed quod posteriores scriptores narrant de impressione calvariæ Christi in rupe, non historia videtur esse, verum fabula ad imitationem miraculi hujus conficta. Rem ita narrat Sanutus in Secretis &c. in Descriptione Montis Oliveti; Ibidem etiam ostenditur locus, in quo detentus fuit à turbis, Juda osculo eum prodente, & vestigia capitis ac capillorum ejus, & in alio latere apparet impressio digitorum ejus, acsi in pasta facta fuisset; quam impressionem dicitur fecisse apprehendendo rupem cum teneretur à turbis. Et est mirum, quia experti recitant, quod etiam ferreis instrumentis non modo partem lapidis non possunt abscindere sed nec pulverem quidem possunt elicere. Tanti,* subjicit, *hujus Miraculi quum nulla extet apud Veteres mentio, conjicere ex eo prudens lector potest, quantum sibi superiora secula permiserint in fingendis ex animi libidine narratiunculis, quas pro veris miraculis populis talium avidis obtruderent.* Dum ad laudatum à Viro hoc Doctissimo *Hieronymum* adhuc notare debeo, quod ille se nec rei hujus, quam heic enarratam apud ipsum reperimus, *testem oculatum* dicat, nec originis ejus antiquissimæ testem dicere possit talem, quando illud ipsum quod tempore Helenæ contigerit ex traditione sola repetit per illud, *ut perhibent.* Quin & hoc addendum videtur tanquam justa heic consideratione dignum, quod apud *Hieronymum* in *Epist. Paulæ & Eustochii ad Marcellam* mentio quidem fit *Oliveti montis in* quo

cum Aſcendente Domino voto & animo ſublevemur, uti ipſe in *Epitaphio Paulæ ad Euſtochium* commendat varia loca Chriſtianis notabilia Terræ Iſraëliticæ & Urbis Jeroſolymitanæ, quæ illa magno ardore & ſtudio circumiverit, *proſtrata ante crucem*, *ingreſſa ſepulchrum*, *&c.* quin & *revertens Hieroſolymam*, *rutilantem Montis Oliveti Crucem de quo Salvator aſcendit ad Patrem aſpexerit*; attamen nihil de miraculoſis Chriſti aſcendentis Veſtigiis ipſe habet, utique minime heic & alias ſatis conſtanter reticendis, ſi certa & explorata omnibus fuiſſet eorum fides.

CAPUT QUINTUM.

Quo de Corona agitur Chriſtum in Cœlum Aſcendentem intuitorum.

Aſcenſio Chriſti facta præſentibus & videntibus omnibus Apoſtolis.

Non parum vero facere debet, tam ad Adſcenſionis Dominicæ ſplendorem & pompam, quam fidem, iſtud de ejus Modo ante alia huc ſpectantia narratum à *Luca*, tum in *Euangelio*, tum in *Actis*; quod illa contigerit, haudquaquam in angulo obſcuro & arcano extra hominum omnium vel plurium præſentiam, ſed in Monte illo notiſſimo Oliveti, præſente & advocato ad hoc Cœtu Apoſtolorum toto, qui hinc rem geſtam viderunt, & cum fiducia ac fidei decentia teſtari apud alios omnes potuerunt. Quod diſcas ex *Luc.* XXIV. 50. 51. & *Act.* I. 9. βλεπόντων αὐτῶν ἐπήρθη *&c.* καὶ ὡς ἀτενίζοντες ἦσαν εἰς τὸν οὐρανὸν, πορευομένου αὐτοῦ, *&c.*

Quorum & Nomina Singularia recenſentur, & quædam illuſtrantur.

II. Non poteſt eſſe dubium, quin Pronomen αὐτῶν, *illorum*, nos ducat ad Apoſtolos, per contextum omnem antecedentem & conſequentem, qui & Nominibus ſuis omnes deſignantur apud Reditum in Urbem, *Act.* I. 13. καὶ ὅτε εἰσῆλθον, ἀνέβησαν εἰς τὸ ὑπερῷον, οὗ ἦσαν καταμένοντες, ὅ τε πέτρος καὶ ἰάκωβος, καὶ ἰωάννης, καὶ ἀνδρέας, φίλιππος καὶ θωμᾶς, βαρθολομαῖος καὶ ματθαῖος, ἰάκωβος ἀλφαίου καὶ σίμων ὁ ζηλωτὴς, καὶ ἰούδας ἰακώβου, οὗτοι πάντες *&c.* Ad quem textum minime nunc eſt animus excurrere; vel in Apoſtolorum munus & numerum; vel

in

in ſingulorum Nomina & Deſcriptionem ulteriorem, ſeu ſacram ſeu Eccleſiaſticam; vel in ſimilia alia generaliora capita quæ ſpecialem cum hac hiſtoria nexum non habent magnum. Id vero notamus meritò, quod poſt duodecimum, Judam ſcil. proditorem peſſimè egreſſum & juſtiſſime ejectum modo ex Apoſtolico collegio (de cujus tragico exitu ex hac vita ex profeſſo egimus *EXERC. TEXT. XXX. Parte VI.*) qui neque hactenus ſucceſſorem nactus erat Matthiam, quod deinde narratur factum *verſ.* 26. reliqui Undecim nominantur eidem, qui olim à Domino electi ad hoc munus fuerant *Matt.* X. 2. 4. *Marc.* III. 16–18. *Luc.* VI. 14–16. Adeo verum & hoc reſpectu deprehenditur illud Chriſti *Joh.* XVII. 12. οὓς δέδωκάς μοι ἐφύλαξα, καὶ οὐδεὶς ἐξ αὐτῶν ἀπώλετο, εἰ μὴ ὁ υἱὸς τῆς ἀπωλείας *&c.* ubi & hoc ſenſu illud εἰ μὴ poteſt eſſe Exceptivum, quod alias merito habetur pro Adverſativo, quando ad Electionem ſalutarem heic reſpici exiſtimatur magis. Nec eſt heic aliqua Nominum immutatio, quæ ſcrupulum pariat; quando *Simonem* dictum fuiſſe *Petrum* ipſi Euangeliſtæ tres notarunt in catalogo ſuo; atque ulterior facta ab his nonnullorum deſcriptio nihil parit difficultatis; & cognomen *Zelotæ* Græcum *Simoni* datum plane convenit illi τοῦ κανανίτου Hebraico; & *Judas Jacobi*, ſeu filius ſeu frater, in oppoſitione ad Iſcarioten proditorem recte appellatur, qui *Thaddæus* dictus voce tantum non eadem vel ſynonyma apud Matthæum & Marcum, quin & apud Matthæum *Lebbæus*, ſive à loco ſui ortus, ſive à corde, ſive à leone, ob unam aut aliam rationem, & qui Epiſtolæ Canonicæ poſtremæ eſt autor, in illius initio & *Jacobi frater* dictus. Quod autem horum nominatorum Apoſtolorum ordo heic ſit paulo alius quam in Euangeliis, quæ nec ipſa in eo per omnia conveniunt inter ſe; id neutiquam docet, ordinem eorum ante vel poſt mortem & reſurrectionem Chriſti eſſe immutatum; nec etiam, quem ordinem apud Chriſtum aſcendentem vel in reditu ab eo ſervaverint; ſed potius arguit eorum Paritatem Muneris, præpoſitis tantum in nominando iis qui vel una vel alia ratione præ aliis excellerent, quod totum eſt quod de Petro heic agnoſcere poſſumus. Sed & in conſiderationem heic aliquam apud attendentes venire poteſt conjunctio arctior

 quo-

quorundam ex his inter se per ꝫ & interpositum vel omissum; quam ex vinculo arctiori uno vel alio, antecedenti vel consequenti, necessario vel arbitrario, non male deducas, *coll. Marc.* VI. 7. *Luc.* X. 1.

Quod plures ob rationes admodum notabile est.

III. Hoc autem magis dignum est heic attendisse, quod cum quosdam tantum horum Apostolorum antea ad se in nonnullis casibus assumpsisset Dominus, scil. Petrum solum *Matt.* XIV. 29. XVII. 25. XVIII. 21. *Joh.* XXI. 19. 20. *&c.* vel hunc cum Jacobo & Johanne *Matt.* XVII. 1. *Marc.* V. 37. *Matt.* XXVI. 37. *&c.* Petro etiam ante alios visus post resurrectionem *Luc.* XXIV. 34. 1 *Cor.* XV. 5. ille heic Apostolis omnibus ex æquo se Ascendentem exhibuerit, absque ullo propinquitatis majoris vel minoris indicio, forte in medio illorum ambeuntium circulo vel semicirculo constitutus, ne prærogativam unus præ alio in ejus conspectu vel benedictione etiam somniaret. Et qui viderant conversantem secum in humana carne omnes, qui intuiti erant in cruce pendentem & morientem cuncti, qui etiam conspexerant, non quidem resurgentem ut nec nascentem primo, sed ex morte & sepulchro in vitam meliorem restitutum simul & sæpius; hos etiam assistere & contemplari oportebat pariter Dominum ascendentem in thronum suum cœlestem. Plane quemadmodum præcipuos Regni Ministros non abesse decet, sed præsentes esse apud Regis Inaugurationem solennem. Atque uti proprius singulorum præsentium visus ipsorum de re gesta dubitationem omnem procul arcebat; ita omnium simul videntium consensus testimonium ejus per orbem reddere debebat certissimum. Ita enim longe amplius quid heic conspicias, quam, non jam dicam in vanis & mendacibus figmentis Gentium, quale fuit illud Proculi de Romulo, sed in verissimis gestis quæ Scriptura tradidit, tum de Enocho à Deo assumpto atque de terra translato, sed sine ullius testis mentione, tum de Elia, quem in cœlum ascendentem unus vidisse fertur Elisa 2 *Reg.* II. 10. 11.

An alii quoque Fratres cum Mulieribus & Maria Matre adfuerint, inquiritur.

IV. An vero fuerunt hi Apostoli Undecim soli, qui ad Conspectum Dominicæ Ascensionis admissi sunt? an & alii præter hos Discipuli, una cum Mulieribus, ac Maria Jesu Matre, hujusque Fratribus? Id colligi posse nonnullis videatur,

tur, non modo ex horum Zelo pro Domino, & tanto majori omnium videntium Exhilaratione, & audientium ab his Persuasione; vel perinde ex Gloria Ascensionis Dominicæ tanto illustriori; sed etiam & magis ex eis quæ sequens apud *Lucam* contextus nobis exhibet. Illic nempe *vers.* 14. cum *his omnibus*, Apostolis nominatis undecim, qui redierant & in conclave suum ingressi erant, erantque προσκαρτεροῦντες ὁμοθυμαδὸν τῇ προσευχῇ καὶ τῇ δεήσει, junguntur *Mulieres*, & *Maria Mater Jesu*, *ejusque Fratres*; atque dein *Discipulorum* congregatorum numerus dicitur *Viginti* fere supra *Centum vers.* 15. Et est prorsus ex fide præsentis apud Ascensionem Mariæ Matris, quod *Cap. IV.* §. 8. adduximus figmentum vetus ex *Cotovico*, de *Loco* prope illum Adscensionis, *quo Virginem Beatissimam, postquam Filium conscendisse cœlos vidisset, sedentem & quiescentem paululum Angelum adiisse, suique Transitus diem prænuntiasse, nec non palmam ei è cælo attulisse referunt orientis Christiani, pieque ab omnibus creditur.* Et certe, si quis talia de Discipulis & Mulieribus conjicere velit, dubito an conjectura solide redargui queat; vel per Apostolorum solorum mentionem expressam, cum horum ut præcipuorum in hoc cœtu positio non mox sit aliorum omnium exclusio; vel per Angelicam illam compellationem *vers.* 11. *Viri Galilei*, quæ ad cœtus Præcipuos quoque fieri præ aliis potuit, & quæ nec per se ad Apostolos est restricta plane. Interim minus solide historia, vel sacra vel & alia omnis, per conjecturas nostras augetur, vel & per humana quævis ratiocinia, secundum quæ Deus sapientissimus consilia sua sanctissima & eventus semper haudquaquam componit. Et conjunctio Apostolorum cum Mulieribus, Maria Matre, & Fratribus Jesu, non fit in Reditu à monte Oliveti, vel in ingressu primo Urbis & ædium Jerosolymitanarum; sed in Perduratione concordi in precibus & supplicationibus deinde insecuta, quæ fecit ut & simul congregari omnino solerent. Et quod ad numerum congregatorum Nominum Centum & Viginti attinet, ille neutiquam refertur ad ipsum Adscensionis diem, sed ad temporis post hunc secuti conventum, ἐν ταῖς ἡμέραις ταύταις, *in diebus illis* apud *Vulgatum*, vel *per dies illos* apud *Bezam*. Quem, ut id in transitu dicam, prorsus miror illud σὺν γυναιξὶ

vers. 14. vertisse, non *cum mulieribus*, sed *cum uxoribus*; cum tamen idem nomen, heic absque addito pronomine positum, alio sensu constanter legatur in historia Passionis & Resurrectionis Dominicæ. Nec valet ratio ab ipso adducta, quod *conveniret Apostolorum etiam Uxores confirmari, quas vel peregrinationis illorum comites esse oportebat, vel eorum absentiam domi patienter expectare*; siquidem sub Mulieribus quædam Uxores comprehenduntur facile. Uti neque stringit ullo modo illud à *Beza* heic laudatum *Erasmi*; *Accipi potest, cum Uxoribus, propterea quod separavit Mariam à Mulieribus*; quasi non hæc tanquam præcipua inter eas nominari expressius posset æque quam Petrus cum Discipulis *Marc.* XVI. 7. nec non conjungi *reliquiæ Danaum atque immitis Achilli*, apud *Virgilium*, ex *Bezæ* observatione. Dum inepta multa heic legas apud *Papistas*, de *Maria Matre-familias hujus sacri cœtus & familiæ Christi*, quæ nominetur tamen *minima & novissima*, quia *ut minimam se gerebat*, *& novissimam se exhibebat*, per insignem humilitatem suam, hinc & à *Bernardo* celebratam. Nec videtur ipse *Cotovicus* nimium fidei habuisse traditioni illi adductæ de Maria, dum eam *Orientis Christianis* adscribit, & *piè credi* simpliciter scribit. Hoc nos pro certo rectius asserimus, quod nec à promiscua hominum incredulorum turba Jesus in Ascensione sua conspectus sit, secundum illud de ipso redivivo *Act.* X. 40. 41. ϗ ἔδωκεν ἀυτὸν ἐμφανῆ γενέσθαι, ὀ παντὶ τῷ λαῷ, ἀλλὰ μάρτυσι, *&c.* quod antea tetigimus *Lib. I. Cap.* VII. §. 5. Uti & hoc tanquam falsum rejicimus, quod Ascensionis tempore Christus plus quam quingentis fratribus visus sit; quod etiam cum situ Oliveti prope Jerusalem minus conveniret, dum rem illam spectare ad Montem Galilæum antea suo loco asseruimus *Lib. I. Cap. XIV.*

Educti vero illi à Christo feruntur usque in Bethaniam, atque illic corporaliter vidisse Christum ascendentem.

V. Videre nunc decet id, quod de Apostolis Undecim refert heic *Lucas*. Estque primum, quod ad sequentia duxit, quod à Christo fuerint *educti extra usque in Bethaniam*; de qua Eductione, non per jussum solum, sed & exemplum quod lubenter secuti sunt Discipuli, extra domum congregationis & urbem Jerusalem, jam egimus *Lib. I. Cap. XV.* §. 4. & quæ facta prorsus videtur cum sufficienti significatione in-

instantissimi abitus sui. Alterum vero, quod post instructionem necessariam, ipsi à Christo jam jam adscensuro vel adscendente acceperint *benedictionem* valedictoriam per *elationem manuum* ejus, de qua actum à nobis *Lib. I. Cap. XV.* §. 12. & quæ durantis & duraturi semper affectus ejus fuit argumentum verissimum. Tertium tum, & quod nunc potissimum spectamus, est, quod mox sine ulteriori mora *viderint*, Jesum Abeuntem & Ascendentem in cœlum; non jam oculis mentis credentis sed etiam & magis corporis illuc compositi; non jam in phantasia ecstatica interiori aut somnio, sed in externo facto corporali; non jam per emblema solum, aut illusionem aliquam meram seu Christi ipsius seu alterius causæ intervenientis, sed omnino in rei ipsius veritate, uti humana corpora & nubes videri solent. Ad quod tanto validius significandum quadruplici verbo heic usus est Spiritus; habens primo βλεπόντων ἀυτῶν, una cum mentione *oculorum* ad quos visus ille refertur; deinde ὡς ἀτενίζοντες ἦσαν, quod per *intueri* reddidit *Vulgatus*, *Beza* per *intentis esse oculis*, quin & *Erasmus* modo per *defixis*, modo per *immotis*, modo per *intentis esse oculis*; tertio, τί ἑστήκατε ἐμβλέποντες, quod per *aspicere* vertit *Vulgatus*, & *Beza* per *intueri*; tandem quarto ἐθεάσασθε ἀυτὸν, ubi *Vulgatus* substituit quidem *vidistis*, sed *Beza spectastis*. Quæ verborum accumulatio, directe vel indirecte ad Christi Ascensionem relatorum, facit liquido, ut de *Veritate* Visionis realis hujus nullo modo liceat dubitare nobis. Præter quam veritatem sic insinuatur; & singularis *Attentio* Discipulorum, procul omni sopore ac neglectu; & hinc orta *Claritas*, procul omni obscuritate ac confusione; & hinc enata *Lætitia*, ad tantum incrementum Dominicæ gloriæ, quæ etiam magna revertentibus in Jerusalem tribuitur in *Euangelio*; & his juncta *Admiratio* ac *Veneratio* decens, quam etiam per προσκύνησιν designatam reperimus, convenientem Ministris in ascendentem Dominum. Ut hujus Visus respectu etiam merito dicere potuerit Johannes 1 *Joh.* 1. ὃ ἑωράκαμεν τοῖς ὀφθαλμοῖς ἡμῶν, ὃ ἐθεασάμεθα.

VI. Interim nemo hunc Conspectum Apostolicum Ascendentis Domini, de quo etiam egimus *Cap. II.* indecenter torqueat, contra contextum ipsum; quasi vel in Cœlum supre- **Quæ Visio à torsionibus iniquis liberatur.**

premum non vere aſcendiſſet Dominus ſed tantum infimum; vel hunc in illud Aſcendentem videre non potuiſſent Apoſtoli abſque viſu ſuo eo uſque protenſo. Uti enim rectiſſime dicimus nos videre homines a nobis abeuntes in hæc aut illa loca alia, etiam remotiora, quorſum ſe ituros dixerunt antea, etiamſi ad eum terminum uſque ſe viſus noſter minime protendat; ita & recte Apoſtoli feruntur vidiſſe Dominum ab ipſis euntem in cœlum ſupremum, quando illuc verſus aſcendens ab ipſis eſt conſpectus, etiamſi eo uſque illis Jeſum conſpicere non daretur; unde & additum eſt in textu, quod aſcendentem *Nubes ab illorum oculis abſtulerit*, ne in ulteriori verſus cœlum proſpectione ab illis videri poſſet. De cujus rei intellectu commodo partim actum eſt quoque *Cap. II.* §. 12. partim agetur adhuc plenius *Cap. VI.* Cujus Nubis auferentis occaſione, repetimus heic, Ablationem ab oculis Diſcipulorum per Nubem eſſe factam, ſive poſtquam aliquo uſque extra Nubem aſcendiſſet de terra Dominus, ſive & ab initio illa Jeſum intra ſe concluſum abduxerit ſecum, donec & ipſa amplius videri non poſſet; eundem in modum, uti Navis vel Currus promotus cum Inſeſſoribus ſuis hos à conſpectu noſtro abducere optime dicitur, ubi progreſſus aliquis notabilis eſt factus iſtius vehiculi.

Concluſio ex hac narrationis parte decens.

VII. Concluſio noſtra ex dictis eſt quidem pro Gloria Aſcendentis Domini, ad quam augendam comitati eum ſunt in Montem, atque conſpiciendam & conſpectam adſtiterunt Viri Undecim, ſecundum externam in mundo conditionem viles, ſed ſecundum Deum & gratiam ab hoc conceſſam vere præſtantes, quorum pietas fuit irreprehenſibilis, & fama etiamnum eſt per orbem celebratiſſima; attamen etiam & magis de Certitudine rei geſtæ, utpote quam hi fide omni ratione digniſſimi viderunt ipſi, tam vere, tam attente, tam clare, tam lætè, & tam religioſe, & hinc praedicarunt, tam confidenter, & tam late, & tam conſtanter.

CAPUT SEXTUM.

Quo in Nubem inquiritur, quæ Jesum Ascendentem sustulit à conspectu Discipulorum.

AD Modum Ascensionis Domini nostri omnino hinc pertinet *Nubes*, quæ Dominum sustulisse fertur ab oculis Discipulorum intuentium, & de qua aliquid jam dictum est *Cap. II.* §. 12. Ad cujus intellectum decentem illa primum spectanda est *in Se*, dein etiam *in Effectu* suo; unde ulterius quid forte colligi poterit quam quod verba expresse nobis declarant, ex collatione aliorum locorum huc spectantium quoque.

Incipit tractatio de Nube quæ Christum abstulisse dicitur.

II. *Nubem*, seu νεφέλην, simpliciter habet textus absque ullo verbo alio. Ubi à notione prima & communi vocis sine ratione ulla non licet transire ad aliam, seu metonymicam, seu metaphoricam ullam. Qualis foret v. g. illa *Obscuritatis*, qualem Nubes inducere solet; item *Integumenti*, cujuscunque tandem instar Nubis Soli & Cœlo obductæ; atque inprimis *Multitudinis*, seu Angelorum seu hominum præsentium, *coll. Jes.* LX. 8. *Hebr.* XII. 1. ad quem locum posteriorem vide dicta à nobis *EXERC. TEXT. XLIX. Parte VI.* Solet enim Obscuritas ipsa magis per Tenebras designari; quales heic non comparent, uti neque aptæ fuisse videri queunt. Atque Integumenti notio est generalior; quod si heic non constituisset Nubes, aliud potius fuisset nominatum distinctius. Neque Nubes simpliciter posita ad Multitudinem seu hominum seu aliarum creaturarum ducit unquam. Ut Nubes heic dicat certissime Molem crassiorem, ex globo Terraqueo & Aërio etiam collectam, quæ in Aëris sublimitate hæret & varie movetur, & varia hominibus commoda & incommoda præstare solet, hinc bonorum & malorum symbolum sæpe aptum; eamque veram potius, quam mere apparentem, instar Stellæ illius *Matt.* II. 9. 10. Est enim magna valde Nubium diversitas. Dum sunt quædam majores lateque per cœlum protensæ, sed aliæ Minores longe

Nubium significatio varia & Varietas ipsarum per qualitates & effectus.

etiam, secundum historiam 1 *Reg.* XVIII. 44. 45. Et sunt aliæ Altiores aliis Depressioribus; æque quam Crassiores Tenuioribus, & Celerius motæ aliis Tardioribus. Et quemadmodum sunt quædam Obscuriores, aliæ Sereniores, vel & Splendidiores quasi Igneæ; ita quædam Pluvias gratas vel & imbres nives grandines effundunt, quædam tempestuoso Vento gravidæ per ejus eruptiones deprehenduntur, quædam Fulgura & Tonitrua terribilia producunt, quædam vero suave aëris temperamentum operantur; & hinc minus vel magis optabiles sunt hominibus intuentibus.

Qualis hæc fuerit Nubes, inquiritur cum historiarum aliarum collatione.

III. Qualis ergo judicari debet hæc fuisse Nubes apud Domini nostri Ascensionem de Monte Oliveti? Non utique nimis exigua, instar parvi vaporis vel fumi, ut minus mereretur nomen Nubis; sed neque nimis Magna & Vasta, ut Cœli omnem aut maximam latitudinem tegeret, quando Nubis nomen singulare vix esset satis emphaticum; adeoque Mediocris potius & apta ad Usum huic tributum. Quod perinde tenendum de Nubis hujus Altitudine, & Crassitie, & Celeritate. Quod ad cætera attinet, non male conferri in antecessum posse putamus historias quasdam notabiles, partim Veteris, par- Novi Test. Qualis est maximè illa Eliæ Assumpti in Cœlum 2 *Reg.* II. 10. 11. de quo habet textus ille, *factum fuisse*, ut *dum irent eundo & loquendo*, Elias cum Elisa, *ecce currus Ignis & Equi Ignis divisionem facerent inter hos duos, & ascenderet Elias in turbine in cœlum.* Ubi posterior phrasis *turbinis* ita declarat priorem, ut in hac merito inveniamus Nubem Igneam æque quam Procellosam, celerrime motam, unam præcipuam cum aliis ei junctis fortè minoribus; in quam rem etiam conferri non male prorsus potest textus alter 2 *Reg.* VI. 17. ubi memoratur *mons plenus Equis & Curru Ignis circum Elisam.* Quamquam non desint, qui in textu certe priori nihil fere præter splendorem gratum per Ignem denotari statuunt, evitaturi sic scil. læsionem quam ab Igne Elias accepisset, nisi miraculo eam averteret Deus. Unde lego apud *Casp. Sanctium* inter alios; *Qui Currus nunc dicitur Igneus & Ignei Equi, Nubes fuit splendidissima, in Currus Equorumque similitudinem efformata, quæ accepit Eliam, illumque medium amplexa est, ita ut in Curru sedere ac vehi videretur. Ita Caieta-*

ietanus hic, & Abulensis supra; & ita mihi videtur esse dicendum, tum quia hic modus magis videtur facilis & aliud evitat miraculum, quo & Elias in corpore adhuc passibili & mortali non comburitur, neque pallium ad Helizæum mittitur ustulatum, tum quia Turbo non tam rapit Ignem, quam Nubem. Neque dicendi modus ab hac expositione alienus est, quo quod splendidum est & rutilum, licet non ab igne, Igneum vocatur, &c. Apparuerunt igitur in Nube splendida Equorum effigies & Currus, deinde tota illa species evanuit, & tantum mansit Turbo, qui Eliam procul in media Nube ab Helisæi oculis abripuit &c. Quasi Nubes Ignea non posset dici ab Ignis emissione absque læsione Vatis necessaria, quam & sic passim benigne à tonitribus & fulminibus avertit Deus; imprimis, ubi in re ipsa est Miraculum certissime magnum. Nec ista fit Nubis & Turbinis distinctio *Sirac.* XLVIII. 9. ὁ ἀναληφθεὶς ἐν λαίλαπι πυρὸς, ἐν ἅρματι ἵππων πυρίνων. Non minus forte recte hinc scripsit inter & post alia *Corn. à Lapide*; *Videtur ergo Deus emisisse fulgetra coruscationes & fulgura, similesque igneas procellas, quæ Eliam raperent & veherent in cælum, &c.*

IV. *Nubes* quin etiam fuit, in qua Deus, atque Angelus Domini magnus noster, descendit in Sinai; sed quæ describitur ut *densa*, & *gravis*, conjuncta cum *vocibus* & *fulguribus*, ac *voce buccinæ valde fortis &c.* ad quam & Mosen vocavit Dominus, *coll. Exod.* XIX. XXIV. XXXIV. &c. sed cujus terrorem magnum graphice depingit Paulus *Hebr.* XII. 18. &c. οὐ γὰρ προσεληλύθατε ψηλαφομένῳ ὄρει, καὶ κεκαυμένῳ πυρὶ, καὶ γνόφῳ, καὶ σκότῳ, καὶ θυέλλῃ, καὶ σάλπιγγος ἤχῳ, καὶ φωνῇ ῥημάτων, ἧς οἱ ἀκούσαντες παρῃτήσαντο μὴ προστεθῆναι αὐτοῖς λόγον, οὐκ ἔφερον γὰρ τὸ διαστελλόμενον &c. καὶ οὕτω φοβερὸν ἦν τὸ φανταζόμενον, μωσῆς εἶπεν, ἔκφοβός εἰμι καὶ ἔντρομος &c. Et Nubes fuit, partim obscura, partim lucida, quæ se mediam stitit inter Ægyptios ac Israëlitas *Exod.* XIV. 20. de qua disputavimus *EXERC. TEXT. VI. Parte II.* & *EXERC. TEXT. VIII. Parte III.* quæque per invia deserti populum duxit constanter, *Nubis & Ignis Columna* dicta, & à nobis contra impias torsiones tum aliorum tum *Herm. Hardtii* illic defensa. Nubes etiam fuit, quæ apud Christi Transformationem gloriosam obumbravit subitò Mosen & Eliam, voce simul inde audita

Etiam illius apud Israëlem ad Sinai & in Deserto, & apud Christum in Monte.

dita Divina, qua ſublata diſparuerunt illi, & quæ à *Matthæo* dicitur φωτεινὴ, *lucida*, *Matt.* XVII. 5. Ut nihil jam dicam de Nube in qua Chriſtus noviſſime rediens ſe ſiſtet ad Judicium habendum, *coll. Luc.* XXI. 27. *&c.*

Dum placida & grata hæc potius fuiſſe Nubes cenſenda eſt, quam terribilis.

V. Iſta quando conſidero, nihil quidem inepti aut planè alieni conjiceretur heic, ſi cogitaremus in generali nomine *Nubis* dè Procelloſa & Fulminea, adhibita forte ad notandam vere tremendam Aſcendentis Domini Majeſtatem, quæ ſe conſequenter etiam per orbem erat manifeſtatura in ira adverſus infideles & immorigeros, æque quam in gratia adverſus credentes & obedientes. Quo magis Nubi iſti heic adſcribitur Ablatio ſeu Sublatio Jeſu, quæ ad vim ejus majorem nos queat ducere; & cum hac ſublatione confertur Reditus ipſius noviſſimus ad Judicium habendum. Attamen magis putem ſtandum pro Nube Amœniori ad conſpectum, & Placidiori ad ſenſus reliquos, ſed quæ Majeſtatem ſimul referret ſufficienter maximam imo extraordinariam. Quo fere modo *Marcus* & *Lucas*, narrantes Chriſti Transformationem, ſimpliciter habent *Nubem*, ubi *Matthæus* nominavit *Nubem Lucidam*. Si roges, quam ob rem? dicam, hoc videri colligendum ex Tranquillitate Apoſtolorum, qui per Nubem hanc adeo non fuerunt perterrefacti, ut ex adverſo manerent ἀτενίζοντες εἰς τὸν οὐρανὸν, *intentis in cœlum oculis*, & ſtarent ἐμβλέποντες εἰς τὸν οὐρανὸν, *intuentes in cœlum*, quin & *adorato* Domino Jeroſolymam ſint reverſi *cum gaudio magno.* Ad quæ accedit, quod adeſſent modo, non Hoſtes Jeſu, qui ab ipſo terreri merebantur, ſed Amici ejus præcipui, qui magis erectione læta in ablatione Domini ſui opus habebant, & quo minus forent territi eo certius rei geſtæ teſtimonium dare poterant. Inprimis etiam id, quod ab hac Nube ſive per eam fiebat, erat tendens ad maximam Utilitatem & hinc decentem Lætitiam Diſcipulorum, ſecundum id quod totiens ante & poſt mortem, atque tantum non hoc ipſo momento, ipſis inculcaverat Jeſus; unde Nubes horrida & valde terribilis heic vix aptum repererit locum. In quam rem non male etiam conferes hiſtoriam Eliæ ex 1 *Reg.* XIX. 11–13. in quo poſt *ventum magnum & fortem frangentem montes & confringentem petras*, in quo non erat Jehovah, & poſt *Motum Terræ*,

Terræ, in quo non erat Jehovah, & post *Ignem*, in quo non erat Jehovah, secuta est *vox tenuis silentii*, ex qua præsentiam Domini gratiosam agnoscens Vates ad ejus venerationem debitam se composuit paratissime.

VI. Quod jam de Nube hac, qualiscunque ea fuerit, fertur, est, quod Jesum *elatum*, sive *elevatum*, de terra cœlum versus, *sustulerit*, ab oculis Discipulorum; de quo & ante diximus *Cap. II.* §. 13. Ubi prius verbum Passivum ἐπήρθη ita absolute est adhibitum de Domino, ut non referatur necessario ad Nubem tanquam causam mediam per quam id factum sit. Adeò ut cogitari queat commode de Christo aliquo usque in cœlum elato immediata magis Sua & Patris virtute, videntibus sic ipsum ascendentem Apostolis absque aliquo integumento, antequam à Nube conderetur. Dum tamen nihil admodum obstat quo minus sequens phrasis altera, καὶ νεφέλη ὑπέλαβεν αὐτὸν, *& Nubes sustulit eum*, credatur ita exprimere Elationis memoratæ modum, ut & hæc ipsa Nubes ad hanc cooperata sit in primo Ascensionis inchoatæ momento per Sublationem de Terra ipsa. Quæ res quomodocunque se habuerit, Nubi utique hoc tribuitur, quod *ab Apostolorum oculis*, seu conspectu ipsorum ἀτενιζόντων & ἐμβλεπόντων Jesum elevatum & susceptum, *sustulerit*, nec in longitudinem, nec in latitudinem, sed in altitudinem majorem cœli, quæ via erat ad Dei thronum supremum recta, ad quem ipsum mortales Discipulorum oculi penetrare non poterant utique, nec Nubes ipsa ascendere, sine miraculo alio maximo. Quod autem totum Effectum Nubis voluerint quidam restringere ad Occultationem Jesu ab Oculis Discipulorum per sui Interpositionem solam; id fit præter speciem magnam, sive majorem vim verbi ὑπέλαβεν spectemus, sive imminutam sic quadantenus Domini Ascendentis gloriam qui minus usus ex Nube habuerit, sive & abruptum eo modo citus Discipulorum conspectum, qui multo diutius & altius Nubem potuerunt videre ascendentem, quæ Jesum continebat, & sic Jesum ipsum per promotam Nubem, quam Jesum solum tanquam longe minoris molis non tantum, sed & latentem post Nubem simpliciter intervenientem, absque notitia ulla progressus ejus ulterioris. Dum temere objicias,

> Quæ tum sustulit, tum abstulit Jesum versus cœlum, à conspectu Discipulorum.

Nubi non convenire hoc quod in Cœlum Supremum perduxerit Jeſum; hæc enim Sublatio per Nubem eousque nuſquam dicitur facta, ſed tantum ad uſque finitum Diſcipulorum conſpectum, quando Nubis uſus optime ceſſavit.

Quo ipſo non minuitur, ſed potius augetur Domini Aſcendentis gloria.

VII. Enimverò an hoc ſatis conveniens eſt Dominicæ gloriæ Redivivi Servatoris noſtri, quod ipſe per Nubem auferatur in Cœlum à Conſpectu Diſcipulorum ſuorum? quando illud propriam poſſit videri Impotentiam arguere, & in nudis hominibus æque quam in ipſo locum habere. Sed reſpondemus nos, neutiquam heic Nubem interveniſſe ex Potentiæ propriæ defectu, ſed ex ſapientiſſimo ejus conſilio; plane uti fiet in Reditu ipſius Die noviſſimo; imo & Cauſis omnibus Secundis, atque etiam Inſtrumentis, utitur quotidie Deus in Operibus tam Naturæ quam Gratiæ, ſine quibus ad hæc omnino ſufficeret ille tamen. Quod autem Deus Nube etiam potuerit uti ad hominem nudum in altum attollendum, nemo dubitat, nec dubitari poteſt per Eliæ exemplum ſupra adductum; ſicuti & mortuos homines ille ex hoc ſtatu & ſepulchro ipſo excitavit, æque quam Chriſtum. Sed in eo eſt diſcrimen, quod aliis contingit virtute aliena ad quam illi ſe mere paſſive habent, idem contingere Chriſto proprio etiam juſſu, cui cum aliis Creaturis inferioribus & ſuperioribus etiam Nubes parere debuit. Unde Sublatio per Nubem eſt argumentum optimum Majeſtatis Divinæ, quæ ſic in ipſo aſcendente ſuper tale vehiculum emicuit, utpote qui non tantum in Terram ac in Mare, ſed & per Aërem ipſum in Nubes & Tempeſtates imperium ſuum validè oſtendit. Secundum illud de Deo dictum *Pſal.* CIV. 3. *ponit Nubes currum ſuum, & ambulat ſuper alas venti.* Et ſecundum ſolitam praxin Dei, manifeſtantis ſe ab ævo in Nube tegente ſimul & declarante ſuam majeſtatem, elata ſcil. ſpectabili, celeriter mota, & ab effectis tum gratis tum noxiis nota omnibus, *coll. Exod.* XVI. 10. *Lev.* XVI. 2. *Num.* IX. 15. 16. XI. 25. 1 *Reg.* VIII. 10. 11. *&c.* Unde & Nubes antiquitus non male habita pro Divinitatis inviſibiter præſentis Emblemate ad Viſum præſtanti; quod & ex ejus Effectibus à multis deducitur. Dum de ipſo *Nubium Cultu, ſi & his præbitus fuit in Diis locus*, magis incertum ſe prodit *Gerh. Joh. Voſſius*

Lib.

Lib. III. de Idol. Cap. 12. Ubi ex *Ariſtophane in Nubibus* producit *Socratem* loquentem de ταῖς Νεφέλαισιν, ταῖς ἡμετέραισι δαίμοσιν, nec non σεμναῖς τε θεαῖς, Νεφέλαις βροντησικεραύνοις. Subjiciens tum; *Sed quis in iſtis Poëtæ nequiſſimo, (nec propterea ingenio ejus vel facundiæ aliquid detractum velim) facile habeat fidem de Philoſophorum longe optimo? Multoque minus audiendus eſt Juvenalis Sat.* XIV. *ubi Nubes ait cultas à Judæis,*

Quidam fortiti metuentem Sabbata patrem,

Nil præter Nubes, & Cœli (cilli) *numen* (lumen) *adorant. Atque idem de Chriſtianis exiſtimatum. Unde de utrisque Tertullianus Apol. Cap.* XXIV. *Alius, ſi hoc putatis, Nubes numerat orans, alius lacunaria. Nempe qui contemtis Gentium numinibus verum Deum ſublatis in cœlum oculis invocarent, hi propterea ſtolidis viſi nationibus orare, vel etiam numerare, Nubes, modo ſub dio precarentur, vel lacunaria, quoties hoc facerent ſub tecto.*

Angelorum Cœleſtium præſentia apud hanc Chriſti Aſcenſionem recte cogitatur.

VIII. Hactenus expreſſa habuimus *Lucæ* verba; unde de re narrata & externe ad oculos geſta eum in modum dubitare nequaquam licet. Enimvero ſolet Deus ita Corporibus viſibilibus uti ad Opera ſua Extraordinaria potiſſimum, ut & Spiritus inviſibiles ad ea ſimul adhibeat, ſi non ſemper, certe frequenter, ſive jam per aliud ſenſibile emblema ſingulare ſive & absque eo. Quod & factum eſſe apud Eliæ Aſcenſionem, communiter fere agnoſcitur, *Curru igneo* & *Equis igneis* illic habitis pro Symbolo præſentium & operantium in iis Angelorum Cœleſtium 2 *Reg.* II. 11. ex collato textu altero etiam 2 *Reg.* VI. 16. 17. ubi cum reſpectu ad *Equos & Currus Igneos*, à ſervo viſos, dixit Eliſah, *multi qui nobiſcum præ iis qui ſunt cum illis.* Ita profecto apud Chriſti Reſurrectionem, qui factus fuit Terræ Motus ad Monumenti Dominici apertionem, conjunctos habuit Angelos, qui & plures illic apparuerunt. Nec unus tantum adfuit Angelus apud Chriſti Nativitatem in Bethlehem, ſed & Multitudo eorum maxima, quæ ob natum inter homines commune Beneplacitum Dei & hominum Deo gloriam dedit pacemque terris annunciavit lætiſſime. Si etiam in parabola docuit Servator, Animam pauperis Lazari morientis ab Angelis abſportatam fuiſſe in Abrahami Sinum *Luc.* XVI. 22. an dubitare poſſumus

mus de Angelis magno numero ad ſervitia exhibenda præſentibus apud Regiam Aſcenſionem Cœleſtis throni à Domino factam, cui obſequia præſtiterant ſua in ſervili conditione præcedenti, & quem adorare juſſi ſunt in Primogeniti illius Reductione in orbem, & quibus *ſpectatus* dicitur idem 1 *Tim* III. 16. in magna emphaſi? Fuiſſe quin etiam aliquos ex iis heic præſentes, Viſus & Auditus inſecutus Duorum Apoſtolicus infallibiliter arguit; quos ſolos exiguo illo numero adfuiſſe in ſplendidiſſimo hoc actu, uti ſoli ad inſtructionem ſolidam Apoſtolorum ſufficiebant, vix cuiquam ex ſilentio de aliis non viſis perſuadeas attendenti. Dum porro heic nondum locus eſt agendi de Vaticiniis Veteribus, quæ ex *Pſal.* XLVII. & LXVIII. huc conferri poſſent; non poſſumus, quin laudemus modo ipſius Domini noſtri verbum illud Euangelicum ex *Joh.* I. 52. *amen, amen, dico vobis*, *ἀπ' ἄρτι ὄψεσθε τὸν οὐρανὸν ἀνεῳγότα καὶ τοὺς ἀγγέλους τοῦ Θεοῦ ἀναβαίνοντας καὶ καταβαίνοντας ἐπὶ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου.* Quod ipſum optime intelligi de Aſcenſione Chriſti in Cœlum atque Deſcenſione illius noviſſima ex Cœlo, in qua utraque Cœlum foret Aperiendum & Angeli Dei tanquam ſatellites ſplendidiſſimi adforent, docuimus olim *EXERC. TEXT. XXXV. Parte IV.* Adeo etiam hac in parte docuit Jeſus ſimilitudinem Reditus ſui cum Aſcenſione, quam heic duo inculcant Angeli *verſ.* 11. ad Angelorum ſatellitium, quod utique in Reditu erit maximum & illuſtriſſimum, eſſe extendendam.

Nec non Beatorum Cœlitum Concurſus.

IX. Nec abſque omni ratione & veri ſpecie progrediemur forte ad Sanctorum in Cœlis Beatorum Conjunctionem notabilem cum Angelis in hac Chriſti Aſcendentis Sublatione per Nubem, ſi non in Aëre inferiori ubi videri ab Apoſtolis potuiſſent, utique in ſuperiori parte Expanſi. Si enim Moſes & Elias ſe Chriſto præſentes ſtiterant in ipſius adhuc mortalis Transformatione brevi *Matt.* XVII. 3. de quo & cujus modo egimus *EXERC. TEXT. XXXIII. Parte III.* quanto hoc convenientius credatur, ut in Cœleſti Tranſlatione Chriſti Immortalis, duratura ad extremum Diem, ſe illi junxerint, cum gaudio & glorificatione ipſius, Beati Cœlites complures, ſive Animæ ſolius, ſive & Corporis reſtituti reſpectu? Quam conjecturam nos etiam dedimus nominatim de *Suſcita-*

tis

tis multis corporibus Sanctorum qui obormierant, quique *egressi ex monumentis post ejus resurrectionem*, & *ingressi in civitatem sanctam multis apparuerunt Matt.* XXVII.52.53. qua dè re videre potes *EXERC. TEXT. XXXIII. Parte III.* Ubi prolixe pro hac opinione pugnavimus, adversus alios dissentientes & multa objicientes; quæ cuncta heic repetere non putamus esse opus, dum illic latius legi possunt §. 8—11. additis etiam Veteribus æque quam Recentioribus scriptoribus, qui dudum de hac re dissenserunt. Atque est ex hac hypothesi, quod scripsi etiam nuper *EXERC. TEXT. XLIX. Parte VI.* de intellecta male à nonnullis in *Nube* nostra metaphorice *Angelorum & Beatorum præsenti Multitudine*; quod hæc tamen *cum & in corporea Nube se illic stitisse satis recte existimetur certe.*

CAPUT SEPTIMUM.

Quo de Angelorum Conspectu & Auditu Apostolico, proxime insecuto post Christi Ablationem in cælum, differitur.

Qui *omnem Potestatem in Cœlo & in Terra sibi datam* omnino professus fuerat Jesus Redivivus *Matt.* XXVIII. 18. is in ipsa Ascensione hoc demonstravit externo etiam opere. Quando non modo duxit ad Ascensionis Locum elevatum suos Apostolos, futuros spectatores & testes gloriæ ipsius maximæ; sed & Nubem cœlestem advocavit in vehiculum gloriosæ Translationis suæ de terra in cœlum; quin etiam Spiritibus supercœlestibus usus est, tanquam Præconibus suæ Majestatis, tam futuræ quam præsentis. In qua parte historiæ Euangelicæ, in solis *Actis Apostolicis* descripta, quæ ad *Modum Ascensionis illustrem* omnino quoque pertinet, ita versabimur, ut videamus I *Rem* gestam 1. Apud *Apostolos* intentos in cœlum. 2. A *viris duobus* in albo vestitu. 3 Per *Apparitionem*, & *Alloquium*, Redargutivum & Instructivum. II. Ejusque rei gestæ *Effectum* consequens in Apostolis.

Historia annectitur Angelorum qui Apostolis se stiterunt.

Dum hi erant prospicientes in cœlum, Christo proficiscente vel profecto.

II. Nempe illi, qui primo heic prodeunt loco, & de quibus in Persona Tertia Plurali agitur, sunt indubie Apostoli Undecim, de quibus sub pronomine ἀυτῶν *illorum* repetito actum fuerat *vers.* 9. Et hi, simul omnes, uti fuerant modò βλέποντες *videntes* Christi ἐπαρσιν Nube sublati ab ipsorum oculis, occurrunt heic porrò ὡς ἀτενίζοντες εἰς τ̄ οὐρανὸν, πορευομένυ ἀυτῦ. Ad quæ verba recte inter alios *Bezam* annotasse puto; *posse quidem hæc verba* εἰς τ̄ οὐρανὸν *etiam cum Participio* πορευομένυ *conjungi, sed ex oratione Angelorum apparere, potius esse cum superioribus connectenda, sicut,* inquit, *post Erasmum fecimus.* Dum paulo aliter *Casaubonus* habet; *Verba hæc* εἰς τ̄ οὐρανὸν, *& cum* ἀτενίζοντες, *& cum* πορευομένυ *censeo esse conjungenda, quasi bis essent posita, cujusmodi multa reperiuntur apud optimos scriptores. Alioqui* πορευομένυ ἀυτοῦ *durius dictum videtur. At vers.* II. *utrumque exprimitur clarius, nam & Apostoli dicuntur* ἐμβλέποντες εἰς τ̄ οὐρανὸν, *& Christus* ἀναληφθεὶς εἰς τ̄ οὐρανόν. Sic est; res istæ manifesto sunt conjunctæ, Christi Ascensio in Cœlum quorsum Sublatio ejus dirigebatur, & Apostolorum Intuitus in Cœlum, ex priori fundamento; sed de hoc tamen directè magis heic agitur. Potest autem illud, πορευομένυ ἀυτοῦ, *eo proficiscente*, vel in Præsenti referri ad progressum ulteriorem Christi Nube ex conspectu ablati in Cœlum supremum, ad quod tendebat licet non amplius jam visus; vel alias intelligi in paulo ante præterito, cum respectu ad Visibilem Christi Profectionem, quæ cessabat cum Nubis Ablatione. Quorum alterutrum colligas, ex Prospectu Discipulorum non adeo jam in Christum abeuntem quam *in Cœlum*, & ex Prospectus ejus Redargutione Angelica, in qua *Jesus* utique ut jam *Sublatus ab ipsis in cœlum* consideratur. Non erat autem hic Prospectus qualiscunque, sed acutus valdè & intensissimus, quod per verbum ἀτενίζειν indubie significatur, *coll. Act.* III. 4. 12. VI. 15. *&c.* Qualis prospectus declarabat quidem cordis illorum durans & protensum desiderium in Dominum proficiscentem; sed non excludit omnem curiositatem indecentiorem, vel & persuasionem vanam, seu de se ad Dominum in nubes quoque abripiendis forte, seu maximè, si non de Muneribus inde demittendis, etiam de Domino celerius ad ipsos redituro,

quor-

quorsum sermo Angelicus de ipsius Reditu novissimo ducere queat videri. Dum redargutioni vix locus adeo aptus fuisset; si prospectus ille per omnia laudari mereretur.

Et quidem ut Viri Duo in Albo Vestitu.

III. *Et ecce*, rem æque miram quam certam, ἄνδρες δύο ἐν ἐσθῆτι λευκῇ, *viri duo in vestitu albo*, *&c.* Ubi nomen *Virorum* etiam per Vestitum iis adscriptum nos non ducit ad Homines ullos incertos, defunctos antea, vel viventes adhuc, aliunde supervenientes, quales erant compellati *Viri Galilæi*; sed ad Angelos in humana Virorum forma à se assumpta ad hoc tempus sese manifestantes, cum omnes sint spiritus incorporei. Uti sic qui dicitur *Act.* x. 3. *Angelus Dei*, idem vocatur *vers.* 31. ἀνὴρ ἐν ἐσθῆτι λαμπρᾷ *vir in vestitu splendido*; atque perinde de Mulieribus ad Christi sepulcrum fertur *Luc.* XXIV. 4. καὶ ἰδοὺ δύο ἄνδρες ἐπέστησαν αὐταῖς ἐν ἐσθήσεσιν ἀστραπτούσαις, quos fuisse Angelos dubitare non sinunt Euangelia. Nempe istud *Virorum* schema aptum erat, non modo ad eorum sapientiam & fortitudinem virilem exprimendam, sed & familiariorem cum hominibus debilibus conversationem præstandam; quod & ante Christi adventum sic contigerat. Erat autem horum *Vestitus* virilibus hominum membris conveniens, adeoque non intelligendus communiter dè Nubium Integumento qualicunque, *Albus*, in puritatis, gaudii, & gloriæ possessæ & adducendæ testimonium; uti & sic Mariæ Magdalenæ tribuitur conspectus *duorum Angelorum in albis Joh.* XX. 12. dum pro isto colore alias vestitus idem ut λαμπρὸς vel & ἀστράπτων describitur. Nec fuit unus aliquis Vir talis, nec multi admodum, vel plures, sed *Duo*, ad testimonii sui certitudinem sufficientem; sicuti & idem numerus observatus est in Angelis *Luc.* XXIV. 4. & *Joh.* XX. 12. atque in Apostolorum & LXX. Discipulorum missione Dominica, *Marc.* VI. 7. *Luc.* X. 1.

Qui adstiterunt Apostolis.

IV. Hi porro Viri in Vestitu Albo illis Discipulis undecim παρειστήκεισαν, *astiterunt*, apud *Vulgatum* & *Bezam*. Quod verbum nos avocat ab Accessu successivo tardiori, qualem certe heic non observarunt Apostoli, ad *Præsentiam* celerrimam & inopinatam, ut adessent quasi absque accessu. Quod præterea non quidem exprimit clare Terminum à quo venerint, qui indubie fuit Cœlum tanquam illorum Mansio solita;

ta; ſed deſignat *Manſionem* notabilem apud Apoſtolos, ad quos & propter quos heic aderant, in oppoſitione ad prætetitionem aut tranſitum ſubitaneum; & ſimul *Erectam Stationem*, alacritatis lætæ & fortitudinis indicem laudabilem; ſi non & *Corroborationem* ipſis Apoſtolis adferendam, quibus aſſiſtebant. Dum non eſt narratum à *Luca*, quam diu hæc eorum præſentia apud Apoſtolos duraverit; ſed duratio illa agnoſcenda eſt ſufficiens ad convictionem & inſtructionem Diſcipulorum, ad quam ordinabatur, tum merito ceſſans per Virorum diſparitionem uno vel alio modo factam.

Atque dixerunt ad eos, Virorum Galilæorum nomine compellatos,

V. Dum de horum Virorum facta per Apoſtolos interrogatione nihil habet textus, forte ex terrore vel & veneratione illorum, ipſi illi ſecundum miſſionis ſuæ finem loquuntur ad hos, ſive Duo ſucceſſivè ſive Unus utriusque conſentientis nomine, οἳ καὶ εἶπον, *qui & dixerunt*, clare & diſtincte. Nempe hos quos alloquuntur ut *Viros Galilæos*, redarguunt de *Intuitu* ſuo in cœlum *durante*, atque præſentia & futura de *Jeſu* docent. *Viros* heic putem dici, non jam per extenuationem qualemcunque; ſed potius per ſpeciem laudis & commendationis, tanquam non obſtante vilitate externa præſtantes multum ſpiritualiter præ aliis apud Deum & homines, & pro talibus à ſe agnitos, *coll. Act.* II. 14. 22. III. 12. V. 35. XIII. 13. XXV. 24. *&c.* & quibus ſic minus conveniebat id quod in eis redarguebatur. *Galilæos* autem eoſdem appellari credo, ab illa Iſraëliticæ terræ remotiſſima parte ex qua oriundi erant & venerant, vel plurimi vel & omnes; dum tamen hoc nomen quoque merebantur per adhæſionem & ſequelam Jeſu Galilæi, *coll. Matt.* XXVI. 69. An jam nomen hoc additum eſt ad illorum virorum depreſſionem? quo modo datum eſt Chriſto ipſi ex Nazareth Galilææ tanquam non nativitatis ſed educationis loco orto, & de Diſcipulis adhibetur *Act.* II. 7. *nonne ecce omnes illi loquentes ſunt Galilæi?* Nec velim ego multum obloqui; quando à rudi ſimplicitate Galilæi, diſſitiſſimi à Jeruſalem & Gentibus proximi, celebrabantur paſſim, atque illa heic in ipſo cœli intuitu ſe manifeſtare quadantenus videbatur, & contemptus eorum qua talium erat notus aliis & ipſis nec hinc diſſimulandus. Non putem etiam hoc repugnare, ut *Virorum* nomine commendati per illud

Gali-

Galilæorum iterum deprimantur; si quidem Viri sic apte dicerentur præstantes inter Galilæos & præ aliis, vel etiam Viri vere qui ut Galilæi contempti ab aliis, vel etiam Viri qui ut Galilæi instructione majori tamen haberent opus. Sed omnes istæ sunt cogitationes minus necessariæ, ubi illi simpliciter sic compellati à patria sua agnoscuntur ab Angelis, qui sint, & unde venissent tanquam magis dissiti ad hunc locum, ut Angelorum sermonem tanto promptius admitterent.

VI. Est ille ab initio Redargutorius; *Quid in Cœlum intuentes statis*, seu *consistitis*? Non dicunt, quid huc venistis? Erant enim huc ducti à Christo ipso. Non dicunt, quid heic vidistis? Id narrant Angeli, ipsis id inculcantes, quod Dominum vidissent in cœlum proficiscentem. Non dicunt, quid Christum intuiti estis ascendentem? Hoc magnum fuerat bonum, ipsis concessum præ aliis, ad aliorum omnium usum. Non dicunt denique, quid vestra cogitata & desideria ad Christum ablatum tendunt? Hoc erat decentissimum utique. Sed quæstio est; tum de *Intuitu in Cœlum* corporeo, eo loco quo Christus ascenderat, non utique ad Deum meditandum, celebrandum, invocandum, &c. sed ad Christum illic longius vel rursus videndum, qui illic non amplius videbatur, vel videndus erat modo; tum de *Statione*, seu mansione erecta longiori ad illum Intuitum, sine adhuc facto regressu ullo versus Jerusalem, quæ etiamnum longius potuisset durare, si per Angelorum hoc verbum non fuisset abrupta. Estque illud τί, *quid*, heic interrogative positum, idem cum *cur*, & *in quem finem?* non quod ratio stationis & intuitus illius lateret, ex omnibus circumstantiis facile colligenda, sed quod statio illa cum intuitu esset sine ratione justa, & sine fructu desiderato, imo contra Domini præcedentem instructionem omnem. Quemadmodum & similiter legitur *Psal.* 11. 1. *quare tumultuantur gentes, & nationes meditabuntur inanitatem? erigent se reges terræ &c.* atque infinitis locis aliis. Audite hanc Angelicam increpationem *Papistæ* superstitiosi, qui homines omni conatu reducitis ad Loca dicta Sancta, ut ibidem stent & repant religiose, ubi Christus non est amplius, nec rei antiquæ olim gestæ memoria certa ulla!

Quid in cœlum intuentes starent.

Et habet hæc interrogatio præterea dehortatoria in ſe adhortationem implicitam ad Reditum in Jeruſalem cum ſequenti ipſorum opere, atque Intuitum Jeſu ipſius cœleſtem in ſpiritu.

Dum Jeſus hic ab ipſis in cœlum ſublatus erat vere.

VII. Eſt ſermo idem Angelorum ad Apoſtolos, Viros Galilæos, dein Inſtructivus, de *Jeſu*, non qualicunque ſic nominato, ſed *hoc*, magno illo & φερωνύμῳ, quem ut Magiſtrum & Ducem ſuum ipſi erant ſecuti, & nunc apud ſe non amplius habebant præſentem. Hic Jeſus, inquiunt, *à vobis in cœlum ſublatus* eſt prorſus; ergo nec in hoc monte nec in Cœlo viſibili quærendus ad corporalem intuitum, & novum amplexum. Nam illud *à vobis*, heic ita refertur ad Apoſtolos, & proximam eorum præſentiam; ut, per vim cœli oppoſiti, merito extendatur ad omnes terræ hujus habitatores, reſpectu præſentiæ corporalis, ſive propioris, ſive etiam remotioris ad conſpectum. Atque *in Cœlum* nos ducit, non ad Cœlum inferius aut medium, per quod utrumque ipſe tranſierat, & in quod ipſi proſpicientes idcirco redarguuntur; ſed omnino ad Supremum, in quo eſt Dei Thronus glorioſiſſimus, & Angelorum ac Beatorum hominum congregatio ſancta ad Chriſtum caput ſuum facta ac futura. Et ab illo termino in hunc dicitur Dominus ἀναληφθεὶς, ſeu *receptus*, cum inde olim in hanc terram veniſſet, ſeu *ſublatus*, altiſſime ex depreſſiore terra, *ſurſum receptus*, apud *Bezam &c.* quod ad Divinam virtutem, non excluſo Nubis & Angelorum miniſterio, eſt referendum. Sic ergo ab Angelis certi redduntur; quod non eſſet Dominus amplius in his terris, nec in earum vicinia cœleſti, quorſum hinc oculos ſuos fruſtra imo perperam per reliquam infidelitatem intenderent de Oliveti Monte; ſed quod eſſet in Gloriæ & Beatitatis Divinæ locum tranſlatus, quorſum cordibus ſuis proſpicere debebant; de quo vide antea dicta *Cap. I. & II.* Adeo confirmant heic Angeli, quod Jeſus de Mundi inferioris derelictione & Cœli conſcenſione ſua toties prædixerat clariſſime, etiam *Matt.* XXIV. 26. 27. ἐὰν οὖν εἴπωσιν ὑμῖν, ἰδοὺ, ἐν τῇ ἐρήμῳ ἐστὶ, μὴ ἐξέλθητε, ἰδοὺ ἐν τοῖς ταμείοις, μὴ πιστεύσητε, ὥσπερ γὰρ ἡ ἀστραπὴ ἐξέρχεται ἀπὸ ἀνατολῶν, καὶ φαίνεται ἕως δυσμῶν, οὕτως ἔσται καὶ ἡ παρουσία τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, *&c.* Neque conſequenter ſomnianda eſt à

nobis

nobis Humanitatis Christi Præsentia corporalis, seu in Cœnæ Novæ Sacramento, seu in omnibus Ubique locis; quam cum ponunt Illocalem & Invisibilem, id asserunt, quod naturæ rei repugnat, & usu vero destituitur.

VIII. Altera quoque accedit Instructionis Angelicæ pars, quæ ad Apostolorum erectionem lætiorem quam maxime ducit; Οὕτως ἐλεύσεται ὃν τρόπον ἐθεάσασθε αὐτὸν πορευόμενον εἰς τὸν οὐρανόν. *Veniet* non tantum, sed & tali *modo* ut abiit. Ubi *venire* manifestè positum est pro redire πάλιν ἔρχομαι *Joh.* XIV. 3. sicut alias multis locis, *Matt.* XXIV. 16. XXIV. 30. 1 *Cor.* XI. 26. *&c.* ex Hebræorum dudum notato more. Adeoque intelligi debet de Adventu ex Cœlo, præsenti longæ mansionis loco, in Terram hanc; non quidem calcandam & habitandam rursus ab ipso, sed videndam ex nubibus, ita ut ipse videatur etiam in illis, dum nempe Judicium in omnes ejus incolas vivos & mortuos habebit, partim puniendos pro pessimis meritis, partim plene beandos, quem Adventus istius finem tota loquitur Scriptura. Et hic est Adventus ille, qui & sub nomine παρουσίας ipsius totiens venit *Matt.* XXIV. 27. 1 *Cor.* XV. 23. 1 *Thess.* II. 19. IX. 15. *&c.* Præbetque hoc solatium, quod ablatus ipse non semper esset absfuturus, sed aliquando rediturus ad pleniorem salutem suorum; non tamen rediturus, vel sæpius, vel citius, sed post plene collectam Ecclesiam & impletum numerum electorum, atque consummatam ab impiis iniquitatis suæ mensuram, quousque decet ut cœli ipsum capiant. Ne vero alius heic *Adventus* Jesu, per opera Gratiæ singularis in Ecclesiam, vel Iræ in hostes, intelligeretur ullus, additum est, οὕτως ὃν τρόπον, *&c.* vel *sic, quemadmodum vidistis eum proficiscentem in cœlum.* Ubi de Christi Profectione in cœlum, ejusque Visu Apostolico nihil habemus repetendum. Nisi quod hæc nunc etiam certitudinis testimonium iteratum ab Angelis accipiant; non aliorsum scil. esse abductum Dominum quam in Cœlum, nec errasse Apostolos oculorum aut phantasiæ vitio, sed illos vere vidisse suis oculis ascensionis hujus initium gloriosum. Sed notari debet illa Reditus conjunctio cum Abitu per *ita quemadmodum.* Cujus sensus foret nimis profecto generalis, si heic apud Reditus Certitudinem foret subsistendum, q. d. tam certo quam vidistis

Sic etiam Venturus inde aliquando.

distis ipsi Jesum abeuntem ille etiam redibit, nullatenus declarato sic Reditus Modo. Sed & cujus sensus ultra modum late extenditur, si similitudo intelligatur universalis in fere aut vere omnibus minimis juxta ac maximis; quando non minus de Eodem Tempore Diei cogitari heic posset quam cogitarunt dudum nonnulli de Eodem Loco Ascensionis, ac si & illic Judicium à reduce Domino esset habendum. Priori illo sensu supposito, & posteriori misso, loquitur satis res ipsa, quod Assimilatio illa Angelica Abitus & Reditus Dominici sit referenda; ad *Veritatem* primo rei visæ & videndæ parem, quæ non aliter se haberet quam appareret, ut foret adeo Idem Jesus in propria humana natura, non aliquod ejus emblema; ad *Visibilitatem* deinde rei factæ & futuræ externam & corporalem, quæ à cogitando Adventu omni spirituali aut metaphorico quovis nos heic avocat; ad *Gloriam* porro illustrem, quæ in abitu non defuerat, & maxima erat futura in reditu, *coll. Matt.* XXIV. 30. XXV 31. *&c.* etiam Nubium & Angelorum ministerio illustri &c. Quorsum & ducunt nomina, tum φανερώσιος 1 *Joh.* III. 2. tum ἀποκαλύψεως τῆς δόξης 1 *Pet* IV. 13 tum ἐπιφανείας τῆς δόξης *Tit.* II 13. tum ἐπιφανείας τῆς παρουσίας 2 *Thess.* II. 8. quin & ἐπιφανείας simpliciter 1 *Tim.* VI. 14. 2 *Tim.* IV. 1. 8. *&c.* Dum mirandum id nobis obvenit, quod tot textus manifestissime agentes de novissimo Adventu illo Domini, personali visibili & illustri, nescio quanto cum zelo trahantur emblematice ad Christi magnifica opera per orbem ante illum adventum, cum magna etiam phrasium imminutione; ut nesciam an multi sint superfuturi ad Adventum illum directe spectantes secundum hos Autores. Interim & alia ad istam Assimilationem possent addi, v. g. de Usu magno ad fideles perventuro ex Reditu non minus quam ex abitu Domini, &c. sed quæ heic minus ab Angelis videntur fuisse spectata. Et iste quoque Modus Reditus Christi potentissime solari debebat Apostolos, ita ut simul eos validissimè incitaret ad operis sui boni omnis constantiam; sic exspectaturos præmium in ipsius æterna præsentia lætissimum, *coll.* 1 *Thess.* IV. 17. 2 *Tim.* IV. 8. *&c.*

Unde ipsi cum gaudio Reversi in

IX. Non restat jam nisi *Fructus* ex ista Angelorum Apparitione & Allocutione secutus in Apostolis. Qui est, quod

τότε

τότε, *tunc*, simul ac Instructionem hanc accepissent sine ulteriori mora in monte, *in Jerusalem sint reversi*, ubi à Domino jussi erant permanere usque ad Spiritus proxime futuram effusionem. Quod factum dicitur in Euangelio μετὰ χαρᾶς μεγάλης, *cum gaudio magno*; quod præsens & futura gloria Domini, & suum hinc oriturum bonum simul, merito operabatur in iis. Ubi hoc etiam additur, quod *in Templo*, etiamnum constituta cultus & gratiæ Dei sede singulari, *Deum*, Triunum, si non Christum, aut Patrem personaliter, *laudantes & benedicentes*, ex isto suo gaudio, *essent*; & quidem διὰ παντός, *semper*, vel *omni tempore*. Quod vellent quidem multi Viri Docti interpretari de Mansione non aut vix interrupta, hinc concludentes ὑπερῷον, in quo congregarentur Apostoli etiam quando Spiritus in eos effundebatur, fuisse in ipsius Templi Ambitu interiore. Quæ tamen posterior thesis, ad examen justum à nobis vocata *EXERC. TEXT. XLII. Parte IV.* licet argumentis probabilibus non destituatur, non videtur admittenda; propter altissimum de Templo alias memorari clare solito silentium, in historia Ultimi Paschatis, & Reditus Apostolici in Urbem, & Spiritus effusi; propter minorem Certitudinem de Mansione apta multitudini Discipulorum capiendæ intra Templi ipsius ambitum; propter periculum majus, & hinc metum horum ampliorem in eo loco, quam in alio Urbis Jerusalem; propter Ingressum denique & Ascensum in Templum peculiaribus quibusdam temporibus ab Apostolis factum *Act.* III. I. v. 20. 21. *&c.* Unde porro consequitur, quod illud διὰ παντός, *semper*, vel *omni tempore*, non spectet heic ad Discipulorum καταμονὴν seu mansionem solitam & eatenus perpetuam, sed exponendum sit omnino de quovis & omni tempore apto ad publicas Dei laudes in Templo, absque hujus neglectu ullo indecenti, adeoque & de frequentia præsentiæ in Templo maxima, *coll. Luc.* II. 36. 37. XVIII. I. *Joh.* XVIII. 20. I *Cor.* I. 4. *&c.* Quemadmodum locutiones Universales, de *omnibus*, *ubique*, *semper*, *jugiter*, *&c.* non sunt communiter ultra scopum vexandæ, sed intelligendæ, vel de multitudine & frequentia magna, vel alias ex enunciatione ipsa aut contextu limitandæ; & pro exemplo aptissimo etiam heic laudare licet consuetudinem adhuc com-

Urbem, insecuta Laude Dei continua in Templo, Mansione amica in Cœnaculo, & Pietate omni exercita.

munissimam, commendandi homines pios, quod semper etiam absque intermissione in Ecclesiis & Conventibus Sanctorum adsint ad Deum laudandum, quos sic neutiquam ponimus illic habitantes, sed tantum frequentissime illic præsentes, nec occasionem ullam fere vel vere negligentes constitutam vel aptam. Enimvero hoc, quod de laudibus Dei in Templo perpetuis habet *Euangelium Lucæ*, idem in *Actis* suis mittens *Lucas* dicit, Apostolos *introiisse*, in Urbem scil. non tantum sed & sub tectum & in domum quandam, atque uti videtur solitam, vel & illam ex qua Christus eos in Bethaniam paulo ante abduxerat; quæ qualis fuerit, & conjiciatur fuisse, diximus latius etiam loco modo citato. Quin & additur, cum introiissent, eos *ascendisse* εἰς τὸ ὑπερῷον, *in cænaculum*, seu *conclave superius*, quod simul esset amplius ad multitudinem capiendam, & tutius ad sermones habendos & res gerendas, *coll. Act.* xx. 8. Qua occasione monuit cum aliis *à Lapide*; *Veteres Hebræi æque ac Romani degebant in superiore parte domus, ibique aulas habebant amplas ad convivia, cœtus, & cœnas, quas proinde Cœnacula vocabant.* Uti & hoc speciatim notavit *Ligtfootus*; *Cænaculum eruditos Judæos seligere solitos, ubi de re Literaria & Religione disceptabant & statuebant*, superius nempe עליה/ laudatis in eam rem locis *Talmudicis*. De quo conclavi cum dicitur, οὗ ἦσαν καταμένοντες, *ubi manebant*, apud *Vulgatum*, aut *ubi commorabantur*, secundum *Bezam*, vel hoc directe magis nos ducit ad mansionem solitam, aut novissimam quoque cum Christo educturo ipsos, vel rectius forte ad mansionem insecutam post hunc introitum, quæ priorem tamen pro fundamento suo verisimillime habuit. Atque sic intelliguntur ipsi mansisse arctissime uniti inter se ex communis Domini amore, cum separatione solita & necessaria simili ab incredula gente. Dum ad majorem eorum laudem adhuc accedit, quod illic manentes simul, etiam animis & necessariis actibus religionis fuerint conjunctissimi, οὗτοι πάντες ἦσαν προσκαρτεροῦντες ὁμοθυμαδὸν τῇ προσευχῇ, καὶ τῇ δεήσει, σὺν γυναιξὶ, καὶ μαρίᾳ τῇ μητρὶ τοῦ Ἰησοῦ, καὶ σὺν τοῖς ἀδελφοῖς αὐτοῦ. Ita nec gaudium conceptum, nec spes ex Domini gloria & promissis enata, ipsos avocavit ab Officio præstando decenti in Dominum, nedum ab Oratione indesinenti qua promisso-

rum ſpem foverent & implementum urgerent, poſtquam ad viſam ipſam Aſcenſionem Domini etiam Angeli officium ſuum concionando ad ipſos feciſſent.

X. Attende nunc ad rem omnem dictam, ut Certitudinem & gloriam Dominicæ Aſcenſionis tanto plenius cernas. Qui in corona tot laudatiſſimorum hominum educta ad Aſcenſum, ab ipſis viſus erat aſcendens; quique à cœleſti vehiculo Nubis erat ſuſceptus in altum, nec ſine comitatu cœleſti; is etiam habuit apud Diſcipulos ex cœlo ipſo Præcones Divinos Gloriæ ſuæ, tum præſentis, tum futuræ, ſufficienti numero; quorum & iſta fuit vis in Diſcipulorum animos, ut pleniſſime perſuaſi de Domini ſui perfecta majeſtate, gaudium ſolidum ſenſerint, & pietati infucatæ æque quam charitati ſtuduerint, nunquam porro ſe ab his dimoveri paſſi.

Veritas Aſcenſionis Chriſti ex hoc omni ejus Modo liquens.

CAPUT OCTAVUM.

Quo Argumenta quædam laudantur pro Veritate Hiſtoriæ expoſitæ de Domini Aſcenſione.

Non eſt dubium ſane, quin minus longe ſit difficultatis in admittenda fide narrationis Euangelicæ de Chriſti Aſcenſione, quam prioris de ipſius Reſurrectione quam aſſeruimus *Libro II. toto.* Licet enim ſatis nec minus forte in ſe ſit difficile captu, quo pacto de Terreſtri hac Valle per aëra & æthera immenſum in Cœli ſupremi culmen aſcendat Homo Corpore terreſtri nec exiguo onuſtus, facilius tamen credatur ſingulari Divina virtute hoc factum eſſe, poſtquam hæc ſe tam potenter in eo exeruit, ut ex morte & ſepulchro reſtituerit eum glorioſiorem. Unde & hoc non male educas ex eo, quod Teſtimonium de Jeſu potiſſimum ad ejus Reſurrectionem referatur, etiam non nominata Aſcenſione, *coll. Act.* I. 22. μάρτυρα τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ γενέσθαι σὺν ἡμῖν ἕνα τούτων, *Act.* II. 32. τοῦτον τὸν Ἰησοῦν ἀνέστησεν ὁ Θεὸς, οὗ πάντες ἡμεῖς μάρτυρες, *Act.* III. 15. ὃν ὁ Θεὸς ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν, οὗ ἡμεῖς μάρτυρές ἐσμεν, *&c.* Interim, cum Jeſum aſcendiſſe vere in Cœlum, non minus

Hiſtoriæ Aſcenſionis expoſitæ Veritas merito monſtranda eſt.

nus credi debeat, quam eum ex morte resurrexisse; atque illud prius omnino vel maximè etiam ab incredulis rejiciatur, æque quam hoc posterius; id nunc agemus bono cum Deo, sed multo brevius, ut ostendamus, Ascensionis Dominicæ narrationem omni etiam fide dignam esse.

Et ad eam agnoscendam facit ejusdem contemplatio in Possibilitate sua.

II. Præcedat heic denuo Rei ipsius contemplatio industria in Dei timore. Per quam facile agnoscetur, illam in se nihil habere quod prorsus fieri non potuerit; nihil etiam quod minus decuerit; nihil tandem quod non fuerit necessarium. Primum horum dicimus, cum respectu, non ad Naturam, sed ad Deum ejusque Potentiam prorsus infinitam. Per Naturam illa est Globi nostri Terrestris constitutio generalis, ut partes ejus varie quidem inter se moveantur, accedente Cœli etiam Medii influxu, tum immediato magis per lumen & calorem, tum mediato per nobis vicini aëris atque illic hærentium meteororum concursum, sed ut nullæ harum super astra attollantur unquam. Per Naturam eandem ita ordinatus est hic Globus noster, ut quæcunque sunt Gravia in eo corpora, uti sane est Humanum omne, eadem non ascendant sursum, nisi vi majori adhibita & ad durationem aliquam breviorem, sed ex adverso descendant, quousque per superficiem duriorem vel fluidiorem cohibeantur; cujus rei causam & modum omnem Philosophis relinquimus indagandum, forte nunquam ad certam scientiam heic perventuris. Per Naturam eandem denique tam notabilis est Cœli supremi Distantia ab hoc Orbe nostro, eademque occupata per corpora quæ, licet minus certo per omnia cognita, transitum tamen Corporum terrestrium non videntur ferre, ut fieri hic neutiquam possit, imò nec cogitari nisi per infinita temporum spatia. Verum Deus est certissime, si illum ipsum non abnegas vel impugnes forte, supra Naturam, & nihil supra Dei potentiam, per quam solam illa constituta est, & firma manet; sed non ita, quin se superiorem actu ipso probaverit ab ævo multifariam per Opera vere in se, non tantum in persuasione vana hominum vel apparentia qualicunque externa deceptrice, Miraculosa, quæ si lubet cuiquam negare contra historiam sacram non modo sed & profanam omnem, ideo quod ipse modum rei non capit pro lubitu suo, næ is insaniam mentis suæ superbam nimis

mis manifeste prodit. Rogo itaque, an quidquam in Domini nostri Ascensione exposita sit, quod contradictionem implicet, ob quam Dei Potentia huc non extendatur. Sed illud nemo cum specie ulla heic inveniet; vel in Terrestris corporis, sed mutati quoad qualitates suas, Illatione in Cœlum supremum, cum Deus Corpora quævis constituere queat quocunque velit loco, & simul ad eum attemperare; vel in Corporis Gravis Ascensu, ad quem etiam in ipsa natura quotidie sufficit vis major Creaturarum, seu rationalium seu irrationalium; vel in superanda satis citò Distantia maxima & impeditissima quæ cogitari heic possit, cum vis Motus omnis, ad penetrandum absque damno aut incommodo, ac simul ejus acceleratio, quæ & longe major esse potest in glorioso quam in corruptibili corpore & inter Cœlestia quam terrestria corpora alia, plurimum quoque industria & arte humana augeri queat ex quotidiana experientia omnium. Nemo igitur rationem habet dubitandi, quin Ascensio hæc Christi fieri potuerit omnino per Virtutem Dei Supernaturalem, quam nos heic agnoscimus & celebramus, æque quam in Assumptione nostra novissima ad Christum, quam exspectamus cum fiducia.

Quod deinde non Decuerit, imo nonNecessarium fuerit.

III. Sed an non æque constare potest attendentibus hujus Ascensionis Christi Decentia, simul & Necessitas? Ita omnino putamus, nec possumus aliter post assertam & agnitam ejus Resurrectionem. Pone enim, cum *Socinianis*, illum nudum Hominem, sed sanctum & male quidem habitum ab hominibus, attamen tam singulari modo vindicatum approbatumque à Deo, ut ex morte ipsa illum restituerit; annon hoc erat longe decentius, ut illum vivificatum ad se extolleret, tanquam dignissimum cœli civem, non amplius mundi hujus incommodis vel injuriis ullis expositum, quam ut illum sineret in hac terra hærere, seu clam extra hominum consortium omne, seu in corruptorum & hinc indignorum consortio? Sed validius longe argumentamur heic ex doctrinæ nostræ Christianæ capitibus aliis, plane certissimis per Revelationem; quam nec Ratio falsitatis unquam convictam dedit, licet tentaverit millies cum infelicissimo eventu. Scilicet erat Christus Filius Dei æternus, qui ex Cœlo descen-

derat aſſumens Humanitatem, non ex illo ejectus, vel ad tempus vel in perpetuum, ſed cum propria lubentia miſſus, ad illud augendum electorum hominum numero juſto per mortis ſuæ meritum pretioſiſſimum, quos & illic a ſe ſic acquiſitos regeret dein & bearet. Quin &, ut homo in his terris ſpeciem quidem externam corruptæ carnis ſeu mundi hujus inferioris habuerat, attamen revera cœlum magis quam terram retulerat intaminata prorſus ſanctitate & obedientia omni perfectiſſime Patri præſtita, quorſum & vota ejus tendebant. An quid jam poterat cogitari decentius, vel Patri, vel Filio, quam ut hic Patris thronum cœleſtem repeteret per Aſcenſionem,& Cœlitibus jungeretur etiam ſic ſuo ordine in illa humanitate, poſtquam in medio terreſtrium erat verſatus, atque illic opus ſuum peregerat? Sed & a ſumma rei Decentia aſcendimus ad Aſcenſionis Dominicæ *Neceſſitatem*; quam exigebat nempe, tum ipſius Majeſtas ſumma, tum Cœlitum Gaudium in ipſo, tum noſtra Salus, & heic & poſthac. Majeſtas utique Perſonæ non minor quam Divina non permittebat hoc, ut ipſe ſecundum ſibi unitam Humanitatem maneret in terra, excluſus ſic a throni Paterni gloria. Et ſi Fideles in terra poſt exſpectationem longam à majoribus ſummopere exultaverant ad Chriſti præſentiam ſecum in carne, annon hoc judicabimus etiam ad conſummandum plenè gaudium eorum in cœlo, quod præſentem illic videant ipſum poſt opus ſalutis in terris conſummatum? Nec dubitare præterea poſſumus, quin ad intercedendum pro nobis intuitu ſatisfactionis à ſe præſtitæ, ad regendum & protegendum nos juxta cœlites potentiſſime, ad locum nobis in cœlis parandum apud Patrem, ad nos de eo certos plane reddendos, & ad nos recipiendum ad ſe in ipſa morte, quin inquam ad iſta omnia neceſſaria eſſet opportuna Chriſti in Cœlum Aſcenſio. Adeo capita Doctrinæ Chriſtianæ arctiſſime & amiciſſime inter ſe cohærent.

Porro & eorum qui eam ſcripſerunt ac tradiderunt multiplex laus humana.

IV. Quæ poſt Rem ipſam antea apud Reſurrectionis hiſtoriam aſſerendam adduximus, de Hiſtoriæ hujus *Scriptoribus*, tanquam fide omni humana per qualitates ſuas digniſſimis, eadem & heic valere debent. Verum quidem eſt, quod hiſtoriam Adſcenſionis non deſcripſerint *Matthæus & Johannes*,

nes, Apoſtoli & Euangeliorum Scriptores, quia inſtitutum eorum præcipuum erat Hiſtoriam Vitæ Chriſti terreſtris tradere. Attamen *Matthæus* habet prædictiones Chriſti fideles de ſe heic non ſemper futuro cum ſuis, ſed redituro aliquando ad eos, & declarationes de poteſtate omni ſibi data tam in cœlo quam in terra; quæ Aſcenſionem ejus manifeſte involvunt, tanquam certò futuram ob Domini infallibilem veracitatem. Et apud *Johannem* dè Itione ſua ad Patrem, in hujus Domum, cum Mundi hujus inferioris derelictione, in ſuorum uſus, Chriſti notiſſima ſunt dicta, etiam poſt mortem & reſurrectionem, quando Mariam Magdalinam juſſit dicere ad Diſcipulos ſuo nomine, *aſcendo ad Patrem meum & Patrem veſtrum, & Deum meum & Deum veſtrum*, quod & idem implicite ſignificaverat per illud ad Mariam ipſam, *ne me tange, nondum enim aſcendi ad Patrem meum.* Qualia Chriſti dicta de Aſcenſione ipſa Johannes narrans, qui Jeſum pro veraciſſimo Doctore habuit & commendavit, utique & ſic eventum iis reſpondentem inculcaſſe cenſendus eſt; ut de gloria ejusdem in cœlis apud Dei thronum viſa in *Apocalypſi* nunc nihil dicam, aut de dicto ejus Epiſtolico 1 *Joh.* II. 1. *habemus paracletum apud Patrem Jeſum Chriſtum juſtum.* Præterea, ſi non deſcripſerint Aſcenſionem Domini iſti duo Euangeliſtæ Apoſtolici, illam tamen omnino prædicarunt per orbem cum reliquis, ſine quo regnum Chriſti tam feliciter non propagaſſent; nec pendet Apoſtolorum fides apud Chriſtianos ab eorum ſcriptione, ubi de Doctrina ab ipſis data conſtat ſatis. Plane quemadmodum plurimis Apoſtolis illis, qui non ſcripſerunt vel Euangelia vel Epiſtolas, juxta eos qui ſcripſerunt, Fidem habemus in iis quæ Euangelium de Nativitate Vita Paſſione & Morte Chriſti tradit, nec tamen ab iis ſcripta ſunt. Poſſumus vero etiam pro duobus illis Matthæo & Johanne heic ſubſtituere Duos alios Apoſtolos, magnos præ aliis, Petrum & Paulum, quos & Apoſtolorum coryphæos & principes ab ævo dixerunt; & quorum poſterior tantopere ſpectabilis eſt, per ſapientiam ſuam humanam eximiam, per converſionem ex cœlo ſtupendam poſt zelum contra Chriſtum inſanum, per Inſtitutionem Divinam prorſus inſolitam, & per zelum pro Chriſto laborioſiſſimum &

con-

conſtantiſſimum, quæ concurrerunt in eo ad fructum maximum prædicationis ejus. Et quis potuit clarius de hoc capite, licet breviter, loqui quam Petrus? quando poſt die ipſo effuſi Spiritus Pentecoſtali notatum hoc de Davide, quod hic *non aſcenderit in cœlos Act.* II. 34. totidem terminis ſcripſit de ſuſcitato Jeſu Chriſto I *Pet.* III. 22. ὅς ἐστιν ἐν δεξιᾷ τοῦ θεοῦ, πορευθεὶς εἰς οὐρανὸν *&c.* Et quis potuit idem caput magis inculcare, quam Paulus? tum in Epiſtola *ad Hebræos* totiens *Cap.* IV. 14. VI. 19. 20. VII. 26. VIII. 1. 4. IX. 11. 12. XII. 24. *&c.* tum ubi jubet *quærere ſuperna ubi eſt Chriſtus in dextra Dei ſedens Col.* III. 1. tum ubi nos conſuſcitatos cum Chriſto *in eo* dicit *collocatos in cœlis Eph.* II. 6. tum vel maxime & latiſſime *Eph.* IV. 8. 9. 10. *quapropter dicit, aſcendens in altum &c. illud vero aſcendit quid eſt ſi non quod deſcenderit prius in inferiores partes terræ? qui deſcendit, ipſe eſt, qui & aſcendit, longe ſupra omnes cælos, ut omnia impleret.* Licet porro *Marcus & Lucas*, qui unus brevius & alter latius Aſcenſionem Chriſti narrarunt, etiam hic in *Utroque* ſuo *Libro*, non fuerint ipſi Apoſtoli primi ordinis, fuerunt tamen eorundem Socii intimi & Adjutores, quorum ſic qualitates ex illorum Societate noſcuntur; uti nominatim Marcus arctiſſime junctus fuit Petro, & Lucas Paulo, à quibus Apoſtolis hinc illa horum Euangelia multi antiquitus retulerunt. Atque uti Marcus ab aliis pro *Epitomatore Matthæi* habitus deprehenditur, & curatiſſimus ab Interpretibus pluribus in narrationum ordine dicitur, quin & à Luca non tantum ſed & à Petro ac Paulo commendatur in Epiſtolis, & ab *Epiphanio* annumeratur Septuaginta Diſcipulis Domini; ita *Lucas* in *Actuum* initio *Euangelium* pro ſuo agnoſcens, in utroque Libro hoc deprehenditur præſtitiſſe, quod ille de ſe illic refert *Cap.* I. 1. 4. περὶ τῶν πεπληροφορημένων ἐν ἡμῖν πραγμάτων, καθὼς παρέδοσαν ἡμῖν οἱ ἀπ᾽ ἀρχῆς αὐτόπται καὶ ὑπηρέται γενόμενοι τοῦ λόγου, quod nempe viſum ſibi ſit παρηκολουθηκότι πᾶσιν ἀκριβῶς καθεξῆς γράψαι, & quidem ut Theophilus, cum Chriſtianis aliis, *agnoſceret* τὴν ἀσφάλειαν Euangelii quod acceperat.

Quique heic etiam Circumſtantias addiderunt.

V. Quin etiam juxta Scriptorum Qualitates laudabiles, qui Aſcenſionem Chriſti nobis tradiderunt uno vel alio modo, valet heic æque quam apud Reſurrectionem ejus, Narrationis

nis

nis *Euangelicæ Modus*, cum ſignificatione tum Temporis, ſeu *Diei Quadrageſimi* à Reſurrectione, tum Loci, ſeu *Bethanici Tractus Montis Oliveti* in Jeroſolymæ vicinia, quorſum Jeſus ſuos ex Jeruſalem eduxerit, abſque minima contrarietate, quam & apparentem ſuſtulimus antea omnem *Cap. III.* Neque enim erat, ut ipſum Diei Momentum heic explicite magis quam apud Reſurrectionem exponeretur; vel ut ipſum Montis Punctum perinde deſignaretur uno vel alio modo. Et quod tam multæ heic Circumſtantiæ aliæ ſingulares non reperiantur, id eſt ex natura rei ſemel geſtæ & abſentem dein Dominum conſtituentis; dum Reſurrectio quidem ſemel contigit etiam, ſed ipſum ad tot dies reliquit in terris, ut illic ſæpius videri in variis circumſtantiis poſſet. Dum tamen heic hiſtoria nobis etiam exhibet, præter Diſcipulos intuentes & proſpicientes, & Nubem auferentem, & Angelos annunciantes id quod nunc erat factum & quod noviſſime erat futurum.

Accedit vis hujus narrationis apud Orbem totum, & fama apud hoſtes ipſos; nec non teſtimonia realia à Chriſto deſuper in bonos & malos data.

VI. Poſt iſta autem omnia, dum Euangelium idem ſimul tradit cum Reſurrectione Chriſti ejus Aſcenſionem, & in hoc æque quam in illo capite operatum eſt orbis inimici ac vim omnem fraudemque opponentis cum auxilio & ſub ductu Satanæ, Judæi & Gentilis, fidem; indicium hoc eſt ſuperioris ſapientioris & potentioris Manus Divinæ, quæ cum eo hac in parte eſt etiam cooperata, & Divinam ejus originem arguit apud attendentes, ſecundum illud Pauli *Hebr.* 11. 4. συμμαρτυροῦντος τοῦ θεοῦ σημείοις τε καὶ τέρασι καὶ ποικίλαις δυνάμεσι, καὶ πνεύματος ἁγίου μερισμοῖς κατὰ τὴν αὐτοῦ θέλησιν, nec non 1 *Cor.* 11.4.5. καὶ ὁ λόγος μου καὶ τὸ κήρυγμά μου οὐκ ἐν πειθοῖς ἀνθρωπίνης σοφίας λόγοις, ἀλλ᾽ ἐν ἀποδείξει πνεύματος καὶ δυνάμεως, ἵνα ἡ πίστις ὑμῶν μὴ ᾖ ἐν σοφίᾳ ἀνθρώπων, ἀλλ᾽ ἐν δυνάμει θεοῦ, *&c.* Neque poteſt dubitari, quin fama hinc Aſcenſionis cum illa Reſurrectionis perruperit ad ipſos Infideles Gentiles & Judæos, ut qualicunque modo hi teſtantes de hac tradita & credita paſſim, eo ipſo teſtimonium etiam illi darent, licet expreſſius non nominatæ. Uti & huc referre licet generalius illud verbum *Tertulliani Apol. Cap. V. Tiberius annunciatum ſibi ex Syria Palæſtina, quæ*, vel *quod*, *illic veritatem Divinitatis illius revelaverat &c.* nec non quam maxime

xime *Josephi* illa quæ post Redivivi Apparitionem subjecit, de *Divinis Prophetis*, ταῦτα καὶ ἄλλα μυρία περὶ αὐτοῦ θαυμάσια εἰρηκόσι, dum & Ascensio certe inter admiranda illa excellebat quæ à Vatibus erant de Christo prædicta. Et quid clarius, quam ex fama Ascensionis Christi apud *Muhammedanos* quidem fabulas de suo Vate similes, sed & apud Gentiles fluxisse figmenta *Philostrati* & *Hieroclis* de Apollonio Thyanæo, quem illi in Cœlum ascendentem ex testimonio Nympharum invalescenti Christi in cœlis collocati Regno opposuerunt. *Nam ad Christi plane exemplar*, inquit inter alios *Cel. Heideggerus Loc. XVIII. hanc Philostratus effigiem expressit, & pleraque ex Jesu Christi historia Thyanæo applicavit, ne quid Ethnici Christianis invidere possent. Qua re Christi gloriam incautus amplificavit, dum veram ejus virtutem, alteri falso adscriptam, meritis laudibus extulit, & aliis laudandam mirandamque proposuit. Quod historiæ illius cum historia Euangelii de Christo σύγκρισις manifeste probat, &c.* Post quæ addidit *Vir Cel.* (sed verè ad literam descripta ex *Il. Huetii Lib. II. Alnet. Quæst. Cap.* 19.) *monumenta fabularia Semeles, Ganymedis, Endymionis, Tithoni, &c.* usque ad *Romulum* ipsum ex *Dionysio Halicarnassæo.* Concluditque; *Hæc & similia à Dæmone ad Ascensionem Christi offuscandam conficta, id tamen apud Gentiles efficere debuerunt, ut Christi in cœlum Ascensionem saltem probabilem, & cum non tantum testimoniis omni exceptione majoribus, sed etiam operationibus quas Christo Regi cœlum inhabitanti tot prædictiones & argumenta vindicant nitatur, certam crederent. Quem in finem à vetustis Patribus, Origene, Eusebio, aliisque, exempla hæc Paganis objecta legere est.* Eadem quin etiam partium Euangelii nostri connexio facit, ut agnosci debeat Testimonium Reale Ascensionis suæ à Domino datum in Operibus, tum Gratiæ in suos, tum Iræ in hostes, de quibus egimus *Lib. II. Cap.* 3. Quæ certe sunt tam magnifica & diuturna, per Orbem totum & per secula omnia ad hoc nostrum insecuta, ut non arguant modo Vitam ei restitutam qualemcunque in his terris, sed gloriosissimam & immortalem apud Patrem in ejus throno cœlesti, in & de quo se manifestavit etiam nonnunquam suis uno vel alio modo, dum certe his in terris deprehenditur nusquam, juxta ipsius prædictionem.

VII.

VII. Sed quod heic, uti antea apud Resurrectionem, potissimum spectamus, sunt *Vaticinia*, quae de Christi Ascensione praecesserant tum Verbalia tum & Realia. Non jam Christi ipsius adeo consideramus Praedictiones, quales antea adductae ex *Joh.* XIV. 2. 3. XVI. 5. 7. 29. XX. 17. *&c.* quae tamen apud Christianos sunt magni momenti; propterea maxime, quod hae in ipso Euangelio unice traditae non alio loco ab Incredulis habeantur quam ipse Eventus in eo praedicatus. Sed respicimus praedictiones aliorum de Christo antiquiores; easque minime confictas aut dubiae originis, sed altioris prorsus & Divinae, per notas conspicuas & hostium ipsorum testimonium consentiens, non quidem omnium sed multorum & fervidissimorum. Scilicet tales sunt in Scriptis Veteris Testamenti, quae nobiscum tenent & commendant merito Judaei, & varie discriminari quoque possunt; potissimum quod in Novo Test. vel laudentur expresse in rem praesentem, vel perinde non allegentur, sintque aliae aliis clariores ad literam, quin & magis vel minus certo huc spectantes, atque hinc urgendae à nobis. Praeter quas Praedictiones Verbales dedit & heic Deus Reales, in Typis strictius dictis, tum Legalibus certissime, & magis ordinariis, tum & Eventualibus, atque extraordinariis adeò magis. In quarum Praedictionum omnium tractatione brevi eundem ordinem sequemur quem antea apud Resurrectionem tenuimus; dum earundem Infallibilitas Eventum iis respondentem facere debet hominibus certissimum.

Et attendi potissimum debent Vaticinia Verbalia & Realia.

CAPUT NONUM.

Quo illustratur textus Psal. LXVIII. 19. *quem ad Christi Ascensionem spectare etiam Paulus docuit Eph.* IV. 8. 9. 10.

Nempe Magnus Apostolus Paulus, ubi ad *Ephesios* locutus fuerat *Cap.* IV. 7. de *Gratia unicuique data secundum mensuram doni Christi*, quod erat Consequens Adscensionis ejus ad

Inter Vaticinia excellit heic Psal. LXVIII. 19. de As-

censione Dei in Altum.

ad Patrem in cœlum ſecundum facta ab ipſo promiſſa ſanctiſſima *Joh.* XVI. 7. *Act.* I. 4. 5. *&c.* provocat *ad Pſalmum* LXVIII. ſequentem in modum *verſ.* 8–10. διὸ λέγει, ἀναβὰς εἰς ὕψος, ᾐχμαλώτευσεν αἰχμαλωσίαν, καὶ ἔδωκε δόματα τοῖς ἀνθρώποις, τὸ δὲ ἀνέβη τί ἐςιν εἰ μὴ ὅτι καὶ κατέβη πρῶτον εἰς τὰ κατώτερα μέρη τῆς γῆς; ὁ καταβὰς αὐτός ἐςι καὶ ὁ ἀναβὰς ὑπεράνω πάντων τῶν οὐρανῶν, ἵνα πληρώσῃ τὰ πάντα. Ubi ſic videas citari verba Prophetica *verſ.* 8. ut mox ad ſcopum Apoſtoli valide urgeantur *verſ.* 9. 10. Et ſunt verba illa citata indubie illa, quæ leguntur paulo aliter licet & plenius in *Pſalmo* iſto *verſ.* 19. *Aſcendiſti in altum, captivaſti captivitatem, accepiſti dona in homine, atque etiam refractariis ad habitandum, Jah Deus*; in cujus totius tractatione brevi illa olim illuſtravimus dudum quoque *EXERC. TEXT. XVIII. Parte III.* Iſta apparet eſſe concepta per modum Alloquii in Perſona Secunda non tantum, ſed & cum Nomine expreſſo gemino ejus ad quem fit alloquium illud; *Jah*, h. e. vere, independens, æterne, & immutabilis, vel ſi omnino ab alia radice nomen hoc deducere mavis, decentiſſime & pulcherrime, *Deus*, qui talis es in Eſſentia tua ſuprema, ſimul & reſpectu Fœderis nobiſcum. Quod indubiè competit Tribus Perſonis ſimul in oppoſitione ad omnes creaturas, attamen & hinc ſingulis, quibus & illud in ſe eſſentiale perſonaliter toties attribuitur. Quoniam autem non Alloquium, ſed Rem in illo comprehenſam, heic ſpectavit Paulus, idcirco hic citavit verba illa in Tertia Perſona, *Aſcendens in altum, captivavit captivitatem &c.* non quod aliter legerit apud Davidem, ſed quod illud in alloquio verè ſignificaretur prorſus; uti ſic paſſim dicta qualiacunque ſecundum ſenſum ſcopo convenientem non minus quam ſecundum literam adduci ſolent. Interim Prædicata in *Pſalmo* de hoc Jah Deo occurrunt Tria, quorum primum eſt, עלית למרום / *aſcendiſti in altum.* Ubi *Altum* non intelligendum de quocunque ſublimiori loco, ſive terræ, ſive & expanſi, ſed omnium ſupremo, *coll. Pſal.* XCIII. 4. CII. 20. *Jeſ.* LVII. 15. *&c.* ſeu Cœlo cœlorum, uti convenit Jah Deo, atque Paulus heic mox ſubjecit ὑπεράνω πάντων τῶν οὐρανῶν, *coll. Hebr.* IV. 14. VII. 26. Conſequenter, *Aſcenſio* in illud Altum non quidem excludit dignitatis aut gloriæ augmentum, ſed directe dicit

Tranſi-

Transitum ex profundo, seu depresso, quod Terra nostra constituit, in Cœlum supremum; non mentalem, sed corporalem; nec mere passivam, sed omnino simul activam, qualis rursus Jah Deo competit respectu potestatis & potentiæ suæ propriæ. Sive autem istud עלית / reddatur in Indicativo per ἀνέβης, sive in Participio per ἀναβὰς, innuitur sic rei hujus licet nondum factæ Futuritio certa, & si placet satis subita post *surrectionem* memoratam *vers.* 2. quin etiam præcessuram eam ante captivationem subjectam & donorum dationem connexam; atque sic legi heic potest apud Paulum, non minus *quum ascendisset*, secundum *Bezam*, quam *ascendens* apud *Vulgatum*. Ad quem ipsum Dei Ascensum an etiam referri debeat id quod proxime in *Psalmo* præcedit *vers.* 18. *currus Dei myriades duæ, millia iterationis, Dominus in eis Sinai in sanctitate*, an potius ad cœlestem & divinam ejus gloriam perpetuam ab omni ævo retro, non est quod nunc latius inquiramus.

II. Cum hoc Prædicato Primo jungitur Alterum, ad Hostes, & Tertium ad Subjectos, spectans. Illud est, שבית שבי / ᾐχμαλώτευσας, apud Paulum ᾐχμαλώτευσεν, αἰχμαλωσίαν, *captivasti captivitatem.* Ubi *captivitatis* nomen, metonymice prorsus capiendum, dicere potest apte multitudinem *captivorum*, non sane Patrum Fidelium, qui temere à Papistis finguntur ante Christum in Limbo Infernali fuisse detenti, vel & ab aliis multis ut Captivi his in terris sub servitute Legis considerari passim solent; neque Mortuorum & Monumentis conclusorum, qui cum Christo resurgente fuere resuscitati; neque Electorum ut naturaliter potestati Satanæ Peccati & Maledictionis subjectorum atque inde à Christo redemptorum, tanquam qui minus recte dicerentur denuo Captivati; sed multò rectius Reproborum omnium tum Angelorum tum Hominum qui in misera Captivitate per se constituti, in eandem detruduntur pœnaliter in perpetuum absque ulla Liberationis spe, dum adversus Christum insanire pergunt contumaciter. Sed non minus commodè cogites in Captivitate de Multitudine *Captivantium* Electos, quales sunt Hostes modo nominati per tyrannidem suam activam, tum corporalem tum vel maxime spiritualem, qui erant vincendi, & subigendi à Christo, quin & valida ac dura co- Cum qua illic jungitur Captivitatis Captivatio.

 erci-

ercitione captivandi, si Electis salus contingeret, *coll. vers.* 2. 3. 22. 24. 31. Quæ est vera notio Verbi *Captivandi*, שׁבה / *captivum*, nempe, *faciendi*, *ducendi*, *tenendi*, &c. conveniens Christo, non jam in ipsa Ascensione, eo modo quo in triumphis solebant Captivi deduci, neque enim his Ingressus in cœlum competit; sed post & per Ascensionem gloriosam, quomodo & Dona subjectis conferenda heic spectantur, quando & per Spiritum Euangelio junctum spiritualiter, & per judicia varia corporaliter eos perdidit successive, & perdet porro usque ad Ultimum Exitium, in quod respectu animarum in morte ipsa jam detruduntur homines, dum de Diabolo abolito per Christi mortem, & dracone conjecto in abyssum conclusam & obsignatam per ipsum redivivum, notissimi sunt Scripturæ textus *Hebr.* II. 14. *Apoc.* XX. 3. &c.

Et Acceptio Donorum in homine.

III. Tertium denique Prædicatum, & quod juxta primum maxime spectavit Paulus, constituitur per ista; *Accepisti dona in homine, atque etiam refractariis ad habitandum*, pro quibus Paulus tantum habet, καὶ ἔδωκε δόματα τοῖς ἀνθρώποις, omissis posterioribus, quæ priorum extensionem quandam tantum continent. Objectum actionis, quod modo constituebat Captivitas, heic jam constituitur per אדם / cum eliso He Emphatico, seu *Hominem*, singulariter sed sensu seu distributivo seu potius collectivo, spectatum in suo genere opposito Angelis malis, non quidem absque exceptione sed absque discriminatione antiqua Gentium & Populorum vel & alia ulla, *coll. Joël* II. 28. &c. Unde Apostolus merito substituit numerum Pluralem τοῖς ἀνθρώποις, quem & *Vulgatus* habet apud Vatem. Non est porro dubitandum, ob prædicatum de hoc homine, ejusque oppositionem adversus Captivitatem Captivatam, quin, si non unice utique præcipuè spectetur electa ex hominibus Multitudo. Cui quando tribuuntur *Dona*, מתנות / δόματα, munera oportet intelligere liberalia & immerita, non viliora adeo quævis, qualia & forent spolia externa hostibus erepta, ad quæ tamen heic suo modo alludi potest etiam, sed præstantiora & Spiritualia, cum allusione ad morem non tantum Victorum sed & Principum inauguratorum vel aliter lætantium ditiorum, in suos milites & subjectos venerabundos, *coll.* 2 *Sam.* VI. 19. *Neh.*

Neh. VIII. 11. 13. *Est.* IX. 19. 22. *&c.* quæ ſunt heic Dona Spiritus, quædam etiam communiora, ſed maxime Salutaria, & adverſus hoſtes ſuperandos ſufficientia, quæ Paulus ἀμεταμέλητα dixit & cum Dei vocatione conjunxit *Rom.* XI. 29. Illa autem Dona fertur in *Pſalmo* Jah Deus in homine *accepiſſe*, ſed à Paulo *hominibus dediſſe.* Quod primo intuitu cum non careat notabili difficultate, varia ad conciliationem textuum horum ſunt dudum ab Eruditis adducta quæ conſiderari merentur. Sed omnium ſimpliciſſimum eſt, conſiderare verbum *accipiendi*, tanquam unum ex iis quæ prægnantia dici ſolent, in quibus ſcil. alius Verbi connexi & correlati ſignificatus latet, ſecundum noſtrum quoque uſum quotidianum, dum aliquid alicui alteri *accipere* dicimur id illi *daturi*, præeunte ſic paſſim Scriptura, *coll. Gen.* XII. 15. *Exod.* XVIII. 12. XXV. 2. *Jud.* XIV. 2. 1 *Reg.* III. 24. XVII. 10. *Hoſ.* XIV. 3. *&c.* Atque ſic Verbum *accipiendi* nos directe equidem ducit ad dona, tanquam à Deo Patre communicata cum compellato Jah Deo, ut exaltato Servatore, adeoque in ejus manu poſita ad diſtribuendum; ut nomen cum præpoſitione *in* (ubi ב pro בעבור vel ל poſitum vult *Beza*) *homine* monſtret, proprie dationem ſeu communicationem ulteriorem cum electis hominibus, *coll. Joh.* I. 16. XV. 26. XVI. 7. *&c.*

IV. Reliqua Pſalmi verba deſcripta à nobis, ſed brevitatis cauſa apud Paulum prætermiſſa, ſuam quoque merentur illuſtrationem: *Atque etiam refractariis ad habitandum.* Quo pacto aptiſſime reddi putamus Hebræa illa, ואף סוררים לשכן / quæ ab aliis multo aliter redduntur tamen, reſpectu conſtructionis, & vocum, & ſupplementorum additorum. Legunt enim nonnulli *refractarios* in Accuſativo, relato ad remotius Verbum captivaſti; habent alii nomen idem quaſi pro Nominativo regente verbum לשכן / ut *refractarii* habitent; dum retento Accuſativo, rectius forte de refractariis acceptis à Chriſto in ſuam poteſtatem & datis Eccleſiæ in manum vel ſub pedes cogitetur. Perinde *ad habitandum*, absque determinatione vel loci vel modi vel perſonæ habitantis, refertur ab his ad Deum habitaturum in & cum refractariis; ab illis ad refractarios habitaturos apud Deum & populum ejus, quin

Atque etiam Refractariis ad habitandum.

quin & ab iſtis ad eos tranquille & tuto manſuros etiam. Enimvero nomen *refractariorum*, quando per ואף / *atque etiam*, ſubjicitur poſt illud *hominis*, nos ducit, non jam neceſſario ad alios quam homines, adeoque Angelos malos, quibus certe dona non erant danda; ſed aptius & rectius ad quoſdam ex hominibus, qui præ aliis id nomen refractariorum mererentur per ſuam adverſus Deum Chriſtumque & populum ejus oppoſitionem, ſive antecedentem, quibus tamen etiam gratia ſalutaris concedenda, ſive & conſequentem, quibus nec dona communiora prorſus neganda erant, tum ſingulares, tum & populos integros. Quin & cum per *atque etiam* hi refractarii cohæreant cum *in homine*, quid eſt facilius, quam ut ſubintellecta ἀπὸ τοῦ κοινοῦ eadem Præpoſitione, ב *in*, dona in his & pro his ipſis accepiſſe feratur Jah Deus? Quando porro accedens illud לשכן *ad habitandum* dicet manifeſte finem & fructum dationis hujus, qui reperiri poteſt in habitatione Dei amica cum eis, *ut habites*, nec non in habitatione eorum cum Deo grata, *ut habitent*, quin & in habitatione propria tuta & traquilla, abſque perditione & perturbatione; quam omnem habitationem dona in ipſis accepta operantur.

In hujus Pſalmi citatione Paulina præmiſſum à Paulo διὸ λέγει illuſtratur.

V. Iſta porro verba Pſalmi antecedentia citat ita Paulus, ut præmittat, διὸ λέγει, *propter quod* apud *Vulgatum*, vel *quapropter* apud *Bezam*, *dicit*, habente heic *Syro* ܐܡܝܪ *dictum*. Utique quando verbum λέγει, *dicit*, activum heic eſt ſine adita Perſona dicente, ſubintelligi quidem non male poteſt, vel Scriptura Prophetica, vel Deus, vel Spiritus, vel Vates qui ita loquitur in Scriptura Dei impulſu. Qualia nomina alias nonnunquam accedunt; ſed dubito, an non ſimplicius ſit Verbum illud capere Imperſonaliter, & hic reddere paſſive *dicitur*, per Hebraiſmum obvium, *coll.* 2 *Cor.* VI. 2. *Hebr.* I. 7. *Jac.* IV. 6. *&c.* Quorſum etiam optime referas textum *Eph.* V. 14. διὸ λέγει, ἔγειραι ὁ καθεύδων, καὶ ἀνάστα ἐκ τῶν νεκρῶν, καὶ ἐπιφαύσει σοι ὁ Χριστός, ubi tamen alii perinde ut heic ſubintelligere volunt nomen aliquod conveniens, ſi non per proſopopœiam ſit reſpiciendum ad τὸ φῶς, ſeu *lumen*, cujus mentio præceſſit *verſ.* 13. Ad quem locum & hoc notandum, quod, cum verba illic adducta nuſquam ſic reſpectu totius vel membri unius aut alterius legantur in Veteri

teri Test. *Jes.* IX. 1. XXVI. 19. LX. 1. 2. *&c.* qui textus heic potissimum laudari solent, aut alibi usquam, non minus forte aptum sit, impersonalem illam locutionem referre ad Apostolos & Euangelii Ministros sic dicentes cum Paulo jugiter, tanquam summam Euangelicæ prædicationis quoad officium & promissum, *coll. Rom.* XIII. 11. 1 *Thess.* V. 6. *&c.* Quam in rem dudum præierunt Viri Doctissimi, potius quam ut ob phrasin generalem, *dicitur*, cogitarent heic, vel de Apocrypho aliquo Libro, vel etiam de Canonico ullo deperdito. Magis autem in rem nostram hanc præsentem attendere decet modo ad voculam διὸ, *propterea*, tanquam docentem, quid Paulus in adducti *Psalmi* citatione spectet, & à nobis considerari velit. Illud nempe Adverbium manifestissime nos reducit ad id quod immediate præcessit *vers.* 7. ἑνὶ δὲ ἑκάστῳ ἡμῶν ἐδόθη ἡ χάρις κατὰ τὸ μέτρον τῆς δωρεᾶς τοῦ χριστοῦ. Adeoque hæc gratiæ nobis singulis datæ concessio à Christo exaltato & ex Christi plenitudine est illud, quod in *Psalmi* adductis verbis prædictum esse, & hinc necessario fuisse implendum, & actu quoque jam impletum esse, docet Paulus per illud διὸ *propterea*.

VI. Hoc dixisse Paulum θεόπνευστον, apud Christianos potuisset sufficere, fidem ei habentes merito. Sed & his ipsis, & aliis nondum credentibus, veritatem dictionis suæ persuadere voluit Paulus ex ipso illo Psalmo. Quod agit unico quidem bimembri sed clarissimo & validissimo argumento *vers.* 9. 10. petito ex acceptorum *Donorum Datione*, eaque tributa *Ascendenti*. Nempe *Donorum*, præstantissimorum qualitatis quin & quantitatis respectu, & hinc nomen illud κατ᾽ ἐξοχὴν merentium, quæ & in πάσῃ δόσει ἀγαθῇ καὶ παντὶ δωρήματι τελείῳ spectavit *Jacobus Cap.* 1. 17. prædicta apud Vatem *Datio* palam & plene deprehenditur in illa Spiritus Gratia multiplici & copiosa quam Christiani nacti erant, nec usquam alibi simile implementum reperiebat. Sed quod magis Apostolus considerat, est illud, quod ista Datio Donorum tributa esset ἀναβάντι, *ascendenti*, nempe Jah Deo, & hinc habenti potestatem dona dandi, & quidem *cum ascendisset* prius, atque cito *post ascensionem* ejus. Hoc autem non convenire vel Patri, vel Spiritui, sed soli Filio, arguit Apostolus ex *Ascen-*

Argumentatio Pauli, pro Psalmi dicto ad Christum Incarnatum spectante, exhibetur & urgetur.

ſione dicta, nec ad Dignitatis augmentum ſed ad Tranſlationem localem in cœlum altiſſimum heic referenda. Neque enim Aſcenſio talis poteſt tribui ulli, qui ſemper fuit manſitque in cœlis, ſine ulla ſui manifeſtatione in Terra per aſſumptam perſonaliter Humanitatem, in qua dictum in modum aſcenderet, ſed omnino ponit antecedentem Deſcenſum iſtum; τὸ δὲ ἀνέβη τί ἐστιν εἰ μὴ ὅτι καὶ κατέβη πρῶτον εἰς τὰ κατώτερα μέρη τῆς γῆς; *illud autem aſcendit, quid eſt niſi quod & deſcendit prius in inferiores partes terræ?* Quo pacto vix poſſet argumentari Paulus, niſi ſermo heic eſſet determinatus ad Jah Deum & Gratiæ Datorem ſufficientem, qui cœlum ſic tenuiſſet ſemper; neque enim dubium eſt, quin nudi homines poſſent ſeu aſcendere ſeu aſſumi in cœlum, qui nunquam ex cœlo deſcenderant, niſi hæc phraſis latiſſime forte caperetur de Nativitate per communem providentiam cœleſtem. Ergo, qui Aſcenſurus in Altum erat Dominus, is ut aſcenderet illuc prius debebat *deſcendere in inferiores terræ partes.* In quibus ipſa Apoſtoli argumentatio dicta nos docet, non debere vel poſſe heic intelligi; vel *Infernum* damnatorum hominum & Angelorum, cum ejus qualicunque vicinia, ad quem nec Jeſus ivit ad unum vel alium finem confictum; vel *Sepulchrum*, licet & hoc alias ut intra terræ ſuperficiem conſtitutum tanquam inferius terræ conſiderari queat, veniatque forte ſub nomine illo *Ezech.* XXVI. 20. XXXI. 14. *&c.* poſſet enim Aſcenſio in cœlum contingere ſine Deſcenſu in Sepulchrum, uti Enocho & Eliæ contigit; vel *Uterum Matris*, cui neſcio profecto qua ratione apta ſatis appellatio *Inferiorum Terræ Partium* vel conveniat vel tributa à multis credatur *Pſal.* CXXXIX. 15. dum & Humana natura per Dei omnipotentiam poſſet produci, in qua fieret Aſcenſio, extra Matris alicujus uterum; vel denique *Depreſſiſſimum Statum* in his terris, tanquam qui neutiquam præcedere debebat per ſe ante Aſcenſionem localem in cœlum. Ex adverſo Paulina argumentatio nos cogit in *Inferioribus Terræ Partibus* agnoſcere *Terræ* noſtræ *Superficiem* qualemcunque, ſive altiorem ſive depreſſiorem, in qua homines naſcuntur & vivunt; quæ ipſa Cœli altioribus oppoſita & his inferior conſtituit ita Mundi Partes Inferiores, atque

ſic venit ſub nomine תחתיות ארץ *inferiorum terræ*, ſi non *Jeſ.* XLIV. 23. utique *Pſal:* CXXXIX. 15. in diſtinctione ab *Occulto* uteri materni. Adeo ut *Inferiores partes* non opponantur aliis ſuperioribus ejuſdem Terræ, diſtributa ſic in partes ſuas Terra, ſed Terræ nomen declaret Partes Inferiores mundi quas illa conſtituat. Uti ſic nos hodieque ſatis communiter loquimur de Partibus Orientalibus Aſiæ, Occidentalibus Americæ, Meridionalibus Africæ, Borealibus Europæ, Inſularibus Britanniæ, & Zelandiæ noſtræ, &c. in oppoſitione ad alias partes Mundi magis quam earundem Regionum. Atque ita ſtringit omnino argumentum Apoſtoli, quatenus Deus in Humanitate aſſumpta localiter aſcendere de terra non poterat, niſi prius ex cœlo deſcenderet in Terram per Aſſumptam in ea Humanitatem. Et quod *Inferiores Terræ Partes* potius nominavit Paulus quam ſimpliciter Terram aut Mundum, id factum videtur ad clariorem oppoſitionem adverſus *Altum* in quod aſcendiſſe in Pſalmo dicebatur, & ad illud quod Aſcenſio dicitur mox facta ὑπεράνω πάντων τῶν οὐρανῶν *verſ.* 10.

Atque Eventus Vaticinio conveniens, quem Paulus laudavit, illuſtratur.

VII. Quæ porro debuit fieri, tum Aſcenſio, tum præcedens Deſcenſio, Dei Jah & Datoris Gratiæ, ea utraque hinc in Chriſto obtinuit, ſecundum *verſ.* 10. ὁ καταβὰς, αὐτός ἐστι καὶ ὁ ἀναβὰς ὑπεράνω πάντων τῶν οὐρανῶν, ἵνα πληρώσῃ τὰ πάντα. Scilicet *qui deſcendit*, Jah Deus, dicto modo in Inferiora Terræ, non eſt Pater, aut Spiritus, ſed Filius, non inde quidem adducens ſed heic aſſumens carnem Humanam in qua perſonaliter habitavit, *coll. Joh.* III. 13. VI. 33. 38. 41. 42. *&c.* Atque hinc ille *ipſe*, ſeu idem eſt quoque ſolus in perſona ſua, licet mutata multum conditione, qui uti aſcendere potuit, & debuit ſecundum vaticiniuum adductum, ita *& aſcendit:* addita declaratione uberiori, tum Termini ad quem, *ſupra*, vel *longe ſupra*, *cœlos omnes*, tum Finis & Fructus, *ut omnia impleret*. Enimvero cum antea *Cap. II.* monſtratum ſit, Jeſum aſcendiſſe in Cœlum ſupremum maxime oppoſitum Terræ noſtræ, certe conſtat *cœlos* heic *omnes* intelligi viſibiles, ſeu ſpatium omne medium quod inter Cœlum Supremum & Terram interjacet, tum Aëreum, tum Stelliferum, in quot etiam partes utrumque hoc rurſus dividatur, *ſupra* quos multum aſcendit Dominus noſter, διεληλυ-

θεὶς τοὺς οὐρανοὺς *Hebr.* IV. 14. καὶ ὑψηλότερος τῶν οὐρανῶν γενόμενος *Hebr.* VII. 26. Uti & iste supremus locus universi, in quo Deus thronum suum præcipuum constituit, præ omni alio inferiori & viliori conveniebat nostro exaltato Servatori. Etiam in eum Finem, *ut omnia impleret*; non jam *Loca* quævis Universi Humanitate sua, vel simul, quod corporis naturæ repugnat atque Ascensionem ipsam localem everteret, vel etiam successive, quod nunquam factum aut futurum scimus; nec etiam Virtute, Operatione, & Gloria sua Divina, ad quod Ascensio illa non erat necessaria; sed vel *Munera*, ipsi ad salutem populi sui potissimum incumbentia, inter quæ erat & Sacerdotale plane exigens ingressum in cœleste Sanctuarium, & Regium de throno sublimi illo gerendum per Orbem quin & Universum totum; vel *Vaticinia* de ipso, inter quæ erant etiam de Ascensione illa, quæ hinc post Descensum sequi debebat; vel denique *Membra Ecclesiæ*, vera præ externis, per quæcunque loca hi etiam sparsi forent, & sic etiam Loca ab iis habitata, quorum *Impletio* dicit Effusionem copiosam Donorum Spiritus in hæc pro singulorum capacitate & mensura, *coll. vers.* 13. *Eph.* I. 23. III. 10. *Col.* I. 19. *Joh.* I. 16. VII. 38. *&c.* Qui quidem postremus sensus conveniens maxime videtur huic contextui, quo *Gratiam singulis nostrum datam secundum mensuram doni Christi* urget Paulus, & ad hoc laudat Vaticinium de *Donis dandis* ab illo Jah Deo qui ascendisset, & quando ascendisset, nec multo post quam prius ipse descendisset. Uti hæc omnia in Effusione Spiritus Sancti per Christum facta in eventu sic deprehendebantur.

Alia ex Psalmo illo argumenta conferuntur ad Vaticinii illius relationem ad Christum.

VIII. Ita Apostolus ex illo Verbo *Ascendendi* solidissime ergo concludit, non alium esse quam Messiam qui in Psalmi verbis adductis nobis depingitur in sua Munificentia Divina in suos æque quam in Gloria propria. Ad quod etiam forte urgeri potuisset Donorum eorundem *Acceptio*, si vim illam maximam Hebræi לקח ad literam expressisset Græce, quæ in Verbo *Dandi* non ita deprehenditur. Enimvero, præter hæc ipsa verba totus Psalmi *Contextus*, tam *Antecedens* quam *Consequens*, non sinit nos dubitare de Messia heic depicto, & qui hinc Ascendere debebat in Altum, nisi falle-

ret Divini Verbi fides. Nempe ab ipso *Psalmi* initio occurrit in eo qui ad literam *surrecturus* erat, cum diversissimo effectu in hostes & subjectos *vers.* 2–4. quod utique erat Messiæ. Post interpositas alias communiores ejus Laudes, late prædicatur Vetus ejusdem Beneficentia in Israëlem, eductum ex Ægypto, deductum per Deserta, sustentatum in eis, protectum ibidem, introductum denique in Cananæam pinguem, ubi sub umbra alarum omnipotentis feliciter habitabat *vers.* 8. *&c.* Et quis ignorat per analogiam Scripturarum? hunc, qui ista omnia Israëlitis præstitit, esse quidem Deum Triunum, sed œconomice Filium, & procul omni homine aut creatura alia constitutum Mediatorem, seu *Angelum Faciei Jehovæ Jes.* LXIII. 9. *Act.* VII. 35. 38. *Exod.* XXIII. 21. *&c.* cui & salutem suam omnem tribuerat ipse Patriarcha Jacob *Gen.* XLVIII. 16. Quod quantopere Patres ab omni ævo inculcaverint, etiam constat; nec est ut heic ostendamus latius. Et in ulteriori *Psalmi* progressu est *Dominus*, qui *die die onerat nos*, *Deus*, qui *salus nostra*, qui *nobis Deus ad salutes*, & *Jehovah Dominus*, cui *ad mortem exitus*, *Deus* qui *franget caput inimicorum suorum*, *&c.* Quæ omnia non sine summa vi & torsione à Messia ad alium quempiam transferes, & quæ tamen de hoc eodem dicuntur de cujus Ascensione cum connexis in verbis nostris agitur. Et sunt vere laudabilia multa, quæ in eam rem heic scripsit *Seb. Castalio*, postquam minus recte præmonuisset, carmen hoc se explicaturum sic ut nihil affirmans judicium aliis relinquat; *Hoc intelligi non potest, nisi sciamus eum, qui & illic*, apud Mosen nempe, *& hic Jova & Genius & Deus & Dominus appellatur, esse Christum &c. Certe hoc ignorato necesse est in præcipuis Christianæ disciplinæ locis hallucinari &c. Exsurget Deus, Christus idem qui Mosis tempore ducebat Israëlitas cum veniet in terras, & victis sua vita & disciplina atque resurrectione hostibus, Diabolo ejusque servis improbis, bonos perducet ad felicitatem; hoc est totius carminis argumentum &c. Deinde sermonem ad Christum convertit, tu, inquit, devicta morte ascendis in cœlum &c.* Dum longe frigidius *Grotius* ad Psalmi initium scripsit; *Argumentum hujus Carminis est Exitus populi ex Ægypto.* Atque *Ascensionem in altum* interpretatur, *à Sinai in cœlum*, *cepisti capti-*

vitatem, ad captivitatem damnasti populos complures, inter eos Madianitas, accepisti dona in hominibus, i. propter homines, accepisti dona ad usum Sacerdotum & Levitarum &c. etiam rebelles, ut in illis inhabitaret Dominus Deus, intelligendum hoc de Gabaonitis & eorum similibus qui diu rebelles Deo facti sunt proselyti &c. In quas glossas ille laudat simul *Chaldæum & R. Salomonem*, (quorum prior apud illud *ascendisti*, alloquium *Mosis Prophetæ* facit, *docentis verba Legis*,) subjiciens tunc tamen; *quanto autem hæc eminentius per Christum sint impleta, nemo non videt.* Sicut & *ad Eph.* scripsit ipse; *Optime Christo convenit hic locus, qui in Cœlum ascendere conspectus est, deinde per Apostolorum doctrinam vicit & velut captivam egit idololatriam & vitia alia, sumpsitque à Patre dona quæ hominibus dispartiretur. Etiam Deus, de quo sensu primum obvio agit Psalmus, primum descenderat, sed in montem Sinai, Christus vero multum inferius in eam partem in qua homines solent vivere &c.* Ecquid vero est, inter convictæ aliter mentis indicia non levia, infirmare rem Christianam & Apostoli argumentum, qui διὸ *propterea*, ad significanda Christi fata & facta gloriosa, sic dictum esse in *Psalmo* monuit, si non hoc est? ubi apud *Jarchium* ipsum Judæi memorantur, qui in hoc Psalmo ad Dies Messiæ prophetice, præ antiquioribus historice, prospexerunt.

CAPUT DECIMUM.

Quo conferuntur alia Psalmorum loca ad eandem Christi Ascensionem spectantia.

Pro prædicta Christi Ascensione conferri possunt porro omnes Psalmi, de ipsius Gloria agentes.

Quamquam vero hoc quod modo adduximus ex *Psalmo LXVIII.* dictum, præ aliis clarissimum & hinc præ iis pro Domini nostri Ascensione in Novo Test. sit laudatum, non est tamen dubitandum, quin & alii sint *Psalmi*, in quibus eandem prædictam reperire licet, ad gaudium populi certius & majus in exspectato ipsis Messia. Uti huc referas meritò, quæ de hujus Regno magnifico & Sessione in Dei

Dei throno ad Dei Dextram ipsa, in illis leguntur; sed quæ nos potius apud sequentem Exaltationis Christi gradum tractabimus. Dum directe ad Ascensionem in Cœlum, seu præsentem, seu præteritam in ejus inhabitatione constanti, quidam referuntur *Psalmi*, forte minus apte aut certò, atque alii vere magis huc faciunt.

II. Quod ut liqueat, attendi inter alia velim ad *Psalmi II. Vers.* 4. *Sedens in cœlis ridebit, Dominus subsannabit eos, &c.* Iste certe *Psalmus* nequaquam est Historicus, sed omnino Propheticus, de Messia ejusque Exaltati Impugnatione impia simul & vanissima, per illa quæ in isto *Versu* dicuntur. Sed an per *Sedentem in cœlis* oporteat intelligere Messiam, illic per Ascensionem collocatum, sive solum sive una cum Jehovah Patre, qui uterque successive loquens introducitur *vers.* 6. 7. an vero solum Jehovam Patrem, constanter in cœlo thronum suum habentem absque ullo descensu, id queat minus exploratum videri. Ad Filium Messiam nos heic equidem ducit inter alios *Cl. Coccejus*; *Christus in cœlis sedens ridet ipsorum consilia.* Ἀνθρωποπαθῶς. *Vult hoc dicere*; *Christus interfectus est ab ipsis secundum carnem, sed vivificatus Spiritu, & resuscitatus tertio Die, Ascendit ad cœlum, & sedet in cœlis Judex &c.* Sed nobis dudum aliter visum est *EXERC. TEXT. XV. Part. III.* sic ordinata *Psalmi* istius Analysi, ut post insanum Hostium Conatum *in Jehovam & Unctum* ejus, utriusque hujus validissima & prævalens oppositio subjiciatur; in qua qui prius nominatur, *Sedens in cœlis* dicat adeo Deum Patrem, cui tribuitur *risus* & *locutio* illa ad hostes *in ira, ego unxi Regem meum super Tsion montem sanctitatis meæ*; & in qua qui deinde memoratur *Dominus*, designet demum Messiam Regem unctum populi sui, qui *subsannabit, & in æstu suo perterrebit eos*, dicturus porro, *narrabo ad statutum, Jehovah dixit ad me, Filius meus Tu, ego hodie genui te, postula à me, & dabo gentes &c.* Sicuti postea etiam Officia præstanda in Jehovah Patrem & Filium distincte subjiciuntur *vers.* 11. 12. *colite Jehovah in timore &c. osculamini Filium ne irascatur, beatitates omnium confidentium in eo.* Quæ Analysis & interpretatio nobis hactenus aptissima videtur.

Sed & confertur à nonnullis Psal. II 4. de Sedente in Cœlis.

III. Deprehendimus, ad Ascensionem Christi conferri dein-

Item Psal. VII. 8. 11.

de Clypeo nostro apud Deum.

deinde *Psalmi VII.* 11. *coll. vers.* 8. Verba *vers.* 11. apud *Cl. Coccejum* sonant, *clypeus meus est apud Deum, qui salvat rectos corde*, pro eo quod in Hebræo legitur, על אלהים מגני / & apud LXX. δικαία ἡ βοήθειά μου παρὰ τοῦ θεοῦ, & apud *Vulgatum, justum adjutorium meum à Domino, &c.* In iis ponit *Cel. Interpres* declarationem voluntatis Dei *circa Davidem*, dum alia *circa Saulem* sequatur. Et commentatur porro; *Alibi dicitur Deus Clypeus fidelium,Gen.* XV. 1. *Psal.* III. 4. *quatenus ipse justitia & potentia sua illos protegit & se opponit hostibus ipsorum. Alibi dicitur, Deo esse Clypeum ipsorum, h. e. Deum habere Clypeum quo eos defendat Psal.* LXXXIX. 19. *&* XLVII. 10. *quo significatur, Deum elegisse & constituisse medium aliquod quo pios velit servare. Sic etiam hoc in loco potest accipi, ut respiciatur ad Filium Dei Mediatorem, & causam salutis apud Deum, cujus virtutem & efficaciam sibi appropriet. Ita Hos.* IX. 8. *Speculator Ephraim est apud Deum meum. Sic sane malim, quam simplici allegoria, q. d. Deus Clypeum meum ipse suscepit, h. e. Deus pro me pugnabit, uti solet qui pro altero pugnare vult ejus arma capessere, isto interim quiescente. Præferimus alterum, quia cum simplicitate phraseως & cum allegatis locis magis convenit, neque Deus armis humanis pugnat. Nec tamen hunc sensum volumus penitus exclusum, quemadmodum neque emphasin phraseos interemptam. Vitium interpretationis est, ex omnibus quæ significari possunt levissimum sumere, ad majorem fideique analogum sensum excludendum. Certe si Deus est Clypeus noster, & Clypeus noster est apud Deum, quid hoc aliud est, quam quod Servator noster qui est Deus est apud Deum? Joh.* 1. 1. Conferre autem oportet, ut clarius mentem ejus videamus, verba *vers.* 8. ועליה למרום שובה / ad quæ translata, *supra illum*, cœtum nationum rebellium Israëlis, *in altum redi*, habet Vir Cel. *Igitur supra illam in altum conside*, שבה *pro* שובה *poni non male dicitur, sed & redi in altum tolerari potest, hoc sensu, Saulus jam dudum tibi rebellat, & oppugnando Regem tuum atque usurpando solium quod tu ei ademisti te Regem populi non videtur agnoscere. Atqui pii omnis populi te spectant. Tu igitur resume Regium ἀξίωμα, occupa solium tuum, ostende te populi tui caput, & demonstra quem velis in solio tuo sedere. Quamquam autem hæc ita de Davide & causa ipsius non inepte dici & exponi possint,*

nemo

nemo tamen ierit inficias τὸ למרום שובה / *in altum redi*, *longe expreſſius & ſignificantius eſſe*, *quam ut illo ſenſu exhauriatur. Eſt in Pſal.* LXVIII. 19. *aſcendiſti in altum*, *i. e. aſcendiſti in cœlum*, *& Pſal.* VIII. 2. *ſermo eſt de collocatione majeſtatis Dei in supercœleſtibus. Deus inter Iſraëlitas*, *inter homines in terra habitavit*, *quamdiu habuit Tabernaculum in terra*, *in quo præſentiam ſuam ſigno glorioſo & ſermone inde edito teſtatus eſt. Quando vero non amplius habere voluit Domum in terris*, *& Templum Corporis Chriſti ex terra in cœlum ſublatum eſt*, *in cœlum reverſus eſt Deus. Huic rei cum maxima proprietate & evidentia conveniunt verba Pſalmi &c.* Iſtæ poſteriores autem Davidis voces, licet primo auditu & ſolæ nos poſſent pellere ad cogitationem de Meſſiæ Aſcenſione; in ſe tamen generaliores, in Pſalmo non certe Prophetico ſed Hiſtorico, per contextum omnem proxime antecedentem & conſequentem *verſ.* 7. 9. nos cogunt heic reperire Deum ex voto Davidis, ſeu *rediturum ad*, ſeu *ſeſſurum in*, tribunali ſuo Judiciali, ſuper & ſupra cœtum hoſtium pravorum cingentium ad horum perditionem. Et quod ad *Clypeum* Davidis & piorum attinet, non equidem corporalem & proprie ſic dictum, ſed emblematicum, hunc non debere intelligi de ipſo Deo, potenter ſuos protegente, qui ita alias appellatur, vel de hujus perfectionibus quibus ſe talem præſtat, vel & de perfectionum harum actuali exercitio, ſed de Perſona diſtincta à Deo, adeoque de Filio; non ſatis liquet ex Præpoſitione על / ſive per *apud*, ſive per *ſuper*, ſive per *in*, ſive aliter vertatur, quæ ob mutatam enunciationis formam tantum accedit; uti ſimiliter Deus dicitur eſſe ſpes noſtra, & ſpes noſtra eſſe in Deo, vel apud Deum. Quod ſi tamen in Clypeo velis heic diſtincte Filium deſignari; quis in Pſalmo hoc Hiſtorico non agnoſcet, illum poſſe dici, imo dici actu, eſſe *apud Deum*, reſpectu intimæ apud Patrem præſentiæ ante Incarnationem, adeoque & Aſcenſionem ſecundum carnem? etiam ſecundum locum *Joh.* 1. 1. ubi agitur de *principio* omnium, quem adeo temere pro ſe citavit Cl. Interpres. Quo gemino modo etiam dici poteſt de textibus aliis ſimilibus, huc quandoque tractis, uti *Pſal.* XXXVI. 8. *nam tecum eſt fons vitæ*, *te lucente*, vel *in luce tua*, *videmus lucem*; nec *fontem vitæ* per illud *tecum* perſona-

ſonaliter diſtingui à Patre, nec Filii præſentiam apud Patrem olim ante Aſcenſionem poſſe negari, *coll. Prov.* VIII. 30. *&c.* Unde nec *Cl. Coccejus* illic aliud reperit, quam *ſufficientiam Dei ad beatitudinem, omnis vita à te & in te eſt, & tu potes vita æterna donare quos vis &c.* Quamquam ad illa verba *verſ. 6. Jehovah in cœlum gratia tua &c.* præmiſiſſet, *amor ille tuus erga homines electos tantus eſt ut in cœlum aſſurgat, eſt* οὐρανομήκης, *propter eum Filius Dei deſcendit de cœlo, & aſcendit in cœlum, &c.*

Similiter Pſal. VIII. 2. de Majeſtate Dei ſuper cœlos data.

IV. Non poſſumus heic dein prætermittere *Pſalmi VIII. 2. Jehovah Domine noſter, quam magnificum nomen tuum in tota terra! qui dediſti majeſtatem tuam ſuper cœlos!* Iſtum etiam *Pſalmum* nos olim tractavimus *EXERC. TEXT. XVI. Parte III.* ita ut in illo repererimus potius Prophetiam de Chriſto ejusque ſub Novo Teſt. Fatis futuris, quam Doctrinam de communi Opere Dei in homines per Naturam; tum per ipſum principale Pſalmi ipſius argumentum, tum per citationem & Chriſti & Pauli iteratam in Novo Teſt. *Matt.* XXI. 16. 1 *Cor.* XV. 27. *Hebr.* II. 5—9. Enimvero, an *Majeſtas Jehovæ Domini ſuper cœlos data* dicat Filium Meſſiam illic per Aſcenſionem collocatum, cum abrogatione Sedis Dei Jeroſolymitanæ, de eo non temere forte dubites. Ita equidem viſum eſt rurſus noſtro *Cl. Coccejo*, vertenti, *Jehovah Domine noſter, quam ingens eſt nomen tuum in tota terra! quod*, eſt, hoc eſt cujus rei cauſa eſt, *ponere majeſtatem tuam ſupra cœlos*, & varia critica de voce תנה ſubjicienti in *Commentario*, atque dein late ſcribenti; *Utut ſit, ſenſus clarus eſt: Majeſtatem Dei poſitam eſſe in cœlis, ideoque nomen ejus magnificatum eſſe in omni terra. Certe Cœlum dicitur ſemper Thronus Dei, quia naturaliter judicia & beneficia conſpicua inde tanquam à Judice & Rectore eduntur. Quare iſthic Numen eſſe & reſidere videtur hominibus. Quin Judæi Deum* οὐρανὸν שמים *appellarunt &c.* (Dum vere non ad vanam hominum opinionem, ſed ad gloriam Dei in Cœlo vere declaratam magis quam alibi, referri debet Throni Divini collocatio in eo) *ſed in Veteri Oeconomia & Tabernaculum per Moſen & poſtea Domum per Salomonem conſtrui ſibi curavit, ubi habitaret nomen ſuum, ubi coleretur & adoraretur. Ita viſus eſt deſcendiſſe poſt montem Sinai in montem Sijon, & inter homines habitare. Nunc David, quum*

de

de regno Dei & Filii ejus, uncti Regis super Sijonem montem Sanctum Dei, loquitur, dicit, posuisse majestatem suam supra cœlos, eoque nomen ejus omnibus patefactum esse. Sic Esa. LXVI. 1. *Cœlum est thronus meus, &c. Quid est autem quod dicit, ponere majestatem supra cœlos, nisi subindicat, antea Deum posuisse solium gloriæ in terra? videlicet voluisse ad tempus habitare inter Cherubim, super Propitiatorio, deinde vero & totam Hierosolymam facere solium suum, ac tandem ascendere in altum &c.* Enimvero, uti lubens agnosco cum multis aliis, in Nominis Divini magnificentia per totam terram potius prævisionem & prædictionem contineri ejus quod sub Novo Test. futurum erat per Universalem & Claram Euangelii Prædicationem, quam ejus assertionem quod jam per Opera Providentiæ olim obtinebat quoque; ita Majestatis Datio super cœlos, per thronum Dei illic constitutum vere, semper obtinuit æque, & ad commendandam Dei magnitudinem laudata heic queat videri, æque quam Cœlum Luna & Stellæ tanquam opera digitorum Dei. Atque uti vix magnam habet speciem, ut Majestatem Dei heic directe de Filio intelligamus tanquam ἀπαυγάσματι gloriæ Paternæ; ita considerandum puto, quod Jehovah Dominus noster, cujus majestas super cœlos data dicitur, manifestissime heic distinguatur à *Mortali* & *Filio hominis*, cujus recordaretur & quem visitaret Jehova ille, prius deprimendum quam maxime, & deinde exaltandum sublimissime. Secundum ea quæ deinde sequuntur; per quam personalem distinctionem possumus videri heic in Jehovæ deprimentis & exaltantis illum Majestate super cœlos data avocari ab ipsius Messiæ exaltati Ascensione.

V. Observamus & ad Ascensionem Domini prædictam referri id quod est, non tantum *Psal.* XVI. 11. de ostensa Messiæ *semita vitarum*, de qua antea egimus *Lib. II. Cap. V.* sed & *Psalm.* XLV. 5. quod in hanc rem laudans *Cl. Coccejus ad Ult. Mos.* §. 108. vertit, *decus tuum trajice*, addens h. e. διέρχε τὰς ὀρανοὺς, ex *Hebr.* IV. 14. *super inside, confide in summo throno.* Dum in ipso *Psalmo* legit pro Hebræis והדרך צלח רכב *decus tuum pertransi, superinside*, & in commentario habet; *Ego consideratis omnium expositionum difficultatibus & contorsione atque inelegantia, ad proprietatem verbi* צלח *redeundum censeo.*

Nec non Psal. XLV. 5. per Versionem verborum.

Quod significat progressum, impetum à termino ad terminum, coll. Amos v. 6. *& 2 Sam.* XIX. 17. *&c. Sic igitur accipio, progredere usque ad summum decoris tui. Potest etiam id, quo gloria alicujus demonstratur, gloria dici. Vide 2 Pet.* I. 17. *Sic Cœlestis habitatio est gloria. Esset ergo pervadere gloriam, penetrare cœlum. Ei convenit* רכב *equita, sublimis vehere, inside cœlo, tanquam solio tuo &c. Sensus, ascende in altum, elevare supra omnia, ex Psal.* LXVIII. 19. *&c. Si Cœlum est thronus ejus, & terra scabellum pedum ejus, decus suum pertransiit, quando ex inferno in altum ascendit, &* ὑψηλότερος τῶν οὐρανῶν ἐγένετο *&c.* Interim sic differens vix ipse se satis certum prodit, in primis in expositione Decoris Messiæ de Cœlo, quod ille personaliter ascendens pervaderet, sive pertransiret; quæ equidem mihi prorsus dura videtur. Nec dubitem, quin Contextus antecedens & consequens nos ab interpretatione illa satis conquisita abducat, ad *Bellica* Domini nostri *Gesta* per Orbem, quando post *Apparatum* illum *vers.* 4. *accingere gladio tuo super femur, Fortis, gloria tua & decore tuo*, & ante *Eventum* istum felicissimum *vers.* 5. 6. *& docebit te terribilia dextra tua, sagittæ tuæ acutæ, populi sub te cadent, in corde inimicorum Regis*, ipsius hujus *Conatus* medio interponitur loco hic *vers.* 5. *& decore tuo prosperare, equita super verbo veritatis & mansuetudinis justitiæ.* Quando demum ad commendationem *Throni* ejus transitur. Licet ergo in hoc *Psalmo*, à nobis tractato post *Canticum Salomonis*, prorsus sit prædictio Gloriæ Christi, quoad Personam ejus & Regnum, nihil tamen in verbis adductis de ipsius Ascensione in Cœlum facile reperietur, nedum reperiri monstratur.

Sed rectius & certius ut putamus Psal. XXIV. 7--10. ubi portæ jubentur attollere Capita sua ad Ingressum Domini Gloriæ.

VI. Missis pluribus aliis *Psalmorum* locis, quæ minus certa aut clara pro Domini nostri Ascensione queant ita videri, vel & manifeste ad mansionem Dei veterem respiciunt, uti *Psal.* CXXXII. 13. 14. potius me converto ad *Psalmi XXIV. vs.* 7–10. cujus *Analysin Exegeticam* dedimus *EXERC. TEXT. XVIII. Parte IV.* Verba sunt; *Attollite portæ capita vestra, & attollimini ostia seculi, & ingredietur Rex gloriæ! Quis iste Rex gloriæ? Jehovah robustus & fortis, Jehovah fortis bello. Attollite portæ capita vestra, & attollimini ostia seculi, & ingredietur Rex gloriæ! Quis hic ille Rex gloriæ? Jehovah exercituum ipse Rex gloriæ! Selah.* In quibus agnoscit etiam *Cl. Cocce-*

jus noster descriptionem Propheticam Christi Regis populi sui, sed de Ascensione hujus in Cœlum prorsus tacet, nominans *Edictum de accipiendo Rege adveniente*, quod *ostendat eum velle recipi in omnibus civitatibus & domibus*, *ideoque debere ipsi portas patere*, cum *non maneat in certo loco*, *sed ubique ad urbes*, *ad arces*, *ad munitiones*, *omniaque adeo claustra hominum aditum sumat*, dum *ostia seculi* dicantur *quæ semper pateant*, *&c.* Quod nos miramur omnino, cum tam multi dudum in his Ascensionem Christi repererint, sive secundum literam, sive per mysterium Typicum in Arcæ Adductione, Tsijonitica vel & in Salomonis Templum exstruendum; quin & ipse *Cyrillus Jeros. Catech. XIV.* ad Ascensionem Domini firmandam secundo loco dicit, μνημόνευε, ὅτι καὶ αἱ θεῖαι δυνάμεις ἔλεγον πρὸς ἀλλήλους, ἄρατε πύλας οἱ ἄρχοντες ὑμῶν, καὶ τὰ ἑξῆς. Et certe vix videtur heic non posse observari designata Christi Ascensio; ubi præcessit descriptio *Montis Dominici*, *& Loci Sancti ejus*, non tam Veteris & Umbratici in Jerusalem, quam Veri & Spiritualis, quem Ecclesia tum Militans tum Triumphans constituit, à suis dignissimis Civibus, amplissima *vers.* 3—6. Quando igitur post eam agitur de Regis, utique Tsijonitici & veri, nec cum quoquam alio Rege mundano comparandi, Ingressu magnifico certo in illam Tsijonem, per excitationes, rogationes, & responsiones illas repetitas, ad quem res debeant componi, an fieri potest hoc ut magnificentissimum Introitum ad Ecclesiam in Cœlis Triumphantem, adeoque Ascensionem Domini post fractam hostium vim, heic non cogitemus? quamquam sine exclusione Ingressus spiritualis in Ecclesiam Militantem, sive ad hunc & illum distincte in repetitis phrasibus, sive ad utrumque simul spectetur in utraque, ita ut repetitio faciat potissimum vel unice ad rei magnitudinem, & certitudinem, & Davidis zelum ardentissimum. De quo vide à nobis dicta loco citato.

VII. Non minus autem, sed & magis clare, eandem Domini Ascensionem præcecinisse deprehenditur Psaltes *Psalm.* XLVII. 6. *Ascendit Deus in jubilo*, *& Jehovah in voce tubæ*; quem *Psalmum* ad dies Messiæ ab ipso *Kimchio* aliisque Judæis relatum, etiam totum illustravimus dudum *EXERC. TEXT. XIX. Parte IV.* & cujus hunc *Versum* primo loco adduxit

Et inprimis Psal. XLVII. 6. de Deo Ascendente in jubilo, & Jehovah in voce tubæ.

Cyrillus Jeros. μνημόνευε τοῦ γεγραμμένου σαφῶς ἐν ψαλμοῖς, ἀνέβη ὁ θεὸς ἐν ἀλαλαγμῷ. De hoc equidem loco optime dixit Cl. *Coccejus* noster; *Non possum aliter interpretari hunc locum, atque Paulus parallelum interpretatus est Eph.* IV. 8. 9. *Exile est, referri ad Arcam illatam Sioni vel Templo, licet ea occasione hic Psalmus potuerit esse cantatus, quia scil. Sion terrestris & Mons Templi non est thronus ille Sanctus Dei, in quo sedens Deus regnat in Gentibus. Atqui hæc Ascensio est in Thronum regni, quod habet in Gentes. Quod astruit vers.* 9. *&c.* Sic est, est hic Psalmus vere Triumphalis spectans ad Messiam & Regnum ejus, quorsum directe referri potest, non minus apte quam illuc refertur ab aliis per translationem typicam ab Arcæ Introductione in Tsijonem aut Templum; quam esse *meram conjecturam nullibi fundatam* monuit & *Cl. Coccejus.* In eo excitantur *populi omnes* ad lætitiam summam in Deo Rege omni modo declarandam *vers.* 2. *&c.* eademque excitatio repetitur *vers.* 7. *&c.* Rationes post primam excitationem subjiciuntur, à Dei Regis summa Majestate *vers.* 3. ab hostium subactione potentissima *vers.* 4. & à possessionis datione facta subjectis *vers.* 5. sive illa ad literam de Israëlitis, sive magis spiritualiter de Ecclesia ex populis omnibus colligenda intelligantur, atque hinc tandem ab ipsius Dei Regis Exaltatione personali in verbis adductis ex *vers.* 6. Subjecta rursus ad repetitam excitationem *vers.* 7. latiori descriptione Regni Messiæ in Gentes *vers.* 8–10. Adeo ut ex omnibus antecedentibus & consequentibus, in toto hoc *Psalmo*, clarissimum sit, eum Regem, qui *Versu* 6. nostro dicitur *Deus & Jehovah*, non alium esse quam Filium Messiam, cui gentes omnes olim exaltato post exinanitionem cederent in possessionem. Ille autem quando per verbum עלה *ascendisse* dicitur, nemo heic absque ratione à litera & significatus plenitudine recedat, quæ nos ducit ad tanto Regi convenientem loci mutationem magnam, per quam terram derelinqueret in quam descenderat, & cœlum altissimum thronumque Patris sui repeteret, inde imperium in Ecclesiam & orbem omnem habiturus gloriose, quin & mutationem talem proprio robore & jure futuram.

VIII.

VIII. Obſtare tamen poſſet videri adverſus intellectum illum, quod Aſcenſio hæc deſcribatur, ut futura *in jubilo & in voce tubæ*; qualia externa lætitiæ ſigna vocalia & inſtrumentalia apud Victorum & Regum Ingreſſum pompoſum ſolent adeſſe, nec defuiſſe viderant apud Arcæ adductionem, *coll. 2 Sam.* VI. 5. 15. 2 *Chron.* V. 12. 13. ſed apud Chriſti Aſcenſionem nulla memorantur. Quæ objectio quoque legitur in *Catena Græca Corderii*; πῶς δὲ ἐν ἀλαλαγμῷ; τίς ἠλάλαξεν ἀναβαίνοντος; ἐν σιγῇ γὰρ γέγονε καὶ ἕνδεκα μόνων παρόντων. Quod quidem dubium tollitur ita à nonnullis, ut velint in eo jubilo & clangore ſpectari, tum ad antecendentem famam lætam Chriſti reſuſcitati ex mortuis, tum ad concomitans teſtimonium Angelicum apud Diſcipulos hinc gaudentes, tum ad conſequens præconium Euangelii Apoſtolicum per orbem poſt acceptum ab his Spiritum promiſſum, quin & ad Pauli innoteſcentem Converſionem miram inter alia magnifica opera Regis exaltati. Quemadmodum latius ſcripſit *Cl. Coccejus ad h. l. Æquum eſt omnes populos Deo clangere, quia non ſilentio evectus eſt. Non poſſunt diſſimulare, qui non audiviſſent evectionem ejus, ut excuſentur. Nam primo evectus eſt reſuſcitatus à mortuis. Quam reſurrectionem Angelorum & Sanctorum præconia comitata ſunt, & non tantum innotuit Diſcipulis ſuis poſt reſurrectionem, ſed etiam victoria mortis toti populo, cum gratulatione ſpirantium ſalutem Dei. Deinde evectus eſt in cœlum videntibus Diſcipulis, quum antea ipſum vidiſſent magno numero homines, quibus ſcilicet, poſtquam in totam terram exiſſet fama, Chriſtum reſurrexiſſe, viſum eſſe Mulieribus & Petro & Diſcipulis, & juſſiſſe in Galilæam proficiſci Diſcipulos ſuos ubi illum viſuri ſunt, quibus, quibus inquam curæ fuit ad condictum præſto eſſe & eum oculis uſurpare, gaudentibus & teſtantibus Angelis, & ſtatim per effuſionem Spiritus Sancti & fidem multorum ex Iſraële Majeſtas ejus demonſtrata eſt. Sane vox Apoſtolorum Spiritu repletorum magis quid eſt voce tubæ. Et Pauli converſio & ejus circumductio per totum orbem in ſervitute enixiſſima, triumphus clariſſimus eſt &c.* Ego tamen, quando heic de ſola Aſcenſione agitur, ejuſque modus ſecundum exemplum pompæ humanæ deſcribitur, longe potius apud hanc ſubſiſto vel unice vel præcipue, quam ut antecedentia & conſequentia ſimul

Alia ex Pſalmo illo argumenta conferuntur ad Vaticinii illius relationem ad Chriſtum.

huc congeram, quæ tamen conferre licet vere & pie. Significatur autem per Jubilum indubie Gaudium dictis factisque testatum; quod dubitari equidem nequit quin ex re ipsa ejusque nuncio Angelico in Apostolis mox sit ortum; sed quod magis merito cogitetur apud Cœlites Angelos & Homines, ad quos & cum quibus ascenderet, vectus etiam Nube quæ sonum clarum non quidem terrentem sed lætum addere potuit, etiamsi illa in Historia non memorentur, forte quod Apostolis minus fuerint percepta. Quorsum referas illa *Hieronymi* inter alios Veteres; *Claruit Ascensio ejus, in qua multitudo Angelorum cum magna jubilatione dicebat, tollite portas &c. In voce tubæ, in qua duo Angeli tanquam tuba illo ascendente Apostolis clamaverunt, hic Jesus qui receptus est &c.* Nec non *Theodoreti*; ἔπειτα εἰς οὐρανοὺς ἀνελήφθη, τῶν ἐπουρανίων ἡγουμένων δυνάμεων καὶ χορῶν ἀγγελικῶν, τῶν μὲν κάτω βοώντων οὗτος ὁ Ἰησοῦς ὁ ἀναληφθεὶς ἀφ' ὑμῶν &c. τῶν δὲ ἄνω παρεγγυώντων, ἄρατε πύλας οἱ ἄρχοντες ὑμῶν, καὶ ἐπάρθατε πύλαι αἰώνιοι, καὶ εἰσελεύσεται ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης, τὰς γὰρ τοιαύτας φωνὰς ἀλαλαγμὸν ὠνόμασε καὶ σαλπίγγων φωνήν, ὡς εἰς ἅπασαν διαδραμούσας τὴν γῆν &c. Utique sicut in Eventibus historicis exprimuntur sæpe circumstantiæ quas non habent eorum vaticinia; sic & nihil plane obstat, quo minus aliqua in prophetiis sint addita, quæ historia non negat, sed tacet, attamen quæ ex rei gestæ ipsius natura facile colligantur. Uti heic, ubi de prædicto Jubilo & Applausu Cœlesti nequit sane dubitari ad Domini communis gloriam, cujus Majestatem celebrarunt eidem apud Pastores in exinanitione ipsa, per illud *Luc.* II. II. δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη, namque ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία, *in hominibus*, inter eos & unus eorum est modo, *beneplacitum*, illud commune Dei & hominum, seu horum Mediator & Servator Christus Dominus.

CAPUT UNDECIMUM.

Quo dicta Jeremiæ & Danielis pro Christi Ascensione in Cœlum laudantur.

Enimvero nec est unus Psaltes, per quem Spiritus olim Ascensionem Christi prædixit, sed hic idem etiam alios Vates hanc Domini gloriam docuit, & sic cum tanto majori certitudine & attentione eam fideles olim exspectare jussit. Inter quos nominari præ aliis meretur *Jeremias*, in iis quæ nobis reliquit *Cap. XXX. vers.* 21. *Eritque Magnificus ejus ex eo, & Dominator ejus ex medio ejus exibit, & faciam illum appropinquare, & appropinquabit ad me, quis enim ille, qui oppignoret cor suum, ut appropinquet ad me? dictum Jehovæ.* In illis enim, si in ullis, judicamus nos esse clarissimam prædictionem Ascensionis Domini nostri, post alia beneficia præmissa, & ante alia consequentia, quæ omnia per medium hoc de Domino nostro fiunt certa & solida.

Textus Jeremiæ Cap. XXX. 21. ad Ascensionem Christi manifeste spectans.

II. Ipse scilicet loquens heic introducitur *Jehovah*, cujus *dictum* hoc totum potius erat in ipsius nomine expresso & significantissimo proferendum à Vate, quam aliqua tantum ejus parte, *coll. vers.* 18. ubi jam præcessit illud, *sic dixit Jehovah.* Ille autem loquitur heic de אדירו ומשלו/ *ejus*, Jacobi nempe, seu Israëliticæ atque Judaicæ gentis ex Jacobo oriundæ, *coll. vers.* 18. 3. 4. *&c. Magnifico & Dominatore* apud *Tremellium & Junium*, seu *Duce & Principe* apud *Vulgatum*, seu *Duce & Potestatem habente* apud *Cl. Coccejum*, *&c.* Quamquam autem *Magnifici* nomen omnino conveniat Duci, Principi, & Regi, ad qualem & heic spectari ex contextu deprehenditur facile, retinemus tamen lubentius proprium illum nominis significatum; secundum quem dicit non tam *Majorem*, uti notavit *Cl. Coccejus*, quam Magnum & excellentem præ aliis. Qualis quis esse potest, vel Ortu suo, vel Qualitatibus mentis aut corporis, vel Ornatus splendore, vel Factis illustribus, vel Imperii potestate, &c. vel pluribus aut omnibus his simul, tanto tunc magis hoc nomine dignus, *coll. Jes.* x. 34.

In quo agitur de Magnifico & Dominatore Israelis, uno præ aliis omnibus,

&c. Cum quo Magnifici nomine jungitur alterum *Dominatoris*, quod in ſua vi maxima denotat eum qui abſolutam habet Poteſtatem in alios, eamque cum potentia pari actu exercet, *coll. Pſal.* LIX. 14. *&c.* Duplex autem illud Nomen *Magnifici & Dominatoris* neutiquam dicit Duplicem Perſonam, ſed Unam eandemque, ut eam tanto facilius agnoſceremus; & per ſe potius ſingulum conſiſtit, quam ut unum Adjectivi & alterum Subſtantivi habeat notionem, quaſi foret Magnificus Dominator. Et debet porro utumque illud ſingulare nequaquam heic capi vel diſtributive vel collective, adeoque ſenſu plurali, ſed omnino ſingulariſſime, & ſic de aliquo cui per excellentiam præ aliis omnibus id competeret prorſus. Unde exulare hinc plane oportet ſomnia de Zorobabele, quorum pudere equidem debuiſſet inter alios Judaizantes *Grotium*; & certiſſime agnoſcendus in hoc *Magnifico & Dominatore* eſt ipſe *Meſſias*, quem & heic nominavit *Chaldæus*, & agnoſci à pluribus Judæis monſtravit cum aliis *Calovius*, rem ipſam variis argumentis porro adſtruens. Quæ omnia non eſt ut heic diducamus; ubi jam præceſſit expreſſum nomen *Davidis Regis eorum à Jehova ſuſcitandi iis verſ. 9. coll. Cap.* XXIII. 5. 6. & ubi prædicata hujus *Verſus* nemini alteri conveniunt, & ubi hæc ipſa Duo Nomina illum demonſtrant, æque quam Pronomina Affixa. Meſſias nempe eſt *Magnifici* appellatione digniſſimus; *Ortu* non modo Humano ex Virgine Davidica, ſed longe magis Divino & Æterno ex Patre cœleſti; deinde *Qualitate* Perſonæ ſuæ, tanquam Deus ipſe verus, & ſimul vere Divinus homo; tum *Ornatu* Majeſtatis ſanctiſſimæ, ab ipſo effulgentis quaquavorſum in media vilitate corporea; porro *Factis* illuſtribus, in amicos & inimicos, quorum fama orbem pervaſit & hunc in ſtuporem dedit; tandem & *Imperii* amplitudine, efficacia, & duratione æterna. Meſſias hinc perinde meretur nomen *Dominatoris*, de jure & de facto, uti & illud alias accipit 2 *Sam.* XXIII. 3. *Mich.* V. 1. qui nullum plane ſibi vel parem vel ſimilem habet, ſeu juris multiplicis, ſeu objectorum, ſeu actuum reſpectu. Meſſias tandem *Jacobi* Magnificus & Dominator appellatur, tanquam huic populo ſpeciatim promiſſus ab ævo, ab hoc exſpectatus cum læto deſiderio, & ex hoc quoque oriturus ſuo tempore.

III.

III. Duo porro sunt, quæ de hoc Jacobi Magnifico & Dominatore dicit Jehovah. Primum & antecedens duplici ista phrasi, *ex eo erit*, *& ex medio ejus exibit*. Ubi *is* plane designat Jacobum, seu Israëlis & Judæ gentem, cui heic fit promissio, & à quo Magnificus & Dominator modo denominatus fuit. *Ex* quo, ממנו / cum *futurus* dicitur, minime innuitur ejus à gente hac ablatio, seu remotio, sed Ortus per Nativitatem Humanam ab iis in gente Israëlitica patribus successivis & matre tandem Virgine, quos Divina Vaticinia heic dudum designaverant; adeo ut dicatur, promissa illa de Filii Missione in carne non tantum certo esse implenda quoad rem, sed & quoad modum omnem suum, ut illum hinc dignoscere possent etiam, & tanquam fratrem suum propinquum amplecti. Imo *ex* cujus *medio*, מקרבו / quando dicitur idem *exiturus*; jam spectari potest, vel ad ventrem conceptionis singularem locum, vel ad populi istius multitudinem, seu præstantiorem seu & viliorem; & significatur rursum, non recessus ab ea gente ex qua nasceretur, sed vel idem qui antea Ortus per nativitatem, *coll. Mich.* v. 2. vel & Incrementum magnum post Ortum primum, & hinc consequens Manifestatio publica in ea gente per dicta & facta sua illustria, quorum & fama ipsum apud alias gentes commendaret. Quam in rem confer illud Bilhami *Num.* XXIV. 17. de *Stella progressura ex Jacob*, & *Sceptro surrecturo ex Israel*, à nobis expositum *in Pentateuchi Select.* Et ex hoc Primo Prædicato discimus manifeste, in iis quæ sequentur spectandum esse Messiam tanquam Deum jam Incarnatum actu, & in his terris apud Gentem suam Manifestatum etiam in Magnificentia & Dominatione sua, satis illustri modo.

Qui ex eo foret & ex medio ejus exiret.

IV. Sed alterum est de eo Prædicatum, quod nos nunc quam maxime considerari velimus; *Et faciam illum appropinquare, & appropinquabit ad me*. Non oportet enim heic in *illo*, per Pronomen Affixum designato, reperire populum Israëliticum, cui fit promissio, ad quem manifeste spectat *Chaldæus* per adhibitum pronomen plurale, sed ipsum illum Magnificum & Dominatorem ejus, de quo agit eadem. Dum in illo אלי *ad me*, non possumus alium intelligere quam ipsum Deum, seu Jehovam loquentem sic de se ipso, seu Patrem; ad

Et quem Deus appropinquare faceret, ut appropinquaret ad se.

quem ita appropinquaret Meſſias, ut id ab hoc fieri faceret ille ſcilicet. Enimverò quæ & qualis eſt illa *Appropinquatio* unius ad alterum? An improprie dicta? per *Aſſimilationem* nempe magnam, ſeu jam *Sapientiæ & Sanctitatis* decentis, quæ utraque in Meſſia foret maxima & Divina, quo pacto de *diſcendo Dei Cultu* heic loquitur Chaldæus, ſeu & *Dignitatis* ſummæ, in ipſum conferendæ infra Deum, ſed ſupra nomen omne aliud in cœlo & in terra? An etiam parœmialiter & latius ſic appellata? per admiſſionem ad interiorem amicam ſocietatem, uti ſic *Grotius* ſcribit ad priorem partem horum verborum, *habebo eum amiciſſimum*, & ad poſteriorem, *rectius vertas, & ad me aditum habebit?* Utrumque illud fiet omnino temere, & cum magna phraſios imminutione apud Perſonam digniſſimam heic deſcriptam hactenus. Verum *Appropinquatio* illa ad literam prorſus eſt capienda; ut dicat Localem Acceſſum ad Deum, ſedentem in Throno ſuo, non terreſtri & umbratico illo veteri quem olim habebat in medio Iſraëlis, & ad quem ſub Novo Teſt. abolendum non niſi Aharonidis propè accedere licebat, ſed cœleſti magnificentiſſimo & æternum duraturo, eumque proximum plane. Qualis adeo, nec contigerat Moſi, approquanti ad Deum in monte Sinai *Exod.* XXIV. 2. *&c.* nec Sacerdotibus veteribus in Sanctum aut Sanctum Sanctorum intrantibus *Num.* XVI. 5. 9. 10. *&c.* nec Fidelibus communiter contingeret, ſeu heic in Cultu externo vel & interno, *coll. Jeſ.* XXIX. 13. *Jac.* IV. 8. *&c.* ſeu poſthac quoque quoad Animam in cœlum aſſumendam, quin & cum corpore illuc olim transferendam, *coll.* I *Theſſ.* IV. 16. *&c.* quo omni caſu non eſſet hoc promiſſum adeo ſingulare, aut ad tantum populi uſum & gaudium faciens. Nec poteſt aliqua phraſis cum hac noſtra rectius conferri, quam illa *Apoc.* XII. 5. καὶ ἡρπάσθη τὸ τέκνον αὐτῆς πρὸς τὸν θεὸν καὶ τὸν θρόνον αὐτοῦ, juxta dicta Chriſti de ſua Abitione ad Patrem & Domum ipſius. Qualis *Appropinquatio* ad Jehovam rurſus ſpectari heic poteſt; vel ut Regia, ad occupandum cum illo Thronum, *coll. Pſal.* CX. 1. 2. *Eph.* I. 20. *Apoc.* III. 21. *&c.* de qua mox agendum ad *Dan.* VII. 13. 14. vel potius ut Sacerdotalis, non tam in quotidianis Sacerdotum actibus in Sancto *Lev.* X. 3. *&c.* quam in ſolenni & annuo Pontificis Ingreſſu

greſſu in Sanctuarium intimum *Lev.* XVI. 2. *coll. Hebr.* IX. 7. 11. *&c.* quorſum annexa heic proxime ratio nos ſatis manifeſte ducit. Iſta autem *Appropinquatio* ita primum per illud, *appropinquare faciam illum*, utique ad me, tribuitur Jehovæ Patri, reſpectu Conceſſionis non modo ſed & Ordinationis atque Juſſionis efficacis; ut mox per iſtud alterum, *& appropinquabit*, adſcribatur ipſi Meſſiæ actu ipſo eam accepturo, etiam per proprium jus & robur. Debemus ad iſta laudare *Cl. Cocceji* commentarium; *Dabo ipſum Sacerdotem. Accedere ad Deum eſt Sacerdotis. Alludit ad Num.* XVI. 5. Etiam in eis quæ porro adjecit; *Quod hic dicitur de Dominaturo, qui progreſſurus erat ex Jacobo, eum Sacerdotem iri conſtitutum, & Sacerdotio functurum eſſe, nam hoc eſt accedere ad Deum, id reſtricte intelligendum eſt cum excluſione omnis alterius, quod intelligitur ex ſequentibus &c.*

Addita ratione, nam quis ille, qui oppignoret cor ſuum, ut appropinquet ad me?

V. Ita eſt omnino, nam ita ſonat huic magno promiſſo de Meſſia ſubjecta mox Ratio; *Nam quis ille, qui oppignoret cor ſuum, ut appropinquet ad me?* Quæ verba diverſiſſime vertuntur, & hinc quoque exponuntur. Abſurdiſſime equidem *Grotius*, hæc nectens præcedentibus proxime, vellet vertere, *& ad me aditum habebit, quisquis volet, quisquis edulcavit cor ſuum ut ad me accedat*, addens מי *ſæpe ponitur pro quisquis, & ערב per ἡδύνειν vertunt Græci multis in locis:* Quod utrumque licet detur, facere nequit, ut ſenſus ille heic conveniat, ubi Appropinquatio ad Deum antecedenter ſpectatur tanquam ſingulariſſima Excellentia Magnifici & Dominatoris promiſſi. Repererunt heic alii ab ævo Querelam de paucitate Deum decenter quærentium & colentium, *coll. Jeſ.* LIII. 1. *&c.* Prout habet *Chaldæus*, *quis eſt iſte, qui vult corde ſuo accedere ad cultum meum?* atque huc etiam referri poteſt verſio *Vulgati*, *quis enim iſte qui applicet cor ſuum ut appropinquet mihi?* Sed & ſic Appropinquationis ſenſus temere heic minuitur, & ad oppignorandi cordis phraſin non ſatis attenditur, neque connexio cum prioribus ſatis apta relinquitur. Dum magis adhuc aberrant Virorum Magnorum gloſſæ, quæ heic conſtituunt Querelam, non tam de plurimorum Inobedientia adverſus Vocationem Externam, quam de Manſione in Chaldæa aliisque locis peregrinis contra Libertatem Redeundi & Reædificandi

di à Cyro datam. Retulerunt rurſus alii hæc ad Meſſiæ Appropinquaturi ex Divina ordinatione Excellentiam, ut per modum admirabundæ Exclamationis dicatur, *quis*, h. e. qualis & quantus, eſt *ille*, *qui*, ita cum *cordis ſui oppignoratione*, & tam propinque, *ad me appropinquat? coll. Jeſ.* LXIII. 1. *&c.* Dum alii rurſus Excellentiam Meſſiæ quærunt heic, in eo quod nemo alius tanto cum ſtudio Deo adhæſerit unquam, unde ille ſolus præmio tanto dignus. Qualis abſoluta ſatis negatio heic etiam deprehenditur, intellecta Appropinquatione ad Deum abſque Divina Juſſione ad proprii cordis lubitum ſolum, ſive jam ad ſalutem obtinendam, quæ nemini ſic contingat, ſive ad dignitatem Sacerdotii tuendam, ad quam heic vocatus dicebatur Meſſias, *coll. Hebr.* V. 4. 5. καὶ οὐχ ἑαυτῷ τις λαμβάνει τὴν τιμὴν, ἀλλὰ ὁ καλούμενος ὑπὸ τοῦ θεοῦ, καθόπερ καὶ ὁ Ἀαρών, οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς οὐχ ἑαυτὸν ἐδόξασε γενηθῆναι ἀρχιερέα *&c.* Nos ſimpliciſſime, literam ſi ſequamur, in Rogatione hac Affirmativa reperimus Negationem Univerſalem, de omni præter Meſſiam Homine, quod *ut ad Deum appropinquet*, quo modo Meſſias ex Divino juſſu appropinquaturus erat, vel jam pro aliis vel & pro ſe ipſo, *cor ſuum*, ſeu ſe ipſum, *oppignorare*, vel *corde ſuo ſpondere*, nequeat, vel decenter, vel cum fructu ullo, vel etiam absque perditione per Divinæ vindictæ ignem fervidiſſimum exſpectanda propter impotentiam & indignitatem ſummam. Unde iſta præmiſſa Meſſiæ Appropinquatio, neceſſaria & utiliſſima populo Dei, in illo tanquam ſumma excellentia ſpectanda & agnoſcenda erat cum omni gratitudine. Et placere hinc magnopere quoad rei ſummam debet *Cl. Cocceji* commentarius; *Quis hominum cor ſuum tranquillavit, ut conſiderato quod ego ſum ignis devorans & ipſe ſit peccator, auſit ad me accedere, ad petendum aliquid à me, vel ad offerendum aliquid mihi quod ego gratum habeam? Hinc Apoſtolus Hebr.* VII. 25. *docet, qualis nos deceat Sacerdos, ſine quo non deceat nos accedere ad Deum. Hic oſtenditur infirmitas & inutilitas Sacerdotii Aaronici, deinde quo fine Chriſtus venturus ſit &c. Tenuius hæc interpretatur Abarbenel, obſcurans Sacerdotium Chriſti &c. Hoc loco non dicit, quis poteſt accedere ad me? ſed, quis in fidem ſuam recepit cor ſuum, ut accedat ad me, h. e. quis tam audax eſt, ut ſe ſiſtat mihi judicandum & ſperet ſe in*

juſti-

justitia sua quicquam impetraturum à me, vel pro se vel pro aliis? Quo dicto Sacerdotium Aaronicum ut ἀνωφελὲς abdicatur. Negat enim, ullum hominem audere accedere ad Deum.

Applicatio necessaria Vaticinii hujus ad Christi prædictam sic Ascensionem.

VI. Ut ad scopum nostrum redeamus modo, reperimus heic certissime & vere irrefragabiliter promissum Messiam, non alium quemquam, qui uti erat æternus Dei Filius, ita futurus erat etiam suo tempore Filius Hominis ex Israëlitica gente, atque ita cum incremento magno coram hoc manifestandus primum in orbe, ut Deus illum consequenter ad se & thronum suum cœlestem in illa etiam Humanitate assumeret, ubi se sisteret verum Sacerdotem & Pontificem populi sui, quod nemo alias agere posset; sed ipse perageret lubentissime in perpetuum, secundum illud Johannis 1 *Joh.* II. 1. *habemus paracletum apud Patrem Jesum Christum Justum*, & Pauli *Rom.* VIII. 34. *quis est qui condemnet? Christus est, qui mortuus est, magis vero qui excitatus est, qui etiam est in dextra Dei, qui etiam intercedit pro nobis, Hebr.* VII. 25. *unde & servare perfectissime potest accedentes per eum ad Deum, semper vivens ut intercedat pro eis, &c.* Qua in re cum directe contineatur ipsius Ascensio in Cœlum, vere miror, quo pacto eandem heic non magis ut aperte prædictam inculcaverit *Cl. Coccejus*, quam tot aliis locis ubi certe non nisi obscurius illa deprehenditur.

Transitus ad Visionem Danielis Cap. VII. 13. 14. cujus & contextus antecedens exhibetur.

VII. Enimvero Appropinquatio Messiæ ad Jehovam ad similia cogitata de Ascensione Domini prædicta nos perinde cogit in altero loco, qui est *Dan.* VII. 13. 14. *Videns fui in visionibus noctis, & ecce cum nubibus Cœli tanquam Filius hominis veniens erat, & ad Stabilem dierum venit, & coram eo appropinquare fecerunt eum; eique dedit potestatem ac gloriam & regnum, & omnes populi, nationes, & linguæ ei servient, potestas ejus potestas æterna, quæ non auferetur, & regnum ejus quod non corrumpetur.* Uti interpretatio hujus Visionis Danieli ad ipsius petitionem etiam contigisse fertur ista *vers.* 18. *Et accipient regnum Sancti Altissimorum, & possidebunt regnum in seculum & in seculum seculorum, coll. vers.* 22. 27. *&c.* Ad cujus loci intellectum faciliorem attendere oportet ad Visionem, vel Visiones, quæ heic proxime præcesserunt, & ab ipso descriptæ sunt inde à *vers.* 1. ad 12. Scilicet illic ad prorumpen-

pentes ſeu pugnantes Quatuor Ventos Cœli ſuper Mare magnum *verſ.* 2. ex Mari aſcenderunt *Quatuor Beſtiæ* magnæ, à ſe invicem diverſæ. *Prima* inſtar Leonis cum alis Aquilinis &c. *verſ.* 4. *Secunda* inſtar Urſi, cum tribus Coſtis in Ore ejus inter dentes &c. *verſ.* 5. *Tertia* inſtar Pardi, cum quatuor Alis ſuper dorſo, & quatuor Capitibus, &c. *verſ.* 6. *Quarta* tandem Formidabilis & Terribilis admodum atque Fortis, cum Dentibus Ferreis magnis &c. & Cornibus decem, prætereaque Cornu alio minori, quod enaſcebatur dum tria ex prioribus evellerentur, in quo Oculi humani & Os loquens grandia &c. *verſ.* 7. 8. Poſt Beſtias has viſas, indubie repræſentantes emblematice Imperia Mundana magna & crudelia *coll. verſ.* 17. 19. 23. *&c.* ſive hæc ſive illa, (de quo non licet heic nobis nunc late agere extra ſcopum noſtrum) videt Daniel *verſ.* 9—12. *Thrones*, ſi non *Thronum* unum excellentem, ſeu *dejici*, ſeu *relinqui*, ſeu potius *conſtitui*; & *conſidentem*, ſuper eis potius quam alio loco aut throno, Unum aliquem, qui vocatur עתיק יומין / atque ampliſſimè deſcribitur ab omni *Majeſtate* ſua, atque à *Judicio* habito in Beſtiam Quartam una cum reliquis tribus. Id nomen, etiam repetitum *verſ.* 13. 22. & per παλαιὸν ἡμερῶν, *Antiquum dierum*, verſum à LXX. & *Vulgato*, cum reſpectu tamen non ad Senii Debilitatem, viresque detritas, ſed ad Durationem antecedentem retro, (unde nihilominus & vox *Vetuſti* eſt apud quoſdam, & fluxit illa *Senis* imago per quam Deus Pater apud Pontificios repræſentari communiter ſolet,) ſive quod in re idem eſt *Provectum ætate*, in quo & ad ſapientiam ac prudentiam tanto majorem nos ſpectare jubent multi; non minus tamen recte *Cl. Coccejus* tranſtulit per *Permanentem diebus*, vel *dierum*, h. e. Durantem ſemper & Stabilem abſque ullo interitu aut deceſſu per temporis durationem omnem ſucceſſivam; uti ſic reperimus *Prov.* VIII. 18. הון עתק / quod per *durabilem*, vel *manentem*, *ſubſtantiam* reddi ſolet, LXX. & *Vulgato* neſcio unde habentibus κτῆσιν πολλῶν, *opes ſuperbas*, & *Jeſ.* XXIII. 18. מכסה עתיק / *operimentum durans*, potius quam *vetus*. Pro qua verſione ad textum noſtrum ſic etiam laudabiliter commentatur *Cl. Coccejus*; *Permanens diebus, h. e. is cujus dies non tranſeunt, & anni non finiuntur Pſal.* CII. 28. *Nam*

עתיק

עתיק *dicitur de re permanente. Quamquam Deus noſter non eſt novus, vid. Deut.* XXXII. 17. *tamen veremur eum Antiquum dierum appellare, quod proprie ſonat* παλαιὸν, ישן *vel* זקן. *Eſt hic uſitatum in Scripturis* ὀξύμωρον. *Nam ſolent Deo attribui anni ac dies, ſed cum additione, quæ æternitatis immutabilitatem & à tempore diſtinctionem notat, quale eſt, dies ejus non finiuntur. Ita hic, permanens dierum, cujus dies non prætereunt. Notatur ergo* ὁ ἀΐδιος, ὁ αἰώνιος. Sicuti autem Nomen iſtud, plane conveniens cum חי עלמא *vivente ſeculi Dan.* IV. 34. *coll. Dan.* XII. 7. *Apoc.* X. 6. ea ratione nos manifeſte ducit ad Deum; ſic etiam huic ſoli convenit omnis illius deſcriptio à *Majeſtate* maxima, in qua ille viſus eſt heic Danieli; in Veſtimento Candido ſcil. inſtar nivis, & Capillitio ſimili lanæ puræ, & Throno flammantis ignis cum rotis ignis ardentis, & Fluvio ignis prodeunte & exeunte coram ipſo, & Millies Millibus imo Myriadum Myriadibus adſtantibus ad miniſtrandum. Cui tantæ Majeſtati quoque conveniens eſt *Judicium*, quod *conſediſſe* dicitur, nos ducens præcipue quidem ad Deum tanquam Præſidem ſe componentem ad Judicium habendum, ſed & ſimul merito ad ejus Aſſeſſores ſanctos, quales in judiciis humanis adeſſe ſolent, & ſupremo Judici ſubſcribant; *Libris* hinc, neceſſariis in ſententia ferenda, ſeu ad Jus ſeu ad Facta ſpectantibus, etiam *apertis*, ex quibus palam conſtaret judicandorum damnabilitas & judicii æquitas, *coll. Apoc.* XX. 12. Illud porro Judicium, ſecundum damnationis ſententiam latam & exſecutioni datam, ſpectavit heic ad Cornu magna loquens, ipſamque Beſtiam ex qua illud enatum, quæ interfecta perdito corpore & ad combuſtionem ignis tradito; dum & reſiduo Beſtiarum ablata poteſtas, cum vitæ tamen prolongatione aliqua. Quod Judicium reſpectu ſpecialis applicationis heic modo non conſiderabimus, ex *verſ.* 23. *&c.* dum generalis ſenſus qui nobis ſufficit indubiè ſpectat ad Deo Chriſtoque & Populo ejus Hoſtiles Poteſtates, quas ab iis eſſe perdendas ſeveriſſime ſuo tempore ſic certi reddimur.

Viſus illic Sicut Filius Hominis, quis & quo ſenſu ſic dictus ſit.

VIII. Ad iſta à Daniele viſa, in viſionibus nocturnis, idem Vates videt Alterum quempiam, cujus & Acceſſus propinquus ad priorem Stabilem dierum, & feliciſſima & glorioſa Exaltatio ſimul cernitur, & nobis intuenda cum attentione

 ſingu-

ſingulari datur *verſ.* 13. 14. Perſona deſignatur per ſolas voces כבר אנש/ *ſicut*, vel *quaſi*, *Filius hominis*. Jam notum eſt omnibus Chriſtianis, Dominum noſtrum in Euangeliis toties totiesque loqui de *Filio hominis*, τῷ υἱῷ τοῦ ἀνθρώπου, ad deſignandum, non hominem quemvis ex aliis hominibus natum, vel etiam ſingularem aliquem inter hos alium, ſed Se Ipſum, tanquam poſt aſſumptam ex Iſraëlitis carnem inter Homines ſingulariſſimum & excellentiſſimum, tum Vilitate primum, tum & deinde Majeſtate. De quo ſimiliter dixit Stephanus *Act.* VII. 56. ἰδοὺ θεωρῶ τοὺς οὐρανοὺς ἀνεῳγμένους, καὶ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐκ δεξιῶν ἑστῶτα τοῦ Θεοῦ; & cum reſpectu ad quem memoratur ὅμοιος υἱῷ ἀνθρώπου *Apoc.* I. 13. XIV. 14. Nec plane præter rem Chriſtiani complures putant, in iſthac ſui appellatione ſpectaſſe Dominum ad *Pſalm.* VIII. 5. *&* LXXX. 18. ubi per nomen בן אדם/ *Filii Hominis*, deſignatus ipſe jam olim fuerit, *coll. Hebr.* II. 6. *&c.* ſi non ſimul ad Proteuangelium de *Semine Mulieris Gen.* III. 15. Quin etiam ad hanc noſtram *Danielis* viſionem, in qua adeo, *ſicut Filius Hominis*, ſit Similis Meſſiæ promiſſo in Pſalmis, una vel alia ratione, ſeu non ipſe ſed ejus Imago repræſentans. Sed non minus notum eſt ab altera parte, nomen illud *Filii Hominis* per ſe convenire omni homini qui ex alio natus eſt; atque ſic uſurpari non modo pluraliter ſed & ſingulariter illud בן אדם/ *Num.* XXIII. 19. *Job.* XXI. 16. XXV. 6. XXXV. 8. *Jeſ.* LI. 12. LVI. 2. *Jer.* XLIX. 18. *&c.* atque בן אנש *Pſal.* CXLIV. 3. Uti nec ignorat quisquam, quoties iſthoc nomine בן אדם/ *Filii Hominis* Deus compellet *Ezechielem Cap.* II. 1. 3. 6. 8. *&c.* quod & Danieli datur *Cap.* VIII. 17. dum apud hunc etiam occurrit deinde *Cap.* X. 16. כדמות בני אדם/ aliquis *ſecundum ſimilitudinem filiorum hominis* pluraliter. Ut jam non dicam de familiariſſimo apud *Syros* uſu, non tantum pluralis ܒܢܝ ܐܢܫܐ/ pro *hominibus*, ſed & ſingularis ܒܪ ܐܢܫܐ/ & ܒܪܢܫܐ pro *homine*. Enimvero uti poſterior notio certa eſt, & manet, ſi prior admittatur, habuit enim alterius hominis ſimilitudinem externam omnino Chriſtus, *coll. Rom.* VIII. 3. *Phil.* II. 7. 8. *&c.* ita prior illa vix æque certa dici poteſt, licet nihil magno-

magnopere obstet, quo minus & Messias per signa specialia, tum vilitatis præcedentis, ad quam & respiciat vox אנש/tum gloriæ præsentis, heic fuerit repræsentatus.

IX. Hanc porro Personam similem Filio Hominis vidit Daniel *venientem*, indubie de terra hominum mansione cœlum versus, & quidem *cum cœli nubibus*, quæ instar currus ipsum illuc attollerent, atque sic majestatem ejus arguerent, *coll. Psal.* CIV. 3. *&c.* Neque enim ratio ulla datur, cur vel de Angelis ipsum comitantibus potius quam de proprie dictis Nubibus cogitemus, vel ad harum Celeritatem unice respiciamus cum *Grotio*, conferente ad id textum *Jer.* IV. 13. Quin & videt eundem Daniel *ad Stabilem Dierum*, throno suo Regio & Judiciali insidentem, *pervenire*, postquam à Nubibus in altum adductus esset; *coram quo*, proxime omnino apud thronum & in thronum ejus, *eum appropinquare fecerunt*, tanquam גבר עמיתי *virum Socium ejus Zach.* XIII. 7. Quinam vero eum illuc appropinquare fecerunt? An Nubes cum quibus venire ipse visus est? Vix putem, eas eousque promotas ad Dei thronum esse censendas, in hac Visione prophetica de futuro, æque quam in Eventu insecuto ipso. An ipse Stabilis Dierum? Id magis conveniret, nisi Numerus Verbi esset Pluralis, minus conveniens Nomini singulari. An Impersonaliter intelligenda hæc locutio? Id equidem non male dici potest; ut sensus sit, illum illuc appropinquare esse factum. Potius tamen adhuc respicio ad illa quæ præcesserunt *vers.* 9. 10. de Millibus & Myriadibus Assistentium Ministrorum coram Stabili Dierum, deque Judicii Assessoribus. Qui cum sic proxime ambirent Stabilem Dierum, hunc Filium Hominis à Nubibus adductum præ se appropinquare fecerint, ipsi cedendo aditumque propiorem concedendo non tantum promptissime, sed & ipsum illuc vocando & si ita dicere licet ducendo. Et hinc sequitur tertia seu principalis Pars hujus Visionis, secundum quam Ezechiel vidit, *potestatem*, *ac gloriam*, *&* *regnum*, potentissimum & gloriosissimum, simul & latissime extensum, adeo ut *omnes populi nationes & linguæ ei servirent*, quin & longissime duraturum, dum *potestas ejus* foret *potestas æterna quæ non auferretur*, *& regnum ejus* regnum *quod non corrumperetur*, *ipsi dari*; ab eo in-

Et quidem cum Cœli Nubibus veniens, imo ad Stabilem dierum perveniens, coram quo eum appropinquare fecerunt, data illi potestate & gloria maxima & perpetua.

indubie ad quem accedebat & qui jus hoc præ aliis omnibus habebat, Stabili dierum, unde singulare heic Verbum יוֹם præ plurali adhibetur.

Ineptissima hujus Interpretatio de Populo Romano, ex Grotio memoratur.

X. Quis jam fere credat oculis suis, ubi apud *Grotium* legit ad istos *vers.* 13. 14. *Populus Romanus nullum habens intra se Regem, ut dicitur* 1 *Macc.* VIII. 14. *Filii hominum dicuntur Privati Psal.* LXXXII. 7. *Privatum autem hic sume, quatenus ea vox Regibus opponitur, ut apud Lucanum,*

Nesciat hoc quisquam, nisi tu quæ sola meorum
Conscia votorum es, me quamvis plenus honorum
Et Dictator eam Stygias & Consul ad umbras,
Privatum fortuna mori.

Jussus est se sistere coram Deo, regum & regnorum Judice, velut ad accipienda mandata. Sic Cyrus Servus Dei dicitur, quia Dei decreta exequebatur, &c. Deus ei dedit Imperium maximum &c. Manet etiam nunc Imperii Romani, accisi alicubi, sed aucti in aliis partibus, & nomen & majestas. Quibus tamen inepte satis immiscuit ista; *Est autem Populus Romanus non obscure Christi Imago, cujus Imperium ab initiis minimis in totum orbem pervenit, sed Divino modo. Ita sentit & Scriptor de Regimine Principum.* In quibus glossis, non satis convenientibus cum iis quæ alibi ipse habet, (sed bene cum iis quæ æque absurde scripsit *ad Dan.* II. 34. 35. etiam *Lapidem de Monte sine manibus* exponens per *Exercitum Populi qui suæ esset spontis nullique Regi pareret, cujus populi origo à Monte nempe Palatino*, seu *Imperium Romanum, quod gesserit in hac re non obscurum Typum Euangelii, quod ortum de cœlo ab exiguis initiis in immensum crevit, &c.*) merito *Calovius* reperit *destestandam* στρεβλότητα *illustris sententiæ*, quæ nulla in parte habet aliquid verisimilitudinis. Ut unus scil. *Filius Hominis* designet Populum totum Romanum, sed absque Rege, (quorsum nihil facit textus *Psal.* LXXXII. 7. ne quidem habens *Filium* Hominis, sed אדם / seu *Hominem* quemvis, seu *Adamum* ipsum, secundum dicta à nobis *EXERC. TEXT. XVII. Parte II.*) ut *cum Nubibus Cœli* visibilibus dicat tantum, *summa cum celeritate ac motu rapido in partes omnes;* ut *Appropinquatio* ad Stabilem Dierum cum insecuta Regni potentissimi Datione dicat Mandata accipienda ab ipso quæ exequeretur; & ut magni-

magnificentissima illa Regni descriptio, quæ ab omni parte est supra sortem humanam hujus mundi ad Romanum Imperium una cum ejus Reliquiis hodiernis satis tenuibus referatur. Dum satis ludicrum videtur, Imperium illud Romanum constitui Typum Regni Christi; idque propter convenientiam solum in initiis parvis cum magno incremento.

XI. Enimvero quis est, qui ad Visionem illam rite attendens, in ea non observet quasi solis radiis depictum Messiam? Quatenus hic verus quidem Deus, sed & simul futurus erat *Filius Hominis*, vilis quoque & depressus admodum ab initio, ut per Hominis similitudinem optime repræsentaretur. Et quatenus hic deinde Regnum illud gloriosissimum nullis locorum vel temporum limitibus circumscriptum omnino accepit, quod nulli alteri sic competit. Unde agnoscere id debuit ex Judæis ipsis *Jarchius*, & *Alter* apud *Aben Ezram*, præter *R. Levi Ben Gerson*, & *Saadiam*, quos & *Grotius* laudavit, *ad Lib. V. de Ver. R. Chr.* scribens, *Filium hominis apud Danielem esse Messiam consentire magnos Judæorum Magistros &c.* Agnito autem hoc Visionis Propheticæ Subjecto, quid quæso clarius videri potest ad hujus Ascensionem in Cœlum repræsentandam, quam eundem in Humana illa similitudine venire cum Cœli Nubibus, de Terra nempe ad Stabilem Dierum, atque hinc proxime ad eum præ omnibus adstantibus & cingentibus Adduci, ut Regnum illud amplissimum accipiat, ad quod designandum alias Sedere ad Dextram Dei dicitur, *coll. Apoc.* XII. 5. *&c.* Ut jam de Tempore aliorum Regnorum perditorum vel perdendorum simul vel successive nihil addam. En ergo vere Appropinquationem Christi ad Deum, sed jam non Sacerdotalem, de quali agebatur apud *Jeremiam*, sed vere Regiam, secundum contextum manifestum.

Dum agnoscenda heic omnino clarissima Messiæ pictura.

XII. Haud parum hinc est præter votum nostrum, quod in alia ivisse heic reperiamus *Cl. Coccejum. Multi*, inquit, *per Filium Hominis intelligunt Christum, qui ex Psal.* VIII. 6. *sæpe in Euangelio vocatur ὁ ὑιὸς τȣ͂ ἀνθρώπȣ &c. Saadiah ad h. l. iste est Christus justitia nostra, & eum quidem venturum vectum asino, h. e. sine pompa & fastu mundano, velut in equis, sed à Deo honoratum iri, Angelos Cœli cum ipso venturos, id parabolice*

Alia expositio Cl. Coccejí in Filio hominis non Christum sed Ecclesiam repetentis.

notari per Nubes Cœlorum. Quod autem dicitur admotus ad Permanentem diebus, id explicat ex Psal. CX. I. *&c. De hac explicatione dico* I. *Certum esse, quod per Filium hominis in Visione sive ænigmatice debeat intelligi Populus Sanctorum hactenus à Bestia oppugnatorum.* 2. *Certum esse, quod Christus intelligatur, quando dicitur Cornu crescens locuturum grandia juxta* עלאה *Altissimum.* 3. *Christi esse Judicium, de quo est vers.* 9. 4. *Non posse hic intelligi Adventum Christi, qui antecedit ejus Sessionem ad dextram Dei.. In quo Saadiah fallitur. Si venit cum Nubibus cœli, venit vel ex longinquo, vel ex alto. Ita Christus suo tempore veniret, qui sedet ad dextram Dei. Si Christus intelligendus est, omnino intelligendus est ejus Adventus ex cœlo.* 5. *Si ita intelligamus, non satis video quid sit, ad Permanentem Diebus admoverunt eum. Si hoc notat Christi Sessionem ad dextram Dei, ut Saadiah vult, quid erit Adventus cum Nubibus cœli? An Adventus cum Nubibus cœli præcedit ejus Sessionem ad dextram Dei? &c. Sed quomodo hæc jungi possunt, venit cum Nubibus cœli, & pervenit ad Permanentem diebus? Deinde non potest dici, Christum demum venisse, postquam ultimum Animal aut Cornu ejus grandia locutum est. Nam post Christi Adventum futura erat defectio. Quum consedisset ad dextram Dei, regnaturus erat inter hostes, & hostes paullatim debellaturus. Longe igitur melius omnia fluunt, si, quod Daniel per Filium hominis significari dicit, tantum intelligamus, nempe Populum qui sunt Sancti Altissimorum. Neque magis mirum videri debet, eum venturum cum Nubibus cœli, atque id quod dicitur quosdam tanquam Nubem volare & tanquam Columbas ad cancellos suos Esa.* LX. 8. *&c.* Postquam & antea præmiserat Vir Doct. *Hisce respondent, quæ sunt vers.* 18. *& accipient Regnum Sancti Celsorum, item vers.* 27. *& Regnum & majestas data est Populo Sanctorum Excelsorum. Hisce collatis apparet, per Filium Hominis in visione significari Populum Sanctorum, qui Deo Sancto sancti sunt, quorum* τὸ πολίτευμα *est in Celsis. Nam negari non potest, per Permanentem diebus sedentem in throno, cum quo alii consederint Judicaturi, intelligi posse Christum Regem Judicem, cui datum est omne Judicium. Quod autem Ecclesia significetur per Filium Hominis, eo notatur, hunc Populum non ut coactum in unum & congregatum adductum iri ad Christum, sed*

con-

congregatum iri ex omnibus partibus terræ, ut singuli undique convenientes & accedentes ad eos qui coram Rege stabant, ut est vers. 10. *fiant unus Populus, atque ita hic Populus accipiat Regnum, nempe ut non amplius patiantur Sancti Celsorum afflictionem & oppressionem Bestiæ quartæ, aut ullius Bestiæ, sed potius ubique Regna & Reges ipsi serviant. Quod attinet modum hujus congregationis, dicit Propheta, se vidisse Filium Hominis venientem cum Nubibus cœli. Quo notatur, primo Celeritas, secundo Divina vis, tertio Accessus è longinquo, quarto Conspicua & gloriosa Multorum ad Christum Conversio. Confer Matt.* XXIV. 30. 31. *Item Esa.* LX. 3. *& seq. & Esa.* LXVI. 19. 20. *Potest etiam quinto intelligi per Nubium subvectionem, quod conversi abstrahantur à rebus terrestribus, & à regno terrestri, & à cathedra terrestri, ad celsa & ad solium Christi. Est enim Populus sanctorum, quorum patria & civitas est cœlum, &c. Convenit Prophetia Cap.* II. 44. *&c. Tantum hoc observandum est ante omnia, hoc Regnum non posse sibi promittere, nisi Sanctos, & quidem Sanctos Deo, h. e. nullos nisi Deo addictos, & Sanctos Celsorum, & in id neminem intrare, nisi qui per fidem tollitur in altum & ad Christum prope accedit, neque aliam esse rationem colligendi hoc regnum quam ut homines adducantur ad Christum, idque in eo consistere, ut populi ei serviant quoad statum hujus seculi, h. e. ut reges non impediant illud regnum, & gloriam suam in id inferant, non ut illi qui de hoc regno sunt dominentur ut reges terræ, aut fruantur admodum lautitiis terræ, quia regnum est sanctorum qui celsis addicti sunt, quorum hæreditas est in cœlis, &c.*

XIII. Ad quid vero spectet tota illa adeo seria disputatio, vix video, ubi apud ipsum Virum Cel. lego in medio verborum adductorum; *Quod autem dicitur, Regnum & Dominationem illi datum iri, id intelligendum est ratione Capitis & Regis. Ita Apoc.* XI. 15. *facta sunt Regna mundi Domini nostri & Christi ipsius. Hoc dicitur in Scripturis regnare, ut* 1 *Cor.* IV. 8. *& Act.* XIV. 21. *intrare in regnum Dei, quatenus id dictum pertinet ad totam Ecclesiam. Dicitur Deut.* XXXIII. 29. *calcare celsa, vel arces terræ & gentium; confer etiam Esa.* LVIII. 14. *Satis regnat Ecclesia, quando reges & reginæ fiunt ejus curatores & nutrices, & gloriam suam inferunt in civitatem Dei Apoc.* XXI. 24. *& quando pro Ecclesia militat populorum potentia*

Observationes adversus hanc expositionem quædam adduntur.

tentia & arma, ut nemo possit illi nocere. Esa. XXIII. 18. *dicit, quæstum Tyri, h. e. spiritualis emporii, cessurum Sedentibus coram Jehovah, ut edant ad satietatem, & ad vestitum durabilem.* Utique in re ipsa vel nulla vel exigua erit differentia; an Ecclesiæ dicatur Regnum & Dominationem datum iri *ratione Capitis & Regis*, nempe Christi, an vero Christo ipsi, suo modo communicandum cum Ecclesia ei subjecta & subserviente respectu beneficiorum & ministeriorum hinc fluentium spiritualium & corporalium quoque. Quemadmodum an dixero, his & illis populis, seu Antiquis, Persis, Græcis, Romanis, seu Hodiernis, Germanis, Gallis, Hispanis, Britannis, &c. cedere hujus aut illius Orbis partis Dominium, an vero horum Populorum Regibus, qui soli proprie dominium gerunt. Atque ubi Regni & Dominationis Datio passiva in Visione hac contigit directe Filio Hominis simili, quis hinc non agnoscere cogitur repræsentatum in illo Caput & Regem Ecclesiæ, *coll. Apoc.* XI. 15. *Jes.* IX. 6. *&c.* Qui etiam certissime præ Ecclesia longe aptius venit sub similitudine Hominis unius, cum Nubibus, ad & in thronum Stabilis dierum, à quo ipsi Regnum illud contingit, prout illa in Christi Ascensione obtinuisse monstravimus; quam ut Ecclesiam, illi oppositam, dictis modis heic reperiamus. Dum revera levis admodum mihi videtur prolixa Viri Cel. disputatio contra Christum heic directe intelligendum. *Certum* equidem agnosco, intelligi heic *Populum Sanctorum*; sed directe principaliter & per se, hoc est quod mihi minimè certum est. *Certum* nullo modo est, sed ex adverso falsissimum, *Christum intelligi* in Cornu crescente & grandia locuto juxta Altissimum *vers.* 8. 11. 25. Unde non est dubium, quin heic Christus per errorem scriptus sit pro Anti-Christo. De quo, heic intelligendo vel non, disputare nihil facit ad rem præsentem. *Christi* porro *Judicium vers.* 9. spectari in oppositione ad illud Dei Patris, gratis dicitur. Adventum cum Nubibus Cœli, in quo Longinquitas major aut minor minus est determinata, non minus recte agnosci credo in Ascensione, quam in Descensu; imo magis recte, ubi Adventus ille jungitur cum Adductione ad Deum & Thronum ejus. Unde & dein *Nubium Subvectionem* heic agnoscit Cel. Interpres, quæ abstra-

abstractionem à terrestribus ad celsa arguat. Et quid certius est? quam Ascensionem, in Adventu cum Nubibus significatam, præcedere ordine ante Sessionem ejus ad Dextram Dei. Et quod ad Tempus attinet Adventus ejus, collatum cum iis quæ de Bestia Ultima & Cornu ejus dicuntur, hoc ego video, res eas connecti quidem inter se; sed non ita, ut hæc Ultima plene deberent esse absoluta ante illum factum vel inchoatum; quod nec admitti posset absolute, si de Ecclesia magis quam Christo Adventum illum & Regni Dationem exponere lubeat. Enimvero, si hoc foret verum, quod *Stabilis Dierum* heic repræsentaverit, non Deum, aut Patrem, sed Christum; jam necessarium esset, non eundem sed alium in Filio Hominis ad illum appropinquare jusso significari. Sed hoc minime probatum est hactenus, nec probari potest; vel ex illo nomine, ipsi secundum Deitatem quoque, sed non soli in oppositione ad Patrem competente; vel ex Judicio illi tributo, quod rectissime etiam Deo & Patri tribuitur, ducente nos ad hunc etiam Datione Dominii & Regni Christo ab hoc facta. Unde nec aliud heic dicere ausus est *Cl. Coccejus*, quam *negari non posse, per Permanentem diebus sedentem in throno intelligi posse Christum Regem Judicem cui datum est omne Judicium.*

XIV. Interim ad Ecclesiam heic intelligendam præ Christo videmur cogi per explicationem unius ex Adsistentibus ad thronum Ministris, sequentem *vers.* 18. 21. 22. 27. *Et accipient Regnum Sancti Excelsorum, & possidebunt Regnum in seculum & in seculum seculorum &c. Et videns fui, & Cornu idem bellum movens cum Sanctis & prævalens eis, donec venit Stabilis dierum, & Judicium datum est Sanctis Excelsorum, & tempus advenit, & Regnum possidebunt Sancti, &c. Et Regnum & potestas & magnitudo regnorum sub omni cœlo datum est Populo Sanctorum Excelsorum, Regnum ejus regnum seculi, & omnes potestates ei servient & obedient, &c.* Unde ex hisce collatis videmus Virum Cl. firmare suam exegesin Filii hominis. Sed manet quæstio, an ea explicatio sit directa & spectans proprie sic & plene ad Populum, an vero indirecta & ducens ad ejus Regem, per quem tantopere exaltatum simul bearetur magnopere Populus ejus; cujus Interpres hic cœlestis men- Solutis simul Objectionibus nonnullis.

tionem heic fecerit, ubi ad Populi ſolatium Vatem inſtruebat. Quemadmodum ſi Gentem aliquam afflictam & oppreſſam erecturus quiſquam, ad eam loquatur de Principe Naſcituro & Surrecturo ex ipſis, qui oppreſſores ſit oppreſſurus & late dominaturus, dehinc optime dicet, vos eſtis qui ab oppreſſione liberabimini, oppreſſores veſtros conculcabitis, & late dominabimini ex adverſo, nempe in & per illum Principem, potius quam Princeps ille id aget. Et provocamus ad ipſa illa Viri Cel. verba; *Quod dicitur, Regnum & Dominationem illi datum iri, id intelligendum eſt ratione Capitis & Regis, coll. Apoc.* XI. 15. Nec male forte prorſus conferatur illud *Pſal.* LXVIII. 19. *coll. Eph.* IV. 8. dè *acceptione donorum in homine*, pro qua Paulus habet eorum *dationem hominibus* factam. Utique non eſt Unio tantum maxima inter Chriſtum & Eccleſiam, per quam huic etiam attribuatur quod illi proprie competit; ſed & tam magna Communicatio illius cum hac, tum in Operibus potentiſſimis per hujus miniſterium, tum in Bonis præſtantiſſimis in hanc redundantibus, ut ſummopere de Eccleſia dicatur etiam ad hujus ſolatium, quod de illo aſſeritur, ſalvo tantum ejus Dominio ſupremo potentiſſimoque & hinc fluente gloria. Sic reſpondentes, non eſt ut heic nunc & latius dicamus; vel de nomine עליונין *Excelſorum*, referendo aut ad Deum, ſeu Triunum, ſeu præ omnibus ſublimem, ad quem pertineant Sancti, aut ad quæcunque Excelſa & Sublimia, quibus illi ſtudeant & fruantur digniſſime, aut ad Cœlum, ad quod præ terra ſpectant, reſpectu originis, converſationis, & exſpectationis, quorſum & Caput illorum aſcendit; vel de nomine *Sanctorum*, qui ab Excelſis iſtis denominantur, & qui cum ſub nomine *Populi* expreſſe veniant, quin & proponantur ut oppugnandi atque ſuperandi ad tempus, non poſſunt heic intelligi, vel de Deo Triuno, vel de Angelis cœleſtibus, ſed debent exponi de Electis & Fidelibus Eccleſiam conſtituentibus, quibus & vera Sanctificatio per Spiritum contingit, licet imperfecta & ſucceſſiva in his terris; vel de *Regni* illis dati natura, quod equidem eſt per ſe Spirituale, ſed & Sequelas habet Corporales in Regum & Populorum hoſtilium Subactione opportuna; vel tandem de *Dationis* illius *Tempore*, præterito præ-

ſen-

ſenti aut futuro, quod nos omne heic facile admittere poſſumus, cum reſpectu ad rei prædictæ Initium primum Progreſſum majorem & Complementum maximum, merito adhuc exſpectatum, ſed abſque Chiliaſmi craſſi & Fanatici mixtura indecenti ac turbulenta ulla. Interim, ſi verbum adhuc addere licet de iis, quæ *Cl. Coccejus* habet de rationibus, ob quas Eccleſia repræſentetur per *Filium Hominis venientem cum Nubibus cœli*; mihi quidem illæ admodum leves & quæſitæ videntur. Quomodo enim *Filius Hominis*, ſingulariter nominatus, hoc queat apte ſignificare, quod populus ille *non ut coactus in unum* adducendus foret ad Chriſtum, ſed *congregandus ex omnibus partibus terræ, ut ſinguli undiquaque convenientes fiant unus populus*; id eſt quod vix per divinationem capio. Et quod ad *Adventum cum Nubibus Cœli* attinet, in eo facilius admittere poſſum repræſentationem aliquam *Celeritatis*, quæ tamen in Nubibus ſemper non eſt æqualis, nec etiam talis fuit in Populorum ad Chriſtum converſione, etiamque *Divinæ Virtutis*, quæ in Nubium formatione & motu eſt conſpicua; quam quidem *Acceſſus ex longinquo*, qui in Nubibus ſemper non obtinet, vel *Converſionis Multorum*, cum populus heic non repræſentetur per Nubes ſed per Filium Hominis iis vectum ex hypotheſi, vel *Abſtractionis à rebus terreſtribus & à Cathedra terreſtri*, niſi Aſcenſio in nube heic jam vere agnoſcatur, præ Deſcenſu, contra id quod prius contra Chriſtum heic intelligendum diſputans ipſe urſit. Differunt etiam plurimum, *venire cum Nubibus Cœli* aliquem, qui ſic à Nubibus manet diſtinctiſſimus, à phraſi illa metaphorica, *volare tanquam Nubem & tanquam Columbas ad cancellos*; quam Vir Cl. temere adeo confert.

CAPUT DUODECIMUM.

Quo alia Loca Prophetica quædam examinantur, an perinde ad Chriſti Aſcenſionem pertineant.

In iſtis vero locis *Jeremiæ & Danielis* uti Aſcenſionem Chriſti reperimus ſatis clare ſignificatam; ita de aliis etiam ad- **Pro Chriſti Aſcenſione in Cœlum**

Fundatur etiam ab aliis Deut. XXXII. 1-4.

ductis in eam rem videtur major esse ratio dubitandi. Quemadmodum hoc omnino longius quam decet quæsitum esse putamus, quod *Cl. Coccejus* in illis *Deut.* XXXII. 1-4. *auscultate Cœli &c. date magnitudinem Deo nostro*, reperit *Cœlum dans magnitudinem Filio Dei*, addens; *Vi verborum Mosis, decretum Dei intimantium, oportuit Cœlum Deo Israëlis visitanti populum suum magnitudinem dare. Atque ita Deus Israëlis visitans populum suum debuit illis testibus comprobari; & qui illos testes habet magnitudinis suæ, is est verus Deus Israëlis. Per Cœlum intelligimus primo ipsum Cœli κατοικητήριον. Quod dedit magnitudinem, h. e. testimonium majestatis & immensitatis & gloriæ ante secula possessæ, Servatori, quando ipsum accepit, ut in ipso tanquam throno ad dextram Patris sederet. Nam ut est* 1 *Tim.* III. 16. *assumptus est in gloria, h. e. cum manifestatione majestatis & potestatis ejus &c.* Res illa est equidem verissima, quod gloria Christi Divina constare queat & debeat ex ejus Gloriosa in Cœlum Ascensione. Sed quod provocatio *Cœlorum* ad *Attentionem* Loquelæ Mosaicæ, de qua nos egimus *ad Pentateuchi textum* illum & *Deut.* XXX. 19. faciat, ut *dare magnitudinem Deo nostro* post alia interposita referri debeat ad eosdem Cœlos, qui potius ut testes fuere advocati, & non rectius ad Populum omnem à Mose per loquelam suam instruendum, *coll. Cap.* XXXI. 30. id adhuc minimè videmus. Uti neque nobis ullo modo constat, heic in *Jehova Deo nostro* intelligendum esse præ Triuno Filium Dei, & quidem Incarnatum & Manifestatum sic in Israële; quod est μέγα λίαν αἴτημα. Cui uti & aliis forte modis Magnitudinem dare Cœlum potuisset, etiam Divinam; ita & ex sola Admissione ejus in Cœlum isthæc vix satis potuisset constare, cum & illa contingat non tantum Animabus fidelium, sed & Corporis respectu contigerit Enocho & Eliæ, meris hominibus nobis ὁμοιοπαθέσι. Quæ exempla sibi objiciens mox ipse Cel. Interpres, respondet, *eam argumentationem*, quam ille hic Mosi tribuit, *niti elogio Psal.* LXVIII. 8. & 19. *ubi eidem illi Deo, qui præcesserat populum suum in deserto, dicitur, ascendisti in altum. Ergo descendit, sive manifestari in carne incepit, & sublata rursus in altum carne, neque enim conveniebat ut eam deponeret, in inferioribus regionibus manifestari desineret, coll. Job.* III. 31. *Hebr.*

Hebr. XII. 25. *&c. de quo Descensu Moses Deut.* XXX. 12. Sed ista aut talia in hoc textu non occurrunt, qualia in *Psalmo* longe seriori sunt scripta; uti nec in Psalmo est relatio ad hunc Mosis textum tanquam parallelum.

II. Visum est antea *Lib. II. Cap. XI.* quomodo ad Christi Ascensionem trahatur deinde *Via Aquilæ in Cœlum*, vel *in Cœlo*, primum illud ex quatuor Admirandis & Salomoni ipsi minus perspectis *Prov.* XXX. 19. non modo à *Raimundo Martini*, aliisque Scriptoribus inprimis allegorizantibus, sed & nuperrime à *Clar. Gussetio* nostro, qui *nequit quantumlibet tentet sensum physicum adoptare* viis illis quatuor Aquilæ, Anguis, Navis, & Viri, *sensu autem mystico, de Christi Ascensione, Exitu è sepulchro lapideo, Conversatione inter fluctus populi tumultuosi, Incarnatione è Virgine, omnia concurrere* ait *in significatu Itionis.* Dum alio tamen loco scribit, *naturalem & simplicem acceptionem nihil mirabile continere, nisi forte primi de Aquilæ Volatu.* Sed adversus hanc exegesin Propheticam & Ænigmaticam, dicti naturalis & moralis, eoque sensu verissimi, & aptissimi in Libro tali, nos loco citato observationes nostras dedimus. Dum plane aliter *Cl. Coccejus* heic vult ostendi, *defectionem magnæ Meretricis*, Romanæ Anti-Christianæ, *tectam esse magna πανουργίᾳ, atque astutia plane diabolica, quod & Apostolus innuit Eph.* IV. 14. *ita ut difficile sit homini inexercitato eam defectionem redarguere & revincere, quippe cum omnia sua mendacia & peccata tegat verbis Dei per fraudem & in prætextu prolatis, &c. Comparat autem Mysterium illud Iniquitatis cum Tribus aliis rebus quæ homini sunt imperscrutabiles* 1. *Cum Via Aquilæ in cœlo. Nemo enim potest scire quo volaverit Aquila, non enim relinquit vestigium.* 2. *Deinde cum Via Serpentis in Rupe nuda. Nam & illius orbita non cognoscitur.* 3. *Cum Via Navis in corde Maris, h. e. in medio mari. Nam hujus vestigia statim confundunt fluctus. His addit Quartum, Viam Viri in puella. Non est intelligendum Scortum, ut volunt Judæi, sed potius Virgo, & illa quidem tenera, domi diligenter custodita, ad omnem pudorem & modestiam formata. Quæ cum sponsum suum amare incipit, eos ignes vix ferre potest, & eos ejicere ex animo satagit, & diligentissime dissimulat. Et in hoc quoque similitudo est Mœchæ cum casta Virgine &c.* Sed de hoc loco etiam olim ex professo

Nec non Via Aquilæ in Cœlum ex Prov. XXX. 19.

disputavimus *EXERC. TEXT. XIX. Parte II.*

Item Varia loca Jesaiæ LIII. 8. LII. 13. LXVI. 1.

III. Non ignoramus similiter, sic Analysin institui *Jesaiæ Cap. LIII.* ut in verbis illis, *ex coarctatione & judicio assumptus est vers.* 8. reperiant Christi Ascensionem. Uti sic scripsit *Cl. Coccejus; Hic jam Morti ipsius opponitur Exaltatio. Assumptus est. Confer. Gen.* V. 24. *& Psal.* XLIX. 16. *Habet vim* τȣ͂ ἀναλαμβάνεσθ. *Assumptioni illustrandæ adjungitur status ex quo assumptus est &c. Assumptio igitur ex coarctatione & judicio significat Resuscitationem ex mortuis & Evectionem in Cœlum.* Quæ & *Cl. Witsius* secutus est *Exerc. XX. in Symb.* Sed nos aliter dudum judicavimus *Analysin* esse instituendam, reperta hoc *Versu* 8. *Morte Christi amara, tum obscurius cum Morientis Dignitate, tum clarius cum Mortis Violentia & ratione memorata*, quando post interpositam adhuc Sepulturam *vers.* 9. de *Exaltatione* demum agitur *vers.* 10. *&c.* Nec valet argumentum in contrarium ex solo verbo *assumendi*; quod de Enocho & Elia potuit adhiberi etiam corporis respectu, licet heic ad solam Messiæ morientis animam eo sensu applicari queat. Perinde ad Christi Ascensionem nos duci existimant Viri Docti, non tantum per maximam ejus *Exaltationem* assertam *Jes.* LII. 13. quæ tamen directe ad Personæ Dignitatem spectat magis quam ad ejus in Cœlo Mansionem; aut per illius ut heroïs sanguine conspersi Progressum magnificum *Jes.* LXIII. 1. *&c.* quem non spectare ad Domini nostri Passiones præcedentes & Gloriam proxime consecutam alias monstravimus *EXERC. TEXT. XXII. Parte VI.* verum etiam per illa *Jesaiæ Cap.* LXVI. 1. *Cœlum est Thronus meus, & Terra Scabellum pedum meorum*, quod hinc confertur cum *Psal.* VIII. 2. uti antea ad hunc locum quoque vidimus *Cap. X.* Ubi inter alia scripsit Interpres; *Repudiat habitationem peculiarem in certa orbis parte, postquam thronum universalis regni insedit, & majestatem suam supra cœlos collocavit. Hoc autem fecit, Filio, quem majestate & decore coronavit, in quo potentiam suam & gratiam ac justitiam patefecit, qui est imago gloriæ ipsius, in quo ipsi complacuit, de quo dictum Zach.* VI. 13. *ille accipiet majestatem, in Cœlum Assumpto, & Rege ac Capite Ecclesiæ declarato, ut non amplius Thronus Regis Ecclesiæ in terra, sed in cœlo quærendus sit; &c.* Uti ad hunc *Jesaiæ* textum ipsum habet; *Judæis expro-*

probrat studium inutile faciendi Deo domum, cum Deus Thronum suum collocaverit supra cœlos Psal. VIII. 2. *& Deus non velit in terra habitare, eamque fecerit scabellum pedum suorum, ita ut nec Templum nec Hierosolyma sit amplius Thronus gloriæ, conf. Jer.* III. 16. 17. *& qui in Terra sunt quam dedit filiis hominum omnes sine distinctione stent ad scabellum pedum ejus, non vero sedeant cum Deo in throno, & sic status hominum ubique sit, neque habeat locum proprium in terra ad quem necesse sit venire, sed ad pedes ipsius stent omnes homines in toto mundo, quo quidem juxta canonem gratiæ in desertis equitans cum regno suo pervenit, &c.* Enimvero, uti de loco illo *Psalmi* antea diximus quod sufficiat, ita singularem illam determinationem ad Christum Incarnatum in hoc textu *Jesaiæ* non reperio. Et præterea judico, in his verbis esse descriptionem Divinæ Majestatis plus quam terrestris, perpetuæ quoad Rem ipsam, æque quam in aliis locis *Psal.* XI. 4. CIII. 19. *&c.* Quam si heic urgere volueris cum respectu ad Novum Fœdus spectari simul quoad modum rei novum, in eo quod nunc tantum in cœlis foret Thronus Dei, cum eversione Throni Veteris Umbratici in Jerusalem, vel quod nunc tota Terra foret Scabellum pedum ejus apud quod adorari ubique æqualiter posset & deberet cum sublatione specialis scabelli Tsijonitici, *coll. Psal.* XCIX. 5. CXXXII. 7 *Thren.* II. 1. *&c.* minimè equidem repugno. Sed sic non reperio heic oppositionem inter Christum Incarnatum Descendentem in Incarnatione & Ascendentem in assumpta Carne, dè quo agi deberet si Ascensio hinc firmanda foret, verum inter modum Cultus & Gratiæ Divinæ sub Veteri & Nova Oeconomia. Nec debet ista *Scabelli* pedum Dei appellatio Terræ toti data temere trahi, vel ad alias hypotheses Viri Cel. peculiares, de discrimine Vet. & Novi Fœderis, quæ heic immiscentur, vel ad nimiam Terræ depreciationem. Inprimis si consideremus præ aliis textum *Ezech.* XLIII. 7. ubi de Novo Templo utique pertinente ad Novum Fœdus dicitur, *Locus throni mei & locus plantarum pedum meorum, ubi habitabo in medio filiorum Israel in æternum*, nempe hic est.

IV. Scimus quoque, in rem præsentem laudari *Ezechielis* Visionem *Cap.* I. 26. *Et super specie throni species ut aspectus hominis super illo erat sursum, coll. vers.* 28. *Cap.* X. 1. 4. 17. 19. Tum quoque Ezechielis Visio Cap. I. & X.

19. 24. Quem textum laudans *Cl. Coccejus ad Deut.* XXXII. I. scripsit; *Gloria Dei apparebat istic. Quomodo vero potuit Deus in specie Hominis apparere in spiritu, si non potuit in specie Servi assumta manifestari ad oculum; & si illud ipsum non aliquando erat futurum, ut primo quidem quum esset in forma Dei sine specie Servi descenderet à throno suo & se sisteret tanquam Servus in limine templi sui Ezech.* X. I. (*ubi nota non dici quod viderit tum speciem Hominis,*) *& vers.* 4. *& rursum à limine templi redire ad thronum suum supra Cherubim vers.* 17. *ubi nota, dici à Propheta, quod tum viderit gloriam Dei Israëlis supra Animalia vers.* 10. *& illud fuisse Animal quod viderat sub Deo Israëlis ad fluvium Chebar vers.* 20. *Quo innuitur, tum apparuisse gloriam Dei in throno suo cum forma hominis, ut Capite Primo descriptum est.* Uti ad ipsum locum *Ezechielis* latius hac de re disputat; *Si ullus locus est, qui imperet sui considerationem, is hic est. In solio conspicitur tanquam filius hominis.* (In textu est simplex אדם *homo.*) *Deus non est* ἀνθρωπόμορφος, *Spiritus enim est. Non est Deus ex propinquo & non ex longinquo; qui cœlum & terram implet &c. Abarbenel fatetur, eum qui insidet throno significare Deum Optimum Maximum. Et vero etiam Seniores viderunt Deum Israëlis Exod.* XXIV. 10. *& Esaias Cap.* VI. *Ratio Abarbenelis est, quia species humana inter omnes species animalium est præstantissima Altera, quia emblemate Regis Dei regnum significatur. Nos non inficiamur, Deum emblemate significari posse, sed si in hac vel alia Visione nihil notatur quod manifestetur ad sensum, dicemus, nullam esse causam, quare Deus in emblemate tali significetur. Longe compendiosius & dignius potuit Deus loquens induci, qui se Regem appellat. Deinde per narrationem talem videtur Deo attribui figura, & quasi approbari cogitatio de Deo ut formam humanam habente, quæ potius* ἐπιπλήξει *& increpatione corrigenda aut expellenda erat ex animo. At longe certior & sapientiæ Divinæ convenientior est cogitatio de Rege, quem Dominus dicitur ungere super Zion monte sancto suo &c. Et qui de eo cogitaverit, nihil aliud potest sibi persuadere, quam Visionem hanc exhibitam esse nobis, ut omnibus quasi notis nobis innotescat &c. Si Judæum Abarbenelem sequimur, horum omnium oportet oblivisci, & tantum cogitare, Deum regnare, qui soleat sibi in Scripturis oculos, aures, nasum,*

os,

os, faciem, brachium, pedes, metaphorice attribuere, (qui tamen nuſpiam ſibi attribuit formam hominis,) & ei ſubjici Eccleſiam, & omnia, ſine Rege Chriſto, &c. Enimverò in eo heic hæret res tota, an viſa heic in gloria *Hominis* Similitudo ad Deum Triunum, vel Patrem, an vero ad Filium Meſſiam, & quidem Exaltatum poſt Incarnationem & Paſſionem omnem, nos unice ducat. Quod poſterius hactenus non video demonſtratum, quoad unum vel alterum membrum; dum heic *Jehovæ gloriam* eſſe repræſentatam nemo dubitat. Et quo magis ad finem tendit diſputatio illa, quo infirmior ipſa apparet. Neque enim dici aut cogitari poteſt, *Deum regnare ſine Rege Chriſto*, hinc quod Chriſtus non expreſſe & diſtincte in Viſione exhibeatur, prout nec Judæus ſuum Meſſiam hinc à re ipſa excludet prorſus; non magis, quam ex Regis Chriſti Viſione ſola excluſum plane Deum Patrum concludas rite. Et annon ſibi *formam hominis* attribuit Deus verè, quando tantum non omnia ejus Membra ſibi adſcribit, *oculos, aures, naſum, os, faciem, brachium, pedes, &c.* non utique aliorum animantium brutorum, minus dignorum & æque corporeorum. Quod ſi fiat *metaphoriee*, uti certum eſt ad literam minime fieri id, quidni etiam fiat in Viſione Emblematica ſimiliter? dum per declarationes & obteſtationes Dei graves ſatis proſpectum eſt contra Corporales dè Deo Spiritu infinito cogitationes, & Imagines ejus efformandas omnes. Ut jam non dicam de Viſo a Senioribus Deo Iſraëlis, & à Jeſaia Jehovah Rege Triuno, per argumenta in contextu obvia & paſſim à Theologis laudata contra *Socinianos*; vel etiam de Apparitione Trium Virorum apud Abrahamum, quatenus ad Tres Deitatis Perſonas illa magno cum ſtudio à multis dudum refertur. Dum ad illum textum *Gen* XVIII. ipſe ſcripſit paulo involutius *Cel. Interpres*; *Duo Angeli in hiſtoria dicuntur, non Tres. Apparuerunt autem Tres Viri. Igitur & Dominus apparuit in forma humana, & Angeli. Quales autem hi Angeli fuerint, ex dictis Abrahami & Loti & ipſorum colligendum eſt. Non enim omnis Angelus omnia verba loqui poteſt &c. Non dubitamus igitur, hic ſignificatum eſſe, omnem plenitudinem Deitatis aliquando habitaturam in carne. Quum Filius geſtat carnem, & Pater in Filio manifeſtatur, & Spiritus Patris*

ac Filii, *Tres manifestantur in Carne unius Filii hominis*, *Filii Dei*, *&c.* Enimvero, si hoc demus, ad Regem Messiam directe & unice respici in Visione Ezechielis, quam incerta & difficilis est illa applicatio Gloriæ Domini translatæ à Cherubim ad Limen Domus? quæ utique facta in forma sensibili licet hæc non nominetur, iterumque à Limine Domus ad Cherubim, ubi neque visibilis forma illa exprimitur, quæ hinc utrobique eadem ex Capite Primo est subintelligenda. Ut vana sit cogitatio de Forma hominis nulla in Descensu, sed assumpta in Ascensu. Et certe, quicquid *Cl. Coccejus ad Ezech.* IX. 3. quoque scripserit, *hunc quidem Descensum si maxime proprie aut proxime proprietatem velimus intelligere*, *non possumus nisi de Incarnatione Filii Dei intelligere*; non dubitarunt alii, quin ad Templi Urbis & Gentis Derelictionem Divinam in illo magis spectetur, quod contextui forte non minus convenit. Mitto nunc etiam locum *Ezechielis Cap. XVII.* 22. 23. de Surculi Abscissi *Plantatione super Monte Celso Israelis*; de quo ductum est *Lib. II. Cap. X.*

Porro & locus Hos. IX. 8. de Speculante Ephraimum cum Deo meo.

V. Prætermittere etiam non possumus verba lecta *Hos.* IX. 8. *Speculans Ephrajim cum Deo meo*, seu uti vertit *Cl. Coccejus*, *qui speculatur Ephraimum est cum Deo meo*, vel *apud Deum meum.* Atque ita hic reperit in his verbis *Regnum Christi*, observans distinctius in eam rem, quod *Speculator Ephraim* omnino sit *Rex Ecclesiæ*, *quis enim potest esse speculator Ephraimi*, *& quidem apud Deum*, *nisi Filius Dei Rex Israëlis? illi enim hoc nomen proprie convenit*, *&c.* *Causa autem quare sic nominet est*, *quia de Judicio quod is Ephraimo*, *h. e. iis qui se Judæos religione appellabant sed non erant inflicturus erat*, *& de præstolatione ipsius & tolerantia hic loquitur*; *quasi dicat*, *qui datus est Ecclesiæ Caput super omnia*, *& tanquam Rex curat & inspicit Ecclesiam suam*, *atque etiam Judæos refractarios tolerat etiamnum*, *sed videt & ad animum revocat ipsorum infestationem*, *is inquam est in cælo. Simile Psal.* 11. 4. *sedens in cælo ridet &c.* Etenim *phrasis*, *esse cum Deo*, *non significat aliquid minus quam esse in Cælo &c.* *Jam Hosea hæc prædicante erat in cælo, coll. Joh.* 1. 1. 2. *&c. Sed verba Hoseæ accipienda sunt*, *ut accommodata tempori ultimo instantibus diebus vindictæ. Ibi fideles erant inculcaturi quod hic dicitur*; *Rex Ecclesiæ quemadmodum in initio*

tio fuit apud Deum, & quum visitavit populum suum venit à Deo, ita jam rediit ad Deum & sedet ut Rex in cœlo tanquam throno gratiæ &c. De aliis, inquit, *expositionibus hujus loci sufficiat Grotii verissimum verbum, duræ sunt omnes hujus loci expositiones, &c. Proxime ad veram explicationem accedit D. Diodati, excubitores Ephraim sunt apud Deum meum, quod vult intelligi de Verorum Prophetarum translatione ad Deum per mortem. Sed peccat, quod singularem in pluralem mutat, quodque non animadvertit hic agi de* ἐπισκόπῳ *non dormiente & intime cognoscente & suo tempore ultionem expetituro.* Sed ostendimus nos dudum in *Commentario nostro*, quam multæ & variæ nequaquam ineptæ expositiones sint illius textus, quæ verbis & inprimis contextui longe magis conveniant. Ex quibus nobis, propter rationes illic datas, maxime placuit; ut *Speculator Ephrajimi*, collective æque quam *Propheta* intelligendus, dicat Inspectores omnes populi Israël, Politicos & Ecclesiasticos, forte etiam extraordinarios cum vel præ ordinariis, qui tales erant, *cum* & sub *Deo meo*, Custode supremo Israëlis, non jam decenter & in rei veritate, sed ex officio & professione sua & aliorum persuasione, *coll. Jes.* LVI. 10. *&c.* De quo *speculatore*, vel *speculante*, idem dicitur quod de *Propheta* mox nominato, eum esse *laqueum aucupis super omnes vias ejus, odium in domo Dei ejus*; in quorum posteriorum interpretatione, plane necessaria, etiam nobiscum facit *Cl. Coccejus.* Quænam certe sit necessitas, imo species, heic in *speculatore Ephrajimi* reperiendi Christum Regem Ecclesiæ suæ, sic ne quidem ab Ecclesia sed à Refractariis Judæis denominatum, id non video; neque cur phrasin illam עם אלהי / *cum Deo meo*, habitam pro Prædicato, ad locum Cœli magis quam ad sinceram Dei Adhæsionem referamus; neque cur illam localem in Cœlo Præsentiam ad futurum tempus Christi incarnati & glorificati referamus unice; ut mittam plura.

VI. Post Hoseæ illud dicendum etiam de isto *Hamos.* IX. 6. quod & *Galatinus* ursit, *exstruens in cœlis sublimes mansiones suas &c.* dum vertit *Cl. Coccejus, qui ædificat in cœlis gradus suos.* Is pro commentario adjecit; *Hoc non de Cœnaculo interpretor cum Junio, quia aliud est* עליה *Psal.* CIV. 3. *aliud* [Atque Hamos. IX. 6. de Ædificante in cœlis Gradus suos.]

מעלה *gradus, ascensus. &c. habentibus hinc LXX.* ὁ οἰκοδομῶν εἰς τὸν οὐρανὸν τὴν ἀνάβασιν αὐτοῦ. *Recte, sed paulo restrictius.* (Ita & apud *Hieronymum est, qui ædificat in cælo ascensionem suam.*) *Nam gradus etiam thronum significare possunt, qui gradibus scanditur. Sensus jam patet. Qui sua virtute ascendit in cœlum ad occupandum thronum tanquam suum & à se exædificatum, is revera est Jehova. Atqui is quem vos rejicitis, propter quem hæ plagæ vobis infliguntur, ascendit in cœlum velut gradibus suis, & in thronum suum à semet extructum, nim. Christus. Ergo is est Jehovah. Quod ascenderit Christus, sufficienti testimonio Discipulorum, & virtutibus ac effusione Spiritus Sancti comprobatum est, addo & judiciis. Quod suis Gradibus ascenderit, comprobatur, quia antea dixerat, se ascensurum ut Filium Dei, à quo exierit, ut qui prius descenderit, qui sit unum cum Patre, qui faciat opera Patris, & similia. Qua re facta, non potuit de veritate dicta dubitari. Si enim in hisce fuisset mentitus, non fuisset ad Deum assumtus. De hac Ascensione est Psal.* 11.4. *ubi sedens in cœlo dicitur respective ad Dominum & Unctum ejus &c.* Est vero ex Versione illa Græca, quam longe alio modo tamen *Theodoretus* & *Cyrillus Alex.* exposuerunt, quod & ad Christi Ascensionem in iis spectavit, cum *Tertulliano* variis in locis, *Cyrillus Jeros. Catech. XIV.* ubi hanc inculcans dixit, μνεμόνευε τοῦ προφήτου εἰπόντος, ὁ οἰκοδομῶν εἰς οὐρανὸν τὴν ἀνάβασιν αὐτοῦ, καὶ τὰ λοιπὰ, ὅσα εἴρητο χθὲς, διὰ τὰς τῶν ἰουδαίων ἀντιλογίας. Dum à Christo ipso ad Ecclesiam transiens *Hieronymus* scripsit; *Ipse est qui quotidie ædificat in Cœlo Ascensionem suam, & dicit in Euangelio, Pater meus usque modo operatur, & ego operor, & non solum de costa Adam in typum Ecclesiæ semel ædificavit Evam, sed quotidie credentes & membra corporis sui ædificat, & de terra ad cœlum levat, ut in illis ipse conscendat &c.* Enimvero totus contextus comminatorius, uti in *Commentario nostro* monstravimus olim, antecedens & consequens non sinit, ut heic de Christo Ascendente ad salutem populi sui cogitemus; sed nos cogit, ut agnoscamus descriptionem summæ Majestatis & potentiæ Divinæ, secundum quam denunciata judicia certissime in impios exequeretur. Et est revera aliud *ædificare in cœlis gradus suos,* quod qua ratione sit proprie capiendum, ipse vix

clare

clare satis docet *Cl. Coccejus*, aliud ascendere in cœlum; dum עליה & מעלה ita sunt ab eadem origine, ut vel immediate vel metonymice eundem significatum facile admittant.

VII. Cur heic taceamus quoque de loco *Mich.* II. 13. *Ascendit Effractor coram illis, effregerunt & transierunt portam, & egressi sunt per eam, transivique Rex eorum coram eis & Jehovah in capite eorum.* Ad quem locum de Christi Ascensione expresse quidem non loquitur *Cl. Coccejus*, sed inter alia scripsit; *Veteres Hebræos per* פורץ / *perfractorem intellexerunt Eliam, qui est Joannes Baptista, per Regem Christum filium Davidis, &c.* Verum à *Rev. Joh. Pearsonio Cestriensi in Exposit. Symb.* videmus hunc locum omnino, tanquam consentientibus quodammodo Judæis, urgeri pro Ascensione Christi, post illum *Psalmi* LXVIII. *Idem quoque*, inquit, *vel ipsissmet Judæis fatentibus innuit Prophetia hæc Michæ, ascendit pandens iter ante eos, dividet, transibunt portam & egredientur per eam, & transibit Rex eorum coram eis, & Dominus in capite eorum. Atque ita Ascensio Christi tam prophetice quam typice expressa fuit.* Ad quæ firmanda in *Notis* adjecit; *Perruptor hic ex Judæorum confessione titulus ac nomen Messiæ est. Ita Autor libri Abchat Ruchal in sua Adventus Messiæ descriptione hoc loco utitur.* Sed ista minime est mens omnium, dum *Kimchi* Patrem suum tam Effractoris quam Regis nomen ad Zedekiam retulisse monuit; atque ipse *Autor Libri illius*, quem *Doct. Hulsius* noster confutatum dedit, non de Messia sed הקבה seu *Deo Sancto Benedicto* heic loquitur ex *Micha*, docente sic, *tempore illo quo exibunt tribus ex captivitate nubes gloriosæ Majestatis Divinæ circumdaturas illas.* Pergit *Pearsonius*; *Idemque apparet porro ex dicto Mose Haddarschan in Bereshit Rabba, plantatio inferna est Abraham, plantatio superna est Messias, quemadmodum scriptum est, corruptor ascendet ante eos &c. Sic ille in Gen.* XI. 9. *Rursum in eodem Bereshit Rabba Gen.* XLIV. 18. *quando lætabimur? quando pedes Schechinæ stabunt in monte olivæ. Et rursum in eodem Bereschit, quando? quando captivi ascendent ex inferno, ac Schechina in capite, sicut scriptum est, Rex eorum coram eis, & Dominus in capite eorum.* Sed quicquid ex istis constet, illos ad Deum vel & ad Messiam forte in his verbis respexisse, nihil tamen de ejus Ascensione in cœ-

Etiam Mich. II. 13. de Effractore Ascendente, coram illis &c.

lum habent, quod foret proprie τὸ ζητούμενον dum *Ascensio* heic indubie intelligitur de felici & potenti Evasione dispersi Israëlis, per instrumenta quidem apta, sed præcipue per veri Regis eorum & Jehovæ virtutem potentissimam & optimam. Quæ nos quidem ad Christum, sed non ad ejus Ascensionem in cœlum, ducunt; uti in *Commentario nostro* monstravimus. Vult autem *Cl. Coccejus* hæc prorsus connectere cum *Cap.* I. 3. *Dominus excitatus est de loco suo, & descendet, & calcabit arces terræ, & transit, pergit semper magis magisque, Rex ipsorum ante ipsos, imo Jehovah est in initiis ipsorum nim. ut perrumpat & calcet arces terræ &c.* Postquam antea docuisset, *significari fore post captivitatem Babylonicam, ut omnes angustiæ, quibus angustabantur inprimis à Regibus Syrorum, per potentiam Dei perrumpant, terram subigant, urbes occupent, easque retineant, atque ex iis prodeant & in eas redeant,* atque *tunc venturum Christum Regem.*

Et Geminus ex Zacharia locus Cap. VI. 13. & XIV. 4.

VIII. Sic ad *Zachariam* pervenimus, ex quo duos præcipue textus ad Ascensionem Christi quoque applicari observamus. Unus est *Cap.* VI. 13. *Et ipse portabit Majestatem, & sedebit & dominabitur super throno suo, & erit Sacerdos super throno suo, &c.* Quem locum inter alios notavit *Cl. Coccejus*; sæpius non tantum & *ad Ham.* IX. 6. tanquam in quo *sit de Ascensione*, sed & *ad Deut.* XXXII. I. Ubi citato loco *Zachariæ* huic subjicit; *Ubi nota, Virum eundem esse & Principem & Sacerdotem, & tanquam Principem & Sacerdotem sedere in throno Dei. h. e. in cœlo.* Uti ad hunc ipsum scripsit; הוד *opponitur vilitati, exinanitioni, & servituti omni, ipsique exterminationi &c. Prima post mortem demonstratio gloriæ Filii hic intelligitur, aut omnis exaltatio in cumulum contrahitur. Sed alii gradus exaltationis à primo distincti sequuntur. Ideo malo priorem explicationem &c. Expressior Majestatis designatio fit per attributionem Sessionis in throno Dei, ad exercendum officium Regium & Sacerdotale, &c.* Ad quæ, missis aliis quæ ad præsens nostrum institutum haud magnopere faciunt, & quæ tractata a nobis legi possunt tum in *Comment. nostro*, tum *Exerc. Myscell. Disp. VI.* notamus modo; *Thronum suum* reciproce heic potius in כסאו quam *Thronum ejus*, seu Dei, esse agnoscendum; & hunc quidem non incommode de Cœlo exponi,

poni, ſed non minus recte de Eccleſia, per cœlum & terram diffuſa; dum palam eſt, expreſſe heic non declarari quis ſit iſte Thronus, ſed ſignificari directe ſummam Chriſti Gloriam, tum per *Majeſtatis Portationem*, emblematice ſeu typice repræſentatam in Corona ampliſſima Joſuæ capiti impoſita, tum per *Seſſionem & Dominationem ſuper Throno ſuo*, ejus qui ſimul foret *Sacerdos*, uti ſecundum ordinem Aharonis erat Joſuah Coronatus. Ad quam ſummam Gloriam, Regiam non minus quam Sacerdotalem, referri poſſe & debere Aſcenſionem in Cœlum nemo ſane neget. Sed alter *Zachariæ* locus laudatur quoque ex *Cap.* XIV. 4. *Et ſtabunt pedes ejus in die illo ſuper monte Olivarum, qui ſuper facie Jeruſalem ab oriente, & diſcindetur mons olivavum &c.* Ad hæc ſcilicet verba ſpectaſſe videntur multi ab ævo in fabula illa de Veſtigiis Pedum à Domino Aſcendente impreſſis monti Oliveto, de qua diximus *Cap.* IV. Quorum prædictionem heic reperit etiam *Baronius ad A. Chr. XXXIV.* §. 232. *De his olim Zacharias Propheta intellexiſſe videtur cum Prophetice hæc locutus eſt, ſtabunt pedes ejus in illa ſupra montem olivarum qui eſt &c.* Quod ſi verum eſt, certe aliqua heic erit Aſcenſionis prædictio; magis etiam quam converſationis Chriſti cum Diſcipulis, orationis, & paſſionis in illo loco &c. ſicuti ipſam ſtationem pedum Chriſti Aſcendentis ſuper illo monte inter Veteres alios heic omnino etiam reperit *Euſebius Lib.* VI. *Dem. Euang. Cap.* 18. ἔστησαν δὲ ἀληθῶς καὶ κατὰ τὸ πρόχειρον καὶ ῥητὴν διήγησιν οἱ πόδες τοῦ κυρίου καὶ σωτῆρος ἡμῶν, αὐτοῦ δὴ τοῦ λόγου, δι᾽ οὗ ἀνείληφεν ἀνθρωπείου σκήνους, ἐπὶ τοῦ ὄρους τῶν ἐλαιῶν, πρὸς τῷ αὐτόθι δεικνυμένῳ σπηλαίῳ, εὐξαμένου τε καὶ τοῖς αὐτοῦ μαθηταῖς ἐπὶ τῆς ἀκρωρείας τοῦ τῶν ἐλαιῶν ὄρους τὰ περὶ τῆς συντελείας μυστήρια παραδεδωκότος, ἐντεῦθέν τε τὴν εἰς οὐρανοὺς ἄνοδον πεποιημένου, ὡς ὁ Λουκᾶς ἐν ταῖς πράξεσι τῶν ἀποστόλων διδάσκει, φάσκων *&c.* Sed oſtendimus dudum in *Commentario noſtro*, totum illum *Zachariæ* contextum plane alienum eſſe à Domini noſtri reſuſcitati Aſcenſione in Cœlum, ad quam vocum priorum ſonus ſolus heic duxit Interpretes tales; dum cum illa minime convenit *Montis* illa *Diſciſſio dè medio ſui ad orientem & ad mare magna valde, recedente dimidio montis ad ſeptentrionem & dimidio ejus ad meridiem*, cum *fuga* per *vallem montis &c.* Quæ omnia certiſſi-

tiſſime à litera nos plane avocant ad ſenſum alium emblematicum, varium prorſus apud Interpretes, ex quibus qui nobis maxime placet, videri dicto loco poteſt. Hoc addere licet, quod ſi *ſtatio pedum ſuper monte olivarum* ad literam de Chriſto Incarnato etiamque Reſuſcitato eſſet intelligenda, necdum inde concludi poſſet illius ab eo Receſſus per Aſcenſionem in Cœlum.

Tandem verba nota Mal. IV. 2. de Orituro Sole Juſtitiæ.

IX. Memoramus adhuc inter loca hæc poſtremo illud *Malach.* IV. 2. *Et orietur vobis timentibus nomen meum Sol Juſtitiæ.* Ubi certum ſatis eſt, in *Sole Juſtitiæ* deſignari Meſſiam, verum mundi lumen, quod puritate, decore, ſplendoreque vere cœleſti, præ aliis omnibus excellit, atque orbem inferiorem omnem illuminat, purgat, calefacit, vivificat, exhilarat, corroborat, & ad fructus ſuos inſtruit, &c. & apud quem eſt illa Juſtitiæ plenitudo, ut per Juſtificationem & Sanctificationem illam cum ſuis communicet ſufficientiſſime, *coll. Jer. XXIII. 6. &c.* Neque de eo dubitare licet, quin is perſonaliter ut *Oriens* poſſit recte ſpectari heic in verbo חרז/ non jam in Æterna Generatione, aut in Promiſſione antiqua, ſed in Nativitate Humana ex Maria, in Manifeſtatione per Prædicationem & Miracula, in Reſurrectione ex morte, & in Adventu noviſſimo è cœlo, ut ante poſtremum hunc actum merito etiam ponatur ejus *Aſcenſio in Cœlum* ſupremum, ſicuti Sol oriens ad cœli viſibilis culmen progreditur. Uti nos cum aliis dudum in *Commentario noſtro* monſtravimus, nec in rei ſumma aliter heic diſſeruit *Cl. Coccejus*; *Sol Juſtitiæ eſt Chriſtus, lucens teſtimonio Majeſtatis ſuæ, & in apertum proferens juſtitiam veram, & radiis ſuis ſanans ægritudines noſtras, h. e. verbo & Spiritu ſuo nos regenerans & ſanctificans, & conſolans. Orietur,! manifeſtabitur* 1. *Per Nativitatem, doctrinam, opera, paſſionem, reſurrectionem, aſcenſionem in cœlum, & effuſionem Spiritus Sancti.* Addens; 2. *Per ablationem veli, in deſtructione templi, urbis, principum, & ſic ſublatione ſervitutis Zach.* XIII. I. Interim magnopere dubito, annon ſuppoſito perſonali ortu omni Meſſiæ, heic potiſſimum ſpectetur ad ortum ejus realem per omne tempus Novi Teſt. qui contingit per claram Euangelii prædicationem & copioſam Effuſionem Spiritus in fideles timentes nomen Jehovæ,

unde

unde sunt illa Bona, quæ heic cum Ortu hoc Solis junguntur, *coll.* 2 *Cor.* IV. 6. *Tit.* II. 11. 12. 2 *Pet.* I. 19. *&c.* Dum alienum certissime judicari debet, ut Ortum hunc Solis Justitiæ directe & unice de Ascensione Domini nostri interpretemur.

CAPUT DECIMUM TERTIUM.

Quo ad Typos Ascensionis Dominicæ varii generis tandem transitur.

Non minus porro prædictam Ascensionem Domini, quam ejus Resurrectionem, per *Typos* quosdam olim delineari & firmari simul voluit Deus. Qui quidem ita sollicite quæsiti fuere ab ævo, ut & in *Apocryphis* ipsis illos suo modo invenerint quidam. Uti sic apud ipsum *Cyrillum Jer. Catechesi* XIV. legimus; ὅταν γὰρ ὡς ἀδυνάτῳ τῇ τοῦ σωτῆρος ἀναβάσει ἀντιλέγωσι, μνημόνευε τῶν περὶ τῆς μεταθέσεως τοῦ ἀββακοὺμ, vel ἀμβακοὺμ, εἰρημένων, εἰ γὰρ ὁ ἀββακοὺμ ὑπὸ ἀγγέλου μετετέθη, βασταχθεὶς ἀπὸ τῆς κόμης τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ, πολὺ μᾶλλον ὁ καὶ προφητῶν καὶ ἀγγέλων δεσπότης ἐξ ὄρους ἐλαιῶν νεφέλῃ ἐπιβὰς, οἰκείᾳ δυνάμει ποιεῖσθαι τὴν εἰς οὐρανοὺς ἄνοδον δυνατώτερος ἦν. Καὶ τὰ μὲν ὅμοια μνημόνευε τῶν θαυμάτων, τὴν δὲ ὑπεροχὴν τήρει τῷ δεσπότῃ τῷ θαυματοποιῷ, οἱ μὲν γὰρ ἐβαστάζοντο, ὁ δὲ βαστάζει τὰ πάντα. Quæ vere aliena prorsus sunt, & manifeste spectant ad Fabulam exhibitam *in Append.* IV. *Danielis*, seu hujus *Cap.* XIV. ubi *vers.* 32. *&c.* legitur; καὶ ἀμβακοὺμ ὁ προφήτης ἦν ἐν τῇ ἰουδαίᾳ, καὶ αὐτὸς ἔψησεν ἕψημα, καὶ ἐνέθρυψεν ἄρτους εἰς σκάφην, καὶ ἐπορεύετο εἰς τὸ πεδίον ἀπενέγκαι τοῖς θερισταῖς. Καὶ εἶπεν ἄγγελος κυρίου τῷ ἀμβακοὺμ, ἀπένεγκαι τὸ ἄριστον ὃ ἔχεις εἰς βαβυλῶνα τῷ δανιὴλ εἰς τὸν λάκκον τῶν λεόντων. Καὶ εἶπεν ἀμβακοὺμ, κύριε, βαβυλῶνα οὐχ ἑώρακα, καὶ τὸν λάκκον οὐ γινώσκω ποῦ ἐστιν. Καὶ ἐπελάβετο ὁ ἄγγελος κυρίου τῆς κορυφῆς αὐτοῦ, καὶ βαστάσας αὐτὸν εἰς βαβυλῶνα ἐπάνω τοῦ λάκκου ἐν τῷ ῥοίζῳ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ *&c.* Ὁ δὲ ἄγγελος τοῦ θεοῦ ἀποκατέστησεν τὸν ἀμβακοὺμ παραχρῆμα ἐπὶ τὸν τόπον αὐτοῦ. De qua etiam diximus olim *ad Hab.* I. 1.

Ascensionis Domini nostri Typus dudum quæsitus inepte in Apocrypha fabula de Habakuko.

Confertur in eandem rem Virgæ Aharonis Reflorescentis, & Urnæ Mannæ, in Sanctuario Depositio mandata & facta.

II. Enimvero Typorum heic velimus observari multiplex illud discrimen, quod apud Resurrectionem notatum fuit *Lib.* II. *Cap.* 14. Illic nempe jam actum fuit de *Aharonis Virga*, mirabiliter reflorescente; quæ cum in intimo Sanctuario fuerit ex Divino jussu reponenda & servanda *Num.* XVII. 10. *Hebr.* IX. 4. sic etiam pro Christi Redivivi Ascensione ut ejus Typus laudari solet à multis. Sed alius longe Miraculi illius scopus à Mose traditur, etiamque Asservatæ Virgæ in Sanctuario, spectans ad Aharonis Sacerdotium firmandum. Et quam diu non est probatum, Virgam illam præterea significasse Christum Redivivum, tam diu evanescunt omnia heic cogitata de ipsius Ascensione præfigurata in eadem. Et longe rectius heic memorari putem *Urnam Mannæ* in Sanctuario apud Arcam ex Dei mandato repositam *Exod.* XVI. 33. quam etiam Paulus nominavit ante Virgam Aharonis & Tabulas Legis, cum præpositione obscuriori, *Hebr.* IX. 4. ἐν ᾗ στάμνος χρυσῆ ἔχουσα τὸ μάννα, & de qua olim quoque egimus *EXERC. TEXT. XI. Parte III.* sublatis difficultatibus quæ ex collatione Pauli cum Vetere Scriptura heic oriuntur. Nihil enim potest esse certius, quam *Manna* illud fuisse verissimum & plenissimum Christi Typum, *coll. Joh.* VI. 32. 33. 41. 48. 50. 51. 1 *Cor.* X. 3. prout in ipso omnino locum reperit Mannæ, & Nomen omne, & Qualitas, & Generatio, & Descensus, & Sufficientia, & Necessitas, & Collectio, & Usus, & Duratio, &c. Ad quæ omnia cum accedat Repositio in Urna intra Sanctuarium intimum & throni Divini proximum ambitum, nihil facilius admittendum videtur equidem, quam ut Christi Collocatio & Mansio in Cœlo supremo post cessantem ejus conspectum in his terris sit præfigurata in eo; in primis etiam accedente mentione *Mannæ Absconditæ Apoc.* II. 17. quæ quo sensu sic dicatur & quo pacto omnium optime ad Christum referatur, docuimus nos alias in *Commentario Apocalyptico*. Et laudamus heic merito *Cl. Witsii* verba *Exerc.* XX. *ad Symb. Eodem ducit Mannæ in Urna sive Cistula aurea depositio coram facie Jehovæ, ut ibi servaretur, omnis corruptionis & putrefactionis expers. Quo significabatur, eum qui descendit ex cælo, ut esset panis vitæ peccatoribus sine ipso indubiè morituris, iterum in cælum assum-*

 tum

tum iri, ut nulli amplius infirmitati obnoxius, in immarcessibili gloria æternum apud Patrem vivat.

Quam maxime & rectissime Arca Fœderis cum Propitiatorio, quæ erat Gratiæ & Cultus Divini Sedes Principalis intra Velum.

III. Sed & ad aliud, si ita dicere licet, magis principale Decus Adyti intimi contemplandum nos heic ducit Paulus, eodem loco, *Hebr.* IX. 3. 4. 5. quando describens σκηνὴν τὴν λεγομένην ἅγια ἁγίων, de hac dicit, χρυσοῦν ἔχουσα θυμιατήριον, καὶ τὴν κιβωτὸν τῆς διαθήκης περικεκαλυμμένην πάντοθεν χρυσίῳ, ἐν ᾗ στάμνος χρυσῆ ἔχουσα τὸ μάννα, καὶ ἡ ῥάβδος Ἀαρὼν ἡ βλαστήσασα, καὶ αἱ πλάκες τῆς διαθήκης, ὑπεράνω δὲ αὐτῆς χερουβὶμ δόξης, κατασκιάζοντα τὸ ἱλαστήριον, *&c.* In quibus verbis quæ occurrunt de θυμιατηρίῳ χρυσῷ, non putamus equidem referenda ad Thuribulum Aureum, quo uteretur Pontifex in Adyti Ingressu annuo, ex *Josepho Lib.* 11. *c. App. coll. Lev.* XVI. 12. quodque in Adyto servaretur ipso alias. Sed longe potius capimus de Altari Suffitus, seu ad literam *Suffitorio*, dicto *Aureo* propter lignum ejus auro undique obductum *Exod.* XXX. 1. XXXIX. 38. *&c.* in oppositione ad alterum Aeneum in Atrio, *coll. Exod.* XXXIX. 39. *&c.* Quamvis enim Suffitorium illud Altare collocatum esset, non intra Sanctum Sanctorum, sed in Sancto, cum Candelabro & Mensa ejusque Panibus, atque hinc quotidie adiretur à Sacerdotibus cum Suffitu; non male tamen Paulus de Sanctuario intimo post secundum Velum dixit, quod illud *habuerit* hoc Suffitorium, quod ei scilicet proxime connexum fuit, & ad ejus usum omnino spectavit, *coll. Exod.* XXX. 6. *&c.* uti & nos dicemus Domum quamvis Divinam vel Humanam habere non tantum suas mansiones interiores, sed & porticus & gradus exteriores ad illas ducentes. Sed istis heic missis, spectari nunc volumus *Arcam Fœderis, undique Auro obductam, in qua* certissime fuerunt inclusæ *Fœderis Tabulæ*, à Mose relictæ, qua ejus leges præcipuæ continebantur, *coll. Deut.* X. 5. 1 *Reg.* VIII. 9. 2 *Chron.* V. 10. & supra quam cum *Propitiatorio*, seu *Tegnmento* imposito, *Cherubim Gloriæ* protendebantur; de qua Arca cum Propitiatorio illo & Cherubim, & quidem constituenda intra velum, constant Leges Mosaicæ *Exod.* XXV. 16. 18. 21. XL. 3. *&c.* Uti & notissimum est, hanc fuisse Divinæ Majestatis & Gratiæ sedem umbraticam *Lev.* XVI. 2. 2 *Sam.* VI. 2. *Psal.* LXXX. 2. *&c.* Jam vero hæc Arca cum Obtegumento

mento ſuo nos omnino ad Meſſiam ducere ex Dei Legiſlatoris ſcopo cenſenda eſt; ſive ea ſpectetur ut ſedes ejus ipſius magnifica & digniſſima, ſive ut ſedes vel Dei Triunius vel Patris in gratia inveniendi apud ipſum ſolum. Quam in rem conferri quoque poteſt, non tam textus *Rom.* III. 25. ὃν προέθετο ὁ Θεὸς ἱλαστήριον διὰ τῆς πίστεως ἐν τῷ αὐτοῦ αἵματι, qui huc communiter referri ſolet ob uſum vocis ἱλαστηρίου pro illa הכפרת / *Operculi*, apud LXX. & Paulum *Hebr.* IX. 5. ſed quem nos cum aliis rectius ad *propitiationem* ab ipſo factam *coll.* 1 *Joh.* II. 2. *&c.* referri judicavimus dudum *EXERC. TEXT. XXXIX. Parte III.* Quam quidem alter ex 1 *Pet.* I. 12. ubi poſt memorata Euangelii myſteria de Chriſto hujuſque Paſſionibus & Gloria, quæ & quatenus hæc olim à Vatibus erant tradita, ſubjicitur, εἰς ἃ ἐπιθυμοῦσιν ἄγγελοι παρακύψαι, cum manifeſto ſatis reſpectu ad ſitum Cherubim ſupra Arcam, in quo adeò fuerit iſtius deſiderii Angelici quædam delineatio. Quin & tertius ex *Apoc.* XI. 19. καὶ ἠνοίγη ὁ ναὸς τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ ὤφθη ἡ κιβωτὸς τῆς διαθήκης αὐτοῦ ἐν τῷ ναῷ αὐτοῦ, qui ad Deum & Mediatorem glorioſe in Eccleſia triumphante præſentem nos optime ducit. Neque dubium eſt, quin Arca illa optime repræſentaverit Chriſtum; non jam in omnibus, vel multis aliis quæ heic accumulari ſolent, ſed in Præſtantia magnifica, in Legis Divinæ Fœderisque complexu perfectiſſimo intra ſe, & in Dei gratia quærenda & invenienda apud & per hunc unum pleniſſime. Jam porro & pro certo merito habeatur, quod intimum illud Sanctuarium fuerit veriſſimus Typus Cœli ſupremi, ſecundum Pauli ipſius obſervationem *Hebr.* IX. 11. 12. Unde Arcam illam cum Propitiatorio obtegumento illic firmiter collocari, quid aliud clarius ſignificabit, quam Thronum cœleſtem, quem ſemper ita tenuit Deus Trinus, ut etiam Chriſtus poſt parationem per paſſiones illic eſſet Seſſurus ut Θεάνθρωπος. Ut de Arcæ hujus *Adductione*, tum in *Tſyonem* tempore Davidis 2 *Sam.* VI. tum in *Templum* ſub Salomone 2 *Chron.* V. nihil nunc addam amplius.

In primis huc facit Annuus Ingreſſus Pon-

IV. Præ illo autem ſymbolo Chriſti urgemus etiamnum Moſaicam conſtitutionem de *Pontifice*, ſeu Sacerdote Magno, ſecundum quam ille quotannis in Die Expiationis ſolenni-

lenni post Hircum ex duobus unum Oblatum super Altari debebat ingredi intra velum, cum hujus Sanguine ut illud super Propitiatorium spargeret decenti & religioso modo, *coll. Levit.* XVI. 15. *&c.* de qua videri etiam possunt à nobis dicta *EXERC. TEXT. VII. & VIII. Parte V.* Et est ille Annuus & Solennis Introitus Pontificis Israëlitici in Sanctuarium intimum, quem ad verum Pontificem nostrum Jesum ejusque Adscensionem in Cœlum ita transtulit solide & apte Paulus, ut hic ne quidem nomen illud mereretur aut vim ejus impleret, nisi in Cœlum sic ascendisset post corporis sui oblationem in morte factam. Sic enim ille *Hebr.* IX. 11. 12. Χριστὸς δὲ παραγενόμενος ἀρχιερεὺς τῶν μελλόντων ἀγαθῶν διὰ τῆς μείζονος καὶ τελειοτέρας σκηνῆς, οὐ χειροποιήτου, τουτέστιν οὐ ταύτης τῆς κτίσεως, οὐδὲ δι' αἵματος τράγων καὶ μόσχων, διά τε τοῦ ἰδίου αἵματος, εἰσῆλθεν ἐφάπαξ εἰς τὰ ἅγια, αἰωνίαν λύτρωσιν εὑράμενος, *coll. vers.* 24. οὐ γὰρ εἰς χειροποίητα ἅγια εἰσῆλθεν ὁ Χριστὸς, ἀντίτυπα τῶν ἀληθινῶν, ἀλλ' εἰς αὐτὸν τὸν οὐρανὸν, νῦν ἐμφανισθῆναι τῷ προσώπῳ τοῦ Θεοῦ ὑπὲρ ἡμῶν, οὐδ' ἵνα πολλάκις προσφέρῃ ἑαυτὸν, ὥσπερ ὁ ἀρχιερεὺς εἰσέρχεται εἰς τὰ ἅγια κατ' ἐνιαυτὸν ἐν αἵματι ἀλλοτρίῳ *&c.* νῦν δὲ ἅπαξ ἐπὶ τῇ συντελείᾳ τῶν αἰώνων εἰς ἀθέτησιν ἁμαρτίας διὰ τῆς θυσίας ἑαυτοῦ πεφανέρωται *&c.* Et sic idem, tum *Hebr.* VI. 19. 20. εἰς τὸ ἐσώτερον τοῦ καταπετάσματος, ὅπου πρόδρομος ὑπὲρ ἡμῶν εἰσῆλθεν Ἰησοῦς, κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδὲκ ἀρχιερεὺς γενόμενος εἰς τὸν αἰῶνα, tum *Hebr.* VIII. 1. 2. 4. κεφάλαιον δὲ ἐπὶ τοῖς λεγομένοις, τοιοῦτον ἔχομεν ἀρχιερέα, ὃς ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τοῦ θρόνου τῆς μεγαλωσύνης ἐν τοῖς οὐρανοῖς, τῶν ἁγίων λειτουργὸς καὶ τῆς σκηνῆς τῆς ἀληθινῆς, ἣν ἔπηξεν ὁ κύριος, καὶ οὐκ ἄνθρωπος, *&c.* εἰ μὲν γὰρ ἦν ἐπὶ γῆς, οὐδ' ἂν ἦν ἱερεὺς, ὄντων τῶν ἱερέων τῶν προσφερόντων κατὰ τὸν νόμον τὰ δῶρα, οἵτινες ὑποδείγματι καὶ σκιᾷ λατρεύουσι τῶν ἐπουρανίων *&c.* Uti cum Theologis aliis emphatice heic dixit *Cel. Witsius* noster; *Nobilissimus Christi in Cælos Ascendentis Typus fuit Pontifex Maximus semel quotannis Decimo die mensis Septimi, cujus Calendæ annum vulgarem sive civilem incohoabant, cum suo victimæ cruore intra velum in Sanctum Sanctorum intrans, intercessurus pro populo Lev.* XVI. *ita ut Dominus Jesus in initio Anni gratiæ & libertatis fuso sanguine suo, rupto velo carnis suæ, in Sacrarium non manufactum sed cæleste viam nobis initiaturus intravit, ut virtutem satisfactionis suæ*

tificis in Adytum ad Expiationem populi cum Sanguine.

Patri repræſentans continuò pro nobis intercederet Hebr. IX. 24. VI. 19. 20.

Quin etiam facere poteſt Henochi Aſſumptio ad Deum, cui placuerat.

V. Hic nempe eſt illuſtris Chriſti Adſcendentis *Typus Legalis*, de cujus vi præſignificativa, tam ex Novo Teſt. quam ex Ceremoniarum natura umbratica poſſumus eſſe certi, *coll. Col.* II. 17. *Hebr.* X. I. *&c.* Cum quo licere & decere heic puto ut jungamus unum & alterum Typum *Eventualem* per ſingulariſſimam Dei providentiam; quem reperimus in Perſonis *Henochi* ante Legem & Diluvium ipſum, ac *Eliæ* ſub Legis Moſaicæ miniſterio, ſublatis in cœlum vivis. De *Henocho* חנוך / legimus apud Moſen *Gen.* V. 24. *& ambulavit Henoch cum Deo, & non ipſe, quia aſſumſit eum Deus.* Atque Paulus dixit *Hebr.* XI. I3. πίστει Ἐνὼχ μετετέθη, τοῦ μὴ ἰδεῖν θάνατον, καὶ οὐχ εὑρίσκετο, διότι μετέθηκεν αὐτὸν ὁ Θεὸς, πρὸ γὰρ τῆς μεταθέσεως αὐτοῦ μεμαρτύρηται ἐυηρεστηκέναι τῷ Θεῷ. Conſtat nempe, hunc *Henochum*, ex vi nominis hujus ſingulariter Deo *Conſecratum*, quem & apud *Gentiles* celebrari ſub nominibus *Annaci*, *Cannaci*, *Nannaci*, quin & *Atlantis*, ab ævo obſervarunt nonnulli, atque *Talmudici* nomine *Metatron* quoque dignantur, filium Jeredi in Patriarchali linea Sethi, quem *Septimum ab Adamo* vocavit *Judas* Apoſtolus *verſ.* 14. fuiſſe Virum præ aliis ætatis ſuæ ante-Diluvianæ vere eximium. Quod docet teſtimonium Moſaicum de ejus *Ambulatione cum Deo*, in hujus tanquam Ducis & Inſpectoris etiam adhæſione arctiſſima, adeoque vita omni illuc juxta animum compoſita, unde alias mentio Ambulationis poſt Deum & coram Deo, pro eo quod heic legitur cum Deo; dum aberrant heic indubie, qui Ambulationem hanc ad ipſam Cœli Beatitatem aut ejus obtinendæ ſtudium trahunt. Quod ſi communi tantum modo & gradu præſtitiſſet cum aliis Piis, non fuiſſet ratio ipſum ſolum cum Noacho ex omnibus coætaneis ſic commendandi. Eodem modo, ob eandem rationem, accipe illud Pauli ad imitationem τῶν LXX. μεμαρτύρηται ἐυηρεστηκέναι τῷ Θεῷ, *teſtimonium obtinuit Deo placuiſſe*, in perſona & vita ſua, non tam cum aliis quam præ aliis; quod uti à Moſe habet etiamnum per orbem totum, ita & apud ſuæ ætatis homines accipere potuit, quin & apud animum ſuum per Spiritus Divini blandiloquia cœleſtia. Adeo abſurdum eſt, quod laudem hanc

ma-

magnam ad opprobrium levitatis & inconſtantiæ traxerunt peſſime *Judæi* quidam cum *Jarchio*. Summam quoque ejus gratiam apud Deum arguit, quod *Judas* narrat *verſ.* 14. 15. tanquam rem ſibi exploratiſſimam, ex teſtimonio Divino Spiritus non minus facilè quam humano, etiamſi illud apud Moſen non legatur, quod ipſe jam ſuo tempore *prophetaverit*, ſeu ſingulari inſpiratione Divina, non ſcripſerit ſed locutus ſit, de futuro Domini Judicio, alii vero ſeu ſcripto ſeu traditione Orali facile propagaverint, atque tandem à Juda ſit Canoni inſertum. Quod præſtat multum, præ eo quod ex Moſe ipſo, non quidem *Formulam* ſed *Fundamentum* hujus Prophetiæ educere conatus eſt *Cel. Heideggerus Hiſt. Patr. Exerc. X.* quaſi hoc *totum eſſet* ἔγγραφον, quod *duo argumenta plane demonſtrent*, prius quod *Patriarchæ certo Dei conſilio fuerint Doctores Eccleſiæ &c.* & alterum, quod heic dicatur *cum Deo ambulaſſe*, unde proclive fuerit conficere, eum *non pro ſe tantum quæſiviſſe Deum*, *ſed etiam alios propoſito terrore ultimi judicii ab impietate & injuſtitia deterruiſſe*, *&c.* Ad Ambulationem ſingulariſſimam cum Deo ſecutum dicit Moſes, quod איננו *non ipſe*, fuerit amplius inter homines & in his terris poſt annos vitæ trecentos ſexaginta & quinque, καὶ οὐχ εὑρίσκετο, *& non apparuit* apud LXX. & *Vulgatum*, *quoniam Deus eum* לקח / ſeu *abſtulit* ab hominibus & terris his, ſeu *ſuſtulit* & ſumpſit ad ſe cum quo ambulaverat arctius, utique *tranſtulit*, ſeu omnipotenti virtute & bonitate ſua illum de terra aliorſum tulit, ſicuti *Paulus* ex LXX. ter heic habet, μετέθηκεν, & μετάθεσιν, dum apud Moſen *Vulgatus* ponit ſimplex *tulit.* An vero Ablatio, vel Aſſumptio, vel Tranſlatio illa referenda ad Animam ſolam quæ per mortem fuerit ſeparata à corpore? uti id communiter locum habet in piis. Ita quidem complures volunt ab ævo Judæi, pro uſu phraſios iſtius aut ſimilis obvio, quem etiam nos agnoſcendum putamus *Jeſ.* LIII. 8. quando illic לקח / jungitur exegetice cum *excidio de terra viventium*, & in exinatione Meſſiæ tradenda adhuc eſt Vates manifeſte. Sed cur ſic de uno Henocho phraſis hæc gemina eſſet adhibita, cujus ſignificatio ad Patriarchas pariter pertineret, qui *mortui* dicuntur? Et quod dixit Moſes de Perſona Henochi, id non debere ad Animam

ejus reſtringi monſtravit Paulus, addens τοῦ μὴ ἰδεῖν θάνατον, *ut non videret mortem*, ſeu mortem aliis communem nullo modo ſubiret, *coll. Pſal.* LXXXIX. 49. *Luc.* II. 24. IX. 27. *&c.* quorſum & cum Judæis aliis ducit *Onkeloſi* Paraphraſis. Sed quorſum ſine morte viſa tranſlatus eſt Henoch? De *Paradiſo* heic loquuntur cum *Judæis*, decem illuc tranſlatos ponentibus, *Veteres* nonnulli Chriſtiani; ſicuti & apud *Vulgatum* legitur *Sirac.* XLIV. 15. *Henoch placuit Deo, & tranſlatus eſt in Paradiſum, ut det gentibus pœnitentiam*, ſed pro Græcis εὐηρέστησε κυρίῳ θεῷ, καὶ μετετέθη ὑπόδειγμα μετανοίας ταῖς γενεαῖς. Loquemur & nos haud difficulter ita cum eis; ſed intelligemus Paradiſum, non terreſtrem, utique ante & per Diluvium vaſtatum, & qui minime fuit, nedum eſt poſt peccatum locus ſupremæ beatitatis, verum omnino Cœleſtem, *coll. Luc.* XXIII. 43. 2 *Cor.* XII. 4. *Apoc.* II. 7. Ille enim eſt locus, in quo Deus thronum ſuum fixit, à terris remotiſſimus, in quo beatam ſui communionem promiſit, & quorſum hinc transfert, quos ad ſe aſſumit ille arctius quam unquam aut uſquam alibi, *coll. Pſal.* XLIX. 16. *&c.* Fuit autem hoc ſingulariſſimum conſequens ſingulariſſimæ Ambulationis cum Deo, per quam huic placuerat Henoch; & ſimul fructus *Fidei* Salutaris in Meſſiam, ad quam inſtrumentaliter hunc exitum viri refert Apoſtolus.

Nec non Eliæ Raptus in Cœlum in turbine.

VI. Cum hoc Henocho conferendus nunc adhuc meritò eſt *Elias*, de quo ſic habet hiſtoria 2 *Reg.* II. 1. *Fuitque cum aſcendere facturus eſſet Jehovah Eliam per turbinem in cœlum &c. coll. verſ.* 5. *an noſti quod hodie Jehovah aſſumet Dominum tuum de ſuper capite tuo? verſ.* 9. *poſtula quid faciam tibi, antequam aſſumar à tecum, verſ.* 10. *ſi videris me aſſumptum à tecum verſ.* 11. 12. *fuitque ipſis eundo euntibus & loquendo, & ecce Currus ignis & Equi ignis, & diviſerunt inter ipſos duos, & aſcendit Elias per turbinem in cœlum. Viditque Eliſah, & ipſe clamans, pater mi, pater mi, currus Iſraëlis & equites ejus, & non vidit eum amplius, verſ.* 16. 17. *& dixerunt ad eum, ecce quæſo cum ſervis tuis quinquaginta viri robuſti eant nunc & quærant Dominum tuum, ſi forte ſuſtulerit eum Spiritus Jehovæ & projecerit in unum montium, aut in unam vallium, dixitque ne mittatis, & inſtantibus illis uſque ad pudorem dixit, mittite, & miſerunt quinqua-*

quaginta viros, *&* *quæsiverunt tribus diebus*, *sed non invenerunt eum &c.* Persona, de qua ista narrantur, principalis est *Elias*, vel *Elijah* אליה / quod nomen exponunt per *Deus Dominus*, uti ipsius cognomen est *Thisbites*. Fuit ille Propheta insignis in Regno Israëlis, corruptissimo tempore Achabi & Isabelis, quando constantissime tamen Domino adhæsit, & non minus per opera stupenda quam per zelum fervidissimum contra idololatriam & impietatem se Deo & populo ejus commendavit, hinc & multum celebratus usque hodie post fata apud Judæos, & commendatus in Novo Test. nomine ipsius etiam translato ad Johannem Baptistam *Mal.* IV. 5. *Matt.* XI. 14. *&c.* sicuti & ipse in transformatione Servatoris nostri huic cum Mose se fuit sistens *Matt.* XVII. 4. 5. *&c.* Et quid singularius, quam post denunciationem & notitiam rei antecedentem, etiam apud Elisam & Filios Prophetarum, & promissam illi dignam Spiritus portionem, hunc tantum Vatem à latere Elisæ abripi in turbine igneo, ita ut cum dimissione pallii in cœlum ascendat prorsus, *Jehovah* id faciente eumque *assumente?* Ubi consequenter neutiquam licet cogitare de assumptione mera in Cœlum Aëreum aut alium aliquem locum minus dignum, quando talis raptus vix inter beneficia Eliæ collata à Deo posset numerari; sed omnino Cœlum oportet intelligere supremum, in quo apud Dei thronum præmium pietatis lætum Deus servis suis largitur. Neque magis extra Scripturam de Morte interveniente heic somniandum est, quam de Anima sola assumpta, dum Corpus nusquam certe inveniri potuit, & non hoc sed pallium ascendens demisit.

VII. Enumerat ad Henochi historiam istam *Cel. Heideggerus in Hist. Patr. multa gravissima mysteria*, quorum sit in ea *documentum*, & quæ ad numerum *Denarium* extendit. Interim de Christi Ascensione illic tacet. Sed *Loc. XII. Corp. Theol. Enochi Assumptionem in Cœlum Typum fuisse* monet; *corporalis etiam Assumptionis Christi*, *omniumque qui ceu membra equidem corporis eidem ut capiti cohærent*, *in cœlum.* Atque *Loc. XVIII.* Ascensionem Christi *adumbratam* dicit *exemplis Enochi & Eliæ.* Sic ille submissius loquitur de Præsignificatione Ascensionis Christi, ad exemplum *Cl. Cocceji*, qui dè *Fœd. Cap. X.* monet tantum, *Deum in Enochi Assumptione ostendisse*, *quid Fidelibus*

Pro cujus utriusque Typica præfiguratione admittenda differitur.

præparaverit, atque perinde ad *Gen.* v. 24. *paraſſe Deum diverſis temporibus teſtimonia, ex quibus conſtaret, homines hæredes juſtitiæ eſſe hæredes vitæ animo & corpore poſſidendæ, & vitæ quidem ſtatim à morte ſive diſceſſu animæ a corpore poſſeſſionem adiri, eamque in cœlis agi, Corpus autem die quem determinavit Deus eſſe reſuſcitandum*, ſic de ipſius Chriſti Aſcenſione præfigurata tacens, etiam in *Summa Theol.* Quod mirum ob ſolitam cæteroquin Typorum multiplicationem, & majorem ſimilitudinem cum Chriſto quam cum Fidelibus heic repertam. Quæ poſterior obſervatio mihi perſuadet, in Henocho & Elia omnino agnoſcere Typos inſignes Aſcendentis Chriſti; tum ſenſu latiori, quatenus ſic dicunt Imagines & Similitudines; tum ſenſu forte ſtrictiori, quatenus & Præfigurationem ex Dei operantis intentione involvunt. Ita certe ſingulariſſimæ fuerunt Perſonæ, ſua quiſque ætate, Henoch & Elias, in ſua Ambulatione cum Deo, Deique complacentia, & Prophetico quod geſſerunt Munere toto, ut ad neminem rectius quam ad Chriſtum horum plenitudo vera transferatur. Atque ita perinde ſingulariſſima fuere exempla Aſſumptionis horum vivorum reſpectu animæ & corporis abſque morte viſa ad Deum, ut talis neutiquam in aliis hominibus ſed in ſolo Chriſto obtinuerit. Unde hoc tanquam ſolidæ fiduciæ fundamentum per Imagines illas etiam repræſentare conveniebat Divinæ ſapientiæ & bonitati. Si objicias diſcrimen multiplex & magnum inter hæc exempla & Chriſti fatum, quod recte plures heic enumerant, id in omnibus plane Typis etiam Legalibus ſemper reperies, ut inter umbras & corpus maneat diſtinctio decens. Quod & jam olim inculcavit *Cyrillus Jeroſ.* μνημόνευε, ὅτι ἐνὼχ μετετέθη, ἀλλ' Ἰησοῦς ἀνῆλθε, μνημόνευε τῶν περὶ ἠλίαν τῶν χθὲς εἰρημένων, ὅτι ἠλίας μὲν ἅρματι πυρὸς ἀνελήφθη, Χριστοῦ δὲ τὸ ἅρμα μυριοπλάσιον χιλιάδες εὐφημούντων, καὶ ὅτι ἠλίας μὲν ἀνελήφθη πρὸς ἀνατολὰς τοῦ ἰορδάνου, Χριστὸς δὲ πρὸς ἀνατολὰς τοῦ χειμάρρου κεδρῶν ἀνῆλθε, καὶ ὅτι ἐκεῖνος μὲν εἶπε, δοθήσεται διπλᾶ ἐν πνεύματι τῷ ἁγίῳ μαθητῇ, Χριστὸς δὲ τοσαύτην παρέσχε τοῖς μαθηταῖς ἀπόλαυσιν χαρίσματος τοῦ ἁγίου πνεύματος, ὥστε μὴ μόνον αὐτὸ ἔχειν ἐν ἑαυτοῖς, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν αὐτῶν τῆς κοινωνίας αὐτοῦ μεταδιδόναι τοῖς πιστεύουσι, &c.

De Moſe aliquid adji.

VIII. An vero cum Henocho & Elia tanquam Typum ter-

citur, an etiam Corpore & anima in Cœlum translatus esse sine morte & Sepultura credi queat.

tertium Ascendentis Christi jungere licet aut decet Mosen, Mediatorem Fœderis Veteris illum magnum, & externum Populi Liberatorem sub Deo? sive jam ille spectetur in Ascensione ad Deum in monte Sinai, per quam à Populo ad tempus auferebatur, sive in sua finali ab Israëlitis Ablatione. Ita equidem lego apud *Huetium Lib. II. Alnet. Quæst. Cap.* 19. *Christo cœlum mirabiliter scandenti jam ante præluserant Enochus, Elias, atque ipse etiam Moses; quibus addere possumus & Habacucum &c.* Quando & ad probationem, ejus quod de Mose dixit, laudat illud *Clementis Alex. Lib. I. Strom.* ἔσχεν δὲ καὶ τρίτον ὄνομα ἐν οὐρανῷ μετὰ τὴν ἀνάληψιν, ὥς φασιν οἱ μύσται, Μελχί. Neutrum ego quidem dicere ausim. Prior enim illa Ascensio, sæpius repetita, non fiebat in cœlum, sed in montem terribilem, atque alium longe habuit scopum quam ut illic præmium pietatis suæ obtineret. Et posterior Ascensio nusquam nominatur in Scripturis, sed ex adverso Mors & Sepultura Mosi tunc tribuitur *Deut.* XXXIV. 5-7. *&c.* De qua omnino tenenda disseruimus olim *EXERC. TEXT. XXXII. Parte III.* tum contra *Hieronymum* aliosque *Veteres*, Ascensionem in Cœlum Mosi tribuentes juxta Henochum & Eliam, tum contra quosdam *Judæos* & *Pontificios*, tum & contra *Cl. Coccejum* nostrum. Qui scripsit *ad Luc.* IX. 31. *De Mose legimus, quod mortuus sit, & quod Deus ipsum sepeliverit in quadam valle, ita ut nemo cognoverit ejus sepulchrum. Quæ* αἰνιγματωδῶς *accipi possunt, nempe quod in certa Valle ultimo visum sit Corpus Mosis superstante Gloria Dei, quodque cum Gloria Dei inde recessisset, corpus Mosis tanquam sepultum nulli apparuerit. Id igitur in cœlum translatum fuisse, Euangelica historia aperit.* Item *ad Deut.* XXXIV. 5. 6. *An Mors hic significet separationem Animæ à corpore, an transmutationem qualem expectant quos deprehendet dies Domini* I *Cor.* XV. 51. *disquiri potest. Josephus dicit, quod scripserit se mortuum &c. Ex Matt.* XVII. 3. *& Luc.* IX. 30. *patet, eum, saltem quoad spiritum, in cœlum translatum esse. Consequens Mortis est Sepultura, cujus locus in genere dicitur, ita tamen ut negetur ullum hominem invenisse ubi sepultus fuerit. An hoc ita dicatur, ut per Sepulturam debeat intelligi* μετάθεσις *sive transpositio corporis una cum anima, quæ indigitetur facta circa locum sive vallem*

latus montis, *an vero ſit intelligenda corporis in terra conditio*, *ambigi poteſt*, *tum quia hic ſcriptum eſt neminem ſcire monimentum ejus*, *tum quia in Epiſtola Judæ legimus verſ.* 9. *Michaëlem cum Diabolo de Corpore Moſis diſceptaſſe*, *&c.* Dum ego nullam in his ratiociniis vim probandi deprehendo, nec absque ulla neceſſitate ſenſum tam alienum à litera textus admittere queo.

CAPUT DECIMUM QUARTUM.

Quo cum Chriſti Aſcenſione juncta ejus Seſſio ad Dextram Dei declaratur reſpectu varietatis Phraſium.

Tranſitus ad Chriſti Seſſionem à Dextra Dei Patris.

Quod ſi Chriſtus ſimpliciter in Cœlum vivus eſſet Aſſumptus, vel & Aſcendiſſet, quid in eo magni & nobis ſalutaris præ Angelis cœleſtibus, quin & præ Piorum Animabus, haberet? ſi non in Cœlo illo Supremo Suprema etiam Gloria præ omnibus Creaturis ipſi contigiſſet. Et hanc ideoque junxit Euangelium cum ipſius Aſcenſione prorſus immediate, ſub phraſi potiſſimum *Seſſionis ad Dextram Dei*, quæ ſola etiam nonnunquam adhibita Adſcenſionem ejus includit. Et dicitur hic communiter *Tertius Gradus* Exaltationis Dominicæ, in ipſo Symbolo Chriſtiano, quod Apoſtolicum audit, expreſſe ante Aſcenſionem poſitus.

Loca Novi Teſt. quæ explicite de ea agunt, ſimul exhibentur.

II. De iſthac ſua *Seſſione ad Dextram Dei* Chriſtus locutus eſt jam ante mortem ſuam *Matt.* XXVI. 64. πλὴν λέγω ὑμῖν, ἀπ' ἄρτι ὄψεσθε τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου καθήμενον ἐκ δεξιῶν τῆς δυνάμεως, καὶ ἐρχόμενον ἐπὶ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ, ſubſtituente *Marco Cap.* XIV. 62. καὶ ὄψεσθε τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου καθήμενον ἐκ δεξιῶν τῆς δυνάμεως, καὶ ἐρχόμενον μετὰ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ, atque *Luca Cap.* XXII. 69. ἀπὸ τοῦ νῦν ἔσαι ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου καθήμενος ἐκ δεξιῶν τῆς δυνάμεως τοῦ θεοῦ. Eam tradit *Marcus* ipſi contigiſſe *Cap.* XVI. 19. ὁ μὲν οὖν κύριος μετὰ τὸ λαλῆσαι αὐτοῖς ἀνελήφθη εἰς τὸν οὐρανὸν, καὶ ἐκάθισεν ἐκ δεξιῶν τοῦ θεοῦ. Eam factam repererunt etiam quidam in Apoſtolicis verbis *Act.* II. 33. τῇ δεξιᾷ οὖν τοῦ θεοῦ ὑψωθεὶς, τήν τε ἐπαγγελίαν τοῦ ἁγίου πνεύματος λαβὼν *&c.*

coll.

coll. Act. v. 35. τοῦτον ὁ Θεὸς ἀρχηγὸν καὶ σωτῆρα ὕψωσε τῇ δεξιᾷ αὐτοῦ, ubi alii in *Dextra Dei* intellexerunt ejus Potentiam ſupremam per quam Chriſtus exaltatus eſt. Interim ipſe *Beza* æque quam noſter *de Dieu* notavit, *Arabem Interpretem legiſſe*, πρὸς τὴν δεξιὰν, *ut Eph.* IV. 10. Quin & *Cel. Piſcator* vertit, *ad dexteram Dei exaltatus*; ut *Dativus hic eandem vim habeat*, *quam in illo Virgiliano*, *it clamor cœlo*, expoſitionem hanc *confirmari* dicens *ex verſ.* 34. Atque etiam hæc placuit *Coccejo* noſtro, τῇ δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ ὑψωθεὶς, exponenti, *collocatione ad dextram Dei exaltatus*. Sed abſque omni contradictione Apoſtoli in *Epiſtolis* ſuis pleno ore tradiderunt hanc Chriſti Seſſionem ad Dextram Dei; tum Petrus 1 *Pet.* III. 22. ὅς ἐστιν ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ, πορευθεὶς εἰς οὐρανὸν, ὑποταγέντων αὐτῷ ἀγγέλων καὶ ἐξουσιῶν καὶ δυνάμεων; tum Paulus *Rom.* VIII. 34. ὃς καὶ ἔστιν ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ, *Eph.* I. 20. καὶ ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ αὐτοῦ ἐν ἐπουρανίοις, ὑπεράνω πάσης ἀρχῆς, *&c. Col.* III. 1. τὰ ἄνω ζητεῖτε, οὗ ὁ Χριστός ἐστιν ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ καθήμενος, *Hebr.* I. 3. ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τῆς μεγαλωσύνης ἐν ὑψηλοῖς, *Hebr.* VIII. 1. ὃς ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τοῦ θρόνου τῆς μεγαλωσύνης ἐν τοῖς οὐρανοῖς, *Hebr.* X. 12. εἰς τὸ διηνεκὲς ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ, & *Hebr.* XII. 2. ἐν δεξιᾷ τε τοῦ θρόνου τοῦ Θεοῦ ἐκάθισεν. Ad quæ loca addi adhuc poteſt ille *Act.* VII. 55. 56. ubi de Stephano Protomartyre fert Lucas, ἀτενίσας εἰς τὸν οὐρανὸν, εἶδε δόξαν Θεοῦ, καὶ Ἰησοῦν ἑστῶτα ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ, καὶ εἶπεν, ἰδοὺ θεωρῶ τοὺς οὐρανοὺς ἀνεῳγμένους, καὶ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐκ δεξιῶν ἑστῶτα τοῦ Θεοῦ. Quo pacto ſimul heic conſpicienda voluimus dare omnia loca Novi Teſt. quæ iſtius Seſſionis Chriſti meminerunt.

III. Monſtrat eorundem facilis hinc collatio, plus quam unum phraſis diſcrimen heic reperiri, quod & inter alios obſervavit diligenter *Jac. Altingius*, tum alibi, tum *Diſſert. VII. Hept. IV.* Scilicet in *Epiſtolis* Apoſtolicis conſtans fit ſingularis mentio τῆς δεξιᾶς, in *Euangeliis* vero & *Actis* pluralis τῶν δεξιῶν. Apud Fœmininum vero Adjectivum illud ἡ δεξιὰ *dextra* non eſt dubium quin ſubintelligatur Subſtantivum χεὶρ, *manus*, quod hinc *Belgice* ſemper addi ſolet, & in aliis caſibus etiam Græce additum legitur *Matt.* v. 30. *Luc.* VI. 6. *Act.* III. 7. *Apoc.* I. 16. 17. XIII. 16. dum alias illic quoque occurrunt *dexter oculus Matt.* v. 29. *dextra maxilla*

Dextræ heic quandoque fit mentio ſingulariter, ſed & Dextrorum pluraliter.

Matt. v. 39. *dextra auris Luc.* XXII. 50. *Joh.* XVIII. 10. *dexter pes Apoc.* x. 2. Nomen illud Græcum, petitum à δέξασθαι, unde & Latinorum *dextra* fluxisse videtur, manui uni datum præ altera indubie ab ejus Apprehensione, tam activa quam passiva frequentiori, sive per vim quandam communiter inditam, sive per consuetudinem meram. Transfertur vero una cum Sinistra, non modo ad Animalia quæ gemina habent membra similia, sed & ad Rerum quarumvis partes laterales inter se oppositas; quin & Hebræum ימין tribuitur *Australi* plagæ terræ, propterea quod homini orientem aspicienti sit à dextra. Quoniam autem *Dextra* laudatur præ sinistra variis modis, hinc & nomen illud ad aptitudinem, oportunitatem, promptitudinem, & felicitatem, denotandam solet adhiberi metaphorice. Quod jam attinet ad, non τοὺς δεξιοὺς, sed τὰ δεξιὰ in Neutro plurali, unde est Genitivus δεξιῶν, apparet sponte heic subintelligi τὰ μέρη, *dextras partes*, pro quibus & *dextrum latus* dicere solent Interpretes *Joh.* XXI. 6. *Matt.* XXVII. 38. *&c.* Nec ulla heic adeo est difficultas in Nominis unius & alterius usu sacro, quando in eodem latere est Dextra manus cum omnibus aliis membris quæ Dextra dicuntur.

Et Dextra illa dicitur Dei, Potentiæ, Majestatis, Throni.

IV. Dextra porro, de qua heic agitur, dicitur communissime *Dei*, τοῦ Θεοῦ, vel ubi de Deo ipso agente sermo est, αὐτοῦ *sua*; ita ut appelletur nonnunquam τῆς δυνάμεως, vel δυνάμεως τοῦ Θεοῦ, nonnunquam τῆς μεγαλωσύνης ἐν ὑψηλοῖς, nonnunquam τοῦ θρόνου τῆς μεγαλωσύνης ἐν τοῖς οὐρανοῖς, nonnunquam τοῦ θρόνου τοῦ Θεοῦ. Neque dubitari potest, quin Dei nomen heic accipiatur personaliter de Patre, Prima Persona Deitatis, ob distinctionem manifestam ejus à Filio Mediatore; unde & in *Symbolo Christiano* ad nomen *Dei* additur iterum, sicut in Articulo Primo, illud *Patris*, vel etiam *Patris Omnipotentis*, dum in *Constantinopolitano* reperitur simpliciter *ad dextram Patris*, sed in *Nicæno* tota hæc Sessio omittitur. Quid vero dicendum de aliis illis Dextræ hujus additamentis? Alterutrum eligere per nos licet; ut vel *Potentia*, *Majestas*, *Thronusque Majestatis*, notent metonymicè Deum Potentissimum & Throno insidentem Regem, prout Abstracta nomina Deo pro Concretis tribui passim meritoque solent; vel per modum Attributorum commendent ejus Dextram, tanquam Poten-

Potentissimam, Magnificentissimam, & vere Dominantem præ aliis omnibus. Quod si apud Thronum Dei subsistere volueris magis proprie, tanquam à Deo ipso prorsus distinctum; vel in illo intelligere poteris Sedem Throni primam in quo ut insidens spectetur Deus, vel Dextram Throni totius referre non ad locum à Throno universo distinctum, sed ad Dextram Throni ipsius Partem, *coll. Apoc.* III. 21. *&c.*

V. *Præpositio* ad hæc est quidem nulla in gemino *Actorum Apostolicorum* loco, sed gemina in aliis, ubi occurrit nempe illa ἐξ vel ἐν, nunquam ἐπὶ vel εἰς, pro Hebræo ל. Prior illa ἐξ, *ex*, vel *à*, vel *ab*, respondens Hebrææ מן/ qua etiam Latinè sic solemus uti, habet heic sensum *ad*, seu *versus*, seu *apud*, adeoque non dicit absentiam sed præsentiam. Quæ cum queat esse magis vel minus arcta, sunt enim & à Dextra nostra urbes & regiones longissime à nobis dissitæ una cum hominibus earum incolis; præpositio altera ἐν, *in*, ad summam propinquitatem & intimam unionem nos magis ducit, *coll. Hebr.* IX. 4. *&c.* Nisi velis forte Dextram accipiendam esse metonymice de loco ad dextram sito omni, quando idem diceret cum ἐξ. Sed hoc minus mihi aptum videtur per rem heic significatam; dum illud *in* non male forte retuleris ad dextræ manus protensionem, ut sit adeo *in dextra*, intra ejus extensæ ambitum, adeoqne immediate proxime omnino. Præpositionum additarum notatur Varietas.

VI. *Verbum* amplius plus quam unum heic adhiberi observamus de Domino nostro, quod ad Corporis Situm suam habet relationem. Semel atque iterum legimus Græcum ἐστὶν, *est*; quod simpliciter dicit existentiam seu præsentiam veram & actualem in Dei dextra, in oppositione quidem ad præteritam durationem, inprimis vitæ terrestris & exinanitionis in ea, sed non ad futuram, cum potius hujus respectu perpetuitatem involvat præsens tempus; sed quod nullum situm determinat, dum in loco aliquo pariter sunt, æque qui stant, & ambulant, quam qui genua flectunt, jacent, aut sedent. Sæpius autem occurrit heic *Sessio*; quæ indubie indicium est Quietis gratæ præ labore difficili, & Honoris amplioris præ statione ministrantium, inprimis apud thronum, & Durationis utriusque longioris, ad quam se componunt ex jubentium voto Sedentes. Interim *Statio* heic bis memoratur in histo- Ad quam Dextram dicitur Christus Esse, vel Sedere, vel & Stare.

ria

ria Stephani; ſed cum relatione non ad Deum Patrem, ſed ad ipſum Protomartyrem, cui ſolatium & auxilium ferre & quaſi manum porrigere ad aſſumptionem ſic videbatur Dominus. In quam rem non male ſcripſit inter alios *Jac. Altingius*; *Non adverſatur quoque factum Seſſioni contrarium, quod Stephanus Jeſum viderit ſtantem ad dextram Dei. Nam Stare illud Chriſti non ea propter oſtenſum eſt Stephano, quod non abſolviſſet ſuum laborem, at denuo ad eum conſummandum ſurgere ſeque accingere neceſſum haberet, ſed ad Solatium, tum Stephani ipſius, tum aliorum qui pro nomine ejus paſſuri erant, ut ſcirent & ille & iſti quam promtus ſit ad opitulandum ipſosque recipiendum, in occurſum eorum ſurgens, uti pater ille prodigi Luc.* XV. 20. Poſtquam aliam ſolviſſet objectionem; *Gloriæ iſti ac felicitati nihil decedit per opus quod Chriſto in cœlis agendum incumbit, opus nempe Interceſſionis quod jugiter exercet. Nam non eſt iſtud opus laborioſum, moleſtiæ plenum, ſed glorioſum, utpote quod nititur ſatisfactione præſtita, cujus commemoratio nihil aliud eſt quam poſtulatio fœderalis, ut qui pacti conditiones à ſua parte implevit reciprocas poſcat impleri vi ejuſdem pacti? argumento loci Joh.* XVII. I. *&c. Quocirca Sedens hac Interpellatione defungitur Rom.* VIII. 34. (ubi tamen non eſt verbum *Sedendi*,) *quia quieti ejus conſtanti nihil adverſatur, imo ut ea conſtans ſit facit, dum laborem ad expiationem neceſſarium conſummatum eſſe repræſentat.* Quod & idem reponendum erit, ſi objiciatur ejus Cura omnis tam Regia quam Sacerdotalis de Eccleſia ſua per *ambulationem inter candelabra* etiam repræſentata *Apoc.* II. I. *&c.*

Sunt vero & heic Verba adhibita Neutra, Paſſiva, & Activa.

VII. Tandem & heic, æque quam apud Reſurrectionem & Aſcenſionem, adhibentur Verba quidem, ut apparet, Neutra, & Paſſiva, ſed & magis Activa. Ad priora ſpectat, quod fertur Dominus noſter *eſſe*, & *ſedere*, ad Dei Dextram, abſque determinatione Perſonæ id efficientis; ut tam ad ipſum quam ad Patrem illud referri queat. Ad ſecundum genus locutionis pertinet, tum *Collocatio* ejus à Patre facta nempe, ut Domino & Judice ſupremo, qui Filio ſic pro meritis retribuat, unde oratio illa Chriſti ad Patrem, *Joh.* XVII. I. 5. *&c.* δόξασόν σου τὸν υἱὸν *&c.* καὶ νῦν δόξασόν με σὺ πάτερ παρὰ σεαυτῷ τῇ δόξῃ ᾗ εἶχον πρὸ τοῦ τὸν κόσμον εἶναι παρὰ σοί, *&c.* tum & *Exal-*

Exaltatio, eidem tributa. Ultimo denique modo accipimus merito illud καθίζειν, *considere*, ipsi Filio sic adscriptum, ut dicat loci illius occupationem propriam; ad quam scilicet Jus plenum & Potentia ipsius sufficiens adeo significatur. Quod heic sufficiet verbo monuisse.

CAPUT DECIMUM QUINTUM.

Quo de Re Significata, Sessionis hujus Christi ad Dextram Dei, Negative disseritur.

Cum ex Dei Incorporea prorsus Essentia, nec assumpta unquam à Patre perinde ut à Filio Humanitate, constet apud Christianos sic satis, Sessionem hanc Christi ad Dextram Dei Patris non posse ad literam intelligi; dissensus haud levis de hujus Articuli expositione observari potest inter eos. Quem nos ita trademus nunc, ut opiniones minus probandas breviter præmittamus, cum earundem examine modesto; sic tandem perventuri ad veram quæ secundum Scripturas heic tenenda est sententiam.

Sessionis hujus, improprie intelligendæ, varia Expositio.

II. Ubi ante omnia non possumus diffiteri, quod nec accipere, nec capere etiam satis, queamus dogma *Ubiquitariorum*, ad quod Sessio hæc Christi seu magis seu minus directe trahitur à Viris Doctis & Celebribus; una cum inculcata Communicatione Attributorum Dei Operativorum Reali cum Natura Christi Humana, & cum asserta suo modo Consubstantiatione Reali Corporis Christi cum Pane Eucharistico. Quod utrumque caput doctrinæ, vere imperceptibile, nobis obtrudi non patimur extra Scripturas; his in iis quæ certò tradunt semper fidem habere parati, cum omnis nudæ & vanæ ratiocinationis rejectione. Utique, quod ad Communicationem Idiomatum quorundam Divinorum attinet, per Unionem Duarum Naturarum Personalem in Christo Θεανθρώπῳ; non possumus eam reperire usquam traditam à Scriptoribus Sacris, qui Personæ in concreto, non Naturæ in Abstracto, seu Christo, ab una vel ab altera Natura denominato, merito tamen tribuunt, non quædam sed omnia Attributa,

Ab Ubiquitariis illa ad Omnipræsentiam & Omnipotentiam Humanæ Naturæ trahitur, de qua collata cum Communicatione Idiomatum & Consubstantiatione Eucharistica disseritur.

tam Divinæ hinc naturæ, ut sunt Æternitas, Independentia, Immutabilitas, Omnipræsentia, Omnipotentia, Omniscientia &c. quam Humanæ, v. g. Nativitatem ex Maria temporariam, Sensibilitatem, limitatam Præsentiam, Impotentiam, Inscitiam, Fata adversa & prospera &c. Nec est illa Communicatio Proprietatum vel Attributorum mere verbalis, sed & simul quam maxime Realis; dum Unio Naturarum Integrarum Duarum in Una Persona hoc per se operatur, ut Utriusque illi uni Attributa verissimè competant. Quod si Unio illa operaretur amplius, quædam Attributa Divina competere & tribui debere Naturæ Humanæ; jam non modo Unitas Attributorum in Deitate re ipsa tolleretur, sed & simul Unitas Dei ipsius, cujus Attributa creaturæ qua tali convenirent. Quin etiam, non posset ita Humanitas Deificari, quin hæc ipsa verè desineret esse, si non in totum utique magna ex parte, per Attributa Divina Infinita, quorum nullum Ens Finitum Capax est. Nihil sane certius est, quam Naturarum sic introduci manifestam nimis Confusionem; qualis etiam foret Animæ & Corporis, si pro eo quod Utriusque Attributa recte tribuamus Homini, nos illa Animæ tribueremus Corpori, vel illa Corporis Animæ nostræ. Et quod deinde attinet ad *Consubstantiationem*, ubi unquam hoc dixit Dominus noster, *In Cum & Sub Pane esse Corpus suum?* Quod si dixisset omnino, jam dicere non potuisset sensu proprio Panem esse Corpus suum, quando quod est in cum & sub alio, eo ipso non est ipsum illud aliud. Unde in locutione hac Disparati de Disparato, si vere sint talia uti est Panis & Corpus Christi, necessarius est sensus improprius, sive metaphoricus sive metonymicus; uti cum dico, Lignum esse Ferrum, Hominem esse Bestiam, Imaginem esse Virum, &c. Quæ forma loquendi tam trita est quotidiano omnium usu, ut ubique etiam in Scriptura ipsa occurrat, in Parabolis & Emblematibus illic lectis & expositis. Unde & magis hæc admittenda est in *Signo*, non nudo & significativo, sed *Obsignativo* simul, & moraliter ac spiritualiter *Collativo*; quale in Pane Eucharistico ex Christi institutione agnoscimus merito. Et dolemus prorsus, Viros Doctos inter *Protestantes* per phrasin illam adeo facilem intellectu ex usu communi & sacro, quam ad Transubstantiatio-

nem

nem & natam hinc monstrosissimam & probrosissimam Idololatriam traxerunt *Papistæ* dudum, cum assertione πολυτοπίας, passos esse se abduci ad sensum adeo alienum; ex quo quæ nos judicamus Absurda consequi, ea tamen ipsis Sequelas has non agnoscentibus nolimus equidem tribuere. Interim nec Dogmata hæc satis apte cohærere deprehendimus cum Sessione ad Dextram Dei tracta ad Omnipræsentiam; siquidem quod ex Unione Naturarum fluit vere, illud non perinde demum deduci potest à statu Exaltationis post Exinanitionem secuto, quicquid ad Distinctiones vanas & obscuras heic recurratur; & siquidem per positam Omnipræsentiam Humanitatis Christi non minus Corpus ejus ipsum In Cum & Sub aliis Corporibus omnibus aderit vere præsens, quam In Cum & Sub Pane Eucharistico, etiamsi heic forte alia ejus relatio sit & significatio hinc fluens.

Instantiæ Ubiquitariorum ex hac Sessione enarrantur.

III. Enimvero, ut ad Sessionem hanc ipsam Christo tributam propius nunc accedamus, urgetur heic à Viris Doctis notio communis *Dextræ Dei*, cui unitus & arctissime junctus sit scilicet Christus respectu suæ Humanitatis per *Sessionem* ad eam; in quo omnis vis expositionis seu argumentationis hujus hæret. Nempe Dextra manus cum sit membrum hominis præcipuum, per quod in alia corpora operatur valide, & robur suum exerit, hinc per metaphoram, in aliis Membris humanis perinde Deo tributis familiarem, Dextra Dei significare solet, æque quam Manus & Brachium, ejus Robur & Potentiam supremam, per quam omnia operatur pro lubitu, sive naturaliter sive supernaturaliter, *coll. Exod.* XV. 6. 12. *Psal.* CXVIII. 15. 16. *&c.* Neque dubitare licet, quin illa Dextra sit Ubique, ubi scilicet operatur & per opera potentissima se præsentem monstrat, in Cœlo pariter & in Terra, *coll. Psal.* CXXXIX. 10. *&c.* Et cum jam Sessio ad literam dicat arctam Unionem cum eo cujus latus in hac clauditur; hinc Christi Sessio ad eam Dextram significabit, hunc esse Ubicunque est ea Dei Dextra, uti Regis lateri adhærens semper est ubicunque Rex ipse est. Illa porro Sessio Christi minus referenda videatur ad Divinam quam ad Humanam ejus Naturam; non tantum quod Christi ut Dei eadem sit Dextra potentissima cum Patre, sed & quod Exaltationis Gradus priores, Resur-

 rectio

rectio & Aſcenſio, pertineant unice ad Humanam Naturam, unde & de Tertio hoc Gradu ſimiliter ſtatui debeat.

Contra quas notatur, hanc non tribui Naturæ Humanæ in Abſtracto, ſed Perſonæ Θεανθρώπε in Concreto.

IV. Ut de iſtis ordine retrogrado dicamus, hoc omnino notandum venit primo, quod Seſſio Chriſti ad Dextram Dei Perſonæ illius in Concreto & non Humanitati in abſtracto tribuatur & competat vere; in qua adeo partem ſuam habeat quidem Humanitas reſpectu dictionis & rei ipſius, ſed convenientem ſuæ conditioni, verum majorem longe Deitas ipſius. Eſt enim hæc *Gloria*, quam rei præcipuæ & fundamenti reſpectu *habuit apud Patrem antequam mundus eſſet Joh.* XVII. 5. *&c.* Et pertinet ad eam Regimen glorioſum Eccleſiæ ſuæ, quod gerit maxime ſecundum Deitatem ſuam. Nec alia per omnia eſt ratio Priorum Graduum Exaltationis Chriſti Duorum; in quibus quidem ſola Humanitas reſuſcitata & de terra in cœlum localiter tranſlata eſt, ſed Deitas hoc effecit, ut illa Perſona Reſurrexiſſe & Aſcendiſſe pleno ſenſu dicatur, ſicuti & de Sepulchro & de Terra omni ſe ſubduxit Deitas Filii in illa Humanitate aſſumpta in qua antea illic ſe manifeſtaverat. Et ſi vel horum Graduum foret alia ratio ex eorundem natura ſpeciali, quid de ſequentibus, ſeu de Suſcitatione noviſſima mortuorum & Judicio Univerſali dicendum eſt aliud, quam illos potiſſimum & principaliter referendos eſſe ad Chriſtum ſecundum Deitatem ſuam? Et quod ad Identitatem Dextræ Dei Patris & Filii attinet, hæc quidem obſtaret quadantenus adverſus Deitatem Chriſti in hac ejus Seſſione ſpectandam, ſi de Dextra Dei Triunius heic ageretur οὐσιωδῶς; minime vero, quando Dextra Dei Patris ὑποστατικῶς heic intelligitur, à quo Perſonaliter ut Filius & Mediator etiam conſtitutus ipſe cum Dextra ſua ſatis eſt diſtinctus. Si valeret ergo iſta interpretatio Dextræ Dei in hoc argumento, nihil hinc aliud ſequeretur, quam Chriſtum Θεάνθρωπον eſſe juxta Dei Dextram Ubique Præſentem; non autem id Humanæ Naturæ pariter ac Divinæ reſpectu verum eſſet, ſed ſufficeret conveniens Humanitati Manſio apud Dei Dextram.

Et obſervatur, Seſſionem illam ad Dextram non involvere Præ-

V. Hoc deinde probe obſervari debet, quod Seſſio Chriſti ad Dextram Dei Patris minime involvat Præſentiam Localem Ubicunque ſit illa Dextra Dei, ſed ſufficiat phraſios hujus reſpectu, ſi alicubi ſit cum illa Dei Dextra eadem arcte

uni-

unitus. Quod similitudine Urbium & Regionum ad Fluvios aut ad Mare sitorum dudum illustrarunt nostri Theologi; quæ scilicet propter istam suam conjunctionem, etiam proximam, non circumeunt aut alluunt terras omnes, ad quas progrediuntur fluvii ipsi vel protenditur mare. Quin & Consiliarii & Senatores meritò dicentur assidere Regis Lateri, etiamsi hoc non fiat ubique quorsum Rex se confert. Ut non dicam modo de ipsis Piis & Fidelibus, qui Deo Omnipræsenti semper arctissime multis modis juncti sunt in gratia, attamen ipsi non fiunt per hoc omnipræsentes. Quod si putes, hinc sequi aliquam Separationem Christi à Deo, qui nempe sit etiam ubi non sit Christus; neganda est illa consequentia, quoniam Deus ubicunque est totus est, nec multiplicatur ejus Essentia aut Perfectio per omnipræsentiam ejus. Neque efficere debet Unio arcta aliquam Confusionem, aut Communicationem Proprietatum, quarum una non magis communicabilis est quam altera, Omnipræsentia & Omnipotentia scilicet præ Independentia & Immutabilitate absoluta.

sentiam Ubicunque est ea Dextra.

VI. Tertium istud minime prætermitti potest, quod nullam heic considerationem mereatur notio *Dextræ Dei* illa, per quam Potentiam ejus Omnipræsentem declarat, sed spectari illa debeat in phrasi integra *Sedendi* ad eandem, adeoque unice referatur ad Dextræ Decus & Æstimationem potissimam præ Sinistra, quæ sic suo etiam modo cum Sedente ad illam communicatur, *coll. Gen.* XLVIII. 13. 14. 1 *Reg.* II. 12. *Psal.* XLV. 10. *Matt.* XX. 21. 23. XXV. 33. 34. *&c.* Plane quemadmodum si dixerim, hunc aut illum claudere Regis Dextram, non jam spectare debeo ad Regis illius Potentiam, vel etiam ad Protensionem manus ejus majorem aut minorem, sed ad Decus illi à Rege favente collatum. Quod ut alia phrasi usurpatæ de Dextra illustrem etiamnum, velim conferri illud Pauli *Gal.* II. 9. *Jacobum & Cepham & Joannem agnita gratia Paulo data dextras societatis dedisse Paulo & Barnabæ.* Ubi liquidissimum est, non spectari adeo ad Potestatem communicatam, quam ad Fraternitatem & Affectum huic convenientem, opposite ad indignam Rejectionem, vel etiam ad Potestatem superiorem omnem, cui per mutuam Dextræ Dationem sit renunciatum. Non oportet igitur Unam Dex-

Præcipue heic spectandam esse urgetur phrasin integram Sedendi ad Dextram, sed non notionem Dextræ solius.

træ vocem heic separatim spectare, quæ per alias voces adjectas varie considerari potest, sed ad phrasin integram attendere. Sicuti, ut alterius Membri humani varii usus similitudine illud adhuc illustrem, dicens, hunc aut illum hominem Os suum admovisse ad alterius labia vel genas, cum osculando scilicet; nullo sic modo specto, aut ab aliis spectari volo, ad Oris flatum, aut loquelam, aut esum, in quibus omnibus Os est organum quoque ordinarium, quasi & ista per admotionem illam communicarentur quadantenus.

Quin tandem non omittendum, quod Sessio hæc ad Dextram in Cœlo ponatur.

VII. Quartum vero accedere tandem debet, quod Sessio Christi ad Dextram Dei Patris referatur plane ad *Cœlum* Supremum, in quod Jesus ascendit; ἀνελήφθη εἰς τὸν οὐρανὸν, καὶ ἐκάθισεν ἐκ δεξιῶν τοῦ θεοῦ, apud *Marcum*, τῇ δεξιᾷ τοῦ θεοῦ ὑψωθεὶς, apud *Lucam*, ὅς ἐστιν ἐν δεξιᾷ τοῦ θεοῦ, πορευθεὶς εἰς οὐρανὸν, apud *Petrum*, ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ αὐτοῦ ἐν ἐπουρανίοις, τὰ ἄνω οὗ ὁ Χριστός ἐστιν ἐν δεξιᾷ τοῦ θεοῦ καθήμενος, ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τῆς μεγαλωσήνης ἐν ὑψηλοῖς, ἐν δεξιᾷ τοῦ θρόνου τῆς μεγαλωσύνης ἐν τοῖς οὐρανοῖς, apud *Paulum &c.* In quibus locis manifesta est oppositio adversus alia loca omnia, & inprimis Terram antea à Christo calcatam, quam ille ascendens dereliquit, uti antea suo loco vidimus; non quidem respectu Divinæ suæ Naturæ, cujus intuitu est semper cum Patre Omnipræsens; neque respectu manifestationis omnis gloriæ ipsius humanæ, quæ certe fit etiam per terras in erectione regni ipsius; sed respectu Naturæ Humanæ, de qua heic disputatur, quæque ex mortuis suscitata & in cœlum translata fuit, & ratione manifestationis Personalis Gloriæ Christi Divinæ, quæ major est in Cœlo Supremo quam alibi usquam, perinde ut Dei ipsius Triunius. Ad quod argumentum Scripturarium addere licet & decet ipsam naturam Humanitatis Corporeæ; quæ ita suis limitibus angustis circumscribitur undique, ut illi prorsus repugnet esse Ubique ubi est potentissima Dei Dextra per Cœlum omne & Terram, sive respectu Partium variarum quæ simul non constituunt tam diffusam molem, sive respectu Totius & Partium omnium, quod ad Ubiquitatem veram requireretur omnino; quæque propter suam Extensionem solidam nec alia Corpora ejusdem naturæ corporeæ penetrare potest, ut non intra poros solos sed & ipsam corporum molem contineatur.

VIII. Sed in illa disputatione, quam prorsus prætermittere non potuimus, non lubet diutius heic hærere. Transimus potius ad quorundam aliorum glossas, quæ quidem spectant suo modo ad Dextræ excellentiorem præ sinistra Dignitatem, sed simul phrases in aliis dissimiliores cum Sessione ad Dextram temere confundunt; hinc levius eam quam decet exponentes, sive de Favore Dei singulari in Christum, sive de Glorificatione Cœlesti per eum. In quam rem conferuntur loca *Psal.* XVI. 8. *quoniam à Dextra mea*, Jehovah quem posui coram me jugiter, *non dimovebor*, *Psal.* CX. 5. *Dominus ad Dextram meam*, *confringet in die iræ suæ reges*, *Matt.* XXV. 33. *& constituet oves quidem à dextris suis*, *hœdos autem à sinistris*, *coll. Apoc.* III. 21. *vincenti dabo ei sedere mecum in throno meo*, *ut & ego vici*, *& consedi cum Patro meo in throno ejus &c.* Sed sciendum est, longe aliud esse, *Jehovam* esse *à dextra*, vel *ad dextram*, alterius, qui sic ipse à sinistra Jehovæ constituitur, (quam phrasin de intima præsentia, directione, corroboratione, cooperatione, & defensione, exposuimus in illis *Psalmis* à nobis tractatis,) quam alterum esse, imo sedere, à dextra Jehovæ. Perinde magnum est discrimen constitutionis multorum judicandorum à Dextra Judicis tribunali suo insidentis ex ejus adverso, & quidem in oppositione ad alios plures sinistræ ejus oppositos; & sessionis collateralis ad Dextram Regis in throno. Quin tandem diversitas facile agnoscitur, inter Sessionem qualemcunque Fidelium omnium cum Christo in throno ipsius, & Sessionem Christi prorsus singularem in throno Patris ad ejus Dextram, etiamsi hæc cum illa quadantenus comparetur. Post quæ omnia scimus etiam, quod Favorem Dei Patris singularem Christus jam sit expertus in ipso Exinanitionis statu, & quod ille fidelibus etiam recte tribuatur, tum heic, tum posthac, quando illi omnes certissime Regni Cœlestis hæreditatem obtinebunt; dum Sessio hæc adeo peculiaris est Christo uni, ut hinc dixerit Paulus *Hebr.* I. 13. *ad quem Angelorum dixit unquam*, *sede à dextris meis &c.*

Expositio Sessionis hujus apud alios de Favore Dei, vel Glorificatione Cœlesti.

IX. Plenius de Dextræ Dignitate cogitasse deprehenduntur, tum *Sociniani* complures, tum & *Papistæ* varii, qui in Sessione Christi ad eam repererunt ejus quandam Majestatem supra

Tracta eadem Sessio quoque ad Dignitatem

Divina majorem à Socinianis & Papistis quibusdam. supra ipsum Deum. Quam in rem scripsit Celebris inter Socinianos *Val. Smalcius Cap.* XIX. *de Div. J. Chr. Legimus quidem & scimus omnes, Jesum Christum sedere ad Dextram Dei, & magnum Sacerdotem esse super domum Dei, tempus fore quando etiam ipse Filius subjicietur illi qui ei omnia subdidit, denique Patrem neminem judicare, sed omne judicium Filio dedisse, ut omnes honorificent Filium sicut honorificant Patrem. Sed quotusquisque est qui profunditatem & emphasin nimis magnam istorum verborum consideret? &c. Christum igitur sedere à dextra Dei non tantum est, illum potestate Divina præditum esse, sed ita illum ea præditum esse, ut quodammodo vices Dei ipsius gerat, ipsa phrasis natura docet. Christum super domum Dei esse magnum Sacerdotem non tantum significat, illum in domo Dei regenda omnia posse, sed solum esse qui omnia possit. Filium olim subjectum futurum qui sibi subjecit omnia, satis aperte etiam innuit, Filium absolute nunc regnare. Patrem denique neminem judicare, sed omne judicium Filio dedisse, tantam in se continet Christi potentiam, ut quoties ista verba considero toties mirabundus tantum non obstupescam, præsertim si considerem quod res est, Judicium eo in loco phrasi Hebraica significare Dominium & Gubernationem &c. Ita ut vi horum Verborum dici quodammodo possit, quod mirum omnibus accidere potest, Christum ab eo tempore quo ascendit in cœlos ita regnare in hoc mundo super populum suum, ut Pater Regno super eum se ipsum quodammodo privasse videatur. Quod tamen nos non simpliciter ut verba sonant intelligendum esse statuimus, sed ad vere Divinum suum Imperium quam disertissime exprimendum ita Jesum Christum locutum esse credimus, &c. Sed ita conjunctum est Christi regnum cum Dei regno, ut quoad Ecclesiam Dei vices gerere suo modo jure dici possit Jesus Christus, & quod improprie & in figura tantum de Josepho dictum fuerat, quod absque ipsius imperio nemo in omni terra Ægypti nec manum nec pedem movere potuerit, id proprie simul & re ipsa in Christo impletum est, &c.* Quando autem adversus ista objecit, *hac ratione aliquid Deo Patri detrahi*; monet *primum*, *non esse humani cerebri inventum, sed ex apertissimis sacrarum literarum locis depromptum oraculum*; deinde *tantum abesse, ut per hoc aliquid Dei Patris gloriæ detrahatur, ut id potius ad Summam Dei Gloriam spectet. Hinc enim apparere, Deum illum unum non tan-*

tantum talem eſſe qui omnibus abſolute imperet, verum etiam talem qui alium etiam talem efficere potuerit, qui nomine & vice Dei, poteſtatem tamen ab eo conſecutus, abſolute in Eccleſiam vel populum Dei dominium habeat &c. Cum quibus gloſſis magnopere conveniunt, quæ in *Maldonato Cel. Jeſuita ad Pſal.* cx. 1. notarunt dudum; *Dextram non ſolum ſignificare Chriſtum æqualem Patri, ſed etiam majorem, adminiſtratione ſcilicet regni, non autem re ipſa.* Quod vocat equidem *monſtroſum paradoxon* Ven. Avus noſter *Joh. Cloppenburgius*, cujus reſpectu *pudorem in Jeſuita requirit*; merito tamen addens, *quandoquidem conſentit ille de Filii Æqualitate in Unitate Eſſentiæ Divinæ, pudendum multo magis cenſendum præſens Paradoxon Smalcii, quod ſupponit, Perſonæ quæ natura Homo eſt, non Deus, Deum unicum illum qui natura Deus eſt ceſſiſſe gloriam ſuam, & locum ſibi in Eccleſia debitum, ut loco ſuo nunc abſolute regnet Chriſtus occupata ipſius dextera*; & hanc ab ipſo *ſubdole vocari tantam Dei Magnificentiam, & Jeſu Chriſti Exaltationem*, *intelligendo* ſcil. *magnificam Dei munificentiam, qua ad Chriſti hominis exaltationem ſe vere humiliavit Deus &c.* Enimvero, uti Filius non poteſt extolli ſupra Patrem, ita minime nuda Creatura ſupra Creatorem, ſive re ipſa, ſive externa aliqua ſpecie vel apparentia. Quemadmodum neque apud Deum reſpectu Chriſti heic locum habere poſſunt mores humani, plurimum ſimulati, per quos Extraneis aut Hoſpitibus quin & Mulieribus Uxoribus imò Filiabus dignior locus cedi ſolet, licet indigniores ſint ipſi re ipſa & in cedentium virorum oculis. Et quod ad loca attinet collata à *Smalcio*, ſunt illa omnino ſatis aliena; quando *Magnus Sacerdos ſuper domum Dei*, nequaquam Chriſtum ponit ſuperiorem Deo in cujus domo eſt ille Sacerdos, ſed potius & magis ipſum Deo ſubjicere videtur, exemplo Pontificis veteris; quando *Filius Patri ſubjiciendus* olim, hoc ipſo nunc ſupra Patrem non ponitur exaltatus, ſed tantum nos ducit ad ſolenniorem demonſtrationem Subjectionis Filii ſub Patrem, quam Paulus ipſe arguit heic jam antecedenter quoque obtinuiſſe *verſ.* 27. 28. ὅταν δὲ εἴπε, ὅτι πάντα ὑποτέτακται, δῆλον ὅτι ἐκτὸς τοῦ ὑποτάξαντος αὐτῷ τὰ πάντα, ὅταν δὲ ὑποταγῇ αὐτῷ τὰ πάντα, τότε καὶ αὐτὸς ὁ υἱὸς ὑποταγήσεται τῷ ὑποτάξαντι αὐτῷ τὰ πάντα, ἵνα

ἢ ὁ Θεὸς τὰ πάντα ἐν πᾶσι; quando denique *Judicium omne Filio datum*, si vel Dominium omne in eo intellexeris, non exuit Patrem isthac sua gloria ullatenus, sed ponit hunc ut Judicantem in Filio & per Filium secundum Oeconomiam Triunius Dei sapientissimam. Quo pacto etiam ad Christi solius Regnum absolutum, in oppositione ad illud Dei, trahi apte possit illius Sessio ad hujus Dextram, neutiquam video; quando hi duo utique ut simul juxta se invicem Sedentes sic conderari debent.

Ad quam evitandam felicius Sinistram præ Dextra Honoratam fuisse olim, quidam urserunt.

X. Interim manere videtur illud dubium præcipuum, quomodo non ut dignior & honoratior sit spectandus Christus in Sessione ejus ad Dextram Dei, siquidem Dextra excellit præ sinistra, etiam in Assessione ad illam. Hoc vero tam magnum visum est nonnullis, ut inculcaverint hac occasione, Sinistram olim præ Dextra fuisse æstimatam, atque sic Dextram heic ut viliorem quoque esse spectandam. Tanquam opinionis hujus seu Autor seu Patronus præcipuus laudari solet *Antonius Nebrissensis Quinquag. Cap.* XXXIX. qui post motam hanc difficultatem, memoratamque aliorum expositionem *à dextris*, per *in bonis potioribus*, quam *certe nimis violentam atque male cohærentem* dicit, subjicit; *Ego vero cum hanc Ordinis Sedendi indignitatem mecum sæpius reputarem, subiit mihi quædam suspicio, alium fuisse apud Antiquos sedendi ordinem quam qui sit nostris temporibus, ut videl. qui sederet ad sinistram esset potior eo qui sederet ad dextram. Id quod postea multis argumentis fuit mihi exploratum atque compertum.* Quando multa ex Poëtis Latinis adducit, ut probet satellites potentiorum *laterones* sive *latrones* fuisse dictos, quia *tegerent*, *clauderent*, aut *cingerent latus*; atque *exteriores* appellatos hos ad dextram euntes aliorum, sed *interiores* illos qui erant ad horum sinistram, tanquam locum præstantiorem Dominorum; quæ satis sunt obscura & aliena. *Est præterea*, inquit, *non contemnenda quædam ratio sumpta ex eo quod legimus, Paulum Apostolum datum comitem ad dexteram Petri; quod in illorum Imaginibus disponendis pictores observant, & in diplomatis Pontificum sigillo munitis animadvertimus, ut Paulus semper sit Petro dexter. Nunquid tanquam in potiori loco? Absit ut Apostolorum Principi alter quis præferatur. Nam quid sibi*

vult

vult gladius ille quem Paulus habet strictum, nisi quod est Petri comes, stipator, atque satelles? Hujus antiquitatis ignarus Thomas in illud Apostoli ad Gal. 1. *qui suscitavit eum à mortuis, commentum illud opposuit; quia præsens vita significatur per Sinistram, futura vero per Dexteram, in quantum ista est cœlestis & spiritualis, illa vero temporalis, ideo Petrus, quia vocatus à Christo adhuc in carne mortali posito, ponitur in Bulla Papæ in Sinistra parte, Paullus vero, quia vocatus a Christo jam glorificato, ponitur in Dextra parte &c.* Post quæ ille tamen plane contrarium concludere deprehenditur ipse; *Nos vero ex iis quæ in superioribus dicta sunt respondemus, quod aut Pater sedet in throno Majestatis suæ, & ita jubet Filium sibi à dextris, i.e. in secundo loco sedere, aut præstat se Filio tanquam stipatorem protectoremque, ipsumque reponit in primo h. e. in tutiori loco &c.* Interim illud εὕρημα de Sinistra Honorata præ Dextra non displicet Pontificiis scriptoribus, ad tuendum Petri Principatum, etiam Cardinalibus *Baronio* & similiter *Bellarmino Lib. III. de Incarn. Cap.* 15. Ubi ad probationem rei & ipse adducit *Sigilla Plumbea Pontificum, & multas antiquas picturas*, in quibus *Petrus ponitur à sinistris*, dum *Lib.* 1. *de Rom. Pontif. Cap.* 27. inculcat primum illud de Bullis & Imaginibus non esse perpetuum, & spectare ad *Extraordinariam Pauli dignitatem*, antequam ad *Ant. Nebrissensis* cogitata se convertit, conferens ad ista ex *Eusebio Lib.* 1. *de Vita Const.* exemplum *Constantini Adolescentis*, qui obiens provinciam cum seniore Augusto semper ad hujus dextram incesserit. Quando amplius varie disserit; de Dextra Honoratiori in sedibus recto ordine collocatis; de Paulo sic ad Dextram Petri olim collocato, ut eum præcedat & fermè totum tegat, quod sit argumentum obsequii in Paulo & dignitatis in Petro, quod deinde ex imperitia non observatum fuerit; & de Honore hoc Paulo habito, quoniam Ecclesiæ præ Petro profuerit, & Gentiles Judæis in Ecclesia Christiana sint præpositi, & Paulus à Christo immortali vocatus, & Benjamin ex quo Paulus Dextræ Filius à patre dictus, & à Josepho omnibus fatribus antepositus. Quæ quam sint complura vana & inania, sponte liquet, & simul inter se minus cohærent.

XI. Ex adverso pro Dextræ Dignitate majori in Sessione Quod non esse admis-

 merito

tendam monstratur, sed aliter tollendum esse dubium motum.

merito laudatur, ab ipso *Bellarmino*, tum *Ambrosius Serm.* LXI. *de Beat.* tum *Hieronymus in Eph.* I. Et quicquid fuerit de hodiernis *Turcarum* aut aliorum quorundam *Orientalium* moribus, minus solidam deprehendimus heic prolixam disputationem *Joh. Goropii Becani*, quam ille contra *Turnebum & Lambinum* instituit, pro Sinistræ æstimatione majori apud Romanos Veteres, *Lib. III. Hierogl.* quamque *in Sacris* inculcat *Baronius ad A.* 213. §. 6. *& ad A.* 321. §. 59. Dum ineptissime hic inculcat simul, *apud Hebreos partem dexteram potiorem fuisse, sed Divino plane consilio, per Patriarcham Jacob in benedictionibus Ephraim & Manasses propalato, mutatas esse vices rerum & ordinem, ut sinistra dextræ præferretur. Quod quidem, tum ob mysterium eo Symbolo consignatum, tum ob insolitam illam apud Gentes consuetudinem, Dei Ecclesia majori ex parte ex Gentibus aggregata diu usu retinuit, nimirum ut in publico Patrum consessu qui dignitate cæteris antecellerent in Sinistra parte considerent, &c.* Quid enim ille de Hebræis hac in parte novit ante Jacobi factum? quod ipsi est utique adversissimum, dum manus dextra heic imposita fertur contra Josephi votum illi cui major contingeret benedictio. Et nihil certius est, quam in Scriptura Veteris & Novi Test. quæ heic unice attendenda venit, constanter Dextræ agilioris & robustioris Excellentiam præ sinistra poni vel supponi, etiam in Metaphorico vocis usu, inde ab antiquissima illa Jacobi benedicentis historia *Gen.* XLVIII. 13. 14. quam ille ipse ad majorem benedictionem Ephrajimi præ Menasseh primogenito retulit *vers.* 19. *vere frater ejus parvus magnus erit præ ipso, & semen ejus erit plenitudo gentium &c. posuitque Ephrajim ante Manasseh.* Hinc enim est, quod ubique Dextra nominatur ante sinistram, tum hominum, *coll. Gen.* XIII. 9. XXIV. 49. *Exod.* XIV. 22. *Num.* XX. 19. *Jon.* IV. 11. *&c.* tum Dei, *coll.* 1 *Reg.* XXII. 19. *Matt.* XXV. 23. 24. *&c.* quodque totiens Deo Dextra præ Sinistra tribuitur, quin & Satan ad *Dextram* constituitur subjectorum suorum *Psal.* CIX. 6. nec non à se impetitorum ad subjectionem *Zach.* III. 1. quibus tamen locis specialis quoque respectus ad Judicii formam antiquam observari solet ab Interpretibus. Et est ex eadem Dextræ excellentia, quod cor sapientis *ad dextram* esse fertur *Eccl.* X. 2.

quod-

quodque Salomo insidens throno Matri Bathsebæ sedem collocavit *ad dextram suam*, ad eam honorandam præ aliis ad sinistram constitutis vel constituendis proximo loco 1 *Reg.* 11. 19. prout & hinc est, quod Mater Filiorum Zebedæi Sessionem horum *à Dextris* Christi petiit, juxta quidem sed tamen ante illam à sinistris *Matt.* xx. 20. 21. imo quod Sponsa Regina collocatur *ad dextram Sponsi* præ aliis Regum filiis & quibuscunque *Psal.* XLV. 10: uti res ipsa loquitur. Per quorum locorum collationem cum appareat liquidissime, honorem Dextræ majorem esse agnoscendum, cum respectu & comparatione tamen nulla ad ipsum Regem, sed unice ad eos qui ab opposita hujus sinistra locum suum habent aut habere possent, dum & per locum medium quem hic tenet, & per elevationem ejus aut exornationem majorem, hic ipse suam sic satis tuetur dignitatem, nihil equidem ex Sessione Christi ad Dextram Dei Patris pro illius supra hunc dignitate colliges solide.

XII. Enimvero, cum Sessio ad Dextram ad eundem videatur cum Deo Patre Thronum referre Christum, multi ab ævo eam se satis exposuisse declarant per hujus Æqualem cum eo Majestatem, Gloriam, & Potestatem Imperii. Quæ Christo nequit denegari, attamen ita simpliciter nominata heic minus sufficit ad rei intellectum satis plenum & distinctum. Et quidem propter rationem plus quam unam. Nimirum quod eadem Æqualitas cum Patre non minus Spiritui S. quam Filio conveniat; quod eadem Filio semper competierit, etiam ante Ascensionem, quin & Incarnationem; quod in ejusdem societatem vel partem nullam veniat Natura Humana; imo quod sic manere videatur illud dubium de Dextra heic nominata præ sinistra. Quorsum spectant illa *Ven. Cloppenburgii*; *Enimvero nec præcise nec directe Sessio Christi ad Dextram significat esse ἴσα Θεῷ æqualem cum Deo &c. Si enim directe Sessio ad Dextram significaret esse Æqualem cum Deo, cogeremur dicere cum Thoma Aquinate, & Maldonato, & Brentio, Christum ab æterno sedisse ad Dexteram Patris, & Christum etiam secundum naturam humanam sedisse ad Dextram Dei, quam primum Verbum Caro factum est, item Spiritum S. posse propriè dici sedere ad Dexteram Dei Patris & Filii, &c.*

Sessio illa quo modo ab aliis referatur simpliciter ad Æqualitatem Gloriæ & Potestatis cum Patre; addita inepta etiam hypothesi de Sceptro quasi communi cum eo qui tenenti ad Dextram sedet.

Nec possum heic ego laudare cogitata satis otiosa & ludicra *Cl. Vitringa*, prout hæc ex *Lib. II. Observ. Sacr. Cap.* 4. descripsimus etiam cum censura nostra *EXERC. TEXT. XLIX. Parte VI. ad Hebr.* XII. 2. Per quæ nos ille ducit quidem ad *summam gloriam illam Christi Mediatoris, qui ipse à Patre assumptus est in communionem Regni, id enim hanc phrasin significare apud eos qui verum amant in confesso esse debet*; sed simul vult, nec insignem honorem notari quem Pater habuerit Filio, cum respectu ad vulgarem Sessionem ad Dextram, nec Honorem Paterno Proximum, cum respectu ad Consuetudinem Regum orientis, verum *Communicationem Regni & Imperii Eandam & Æqualem cum Patre.* In quam rem urget, *sedere* idem esse cum *Regnare*, quod ergo Christo tributum, sit regnare cum Patre; atque *ad dextram* hactenus à nemine rite intellectum vel explicatum, *ita clare se explicaturum* dicit, *ut ne minimus amplius dubitandi scrupulus supersit*, & non esse heic *ullum respectum ad id quod vulgo fieri inter homines consuevit, vel aliud aliquid quod vulgo solet allegari, ut quoddam honoris insigne, sed hoc totum* μυστήριον *esse quod hac in phrasi latet, quod cum difficile non sit, mirari libet Interpretes clarius non expressisse.* Ergo *Dextra Dei* consideranda est ut *Gerens Sceptrum, Regiæ Dignitatis Insigne*; & quando aliquis *sedet à Dextra Sceptrum* tenentis, *Sceptrum illud inter utrumque medium est, h. e. inter latus dextrum illius qui Sceptrum tenet & sinistrum illius qui tenenti assidet, ita ut ille, qui claudit latus Dextrum tenentis Sceptrum, eandem plane videatur habere proportionem & respectum ad Sceptrum quam is habet qui manu sua Dextra Sceptrum tenet. Hæc vero Sceptri quasi Divisio & Communicatio inter eum qui tenet Sceptrum, & tenenti à Dextris sedet, significat quam evidentissime Communicationem Regni, Potestatis, Imperii, ejusque Insignium; qui enim factus est Sceptri particeps, idem particeps est Imperii & potestatis, quorum emblema Sceptrum est. Hæc vero*, inquit, *tota vis &* ἐνέργεια *est* φράσεως *Sessionis ad Dextram, quam etiam & in aliis Scripturæ locis, & in Christo nihil aliud significare, mox abundantissime sumus ostensuri.* Dum *is qui ad sinistram sedet longius à Sceptro abest, neque ullam cum Sceptro videtur habere communionem, quæ in hac* φράσει *unice spectatur*; ast *Sessio ad Dextram Regis nec majorem nec minorem honorem, sed Pa-*

rem

rem & Æqualem notat Poteſtatem Dignitatemque &c. Ad cujus rei probationem laudatur tum Factum Salomonis in Bathſebam; collata hiſtoria Eſteræ Sceptrum Regium tangentis, & Filiæ Herodiadis, & Matris filiorum Zebedæ, ubi Siniſtra accedat tanquam poſt Dextram proxima rurſus Sceptro, & reſpectus adſit ad Principem Synedrii cum Patre Domus Judicii & Sapientibus reliquis, juxta textus *Pſal.* XVI. 8. *Deut.* XXXIII. 2. *Zach.* XIII. 7. *&c.* & communicationem Fidelium cum Regno Chriſti ad hujus Dextram collocatorum, quin & factum Neronis in Tiridatem quem juxta ſe latere Dextro collocavit apud *Suetonium &c.* Sed nulla ab ipſo tentatur probatio; vel quod adſcitus in Regni Societatem ab Adſciſcente ad Dextram fuerit collocatus; vel quod Seſſio ſola ſecundum Dextram tenentis Sceptrum abſque Sceptro propria manu geſto ſuffecerit ad veram Regiæ Poteſtatis communicationem ſignificandam; quo magis Rex Sceptrum tenens facilius cogitatur illud coram ſuo corpore verſus Siniſtram ſuam tenere, quam de ſe verſus Dextram & huic aſſidentem alterum. Ut ſic vere tam à ratione omni, quam à Praxi Regia, inventum hoc magnum aberret totum. Neque unquam Salomon Bathſebam fecit Sociam Regni; neque ſors ea, aut ritus iſte ad eam ſignificandam, contigit, vel Eſteræ, vel Filiæ Herodiadis, vel petita fuit hoc modo à Matre filiorum Zebedæi; neque reſpectus ad Seſſionem Principis & Patris Domus Judicii & Synedrorum aliorum eſt ſatis certus, vel aptus ad rem præſentem, ob communicationem Principatus heic minime factam. Et alieniſſima ſunt porro loca omnia Scripturæ adducta, æque quam Honor Tiridati a Nerone exhibitus, qui eum certe minime ſecum ad Imperii ſocietatem per illum honorem evexit. Adeo nihil in operoſa illa Diſſertatione heic eſt ſolidi vel veriſimilis, quidquid Vir Doctus ſibi in ea magnopere complacuerit.

Proximus Deo Patri Honor heic ſpectandus, non tamen Minor quam Divinus.

XIII. An igitur huc tandem veniendum eſt, ut ad Honorem non quidem Deo per omnia Æqualem, ſed Deo proximum & ſubordinatum, heic agnoſcendum concedamus. Id video ab aliquibus fieri, dum ab aliis negatur faciendum, cum reſpectu, vel ad alteram Naturam Chriſti Humanam, vel ad Minoritatem realem Perſonæ quam Divinam. Quemad-

admodum ſcripſit *Jac. Altingius* inter alios; *Hæc porro Gloria & Felicitas, licet maxima & excedens omnem creaturæ Gloriam & beatitudinem poſſibilem, attamen Minor Divina, huic quidem proxima, tamen neutiquam Æqualis: uti enim Seſſio ad Dextram Regis proximum à Rege honorem indicat, ſic quoque per Seſſionem Chriſti ad Dexteram Patris proximus à Patre Honor & Dignitas ſignificatur.* Nempe non poteſt ob ſummam Filii cum Patre Unitatem non obtinere heic apud utrumque idem plane Honor ſummus ſeu vere Divinus, ſecundum illud Chriſti ipſius *Joh.* v. 27. *ut omnes honorent Filium ſicut honorant Patrem, qui non honorat Filium neque honorat Patrem qui ipſum miſit, &c.* Atque illa Honoris Æqualitas etiam declaratur per ejusdem Throni inſeſſionem, uti & Judicii Dationem Filio factam huc refert Chriſtus *verſ.* 22. Et hactenus nequit Sedens ad Dextram Dei Chriſtus Inferior ſtatui Deo ſine magna abſurditate. Sed hoc minime obſtat, quo minus Seſſio illius ad Dextram Dei Patris involvat Minoritatem veram Perſonæ, in altera Natura Humana ab ipſo Aſſumpta quæ nunquam poteſt aut debet à nobis Deificari; quin & Minoritatem aliquam, tum Voluntariam reſpectu Muneris quod etiam ſecundum Deitatem ſuam gerit exſequens opus ſalutis humanæ quod ipſi Pater demandavit, tum & Perſonalem, certe Ordinis, ſecundum quem Chriſtus ut Filius eſt Perſona Deitatis Secunda poſt Patrem ut primam, cui hinc ut tali omnis rerum diſpoſitio tribuitur prima; quocunque demum reſpectu Chriſtus alias ſuam cum Patre Æqualitatem prædicans dixerit de ſe *Joh.* XIV. 28. ὅτι ὁ πατήρ μου μείζων μου ἐστί, *quoniam Pater major me eſt*, ſine reſtrictione utique veriſimili ad Exinanitionis ſuæ tempus. Quam rem ut tanto certius admittas, annon oportet agnoſcere, Honorem omnem Mediatoris, ſeu Prophetici, Sacerdotalis, & Regii, Muneris, eſſe prorſus Summum & Divinum, qui nempe non conveniat Non Deo, ſed ponat vel ſupponat hunc qui illum accipit eſſe verum Deum? Sed annon ſimul agnoſcendum eſt, involvi alteram Naturam Humanam, & Subordinationem Perſonæ in iſthoc Munere, atque in ſubſiſtendi Modo peculiari, ſecundum quas conſiderationes Honor ille Minor dici poteſt & debet illo Dei Patris, à quo geni-

genitus, Mediator constitutus, & in mundum missus est per Incarnationem? Utique sicuti conferens Majestatem absque sui læsione vel imminutione distinguitur ab eo in quem illam confert; ita collocans ad Dextram suam Deus Pater merito distinguetur à collocato illic Christo Filio, etiam respectu Dignitatis, ex parte quidem Æqualis, sed & ex parte secundum modo dicta Majoris & Minoris.

CAPUT DECIMUM SEXTUM.

Quo verus Sensus Sessionis Christi ad Dextram Dei Patris positive declaratur.

UT tandem nunc tradamus id, quod tenetur heic vere riteque & tenendum est decenter à Christianis, de Domini sui *Sessione ad Dei Dextram*, spectare in illa oportet Gloriam Majestatemque summam, quam in illum ut Θεάνθρωπον post exinanitionem ejus in ipsa Ascensione Cœlesti contulit palam Deus, tum secundum Personam suam convenienter Utrique Naturæ, tum respectu Declarationis & Agnitionis ejus realis apud alios, tam Angelos, quam maxime Homines, Cœlestes & Terrestres, Amicos & Inimicos, diversissimo licet modo factæ. Positiva Descriptio brevis Sessionis Christi ad Dextram Dei.

II. Ad quam *Metaphoricæ* hujus phrasios interpretationem nos ducit, tum hujus ipsius consideratio decens, tum ejusdem collatio cum aliis heic in Scriptura adhibitis ad declarationem ejus planiorem. Quod ad *Phrasin* ipsam attinet, nihil clarius est, quam hanc ab Usu Humanano esse petitam; non in itione vel statione hac aut illa, quæ ob varias rationes inter duos aut plures potest vario ordine institui, sed in Sessione Duorum aut plurium etiam respectu sui invicem; non privatorum hominum, sed in Dignitate præ aliis constitutorum; non privata aut minus solenni, quæ & ipsa admodum arbitraria esse solet, sed publica magis & solennissima, in qua ad decus & ordinem mutuum curatissime attendi solet, tum ab ipsis simul sedentibus, tum ab aliis attendentibus ad Ad cujus veritatem agnoscendam ducit Ritus humanus, unde Phrasis illa petita est.

illam tanquam ſymbolicam. Qualis Seſſio locum habebat ſcilicet ſecundum *Talmudicos* in Synedriis Judæorum, & Minori Virorum Viginti ac Trium, & potiſſimum Majori LXX Virali, (de cujus *Originibus* diximus olim *EXERC. TEXT. XII. Parte V.*) reſpectu *Principis*, tanquam Præſidis ſummi, & *Patris Domus Judicii*, tanquam ſecundi & Vice-Præſidis, ac reliquorum Sapientum Synedrorum à Dextris & ſiniſtris hinc & inde collocatorum. Et qualis ſimiliter eſt & fuit ſatis conſtans ab ævo Conſeſſus Regum & Principum ſupremorum cum aliis Propinquis, Conſiliariis, & Miniſtris ſuis, in ſplendidis ipſorum Thronis; ſive ad Judicium habendum, ſive ad Conſtitutiones ſuas declarandas, ſive ad Majeſtatem ſuam illuſtriori modo & ſolennius demonſtrandam ſubjectis ſuis. Heic nempe Medium locum, per ſe ſatis diſtinctum, etiam Celſitudine & Apparatu ſuo magnificentiſſimo, ſive hunc ipſum Thronum dixeris ſive Throni amplioris Partem digniſſimam, tenet ipſe Rex, qui eo ipſo loco occupato æque quam Diadematis ſuper caput & Sceptri in manu ſua geſtati inſignibus, ſe quis & quantus ſit præ aliis oſtendit. Heic deinde qui Regi proximus eſt præ aliis omnibus, illi proxime etiam præ iis aſſidet; & quidem ad Dexteram illius tanquam digniorem præ ſiniſtra, reliquis ordine ſuo hinc & inde ſedentibus vel etiam ſtantibus pro conditionis ſuæ varietate ſingulis. Ad qualem ex parte Dei conſpectum in Majeſtate ſua nos etiam ducimur per Viſionem quæ Michæ obtigiſſe fertur 1 *Reg.* XXII. 19. *Vidi Jehovam ſedentem ſuper Throno ſuo & exercitum omnem cœlorum ſtantem apud illum à Dextra illius & a ſiniſtra illius*; ut de aliis *Jeſaiæ*, *Ezechielis*, *Danielis*, & *Zachariæ*, viſionibus qualicunque modo conferendis, nihil nunc dicam. Ille autem qui proximo & digniſſimo apud Regem loco ſic collocatus eſt & conſidet, non tantum vere Eſt huic Proximus in Regno, qualis ille eſt & manet etiam illic non ſedens, nec ſolenniter ornatus; ſed & proximus eſſe Declaratur palam per illam in eo loco Seſſionem æque quam per Ornatum omnem huic convenientem; quin & ſecundum eam declarationem pro proximo Regi Agnoſcitur ab omnibus intuentibus, amicis & inimicis, licet ab his cum pari invidia & metu. In quam

rem

rem putamus ab ævo non male collatam historiam Josephi à Pharaone amplissime honorati coram & præ omnibus, ex *Gen.* XLI. 39. 44. *Postquam Deus te scire fecit hoc omne, non est intelligens & sapiens sicut tu, tu eris super domum meam, & super os tuum osculabitur omnis populus meus, tantum throno hoc magnus ero præ te, vide dedi te super omnem terram Ægypti. Abstulitque annulum suum Pharaoh de super manu sua, & dedit illum super manum Josephi, ac induit eum vestibus byssi, & posuit torquem auri super collum ejus, & vehi fecit eum in curru suo secundo, clamabantque coram illo Abrech, & dedit eum super omnem terram Ægypti. Et dixit Pharaoh ad Josephum, ego Pharaoh, & sine te non attollet vir manum suam aut pedem suum in omni terra Ægypti.* Quando jam nobis proponitur Deus ut dimissum quasi antea de throno cœlesti & ex sinu suo Filium, imo hunc ignominiæ omni terrestri & morti ipsi ac sepulchro traditum, atque sic veluti abdicatum, non modo per Resurrectionem in vitam restituens, atque per Ascensionem in aulam suam revocans, sed & per Sessionem hanc in throno suo proxime ad Dextram suam collocans; quid aliud cogites, quam istam à nobis dictam Gloriam Majestatemque supremam & vere Divinam Personæ ipsius? Et hanc quidem ut non modo simpliciter illi Tributam, sed & Monstratam ac Declaratam, coram omni oculo, quin & Agnitam hinc simul ab omni intuente.

Nec non alia phrasis magis propria, quam Paulus substituit Eph. I. 20--22.

III. Quod solum argumentum ab emblematici Symboli Usu humano petitum cum heic sufficere posset, Euangelium addidit aliud invictum, per alias phrases substitutas ad prioris illius declarationem uberiorem. Quam in rem præclarissimus est locus *Eph.* I. 20–22. Καὶ ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ αὐτοῦ ἐν τοῖς ἐπουρανίοις, ὑπεράνω πάσης ἀρχῆς, καὶ ἐξουσίας, καὶ δυνάμεως, καὶ κυριότητος, καὶ παντὸς ὀνόματος ὀνομαζομένου οὐ μόνον ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι, καὶ πάντα ὑπέταξεν ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ, καὶ αὐτὸν ἔδωκε κεφαλὴν ὑπὲρ πάντα τῇ ἐκκλησίᾳ, &c. Scilicet *in Dextra sua* à Deo ipsius & Patre gloriæ constitutus Dominus noster Jesus Christus in cœlestibus, eo ipso evectus est *supra*, vel *longe supra*, non se ipsum, sed *principatum, & potestatem, & virtutem, & dominationem omnem*, h. e. dignitatem quamvis creaturis concessam unquam aut us-

quam, ſub quocunque illa nomine veniat; quæ ne ulla crederetur excluſa quod diſtinčte nominata non eſſet, accedit, & *ſupra nomen*, dignitatis deſignativum, & ſplendidiſſimum, quod *non modo in ſeculo hoc ſed & futuro*, ſeu mundo, inferiori & ſuperiori vel cœleſti *Col.* I. 16. *&c.* ſeu duratione, vel hujus mundi & futuræ æternitatis, vel Veteris forte & Novi Teſt. *nominatur*, ſeu eſt atque cognoſcitur & celebratur, *omne* absque diſcrimine vel exceptione ulla. Quæ tamen Evectio cum non ſit cum pari relatione ad omnes creaturas facta; hinc ab una parte, *omnia*, præter Eccleſiam nomina iſta habentia unquam aut uſquam, *ſub ejus*, ad Patris Dextram collocati, *pedibus eſſe* à *Deo ſubjecta, coll. Pſal.* VIII. 7. CX. I. *&c.* ut illi ſubſint nec reſiſtere queant, tanquam inſtrumenta & adjumenta regni, vel etiam hoſtes devicti & conculcandi in ipſius ira, *coll. Pſal.* II. 9. *&c.* ſed ab altera parte *Eccleſiæ*, ſuæ electæ, *quæ eſt corpus ejus*, myſticum, *& implementum implentis omnia in omnibus* ſimili ratione, ſeu paſſive ſeu active, *in caput ſupra omnia*, ſupremum & univerſale, ipſe idem *datus* fertur, quod nempe glorioſum ipſum in hanc influeret gratia ſua potentiſſima fovente regente & conſervante. Ex quibus breviſſime dictis apparet, non eſſe ut de Diſcrimine Nominum illorum quatuor heic quidquam dicamus, vel de reſpectu eorum ad Angelos aut Homines diſputemus. Abſolute enim Deo collocanti ſedet proximus, & ſecundum Seſſionem hanc eſt & ſignificatur ipſius Gloria & Majeſtas ſuprema.

Quin & tertia qua ille uſus eſt Phil. II. 9—11.

IV. Et annon æque clarus eſt in rem noſtram textus *Phil.* II. 9.–11. *Propterea & Deus illum ſuperexaltavit, & Nomen ſuper omne nomen gratificatus eſt illi, ut in Nomine Jeſu omne genu flectatur cœleſtium terreſtrium & ſubterraneorum, & omnis lingua confiteatur quod Jeſus Chriſtus ſit Dominus ad gloriam Dei Patris.* De quo egimus latius *EXERC. TEXT. XLII. Parte VI.* Ubi nulla quidem fit mentio expreſſa *Seſſionis ad Dextram Dei*; attamen agitur de Gloria quam Pater in Filium contulit poſt Exinanitionem ſuperatam, quando illi Seſſio ad ejus Dextram tribuitur, ut alia phraſi idem certiſſime dicatur. Atque ubi non modo *Superexaltatio* abſolutè memoratur, ſed & *Nomen ſupra nomen omne* prorſus aliud, non Dei dantis ſed

Crea-

Creaturarum quarumcunque, seu Dignitas suprema, in ipso Nomine Filii Dei, Proprii, Naturalis, Æterni, & Unigeniti, vere supremo comprehensi, *coll. Hebr.* 1. 4. 5. *&c.* quod ipsi cum singulari beneficentia fuit concessum. Cum Consequenti hoc & Fructu, ut cœlestes terrestres & subterraneæ creaturæ omnes illi se venerabundæ quasi genibus flexis submittant, & lingua sua volentes vel nolentes confiteantur, Jesum Christum esse Dominum supremum Ecclesiæ & Mundi totius, ad Dei Patris illum constituentis & exaltantis gloriam. En ergo rursus Honorem Supremum Exaltati Messiæ, Deo Patri proximum, quem ejus ad Dextram Dei collocatio Cœlestis significat nobis.

V. Audiamus quin etiam Petrum 1 *Pet.* III. 22. *Qui est in Dextra Dei, profectus in cœlum, subjectis illi Angelis & Potestatibus & Virtutibus*, ipsis illis cœlestibus. Ubi ille expresse nominatam Sessionem hanc ad Dextram Dei cœlestem declarat, per subjectionem creaturarum excellentissimarum, seu spirituum potentissimorum, unde aliæ creaturæ inferiores sint scilicet facile satis æstimandæ. Sed redeamus magis ad Paulum, ubi tamen Sessionem hanc non expressit. Spectamus nempe ad locum *Hebr.* II. 7-9. ubi post adducta verba *Psalmi* VIII. 6. 7. *fecisti illum paululum minorem Angelis, gloria & honore coronasti illum, & constituisti illum super opera manuum tuarum, omnia sub pedibus ejus posuisti*, dixit ille; *In eo quod subjecit illi omnia nihil omisit illi non subjectum.* (Uti etiam observat 1 *Cor.* XV. 27. *cum dicit autem omnia esse subjecta, palam est hoc esse præter subjicientem ei omnia.*) Quod licet necdum plenissime sit impletum, sed certa ratione hinc adhuc exspectandum, *videmus Jesum*, inquit tamen, δόξῃ καὶ τιμῇ ἐστεφανωμένον, *gloria ac honore coronatum.* En ergo rursus *Coronam Gloriæ & Honoris*, cum *Constitutione super opera manuum Dei, omniumque positione sub illius pedibus*, exegetice substitutam pro ejus Collocatione ad Dei Patris Dextram! Et ad alterum perinde 1 *Cor.* XV. 25. Ubi, post futuram adhuc Abolitionem omnis Imperii omnisque Potestatis & Virtutis inimicæ a se tributam Christo cum manifesto respectu ad Davidicam prædictionem Collocationis ad Dextram Dei, dicit Apostolus, δεῖ γὰρ αὐτὸν βασιλεύειν ἄχρις ἂν θῇ πάντας τοὺς ἐχθροὺς

Confertur & phrasis Petri, cum Duplici adhuc textu Pauli.

ἐχθρὺς ὑπὸ τὺς πόδας αὐτῦ, *oportet enim illum regnare, donec inimicos omnes posuerit sub pedibus illius.* Perinde uti Petrus *Act.* II. 33—36. cum Jesum dixisset τῇ δεξιᾷ τῦ Θεῦ ὑψωθέντα, τήν τε ἐπαγγελίαν τῦ ἁγίυ πνεύματος λαβόντα, citatis mox verbis *Psalmi* CX. subjecit; Ἀσφαλῶς ὖν γινωσκέτω πᾶς οἶκος Ἰσραὴλ, ὅτι κύριον καὶ Χριςὸν αὐτὸν ὁ Θεὸς ἐποίησε, τῦτον τὸν Ἰησῦν ὃν ὑμεῖς ἐςαυρώσατε. Quin & iterum *Act.* V. 30. 31. *Deus ille patrum nostrorum suscitavit Jesum, quem vos interfecistis suspendentes in ligno,* τῦτον ὁ Θεός ἀρχηγὸν καὶ σωτῆρα ὕψωσε τῇ δεξιᾷ αὐτοῦ, δοῦναι μετάνοιαν τῷ Ἰσραὴλ καὶ ἄφεσιν ἁμαρτιῶν. Quibus ex locis omnibus & singulis hoc clarissimum est, ad Divinam Patrique proximam Gloriam Personæ θεανθρώπυ & Regni ejus, declaratam atque agnitam, spectare omnino Sessionem ejus ad Dextram Dei Patris. Quod amplius, si ita placet, etiam discere potes ex Domini ipsius ore; ubi ille ad Discipulos in monte Galilææ dixit *Matt.* XXVIII. 18. *data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra*, atque dein Johanni *Apoc.* I. 18. *ego sum primus ille & ultimus*, καὶ ὁ ζῶν, καὶ ἐγενόμην νεκρὸς, καὶ ἰδὺ ζῶν εἰμὶ εἰς τὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμὴν, καὶ ἔχω τὰς κλεῖς τῦ ᾅδυ καὶ τῦ θανάτυ, imo & Angelo Ecclesiæ Laodicensis suo nomine à Johanne scribi voluit *Apoc.* III. 21. ὁ νικῶν δώσω αὐτῷ καθίσαι μετ' ἐμῦ ἐν τῷ θρόνῳ μυ, ὡς κἀγὼ ἐνίκησα καὶ ἐκάθισα μετὰ τῦ πατρός μυ ἐν τῷ θρόνῳ αὐτῦ.

Quali modo hæc Sessio tribuenda sit Personæ Divinæ ut tali.

VI. Post generaliorem hanc exegesin Sessionis Christi ad Dextram Dei, nihil est decentius, quam ut paulo distinctius adhuc pro imbecilli nostro captu in partibus suis hanc ejus *Gloriam*, uti ipse dixit *Luc.* XXIV. 26. vel *glorias* uti Petrus habet I *Petr.* I. II. post passionem insecutas, contemplemur. Atque sic ante omnia heic reperimus, & agnoscendam certissime habemus, datam vel redditam ut sic loquamur illi tanquam Filio Dei vero & proprio secundum hanc naturam Gloriam omnem Divinam, quam quidem cum ipsa Natura illa per Generationem æternam acceperat nec unquam amiserat vere, attamen tectam magnopere habuerat in Exinanitione sua antecedente, sed dictis factisque nunc illi iterum tribuit Pater, secundum rogationem illam Christi ipsius *Joh.* XVII. 5. *nunc autem glorifica me tu Pater apud te ipsum ea Gloria quam habui antequam mundus esset apud te.* Et secundum illud

lud Pauli *Hebr.* 1. 3. 4. 5. *Consedit ad Dextram magnitudinis in sublimibus*, τοσούτῳ κρείττων γενόμενος τῶν ἀγγέλων, ὅσῳ διαφορώτερον παρ᾽ αὐτοὺς κεκληρονόμηκεν ὄνομα, τίνι γὰρ εἶπέ ποτε τῶν ἀγγέλων, υἱός μου εἶ σὺ, ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε, καὶ πάλιν, ἐγὼ ἔσομαι αὐτῷ εἰς πατέρα, καὶ αὐτὸς ἔσαι μοι εἰς υἱὸν, ὅταν δὲ πάλιν εἰσαγάγῃ τὸν πρωτότοκον εἰς τὴν οἰκουμένην λέγει, καὶ προσκυνησάτωσαν αὐτῷ πάντες ἄγγελοι θεοῦ *&c.* Quibus convenienter legimus quoque Honorem Divinum ipsi juxta Patrem ab omni Angelorum multitudine tributum *Apoc.* v. 12. *Dignus est Agnus ille mactatus accipere potentiam, & divitias, & sapientiam, & robur, & honorem, & gloriam, & benedictionem*, dum & *vers.* 13. illic occurrit *omnis creatura in cœlo & in terra & in mari quæ sunt, & in eis omnia, dicentia, Sedenti in throno & Agno benedictio, & honor, & gloria, & robur, in secula seculorum &c.* Atque hactenus merito cum aliis scripsit *Ven. Cloppenburgius*; *Quoad Divinam Naturam, quia demum post Ascensionem in cœlos in suo fulgore plene enituit & illustrissime patefacta est Divina Christi Majestas, quippe tunc demum plene discussa omni humilis & obscuræ conditionis nube, quæ ante resurrectionem obnubilaverat & quasi velo contexerat Divinæ Majestatis gloriam. Quo referendum illud Christi postulatum Joh.* XVII. 5. *&c.*

Et quomodo illi conveniat secundum Naturam Humanam.

VII. Deinde ad Humanam ejus Naturam venientes, celebrare debemus Gloriæ omnis, Gaudiique, & Majestatis, quæ secundum Animam & Corpus in Beatis cœlitibus obtinet, mensura & gradu singulis concesso sufficientissimo ad eorum veram plenamque beatitatem, Amplitudinem; non quidem prorsus Infinitam cujus finita natura nulla capax est, sed tamen longe maximam & abundantissimam nec comparandam cum illa aliorum cœlitum omnium. Ad quam satis apte referre licet illud *Psal.* XLV. 8. *dilexisti justitiam & odisti improbitatem, propterea unxit te Deus Deus tuus oleo lætitiæ præ sociis tuis*; prout certe ille, secundum Humanitatem vi Unionis Personalis & Muneris gesti, non minus in gloria excellere debuit, quam in gratia excelluerat adhuc exinanitus præ aliis, *coll. Col.* I. 18. 19. καὶ αὐτός ἐστιν ἡ κεφαλὴ τοῦ σώματος τῆς ἐκκλησίας, ὅς ἐστιν ἀρχὴ, πρωτότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν, ἵνα γένηται ἐν πᾶσιν αὐτὸς πρωτεύων, ὅτι ἐν αὐτῷ εὐδόκησε πᾶν τὸ πλήρωμα κατοικῆσαι. Nec possumus quin heic quoque laudemus *Ven.*

Avi-

Avi Cloppenburgii dicta; *Quoad Humanam naturam, summus Glorificationis apex consistit in illa supra omnes creaturas Deo proxima Beatitudine, qua fruitur Christus in summa excellentia perfectionis & gaudii animæ & corporis, quam Paulus vocat Imaginem Filii, cui conformes sunt quos Deus juxta prædestinationis suæ propositum glorificaturus est Rom.* VIII. 29. *vocans Christum ipsum primogenitum inter multos fratres. Huc etiam propriè, non autem ut vulgo fit etiam ad statum Humiliationis in terris, referendum censemus oraculum illud Psal.* XLV. 8. *Exaltationis enim oleum non ad gratiam in terris sed gloriæ in cœlis Unctionem spectat, atque hoc flagitat tota Psalmi series, quippe in quo Christi Regis & Reginæ Ecclesiæ gloriosæ epithalamium canitur, adeoque prædicatur hilaris omnisque luctus expers matrimonii status, tanquam obedientiæ Sponsi in terris peractæ præmium. De quo suo pleno gaudio, comprehenso in Sessione ad Dextram Dei, gloriatur ipse Psal.* XVI. 11. *Perfectio Animæ Christi, summe excellens in Sessione ad Dexteram quæ gaudii illius fons est, consistit in Scientiæ & Potentiæ ad summum usque gradum Amplificatione. Accessit hæc Integritati ac Rectitudini Intellectus & Voluntatis pristinæ, quæ ab ipso ortu fuit & mansit perfecta. Salva tamen manet Differentia* ἀσύγχυτος *inter illum Humanæ Christi Scientiæ ac Potentiæ gradum, quantumvis summum, non tamen absolute infinitum neque independentem à Divina, & Omniscientiæ & Omnipotentiæ attributa. Hæc enim non egrediuntur subjectum suum, naturam Divinam, cum qua per Simplicitatem Dei absolutam unum sunt, & naturæ Humanæ in Persona Christi etiam incommunicabilia. Perfectio Corporis Christi summe excellens, in Sessione ad Dexteram ex illa manans, est summum Robur & Pulcritudo forma ac splendore eximia Psal.* XLV. 2. *quæ etiam Synecdochice solet dici Gloria ipsius Luc.* IX. 26. *Joh.* XVII. 24. *Phil.* III. 21. *Quæ quidem Gloria indicatur prioribus locis oculis percipi potuisse, adeoque necessario fuit splendor corporis visibilis. Atque juxta hanc analogiam Scriptura pronunciat, Sessionem Christi ad Dexteram Dei & visibilem futuram Matt.* XXVI. 34. *& visam Stephano protomartyri Act.* VII. 55. 56. *Confirmat porro illam visibilem Corporis Christi in cœlis gloriam præludium ejus & umbra illa, quæ olim intercessit in statu humili, quando facta est in monte sancto corporis Christi Trans-*

Transfiguratio Matt. XVII. 2. *&* 2 *Pet.* I. 20. *Huc quoque referendum, quod apud Johannem* 1 *Epist.* III. 2. *legitur, videbimus eum ficuti est, quod ut ad Deitatem ipsam referatur non patitur Spiritualis & Invisibilis Dei natura &c.*

VIII. Pro Persona sic Exaltata gloriosissimè secundum Utramque Naturam suam, est etiam ejusdem Potestas Amplissima, ad cujus exercitium Utraque Natura pro suo modo concurrit. Hanc utique summam ipse ad Dextram Dei Sedens exercet in Cœlo ipso, tanquam declaratus palam & agnitus illic Dominus; non solum Loci illius, ab ipso quoque facti & dependentis, suisque parati meritis suis antecedentibus; sed & Angelorum, ipsum cum omni subjectione venerantium, & ab ipsius nutu pendentium in omnibus ad gloriam ipsius; & quam maxime Hominum Beatorum, ipsum pro Salvatore suo unico habentium & ut talem jugiter celebrantium. Hanc ille quin etiam extendit ita ad omnem reliquam Creatam Molem, ut ne Infernus quidem ipsi sit subtractus, nec se ipsi subducere ullo modo queant Infernales Spiritus, sive cohibenti, sive jubenti, sive punienti pro pessimis meritis. Hanc ille quam maximè exserit in Terram Universam cum Hominibus ejus Incolis & Habitatoribus, ab ipsius arbitrio pendentibus per omnia. Quatenus in animas & corpora eorum æquale habet Imperium, quale nudæ nulli creaturæ competit aut unquam competiit aut competet. Quatenus populum electum sibi facit obsequentem cum fide & fiducia; ad hoc juxta Verbum suum per Ministros prædicatum mittens Spiritum ex alto liberalissime, qui persuadeat, trahat, retineatque, & ducat indesinenter. Quatenus eundem in complexu suo, & in singulis membris, tuetur potentissime, & servat fidelissime adversus vim omnem & fraudem mundi ac inferni, vario & sapientissimo modo. Quatenus Hostes ejus, tam opertos quam apertos, quos dignoscit curatissime sine ullo errore, coërcet, quando & quousque lubet ad suorum salutem suamque gloriam, tolerat in sua longanimitate ad pleniorem eorum convictionem & suorum exercitium, & opportune perdit tandem, ad ipsorum pudorem æternum & suorum gaudium solidum. Quatenus tandem omnia, etiam in speciem adversissima, facit ita inservire ad istos suos fines glo-

Et quam Potestatem illi simul tribuat.

riosos, ut manum ejus tanquam in throno sedentis cernant aliquando & agnoscant, serius vel ocyus etiam antea cœci; secundum illud *Jes.* XXVI. 10. 11. *Gratia fiet improbo, non discet justitiam, in terra æquitatum inique aget, & non intuebitur excellentiam Jehovæ. Jehovah, elata est manus tua, non videbunt; videbunt & pudefient, zelo populi, etiam ignis hostes tuos consumet &c.*

An etiam Sessio Corporalis, tanquam Emblematica, in cœlis simul sit agnoscenda.

IX. Quam facile foret ista omnia latius deducere, nemo non videt; sed id minus necessarium heic judicamus, quod & dudum feliciter præstitum ab aliis fuit, etiam *Pearsonio Cestriensi*, Viro Venerando & Doctissimo. Sed hoc forte non prorsus indignum erit inquisitione aliqua, an cum sensu hoc Sessionis Christi ad Dextram Dei Emblematico, qui omnino firmiter est tenendus, etiam jungi aptè simul debeat aut possit Literalis alter; adeo ut res ad literam immediate notata non modo in phrasi nobis repræsentet magnam illam Domini nostri Gloriam, sed & in Eventu ipso corporali, hoc est, ut clarius dicamus, an non etiam in Cœlo ipso supremo agnosci quæat aut debeat Elevati admodum Throni species cum insigniori repræsentatione Majestatis Divinæ super illo, ad cujus Dextram Christus sit actu ipso constitutus, ut omnibus suprema Deoque proxima sic ad oculum liqueat ejus Gloria & Majestas præsentibus nunc & olim, æque quam per phrasin illam hæc nobis insinuatur. Quemadmodum cum de Regibus Humanis dicimus, illos tenere Thronum, Sceptrum, & Coronam, ad significandum quidem illorum Imperia, sed sine exclusione ulla illorum dictorum Symbolorum regni quæ tamen omni momento non adsunt. Qualia cogitata prorsus tollit *Rev. Pearsonius*, non tantum intuitu Dextræ Deo incorporeo sic non competentis, sed & Sessionis ipsius ad eam; *Non debemus concipere, Sessione ea exprimi ullum corporis Christi in cœlis situm flexuræ atque inclinationibus membrorum nostrorum correspondentem. Etenim in Scripturis generalius aliquod vocabulum legimus, quod duntaxat ipsum in Cœlis Esse demonstrat, sine ulla expressione modi cujusdam specialis. Ita Paulus Rom.* VIII. 34. *qui ipse est ad dextram Dei,* & *Petrus* 1 *Pet.* III. 22. *&c. Præterea alium quoque situm descriptum invenimus præter Sessionem Act.* VII. 35. *stans apparebat Stephano,*

quem

quem nos in Symbolo nostro ut Sedentem describimus &c. Hoc igitur Sedendi vocabulum si à corporeo Sessionis humanæ situ præscindatur, fieri potest ut nihil amplius denotet quam habitationem, possessionem, permansionem, ac durationem, quæ frequentissima vocis ejus acceptio est in lingua Hebræa ac Græca. Præter quam *Habitationis* notionem loquitur de illa *Quietis*, *Dominii*, & *Judicii*, ac concludit; *Ita igitur Sedere non involvit ullam aliquam peculiarem inclinationem vel flexionem determinatamve positionem ac situm corporis, sed idem est quod Esse in cœlis cum quadam permanentia ac habitatione ac beatitudine status, nec non Regia ac Judiciaria potestate, quæ acceptiones etiam in aliis scriptoribus inveniuntur*; laudatque in hanc rem *Servii observationem in Virgilii Æneid.* IX. Sed dubito, an ista disputatio sic sit satis solida. Licet enim Deus sit ipse Incorporeus, potest tamen corporeus illi Thronus aliquis tribui, super quo sit qualiscunque ejus symbolica repræsentatio, *Dextram* admittens. Nec *Sessio*, quæ certe sensu quietis, dominii, & judicii, spectat ad Corporis specialem situm in phrasi, atque sic determinata est, tollitur, vel per generalius *Esse* Christi, vel etiam per *Stationem* aliquam temporariam & oportunam, veram vel apparentem. Magis forte obstabit adversus Sessionem Christi proprie dictam illam in Humanitate ipsius, quod ea certe ante Resuscitationem novissimam & habitum Judicium futura dici queat Usus valde exigui apud Cœlestes Spiritus, tam Angelicos quam Humanos; & nimis forte simul determinare Domini nostri Præsentiam Humanam gloriosam in cœlo. Quorsum conferri possunt illa *Jac. Altingii*; *Haudquaquam designatur certus & specialis locus in cœlis. Quamvis enim Corpus Christi etiam isthic sit circumscriptum, quia adhuc est & manet corpus verum quamvis gloriosum, non est tamen ipse certo loco inclusus, extra quem gloriæ diminutionem patiatur, sed ubicunque corpore suo esse vult in cœlis, ibi est liberrimo & glorioso agilitatis motu eo translatus, & est ibi ad Dextram Dei. Namque Thronus majestatis Dei non est locus aliquis definitus in cœlo, sed totum Cœlum, adeo ut Christus corpore suo ubivis in cœlo consistens possit esse ad dextram throni majestatis Dei.* Ex adverso rursus dici posse videtur, tum quod Deus alias se ut Throno insidentem repræsentare suis soleat in splendidissimo aliquo

Emblemate, etiam cum Filii appropinquatione vel aſſeſſione; tum quod Stephano in Cœlis ad Dei Dextram ſic apparuerit utique, qui non falſa ſed vera vidiſſe cenſendus ſit; tum quod Viſibilis ejus Seſſio æque quam Reditus promiſſus legatur *Matt.* XXVI. 64. tum quod Humanitas Chriſti Viſibilis etiam certum & glorioſum ſitum exigat præ aliis, juxta aliud Decus omne ei conveniens. Et dubitari poteſt, an Viſio Seſſionis Chriſti ad Dextram Dei Corporalis cum ratione reſtringatur ad *ſummum robur*, *pulchritudinem*, *formam*, *ac ſplendorem eximium*, quæ heic nominavit inter alios *Cel. Witſius* noſter. Ego, ut verum fatear, ex ingenio meo rem iſtam determinare non audeo; & cum in Scripturis eam determinatam non reperiam, malo hanc experientiæ futuræ beatitatis cognoſcendam relinquere, certus de Gloria Summa Chriſti, etiam maxime per Seſſionem ſignificata. Dum omnino magis illuc propenderem, ſi conſtaret ſatis theſis *Clar. Joh. Weſſelii* noſtri, ab ipſo prolixius inculcata *Diſſert. Leid. III.* occaſione *Gloriæ Domini* quam Moſes videre deſideravit *Exod.* XXXIII. ſeu *Glorioſæ Speciei externæ Symbolique præſentiæ ac majeſtatis ejus.* Hac enim occaſione pergit; *Non convenire, an Moſes reſpexerit ad ejusmodi aliquam lucidiſſimam figuram miraculoſe à Deo nunc producendam &c. an vero ad illam ſignate ſpeciem glorioſam, qua in cœlis ſe præſentem certo loco ſiſtere voluit Deus &c.* pro qua opinione laudat *Clericum*, conferentem 1 *Joh.* III. 2. 1 *Cor.* XIII. 12. 1 *Tim.* VI. 16. *an tandem putaverit ſpeciem hanc eandem ſplendidiſſimam nunc adeſſe in monte Sinai, ſed in Nube ex qua Deum loquentem audiebat latere inconſpicuam.* Et deinde latius adhuc; *Credo equidem Deum in Cœlo Tertio Throno ſuo ac Beatorum ſede præſentiam ſuam ejuſmodi Fulgentiſſima Luce teſtari atque in æternum teſtaturum eſſe omnibus poſt Reſurrectionem mortuorum futuram glorificatis*; laudato mox *Gregorio in Gloſſa Ord.* & *Vogelſangio* noſtro *Exerc. XII. de Nat. D. Forte etiam huc referri debet* 2 *Cor.* v. 7. *per fidem enim ambulamus*, οὐ διὰ εἴδους. *Ad quem locum ita Camero in Præl. ad Matt.* XIX. 3. *Vulg. Interp. edidit, non per ſpeciem; non male, nam* εἶδος *omnino ſpecies eſt*, תמונה/ πρῶτον μὲν εἶδος ἄξιον τυραννίδος. *Itaque & eo loco Apoſtolus alluſit ad hæc in quorum interpretatione verſamur Domini verba, nim. quæ reperiun-*

riuntur Num. XII. 8. *per speciem igitur est* בתמונה. *Atqui* תמונת *similitudo seu species Jehovæ videnda à Mose est hæc Gloria à partibus posterioribus heic à Mose visa, sed quoad Faciem post conspicienda, & vix dubito, quin David splendidissimum illud præsentiæ Dei in Cœlo futurum symbolum vocaverit Imaginem ejus Psal.* XVII. 15. *ego in justitia videbo Faciem tuam, cujus Visio Mosi scil. denegata fuit mortali, satiabor* בהקיץ *in evigilando, vel cum evigilavero, nempe ex mortis somno,* תמונתך *Imagine tua scil. tota cujus posteriora modo visa sunt à Mose in monte. LXX. & Vulgatus transtulerunt, satiabor cum apparuerit Gloria tua. Stephanus* ἀτενίσας εἰς τὸν οὐρανὸν εἶδε δόξαν Θεοῦ, *intentis in cœlum oculis vidit Gloriam Dei, cœlestis forte istius Lucis partem aliquam mortali visui accommodatam, ut Moses Act.* VII. 55. *Mitto plura, & quidem haud præter rationem omnem huc referenda, loca Col.* I. 12. *Apoc.* XXI. II. 23. *Verum existimo simul, vel illud ipsum Cœlestis præsentiæ Divinæ Symbolum, vel ejus Partem, vel saltem ei plane Simile aliquod aliud, nunc adfuisse revera in monte Sinai, sed in medio Nubis latuisse, atque occultatum fuisse &c.*

An alius Sessio ad Sinistram Dei ex hac Sessione ad Dextram concludi possit, & cui illa tribuenda sit.

X. Enimvero, an non una cum Christi Collocatione ad Dextram Patris agnosci debent, secundum emblematicam exegesin nostram, alii vel alius ad Dei Sinistram in cœlis? Id debere fieri negamus, quando Sinistra in ipso Throno vacare potest variis occasionibus, dum Dextra occupatur, & Locus ipse medius suo decore semper distinguitur. Sed id posse fieri concedimus, uti sic Exercitus Cœlestis omnis visus fuit à Micha ad Dextram hinc & Sinistram inde throno suo insidentis Domini I *Reg.* XXII. 10. atque locum proximum à dextris & sinistris Christi desideravit pro Zebedæi filiis suis mater *Matt.* XX. 21. *&c.* Et si roges, cui vel quibus ista Sinistræ Sessio tribuenda videatur, dicam illam in longiori distantia etiam simul à Dextris non posse denegari sanctis Cœlitibus ambeuntibus Dei Thronum, *coll. Apoc.* VII. 15. I *Thess.* IV. 17. *&c.* Sed & dicam simul nihil obstare, quo minus in propinquitate maxima Sinistræ Dei cogitemus de Spiritu Sancto, qui ita tanquam Persona Deitatis Tertia communicat de Gloria Patris & Filii per Unitatem Essentiæ, ut etiam Christus Θεάνθρωπος per ipsum gloriose regnet in Ecclesiam

 suam,

ſuam, ad hoc etiam miſſum ex ejus promiſſo liberaliſſimo & fideliſſimo. Sed nolimus hanc opinionem urgere, ubi ſic loquentem Scripturam non deprehendimus, & in myſteriis his curioſitas nimia laudari nequit. Dum placent valde illa *Cl. Witſii* noſtri; *Hactenus ergo uni Chriſto propria eſt hæc Gloria, ut cum nulla eam creatura partiatur. Quod enim Fideles in throno Chriſti ſeſſuri dicantur, vel ad Dextram ejus ſtare, id intelligendum eſt de eorum communione cum Chriſto, per quam fit ut in gloria Chriſti tanquam in ſua gloria lætentur, ipſique ſuo modo gloriam nanciſcantur Chriſti, gloriæ quam in natura humana poſſidet quodam modo ſimilem, neutiquam parem &c. Id quod Chriſto datur dignum eſt Filio Dei Unigenito & ὁμοουσίῳ, dignum officio iſto ad cujus conſortium Non-Deus admitti non poteſt. Sed nunquid eam cum Altera Divina Perſona communem habet? Reſpondeo, eam de qua agimus Gloriam Oeconomicam eſſe, quæ Chriſto qua Mediatori competit. Sicut ergo Mediatoris Officium ex Tribus Deitatis Perſonis ſolus ſuſcepit Filius, ita etiam Gloria ea, quæ Muneris bene obiti præmium ac merces eſt, ſoli competit Chriſto. Nuſquam Scriptura dicit, Spiritum S. ad Dei Dextram ſedere. Interim quatenus Gloria hæc involvit ὑπαρχὴν Deitatis, ac τὸ ἰσότιμον paritatem honoris cum Patre fundatam in Unitate Divinæ Eſſentiæ, eo adſpectu à Gloria Patris ac Spiritus S. ſeparari nequit. Hactenus eſt Communio ejuſdem Gloriæ ac Throni. Servata tamen Diſtinctione, non Gradus, multo minus Speciei, ſed Ordinis tantum, qui eſſe poteſt inter eum qui honorem dat, ſive qui aliquem omnibus ſubjectis pari ſecum honore afficiendum eſſe oſtendit, & inter eum, qui eo honore afficitur aut æquo cultu humanitatis declaratur.*

CAPUT DECIMUM SEPTIMUM.

Quo de Seſſionis Chriſti ad Dextram Dei Patris Duratione agitur.

Seſſio Chriſti ad Dextram Dei

Ex declarata eum in modum plenius diſtinctiusque, tum negative tum poſitive, Seſſione Chriſti ad Dextram Dei Pa-

Patris consequens primum est certissimum, quod hæc illi tribui nequeat *ab omni retro Æternitate*. Quod inter alios valide urget *Cyrillus Alex. Cat.* XIV. ne quidem ferens dissentientes alios, ne æterna gloria Christi in periculum veniat, collatis etiam textibus *Jes.* VI. 1. & *Psal.* XCIII. 2. Quamquam enim ut Filius Proprius Dei Patris una cum Essentia Divina per Generationem Æternam semper habuerit Perfectiones omnes Divinas gloriosissimas, nec unquam ullo temporis momento successivo ullam novam & majorem sic gloriam accipere potuerit, etiam Patri intime præsens; non tamen dici poterit tunc fuisse in Cœlo, quod nondum creatum erat, in quo hæc Sessio ponitur obtinere; nec habuit tum locum Declaratio & Agnitio Gloriæ ejus apud Creaturas alias, quæ nullæ adhuc erant, vel cœlestes, vel terrestres, dum collocatio ad Dextram Dei ponit Gloriæ declarationem & agnitionem apud hos. Quod si ad Dei Decretum recurrere lubeat, id agnoscimus equidem omnino Æternum de Filio ad Dextram olim collocando, æque quam de omnibus quæ in tempore fiunt; sed magnum est discrimen inter Decretum rei olim futuræ, & Eventum huic conformem, quæ hinc in re vel in phrasi confundere non licet aut decet.

non est repetenda ab omni retro Æternitate.

II. Consequens deinde ex antea dictis æque certum est alterum hoc, quod eadem Christi Sessio non debeat repeti, vel *à Mundi Conditi initio*, vel *ab Hominis Lapsu & Restitutione* per *Proteuangelium*. Quamquam enim tunc jam fuerit Cœlum, in quo ipse cum Patre & Spiritu thronum suum etiam fixit magis quam in terra, recipiendis quoque hominibus aliquando destinatum; & quamquam jam tum essent quibus Gloria Christi tanquam Filii Dei declarari cum agnitione posset, imo & actu sic declarata fuit; imo quamquam inde ab hominum lapsorum Restitutione dicta Christus considerari possit & debeat ut Caput Ecclesiæ suæ verum & unicum, quam futuræ Incarnationis & Passionis suæ vi jam tum habebat aliquam in his terris, regebatque & tuebatur, hoc nomine agnoscendus & celebrandus ab ea; non tamen ipse Christus adhuc Carnem assumpserat Humanam, in qua Cœli thronum teneret, nec in illa laboraverat pro Ecclesiæ suæ salute ad laboris istius præmium dignum acquirendum, nec per orbem

Neque vel à Mundi Conditi, aut Euangelii prædicati, Initio primo; vel ab Incarnatione & Prædicatione in carne; vel à Resurrectione etiam ipsa.

omnem

omnem & hujus populos diffundebatur ipsius Regnum aut perrumpebat cum splendore cœlesti uti ipsi ad Patris dextram sessuro futurum erat. Consequens porro tertium hoc quoque agnosci debet, quod non liceat Sessionem hanc Christi ad Dei Dextram repetere *ab ipsius Incarnatione* per Conceptionem & Nativitatem ex Maria Virgine miraculosam prorsus, vel *Manifestatione* insecuta per Dicta & Facta splendida. Quamquam enim tum jam qui erat Deus verus etiam factus sit verus Homo in Persona Una, essetque simul vere Rex, & Dominus gloriæ; quamquam & secundum Naturam Humanam non defuerint Excellentiæ & Gloriæ Signa multa satis illustria, venerationem aliorum provocantia & fidem in ipsum obsequiumque debitum operantia; erat tamen ille secundum Deitatis Gloriam quam maxime tectus, & secundum Humanitatem vilis inter homines atque ignominiæ omnis subjectum & objectum prorsus servile, etiam secundum vaticinia, adeoque in medio labore animæ suæ per quem ad propositam mercedem Sessionis tendebat, eam minime adhuc nactus. Consequens etiam quartum hoc satis liquidum est, quod non sit dicendus Christus Consedisse vel Collocatus esse actu pleno ad Dei Patris Dextram inde *ab ipsius Resurrectione ex Morte & Sepulchro*, atque Apparitione nova apud Discipulos suos. Quamquam enim jam tunc laborem omnem durum & triste opprobrium vere superasset, atque mortem cum Immortalitate gloriosa permutasset, hinc nec amplius vel hominum promiscuæ multitudini se sistens, vel cum Discipulis veteri more conversatus, imo in gradu ad Sessionem hanc super throno quasi supremo constitutus esset; non tamen adhuc in Cœlum ascenderat, neque ad Gloriæ ejus plenitudinem pervenerat, quæ cum familiariori conversatione cum suis consistere non ita potuisset; nedum quod Regnum suum amplissimum per orbem nondum erigere & demonstrare tunc inceperit.

Sed ab ejus Ascensione in Cœlum insecuta.

III. Et quid opus est multis aliis? Scripturam nos heic habemus sequendam, æque quam Sessionis hujus naturam antea declaratam. Atque illa quidem palam ostendit, quod Sessio hæc Christi ad Dei Patris Dextram proximum fuerit & sit Consequens Ascensionis ipsius in Cœlum supremum, factæ

Die

Die Quadragesimo post Resurrectionem ex morte, in quo hinc Sedere ad Dei Dextram dicitur Dominus. Quod ex locis omnibus antea adductis est liquidissimum; adeo ut etiam in illo, ὅς καί ἐστιν ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ, Paulus Ascensionem ejus sit complexus. Nec prius ille, vel Spiritum illa copia in Ecclesiam suam accepit effundendam, vel cum illa Potentiæ demonstratione Satanam & omnes hostes suos prosternere cœpit, nec cum Jubilo illo cœlitum tanquam victor mortis receptus est, quam cum in Cœlum ascenderet.

Sessio eadem duratura certissime usque ad Finem hujus Mundi.

IV. Hoc autem cum sit Initium Sessionis hujus, de ejusdem Duratione in futurum adhuc videndum est; quæ in quandam controversiam majorem venit cum minime deberet. Ubi nemo dubitet, quin ad Dextram Patris sit consessurus Christus, ex quo in cœlum ascendit ad mundi hujus Finem ultimum; secundum ipsius verbi *Sedendi* vim, tanquam oppositi adversus itionem omnem. Et si ex cœlo non est venturus ille secundum Humanitatem suam nisi ad habendum Judicium in fine hujus seculi, atque tam diu oportet Cœlum ipsum complecti, temerè etiam de honorata Paterni Throni cœlestis parte ille movendus ponetur, vel à se vel à Patre vel ab alio quoquam. Quod & clarissime docet Paulus *Hebr.* x. 12. 13. αὐτὸς δὲ μίαν ὑπὲρ ἁμαρτιῶν προσενέγκας θυσίαν εἰς τὸ διηνεκὲς ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ, τὸ λοιπὸν ἐκδεχόμενος ἕως τεθῶσιν οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ ὑποπόδιον τῶν ποδῶν αὐτοῦ. Ubi τὸ διηνεκὲς, per rei naturam atque illa quæ sequuntur de Hostium subjectione, longe potius ad illud ἐκάθισεν, *consedit*, quam ad præmissam Oblationem pro peccato refertur; dum nec in sequenti *vers.* 14. idem illud εἰς τὸ διηνεκὲς ad Oblationem directe spectat, sed ad τελείωσιν τῶν ἁγιαζομένων uti oblationis illius fructum optatissimum. Et certe non potest illud εἰς τὸ διηνεκὲς heic ad minus aliquod durationis spatium trahi, quam est stantis hujus mundi, in quo erunt semper hostes subigendi Christo à Patre, de quibus simul agit Paulus, & quidem præeunte Davide *Psal.* cx. 1. *sede ad dextram meam, donec inimicos tuos posuero scabellum pedum tuorum.* Quod perinde urget Paulus 1 *Cor.* xv. 24. 25. 26. ad Inimicos illos etiam referens Mortem, in resurrectione communi fidelium demum plene subigendam, ἔπειτα οἱ Χριστοῦ ἐν τῇ παρουσίᾳ αὐτοῦ &c. ὅταν καταργήσῃ πᾶσαν ἀρχὴν καὶ

 πᾶσαν

πᾶσαν ἐξουσίαν καὶ δύναμιν, δεῖ γὰρ αὐτὸν βασιλεύειν ἄχρις οὗ ἂν θῇ πάντας τοὺς ἐχθροὺς ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ, ἔσχατος ἐχθρὸς καταργεῖται ὁ θάνατος. Uti & Paulus idem dixit quidem *Hebr.* II. 9. *videmus Jeſum gloria & honore coronatum*, ſed & dixerat *verſ.* 8. *nunc nondum videmus ei omnia ſubjecta.* Quidquid ergo varient admodum fata Regni in his terris, & floreat illud modo per orbem cum magno in hoſtes triumpho externo, prematurque mox miſerrime ab his, quaſi fere extirpatum eſſet; manet tamen Chriſtus in gloria Paternæ Dextræ Cœleſti, & ex alto intuetur ac moderatur omnia ad ſuam gloriam & populi ſui ſalutem, ipſum quoque hoſtium furorem inſanum qui ipſum vincere nec turbare ullo modo poſſunt. Eſtque illa Seſſionis Chriſti cœleſtis Duratio prorſus tenenda; tam contra ſomniatam Chriſti Inviſibilem Præſentiam Corporalem in Sacramento; quam contra ſomnia omnia Enthuſiaſtica de Chriſti Regno Terreſtri ad quod erigendum & ipſe citius de cœlis ſit deſcenſurus viſibiliter. Ut nihil dicam de poſſibili vel actuali Defectione Eccleſiæ in his terris; quæ propter externum ſplendorem minorem, atque Eccleſiæ tranſlationem de uno populo & loco ad alium, peſſime à multis cogitatur, cum tamen absque læſione magna Seſſionis Chriſti in Throno Divino Regni nequeat cogitari ullatenus. Et ſi heic ſint tempora difficilia, in primis etiam Anti-Chriſtiana, quibus externe videri poſſet actum eſſe de Eccleſia; fuerunt non modo, ſed & erunt adhuc alia lætiſſima, in quibus plenitudo Gentium intrabit totusque Iſraël ſervabitur, ad quæ aſpiramus μετ᾽ ἀποκαραδοκίας.

Et quo modo poſt eum etiam omnino locum ſit habitura.

V. An ergo in iſto Mundi Fine deſinet Chriſtus Sedere ad Dei Patris Dextram? vel pro tempore, vel & in perpetuum? Prius non poteſt admitti, niſi cum reſtrictione neceſſaria, reſpectu Chriſti; uti nec poſterius niſi cum limitatione reſpectu Eccleſiæ ejus. Certe quatenus Chriſtus ex Cœlo redibit, conſpiciendus in Nubibus ad habendum Judicium ſuper orbem omnem, eatenus non ſedebit tunc in Cœlo ad Patris Dextram, cum loca iſta ſint ſatis diſtincta & diſſita à ſe invicem. Attamen tantum abeſt, ut Gloriam ſuam ſupremam hinc deponat, ut ex adverſo ſit eam declaraturus illuſtrius quam unquam antea, per pompam ſecum adductam & Judicii a-

ctus

ctus omnes; unde nonnulli sub Sessione ad Dextram illum Adventum complectuntur, alii vero ut Quartum Gradum Exaltationis considerant. Deinde, quatenus Christus Ecclesiam suam, tum plenè collectam, & ex manu incurrentium hostium plenissime liberatam, dè terris ad se in cœlum extollet; non regnabit ille sic amplius unquam per orbem hunc inferiorem, uti ante quando in medio hostium heic dominabatur in suos. Attamen, uti Christus non est mansurus in Nubibus, aut super terra, sed rediturus ad Patrem post Judicium peractum; ita Gloria Personæ ejus & Regni neutiquam erit sublata vel imminuta, ubi Ecclesiam totam Triumphantem habebit sibi in cœlo unitam arctissime. Nec quidquam stultius cogitetur, quam Ecclesiæ à Christo promeritum Bonum fore absolute Æternum, sed illud quod Christus ipse sibi acquisivit mere temporarium & transitorium cum brevi spatio imo momento mundi hujus durantis. Unde εἰς τὸ διηνεκὲς apud Paulum heic ad omnem æternitatem protendimus, per quam Sessio hæc Christi ad Dextram Dei Patris re ipsa vere durabit; uti & hoc Paulus meritò conclusisse censendus est ex illo Davidis, *donec inimicos tuos posuero scabellum pedum tuorum*, siquidem inimicis omnibus plane subactis nemo supererit qui Christum de throno deturbare tentet. Et est probe tenendum hoc dogma contra *Socinianas* hypotheses de Christi Regno olim plane finiendo, quando mundi finis aderit. Nec est, ut in objectiones notas ex *Paulo* heic excurramus latius, ad absolutam Æternitatem Regni ejus tenendam, quam alias plusquam semel inculcavimus. Nempe, ut verbis tamen hoc tribus dicamus; *Finem* Paulus non spectavit illic Regni & Gloriæ Christi, sed simplicissime Mundi hujus, vel alias Hostium omnium subactorum, vel hujus præsentis Modi regnandi; *Regnum tradendum* Deo ac Patri non intellexit ille de eo à se deponendo & in Patrem transferendo, sed de eo ab Hostibus omnibus simul illic nominatis erepto coram Patri exhibendo, quod cum hoc ipse teneat porro; *Deum Futurum Omnia in omnibus* accipere decet de Beatitate plena omnium in Dei arcta & magis immediata Communione, utique non extra sed per Christum; atque ὑποταγὴν Christi illic intelligere oportet, vel novam respectu corporis mystici plene

jam collecti & sanctificati, vel longe potius continuatam & continuandam in æternum respectu Humanitatis, & Muneris collati, & Ordinis quoque Personalis. Quorsum nos cogit omninò præsens jam Christi Subjectio sub Patrem, & argumentatio Paulina, in omnium Subjectione sub Christo excipi Patrem subjicientem. Dum de hac phrasi legi meretur doctissima *Dissertatio XVI. Cl. Wesselii* nostri.

CAPUT DECIMUM OCTAVUM.

Quo Certitudo Sessionis Christi ad Dextram Dei Patris varie asseritur, potissimum autem ex Vaticiniis Veteribus.

Ad Certitudinem Sessionis hujus Christi asserendam transitur.

Hoc autem, quod tradidit Euangelium de Christi Sessione ad Dextram Dei Patris, non minus verum certumque esse, quam quod docet idem de ipsius Resurrectione ex Morte & Sepulchro, atque Ascensione in Cœlum; varie rursus constare potest. Et vere heic est longe minor difficultas fidei, ubi agnoscis Christum Resurgentem, & Ascendentem in Cœlum supremum, ut illi post admiranda illa fata porro tribuas Gloriam summam & Deo Patri proximam, loco communioris beatitatis cujuscunque aliarum creaturarum in cœlo eodem apud Deum. Ne autem ullo modo de re hac dubites amplius, attende rursus ad Rem ipsam, in sua Possibilitate, Decentia, & Necessitate; attende ad Euangelistas, illam tradentes; attende ad tot significantissimas quas adhibuerunt Phrases; attende ad Orbis Convicti & conversi Fidem; attende ad Realia Testimonia à Jesu Exaltato data; attende denique ad Vaticinia satis illustria, quæ heic etiam præcesserunt.

Quæ utique est Possibilis, Decens, Necessaria; à fide dignissimis Viris tradita; per varias phrases

II. Quid enim quæso cum ulla specie heic cogitetur quod fieri non potuerit? Utique vilissimos & indignissimos his in terris ad summos honores extolli, per singularem Dei Providentiam, quotidiana non minus arguunt exempla, quam illa quæ in Scripturis leguntur. Et hunc Jesum olim vilissimum & depressissimum, qui ipsam cum reliquis hostibus vicit

cit mortem, & supra cœlos virtute sua ascendit, etiam in cœlo supremo Deo proximum declarari atque agnosci, ac inde imperium protendere in omnia, nemo jure neget fieri Posse. Quid deinde Decentius existimetur, quam ut idem qui de throno sublimi Paterno descendit sponte, ad ejus gloriam, & populi sui salutem, imo se pro hac utraque exinanivit tantopere infra omnes, opere hoc peracto eundem Thronum denuo occupet & supra omnes extollatur? Imo quid tandem magis Necessarium, intuitu non modo Amoris sed & Justitiæ Paternæ, Dignitatis deinde ipsius Filii, Salutisque plenæ Fidelium simul & coërcitionis & subactionis Hostium, quam ut idem ille Jesus Gloriam hanc supremam & Imperium in omnia teneat? Atque illam quidem rem adeo Possibilem, Decentem, & Necessariam omni modo, tradiderunt eidem Viri laudatissimi, qui in reliquis Euangelii partibus fidem omni ratione meriti fuerunt, nec per hanc traditam ea indignos se fecerunt; nominatim magni Apostoli illi duo, Petrus & Paulus, quorum laudes singulares sunt notissimæ, nec heic singulæ recensendæ. Et si apud Sessionem hanc, tanquam in cœlis obtinentem, non sint heic notatæ circumstantiæ, & modus omnis quem mortales equidem non percipiant, habemus heic tamen phrases vere significantissimas, varii admodum generis, per quas non minus rei certitudo quam magnitudo nobis sic tanto potentius insinuatur. Accedit autem & testimonium reale veritatis rei, tum in Orbe Converso per ejus præconium, & hinc vidente & constantissimè celebrante Jesum gloria & honore coronatum *Hebr.* 11. 9. *&c.* tum in Operibus Christi magnificis in suos subjectos tam acquirendos quam servandos & hostes coërcendos & perdendos, quæ ostendunt Majestatem ejus, etiam citissimè in Spiritus Effusione cum connexis & sequelis, secundum illud Petri *Act.* 11. 33. τῇ δεξιᾷ οὖν τοῦ θεοῦ ὑψωθεὶς, τήν τε ἐπαγγελίαν τοῦ ἁγίου πνεύματος λαβὼν παρὰ τοῦ πατρὸς, ἐξέχεε τοῦτο ὃ νῦν ὑμεῖς βλέπετε καὶ ἀκούετε *&c. vers.* 36. ἀσφαλῶς οὖν γινωσκέτω πᾶς οἶκος ἰσραὴλ, ὅτι κύριον καὶ Χριστὸν αὐτὸν ὁ θεὸς ἐποίησε, τοῦτον τὸν Ἰησοῦν ὃν ὑμεῖς ἐσαυρώσατε *&c.* Nec debet aut potest heic prætermitti, quod Jesus ipse in hac Cœlesti Gloria sua se coram videndum exhibuerit jamjam pro ipsius nomine morituro Stephano-

significantissimas; recepta per Orbem; à Christo factis ipsis in Suos & in Hostes declarata; & ab ipso cœlitus ostensa.

no. Ille siquidem, cum *esset plenus Spiritu Sancto*, eximia præ aliis mensura gratiæ, fertur à *Luca Act.* VII. 55. 56. ἀτενίσας εἰς τὸν οὐρανὸν *vidisse* δόξαν θεοῦ καὶ Ἰησοῦν ἑστῶτα ἐκ δεξιῶν τοῦ θεοῦ, *& dixisse*, ἰδοὺ θεωρῶ τοὺς οὐρανοὺς ἀνεῳγμένους, καὶ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐκ δεξιῶν ἑστῶτα τοῦ θεοῦ, quin & hunc *invocasse*, κύριε Ἰησοῦ δέξαι τὸ πνεῦμά μου, *positisque genibus clamasse voce magna*, κύριε μὴ στήσῃς αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν ταύτην, *atque his dictis obdormivisse*, tranquillè ac lætè in spe præsentis & futuræ gloriæ, à Christo sibi tribuendæ. Quæ historia, exemplum gloriæ & gratiæ Christi præbens illustrissimum, & ab omni parte adducta notabilis admodum, non potest pro vana imaginatione haberi, sed veritatem rei visæ una cum certa & solida videntis persuasione arguit omnino; sive contigerit per immediatum Christi conspectum prorsus extraordinarium de Terra in ipsum Cœlum supremum, sive per symbolum ejus Visibile insolitum, sive tandem per Divinæ ἐκστάσεως speciem minus solitam. Ad quem modum Visionis hujus plenius intelligendum confer, quæ olim de Visione Paulina Christi Glorificati diximus *EXERC. TEXT. XLVI. Parte V.*

Et de qua nos certos reddere debet prædictio Psalmi CX.

III. Sed festinamus nunc ad *Vaticinia*, à Divinis Prophetis olim edita de hac Messiæ Gloria cœlesti, prorsus infallibilia. Quale præ aliis omnibus est illud Davidis *Psal.* CX. 1. 2. *&c. Dictum Jehovæ ad Dominum meum*, *sede ad Dextram meam*, *donec posuero inimicos tuos scabellum pedibus tuis*, *sceptrum fortitudinis tuæ mittet Jehovah ex Tsijon*, *dominare in medio inimicorum tuorum*, *populus tuus spontaneitatum in die exercitus tui*, *in decoribus sanctitatis &c.* Imo facit & ad rei ejusdem declarationem & inculcationem tanto majorem totus ille *Psalmus* usque ad ultima illa *vers.* 7. *de torrente in via bibet, propterea attollet caput.* In quibus omnibus & singulis nunc explicandis & illustrandis non est ut diu hæreamus, post datam olim Psalmi totius Analysin Exegeticam *EXERC. TEXT. XVIII. Parte II.* & speciatim quoque expositum *Versum* 6. *EXERC. TEXT. XIV. Parte I.* Id notamus modo tanquam certissimum, quod David heic per *Dominum Meum*, de quo loquitur, nullum intelligat alium aut intelligere queat quam Messiam, cui promisso ipse cum Regno suo subjectus erat, & à quo omnem salutem suam exspectabat. Hoc Christianos

ſtianos irrefragabiliter docuit Paulus, tum 1 *Cor.* xv. 24-26. tum maxime *Hebr.* I. 13. *coll. verſ.* 1. *&c.* & *Hebr.* v. 6. & Petrus *Act.* II. 34. 35. quin & ipſe Dominus noſter Jeſus in ſua cum Phariſæis diſſertatione *Matt.* XXII. 40. *&c.* quam perinde nobis traditam reperimus *Marc.* XII. 35. & *Luc.* XX. 40. *congregatis autem Phariſæis, rogavit eos Jeſus, dicens, quid videtur vobis de Chriſto? cujus Filius eſt? dicunt illi, Davidis. Dicit eis, quomodo igitur David in Spiritu Dominum illum vocat, dicens, dixit Dominus Domino meo, ſede à Dextris meis, donec poſuero inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum. Si ergo David eum vocat Dominum, quomodo Filius ejus eſt?* Ad quod argumentum paratiſſima fuiſſet exceptio, niſi de Meſſia illic agi ſic ſatis conſenſiſſent, hinc impotentes ad illi quidquam reſpondendum, neque auſi illum ab iſto die amplius interrogare. De hoc etiam Judæi convinci debent; non modo per nomen illud ſplendidiſſimum *Domini Mei*, quod ipſe David Rex Judæ & Iſraëlis ſub Deo ſupremus illi dedit, nec ulli vel Angelo vel Homini convenit in ea ſignificatus plenitudine qua Meſſiæ Domino gloriæ tribuitur merito; ſed & conſequenter per Prædicata omnia, quæ ab initio ad finem ſubjiciuntur, quæque ineptiſſime trahere nonnunquam vellent ipſi, ſive ad Davidem, ſive ad Abrahamum, ſive ad Salomonem, ſive ad Jechizkiam, ſive ad Zorobabelem, ſive ad ipſum Populum Iſraël.

IV. De illo autem Meſſia heic uſurpatur, alibi apud Prophetas tam plene nuſquam lecta, ſed ex CX hoc Pſalmo in Novo Teſt. repetita phraſis illa, *Sedendi ad Dextram Jehovæ*, etiam cum additamento illo maximo, *donec inimici ejus poſiti* à Jehovah in *ſcabellum pedibus ejus.* Et ad hanc *Gloriam Perſonæ* ejus, ſubjicitur illa *Regni verſ.* 2. 3. extendendi latiſſime per Orbem, *Jehovah ſceptrum mittet ex Tſijon, dominare in medio inimicorum tuorum*; penetraturi intime & potentiſſime, *populus tuus erit ſpontaneitatum, in die exercitus tui, in decoribus ſanctitatis*; & mire augendi ſubjectorum numero *verſ.* 3. *ex utero auroræ erit tibi ros juventutis tuæ.* Sequitur autem & Gloria *Sacerdotii* digniſſimi & æterni cum Regno jungendi *verſ.* 4. *juravit Jehovah, nec pœnitebit, tu es Sacerdos in æternum ſecundum ordinem Melchitzedek*, qui & ſimul Rex in Salem

Cujus totius ſumma Analytice etiam exhibetur.

lem & Sacerdos Dei Altiſſimi fuerat olim Aharonico major multis modis, nec à genere, vitæque initio & fine, adeoque ſucceſſore, deſcriptus uſquam; ſecundum ea quæ Paulus heic urſit in Chriſti ab ipſo præfigurati gloriam. Adjicitur quin etiam Gloria *Victoriæ & Triumphi* de hoſtibus *verſ.* 5. 6. *Dominus ad Dextram tuam, confringet in die iræ ſuæ reges, judicabit in gentibus, implebit cadaveribus, confringet caput ſuper terra ampla*, iſtorum ſcil. cadaverum proſtratorum ſuper terram amplam, non autem unum aliquod ſingulare ſuper illa dominaturum, ſive ſpirituale & infernale, ſive corporale & terreſtre, de quo multi admodum heic cogitant. Et poſt omnem hanc Gloriam, Domino Davidis adſcriptam, ſubjicitur tandem ejus *Ignominia*, per quam poſteriorem ad priorem illam graſſaturus erat ille *verſ.* 7. *de torrente bibet in via, propterea attollet caput.* Quæ omnia, in Analyſi noſtra Exegetica breviter quidem ſed decenter explicata & illuſtrata, tam graphice depingunt Meſſiam, ut nihil deſiderari heic queat amplius, quod ſpectat ad Seſſionem ejus prædictam, illiusque quem dedimus ſenſum.

Ad quam Seſſionem Chriſti nos etiam ducit textus Pſal. XVI. 11.

V. Unicum hunc diximus locum, qui Seſſionis Chriſti ad Dextram Dei phraſin plene habet. Sed eſt alter & tertius, in quo eadem abbreviata legitur. Uti fit certiſſime *Pſal.* XVI. 11. *oſtendes mihi ſemitam vitarum, ſatietas lætitiarum cum facie tua, amœnitates in Dextra tua æternum.* Quem *Pſalmum* uti totum breviter expoſuimus *EXERC. TEXT. XVII. Parte III.* ita de *Verſibus* poſtremis ad aſſerendam Certitudinem Reſurrectionis Chriſti diximus *Lib. II. Cap. V.* Nempe heic de Meſſia agi, vel unice, vel certe præcipue, Judæos ipſos docuit per Spiritum Petrus *Act.* II. 25—31. & ſimiliter Paulus *Act.* XIII. 34. 37. Et hic poſt Reſuſcitationem incorruptam, non modo exſpectat *Vitam* beatam in quam ſit adducendus, ſed & *lætitiarum Satietatem* apud Dei faciem, atque ſimul *Amœnitates Æternas in Dextra* ejus. Licet enim poſtremæ duæ enunciationes, non ſint determinatæ expreſſius ad Perſonam loquentem, uti præcedens illa, *oſtendes mihi ſemitam vitarum*, referuntur tamen & hæc, vel unice vel principaliter vel certè incluſive, ad eandem Perſonam Meſſiæ, ut res ſic aptè ſatis inter ſe cohæreant. Et

heic

heic omnium maximam habet emphasin; tum phrasis illa, *in Dextra tua*, de Christo illic sedente usurpata, & propinquiquitatem ejus præ aliis summam designans; tum nomen *Amœnitatum*, quod certe Capiti Ecclesiæ præ ejus membris singularibus convenit; tum & *Æternitas* harum absolutissima. Utique qui Amœnitatibus in Dextra Dei æternum fruiturum se prævidet & prædicit, is hoc ipso Sessionem suam gloriosam ad eam satis clare expressisse deprehenditur. Unde recte heic scripsit noster *Cel. Coccejus*; *Quum dicit se ire ad Amœna quæ sunt in Dextra*, (ita ille verba hæc prioribus connectit, ob posteriorum separationem nimiam *Junium* redarguens merito,) *significat se fore ad Dextram Dei, & compotem omnium illorum Amœnorum, ut ex Dextra Dei illa tanquam Caput Ecclesiæ suæ distribuat inter homines. Vide Psal.* CX. 1. LXVIII. 19. *Eph.* IV. 8. 10. *Non est nobis religio ita explicare, quia de Christo ista prædicta sunt, & Jesus in cœlum sublatus est, & Beneficia ejus in Ecclesiam extiterunt. Ita docemur ab Apostolis argumentari à consensu Scripturæ & Implemento ad Interpretationem Scripturæ Hebr.* 11. 9. *Act.* 11. 32. 33. *&c.* In fine adhuc addens; *In hanc sententiam explicato hoc Psalmo, facile deinceps erit judicare, quo modo Davidi, Ecclesiæ, & singulis membris ejus, cuilibet pro sua mensura conformationis vel communionis cum capite conveniat, ut hic etiam retineamus quod est Psal.* VIII. *dictum, Filium hominis minoratum, & postea gloria & honore coronatum, primo debere intelligi Christum, qui quum inter homines ambulavit Deus hominem visitavit, deinde eos qui sunt Christi, qui in ipso excitati & gloria coronati sunt.*

VI. Tertium locum nominatæ Dextræ Dei cum respectu ad ei Assessurum Messiam nominamus *Psal.* LXXX. 18. *Sit manus tua super Virum Dextræ tuæ, super Filium hominis quem roborasti tibi.* Ubi & præcessit *vers.* 16. *super Filium quem roborasti tibi.* Ubi numerus singularis, cum descriptione nequaquam communi, simplicius & prius ad singularem Personam aliquam, quam ad plures distributive aut collective, nos ducit. Qui quando primum dicitur בן / *Filius*, absque addita mentione *Hominis*, quæ secundo loco accedit, potest quidem hoc nomen subintelligi, uti & LXX. & *Vulgatus* addiderunt; & longe rectius, quam illud גפן *vitis*, cujus respectu *Cl.* *Cocce-*

Nec non Psal. LXXX. 18. Filius hominis dictus Vir Dextræ Dei.

Coccejus heic cum *Piscatore* vertit בן per *palmitem*, vel *surculum*, collata *stirpe* plantata per Dei Dextram, & inculcata heic notione *malleoli validioris*, ad notandam sic *tribum Judæ fortiorem & robustiorem cæteris*. Sed nec minus apte in nomine *Filii* absolute posito spectare possumus ad illum, qui est Filius Dei Æternus, per Communicationem ejusdem numero Essentiæ ita à Deo Patre genitus, ut nullum sibi habeat parem, & per illud nomen solum sic ab aliis omnibus satis discernatur, *coll. Psal.* II. 7. 12. *Prov.* XXX. 4. *Hos.* XI. I. *&c.* Quando autem secundo loco idem ille dicitur *Filius hominis*, spectatur manifeste ad Naturam Humanam, quam in tempore ab Adamo ipso per Mariam Virginem erat accepturus singularissimo modo; & in qua unus ille præ aliis omnibus fratribus excelleret, primum quidem vilissima depressione, sed & dein sublimissima glorificatione, unde id nomen ejus in Euangeliis est familiarissimum, ex ipsis quoque vaticiniis *Psal.* VIII. 4. *Dan.* VII. 13. de quibus antea suo loco dictum est *Capp. X. & XI.* Et hic ipse verissime præ aliis est ille Filius Dei & Hominis, *quem Jehovah sibi roboravit*, seu robore omni animæ & corporis ad suum opus feliciter peragendum & gloriam similiter promovendam instruxit, atque prævalere fecit contra hostes omnes potentissimos, non obstante externa impotentia carnis. Ille vero idem quando accipit nomen *Viri Dextræ Jehovæ*, quid aliud cogites prius? quam Heroa eximium, virtute & opere Deo proximum *Zach.* XIII. 7. qui hinc *ad Dextram ejus* sit constitutus, hanc honorificentissime claudens in ipsius throno; inprimis ubi alias contractior phrasis sic plenius explicatur. Quamquam ne sic quidem excludatur notio omnis Amoris, Protectionis, vel Adjumenti, quam alii in nomine illo Viri Dextræ Divinæ reperiunt. Quando jam rogatur Jehovah, ut in gratia *visitet Vitem suam* afflictam, & *super Filium* illum, potest hoc intelligi; vel ut prius fiat propter eum, rogatione sic facta in ipsius nomine, *coll. Psal.* LXXXIV. 10. *Dan.* IX. 17. *&c.* vel ut illum ipsum quoque visitet gratia sua promerita, in favorem populi sui. Quo eodem sensu deinde tum sequitur, *sit manus tua super eum*, ad illum constanter in bonum Ecclesiæ tegendum, dirigendum, & juvandum, *coll. Psal.* CX. 1. 2. *&c.* quæ rogatio

etiam

etiam ſic ad Orationem Dei in ipſius nomine nos ducit. Et habent hæc omnia ſimiliter locum, ſive Querelas antecedentes cum Supplicationibus ad Eccleſiam Veterem Judaicam, ſive ad Novam & Chriſtianam, exiſtimaveris ſpectare; de quo non lubet heic nunc præter ſcopum noſtrum diſſerere. Ubi autem ipſa *Paraphraſis* Chaldaica heic primo loco nominavit *Regem Meſſiam*, qui deinde *Virum Dextræ* reddidit גבר דקימתא דלית ביד ימינך quod vertunt, *cui juraſti in manu dextra tua*, ſed & vertere licet, *quem collocaſti in manu dextra tua*, nec abludunt Patres Veteres, mirum profecto eſt, quod Chriſtiani nonnulli heic cogitaverint magis, vel de Populo Dei univerſo, vel de Homine aliquo ſingulari uno vel pluribus. Prolixus heic eſt inter alios *Doct. Piſcator ad verſ.* 16. *Sed hæc expoſitio*, de Chriſto, *videtur mihi aliena, quia tum è cohærentia ſententiarum, tum ex ipſis verbis apparet, hic de nulla alia re ſermonem eſſe quam de Populo Iſraëlitico &c.* Et *ad verſ.* 18. ἐπιμονῇ, *ubi populus Iſraëliticus comparatur Viro &c. Populo tuo, quem olim Dextra tua defendiſti & magnificaſti, &c. Filio hominis, i. e. homini. Periphraſis Hebraica, rurſus autem intelligitur populus Dei, quem Deus ſimili metaphora nominat filium ſuum primogenitum Exod.* IV. 22. Enimvero recte quidem ab initio *ad verſ.* 18. ſcripſit *Cl. Coccejus*; *In maxima emphaſi Vir Dextræ eſt is qui ſedet ad dextram Dei Pſal.* CX. 1 *in quo dextra Dei operatur. Nempe is, qui nuncupatur Vir, cujus nomen eſt Germen, qui eſt juxta Deum Zach.* VI. *&* XIII. *h. e. Chriſtus. Etiam vocabulum Filius hominis in N. Teſt. Chriſtum ſignificat imitatione ſtili Pſal.* VIII. Sed deinde mirum in modum divagari ipſum deprehendimus; *Sed tamen*, inquit, *inter dominationem Gentium & Chriſti revelationem intercedit aliquid, quod per hanc pericopam intelligi poteſt. Dan.* XI. 34. *promittitur, Iſraëlitas quum offendent adjutum iri auxilio parvo. Zach.* XII. 4. 5. *&c. & dicent Principes Judæ in corde ſuo* אמצה לי *robur mihi habitantes Hieroſolymæ in Jehovah Deo ipſorum. Pſalmus introducit Fideles, veros cives & filios Hieroſolymæ, orantes pro Principibus. Zacharias introducit Principes glorificantes Deum, ipſos roborantem, & ea roboratione ipſorum fidei & precibus fidelium filiorum Hieroſolymæ reſpondentem & ſatisfacientem. Judas Maccabæus & Fratres ipſius, & qui cum ipſis ad-*

versus Antiochum bellum gesserunt, sunt Viri Dextræ Dei, illos fecit Viros, sicut Filii hominis, quos Deus sibi roboravit & contentione virium donavit. Quæ contentio virium, tum in animo spectata est, tum in labore ingenti & indefesso. In animo fuit singularis fides & magna in Deo fiducia, & amor nominis Dei ac populi ipsius, promptitudo consilii æque ac manus, & constantia in omnibus periculis &c. Quæ quidem interpretatio mihi se minimè commendat; ut scilicet ab emphasi omni verborum recedatur, propter aliquid quod inter Dominationem antiquam gentium in Judæos & Christi Revelationem in carne intercedere debebat, quod heic intelligi possit, (quasi sic certum esset, illa duo extrema cum medio interveniente heic prophetice reperiri depicta, quod hactenus nullo modo probatum video;) & ut hinc Vir Dextræ Dei dicat Principes Judæorum, qui cum essent Filii Hominis per Dextram Dei facti sint Viri animo & corpore fortes, Judam nempe Maccabæum, cum Fratribus reliquisque adversus Antiochum gerentibus feliciter bellum. Et dubito, an ista interpretandi ratio non conveniat nimium cum *Grotii* glossis, ubi ille de Christo dicta ad Zorobabelem & alios applicans redargui meritissime à Christianis solet.

Res per hanc Sessionem significata, seu Gloria Personæ & Regni vere Divina, ubique etiam in Vaticiniis fuit inculcata.

VII. Enimvero, si vel nullus esset locus Vet. Testamenti, in quo de Messia Sessuro ad Dei Patris Dextram legeretur adhibita hac phrasi, an non id ad veritatem hujus Sessionis in Euangelio traditæ posset sufficere, quod res significata per hanc Sessionem ubique in Vet. Test. de Messia fuerit prædicta? Et hoc fit evidentissime, ubicunque de Messiæ post exinanitionem maximam, tum Ascensione locali, de qua ante actum est, tum Regno amplissimo, & potentissimo, & constantissimo, vereque Divino, agitur. Atque heic provocamus nos ad *Mosen*; qui exhibet mox ab initio ex Dei ore *Semen Mulieris contriturum Caput Serpentis Gen.* III. 15. quod declaravimus *Hist. Parad. Lib. IV.* qui *in Abrahami Semine* habet *benedicendas omnes Gentes terræ Gen.* XXII. 18. de quo egimus *EXERC. TEXT. III. Parte IV.* qui *Shiloni* ponit futuram *Aggregationem populorum*, cum summa vini & lactis spiritualis abundantia *Gen.* XLIX. 10–12. de quo vide *Comment. in Pentat.* qui *Stellam* ostendit *progressuram ex Jacob*, & *Sceptrum surrecturum*

rum ex Israel, quod confringeret angulos Moabi, & destrueret omnes filios Sethi, dum fieret Edom possessio, & Sehir possessio inimicis suis, Israel vero faceret robur, atque dominaretur ex Jacob perderetque superstitem ex Urbe *Num.* XXIV. 17–19. de quo perinde actum *in Comment. Pentat.* quique *Gentes* dixit ipse *acclamaturas populo ejus, quoniam sanguinem servorum suorum ulciscetur, & vindictam hostibus suis reddet, & propitium se præbebit terræ suæ populi sui Deut.* XXXII. 43. *&c.* quod & declaravimus *in Commentat. Pentat.* Provocamus non minus ad *Psalmos*, ex multis paucos nunc; qui celebrant Messiam, ut *Regem Unctum Tsionis*, declaratum palam Dei Filium, qui Gentes omnes possessionem sit accepturus, hostesque potentissimos contriturus nisi se illi juxta Deum submittant *Psal.* II. 6. *&c.* quem expositum dedimus *EXERC. TEXT. XV. Parte III.* qui eundem prædicant ut *Coronatum gloria, honore*, & imperio universali in opera omnia manuum Dei *Psal.* VIII. 6. *&c.* quem illustravimus *EXERC. TEXT. XVI. Parte III.* qui eundem proclamant *Regem omnis terræ, regnantem super gentes, sedentem super throno sanctitatis suæ, principalibus populorum congregatis in populum Dei Abraham*, ut *ipsius sint clypei terræ, valde* sic *exaltati Psal.* XLVII. 8–10. de quo diximus *EXERC. TEXT. XIX. Parte IV.* qui ejusdem in cœlo constituti Decus magnificentissimum per Orbem juxta Cœlum omnem extollunt *Psal.* LXVIII. 19. *&c.* quem tractavimus *EXERC. TEXT. XVIII. Parte III.* imo qui pluribus locis ita ad Magnificentiam Regis Messiæ & Regni ejus accumulant phrases, ut nullæ videantur fuisse satis validæ ad eam exprimendam. Vide *Psal.* LXXII. cum *EXERC. TEXT. XXII. Parte IV.* item *Psal.* LXXXIX. cum *EXERC. TEXT. XI. Parte VI.* nec non *Psal.* XCV. XCVI. XCVII. XCVIII. XCIX. C. *&c.* Provocamus tandem ad *Prophetas*; inter quos celebrat Messiam *Jesaias Cap.* IX. 5. 6. ut *super cujus humerum Principatus foret*, cujus *nomen vocandum Admirabilis, Consiliarius, Deus Fortis, Pater Æternitatis, Princeps pacis*, cujus *Amplitudini Principatus & Pacis non foret finis, super solium Davidis, & super regnum ejus, firmando illud & fulciendo illud in judicio & in justitia, à nunc & in seculum &c.* de quo egimus *EXERC. TEXT. XVI. Parte VI.*

eundem prædicat *Jeremias Cap.* XXIII. 5. 6. ut *Germen Justum Davidi suscitandum* à Jehovah, & *Regem regnaturum* qui *prosperaretur faceretque judicium & justitiam in terra*, in cujus *diebus salvaretur Judah, & Israel habitaret in fiducia*, cui tribuendum *nomen Jehovæ Justitiæ nostræ, &c.* de quo diximus *EXERC. TEXT. XXIII. Parte VI.* eundem extollit *Ezechiel Cap.* XVII. 23. 24. ut futurum *Cedrum gloriosissimam*, fruge pariter & fronde, quod tractavimus *Lib. II. Cap. X.* eundem cum Regno suo deprehendimus apud *Danielem Cap.* II. & VII. tanquam cui daretur cum Appropinquatione ad Stabilem dierum *dominatio & honor & regnum, ut omnes populi, nationes, & linguæ, eum honorarent*, cujusque dominatio æterna & non peritura, nec regnum perdendum unquam, &c. quem textum habuimus & ad Messiam omnino pertinere monstravimus *Cap. X.* imo eundem in sua Majestate vividissime depictum videmus à *Micha Cap.* V. 1. *&c. Et tu Bethlehem Ephrata, parvusne ut sis in millibus Jehudah? ex te mihi exibit ut sit Dominator in Israel, atque exitus ejus ante principium ante dies seculi, propterea tradet eos ad tempus quo pariens pepererit, atque reliquum fratrum ejus revertentur super filios Israel, stabitque & pascet in fortitudine Jehovæ, in elatione nominis Jehovæ Dei sui, & sedebunt, quoniam nunc magnificabitur ad terminos terræ, & erit iste pax &c.* Ut de aliis locis majorum Vatum plurimis & Duodecim Prophetarum minorum, vel & Historicis scriptis, nunc nihil amplius addam. Certe qui tanta cum majestate erat dominaturus in omnia & omnes, is merito dicitur & creditur ad Dei Dextram consessurus in cœlis.

CAPUT DECIMUM NONUM.

Quo ad Vaticinia hæc Typi, Sessionis Messiæ ad Dextram Dei, qualescunque etiam adduntur.

Typus Sessionis hujus qualis in

In *Typorum*, qui varie sic dicti, nec omnes vi hujus nominis Præsignificativi aut Prædictivi deprehenduntur, sed non-

nonnulli in similitudine sive convenientia sola consistunt, secundum dicta *Lib. II. Cap.* 14. in horum, inquam, numero nominari ab ævo præ aliis solet *Joseph* Patriarcha, Jacobi filius, tam Male primum habitus & à fratribus & ab extraneis, quam fuit ille deinde Exaltatus in Ægypto, ut illius terræ Regi esset proximus, *Gen* XLI. 40. *&c.* atque Fratres cum Patre ipso se coram eo incurvarent, secundum ipsius quæ imprudenter narraverat somnia *Gen.* XXXVII. 7. 9. *&c.* Quem Typum inter alios valde urget *Rev. Pearsonius*; *Josephus à fratribus traditus atque venundatus, manifestus Christi Typus erat, & quanquam in aliis multis Messiam referat, nulla tamen in re magis quam quod è carcere eductus ad proximam Regiæ dignitatem in Ægypto evectus sit. Ita enim ad ipsum Pharao Gen.* XLI. 40. *&c. Ita scil. Josephus omnem potestatem Regiam exequebatur sibi commissam, omnia edicta ac mandata per ipsum promulgabantur, omnia negotia per ipsum gerebantur, nisi quod autoritas qua hæc omnia præstabat in Pharaone resideret. Manifestus hic Filii hominis Typus fuit, qui à Dextris Dei sedens potestatem obtinuit regendi ac gubernandi omnia cum in cœlo tum in terra, imprimis vero ut Gubernator Domus suæ quæ est Ecclesia, cum hoc expresso mandato, ut ipsi etiam genu flectatur cœlestium terrestrium ac infernalium. Hæc omnia autem nomine atque autoritate Patris, cui nempe thronus semper manet, atque in quo originaria autoritas residet. Sic igitur Sessio Messiæ præfigurata fuit.* Et non est tam multiplex convenientia inter Josephum & Christum heic etiamnum tradita, ut non liceat adhuc plures quærere & invenire per omnes historiæ ejus partes; dum semper inter Ægypti & Ecclesiæ Dominium, quin & Pharaonem ejus Regem qui Josephum evexit, atque Deum Patrem collocantem Filium à Dextris, magnum manet discrimen, præter aliud multiplex. Et notavimus jam antea, hypothesin illam quod in continuata historia unum idemque Christi fatum nequeat bis repræsentari illuc duxisse *Cl. Vitringa*, ut Josephi Dignitatem summam in Ægypto non referret ad Christi ipsius Collocationem à Dextris Dei quam ille heic nusquam reperit, *Obs. Lib. VI. Cap.* 21. sed ad *Christianos, quibus primum tractu temporis in Romano Imperio eousque res successerunt, ut non tantum Christiana religio disseminata fuerit per totum Imperium Romanum,*

Josepho Exaltato agnosci queat.

manum, *ſed etiam ut in palatiis Imperatorum & Principum*, *imo in ipſius palatio Diocletiani ipſorum curæ ac fidei omnia commiſſa ſint &c.* quod delineatum ſit per Præfecturam Domus Potipharis Joſepho commiſſam; ſed *qui deinde ex Diocletianæa afflictione liberati vindicatique ſunt per Conſtantinum Imperatorem Romanum*, *omnia illorum Curis & Præfecturis ſubjiciente.* Prout in eam rem inculcat, *Exaltationem Joſephi Antitypici in Ægypto*, *h. e. Romano Imperio*, *rem eſſe aliam quam ejus* ὑπερύψωσιν *ad Dextram Patris*, nimirum *illius evidentiſſimam demonſtrationem*, quæ in hoc Typo reſpicitur. Huc etiam mire trahit; tam antecedentia, Joſephum ſcil. traditum Mercatoribus Midianitis venditumque Viginti Siclis, ad Pauli converſi Fugam & Prædicationem in Arabia, & miſſas inde Jeroſolymam Eleemoſynas; tum conſequentia, ſomnium v. g. Pharaonis expoſitum à Joſepho ad ſomnium θεόπεμπτον Conſtantini M. quo tempore cum Maxentio de ſumma rei ante mœnia Romæ decertaret &c. Quales tranſlationes, nimis profecto ludicræ, mihi iſtam prædictivam Repræſentationem Chriſti in Joſepho haud parum faciunt dubiam. Inprimis quando conſidero fundamenta, tum ab aliis data, tum ab hoc Viro poſita, pro Typica illa Præſignificatione; uti eſt Conſenſus Interpretum, qui in ſtricto ſenſu Typi tamen nec conveniunt omnes; ſingularis dein plane & admirabilis luſus Divinæ Providentiæ in adminiſtrandis fatis totius vitæ Joſephi, dilectiſſimi & ſanctiſſimi filii ſui Patris &c. quæ ad præſignificationem ſolam nos non ducit neceſſario; nomen נזיר אחיו / *ſecreti fratrum ſuorum*, à Jacobo datum Joſepho, quod ad Typicam præfigurationem ſpectare nondum conſtat; tandem Joſephi ipſius Somnium de *Sole Luna & Sideribus Undecim ſe reverenter coram ipſo incurvantibus Gen.* XXXVII. 9. quod utique directe ad Jacobum cum Conjuge & Filiis pertinet, nec probabit ille unquam ſpectare ad Oeconomæ Veteris abolitionem, & Anti-Chriſtianiſmi everſionem, quidquid iſta audacter dicat.

Etiamque in Adamo Primo.

II. Certam ergo longe magis in Joſepho reperimus Convenientiam qualemcunque cum Chriſto, quam ejus poſt Exinanitionem Exaltandi prædictionem realem. Quod perinde dici debere putamus de Adamo homine primo. Quem equidem

dem τύπον τοῦ μέλλοντος, *typum futuri*, aliquando Chriſti, dixit expreſſe Paulus *Rom.* v. 14. Sed ſenſu generaliori & tenuiori imaginis qualiſcunque ſimilis, uti monſtravimus dudum *EXERC. TEXT. XLII. Parte V.* nec cum reſpectu ad alia omnia capita convenientiæ quæ heic cogitari queunt, ſed ad Repræſentationem omnium ad Utrumque ſpectantium, qualis in Fœdere Operum hujusque Violatione obtinuit in Adamo, ſed in Fœdere Gratiæ in Chriſto tanquam Altero Adamo obtinet. Quam poſteriorem cum priori merito comparat Paulus, ne Imputatio crederetur eſſe ſine exemplo; ſed quæ cogitari nequit ante Fœdus Gratiæ erectum, & quidem in ipſo Lapſu antecedente hoc. Similitudinem vero ſi vis etiam Adami cum Chriſto Sedente ad Dei Dextram; cogita Adamum ex pulvere terræ factum, quem Deus omnium ſub ſe Creaturarum Dominum conſtituit tamen ſplendidiſſimum, omnibusque Donis ſimul animi & corporis beavit. Unde & David phraſes ſuas de Chriſti gloria petiiſſe videtur in *Pſalmo* VIII. q.d. hoc quod ſuo modo verum fuit in Adamo, longe excellentiori ſenſu de Chriſto Altero Adamo verum eſt, & hinc cum Dei celebratione agnoſci ab omnibus debet.

III. Quidni potius urgeamus heic *Moſen*, forte & cum *Joſua* ſucceſſore? qui uterque fuit Chriſti Typus Præſignificativus; ille in populo Iſrael educendo ex Ægyptiaca ſervitute, & ducendo per mare & deſertum, ubi & Legem dedit Fœdusque Dei nomine cum populo ſolenniter firmavit; hic autem in eodem populo introducendo in Hæreditatem promiſſam, una cum hoſtium Cananæorum deletione. Nempe *Moſes* ille, ut paucis dicam modo, Dux populi, & Liberator externus, quin & prioris Fœderis Mediator, ab exiguis ſurrexit initiis, ſpretus ab Ægyptiis ſimul & Iſraëlitis; ſed emerſit per Dei providentiam ſingularem, qua vocatus fuit, & miſſus, & ereptus ab omnibus præſentiſſimis periculis, & nactus poteſtatem Deo vocanti mittenti & adjuvanti proximam, tum in Ægyptios ad horum perditionem variam, tum maxime in Populum Iſraël, qui volens nolens ipſius voci debuit obedire, & cujus reſpectu ille dicitur *Rex in Jeſchurun, in congregatione capitum populi, ſimul tribuum Iſraëlis Deut.* XXXIII. 5. tantopere etiam apud Gentes omnes

Sed magis in Moſe & in Joſua.

quaquavorſum ab ævo celebratus. Atque *Joſua*, ſeu *Jeſus*, vim iſtius nominis ſui in adducta externa ſalute adimplens, Moſi in exaltatione ſua ſucceſſit poſt fidem in Deum & Populum præſtitam, quando juſſus à Deo fuit Moſes *manum ei imponere, coram Eleazaro Sacerdote, & omni cœtu, eum conſtituere in eorum oculis & præcepta dare, de ſplendore ſuo ſuper eum ponere, ut audirent omnis cœtus filiorum Iſrael Num.* XXVII. 18. *&c.* imo quando conſequenter *Jehovah* ipſe *magnificavit Joſuam in oculis totius Iſrael, atque timuerunt eum ſicuti timuerant Moſen omnibus diebus vitæ ejus Joſ.* IV. 14. hujus & factorum hujus fama quoque per populos omnes ſparſa.

Quin & in Davide ac Salomone.

IV. Non minus adhuc inhærendum puto iis, quæ *Davidi & Salomoni* filio ejus contigiſſe ſcimus ex ſacris monumentis; quorum prior Bella Domini geſſit contra hoſtes undique, uti poſterior Templum ædificavit & in multa Pace & Proſperitate Regnum tenuit. Enimvero fuiſſe hunc utrumque inſignem prorſus Chriſti Typum, hinc & ab ipſis denominati plusquam ſemel, nemo dubitet. Prout jam prior, Vir ille *Dilectus*, & *ſecundum Dei cor*, ex viliori *Bethlehem* ortus, *acceptus* à Deo fuit dè *caulis pecoris, de poſt ſœtas adductus ad paſcendum Jacob populum ejus, & Iſraëlem hæreditatem ejus, &c. Pſal.* LXXVIII. 70. 71. *&c.* ita per mille afflictiones perſecutiones & opprobria ad Regnum Judæ & Iſraëlis pervenit, quod per proſperrrima bella in populos omnes propinquos & longinquos, imo & per generationes & ſecula inſecuta, celebrari fecit, *coll.* 2 *Sam.* VIII. 1. 2. *&c.* Prout etiam poſterior, ille *Pacificus* & *Dilectus Domini*, maxima Gloriæ poſt Davidem patrem accepit promiſſa, non obſtante aliorum oppoſitione magna, atque ita feliciter *conſcendit Thronum Jehovæ, ut Rex loco Davidis patris ſui, & proſperatus eſt, & obedierunt ei omnis Iſrael, & omnes principes ac potentes, atque etiam omnes filii Regis David dederunt manum ſub Salomonem regem, & magnificavit Jehovah Salomonem in ſublimitate in oculis omnis Iſrael, deditque ſuper eum decus Regni, quale non fuerat ſuper omni Rege ante eum ſuper Iſrael &c.* 1 *Chron.* XXIX. 23. *&c.* Quæ & excellentiſſima majeſtas & proſperitas ad ædificationes ſplendidas, inprimis Templi magnificentiſſimi, ipſum traxit, nomine ejus ſic æternitati vere conſecrato.

Qui-

Quibus omnibus decenter ſpectatis, optimos heic reperiri putem Typos Meſſiæ, ſupra omnes exaltandi ad Dextram Patris, per Belli & Pacis proſperrimos ſucceſſus ſimiles, quos hic longe adhuc majores erat habiturus.

V. Sed omnium clariſſimum & certiſſimum Typum hujus Gloriæ Chriſti nobis dedit Deus ipſe per *Zachariam Cap.* VI. 8. *&c.* in perſona *Joſuæ* alterius, filii Jotſadak, Pontificis in reſtitutione populi ex Babel. Quam non Viſionem ſed Hiſtoriam veram tractavimus, non tantum in *Commentario* noſtro decenter, ſed multo latius *Exercit. Miſcell. Diſp. VI.* Summa hiſtoriæ iſtius eſt, quod jubeatur Zacharias Vates à Jehovah ipſo, *accipere à Deportatione*, in domo Joſuæ filii Tſephanjæ, *Argentum & Aurum*, ex quibus pretioſiſſimis metallis *faceret*, non coronas plane diverſas, ſed potius unam *Coronam* ampliſſimam varios habentem circuitus, quam *poneret in capite Jehoſuæ filii Jehotſadak Sacerdotis magni.* Quo ipſo ne ille crederetur ad Regni majeſtatem perventurus, Typi iſtius externi exegeſin voluit Deus addere & addi à Zacharia; *Et dices ad eum dicendo, ſic dixit Jehovah exercituum dicendo, ecce Vir*, non hic Joſua ſed alter in eo Repreſentatus, *Germen nomen ejus, & de ſubter ſe germinabit, & ædificabit Templum Jehovæ, & ipſe ædificabit Templum Jehovæ, & ipſe portabit majeſtatem*, etiam in hac Corona ampliſſima repræſentatam, *& ſedebit & dominabitur ſuper throno ſuo, & erit Sacerdos ſuper throno ſuo*, utrumque munus Sacerdotale & Regium ſimul geſturus, tanquam verus Melchitſedek cujus ordinem heic nominaverat dudum David, *& inter Duos illos*, ſive Regem & Sacerdotem in Una Chriſti Perſona concurrentem, ſive me Jehovam & Germen illud magnificum, non jam fuit ab æterno, cum omnia heic legantur in futuro & prædicantur, ſed *erit, Conſilium Pacis*, ſeu ſumma & amiciſſima conſpiratio in verum Eccleſiæ Bonum, temporale & æternum, quod ſic erit operandum perfectiſſime. En ergo Typum Meſſiæ Exaltandi, præter quem non eſt alius cui prædicata iſta conveniant, adeo datum plane extra ordinem, & ſimul ab ipſo clariſſime expoſitum, ut refragari nullo modo liceat cuiquam. Nec eſt heic Corona tantum ampliſſima, capiti Pontificis impoſita, ſed & *Seſſio ac Dominatio* ampliſſima *ſuper throno*, ſuo & Patris,

Sed maximus & certiſſimus in Joſua, Filio Jotſadak, Pontifice Coronato à Zacharia.

Patris, in quo Sacerdos ſimul foret, imo Jehovæ proxima, ut locus eſſet mutuo illi *Pacis Conſilio*, dum Pater adeſſet in omnibus Filio & Filius Patri adhæreret conſtanter.

CAPUT VIGESIMUM.

Quo Libri hujus Tertii Argumentum in Summam tandem quoque contrahitur.

Verba Aſcenſionem Chriſti deſignantia conferuntur.

Uti in Utroque Libro præcedenti ſingulorum *Capitum* argumentum in totidem Theſes contraximus, ad lectoris uſum, ita & heic modo libet agere, ut tractatio noſtra ſit hac etiam in parte Uniformis. Atque ita notari ante alia debere putavimus, putamusque, Verba Scripturæ Sacræ de Chriſti Redivivi Tranſlatione in Cœlum uſurpata; tum Paſſiva magis, *Exaltari*, *Attolli*, *Surſum ferri*, vel *Aſſumi*, vel *Recipi*, *&c.* quæ ad Deum Patrem tanquam Perſonam Primam & Judicis partes tuentem nos ducunt; tum & Neutro-Activa, *Aſcendere*, *Abire*, *Proficiſci*, *Derelinquere mundum*, *Ire ad Patrem*, *in Cœlum Ingredi*, *&c.* quæ ad propriam Chriſti Potentiam & Poteſtatem Divinam nos attendere jubent.

Aſcenſionis Chriſti Terminus A Quo, Ad Quem, Medium ſpatium, Nubes auferens eum, ejusque factæ Conſpectus Apoſtolicus, jubent Tranſlationem Localem heic agnoſcere.

II. Aſcenſio autem iſta cum dicat Tranſlationem Localem, indubie magis proprie Humanitati Chriſti convenit quam ejus Deitati, quæ tamen in Humanitate ſingulari modo ſe præſentem monſtrat. Eſt autem Tranſlationis hujus *Terminus A Quo*, Terra hæc Inferior univerſa. In qua ſe dein non amplius futurum ſæpiſſime monuit & varie Chriſtus Diſcipulos ſuos ante abitum ſuum *Matt.* XXIV. 23. XXVI. 11. 1 *Cor.* XI. 24. 25. 26. *Joh.* XIV. XV. XVI. XVII. XX. 17. Quibus præmonitionibus Eventus omnino reſpondiſſe deprehenditur *Luc.* XXIV. 51. *Hebr.* VIII. 4. 2 *Cor.* V. 6—9. *Phil.* I. 23. 24. Unde nec uſquam deinde in hac Terra deprehenſus eſt ipſe. Dum facillime ſolvuntur Objectiones, quæ ab aliis in contrarium moventur, ex Chriſti Promiſſis, & Dictis Generalioribus, quin & Exemplis Præſentiæ illius. Aſcenſionis ejuſdem Chriſti *Terminus ad Quem* eſt Cœlum Supremum, ſecun-

ſecundum Chriſti quoque Prædictiones repetitas, & Eventum ab Apoſtolis notatum *Marc.* XVI. 19. *Luc.* XXIV. 51. *Act.* I. II. III. 21. *&c.* Ad quem Terminum ut à Terra hac perveniret Dominus, ipſe Cœlos Viſibiles omnes tranſiit expeditiſſime, nulla ſpatii iſtius magnitudine vel objecta corporum mole impeditus. Subſerviit autem Chriſto Aſcendenti Nubes, quæ illum non tantum à Diſcipulorum oculis abſtulit, ſed & in Altitudinem notabilem ſuſtulit, quod ad Localem Tranſlationem omnino ducit. Æque quam Diſcipulorum præſentium Conſpectus, qualis in mera Diſparitione non potuit obtinere.

III. Aſcendit ita Dominus noſter in Cœlum, poſt abſolutam Loquelam neceſſariam & Benedictionem in Diſcipulos. Et quidem Die Quadrageſimo à Reſurrectione, qui ſatis heic & alias quoque notabilis eſt; potius Matutina aliqua parte quam alia ejus Diei. Quas vero de Chriſti Aſcendentis Loquela phraſes habent diverſas Marcus & Lucas, illæ ſuo modo diſtingui poſſe videntur. Quod autem ad Locum Aſcenſionis attinet, oritur heic difficultas ſatis magna, quomodo Lucæ verba in Euangelio & in Actis inter ſe conciliari aptiſſime queant, quod varie tamen fit. Nempe occurrit heic apud ipſum in Euangelio *Bethania*, in quam cum Diſcipulis extra Urbem Jeruſalem ivit Jeſus, quæ apud Johannem alibi dicitur Quindecim Stadiis ab Urbe abfuiſſe. Quam temere autem heic & alibi in Euangelio cogitetur de duplici plane diſtincta Bethania; tam ſolide agnoſcatur, illud nomen nos nonnunquam ducere ad Vicum ejus nominis, & nonnunquam ad Tractum agrorum propinquorum, quod infeliciter impugnavit *Ligtfootus*. Cumque exiverit Chriſtus cum Diſcipulis, ut in horum, ſed non hominum multorum aliorum promiſcuo, conſpectu in Cœlum aſcenderet, vix dubitandum putem, quin Tractus ille Bethaniæ heic præ Vico ſit intelligendus. In Actis porro Diſcipuli poſt Aſcenſionem Domini reverſi feruntur eſſe in Jeruſalem *à monte Oliveto prope Jeruſalem habente Sabbathi Iter*, ſive ab ea diſtante ad Stadia tantum, ſeu Quinque majora, ſeu Sex Septem vel Octo fere minora. Quod variis quidem modis aliis magis vel minus commodis conciliari ſolet, ſed optime conciliatur per obſervationem il-

Aſcenſionis Tempus ita fuit Dies Quadrageſimus, ut Locus fuerit Bethanienſis tractus Montis Oliveti, prope Jeruſalem.

lam præmiſſam de Bethaniæ notione duplici, deque heic intelligendo non Vico ſed Tractu Bethaniæ, qui per Montem Olivetum protendebatur verſus Urbem Jeruſalem; dum neque conſtat nobis determinatum Punctum Montis illius, à quo Dominus aſcendit, & Montis ejuſdem aſcendentis initium, non autem is per omnes partes, fuit notatæ illius diſtantiæ ab Urbe. Non eſt autem dubium, quin in Monte illo Bethanienſis tractus eligendo ad ſuam Aſcenſionem in Cœlum Dominus noſter ſapientiam ſuam omnino etiam oſtenderit Diſcipulis ſuis.

Traditio Vetus, ſed vere Fabuloſa, de Veſtigiis pedum ab Aſcendente Domino impreſſis monti, hac occaſione exhibetur & ad examen vocatur.

IV. Interim non poteſt heic intacta prætermitti traditio vetus de Veſtigiis Aſcendentis Domini monti impreſſis; quam cum aliis inculcavit *Baronius*, & varie confirmare ſtuduit *in Annalibus*. Nec diffiteri poſſumus, legi aliqua huc ſpectare viſa apud *Hieronymum*, nec non *Optatum*, *Paulinum*, *Sulpicium*, præter alia *Cyrilli Hieroſ. Auguſtini*, & *Euſebii* ipſius, quæ huc trahuntur. Enimvero nihil eſt, de Miraculoſe relictis iſtis pedum Veſtigiis ab Aſcendente Domino in monte Oliveti, in Hiſtoria Sacra aut Doctrina Novi Teſt. nec etiam in Vaticiniis veteribus, quæ huc nonnunquam ineptiſſime torquentur ex *Zach.* XIV.4. & *Pſal.* CXXXII.7. Nihil ſimiliter eſt de eiſdem Veſtigiis in Eccleſiaſticis Scriptoribus Trium Seculorum Primorum; dum qui de Seculi Quarti parte Prima citantur, *Euſebius*, *Cyrillus Jeroſ.* & *Optatus Milevit.* adeò generaliter heic loquuntur, ut Veſtigia illa hinc nemo ſolide exſculpat. Et quod ad *Hieronymum* ac *Auguſtinum* in exitu Seculi Quarti, *Paulinum* quoque & *Sulpicium* in initio Seculi Quinti, attinet, generatim tenere oportet; illos pluſquam Trecentis annis poſt rem geſtam vixiſſe, ætate multum inclinante in ſuperſtitioſam credulitatem; atque illis jure poſſe opponi *Euſebium*, *Socratem*, *Sozomenum*, *ac Theodoretum*, qui nihil tale aut ſimile habent iiſdem ſeculis. Præter quæ ſunt & alia quæ priorum Autorum ſingulorum quatuor autoritatem heic minuunt multum. Seculorum aliorum inſecutorum heic non eſt cur rationem magnam habeamus; quando fabuloſa ſuperſtitio omnia fere occupavit paulatim magis, atque ipſe *Beda* Seculo *VIII.* ſcripſit quæ traditionem hanc dubiam facere poſſunt. Et quod ad Recentiores Deſcriptores

ptores Terræ Sanctæ attinet, quales *Cotovicus*, *Brocardus*, *Petrus Vallensis*, *Adrichomius*, *&c.* horum narrationes mire quantum differunt ab antiqua illa Traditione, & ex figmentis sumptæ sunt certissimè. Qualia plura etiam habet *Baronius*, quæ nullam plane fidem merentur. Quæ cuncta id efficiunt, ut miremur heic facilitatem *Casauboni* nostri, in sumendo patrocinio hujus traditionis.

V. Cæterum dignissima spectatu est Corona eorum qui Christum Ascendentem viderunt. Et hi fuerunt Apostoli Undecim; qui etiam à Luca heic nominibus suis solitis exprimuntur, ordine sapientissimo. Quos omnes heic tanquam Spectatores adesse voluit Dominus, ad tanto majorem rei Certitudinem apud ipsos & ipsorum auditores; dum apud Enochum assumptum fortè nemo, & apud Eliæ sublationem unus tantum adfuerat Elisah. Quamquam vero non desint ratiocinia varia, etiam ex sequenti dein Lucæ contextu, quibus urgent quidam, juxta Apostolos etiam alios Discipulos & Mulieres apud hanc Christi Ascensionem fuisse præsentes; nihil tamen est quod de eo nos certos reddere possit. Sed Apostolos suos omnes legitur Christus *Extra Duxisse usque in Bethaniam*, & deinde cum *manuum elatione* eis *benedixisse*; quando mox viderunt eum simul clarissime & distinctissime Ascendentem, ortis hinc Affectibus in Dominum decentissimis quos prodiderunt Actionibus suis. Qui tamen Visus non est cum ulla specie protendendus ad ultimum Ascensionis Terminum, ubi Nubes expresse dicitur ipsum Ascendentem ab illorum conspectu abstulisse. Et facit hic ipse Apostolorum Conspectus simul ad Certitudinem & ad Magnitudinem Ascensionis Dominicæ plurimum.

Corona splendida præsens apud Domini Ascensionem.

VI. Ubi in Ascensione Domini *Nubem* intervenisse legimus in Actis, generaliter considerari potest Nubium varietas, improprie & proprie sic dictarum, pro varietate qualitatum & effectuum. Est autem ea heic cogitanda nec parva nec magna nimis; servanda etiam mediocritate altitudinis, crassitiei, & celeritatis. Et porro conferentur utiliter; tum Nubes Ignea & Turbida in Assumptione Eliæ; tum Nubes Densa & Gravis juncta cum vocibus & fulguribus & voce buccinæ valde fortis apud Sinai & Legislationem illic factam; tum Nubis & Ignis

Nubes quæ ad Usum Domini heic intervenit.

Co-

Columna in deserto tegens & ducens populum; tum Nubes apud Christi Transformationem lucida. Dum conjectura potior est, Nubem hanc fuisse minus terribilem, & ex adverso Lucidam ac cum Majestate Amœnam. Cæteroquin vix ita intentis in cœlum oculis mansissent Apostoli, & mox cum gaudio reversi in urbem. Illa autem Nubes est, quæ Dominum de terra sustulit ita, ut eum quoque abstulerit à Discipulorum oculis in majorem cœli altitudinem; perperam à nonnullis tracta Nubis hujus operatione ad solam velationem coram Discipulis. Neque fuit ex necessitate, sed ex majestate Christi, quod Nubem sibi in hac Ascensione voluit inservire. Adfuisse porro heic Domino ad usum suum Cœlestes quoque Angelos, tum per historiam gestorum mox apud Apostolos, tum per alias rationes varias, vix est dubitandum. Quin & satis probabile nobis videtur, sodalitium amplius Beatorum hominum in Ascensione hac Christum fuisse comitatum, si non de infima terra, utique de Cœli medii regione una vel alia.

Angelorum accedens simul Ministerium.

VII. Spirituum Cœlestium Ministerium se heic palam prodidit mox ad Ascensionem, quando apud Apostolos se stiterunt Viri Duo, cum Sermone Redargutivo & Instructivo, qui Effectu optato in Discipulis minime destitutus fuit. Scilicet Domino ab oculis per Nubem sublato, manserunt Apostoli in Cœlum ἀτενίζοντες, quorsum Jesus abreptus esset, & annon forte mox rediturus esset, vel aliquid ad ipsos demissurus. Atque id dum agunt ipsi, *ecce Viri Duo*; non utique Homines aliunde venientes, sed Angeli in forma emblematica solita virili, & quidem in *Vestitu Albo*, puro læto glorioso, sibi & Domino & nuncio suo convenienti, illis desuper repente *adstiterunt*.. Qui ne quidem interrogati ad eos *dixerunt*, post increpationis speciem quandam, quæ ipsos erudirent de præterito & simul de futuro. *Viri Galilæi*, inquiunt, quæ compellatio, partim ad commendationem, partim ad depressionem eorum trahi potest, sed simplicissime ad eorum patriam Angelis notam refertur; *quid in cœlum intuentes statis?* nempe quid in illam partem cœli, in qua à conspectu vestro sublatus est Christus, intuemini? & quid statis, seu manetis heic erecti? ob quam rationem, & in quem finem? frustra

frustra utique & inaniter. Namque, hæc accedit mox Instructio, *Jesus hic*, quem ascendentem modo post colloquia grata vidistis, *in cœlum*, ipsum supremum quorsum oculi vestri pertingere omni solita acie nequeunt, *sublatus est*, sua & Divina virtute, *à vobis*, discipulis ejus cum quibus antea fuit conversatus, & à terra tota. Atque idem ille Jesus, *veniet*, aliquando ex cœlo rediturus in nubes, *sic quemadmodum illum abeuntem in cœlum vidistis* modo, tam vere, tam visibiliter, tam gloriose, etiam cum illustri Nubium Angelorum & Cœlitum pompa vere Divina; dum convenientia tamen universalis in omnibus etiam circumstantiis minoribus heic cogitanda nequaquam est. Quod alloquium tam feliciter affecit Apostolos, ut ipsi mox *in Jerusalem sint reversi cum gaudio magno*, atque *in Templo* non tantum *Deum laudaverint & benedixerint semper*, seu omni tempore opportuno, sed & in domus suæ prioris *Cœnaculum ascenderint*, manentes illic amicissime & religiosissime inter se uniti, ad exspectandum implementum promissionis Christi & Patris. Et hæc pars historiæ plurimum facit ad Certitudinem & Gloriam Ascensionis Domini nostri.

VIII. Quamquam hæc pars Exaltationis Christi post admissam ejus Resurrectionem sit minus difficilis creditu, decet tamen ut hanc Euangelii partem etiam firmemus valide. Quod fiet ante omnia, si rem ipsam decenter contemplemur, tum in Possibilitate sua per Divinam virtutem, tum in Decentia sua summa ab omni parte, tum & in Necessitate ipsa. Quando recte transitur ad Scriptores Apostolos & Apostolicos Viros ut omni fide dignissimos. Quin & porro ad *Narrationis* horum Modum, quoad Circumstantias quoque Temporis & Loci. Ad quæ etiam accedit Ascensionis hujus Fides juxta Famam ejus per orbem omnem perrumpens mirifice, Christique Exaltati Facta in populum suum & in Hostes suos stupenda. Sed præ his omnibus attendi heic volumus ad Vaticinia Prophetica, tum Verbalia tum Realia, quæ fallere nequeunt per Dei ipsius veracitatem summam, quæque de Messiæ Ascensione clarissime testata sunt longè ante eventum.

Certitudo historiæ hujus varie monstrata.

IX. Tale equidem est præ aliis omnibus, quod legitur *Psal.* LXVIII. 19. quod & Paulus in eam rem laudavit *Eph.* IV. 8. 9. 10.

Quam maxime ex Vaticinio Psal.

LXVIII. 19. à Paulo heic merito laudato.

10. In eo compellatur *Jah Deus*, qui *in Altum* fertur *Ascensurus*, quin & *Captivitatem Captivaturus*, & *Dona accepturus in homine, atque etiam Refractariis ad habitandum*; quod ita *dici* propter Christum, hujusque Fata & Facta, monuit Paulus phrasi impersonali. Quod tamen hic noluit credi ob suam dicentis autoritatem, sed & probavit; tum ex Ascensione, quatenus hæc Deo tributa Descensum antecedentem ponit, Filio Dei Messiæ convenientem in hæc Inferiora mundi per Incarnationem heic spectatam; tum ex Donorum Datione insecuta, quæ satis recte per Impletionem omnium heic quoque intelligitur. Quæ utraque in Jesu nostro obtinuisse deprehenditur. Dum nec alia argumenta complura desunt in illo *Psalmo*, quæ hunc ad Messiam omnino spectare arguunt.

Ex aliis Psalmis huc optime referuntur loca Psal. XXIV. 7. & XLVII.

X. Ad eandem Christi Ascensionem referuntur & alii *Psalmi*, sed hi præ illis magis recte & solide. Uti textus *Psal.* II. 4. *Sedens in cœlis ridebit*; item *Psal.* VII. II. *Clypeus meus est apud Deum qui salvat rectos corde, coll. vers.* 8. *supra illum in Altum redi*; nec non *Psal.* VIII. 2. *qui dedisti majestatem tuam super cœlos*; etiam *Psal.* XLV. 5. ubi verba vertuntur, *decus tuum trajice, &c.* Præ quibus nos heic nominamus *Psal.* XXIV. 7—10 *attollite portæ capita vestra & attollimini ostia seculi, & ingredietur Rex gloriæ &c.* Et maxime *Psal.* XLVII. 6. *ascendit Deus in jubilo, & Jehovah in voce tubæ*; in quo non obstat historia Eventus in Jesu, quatenus *Jubili & Vocis Tubæ* nullum facit mentionem, dum hæc difficultas varie tolli potest ab attendentibus.

Rectè etiam Ascensio illa prædicta reperitur Jer. XXX. 21. & Dan. VII. 13. 14.

XI. Extra Psalmos in Prophetis certissime etiam Christi Ascensio prædicta deprehenditur. Nominatim apud *Jeremiam Cap.* XXX. 21. Ubi Jehovah loquens introducitur de *Israëlis Magnifico & Dominatore*, quæ præclarissima sunt Messiæ Nomina, illi præ aliis omnibus competentia. Et hic primum fertur *Futurus ex* ea gente, atque *Exiturus ex ejus medio*. Et hunc dein dicitur *Jehovah facturus appropinquare ad se*, ita ut *appropinquet ad se*; dum nemo alius est qui *oppignoret cor suum ut appropinquet* ad ipsum. Unde est heic certissima descriptio Messiæ, Ascensuri tanquam Pontificis ad Deum in cœleste sanctuarium. Uti similiter legimus *Dan.* VII. 13. 14. de Appropinquatione Messiæ ad Jehovam, non quidem Sacerdota-

dotali, sed vere Regia. Ubi post visas *Bestias* Quatuor prodeunt *Throni*, cum *Antiquo*, seu *Stabili*, *dierum*; quæ optima Dei est descriptio, uti & hunc arguit omnis Majestas addita, tum Personæ tum Operis. Prodit præterea *Similis Filio hominis*; seu Similitudo, vel Hominis simpliciter, vel etiam Messiæ præ aliis hominibus futuri vilis & gloriosi. Qui venit *cum Cœli Nubibus*, & *ad Stabilem dierum pervenit*, ad hunc *appropinquare factus*, atque accipiens *potestatem ac gloriam & regnum*, tam late extensum per omnes populos, quam durabile in perpetuum. In qua postrema Visionis hujus parte prorsus mirandum est, quomodo *Grotius* potuerit reperire *Populum Romanum*; in quo tamen simul haud obscuram ponit Christi Imaginem. Dum vere nulla potuit dari repræsentatio clarior Christi, futuri etiam Hominis, qui in cœlum ad Deum erat assumendus, ut Regnum inde gereret latissime & constantissime. In alia tamen heic ire voluit *Cl. Coccejus*, illi interpretationi visionis hujus se ita opponens, prolixiori satis disputatione; ut Stabilem dierum ex adverso velit esse Christum, & Filium hominis Populum ejusdem Christianum. Adversus quæ ejus Cl. Viri cogitata facilis est disputatio; nec minus difficilis solutio Objectionum quas ille movit. Inprimis quando ipse debuit agnoscere, id quod de populo *dato Regno & Dominatione* dicitur, *intelligendum esse ratione Capitis & Regis*.

XII. Lubet aliis Viris Doctis pro eadem Christi Ascensione laudare & alia plura Vaticinia. Uti pro tali habetur illud verbum Mosis de *Cœlis daturis magnitudinem Deo nostro Deut.* XXXII. I. 4. illud Aguris de *Via Aquilæ in cœlum Prov.* XXX. 19. illa Jesaiæ *Cap.* LIII. 8. de *Assumptione ex judicio & coarctatione*, *Cap.* LII. 12. de ipsius *Exaltatione summa*, *Cap.* LXIII. I. de ipsius *Magnifico progressu*, *Cap.* LXVI. I. de *Cœlo Throno* ejus, &c. illud porrò *Ezechielis Cap.* I. 26. 28. *coll. Cap.* X. I. 4. 17. *&c.* de *Hominis reditu à limine Templi ad Thronum suum*, tum illud *Hos.* IX. 8. *de Speculante Ephraimum cum Deo meo*, tum illud *Ham.* IX. 6. de *extruente in cœlis sublimes mansiones suas*, tum illud *Mich.* II. 13. de *Transitu Regis coram eis &c.* tum illud *Zachariæ Cap.* VI. 15. de *Sessione Germinis super throno*, & *Cap.* XIV. 4. de *Pedibus Jehovæ constituris super monte Olivarum*, tum & illud *Mal.* IV. 2. de *Orituro Sole Justitiæ*. In quibus om-

Dum alia Loca varia in hanc rem magis dubia sunt.

omnibus locis ad Aſcenſionem Christi applicandis, nonnunquam ipſa Verſio, ſed & alias Interpretatio realis, nimia laborare imbecillitate videtur.

De Typis agitur, Arcæ Fœderis cum Propitiatorio, Pontificis in Die Expiationis, nec non Henochi & Eliæ.

XIII. Non deſtituit autem Deus populum veterem heic *Typis* quibuſdam prædictæ iſtius Aſcenſionis, æque quam Reſurrectionis ipſius. Qualem antiquitus repererunt etiam in Fabula Apocrypha de Habakuki Raptu miro per aëra. Sed quales latius vel ſtrictius dictos heic etiam agnoſcere decet, illos minus & hos magis præſignificativos. Et valet heic præ *Aharonis Virga* indubie *Urna Mannæ*, repoſita in Sanctuario intimo apud Arcam: dum in Manna agnoſci debet Christi Typus, ex doctrina hujus ipſius, & Pauli. Sed inprimis ipſa *Arca Fœderis*, cum *Propitiatorio*, quæ ibidem locum ſuum habuit ex Dei ordinatione. Et maxime omnium *Pontifex*, quando Die Expiationis Annuo cum Sanguine Hirci oblati debuit ex Dei ordinatione ingredi in Sanctum Sanctorum, ut hunc Jehovæ ad Thronum illum ſuum terreſtrem repræſentaret, gratiam pro populo acquiſiturus. Quod ipſum fuiſſe à Christo peragendum hinc in cœleſti Sanctuario, nos late docuit Paulus *Hebr*. IX. 11. 12. 24. Nec male cum his Typis Legalibus, qui certi magis ſunt, videntur jungi Eventuales illi, quos heic in Henocho atque Elia deprehendimus. De priori illo ante Legem Moſis hoc ſingulariſſimum narrat Moſes *Gen.* V. 24. quod poſt *Ambulationem* his in terris *cum Deo*, *non* amplius *ipſe* fuerit, heic nempe inventus & præſens, *quia aſſumpſit eum Deus*. Uti conſequenter etiam Paulus *Hebr*. XI. 5. de ipſo ſcripſit, *quod fide fuerit tranſpoſitus ne videret mortem*, & *non inventus*, *quia tranſpoſuit illum Deus*, *ante tranſpoſitionem enim illius teſtimonium obtinuit Deo placuiſſe*. Dum aliena vere ſunt, quæ de ipſo in Paradiſum terreſtrem, aut alium locum præter Cœlum ſupremum, translato nugati ab ævo fuere multi. De poſteriori altero ſub Lege Moſaica clara eſt hiſtoria 2 *Reg*. II. quid prædictum ſit, & in eventu ſecutum, vidente Eliſah. Fuit nempe ille Propheta inſignis, & quaſi unus ſui temporis Dei Servus corruptiſſimo tempore Achazi, in ſingulariſſimum quoque zeli ſui præmium à *Curru & Equis Igneis* ita raptus, ut *per Turbinem in Cœlum aſcenderit*, fruſtra clamante poſt ipſum Eliſa, temere hinc in terris his quæſitus.

In

In quibus duobus tanquam veri & pleni Nominis Typis Christi admittendis, cur sint quidam hodie paulo difficiliores, qui alias Typos admodum multiplicare solent, id equidem ignorare me fateor. Quod autem nonnulli heic quoque de Mose cogitant, quasi ille haud dissimiliter à Deo ad se fuerit sublatus cum à populo ablatus fuit; id nimis repugnat narrationi sacræ de ipsius Morte & Sepultura *Deut*. xxxiv. 5. 6. 7. nec cum hujus torsione violenta fingendum esse videtur.

Sessio Christi ad Dextram Dei Patris Christo tribuitur cum aliqua phrasios varietate.

XIV. Licet porro Christus ita Ascendisse tradatur & credatur in Cœlum supremum, idem quod tenent Angeli & exspectant Fideles, satis tamen Excellentiæ præ aliis omnibus creaturis in eo obtinet Dominus noster. Quæ in Euangelica doctrina significatur per *Sessionem ejus ad Dextram Dei*, atque sic in *Symbolo Christiano* etiam post Ascensionem exprimitur. Apparet vero ex omnibus locis quæ de hac gloria Domini agunt, esse heic phrasium discrimen multiplex, sed nequaquam reale admodum. Aliquando scilicet legimus heic de Dei *Dextra*, quando subintelligenda videtur manus; sed & alias de *Dextris*, pluraliter, per quæ ducimur ad dextras partes omnes. Deinde Dextra vocatur illa non tantum *Dei*, sed & *δυνάμεως* seu *potentiæ* Dei, *μεγαλωσύνης* seu *majestatis*, item *throni majestatis*, & *throni Dei*; quæ possunt quidem suo modo distingui, sed non debent inter se opponi. Præpositio porro quandoque est nulla apud hoc Dextræ nomen, sed communiter illa *ab*, & *in*, seu *ἐξ* & *ἐν*, quæ posterior Propinquitatem Sessionis magis determinat quam prior. Amplius adhuc dicitur Christus nonnunquam simpliciter *Esse* ad Dei dextram, sed alias *Sedere* ibidem, quod magis emphaticum est; quin etiam semel *Stare*, quod specialem in Stephani Visione rationem habet. Præter quæ omnia hoc etiamnum teneri debet, quod verba heic adhibeantur de Christo Neutra & Passiva non tantum, *esse*, *sedere*, & *collocari*, quæ posteriora ad Deum Patrem heic quoque agentem Judicem nos ducunt; sed & Activum *considere*, quod Jus & Potentiam Christi propriam nobis denuo insinuat.

Expositiones istius Sessionis minus pro-

XV. De Sessionis hujus Christi significatione vera nimius vere est dissensus inter Christianos. Ubi divaguntur magnopere præ aliis *Ubiquitarii*, eandem trahentes ad Omnipoten-

 tem

bandæ recensentur variæ, cum earundem examine brevi.

tem Omnipræsentiam Humanæ Naturæ Christi, ad quam tenendam duxit illos simul perversa hypothesis de *Communicatione* quorundam *Idiomatum* Divinorum in Christo, atque dogma mirum *Consubstantiationis*. Quæ tamen ipsa vix apte cohærent cum Ubiquitate Humanæ Naturæ collata per Sessionem ad Dextram Dei. Interim Dextram Dei inculcant ipsi, quæ ipsius Potentiam actuosam per metaphoram notat, esse prorsus Omnipræsentem, unde necessarium sit hunc Assidentem esse ubicunque illa est, ne fiat heic ulla Separatio. Ad quam argumentationem notari à Nostris solet, Sessionem hanc non tribui Humanæ Naturæ in abstracto, licet hæc partem suam in ea habeat, sed Personæ Θεανθρώπȣ in concreto, unde non est ut per omnia ad Naturam Humanam trahatur. Deinde hoc etiam, quod Dextræ Dei Omnipræsentia neutiquam involvat similem Omnipræsentiam Assidentis, dum unio sic satis constat si alicubi obtineat. Præcipue autem, quod heic non sit attendenda notio Dextræ Dei, qualis alibi varia occurrit pro phrasium & textuum circumstantiis; sed phrasis tota Sedendi ad eam Dextram in suo complexu, quæ notionem Dextræ Dei heic determinat. Quarto denique, quod Sessio illa ad Dextram Dei Christo constanter tribuatur, cum restrictione expressa ad Cœlum Supremum; dum neque Humana Natura capax est Omnipræsentiæ Divinæ. Aliorum porro quorundam glossæ de *Dei Favore* eximio, sive de *Glorificatione* Cœlesti, minime satisfaciunt notioni Sessionis hujus Christi. Ineptissima sunt quoque cogitata *Socinianorum* quorundam & *Papistarum*, de Gloria Christi Majore quam Divina sic significata; cujus vani prætextus facile discutiuntur. Qua occasione producuntur Autores, qui Sinistram olim putarunt Honoratam fuisse præ Dextra; amplectenubus id etiam Papistis, ad Pauli à Dextris Petri collocati Decus infra hunc deprimendum. Sed istius opinionis vanitas, secundum Scripturas certè Vet. & Novi Test. est nimis conspicua apud attendentes, quam ut illi subscribere liceat. An ergo simpliciter heic in Sessione est agnoscenda Æqualitas Majestatis & Imperii, quæ inter Patrem & Filium intercedat? Non videtur equidem, per rationes varias; quidquid illam hypothesin nuper adstruere conatus sit *Cl. Vitringa*

tringa per figmentum ingenii inanissimum, de Sceptro quasi communicato Sedenti à Dextris ab eo qui à Sinistris Sedens illud manu teneret. Neque tandem Honorem simpliciter Minorem Divino in Sessione hac ad Dei Dextram judicamus agnosci posse, absque læsione nimia Majestatis ipsius Divinæ, etiam deprehensæ in eo quod per Sessionem hanc positive notari deinde liquebit.

XVI. Est ergo positive Sessio hæc Christi ad Dextram Dei Patris, Gloria & Majestas summa, quam in Θεάνθρωπον post Exinanitionem in Cœlo contulit Deus, secundum Personam convenienter Naturæ Utrique, cum ejus Declaratione & Agnitione Reali apud Angelos & Homines quosvis. Quæ Sessionis hujus interpretatio fundata est in ipsa Phrasi, petita à Regum & Principum humanorum consuetudine, ad Deum symbolice translata. Sed deinde firmatur invicte etiam ex Phrasibus aliis Scripturariis, heic junctis à Paulo *Eph.* I. 20–22. nec non substitutis *Phil.* II. 9–11. Præter quæ loca conferuntur heic merito quoque, tum I *Pet.* III. 22. tum *Hebr.* II. 7–9. & I *Cor.* XV. 25. quibus omnibus Sessio hæc declarata esse censeri debet. Quando autem illa Gloria distinctius exponenda venit, considerare in ea oportet Gloriam ipsam verè Divinam, quam ipse ab æterno ut Filius proprius Dei habuit, sed ad tempus Exinanitionis quasi tectam magis recepit quoad publicam manifestationem, *coll. Joh.* XVII. 5. *Hebr.* I. 3–5. *&c.* Cui Gloriæ Divinæ jungenda Amplitudo Gloriæ, Gaudii, & Majestatis præ omnibus aliis cœlitibus, ipsi secundum Humanitatem collata, pro hujus capacitate, *coll. Psal.* XLV. 5. *Col.* I. 18. 19. *&c.* Cui utrique Gloriæ accedit *Potestas* maxima, in Cœlum Terram & omnes creaturas, exercita magnificentissime, quamquam variè. An jam porro phrasi Sessionis istius ad literam respondens poni queat aut debeat Emblema Cœleste Throni cum insidente Deo Patre & Christo visibiliter in Humanitate illi ad Dextram Proximo, id determinare nos minime audemus, sed intuitui nostro futuro in cœlis relinquimus. Interim apud Sessionem hanc Christi à Dextra Dei, possumus quidem forte non male cogitare de Spiritu S. proxime, vel etiam remotius de Creaturis, à Sinistra ejus; sed hoc necessarium tamen nequaquam est.

Eadem positive explicatur, cum astructione necessaria.

XVII.

De Initio & Duratione istius Sessionis Christi agitur.

XVII. Quod ad Sessionis hujus Durationem nunc attinet, nequaquam est illa repetenda, vel ab omni retro Æternitate, vel à Primo Mundi aut Restitutionis Humanæ initio, vel ab Incarnatione & Prædicatione Christi, vel ab ipsius Resurrectione ex Morte & Sepulchro; sed ab ejus Ascensione in Cœlum, à qua illam Euangelium deducit, æque quam rei significatæ natura inde deducendam esse monstrat. Durabit porro hæc Sessio Christi in cœlis indubie ad Mundi hujus Finem, in quo omnes Hostes plane erunt devicti & pedibus ejus subjecti, inter variantia admodum Ecclesiæ Militantis Fata; nec exspectandum unquam, ut Christus ante illum Finem in has terras redeat ad Regnum aliquod mundanum illic erigendum & gerendum. Dum in illo Fine Mundi Christus quidem pro tempore isto descendet ex cœlo visibiliter ad Judicium habendum, sed Gloria ejus hoc ipso non erit minor; quin & Ecclesia deinde non erit quidem amplius ulla colligenda vel militans in his terris, sed eandem plane collectam & triumphantem in cœlo summa cum gloria reget & beabit Christus in omnem æternitatem, Patri semper proximus mansurus in ipsius throno.

Certitudo hujus Sessionis asseritur, potissimum ex Vaticiniis.

XVIII. Certitudo Euangelii in hac Sessione Christi ad Dextram Dei Patris eodem modo constare potest ac debet, quo Veritas Resurrectionis & Ascensionis ipsius antea asserta fuit. Pro qua consequenter dissertatur eisdem Argumentorum classibus. Sed maxime omnium ex Vaticiniis Prophetarum Veteribus quæ fallere nequeunt. Quale est præ aliis illud *Psal.* CX. 1. 2. *&c.* ubi ita agitur de Messia, ut Sessio hæc ejus non tantum nominetur plene, sed & describatur copiosissime simul, secundum Analysin Psalmi facilem. Quale & deinde deprehenditur *Psal.* XVI. 11. *amœnitates in Dextra tua in æternum*, utique cum respectu certo ad Messiam resurrecturum ad Vitam beatam. Atque *Psal.* LXXX. 18. nominato illic *Filio hominis* simul *Viro Dextræ Jehovæ*, quem hic sibi roboravit; licet alii nonnulli illud nomen perperam aliorsum trahant. Præter quæ Loca tria sunt heic alia, apud Mosen, in Psalmis, & apud Prophetas omnes, de Gloria illa Messiæ & Regni ejus suprema; quæ idem cum hac Christi Sessione dicunt certissime aliis tantum phrasibus. Qualia nonnulla recensentur, alibi à nobis exposita.

XIX.

XIX. Etiám heic nominare licet Typos, latius vel & strictius dictos. Et sic quidem *Josephum*, in sua Exaltatione Ægyptiaca, etiam supra Paternam domum juxta Ægyptum; quam tamen alii potius referunt ad Christianismi Exaltationem in mundo & Imperio Romano tempore Constantini Magni. Dum nominari heic non absque ratione omni posset & ipse *Adam* primus, in illa Dignitate in qua constitutus ipse à Deo fuit super omnes creaturas. Sed nominabitur summo jure, tum *Moses*, Rex in Jeschurun, qui populum Israel ex Ægypto eduxit, tum *Josuah*, ejus successor proximus, qui eundem cum hostium debellatione in Cananææ possessionem introduxit. Et post hos nominari debent Reges Israëlis celebratissimi, *David*, qui bella Jehovæ tam feliciter gessit, hostibus undique devictis & perditis latissime, & *Salomoh*, qui in throno Jehovæ collocatus sui & regni sui gloriam latissime diffudit per pacis & prosperitatis omnis abundantiam stupendam. Sed præ his omnibus Deus ipse populo suo Messiam in gloria sua cœlesti contemplandum dedit ministerio *Zachariæ Cap.* VI. 9. *&c.* quando *Josuam Pontificem* magnum jussit ornari palam Corona amplissima ex auro & argento paranda, & capiti ipsius imponenda, cum addito vaticinio exegetico hujus visibilis symboli illo, *ecce Vir, Germen nomen ejus, & de subter se germinabit, & ædificabit Templum Jehovæ, & ipse ædificabit Templum Jehovæ, & ipse portabit majestatem, & sedebit, & dominabitur in throno suo, & erit Sacerdos super throno suo, & inter Duos illos erit consilium pacis.* Quem locum olim cum singulari cura tractavimus, atque in rem præsentem non possumus non amplissime commendare.

Quorsum & referuntur Typi Josephi exaltati in Ægypto, Adami, Mosis, Josuæ, Davidis, Salomonis, & maxime Josuæ Coronati.

XX. En exhibitam ita hoc Volumine toto *Gloriosam Exaltationem Jesu Christi*, in ipsius Resurrectione, Ascensione, & Sessione ad Dextram Dei Patris; ut per eam sit prorsus sublatum omne scandalum, quod ex ejus Vili Incarnatione, Depressione maxima, & ipsa Crucis Morte probrosissima, petitur ab incredulis, qui earum rationem & mysterium suavissimum non capiunt. Incurvent se, & procumbant, coram hoc omnium victore ac Domino magis in dies omnes terræ fines! & contremiscant ad ejus considerationem omnes hostes ejus contumaces, qui nil aliud quam exitium certum atque æternum

Clausula operis hujus, cum promisso Autoris ulteriori.

habent exſpectandum. Confidant tranquilli in eo, qui per fidem, ſpem, amorem, & orationem jugem, ad tutrices ipſius ulnas ſe conferunt, tam in morte quam in vita omni! Atque hæc qui in nobis operatus es, Domine, conſerva & confirma per gratiam tuam, per quam & vitam viresque dediſti ad hæc ſcribenda ad tuam gloriam, donec contingat te coram intueri ex propinquo non tantum in Præſenti Gloria tua, ſed & te contemplari in *Gloria tua Futura*, *Redeuntem* in Nubibus Cœli, *Suſcitantem* Mortuos ex pulvere ſuo, & *Judicantem* tam vivos ſuperſtites quam mortuos ſuſcitatos, ut tuis quidem conſummata Salus ab ipſis immerita, hoſtibus autem tuis plena perditio promerita contingat æternum! Quos etiam Gloriæ tuæ immenſæ adhuc exſpectatos actus, ſi conſilio & Gloriæ tuæ in eo adhuc forte inſervire ſeni mihi conceſſeris, & cum vita vires animi & corporis dederis, me illuſtraturum ſimili ſcriptione publica coram Eccleſia Univerſa ſancte promitto.

F I N I S.

INDEX BREVIS

Rerum Præcipuarum & Vocum in hac Historia Exaltationis Christi comprehensarum.

Secundum Numerum Librorum A. B. C. Capitum, & Paragraphorum.

A.

Ablatio subita Jesu ab Emmaunticis A. X. 20.

Acceptio Donorum in homine Messiæ tributa C. IX. 3.

Accubitus Jesu Emmaunticus cum Discipulis A. X. 19. *Alius ad Mare Galilææ* A. XIII. 5.

Activa Verba de Resurrectione Christi usurpata A. I. *De Ascensione* C. I. 4. *De Sessione ad Dextram Dei* C. XIV. 7.

Actor. I. 4—8. A. XV.

Actor. I. 9. C. II. VI.

Actor. I 10. 11. C. VII.

Actor. II. 25—32. B. V.

Actor. XIII. 34—37. B. VI.

A Dextra, & in Dextra Dei sedere dictus Messias C. XIV. 5.

Adam quo modo Typus Resurr. Christi dici possit B. XIV. 4.

Adam quo modo spectari queat ut Typus Sessionis Christi ad Dextram Dei C. XIX. 2.

Ædificans gradus suos in cœlis C. XII. 6.

Ægris manus imponendæ ad Sanationem A. XIV. 25.

Ænigma Ezechielis de Aquilis B. X. 2. 3. 4.

Æqualitas Gloriæ & Majestatis Christi cum Patre simpliciter non notata per Sessionem ad Dextram Dei C. XV. 12.

Ἄγει τρίτην ἡμέραν A. X. 12.

Agnos Christi cum ovibus pascere jussus Petrus A. XIII. 11.

Aharonis Virga Frondens an Typus Resurrectionis Christi B XIV. 3. *Ejusque repositio in Sanctuario an Typus Ascensionis ejus* C. XIII. 2.

Albus Vestitus Angelorum C. VII. 3.

Alter Discipulus Emmaunticus A. X. 3.

Altum in quod ascendit Christus C. IX. 2.

Ambulatio Emmauntica Discipulorum ineptissime exposita à Ligtfooto A. X. 5. 6.

Amœnitates in Dextra Dei B. V. 7.

Amor Petri in Dominum inquisitus B. XIII. 7. 8.

Ἀναζάειν *juxta* ζάειν *de Christo Resurgente usurpatur* A. I. 4.

Ἀναλαμβάνεσθαι, ἀναφέρεσθαι, & ἁρπάζεσθαι *de Christo Ascendente* C. I. 3.

Angelicus sermo ad Mulieres A. VI. 8.

Angeli Duo apud Job & Marc. cum eorum Prædicatis A. IV. 5.
Angelus Domini terram movit apud Resurr. Christi A. IV. 4. &c. *Ejus Forma, Indumentum, Descensus, Lapidis amotio, Sessio* 4. *Matthæi in his conciliatio cum Euangelistis aliis* 5.
Angeli Mariæ Magd. apparentes & nunciantes A. IX. 9.
Angelorum præsentia apud Ascensionem Christi C. VI. 8. *Apparitio* VII. 3 &c. *Sermo ad Discipulos Compellativus* 5. *Redargutivus* 6. *Instructivus de Præterito* 7. *Et de Futuro* 8. *Unde fructus optati in illis* 9. *Ejusque liquens Certitudo* 10.
Ἀνιςάναι *tributum, tum Patri in Aoristo primo, tum Filio in Aoristo secundo* A. I. 6. 7.
Anima Messiæ non relinquenda in inferno B. V. 4. *Eadem in Resurrectione* A. II. 2.
Annus Resurrectionis Christi A. III. 15.
Ἀνόητος A. X. 14.
Antiquus dierum C. XI. 7.
Apertio Oculorum in Discipulis A. X. 19.
Apertio Mentis ad intellectum Scripturarum A. XI. 12.
Ἄφαντος *quo modo factus Jesus à Discipulis* A. X. 20.
Ἄπιςος & πιςὸς *varie exponi possunt* A. XII. 10.
Ἀποκατάςασις A. XV. 6.
Apostolis concessa Visio Christi prima A. XI. &c. *Vid. Apparitio.*
Apostolorum, qui Resurrectionem Christi tradiderunt, Laudes B. I. 5.
Apostoli Omnes Testes Ascensionis Christi C. V. 2. 3. *Non alii Fratres, aut Mulieres* 4. *Qui à Christo ex Urbe in Bethaniam adducti* 5. *Ibique clare eum viderunt* 5. 6. *Eorum prospectus in cœlum redargutus* C. VII. 2.
Apostoli non fuere Discipuli Emmauntici A. X. 4.
Apparitiones Christi Redivivi A. VII. 1. *Quæ quidem fuerunt Veræ, sed Temporariæ, non Perpetuæ* 2. *Corporales ad Visum, Auditum, Tactum.* 3. *Blandæ & Familiares* 4. *Contigeruntque non Populo, sed Testibus à Deo designatis* 5. *Per Dies Quadraginta* 6. *Omnes neutiquam enarratæ sunt* 7. *Sed apud Euangelistas Septem vel Octo* 8.
Apparitio Christi Redivivi apud Cepham A. VIII. 2. 3. *Vere facta* 4. *Ipso Die Resurrectionis ante reditum Emmaunticorum* 5. *In Reditu à Sepulchro cum Johanne* 6.
Apparitio Christi Redivivi apud Jacobum A. VIII. 7. 8.
Apparitio Christi Redivivi apud Mulieres A. IX. 1. &c.
Apparitio Christi Redivivi apud Mariam Magd. brevius narrata Marco A. IX. 6. 7. *Latius Johanni* 8. &c
Apparitio Christi Redivivi apud Discipulos Emmaunticos A. X. 1. &c.

Appa-

Apparitio Christi Redivivi prima apud Apostolos A. XI. 1. *&c. Qui tunc fuere congregati, foribus clausis, ob metum* 3. *Quando Jesus se subito stitit in medio cum Pacis voto* 4. *Et qui tunc conturbati fuere, putantes se videre Spiritum* 5. *Hinc redarguti à Christo* 6. *Mox confirmati, oblato Visu & Tactu* 7. 8. *Etiam per Esum postulatum & sumptum* 9. *Et per Vaticinia tunc simul adducta* 10. *&c. Verba Mandati ad eos* 15. *Etiam secundum Johannem* 18. *&c. Tempus ejus* 21. *Et Rei Certitudo hinc constans* 22.

Apparitio Christi Redivivi secunda apud Apostolos A. XII. 1. *&c. Ejus Occasio data à Thoma* 2. *Antea non Præsente* 3. *Hinc Incredulo prorsus* 4. *Sed nunc Præsente* 5. *Quando se denuo stitit Jesus cum voto Pacis* 6. *Cui & nunc datur mandatum Contrectandi ipsum* 7. *Ne esset Incredulus, sed Credens* 8. *Quod ad Resurrectionem Christi heic referendum* 9. *Dum alios sensus alias quoque admittit* 10. *Et qui respondet, Domine mi & Deus mi* 11. *Verborum horum vis magna* 12. *Eorum torsio Sociniana confutata* 13. *Eorundem Laus Dominica* 14. *Cum Commendatione illorum qui sine visu tali crederent* 15. *Tempus rei gestæ* 16. *Certitudo Resurrectionis Christi hinc constans* 17.

Apparitio Christi Redivivi tertia apud Apostolos piscantes A. XIII. 1. *&c. Eorum Nomina exhibentur* 2. *Alto Mane in littore stetit tunc, & cum eis de Piscatione egit non tantum, sed & eam prosperam reddidit, adhuc ignotus* 3. *Quando Discipuli à Johanne moniti ad eum venerunt, & præ aliis Petrus, inveneruntque Victum paratum* 4. *Jubens tamen etiam de nunc captis piscibus adferre, & secum prandere, quod factum* 5. *Specialis tractatio cum Petro* 6. *&c. Quando res hæc facta sit* 23. *Resurrectionis Certitudo hinc constans* 24.

Apparitio Christi Redivivi quarta apud Apostolos A. XIV. 1. *&c. In qua adfuere simul plus quam Quingenti fratres* 2. 3. *Facta in determinato Monte Galilææ* 4. *Ubi se eis stitit Dominus* 5. *Adoratus à suis, dum alii adhuc dubitabant* 6. *Christi ad eos Accessus & Sermo* 7. *Quo declaravit Gloriam sibi datam* 8. *Ab aliis male expositam* 9. 10. *Deinde jussit ire ad Gentes promiscuè* 11. *Ut in Disciplinam Christi colligerentur* 12. *Per Baptismum, ad Parvulos quoque extendendum* 13. *In Nomen Patris, Filii, & Spiritus S.* 14. *Quæ tamen voces hinc non sunt necessariò adhibendæ* 15. *Deinde & per Doctrinam Observantiæ Mandatorum Christi* 16. *Conferuntur quæ huc apud Marcum spectant* 17. 18. 19. *Promissum*

sum de Christo semper cum suis futuro 20. *&c. Locus & Tempus hujus rei gestæ* 27. *Certitudo Resurrectionis Christi hinc constans* 28.

Apparitio Christi Redivivi quinta apud Apostolos A. XV. 1. *&c. Quæ contigit Apostolis omnibus* 2. *Quibus Christus fuit* συναλιζόμενος 3. *Et quos ex Jerusalem adduxit foras in Bethaniam* 4. *Eos monens ad Officium, cum Promissione* 5. *Facta tum ab iis Interrogatio* 6. *Sensu, seu corporali, seu potius Spirituali* 7. *Ob quam redarguti à Domino* 8. *Dein addita Promissione amplissima* 9. *Et Monitione* 10. *Post quæ per Benedictionem eis valedixit* 12. *Constans hinc Resurrectionis Certitudo* 13.

Apparitio Christi Redivivi post Ascensionem quæ contigit Paulo A. XVI. 2. *&c. Et Johanni in Pathmo* 8.

Apparitio Christi Redivivi à Josepho memorata B. II. 7. 11.

Apparitio Angelorum duorum in Vestibus albis apud Ascensionem Christi C. VII. 2.

Apprehensio Pedum Christi à Mulieribus facta A. IX. 5.

Appropinquatio Messiæ ad Deum Sacerdotalis C. XI. 4. *Regia cum Nubibus* 9.

Aqua Vinum & Lac à Messia oblata B VI. 3.

Aquilæ Via in Cœlum C. XII. 2.

Aquilarum ænigma apud Ezechielem B. X. 2. 3.

Arca Fœderis cum Propitiatorio Typus Ascensionis Christi C. XIII. 3.

Ardens Cor Emmaunticorum A. X. 21.

Argentum cui non, & absque quo emendum B VI 3. *Non dandum pro Non-Pane* 4.

Aromata Vid. Unguentum.

Ascensionem suam ad Patrem quo sensu neget, & prædicat Christus A. IX. 13. 14.

Ascensio Christi notata Verbis Passivis & Activis C. I. 1. *&c.*

Ascensio Christi dicit Translationem Localem de Terra C. II. 2. 8. *In Cœlum supremum* 9. 10 *Per Cœlos medios* 11. *Interveniente Nube* 12. *Et Intuentibus Discipulis factam* 13.

Ascensionis Christi istius Veritas defenditur contra objectiones C. II. 8.

Ascensionis Christi Tempus C. III. 3. *Et Locus* 5. *&c. Testes* αὐτόπται V. *&c.*

Ascensionis Historiæ Veritas asserta ex Possibilitate C. VIII. 2. *Ex Decentia & Necessitate* 3. *Ex Scriptorum Laudibus* 4. *Ex Circumstantiis* 5. *Ex Effectis per Orbem, & Factis Christi in bonos & malos* 6. *Ex Vaticiniis* 7.

Ascensionis Christi Prædictio C. IX. X. *Et Typi varii* XIII. 1. *&c.*

Ascensio Christi in Altum prædicta C. IX. 2.

Ascensio Dei in Jubilo, & Jehovæ

in voce Tubæ C. X. 7.
Ascensio cum Donorum Datione ad Christum spectat C. IX. 6.
Ascensio Christi in cœlum an & prædicta sit Deut. XXXII. 1—4. C. XII. 1. *An Prov.* XXX. 19. 2. *An Jes.* LII. 13. LIII. 8. LXVI. 13. *An Ezech.* I. & X. 4. *An Hos.* IX. 8. 5. *An Hamos.* IX. 6. 6. *An Mich.* II. 13. 7. *An Zach.* VI. 13. XIV. 4. 8. *An Mal.* IV. 2. 9.
Avicula Dimissa Viva Typus Resurrectionis Christi A. XIV. 7.

B.

Baptismus quo modo Necessarius ad Salutem A. XIV. 18. 19. *Ad Infantes extendendus* 13. *Non doctrinæ sed Aquæ intelligendus* 13. *In Nomen Patris & Filii, & Spiritus S. quo modo faciendus* 14.
Baptismus in Spiritu promissus A. XV. 5.
Beatitas Credentium absque Visu A. XII. 15.
Beatorum Cœlitum præsentia apud Christi Ascensionem rectè cogitatur C. VI. 9.
Benedictio Dominica Piscationis Apostolicæ insolita A. XIII. 3.
Benedictio Apostolorum à Domino Ascensuro facta A. XV. 2.
Beneplacitum Jehovæ prospere exsecuturus Messias B. IX. 9. *Cum Fructibus hinc fluentibus* 10.
Benignitates Davidis Fideles B. VI. 7. &c. *Ab ipso Messia Dandæ suis* 11. *Argumentum pro Christi Resurrectione ex iis* 12.
Benignus Dei non Visurus Corruptionem B. V. 5.
Bestiæ Quatuor quales apud Danielem C. XI. 7.
Bethania, in quam educti Apostoli à Domino Ascensuro A XV. 4. *Et unde Christus Ascendit, intelligenda non de Vico, sed de ejus Tractu montano* C. III. 6.
Bibere Mortifera sine læsione, promissum à Christo credentibus A. XIV. 24.
Bibitio Messiæ ex Torrente in Via B. VIII. 9.
Boni Esus à Messia seu postulatus seu promissus B. VI. 5.
Braunii Observatio ad Cœlorum Transitum Dominicum minus solida C. II. 11.

C.

Cæsio Fœderis à Messia facienda B. VI. 6.
Canonis Vet. Test. Distributio Varia A. XI. 11.
Capitis Exaltatio Messiæ tributa B. VIII. 9.
Captivitatis Captivatio Messiæ tributa C. IX. 2.
Caro Messiæ moratura in Fiducia B. V. 3.
Caro & Ossa spiritibus negata A. XI. 7. 8.
Cedri Altæ Ramusculus tener B. X. 6. *Ejusque Tractatio Varia* 7. *Ad Messiam Exinanitum & Exaltatum spectans* 7.

Cephas à quo Visus Christus A. VIII. 2.
Certitudo Resurrectionis constans ex Apparitione apud Mulieres & Mariam Magdal. A. IX. 10. *Apud Emmaunticos* X. 26. *Apud Apostolos congregatos primo Die* XI. 22. *Apud eosdem Altera post Octiduum* XII. 17. *Apud eosdem Tertia* XIII. 24. *Apud eosdem Quarta* XIV. 28. *Nec non Quinta* XV. 13. *&c.*
Certitudo ejus Historiæ late Asserta, potissimum ex Vaticiniis, quæ alia præ aliis rectius heic laudantur. B. I. *&c. Vid. Veritas.*
Certitudo Ascensionis varie monstrata C. VIII. *Nec non Sessionis ad Dextram Dei* C. XVIII.
Certitudo utriusque Historiæ astructa varie, inprimis ex Vaticiniis C. IX. *&c.* XVIII. 3. *&c.*
Christi Resurrectio. Vid. Resurrectio.
Christi Ascensio. Vid. Ascensio.
Christi Sessio ad Dextram Dei. Vid. Sessio.
Christi Apparitio. Vid. Apparitio.
Christi προσποίησις *ultra Emmauntem eundi* A. X. 17.
Christus quo sensu apud Josephum dicatur fuisse Jesus B. II. 7. 11.
Cinctio aliena Petro prædicta seniori A. XIII. 17. 18.
Circumstantiæ Resurrectionis Christi eam confirmant B. I. 6. *Nec non Ascensionis* C. VIII. 5.
Clausæ Fores ob Metum Judæorum A. XI. 3.
Cleopæ Socius quis, ejusque Historia A. X. 2. 3.
Cloppenburgii & Cappelli Observatio de Nexu Testimonii Josephi B. II. 15.
Clypeus noster apud Deum C. X. 3.
Cœli per quos Christus transiit cum eorum παρερμηνείᾳ, *apud Braunium* C. II. 11.
Cœlum Supremum, in quod Christus ascendit C. II. 9. 10.
Cœlum dans magnitudinem Filio Dei C. XII. 1.
Cœlum Thronus Dei C. XII. 3.
Collectio Ecclesiæ argumentum Resurrectionis Christi B. II. 3.
Communicatio Idiomatum Divinorum cum Humanitate Christi aliena C. XV. 2.
Conservatio Ecclesiæ Effectus Christi Redivivi B. III. 4.
Constantia Martyrum Effectus Christi Redivivi B. III. 5.
Constantini Visio, & Signum hinc factum B. III. 8.
Constitutio Regni Israel A. XV. 6. 7.
Consubstantatio conficta in Eucharistia C. XV. 2.
Consummatio Seculi A. XIV. 20.
Contrectatio mandata Thomæ A. XII. 7.
Conturbatio Apostolorum ad Conspectum Jesu A. XI. 5.
Conversio secuta ad Historiam Resurrectionis eam firmat B. I. 7.
Cor Emmaunticorum Ardens A. X. 21.

1 *Corinth.* xv. 5. A. VIII. 2. *&c.*
1 *Cor.* xv. 7. A. VIII. 7. *&c.*
1 *Cor.* xv. 8. A. XVI. 2.
Corpus Idem qualitatibus mutatum recepit Christus resurgens A. II. 3. 4.
Corruptio Custodum Sepulchri Dominici. Vid. Custodes.
Corruptio non videnda à Messia B. V. 5. *An ad Tertium Diem Reresurctionis nos ducat* B. XIII. 4.
Creatura omnis cui prædicandum Euangelium A. XIV. 17.
Credentes secutura Signa A. XIV. 21.
Crucifixio subeunda an Petro prædicta à Domino A. XIII. 17. 18.
Custodes apud Christi Resurrectionem qui & quales A. V. 2. *Commoti & facti ut Mortui ab Angeli visu & opere* 3. *Nunciarunt deingesta Pontificibus* 4. *Eorum Corruptio insecuta, & Mendacium sparsum* 5. *Unde hæc constent certo.* 7.

D.

Dæmonia Septem ejecta ex Maria Magd. à Christo A. IX. 6.
Dæmoniorum Ejectio in nomine Christi promissa A. XIV. 22.
Damnatio denuncianda Incredulis A. XIV. 19.
Daniel an Typus Christi Resurrecturi B. XIV. 4.
Daniel II. 34. 35. 44. 45. B. X. 12. *&c.*
Dan. VII. 13. 14. C. XI. 7. *&c.*
Datio Potestatis omnis Christo facta A. XIV. 8.
Datio Benignitatum Davidis B. VI. 11.
Datio donorum ad Christum ducit C. IX. 6.
Davidis Benignitates Fideles B. VI. 7. *&c.*
David an Typus Resurrectionis Christi B. XIV. 4. *Et Sessionis ad Dextram Dei* C. XIX. 4.
Decentia Resurrectionis Christi B. I. 3. *Ascensionis* C. VIII. 3. *Et Sessionis ad Dextram Dei* C. XVIII. 2.
Δεῖ A. X. 15.
Deus meus & Deus vester A. IX. 14.
Deut. XXXII. 1–4. C. XII. 2.
Dextra Navis ad quam rete à Discipulis projiciendum A. XIII. 3.
Dextra non indignior olim quam Sinistra C. XV. 10. 11.
Dextræ & Dextrorum Dei Assessio C. XIV. 2.
Dextra Dei, Potentiæ, Majestatis, Throni C. XIV. 4.
Dextra Dei in Assessione spectanda C. XV. 6.
Dextra Dei. Vid. Sessio.
Dextræ Dei Vir C. XVIII. 6.
Διὰ δόξης *quid notet* A. I. 5.
Διαλογίζεσθαι A. XI. 6.
Dictio Jehovæ ad Filium distinguenda à Re Dicta B. VII. 3. 4.
Dierum Messiæ prolongatio prædicta B. IX. 8.
Dies Tertius Resurrectionis. Vid. Tertius.

Dies Quadragesimus Ascensionis Christi C. III. 3.

Dierum Permanens, vel Stabilis C. XI. 7.

Dignitas Major quam Divina non tribuenda Christo C. XV. 9. *&c.*

Diluculo valde Resurrectio Christi contigit A. III. 10.

Dilectio Domini præ His quomodo intelligenda A. XIII. 7. 8.

Dilectio Domini professa à Petro, & tanquam nota ipsi A. XIII. 10.

Discipulorum Incredulitas adversus Mulieres A. VI. 10.

Discipuli an Regni Spiritualis fuerint conscii A. XV. 6. 7.

Discipuli Duo Emmauntici A. X. 2. *&c. Non fuere Apostoli* 4. *Ambulatio & Itio eorum in Emmaus* 5. 6. *Christi apud eos Apparitio, sed ut Incogniti* 7. *Cum Colloquio in via* 8. *&c. In quo Laus Jesu* 10. *Ignominia illi illata* 11. *Spes de illo vacillans* 12. *Anxietas nova ex Mulierum relatione* 13. *In quo dein Christi Redargutio justa* 14. *Institutio de Passionibus & Gloria Messiæ* 15. *Hujusque Assertio ex Mose & Prophetis omnibus* 16. *Persuasio Jesu ad manendum cum eis* 18. *Accubitus hujus, in quo Manifestatus* 19. *Et dein Ablatus ab iis subito* 20. *Sermo mutuus insecutus* 21. *Et Reditus ad Apostolos* 22. *Qui Resurrectionem Christi certam eis narrant* 23. *Mox & ipsis narrantibus sua fata* 24. *Tempus Gesti hujus* 25. *Resurrectionis Certitudo hinc constans* 26.

Discipuli Jesu ex Græcis apud Jophum B. II. 7. 11.

Distributio Panis Fracti apud Discipulos Emmaunticos A. X. 19.

Divisio varia Canonis Vet. Test. A. XI. 11.

Dominator Israëlis. Vid. Magnificus.

Donorum Acceptio & Datio Messiæ tributa C. IX. 3—6.

Dubitatio quibus in Monte Galilæo tribuatur A. XIV. 6.

Δύναμις *in qua Christus resurgens definitus Filius Dei* A. I. 7.

Duo Angeli, apud Christi Resurrectionem, horumque Prædicata A. IV. 5. *Apud ejus Ascensionem* C. VII. 3. *&c.*

Duo Discipuli Emmauntem euntes A. X. 2.

Duodecim quibus Christus fertur apparuisse A. XI. 2.

E.

Ecce apud Christi Resurrectionem adhibitum A. IV. 7.

Ecclesiæ Collectio, & Conservatio Effectus Resurrectionis Christi B. III. 3. 4.

Ecclesia quo modo in Filio Hominis spectari queat B. XI. 12. 13. 14.

Ἔκτρωμα A. XVI. 5.

Eductio Apostolorum in Bethaniam A. XV. 4.

Effractor Ascendens coram illis B. XII. 7.

Ἐγείρεσθαι *Christo Redivivo tribuitur* A. I. 5.

Eje-

Ejectio Dæmonum in nomine Christi promissa Credentibus A. XIV. 22.
Elias Raptus in Cœlum Typus Christi B. XIII. 6.
Emmauntici Discipuli Duo A. X. 2. *&c. Vid. Discipuli.*
Emmaus, ejusque Distantia ab Urbe A. X. 5.
Emptio Unguentorum à Mulieribus facta juxta Parationem A. VI. 3. *Et quando* III. 10.
Emptio oblata absque argento B. VI. 3.
Ἐν δυνάμει *quo sensu Rom.* 1. 4. *dixerit Paulus* A. I. 7.
Ἐντέλλεσθαι A. XV. 11.
Ἐπαίρεσθαι C. I. 3.
Ἔπαρσις A. XV. 12.
Ἐπενδύτης A. XIII. 4.
Ephes. I. 20. 21. C. XVI. 3.
Ephes. IV. 8. 9. 10. C. IX. 1. *&c.*
Ephes. V. 14. C. IX. 5.
Ἐπιφώσκειν εἰς μίαν σαββάτων A. III. 11. 12.
Epistola Pilati. Vid. Pilati.
Esse dicitur Christus ad Dextram Dei Patris C. XIV. 6.
Esus à Christo postulatus & sumptus A. XI. 9.
Esus Boni oblatus B. VI. 3. 5.
Euangelium varie denominatum, inprimis à Christo optime A. I. 1. *Pars ejus gemina, minus & magis ab Infidelibus impugnata* 1. 2.
Euangelium prædicandum omni Creaturæ A. XIV. 17. *Ejus summa* 18. 19.
Euangelii Cursus Veritatem Resurrectionis Christi probat B. I. 7.
Evigilatio & Visus Jeremiæ quomodo ad Christi Resurrectionem trahatur à nonnullis B. XI. 6. 7. 8.
Eusebii commendatio Testimonii Josephici de Christo B. II. 10. *Silentium de Vestigiis Christi ascendentis* C. IV. 4.
Exaltatio Capitis post Bibitionem ex Torrente B. VIII. 9.
Excitatio Christi à Patre facta A. I. 5. *Et ab Ipso* 6.
Ἐξουσία A. XIV. 8.
Extensio manuum cum Aliena Cinctione Petro seniori prædicta A. XIII. 17. 18.
Ezech. XVII. *exponitur* B. X. *In quo Resurrectio Christi prædicta invenitur* 5. 6. *&c.*

F.

Facta Jesu arguunt Christum Redivivum B. III. 1. *Tum in Suos per Missionem Spiritus* 2. *Per Ecclesiæ Collectionem* 3. *Et Conservationem miram* 4. *Et Martyrum Constantiam* 5. *Tum in Hostes, & singulares, Pilatum, Neronem, Julianum* 6. *Et Gentes integras, uti Judæos Contumaces* 7. *Et Gentile Imperium Romanorum* 8. *Quod argumentum ab Exceptionibus vindicatur* 9.
Fictio Jesu qualis agnoscenda A. X. 17.
Fides cum Baptismo postulata in Euangelio ad Salutem A. XIV. 18. 19.

Fidei Tarditas in Discipulis notata A. X. 14.
Fides Commendata Thomæ A. XII. 8. *&c.*
Fideles Benignitates Davidis B. VI. 10. *Suis à Messia dandæ* 11. *&c.*
Filius Dei definitus Christus resurgens ἐν δυνάμει A. I. 7. *Hodie Genitus quo sensu dicatur* B. VII. 2. *&c.*
Filius Hominis Roboratus C. XVIII. 6.
Filio Hominis Similis apud Danielem quis, & quo sensu C. XI. 8. *Adventus ejus cum Cœli Nubibus ad Stabilem dierum, & Appropinquatio cum data summa potestate* 9. *Inepta interpretatio de Populo Romano* 10. *Indubie Messiam notat Exaltandum* 11. *&c. Quomodo ad Ecclesiam spectet* 12. 13. 14.
Flatus Pentecostalis qualis intelligendus A. XI. 18.
Flavii Josephi Testimonium. Vid. Josephi.
Fœdus Seculi à Messia cædendum B. VI. 6.
Fœminæ Piæ. Vid. Mulieres.
Foras educti unde Apostoli A. XV. 4.
Fores clausæ ob metum Judæorum A. XI. 3.
Forma Alia, in qua Discipulis Emmaunticis apparuit Jesus A. X. 7.
Formula Verborum Certa in Baptismo an præscripta A. XIV. 15.
Fratres plus quam Quingenti, à quibus Christus visus simul A. XIV. 2. 3.
Frondens Virga Aharonis an Typus Resurrectionis Christi B. XIV. 3.

G.

Galilææ Mons, in quo Christus videndus & visus post resurrectionem A. XIV. 4. *&c.*
Galilæi ab Angelis dicti Apostoli C. VII. 5.
Gaudii Votum A. IX. 4.
Generatio Filii an & quo modo ad ejus seu Resurrectionem, seu Exhibitionem & Exaltationem spectet B. VII. 2. *Sine Generationis Æternæ læsione ulla* 3. 4. 5.
Genes. III. 15. B. XII. 1.
Gentes Omnes in Disciplinam Christi colligendæ A. XIV. 11. *Etiam Infantes* 13.
Genus Jobi B. XII. 8.
Gloria Messiæ, in quam ingressurus per passiones A. X. 15.
Gloria summa Personæ & Regni Messiæ prædicta C. XVIII. 7.
Goël Victurus B. XII. 2.
Gradus suos ædificans in cœlis C. XII. 6.
Græci Discipuli Jesu apud Josephum B. II. 7. 11.

H.

Habakuki fabula tracta in Typum Ascensionis Christi C. XIII. 1.
Habakuk an Cap. III. 2. de Christi Resurrectione agat B. XI. 6.
Habitatio Refractariorum C. IX. 4.

Ham.

Ham. IX. 6. C. XII. 6.
Ham. IX. 11. *an faciat ad Christi Resurrectionem* B. XI. 5.
Hazazelis Hircus Typus Resurrectionis Christi B. XIV. 8.
עד *an Æternitatem Tseph.* III. 8. *notet* B. XI. 5.
Hebr. IX. 3. 4. 5. C. XIII. 2. 3.
Henochi Assumptio Typus Ascensionis Christi C. XIII. 5.
Hircus Hazazel Typus Resurrectionis Christi B. XIV. 8.
Historia Resurrectionis Christi, & Apparitionum ejus in summam contracta A. XVII. *Illa perinde Ascensionis, & Sessionis ad Dextram Dei* C. XX.
Historiæ Resurrectionis Christi Veritas asserta ex rei Possibilitate B. I. 1. 2. *Decentia* 3. *Ac Necessitate* 4. *Ex Scriptorum deinde Qualitatibus laudatis* 5. *Ex narrationis Modo cum Circumstantiis* 6. *Ex ejus Effectis per orbem* 7. *Ex Testimonio Pilati ad Tiberium* II. 1. 2. 3. 4. *Et Josephi celeberrimo* 5. *&c. Ex Factis insecutis Christi in Suos & in Hostes, Judæos & Romanos* III. 1. *&c. Ex Prædictionibus antiquis* IV. 1. *&c. Non quas celebratas reperimus ex Gentilibus* 3. *Sed apud Hebræos* 4. *Quæ varie distribuuntur* 5. *Et quibus jungendi Typi* 6. *Qualis prædictio Psal.* XVI. 8— 11. V. 1 *&c. Et Jes.* LV. 3. VI. 1. *&c. Et Psal.* II. 7. VII. 1 *&c. Et Psalmis variis aliis* VIII. 1. *&c. Item ex Jes.* XXVIII. 16. XLIX. 7–9. *&* LIII. IX. *Ex Ezech.* XVII. 22. 23. X. 5. *&c. Ex Daniel* II. X. 12. *Vix autem ex Prov.* XXX. 18. XI. 2. *Vel Psal.* III. 6. 3. *Vel Psal.* XVII. 15. 4. *Vel Psal.* LVII. 9. 5. *Vel Hamos.* IX. 11. *& Tseph.* III. 8. 5. *Vel Mich.* IV. 11. *Hab.* III. 2. *Zach.* IX. 9. *& Jer.* XXXI. 26. 6. 7. 8. *Tandem ex Typis variis* XIV. *Omnium horum Summa* XV.
Historiæ Ascensionis Veritas varie asserta similiter C. VIII. 2. *&c. Vid. Ascensio.*
Historiæ Sessionis ad Dextram Dei Veritas varie asserta perinde C. XVIII. 2. *Ex Vaticinio Psal.* CX. 1. 4. *Ex Psal.* XVI. 11. 5. *Ex Psal.* LXXX. 18. 6. *Ex locis omnibus, quibus Gloria Personæ & Regni Messiæ pingitur* 7.
Hizkias ex morbo lethali restitutus an Typus Resurrectionis Christi B. XIV. 4.
Homines quidam Singulares Typi an sint Resurrectionis Christi B. XIV. 4.
Hominis Aspectus super specie Throni C. XII. 4.
Hortulanum qualem Maria Magdal. putaverit Christum A. IX. 10.
Hos. V. 15. B. XIII. 6.
Hos. VI. 2. B. XIII. 2. *&c.*
Hos. IX. 8. C. XII. 5.
Hostium Christi Perditio Effectus Resurrectionis Christi B. III. 6. 7.

עתיק יומי C. XI. 7.
Humanitatis Christi partes in Sessione ejus ad Dextram Dei C. XVI. 7.

I.

Jacobus à quo visus Jesus Redivivus, quis sit A. VIII. 7. *Quando id factum* 8.
Jacobi Justi encomium apud Josephum B. II. 9.
Jacob Patriarcha an Typus Resurrectionis Christi B. XIV. 4.
Identitas Animæ Christi in Resurrectione ejus A. II. 2. *Et Corporis* 3. 4.
Idiomatum Divinorum Communicatio cum Humanitate in Christo ficta C. XV. 2.
Jeremias an Typus Resurrectionis Christi B. XIV. 4.
Jer. XXX. 21. C. XI. 1. *&c.*
Jer. XXXI. 26. B. XI. 6. *&c.*
Jerosolymitana Mansio Apostolis mandata A. XV. 5.
Jes. XXVIII. 16. B. IX. 1.
Jes. XLIX. 7–9. B. IX. 1.
Jes. LII. 13. C. XII. 3.
Jes. LIII. 8. C. XII. 3.
Jes. LIII. 7. 8. *&c.* B. IX. 1. *&c.*
Jes. LV. 3. B. VI. 1. *&c.*
Jes. LXVI. 1. C. XII. 3.
Jesu Nazareni Commendatio ab Emmaunticis duobus facta A. X. 9. 10. *Cum Ignominiæ ei illatæ mentione* 11.
Jesu Nazareni descriptio apud Josephum an genuina nec ne B. II. 5. *&c.*
Ignominiæ Jesu illatæ Commemoratio ab Emmaunticis facta A. X. 11.
In & A Dextra Dei constituitur Christus C. XIV. 5.
Incorporei Spiritus A. XI. 8.
Incredulitas Discipulorum adversus Mulieres A. V. 10.
Incredulitas à quo Thomas avocatur A. XII. 8.
Infantium Baptismus. Vid. Baptismus.
Infernus in quo non relinquenda Anima Messiæ B. V. 4.
Ingressus Domini Gloriosus C. X. 6.
Ingressus annuus Pontificis an non Typus Ascensionis Christi C. XIII. 4.
Initium Interpretationis quo modo fecerit Christus à Mose & ab Omnibus Prophetis A. X. 16.
Inscitia Discipulorum redarguta A. X. 14.
Insufflatio Apostolorum à Christo facta cum Spiritus promisso A. XI. 18.
Interpretatio à Jesu quo modo Inchoata à Mose & ab Omnibus Prophetis A. X. 16.
Intuitns Apostolorum in Cœlum post Christi Ascensionem redargutus C. VII. 2. 6.
Invitatio Sitientis omnis ad Aquas B. VI. 3.
Job. XIX. 25–27. B. XII.
Jobi Genus ex Abrahami familia B. XII. 8. *Et Ætas paulo ante Exitum Israëlis ex Ægypto* 9.

Johanna Uxor Chuzæ A. VI. 2.
Joh. XI. 16. A. XII. 2.
Joh. XIV. 5. A. XII. 2.
Joh. XX. 1 — 10. A. VI.
Joh. XX. 11 — 18. A. VI. 11. 12.
Joh. XX. 19 — 23. A. XI.
Joh. XX. 24 — 29.
Joh. XXI. tot. A. XIII. 1. &c.
Johannes an cum Petro viderit Christum Redivivum A. VIII. 6.
Johannes ad Mare Tiberiados Christum primus agnovit A. XIII. 4.
Johannis cum Petro & Maria Magd. Accessus ad Sepulchrum A. VI. 1. 12.
Johannis Mansio qualis à Christo intellecta A. XIII. 21. *Quæ male accepta à Discipulis occasionem rumori falso dedit de illo non morituro* 22.
Johannis Baptistæ encomium apud Josephum B. II. 9.
Jona cognomen Simonis Petri A. XIII. 6.
Jonas Typus Resurrectionis Christi B. XIV. 10.
Joseph an Typus Sessionis Christi ad Dextram Dei C. XIX. 1. *An & Resurrectionis* B. XIV. 4.
Josephi de Jesu nostro Testimonium celebre B. II. 5. *Argumenta contra illius Authentiam* 6. *Illud ad speciem Sarcasmi non est trahendum* 7. *Veterum multorum Silentium contra illud urgetur* 8. *Pro eo facit Candor Josephi, in iis etiam quæ de Johanne Baptista & Jacobo Justo scripsit* 9. *Et constans lectio inde ab Eusebio & Hieronymo* 10. *Argumentum ejus omne Josepho bene convenire monstratur* 11. *Ad Silentium Veterum aliorum respondetur* 12. *De Stylo, Nexu, Codicum Varietate, Fraudibusque piis disseritur.* 13. *Huetii verba conferuntur* 14. *Cloppenburgii & Cappelli observationes ad Nexum* 15.
Josua Fil. Nun Typus Sessionis ad Dextram Dei C. XIX. 3.
Josuah Fil. Jotsadak verè Typus ejusdem insignis C. XIX. 5.
Isaak an Typus Resurrectionis Christi B. XIV. 11. &c.
Israëlis Regnum A. XV. 6. 7.
Israëlis Liberatio exspectata A. X. 12.
Itio Duorum Discipulorum in Emmaus A. X. 5. *Male torta à Ligtfooto* 6.
Jubilum in quo Ascendit Deus C. XIV. 7. 8.
Judæorum Perditio à Christo Redivivo facta B. III. 7.
Juliani Perditio eidem tribuenda B. III. 7.

L.

Lac & Vinum à Messia sitienti oblatum B. VI. 3.
Labor non appendendus pro Non-Pane B. VI. 4.
Lacus Tiberiadis A. XIII. 2.
Lætitiarum Satietas cum Facie Dei B. V. 7.
Lapis Reprobatus factus in Caput Anguli B. VIII. 10.
Lapis de Monte abscissus, sine manibus,

nibus, factus in Montem magnum B. X. 12. *Ad Messiam spectat Moriturum & Resurrecturum* 13–15.
Laudes Euangelistarum B. I. 5.
Laus Jesu ex ore Emmaunticorum A. X. 10.
λέγει *Impersonaliter usurpatur* C. IX. 5.
Lex Mosis, Prophetæ, & Psalmi A. XI. 11.
Liberatio Israëlis à Jesu exspectata A. X. 12.
Linguarum Novarum loquela, promissa Credentibus A. XIV. 23.
Littori insistens Jesus apparuit Discipulis piscantibus A. XIII. 3.
Locus Ascensionis Dominicæ C. III. 5. *&c.*
Loquela Novarum Linguarum promissa Credentibus A. XIV. 23.
Luc. XXIII. 56. A. III. 10.
Luc. XXIV. 1 — 10. A. VI.
Luc. XXIV. 11. 12. A. VI. 11. 12.
Luc. XXIV. 13. 36. A. X. 1. *&c.*
Luc. XXIV. 36 — 49. A. XI. 1 *&c.*
Luc. XXIV. 50. A. XV.

M.

Magdalena Maria à nomine & Conditione sua descripta A. VI. 2.
Magnificus & Dominator Israëlis C. XI. 2. *Ex hoc futurus & exiturus* 3. *Quem Deus appropinquare faceret* 4. *Ob Oppignorationem cordis ad id alteri nulli convenientem* 5. *Ad Christum Ascensurum spectat* 6.
Magnus Terræ Motus A. IV. 2. 3
Majestas Dei data super cœlos C. X. 4.
Majestatis portatio & Sessio super Throno tributa Messiæ C. XII. 8.
Major Dilectio Petri præ his quo modo intelligenda A. XIII. 7. 8.
Mala Petro à Domino prædicta ob nomen suum A. XIII. 17.
Mane Alto resurrexit Christus, in quod conspirant variæ Euangelistarum phrases A. III. 10. *&c. Cur ita factum* 14. *An prædictum* B. XIII. 5.
Manipulus Primitiarum Typus Resurrectionis Christi B. XIV. 6.
Manna post Sabbatum Typus Resurrectionis Christi B. XIV. 9.
Mannæ Urna in Sanctuario an Typus Ascensionis Christi C. XIII. 2.
Mandata Christi servare jubentur Baptizati A. XIV. 16.
Mansio Jesu cum Emmaunticis A. X. 18.
Mansio Jerosolymitana Apostolis mandata A. XV. 5.
Mansio Johannis qualis à Christo intellecta A. XIII. 21.
Manuum Christi Benedicentis Sublatio A. XV. 12.
Manuum Impositio ad ægrorum sanationem A. XIV. 25.
Manuum Protensio Petro in senectute prædicta A. XIII. 17. 18.
Marc. XVI. 1 — 7. A. VI. 12. X. 9. 10. 11. VII. 12.
Marc. XVI. 12. 13. X. 2. *&c.*
Marc. XVI. 14. A. XI. 1. *&c.*

Marc.

Marc. XVI. 15. 16. A. XIV. 17.
Marc. XVI. 17. 18. A.
Mare Tiberiados A. XIII. 2.
Maria Magdalena à nomine & conditione sua descripta A. VI. 2. *Itio ad Sepulchrum, Conspectus Angelicus, Abitus ad Petrum & Johannem cum horum Adductione* A. VI. 11. &c.
Maria Magd. à qua Dæmonia Septem ejecta A. IX. 6. *Ei facta Domini Apparitio brevius narrata à Marco* 7. *Latius à Johanne* 8. &c. *Ejus Statio apud Sepulchrum, bujusque Inspectio cum Fletu* 8. *Ad quam secutus Angelorum Conspectus & Colloquium* 9. *Conversio retrorsum cum Visu Jesu ignoti* 10. *Nomine suo compellata à Jesu* 11. *Responsio per Rabbuni* 12. *Vetita Jesum tangere* 13. *Jussa nunciare Discipulis* 14. *Quod & fecit* 15.
Maria Alia, dicta Jacobi, Clope, & Alphei A. VI. 2.
Martyrum Constantia Effectus Resurrectionis Christi B. III. 5.
Μαθητεύειν A. XIV. 11.
Matt. XII. 40. A. III. 2.
Matt. XXIV. 26. 27. C. II. 2.
Matt. XXVI. 11. C. II. 3.
Matt. XXVIII. 1. A. III.
Matt. XXVIII. 2. 3. A. IV.
Matt. XXVIII. 4. 11. 15. A. V.
Matt. XXVIII. 1. 5. 7. A. VI.
Matt. XXVIII. 8. 9. 10. A. IX.
Matt. XXVIII. 16—20. A. XIV.
Matutino tempore resurrexit Christus A. III. 10. *An id prædictum* B. XIII. 5.
Mel cum Pisce datum Christo Redivivo apparenti A. XI. 9.
Mendacium Custodum ex horum Corruptione sparsum A. V. 5. &c.
Mentis Apertio ad Scripturas intelligendas A. XI. 12.
Metus Discipulorum à Judæis, ob quem clausæ fores A. XI. 3.
Μία σαββάτων A. III. 4.
Mich. II. 12. 13. C. XII. 7.
Mich. IV. 14. B. XI. 6.
מעלות C. XII. 6.
Minor quam Divinus Honor non notatur per Sessionem ad Dextram Dei C. XV. 13.
Miracula Jesu à Josepho memorata B. II. 6. 7.
Missio Christi Paterna, & Discipulorum à Christo A. XI. 16.
Missio Spiritus à Christo promissi A. XI. 17.
Modus descriptionis Resurrectionis Christi hanc confirmat B. I. 16.
Mons Galilææ in quo solenniter Discipulis apparuit Jesus Redivivus A. XIV. 4.
Mons Oliveti, unde Christus Ascendit C. III. 7.
Mons Magnus ex Lapide parvo B. X. 12.
Mors Messiæ piacularis B. IX. 6.
Mors Petro prædicta Violenta, non tamen determinate Crucifixio A. XIII. 17. 18.
Morti an subductus Johannes A. XIII. 22.

Moses an Typus Christi Resurrecturi B. XIV. 4.
Moses an vere mortuus & sepultus, an vero Translatus sit C. XIII. 8.
Moses Typus Sessionis Christi ad Dextram Dei C. XIX. 3.
Moses Testis Passionum & gloriæ Messiæ A. X. 16.
Motus Terræ apud Resurrectionem Christi A. IV. 2. *Isque Magnus* 3. *Ab Angelo factus* 4. *Quando* 8.
Mulieris Semen conterendum & contriturum B. XII. 1.
Mulieres Piæ apud Christi Resurrectionem A. VI. 2. *Earum Adventus ad Sepulchrum videndum & Christum ungendum* 3. *Sollicitudo de Saxo amovendo* 4. *Liberatio ab ea per visam devolutionem* 5. *Dolor ob Corpus Jesu non inventum* 6. *Visio Angelica* 7. *Et Auditus junctus* 8. *Factum omne insecutum* 9. *Et Effectus, tum in Discipulis aliis, tum in Petro* 10.
Mulierum Fatum ab Emmaunticis narratum A. IX. 13.
Mulieribus apparuit Christus ipse A. IX. 1 *&c. Cum nunciaturæ fatum suum abirent* 3. *Occurrit cum Gaudii jussu* 4. *Cujus & pedes apprehenderunt adorantes, & jussum ab ipso accipientes* 5.

N.

Narratio Custodum Sepulchri apud Pontifices A. V. 4.
Narratio Emmaunticorum de Mulieribus A. X. 13.
Narratio Matthæi de Mulieribus an Eadem cum illa Johannis de Maria Magd. A. IX. 16.
Nathanael descriptus A. XIII. 2.
Nazareni Jesu commendatio ab Emmaunticis facta A. X. 9
Necessitas Passionum Messiæ ad ejus Gloriam A. X. 15.
Necessitas Resurrectionis Christi B. I. 4. *Et Ascensionis* C. VIII. 3. *Ac Sessionis ad Dextram Dei* C. XVIII. 2.
Noach an Typus Resurrectionis Christi B. XIV. 4.
Nomen Patris Filii & Spiritus S. in quod baptizandi credentes A. XIV. 14.
Non Panis & Non Satians B. VI. 4.
Nosse tempora quo sensu credentibus non conveniat A. XV. 8.
Notitia Dilectionis Petri apud Dominum A. XIII. 10.
Novarum Linguarum Loquela promissa A. XIV. 23.
Nubes Christum ascendentem ab oculis suorum auferens C. II. 12. *Placida & grata potius quam terribilis* C. VI. 5. *Ita abstulit ut sustulerit eum* 6. *Ad Domini Gloriam majorem* 7.
Nubes varia C. VI. 2.
Nubes, quæ Eliam abstulit C. VI. 3.
Nubes Israëlitica in Deserto C. VI. 4.
Nubes apud Christum in Monte C. VI. 4.
Nubes cum quibus advenire visus est Filius hominis C. XI. 9.
Nudus Petrus in mare prosiliit A. XIII. 4.

Numerus Apparitionum Christi Redivivi A. VII. 8.
Numerus Piscium 153. *Captorum ab Apostolis* A. XIII. 3.
Nunciatio à Mulieribus & à Maria facta A. IX. 15.

O.

Obsignatio Sepulchri Christi A. V. 2.
Oculorum Retentio in Discipulis A. X. 7. *Et Apertio* 19.
Oliveti Mons unde Christus ascendit C. III. 7. *&c. An Vestigia pedum ei impressa in Ascensione* IV. 1. *&c.*
Omnes Prophetæ, à quibus Jesus interpretandi fecit initium A. X. 16.
Omnibus Apostolis quo modo contigisse feratur Apparitio Christi Ultima A. XV. 2.
Omnipræsentia Humanitatis Christi non fluit ex Sessione ad Dextram Dei C. XV. 2. *&c.*
Oppignoratio Cordis ad appropinquandum Deo C. XI. 5.
Ὀψάριον A. XIII. 4.
Ὀψὲ σαββάτων *exponitur* A. III. 11.
Oracula Sibyllina pro Christi Resurrectione B. IV. 3.
Ordo Factorum & Fatorum Muliebrium apud Christi Resurrectionem A. IX. 17. 18.
Orientis Solis mentio apud Christi Resurrectionem A. III. 10.
Ortus Solis Justitiæ C. XII. 9.
Oves Christi pascere jussus Petrus A. XIII. 12.

P.

Pacis Votum Dominicum apud Apostolos A. XI. 4. 14.
Pædobaptismus. Vid. Baptismus.
Πάλιν δεύτερον A. XIII. 12.
Panis Fracti Distributio apud Emmaunticos A. X. 19.
Παρρησιάζειν A. X. 18.
Parabola de Aquilis apud Ezechielem B. X. 2. 3. 4.
Παροικεῖν *varie expositum* A. X. 18.
Pascere Agnos & Oves Christi Petrus jussus A. XIII. 11. *&c. Quod & ad alios Doctores spectat* 14. *Quam male à Pontificiis torqueatur* 16.
Passiones Messiæ B. IX. 3. *Earum Necessitas* A. X. 15.
Passiva Verba de Resurrectione Christi adhibita A. I. 4. *De Ascensione ejus* C. I. 2. 3. *De Sessione ad Dextram* C. XIV.
Pater meus & Pater Vester A. IX. 14.
Patris Filii & Spiritus S. Nomen, in quod baptizamur A. XIV. 14. 15.
Patris promissum exponitur A. XV. 5.
Paulus quo modo Christum viderit A. XVI. 2.
Peccatorum Remissio & Retentio Apostolis tributa A. XI. 19.
Pedum Jehovæ Statio super monte Oliveti C. XII. 8.
Pedum Christi Vestigia an Monti Oliveto Impresso. Vid. Vestigia.

Pedum Christi Apprehensio à Mulieribus facta A. IX. 5.
Permanens Dierum C. XI. 7.
Personæ singulares an Typi Resurrectionis Christi B. XIV. 4.
1 Petr. III. 22. C. XVI. 5.
Petrus à Sinistris Pauli repræsentatus C. XV. 10.
Petri Accursus ad Sepulchrum, ejusque Fatum A. VI. 10.
Petri & Johannis Accessus ad Sepulchrum Christi A. VI. 11. 12.
Petrus Christum Redivivum vidit A. VIII. 2.
Petrus non fuit Socius Cleopæ A. X. 4.
Petrus ad Piscationem Discipulos alios vocavit A. XIII. 2. *In mare ante eos prosiliit* 4. *Rogatus à Domino de Sui Dilectione* 6. *&c. Respondit recte* 10. *Hinc mandatus à Christo pascere Agnos suos* 11. *Iterum interrogatus, perinde respondit & jussus est* 12. *Quin & tertio id factum non sine omni tristitia Petri* 13-15. *Quomodo ad alios eadem spectent* 14. *Cur ter facta* 15. *Ex ea male concluditur fuisse Pontifex Universalis* 16. *Mala ei prædicta* 17. *Cum Morte violenta, non autem Crucifixione determinate* 18. *Sequela Christi ei mandata qualis* 19. 20. *Rogantis redargutio Dominica, cum mandato repetito* 21.
Phil. II. 9.-11. C. XVI. 4.
Pilati Epistola ad Tiberium à Tertulliano laudata, & aliis post eum B. II. 1. *Exemplum ejus ex Sixto Senensi & aliis, quod pro Authentico haberi nequit* 2. *Unde tamen ejus scriptio alia neganda non videtur* 3. *Quod contra Clericum defenditur* 4.
Piscatio infelix Discipulorum in Mari Tiberiadis A. XIII. 2.
Pisces nulli, & dein plurimi à Discipulis capti A. XIII. 3. *Eorumque majorum Numerus* 3.
Piscis cum Melle datus Christo ab Apostolis A. XI. 9.
Πνοὴ *in die Pentecostes* A. XI. 18.
Pœnitentiæ Tribunal apud Pontificios A. XI. 20.
Pontificis Ingressus Annuus in Sanctuarium Typus Christi C. XIII. 4.
Pontificatus Universalis Petri quam male ex trino ad eum Mandato Dominico eliciatur A. XIII. 16.
Pontii Pilati Epistola. Vid. Pilati.
Portæ jussæ attollere caput suum ad Ingressum Domini gloriæ C. X. 6.
Possibilitas Resurrectionis Christi B. I. 2. *Item Ascensionis* C. VIII. 3. *Et Sessionis ad Dextram Dei* XVIII. 2.
Potens Opere & sermone A. X. 10.
Potestas omnis in Cœlo & super Terra Christo data A. XIV. 8. *Inepte tracta ad Humanitatis Christi Omnipotentiam* 9. 10.
Potestas Patris in qua Tempora constituta A. XV. 8.
Potestas Christi sedentis ad Dextram Dei amplissima C. XVI. 8.

Præ his Dilectio Dominica Petri A. XIII. 7. 8.
Præcepta Christi servare mandandum Baptizatis A. XIV. 16.
Præcipiens & Dux Messias B. VI. 2.
Prædictiones urgentur pro Christi Resurrectione B. IV. *&c. Nec non Ascensione* C. IX. *&c. Et Sessione ad Dextram Dei* C. XVIII.
Præsentia Christi apud suos in his terris perpetua A. XIV. 20.
Prima Apparitio Christi Redivivi apud Apostolos A. XI.
Primitiarum Manipulus Typus Christi Resurgentis B. XIV. 6.
Primus Septimanæ Dies quo Christus resurrexit A. III. 4. *&c. Cur hic ad id electus* 7. *Is uti Tertius à morte, ita Alter à Sabbato, & Paschate Judaico* 8. *Et Vernalis adeo* 9. *Is an & prædictus* B. XIII. 8.
Prolongatio Dierum Messiæ B. IX. 8.
Promissum Patris à Christo mittendum A. XI. 17.
Promissum Patris exspectandum A. XV. 5.
Propheta Potens Opere & sermone A. X. 10.
Prophetæ Testes Passionum & gloriæ Messiæ A. X. 16.
Prophetiæ de Resurrectione Christi B. IV. *&c. De Ascensione* C. IX. *De Sessione ad Dextram Dei* C. XVIII.
Propitiatorium cum Arca Typus Ascensionis Christi C. XIII. 3.
Prospectus Apostolorum in Cœlum ad Christi Ascensionem C. VII. 2. 6.
Προσφάγιον A. XIII. 3.
Προσποίησις *Jesu ad ulterius eundum* A. X. 17.
Prov. XXX. 18. 19. B. XI. 2. C. XII. 2.
Psalmorum appellatio juxta Legem Mosis & Prophetas A. XI. 11.
Psal. II. 4. C. X. 2.
Psal. II. 7. B. VII.
Psal. III. 6. B. XI. 3.
Psal. VII. 8. 11. C. X. 3.
Psal. VIII. 2. *&c.* B. VIII. 2. C. X. 4.
Psal. XVI. 8. 11. B. V. C. XVIII. 5.
Psal. XVII. 15. B. XI. 4.
Psal. XVIII. B. VIII. 3.
Psal. XXI. & XXII. B. VIII. 4.
Psal. XXIV. 7. 10. C. X. 6.
Psal. XL. B. VIII. 5.
Psal. XLI. B. VIII. 6.
Psal. XLV. 5. C. X. 5.
Psal. XLVII. 6. C. X. 7. 8.
Psal. LVII. 9. B. XI. 5.
Psal. LXVIII. B. VIII. 7. C. IX. 1. 7. 8.
Psal. LXIX. B. VIII. 8.
Psal. LXXX. 18. C. XVIII. 6.
Psal. CX. B. VIII. 9. C. XVIII. 3. 4.
Psal. CXVIII. B. VIII. 10.
Pulvis super quem surrecturus Messias B. XII. 5. *&c.*

Q.

Quadragesimus Dies Ascensionis Christi C. III. 3.

Quatuor Venti & Bestiæ apud Danielem C. XI. 7.

Quingenti Fratres à quibus Christus simul visus A. XIV. 2. 3.

R.

Rabbuni compellatus Jesus à Maria A. IX. 12.

Ramusculus Tener Cedri altæ. Vid. Cedri.

Raptus Eliæ Typus Ascensionis Christi C. XIII. 6.

Redemptor Victurus B. XII. 2. *&c.*

Reditus Emmaunticorum ad Apostolos A. X. 22.

Reditus lætus Apostolorum in Urbem, cum Dei laude in Templo, & Mansione amica in Cœnaculo C. VII. 9.

Reditus Christi de cœlo promissus C. VII. 8.

Redivivi Jesu Apparitio apud suos à Josepho memorata B. II. 7. 11.

Refractariorum Habitatio C. IX. 4.

Regnum Sanctorum C. XI. 12–14.

Regni Israel Constitutio, vel Restitutio, qualis & quando exspectanda A. XV. 6. 7.

Remissio & Retentio Peccatorum A. XI. 19. *Pessime detorta apud Pontificios* 20.

Reprobatus Lapis factus in Caput Anguli B. VIII. 10.

Restitutio Regni Israël A. XV. 6. 7.

Resurrectio Christi in Neutro, Passivo, & Activo expressa A. I. 4. *Emphatice Rom.* 1. 4. *intelligenda* 7.

Resurrectio Christi Eandem illi tribuit Animam A. II. 2. *Idemque Corpus specie & numero* 3. *Sed Qualitatibus mutatum* 4. *Et sic Animæ Redunitum* 5.

Resurrectionis Christi Tempus, respectu Diei & Partis illius A. III. 8. *&c. An & prædictum* B. XIII. 1.

Resurrectionis Christi Certitudo. Vid. Certitudo.

Resurrectionis Historiæ Veritas. Vid. Veritas.

Resurrectio Christi Prædicta Psal. XVI. 8. B. V. *Etiam Jes.* LV. 3. VI. *&c.*

Resurrectio Christi à Jobo credita B. XII. 2.

Resurrectionis Christi Typi multiplices B. XIV. 1. 3. *&c.*

Resurrectionis Christi Circumstantiæ an & prædictæ B. XIII. 7.

Retentio Oculorum in Discipulis A. X. 7.

Retentio Jesu amica apud Emmaunticos A. X. 18.

Retentio & Remissio Peccatorum A. XI. 19. 20.

Retis projectio in dextram partem mandata & feliciter facta A. III. 3.

Reviviscere Christo tributum A. I. 4.

Rogatio de Johanne à Petro facta A. XIII. 21. *A Christo redarguta* 21.

Romanum Imperium Gentile perditum à Christo B. III. 8.

Romanus Populus inepte quæsitus in Filio hominis C. XI. 10.
Rom. I. 4. A. I. 7.
Rom. VI. 14. A. I. 5.
Rom. XIV. 9. A. I. 4.
Rumor falsus de Johanne non morituro A. XIII. 22.

S.

Sabbatorum Una vel Prima A. III. 4.
Sabbatum & Sabbata A. III. 4. 5.
Sabbatum transiisse A. III. 10.
Salome A. VI. 2.
Salomon Typus Sessionis Christi ad Dextram Dei C. XIX. 4.
Salus Credentium & Baptizatorum A. XIV. 19.
Sanatio Ægrorum per manuum impositionem A. XIV. 25.
Sapientia Jesu commendata apud Josephum B. II. 6. 11.
Satietas lætitiarum cum facie Dei B. V. 7.
Saxum ab Angelo devolutum à Sepulchro A. IV. 4. 6.
Saxum magnum devolvendum A. VI. 4.
Sceptrum commune temere tribuitur sedenti ad Dextram tenentis C. XV. 12.
Scriptores Resurrectionis Christi Laudati B. I. 5.
Scientia Goëlis Vivi B. XII. 7.
Σκύθρωπος A X. 8.
Seculi Fœdus à Messia Cædendum B. VI. 6.
Seculi Consummatio A. XIV. 20.
Σεισμὸς A. IV. 2. *Isque Magnus* 3.
Sedens in Cœlis an Messias C. X. 2.
Semen Messiæ Videndum B. IX. 7.
Semen Mulieris Conterendum & Contriturum B. XII. 1.
Semitâ Vitæ ostensa Messiæ B. V. 6.
Septem Dæmonia ejecta è Maria Magd. A. IX. 6.
Septimanæ Primus dies quo resurrexit Christus A. III. 4.
Sepultura Messiæ B. IX. 5.
Sepulchri Christi Obsignatio A. V. 2.
Sequela Christi Petro mandata qualis A. XIII. 19. 20.
Sermo Christi cum Emmaunticis A. X. 8.
Serpentes tollere absque noxa A. XIV. 24.
Serpentis Via super Petra B. XI. 2.
Servare Christi mandata Officium Baptizatorum A. XIV. 16.
Sessio super Throno C. XII. 8.
Sessio Christi ad Dextram Dei spectata in phrasios varietate C. XIV. *Non dicit vel involvit Humanitatis Ubiquitatem* C. XV. 2. 3. *Non competit Humanitati ejus in abstracto* 4. *Phrasis isthæc integra spectanda* 6. *Cum Mansione in Cœlo juncta* 7. *Expositio perversa de Favore Dei, vel de Glorificatione cœlesti* 8. *Nec non de Dignitate Majori quam Divina* 9. *Etiam de Æqualitate Gloriæ & Potestatis simpliciter* 12.
Sessionis Christi ad Dextram Dei declaratio positiva C. XVI. 1. &c. *Dicit Gloriam & Majestatem* Θεανθρώπου *summam, palam Decla-*

Declaratam in Persona & Regno 2. *Secundum Symboli à Regibus petiti naturam* 2. *Aliasque Phrases substitutas vel junctas* 3. 5. *Quomodo pertineat ad Divinam personam respectu ejus Naturæ* 6. *Et ad Humanitatem* 7. *Potestas hinc illi competens amplissima* 8.
Sessio Christi ad Dextram Dei Corporalis in Emblemate visibili an etiam agnoscenda sit C. XVI 9.
Sessio Christi ad Dextram Dei non repetenda ab omni Æternitate C. XVII. 1. *Neque ab initio Mundi, vel Euangelii, vel Incarnationis, vel Resurrectionis* 2. *Sed ab ejus Ascensione* 3. *Duratura ad Mundi Finem* 4. *Quin & ultra eum* 5.
Sessionis Christi ad Dextram Dei Certitudo C. XVIII.
Sessio ad Dei Sinistram an ex illa Christi ad Dextram recte concludatur, & cui tribuenda tunc C. XVI. 10.
Sexaginta Stadiis ab Urbe Emmaus abfuit A. X. 5.
Sibyllina Oracula pro Christi Resurrectione B. IV. 3.
Signa Credentes & Baptizatos secutura A. XIV. 21. *An & quo modo Universaliter* 26.
Signum à Constantino M. Visum B. III. 8.
Silentium de Josephi Testimonio Celebri apud Veteres multos B. II. 8. 12.
Simon à quo Christus visus A. X. 23. *A quibus hoc dicatur* 23.
Simon Jona A. XIII. 6.
Simson an Typus Resurrectionis Christi B. XIV. 4.
Simulatio qualis Christo tribui queat A. X. 17.
Sine Manibus Lapis B. X. 12. &c.
Sinistra Dei cui in Sessione tribui queat C. XVI. 10.
Sinistra olim apud Hebræos aliosque plurimos non dignior quam Dextra C. XV. 10. 11.
Sitientis Invitatio ad Aquas B. VI. 3.
Socius Cleopæ quis fuerit A. X. 3. *Neutiquam Petrus* 4.
Solis Justitiæ Ortus C. XII. 9.
Solis Orientis mentio apud Christi Resurrectionem A. III. 10.
Sollicitudo Mulierum de Saxo devolvendo A. VI. 3. *Sublata per conspectum devolutionis factæ* 5.
Speculans Ephrajim cum Deo meo C. XII. 5.
Spes Duorum Emmaunticorum Vacillans A. X. 12.
Spiritibus negata Caro & Ossa A. XI. 7. *Eorum natura Incorporea* 8.
Spiritum se videre quo modo putaverint Apostoli A. XI. 5.
Spiritus S. cum Insufflatione promissus Apostolis A XI. 18.
Spiritus Missio Extraordinaria Effectus Christi Redivivi B. III. 2.
Spirituale Regnum Christi an agnoverint Apostoli A. XV. 6. 7
Stabilis Dierum C. XI. 7.
Stadiis Sexaginta ab Urbe abfuit Emmaus A. X. 5.

Sta-

Statio Mariæ Magd. apud sepulchrum A. IX. 8.
Statio Christi ad Dextram Dei C. XIV. 6.
Summa Historiæ Resurrectionis & Apparitionum Christi A. XVI. 1. *Eorum quæ pro Veritate Historiæ Resurrectionis fuere adducta* B. XV. *Dictorum de Ascensione & Sessione Christi* C. XX.
Συναλίζεσθαι A. XV. 3.
Surrectio Domini לעד B. XI. 6.
Surrectio Goëlis super pulvere B. XII. 5.

T.

T*actus sui à Christo oblatus* A. XI. 7.
Tactus Christi Interdictus A. IX. 13.
Tarditas Discipulorum ad Credendum A. X. 14.
Tempus Resurrectionis Christi A. III. *An prædictum* B. XIII. 1.
Tempus Ascensionis Dominicæ C. III. 2.
Tempora nosse quo modo non conveniat Discipulis A. XV. 8. *In Patris potestate constituta* 8.
Tempus rei gestæ cum Emmaunticis A. X. 25.
Tenebras quo modo Johannes adhuc ponat apud Christi Resurrectionem A. III. 10.
Ter interrogatus & jussus à Domino cur fuerit Petrus A. XIII. 15.
Τηρῦντες *apud Christi Resurrectionem. Vid. Custodes.*
Terra à Christo Ascendente relicta respectu Humanitatis C. II. 2. *&c.*
Terræ Motus apud Resurrectionem Christi A. IV. 2. *Ejus Tempus determinatum* 8. *Factus ab Angelo descendente ut Ministro Domini* 6.
Tertius Dies quo resurrexit Christus A. III. 1. *Non Elapsus sed Labens* 2. *Cur electus ad hoc* 3. *Etiam memoratus ab Emmaunticis* X. 12. *An & prædictus* B. XIII. 1.
Testes Christi constituti Apostoli A. XI. 15. XV. 10.
Testimonium Josephi celebre. Vid. Josephi.
Testis Dux & Præcipiens Messias B. VI. 2.
Thomæ descriptio A. XII. 2. *Ejus Absentia, & unde illa* 3. *Incredulitas* 4. *Rursus Præsentia* 5. *Quando Jesus se stitit* 6. *Et contrectandum dedit* 7. *Et ab Incredulitate revocavit ad fidem* 8. 9. 10. *Ejus Responsio, Domine mî & Deus mî* 11. *Verborum horum Vis magna* 12. *Temere & blaspheme à Socinianis enervata* 13. *Eorundem Laus Dominica* 14. *Cum Beatitate Credentium absque Visu tali* 15. *Tempus rei gestæ* 16. *Certitudo Resurrectionis hinc constans* 17.
Thronus Dei Cœlum C. XII. 3.
Tiberiados Mare A. XIII. 2.
Tiberii in Christianos Favor B. II. 1. *&c.*
Τῦτων *à Domino prolatum potius in Neutro quam in Masculino intelli-*

telligendum A XIII. 7. 8.
Tres Dies Sepulturæ Christi quo modo numerandi A. III. 2.
Tribunal Pœnitentiæ à Papistis male erectum & firmatum A. XI. 20.
Tsepb. III. 8. B. XI. 5.
Tubæ vox in qua Jehovah ascendit, an & quo modo apud Christi Ascensionem reperiri queat C. X. 7. 8.
Typi varii generis B. IV. 5. 6.
Typi Resurrectionis Christi complures, minus & magis certi atque apti. B. XIV. 1. 2. *&c.*
Typi Ascensionis Domini C. XIII. 1. *In Virga Aharonis, & Urna Mannæ* 2. *Utique in Arca Fœderis cum Propitiatorio* 3. *Pontificis Ingressu annuo* 4. *Henocho* 5. *Elia* 6. *Non item in Mose* 8.
Typi Sessionis Christi ad Dextram Dei, inter quos Joseph numerari solet C. XIX. 1. *Et Adam* 2. *Et Moses atque Josua* 3. *Et David ac Salomon* 4. *Maxime autem Josuah Pontifex Coronatus* 5.

V.

U*biquitas Humanitatis Christi temere asserta* C. XV. 2.
Vaticinia pro Resurrectione Christi B. IV. 1. *&c. Pro Ascensione* C. IX. 1. *Pro Sessione ad Dextram Dei* C. XVIII.
Verba de Christi Resurrectione Neutra, Passiva, & Activa A. I. 4. *&c. De Ascensione ejus* C. I. 2. *&c. De Sessione ad Dextram Dei* C. XIV. 7.
Veritas Historiæ Resurrectionis Christi. Vid. Resurrectio.
Veritas Ascensionis Christi. Vid Asc.
Veritas Sessionis Christi. Vid. Sessio.
Veritatem lubenter recipientes Christiani apud Josephum B. II. 7. 11.
Vernali tempore Christus suscitatus A. III. 9.
Vesperascere A. X. 18.
Veterum multorum Silentium de Celebri Testimonio Josephi B. II. 8. 12.
Vestigia pedum Christi in Monte Oliveto inquiruntur C. IV. *Autores pro his laudati* 1. 2. *Nullum eorum fundamentum in Scriptura* 3. *Nec in Antiquitate Prima* 4. *Observationes ad eos qui Secc.* IV. & V. *pro his laudantur* 5. *Speciales ad Hieronymum, Augustinum, Paulinum, & Sulpicium* 6. *De Beda aliisque Ævi Medii* 7. *De Recentioribus aliis* 8.
Vestitus Angelorum Albus C. VII. 3.
Via Serpentis in Petra B. XI. 2. *Aquilæ in Cœlum* C. XII. 2.
Victurus Goël & Surrecturus super pulverem B. XII. 4. 5.
Vigiles. Vid. Custodes.
Vinum & Lac à Messia oblatum B. VI. 3.
Violenta Mors Petro prædicta A. XIII. 17. 18.
Virga Aharonis an Typus Resurrectionis Christi B. XIV. 3.
Vir Dextræ Dei C. XVIII. 6.
Viri Duo Apostolis adstantes C. VII. 4.

Virum an fas sit Jesum dicere apud Josephum B. II. 7. 11.
Visio Christi Cephæ concessa A. VIII. 2. *&c. Oblata Christo ab Apostolis* A. XI. 7. *Non necessaria ad Fidem quo modo* A. XII. 16.
Visio Christi Redivivi Paulina A. XVI. 2. *&c. Et Johannis illa* A. XVI. 8.
Visio Discipulorum apud Ascensionem C. II. 13. *Qualis illa* V. 5 6.
Visio Seminis Messiæ tributa B. IX. 7.
Vitarum Semita ostendenda Messiæ B. V. 6.
Vivificatio Tertii Diei quo modo ad Messiam recte referatur B. XIII. 2.
Ultimo omnium apparuit Christus Paulo A. XVI. 7.
Unctio Christi à Mulieribus facienda A. VI. 3.
Undecim ad quos redierunt Duo Emmauntici Discipuli A. X. 22.
Undecim abeuntes in Montem Galilææ constitutum A. XIV. 2.
Unguentorum Emptio, & Paratio, à Mulieribus facta A. VI. 3.
Ὑψοῦσθαι C. I. 2.
Urna Mannæ an Typus Ascensionis Christi C. XIII. 2.
Unus pro Primo A. III. 6.

Z.

Zach. VI. 8. *&c.* C. XIX. 5.
Zach. VI. 13. C. XII. 8.
Zach. XIV. 4. C. XII. 8.
Zach. IX. 9. B. XI. 6.
Ζάειν *de Christi Resurrectione adhibitum* A. I. 4.
Ζωοποιεῖσθαι A. I. 5.

NOMINA JUVENUM

Præſtantiſſimorum, qui quædam Hiſtoriæ hujus Capita publice repetitis vicibus defenderunt.

GABRIEL BINASZEWSKI, *Lithuanus.*

DANIEL BERTLINK, *Rotterod. Batavus.*

SAMUEL NERLICH, *Polonus.*

CAROLUS DU BLES, *Lugd. Batavus.*

GERARDUS MAAS, *Gouda Batavus.*

GERH. JOH. SWAAN, *Haga Batavus.*

CHRISTOPH. HENR. KARKETTEL, *Lithuanus.*

JOSEPHUS HARKANYI, *Tranſylvanus.*

OLPHERDUS BACKER, *Amſtelod. Batavus.*

BERNHARDINUS DE MOOR, *Gouda Batavus.*

B. L. Inter Errata, quæ complura ipſe facile pro æquitate tua emendabis, hæc velim obſerves. Eſſe legendum pag. 78. lin. 21. *ſolvere contectum &c.* pag. 297. lin. 10. *ἐκοιμήθησαν*, pag. 300. lin. 22. *terræ*, pag. 301. lin. 16. *ἀνάστα-σιν*, pag. 645. ad marginem, *quod deinde decuerit, imo neceſſaria fuerit*, pag. 677. ad marg. *per Verſionem verborum, decus tuum trajice*, pag. 751. lin. 3. *Cyrillus Jeroſ.* &c.

INDEX OPERUM
JOHANNIS MARCKII,

Editorum ad Annum usque MDCCXXVIII.

I. De SIBYLLINIS CARMINIBUS Disputationes Academicæ Duodecim. Accedit Breve Examen Dissertationis Gallicæ de Sibyllinis Oraculis editæ Parisiis à Joh. Crassetio Jesuita. In 8to. Franeq. 1682. pagg. 304.

II. EXERCITATIONES JUVENILES, sive Selectarum Disputationum Textualium, atque Orationum in Academia Franequerana olim habitarum, Fasciculus. In Præfatione repetitæ ineptiæ Joh. Crassetii Jesuitæ Parisiensis de Sibyllinis Oraculis exploduntur. Sunt autem Disputationes XXVI. de Pœna Excidii, Apparitione Samuelis, Statutis Non Bonis, Promisso Eliæ Adventu, Pane Ἐπιουσίῳ, Cælibatu Pauli, Templis Christianorum, & Baptismo Pro Mortuis. Atque Orationes Quatuor, de Augmento Scientiæ Theologicæ, Funebris in Obitum Clar. Nicolai Arnoldi, de Cœlitum Stolis Albis, & de Conficta Constantini M. Donatione. In 8to. Groning. 1686. pag. 683.

III. COMPENDIUM THEOLOGIÆ CHRISTIANÆ Didactico-Elencticum, immixtis Problematibus plurimis & Quæstionibus recentioribus adauctum, in usus Academicæ Juventutis. In 8to Gron. 1686. pag. 1004.
Prodiit idem deinde Emendatum, & Brevibus Argumentis atque Indicibus necessariis instructum. Accesserunt POSITITIONUM THEOLOGICARUM CENTURIÆ DECEM. In 4to. Amstelædami 1690. pagg. 703.
Et Tertio editum est Amstelæd. cum Notatione Operum Autoris quibus res eædem latius tractatæ sunt, ad Capita & Paragraphos singulos A. 1722. pagg. 810.

IV. NARRATIO APOLOGETICA Protestationis atque Oppositionis à se institutæ contra nonnullas Joh. Braunii Theses. Una cum APPENDICE, qua Defensio Joh. Braunii ad examen vocatur. In 8to. Gron. 1686. & 1687. pagg. 230.

V. ANALYSIS EXEGETICA CAPITIS LIII. JESAIÆ, in qua & alia complura Vaticinia de Meſſia illuſtrantur. Accedit MANTISSA OBSERVATIONUM TEXTUALIUM ad Loca Quindecim, Gen. IX. 25. 26. 27. Lev. XXVII. 28. 29. Job. XXXIII. 23. 24. 1 Reg. VI. 1. Pſal. XL. 7. Dan. II. 34. 35. 45. Zach. VI. 11. Joh. X. 34. 35. 36. Rom. III. 25. 1 Cor. VI. 2. Gal. III. 24. Hebr. XI. 11. 2 Pet. III. 13. Apoc. II. 24. Apoc. XXII. 11. In 8to Gron. 1687. pagg. 476.

VI. In APOCALYPSIN JOHANNIS COMMENTARIUS, ſeu Analyſis Exegetica, qua Lectionum Varietas exhibetur, Vocum & Phraſium Vis aperitur, Emblemata viſa juxta eam pinguntur, Significatio Myſtica indagatur, & Celebrium Virorum Gloſſæ ad examen vocantur. Præfatio continet Narrationem & Examen Breve Septem quæ celebrantur Periodorum Novi Teſtamenti. In 4to. Amſtelæd. 1689. pagg. 1050.

Prodiit Editio Altera Emendatior & Auctior, cum Animadverſionibus quibuſdam ad Cenſuram in Præfationem hanc à Joh. Wajeno editam. In 4to 2 vol. Trajecti 1699. pagg. 1044.

VII. EXERCITATIONES MISCELLANEÆ, ſive Selectarum Diſputationum atque Orationum in Academia Groningo-Omlandica habitarum Faſciculus. Diſputationes ſunt Septem Selectæ, de Hæreſios Nomine & Conſtitutione, Ejuſdem Cauſis & Ortu, Hæreſi Kainitica, Samaritaniſmo, Phraſi Moſis למען ספות הרוה את הצמאה Deut. XXIX. 19. ad textum Zach. VI. 9—15. denique ad Viginti Loca V. & N. Teſt. ſequentia, Gen. I. 29. 30. V. 3. VIII. 21. Num. XXIV. 17. Deut. XXXII. 11. XXXIII. 23. 2 Sam. VI. 2. Job. XXIX. 18. Dan. XII. 2. Zach. X. 3. Matt. XXIII. 35. XXVII. 9. XXVIII. 17. 1 Cor. VII. 15. VIII. 5. 2 Cor. V. 1. 2 Tim. III. 5. Hebr. IX. 27. 2 Petr. II. 9–11. III. 16. Orationes ſunt Quinque, de Sopiendis in Eccleſia Litibus, Veterum & Hodiernorum præcipue Papiſticorum Errorum Convenientia, Veterum & Hodiernorum Enthuſiaſticorum Errorum Convenientia, Veterum & Hodiernorum Socinianorum Errorum Convenientia, ac Æternitate Regni Meſſiæ. In 8to. Amſt. 1690. pagg. 501.

VIII.

VIII. CHRISTIANÆ THEOLOGIÆ MEDULLA, Didactico-Elenctica, ex Majori Opere secundum ejus Capita & Paragraphos expressa, in usus primos Academicæ Juventutis. In 8to. Amstel. 1690. pag. 312.
Eadem Altera vice Emendatior edita est Amstel. 1696.
Et prodiit Tertia Editio, expressis Scripturæ Textibus aucta, Amst. 1705. pagg. 470. Item Quarta 1716. & Quinta 1721.

IX. EXERCITATIONES TEXTUALES ad Quinquaginta Selecta Loca Vet. & Novi Testamenti. Argumenta quædam Præcipua, de Unctionibus, Polygamia, Cultu Molech, Miraculosa Custodia Vestium Israëliticarum, Capillitio Abhshalomi, Damasco Capite Syriæ, Dæmoniacis, &c. paulo latius tractantur. Accedit Oratio Inauguralis de Debita Sacrarum Scripturarum Veneratione. In 4to. Amstelæd. 1694. pagg. 497.

X. In HOSEAM COMMENTARIUS, seu Analysis Exegetica, qua Hebræus Textus cum Versionibus Veteribus confertur, Vocum & Phrasium vis indagatur, rerum Nexus monstratur, & in Sensum genuinum cum Examine variarum Interpretationum inquiritur. Diatribe annexa est singularis de Accipienda Uxore & Liberis Fornicationum. Et in Præfatione differitur de Autoribus ac Fautoribus Periodorum Septem Novi Test. pro Præfatione Apocalyptica, adversus Joh. Wajeni Sermonem Academicum. In 4to. Amstel. 1696. pagg. 739.

XI. EXERCITATIONES EXEGETICÆ ad Quinquaginta Selecta Loca Vet. & Novi Testamenti. Argumenta quædam Præcipua, de Diluvii Universalis Modo, Transitu Israëlitarum per Mare Miraculoso, Teraphim, Propinquitate Judicii tempore Apostolorum, Dominio Angelorum & Hominum in Ecclesiam Vet. Test. &c. paulo plenius exponuntur, & quorundam Textuum Analyses Exegeticæ miscentur. Accedit Oratio Academica de Exspectanda adhuc in Terris Ecclesiæ Felicitate. In 4to. Amstelæd. 1697. pagg. 813. Habendæ hæ sunt, uti ab Autore citantur passim, pro Parte Secunda Exercitationum Textualium.

XII. In JOELEM, HAMOSUM, HOBHADJAM, &

JONAM, COMMENTARIUS, ſeu Analyſis Exegetica, qua Hebræus Textus cum Verſionibus Veteribus confertur &c. perinde ut in Hoſeam factum eſt. In 4to. Amſtelæd. 1698. pagg. 747.

XIII. In MICHAM, NAHUMUM, HABHAKKUKUM, & TSEPHANJAM, COMMENTARIUS, ſen Analyſis Exegetica, qua Hebræus Textus cum Verſionibus Veteribus confertur, &c. perinde ut in Hoſeam & alios Prophetas Minores factum eſt. In 4to. Amſtelæd. 1700. pagg. 996.

XIV. In HAGGÆUM, ZECHARJAM, & MALACHIAM, COMMENTARIUS, ſeu Analyſis Exegetica, qua Hebræus Textus cum Verſionibus Veteribus confertur, &c. perinde ut in Hoſeam & alios Prophetas Minores factum eſt. Præfatio Monitionem habet brevem adv. Joh. Braunium. In 4to. 2. Vol. Amſtel. 1701. pagg. 1504.

XV. In CANTICUM SHELOMONIS COMMENTARIUS, ſeu Analyſis Exegetica, qua Hebræus Textus cum Verſionibus Veteribus confertur, &c. perinde ut in Hoſeam & alios Prophetas Minores factum eſt. Annexa eſt etiam Analyſis Exegetica Pſalmi XLV. In 4to. Amſtel. 1703. pagg. 1014.

XVI. HISTORIA PARADISI ILLUSTRATA Libris Quatuor, quibus non tantum Loci iſtius plenior Deſcritio exhibetur, ſed & Hominis Integritas, Lapſus, ac prima Reſtitutio, declarantur, ſecundum Geneſios Capita II. & III. Accedit Oratio Academica de Propagati Chriſtianiſmi Admirandis. In 4to. Amſtel. 1705. pagg. 885.

XVII. MEDULLA THEOLOGIÆ CHRISTIANÆ Didactico-Elenctica, tranſumpta ex Opere Latino Majori cum Omiſſionibus & Additionibus commodis, & Belgice edita; una cum Concione Eccleſiaſtica de Exſpectata Mundi Innovatione ex 2 Petr. III. 13. habita in Seculi hujus Novi introitu in 4to. 1705. pagg. 1021. Quæ etiam prodiit altera vice Roterod. 1723.

XVIII. BIBLICÆ EXERCITATIONES ad Quinquaginta Selecta Loca Vet. & Novi Teſtamenti. Argumenta quædam Præcipna, de Ordlne Nativitatis Filiorum Noachi, Anno Nativitatis Abrahami, hujus Nomine Mutato,

Co-

Columna Nubis & Ignis, aliisque pluribus Deserti Miraculis, Descensu Spiritus in forma Columbæ super Christum, Nomine ΛΟΓΟΥ huic dato, Peccato in Spiritum Sanctum, Fundamento Unico, &c. paulo plenius exponuntur, & quorundam Textuum Analyses Exegeticæ miscentur. Accedit Oratio Funebris in Obitum Clar. Viri Jacobi Triglandii J. F. J. N. In 4to. 2. Vol. Amstelæd. 1707. pagg. 1122. Habendæ hæ sunt, uti ab Autore citantur passim, pro Parte Tertia Exercitationum Textualium.

XIX. Brevis DECLARATIO QUARTI PRÆCEPTI Divinæ Legis, qua etiam Ceremoniale & Morale ejus ostenditur, secundum Canones Synodi Dordracenæ, transumpta ex Exercitatione Latina & Belgice edita. In 4to. Lugd. Bat. 1708. pagg. 96. Prodiit secundo cum Additamento A. 1726. pagg. 106.

XX. Brevis INQUISITIO SEPTEM SIC DICTARUM PERIODORUM NOVI TEST. Cum simili Appendice de Celebratis Sex Signis Temporum Vet. Test. Quæ ex Scriptis Latinis Autoris in Belgicum Sermonem sunt fere translata. In 4to. Lugd. Bat. 1713. pagg. 264.

XXI. SCRIPTURARIÆ EXERCITATIONES ad Quinque & Viginti Selecta Loca VETERIS TEST. Argumenta quædam Præcipua de Chami Culpa & Canahanis Maledictione, Hesavi Servitute sub Jacobo, Bello Hamalekitico, Quarti Præcepti Natura, Serpentinorum Morsuum Sanatione Mira, Jardenis Transitu Israëlitico, Solis Lunæque Statione, Umbræ Solaris Regressu, Satana Jobum Affligente, &c. paulo plenius exponuntur, & quorundam Textuum Analyses Exegeticæ miscentur. In 4to. Amstelæd. 1709. pagg. 1173. Præfatio habet quædam adversus Clericum, & ad Exod. XVI. 1. de Sabbatho.

XXII. SCRIPTURARIÆ EXERCITATIONES ad Quinque & Viginti Selecta Loca NOVI TESTAMENTI. Argumenta quædam Præcipua, de Nazoræi Appellatione à Prophetis Messiæ tributa, Minoris in Regno Cœlorum Magnitudine præ Johanne Baptista, Mandato Parentes honorandi per Traditiones Judaicas violato, Ignorantia Diei Novissimi Universali & Durante, obtenebrati-

one Solis apud Christi Crucifixionem Extraordinaria, Sex & Quadraginta Annis Ædificationis Templi, Datione Vitæ à Patre facta Filio, Abrahamico Visu Diei Christi, Judæ Exclusione à Cœna Dominica, Jure Gladii à Judæis per Romanos Ablato, Itinere Sabbati inter Jerushalem & Montem Oliveti, Tempore & Loco Effusi super Apostolos Spiritus, &c. paulo plenius exponuntur. Accedit Oratio Funebris in Obitum Clar. Viri Hermanni Witsii. In 4to. Amstelæd. 1710. pagg. 736. Habendæ hæ sunt Exercitationes Scripturariæ, tam Veteris quam Novi Testamenti, uti ab Autore citantur passim Numeris Continuatis à l. ad L. pro Parte Quarta Exercitationum Textualium.

XXIII. In PENTATEUCHI Partes quasdam Præcipuas COMMENTARIUS, seu Ultimorum Jacobi, Reliquorum Bilhami, & Novissimorum Mosis, quæ leguntur Gen. XLVII. . . . XLIX. Num. XXII. . . . XXIV. & Deut. XXIX. . . . XXXIII. Analysis Exegetica. Qua Hebræus Textus cum Versionibus Veteribus confertur, &c. perinde ut in Prophetis Minoribus factum est. In 4to. Lugd. Bat. 1713. pagg. 1096.

XXIV. EPITOME CHRISTIANÆ THEOLOGIÆ DIDACTICO-ELENCTICA, ex majoribus Autoris Operibus extracta Belgice, atque sic Edita à Joh. Wilhelmio, Theologiæ Doctore & Pastore Rotterodamensi, Rotterod. 1714. 8to. pagg. 724. Prodiit secundo 1720.

XXV. SYLLOGE DISSERTATIONUM Philol. Theolog. ad Selectos quosdam Textus Vet. Test. Argumenta Præcipua, de Shalem Melcitsedeciana, Circumcisione Tsipporica, Vestitu Annuo Pontificis, Hirco Hazazelis, Incestu Vetito, Divini Nominis interdicto, Israëliticis Jubilæis, Synedrii M. Originibus, Corachi historia, Propheta Simili Mosi, Divortiorum Lege, Jiphtachi Voto, Hendorica Pythonissa &c. paulo plenius exponuntur, & quorundam Psalmorum Analyses Exegeticæ miscentur &c. Lugd. Bat. 4to. 1717. pagg. 801. Cum Appendicula de Incestis Congressibus.

XXVI. SYLLOGE DISSERTATIONUM Philol. Theolog. ad Selectos quosdam Textus Novi Test. Quæ sunt de

de Tempore Nati Christi, Literis Punctisque Hebræorum, Parabolis Euangelicis, Clavibus Regni Cœlorum, Ecclesia Audienda, Aquilis ad Cadaver Congregandis, Doloribus & Clamoribus Christi Patientis Generatione Nova ex Spiritu, Præexistentia Animæ Christi conficta, Sabbatica Mosis Lectione in Synagogis, Typis, Traditione Satanæ, Christo Redivivo à Cepha & Paulo Viso, Θηριομαχίᾳ & Raptu Cœlesti Pauli, Anathemate Maranatha, Allegorumenis, &c. Accedit Oratio Acad. de Mosaica Visione Dumeti Ardentis & Non Consumpti. Roterod. 4to. 1721. pagg. 832. Habenda est hæc Sylloge Differt. tam Vet. quam N. Test. uti ab Autore citantur Numeris Continuatis a I. ad L. pro Parte V. Exercitationum Text.

XXVII. FASCICULUS DISSERTATIONUM Philol. Exegeticarum ad Selectos Textus Vet. Test. Argumenta Præcipua, de Labii Confusione Babelica, Sodomæ Excidio, Aquis Lustrationis, Jerichuntis Occupatione, Shimsonis Ortu Vita & Morte, Seraphim, Cherubim, Michaële & Gabriële &c. paulo plenius exponuntur, Psalmorumque quorundam & Vaticiniorum aliorum Illustrium de Messia Analyses Exegeticæ cum Vindiciis justis miscentur. Lugd. Bat. 1725. 4to. pagg. 883.

XXVIII. FASCICULUS DISSERTATIONUM Philol. Exegeticarum ad Selectos Textus Novi Test. Argumenta præcipua, de Successiva Conductione Operariorum in Vinea, Crucifixionis Usu apud Hebræos, Decem Virginum Parabola, Die habiti à Judæis & Christo Paschatis Ultimi, Exitu Judæ, Pædobaptismi Decentia, duplici Gallicinio apud Petri Abnegationem, Sudore Christi Sanguineo, Latrone Converso, Admiranda Piscina Bethesdæ, Sanctitate Infantum Christianorum, Senioribus Non Laborantibus in Verbo &c. paulo plenius exponuntur. In 4to. Lugd. Bat. 1727. pagg. 790. Habendus est hic Fasciculus Dissertationum, tam Vet. quam Novi Test. uti ab Autore citantur Numeris continuatis ab I. ad L. pro Parte VI. Exercitationum Textualium.

XXIX. HISTORIA EXALTATIONIS Jesu Christi, Illustrata Libris Tribus. Quorum Primus Narrationem

Euan-

Euangelicam Resurrectionis Domini cum hujus Apparitionibus exponit; Secundus Veritatem ejusdem monstrat, quam maxime ex Vaticiniis; & Tertius spectat ad declarandam & firmandam similiter insecutam illius Ascensionem in Cœlum, atque Sessionem ad Dextram Dei Patris. In 4to. Lugd. Bat. 1728. pagg. 785.

Præter quæ prodierunt etiam.

I. CONSIDERATIONES THEOLOGICÆ ad Judicium Academico Politicum de Permittendo per Dispensationem à Christiano & Reformato Domino Matrimonio Leviri cum Fratria. A Joh. Marckio, Salomone van Til, & Francisco Fabricio, Theol. Professoribus Lugd. Bat. 1711. 4to. pagg. 22.

II. FESTIVITAS SECULARIS Anni supra Millesimum & Septingentesimum Decimi & Noni. A Professoribus Theologiæ in Acad. Lugd. Batava, Joh. Marckio, Francisco Fabricio, Johanne Wesselio, Tac. Hajone van den Honert. Lugd. Bat. 4to. pagg. 46. Quæ & Belgice edita est.

III. JUDICIUM ECCLESIASTICUM, quo Opiniones quædam Cl. Herm. Alexandri Roëll Synodice damnatæ sunt, Laudatum à Professoribus Theol. in Acad. Lugd. Batava, Joh. Marckio, Francisco Fabricio, Joh. Wesselio, Tac. Hajone vanden Honert, Lugd. Bat. A. 1723. 4to. pagg. 160.

Quod idem Belgice versum à Rev. Herm. Wilh. Matthæo, Pastore Hornano, prodiit Lugd. Bat. A. 1725. 4to. pagg. 160.

BSB Bayerische StaatsBibliothek

MDZ Münchener DigitalisierungsZentrum Digitale Bibliothek

Mark, Johannes van der,

Johannis Marckii Historia Exaltationis Jesu Christi Illustrata Libris Tribus. Quorum ... Cum Indicibus Rerum & Vocum necessariis

Lugdunum Batavorum 1729

4 Dogm. 369 c
urn:nbn:de:bvb:12-bsb10351011-4